MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

CUPRINSUL

Un an jubiliar (*Redacţia*) 3

MOMENT ANIVERSAR

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei*, **Fiu şi Părinte al Moldovei** 5

S T U D I I

Arhim. prof. Vasile MIRON, **Sfânta Liturghie — Taina comuniunii şi zidirii sufleteşti a credincioşilor** . . . 13

Asist. Vasile CRISTESCU, **Influenţa teologiei trinitare a Sfântului Grigorie de Nazianz asupra gândirii creştine ulterioare** 42

Pr. lect. Gh. POPA şi *Pr. lect. Gh. PETRARU*, **Patimile omeneşti şi implicaţiile lor moral-sociale** 59

Tomás SPIDLIK, **Rugăciunea** (traducere şi adaptare după **The Spirituality of the Christian East. A Sistematic Handbook** Cistercion Publications Inc., Kalamazoo, Michigan, 1986, de *Pr. Asist. Ioan-Cristinel TEŞU)** 69

Pr. lect. Gh. PETRARU, **Misiune şi evanghelizare** . . . 84

Pr. asist. Ion VICOVAN, **Seminarul „Veniamin Costache", file din învăţământul teologic din Moldova** 123

Prof. univ. Vasile VASILE, **Veniamin Costache (1768-1846), promotor al muzicii în ţara noastră** 139

PREDICI, MEDITAŢII, CATEHEZE

Pr. Vasile NECHITA, **Cuvânt la Botezul Domnului** . . 162

Pr. Vasile NECHITA, **Sindromul Cain în istoria omenirii** . . 163

Pr. lect. Gh. POPA, **Teologia: vocaţie originară a omului** . 166

Arhim. Clement HARALAM, **La „Întâmpinarea Domnului" (2 februarie)** 170

Pr. C. GRIGORAŞ, **„Ziua zilei spune cuvânt, şi noaptea nopţii vesteşte ştiinţă" sau cercul fiinţei în relaţia om-Dumnezeu** 171

ÎNSEMNĂRI 175

Iconostasul Bisericii „Sfântul Ioan Botezătorul" din Iaşi (Reconsiderare) (*Lucia Ionescu)* ; **Locul naşterii Sfântului Ioan Botezătorul** (*Trad. de Prof. Ion Ţuţuianu*, după *Saint Jean Baptiste — Dans les souvenirs de sa Patrie,* par D. BALDI et B. BAGATTI); **Sfântul Gherasim de la Iordan — 1520 ani de la moarte** (*Ierod. Teofilact Ciobâcă)*.

(Continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ȘI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ — ANUL V (LXXI), Nr. 1-3 IANUARIE — MARTIE 1995

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : CENTRUL MITROPOLITAN — IAȘI
Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 16 — Iași 6600

COLEGIUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† **I.P.S. Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei**

VICEPREȘEDINȚI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților
† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

P. C. Pr. prof. dr. PETRE SEMEN, decanul Facultății de Teologie — Iași

P. C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic — Neamț

P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic — Agapia

P. C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic — Suceava

P. C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic — Roman

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. NICOLAE DASCĂLU, consilier cultural, Iași

ISSN 1221 — 5988

Adresa redacției :
Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 16,
6600, IAȘI — ROMÂNIA.

Articolele nepublicate nu se înapoiază

42.420

Un an jubiliar

Anul 1995 este pentru Biserica Ortodoxă Română plin de semnificații aniversare: împlinirea a 110 ani de la recunoașterea autocefaliei (25 aprilie 1885), 70 de ani de la ridicarea la rangul de Patriarhie, 45 de ani de arhierie ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, născut la 7 februarie 1915.

În calendarul jubiliar al anului curgător, acest întreit eveniment reprezintă o rugăciune de mulțumire plină de recunoștință înălțată către Dumnezeu, Cel care revarsă din darurile Sale minunate peste fiii și fiicele acestui neam, care prin evlavie și jertfelnicie aduc roade în istorie spre binecuvântarea tuturor și spre slava preasfântului Său nume.

După Unirea Principatelor Române, la 1859, și obținerea prin jertfă a independenței de stat, România dobândea un nou prestigiu între națiunile europene. De aceea, independența administrativ-jurisdicțională a Bisericii naționale era acum un act de dreptate istorică și de demnitate în duhul iubirii creștine. Scrisoarea Patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea, din 25 aprilie 1885, consfințea acest act prin Tomosul de autocefalie, în care consemna: **„...după ce am deliberat cu Sfântul Sinod cel de pe lângă noi al Prea iubiților noștri frați în Sfântul Duh și coliturgisitori, declarăm ca Biserica Ortodoxă din România să fie și să se zică și să se recunoască autocefală, administrându-se de propriul și Sfântul său Sinod...“.**

Marea Unire din 1918 avea să aducă și ridicarea instituției bisericești naționale din România la rangul de Patriarhie. Propunerea Sfântului Sinod din 4 februarie 1925 a fost trecută prin Senat și Parlament, iar la 23 februarie 1925 se emitea și se publica **„Legea pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca primat al României, la rangul de Scaun Patriarhal“.** *După anunțarea celorlalte Biserici Ortodoxe în privința hotărârii luate, Tomosul patriarhal purtând semnătura Patriarhului ecumenic Vasile recunoaște ca „îndreptățită“, „necesară și utilă“ înălțarea Bisericii noastre la demnitatea de Patriarhie. Ceremonia investiturii Mitropolitului Primat Miron ca Patriarh al României a avut loc la București, la 1 noiembrie 1925.*

Acestor două mari evenimente se adaugă, în același duh al mulțumirii și recunoștinței față de Dumnezeu, aniversarea celor 45 de ani de slujire arhierească ai Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST al României, născut la 7 februarie 1915 în localitatea Tocileni din județul Botoșani. Întreita aniversare va fi omagiată în cursul anului 1995 sub emblema AUTONOMIE-PATRIARHIE-SLUJIRE SFÂNTĂ, chemând pe toți fiii neamului nostru românesc la mai multă rugăciune și implicare responsabilă în permanenta înălțare a Bisericii din istorie către împărăția lui Dumnezeu.

Pentru Arhiepiscopia Iașilor anul 1995 reprezintă o părtășie la bucuria întregii Biserici dar și un prilej de retrospectivă spiri-

tuală asupra celor 5 ani de arhipăstorire a I.P.S. Daniel în scaunul de Mitropolit al Moldovei și Bucovinei.

În ceea ce privește revista **„Teologie și viață“**, *rememorăm acum faptul că numără tot atâția ani de apariție neîntreruptă cât și vârsta patriarhicească a Bisericii Ortodoxe Române. Primele numere au apărut în anul 1925 ca o necesitate de comunicare între cler și credincioși, într-un secol agitat, care de atunci își anunța marile tulburări ce vor urma. Într-un articol din primul număr se arăta nevoia misionară a existenței unei publicații religioase la Iași: „După război, în țară au apărut o mulțime de idei rătăcite care produc tulburări sufletești în doctrina și organizația noastră bisericească. Pentru aceasta trebuie să întreținem în sufletele noastre de români focul sacru al credinței strămoșești“ (nr. 1/1925, p. 2). Iar la un moment de impas, din februarie 1926, într-un editorial intitulat „Revista Mitropoliei Moldovei și noua ei orientare“, se scria: „Așteptăm deci timpuri mai prielnice pentru continuarea ei și avem bune nădejdi, că ele vor veni odată cu limpezirea atmosferei pestilențiale în care trăim...“.*

Concentrată mai întâi asupra problemelor de actualitate, revista va traversa perioada comunistă orientându-se cu prioritate asupra problemelor de istorie bisericească, însă fără să neglijeze celelalte ramuri ale Teologiei. Denumirea actuală și-a primit-o în anul 1991, „având ca scop principal scoaterea în evidență a necesității unei unități mai profunde și mai dinamice între reflecția teologică și viața Bisericii și a creștinului în lume, într-o perioadă în care Biserica ortodoxă, mamă spirituală a poporului român, este chemată să contribuie cât mai mult la renașterea și înnoirea poporului nostru, pornind de la dimensiunea fundamentală a existenței umane: relația vie a omului cu Dumnezeu-Creatorul și Mântuitorul său“ († DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Cuvânt înainte, **Teologie și viață** *nr. 1-3/ianuarie-martie 1991, p. 4). Apariția buletinului oficial al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, „Candela Moldovei“, din luna ianuarie 1992, a făcut ca revista „Teologie și Viață“ să acorde aproape în totalitate paginile ei reflexiei teologice și legăturii dintre credință și cultură.. Mărturie în acest sens este și realizarea primului număr dedicat în anul 1994 familiei creștine și problemelor ei din lumea de azi, dintr-o proiectată serie de abordări tematice. Desigur, prin colaborarea profesorilor Facultății de Teologie și a celor de la alte facultății ale Universității „Al. Ioan Cuza“-Iași, revista noastră va purta mai departe pecetea netrecătoare a Sfintei Evanghelii, în contextul cultural aflat în continuă metamorfoză, prin discursul teologic,* **„știința iubirii lui Dumnezeu pentru lume și a vieții veșnice“.**

REDACȚIA

FIU ȘI PĂRINTE AL MOLDOVEI

† *D A N I E L*

MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

Anii de păstorire la Iași

Născut la 7 februarie 1915 în satul Tocileni, lângă Botoșani, Prea Fericitul Părinte Teoctist va rămâne pentru toată viața și oriunde ar păstori profund pătruns și inspirat de universul spiritual al Moldovei, asemenea lui Eminescu și Iorga, născuți și ei pe aceleași plaiuri botoșănene presărate cu domoale dealuri și mult cer.

Tânărul Toader al copilăriei petrecută în acele locuri rămâne permanent prezent în toată simțirea ierarhului Teoctist, la Arad, Craiova, Iași și București, în țară și în străinătate: „Din fragedă copilărie port candela aprinsă, iubirea pentru aceste locuri și prețuirea pentru fiii lor harnici, închinători până la desăvârșire în dreapta credință și adânc înrădăcinați în acest pământ strămoșesc. Din vistieria virtuților părinților mei plugari, am dobândit credința cea adevărată, dragostea de țară, de muncă și m-am deprins încă din casa părintească să prețuiesc semenii și darurile lor. Lumină vieții mi-au fost toate acestea și nu voi înceta să privesc și să admir cu ochii minții mâinile lor bătătorite de truda creșterii celor nouă fii rămași în viață. De aceea, cu buzele inimii le sărut pururea, dar mai ales în aceste clipe unice pentru mine, cu aceeași căldură filială ca și atunci când plecam sau veneam de pe drumul școlii sau al seminarului“ *(Cuvânt la alegerea ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, 27 septembrie 1977, în lucrarea* „Pe treptele slujirii creștine“, *partea a II-a, Neamț, p. 271).*

Acest mare dar al dăinuirii tinereții, pe care o amplifică paradoxal maturizarea vârstelor, l-am constatat personal atât prin ceea ce omul de care vorbim destăinuie el însuși, cât și prin ceea ce am văzut și simțit adesea în preajma sa.

Pe când păstorea Prea Fericitul ca mitropolit la Iași, am avut prilejul, ca profesor de teologie, în două vacanțe de vară, ca să-l însoțesc în câteva vizite pastorale în Moldova, mai ales în locurile natale. Am fost atunci fascinat să constat cât de vii și de legate întreolaltă se manifestau în persoana unui om bucuria de fiu și căldura de părinte spiritual al Moldovei.

Toată activitatea Mitropolitului Teoctist al Moldovei și Sucevei era pătrunsă, inspirată și înfrumusețată de această împletire tainică a celor două calități: cea de fiu și de părinte al Moldovei, una primită de la patria părinților după trup, iar alta primită din harul Părintelui ceresc, una legată de freamătul cristalin al copilăriei și alta de zelul sfânt al păstoririi sufletelor.

1. Fiu crescut în frumusețile spirituale ale Moldovei și părinte ocrotitor al lor

Ca fiu al plaiurilor Moldovei, a cunoscut dintru început frumusețile ei sfinte și virtuțile ei legendare, întruchipate în cuvioși și voievozi, ctitori de țară și neam, apărători ai patriei străbune și ai creștinătății întregi, cărturari și preoți, oameni ai pământului încercați de necazuri și binecuvântați cu clipe de înviere.

Ca părinte spiritual sau păstor de suflete al Moldovei, Mitropolitul Teoctist a simțit cu toate fibrele sufletului, mai ales în anii grei ai comunismului, grija și datoria de a păstra și de a înmulți ceea ce a primit de la înaintași, marii mitropoliți ai Moldovei: „Cobor cu gândul la adâncimea veacurilor care s-au scurs de când există viață bisericească organizată pe pământul Moldovei și Bucovinei, și înaintea minții îmi apar chipuri luminate de ierarhi care s-au aflat în jețuri arhipăstorești, la Suceava și la Iași, vestitori ai Evangheliei, păstrători ai dreptei credințe, cărturari luminați, ctitori de biserici, mănăstiri și așezăminte pentru luminarea poporului, harnici întocmitori de cărți, cronicari și poeți, oameni de artă și cultură, luptători pentru apărarea ființei și unității neamului nostru, ocrotitori ai mulțimilor oropsite și obidite. Mă voi inspira din viața și din lucrarea tuturor acestora, pentru ceea ce mi se cade să fac de astăzi înainte din locul pe care ei l-au cinstit și l-au împodobit de glorie nepieritoare“ *(supracoperta volumului I,* „Pe treptele slujirii creștine“, *Neamț, 1980).*

Moldova cea binecuvântată de Dumnezeu cu numeroase lăcașuri de închinare, a avut în I.P.S. Mitropolit Teoctist, monah de vocație, împlinitor al Pravilei și liturghisitor desăvârșit, dar totodată înzestrat cu simț practic deosebit, un continuator al lucrărilor de restaurare, reconstruire, protecție și consolidare a zidurilor străvechilor ctitorii voievodale și un iscusit ctitor de conștiințe curate, plămădite din aurul dreptei credințe și pietrele scumpe ale iubirii de neam.

Astfel, la biserica Sfântul Nicolae *(Bogdan Vodă) din Rădăuți s-au efectuat lucrări de protecție și conservare a zidurilor, la* Voroneț *s-au consolidat frescele interioare, la* Putna, *pe lângă consolidarea și completarea zidurilor incintei, s-a restaurat și pictat paraclisul. Tot aici, în urma descoperirilor arheologice care au adus la lumină forma palatului voievodal din vremea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, datorită evlaviei pe care P. F. Patriarh Teoctist a avut-o întotdeauna pentru slăvitul cârmuitor al Moldovei, a restaurat această clădire princiară. A inițiat și a urmărit îndeaproape mersul lucrărilor până în stadiul final, alocând multe milioane din bugetul Arhiepiscopiei, dar considerând că nimic nu este prea mult atunci când se pune în cumpănă datoria noastră față de înaintași.*

Biserica Mănăstirii Tazlău, *ctitorie ștefaniană, și-a recăpătat în urma lucrărilor de restaurare, forma originară; la vechea* Catedrală mitropolitană din Suceava, *cu hramul Sfântul Gheorghe, au*

fost scoase la lumină porțiuni din valoroasa pictură exterioară, iar clădirile din preajma acestui valoros edificiu au fost mărite și reînnoite.

In lavra unde a primit îngerescul chip, Bistrița, *clădirile înălțate de Alexandru cel Bun și Petru Rareș au fost restaurate, iar corpurile de chilii care se aflau în ruină au fost reconstruite. Importante lucrări de restaurare s-au realizat în anii arhipăstoririi Mitropolitului Teoctist în scaunul de la Iași și pentru mănăstirile* Râșca, Slatina, Secu, Horaița. *La* Neamț, *„Ierusalimul Ortodoxiei românești", s-au efectuat ample lucrări de întreținere și renovare a clădirilor din incintă și a reședinței mitropolitane. In atenția Sa binevoitoare au stat și mănăstirile din ținutul Botoșanilor,* Gorovei *și* Vorona, *unde s-au reînnoit bisericile și s-au adăugat clădiri impunătoare cu o deosebită utilitate gospodărească.*

De aceeași grijă părintească au avut parte și bisericile și mănăstirile din Iași sau din imediata apropiere a orașului: la Dobrovăț, Bârnova, Galata, Hlincea, Frumoasa *s-au făcut lucrări de întreținere și renovare, s-au încheiat lucrările de restaurare la una dintre cele mai vechi ctitorii ieșene,* Sfântul Sava. *Ansamblul monumental de la* Bărboi — *eleganta biserică ridicată de familia domnitoare a Sturdzeștilor, turnul clopotniță și casa — s-a îmbrăcat în haină nouă, fiind redeschis pentru săvârșirea sfintelor slujbe.*

Catedrala mitropolitană din Iași, *„maica Bisericilor din Moldova", a fost mereu în atenția P. F. Patriarh Teoctist: s-au efectuat lucrări de consolidare a masivei construcții, care a avut de suferit în urma cutremurului din 1977; pictura care era înecată în fum și plină de impurități a fost curățită prin lucrări sistematice, încredințate unor meșteri iscusiți, astfel încât opera lui Gh. Tattarescu să poată străluci în adevărata ei lumină. Scena „Întâmpinarea Domnului" de pe bolta logiei de deasupra intrării în Catedrală, pictată de același mare artist, era atât de avariată din cauza intemperiilor naturale și a prafului, încât personajele ansamblului și motivele decorative se distingeau cu mare greutate. Chibzuind împreună cu specialiștii și cu membrii Consiliului eparhial, Întâistătătorul Bisericii din Moldova a hotărât înlocuirea vechii picturi cu una nouă, în tehnica mozaic, reproducându-se întocmai ansamblul compozițional originar, atât ca desen cât și coloristic, lucrarea fiind realizată de pictorul Gh. Răducanu. Din însemnarea ce s-a făcut, aplicată pe suprafața hemiciclului, în partea stângă, vor putea înțelege și cei ce vor urma după noi timpul și evlavia cu care s-au înfăptuit toate acestea:* „Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh s-a făcut acest mozaic cu purtarea de grijă și binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Teoctist în cel de-al șaptelea an de arhipăstorire a Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Primește, Doamne Iisuse Hristoase, darul acesta întru slava Dumnezeirii Tale și scrie în cartea vieții pe toți binefăcătorii".

Biserica Sfântul Gheorghe *din incinta Mitropoliei, ctitoria Mitropolitul Gavriil Calimachi cunoscută sub numele de „Mitropolia veche", a redobândit înfățișarea pe care o avea la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în urma lucrărilor de restaurare, în interior*

și în exterior, efectuate în perioada 1980—1986. A fost redeschis pridvorul și s-a pus astfel și mai mult în evidență monumentalitatea și frumusețea sfântului lăcaș. La sugestiile, îndemnurile și cu sprijinul nemijlocit al Mitropolitului Teoctist au fost consolidate, renovate sau restaurate multe biserici și mănăstiri monumente istorice.

Dar grija pentru mântuirea sufletelor binecredincioșilor creștini a făcut ca în toate județele din eparhie să se înalțe lăcașuri de închinare sau să fie consolidate, reparate și întreținute cele existente, Biserica din Vatra Dornei, *care odinioară era un edificiu modest din punct de vedere arhitectonic, a dobândit, ca urmare a proiectului întocmit la sugestia înaltului ierarh, zvelțețea și frumusețea unei ctitorii mușatine. Lista bisericilor sfințite în Arhiepiscopia Iașilor în această perioadă este mare, și ea arată că gândul Arhipăstorului a fost ca pretutindeni să vină în ajutor.*

Nu mai e cazul să amintim riscurile la care se expunea Mitropolitul atunci când lucrările de construcție a bisericilor evoluau prea repede, dând de gândit autorităților. O atenție deosebită s-a acordat întreținerii și reparațiilor la casele parohiale, construirii de paraclise sau clopotnițe la cimitire și împrejmuirii cimitirelor. În anul 1986, deci în plină perioadă de dictatură, s-au încheiat lucrările la 49 de biserici și 30 de case parohiale, numeroase fiind lăcașurile de închinăciune înzestrate cu mobilier nou sau cu alte bunuri ce contribuie la înfrumusețarea Casei Domnului.

Între toate aceste mărturii ale iubirii de fiu și părinte al Moldovei arătată mai ales în grija pentru biserici și mănăstiri, restaurarea palatului voievodal de la Mănăstirea Putna și biserica „Nașterea Maicii Domnului“ din satul Victoria, *pe care a ctitorit-o personal în comuna natală, rămân, prima o ofrandă sfântă întru cinstirea vechii Moldove, iar a doua o cunună-simbol de prețuire a evlaviei prezente și viitoare a Moldovei.*

Cu patruzecișicinci de ani în urmă, în ziua hirotonirii întru arhiereu, la 5 martie 1950, tânărul Teoctist spunea în catedrala Sfântului Spiridon-Nou din București: „Îmi plec genunchii gândului cu smerenie, la altarul bisericii din satul meu, de pe dealurile Botoșanilor, acolo unde frații și surorile mele după trup se roagă pentru sufletele părinților mei răposați și trudesc pe ogoare, din zori și până în noapte“. *Astăzi, însă, tineri și vârstnici din acele locuri natale sunt îndemnați să-și plece genunchii în biserica ctitorită acolo de patriarhul Teoctist ca mărturie că a dorit să arate lui Dumnezeu și oamenilor în mod văzut și trainic ceea ce a purtat nevăzut și tainic în inimă încă din copilărie: iubirea față de neam și de Biserică.*

2. Fiu al credinței și culturii creștine moldave și părinte mărturisitor al lor

În Moldova, credința și cultura sunt atât de legate una de alta, încât credința este partea cea mai sfântă și mai fierbinte a

culturii, cu alte cuvinte, ea este sufletul culturii moldave și mireasma veșniciei ei.

Fiu al acestei credințe, care inspiră, plămădește și dă dimensiune creștină culturii din istorie, Arhipăstorul Moldovei și Sucevei aducea mărturie despre dumnezeirea dreptei credințe strămoșești și despre nepieritoarele valori ale culturii românești, în general, și ale culturii românești moldave în special.

Cunoașterea operei și evlaviei vrednicilor înaintași în scaunul mitropolitan al Moldovei a fost trăită ca o datorie sfântă și de părinte, ca o comuniune spirituală frățească și părintească între generații, care-și primește putere și lumină din comuniunea Sfinților Bisericii lui Hristos. Pretutindeni se vede în lucrarea Mitropolitului Moldovei o comuniune de gândire și simțire cu înaintașii, dragostea unui fiu care-și amintește cu evlavie și respect de dascălii și părinții săi spirituali, și dragostea frățească față de cei care au fost chemați ca arhierei să slujească aceeași Biserică rămasă statornică și jertfelnică în iubirea ei față de Hristos în această parte a Europei.

În mod deosebit, Mitropolitul Teoctist a adus cinstire unui mare și vrednic înaintaș în scaun: Mitropolitul Iacob Putneanul, căruia i-a închinat o monografie scrisă cu multă simțire bisericească și românească (Mitropolitul Iacob Putneanul, *Iași, 1978, p. 164). Descriind modul în care Mitropolitul Iacob Putneanul tălmăcea pentru moldoveni adevărurile veșnice și universale ale credinței, autorul monografiei scoate în evidență, indirect, și o anume comuniune de gândire și simțire cu mitropolitul înaintaș în scaun, trăitor în secolul al XVIII-lea:* „Tălmăcirea marilor adevăruri mântuitoare îmbracă forma unor povețe părintești, apropiate de inima cititorilor, cu care se și identifică pentru a-i înălța pe toți pe culmile unei trăiri îmbunătățite. Gândul patristic este înmiresmat de florile, plaiurile, de gurile de rai și de foșnetul codrilor țării sale, este purtat prin zumzetul albinelor harnice, prin ciripitul păsărilor cerului „de care nimeni nu se îngrijește", spre a sădi în suflete adevăruri nemuritoare: înoredere, bucurie, pace, statornicie în muncă, în adevăr și săvârșirea a toată fapta cea bună" (Mitropolitul Iacob Putneanul, *Iași, 1978, p. 64).*

Prețuirea și admirația Mitropolitului Teoctist pentru un alt înaintaș în scaunul Moldovei, de data aceasta din secolul al XVII-lea, Mitropolitul Dosoftei, se constată mai ales în studiul său introductiv la cartea Mitropolitului Dosoftei „Dumnezăiasca Liturghie", *publicată în ediție critică și omagială la Iași, în 1980.*

Pentru a întipări și mai mult în inima credincioșilor, a intelectualilor români și a pelerinilor din țară și străinătate importanța valorilor spirituale românești de pe pământul Moldovei, Mitropolitul Teoctist a încurajat și a susținut publicarea de monografii *cu caracter istoric și spiritual referitoare la comori ale spiritualității românești la Putna, Mănăstirea Neamț, Biserica Voroneț, Mănăstirea Agapia, Mănăstirea Văratec, Biserica Sfântul Gheorghe-Suceava etc.*

Iar pentru ocrotirea cărților vechi și a obiectelor liturgice *care fac parte integrantă din patrimoniul cultural național, s-a*

hotărât amenajarea unor spații corespunzătoare în toate județele Arhiepiscopiei, astfel încât conservarea și restaurarea acestor valoroase bunuri culturale să se facă de către specialiști, în condiții optime. Obiectele de patrimoniu din județul Iași au fost adunate și depozitate în clădirea stăreției de la Mănăstirea Golia, *care a fost restaurată în prealabil, cele care provin din județul Suceava au fost aduse la Mănăstirea* Sfântul Ioan cel Nou-*Suceava și la Sucevița, cele din județul Botoșani la Mănăstirea* Vorona, *iar cele din județul Neamț la Mănăstirea* Secu.

La toate acestea se adaugă o serie de articole și cuvântări *legate de prețuirea valorilor credinței și culturii în Moldova, multe publicate în revista* „Mitropolia Moldovei și Sucevei“. *În timpul păstoririi ca mitropolit la Iași a intensificat activitatea pastorală, prin predici, omilii, cateheze, pe înțelesul poporului, în care Evanghelia lui Hristos este deodată sfântă și familiară, virtuțile creștine devin virtuți românești, Împărăția cerurilor este întâmpinată în Biserica ortodoxă — Mama poporului român, lumină a vieții veșnice și binecuvântare a vieții zilnice. Predicile și cuvântările publicate în ampla lucrare* „Pe treptele slujirii creștine“ *sunt o mărturie grăitoare în acest sens.*

3. Fiu credincios și părinte spiritual al Moldovei — primitor de străini și deschis spre universal

Asemenea falnicilor stejari ai țării, care își extind și mențin coroana vastă, tocmai pentru că au rădăcinile adânc înfipte în pământul din care își trag seva, marii mitropoliți ai Moldovei au fost în același timp vajnici apărători ai Ortodoxiei și ai identității naționale românești, și oameni cu o vastă cultură și deschidere ecumenică, receptivi la mersul istoriei, la circulația valorilor și la chemarea Mântuitorului Iisus Hristos de-a lucra pentru unitatea Bisericii (Ioan 17, 21-23).

Urmând acestei tradiții, Mitropolitul Teoctist, alături de ceilalți mitropoliți români ai timpului nostru, a reprezentat adesea Ortodoxia românească în comuniune frățească cu Bisericile Ortodoxe surori și în dialog ecumenic cu alte Biserici ale creștinătății și cu organizații creștine internaționale. În acest sens, a făcut parte din multe delegații, care au vizitat Biserici Ortodoxe sau alte Biserici creștine.

Astfel, în mai 1978, conduce delegația Bisericii Ortodoxe Române la festivitatea celei de-a 60-a aniversări a reînființării Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia; în septembrie 1978, primește oaspeți ortodocși din Grecia; în mai 1980, primește în Arhiepiscopia Iașilor vizita Patriarhului armean de Ierusalim, Yeghishe Derderian. În iulie 1981, primește vizita I.P.S. Damianos, Arhiepiscopul Sinaiului și starețul Mănăstirii Sfânta Ecaterina; *în octombrie 1981, face parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române care a vizitat Biserica Ortodoxă Sârbă și apoi din delegația care a vizitat Biserica Luterană din Suedia. În iunie 1982, primește în Moldova vizita P.F. Patriarh*

Diodor al Ierusalimului. În septembrie 1982, conduce delegația Bisericii Ortodoxe Române la a 2-a Conferință panortodoxă pansinodală, ținută la Chambésy-Geneva, Elveția. În noiembrie 1982 și în mai 1983, face parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române care vizitează Biserica Ortodoxă Bulgară. În octombrie 1983, a primit în Moldova vizita Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia; în mai 1987, face parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române în vizită la Patriarhia Ecumenică. În septembrie 1987, primește în Moldova vizita Patriarhului ecumenic Dimitrios I. În iunie 1989, conduce delegația Bisericii Ortodoxe Române care a vizitat Biserica Ortodoxă Orientală din India.

În ceea ce privește relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizațiile creștine internaționale în 1978 Mitropolitul Teoctist conduce delegația Bisericii Ortodoxe Române la reuniunea comună a reprezentanților Conferinței Bisericilor Europene și a Consiliului Conferințelor Episcopale Europene, care s-a ținut la Chantilly-Franța, iar în 1979, la Conferința Bisericilor Europene, ținută la Chania-Creta, a fost ales membru în Comitetul Consultativ al acesteia, participând apoi la aproape toate întrunirile de seamă ale acestei organizații. În octombrie 1981, însoțește pe Patriarhul Iustin în vizita făcută Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, iar apoi, în anii care urmează, participă la unele întruniri ale acestei organizații creștine.

★

★ ★

Hirotonit arhiereu în 5 martie 1950, anul acesta, în 1995, Prea Fericitul Părinte Teoctist împlinește 45 de ani de arhierie: 1950—1962 Episcop-vicar patriarhal la București; 1962—1973, Episcop la Arad, 1973—1977, Mitropolit al Olteniei; 1977—1986, Mitropolit al Moldovei și Sucevei; din 1986, Patriarh al României.

Anii de arhierie la Iași, ca mitropolit (1977—1986) și ca locțiitor de mitropolit (1986—1989) au fost ani de reîntoarcere acasă, după o bogată slujire arhierească în alte părți ale țării, ca apoi, începând cu luna noiembrie 1986, să fie părinte spiritual al întregii Românii, adică Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

În acest moment aniversar, aducem mulțumiri Prea Sfintei Treimi pentru darul credinței fierbinți și a dragostei de Biserică și Neam cu care a binecuvântat pe tânărul Toader la botez și apoi pe monahul și arhiereul Teoctist.

Aceste daruri cu care sufletul său era binecuvântat au fost, însă, cultivate și făcute roditoare cu ajutorul lui Dumnezeu și cu străduanii și nevoințe necontenite, „luptându-se lupta cea bună a credinței“ *(I Timotei 6, 11-12).*

Lupta cea bună a credinței pe care o duce păstorul cel bun are, însă, o motivație: iubirea față de Biserica Mamă și față de credincioșii pe care îi păstorește. Această iubire pastorală despre care Arhiereul Teoctist vorbea în ziua alegerii sale ca Episcop la Arad, în 1962, l-a călăuzit în toată slujirea arhierească de atunci încoace: „Episcopul trebuie să-și îndrepte privirile și auzul neîncetat către

năzuințele păstoriților săi, preoți și credincioși, pe care să-i iubească cu atâta putere cum iubește Mântuitorul Biserica Sa și în care el să-și vadă comoara sa, rostul lucrării sale, mângâierea sa, fericirea sa, coroana și lauda sa“ (Pe treptele slujirii creștine, *partea I, p. 152).*

Mulțumim lui Dumnezeu și-L preamărim pentru darurile Sale sădite în slujitorii Săi și în același timp omagiem nevoințele celor care, cu râvnă și iubire față de Hristos și Biserica Sa, le-au făcut roditoare.

Drept aceea, împreună cu ierarhii, preoții și diaconii, monahii și monahiile, profesorii de teologie și toți credincioșii din Mitropolia Moldovei și Bucovinei, rugăm pe Hristos Arhiereul Veșnic să dăruiască Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist sănătate și bucurie, ani mulți și binecuvântați pentru păstorirea Bisericii Ortodoxe Române!

SFÂNTA LITURGHIE — TAINA COMUNIUNII ȘI ZIDIRII SUFLETEȘTI A CREDINCIOȘILOR *

Experiența religios-morală pe care a dobândit-o omenirea în decursul timpurilor de la începuturile ei până astăzi, demonstrează în chip neîndoielnic că orice fenomen religios a avut la origine ca substrat fundamental, conștiința inferiorității și dependenței omului de absolut, precum și aspirația și imboldul său lăuntric și ființial de a comunica cu divinul prin intermediul anumitor acte sau forme externe care au dat expresie religiozității și trăirii lui interioare.

Această simțire lăuntrică inerentă firii umane își găsește explicația în însăși natura și originea omului. Adus la existență de Dumnezeu, omul nu își găsește odihna și împlinirea decât în Dumnezeu, iar în calitatea sa de chip al lui Dumnezeu, el posedă în sine acest foc sacru al iubirii nestăvilite față de Creator și al dorinței aprinse de a se uni cu El în modul cel mai deplin.

Adevărul acesta îl mărturisește în mod grăitor și psalmistul când spune: „În ce chip dorește cerbul izvoarele apelor, așa Te dorește sufletul meu pe Tine Dumnezeule“ (Psalm 41, 1). La fel de pregnant și sugestiv se exprimă și Fericitul Augustin, spunând: „Ne-ai făcut pe noi pentru Tine Doamne, și neliniștit este sufletul nostru până ce se va odihni întru Tine“ [1]. Dorul neistovit al sufletului pornit în căutarea lui Dumnezeu, despre care vorbesc în unanimitate Sfinții Părinți, este încă o dovadă în plus că omul se vrea în permanentă comuniune cu Dumnezeu.

„Omul adevărat este totdeauna un om al comuniunii, spunea odată un mare teolog, pentru că nu poți fi omul adevărat decât în comuniune... iar comuniunea se realizează când doi își descoperă și își comunică ceea ce le este comun în ființa lor cea mai profundă“ [2]. Prin urmare, când vorbim de comuniune, ne gândim la putința realizării unei depline legături sufletești, bazată pe iubire și dăruire sinceră și reciprocă.

Desăvârșirea vieții moral-creștine are drept temelie comuniunea: a trăi unii pentru alții, a ne dărui unii în slujba altora, a fi sprijinitori și folositori celor din jurul nostru. „Dumnezeu, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, a dat interesele fiecăruia aproapelui său, ca astfel să alergăm unii în ajutorul altora și să nu fim dezbinați. Interesul meu, încheie Sfântul Părinte, stă în tine și folosința ta în mine“ [3].

★. Lucrare de seminar întocmită în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la secția practică, specialitatea Liturgică.

1. Fericitul Augustin, *Confessiones — Mărturisiri*, trad. de Prof. dr. docent Nicolae Barbu, în col. „P.S.B.“, vol. LXIV, București, 1985, p. 63.

2. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Mărturisirea, mijloc de creștere duhovnicească*, „Mitropolia Olteniei“, VII (1956), nr. 4-5, p. 174-175.

3. Citat redat de Arhid. Gheorghe Papuc, în col. de cuvântări bis. *Intru înnoirea vieții*, Sibiu, 1978, p. 332.

Aceasta ar fi una din alternativele realizării comuniunii pe planul vieții religios-morale, și anume atunci când omul încearcă să dobândească pe Dumnezeu, dobândind mai întâi pe fratele său [4], însă există o cale mai sigură de înfăptuire a unei comunicări și apoi a unei comuniuni, în care omul se predă lui Dumnezeu și Dumnezeu i se descoperă ca iubire nemărginită, și această cale este rugăciunea, cultul divin public în genere, cu toată splendoarea și frumusețea simțirii și trăirii duhovnicești oferită credincioșilor, cu inepuizabila lui forță spirituală și bogăție imensă de sensuri și semnificații dogmatico-simbolice și mistice, care îi crează omului imaginea „cerului pe pământ“ și a „pământului înălțat la cer“ [5], așa cum glăsuiește textul troparului: „În biserica slavei Tale Doamne în cer mi se pare a sta“.

În duhul rugăciunii, omul înălțat sufletește experiază deja bucuria apropierii lui de Dumnezeu și a coborârii iubitoare a lui Dumnezeu la el, și, primind „toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit“ (rug. Amvonului), el dorește în același timp cu toată ființa sa să împărtășească și celor din jurul său bucuria și căldura sufletească pe care o simte acum când este înnoit și umbrit cu puterea Duhului Sfânt, care l-a renăscut din păcat, readucându-l la viața cea nestricăcioasă.

În această ambianță harică creată de mediul cultic, credinciosul realizează „experiența prezenței lui Hristos cel înviat și a comuniunii spirituale cu El“ [6], dar totodată și cu comunitatea semenilor săi, în care este integrat perfect sufletește, prin legătura dragostei creștinești, prin identitatea credinței și a simțirii religioase și prin unitatea formelor de cult provenite de la Mântuitorul și Sfinții Apostoli și statornicite ulterior de Biserică. În acest sens cultul divin ortodox devine atmosfera și climatul prielnic în care lucrează Duhul Sfânt la sfințirea vieții credincioșilor în marele laborator spiritual care este Biserica. Această trăsătură dominantă a cultului ortodox îi conferă acestuia o notă de superioritate față de celelalte culte, pentru că acest cult nu reprezintă doar „o sforțare a omului spre a se ridica la Dumnezeu, ci o întâlnire reală a lui cu Dumnezeu“ [7], și un mijloc de deschidere a omului pentru a se lăsa pătruns de lumina harului mântuitor și sfințitor.

Acest duh perihoretic de interpătrundere a omenescului cu cerescul, sub acțiunea sfințitoare a harului dumnezeiesc al Sfântului Duh, este simțit și trăit în modul cel mai sublim în Sfânta Liturghie care este „încoronarea și desăvârșirea tuturor slujbelor sfinte“ [8] și centrul întregii vieți religioase ortodoxe.

---

4. *Patericul* ed. III, Râmnicu Vâlcea, 1930, p. 9.

5. Episcop Vasile Coman, *Cuvântări liturgice*, Oradea, 1976, p. 8.

6. Dan-Ilie Ciobotea, *Le rôle de la Liturghie dans la formation théologique orthodoxe*, în „Contacts“, (revue française de l'Ortodoxie), XXXVIII-e année, no. 135, Paris, 1986, p. 206.

7. Pr. Iconom dr. Petre Vintilescu, *Sacrificiul religios ca principiu al Liturghiei*, studiu dogmatico-liturgic, București, 1927, p. 50.

8. Pr. prof. dr. Ene Branișteș, *Însemnătatea Sfintei Liturghii în viața creștină*, în „Glasul Bisericii“, X (1951), nr. 1-3, p. 33.

* * *

Dacă celelalte unități de slujbă ale cultului au menirea să-l apropie pe om de Dumnezeu și să-i mijlocească revărsarea ajutorului divin sau a unui anumit har trebuincios, Sfânta Liturghie (inima cultului creștin ortodox) reprezintă „artera principală prin care se comunică vieții însuși Hristos“ [9], izvorul tuturor darurilor duhovnicești necesare dobândirii mântuirii. „În Liturghie, spune un gânditor creștin, Hristos este prezent lucrând și vorbind printre oameni ca adorator perfect al Tatălui Său și ca sfințitor al neamului omenesc“ [10]. Deci, privită în ansamblul ei de imne și rugăciuni, Sfânta Liturghie reprezintă forma cea mai perceptibilă de actualizare a prezenței reale și substanțiale a lui Hristos și a lucrării Lui în lume.

Liturghia este o „recapitulare a întregii iconomii a mântuirii“ [11], spune Sfântul Teodor Studitul, pentru că ea reproduce întreaga operă răscumpărătoare a Domnului nostru Iisus Hristos, de la naștere și până la preaslăvita Sa Înălțare. Dar întrucât activitatea Sa pământească a fost încununată de Jertfa de pe Golgota, prin care am dobândit harul înfierii și al izbăvirii din robia păcatului, nucleul rânduielii Sfintei Liturghii îl constituie tocmai momentul prefacerii elementelor naturale (a darurilor de pâine și vin) în Trupul și Sângele Domnului, adică acel moment (al Epiclezei) în care Mântuitorul nostru Iisus Hristos prin mijlocirea preotului liturghisitor, jertfește propriului Său Trup și Sânge în chip nesângeros, sub forma pâinii și a vinului, prelungindu-Se în acest sens „peste vremi și peste spații în inimile credincioșilor“ [12]. Deci în Sfânta Liturghie, credincioșii trăiesc în mod deplin prezența și unirea reală cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos prin împărtășirea de roadele jertfei euharistice. În felul acesta Liturghia realizează unitatea Bisericii. Punând „Crucea lui Hristos la dispoziția sufletelor din toate țările și de-a lungul veacurilor“ [13], ea crează cel mai desăvârșit mod de comuniune orientat în două sensuri: în sens vertical, încorporându-ne în Hristos și în sens colateral, unindu-ne între noi prin lucrarea Aceluiași Duh Sfânt, așa cum lămurit se exprimă textul rugăciunii Dipticelor din Liturghia Sfântului Vasile cel Mare: „Iar pe noi, pe toți care ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir să ne unești unul cu altul prin împărtășirea Aceluiași Duh Sfânt“. Cum se face această unire prin împărtășire, ne-o arată Învățătura celor doisprezece Apostoli astfel: „Precum această pâine era risipită pe dealuri, iar adunată fiind s-a făcut una, așa să ne adune Biserica Ta de la marginile pământului întru Împărăția Ta“ [14].

---

9. Episcop Vasile Coman, *op. cit.*, p. 48.
10. Dom. M. Festugière, *Qu'est-ce que la Liturgie?*, Paris, 1914, p. 70.
11. Sfântul Teodor Studitul, *Cuvinte duhovnicești*, trad. de Arhimandrit Athanasie Dincă, ediția a II-a, Alba Iulia, 1994, p. 213.
12. Episcop Vasile Coman, *Scrieri de teologie liturgică și pastorală*, Oradea, 1983, p. 135.
13. Dom. Gaspar Lefebre, O.S.B., *Liturgie. Les principes fundamentaux* 4-ème édition, Brugis, 1929, p. 56.
14. *Învățătură a celor Doisprezece Apostoli*, cap. IX, trad. de Pr. D. Fecioru, în col. „P.S.B.“, vol. I, (Scrierile Părinților Apostolici), București, 1979, p. 29.

De aceea la începutul erei creștine, în veacul apostolic, Liturghia s-a numit „comuniune, nu participare, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, căci Apostolul a vrut să dea faptului o semnificație mai mare și să arate strânsa legătură de unire. Căci prin participare noi numai ne împărtășim cu Trupul lui Hristos, în timp ce prin unire, noi suntem în comuniune cu El“ [15].

Prin urmare, Sfânta Liturghie este factorul dinamic al comuniunii. Ea ne constituie în Biserică, unindu-ne întreolaltă și cu Hristos, căci „prin Sfânta Euharistie, El ne încorporează pe toți cu Sine, pentru a ne prezenta ca fii plini de Duh Sfânt Tatălui“ [16]. Deci Sfânta Liturghie este un Tot organic: Hristos în Sfânta Treime și lumea întru Hristos prin Duhul Sfânt spre Dumnezeu Tatăl. Numai conștientizând esența acestui Tot, adică unirea tainică cu Hristos euharistic și implicit participarea la viața Sa divino-umană, ne dăm seama de rolul și însemnătatea Sfintei Liturghii. Numai în acest sens înțelegem ființa Bisericii și menirea ei de a întrupa împărăția lui Dumnezeu în umanitate. Odată cu aceasta înțelegem și vocația și rațiunea de a fi a omului, adică aceea de a deveni personalitate creștină care înseamnă împărăția lui Dumnezeu în suflet, ce se definește după expresia Sfântului Apostol Pavel „dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt“ (Romani 14, 17).

În calitate de mădular viu al Bisericii, „eu sunt personalitate creștină în măsură în care Biserica trăiește în mine“ [17], spunea odată un mare teolog. Drept aceea „Sfânta Liturghie este întregul creștinism în continuă realizare“ [18], căci omul este creștin adevărat numai atunci când el nu trăiește numai în sfera îngustă a vieții lui individuale, ci din plenitudinea și totalitatea bisericii adică atunci când el însuși a devenit „biserică“, după cuvântul Apostolului: „Voi sunteți templu al Dumnezeului celui viu, precum Dumnezeu a zis ...“ (II Corinteni 5, 16). Tocmai acesta este misterul Bisericii și scopul în sine al Liturghiei și anume acela de a crea o unitate și comuniune perfectă a tuturor în și cu Hristos prin Duhul Sfânt. Această idee de comuniune definește în esență Biserica, „trupul lui Hristos“ (I Corinteni 12, 27), a cărui mădulare (unii altora) devin credincioșii prin împărtășirea cu Sfintele și Preacuratele Taine ale lui Hristos. Deci ideea de comuniune cu Hristos este eminamente bisericească și liturgică, după cum noțiunea de Biserică și cea de Liturghie se întrepătrund în ce privește conținutul. Aceste noțiuni nu pot fi dispersate, iar faptul euharistic săvârșit în cadrul lor cimentează în mod desăvârșit această inseparabilitate de esență dintre ele.

În sensul acesta trebuie convinși și educați credincioșii care

---

15. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXIV, 2, la I Corinteni,* Migne, P. G., LXI, col. 204.

16. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă,* Craiova, 1986, p. 71.

17. Prof. dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe. Cursuri universitare,* prelucrate, completate și editate de Prof. dr. Teodor Tarnavschi și completate și editate a doua oară de Mitropolit Dr. Nectarie Cotlarciuc, Cernăuți, 1929, p. 505.

18. Pr. Boris Răduleanu, *Jertfa Crucii în Liturghie și Apocalipsă,* București, 1994, p. 103.

vin să participe la Sfânta Liturghie. Participarea aceasta a lor nu trebuie să se rezume nicidecum la o simplă asistență, simțire sau trăire a momentului sacru, ci trebuie să devină efectivă, reală și responsabilă. La „ospățul Stăpânului“ nimeni nu se poate prezenta fără haină de nuntă (Matei 22, 12), adică fără o curățire interioară prin desțelenirea sufletului de patimi și păcate, căci „cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului“ (I Corinteni 11, 29). Dumnezeu ni se dăruiește, însă numai în măsura în care răspundem cu vrednicie la primirea neprihănitului Său Dar. „Numai atunci Jertfa lui Iisus Hristos din jertfă reală, dar latentă pentru noi, devine activă, deplină și noi beneficiem de roadele Ei în existența și viața noastră“ [18].

Pe de altă parte însăși Sfânta Liturghie privită în structura rânduielii ei, ne conferă posibilitatea înnoirii și înălțării sufletești, prin adâncimea, frumusețea și bogăția imnelor și rugăciunilor ce o alcătuiesc. Toate acestea nu sunt altceva decât trepte premergătoare de întărire și zidire duhovnicească către momentul culminant al întâlnirii cu Împăratul Hristos.

Sfânta Liturghie impune din partea fiecăruia o pregătire sufletească deosebită, dar totodată și crează atmosfera și condițiile favorabile acestei pregătiri. Ea este o continuă prefacere și transformare lăuntrică, o împreună creștere și rodire în Hristos până la piscul cel mai înalt al unirii cu El. Ea te face să crești în Dumnezeu și Dumnezeu să crească în tine și prin tine, în omenire, în lume. „Ea este o atingere a plenitudinii, o fecunditate. Întreaga fire se trezește prin ea cucerită, superiorizată și transfigurată de har, după chipul lui Hristos, prin iubirea care înflăcărează totul“ [19]. Aceasta se datorează faptului că întregul ritual al Sfintei Liturghii este învăluit de mister. Toate imnele, rugăciunile și actele ei liturgice sunt confundate de nepătrunsa minune a dumnezeirii care penetrează și însuflețește totul, așa încât putem spune că acest cadru liturgic se prezintă ca „un Tot organic ce cuprinde în sine rugăciunile, melodiile, icoanele, omenirea prezentă și cea pomenită ca și pe cei adormiți. Acest Tot este Hristos în Sfânta Treime și lumea lui Hristos“ [20].

Hristocentrismul și pancosmismul sunt trăsăturile dominante ale Liturghiei, pentru că întreaga ei rânduială înfățișează în formă simbolică și sacramentală opera mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos. Toate cele ce se săvârșesc, se cântă și se rostesc în timpul Sfintei Liturghii ne îndreaptă privirile minții către Hristos Domnul și prin ele noi îl vedem închipuit pe El și întreaga Sa lucrare divino-umană. Luând parte la Sfânta Liturghie cu mintea luminată de credință, cu simțirea curată și cu inima mișcată de fiorul sfânt și încălzită de flacăra iubirii, păstrăm vie conștiința euharistică, adică convingerea nestrămutată că trăim în duh prezența reală a lui Hristos Cel răstignit și înviat; că petrecem împreună cu El, că ascultăm de glasul Lui și că devenim hristofori, unindu-ne cu El prin împărtășirea din Trupul și Sângele Lui. Apropierea de Domnul nostru Iisus, Care petrece împreună cu noi și

19. Pr. dr. Gr. Cristescu, *Slujba ta, fă-o deplin*, Sibiu, 1926, p. 73.
20. Pr. Boris Răduleanu, *op. cit.*, p. 10.

noi în El (Ioan 6, 56), și se jertfește necontenit pe Sfintele noastre Altare, ne dă puteri și nădejdi nebănuite, întărindu-ne pe piatra credinței, așa cum îi întărea și îi lumina pe Apostoli după Înviere. Această realitate devine evidentă și se face simțită pe tot parcursul Sfintei Liturghii, fiindcă la săvârșirea Sfintei Jertfe participă efectiv întreaga comunitate de credincioși ca împreună-jertfitoare și împreună jertfită, în și cu Hristos, Cel ce primește darurile noastre pentru a le preface în Însuși Trupul și Sângele Său, prezentându-le Tatălui ca jertfă, „pentru a mulțumi în locul nostru și a compensa imperfecțiunile noastre“ [21].

În timpul Sfintei Liturghii, Însuși Mântuitorul se roagă împreună cu noi, mijlocind pentru noi înaintea lui Dumnezeu Tatăl. El este „prizonierul nostru“, care se roagă pentru împlinirea cererilor și dorințelor noastre ale tuturor [22]. Acest aspect comunitar este specific cultului divin ortodox și în special Sfintei Liturghii, pentru că rugăciunea liturgică este rugăciunea întregii comunități a Bisericii dintotdeauna și de pretutindeni, și aceasta datorită faptului că Sfânta Liturghie nu se oficiază numai pentru cei de față, care sunt prezenți la ea, ci „pentru toți dreptmăritorii creștini“ ca și pentru „toți mai dinainte adormiți părinți și frați ai noștri, care odihnesc aici și pretutindenea“.

La aceste rugăciuni sunt asociați sfinții îngeri și toți sfinții, împreună cu „Prea Sfânta, Prea Curata, Prea binecuvântata, Slăvita, Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria“. Cu alte cuvinte, în Sfânta Liturghie se află în duh de jertfă și de rugăciune întreaga Biserică a lui Hristos (văzută și nevăzută), adică „toate membrele Trupului Său tainic, care se roagă împreună cu Capul lor, Hristos“ [23].

Prin universul rugăciunii ei, ea asigură comuniunea cu Dumnezeu a tuturor credincioșilor din toate timpurile și locurile, iar prin lucrările și actele care se săvârșesc într-însa, Liturghia este o „teofanie sfântă“ în care credincioșii retrăiesc toată taina întrupării lui Hristos, de la Naștere până la Înălțarea și șederea Sa de-a dreapta Tatălui [24]. Aceste momente semnificative ale operei Sale răscumpărătoare sunt reproduse și actualizate în mod cronologic în Sfânta Liturghie, adică așa cum s-au succedat ele în decursul vieții și activității Mântuitorului.

Având ca obiect reprezentarea și prelungirea peste veacuri a lucrării mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, Sfânta Liturghie se prezintă prin întocmirea ei ca „o trilogie dramatică“ [25], divizată în trei părți distincte, toate structurate în jurul aceluiași nucleu: jertfa liturgică, care constituie o prelungire continuă în formă nesângeroasă a Jertfei de pe Golgota. Părțile acestei trilogii sunt: Proscomidia, Liturghia catehumenilor și Liturghia credincio-

---

21. Pr. Iconom dr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 36.

22. Episcop Vasile Coman, *Însemnătatea Sfintei Liturghii în viața credincioșilor*, în „Mitropolia Olteniei“, XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 181.

23. Pr. prof. dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972, p. 141.

24. Ghenadie, fost episcop al Argeșului, *Liturgica sau explicația serviciului divin*, București, 1977, p. 78.

25. Pr. prof. dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul...*, p. 145.

șilor și fiecare din ele zugrăvesc în fața ochilor noștri anumite momente istorice ale operei dumnezeiești de mântuire a lumii, înfăptuită de Fiul lui Dumnezeu, pentru a ne îndrepta gândul la ea și „pentru ca privelișteа ei fiind în fața ochilor noștri, să ne sfințească sufletele și astfel să devenim vrednici de primirea Sfintelor Daruri. Căci după cum odinioară această lucrare a izbăvit lumea de moarte, tot așa și acum, fiind mereu contemplată, ea îmbunătățește și apropie de Dumnezeu sufletele celor ce o au în fața ochilor“ [26], spune marele tâlcuitor al Liturghiei, Nicolae Cabasila.

Deci dacă urmărim cu evlavie și luare aminte Sfânta Liturghie, participând cu toată cucernicia și trăirea lăuntrică la cântările și rugăciunile ei, ea devine pentru noi un izvor inepuizabil de întărire și creștere duhovnicească. Acest suflu de curățire și înnoire sufletească îl realizează pe de o parte atât rugăciunile și imnele liturgice cât și actele și riturile simbolice, care au darul de „a lucra mai ușor asupra sufletelor, oferindu-ne nu numai o simplă priveliște, ci insuflându-ne o adâncă simțire“ [27] (religioasă). Reprezentările simbolice ale faptelor Mântuitorului ne dezvăluie în fața ochilor minții noastre întreaga iconomie divină a Unuia-Născut Fiului lui Dumnezeu, pentru ca astfel „cutremurați de măreția mântuirii noastre, pătrunși de marea îndurare a lui Dumnezeu față de noi, să venerăm pe Cel ce S-a milostivit și ne-a mântuit în acest chip, să-I încredințăm sufletele, să-I dăruim viața și să ne înflăcărăm inimile cu focul iubirii Lui; și așa pregătiți să ne apropiem cu credință și cu dragoste de focul Sfintelor Taine“ [28].

Aceeași influență purificatoare și iluminatoare asupra sufletelor noastre o exercită la rândul lor și rugăciunile și imnele sfinte, căci acestea, așa cum remarca și Sfântul Dionisie Pseudo-Areopagitul „dau credincioșilor învățătura și imboldul unei vieții virtuoase și îi îndeamnă să se curețe complet de păcatul vătămător. Cântarea religioasă dispune sufletul nostru în acord armonios pentru actele liturgice, ce se vor săvârși puțin mai târziu“ [29].

După cum vedem, toate actele și formele cultice de exprimare a sentimentelor religioase au un rol pregătitor și anume acela de a crea o atmosferă de pietate adecvată momentului celui mai solemn și mai important al Sfintei Liturghii: săvârșirea jertfei euharistice prin invocarea și lucrarea Sfântului Duh. În această supremă Jertfă sunt implicați în mod simultan atât preotul liturghisitor cât și credincioșii participanți la oficierea slujbei. Și ei sunt integrați, alături de preotul lor, în acest proces de pregătire, contopiți într-o unitate organică de mărturisire, de rugăciune și simțire religioasă. Acest lucru se poate ușor observa pe tot parcursul rânduielii celor trei părți constitutive ale Liturghiei, începând cu ritualul Proscomidiei, adică al pregătirii și consacrării darurilor de pâine și vin aduse de credincioși.

---

26. Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeiești Liturghii,* trad. în rom., de Pr. prof. dr. Ene Branișteа, București, 1989, p. 30.

27. *Ibidem,* p. 31.

28. *Ibidem,* p. 30.

29. Sfântul Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia cerească ierarhia bisericească,* trad. de Pr. Cicerone Iordăchescu, Chișinău, 1932, p. 2.

Aducerea acestor daruri reprezintă însăși participarea noastră efectivă la marele act al Jertfei liturgice, înfățișată în mod simbolic și intuitiv în pregătirea și oferirea lor de către preot. Aceste cinstite daruri au o dublă semnificație. Mai întâi de toate, ele simbolizează însăși viața noastră, căci „dacă în Sfânta Liturghie ni se dă ca dar viața veșnică, prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului se cuvine ca și noi să aducem pentru sfânta jertfă un dar care este mai apropiat și mai propriu vieții noastre de aici, pentru ca, între darul nostru și contradarul ce ni-l dă Dumnezeu, să fie o asemănare“ [30], spune Cabasila în comentariul său. În sensul acesta întelegem inițial și funcția propriu-zisă a simbolului, care nu este numaidecât aceea de a preînchipui, ci de „a descoperi și a se face părtaș cu cel descoperit“ [31].

Rolul acesta îl îndeplinește însăși materia jertfei. Cele două elemente naturale (pâinea și vinul) până la momentul prefacerii sunt prototipuri ale unei realități suprasensibile (adică icoane ale Trupului și Sângelui Domnului și pârgă a vieții omenești), însă după momentul sfințirii, ele se fac părtașe acestei realități devenind purtătoare, susținătoare și dătătoare de viață veșnică, luminând și sfințind pe cei ce le-au adus și pe cei ce vor gusta dintr-însele. Cum se produce acest proces de transformare și întărire sufletească, ne-o relevă însăși sensul tipologic al materiilor care intră în compoziția elementelor: apa închipuie botezul, sarea cuvântul învățăturii dumnezeiești, făina trupul, iar aluatul sufletul. „După cum un mic aluat (I Corinteni 5, 6), face la fel toată frământătura (sporind-o, dându-i gust plăcut și deosebită putere hrănitoare), tot așa Trupul dat morții de Dumnezeu, când ajunge în trupul nostru, îl schimbă întru totul și-l face la fel cu El“ [32], spune Sfântul Grigorie de Nyssa.

În al doilea rând aceste daruri sunt mijloace de expresie a fondului nostru sufletesc. Oferindu-le lui Dumnezeu, noi mărturisim totodată că ne predăm Lui cu toată viața noastră, încredințându-ne purtării Sale de grijă. Prin aducerea acestor daruri, noi îi închinăm tot ce avem mai scump în ființa noastră: gândurile și sentimentele noastre sincere și curate, lacrimile de pocăință, duhul umilit și inima înfrântă și smerită, eliberată de toată întinăciunea și răutatea. Deci darurile de pâine și vin ne reprezintă pe noi, comunitatea de credincioși, care prin aceste ofrande ne autoincludem în Jertfa lui Hristos pentru a beneficia de roadele ei. Predându-ne de bunăvoie lui Dumnezeu „pe noi înșine și unii pe alții“, ca jertfă întru Hristos, noi îl recunoaștem pe Hristos în noi și predându-ne Lui „noi mărturisim totodată credința că El va primi jertfa noastră, o va preface, o va încorpora în Jertfa Sa și o va înălța prin Duhul Sfânt pe altarul cel ceresc al Tatălui“ [33].

Deci participarea credincioșilor la mărețul act al Jertfei celei de viață dătătoare și mântuitoare, se face evidentă chiar din mo-

---

30. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 39.

31. Pr. prof. dr. Alexandre Schmemann, *Euharistia Taina Împărăției*, trad. de Pr. Boris Răduleanu, București, 1990, p. 44.

32. Sfântul Grigorie de Nissa, *Marea cuvântare catehetică*, trad. de Pr. D. Cristescu și Dr. N. I. Barbu, București, 1974, p. 101.

33. Pr. Boris Răduleanu, *op. cit.*, p. 108.

mentul începerii Sfintei Proscomidii și se prelungește efectiv după aceasta pe tot parcursul rânduielii Sfintei Liturghii, când se succed pe dinaintea ochilor toate momentele mai de seamă ale vieții și activității pământești a Mântuitorului. Participând la Sfânta Liturghie, credincioșii noștri trăiesc întreg misterul întrupării, patimii, morții și învierii Mântuitorului și rămân profund mișcați și sensibilizați de tot ce s-a lucrat „pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire". Însăși rânduiala minunată a Liturghiei este astfel întocmită încât „să concretizeze această istorie a mântuirii într-un chip cât mai viu cu putință și s-o facă oarecum din nou prezentă în fața ochilor noștri, pentru a deștepta astfel în suflete emoțiile, sentimentele și gândurile corespunzătoare diferitelor episoade ale iconomiei mântuirii" [34], adică, cu alte cuvinte, să-i facă pe cei ce participă (la această slujbă) să simtă realmente prezența Domnului nostru Iisus Hristos. Această prezență se face vădită „chiar în Proscomidie, fără ca această lucrare să producă o prefacere a pâinii și a vinului în Trupul și Sângele Domnului. Căci dacă simpla rugăciune către Hristos ne pune într-un fel de legătură cu El, cu atât mai mult actele Proscomidiei" [35].

Prin ritualul ei, Proscomidia comemorează în chip simbolic nașterea supranaturală a Mântuitorului, Jertfa Sa răscumpărătoare și viața Sa nedezvăluită lumii până la ieșirea la propoveduire și împlinirea actelor Sale mântuitoare.

Din prima prescură preotul liturghisitor scoate Sfântul Agneț (în formă de pătrat), care închipuie pe Hristos, Mielul lui Dumnezeu „Cel ce ridică păcatele lumii". Prin așezarea Lui în mijlocul Sfântului Disc, preotul slujitor vrea să ne spună că în centrul vieții și a omenirii întregi stă Hristos, „Soarele dreptății", din jertfa Căruia se revarsă izvoare de iertare și de mântuire peste toată făptura. De aceea și junghierea crucișă se face după așezarea Sfântului Agneț cu fața în jos „arătând că întruparea și jertfa lui Hristos s-a făcut pentru cei de jos și pentru folosul lor" [36].

De o parte și de alta a Mielului înjunghiat, sunt reprezentați cei ce s-au împărtășit din roadele acestei jertfe mântuitoare și anume: Preacurata Sa Maică și toate cetele sfinților care s-au jertfit până la sânge, biruind păcatul în trup, ca să împărățească veșnic împreună cu Hristos în ceruri. Părticica triunghiulară scoasă întru cinstea și pomenirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu este așezată în dreapta Sfântului Agneț, ca una care se află în cea mai strânsă intimitate cu Fiul ei, stând de-a dreapta scaunului dumnezeirii în slava cea cerească, așa cum a zăbovit lângă Cruce în clipele îngrozitoare ale morții Lui. După cum atunci, în vremea chinurilor Sale, cu inima străpunsă de sabia durerilor s-a făcut părtașă patimilor și Jertfei Fiului ei, tot astfel și acum se cuvine ca în jertfa de biruință — cea fără de sânge — să fie alături de El, și astfel prin rugăciunile ei, Dumnezeu Tatăl să primească jertfa aceasta, întru jertfelnicul Său cel mai presus de ceruri, pen-

---

34. Diac. dr. Ene Branișteș, *Explicarea Sfintei Liturghii,* după Nicolae Cabasila, teză de doctorat, București, 1943, p. 185.
35. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și ...,* p. 111.
36. *Ibidem,* p. 119.

tru că „mult poate rugăciunea Maicii, spre îmblânzirea Stăpânului“ Deci pentru că s-a făcut mijlocitoarea mântuirii noastre, ea este rugată să-și înalțe rugăciunile sale către Fiul ei, ca Acesta să primească jertfa comunității și să o prefacă în trupul Său cel jertfit „pentru viața și mântuirea lumii“. În partea stângă a Sfântului Agneț sunt așezate nouă părticele triunghiulare în cinstea celor nouă cete de sfinți trăitori în Hristos și mărturisitori ai dreptei credințe. Urmând Mielului și Păstorului ei au ajuns la „apa odihnei“ și „au aflat izvorul vieții, pe Hristos Dumnezeul nostru“, din a Căruia slavă și bucurie negrăită se îndulcesc de-a pururi.

Din acest moment avem în fața noastră pe Sfântul Disc imaginea Bisericii triumfătoare, sau cum spunea Sfântul Apostol Pavel „Biserica celor întâi născuți, care sunt înscriși în ceruri“ (Evrei 12, 23), pentru că aceștia au dobândit făgăduințele și prin ei s-a împlinit rugăciunea Mântuitorului din grădina Ghetsimani: „Părinte voiesc ca, unde sunt Eu, să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea pe care Mi-ai dat-o“ (Ioan 17, 24).

Pomenirea sfinților este făcută în sens de invocare, căci acel „spre slava“ și „spre mijlocirea“ e totuna cu „pentru slava și mijlocirea“ [37], spune Nicolae Cabasila. Deci pomenindu-i pe sfinții care sălășluiesc în slava cea dumnezeiască, noi ne rugăm lor, ca să ne ajute și pe noi să ne unim cu Hristos, așa cum s-au unit și s-au sfințit printr-Însul, ei înșiși mărturisindu-L prin faptele și trăirea lor duhovnicească din viața aceasta. „Aducând deci miride întru cinstea și pomenirea lor, aceasta vine în folosul și sprijinul nostru ca și pomenirile și rugăciunile ce se fac la icoanele lor“ [38].

În continuare, preotul liturghisitor scoate miride pentru cei vii și pentru cei adormiți pe care le așează la baza Sfântului Agneț rostind pentru fiecare categorie în parte (în momentul scoaterii părticelelor) câte o rugăciune specială de mijlocire; pentru cei vii cerând milă, îndurare și izbăvire din necazuri și din primejdii, iar pentru cei adormiți, odihnă, ușurare și iertare de păcate. Toate aceste râuri de vindecări izvorăsc din „jertfa cea fără de prihană“ (Evrei 9, 14) a Fiului lui Dumnezeu și se revarsă peste umanitatea răscumpărată cu prețul propriului Său Sânge. De aceea fiecare părticică scoasă odată cu pomenirea numelui, reprezintă darul de jertfă oferit de cel pomenit, sau mai bine zis îl reprezintă pe el însuși, care este prezent pe Sfântul Disc pentru a fi miluit din darurile Jertfei euharistice actualizată în Sfânta Liturghie.

Pomenindu-i pe cei vii și „pe cei ce au adormit întru dreapta credință“, preotul îi cuprinde pe toți aceștia în Jertfa lui Hristos, făcându-i părtași Învierii și Împărăției Sale celei cerești. Toți dobândim într-o măsură sau alta câte un folos sufletesc prin participarea la această sublimă și înfricoșată Jertfă, căci Hristos Mântuitorul nostru își comunică prin Duhul Sfânt bogăția darurilor Sale tuturor celor ce Îl primesc cu bună credință și cu dragoste. Iubirea Sa nemărginită se revarsă asupra noastră a tuturora, vindecând bolile, tămăduind patimile și ușurând sarcina grea a păcatelor, precum spune textul rugăciunii pe care o rostește preotul în clipa

37. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 40.
38. Pr. prof. dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul* ..., p. 125.

când toarnă miridele în Sfântul Potir: „Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici cu cinstit Sângele Tău, pentru rugăciunile Sfinților Tăi". Această rugăciune este încă un argument în plus că prin Sfânta Liturghie se realizează o strânsă legătură între cele cerești și cele pământești, căci deși nu au nici o contribuție la înfăptuirea mărețului act al prefacerii, sfinții nu rămân într-o stare de pasivitate în raport cu noi, ci se roagă lui Dumnezeu, pentru ca să ne învrednicim a ne împărtăși fără de osândă cu Sfintele și Prea Curatele Taine ale lui Hristos.

Pe de altă parte, în jurul lui Hristos se înfăptuiește nu numai solidaritatea Bisericii din cer cu a celei de pe pământ, ci și a celei de pe pământ însăși, căci „cei ce dau pomelnice pentru rudenii și cunoscuții lor, simt că nu le-ar fi deplină bucuria de împărtășirea cu Hristos, dacă n-ar avea parte de El împreună cu rudeniile, cu prietenii, cu cunoscuții lor vii și adormiți în credința în Domnul" [39].

În felul acesta, prin mijlocirea Mielului lui Dumnezeu, noi restabilim o unire prin Duhul Sfânt, cu toți cei apropiați ai noștri, mai mult decât am încerca-o să o facem prin rugăciunile noastre individuale, pentru că fiecare credincios pomenit și reprezentat prin fărâmiturile ce cad pe Sfântul Disc, se dăruiește pe sine lui Hristos și în același timp îi dăruiește și pe toți cei cunoscuți și dragi, împlinind prin aceasta îndemnul: „Pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să I-o dăm". Aceasta înseamnă comuniunea: o dăruire reciprocă de sine, pornită dintr-o iubire sinceră, un schimb neîncetat de bunuri, un continuu dar și contra-dar, izvorât din puterea de jertfă și de dăruire a lui Hristos, căpetenia întregului trup tainic (Efeseni 1, 22-23), care este Biserica concepută în cele două dimensiuni sau planuri de existență ale ei: cerească și pământească. De aceea, pe Sfântul Disc, în acest moment ne este reprezentată în mod virtual, întreaga configurație a Bisericii: Biserica biruitoare ajunsă în patrie și Biserica luptătoare de aici de pe pământ, care înfruntă greutățile și încercările vieții pentru a cuceri înălțimile paradisului ceresc. La temelia acestui edificiu spiritual stă Hristos, capul Bisericii.

În concluzie, Sfânta Proscomidie anticipează (simbolic) taina unirii întregului neam omenesc și a întregii existențe în Hristos. Aceasta este taina cea mare, zice Sfântul Simeon al Tesalonicului: „Taina întrupării Fiului lui Dumnezeu și taina rămânerii Lui între noi în chipul sfintelor daruri. Dumnezeu între oamenii care se sfințesc prin harul jertfei lui Hristos. Taina petrecerii și legăturii multora în unul singur, taina unității în comunitate și a comunității în unitate" [40]. Această încorporare sau contopire a noastră în Trupul Tainic al lui Hristos, devine și mai viu concretizată prin turnarea miridelor în Sfântul Potir după împărtășire.

După desăvârșirea reprezentării simbolice pe Sfântul Disc a unității în Hristos a întregii Sale Biserici începe Liturghia propriu-zisă, ale cărei acte, rugăciuni și cântări constituie tot atâtea

---

39. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și* ..., p. 124.

40. Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, Partea: *Despre Biserică, despre rugăciune și despre Sfânta Liturghie*, trad. rom. de Pr. Toma Teodorescu, București, 1865, p. 101.

trepte de urcuș sufletesc și de realizare a comuniunii simbolizate în Sfânta Proscomidie.

Pentru aceasta, partea a doua a Sfintei Liturghii are mai mult un caracter didactico-pedagogic, adică de a instrui și edifica sufletește pe creștinii invitați să ia parte la ospățul euharistic. Ea poartă denumirea de Liturghia catehumenilor, fiindcă în primele veacuri creștine această parte introductivă a Sfintei Liturghii avea rolul de a învăța și lumina asupra adevărurilor de credință pe cei ce se pregăteau pentru Sfântul Botez.

După dispariția instituției catehumenatului, această parte componentă a Sfintei Liturghii, a continuat să-și îndeplinească mai departe scopul ei educativ-catehetic de a pregăti comunitatea credincioșilor să intre în împărăția lui Dumnezeu. Împărăția lui Dumnezeu este dragoste, pace și bunăvoire între oameni (Romani 14, 17; Luca 2, 14); este Rațiunea Supremă și unică de a fi a Existenței. De aceea Sfânta Liturghie începe cu formula: „Binecuvântată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor", pentru că ea urmărește să readucă în sufletele noastre Împărăția lui Dumnezeu.

Prin căderea în păcat, Adam și urmașii săi au căzut din slava edenică și au pierdut împărăția cerurilor. Prin Sfânta Liturghie, Împărăția lui Dumnezeu a pătruns și pătrunde în sufletele și în viața oamenilor. Pentru aceasta aleargă creștinul la Sfânta Biserică în zilele de Duminică și în sfintele sărbători. Nu pentru că l-ar interesa simbolismul diferitelor rituri liturgice sau semnificația anumitor închipuiri, care pentru credința lui îi sunt de prisos, ci pentru că este deplin convins că Împărăția lui Dumnezeu i se dăruiește în Biserică. Aici experimentează el faptul că pentru un timp a ieșit din „lumea aceasta" și a venit acolo unde totul este *altfel* și acest *altfel* îi luminează și îi dă sens vieții lui întregi... Chiar dacă nu va putea să exprime în cuvinte, el cunoaște, de asemenea, că acest *altfel* este tocmai aceea pentru care merită să trăiești, către care se îndreaptă totul, la care se referă totul, se împlinește totul și anume Împărăția lui Dumnezeu" [41].

Acesta este scopul ultim și transcendent al Liturghiei și anume trăirea și prefacerea noastră în Hristos prin Duhul Sfânt [42], căci Hristos poartă în firea Sa umană împărăția divină și prin El, noi toți cei ce intrăm în comuniune cu El. Împărăția Sa mesianică se instituie odată cu începutul propoveduirii Evangheliei Sale, adică din momentul când S-a descoperit lumii la Botez. Începutul Sfintei Liturghii, precedat de binecuvântarea cea mare, ne transpune cu gândul tocmai la acest moment crucial al începutului activității publice a Mântuitorului, când s-a descoperit Sfânta Treime la apa Iordanului, „Iordanul este începutul Evangheliei" [43], spune Sfântul Chiril al Ierusalimului, pentru că atunci s-au deschis porțile Împărăției cerești, glasul Tatălui L-a mărturisit pe Cuvântul, iar Duhul Sfânt S-a coborât odihnind peste Dânsul.

---

41. Pr. prof. Dr. Alexandre Schmemann, *op. cit.*, p. 53.
42. Pr. Boris Răduleanu, *op. cit.*, p. 111.
43. Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a III-a*, col. „Izvoarele Ortodoxiei", trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1943, p. 91.

Din această clipă, Sfânta Liturghie ne îndreaptă ochii minții și ne conduce prin toate episoadele și treptele de realizare a Împărăției lui Dumnezeu, făcându-ne să retrăim misterul întrupării și arătării Mântuitorului în lume, să fim copleșiți de măreția minunilor dumnezeiești și de sublimitatea și profunzimea învățăturilor Sale, să fim zguduiți de drama cumplită a suferințelor și morții Sale pe Cruce și să tresăltăm de bucurie pentru triumful biruinței binelui asupra răului și a vieții asupra morții prin Preaslăvita Sa Înviere. Toate aceste etape ale istoriei vieții și activității Mântuitorului ni se împrospătează mereu înaintea ochilor noștri sufletești prin actele simbolice, lecturile biblice și rugăciunile rostite în comun de către întreaga comunitate liturgică: preot și credincioși, căci rugăciunile se pronunță în numele tuturor, pentru mântuirea, pacea și bunăstarea întregii lumi.

În Liturghie, rugăciunea individuală este exclusă cu desăvârșire, căci nu mă rog pentru binele și folosul meu personal, ci pentru întreaga obște creștină: pentru mântuirea și ajutorul tuturor fraților celor întru Hristos, pentru ctitorii și binefăcătorii noștri, pentru cei bolnavi, pentru cei ce călătoresc, pentru cei aflați în robie și în strâmtorare și pentru cei dragi ai noștri mutați întru odihna vieții celei veșnice. Toate ecteniile și rugăciunile din cuprinsul Sfintei Liturghii sunt concepute și întocmite în acest spirit comunitar și ecleziocentric vieții creștine, menită să se desăvârșească în comuniune. Cine se izolează de rugăciunea sobornicească a Sfintei Liturghii se lipsește de roadele și darurile ei duhovnicești, iar cine participă în mod activ și conștient la ea, acela începe să trăiască anticipat, prin arvună, Împărăția lui Dumnezeu în sufletul său, căci acest urcuș spiritual al unirii cu Hristos cel jertfit și înviat, pe care îl prilejuiește Sfânta Liturghie, reprezintă o înaintare treptată de la trăirea în parte, până la trăirea deplină a Împărăției Sfintei Treimi [44].

Dacă în prima parte a Sfintei Liturghii (Proscomidia) am contemplat viața tainică a Mântuitorului, necunoscută, ci numai profețită, acum ne vom îndrepta privirea spre interiorul nostru, luminându-ne mintea și curățindu-ne gândurile și inima, pentru a ne pregăti să intrăm în bucuria Împărăției Domnului nostru Iisus, sălășluindu-L în sufletele noastre. Cea dintâi condiție psihologică esențială pentru apropierea noastră de El prin rugăciune, este pacea sufletului, adică liniștea conștiinței netulburată de patimi, căci „ce folos ai tu, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, dacă lumea întreagă se bucură de o pace profundă, iar tu te lupți cu tine însuți?“ [45]. Pentru ca să câștigăm această pace interioară a sufletului ne rugăm încă de la începutul Sfintei Liturghii, când rostim prima cerere a ecteniei mari: „Cu pace Domnului să ne rugăm“. În continuare ne rugăm ca să se pogoare peste noi pacea lui Dumnezeu cea sfântă, care covârșește toată mintea, adică să se reverse în noi acest dar

---

44. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate* ..., p. 137.

45. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea epistolelor pastorale: I și II Timotei, epistola către Tit și cea către Filimon, Omilia a VII-a la I Timotei,* trad. de Arhiereul Theodosie Ploeșteanu, București, 1911, p. 60.

unic de trebuință — Împărăția lui Dumnezeu. Agonisirea „acestei Împărății, a acestei păci de sus“, este mântuirea sufletului [46].

Pentru acest mare dar, trebuie să fim gata, să renunțăm la tot și să jertfim totul, potrivit îndemnului: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă“ (Matei 6, 33). Dar, întrucât acest dar binecuvântat a devenit un bun comun al întregii omeniri răscumpărate cu prețul Jertfei Mântuitorului, ne rugăm ca Dumnezeu, în îndurarea Sa, să ne facă pe toți părtași de El, la fiecare Sfântă Liturghie. De aceea suntem și îndemnați să ne rugăm: „pentru pacea a toată lumea“, „pentru mântuirea sufletelor noastre“ și în finalul cererii spunem „și pentru unirea tuturor“, adică pentru unitatea credinței și a dragostei creștinești care înseamnă comuniunea în Hristos a tuturor oamenilor din toate țările, orașele și satele. Când spunem aceasta ne referim la toți dreptmăritorii creștini care „cu frică de Dumnezeu și cu bună cucernicie, intră și se roagă“ în sfintele și dumnezeiești locașuri, „însuflețiți de credință, plini de evlavie și pătrunși de fiorul prezenței divine“ [47]. După fiecare cerere, credincioșii răspund „Doamne miluiește“, rugăciune prin care mărturisesc că „speră să primească ceea ce cer, nu pentru că ar fi îndreptățiți la aceasta, ci pentru milostivirea lui Dumnezeu“ [48].

Toate aceste cereri exprimă în mod elocvent năzuința comunității rugătoare de a dobândi de la Dumnezeu toate cele ce sunt de folos sufletului și trupului. Ectenia excelează prin universalismul ei, îmbrățișând atât nevoile vieții material-spirituale ale omului, cât și ale întregii creații. Când o ascultăm și răspundem cu toții în cor „Doamne miluiește“, parcă ne simțim constituiți într-un singur „eu“ comunitar, însuflețiți de același entuziasm și de aceeași evlavie și dragoste fierbinte către Dumnezeu, Care vrea să progresăm tot mereu în această unitate generoasă de iubire, ca să ajungem la treapta supremă a acestei unități în Împărăția veacului ce va să fie, așa cum ne rugăm de fiecare dată la Sfânta Liturghie atunci când intonăm primul stih din antifonul al treilea: „Întru Împărăția Ta când vei veni, pomenește-ne pe noi Doamne, când vei veni întru Împărăția Ta“. De fapt, toate imnele și rugăciunile din această parte a oficiului divin ne zugrăvesc înaintea ochilor minții noastre imaginea acestei împărății, căci ce sunt expresiile: „binecuvintează moștenirea Ta“, „împărăți-va Domnul in veac“ sau „veacul de acum“... și „în cel ce va să vină“ (din rugăciunile antifoanelor II și III) decât mărturii binevestitoare ale acestei Împărății a Sfintei Treimi, prevestită de graiurile profetice, întemeiată de Fiul lui Dumnezeu pe pământ și desăvârșită în ceruri. Această taină negrăită a iconomiei divine ne-o descriu în mod figurat psalmii antifonici, ne-o explică „constituția noii împărății mesianice“ adică Fericirile, ne-o închipuie vohodul cu Sfânta Evanghelie simbolizând ieșirea Mântuitorului la propoveduire și ne-o înfățișează plastic citirile pericopelor scripturistice care marchează a doua treaptă a iconomiei mântuirii noastre [49], și anume instituirea faptică

---

46. Pr. prof. dr. Alexandre Schmemann, *op. cit.*, p. 60.
47. Pr. prof. dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul* ..., p. 160.
48. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 44.
49. *Ibidem*, p. 52.

a împărăției mesianice. Fericirile ne prezintă însușirile și condițiile intrării în cereasca împărăție. Însăși intrarea în Sfântul Altar cu Sfânta Evanghelie și apropierea de Sfântul Prestol închipuie ieșirea noastră din „lumea aceasta" și înălțarea către cerul spiritual al Împărăției celei de sus, simbolizată de Prestol „căci Hristos s-a înălțat la Cer și Prestolul Lui este mai presus de ceruri și de gândire" [50].

Acest sens eshatologic al intrării, ca apropiere de Prestol și înălțarea spre Împărăție, este exprimat mai bine în rugăciunea și cântarea Trisaghionului cu care culminează intrarea, căci înaintarea în Sfântul Altar, însoțită de imnul „Veniți să ne închinăm", trezește în sufletul nostru credința și mângâierea că, venind pe pământ, Mântuitorul nostru Iisus Hristos a ridicat pe omul cel căzut în păcat, deschizându-i ușile Împărăției cerești simbolizată aici prin Sfântul Altar. De aceea unii comentatori înclină să creadă că înapoierea cu Sfânta Evanghelie în Altar la vohodul mic, simbolizează înălțarea Domnului la cer, unde El este ca o jertfă veșnică pentru noi înaintea lui Dumnezeu, înălțând și sfințind astfel și firea noastră omenească [51]. Coborârea Lui la noi și arătarea Sa în lume prin chipul Sfintei Evanghelii are ca efect ridicarea noastră în locașurile cele mai presus de lume, unde ne vom învrednici să unim graiurile gurii noastre cu dulcele glas al cântărilor îngerești, așa cum încercăm să o facem încă de acum din acest moment liturgic, căci prin toate actele și riturile sfinte executate în timpul Sfintei Liturghii, noi participăm la realitatea pe care ele o reprezintă. De aceea am spus că Sfânta Liturghie este un neîncetat urcuș spre cer, o ascensiune neîntreruptă către Împărăția lui Dumnezeu pentru a cânta împreună cu îngerii cântarea serafimică a Trisaghionului. Acest adevăr îl confirmă însuși textul rugăciunii cântării întreit sfinte, urmată de ecfonisul: „Că sfânt ești Dumnezeul nostru și întru sfinți Te odihnești" ... Prin aceasta noi arătăm că am intrat și stăm înaintea Celui Sfânt, că trăim realmente prezența Lui, că suntem copleșiți de măreția Lui și luminați de sfințenia Lui.

Această pregătire duhovnicească în vederea unirii cu Hristos prin Sfânta Împărtășanie echivalează, după expresia lui Cabasila cu o „sfințire pregătitoare", pe care o efectuează în noi atât rugăciunile și cântările liturgice cât și citirile din Sfânta Scriptură, întrucât și ele la rândul lor „sfințesc pe cei ce le citesc și cântă", având totodată, pe lângă acest rol, menirea de a permanentiza „venirea și trăirea lui Hristos în lume" [52].

Pentru aceasta Sfânta noastră Biserică a rânduit în acest moment al Sfintei Liturghii citirea Apostolului și a Evangheliei, care închipuie pe Mântuitorul Însuși vorbind noroadelor despre tainele Împărăției lui Dumnezeu.

Citirea pericopei evanghelice ni-L descoperă și mai deplin pe Mântuitorul, căci El Însuși ne învață despre Sine prin Apostoli și urmașii lor sau prin Biserică, așa cum propoveduia mulțimilor din vremea Sa. Prin glasul Evangheliei Sale, El pătrunde în adâncul sufletelor noastre, luminându-le și îndreptându-le spre tot lucrul

---

50. Pr. prof. dr. Alexandre Schmemann, *op. cit.*, p. 66.
51. Sfântul Simeon al Tesalonicului, *op. cit.*, p. 253.
52. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 53.

bun și bineplăcut Lui. Pentru aceasta ne și rugăm Lui, să ne deschidă mintea și inima spre primirea și înțelegerea dumnezeieștilor Sale cuvinte, prin care intrăm în comuniune spirituală cu El. Ne rugăm atât înainte de citirea Sfintei Evanghelii cât și după aceea, pentru ca darul și puterea rugăciunii să facă cuvântul lui Dumnezeu viu și lucrător în noi. Rugăciunea comunității se îndreaptă în acest sens și către cei chemați (adică pentru catehumenii din primele veacuri creștine, care se pregăteau pentru primirea Tainei Sfântului Botez), cerând ca Domnul Dumnezeu să-i miluiască și să-i lumineze pe dânșii cu lumina cunoștinței Evangheliei Sale. Cu această ectenie se încheie Liturghia catehumenilor. Deși s-ar părea că astăzi, această rugăciune nu și-ar mai avea rostul în uzul liturgic întrucât lipsesc catehumenii de altădată, totuși actualitatea ei rămâne în vigoare, pentru că toți creștinii sunt chemați să trăiască în lumina adevărului dreptei credințe și să urmeze Evanghelia dreptății.

Lucrarea de aducere a Jertfei celei fără de sânge și de pregătire a comunității credincioșilor pentru a se împărtăși din darurile și binefacerile ei, se continuă mai departe, pe un plan superior, în partea următoare și cea mai importantă a Sfintei Liturghii, numită Liturghia credincioșilor sau Liturghia euharistică.

Toate rugăciunile și actele din rânduiala acestei Liturghii se împletesc într-o strânsă legătură, prin conținutul și mesajul lor, cu momentul culminant din întregul ritual al slujbei și anume: Jertfa euharistică, care este o reînnoire în formă nesângeroasă a Jertfei Mântuitorului de pe Golgota.

În acțiunea de purificare și înnoire lăuntrică a ființei noastre, în vederea pregătirii pentru Sfânta și Marea Jertfă, Însuși Duhul Sfânt este chemat ca Dumnezeu Mângâietor și Sfințitor să se sălășluiască între noi și să curățească sufletele noastre pentru întâlnirea cu Hristos. Pe de o parte El aduce pe Hristos, iar pe de altă parte curățește și sfințește sufletele credincioșilor pentru primirea Lui cu vrednicie, așa încât putem spune că în Liturghie este o minunată îmbinare între „lex credendi“ și „lex orandi“, în viața credincioșilor[53]. Rugăciunea liturgică este o plenitudine a credinței și a comuniunii cu Dumnezeu, bazată pe o viață curată și duhovnicească, devenită mediu al lucrării Sfântului Duh asupra darurilor aduse. De aceea cele mai multe cereri din această parte a Liturghiei au ca obiect și scop înaintarea membrilor comunității euharistice spre o viață duhovnicească, care se arată mai ales în unitatea credinței și a dragostei creștinești. Despre acest fapt dau mărturie înseși rugăciunile pentru credincioși, precedate de cele două ectenii mici, cu care începe propriu-zis această parte importantă a Liturghiei. Ele anticipează o altă intrare a lui Hristos și anume cea spre jertfă[54].

Întrucât participarea noastră la aducerea și săvârșirea acestei Jertfe este condiționată de pocăință și curățire de păcate, preotul — având conștiința nevredniciei — se roagă cu umilință în fața milostivirii și îndurării lui Dumnezeu, cerându-I să treacă cu vede-

---

53. Episcop Vasile Coman, *Lucrarea Sfântului Duh în Liturghie,* în „Mitropolia Ardealului“, XXVI (1981), nr. 4-6, p. 272.

54. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate* ..., p. 219.

rea păcatele sale și cele din neștiință ale poporului, să dăruiască credincioșilor săi cunoștință și pricepere, pentru înțelegerea tainelor dumnezeiești și să le lumineze inima și sufletul, pentru ca izbăviți de toată răutatea și „spurcăciunea trupului și a duhului“ să se învrednicească să săvârșească „jertfa cea fără de sânge“, „întru curată mărturie a cugetului“. De acum înainte, atenția credincioșilor este îndreptată asupra însemnătății actelor liturgice ce urmează să se efectueze în Biserică începând din această clipă. Însuși cuvântul „înțelepciune“ repetat de două ori în acest context, ne avertizează asupra „importanței marii lucrări a înțelepciunii dumnezeiești, sau a tainicei jertfiri a Fiului lui Dumnezeu“ [55], iar rugăciunile premergătoare acestui moment sunt adevărate trepte de înălțare spirituală către întâlnirea tainică cu Împăratul Hristos și unirea cu El prin Sfânta Împărtășanie. Pregătirea și sfințirea subiectivă a liturghisitorilor și a credincioșilor pentru acest act crește în intensitate, paralel cu accentuarea progresivă a notei de mister și de sfințenie a slujbei, imprimată de momentul cântării Imnului heruvimic și a aducerii cinstitelor daruri de la Proscomidiar pe Sfânta Masă. În aceste clipe înălțătoare, Liturghia urmărește de fapt să realizeze în credincioși senzația supranaturalului sau experiența unei vieți divine.

„Numai deasupra simțurilor, în domeniul credinței, putem încerca senzația unirii noastre intime cu Dumnezeu prin Fiul Său. De aceea prin Imnul heruvimic ni se amintește încă de la începutul Liturghiei credincioșilor acea condiție preliminară de purificare morală, pentru ca „cel puțin din inimă“ să ne despărțim sau să ne degajăm de toate cele ce ne leagă de lumea simțurilor“ [56].

Ca moment ce precede și pregătește Jertfa euharistică, Imnul heruvimic servește drept mijloc de a deștepta și sensibiliza sufletele credincioșilor, predispunându-i la o meditație contemplativă și ridicându-i, prin emoția mistică pe care o produce, pe un plan superior, suprasimțual am putea spune, în care asemănându-se heruvimilor și cântând împreună cu dânșii Treimii celei făcătoare de viață cântare întreit sfântă, să întâmpine cu vrednicie pe „Împăratul tuturor, cel nevăzut, înconjurat de cetele îngerești“.

Așadar, se anticipează aici pe pământ împărăția cea veșnică, căci în clipele de față credincioșii împreună cu liturghisitorii simbolizează pe heruvimi și îi reprezintă în chip figurat, tainic sau mistic [57].

Asemenea heruvimilor pe care îi închipuim în mod tainic, și noi înălțăm cântare Făcătoarei de viață Treimi și întâmpinăm duhovnicește pe Domnul „Cel ce merge să se junghie pentru noi“, ca să se dea „hrană cerească“ credincioșilor. În terminologie ebraică cuvântul heruvim înseamnă o stare de inocență asemănătoare pruncilor [58], calitate absolut necesară nouă credincioșilor, care îndeplinim în aceste condiții o funcție îngerească. Deci pentru a ne înălța la această stare de a putea închipui tainic pe heruvimi și de a

---

55. Arhim. Nicodim Munteanu, *Cuvântări liturgice*, București, 1906, p. 70.
56. Pr. prof. Petre Vintilescu, *Liturghierul* ..., p. 201-202.
57. Idem, *Două imne îngerești în Liturghie (imnul heruvimic și serafimic)*, Pitești, 1927, p. 37.
58. *Ibidem*, p. 40.

ne uni glasurile cu corurile cetelor îngerești, cum glăsuiește heruvicul, este necesar mai întâi „să tacă tot trupul omenesc și să stea cu frică și cu cutremur și nimic pământesc întru sine să nu gândească", adică să se închidă porțile simțurilor și să se depășească toată grija cea lumească prin lepădare de sine și încredințare totală Sfintei Treimi, pentru ca în felul acesta inimile și sufletele noastre luminate și curățite de toată patima să devină locașuri sfințite ale dumnezeirii, „închipuind prin aceasta icoana împărăției lui Dumnezeu, în care îngerii și credincioșii stau împreună aducând laudă și mulțumită lui Dumnezeu" [59].

Conștient de măreția slujbei pe care o săvârșește și pătruns de sentimentul nevredniciei și al insuficienței spirituale, preotul citește în acest moment o mișcătoare și grăitoare rugăciune, în care se roagă lui Dumnezeu ca să-i curățească inima și sufletul de cugetele cele viclene și să-l îndestuleze cu puterea Sfântului Duh, ca să jertfească fără de prihană Prea curatul Trup și Sânge al Domnului. Isprăvind rugăciunea, începe să cădească Altarul și mijlocul bisericii, răspândind miros de bună mireasmă ca să deschidă calea Marelui Împărat Hristos, care vine să se jertfească „contemplat mintal în foc și tămâie și în atmosfera de fum înmiresmat, fiindcă focul ne arată dumnezeirea, iar atmosfera cea binemirositoare a fumului (ne arată) prezența Celui care a venit în mod văzut (acum) și ne-a umplut de mireasma cea duhovnicească prin jertfa dătătoare de viață și prin cultul de adorare nesângeros și prin arderea de tot" [60].

După aceasta urmează ceremonialul aducerii Cinstitelor Daruri de la Proscomidiar pe Sfânta Masă. Această procesiune solemnă a Vohodului Mare este interpretată, după părerea celor mai autorizați tâlcuitori, ca simbolizând ultimul drum parcurs de Mântuitorul de la Betania la Ierusalim sau drumul Calvarului pe care L-a urcat anevoios până la locul răstignirii, purtând povara istovitoare a Crucii. Adunarea credincioșilor Îl însoțește și ea la rândul ei pe Marele Împărat, în decursul acestui itinerar, pe de o parte contemplându-L pe Cel ce se îndreaptă spre patima cea de bună voie, iar pe de altă parte predându-se ca „jertfă vie și bineplăcută lui Dumnezeu", prin lepădarea de grijile lumești, așa cum se roagă preotul în clipa când așează Cinstitele Daruri pe Sfânta Masă: „Fă bine, Doamne, întru bunăvoirea Ta Sionului...", rugăciune care nuanțează și mai sugestiv ideea încadrării noastre în Jertfa lui Hristos, pentru a-L primi pe El ca Împărat al sufletelor și al vieții noastre. Pentru aceasta se cântă în acest moment imnul „Ca pe Împăratul", imn ce ilustrează și mai mult demnitatea împărătească a Mântuitorului Hristos, care merge să-și dea viața Sa „răscumpărare pentru mulți" (Matei 20, 28). „Pentru aceea, Îl numesc Împărat, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, pentru că Îl văd răstignit" [61]. A te jertfi pentru cei supuși este fapta unui împărat. Un împărat bun

---

59. Episcopul Vasile Coman, *Cuvântări* ..., p. 63.

60. Sfântul Gherman, Arhiep. Constantinopolului, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii (IV Liturghia credincioșilor)*, trad. și note de Pr. prof. Nicolae Petrescu în „Mitropolia Olteniei", XXVII (1975), nr. 7-8, p. 554.

61. Sfântul Ioan Hrisostom, *Cuvântări la praznice împărătești*, trad. în rom. de Pr. Dumitru Fecioru, București, 1942, p. 131.

își pune sufletul său pentru cei conduși, ori noi știm că Mântuitorul a spus despre Sine: „Păstorul cel bun sufletul își pune pentru oile sale“ (Ioan 10, 11).

Privind cu sfială Taina cea mare a Împăratului tuturor, care se arată sub înfățișarea smerită a unui agneț pe disc, întocmai ca pe un scut, înconjurat de uneltele patimilor Sale, adunarea credincioșilor prezentă și reprezentată simbolic prin miridele de pe Sfântul Disc, își pleacă capul cu umilință repetând în minte cuvintele tâlharului de pe Cruce: „Pomenește-mă Doamne, când vei veni întru împărăția Ta“ (Luca 23, 42).

De fapt, toate pomenirile pe care le pronunță preotul liturghisitor în acest moment, după pilda tâlharului, ne încredințează că Cel ce merge spre răstignire, merge de fapt să deschidă neamului omenesc calea Împărăției cerurilor prin Jertfa Sa. La această supremă și înfricoșată Jertfă se face copărtașă întreaga comunitate de credincioși căci totalitatea membrilor Bisericii este orientată în starea de jertfă, pentru ca fiind inclusă în Jertfa lui Hristos să intre și în posesia roadelor ei: unirea cu Hristos și moștenirea Împărăției cerești.

Însăși ectenia ce urmează să se rostească îndată după depunerea Cinstitelor Daruri pe Sfânta Masă, are rolul de a pregăti dispoziția sufletească a credincioșilor în vederea Jertfei celei de taină, iar „rugăciunea punerii înainte“, care se citește acum în șoaptă de către preot, concentrează și exprimă și mai convingător sensul aducerii acestei Jertfe. Biserica nu aduce Dar sau Jertfă pe Hristos. Biserica se aduce pe sine în Hristos și-L aduce prin preot pe Hristos, care este prezent în Biserică, rugând pe Dumnezeu Tatăl să primească darurile și jertfele noastre duhovnicești în Jertfelnicul ceresc și să trimită harul Duhului Sfânt peste slujitori, peste Cinstitele Daruri și peste tot poporul, „căci atâta vreme cât Dumnezeu Însuși nu înalță sufletele noastre, adică nu le înconjoară ca pe zidurile Ierusalimului pentru a le pune la adăpost de orice pătrundere a poftelor trupești, noi nu suntem în stare să-i oferim nici o jertfă, nici ardere de tot și flacăra rugăciunii spirituale nu se va înălța, fiind împrăștiată de gânduri străine, de năvala patimilor și de vârtejul revoltelor lăuntrice“ [62].

Prin urmare noi nu rămânem pasivi în actul de jertfă, ci participăm integral la ea, prin înșeși jertfele noastre (darurile materiale de pâine și vin, prinosul rugăciunilor noastre, podoaba virtuților), care ne reprezintă pe noi și prin care ne oferim pe noi înșine. Ba mai mult, chiar Hristos este oferit nu numai de Sine ci și de noi. „Hristos care ne curățește de păcat prin Jertfa Sa, nu ne curățește ca pe niște obiecte pasive, ci ca pe unii care facem și noi efortul de a ne curăți din puterea Jertfei Lui, identificând jertfa noastră cu Jertfa Lui, sau făcând Jertfa Lui jertfa noastră, adică umplându-ne de simțirea cu care se aduce El pe Sine Tatălui“ [63].

Dar jertfa este manifestarea firească a iubirii, care reprezintă

---

62. Nicolae Gogol, *Dumnezeiasca Liturghie meditată*, trad. de Pr. Marian Dumitrescu, București, 1937, p. 69.

63. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate* ..., p. 243.

dăruirea de sine pentru celălalt. Trăirea pentru alții înseamnă autodepășire și jertfă, iar jertfa presupune ieșire din sfera îngustă a egocentrismului sau mai bine zis înlocuirea iubirii de sine cu iubirea de Dumnezeu și de semeni. Liturghia euharistică ne arată că aceasta este prima condiție sau prima etapă în calea întoarcerii noastre către Dumnezeu și anume: „Să ne iubim unii pe alții ca într-un gând să mărturisim...“, căci într-adevăr „ca să te rogi pentru toți, trebuie și să trăiești pentru toți, deoarece cum te vei ruga dacă viața ta este în contrazicere cu rugăciunea ta?“ [64].

Deci, trăind în comunitatea iubirii, creștinul se desăvârșește prin iubire. Însăși Euharistia este taina iubirii, căci împărtășindu-ne cu Hristos și participând la viața Lui, noi creștem totodată și în iubirea Lui divină, cu care putem să stingem focul urii și al vrajbei dintre oameni și să ne iubim unul pe altul, pentru a-L mărturisi într-un gând pe Dumnezeu-Unul în Treime: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Din acest punct de vedere am putea socoti Liturghia ca „un imn de preamărire a iubirii lui Dumnezeu, Care ni se dăruiește mereu spre mântuire și care ne cheamă să trăim în comuniune unii cu alții prin iubire“ [65]. Încălziți de flacăra iubirii, creștinii primelor veacuri se îmbrățișau în acest moment cu gând curat și cu simțiri nevinovate, dovedind prin aceasta că trăiesc iubirea lui Hristos și că sunt frați între ei prin Duhul Sfânt. Această sărutare frățească este „semnul împăcării și al unirii sufletelor unele cu altele“ [66], căci fără comuniunea dragostei și a credinței, trăită sincer și dovedită prin fapte, nu se poate crea posibilitatea intrării în unitatea mistică a Trupului lui Hristos prin împărtășire. De aceea, după manifestarea iubirii reciproce, urmează mărturisirea unității de credință prin rostirea în comun a Simbolului Niceo-Constantinopolitan.

Momentul solemn al rostirii Simbolului de credință este anunțat de preotul slujitor prin formula: „Ușile, ușile! Cu înțelepciune să luăm aminte!“. În vechime, prin acest strigăt, se atrăgea atenția diaconilor și ostiarilor să păzească ușile Bisericii și să nu îngăduie nimănui din cei nepermiși să intre într-însa, în aceste clipe de mister.

Astăzi aceste cuvinte se adresează ușilor care străjuiesc sufletul nostru, adică simțurilor, învățându-ne „să înălțăm cugetele minților noastre de la poftele și gândurile pământești“ [67], către tainele înțelepciunii dumnezeiești, pe care ni le descoperă adevărurile revelate cuprinse în Simbol.

Acum întreaga comunitate liturgică, unită în duhul dragostei și al dreptei credințe, este pregătită să ia parte la Jertfa Domnului. Acest moment înălțător este marcat de exclamația preotului: „Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte: Sfânta Jertfă în pace să o aducem“, cuvinte care ne conduc mintea și inima către acea stare de trezvie și pază lăuntrică corespunzătoare momentului.

---

64. Dieterlen (De la Priire), apud Iconom dr. Grigore Cristescu, *Teologie și sacerdoțiu, tipul clasic al păstorului ortodox și idealurile pastorației moderne*, Sibiu, 1928, p. 11.
65. Episcopul Vasile Coman, *Scrieri de Teologie* ..., p. 169.
66. Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a V-a* ..., p. 567.
67. Sfântul Gherman, *op. cit.*, p. 64.

Primele cuvinte au fost rostite pentru prima dată de către Sfântul Arhanghel Mihail când a întărit ceata îngerilor la căderea lui Lucifer. Ele ne sugerează și nouă îndemnul de a veghea și a sta neclintiți în mărturisirea credinței, pentru a nu cădea din starea harică, asemenea îngerilor răi. „A sta bine — spune Sfântul Ioan Gură de Aur — înseamnă a sta așa precum se cuvine omului să stea înaintea lui Dumnezeu, cu frică și cu cutremur și cu minte trează și veghetoare“ [68], adică cu acea dispoziție sufletească cu care slujesc îngerii în ceruri. Aceasta este ofranda jertfei noastre spirituale, despre ale cărei elemente dă mărturie poporului dreptcredincios prin răspunsul: „Mila păcii, jertfa laudei“.

În calitatea sa de subiect sau educator al cultului, comunitatea credincioșilor oferă ca dar de jertfă lui Dumnezeu „toate valorile spirituale și materiale ale ființei și ale persoanei“ [69], adică întreaga zestre sufletească, sub forma virtuților și a imnelor de slăvire pe care le înalță.

Această unitate indisolubilă de credință și de iubire, manifestată în spiritul de jertfă, se împlinește și se desăvârșește mereu prin conlucrarea cu harul dumnezeiesc, izvorât de Jertfa Mântuitorului, căci fără acest har nu putem sluji cu „vrednicie și cu dreptate“ lui Dumnezeu și nici nu putem săvârși taina prefacerii Cinstitelor Daruri în Trupul și Sângele Domnului. De aceea preotul luând Sfânta Cruce, semnul biruinței binelui asupra răului și a vieții asupra morții, binecuvintează poporul implorând harul lui Dumnezeu prin cuvintele: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți“.

Această binecuvântare este în același timp și o rugăciune, prin care preotul cere pentru noi de la Sfânta Treime „toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit“ (Iacob 1, 17); de la Fiul cere har, de la Tatăl dragoste, iar de la Duhul împărtășire, pentru că „prin intermediul Sfântului Duh are loc restabilirea în paradis, ridicarea în împărăția cerurilor, redobândirea înfierii, împărtășirea de harul lui Hristos, viețuirea ca fii ai luminii, părtășia de slava veșnică și într-un cuvânt împărtășirea de toate binecuvântările în acest veac și în cel viitor“ [70].

În aceste clipe solemne, când se începe săvârșirea marii Taine a mântuirii noastre, se impune mai mult ca oricând o încordare a spiritului nostru și o concentrare maximă a gândului spre Dumnezeu, pentru a înțelege și a trăi Taina Euharistiei și totodată chemarea vieții noastre. De aceea preotul, vrând să ridice gândurile și inimile credincioșilor spre sferele cele mai înalte ale paradisului ceresc, unde Fiul odihnește împreună cu Tatăl, adresează îndemnul. „Sus să avem inimile“. La auzul invitației, credincioșii își dau

---

68. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia IV*, contra anomeilor, apud Arhim. Melchisedec Ștefănescu, *Manualul de Liturgică sau servirea lui Dumnezeu a Bisericii Ortodoxe*, ed. II, București, 1862, p. 89.

69. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, *Jertfă și Răscumpărare*, teză de doctorat, în „Glasul Bisericii“ XXXII (1973), nr. 1-2, p. 56.

70. Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfânt*, trad. în rom. de Pr. prof. dr. Constantin Cornițescu în col. „P. S. B.“, vol. XII, București, 1988, p. 50-51.

consimțământul, spunând: „Avem către Domnul“, mărturisind prin această încredere că inimile lor sunt înălțate la Tronul cel prea înalt al Treimii celei mai presus de fire, căci nu firea umană este aceea care lucrează în Sfânta Liturghie, ci Sfânta Treime. Așa cum afirma venerabilul și regretatul Părinte profesor Dumitru Stăniloae, în fiecare lucrare a Sfintei Liturghii „Treimea se pogoară în cei ce se înalță spre ea, iar aceștia simțind coborârea Ei, se înalță și mai mult spre Ea, ca Ea să se apropie în actul prefacerii darurilor în Trupul și Sângele Domnului“ [71].

Exprimându-și recunoștința pentru binefacerile mântuirii și mai ales pentru marea bunătate a lui Dumnezeu, Care prin a Sa bunăvoință a restabilit lumea dintru neființă întru ființă, prin Jertfa Fiului Său, Adunarea Bisericii cântă imnul de mulțumire („Cu vrednicie și cu dreptate este...“) și cel de preamărire („Sfânt Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot“), indicând prin acesta din urmă că așa cum „s-au bucurat cei ce L-au primit în cetate și I-au cântat imnuri de biruință ca unui împărat, așa și noi apropiindu-ne de tainica Sa venire și jertfă pentru noi, ne bucurăm și Îl preamărim ca pe un biruitor al morții“ [72]. Toată lumea văzută și nevăzută ia parte la acest mister dumnezeiesc, încât cerul și pământul par că se unesc într-o frăție universală. Cerul se bucură, îngerii slujesc împreună cu oamenii și natura întreagă tresaltă de bucurie și parcă ar vrea să se cuminece din darurile suprafirești aduse de Fiul lui Dumnezeu. Viziunea aceasta uimitoare „dă Liturghiei caracterul unei mărețe catedrale a spiritului creștin“ [73], punând în lumină strălucirea supranaturală a sfințeniei și a măreției dumnezeiești.

Acest sentiment de profundă admirație și recunoștință pentru toate binefacerile primite, capătă expresie în „rugăciunea euharistică“ (Anafora), prin care Biserica aduce lui Dumnezeu, prin intermediul preotului, prinosul ei de laudă și mulțumire, pentru întreaga iconomie divină ce s-a lucrat pentru noi. Mulțumirea este nota caracteristică a întregului Canon euharistic. Ea este dovada aportului uman la actul săvârșirii Sfintei Jertfe și dovada întoarcerii noastre către Dumnezeu. Însăși oferirea cinstitelor daruri, cu care se încheie Anamneza, este un semn evident al mulțumirii supreme și conștiente pe care o datorăm lui Dumnezeu pentru tot binele dăruit. Darurile materiale pe care le oferim înainte de prefacere, simbolizează însăși viața noastră pământească pe care o dăruim lui Dumnezeu ca dar, pentru ca El să ne dea în schimb viața Sa dumnezeiască și veșnică. Dar întrucât Cel ce aduce este totodată și Cel ce se aduce, deci și jertfă și jertfitor, iar Cel ce primește este una cu Cel ce se jertfește, noi Îi „aducem de toate și pentru toate“, adică „din toate câte Însuși ne-a dat din vistieria nesecată a îndurărilor Sale și pentru toate facerile de bine câte a săvârșit pentru a noastră mântuire“ [74].

Anamneza nu constituie o simplă comemorare a unor acte din istoria mântuirii care țin de domeniul trecutului, ci retrăirea în-

---

71. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate* ..., p. 259.
72. Episcopul Vasile Coman, *Cuvântări* ..., p. 203.
73. Idem, *Scrieri de Teologie...*, p. 141.
74. Pr. iconom Constantin Moisiu, *op. cit.*, p. 275.

tocmai a acestor acte, așa încât faptele mântuitoare ale Domnului nostru Iisus Hristos devin un mereu astăzi. Toate momentele mai de seamă ale vieții și activității Mântuitorului sunt trăite cu profundă intensitate în conștiința și viața Bisericii de zi cu zi, ori de câte ori oficiem Sfânta Liturghie. Săvârșind „pomenirea" Domnului, noi actualizăm totodată și prezența Lui tainică.

De aceea în Liturghiile ortodoxe, „anamneza" nu se poate realiza decât în „epicleză", moment în care pomenirea Domnului se identifică într-o clipă cu prezența Sa reală.

Epicleza este rugăciunea de invocare a Duhului Sfânt, rostită de preot, în vederea prefacerii cinstitelor daruri în Trupul și Sângele Domnului, jertfit și înviat din morți pentru noi și pentru a noastră mântuire. Rostindu-se Epicleza, „întreaga slujbă și-a atins punctul culminant, darurile s-au sfințit și jertfa s-a săvârșit, iar marea Victimă, adică Mielul cel junghiat pentru lume, se vede așezat pe Sfânta Masă" [75].

Acest mister euharistic se repetă oricând și oriunde se săvârșește Sfânta Liturghie. În fiecare Sfântă Euharistie, indiferent de locul sau timpul când se produce marea taină a prefacerii, Domnul nostru Iisus Hristos „se oferă Tatălui necontenit jertfă de Sine pentru oameni", ca „să-i atragă cu puterea ei în această stare a Sa pe toți" [76]. Această cuprindere a noastră în El este o consecință firească a stării Sale de jertfă pe care și-o retrăiește mereu pentru noi (în Sfânta Liturghie), făcându-ne capabili de ea ori de câte ori ne împărtășim dintr-Însul cu vrednicie, căci atunci când preotul rostește rugăciunea Epiclezei, el cere coborârea Sfântului Duh atât peste „cinstitele daruri ce sunt puse înainte", cât și „peste noi", pentru ca și noi să ne prefacem, cu puterea Sfântului Duh, în jertfe vii, roditoare și bineplăcute lui Dumnezeu, ca murind păcatului să viem dreptății „îmbrăcându-ne în Domnul nostru Iisus Hristos".

Deci, Sfânta Euharistie este taina unirii și creșterii noastre în Hristos. Prelungindu-se în noi prin împărtășire, El ne încorporează pe toți în Sine, ridicându-ne în starea de jertfă și de sfințenie „căci printr-o singură jertfă adusă, a adus la veșnică desăvârșire pe cei ce se sfințesc" (Evrei 10, 14).

Prezentându-Se ca jertfă Tatălui și atrăgându-ne și pe noi în ea, Hristos cel euharistic ne unește totodată și pe noi cu El, pătrunzând în adâncurile ființei noastre, pătrunzând și umplându-ne de viața Sa dumnezeiască, astfel încât „cugetul Lui se face una cu cugetul nostru, voia Lui una cu voia noastră, Trupul și Sângele Lui una cu trupul și sângele nostru" [77]. Dar puterea edificatoare a jertfei euharistice nu se reduce numai la atât. Ea înseamnă „ridicarea la o viață de comuniune cu semenii, viață care se hrănește din viața de comuniune cu Hristos, care a murit pentru a-i ridica din egoismul lor, purtător de moarte" [78]. Prin împărtășirea cu Hristos în stare

---

75. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, cap. XXVIII, p. 71.

76. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, în „Ortodoxia", XXI (1969), nr. 3, p. 350-351.

77. Nicolae Cabasila, *Despre viața lui Hristos*, trad. în rom. și studiu introductiv de Pr. prof. Dr. Teodor Bodogae, București, 1989, p. 195.

78. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Jertfa lui Hristos și spiritualizarea noastră prin împărtășirea de ea în Sfânta Liturghie*, în „Ortodoxia", XXXV (1983), nr. 1, p. 113.

de jertfă, în timpul Sfintei Liturghii, noi luăm putere de a suferi împreună cu El pentru alții, participând la viața altora „uitându-ne pe noi înșine sau jertfindu-ne unul altuia și prin aceasta umanizându-ne și devenind transparenți pentru Hristos“ [79]. Această dimensiune ontologică a comuniunii euharistice o experimentează Liturghia în momentul împărtășirii slujitorilor și a credincioșilor cu Trupul și Sângele Domnului.

După sfințirea Darurilor, centrul de greutate al Anaforalei începe să se deplaseze de pe terenul latretico-euharistic propriu-zis pe cel al cererii [80], în care comunitatea liturgică roagă pe Dumnezeu să reverse asupra ei darurile și binefacerile jertfei, în rugăciunea numită Diptice cu care se încheie Canonul euharistic. Acum preotul se roagă în taină pentru iertarea păcatelor credincioșilor săi, pentru împăcarea lor cu Dumnezeu și unirea cu El prin cuminecarea cu Sfintele și Prea Curatele Taine. În fața Mielului înjunghiat Hristos, jertfit pentru mântuirea lumii, Biserica pomenește pe toți cei vii și adormiți și se roagă pentru unirea tuturor, prin Duhul Sfânt, așa cum glăsuiește preotul: „Iar pe noi toți, care ne împărtășim dintr-o Pâine și dintr-un Potir, să ne unești unul cu altul prin împărtășirea Aceluiași Duh Sfânt“. Rugăciunea dipticelor îmbrățișează în cererile ei nu numai bunurile harice, supranaturale și nepieritoare necesare mântuirii, ci și trebuințele și nevoile din toate condițiile și situațiile vieții vremelnice ale credincioșilor de pretutindeni, care se găsesc în unitatea credinței și a dragostei creștinești.

În obiectivul rugăciunii, Biserica are în vedere și pe cei mutați de la noi întru nădejdea învierii și a vieții celei veșnice. Hristos S-a jertfit și pentru odihna, mângâierea și iertarea păcatelor acestora, căci „mult folos și ușurare au sufletele morților pentru care li se face pomenire, atunci când se află pe Sfânta Masă Sfânta și înfricoșata Jertfă“ [81].

La aceste rugăciuni sunt invocate mijlocirile și ajutorul sfinților, nu ca și cum ei ar avea nevoie de un adaos în plus la vrednicia lor, ci „pentru ca Dumnezeu să primească, prin rugăciunea și mijlocirea lor, smerita noastră rugăciune“ [82]. Tot cerul spiritual al Bisericii lui Hristos se află integrat în această solidaritate și unitate organică a Trupului Tainic al Domnului nostru Iisus Hristos, extins în umanitate, încât creștinul nu se mai simte izolat, ci unit cu tot universul uman, cu apostolii, cu sfinții, cu frații în Hristos (vii sau adormiți) după cum se roagă Biserica: „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească pentru toată lumea, pentru Sfânta, sobornicească și apostolească Biserică și pentru toți cei ce în curăție și în viață cinstită viețuiesc“.

În concluzie, Dipticele împreună cu întreaga rugăciune a Anaforei „inițiază pe creștini să primească umanitatea în unitatea ei ontologică și în realizarea vocației fundamentale: aceea de a fi în comuniune de viață și de dragoste, care transcende timpul și spa-

---

79. *Ibidem.*
80. Pr. prof. dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul* ..., p. 258.
81. Pr. ic. Constantin Moisiu, *op. cit.*, p. 284.
82. Sfântul Chiril al Ierusalimului, *op. cit.*, V, trad. rom. cit. p. 462.

țiul, diferențele de rasă sau sex, vârstă sau poziție socială“ [83]. Acesta este scopul principal și ultim al Liturghiei și anume: unirea cu Hristos și creșterea în viața duhovnicească și în sfințenie, căci sfințirea deplină și definitivă a credincioșilor se dobândește numai prin împărtășirea cu Sfintele Taine și acestea numai dacă sunt primite cu vrednicie. Chiar dacă toți ajung să se împărtășească, nu toți se învrednicesc în egală măsură de harul și binecuvântarea lui Dumnezeu. Efectul Tainei lucrează în funcție de starea morală a celui ce o primește.

Cererea ca Sfânta Taină să nu fie „spre judecată sau spre osândă“, ne arată că acest fapt poate deveni o realitate evidentă. Pentru aceasta se și roagă Biserica în continuare și anume ca Sfintele Taine să lucreze asupra noastră și să nu se îndepărteze harul Sfântului Duh de la noi: „Învrednicește-ne să ne împărtășim cu cuget curat cu cerești le și înfricoșătoarele Tale Taine ale acestei sfinte și duhovnicești mese...“.

Numai în această stare de neprihănire, îmbrăcați în „haina de nuntă“ (Matei 22, 12) țesută din florile virtuților, îndrăznim să ne apropiem de Nunta Fiului de Împărat și să-L numim pe Dumnezeul cel ceresc „Tată“ în Rugăciunea Domnească „Tatăl nostru“. În caz contrar, rostirea cuvântului „Tată“ atrage după sine propria noastră osândă. Referindu-se la această chemare, Sfântul Gherman al Constantinopolului spune: „Omule, tu numești Tată pe Dumnezeu? Bine zici, fiindcă El este Tatăl și Făcătorul nostru, al tuturor, dar grăbește-te să săvârșești fapte bineplăcute Tatălui tău. Dacă însă tu săvârșești fapte urâte, este cât se poate de evident că pe diavol îl numești tată, căci acesta este mai marele răutăților. De aceea grăbește-te să fugi de el și să placi Bunului tău Părinte și Făcătorului tău“ [84].

Îndreptându-ne pașii vieții spre lucrarea poruncilor lui Dumnezeu, noi ne sârguim să bineplăcem Lui și să sfințim numele Său printre oameni, căci numele Lui se sfințește în și prin noi când noi ne sfințim pe noi înșine cu viață cucernică și îmbunătățită, spre slava numelui Său. Pentru aceasta ne rugăm zicând: „sfințească-se numele Tău, vie împărăția Ta...“, cerând ca să se înfăptuiască încă de aici de pe pământ împărăția lui Dumnezeu, adică să predomine în viața credincioșilor o desăvârșită ordine morală, ca reflex al ordinii și armoniei vieții cerești. De aceea când rostim această rugăciune, spune un scriitor literar, „simțim cum duhul cel viclean ne părăsește și cum bucuria cerească intră în sufletul nostru și parcă nu mai suntem pe pământ, ci în cer, pentru că această rugăciune poartă în ea sufletul primăvăratic al cerului“ [85].

Așezarea Rugăciunii Domnești în acest moment al Sfintei Liturghii s-a făcut cu un îndreptățit temei și anume pentru a servi drept mijloc de pregătire duhovnicească pentru primirea Sfintei Împărtășanii. Prin rostirea ei, fiii cei adevărați ai Tatălui ceresc cer în numele Domnului nostru Iisus Hristos „pâinea cea vie care

---

83. Dan-Ilie Ciobotea, *op. cit.*, p. 114.
84. Sfântul Gherman al Constantinopolului, *op. cit.*, p. 199.
85. Nicolae Gogol, *op. cit.*, p. 94-95.

s-a pogorât din cer", adică însuși Trupul și Sângele Său, știind că „cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci" (Ioan 6, 51).

Abia acum, prin împărtășire, ni se comunică roadele Jertfei, căci Jertfa pentru a-și împlini scopul trebuie consumată prin împărtășire. Raportându-ne la timp spunem că actul prefacerii (Taina și Jertfa) s-au petrecut deodată, în momentul sfințirii Darurilor (la Epicleză), însă administrarea Sfintelor Taine are loc acum, în clipa împărtășirii credincioșilor cu Sfântul Trup și Sânge al Domnului. Acum darurile s-au pregătit. Masa cea dumnezeiască este gata. „Ospățul unirii Fiului de Împărat continuă în Biserică și credincioșii intră în încăperea strălucitoare a ospățului de nuntă a lui Hristos" [86], ca să primească merindea vieții celei veșnice. „Să pășim cu frică, spune Sfântul Ioan Damaschin, cu conștiință curată și cu credință neîndoielnică și negreșit ne va fi nouă după cum credem" [87].

Preotul îi împărtășește pe toți după rânduială „dar nu toți primesc cu vrednicie și cu folos, ci numai aceia cărora le dă Însuși Hristos. Preotul împărtășește pe toți, Hristos numai pe cei vrednici" [88].

Chemarea: „Să luăm aminte. Sfintele Sfinților" ne arată că cele sfinte sunt destinate celor sfinți. Prin *sfinți* se subînțelege însă nu numai cei ajunși la deplinătatea virtuților, ci și aceia care lepădând păcatul prin spovedanie și pocăință sinceră, fac eforturi susținute pentru a se învrednici să primească „Sfințenia însăși" și a spori mereu în ea, urcând treaptă cu treaptă scara desăvârșirii.

Toți se împărtășesc, dar nu toți beneficiază în egală măsură de efectele Tainei. Pentru cei vrednici Sfânta Taină „se va face într-înșii izvor de apă curgătoare spre viață veșnică" (Ioan 4, 14), iar pentru cei nevrednici osândă de moarte.

Cel ce se împărtășește cu vrednicie se face un trup și un sânge cu Hristos, devenind „părtaș al dumnezeiești firi" (II Petru 1, 4), iar cel ce rămâne solidarizat cu păcatul este ars împreună cu păcatul, căci Sfânta Euharistie „este foc care arde pe cei nevrednici". De aceea, „când vă împărtășiți, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, să vă curățiți conștiința și numai atunci să vă apropiați de sfințita jertfă. Căci cel pângărit și necurat nu are dreptul să se împărtășească cu Acel Trup Sfânt și înfricoșător nici chiar la sărbătorile cele mari; cel curat însă și cel care a curățit păcatele sale prin pocăință are dreptul să participe la tainele dumnezeiești și este vrednic să se bucure de darurile lui Dumnezeu și la sărbătorile cele mari și întotdeauna" [89].

* * *

Acesta este scopul principal al Sfintei Liturghii și al Sfintei Euharistii: curățirea vieții noastre și ridicarea ei pe culmile sfin-

---

86. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate* ..., p. 356.
87. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, ed. a III-a, cap. IV, trad. în rom. de Pr. D. Fecioru, București, 1993, p. 166.
88. Nicolae Cabasila, *Explicarea Sfintei* ..., trad. cit. XLIII, p. 97-98.
89. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântări la praznice* ..., trad. cit., p. 55.

ţeniei până la asemănarea cu Dumnezeu prin Duhul Sfânt, potrivit îndemnului: „Fiţi sfinţi, pentru că Eu sunt Sfânt“ (Levitic 11, 44; I Petru 1, 16).

Pentru a se atinge acest ideal se cuvine ca fiecare dintre noi, cei ce participăm la săvârşirea Sfintei Liturghii (clerici şi credincioşi), să ne euharistizăm neîncetat viaţa noastră, cultivând într-însa spiritul comuniunii şi al solidarităţii din Liturghie, adică prelungind şi multiplicând jertfa liturgică în jertfele noastre personale, depuse pe altarele sufletelor noastre şi pe sanctuarul vieţii individuale a semenilor noştri, pe care suntem datori să-i ajutăm şi să-i îndreptăm la tot pasul, împlinind în acest sens îndemnul (din Liturghie): „Să ne iubim unii pe alţii ca într-un gând să mărturisim“.

În felul acesta viaţa noastră de zi cu zi, începe să se primenească, devenind o „Liturghie după Liturghie“, adică o neîncetată slujire şi dăruire jertfelnică pentru binele şi mântuirea semenilor, dăruire izvorâtă din iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele.

Din acest punct de vedere, am putea socoti Sfânta Liturghie o adevărată şcoală a virtuţilor şi a desăvârşirii creştine. În ea învăţăm să fim mai buni, mai generoşi, mai iertători şi mai iubitori de pace. Pulsează în viaţa noastră acest duh înnoitor de purificare şi regenerare spirituală, care nu este altceva decât mărturia prezenţei şi lucrării lui Hristos în sufletele şi în viaţa oamenilor.

Această transformare a vieţii noastre sufleteşti devine posibilă numai dacă păstrăm legătura cu izvorul darului şi al milei dumnezeieşti care este Sfânta Liturghie. Aici ne întâlnim şi ne unim cu Hristos, „pâinea cea cerească“ care se pogoară de sus pentru a da viaţă şi mântuire lumii.

Cine rupe legătura cu această sursă unică încetează de a mai fi creştin adevărat. Participarea la Sfânta Liturghie este o condiţie indispensabilă a întreţinerii vieţii noastre spirituale. Ea este dovada creştinătăţii noastre.

Pentru aceasta „tot creştinul trebuie să se afle des la Sfânta Biserică, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, şi să nu lipsească niciodată de la Sfânta Liturghie săvârşită în ea, pentru sfinţii îngeri care sunt de faţă şi scriu de fiecare dată pe cei ce intră şi se înfăţişează lui Dumnezeu şi care fac rugăciuni pentru ei, de asemenea pentru harul Sfântului Duh, care este în chip nevăzut pururea prezent dar mai ales în timpul Sfintei Liturghii“ [90], pentru că aici se lucrează, întocmai ca într-un laborator minunat, restaurarea vieţii duhovniceşti a credincioşilor şi implicit sfinţirea lor.

Din buchetul de daruri şi bucurii duhovniceşti ce izvorăsc din Jertfa euharistică a Sfintei Liturghii se împărtăşeşte întreaga creaţie aflată în drumul ei spre desăvârşire, căci atunci „când slujeşte Liturghia, preotul cinsteşte pe Dumnezeu, veseleşte pe îngeri, zideşte Biserica, mijloceşte ajutor viilor, odihnă morţilor, iar pe sine se face părtaş tuturor bunurilor“ [91].

Aceasta este Sfânta Liturghie: culmea lucrării sacramentale de sfinţire şi înnoire a oamenilor, coborârea lui Dumnezeu la noi

---

90. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, cap. XXIV, trad. rom. de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în „Revista Teologică“, Sibiu, 1944, p. 347.

91. Toma de Kempis, *Urmarea lui Hristos*, cartea IV, cap. 5, trad. în rom. de G. Munteanu, ed. a II-a, Bucureşti, 1943, p. 360.

și înălțarea omului la Dumnezeu, izvorul vieții harice și îndumnezeirea lumii întru Hristos prin Duhul Sfânt.

Liturghia este piscul cel mai înalt al vieții și al spiritualității creștine, muntele cel înalt și sfânt în care ne aflăm în comuniune de viață și de iubire cu Dumnezeu și cu întreaga făptură umană. Ea luminează viața noastră creștină ca un piso fericit, încununat cu evlavia desăvârșitei noastre credințe ortodoxe, în prezența de-a pururi a Mântuitorului în lume, după înseși cuvintele Lui: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin“ (Matei 28, 20).

Arhim. prof. Vasile MIRON

BIBLIOGRAFIE

I. *Izvoare*

1. **Sfânta** Scriptură, ed. a II-a a Sfântului Sinod al B.O.R., București, 1990.
2. **Fericitul** Augustin, *Confessiones-Mărturisiri,* trad. în rom. de Prof. dr. docent Nicolae Barbu în col. „P.S.B.“, vol. LXIV, București, 1985.
3. **Cabasila** Nicolae, *Despre viața în Hristos,* trad. în rom. și studiu introductiv de prof. dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1989.
4. Idem, *Tâlcuirea dumnezeiești Liturghii,* trad. în rom. de Diac. dr. Ene Braniște, București, 1989.
5. **Sfântul** Chiril al Ierusalimului, *Catehezele,* col. „Izvoarele Ortodoxiei“, trad. în rom. de Pr. D. Fecioru, București, 1943.
6. **Sfântul** Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia cerească, ierarhia bisericească,* trad. în rom. de Pr. Cicerone Iordăchescu, Chișinău, 1932.
7. **Sfântul** Gherman al Constantinopolului, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii, (IV Liturghia credincioșilor),* trad. în rom. de Pr. prof. Nicolae Petrescu, în „Mitropolia Olteniei“, XXVII (1975), nr. 7-8.
8. **Sfântul** Grigorie de Nissa, *Marea cuvântare catehetică,* trad. în rom. de Pr. D. Cristescu și Dr. N. I. Barbu, București, 1947.
9. *Învățătura celor Doisprezece Apostoli,* cap. IX, trad. în rom. de Pr. D. Fecioru, în col. „P.S.B.“, vol. I, *(Scrierile Părinților Apostolici),* București, 1979.
10. **Sfântul** Ioan Gură de Aur, *Omilia XXIV, 2, la I Corinteni,* Migne, „P.G.“, LXI, col. 204-205.
11. Idem, *Comentariile sau explicarea epistolelor pastorale I și II Timotei, epistola către Tit și cea către Filimon, Omilia a VII-a la I Timotei,* trad. în rom. de Arhiereul Theodosie Ploieșteanu, București, 1911.
12. Idem, *Cuvântări la praznice împărătești,* trad. în rom. de Pr. Dumitru Fecioru, București, 1942.
13. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica,* ed. a III-a, trad. în rom. de Pr. D. Fecioru, București, 1993.
14. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia,* trad. în rom. de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în „Revista Teologică“ Sibiu, 1944.
15. Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe. Partea: Despre Biserică, despre rugăciune și despre Sfânta Liturghie,* trad. în rom. de Pr. Toma Teodorescu, București, 1965.
16. Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfânt,* trad. în rom. de Pr. prof. Constantin Cornițescu în col. „P.S.B.“, vol. XII, București 1988.
17. **Sfântul** Teodor Studitul, *Cuvinte duhovnicești,* trad. în rom. de Arhimandritul Athanasie Dincă, ediția a II-a, Alba Iulia, 1994.

II. *Lucrări*

1. Braniște, Pr. prof. dr. Ene, *Explicarea Sfintei Liturghii, după Nicolae Cabasila,* teză de doctorat, București, 1943.
2. Idem, *Însemnătatea Sfintei Liturghii în viața creștină,* în „Glasul Bisericii", X (1951), nr. 1-3.
3. Ciobotea, Dan-Ilie, *Le rôle de la Liturgie dans la formation theologique orthodoxe,* în „Contacts" (revue française de l'Orthodosie), XXXVIII-e année, no. 135, Paris, 1986.
4. Coman, Episcop Vasile, *Cuvântări liturgice,* Oradea, 1976.
5. Idem, *Lucrarea Sfântului Duh în Liturghie,* în „Mitropolia Ardealului", XXVI (1981), nr. 4-6.
6. Idem, *Scrieri de teologie liturgică și pastorală,* Oradea, 1983.
7. Cristescu, Pr. dr. Gr., *Slujba ta fă-o deplin,* Sibiu, 1926.
8. Idem, *Teologie și sacerdoțiu, tipul clasic al păstorului ortodox și idealurile pastorației moderne,* Sibiu, 1928.
9. Festugiere, Dom. M., Qu'est-ce que la Liturgie? Paris, 1914.
10. Galeriu, Pr. prof. dr. Constantin, *Jertfă și răscumpărare,* teză de doctorat, în „Glasul Bisericii", XXXII (1973), nr. 1-2.
11. Ghenadie, fost episcop al Argeșului, *Liturgica sau explicația serviciului divin,* București, 1977.
12. Gogol, Nicolae, *Dumnezeiasca Liturghie meditată,* trad. de Pr. Marian Dumitrescu, București, 1937.
13. Lefebre, Dom. Gașpar, O. S. B., Liturgice. *Les principes fundamentaux,* 4-émé édition, Brugis, 1929.
14. Ștefănescu, Arhimandrit Melchisedec, *Manualul de Liturgică sau servirea lui Dumnezeu a Bisericii Ortodoxe,* ed. II, București, 1862.
15. Mitrofanovici, Prof. dr. Vasile, *Liturgica Bisericii Ortodoxe. Cursuri universitare,* prelucrate, completate și editate de Prof. dr. Teodor Tarnavschi și completate și editate a doua oară de Mitropolit Dr. Nectarie Cotlarciuc, Cernăuți, 1929.
16. Munteanu, Arhimandrit Nicodim, *Cuvântări liturgice,* București, 1906.
17. Papuc, Arhid. Gheorghe, *Întru înnoirea vieții* (cuv. bis.), Sibiu, 1978.
18. *Patericul,* ed. III, Râmnicu Vâlcea, 1930.
19. Răduleanu Pr. Boris, *Jertfa Crucii în Liturghie și Apocalipsă,* București, 1994.
20. Schmemann, *Euharistia Taina Împărăției,* trad. în rom. de Pr. Boris Răduleanu, București, 1990.
21. Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Jertfa lui Hristos și spiritualizarea noastră prin împărtășirea de ea în Sfânta Liturghie* în „Ortodoxia", XXXV (1983), nr. 1.
22. Idem, *Mărturisirea, mijloc de creștere duhovnicească,* în „Mitropolia Olteniei", VIII (1956), nr. 4-5.
23. Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă,* Craiova, 1986.
24. Idem, *Teologia Euharistiei,* în „Ortodoxia", XXI (1969), nr. 3.
25. Toma de Kempis, *Urmarea lui Hristos,* cartea a IV-a, cap. 5, trad. în rom. de G. Munteanu, ediția a II-a, București, 1943.
26. Vintilescu, Pr. iconom. dr. Petre, *Două imne îngerești în Liturghie (imnul heruvimic și serafimic)* Pitești, 1927.
27. Idem, *Liturghierul explicat,* București, 1972.
28. Idem, *Sacrificiul religios ca principiu al Liturghiei,* studiu dogmatico-liturgic, București, 1927.

INFLUENȚA TEOLOGIEI TRINITARE A SFÂNTULUI GRIGORIE DE NAZIANZ ASUPRA GÂNDIRII CREȘTINE ULTERIOARE

„Doamne Dumnezeul nostru, credem în Tine, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Căci nu ar fi zis Cel ce este Adevărul: „Mergând, botezați toate neamurile în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh“ (Matei 28, 19),**dacă nu ai fi fost Tu Treime. Și nu ne-ai fi poruncit Tu, Doamne Dumnezeule, a ne boteza în numele Aceluia care nu este Domnul Dumnezeu Unul. Nici nu ar fi zis glasul dumnezeiesc: „Auzi Israele, Domnul Dumnezeul Tău este Dumnezeu Unul“** (Deuteronom 6, 4), **dacă Tu nu ai fi fost în același mod Treime, cum ești Dumnezeu Unul** (Augustin, De Trinitate, 15, 28, 51; P. L. t. 42, col. 1097-1098)“.

Teologia Sfântului Grigorie de Nazianz, caracterizată prin înălțimea olimpiană a cugetării și a ortodoxiei sale, a exercitat o puternică influență doctrinară atât asupra contemporanilor, cât și asupra urmașilor săi din perioada patristică și postpatristică și chiar mai târziu, până în vremea modernă [1].

Primii asupra cărora Sfântul Grigorie a exersat influența sa au fost Sfântul Vasile și Sfântul Grigorie de Nyssa; comunitatea de gândire și prietenie care-i lega pe „Capadocieni“ constituia mediul deschis de primire a acestei influențe. Desigur, Sfântul Grigorie de Nazianz a recunoscut ceea ce datora Sfântului Vasile, dar adesea el l-a depășit pe prietenul său, precizând terminologia sa, mărturisind într-un sens teologic mai profund. Textul din „Viața lui Moise“, care vorbește de urcarea muntelui contemplației [2], urmează destul de aproape „Cuvântarea a doua despre Dumnezeu“ (Teologică) [3].

Didim cel Orb, fostul său învățător, a fost bucuros să primească ecoul nesfârșit al propriilor sale învățături.

După G. Bardy „este posibil ca perioada în care Sfântul Grigorie a stat în Egipt să fi exercitat mare influență asupra formării spiritului său [4]. „Între Didim și Sfântul Grigorie de Nazianz există o legătură puternică în ceea ce privește teologia trinitară“ [5].

---

1. Jacques Rousse, *Grégoire de Nazianz* (Saint), în „Dictionnaire d spiritualité ascetique et mystique, Doctrine et histoire, Beauchesne, Paris 1967, ed. 961-969.

2. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Viața lui Moise,* P.G., XLIV, 373-376.

3. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a doua (Teologica),* 2-3, P.G., XXXVI, 28-29. „Nimeni nu este încă avizat de toate ideile sistematizate de Grigorie de Nyssa care au germenele la omonimul său“ (L. Bouyer, *La spiritualité du Nouveau Testament et des Peres,* Paris, 1981, p. 412.

4. G. Bardy, *Didyme L'Aveugle,* Paris, 1910, p. 105.

5. *Ibidem,* p. 232. După G. Bardy este natural că Didim să se fi lăsat pătruns de „doctrinele“ și „expresiile capadociene“: ἐτοτιμία celor trei Persoane divine, δεσποτεία Cuvântului și independența Sa față de Tatăl, caracterul său de μονογενής; ἐκπόρευσις Sfântului Duh, privită ca o caracteristică a celei de-a treia Persoane. „Există totodată urmele primite de Didim în care influența Capadocienilor mai ales a lui Vasile și a lui Grigorie de Nazianz se lasă ușor recunoscut“ *(op. cit.,* p. 105).

Didim invocă unitatea de lucrare (ἐνέργυα) a celor trei Persoane divine pentru a dovedi unitatea lor de ființă. În felul acesta a urmat Sfântului Grigorie de Nazianz care a insistat mai mult decât ceilalți Capadocieni asupra unității de lucrare (ἐνέργεια) a Persoanelor divine[6]. Didim spune astfel: „Este dovedit că în toate lucrurile există aceeași lucrare a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh. Nu există decât o singură lucrare acolo unde nu există decât o singură substanță, căci orice lucru consubstanțial aceleiași substanțe posedă aceleași lucrări“[7]. Aceeași concluzie o scoate din unitatea de închinare și adorare față de cele trei Persoane divine: „Oricine participă la Duhul Sfânt participă imediat la Tatăl și la Fiul. Cine are dragoste de Tatăl, o ține din Fiul, comunicată prin Duhul Sfânt. Cine participă la harul lui Iisus Hristos are același har care este dat de Tatăl prin mijlocirea Sfântului Duh, deoarece este absolut dovedit că aceeași lucrare aparține Tatălui, Fiului și Sfântului Duh“[8]. În scopul de a distruge complet impresia defavorabilă pe care o putea produce asupra unor spirite o învățătură prea explicită a ipostasurilor, Sfântul Grigorie de Nazianz înlocuiește termenul ὑπόστασις prin sinonimele sale πρόσωπον sau ἰδίοτης[9]. Didim n-a putut să fie mai afirmativ asupra monarhiei divine, dar ceea ce-l caracterizează este masa formulelor pe care o acumulează pentru a exprima credința sa[10]. Capodocienii au insistat mai ales asupra egalității de mărire și cinstire care se cuveneau atribuite celor trei Persoane divine[11]. Didim va lua ideea și formula lor. Nu este prima dată, nici ultima, când îl găsim în unire de gândire cu ei[12]. Didim merge mai departe decât învățătorii săi în zelul său pentru corectarea formulelor. În timp ce Sfântul Grigorie redă formula măririi lui Dumnezeu prin διά Ἰησοῦ Χριστοῦ **sau** μετὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν ἁγιῳ Πνέυματι. Didim cere ca numele celor trei Persoane să fie reunite prin καί, din cauză că identitatea cinstirii dată lor marchează în mod evident identitatea lor de natură[13].

Evagrie Ponticul a fost inițiat de Origen prin Sfântul Grigorie, atunci când acesta la Anesi compunea cu Sfântul Vasile, Filocalia[14]. Evagrie îl numește pe Sfântul Grigorie „înțeleptul său învățător“. Gândirea teologică a Sfântului Grigorie de Nazianz trezește interes și în lumea creștină apuseană. Chiar în timpul vieții Sfântului Grigorie, Roma a apreciat siguranța doctrinei sale[15].

---

6. K. Holl, *Amphilochius von Ikonium in seinem Verhältnis zu den grossen Kapadoziern*, Tübingen-Leipzig, 1904, p. 174.

7. *Despre Sfântul Duh*, 17, P.G., XXXIX, 1049 D, după J. Quasten, *op. cit.*, p. 143.

8. *Ibidem*, 1049 c.

9. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea XX*, P.G., XXXV, 1072 CD. Vezi și *Cuvântarea XXXIX*, P.G., XXXVI, 345 c și *Cuvântarea XXXII*, P.G., XXXVI, 177 c.

10. G. Bardy, *Didyme...*, p. 82.
11. K. Holl, *op. cit.*, p. 126.
12. I. Bardy, *Didyme...*, p. 92.
13. *Ibidem.*
14. Sozomen, *Istoria bisericească*, VI, 30, P.G., LXII, 1384 c.
15. J. Plagnieux, *op. cit.*, p. 358.

De-a lungul timpului mulți teologi ai Bisericii catolice poposesc asupra lui, făcând traduceri, comentând sau împrumutând idei din opera marelui Părinte ortodox.

Fericitul Ieronim care venise la Constantinopol și-l audiase pe Sfântul Grigorie îl numește pe acesta „dascălul meu, din explicațiile căruia am învățat Scripturile" — „praeceptor meus, quo Scripturas explanante didici" [16]. Rufin de Aquileea îi traduce „vreo zece cuvântări" [17] asigurându-le o audiență în lumea latină unde, puțin câte puțin cunoașterea lui se pierdea. Sfântul Ambrozie de Milan se sprijinea puternic pe argumentele teologice ale Sfântului Grigorie pentru apărarea Ortodoxiei împotriva arianismului.

Sentimentul unei dificultăți crescute care se opunea dialogului între Orient și Occident a servit mult timp ca pretext pentru excluderea unei influențe a gândirii grecești asupra Fericitului Augustin [18]. Attamer arată însă că Fericitul Augustin reprezintă o sinteză de calități ale spiritului grecesc și latin [19]. În ceea ce privește influența Sfântului Grigorie nu s-ar putea contesta la Fericitul Augustin nici grija de informare, nici existența unei versiuni latine ușor de consultat [20]. Primele indicii ale interesului purtat de Augustin teologiei grecești ne apar în opera „*De Trinitate*". De mai multe ori episcopul de Hipona confruntă expresiile sale cu acelea ale Orientului. Augustin se străduiește totodată să apropie punctele de vedere fără să reușească total [21]. De la începutul studiului său teologic, el recunoscuse că latinii sunt tributari grecilor. Rezumând în cursul operei „*De utilitate credendi*", diferitele sensuri ale Scripturii, el își cere iertare că nu poate să vorbească decât referindu-se la expresiile grecești [22]. Unele din marile sale opere din ultima perioadă, cum ar fi Cărțile I și II împotriva lui Iulian, conțin texte patristice și printre ele multe împrumutate din autorii greci. Cele care provin de la Sfântul Grigorie ocupă aici un loc important [23].

Un mijloc de întâlnire a Fericitului Augustin cu gândirea Sfântului Grigorie îl oferă Fericitul Ieronim. Acesta ar fi putut comunica lui Augustin stima pe care o încerca pentru Sfântul Grigorie. Gândirea Sfântului Grigorie putea deschide o trecere mai directă prin Alexandria. Pentru aceasta, Egiptul servea ca intermediar între Africa latină și Orientul Apropiat. C. Bardy care a stabilit că influența Sfântului Grigorie asupra lui Didim era considerabilă o apreciază chiar preponderentă în ceea ce privește formulele trinitare. De altă parte, el a demonstrat că, asupra acestui punct, Augustin cunoscuse teologia greacă precis traversând pe

---

16. *De viris illustribus*, 117, P.L., XXIII, 747.

17. P.L., XXI, 188-192.

18. Irenée Chevalier, *Saint Augustin et la pensée grecque. Les relations trinitaires*, Fribourg, 1940, p. 111. J. Chevalier semnalează aceste reticențe chiar la reprezentanții cei mai calificați ai teologiei istorice (*Ibidem*, p. 98-102).

19. B. Altaner, *Patrologie*, Freiburg im Briesgau, 1955, p. 268.

20. Michael Schmaus, *Die psychologische Trinitätslehre des H. Augustinus (Münsterische Beitrage zur Teologie)*, Münster, 1927, p. 9.

21. J. Plagnieux, *op. cit.*, p. 373.

22. *De utilitate credendi*, III, 5, P.L., XLII, 68.

23. *Contra Iulianum*, I, I, 15, 16, P.L., XLIV, 649-650. Dintre greci Augustin nu citează decât pe Sfântul Irineu, Origen, Sfântul Vasile și Sfântul Grigorie de Nazianz.

Didim [24]. Trecerea gândirii teologice a Sfântului Grigorie la aceea a lui Augustin se efectuează aici prin mijlocul citatelor implicate. Se poate pune întrebarea: de unde provin numeroasele texte atribuite Sfântul Grigorie prin Fericitul Augustin? Augustin însuși afirmă, voind să sublinieze autoritatea Sfântului Grigorie, că Occidentul n-ar fi putut suferi un moment să fie lipsit de tezaurele acestei gândiri și cere imediat traducerea lor. Acest lucru a fost realizat de Rufin de Aquileea. Versiunea sa deschide trecerea doctrinei Sfântului Grigorie în opera augustiniană [25].

Nu sunt cunoscute însă toate traducerile care circulau în această epocă. Augustin face aluzie la mai multe dintre ele care n-ar putea să se identifice cu acelea care au fost semnalate. Privitor la Sfântul Grigorie de Nazianz, Augustin scrie unuia din adversarii săi : „Deoarece invocați autoritatea episcopilor din Orient, noi invocăm la rîndul nostru unul din episcopii cei mai iluștri ai acestui ținut, al cărui nume s-a răspândit în toate părțile, și al cărui cuvânt elocvent, chiar tradus în latină, a fost admirat în lumea întreagă. Sfântul Grigorie ia deci loc în ansamblul Părinților latini, și ar vrea să împartă cu ei goala injurie a reproșului pe care i-l faceți, chiar dacă totodată el pronunță cu ei o sentință salutară împotriva ereziei voastre noi“ [26]. Din anul 413, timp în care compune opera sa, „De Trinitate“, Augustin citează pe Sfântul Grigorie „episcop de Orient“ când vorbește despre caracterul nevăzut al lui Dumnezeu: „de opusculis sanctorum atque doctorum commemoravi, Ambro, Hieromymii, Athanasii, Gregorii, et signa alianum talia legere potui quae commemorare longum putavi“ [27]. Afirmația lui Augustin se găsește precis în a doua Cuvântare despre Dumnezeu Teologică asupra Treimii a Sfântului Grigorie [28]. Fericitul Augustin cultivă pentru Sfântul Grigorie o admirație excepțională: „Autoritatea episcopilor orientali — scrie el — îți pare mică în Grigorie singur? Acesta este un atât de mare personaj, încât nu s-ar fi spus aceasta dacă credința creștină nu era cunoscută bine de toți, și nu ar fi primit atâta celebritate și veneratie printre episcopii orientali, dacă aceștia n-ar fi recunoscut în cuvântările sale regula unui adevăr foarte cunoscut“ [29]. Dovada sa este încă invocată asupra unității de natură în Sfânta Treime [30]. Este deci sigur că Fericitul Augustin a cunoscut învățătura Sfântului Grigorie de Nazianz așa cum se observă după unele apropieri : opoziția între pronumele neutre și pronumele masculine pentru a arăta identitatea de ființă și deose-

24. G. Bardy, *Didyme...*, p. 248.

25. J. Plagnieux, *op. cit.*, p. 377.

26. *Contra Iulianum*, I, I, 16, P.L., XLIV, 649.

27. Fericitul Augustin, *Epistola*, CXLVIII, II, 15, ed. Al. Goldbacher, în „Corpus Scriptorum Eclesiasticorum Latinorum“, Partea a III-a, Vindobomac-Lipsiae, 1904, p. 345.

28. *Cuvântarea XXVIII*, P.G., XXXVI, 48-52.

29. *Contra Iulianum*, I, I, 15, P.L., XLIV, 849.

30. Fericitul Augustin, *De dona perseverantiae*, XIX, 49, P.L., XLV, 1023-1024.

birea ipostasurilor [31], diferența este în număr nu în ființă [32], eternitatea purcederilor [33], caracterul transcendent al purcederilor [34], preferința arătată pentru cifra „trei", în loc de cuvintele „ὑποστασις" sau „πρόσωπα" pe care pare să le evite de mai multe ori [35], chiar sensul cuvintelor ὑπόστασις și πρόσωπον [36]; discuția asupra acestor cuvinte amintește exact de cea a lui Augustin: „Se spune ființă și ipostas la greci, esență și persoană la latini din cauza sărăciei limbajului. Dar ce importanță are? Simplă ceartă de cuvinte. Trei persoane, aceasta face să se gândească la sabelianism; trei ipostasuri la arianism" [37]. Este greu să cunoști pe Dumnezeu și imposibil să-L exprimi [38], deoarece, realitatea depășește gândirea și gândirea cuvântul. [39].

Sfântul Grigorie folosește argumentul care arată coeternitatea celor trei Persoane divine, prin ideea că unul nu poate să fie fără celălalt: „Dacă era un timp când nu era Tatăl, era un timp când nu era Fiul. Dacă era un timp când nu era Fiul, era un timp când nu era nici Sfântul Duh" [40]. Același argument îl folosește Fericitul Augustin arătând inseparabilitatea desăvârșită a persoanelor treimice, fiecare cuprinzându-se și existând una într-alta în mod nedespărțit: „Dacă se aude că Tatăl este singur Dumnezeu, El nu se separă totuși de Fiul și de Duhul Sfânt, căci numai cu Ei, El este singur Dumnezeu, cu care de asemenea este Dumnezeu Unul. De asemenea, când auzim că Fiul e singur Dumnezeu, acesta trebuie să se înțeleagă fără nici o separație de Tatăl și Duhul Sfânt" [41].

Împotriva lui Eunomie însă nu era numai necesar a demonstra eternitatea celor trei ipostasuri, ci și dumnezeirea fiecăruia din ele și identitatea lor de natură. Astfel, Sfântul Grigorie ca și Fericitul Augustin mai târziu nu se vor mulțumi numai cu acest argument. Sfântul Grigorie arată că unitatea celor trei împreună este aceeași cu unitatea unei persoane în ea-însăși: „Fiecare dintre persoanele Treimii este una cu persoanele cu care este unită, nu mai puțin decât față cu sine însuși, datorită identității de ființă și de putere" [42]. Augustin va arăta unitatea Persoanelor prin întrepătrunderea lor reciprocă: „În acea Treime supremă, atât de mare este o persoană cât cele trei împreună, nici nu sunt cu ceva mai mare două decât una. Ele sunt toate infinite. Astfel, fiecare este în fie-

---

31. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Scrisoarea CL,* adresată lui Cledoniu și folosită la Sinoadele din Efes și din Calcedon, P.G., XXXVII, 180 a-b. Vezi și *Cuvântarea XX,* P.G., XXXV, 1077 c.

32. Idem, *Cuvântarea XXXIII,* P.G., XXXII, 236 A.

33. Idem, *Cuvântarea XXIX,* P.G., XXXVI, 89 c -92 a.

34. Idem, *Cuvântarea XX,* P.G., XXXVI, 1077 c.

35. Idem, *Cuvântarea XL,* P.G., XXXVI, 418 b-c. Vezi și *Cuvântarea XLII,* P.G., XXXVI, 476 A-B.

36. Idem, *Cuvântarea XXI,* P.G., XXXVI, 1124 D-1125 A.

37. *Ibidem.*

38. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea XXVIII,* P.G., XXXVI, 29 c.

39. Idem, *Cuvântarea XX,* P.G., XXXVI, 1077 A.

40. Idem, *Cuvântarea a cincea...,* IV, trad. cit., p. 69.

41. Fericitul Augustin, *De Trinitate,* cartea VII, cap. VI, 12, P. L., XLII, 945.

42. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a cincea...,* XVI, *trad. cit.,* p. 77.

care și toate în fiecare și fiecare în toate și toate în toate și toate sunt una". „Ita et singula sunt in singulis et omnia in singulis et singula in omnibus et amnia in omnibus et unum omnia" [43]. Sfântul Grigorie vorbise deja de „infinita connaturalitate a Celor Trei Infiniți". Față de cugetarea greacă, Augustin afirmă: „Unus et solus et verus Deus ipsa Trinitas" — „Dumnezeu unul și cel adevărat este Treimea însăși" [44]. Sfântul Grigorie întrunește aceste două moduri de vedere: „Când privim spre dumnezeire și spre cauza primă și spre unicul principiu, cugetăm pe Unul. Dar când ne ațintim spre Cei în care este dumnezeirea, și spre Cei ce sunt din prima cauză în mod netemporal și de slavă egală, trei sunt Cei închinați" [45]. Pentru Augustin obârșia unității absolute a ființei divine nu mai este considerată Dumnezeu Tatăl, ca fiind Dumnezeu κατ ἐξοχήν ci unitatea absolut-numerică una a ființei divine, care există deodată întreagă în fiecare persoană și în toate trei laolaltă.

Pentru a exprima împreună cele două momente, cel al unității și cel al trinității, Fericitul Augustin nu întrebuințează formula Părinților greci: μία οὐσία τρεῖς σιποστασεις După el, οὐσία trebuie tradus cu essentia și ὑπόστασις cu substantia, care de fapt sunt sinonime [46]. De aceea Fericitul Augustin evită formula „una essentia, tres substantiae" și găsește formula „una essentia, tres personae", împrumutată de la Tertulian, cu toate că este conștient de identitatea materială între formula greacă și cea latină: „Astfel aceia vorbesc de trei substanțe și de o esență, precum noi vorbim de trei persoane și de o esență sau substanță" [47].

Împotriva eunomienilor, Sfântul Grigorie arată că Tatăl este fără origine dar principiu al Fiului. Fiul se naște dintr-un principiu, dar nu este tată al unui alt fiu. Un astfel de Tată și un astfel de Fiu nu se despărțesc niciodată unul de celălalt; aceasta ar însemna să se nimicească însăși proprietatea lor, pentru că sunt în mod unic Tată sau Fiu. Ei nu subzistă astfel decât prin aceste raporturi. Mai mult, ei sunt coeterni. La întrebarea eunomienilor dacă Tatăl este nume de ființă sau de lucrare Sfântul Grigorie arată că „Tatăl nu este nume de ființă, nici nume de lucrare, ci nume de relație și de mod de a fi cum este Tatăl față de Fiul și Fiul față de Tatăl" „σχεσεως δὲ καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱον προς τὸν πατέρα" [48].

Ideea aceasta se află și la Fericitul Augustin: „În Dumnezeu nimic nu se zice după accident, pentru că în El nu există nimic mutabil. Totuși, nu tot ceea ce se zice de Dumnezeu se zice după substanță, căci se poate zice relativ la ceva, precum Tatăl se zice relativ la Fiul, și Fiul relativ la Tatăl, ceea ce nu este un accident... Dacă însă ceea ce se zice Tatăl, s-ar zice relativ la Sine însuși, nu relativ la Fiul, și ceea ce se zice Fiul nu s-ar zice relativ la Tatăl, atunci s-ar zice acel Tată și acel Fiu după substanță. Dar pentru că Tatăl nu se zice Tatăl decât numai de aceea că are un Fiu și

---

43. *De Trinitate,* VI, X, 12, P.L., XLII, col. 932.
44. *Ibidem,* I, VI, 10, P.L., XLII, 826.
45. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a cincea...,* XIV, *trad. cit.,* p. 76-77.
46. Fericitul Augustin, *De Trinitate,* VII, IV, 7-8, P.L., XLII, 939-941.
47. *Ibidem,* col. 941.
48. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a treia..., XVI, trad. cit.,* p. 46.

Fiul se numește Fiu numai de aceea că are un Tatăl, atunci nu se zic aceste (expresii) după substanță, fiindcă fiecare din ei nu se zic așa relativ la sine însuși, ci unul față de altul și relativ la celălalt... De aceea, cu toate că a fi Tatăl și a fi Fiul este un lucru diferit, totuși nu este o substanță diferită, fiindcă aceste expresii nu se zic după substanță, ci după relație“ [49].

Ideea de relație a Sfântului Grigorie de Nazianz nu este însă folosită în același scop ca în „*De Trinitate*“. Ea rămâne mai mult în linia gândirii legate de Sfântul Vasile [50].

Relația (σχέσις) exprimată prin termenii Tată și Fiu, exprimă comunitatea de natură rezultând din naștere: deci Fiul este Dumnezeu.

Pentru Fericitul Augustin, relația este dintr-un alt ordin decât esența. Tatăl și Fiul sunt termeni de relație: deci esența divină rămâne una și aceeași.

Împotriva eunomienilor Sfântul Grigorie aduce un argument care poate fi întâlnit și la Fericitul Augustin. Eunomienii întrebau : dacă exista Dumnezeu și Dumnezeu și Dumnezeu, cum de nu sunt trei Dumnezei? După un argument „ad hominem“ Sfântul Grigorie răspunde: „Pentru noi există un singur Dumnezeu, pentru că există o singură Dumnezeire și deși credem că sunt trei, persoanele din el își au referința către Unime“ [51].

Împotriva lui Eunomie, și Sfântul Grigorie și Fericitul Augustin vor apăra identitatea de natură (ταυτότητος τῆς φυσεως) dar concepția Sfântul Grigorie conține formule de ordin vital (ἕνωσις, περιχώρειν), profesând un dinamism în timp ce Augustin rămâne mai mult în planul unei dialectici conceptualiste.

Deosebirea ipostasurilor este arătată de Sfântul Grigorie servind astfel ca idee Fericitului Augustin. În timp însă ce Sfântul Grigorie arată că ceea ce deosebește un ipostas de altul este un mod de a fi (το ειναι) Fericitul Augustin afirmă ideea de relație. Ideea de persoană include însă totdeauna ideea de substanță, în timp ce ideea de relație presupune dar nu include pe cea de substanță. Ca și Sfântul Grigorie, Fericitul Augustin va apăra unitatea și nedespărțirea celor trei Persoane divine. Împotriva sabelianismului care susținea că persoana este un simplu nume, Augustin împrumută formulele grecești clasice care opun realitatea aparenței afirmând că persoana este o „subsistentia personarum“ [52].

După Augustin raportul Persoanelor divine cu esența lui Dumnezeu nu este același cu raportul persoanei umane cu natura omului. Omul ca chip al Treimii prin sufletul său, nu este decât o persoană; realitatea al cărui chip este, este treime de persoane. În plus, persoana divină este întreagă Dumnezeu, persoana umană nu este întreagă om. Accidentele survin în acesta. Pe de altă parte ele nu se identifică cu persoana sa nefiind „eul“ său [53]. Memoria,

---

49. *De Trinitate*, V, V, 6, P.L., XLII, 914.

50. I. Chevalier, *op. cit.*, p. 147.

51. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a cincea...*, XIV, *trad. cit.*, p. 76.

52. *De cîvitate Dei*, I, XI, 10, P.L., XLI, 25.

53. Fericitul Augustin, *De Trinitate*, I, VI, 11, P. L,. XLII, 826.

inteligența și voința, ca chip imperfect al Treimii nu sunt persoane, Ele nu sunt omul, ele sunt în om; ele nu se identifică cu subiectul lor, după cum cele trei Persoane divine se identifică cu singura dumnezeire. Persoana divină egalează întreaga realitate a lui Dumnezeu, persoana umană nu egalează tot omul.

Având ca model pe Sfântul Grigorie, Fericitul Augustin va arăta că nașterea Fiului din Tatăl trebuie considerată ca o producere din ființa Tatălui, ca o comunicare a întregii ființe divine, și nicidecum ca o creație, deoarece Fiul însuși este Creator. Augustin se va confrunta ca și Sfântul Grigorie cu concepția ariană a nașterii Fiului din voința personală a Tatălui și nu din ființa sa. Arienii aduceau aici dilema: Dumnezeu a născut pe Fiul volens-nolens? Dacă se răspundea nolens, Dumnezeu ar fi avut deficiențe în sine. Dacă se răspundea volens atunci se susținea cu arienii caracterul creat al Fiului. Fericitul Augustin răspunde printr-o contra-întrebare: este Dumnezeu Tatăl Dumnezeu volens sau nolens? Dacă se spune nolens, atunci este orice, numai Dumnezeu nu. Dacă se spune volens, atunci este inevitabilă consecința că Tatăl este Dumnezeu, numai prin voință, nu și prin natură. Augustin va înțelege greșit ideea de persoană din gândirea Părinților greci, atribuindu-i caracter de relație. Aceasta afectează ideea de persoană divină.

Influența gândirii Sfântului Grigorie se vede și în lucrarea „*Liber Pastoralis*“ a episcopului Grigorie cel Mare. În aceasta el folosește *Apologia despre fugă* a Părintelui capadocian, de la care ia chiar formula menită să se bucure și în Occident de același succes ca în Orient: „Ars est artium regimen animarum“ un fel de echivalent latin al celebrei „artă a artelor și știință a științelor“ cum definea Sfântul Grigorie preoția creștină. Tot de la Capadocian împrumută episcopul Grigorie expresia metaforică „Lumina fără margini“ pentru Dumnezeu, „căruia nici o inteligență creată nu-i poate cunoaște pe deplin esența (ființa)“ [54].

Cu Sfântul Maxim Mărturisitorul, „comentatorul cel mai fervent“ [55] al Sfântului Grigorie atingem piscul cel mai înalt al gândirii grecești. Pe planul ideilor și al acțiunilor doctrinare, teologia sa este cel mai nobil răspuns al teologiei Sfântului Grigorie [56].

Spre deosebire de autorii anteriori care se inspiră din Sfântul Grigorie fără să-l citeze, spre deosebire chiar de Leontiu de Bizanț care-l citează uneori foarte elogios [57], dar fără să se inspire din el, Sfântul Maxim insistă mult asupra textelor sale pentru a le extrage substanța [58]. Faptul că a întreprins această acțiune dovedește în ce

---

54. Grigorie cel Mare, *Moralia*, XVII, 92, P.L., LXXVI, 95.

55. M. Lot. Borodine, *La doctrine de la déification dans l'Eglise grecque*, în „Revue de l'histoire des religions“, t. 106, nr. 1, 1952, p. 536.

56. J. Plagnieux, *op. cit.*, p. 361.

57. Despre secte, II, P.G., LXXXVI, 1219. Aici Sfântul Grigorie este numit bărbat mare; 1259, îl citează însoțit de Sfântul Chiril și Sfântul Atanasie.

58. J. Plagnieux, *op. cit.*, p. 361.

punct tradiția Sfântului Grigorie ajunsese înrădăcinată în mediile monastice [59].

Depășind efortul scoliaștilor prin interpretarea textelor grele ale teologului, Sfântul Maxim găsește momentul ca prin adâncirea acestor locuri să elaboreze ideile sale personale.

Urs von Balthasar, deși vede diferită influența filozofiei grecești asupra Sfântului Grigorie și Maxim, primul fiind „net platonician“ în timp ce al doilea este sub influență „peripateticiană“, arată reîntâlnirea lor printr-un „intelectualism mistic, lărgime și universalitate a orizontului teologic“ [60].

Scrierile Sfântului Grigorie furnizează 4/5 din textele pe care „*Liber Ambiguorum*“ se străduiește să le explice [61]. Restul este împrumutat din Areopagitul. Toate scrierile Sfântului Maxim arată acest loc de frunte dat Sfântului Grigorie. „Loci communes“ conțin mai ales sfaturile Teologului, întrerupte de unele fraze scoase din alți autori, unele dintre ele sunt profane dar sunt mai puțin citate decât cele ale Sfântului Grigorie. Chiar „*Mistagogia*“, inspirată din Dionisie Pseudo-Areopagitul, conține indicația Sfântului Maxim despre un misterios bătrân, care pare să fi fost învățătorul său [62]. La Sfântul Maxim se recunoaște mai bine ca la nici un alt Părinte leit-motivul teologiei nazianzene: despre condițiile adevăratei cunoașteri a lui Dumnezeu, despre curățirea de patimi, despre întrebuințarea Θεωρία - πράξις. Între ei există o identitate verbală și o identitate de accent. Unele prefețe ale Sfântului Maxim, scrise pentru a cere iertare celorlalți redau același sunet ca cel ieșit din cuvântările Sfântului Grigorie [63]. „Cartea aporiilor“ [64] explică patru texte dificile din Cuvântările XXIX, 2; XXIII, 7; XXIX, 18; XXX, 6 ale Sfântului Grigorie. Astfel în jurul Bizanțului, în centre de înaltă spiritualitate de care aparținea Sfântul Maxim și din care ies în această perioadă cei mai buni apărători ai doctrinei Bisericii, opera Sfântului Grigorie rămânea vie după trei secole. Sfântul Maxim avea să ocazioneze doctrinei Sfântului Grigorie o răspândire neașteptată. Traducerea lucrării „Ambiguorum Liber“ pe care Ioan Scot Erigena o va întreprinde curând va deschide „Teologului“ regiunile extreme ale Occidentului [65].

Traversând sistematizarea lui Evagrie Ponticul, Sfântul Maxim urmează marile intuiții ale Sfântului Grigorie în ceea ce privește îndumnezeirea omului înfăptuită în Cuvântul întrupat [66]. Aceleași

---

59. *Ibidem.* Gândirea Sfântului Grigorie nu se limitează la mediile monastice; ea găsește audiență la palat. Astfel diaconul Agapetos adresează împăratului Justinian o Ectesă (commonitorium) în care se inspiră mult din Sfântul Grigorie (P.G., LXXXVI, I, 1163-1186).

60. H. Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 42.

61. J. Plagnieux, *op. cit.*, p. 362. Coloanele 1061-1417 din P.G., XCL, privesc exclusiv pe Sfântul Grigorie.

62. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, P.G., XCI, 662 S; 675 n. 22; 685 n. 35.

63. *Ibidem*, 243-253, 251 D.

64. *Ibidem*, 1033 D 1045 C.

65. J. Plagnieux, *op. cit.*, p. 363. Ioan Scot Erigena a cunoscut pe Sfântul Grigorie prin „Ambigua“ Sfântul Maxim, pe care a folosit-o mult, citând din Sfântul Grigorie mai mult de 20 de ori, mai ales în *„De Divisione Naturae“*, P.L., CXIII, 4395. Traducerea din „Ambigua“ începe la coloana 1193.

66. P.G., XCL, 1161 B.

intuiții vor sta la baza învățăturii despre Sfânta Treime a Sfântului Maxim. Pentru Sfântul Maxim, Treimea este obiectul unei teologii negative în timp ce teologia pozitivă are ca obiect pe Dumnezeu, „iconom", care acționează în lume prin „providență și judecată". Într-o explicare alegorică a Schimbării la față, el prezintă lumina care lumina fața Mântuitorului ca o imagine a teologiei apofatice; strălucirea veșmintelor Sale și apariția lui Moise (Providența) și a lui Ilie (Judecata) sunt imaginea teologiei catafatice. El spune despre lumina feței Mântuitorului că este o imagine a teologici negative după care „dumnezeirea preafericită și sfântă" este în ființa Sa dincolo de ceea ce se poate spune și cunoaște, infinit deasupra infinitului. Ea nu lasă o urmă (ἴχνος) minții, să presimtă cum poate să fie deodată „Unime și Treime" [67].

Sfântul Maxim explică cuvintele Sfântului Grigorie despre mișcarea unității până la Treime, ca referindu-se nu la viața internă a Sfintei Treimi, ci la modul cum mișcă Dumnezeu mintea ca să-L cunoască întâi ca Unul, apoi ca Treime în unitate. În modul cum mișcă Dumnezeu mintea ca să-L cunoască și ca Unitate și ca Treime, se reflectă unitatea și treimea Lui internă; „Astfel o învață pe aceasta (mintea capabilă de ea) în chip nedivizat, la prima atingere, rațiunea unității, ca să nu se introducă în prima cauză diviziunea; o împinge apoi să primească și rodnicia dumnezeiască și tainică a acestei Rațiuni, spunându-i minții în chip tainic și ascuns că nu trebuie să cugete că acest Bine neroditor de Cuvânt și de Înțelepciune, sau de putere simțitoare; și că acestea sunt de o ființă și ipostatice, ca dumnezeirea să nu fie socotită ca fiind compusă din acestea ca din niște accidente, ci să se creadă că dumnezeirea este pururea acestea" [68].

Scopul sfinților nu va fi deci numai de a se uni cu Sfânta Treime, ci de a exprima în ei unitatea însăși a Sfintei Treimi. De aceea urmând Sfântului Grigorie, Sfântul Maxim arată că sfinții se ridică mai presus de „doimea materială, pentru unimea cugetată din Treime". Prin deprinderea virtuților aceștia au ajuns simpli și neîmpărțiți după ființă, devenind simpli, neîmpărțiți și neuniformi și după putere. În felul acesta „au ajuns nu numai la unirea adevărată și fericită cu Sfânta Treime, ci și la unitatea înțeleasă din Sfânta Treime" [69]. Treimea fiind obiectul unei teologii negative, nu se poate lua în mod propriu ca obiect al cunoașterii teologice. A trata această taină nu înseamnă a stabili „doctrina unei cauze" αιτολογία în ceea ce este „deasupra ființei ființelor", ci a expune reprezentarea (δόξα) pe care o avem [70]. Dar după Platon nu există știință a reprezentării (δόξα) De aceea Sfântul Maxim mărturisind distincția Persoanelor, refuză să introducă în Dumnezeu o „ordine relativă" și o „ordine absolută": „Treimea este cu adevărat Unime, fiindcă așa este, și Unimea e cu adevărat Treime, fiindcă așa subzistă. Deoarece e o singură dumnezeire, ce ființează (οὐσα)

---

67. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, II, 85, *trad. cit.*, p. 229-230.
68. *Ibidem*, II, 64, p. 182.
69. *Ibidem*, p. 183.
70. P.G., XCI, 1036 B.

unitar și subzistă (υφισταμένη) treimic“ [71]. Rațiunea nu poate înțelege aceasta deoarece principiul său, unitatea abstractă a numărului, este distrusă aici. De aceea nu este vorba de număr. Chiar dacă dumnezeirea care este dincolo de tot este cinstită de noi ca Monadă, ea nu este nici triadă nici monadă așa cum le cunoaștem noi în numere [72]. Unitatea Treimii nu este ca orice lucru comun care se poate deosebi printr-o distincție a rațiunii în părțile conținute în ea. Unul nu este cauzat de celălalt și nici o relație mediatoare nu este necesară între ceea ce dintr-un întreg punct de vedere este identic. Aceasta nu este unitatea care se explică în treime (κατὰ παραγωγήν,) și chiar mai puțin, Treimea care se sintetizează în unitate οὐ κατὰ σύνθεσιν [73]. În lupta pentru apărarea celor două voințe în Hristos și a lucrărilor Lui, Sfântul Maxim aduce împotriva monoteliștilor un argument trinitar: „Nu este permis a spune că în Hristos e simplu o singură și naturală lucrare a dumnezeirii și a trupului, dacă dumnezeirea și trupul nu sunt, după calitatea naturală, unul și același lucru. Căci în acest caz ar fi și o singură fire, iar Treimea ar deveni pătrime. Fiindcă nici după fire, nici după putere, nici după lucrare nu s-a făcut, zice, una cu trupul. Pentru că prin nimic din ce este Fiul una cu Tatăl și cu Duhul Sfânt pentru ființa cea una, nu s-a făcut una cu trupul din pricina unirii, chiar dacă l-a făcut pe acesta prin unirea cu Sine de viață făcător, deși prin fire era muritor“ [74].

Remarcând lupta Sfântului Grigorie pentru egalitatea și coeternitatea Fiului cu Tatăl împotriva arienilor, Sfântul Maxim, explică textele Cuvântărilor și insistă asupra legăturii voinței cu voitorul, a nașterii cu născătorul. Astfel teologia Sfântului Grigorie devine pentru Sfântul Maxim argument de bază împotriva monotelismului. Explicându-l pe Sfântul Grigorie, Sfântul Maxim își desfășoară argumentarea sa. Dar el nu-l depășește pe Sfântul Grigorie, ci trasează un cerc de liniște în jurul tainelor [75].

Sfântul Ioan Damaschin, rezumând întreaga teologie greacă, se impune ca elaboratorul unei teologii care împacă Orientul. În gândirea sa a fost influențat foarte mult de Sfântul Grigorie de Nazianz si influența aceasta este mai evidentă în tratatul „*Despre credința ortodoxă*“. Pentru plan, Sfântul Ioan s-a inspirat din Teodoret de Cyr; dar pentru fond și spiritul doctrinar folosește mult pe Sfântul Grigorie. De aceea, Migne afirmă în Prologul tratatului că aici poate fi ascultat mai mult episcopul din secolul IV decât călugărul din secolul VIII [76]. Citatele explicite se întâlnesc și în alte opere cum ar fi *Sacra parallela*.

În doctrina despre ființă și ipostasuri în Sfânta Treime, Sfântul Ioan Damaschin se exprimă tot atât de hotărât ca Sfântul Grigorie de Nazianz. Natura umană se găsește într-un ipostas circumscris în spațiu și timp și separat de celelalte ipostasuri prin însu-

---

71. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, I, 1, *trad. cit.*, p. 47.
72. P.G., XCL, II, 85 c; 88 AB.
73. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, 23, 701 A.
74. *Ambigua*, I, 5, *trad. cit.*, p. 62.
75. H. Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 62.
76. P.G., XCIV, 781.

șiri specifice și printr-un mod unic de manifestare. Ipostasurile umane nu sunt conținute unul într-altul. Dacă în creaturi exista o inconsistență, o distincție, în Dumnezeu totul este subzistent. În Sfânta Treime, Persoana este „modul fără început al fiecărei subzistențe veșnice“ [77]. Aici unitatea și generalul sunt reale pentru că în toate cele trei Persoane divine nu există decât o ființă, o voință, o singură și aceeași mișcare. Cele trei Persoane divine „sunt unite nu pentru a se confunda, ci pentru a se conține reciproc“ [78]. Având aceeași „identitate“ și nu „asemănare“ de mișcare „fiecare dintre ele nu are mai puțină unitate față de altă ipostasă ca față de sine însăși“ [79]. Cu toate că au aceeași ființă ipostasurile sunt real distincte între ele. În ceea ce privește distincția, Sfântul Ioan Damaschin întrebuințează expresiile „διαίρεσις πραγματικνή = „împărțirea reală“ și „τὸ δῖηρημενόν ἐπινοια“ — „împărțirea prin gîndire“ sau distincția rațională.

După Sfântul Ioan, cele două expresii sunt opuse. Prima este distincția noastră majoră deoarece vizează două ființe, două substanțe complete, având o existență independentă. Cuvântul διάιρεσις indică separarea și nu simpla distincție, chiar dacă distincția este reală. Este o distincție fundamentată pe separația reală. Cu toate că este distinctă de celelalte Persoane, fiecare Persoană se identifică cu ființa divină, în care subzista într-un mod perfect. Pentru a vorbi de Persoane, Sfântul Ioan întrebuințează uneori neutrul τα τρία cu toate că distinge cu claritate ca și Sfântul Grigorie de Nazianz între ἄλλος și ἀλλο. Pentru a arăta identitatea de natură a Persoanelor divine și deplina comuniune între ele, Sfântul Ioan împrumută expresia hristologică περιχωρίσιϛ a Sfântului Grigorie referitoare la comunicarea celor două naturi într-o singură Persoană, Iisus Hristos, și o mută în domeniul vieții inter-trinitare. Prin aceasta se ocolea pericolul ariano-sabelian. Ipostasurile divine nu sunt despărțite ca cele umane prin natură, însă nici nu sunt amestecate, ci există unele în altele. Între ele există o „întrepătrundere reciprocă“ — „περιχωρέσις“ [80]. Sensul personalist al vieții trinitare este preluat astfel de Sfântul Ioan din gândirea Sfântului Grigorie. Dumnezeirea nu mai este entitatea abstractă neipostaziată. Prin viața treimică a Persoanelor divine este înlăturată orice tendință de abstractizare impersonală. Divinitatea este indicată acum prin termenii dinamici și Sfântul Grigorie. Ea este πέλαγος οὐσίας expresie împrumutată din opera Sfântului Grigorie. În felul acesta ea nu mai poate fi împărțită rațional ca în cazul unei entități impersonale. În același timp realitatea ei se prezintă antinomic. Reluând expresia Sfântului Grigoric, Sfântul Ioan spune că „dumnezeirea este neîmpărțită între împărțiți“ [81].

---

77. Sfântul Ioan Damaschin, *Dialectica*, P.G., XCIV, 669 A. Expresia „τρόποι τῆς ὑπαρξεως este introdusă de Părinții Capadocieni. Sfântul Ioan Damaschin o reia în același sens folosit, „mod de existență“.

78. Idem, *Dogmatica*, I, 8, *trad. cit.*, p. 32.

79. *Ibidem*, p. 31. Această formulă este luată din *Cuvântarea a cincea (Teologica)* a Sfântului Grigorie de Nazianz, P.G., XXXVI, 152 A-B.

80. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, I. 8, *trad. cit.*, p. 32.

81. *Ibidem*.

Numirile concrete ale Persoanelor sunt Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Fiecăruia din aceste nume se adaugă alte nume scoase din Sfânta Scriptură și explicate de Părinții anteriori. Numirile care indică modurile de existență sau proprietăți ipostatice (ἰδίοτητες, ὑποστατικά sunt: nenașterea și paternitatea (ἡ ἀγεννησια), ἡ πατρότης proprietatea Tatălui; filiația (ἡ ὑίοτη) proprietatea Fiului; purcederea, ἡ ἐκπόρενσις, proprietatea Sfântului Duh. Ca și Sfântul Grigorie, Sfântul Ioan arată imposibilitatea cunoașterii purcederii, ca act ființial al lui Dumnezeu: „Noi știm că există o diferență între naștere și purcedere, dar care este modul deosebirii nu știm deloc“ [82]. Purcederea Duhului Sfânt este uneori numită ποβολη, de unde numele de προβολευς dat Tatălui [83]. Fiind fără principiu αχαίτος. Tatăl este singura sursă în Sfânta Treime. Din El, ies în același timp și etern Fiul prin naștere γεννητῶς și Duhul Sfânt prin purcedere, ἐκπορευσις. În felul acesta, caracterul personalist al gândirii trinitare a Sfântului Grigorie este păstrat și menținut și la Sfântul Ioan Damaschin. Tatăl este Născătorul γεννήτορ Fiului și προλέυς (Purcezătorul) Duhului Sfânt. În doctrina Logosului, Sfântul Ioan a arătat ca și Sfântul Grigorie eternitatea nașterii. Din această naștere nu decurge anterioritatea sau posterioritatea în timp ca diferență esențială între Fiul și Tatăl. Nu există aici decât un mod particular de existență. Tendința ariană a sublinierii unei opoziții între γεννητός şi ἀγένητος pe baza unei diferențe esențiale între cele două este anulată prin prezentarea omonimului înșelător al cuvintelor αγένητος și αγέννητος. Αγέννητος de la γίγνομαι se raportează la ființa divină ca opusă devenirii; αγαννητος de la γεναοσ exprimă o proprietate și un mod de existență.

Fiul nu este creatura Tatălui, ci „Cuvântul lui cel enipostatic“ [84]. Având ipostasă proprie a fost totdeauna împreună și în Tatăl. Sfântul Duh este o Persoană egală în ființă cu celelalte două Persoane. El nu se deosebește de celelalte două Persoane decât prin faptul că purcede din Tatăl. În privința purcederii, Sfântul Ioan Damaschin afirmă categoric purcederea Fiului numai din Tatăl: „Duhul Sfânt spunem că este din Tatăl și-l numim Duh al Tatălui. Nu spunem că Duhul este din Fiul, dar îl numim Duhul Fiului“ — „εκ τοῶ Υἵου δἑ τὸ πνεῦμα οῦ λέγομεν, πνεῦμα δἑ Υιοῦ ονομάζομεν“ [85].

Sfântul Ioan menține foarte ferm adevărul trinitar în linia Părinților greci. Pentru a exprima realitatea vieții intern-trinitare citează expresia Sfântului Grigorie de Nazianz privitoare la mișcarea Unimei în doime și oprirea ei în Treime: „Μονας απ αρχῆς εἰς δυάδα αινηθεῖσα μέχρι τῆς τρίαδος ὅστη“ [86].

Pentru a exprima totodată unitatea de ființă a Persoanelor și existența lor, Sf. Ioan citează textul *Cuvântării a cincea despre Dumnezeu* (Teologica) a Sfântului Grigorie: „Așadar când privim la Dumnezeire, la prima cauză, la singura stăpânire și la una și aceeași, ca să spun așa, mișcare și voință a dumnezeirii, la identitatea ființei, a puterii, a activității, a domniei, atunci avem în mintea noastră

---

82. *Ibidem*, p. 28.
83. *Ibidem*, I, 12, p. 44.
84. *Ibidem*, I, 8, p. 20.
85. *Ibidem*, p. 34.
86. Sfântul Ioan Damaschin *Despre imnul Trisaghion*, 28, P.G., XCV, 60 A.

o unitate. Dar când privim la acelea, în care este Dumnezeirea, sau ca să spun mai precis, care sunt acelea din care este Dumnezeirea și care sunt de acolo din prima cauză în afară de timp, de aceeași slavă și nedespărțite, adică ipostasele Fiului și Duhului, atunci trei sunt acelea la care trebuie să ne închinăm“ [87]. Astfel dinamismul gândirii Sfântului Grigorie este actualizat în secolul VIII și de aici transmis tuturor gânditorilor creștini posteriori. Teologii ortodocși postpatristici apelează adesea la gândirea și doctrina teologică a Sfântului. În polemica sa cu iconoclaștii, Sfântul Teodor Studitul folosește în argumentările sale apologetice citate întregi din Sfântul Grigorie, la fel în predicile sale. Pentru a garanta ortodoxia învățăturii sale, Sfântul Simeon Noul Teolog „se refugiază adesea în spatele autorității Sfântului Grigorie“ [88].

Pentru Nichita Stahatos, Sfântul Grigorie de Nazianz este „trompeta lui Dumnezeu“, *Apărarea sfinților isihaști,* cunoscuta scriere a Sfântului Grigorie Palama invocă destul de des autoritatea spirituală a Sfântului Grigorie. Pentru „teologia luminii“, Palamitul apelează la girul marelui Părinte înaintaș aducând înaintea adversarilor gândirea lui personalistă. Astfel disputa isihastă declanșată din inadvertența naționalismului scolastic apusean — care transformă prin cugetare pe Dumnezeu într-o entitate abstractă — enunțând ideea unui Dumnezeu ca „actus purus“ și gândirea religioasă tradițională a Răsăritului, care păstrează un puternic personalism prin doctrina energiilor necreate nedespărțite de ființa divină, va dezvolta gândirea trinitară a Părinților anteriori.

Apărând doctrina energiilor necreate Sfântul Grigorie Palama va apăra pe baze patristice realitatea vieții trinitare împotriva spiritului apusean al reducerii ființei și lucrărilor lui Dumnezeu la categorii create. Categoriile create însă nu sunt decât reactualizarea vechilor erezii ariano-eunomiane după mărturia Sfântului Grigorie Palama: „Aceia (scolasticii) însă, [...] aleg și aduc din Sfânta Scriptură locurile care li se par că mărturisesc identitatea lor (a ființei lui Dumnezeu și lucrării), în credința că acele locuri sunt contrare învățăturii noastre. Ei se poartă ca Sabelie care a ales și a adus din Sfânta Scriptură contra celor ce venerau o ființă în trei ipostasuri, locurile în care arată că ființa lui Dumnezeu este una și neîmpărțită. Se înțelege însă că acesta nu este un motiv să numărăm [...], fiara aceea libiană între oile lui Hristos [...]. Căci acela făcea nesubsistent (ἀνυπόστατον) pe Unul-Născut și pe Duhul, declarându-I întru toate una cu Tatăl și nedeosebiți de El, Iar aceștia fac nesubzistentă (ἀνυπόστατον) ființa cea în trei ipostasuri, declarând-o întru toate una cu lucrarea și nedeosebită de ea; cu lucrarea care nu subzistă de sine (καθ ἑαυτην ἀνυποστατος). Acela spunea că Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt nume goale de orice realitate referindu-se la un singur lucru. Aceștia — spun exact la fel despre toate numirile dumnezeiești; toate, spun, însemnează un

87. Idem, *Dogmatica,* I, 8, *trad. cit.*, p. 32-33.
88. Jacques Rousse, *art. cit.*, 964.

singur lucru: ființa lui Dumnezeu. Iată-i că s-au pomenit iarăși reducând pe Dumnezeu la făptură“ [89].

Lucrarea, după Sfântul Grigorie Palama, este mișcarea puterii ființiale. Lucrările lui Dumnezeu nu se adaugă accidental (κατα συμβεβηκός) Lui, ci El le are φυσικῶς în natura Sa. Lucrările sunt comune celor trei Persoane. Ele nu sunt ipostatice (de sine subsistente), ci emană din Persoane nedespărțindu-se de ele. Pentru a argumenta această afirmație Sfântul Grigorie Palama aduce în față operele Sfântului Grigorie de Nazianz în care se arată că lucrările nu sunt realități ce stau de sine (καθ 'ἑαυτὸ υφεστηκότα), ci în altceva (ἕν ἑτερω θεωρουμενα și sunt puse în lucrare de către acel altceva și oprite de către acela (ἐνεργεῖσθαι τε καὶ ὁμοῦ τῶ ἐνεργηθῆναι).

Astfel, prin gândirea Sfântului Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie Palama ajunge să păstreze sensul profund al adevărului despre ființa și lucrările lui Dumnezeu. Deosebirea între ființă și lucrări se reduce la aceea că ființa e cauză sau izvor, iar lucrările sunt efectele cauzei. Această deosebire o vede Sfântul Grigorie de Palama și între Tatăl și celelalte două Persoane, fără ca să rezulte de aici ideea de compunere a ființei divine așa cum pe nedrept erau acuzați ortodocșii. Sfântul Grigorie arată că precum Fiul e al doilea după Tatăl, în ceea ce privește ordinea, nu natura, așa și lucrările sunt subordonate ființei tot în ceea ce privește natura. Astfel Sfântul Grigorie Palama arată că dogma Bisericii de care se lovește orice erezie, este că nu numai ființa lui Dumnezeu este necreată, ci și cele în legătură cu ea cum ar fi: ipostasurile, relațiile dintre ele și caracterele ipostatice. Fiind necreate cele în legătură cu ființa (τα περιτιν ούσιαν) sunt eterne. Dacă numai ființa este eternă așa cum afirma Varlaam, Dumnezeu n-a fost totdeauna Tată, deoarece această însușire nu este însăși ființa, ci e în legătură cu ființa (ούκ ούσία, αλλὰ περὶ τὴν οὐσιαν. Nenașterea Tatălui este eternă fără a fi ființa lui Dumnezeu, ci în legătură cu ființa. „Dacă Varlaam ar declara nenașterea (τὸ ἀγέννητον) ca însăși ființa lui Dumnezeu, ar învăța ca și Eunomie și ar face pe Fiul de altă ființă“ [90].

Însușirea de a fi născut (το γεννητόν) a Fiului iarăși este eternă fără a fi însăși ființa Lui. Dacă Fiul n-o are eternă, a fost un timp când n-a fost născut și nu va fi totdeauna, ceea ce înseamnă sabelianism. Dacă ea este însăși ființa Fiului, alta este ființa Tatălui și alta cea a Fiului. Aceasta din urmă este direct contrară celei a Tatălui. Acest lucru înseamnă însă arianism.

Silindu-se să demonstreze caracterul creat al lucrării Duhului Achindin afirmă că duhurile care se odihneau, după profeția lui Isaia, peste Domnul sunt create. Amintind locul scripturistic, Sfântul Grigorie Palama arată lucrările Duhului care nu sunt despărțite de Duhul ca Persoană. Achindin numindu-le creaturi îl numește pe Însuși Duhul Sfânt creatură. Pentru a întări argumentarea sa cu privire la natura necreată a lucrării divine Palamitul apelează

---

89. Sfântul Grigorie Palama, *Apologia mai extinsă*, traducere de Prot. dr. D. Stăniloae, în *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 66.

90. Prot. dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura...*, p. 98.

la gândirea Sfântului Grigorie de Nazianz: „Poți vedea apoi și pe Grigorie cel Mare în teologie arătând că cele șapte duhuri sunt însuși Duhul Sfânt". Astfel în cuvântarea lui la Sfânta Cincizecime zice: „Acest Duh Sfânt a fost propovăduit de profeți, bunăoară prin cuvintele: „Duhul Domnului peste mine, pentru aceea m-a uns pe mine" (Isaia 61, 1) și „și se vor odihni peste dânsul șapte duhuri" (Isaia 11, 9). Iar puțin mai sus, zicând că Duhul Sfânt „a fost totdeauna, este și va fi", adaugă peste puțin: „Duhul înțelepciunii, al cunoașterii, al evlaviei, al sfatului și al puterii, al temerii". Deci și acest sfânt spune că însuși Duhul Sfânt sunt duhurile numărate și altele asemenea. Iar și mai sus, amintind de aceste șapte duhuri. adaugă: „căci profetului Isaia îi place să numească lucrările Duhului, duhuri" [91].

Prin negarea caracterului necreat al lucrării Duhului, Achindin suprimă chiar lucrarea în sine deoarece Duhul n-a vărsat nimic din sine dacă după învățătura lui Achindin harul vărsat propriu-zis din Duhul Său este și simțirea noastră și rațiunea sufletului nostru. Toate acestea le avem ca atribute din veci. Argumentarea lui Achindin acea tendința veche a pnevmatomahilor de a înnumăra lucrările Duhului printre creaturi. Achindin putea cu astfel de raționamente să nege și venirea pe pământ a Cuvântului lui Dumnezeu, afirmând că despre El s-a scris „în chip mai umilit" că s-a dat de la Tatăl. Respingând această afirmație Sfântul Grigorie Palama aduce un argument al Sfântului Grigorie de Nazianz: „La Tatăl își reduce după Grigorie Teologul toate ale sale, cinstindu-L și ca principiu netemporal" [92]. Dacă și despre Fiul se zice că a fost trimis numai datorită unui mod de-a vorbi mai umilit, urmează că nici El n-a fost trimis de fapt, ci a fost trimisă numai o oarecare natură creată. Gândirea Sfântului Grigorie de Nazianz a putut servi astfel reprezentanților isihasmului la apărarea învățăturii despre ființa și lucrările lui Dumnezeu. Privitor la „lumina Taborului", Sfântul Grigorie Palama citează cuvintele lui în care se arată că lumina aceasta nu este altceva decât „lumină intelectuală anterioară lumii și care nu se stinge", căci „singură slava lui Dumnezeu este eternă".

Gândirea Sfântului Grigorie de Nazianz ajunge să fie cunoscută și cercetată în plin ev mediu. Cuvântările Sfântului Grigorie erau cunoscute și exercitau o puternică influență spirituală în unele din marile centre monahale catolice, ca de pildă în Mănăstirea Cluny, ai cărei reprezentanți Odon de Cluny († 942) și Odilon († 1048) „recurgeau cu plăcere la autoritatea lui Grigorie" [93]. Joachim de Floris († 1202) împrumută „viziuni" din doctrina treimică a teologului capadocian. Bonaventura († 1374) îi este tributar cu idei moral-ascetice când acesta vorbește despre „sărăcia apostolică" ca trăsătură fundamentală a monahilor. Toma d'Aquino († 1274) moștenește prin intermediul Sfântului Ioan Damaschin definiția pe care

---

91. Sfântul Grigorie Palama, *Antireticul al cincilea*, XV, în *trad. cit.*, p. 127.

92. *Ibidem*, XIV, p. 126.

93. J. Rousse, *art. cit.*, 968.

Sfântul Grigorie de Nazianz o da lui Dumnezeu: „pelagus entis indeterminatum“ [94].

În Biserica și spiritualitatea ortodoxă românească nu se cunoaște precis data pătrunderii operei și gândirii teologice a Sfântului Grigorie de Nazianz. Întâlnim, însă, în scrierile unora dintre reprezentanții vechii noastre literaturi religioase și chiar laice, ca de exemplu: Neagoe Basarab (Învățăturile către fiul său Teodosie), mitropolitul Varlaam (Cazania sau carte românească de învățătură...), mitropolitul Dosoftei (Psaltirea în versuri), cronicarul Miron Costin (poemul Viața lumii), mitropolitul Antim Ivireanu (Didahii) și alții, multe idei, gânduri, expresii și imagini din cuvântările și poemele religioase (teologice și morale) ale Sfântului Grigorie de Nazianz. Odată cu tipărirea în românește a „Vieții și petrecerii Sfinților“ de Mitropolitul Dosoftei al Moldovei, în a doua jumătate a secolului XVII și a „Mineielor“, ideile teologice ale Sfântului Grigorie de Nazianz devin cunoscute și astfel Marele Teolog intră în patrimoniului de gândire și spiritualitate ortodoxă românească.

În secolul XIX, mitropoliții cărturari, Veniamin Costachi în Moldova și Grigorie Dascălul în Țara Românească, traduc sau tipăresc din opera Sfântului Grigorie de Nazianz. Gândirea profundă a Sfântului Grigorie de Nazianz cu puternice influențe asupra gânditorilor creștini de mai târziu avea la bază leit-motivul elaborării ei: „Ce este lucrarea Ta... Treime Sfântă, adorată și perfectă, a cărei unitate o recunoaștem... și pe care o cinstim. Primul și cel mai mare dar pe care ni-l dai este să ne faci să simțim în iluminarea cea mai perfectă și curată, cum (trebuie) să înțelegem Monada și să descoperim Triada în identitatea Ta, (adică) cum Nenăscutul, Născutul și Acela care purcede sunt o singură natură în trei Persoane, Dumnezeu singur, care este deasupra tuturor, prin toate și în toate“ [95].

Asist. Vasile CRISTESCU

---

94. Toma d'Aquino, *Sumana Theologica*, I-a, quest, XIII, art. XI, Studio ac labore Stanislai Ed. Freté, et Pauli Mare, Bibliopolam Editorem, Parissiis, 1889, p. 100.

95. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea XXVI*, 19, în colecția „SC“, nr. 284, p. 271.

PATIMILE OMENEȘTI ȘI IMPLICAȚIILE LOR MORAL-SOCIALE

1. Preliminarii.

Desăvârșirea morală a ființei umane a fost una din preocupările esențiale a tuturor epocilor de cultură. Cu atât mai mult, pentru spiritualitatea creștină, care urmărește mântuirea omului credincios în Biserică prin comuniunea harică cu Dumnezeu în Iisus Hristos, desăvârșirea morală reprezintă o problemă majoră, de ordin existențial (Matei 5, 48). Ea implică sentimentul prezenței reale a lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, în sufletul omului, prezență ce se actualizează permanent prin harul Duhului Sfânt transmis prin Sfintele Taine [1].

Deci desăvârșirea morală se înscrie într-un orizont pnevmatic-eclesial-sacramental, în care natura umană este purificată de păcat și ridicată la o stare de maximă spiritualizare. Modelul și puterea prin care omul crește și se împlinește în acest orizont este Dumnezeu-Omul Iisus Hristos. Numai în El și prin El omul credincios are putința să se elibereze de egoismul și egocentrismul său, să realizeze o depășire a lumii ca realitate imanentă și o înglobare a ei în iubirea lui Dumnezeu.

Când omul se sustrage acestui orizont spiritual deschis ce are în centrul său pe Iisus Hristos și se așează de bună voie într-un orizont egocentric închis, el se îndepărtează de adevărata spiritualitate și se înstrăinează nu numai de Dumnezeu ca izvor al existenței sale, ci și de semenii săi, ca și de ființa lui autentică. Netrăind sentimentul smereniei și al dependenței sale de Dumnezeu, omul se instituie pe sine ca centru al lumii dar nefiind un centru absolut, mai devreme sau mai târziu, el devine sclav asimilându-se naturii imanente. În sufletul său se nasc atunci ideile cele mai pătimașe și reprezentările cele mai false despre el și lume. Nici nu-și dă seama că începe să moară spiritual, să fie cuprins de patimi și vicii, care-i îmbolnăvesc ființa și-i destramă armonia interioară.

Omul cuprins de patimi nu mai poate să slujească cu adevărat nici lui Dumnezeu și nici lumii, pentru că prin tot ce gândește și lucrează „el se caută numai pe sine“ [2].

În cele ce urmează ne propunem să analizăm din punct de vedere moral-social această realitate pătimașă a persoanei umane [3].

Dintru început trebuie să subliniem faptul că această problemă este dificilă și pretențioasă întrucât ține de complexitate și imprevizibilitatea sufletului omenesc. De aceea nu ne vom ocupa de patimi anumite, ci doar de problema generală a patimilor și implicațiile lor pe planul moral-social.

---

1. Pr. prof. Dumitru Radu, *Îndreptarea și îndumnezeirea omului în Iisus Hristos*, în „Ortodoxia“, 1988, nr. 2, p. 30.

2. Luthard, *Moral des Christentums*, Leipzig, 1898, p. 61.

3. *Psihiatrie preventivă*, V. Angheluță, Ștefan Nica Udangiu, Lidia Nica Udangiu, București, 1986, p. 474.

Făcând parte din vastul domeniu al vieții duhovnicești, această problemă trebuie să fie cunoscută și aprofundată de fiecare preot duhovnic, întrucât el este și trebuie să fie călăuză sufletului creștin pe calea mântuirii. Fără această cunoaștere a împărăției, atât de accidentale și de prăpăstioase uneori a sufletului omenesc, preotul nu-și va putea îndeplini misiunea încredințată lui. În acest sens avem și o literatură ascetică destul de vastă și de competentă pe care o vom folosi în parte și în prezenta lucrare, pentru a surprinde aspectele mai importante ale acestei probleme.

2. Structura internă a patimilor,

Atât noțiunea greacă de παθη cât și cea latină de „passiones" exprimă o realitate psihologică în care voința omului este paralizată și supusă unei stări de pasivitate, de robie spirituală.

Fiind o realitate păcătoasă, pentru a-i determina structura internă sau ființa patimii, trebuie mai întâi să arătăm ce este păcatul.

După învățătura de credință creștină, păcatul este „călcarea cu deplină știință și voință liberă a voii lui Dumnezeu"[4]. Definiția Sinodului VI Ecumenic spune că „păcatul este o boală a sufletului". Deci nu este o simplă imperfecțiune sau ignoranță[5], așa cum au înțeles unii noțiunea de păcat, ci o formă de nebunie spirituală (Psalm 14, 1), prin care omul „pierde funcțiunea realului", după expresia lui Pierre Janet[6].

Aceste elemente intră și în definirea patimii, cu deosebirea că la ele se mai adaugă o stare sufletească de împietrire a inimii în fapte rele, o voință păcătoasă persistentă, care dă naștere la o boală cronică a firii umane. De aici rezultă și gravitatea mult mai mare pe care o implică patima în raport cu păcatul. Dacă păcatul este rezultatul unei conjuncturi de ispite și împrejurări, care presează din afară asupra voinței omului, patima în schimb, ca repetare și obișnuință în păcat, crește în mod organic din ființa pătimașului, devenind una cu el.

O altă trăsătură caracteristică a patimii este o „sete spirituală fără margini care își caută astâmpărarea și nu și-o poate găsi"[7], întrucât a pierdut legătura cu Dumnezeu, izvorul adevărat al vieții. De aceea Blondel și Dostoievskey exprimă un mare adevăr când spun că patima reprezintă „dorul nemărginit"[8] al omului după infinit îndreptat spre o falsă țintă, care îi dă numai iluzia infinitului și nu infinitul însuși; este „năzuința sufletului de a răzbuna sfințenia înăbușită și umilită, sau de a o impune și afirma începuturile ei, fie și într-un mod nebunesc și pervers"[9].

Setea infinită și nepotolită ce se manifestă prin patimi este un argument destul de concludent că ființa umană în adâncurile

---

4. *Catehismul creștin ortodox*, București, 1958.
5. Paule Evdokimov, *Les ages de la vie spirituelle des Peres du des desért*, Paris, 1964, p. 55.
6. *Ibidem.*
7. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, vol. 3, București, 1981, p. 55.
8. Mihai Eminescu, *Scrisoarea I, Poezii*, vol. 1.
9. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 55.

sale este legată de Dumnezeu prin har și orientată ontologic spre El, fapt surprins atât de minunat de Fericitul Augustin: „Ne-ai făcut Doamne pentru Tine și neliniștită este inima noastră până nu se va odihni întru Tine“ [10]. Și Sfântul Maxim Mărturisitorul mărturisește același gând: „Dumnezeu a așezat în inima umană dorința după El“ [11].

Inima, de care vorbesc Sfinții Părinți ca și Sfânta Scriptură, nu coincide cu centrul emoțional al psihologiei moderne, ci reprezintă centrul metafazic al ființei omului, care integrează toate facultățile sufletului: rațiunea, voința, sentimentul. Evreii gândeau cu inima [12].

În cazul patimilor, acest „dor nemărginit“ al inimii, este întors de la Dumnezeu spre lume, care devine pentru om un centru exclusiv de preocupări, născând în sufletul său mirajul unei pseudo împliniri. De aceea patimile nu posedă în ele nici un izvor de putere care să curgă „spre viață veșnică“ (Ioan 4, 14). Ele au mai degrabă o putere distructivă, un caracter antirațional, antinatural și deci antiuman.

Aceste aspecte se desprind cu claritate din definiția pe care Sfântul Maxim Mărturisitorul o dă patimii: „patima este o mișcare a sufletului împotriva firii, fie spre o iubire nerațională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru din cele supuse simțurilor. De pildă este o mișcare spre o iubire nerațională a mâncărurilor, sau a femeii, sau a avuției sau a slavei trecătoare sau altui lucru din cele supuse simțurilor sau din pricina acestora“ [13].

Deci patima este o mișcare într-un orizont închis, o trăire exclusivă după simțuri, rațiunea însăși fiind supusă lor. Ea nu este conformă cu firea autentică a omului, ci împotriva ei. Este o boală a firii, forma monstruoasă pe care o ia firea umană prin stăruința voinței în păcat. De aceea Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că: „rațiunea firii nu se poate arăta la un loc cu patima“ [14].

Același gând l-au mărturisit într-un fel sau altul toți Sfinții Părinți care au scris despre patimi. Amintim mai ales pe Evagrie Ponticul, Ioan Casian, Nil Ascetul, Ioan Damaschin. Toți consideră că sunt opt patimi capitale, pe care le înșiră în ordinea următoare: lăcomia pântecului, desfrânarea, iubirea de argint, tristețea, mânia, trândăvia, slava deșartă și mândria [15]. Ei justifică această ordine pe considerentul că necumpătarea este începutul tuturor patimilor. Citind scrierile lor ascetice ne putem da seama că ei aveau o profundă cunoaștere a psihologiei patimilor. Unele patimi sunt ale trupului, altele ale sufletului. Dacă la cei tineri predomină patimile trupului, începând cu lăcomia, la cei în vârstă principala patimă este mândria. Însă datorită interdependenței strânse dintre suflet

---

10. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu și romantismul german*, București, 1986, p. 100.
11. Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 114.
12. *Ibidem.*
13. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, II, 16; în Filocalia, vol. II, trad. Pr. prof. D. Stăniloae, Sibiu, 1937, p. 57.
14. Filocalia vol. 3, p. 246.
15. Ioan Casian, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, în Filocalia, vol. 1, p. 98-124.

și trup Sfinții Părinți nu exclud și alte filialități. „S-ar putea spune că există un îndoit circuit de la lăcomia pântecelui la toate patimile inclusiv cele sufletești și la mândrie la aproape toate patimile, inclusiv cele trupești“ [16]. Ambele exprimă o tendință egocentrică exagerată a omului sub aspectul bipolar al ființei sale. De aceea Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că izvorul tuturor patimilor este φιλαντία adică iubirea egoistă de sine și cine o posedă, posedă toate patimile [17].

Egoismul însă este deja un păcat fiind expresia autonomizării omului față de Dumnezeu. Deci se poate spune că uitarea și neascultarea de poruncile lui Dumnezeu este cauza primordială a tuturor patimilor.

3. **Cauza primordială a patimilor.**

Fiind creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Facere 1, 26), omul are inerent ființei sale impulsul pentru cunoaștere și desăvârșire morală. Distincția pe care au făcut-o Sfinții Părinți între chip și asemănare explică destul de clar modul în care omul își poate desăvârși ființa lui spirituală. Chipul lui Dumnezeu în om înseamnă puterea lui de a cunoaște și de a crea în domeniul material și spiritual, fiind în acest fel un partener al Creatorului și un reprezentant al Său în ordinea creației. Chipul definește statutul ontologic al existenței sale în lume. În virtutea lui omul este o ființă liberă și creatoare. În acest sens Blaise Pascal spunea că omul este un „zero“ în raport cu infinitul, dar „totul“ în raport cu „zeroul“; deci o medie între zero și absolut, între existență și inexistență, având libertatea să aleagă.

Zeroul lui Pascal, „nimicul“, nu este nici zeroul natural (ontologic) care este greu de imaginat, nici cel matematic, ci zeroul moral. Deci omul este chemat de Dumnezeu să aleagă între viață și moarte, între două ordini spirituale total opuse: comuniunea cu Dumnezeu și în Dumnezeu cu întreaga creație, care înseamnă viață, sau lipsa acestei comuniuni care înseamnă moarte. Numai în comuniune cu Dumnezeu, omul are putința unei conformări de sine și prin aceasta se face loc unui ethos și deci unui caracter moral [18].

În fața acestei libertăți de alegere, între un „*da*“ spus vieții (din toți pomii să mănânci, Facere 2, 16) și un „nu“ spus morții (din acesta să nu mănânci, Facere 2, 17), se afla omul în starea paradisiacă. Trebuie subliniat faptul că la Dumnezeu nu există decât „da“. Acel „nu“ implicat în porunca dată omului în paradis, constituie doar o excepție, care avea menirea să-l scoată pe om din firescul firii sale, din staticism ontologic, deschizându-i calea desăvârșirii morale până la asemănarea cu Dumnezeu.

Așezat în fața acelui „da“ final, adică chemarea la asemănarea și comuniunea deplină cu Dumnezeu și înaintea acelui „*nu*“ ca excepție, ca mijloc de creștere în desăvârșire, omul a spus „nu“

---

16. Pr. prof. D. Stăniloae, vol. 3, *op. cit.*, p. 59.

17. *Ibidem.*

18. Victor Iliescu, *Da și nu în perspectiva depășirii lumii*, Studiu manuscris.

acelui „da“ și „da“ acelui „nu“, ceea ce a însemnat autonomizarea lui de Dumnezeu, izvorul vieții sale adevărate, și absolutizarea lumii, care îi oferă doar iluzia vieții și nu viața însăși, ducând la pierderea identității sale spirituale și abandonarea în sânul materiei. Dacă înainte de cădere „nu“ era doar o excepție, căderea în păcat i-a conferit o identitate aproape ființială, și cu cât ponderea păcatului crește, și prin aceasta îndepărtarea și înstrăinarea de Dumnezeu, puterea spirituală a omului scade, iar el acționează greu în natură și în lume, pentru că nu o mai recunoaște ca dar al lui Dumnezeu, ci se așează pe sine unitate absolută de măsură și valoare.

Autonomizându-se de Dumnezeu, omul, după expresia lui Protagoras, se instituie unitatea de măsură a tuturor lucrurilor, transformându-se în centru al lumii și reducând totul la sine, chiar și pe semenii săi. Prin aceasta, realitatea creației lui Dumnezeu, ca și ordinea spirituală transcendentă sunt reduse la realitatea simplă a existenței, adică la absolutizarea lui „a fi“ în lume, pe care un gânditor ca Heidegger l-a reactualizat în epoca noastră.

Absolutizarea lui „a fi“ în lume rimează în cele din urmă cu o totală naturalizare a condiției umane și cu o totală imanentizare a existenței, așa încât omul decade în dimensiunile firescului mult prea firesc și pierde orice șansă de deschidere spre un orizont duhovnicesc, pierdere prin care făptura umană nu mai rămâne cununa creației sau nu mai contează ca atare într-o ordine axicologică sub semnul major al spiritului.

Prima cădere a omului din ordinea spirituală în realitatea săracă a simțurilor este deci cauza primordială a tuturor patimilor omenești. În acest context trebuie precizat și faptul că această cădere, cu consecințe nu numai de ordin moral, ci și de ordin ontologic pentru om și întreaga creație, nu s-a întâmplat datorită lui Dumnezeu [19], dar nici numai datorită omului, ci datorită unei influențe negative și exterioare omului, influența diavolului, care stă de fapt, după învățătura creștină, la originea răului în lume [20]. Omul avea putința, datorită libertății sale,să nu primească înlăuntrul său această influență negativă. Primind-o, răul îi devine interior, iar Dumnezeu devine „exterior“ omului [21], și astfel ordinea ontologică a creației întregi este pervetită.

Totdeauna „nu-ul“ absolut al lui Satan absolutizează partea și neagă întregul, delimitând neantul sau infernul, adică locul în care nu se mai simte prezența și lucrarea lui Dumnezeu. Prin aceasta întreaga fire a omului se îmbolnăvește, iar el trăiește într-o sfâșiere lăuntrică. Sfântul Maxim Mărturisitorul a analizat cu deosebită putere de pătrundere acest aspect patologic al vieții spirituale. Pentru el păcatul nu vine de jos, din simțurile cărnii, ci din înălțimea spirituală, deoarece prima cădere a fost în lumea îngerilor, care sunt spirite pure. „Simțurile sunt o facultate pur receptivă prin care sunt introduse în minte datele experienței“ [22].

---

19. Pr. prof. Ioan Gh. Coman, *Dumnezeu nu este autor al răului*, în Studii teologice, 1953, nr. 1-2, p. 38-50.
20. *Ibidem.*
21. Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 156.
22. *Ibidem.*

Deci simțurile au un rol pozitiv și sunt lăsate de Dumnezeu ca prin ajutorul lor, mintea, sesizând rațiunile lucrurilor, să se înalțe spre Dumnezeu. Ele devin condamnabile atunci când se asociază cu alte două realități sufletești, plăcerea și durerea, așezându-l pe om într-o pendulare permanentă între ele și sustrăgându-l ordinii spirituale.

„Plăcerea și durerea legate de realitățile sensibile nu le-a avut omul de la început, dar a avut în el o oarecare capacitate de a se bucura cu mintea de cele înrudite cu ea, de cele spirituale. Prin căderea în păcat omul a coborât această capacitate de pe planul spiritual pe cel sensibil-trupesc, unind-o cu simțirea. S-a produs prin voia omului un transfer de energie de pe planul spiritual pe cel biologic“ [23], și omul a căzut într-o existență paranaturală. El nu mai lucrează în conformitate cu natura sa adevărată deoarece nu simțurile sunt în slujba minții, ci mintea este acum în slujba simțurilor, născocind tot mai multe moduri de plăcere din contactul cu suprafața lucrurilor. La acest nivel omul nu mai rămâne o ființă rațională, întrucât rațiunea nu mai lucrează conform firii sale, ci împotriva ei. Dar odată cu aceasta se pervertesc și simțurile, întrucât și ele acționează contrar firii și spre răul ei, prin exagerarea pătimașă a lucrării lor. Sfântul Maxim Mărturisitorul face o analiză subtilă a acestei stări iraționale la care ajunge omul datorită atașamentului său numai de latura văzută a lucrărilor și căutarea plăcerii ce o pot oferi ele trupului prin simțuri, ca și fuga de durere, ce poate proveni din legătura cu ele. Între plăcere și durere, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, este o cauzalitate reciprocă, succedându-se într-un cerc vicios. Căutând plăcerea omul va avea în mod sigur parte de durere și fugind de durere dă, prin plăcere, tot de durere. Acest cerc vicios nu este o fatalitate, ci o consecință a înstrăinării de Dumnezeu.

Omul a fost dăruit dintru început, cum am amintit mai sus, cu capacitatea de a se bucura de ceea ce-l întregește ființial și de a se îndurera de sărăcirea vieții sale spirituale. Însă, datorită laturii sale biologice, capacitatea de bucurie și întristare ce o are în totalitatea ființei sale psihofizice s-a obișnuit să o actualizeze ca plăcere pentru ceea ce îi sporește viața trupească, părându-i-se că aceasta este o sporire a ființei sale întregi ; la fel și neplăcerea care sporește durerea o raportează la totalitatea ființei sale. Pe această cale binele și răul este limitat la lumea sensibilă, iar omul posedă la acest nivel o pseudocunoaștere.

Plăcerea și durerea sunt deci consecințe ale faptului că puterea spirituală, prin care omul are misiunea să caute și să comunice cu cele spirituale, este îndreptată numai spre cele sensibile. Acest lucru se poate observa din analiza celor două facultăți — pofta și mânia — pe care omul le are pentru a căuta binele și a se feri de rău. Aceste facultăți nu s-au născut prin orientarea omului spre cele sensibile, ci prin aceasta ele s-au pervertit, ca și rațiunea,

---

23. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Questiones ad Thalasie, q 1;* P.G., 90, 269, la Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 55.

voința și simțirea. Așa se explică prezența afectelor ireproșabile în firea umană după căderea în păcat. Legătura dintre patimi și afectele ireproșabile o vom vedea în cele ce urmează.

4. Legătura dintre patimi și afectele ireproșabile

Afectele ireproșabile ale firii omului sunt: pofta de mâncare și plăcerea de ea, setea, frica de durere și de moarte, unele manifestări ale instinctului de conservare trupească etc. Dacă se limitează la ceea ce este necesar trupului aceste afecte sunt nevinovate. Ele devin patimi păcătoase când sunt satisfăcute în mod exagerat. Sfântul Maxim Mărturisitorul numește aceste afecte tot patimi, întrucât implică tot o pasivitate a firii noastre și chiar o pasivitate mai deplină decât patimile contra firii, deoarece se manifestă inconștient și independent de voința noastră: nefiind condamnabile, ele sunt necesare firii, ajutând la conservarea ei. De aceea nu trebuie suprimate cât trăim pe pământ, dar în viața viitoare nu ne mai însoțesc. Acest fapt demonstrează că ele nu fac parte din constituția originară a firii noastre și nu au fost create odată cu ea. În momentul în care noi asociem aspirația noastră spre infinit cu afectele ireproșabile și le satisfacem în mod exagerat devenim pătimași.

Datorită reflexiunii spirituale ce se răsfrânge asupra lor afectele nu sunt niciodată indiferente din punct de vedere moral. Ele pot deveni rele, dar pot deveni și bune dacă omul tinde spre Dumnezeu — spune Sfântul Maxim Mărturisitorul. Afectele devin bune în cei ce se străduiesc, atunci când desfăcându-le cu înțelepciune de cele trupești le folosesc spre câștigarea celor cerești. De pildă pofta o pot preface în mișcarea unui dor spiritual după cele dumnezeiești; plăcerea în bucuria curată pentru conlucrarea minții cu darurile dumnezeiești; frica, în grija de a ocoli osânda viitoare de pe urma păcatelor; iar întristarea în pocăință, care ne aduce întristarea de pe urma răului săvârșit în timpul de aici [24].

Din acest text putem observa că asceza sau calea purificării omului de patimi, nu trebuie să lupte pentru desființarea afectelor ireproșabile, ci să le transfigureze prin efortul voinței și să le privească cu indiferență, căci așa pot deveni patimi. Ele trebuie observate mereu, ținându-le în limitele firii, printr-o trezvie spirituală, care ne ajută să păstrăm în noi nealterată conștiința măreției noastre de ființe rationale. Numai pe calea disciplinei spirituale, afectivitatea trupească devine un sprijin real pentru creștrea noastră duhovnicească. În caz contrar, ea devine sursă și mediu favorabil pentru apariția și dezvoltarea patimilor, atrăgând mintea, voința și simțirea într-o preocupare exclusivă cu aspectele voluptuoase ale lumii vizibile. Prin aceasta omul devine orb pentru lumea transcendentă a spiritului. „Sufletele care nu sunt ținute în frâu de rațiune — spune Sfântul Antonie cel Mare — și nu sunt cârmuite de minte ca să sugrume și să stăpânească patimile lor, adică întristarea și plăcerea, se pierd ca dobitoacele cele necuvân-

---

24. **Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.***

tătoare, rațiunea fiind târâtă de patimi ca vizitiul biruit de cai“ [25]. Se deschide aici o întreagă psihanaliză a sufletului și a legăturii dintre patimi și facultățile sale pe care le vom arăta în cele ce urmează.

5. Legătura dintre patimi și facultățile sufletului

Pentru a înțelege legătura ce există între patimi și facultățile sufletului trebuie să vedem mai întâi care este învățătura Sfinților Părinți despre suflet.

Potrivit acestei învățături, sufletul cuprinde în sine o parte rațională și o parte irațională. „Trebuie să se știe — scrie Sfântul Ioan Damaschin — că rationalul prin fire conduce iraționalul. Puterile sufletului se împart în puterea rațională și puterea irațională. Puterea irațională are două părți: una care nu ascultă de rațiune, adică nu se supune rațiunii, alta care ascultă și se supune ei. Partea neascultătoare și nesupusă rațiunii se împarte în: funcțiunea vitală care se numește puls, funcțiunea seminală adică de naștere și funcțiunea vegetativă care se numește nutritivă. Acesteia din urmă îi aparține și funcția de creștere care dă formă corpurilor. Aceste facultăți nu se conduc de rațiune, ci de natură. Partea care ascultă și se menține de rațiune se împarte în mânie și poftă“ [26].

Acest punct de vedere ne ajută să stabilim o punte de legătură între învățătura creștină despre suflet și psihologia modernă, care vorbește despre existența subconștientului uman în care se depozitează amintirile și în care se nasc idei, inspirații, intuiții și tendințe [27].

În mod deosebit psihologia experimentală ne-a deschis orizontul larg spre lumea subconștientului și inconștientului uman „unde se ascund numeroase forțe și aspirații de care nu ne dăm seama“ [28].

Concepția creștină nu neglijează preocupările sale privind realitatea subconștientului în care se refulează și toate gândurile întunecate care dau naștere la resorturile patimilor. Dar pe lângă această zonă a subconștientului, care de cele mai multe ori este împătimită, psihologia religioasă mai recunoaște o zonă plină de lumină a sufletului numită transconștient sau supraconștient [29]. Supraconștientului este sursa energiilor luminoase ale ființei umane care pot să lucreze în suflet chiar și în subconștient, când le oferim condiții prielnice.

În ordinea sufletească supraconștientul este deci partea cea mai lăuntrică în care sălășluiește harul Duhului primit la botez. Pentru acest loc Sfinții Părinți folosesc când cuvântul „adâncul minții“ când cuvântul „inimă“ sau „duh“ [30]. Mintea, departe de a fi ceva deosebit de suflet, este considerată de unii Sfinți Părinți identică cu sufletul, fiind la rândul ei întreită; minte, rațiune și duh.

---

25. Sfântul Antonie cel Mare, Filocalia, vol. I, p. 5.
26. Sfântul Ioan Damaschin, Dogmatica, trad. de D. Fecioru, p. 103.
27. Vasile Pavelcu, *Metamorfozele lumii interioare*, Iași, 1976, p. 69.
28. *Ibidem*, p. 170.
29. B. Vîșeslavțev, *Însemnătatea inimii în religie*, trad. de Pr. prof. D. Stăniloae în „Revista teologică“, 1934, p. 79-80.
30. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 74.

Rațiunea sau logosul este partea cea mai descoperită, având rolul de revelare, asemenea Logosuiui Sfintei Treimi [31].

Când prin amăgirea duhului celui rău Dumnezeu este dat uitării sau când slăbește credința în existența lui, sufletul nostru se închide acestui adânc, care este legat de Dumnezeu prin har, și patimile încep să-și facă sălaș în el. Privite din acest punct de vedere, patimile sunt efectul și în același timp cauza unei minți văduvite de adevărata înțelegere a lucrurilor și închisă în egoism [32].

Dacă din partea minții patimile implică un minus de activitate, din partea poftei și a mâniei implică o depășire a limitelor firești. Sfântul Maxim Mărturisitorul a surprins magistral legătura dintre patimi, poftă și mânie, care se întărește odată cu creșterea ignoranței rațiunii în cele duhovnicești. „Cu cât trăiește omul mai mult prin simțire îngrijindu-se numai de cunoașterea celor văzute, cu atât își strânge în jurul său neștiința de Dumnezeu; cu cât se afundă mai mult în gustarea prin simțuri a materiilor cunoscute, cu atât se aprinde în el iubirea pătimașă de sine, născută din acea gustare și cu cât se cultivă mai mult iubirea pătimașă de sine cu atât născocește mai multe moduri de plăcere ca fruct și țintă a iubirii de sine... Astfel dacă ne îngrijim de iubirea de noi înșine prin plăcere, naștem toate patimile“ [33].

Din cele spuse putem observa cât de complexă este legătura dintre patimi și facultățile sufletului, care supunându-se puterilor iraționale ale ființei noastre se pervertesc în așa măsură, încât uităm de întreg și absolutizăm partea cea mai obscură a ființei noastre, lucrând cu voia, contra voii noastre. În mod paradoxal, după ce patimile îl cuprind pe om, rațiunea caută argumente pentru justificarea lor, deoarece orice patimă îi produce și o anumită plăcere. În acest mod se nasc și cresc patimile printr-o continuă contribuție a rațiunii și a voinței, care decad din firescul lor și se supun poftei și mâniei. Prin aceasta omul iese din regiunea adevărurilor sale ontologice, din comuniunea cu Dumnezeu, ca izvor al existenței sale și se așează într-un spațiu închis de lenevie spirituală numită de Sfinții Părinți „acedie“, care este cea mai apăsătoare dintre toate și care are profunde implicații pe plan moral-social.

6. **Implicațiile moral-sociale ale patimilor**

Fiind expresia unei raportări exclusive a omului la lume și deci o uitare de Dumnezeu, ca izvor și temei al acestei raportări. patimile produc în sufletul său o dezordine morală radicală numită de Sfântul Maxim Mărturisitorul „sfâșierea firii“ [34]. Ele distrug treptat toate tendințele bune ale sufletului subminând și slăbind puterea de judecată, tulbură și întunecă simțirea și în mod deosebit puterea voinței, creând un mediu favorabil pentru dezvoltarea pasiunilor josnice și a impulsurilor perverse, ce pun treptat stăpânire pe întregul comportament moral-social al omului. Acest lucru

---

31. *Ibidem.*
32. *Ibidem*, p. 77.
33. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*
34. C. Pavel, *Patimile omenești piedică în calea mântuirii*, în Studii Teologice, 1954.

l-a surprins Heidegger în câteva cuvinte semnificative: „Lăsată în părăsire — spune el — umanitatea își completează lumea sa pornind de fiecare dată de la cele mai noi necesități și intenții și umple până la refuz proiectele și planificările sale... Cu toate că trece mereu la noi măsuri și obiective, omul se înșeală asupra adevăratei esențe a măsurilor sale. El nu-și poate afla liniștea atâta vreme cât mereu mai stăruitor, și ia pe sine însuși în calitate de subiect, drept măsură pentru tot ce ființează“ [35].

Mergând pe această cale împătimită, mai devreme sau mai târziu, viața fizică și sufletească a celui pătimaș se ruinează ajungând la un moment dat să nu-și mai dea seama de situația gravă în care se află, să nu mai lupte împotriva patimilor, ci să se complacă în ambianța lor într-o trăire sărăcită și stearpă, care îi paralizează toate puterile spirituale și morale, devenind în același timp un pericol pentru viața socială.

Psihiatria modernă bazată în primul rând pe psihanaliză a ajuns la concluzii deosebite studiind cauzele care duc la multe boli psihice și uneori chiar la sinucidere.

Gândirea pozitivă a secolului XIX știa că toate bolile psihice constau mai întâi într-o atingere a celulelor care provoacă o alterare a structurii lor, alterare care duce la tulburări psihopatologice. Psihanaliza schimbă această concepție plecând de la întrebarea dacă nu cumva patimile și șocurile emotive provoacă simptomele, iar atingerea celulară este doar secundară. Aici am putea descoperi puntea de legătură între psihanaliză și psihologia creștină care socotește că patimile sunt cauzele multor boli psihice și a multor conflicte dintre om și societate. Expresia cea mai sugestivă a acestui adevăr se poate observa în Sfânta Scriptură, în primul ei capitol, când Adam, autonomizându-se de Dumnezeu, pierde mai întâi sentimentul responsabilității morale și apoi îl transmite celui dintâi născut al său. Cain îl ucide pe Abel ducând mai departe lipsa de responsabilitate morală în fața lui Dumnezeu și în fața comunității. Putem observa de aici că orice patimă nu este doar o problemă a omului ca entitate individuală care se repară ușor, ci este o gravă primejdie pentru orice comunitate organizată. De aceea fiecare patimă trebuie să fie cunoscută, în manifestările sale concrete, și combătută cu atenție, respectând prin aceasta, adevărata demnitate și libertate a persoanei umane.

Pr. lect. Gh. POPA
și
Pr. lect. Gh. PETRARU

---

35. Martin Heideggér, *Repere pe drumul gândirii*, București, 1988, trad de Tomas Kleiniger și Gabriel Liiceanu, p. 153.

R U G Ă C I U N E A

1. ESENȚA RUGĂCIUNII

Calitatea și necesitatea rugăciunii

NIMIC NU ESTE ASEMENEA RUGĂCIUNII, scria Sfântul Ioan Gură de Aur. „Ea face posibil ceea ce este imposibil, ușor ceea ce este greu. Nu este posibil pentru o persoană care se roagă să păcătuiască“ [1].

Teofan Zăvorâtul explică de ce Părinții au scris atât de multe tratate despre rugăciune: „Rugăciunea este totul, este sinteza tuturor: credință, viață conform credinței, mântuire [...]. Să sperăm că cineva va aduna rugăciunile scrise de către Sfinții Părinți, pentru că ele alcătuiesc un adevărat manual al mântuirii“ [2].

Rugăciunea este expresia prezenței Duhului Sfânt în noi, „adierea Duhului Sfânt“ [3], „barometrul vieții spirituale“ [4]. Întreaga Biserică „respiră prin intermediul rugăciunii“ [5].

Călugării din vechime numesc cu toții rugăciunea — filosofia divină, „știința științelor“ [6]. Filosofia a căutat totdeauna în afară principiile prime, rațiunile lucrurilor care există. Pentru creștini, acesta este Tatăl din care purcede Duhul Sfânt către noi prin Fiul [7]. Deoarece El este o Persoană (și nu o „lege cosmică“), apropierea de El presupune un dialog, care este rugăciunea.

Cui să ne rugăm ?

Potrivit rânduielilor liturgice vechi, rugăciunea este adresată Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt. Origen credea că fiecare trebuie să se roage nu *lui* Hristos, ci *prin* Hristos [8]. Abia mai târziu, invocarea directă a „mijlocitorilor“ devine mai frecventă.

În timpul rugăciunii, sufletul este condus de Duhul lui Dumnezeu *(hodegoumenos hypo Theou Pneumatos)* [9]; se roagă „în Duh“. De aceea este un fel de inspirație, pentru că Duhul se roagă în noi; doar făcând așa, noi știm ce să cerem și să facem ca glasul nostru să ajungă la Dumnezeu [10].

Rugăciunea noastră este, în plus, o participare la rugăciunea

---

1. *De Anna sermo IV*; P.G. 54; 666.
2. *Nacertanije christianskago nravoucenija [Christian Moral Teaching]*, Moscova, 1895, p. 122.
3. *Ibidem*, p. 406.
4. Vezi Spidlik, *Théophane le Reclus*, p. 240.
5. *Ibidem*, p. 241.
6. *Ibidem*, p. 240.
7. A se vedea *II, Unirea „suprafiinţială“*.
8. *De oratione 10*; P.G. 11, 445.
9. *Adversus Celsum*, VII, 4; GCS, 2; 196, 3.
10. *De oratione*, 2; P.G. 11; 421 CD.

Cuvântului [11], care, în frumoasa exprimare a lui Origen, nu este singur în rugăciunea Sa [12]. În exprimare modernă, noi spunem că luăm parte, în rugăciune, la „Hristos Cel tainic". Iată cum a exprimat Homiakov caracterul eclesial al rugăciunii:

Nimeni nu se poate baza pe rugăciunea sa individuală. Oricine se roagă, invocă mijlocirea întregii Biserici. Să lăsăm să se roage pentru noi și îngerii, Apostolii, martirii, patriarhii și pe cea care este cea mai mare dintre toți, Maica Mântuitorului nostru. Această comuniune sfântă formează adevărata viață a Bisericii [13].

Trebuie subliniat acest „ajutor, plin de dragoste, comuniunea prin rugăciune, participarea la soarta lumii", pentru că Ortodoxia nu acceptă expresia „meritelor prisositoare ale sfinților" [14].

Definiții ale rugăciunii

Înainte de a propune propriile lor definiții despre rugăciune, teologii medievali le-au adunat pe cele moștenite de la Sfinții Părinți [15]. Cel mai adesea, acestea nu aveau pretenția de a fi definiții în adevăratul sens al cuvântului; ele descriu un aspect sau altul al acestei harisme, care este rugăciunea. Astfel, spre exemplu, rugăciunea este numită „o stare a minții care a înlăturat orice gânduri lumești" [16] sau „manifestarea slavei lui Dumnezeu" [17] și așa mai departe.

Trei definiții au devenit renumite în întreaga tradiție creștină:

1. cerere către Dumnezeu a ceea ce este necesar [18];
2. urcușul minții către Dumnezeu [19];
3. convorbirea minții cu Dumnezeu [20].

Sfântul Ioan Damaschinul a adunat prima și cea de-a doua definiție: „Rugăciunea este un urcuș al minții către Dumnezeu sau o cerere adresată lui Dumnezeu pentru lucrurile de care avem nevoie" [21], formulare împrumutată și de mulți alții [22].

---

11. *Ibidem, 10;* P.G., 11, 445-48.

12. *Ibidem* 11, 448-49.

13. *Cerkov odna [The One Church],* Praga, 1967, p. 18.

14. Sergiu Bulgakov, *L' Orthodoxie,* Paris, 1962, p. 169.

15. A se vedea, de exemplu, Toma d'Aquino, *Summa theologiae* 2-II, 83, 1; Suarez, *Opera omnia, tract IV,* cartea I, 1, Paris, 1859, p. 4; A. Vermeersch, *Quaestiones de virtutibus religionis et pietatis,* Bruges, 1912, p. 57.

16. Evagrie, *Centuriae Supplementum 29;* ed. W. Frakenberg, *Evagrius Ponticus,* AGG, Neue Folne, 13, 2, Berlin, 1912, p. 453.

17. Sfântul Ioan Damaschinul, *Sermo de transfiguratione 10;* P.G., 96, 561 A.

18. Sfântul Vasile cel Mare, *Homilia in martyrem Julittam 3;* P.G., 31, 244 A.

19. Evagrie, *De oratione 35;* P.G., 79, 1173; CS, 4, 60, vezi I. Hausherr, *Les leçons d'un contemplatif. Le traite de l'oraison d'Evagre Pontique,* Paris, 1960, p. 53.

20. *De oratione 3;* P.G., 679, 1168; CS, 4, 56; Hausherr, p. 16.

21. *De fide ortodoxa 3, 24;* P.G., 94, 1089 C; FC, 37, p. 378.

22. Toma d'Aquino, *Summa Théologiae 2, II, 83; Expositio in epistolam beati Pauli ad Colossenses 1, 3.*

Rugăciunea de cerere

În calitate de convorbire omenească cu Dumnezeu, rugăciunea comportă acest prim aspect: o smerită cerere a darurilor cerești și dispoziția primirii lor [23].

Rugăciunea în sensul adevărat al cuvântului, potrivit lui Teofan Zăvorâtul, este făcută totdeauna pentru toți, pentru întreaga Biserică; Sfinții Părinți au demonstrat aceasta în multe rânduri, interpretând cuvintele rugăciunii domnești [24]. Nu este deloc folositor pentru o persoană să se roage pentru a obține tot ceea ce ea dorește în chip special [25], ci este mai bine a cere bunurile cerești mai curând decât lucrurile pământești și trecătoare [26].

La întrebarea de ce rugăciunile noastre nu își află totdeauna răspunsul, dascălii duhovnicești replică adesea că aceasta se întâmplă pentru că ne rugăm atât de puțin și pentru că suntem păcătoși [27]. Persoanei care se roagă îi este dat următorul sfat: „Nu fi neliniștit peste măsură și nerăbdător să dobândești un răspuns imediat la cererea ta. Domnul vrea să-ți dăruiască daruri mult mai mari decât cele pe care tu le ceri, ca răsplată pentru stăruința ta în a te ruga Lui. Căci, ce lucru poate fi mai mare decât acela de a-i vorbi lui Dumnezeu și a fi conștient de prezența Lui?“ [28].

Și de ce nu răspunde Dumnezeu celor păcătoși (Ioan 9, 31)? Părinții știu bine că păcătoșii au nevoie să se roage cu credință [29]. Cum putem noi să spunem, că cineva se roagă „cu credință“ când cererea sa este formulată „fără luare aminte?“ [30]. Umbrele acestei ignorări a binelui adevărat, urmări ale păcatului, se păstrează adesea chiar și în rugăciunile celui drept. În acest caz, Duhul Sfânt care se roagă în inima noastră se constituie într-o cerere mai înaltă decât cea provenită din conștiința umană; rugăciunea Duhului, săvârșită în taina inimii noastre, are totdeauna răspuns [31].

Rugându-se în Duhul, Biserica aduce înaintea lui Dumnezeu, în Liturghia sa, „toate cererile“ credincioșilor. Una dintre aceasta este încă frecvent și insistent repetată: iertarea păcatelor. Prin aceasta, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, noi împlinim voia lui Dumnezeu și, ca o urmare, suntem siguri că suntem auziți [32].

---

23. Teofan Zăvorâtul, *Pisma k raznym licam..., [Scrisori către diferite persoane]*, Moscova, 1889, p. 445.

24. Idem, *Istolkovanije Molitvy Gospodnej..., [Comentariu la rugăciunea lui Iisus]*, Moscova, 1889, p. 454.

25. Idem, *Commentary on the Letter to Timothy*, în *Dusepoleznje ctenije 22/2*, 1881, p. 365.

26. Origen, *De oratione 8*, (P.G., 11, 441); 14 (460 BC), Sfântul Ambrozie, *Expositio in Psalmo 118, sermo 19, 11*, (P.L. 15, 15, 1471); Evagrie, *De oratione 37-38*, (P.G., 79, 1176; CS, 4, 61; Hausherr, *Leçons d'un cintemplatii, 55;* Teofan Zăvorâtul (care citează în special, pe Sfântul Isaac Sirul), *O molitve i trezvenii [Rugându-ne și priveghind]*, Moscova, 1889, p. 307.

27. A se vedea Sfântul Ioan Hrisostomul, *In dimissionem Chananaeae 10*, P.G., 52, p. 457.

28. *De oratione 34;* P.G., 59, 1173; CS, 4, 60; Hausherr, 51.

29. A se vedea capitolul VII, 3.

30. Origen, *De oratione 21;* P.G., 11, 481 B.

31. *Ibidem*, 2, p. 421.

32. Vezi, *Expositio in Psalmi 4*, 4; P.G., 55, 44.

Slujba de mulțumire este răspunsul nostru pentru darurile primite. Din Septuaginta, imnografii creștini au moștenit limbajul semit al mulțumirii către Dumnezeu, exprimată prin atâtea verbe precum *homologeo* (a recunoaște), *aineo* (a lăuda), *doxazo* (a slăvi) și *eulogeo* (a binecuvânta). Dar un termen nou, *eucharisteo* (a mulțumi), *eucharistia*, pătrunde în Noul Testament, arătând originalitatea și importanța mulțumirii, răspunsul la harul dat de către Dumnezeu prin Hristos. Sfinții Părinți vorbesc despre acesta atunci când interpretează cele patru feluri de rugăciune cunoscute datorită Sfântului Pavel (I Timotei 2, 1); *deesis* (cerere), *proseuche* (rugăciune), *enteuxiz* (mijlocire), *eucharistia* (mulțumire). Potrivit lui Origen [33], acestea patru sunt reduse, în practică, la două, unite în mod inseparabil: cererea și mulțumirea; cea din urmă devenind din ce în ce mai mult însuși sufletul vieții duhovnicești. Pentru Sfântul Pavel (I Timotei 3, 9; 5, 17; Romani 1, 8), întreaga viață creștină se menține și este asigurată de îmbinarea constantă a cererii cu mulțumirea [34].

Urcușul minții către Dumnezeu

Cei vechi au vorbit despre urcușul sufletului către Dumnezeu. Platon a descris urcușul *(anabasis)* și contemplarea lucrurilor de deasupra, înțeleasă ca fiind urcușul sufletului către lumea inteligibilă [35]. O expresie echivalentă aflăm în multe pasaje ale Sfintei Scripturi [36]. Aceasta este *Sursum corda* („Sus să avem inimile") din Sfânta Liturghie.

Pentru a evita pericolul intelectualismului platonic, este necesar să explicăm și să adaptăm mintea — organul principal al acestui urcuș [37], sau a o înlocui cu inima [38], sau chiar a uni cei doi termeni [39] și în felul acesta a declara că toate facultățile omului se mișcă și se îndreaptă în rugăciune ele însele către Dumnezeu [40]. Deoarece omul se înalță el însuși către Dumnezeu care este Tatăl, acest urcuș nu este limitat la o simplă „contemplare" (în sens platonic), ci devine „o convorbire a minții cu Dumnezeu" [41]. De aceea, monahul este acela care ziua și noaptea se află în convorbire cu Dumnezeu [42].

Pe de altă parte, pentru creștini se naște o întrebare practică: cum și în ce grad trupul ia parte la acel urcuș către Dumnezeul

---

33. *De oratione 14;* P.G., 11, 460; vezi Sfântul Ioan Casian, *Collationes 9, 9;* P.L., 49, 780; SCh 54, 48; NPNF, 11, 391.

34. A se vedea André Ridouord și Jacques Guillet, „Lucrarea harului", VTB, col. 12-15.

35. *Republic, VII, 517 b,* ed. Emile Chambry, coll. Bude, Paris, 1933, p. 149.

36. Ps. 123, 1; 141, 2.

37. A se vedea Sfântul Ciprian, *De oratione dominica 31;* Pl. 4, 539 B.

38. A se vedea XIII, 3.

39. Vezi și Capitolul IV, 3.

40. A se vedea T. Spidlik, *Théohane le Reclps,* p. 24.

41. Evagrie, *De oratione, 3,* (P.G., 79, 1168; CS 4, 56; Hausherr, 16); Sfântul Ioan Gură de Aur, *Homilia 6 de pracatione,* (P.G., 64, 464); Sfântul Ioan Damaschinul, *In Sabbatum 25;* (P.G., 96, 640 CD).

42. Paul Evergetinos, *Synagoge I,* capitolul 12, Constantinopol, 1861, 75.

cel nevăzut și la convorbirea duhovnicească cu El. Împotriva formalismului ritualurilor păgâne, Sfinții Părinți ne asigură adesea că poziția trupului nu este de nici o importanță: Sfântul Pavel se ruga în timp ce zăcea în închisoare, tâlharul în timp ce era răstignit pe cruce [43]. Pentru situațiile obișnuite, oricum, următoarea cuvântare a Sfântului Vasile este mai mult decât tipică: „Gândește-te, de altfel, că această putere este aceea pe care sufletul o împărtășește trupului și pe care trupul o oferă sufletului înapoi [44]. Sfântul Iosif de Volokolamsk a sintetizat părerea monahilor cenobiți în această privință: controlul mișcărilor trupești interioare și adunarea lăuntrică manifestată ea însăși în afară printr-o atitudine severă și altruistă [45]. Chiar și anahoreții practicau „rugăciunea trupească", în special în forma închinăciunilor și a metaniilor [46]; tehnica psihosomatică a isihaștilor urmărea să facă trupul să participe la contemplația profundă [47].

Să nu uităm Sfânta Liturghie. Rânduielilor ei exterioare pot fi aplicate afirmațiile lui Origen că cel care se roagă „poartă în sine, ca și cum ar exista, imaginea caracteristicilor potrivite pentru suflet în timpul rugăciunii" [48].

2. TREPTELE ȘI FELURILE RUGACIUNII

Treptele rugăciunii

În timpul rugăciunii intră în acțiune toate puterile omului. Se poate vorbi despre diferitele trepte ale rugăciunii în funcție de elementul asupra căruia insistă [1]. Teofan Zăvorâtul a realizat o imagine tradițională ale acestor trepte diferite, ce corespunde structurii ființei omenești [2]:

1. rugăciunea trupească sau orală *(telesnaja, molitvosiovnaja);*
2. rugăciunea mintală *(umnaja);*
3. rugăciunea minții și a inimii sau doar a inimii, a simțirii *(umnoserdecnaja, serdecnaja, custva);*
4. rugăciunea duhovnicească sau contemplativă *(duchovnaja, sozercatel'naja).*

În contrast cu prima, ultimele trei forme de rugăciune sunt numite, de asemenea, rugăciunea interioară.

Rugăciunea orală constă în citirea sau recitarea de texte, în efectuarea de închinăciuni și așa mai departe [3]. Părinții duhovnicești

---

43. Sfântul Ioan Hrisostomul, *De Anna sermo 4, 6;* P.G., 54, 668.
44. *Homilia in illud, Atende tibi ipsi 7;* P.G., 31, 261 B; FC, 9, 444.
45. *Duchovnaja gramota* [Legea monastică], în Makarij, *Velikija Minej Cetij,* septembrie, St. Petersburg, 1868, col. 506; A se vedea D. M. Goldfrank, trad. *Regula monastică a Sfântului Iosif Volotsky,* CS, 36, Kalamazoo, 1983.
46. A se vedea E. Bertaud, „Închinăciuni și metanii", DS, 6, 213-26.
47. Vezi și *„Metoda științifică psihosomatică".*
48. *De oratione 31, 2;* P.G., 11, 552 A.

1. A se vedea Hal Koch, „Kennt Origenes Gebetsstufen?", *Theologische Quartalschrift,* 87, 1905, p. 592-596.
2. *Pisma o duchovno zizni [Scrieri despre viața duhovnicească],* Moscova, 1903, p. 112-170.
3. Vezi T. Spidlik, *Théophane le Reclus,* p. 245.

văd această rugăciune în special ca o pregătire necesară pentru rugăciunea mai înaltă, un pas, „frunza care vine înaintea florii și a fructului“ [4], primul contact cu trupul lui Hristos [5], și, de asemenea, participarea cuvântului omenesc la Cuvântul creator al lui Dumnezeu și la puterea Sa lucrătoare în lume [6].

Această rugăciune nu este încă liberă de ispite. De aceea, cei care o văd ca un pas ferm către rugăciunea mai înaltă, condamnă sever doar recitarea formulelor în mod mecanic. Martirius Sahdona, de exemplu, spune: „Sunt zadarnice și de nici un folos [...], slujirea și rugăciunea în timpul cărora nu se vorbește cu Domnul lumii, în trezvie, teamă și cu atenție. Nu numai că sunt lipsite de venerație slujirea și rugăciunea noastră, dar ele se și întorc spre pedeapsa noastră [7]. Origen, dimpotrivă, pune preț numai pe acest contact „trupesc“ cu Hristos [8]. Sunt chiar unii care cred că dacă noi nu înțelegem nimic din rugăciuni, „diavolul înțelege“ și se depărtează! [9].

Al doilea fel de rugăciune este cea superioară gândirii discursive. Aceasta ar trebui să se numească paza minții sau în Apus, meditație. Nu putem spune că aceste forme ale rugăciunii au fost necunoscute în Răsărit [10]. Teofan își mărturisește teama de a nu uita valoarea acestor exerciții [11]. Cugetarea intelectuală slujește ca o pregătire pentru rugăciunea inimii; se „meditează“ asupra cuvintelor rostite cu scopul de a le gusta [12]. Când simțirea începe ușor să încălzească inima, rugăciunea va deveni „suspinarea inimii după Dumnezeu“ [13].

Rugăciunea care a devenit o „stare a inimii“ [14], conține deja toate elementele cerute în rugăciune. Contemplarea cea mai înaltă este rezervată celor aleși; când elementul duhovnicesc se dezbracă de cel trupesc și chiar de gândurile și simțirile omenești, când rugăciunea se realizează în adâncurile minții [15], în tăcerea a ceea ce este omenesc („rugăciunea liniștii“), în extaz [16].

---

4. *Ibidem*, p. 409.

5. *In Librum Jesu homilia 20, 1;* GCS, 7, 415; vezi Henri de Lubac, *Histoire et Esprit*, Paris, 1950, p. 323.

6. Nikolai Gogol, *Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Răsăritene Ortodoxe*, trad. de Rosemary Edmonds, Londra, Darton, Longman, 1960, p. 62.

7. *Livre de la perfection II, 8 (22);* CSCO, 253, Syr. 111, p. 7, 10-14.

8. Vezi n. 5.

9. Vezi *Otkrovennyje rasskazy strannika (Spovedania pelerinului rus)*, Paris, 1948, trad. de R. M. French, Spovedania pelerinului rus, New York, Seabury, 1965.

10. Vezi *Regulile Sfântului Pahomie*, A. Bloom, *Pahomiana Latina, Sancti Pachomii Praecepta*, nr. 36, Louvain, 1932, trad. Armand Veilleux, *Pachomian Koinonia*, 2, 1981, p. 148; S. Salaville, „Formes de priere d'apres un bizantin du XIV-e siecle, *Echos d'Orient*, 39, (1940—42), p. 1-25.

11. Vezi T. Spidlik, *Théophane le Reclus*, p. 249.

12. *Pisma k raznym licam..., [Scrisori către diferite persoane]*, Moscova, 1892, Scrisoarea 66, 333; vezi Jacques Serr, *La priere du coeur*, Spiritualitate orientale 6, Etoilles, 1970.

13. *Théophane le Reclus*, p. 249.

14. A se vedea și IV, *The Heart, Principle of Human Integration.*

15. Vezi *Théophane le Reclus*, p. 251.

16. Cu privire la „rugăciunea tăcerii“, în Apus, vezi DThC 13/1, 1936, col. 174.

Rugăciunea liturgică

În Răsărit, întâlnim pagini frumoase despre caracterul eclezial al rugăciunii comune. Biserica săvârșește aceste rituri și ceremonii, scrie Teofan Zăvorâtul, iar prin prezența noastră, ne unim noi înșine cu Biserica și ne împărtășim de harul ei [17]. „Cel care se îndepărtează de slujbele văzute, se îndepărtează de rugăciunile Bisericii și cel care se îndepărtează de rugăciunea Bisericii se lipsește de marea făgăduință a Domnului, „unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor“ (Matei 18, 2) [18].

Caracterul sacramental derivă din acest caracter eclesial, deoarece Tainele sunt alcătuite ca să constituie întreaga viață a Bisericii și Liturghia ei [19]. Sergiu Bulgakov vorbea despre „realismul slujbelor răsăritene“ [20], Boris Bobrinskoy despre „caracterul lor euharistic“, astfel încât în biserici, Hristos se naște cu adevărat de Crăciun și moare și învie cu adevărat de Paști și se înalță [21].

Caracterul instructiv și educativ al rugăciunii comune a fost evidențiat în special de Nicolae Gogol, în lucrarea sa *Dumnezeiasca Liturghie* [22]. Rânduielile lucrează ca o școală de instruire a simțirii creștinului, de educare și îndrumare a lui [23]. Trebuie recunoscut, totuși, că un mare pericol se ascunde în slujbele Bisericii: formalismul [24]. Chiar varietatea acestora nu poate împiedica simplitatea „rugăciunii curate“ [25].

Icoanele

Icoanele ocupă un loc deosebit în spiritualitatea răsăriteană: ele alcătuiesc *iconostasul*, sunt purtate în procesiuni și cei prezenți sunt binecuvântați cu ele; casele particulare au un mic altar numit „colțul frumuseții“ *(krasnyi ugol)*. Sunt pictate „icoanele familiei“ [26]. Legate în mod strâns de iconomia mântuirii, icoanele sfinte scot în evidență două aspecte majore ale operei mântuitoare a lui Hristos: predicarea adevărului și împărtășirea harului lui Dumnezeu.

„Icoana este una din manifestările Sfintei Tradiții a Bisericii,

---

17. Teofan Zăvorâtul, *Pisma k raznym licam..., [Scrisori către diferite persoane]*, Moscova, 1892, p. 249; Să menționăm totuși, că nu este ușor să fixăm granițele dintre rugăciunea publică și rugăciunea particulară; vezi A. Fonck, „Priere“, DThC 13/1; 192.

18. *Pisma, [...]*, p. 283.

19. *Ibidem*, p. 282.

20. *The Ortodox Church*, Londra, 1935, p. 150.

21. În Sergei Verchovskoj, *Pravoslavie v zizni [Orthodoxy in Life]*, New York, 1953, p. 244.

22. *The Divine Liturgy of the Eastern Orthodox Church*, Londra, 1960, 14; *Razmyslenija o Bozenstvennoj liturgii*, St. Petersburg, 1902, p. 70.

23. Vezi *Théophane le Reclus*, p. 182.

24. *Ibidem.*

25. Vezi Sfântul Ioan Casian, *Collationes 10, 13*, (SCh 54, 94; NPNF, 11, 409) Irenee Hausherr, *Noms du Christ et voies d'oraison*, OCA 157, Roma, 1960, p. 138, *Numele lui Iisus*, CS, 44, 1978.

26. Vezi T. Spidlik, „La preghiera presso i popoli slavi“, în *La preghiera*, ed. Renato Boccassino, vol. 2, Milan, 1967, 787-817.

exact la fel ca și tradițiile scrise sau orale“ [27]. Urmând Sfântului Vasile, cel de-al șaptelea sinod ecumenic (787) a evidențiat rolul picturii în propovăduirea credinței [28]. Arta iconografică se aseamănă cu slujirea preoțească [29]. Îndrumările tradiționale pentru pictori au fost adunate în câteva manuale, dintre care cel mai important este *Hermenia tes zographikos technes* al lui Dionisie de Furna (1745). În Rusia, aceste cărți de rânduieli sunt numite „erminii“ [30].

În calitate de propovăduitoare a adevărului divin, icoana posedă puterea „dinamică“ a cuvântului lui Dumnezeu [31]: harul este împărtășit oamenilor prin intermediul imaginii sfinte [32]. Viața liturgică și sacramentală a Bisericii este inseparabilă de icoană. Uspensky spune [33] că o icoană este simbolul „care exprimă și într-un anumit fel întrupează și face prezentă o realitate mai înaltă“ [34]. Nu este numai o pictură [35].

Prin urmare, icoanele se cinstesc și se contemplă, cu fidelitate. Scopul artei iconografiei este de a da mărturie despre prezența lui Dumnezeu în înfățișarea Sa vizibilă, de a descifra sensurile care impresionează ochiul, care nu este nimic altceva decât contemplație [36]. Iconograful înfățișează înțelesurile tainice și dumnezeiești ale lumii pe care o zugrăvește. Din aceasta provine profundul simbolism al icoanei: compoziția și perspectiva, culorile și lumina, elementele decorative: totul dobândește un înțeles spiritual. Pe de altă parte, persoana care privește o icoană trebuie să fie ea însăși în stare să primească taina care se descoperă și „să se apropie de icoane cu demnitate, cu o conștiință curată“ [37].

Simbolismul locașului bisericesc

Începând cu secolul al patrulea, a început să fie explicat și comentat simbolismul locașurilor bisericești [38]. Dar în mod particular, în secolul al șaptelea și al optulea a dobândit expresia teoretică completă în *Mistagogia* Sfântului Maxim Mărturisitorul, în scrierile lui Sofronie, patriarhul Ierusalimului și, mai târziu, prin Sfântul Simeon al Tesalonicului, în secolul al cincisprezecelea.

Locașul bisericesc este mai întâi de toate un simbol al adunării bisericești a credincioșilor, în care „sufletele sunt una,

---

27. Leonid Uspensky, *Essai sur la théologie de l'icone dans l'Église orthodoxe,* vol. 1, Paris, 1960; *Theology of the Icon,* New York, St. Vladimir's Seminary Press, 1978.

28. Vezi J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum noua et amplissimo collectio,* Florența, 1759, 13, 300; 268 c; Sfântul Vasile cel Mare, *Homilia in quadraginta martyres 2,* P.G., 31, 509 A.

29. Vezi *Podlinnik [Manual of Sacred Iconografy],* ed. T. Bolsakov, Moscova, 1903, p. 3.

30. Pentru ediții, vezi DS 7/2, 1227.

31. Vezi IX, *Exorcism.*

32. Vezi Sergei Nikol Bulgakov, *L'Orthodoxie,* Paris, 1932, p. 206.

33. Ouspensky, *Theology of the Icon,* 1, 10.

34. *Ibidem.*

35. Bulgakov, *loc. cit.*

36. Vezi XIII, 4.

37. *Domostroj* [Instructions on family life attributed to Sylvester the Priest], cap. 11-12, ed. V. Jakolev, St. Petersburg, 1867, p. 27.

38. Vezi Ouspensky, *Theology of the Icon,* 1, 25.

pentru că Duhul Sfânt le unește pe ele“ [39]. Creștinii au avut dintru început conștiința că ei înșiși sunt templul cel nou, extensiunea Trupului lui Hristos [40].

Prezența lui Dumnezeu în Biserică este, prin intermediul jertfei liturgice, sacramentală [41]. Dar tocmai de aceea se pare în schimb că în Răsărit se insistă asupra „unui alt adevăr esențial care este scopul și rezultatul acestei jertfe: transfigurarea omului și, împreună cu el, a întregii lumi văzute“ [42]. Biserica este „cerul pe pământ“ [43], în care prezența lui Dumnezeu devine oarecum vizibilă în frumusețea rânduielilor și simbolismul locașului [44]. „Într-o biserică, scrie Patriarhul Alexei al Moscovei, totul este diferit de ceea ce noi vedem în jurul nostru în casele noastre [...]; totul strălucește uluitor, totul înalță mintea și o mută de la gândurile și simțirile ei obișnuite despre lumea aceasta“ [45].

3. RUGĂCIUNEA NEÎNTRERUPTĂ

Rugați-vă neîncetat (I Timotei 5, 17)

„Nu ni s-a poruncit, spune Evagrie, să lucrăm, să veghem fără încetare și să postim neîntrerupt, dar ni s-a cerut să ne rugăm neîncetat“ [1], pentru că mintea „a fost creată să se roage“ [2]. Sfântul Maxim Mărturisitorul adaugă, în deplin acord cu toți ceilalți scriitori duhovnicești răsăriteni, „că Sfânta Scriptură nu ne cere nimic din ceea ce este imposibil“ [3]. Încă și mai mult, scriitorii duhovnicești duc mai departe această separare a căilor, după interpretarea a doi termeni, *a se ruga* și *neîncetat*.

Mesalienii înțeleg porunca aproape literal: a te ruga înseamnă a spune rugăciuni, iar neîncetat înseamnă a respinge orice lucrare lumească, în special munca manuală [4].

Achimiții (neadormiții) cred că pot ajunge la rugăciunea continuă prin munca împreună, prin rânduirea în cadrul obștii, prin a avea diferite grupuri de călugări care să se roage unul după altul în așa fel încât rugăciunea să nu se întrerupă niciodată între

---

39. Sfântul Ioan Gură de Aur, *De incomprehensibili Dei natura 3*; P.G., 48, 725.

40. Vezi Sfântul Simeon al Tesalonicului, *De sacro templo;* P.G., 155, 305.

42. Ouspensky, 26.

43. Titlul lucrării lui Sergiu Bulgakov, publicată la München, în 1928.

44. Vezi Sfântul Simeon al Tesalonicului, *De sacro templo, 131;* P.G., 155, 337 D; Biserica, în calitate de icoană a Sfintei Treimi.

45. Cuvântarea pascală a rectorilor bisericilor din Moscova, *Calendar of the Patriarchate of Moscow 1947*, (în rusă), citat la Ouspensky, 36.

1. Evagrie, *Praktikos 49*, SCh 171, 611; CS, 4, 29; *Early Fathers from the Philokalia*, 106.

2. *Ibidem;* SCh, 613.

3. *Liber asceticus 25;* P.G., 90, 929 D, 932 A.

4. La fel scrie și Fericitul Augustin, *Despre lucrarea călugărilor;* (PL. 4, 547-82); vezi G. Folliet, „Des moines euchites a Carthage en 400-401, *Studia Patristica 2*, TU 64, Berlin, 1957, 386-399.

zidurile mănăstirii [5]. De aceea, vecinii i-au numit *achimiți,* cei care nu dorm [6].

Soluția clasică a problemei se află la Origen:

De vreme ce faptele virtuoase și împlinirea celor poruncite sunt componente ale rugăciunii, cel care se roagă fără întrerupere adaugă la lucrurile necesare rugăciunea sa și faptele bune. Căci numai astfel putem accepta „să ne rugăm neîncetat" ca pe o poruncă posibilă, adică dacă vorbim de viața întreagă a unui sfânt ca de o rugăciune continuă, din care ceea ce este numită rugăciune constituie o parte [7].

Această învățătură a celui mai mare exeget grec se potrivește și celui mai mare dintre latini, Augustin [8], și celui mai important dintre sirieni, Aphrahat [9].

Se ridică atunci, o problemă: care poate fi relația dintre rugăciune și muncă? Origen credea că este suficient să „te rogi" nu mai puțin decât de trei ori pe zi [10]. Alexandru, întemeietorul așa zișilor *achimiți,* a alcătuit douăzeci și patru de exerciții, corespunzând celor douăzeci și patru ore ale zilei [11]. Rânduiala celor șapte ore canonice s-a dezvoltat mai târziu. Dar aproape fiecare sfânt a organizat ceasurile de rugăciune după cum a crezut el de cuviință [12].

De ce această șovăială? Soluția „clasică" desparte „rugăciunea" de „muncă". Dar se presupune că munca este făcută cu o bună dispoziție interioară, o *diathesis agathe* [13]. Această dispoziție bună se naște și este hrănită prin contemplație, prin rugăciune. Iată de ce călugării caută totdeauna să-și dezvolte practica rugăciunii. Dar scopul acesteia este sintetizat în expresia Sfântului Casian de *orationis status* [14], starea de rugăciune. Continuitatea actului rugăciunii conduce curând la istovire și împrăștiere. Viața, prin contrast, este o stare, o *katastasis,* o dispoziție obișnuită a inimii [15]. De aceea, trebuie să sădim în inima noastră această obișnuință care slujește oarecum numelui rugăciunii, în afara actelor pe care le face cu mai mare sau mai mică frecvență.

Rugăciunea exterioară

Este imposibil să se ajungă în acest mod, direct la rugăciunea neîntreruptă. Se poate începe prin a fi atent la rugăciunile orale și a le rosti bine. Teofan Zăvorâtul [16] vorbește frecvent des-

---

5. Acesta este principiul „venerării continue" și al „invocării continue", cunoscute în Apus în timpurile mai noi.

6. Vezi Venance Grumel, „Acemetes", DS, 1, 169-75; T. Spidlik, „Acemeti", DIP, 1, 1974, 88.

7. *De oratione 12;* P.G., 11, 452 [trad. de J. O'Meara], *Origen. Prayer. Exhortation to Martyredom,* ACW, 19, 1954, 47.

8. *De haeresibus* 57, P, 42, 40.

9. *Demonstrationes IV, 14-17.*

10. *De oratione 12;* P.G., 11, 452 CD.

11. Vezi V. Grumel, în DS 1, 172.

12. Pierre Maraval, Introduction to *Vie de St. Macrine* SCh 178, 1971, p. 68.

13. Vezi T. Spidlik, *La cophiologie de S. Basil,* 49; și XIII, 5.

14. *Collationes 10, 14;* SCh 54, 95; NPNF 11, 409.

15. A se vedea IV, *The Principle of Human Introspection.*

16. Vezi *Théophane le Reclus,* în 276.

pre „canonul rugăciunii“, pe care orice bun creștin îl stabilește împreună cu părintele său duhovnicesc; la acesta el trebuie să adauge, de asemenea, alte rugăciuni sugerate de nevoile particulare sau de dispoziția inimii sale.

Citim în traducerea rusească a *Războiului nevăzut* [17] că Sfinții Părinți au alcătuit rugăciunile exterioare pentru a evita ispitele. Sfântul Ioan Casian le pomenește și spune că erau folosite în Egipt. Se întrebuințau, de asemenea, în Sinai, în Siria și în întreaga lume creștină [18]. Obișnuita notă distinctă a acestor rugăciuni este scurtimea și simplitatea lor, continua meditare asupra lor (meletan- „a medita“) [19]. La început am găsit o mare varietate de astfel de rugăciuni în lucrările ascetice. Dar cu trecerea timpului s-a acordat preferință doar unora (de exemplu, versetul 1 al Psalmului 69, „Dumnezeule, spre ajutorul meu ia aminte! Doamne, să-mi ajuți mie, grăbește-te!“) [20], iar, în final, monahii au înlăturat alte formule libere în favoarea uneia singure, „rugăciunea lui Iisus“ [21].

Rugăciunea lui Iisus

Aceasta este numită în general „rugăciunea“ lui Iisus, ceea ce este traducerea literală a rusescului *molitva Jisusova,* el însuși echivalentul grecescului *euche Jesou* (în care numele Iisus este un genitiv obiectiv). De-a lungul veacurilor, a fost exprimată în următorul mod: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă“ („pe mine păcătosul“, adaugă rușii). Această rugăciune a fost numită „inima Ortodoxiei“ [22], „o practică, deși provenind din antichitatea îndepărtată, rămasă foarte vie, până astăzi, în creștinismul răsăritean“ [23]. Călugării bizantini și ruși leagă rugăciunea lui Iisus de folosirea metaniilor (kombologion, komboskoinon, lestovka, vervitsa, tchotki), care ajută la numărarea invocărilor și a închinăciunilor care le însoțesc [24].

Până spre mijlocul secolului al unsprezecelea, această rugăciune nu a fost atât de larg răspândită, cum a devenit ea în secolul al patrusprezecelea; autori diferiți, cuprinși sau nu în *Filocalie* s-au citat unul pe altul mărturisind valoarea ei deosebită [25]. Teofan Zăvorâtul, ca și alții, a împrumutat învățătura lui Avva Filimon: [26].

---

17. De Lorenzo Scupoli, adaptată de Sfântul Nicodim Aghioritul, în limba greacă. [traducerea engleză de E. Kadloubovsky și G. E. H. Palmer, *Unseen Warfare,* Crestwood, New York, 1978].

18. *Nevidimaja bran [Unseen Warfare].* Moscova, 1892, p. 198.

19. Vezi Heinrich Bacht, „Meditari“ in den altesten Monchsquellen, *Geist und Leben,* 28, 1955, p. 360-373.

20. Vezi Sfântul Ioan Casian, *Collationes 100,* PL 49, 832 D; SCh 54, 87; I. Hausherr, *Noms du Christ et voies d'oraison,* p. 187; T. Spidlik, *Théophane le Reclus,* p. 278.

21. Vezi Hausherr, *Noms du Christ,* p. 209.

22. N. Crainic, „Das Jesusgebet“, un articol tradus din română de W. Biemel, *Zeitschrift fur Kirchengeschichte,* 60, 1941, 341-53.

23. Un monah al Bisericii Răsăritene, *La priere de Jesus. Sa genese et son developpement dans la iradition religieuse byzantino-slave,* ed. a 3-a, Chevtogne, 1963, p. 7.

24. *Ibidem,* p. 68.

25. Hausherr, *Noms du Christ,* p. 276.

26. *Ibidem,* p. 239, *[The Name of Jesus,* 274].

Cheamă-L cu fervoare: „Doamne, Iisus Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul!“ Fă-o neîntrerupt, în biserică și acasă, călătorind, lucrând, la masă și când te culci; într-un cuvânt, de când deschizi ochii tăi și până când îi închizi. Aceasta ar fi exact ca și cum ai ține un obiect în soare, pentru că tu însuți te înfățișezi înaintea feței Domnului, care este Soarele lumii duhovnicești [27].

Trei stadii în rugăciunea lui Iisus

Conform cu ceea ce a fost spus despre rugăciune în general [28], există trei grade distincte ale acestei rugăciuni: orală, mentală și a inimii [29]. Rostirea orală are o valoare de netăgăduit, dacă aceasta este practicată frecvent [30]. Dar Teofan Zăvorâtul s-a opus celor ce au vrut să dea acestei rugăciuni un caracter aproape sacramental și care credeau că au descoperit în ea un „talisman“ [31].

Cu privire la conținut, câțiva autori, începând din secolul al paisprezecelea, au lăudat mult superioritatea formulei și au arătat multele ei virtuți [32]. Dar este posibilă evidențierea primului sau celui de-al doilea element al rugăciunii. În cazul din urmă, rugăciunea lui Iisus este una dintre numeroasele rugăciuni populare în cercurile monastice cultivate de *penthos* [33].

Autorii mai recenți acordă preferință în schimb primului element: puterea deosebită a numelui lui Iisus. Însă este mai bine să nu se separe un element de celălalt: cinstirea de pocăință, conștiința abisului dintre dumnezeiesc și omenesc, de ceea ce este deasupra lor, mila lui Dumnezeu-Omul [34].

În final, etapa inimii: „Obișnuiește-te, scria Teofan Zăvorâtul să invoci aceste cuvinte cu mintea în inimă: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!“. Și această rugăciune, când vei fi învățat să o folosești în mod propriu sau, mai degrabă, când va prinde rădăcină în inima ta, te va conduce spre sfârșitul pe care îl dorești: va uni mintea cu inima ta, va potoli viforul gândurilor tale și îți va da puterea să stăpânești mișcările sufletului tău“ [35].

„Metoda științifică“-„psihosomatică“

Ținta acestei rugăciuni este de a crea și întări o anume stare a inimii. Isihaștii atoniți au căutat să apere acest proces al asimi-

---

27. *Pisma o duchovnoj zizni [Scrieri despre viața duhovnicească]*, Moscova, 1892, p. 63; trad. de E. Kadloubovsky și A. M. Palmer, *The Art of Prayer*, Londra, 1966, p. 154.

28. Vezi și partea a doua.

29. Vezi Sergei Bulgakov, *L'Orthodoxie*, Paris, 1932, p. 206.

30. Vezi *The Jesus Prayer*.

31. Vezi *Theophane le Reclus*, p. 289.

32. Vezi Hausherr, *Noms du Christ*, p. 276.

33. *Ibidem*, p. 216, vezi și VII, 4.

34. „Dumnezeu, păcat“, vezi *The Cloud of Unknowing and Other Works* trad. de Clifton Wolters, New York, Penguin, 1978; cf. P. Dubourg în RAM 7 (1926), 188-199; [William Johnson, *The Mysticism of the Cloud of Unkowing: A Modern Interpretation*, St. Meinrad, Indiana, 1975].

35. *Pisma o duchovnoj zizni [Scrieri despre viața duhovnicească]*, Moscova, 1903, p. 54, *The Art of Prayer*, p. 195; Spidlik, *Théophane le Reclus*, p. 291.

lării interioare prin intermediul unei metode psihosomatice, Teoreticianul ei cel mai vechi cunoscut a fost Nichifor Monahul, în a doua jumătate a secolului al treisprezecelea [36]. Aceasta presupune o pregătire morală: o conștiință curată, *ameritmia* (liniște) [37]. Apoi sunt cerute condițiile exterioare care presupun în continuare: o chilie închisă, o poziție așezat, pe o băncuță joasă, cu respirația ținută în piept, cu ochii îndreptați către trup cu întreaga minte în centrul abdomenului, altfel zicând către ombilic [38].

Exercițiul conține chiar și o reținere ușoară a respirației (mai târziu s-a spus că repetarea formulei trebuie sincronizată cu ritmul de reținere a respirației), o căutare mintală a „eului" profund, în căutarea locului inimii și invocarea neîntreruptă a numelui lui Iisus.

Dureroasă și plină de întuneric la început, unirea minții ia parte la rugăciunea condusă curând către fericire, bucurii duhovnicești inexprimabile, la biruința asupra atacurilor vrăjmașului, la dragostea crescândă a lui Dumnezeu și o mare lumină (mai târziu numită „taborică") [39].

Pelerinul rus

Prin intermediul *Spovedaniei pelerinului rus* [40], tradusă în câteva limbi, cititorii apuseni au ajuns să cunoască rugăciunea lui Iisus [41]. Conform relatării, pelerinul, un simplu țăran, caută un răspuns la întrebarea tradițională: cum să ne rugăm fără întrerupere? Starețul — părintele duhovnicesc i-a sugerat o metodă simplificată. El a început cu invocarea repetată a lui Iisus și a ajuns de la 300 la 6.000 și 12.000 invocări pe zi. După aceasta, el nu le mai numără pentru că buzele și limba lui rostesc cuvintele singure, fără nici un efort, chiar și în timpul somnului.

După un timp, el a ajuns la a doua stare: mișcarea este transferată de la buzele sale, care trebuie să nu se mai miște, pe limba sa. Apoi, rugăciunea trece de pe limba sa în inima lui. Pelerinul este conștient că rugăciunea sa este acum rostită împreună cu bătăile inimii, ca și cum inima începe să spună *întâi* „Doamne", *al doilea* „Iisuse", *al treilea* „Hristoase" și așa mai departe.

Concluzia care se naște în timpul lecturii este că persoana care unește rugăciunea cu bătăile inimii sale nu se va opri niciodată din rugăciune, pentru că rugăciunea devine ca o funcție

---

36. Ed. Irenee Hausherr, „La methode d'oraison hesychaste", OC 9/2, Roma, 1927.

37. Vezi și Capitolul VII, *Poverty.*

38. Hausherr, (n. 36), 161.

39. *Ibidem,* p. 164.

40. *Otkrovennyjie rasskazy strannika duchovnomu svojemu atcu,* Kazan, 1870, reeditată în 1881 și 1884, Originile lucrării rămân misterioase; vezi Pierre Pascal, în *Dieu vivant,* 147-49.

41. Printre traduceri sunt și cele publicate în *Irenikon* 4/5-7, (1928); de J. Gauvain în *Cahiers du Rhone* 12 (Neuchatel, 1945); traducerea germană editată de E. Jungclaussen (Freiburg-im-Breisgau, 1975), traducerea italiană a lui Carlo Carretto (Assisi, 1970, ediția a treia) și M. Marinelli (Milan, 1973); și traducerea engleză de R. M. French, *The Way of a Pilgrim* (New York, Seabury, 1965).

vitală a existenței sale. Este aceasta, oare, rugăciunea desăvârșită? Pelerinul nu vrea să spună aceasta, dar el crede că este pe calea dreaptă de a ajunge la ea, cu harul lui Dumnezeu.

Reflecții asupra rugăciunii lui Iisus

Comentatorii recenți au deosebit cu grijă rugăciunea însăși de metoda psiho-fizică, care este doar un „mijloc auxiliar“ [42].

Cinstirea numelui lui Iisus este rezultatul unei conștientizări a sentimentului creștin [43]. Se poate urmări tradiția răsăriteană din secolul al cincilea până la conducătorii spirituali ruși din secolul al optsprezecelea [44]. Urmele acestei cinstiri sunt numeroase. Pentru Isichie, invocarea lui Iisus este legată de *nepsis* (trezvie) [45] și de aceea este un *antirhesis* efectiv (contraargument) împotriva diavolilor [46]. Începând cu secolul al paisprezecelea anumiți autori au văzut în ea un scurt rezumat al credinței creștine [47].

O cinstire extremă a numelui lui Iisus a condus anumiți călugări ruși, la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea, numiți „idolatri ai numelui“, la o doctrină care a tulburat Biserica rusă în special în 1912—1913 [48]. Fără a identifica numele cu persoana Lui, Sergiu Bulgakov a dezvoltat o teorie despre puterea dinamică și cvasi-sacramentală a numelui lui Dumnezeu [49]. Ivan Kologrivof, în continuitate cu tradiția răsăriteană, a legat rostirea numelui lui Iisus de către buze de prezența Domnului „într-o icoană binecuvântată“ [50].

Pentru toți aceștia, nu se poate diminua interesul pe care metoda psiho-fizică îi oferă din punctul de vedere al psihologiei religioase [51]. Câteva elemente pot fi aflate în aceasta. Deja, din antichitate, fizicienii aveau în considerație modul cum răsuflarea se combină cu elementele organismului [52]. Sfinții Părinți și-au dat seama de o întâlnire între *pneuma* și sânge, suflet și voce [53]. În zilele noastre, tehnica respirației a isihaștilor a fost comparată cu respirația din

---

42. Vezi Basile Krivocheine în *Seminarium Kondakovianum*, 8, Praga, 1936, p. 111; Spidlik, *Theophane le Reclus*, p. 285.

43. Irenee Noye, „Jesus (nom de)“, DS 8, 1109-26 (bibliografie).

44. Vezi Pierre Adnes, în DS 8, 1129.

45. *Philokalia*, vol. 1, Atena, 1967, p. 143.

46. Vezi IX, *The Discernment of Spirits*.

47. Vezi Hausherr, *Noms du Christ*, p. 276.

48. Vezi Bernhard Schultze, „Der Streit um die Gottlichkeit des Names Jeus in der russischen Theologie“, OCP 17, 1951, 321-94; Idem, „Untersuchungen uber das Jesus-Gebet“, OCP 18, 1952, 319-43; idem, „Auf den Bergen des Kaukaus“, *Geist und Leben* 32, 1959, 116-27.

49. Vezi bibliografia, DS 8, 1145.

50. *Essai sur la saintete en Rusie*, Bruges, 1953, p. 393.

51. Vezi Adnes, în DS 8, 1146.

52. Vezi Franz Ruesche, *Blut, Leben und Seele. Ihr Verhaltnis nach Auffassung der griechischen und hellenistichen Antike*, Paderborn, 1930, p. 209-65.

53. M. Spanneut, *Le stoicisme des Peres de l'Eglise* 202.

yoga hindusă, *pranayama,* care urmărește să unească conștiința și să pregătească pentru meditație [54], sau, de asemenea, cu „al treilea mod de rugăciune“ al lui Ignațiu de Loyola [55].

Autorii *Cuvântărilor despre rugăciunea lui Iisus* [56] și ai *Spovedaniei pelerinului rus,* nu au văzut nici o problemă în ceea ce privește râvna și sentimentele de mulțumire, ce urmează aplicării sârguincioase a metodei. Ei avertizează deja împotriva greșelii de a considera harul un „efect natural“ al Duhului Sfânt, care ar fi, cu siguranță, o deviere serioasă. Se poate afirma la fel despre alte efecte produse de „localizarea“ atenției în inimă (înțeleasă nu în sens spiritual, ci fizic) [57], despre senzațiile cinestezice, provenind din regiunea inimii, toate cele ce favorizează o mișcare de introvertire [58].

O stare de liniște, întuneric, o poziție șezândă, tensiunea musculară, toate acestea pot fi reduse la experiența generală în care atenția sufletului depinde de poziția trupului, care, în rugăciune, este „ca și temelia unei clădiri“ [59].

Dar, pe de altă parte, adevărații scriitori duhovnicești sunt de acord că metoda nu poate fi privită ca o „cale mai scurtă“ spre contemplație, fără mijloacele obișnuite ale praxis-ului creștin. În plus, „toate aceste lucruri nu se potrivesc oricui și pot fi destul de periculoase fără o îndrumare personală“ [60].

Tomáš SPIDLIK

(traducere și adaptare după *The Spirituality of the Christian East. A Sistematic Handbook,* Cistercion Publications Inc, Kalamazoo, Michigan, 1986, de *Pr. asist. Ioan-Cristinel TEȘU*)

---

54. Bibliografie, vezi DS 8, 1147.

55. I. Hausherr, „Les Exercices spirituels de saint Ignace et la methode d'oraison hesychastique“, OCP 20, 1954, p. 7-26; *ibidem,* „Hesychasme et priere“ OCA 176, Roma, 1966, p. 134-53.

55. Vezi *Besedy o molitve Jisusovoi [Convorbiri despre Rugăciunea lui Iisus],* Serdobol ,1938, p. 243.

56. Vezi Adnes, DS 8,, 1147.

57. Vezi *Besedy o molitve Jisusovoi...,* p. 441.

59. Theophane the Recluse, *Pisma o duchovnoj zizni [Scrieri despre viața duhovnicească],* Moscova, 1903, p. 271.

60. *Ibidem,* p. 289.

MISIUNE ȘI EVANGHELIZARE

1. Puncte de vedere ortodoxe.

Misiune, de la cuvântul latinesc *missio*, ce derivă din verbul *mitto — ore* — a trimite, înseamnă în accepție creștină, actul de anunțare a Evangheliei, vestea cea bună, adusă lumii căzute în păcat de către Mântuitorul Iisus Hristos, act împlinit de către martorii lui Hristos, respectiv Apostolii și ucenicii Săi, care au întemeiat, începând de la Cincizecime, comunitățile creștine, Bisericile locale, potrivit mandatului Celui ce a înviat din morți: „Ci veți lua putere, venind Duhul Sfânt peste voi, și îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria până la marginea pământului“ (Luca 48-49). Mântuitorul Hristos, Cel trimis în lume de către Tatăl, trimite pe ucenicii Săi în lume spre a fi vestit de către ei: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, așa vă trimit și Eu pe voi“ (Ioan 20, 21). De aceea cuvântul misiune în sens ortodox comportă două aspecte esențiale: *evanghelizarea*, propoveduirea orală a Evangheliei, „slujirea Cuvântului“ (Fapte 6, 4), act esențial pentru misiunea Bisericii, constituind însăși vocația și sensul acesteia, misiunea fiind însușire a Bisericii și Biserica însăși în dinamica ei istorică orientată spre împlinirea eshatologică. De aceea nu există Biserică în afara misiunii, iar Biserica reprezintă scopul misiunii dar și realizarea, împlinirea misiunii. Astfel misiunea este inseparabilă de Biserică, prin însăși ființa sa. Biserica este misionară pentru că ea trebuie să umple întreaga creație care trebuie să devină Biserică. Mandatul încredințat Bisericii Sale de Mântuitorul Hristos exprimă elocvent dimensiunea misiunii. „Mergând învățați toate neamurile botezându-le...“ (Matei 28, 19-20). Biserica trebuie să se extindă prin propoveduirea Evangheliei mântuirii și prin împărtășirea harului Sfintelor Taine de către „martorii lui Hristos“, apostolii și urmașii lor consacrați prin „punerea mâinilor“ — preoția sacramentală a Bisericii, la toate neamurile de sub cer, la întreaga lume, iar extinderea Bisericii în lume este o consecință a lucrării ei misionare. De aceea, între misiune și Biserică există o intercondiționare și o legătură ontologică exprimată plastic de către teologul Emil Brunner astfel: „Biserica trăiește prin misiune ca un foc care există prin ardere“. Este ceea ce a înțeles Biserica dintotdeauna, încă de la începutul existenței, prin misiunea Apostolilor la neamuri, mai ales a Sfântului Apostol Pavel și în continuare misiunile creștine la popoarele necreștine în toată istoria creștină până astăzi. De aceea o istorie a Bisericii lui Hristos poate fi înțeleasă și ca o istorie a misiunii creștine, a propoveduirii Evangheliei și a vieții în Hristos[1]. Misiunea exprimă vocația apostolică a Bise-

---

1. *Kirchen Gischichte als Missionsgeschichte*, Eds. H. Frohnes, H. M. Gensichen, G. Kretschmar, München, 1974, la Karl Müller, *Mission Theology. An Introduction*, Steyler Verlag-Wort und Werk, Nettetal, 1987, p. 208-209.

ricii de a propovedui Evanghelia lui Hristos la toate popoarele și de a le împăca cu Hristos prin harul Sfintelor Taine în vederea unirii sfințitoare și mântuitoare, a înnoirii prin și întru Dumnezeu [2]. Prin misiune se dă mărturie despre Dumnezeul cel viu, Sfânta Treime, creatoarea și mântuioarea lumii „care cheamă pe toți la mântuire și unește ființele umane împreună în Biserică“ [3].

2. Intemeierea misiunii

Misiunea creștină își are temeiul în planul divin de mântuire a lumii prin Mântuitorul Iisus Hristos potrivit „tainei celei ascunse din timpuri veșnice, iar acum arătată prin Scripturile proorocilor după porunca veșnicului Dumnezeu și cunoscută la toate neamurile spre ascultarea credinței“ (Romani 16, 25-26). Dumnezeu este Creatorul, Domnul istoriei, izvorul mântuirii. Hristos, icoana nevăzutului Dumnezeu mai întâi născut decât toată zidirea (Coloseni 1, 15) prin jertfa, moartea și învierea Sa, a adus iertarea păcatelor omenirii, a făcut pace între om și Dumnezeu, fiind Capul trupului Său tainic, Biserica. Prin El toate au ajuns la plinire: lumea, neamul omenesc și fiecare om în parte în Biserica Sa, care în istoria umană realizează planul lui Dumnezeu „de a uni toate în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ, toate întru El“ (Efeseni 1, 10). Misiunea Bisericii este o împreună-lucrare, o lucrare divino-umană, teandrică prin care se înfăptuiește efectiv recapitularea întregii creații în Hristos, unirea harică a oamenilor cu Dumnezeu în unitatea luminoasă a existenței care, având-și originea în Dumnezeu, realizează și plinătatea ei întru și prin Dumnezeu, sensul suprem al întregii ordini cosmice și umane. Începutul acestei lucrări teandrice și salvatoare îl constituie învierea lui Hristos și mărturia creștină pentru Domnul cel înviat, fundament absolut al Bisericii și propoveduirii apostolice de la început în istoria dintotdeauna și până la plinirea lumii în eshaton. „Dacă Hristos n-a înviat zadarnică este atunci propoveduirea noastră, zadarnică și credința voastră“ (I Corinteni 15, 14).

După Ziua Cincizecimii, zi când Sfântul Duh făgăduit de Mântuitorul Iisus Hristos (Ioan 15, 26) a coborât în chip de „limbi ca de foc“ peste Sfinții Apostoli (Fapte 1), martorii activității mesianice a lui Hristos, ascultători ai cuvintelor Lui și văzători ai minunilor săvârșite de El, aceștia au început să propoveduiască pe Domnul cel Înviat atât iudeilor dar și neamurilor, păgânilor, propoveduire însoțită de numeroase „semne și minuni“ (Fapte 15, 22) care confirmau mesajul apostolic pentru că Însuși Dumnezeu ridica din nou cortul spiritual al lui David, Biserica căreia El îi încre-

---

2. Pr. prof. Ioan Bria, *Misiune*, în *„Dicționar de Teologie Ortodoxă“*, București, 1994, p. 255; cf. Idem, *Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă*, în „Glasul Bisericii“, XLI (1982), nr. 1-3, p. 81-82; *Martyria — Mission, The Witness of the Orthodox Churches today*, Edited by Ioan Bria, W.C.C. Geneva, 1980, p. 4-5.

3. Anastasios of Androussa, *Orthodox Mission Past, Present, Future*, în *„Your will Be Done. Orthodoxy in Mission“*, Tertios Katerini, W.C.C., Geneva, 1989, p. 63.

dința prin Hristos numele și puterea Sa dumnezeiască pentru ca toți oamenii și toate popoarele să-L caute pe Domnul (Fapte 15, 16-18).

Universalitatea chemării la mântuire ține de unitatea neamului omenesc și de universalitatea păcatului în care căzuse omenirea prin neascultarea primii perechi umane, Adam și Eva (Romani 3. 10-20). În Hristos lumea este creată din nou; înnoită prin har, prin iubirea veșnică a lui Dumnezeu (Romani 3, 24) iubire pe care Dumnezeu a lăsat-o Bisericii Sale pentru ca prin ea lumea să cunoască iubirea și slava Sa, prin proclamarea Evangheliei și răspândirea ei în toată lumea, semn al iubirii lui Dumnezeu și putere înnoitoare pentru ficcare om prin harul Său. Comunitățile creștine, întemeiate prin propoveduirea apostolică, esențială misiunii, pentru că „cum vor chema numele Aceluia în care încă n-au crezut? Și cum vor crede în Acela de care n-au auzit? Și cum vor auzi fără propoveduitor?“ (Romani 10, 14) sunt răsadul care a fost ulterior plantat, răsădit prin veacurile de istorie creștină în toată lumea, până în vremea noastră, spre mărturie despre iubirea lui Dumnezeu pentru lumea chemată să fie Biserică, prin unirea cu Hristos, Capul Bisericii, care este „Trupul Lui“, „plinirea Celui ce plinește toate întru toți“ (Efeseni 1, 23).

Misiunea Bisericii în lume are următoarele scopuri:

a) propoveduirea credinței în Hristos, a Evangheliei mântuirii pentru ca lumea să conștientizeze rațiunea dumnezeiască a existenței Sale, iar prin acțiunile Sale să reveleze structura teofanică a creației;

b) Prin misiune Biserica se răspândește în lume, se extinde spațial, geografic împărăția lui Dumnezeu care vrea ca toți oamenii să ajungă la cunoștința adevărului, la „cunoașterea voii Lui, întru toată înțelepciunea și priceperea duhovnicească“ (Coloseni 1, 9);

c) Prin misiune începând cu Apostolul neamurilor și până la misiunile contemporane, neamurile necreștine au fost convertite, la credința în Hristos, misiunea însemnând creștinare în sens teologic și nu doar unul sociologic de extindere a Bisericii, *corpus christianorum* în spații necreștine;

d) Prin misiune se întemeiază noile Biserici, Bisericile locale în comuniune cu Biserica cea una prin unitatea de credință, dogmatică, canonică și liturgică, înnoită prin integrarea la Trupul lui Hristos a oricărui om care vine în lume și dorește să dea mărturie despre slava Dumnezeului celui viu [4].

Existența Bisericii în trecut, astăzi și totdeauna, pe „care nic porțile iadului nu o vor birui“ (Matei 16, 18), după cum a spus Întemeietorul ei, Mântuitorul Iisus Hristos, este consecința conștiinței misionare a ei, cler și credincioși, care înțeleg viața și lucrarea lor ca un dar de la Dumnezeu pe care îl preamăresc și îl adoră prin cultul Bisericii sau prin viața de rugăciune, de slujire și iubire a aproapelui, transfigurând neîncetat planul individual și social al vieții în Împărăția lui Dumnezeu, Biserica din planul istoriei ce anticipează și pregătește revelarea plenară a lui Dumnezeu în Împărăția cea veșnică, cerească.

4. Karl Müller, *Mission Theology. An Introduction*, p. 30-35.

Aspectul misionar nu este o inovație a Bisericii de astăzi, ci o redescoperire și o nouă abordare în contextul contemporan creștin a Tradiției înseși, a trăirii lui Hristos. Misiunea e parte esențială a naturii Bisericii, este extensia în lume, în timp și spațiu, în istorie, a lucrării lui Hristos prin Duhul Sfânt, prin care lumea, umanitatea dobândește permanent o nouă calitate a vieții (Ioan 10, 10), viața eternă. *Scopul misiunii creștine este de a fi cu Hristos, prin care creștinul are viziunea Sfintei Treimi și participă la viața duhovnicească* (II Petru 1, 4), *prin îndumnezeirea cea după har.*

Duhul Sfânt continuă și desăvârșește în lume, în Biserică, planul divin cu participarea și împreună-lucrarea ucenicilor Domnului cărora El le-a dat autoritatea de a predica mântuirea tuturor popoarelor pregătind *parusia,* când se va revela slava deplină a lui Dumnezeu. Toți cei care prin credință, prin faptele bune creștine mărturisesc pe Hristos, membrii Bisericii, iau parte la misiunea creștină, actualizând și dând expresie concretă recapitulării tuturor în jertfa lui Hristos. De aceea, Biserica la nivel local sau universal e o imagine a Împărăției lui Dumnezeu, o comunitate euharistică unde este prezent Hristos, Dumnezeu-Omul, cel una cu Tatăl și cu Duhul. Sarcina misionarului este de a transmite aceasta, de a da mărturie despre slava lui Dumnezeu care se revelează chenotic și nu de a crea o organizație umană, care să răspundă unor nevoi imanente, doar de ordin social sau psihologic. Biserica Ortodoxă și-a adus și își aduce o contribuție importantă la răspândirea creștinismului pe baza principiilor teologice pe care le vom aborda ulterior.

Bizanțul, centrul lumii creștine în primul mileniu creștin, oferă acea simbioză între misiunea creștină internă și misiunea externă, între Biserică și lume, între credință și cultură, preluată la alte dimensiuni și în alte epoci istorice de Bisericile Ortodoxe, amintind de Biserica Rusă dar și de Biserica românească „acest Bizanț după Bizanț" care a fost pentru secolele de stăpânire otomană a popoarelor din Balcani, un sprijin substanțial sub aspect teologic, al cărții de cult tipărite, al ajutorului material.

Am putea sistematiza specificul misiunii ortodoxe în general astfel :

a) Ortodoxia bizantină, fidelă tradiției misionare a primelor trei secole creștine, a continuat răspândirea Evangheliei „dovedind o deosebită grijă atât față de misiunea internă în granițele geografice ale Imperiului dar și față de misiunea externă, trimițând misionari la popoarele necreștine;

b) Misionarii ortodocși întotdeauna au creat o autentică comunitate liturgică locală și au tradus Sfânta Scriptură și textele liturgice, cărțile de cult, în limbile locale;

c) Construcția de biserici frumoase era o prioritate nu numai din rațiuni practice, ci și pentru că biserica — lăcașul de cult — este simbolul prezenței lui Dumnezeu în mijlocul poporului, locul unde se săvârșește Sfânta Liturghie, cultul divin zilnic și Sfintele Taine;

d) Viața liturgică, idealul ascetic prin care se dobândea

sfințenia vieții nu însemnau o rupere de viața socială și politică inerente condiției creștine. Bizantinii pe lângă credința ortodoxă și-au oferit experiența în administrația guvernamentală, educație, ajutând la crearea unor culturi naționale, premisă pentru dezvoltările naționale proprii. Unitatea creștină era una a diversității iar varietatea mentalităților, limbilor, obiceiurilor, culturilor nu anula Biserica una;

e) Activitățile misionare nu erau opera „misionarilor experți", ci a membrilor din toate păturile sociale: preoți, călugări, dar și laicii, bărbați și femei, politicienii, militarii răspândeau cuvântul Evangheliei [5].

În ciuda acestor modele de misiune ortodoxă problema misiologiei ortodoxe constă în sistematizarea unei *teologii a misiunii.* Activitatea misionară ortodoxă este o realitate a Bisericii Ortodoxe dintotdeauna dar o teologie a misiunii ortodoxe, sistematizate teoretic și structurată după conținut, se impune pentru că astăzi Biserica își exercită misiunea într-o lume diferită de cea a secolelor trecute, într-o lume pluralistă religios, politic, într-o lume în care se crează și o funcție nouă aceea a lui „*homo oeconomicus*" cu consecințele inerente.

Deși teologia misiunii ortodoxe în efortul ei de sistematizare trebuie să pornească de la *origine,* adică *lucrarea și opera Părinților Bisericii,* folosind literatura misionară din perioada altor misiuni ortodoxe mai apropiate de vremea noastră, pentru că simpla adaptare a științei misiunii catolice sau protestante nu este întru totul compatibilă cu spiritul Ortodoxiei, totuși trebuie avut în vedere că Ortodoxia trebuie să facă misiune astăzi, în contextul lumii de astăzi, cu preocupările, cu mentalitatea, cu modul de viață contemporan.

Misiunea ortodoxă se confruntă astăzi cu mai multe aspecte de activitate umană, de ideologii laice sau religioase într-un context istoric diferit și complex care poate fi concis radiografiat astfel:

O situație *ideologică, politică și economică* nouă. De la colonialismul politic s-a trecut la colonialismul economic; o conștiință mondială, în paralel cu o sporită conștiință a culturii naționale proprii; Vestul cu puterea sa ce a dat formă istoriei este nevoit să se deschidă dialogului cu alte puteri ale lumii spre a da împreună răspuns la problemele globale ale omenirii de astăzi; *Economicul* reduce pe om la individ, la o unitate numerică, lipsindu-l de bogăția spirituală a persoanei, deschisă spre totalitatea valorilor. Politicul, fără o dimensiune morală și ispitit de puterea care corupe, riscă totalitarismul și se erijează de asemenea într-o valoare autonomă și exclusivă. *Determinismul, psihologismul, scientismul tehnocratic* sunt tot atâtea modalități de percepere și abordare a omului în mod reducționist, ceea ce cere astăzi misiunii creștine răspunsuri adecvate, pertinente.

Un *context religios* nou. Paradoxal lumea de astăzi cunoaște o dezvoltare, o intensificare a propriei conștiințe, identități reli-

---

5. Anastasios Yannoulatos, *Discovering the Orthodox Missionary Ethos* în ***Martyria — Mission***, p. 22.

gioase, aceasta mai ales la religiile necreștine, coroborată cu fenomenul secularizării care se manifestă ca indiferență față de religie la omul occidental creștin. Lumea non-creștină se redescoperă pe sine și nu mai acceptă atât de ușor învățătura creștină pe care o asociază cu politica colonială de aservire vestului și de stoarcerea de resurse naturale, misiunea creștină având totdeauna și un aspect politic și comercial (misiunile occidentale).

Creștinătatea de astăzi este divizată, ceea ce este scandalos și este slăbiciunea creștinismului; apariția și interesul multor creștini față de fenomene quasireligioase precum ocultismul, orientalismul, apariția unor comunități creștine neeclesiale sau antieclesiale (cu Hristos dar fără Biserică sau împotriva Bisericii, ceea ce este o contribuție teologică), cu tendință spre sincretism interconfesional; incapacitatea sau lipsa de dorință a unor creștini de a vorbi despre credința lor.

Teologia misiunii,

Misiunea creștină își are originea în actul creator al lui Dumnezeu însuși, pentru că lumea creată de El are un scop inseparabil de Dumnezeu. Dumnezeu a creat pe om după chipul Său (Facere 1, 27), a chemat pe Avraam și l-a binecuvântat, și prin el Israelul istoric, poporul Vechiului Legământ. În Hristos, prin lucrarea Sa mesianică, cu chemarea Apostolilor, dar în mod esențial prin moartea și Învierea Sa, avem acces la Tatăl, avem demnitatea de fii ai Împărăției Sale proclamată în Noul Testament, care se va împlini în istorie și va fi desăvârșită în eshaton. Puterea de a realiza aceasta este prin Duhul Sfânt, iar realizarea ei pentru oameni este însăși Biserica care este concomitent, simultan și misiunea, lucrarea lui Dumnezeu dar și a oamenilor, act teandric, divino-uman, prin care oamenii își realizează plenar condiția de fii ai lui Dumnezeu. Temeiul misiunii și împlinirea ei este Treimea-Dumnezeu care asumă umanitatea răscumpărată prin Hristos spre a fi toate una cu Dumnezeu în har (Ioan 17, 21; I Corinteni 15, 28), pentru că Tatăl „a voit ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină“ (I Timotei 2, 3). Iisus este misionarul, *Misionarul originar*, trimis de Tatăl, care vorbește despre misiunea Sfântului Duh (Ioan 15, 26), și pregătește apostolii pentru misiunea universală ce se va realiza după Cincizecime. Misiunea în lume, în istorie, în spațiu și timp, începe odată cu primirea de către Apostoli a puterii de sus (Isaia 32, 15; Luca 24, 48) spre a se propaga apoi prin urmașii lor, episcopatul și preoția Bisericii, prin atâția eroi-misionari și sfinți [6]. De aceea misiunea aparține și lui Dumnezeu și Bisericii, „*Missio Dei*“ [7] nu se realizează decât prin „*Missio Eclesiae*“, prin Mireasa Mirelui, în unitatea indestructibilă cu Dumnezeu a oamenilor. Biserica a considerat vocația ei misionară *ca o prelun-*

6. Gianfranco Coffele, *Mission*, în „*Dictionnaire de Theologie fondamentale*“, sous la direction de René Latourelle, Rino Fisichella, Editions Bellarmin / Cerf, Montreal, Paris, 1992, p. 866 ; cf. Dr. Vasile Gh. Ispir, *Curs de Îndrumări misionare*, București, 1929, p. 30-34; idem, *Îndrumarea misionară a Bisericii Ortodoxe*, București, 1922; Dr. Grigorie Comșa, *În slujba misionarismului ortodox*, Arad, 1930.

7. George F. Vicedom, „*Missio Dei*“, *Einführung in eine Theologie der Mission*, Münich Kaiser, 1958, la Karl Müller, op. cit., p. 66-67; cf. Gianfranco Coffele, op. cit., p. 865.

gire și o actualizare a apostolatului, care a fost încredințat ei de către Însuși Hristos, Cel care prin Învierea Sa devine punctul de întâlnire al umanității restaurate, centrul de reintegrare al vieții umane și cosmice. „Misiunea a fost concepută ca o lucrare a dragostei divine, care a venit ca toți oamenii să se bucure de binefacerile întrupării Fiului lui Dumnezeu și să fie înfiați prin Hristos. Aceasta a fost motivarea esențială a lucrării misionare căci Biserica fiind trup al lui Hristos, limitată în acel timp numai la o parte a lumii, avea sentimentul că cealaltă parte nu numai că e lipsită de Hristos ci îi lipsește și ea lui Hristos. Pentru a fi pe măsura universalității Capului Hristos, Trupul-Biserica trebuie să fie și El universal“ [8].

Izvorul misiunii creștine este Hristos care a *recapitulat toate în Sine* (epistolele Efeseni și Coloseni, Sfântul Irineu de Lugdunum) și care își actualizează lucrarea Sa în Biserică, prin Tainele ei, lucrări sfinte și mântuitoare, prin care se împărtășește harul Sfântului Duh din umanitatea îndumnezeită a lui Hristos prin preoția sacramentală (I Corinteni 4, 1-2). De aceea se poate spune că misiunea își are *originea în Tatăl, lucrarea în Fiul și împlinirea în Duhul Sfânt, în Biserică,* în care se actualizează și se direcționează eshatologic lucrarea treimică plenară ce se revelează și integrează unitar umanitatea și cosmosul întreg întru strălucirea luminii divine. Aceste adevăruri trinitare și eclesiologice ale Ortodoxiei au fost înțelese și de creștinii aparținând altor confesiuni, mai ales după New Delhi (1961) când s-a conștientizat că misiunea creștină nu înseamnă doar „implantarea“ Bisericii în spațiu necreștin, neglijând Biserica proprie și viața ei în Hristos. Existența Bisericii este o misiune continuă și misiunea ei se răsfrânge asupra tuturor membrilor ei care în lume există pentru Dumnezeu transfigurând lumea și oferind-o ca dar lui Dumnezeu.

3. Principii ale misiologiei ortodoxe

Biserica și teologia ortodoxă, a cărei misiune este întemeiată pe misiunea lui Hristos însuși, folosește cu oarecare precauție terminologia misionară cristalizată în creștinismul apusean, aceasta pentru că în decursul secolelor trecute și chiar în vremea noastră, cuvântul „misiune“ este asociat cu ideea și practica prozelitismului. Misionarii occidentali, catolici, protestanți și neprotestanți și mai ales evanghelizatorii care s-au năpustit în valuri asupra Estului ieșit de sub dominația comunistă în ultimii ani, considerând acest spațiu ca „un vid spiritual“, fie din ignoranță, fie din rea credință, au fost și sunt priviți ca unii care prin diferite mijloace încearcă să convertească pe creștinii ortodocși, considerați dizidenți, la confesiunile ale căror interese prozelitiste le reprezintă. De aceea *„misiunea“* a reprezentat pentru ortodocși o prezență eterodoxă, străină spiritului Ortodoxiei, atât în ansamblul ei cât și specificului etnic ortodox local. O misiune catolică sau protestantă într-un mediu, într-o comunitate ortodoxă este o contradicție teologică și eclesiologică, căci o Biserică nu poate fi

8. † Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare,* Sibiu, 1986, p. 132.

un spațiu misionar pentru alți creștini. În același timp istoria bisericească a consemnat tensiunile politice și sociale pe care le-a generat de-a lungul veacurilor și pe care din păcate le mai generează și astăzi acest mod și această practică de înțelegere și abordare a misiunii creștine (ex. uniatismul și sectarismul). De aceea respingând terminologia misionară și ideologia specifică confesiunilor occidentale, începând cu secolul XVII, Biserica Ortodoxă face în mod clar o distincție între „*Misiune*“ în sensul de vocație apostolică fundamentală a Bisericii de a proclama Evanghelia și „*misiuni*“ ca activități evanghelizatoare ale unei confesiuni sau denominațiuni într-un spațiu necreștin, activități care de multe sau de cele mai multe ori au fost legate de procesul de colonizare, „de opresiune politică și culturală“ [9].

Dacă misiunea creștină pentru Occident este mai ales un titlu de glorie personală și evocă ideea de spațiu, teritoriu geografic și context nou, deci extensiunea vizibilă a Bisericii prin stabilirea de noi comunități în țări de „necredincioși“, nu întotdeauna ajungându-se la acea fuziune necesară, interioară între credința creștină și particularitățile culturale locale, care în multe locuri au rămas foarte puternice, *pentru Ortodoxie misiunea se identifică cu tradiția și continuitatea Bisericii în timp, cu transmiterea credinței de la o perioadă la alta și de la o generație la alta.* Obiectivul misiunii ortodoxe nu a fost în primul rând de a cuceri noi frontiere geografice cu orice preț, ci mai degrabă de a *păstra poporul în credință într-o continuitate istorică permanentă* [10]. De aceea Biserica Ortodoxă până foarte recent a fost considerată în Vest, dar chiar și de mulți creștini ortodocși, ca o *Biserică non-misionară*, ba mai mult, a fost considerată ca un spațiu de misiune, „terra missionis“. Cu toate acestea însă a fost necesar să se clarifice faptul că „metodologia misionară a fost diferită în Est față de Vest, că de fapt imperativul misionar al Bisericii Ortodoxe este mai evident“, că propoveduirea Evangheliei și Euharistia sunt direct legate între ele, că centrul lucrării misionare este Liturghia și că Ortodoxia „în structura ei liturgică însăși e o Biserică misionară“ [11]. Misiunea ortodoxă se întemeiază pe invocarea și adorarea numelui lui Hristos, iar propoveduirea Evangheliei se identifică cu *mărturia doxologică*, cu Liturghia, ceea ce clarifică, explică insistența Ortodoxiei pe tradiție și succesiunea apostolică.

3. 1. Prin misiune, în sens ortodox, se înțelege mărturia despre sau mărturisirea *Dumnezeului celui viu — Treimea*, creatoarea și mântuitoarea lumii, iubirea veșnică care cheamă la sine pe omul creat din iubire spre a-i conferi adevărata viață. Teologia trinitară arată că Dumnezeu e în sine Treime, viața de comuniune desăvârșită a celor trei Persoane divine implicată în istorie cu scopul de a călăuzi, a direcționa umanitatea și creația întreagă spre comuniunea cu Dumnezeu Însuși. Se înțelege că sensul misiunii nu este doar de a transmite și a propaga convingeri intelectuale, doc-

---

9. *Martyria — Mission. The witness of the Orthodox Churches today*, p. 3
10. *Ibidem*, p. 4.
11. *You shall be My Witnesses*, Tertios Katerini, 1933, p. 179.

trine sau învățături, sentințe și legi morale ci de a transmite viața de comuniune care există în Dumnezeu. Se poate spune că acesta este „*un program*“ al Sfintei Treimi pentru toată creația, al cărei sens este de a fi Împărăție a lui Dumnezeu. „Dinamica internă inerentă structurii fiecărei ființe umane în particular ca și celei a universului întreg este de a fi împărăție a lui Dumnezeu. Viața adevărată e viața în Sfânta Treime, în Hristos, prin Duhul venind de la Tatăl și îndreptându-se spre El“ [12]. „*Modelul originar al misiunii*“ este cel din viața intratrinitară, iubirea — origine, sursă a Tatălui — care e realitatea originară, efectiv unica realitate care există într-un mod simplu și necesar [13], care cheamă la mântuire și unește pe toți oamenii în Biserică. Comuniunea cu Dumnezeu, Treimea, este sensul major al misiunii ortodoxe.

3. 2. *Centralitatea lui Hristos*. Mărturisirea de credință „Iisus este Domnul“ (Romani 10, 9; Filipeni 2, 22), și „să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos întru slava lui Dumnezeu-Tatăl“, e „fundamentul și inima teologiei“ [14]. De aceea trimiterea Fiului în lume, pentru că „așa a iubit Dumnezeu lumea încât pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 16), constituie începutul și definește exact misiunea creștină. Cuvântul lui Dumnezeu întrupat este nu numai Mântuitorul lumii ci și Creatorul ei, de aceea este *centrul* ei într-un dublu sens. Ca Logosul etern al Tatălui El este izvorul și modelul, sensul existenței umane, Cel care inițiază dialogul nostru cu El. Ca persoană. divino-umană, ca Logos întrupat El este partenerul nostru de dialog, care asumând plinătatea umană o vindecă, o restaurează, o îndumnezeiește. Hristos este Logosul tuturor lucrurilor și Logosul e chipul Tatălui. Lumea are un temei ontologic în Dumnezeu pentru că toate lucrurile au o relație cu Logosul, „omul însuși fiind chipul Logosului ca persoană care gândește“ [15].

Mântuirea în Hristos are și o dimensiune cosmică, Evanghelia fiind împlinirea așteptării umanității de a fi eliberată din „robia stricăciunii“ (Romani 8, 19-23). Dar așa cum misiunea lui Hristos a avut loc într-o lume „căzută“, *crucea* fiind inevitabilă în trecerea la Înviere, tot așa misiunea Bisericii „are loc într-un context al luptei, implicând convertirea, trecerea pascală și baptismală a lumii

---

12. *Go Forth in Peace. Orthodox Perspectives on Mission*, Compiled and edited by Ioan Bria W. C. C., Geneva, 1986, p. 3; David D. Howard, *Student Power in World Evangelism*, Downer Grove, 1973, face următoarea schemă a misiunii: Dumnezeu — origine a misiunii, Hristos — Întemeietorul misiunii, Sfântul Duh puterea misiunii, Biserica — factorul, agentul misiunii, p. 7-41.

13. *Dictionnaire de la vie spirituelle*, art. *Apostolat*, Les Editions du Cerf, Paris, 1987, p. 35; cf. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, cap. „*Sfânta Treime, structura supremei iubiri*“, București, 1978, p. 282-320.

14. Rino Fisichella, „*Christologie fondamentale*“, în „Dictionnaire de Théologie fondamentale“, p. 151; cf. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, vol. II; Pr. prof. dr. Ioan Bria, *Iisus Hristos, Dumnezeu-Mântuitorul. Hristologia*, în „Studii Teologice“, XLIII (1991), nr. 2; *Christology of the Church Fathers*, Editor Edward R. Hardy, The Westminster Press, Philadelphia, 1987.

15. *Go Forth in Peace*, p. 4.

într-o nouă creație. Aceasta nu e o luptă care se manifestă doar în sufletele oamenilor, ci ea pătrunde toată viața socială și chiar toată existența naturală prin durere și moarte“ [16].

Misiunea fiind o cale a Crucii, a jertfei, ea nu poate rămâne însă doar la dimensiunea calvarului pentru că Învierea lui Hristos inundă de lumină și misiunea creștină. Aceasta pentru că rezultatul misiunii e, dincolo de orice îndoială, o victorie asupra puterilor păcatului, egoismului, cu implicațiile lui sociale și asupra naturii, a morții, asigurată de mijlocirea lui Hristos, de jertfa Lui permanentă de-a dreapta Tatălui. În al doilea rând misiunea creștină nu e controlată de puterile istorice, ci este de natură eshatologică, în eshatonul în care toate vor fi deplin revelate și împlinite. Misiunea creștină în lumina Întrupării și dat fiind histocentrismul ei, pendulează permanent între Cruce și Înviere, între durere și bucurie, între speranță și împlinire. Iubirea crucificată a lui Hristos e rațiunea misiunii creștine care e puternică când se împlinește în slăbiciune (II Corinteni 12, 9), când Hristos e în noi.

3. 3.*Dimensiunea pnevmatologică și sacramentală* e inerentă misiunii creștine, ține de esența ei, pentru că Hristos este inseparabil de Persoana Duhului Sfânt, de lucrarea Sa de viață făcătoare și desăvârșitoare. Apoi Duhul Sfânt face toate lucrurile noi și de aceea lucrarea Sa trebuie concepută într-un sens cosmic mai larg. Tot Duhul Sfânt, invocat, preface pâinea și vinul în Trupul și Sângele Domnului. Duhul Sfânt nu este o putere impersonală, ci Duhul viu al lui Dumnezeu, care e de asemenea Duhul comuniunii, Cel care lucrează în Tainele Bisericii sfințirea credincioșilor și mântuirea lor prin sinergie, prin împreună-lucrare.

Exercițiile spirituale, asceza ne fac să ne naștem din nou prin Duhul în Hristos până la starea de îndumnezeire (theosis) care este adorare, rugăciune, contemplare, sfințenie, sensul vieții creștine.

3. 4. *Conceptul ortodox de misiune* depinde de înțelegerea naturii *Bisericii*. Plecând de la Hristos care aduce Vestea cea Bună, calea duce în mod necesar la Biserică, cea care proclamă Vestea cea Bună. Prin trimiterea Sfântului Duh, Hristos a voit ca lucrarea Sa să continue în Biserică, „sacrament universal al mântuirii“ prin însăși natura sa misionară. Pentru Biserică *a fi* însemnă a proclama și a lucra fără încetare mântuirea, astfel că nu se poate vorbi de Biserică și de misiune în mod separat, ci de *misiunea Bisericii*, a membrilor ei, cler și credincioși, „popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată“ (I Petru 2, 9). Biserica este poporul profetic, sacerdotal și regal care în calitate de sacrament prefigurează plinătatea lui Hristos și domnia Sa eshatologică, adică reconcilierea tuturor întru El. Ea trebuie să aducă pe toți oamenii la sânul ei și de aceea nu poate fi concepută ca o grupare repliată asupra propriilor interese căci atunci și-ar pierde atributele ei, s-ar anula pe sine. Biserica este astfel în esența ei misionară, fiind însăși sensul misiunii. Misiunea e un act eclesial al noii realități teandrice, Ecle-

16. *Ibidem*, p. 16.

sia, Trupul lui Hristos care de la Cincizecime umple lumea, cosmosul. Biserica nu e o asociere voluntară de indivizi (eclesiologie congregaționalistă), un „corpus Christianorum“ determinat de vreun accident istoric, ci ea este realitatea iconomiei lui Dumnezeu ce unește toate în Hristos (Efeseni 1, 10). Ea e misterul vieții noastre în Hristos, manifestarea vizibilă *hic* et *nunc* a prezenței lui Hristos în viața noastră. De aceea misiunea nu înseamnă proclamarea unor adevăruri sau principii etice ci chemarea oamenilor de a deveni membri ai comunității creștine într-o formă vizibilă, concretă. A zidi trupul lui Hristos e vocația apostolică însăși, prin lucrarea Duhului Sfânt. Biserica e realizarea misiunii lui Hristos și în ciuda vicisitudinii veacului Biserica rămâne credincioasă Domnului ei și nici porțile iadului nu o vor birui (Matei 16, 18). Biserica e Împărăția lui Dumnezeu care, paradoxal, a venit și în același timp vine [17].

3. 5. Un principiu esențial al misiologiei ortodoxe este „*proclamarea Evangheliei prin doxologie și Liturghie*“, potrivit căruia rugăciunea, reprezentarea liturgică a Evangheliei dețin un rol de prim rang în Ortodoxie. „Comunitatea care-L mărturisește pe Hristos este în același timp comunitatea care se închină, îl adoră pe Hristos, pe Dumnezeu. În istorie adorarea lui Dumnezeu în Biserică a fost expresia și garanția păstrării revelației divine“ [18]. În Liturghie se exprimă și sunt reprezentate evenimentele mântuitoare din viața lui Hristos; activitatea Sa mesianică și propoveduirea Veștii celei Bune, moartea și Învierea Sa, dar în același timp Liturghia, actualizându-le și oferindu-ne pe Hristos euharistic, anticipează pentru creștini împărăția ce va să fie. Prin ea membrii Bisericii, încorporați prin Duhul Sfânt în Hristos, se unesc cu Tatăl ceresc.

Prin Euharistie creștinii sunt „hristificați“, experiază plinătatea mântuirii, pentru că „bun este Domnul“ (Psalmul 34, 8). Astfel între Evanghelie și Euharistie în Ortodoxie este o strânsă și organică legătură: „Mergând învățați toate neamurile, botezându-le...“ (Matei 28, 19-20) și viața adevărată este în funcție de a mânca și a bea Trupul și Sângele lui Hristos (Ioan 6, 53).

Misiunea ortodoxă e structurată pe Liturghie și pe Taine. Liturghia, Euharistia imprimând adevăratul ritm însăși misiunii. Mai întâi *adunarea* (ek-kaleo) și apoi însăși *trimiterea;* Euharistia crează comuniunea, adună pe creștini, îi unește cu Hristos și între ei înșiși, iar din acest pisc al adorării fiecare devine un apostol, un trimis al lui Hristos spre a da mărturie altora despre sublimitatea vieții cu Hristos, în Hristos. De aceea în Ortodoxie centrul misiunii este Liturghia. Prin structura și aspectul său liturgic însăși Biserica Ortodoxă e o Biserică misionară [19]. Cu toate acestea Liturghia în Ortodoxie, dată fiind funcția și dimensiunea ei duhovnicească, nu se reduce la ritualism, la viața introvertită, ci ea realizează o autentică deschidere spre lume, spre social, cu problemele lui. Dacă misiunii creștine i-ar lipsi dimensiunea doxo-

17. *Martyria — Mission,* p. 9.
18. *Go Forth in Peace,* p. 17.
19. *You shall be My Witnesses,* p. 179.

logică, liturgică, ca ar fi o simplă ideologie, o ideologie religioasă, o activitate particulară, de orgoliu uman și egoism. Sfântul Ioan Gură de Aur dă mărturie despre aceste aspecte misionare : „Vrei să cinstești Trupul lui Hristos? Atunci nu-L cinsti în biserică prin veșminte mătăsoase în timp ce Îl neglijezi în afara ei unde e gol și îi este frig. Ce folos să îngreunezi masa lui Hristos cu cupe de aur când El însuși moare de foame“ [20].

În Ortodoxie dimensiunea liturgică a misiunii este inseparabilă și de neconceput fără sacerdoțiu, fără *Preoția Bisericii* care e de fapt Preoția veșnică și universală a lui Hristos, mijlocitoare și lucrătoare prin „iconomii tainelor lui Dumnezeu și slujitorii lui Hristos“, episcopii și preoții (I Corinteni 4, 1).

Preoții trebuie să adapteze cuvintele Scripturii la realitățile circumstanțiale însă fără schimbarea mesajului esențial, dătător de viață și mântuitor al Evangheliei. Dar Liturghia nu este doar pentru preot ci pentru întreg poporul lui Dumnezeu. Membrii Bisericii, ai parohiei ca Biserică locală plină de Hristos cel înviat, trebuie să fie educați să înțeleagă misterul și simbolismul Sfintei Liturghii și mesajul ei, ceea ce atrage o implicare mai mare a laicatului, copii și adulți, bărbați și femei la Liturghie și la celelalte servicii divine ale Bisericii, prin care Biserica imprimă timpului o dimensiune liturgică, sfințitoare. Un rol educativ important îl are icoana în Ortodoxie și arta liturgică în general, prin care se revelează, într-o formă vizibilă, a imaginii, structurală dimensiunii integrale a omului în devenirea lui spirituală, taina Împărăției lui Dumnezeu.

În Ortodoxie *Evanghelia se propoveduiește în Liturghie, în Tainele Bisericii, în celelalte servicii divine și în cele 7 laude ale ciclului liturgic zilnic sfinților.*

Sfânta Scriptură este izvorul și temelia întregii vieți liturgice și spirituale a Bisericii. Mesajul biblic se actualizează liturgic în rugăciunea Bisericii, mai ales în Liturghia ei, când Biserica săvârșește Euharistia și prin Euharistie se împlinește Biserica în comuniunea cu Iisus Hristos, capul Bisericii. Biblia este vie în Liturghie, actele liturgice vivifică și dau sens cuvintelor Scripturii interpretate și actualizate potrivit cerințelor creștine de astăzi, dat fiind faptul că mulți dintre creștini au pierdut sensul sacrului, al sfinteniei, care trece dincolo de cuvinte fiind dată de „participarea la dumnezeiasca fire“ (II Petru 1, 47), de comuniunea cu Cel Sfânt.

3. 6. Dacă în Ortodoxie există o spiritualitate liturgică, comunitară, tot Ortodoxiei îi este specifică și o *dimensiune duhovnicească personală*, rod al ascezei și al iubirii izvorâte din Iubirea-sursă Dumnezeu (I Ioan 4, 8), care este un factor misionar de o calitate excepțională și de primă mărime pentru misiunea ortodoxă. Idealul creștin este sfințenia care se realizează prin împărtășire din sfințenia ființială a lui Dumnezeu. Dacă Ortodoxia este deținătoarea unui excepțional tezaur al spiritualității liturgice, tot așa se poate spune că bolta Ortodoxiei strălucește de luceferi ai spiritualității ascetice și mistice, care sunt izvor inepuizabil de creștere spirituală. Sfinții, martirii, cuvioșii știuți și neștiuți, isihaștii Ortodoxiei sunt cei care au realizat asemănarea cu Dumnezeu prin sfințenia vieții lor, prin

20. *Omilia 50 la Matei*, P. G., 58, col. 508 .

rugăciune și contemplație, prin iubirea aproapelui care anulează despărțirile creind un mediu ce iradiază lumina, bucuria, comuniunea, vederea lui Dumnezeu. Sfințenia vieții, sfințenia personală este pecetea autentică și sublimă a creștinului, care prin viață virtuoasă, în lupta cu încercările, cu patimile, prin purificare, ajunge la iluminarea și mai presus de toate la „unio mystica", la pătimirea îndumnezeirii prin har, conceptul antropologic esențial al Ortodoxiei în ceea ce privește idealul uman. Ortodoxia oferă lumii creștine un ideal uman autentic, viabil și experiat în iubirea ce se dăruiește și care transfigurează, ideal realizabil prin darul Sfântului Duh pe aceeași linie de identitate dar și de diversitate harismatică ca întotdeauna în Răsăritul ortodox.

Sfințenia în Ortodoxie, cu echilibrul ei, e valoarea care se impune și astăzi în întreaga creștinătate, confruntată din nefericire cu influențe spirituale străine duhului creștin autentic. „Poate Răsăritul creștin prin spiritualitatea sa și mistica sa iluminatoare personalistă e chemat să fie catalizatorul care va salva Vestul de la pierderea în acele adevăruri doar pe jumătate adevărate ale filosofilor și în întunecata mistică pseudo-orientală... Poate, Răsăritul creștin ajutând pe om să se descopere pe sine ca un atlet religios cu o spiritualitate pe măsură, poate să-l salveze de la absorbția falsă și ușoară în esența divină impersonală a misticii orientale, ce înclină spre o unire trupească cu Hristos" [21].

Între misiune și sfințenie este o intimă și profundă legătură, pentru că prima se realizează efectiv când misionarul care-L predică pe Hristos radiază puterea și căldura Duhului, dată de prezența și lucrarea harului.

3.7. Relația Evanghelie-cultură sau, în termenii de specialitate, tehnici *idigenizarea credinței și inculturația Evangheliei, specifice misiologiei catolice și protestante,* constituie una dintre calitățile particulare ale Ortodoxiei, care a unit cultura națională și credința creștină. Etimologic „inculturație" semnifică inserția de valori noi în zestrea, în moștenirea culturală proprie, în concepțiile proprii. În viziunea creștină de astăzi inculturația înseamnă mișcarea ce există în culturile și valorile locale, prin care acestea devin „instrumente de bază și mijloace puternice de a prezenta, reformula și trăi creștinismul" [22]. Inculturația e deci un proces de

---

21. Frances Colte, *The Mission of Eastern Christian Education in the West* Diaconia, Fordham University, nr. 4, 1973, p. 338-339, în *Martyria — Mission,* p. 46; Pr. prof. D. Stăniloae, *Ascetică și Mistică creștină sau Teologia vieții spirituale,* Cluj, 1993; idem, *Spiritualitatea ortodoxă,* în *„Teologia Morală Ortodoxă"*, vol. III, București, 1981, † Mitropolitul Serafim, *Isihasmul. Tradiție și cultură românească,* Editura Anastasia, București, 1994.

22. John Waligo, *Inculturation,* în *„Dictionary of the Ecumenical Movement"* Geneva, Grand-Rapids, 1991, p. 506-507; cf. Hervé Carrier, *Inculturation de l'Evangile,* în *„Dictionnaire de Théologie fondamentale"*, p. 624-629; cf. Pr. prof. dr. Dumitru Gh. Popescu, *Teologie și cultură,* București, 1933; Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței,* Editura Fundației culturale române, București, 1991; Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul Ortodox,* București, 1937; Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la Mănăstirile din Sfântul Munte Athos,* Sibiu, 1940; Pr. Dumitru Stăniloae, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român,* Scrisul românesc, Craiova, 1992; Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare,* Mică enciclopedie, vol. I, Editura enciclopedică, București, 1991.

evanghelizare prin care mesajul creștin și viața creștină sunt asimilate de o cultură, în așa fel că ele nu numai se exprimă prin elementele proprii ale acelei culturi, ci și se constituie într-un principiu de inspirație, în normă și putere de unificare, care transfigurează cultura respectivă. De aceea integrarea creștinismului în cultura etnică (indigenizarea) reprezintă transfigurarea bogăției culturii umane și a istoriei unui popor spre a fi în lumina Evangheliei lui Hristos, a adevărului veșnic. De fapt istoria popoarelor ortodoxe s-a suprapus, s-a identificat cu Ortodoxia însăși, care a dat o formă, un profil propriu culturii naționale. Vocația istorică a Ortodoxiei poate fi exprimată astfel: „Misiunea în slujba Bisericii, Biserica în slujba națiunii“ [23]. Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă a slujit poporul în întregime, nu numai pătura conducătoare, ci comunitatea eclesială, uneori chiar împotriva autorităților.

Configurația actuală a Bisericii Ortodoxe e de o mare diversitate geografică și culturală, datorată atât Bisericilor Ortodoxe naționale dar și unei crescânde „diaspore“ ortodoxe ce se manifestă tot mai pregnant peste tot în lume. Pe de o parte Bisericile ortodoxe locale și-au impus nu numai cultura specifică, ci și tradițiile canonice, liturgice și pastorale proprii, încât se poate vorbi astăzi de o Ortodoxie bizantină, una slavă, latină sau arabă, iar pe de altă parte se afirmă Ortodoxia în noi arii geografice, respectiv în Asia, Africa și America ceea ce ridică problema unui transfer de autoritate de la Biserica-mamă spre clerul indigen.

3. 8. In final nu putem omite *dimensiunea ecumenică* a Ortodoxiei, care în mișcarea ecumenică „se definește în ansamblul său ca forma actuală, istorică, văzută a Bisericii Universale neîmpărțite din primele veacuri. Ea păstrează fondul dogmatic, structura liturgică și ordinea canonică pe care se reazemă unitatea Bisericii Universale“ [24]. Prin aceste elemente fundamentale Ortodoxia „nu e o formă confesională de credință și de spiritualitate, rezervată unui grup restrâns, unei națiuni, regiuni sau culturi, ci ea are o dimensiune ecumenică“ [25]. Prin participarea în C. E. B., prin dialogurile teologice, Ortodoxia își face cunoscut tezaurul său de spiritualitate și teologhisire creștină autentică. Dimensiunea ecumenică înseamnă pentru Ortodoxie mărturisirea adevărului creștin integral, deținerea adevărului, iar pe de altă parte se poate vorbi astăzi și de o universalitate geografică a Ortodoxiei pe lângă universalitatea, cato-

---

23. *Martyria — Mission*, p. 10; cf. James Stamoolis, *Eastern Orthodox Mission Theology*, în International Bulletin of Missionary Research, april, 1984, p. 59, 61.

24. Pr. prof. Ioan Bria, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987, p. 12.

25. Idem, *Destinul Ortodoxiei*, București, 1989, p. 13; cf. Idem, *Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Ecumenic al Bisericilor*, în „B.O.R.“, CIX (1991), nr. 10-12, p. 66-82; *The Orthodox Church in the Ecumenical Movement. Documents and Statements*, 1902—1975, W.C.C., Geneva, 1978; *Orthodox thought Reports of Ortodox Consultions organized by the World Council of Churches*, 1975—1982, W.C.C., Geneva, 1983; cf. Ioan G. Coman, *Unitatea Bisericii și problema refacerii ei în lumina Sfinților Părinți*, în „Ortodoxia“, XVI (1964), nr. 2, p. 220-239.

licitatea internă a mesajului său [26]. Dialogul ecumenic a deschis și deschide noi posibilități de mărturie creștină comună și se concretizează atât *în plan teologic* (dar aceasta este mai greu, uneori chiar imposibil, pentru că Ortodoxia avertizează Consiliul Ecumenic al Bisericilor că scopul acestui organism creștin este de a restaura unitatea Bisericii, în timp ce se constată o îndepărtare de la înțelegerea creștină, întemeiată biblic, a învățăturilor esențiale creștine: Dumnezeu — Treime, mântuire, Evanghelie, Biserică și altele), dar mai ales în *planul vieții sociale:* ajutor reciproc, săptămâna de rugăciune comună, catehеză comună etc.

Ortodoxia se caracterizează și astăzi, așa cum o va face întotdeauna în lucrarea sa misionară, prin *credința* în Părinții noștri, Apostolii și martirii, prin *speranța* în prezența noastră în această lume și în fiecare loc unde ne-a dat Providența să existăm, prin *iubire* în teologia și slujirea noastră.

3. 9. *Slujirea caritativă — element esențial al misiunii ortodoxe.* Dar pe lângă aspectul teologic există și dimensiunea socială și umanitară, a slujirii inerentă lucrării misionare creștine. Dacă „misiunea Bisericii este să dea în lume mărturie despre Hristos, să mențină un dialog neîntrerupt între Hristos și lume“ [27], verticalității misiunii creștine i se suprapune într-o unitate osmotică orizontalitatea ei, concretizată în slujirea, în iubirea aproapelui, a semenului. Slujirea a fost și este vocația dintotdeauna a Bisericii, pentru că Însuși Capul ei, Hristos, este „Cel ce slujește“ (Luca 22, 27; Matei 20, 26-28) și Cel care spălând picioarele ucenicilor Săi la Cina cea de Taină a cerut acelora și prin ei Bisericii Sale să facă „cum am făcut Eu“ (Ioan 13, 15). Mai mult, din slujirea aproapelui Mântuitorul Hristos face un criteriu soteriologic cu pondere esențială la judecata universală: „Veniți binecuvântaților Tatălui Meu, moșteniți Împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii. Căci flămând am fost și Mi-ați dat să mănânc, însetat am fost și Mi-ați dat să beau, străin am fost și M-ați primit, gol am fost și M-ați îmbrăcat, bolnav am fost și M-ați cercetat, în temniță am fost și ați venit la Mine [...]. Întrucât ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei prea mici Mie Mi-ați făcut“ (Matei 25, 34-36, 40). Practica apostolică (Fapte 4, 32-35; I Corinteni 16, 1-3), activitate de răsunet, sublimă și cu efecte salutare din punct de vedere social și uman în Biserica primelor veacuri, amintind doar de opera caritativă și organizarea exemplară a diaconiei Bisericii de către Sfântul Vasile cel Mare, permanență în structura organizatorică a Bisericii Ortodoxe, în ciuda dificultăților cărora aceasta a trebuit să le facă față în secolele de ocupație otomană sau sub teroarea comunistă totalitară, slujirea omului și a lumii, este constitutivă și definitorie pentru Biserică, pentru că ea este „mediul slujirii și al responsabilității față de Dumnezeu și față de oameni“ și prin slujirea omului și a aspirațiilor lui temporale și eterne „Biserica și lumea se readună în unitatea iconomiei divine“ [28].

---

26. Olivier Clement, *L'Eglise Orthodoxe,* P.U.F., Paris, 1965, cf. Timothy Ware, *The Orthodox Church*, Penguin Books, 1978.

27. Marie-Joseph Nicolas, *Théologie de la Mission,* în „Lumière et vie“, IX (1960), nr. 50, p. 93-94.

28. † Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare,* Sibiu, p. 68.

Ortodoxia astăzi, prin noile perspective ce se deschid pentru integrarea acestui spațiu în circuitul universal, după căderea cortinei de fier ce a despărțit Est și Vest aproape o jumătate de secol este chemată să regăsească vocația ei filantropică, să recreștineze instituțiile societății, să contribuie la afirmarea demnității umane, a echilibrului social, a ajutorării celor în lipsuri și suferințe pe temelia experienței ei istorice îndelungate, a relației ei indestructibile, structurale, cu cultura și viața popoarelor ortodoxe [29].

Dacă misiunea ortodoxă își are specificul ei, exprimat de fidelitatea Ortodoxiei față de Biserica cea una și identitatea cu ea, dată de gloria ei misionară în primul mileniu creștin și apoi în misiunile rusești în Extremul Orient [30], sau cele grecești de astăzi din Africa și Extremul Orient, dar și a Bisericii Românești susținătoare a Ortodoxiei întregului Orient aflat sub apăsarea musulmană timp de secole, pe de o parte, și șansa acesteia de a fi o punte ortodoxă și latină între Orient și Occident, între contemplație și pragmatism pe de altă parte, odată cu transferul centrului de greutate al lumii spre Occident și peste Ocean, prin rupere de tradiția și spiritul Bisericii una, dar păstrând și amplificând uneori zelul misionar inerent creștinismului dintotdeauna, astăzi lumea ortodoxă asistă la un asalt așa-zis misionar al Occidentului secularizat în mare măsură, de nuanță sectară, neoprotestantă, dar și din partea Bisericii Romei cu pretențiile ei hegemoniste în lumea creștină, ce reia la parametrii actuali acțiunea uniatistă, de atragere a credincioșilor ortodocși la supunerea față de Pontiful roman [31].

Este bine știut că întotdeauna încercările prozelitiste au avut ca scop nu viața în Hristos, ci afilierea celor înșelați și amăgiți cu anumite privilegii materiale și ranguri sociale sau eclesiastice, la alte confesiuni creștine, minoritare care manifestă, dată fiind lipsa lor de temeinicie doctrinară și de membri constituiți în comunități locale viabile, tendințe de implantare în spațiul altor confesiuni producând dezbinare si tensiune.

Pe de altă parte, ignorarea Bisericii Ortodoxe și a tezaurului ei de învățătură și spiritualitate, de artă creștină și de viață liturgică și sacramentală, de către o anumită parte a Occidentului creștin care, după perioada ateistă și comunistă consideră acest spațiu ca unul de misiune, de fapt de acțiuni prozelitiste, este o altă fațetă

---

29. *Go Forth in Peace*, p. 50-51, cf. Karl Müller, *Mission Theology*, p. 125-138. Indicăm spre o mai amplă informare asupra activității filantropice a Bisericii câteva lucrări: † Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare;* Prof. dr. Vasile Gh. Ispir, *Curs de Îndrumări misionare*, Dr. Grigorie Gh. Comșa, *În slujba misionarismului ortodox;* † Vasile Târgovișteanul, *Opera caritativă a Bisericii în primele veacuri creștine*, în „Ortodoxia", XLIII (1991), nr. 2; Pr. Nicolae Stoleru, *Spiritualitatea ortodoxă și slujirea creștină*, teză de doctorat, în „Ortodoxia", XLII (1990), nr. 2 și 3.

30. Prof. dr. Vasile Gh. Ispir, *Curs de Îndrumări misionare;* † Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare;* Anastasios of Androussa, *Orthodox Mission...;* Timothy Ware, *The Orthodox Church;* Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Neuchâtel, 1965; Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală*, traducere de Atanasie Mironescu, București, vol. I-IV, 1925—1928; *Istoria Bisericească Universală*, vol. I-II, București, 1987 și 1993; *Mission* în *„Encyclopedia universalis"*, 12, Paris, 1988.

31. Grigore Nedei, *Imperialismul catolic. O nouă ofensivă antiromânească*, Editura Clio, București, 1993.

a unei realități a timpului nostru căreia Bisericile Ortodoxe, aflate în dificultățile economico-financiare ale unei perioade de tranziție spre structurile occidentale specifică țărilor Europei Centrale și Orientale, trebuie să-i facă față. Totuși, așa cum arată Patriarhul Ecumenic, Sanctitatea Sa Bartolomeu I, „Europa depinde și de ortodocși" și a vorbi de un „spirit european", fără a fi luate în considerație Bisericile Ortodoxe și credința ortodoxă a Estului european, este de neconceput. Într-o Europă unită pe principii politice și economice un rol de mare importanță, major, îl au principiile spirituale fără de care nu se poate concepe omul și societatea [32]. Fără aceste principii omul este un alienat și devine sclav al creației sale și al mediului său, gol interior și lipsit de viață autentică, de sens.

O exigență a Ortodoxiei astăzi este *conștientizarea* de către fiecare creștin a demnității sale de fiu al Bisericii și al lui Dumnezeu, a frumuseții și unității valorilor spirituale și culturale ortodoxe. Aceasta se impune la nivel de Biserică națională și de comunitate locală — parohia sau mănăstirea — celule ale organismul central — Biserica — care în ritmul lor liturgic și sacramental, în ciclul Laudelor bisericești și mai ales la Sfânta Liturghie „păstrează cel mai mult chipul comunității apostolice" [33], dat fiind faptul că și astăzi, ca întotdeauna în Biserica Ortodoxă, în ritual, în Liturghie „se descoperă acel chip al Bisericii pe care ea este chemată să-l realizeze", anume împlinirea Bisericii în esența sa însăși [34]. De aceea este absolut necesară dinamizarea vieții parohiale ca instituție administrativă dar și ca viață spirituală, harismatică, în continuitate cu trecutul plin de seva sfințeniei, temelie de neclintit pentru o comunitate creștină viabilă, înnoitoare, puternică și de neclintit în mărturisirea lui Hristos de către creștinii ortodocși.

4. Concepte misiologice romano-catolice, protestante, ecumenice.

Mileniului întâi creștin al Bisericii celei una, în ciuda ereziilor care însă au contribuit la cristalizarea adevărului creștin, mileniu ce poate fi considerat ca o perioadă de remarcabilă lucrare misionară desfășurată de Bizanț la goți, huni, slavi, dar și de creștinare a unor spații geografice, datorită Bisericilor necalcedoniene, din India și China sau din Africa [35], i-a urmat o perioadă de dominare a misiunilor romano-catolice și, după apariția protestantismului, a celor protestante și neoprotestante [36]. Spiritul misionar creștin specific Bisericii una a fost preluat de toate confesiunile ce au apărut ulterior în creștinism și apoi de grupările neopro-

---

32. Pr. Michael Tița, *Ortodoxia și spațiul european,* în „Viitorul Ortodoxiei", VI (1994), nr. 109, (ianuarie).

33. Pr. prof. dr. Ioan Bria, *Destinul Ortodoxiei,* p. 314.

34. Alexandre Schmemann, *Euharistia. Taina Împărăției,* Editura Anastasia, București, 1993, p. 124-125.

35. *New Directions in Mission and Evangelisation,* I, Basic Statements, Edited by James A. Scherer, Stepsen B. Bevans, Orbis Books Maryknoll, New-York, 1992, p. XIII-XIV.

36. Tom Stransky, *Missionary Societies,* în „*Dictionary of the Ecumenical Movement*", p. 696-699.

testante, de sectele cu fundament mai mult sau mai puțin creștin, care încearcă, prin diferite mijloace prozelitiste neloiale, mărirea numărul adepților lor, chiar, și mai ales, acolo unde există Biserica. Astfel „se falsifică noțiunea de misiune și de mărturie comună" prin recurgerea la „metode prozelitiste violente și de misiune neautentică" [37]. Grupările sectare desfășoară un prozelitism intens în Ortodoxie pornind de la premisa falsă că ortodocșii „sunt creștini prin naștere și nu prin convertire" [38], pentru ca fiecare să afle pe acel Hristos, „Dumnezeu personal", fabricat în „laboratoare" în care așa-zișilor „misionari" și „evanghelizatori" li se inoculează o imagine, un concept ideologic despre Hristos pe care apoi aceștia, ignorând complet „terenul de misiune" și realitatea spirituală a lumii ortodoxe îl proclamă, îl propoveduiesc în mod individualist, interesat, mai ales că dispun și de mijloace financiare și de bunuri materiale cu care corup conștiințe mai slabe, mai ezitante.

Este cunoscut, de altfel, modul scandalos dar și tematica contrară spiritului creștin în general prin care grupul de 50 de evanghelizatori americani invitați de Ministerul Învățământului al României, grup aparținând „Alianței Evanghelice", în perioada 29 martie-1 aprilie 1994, au ținut cursuri, unui numeros grup de profesori de religie din România. Cu pretenția că L-au întâlnit pe Hristos personal, dotați cu aparatură audio și video cu teme hristice de slabă calitate, fii ai nimănui, însă străduindu-se prin metode străine total tradiției creștin ortodoxe cuam ar fi: cântece puerile, scenete biblice, rugăciuni lipsite de fiorul sacru, jurnale „de conștiință" care țin loc de taina spovedaniei, de dialogul deschis și sincer între preot și credincios, acești misionari falși se străduiesc, cu concursul unor forțe oculte de acasă, să dea un chip nou și să redimensioneze credința ortodoxă după paradigme străine de spiritualitatea, de evlavia, de etosul ortodox românesc. Ceea ce nu le este permis să facă în Statele Unite ale Americii fac în țările ortodoxe [39], în Ortodoxia care, neavând deocamdată posibilitățile financiare ale Occidentului, poate însă, la nivel local de parohie sau mănăstire sau la cel general de Biserica națională, să ofere modelul de viață în Hristos, de evlavie și sfințenie ce depășește reducționismul psihologic și sociologic sectar, inconsistent religios și spiritual, lipsit de plinătatea comuniunii cu Hristos, de adevărul creștin integral.

De fapt acesta este un model misionar legat de ideea de misiune, ca *implantare a unei biserici* într-un spațiu de altă credință și cultură, concept devenit vetust, criticat și incompatibil cu noile abordări misiologice, care resping și exclud prozelitismul și potrivit cărora misiunea creștină astăzi înseamnă o „manifestare a planului lui Dumnezeu, epifania Sa în lume și în istorie prin predicarea cuvântului și săvârșirea Tainelor, între care excelează Sfânta Euharistie care ne face prezent pe Iisus Hristos autorul mântuirii" [40].

---

37. Pr. prof. Ioan Bria, *Destinul Ortodoxiei*, p. 311.
38. *Ibidem*, p. 302.
39. *Evanghelizare prin Minister*, în România liberă, nr. 1248/7 mai 1994.
40. Gianfranco Coffele, *Mission*, p. 868.

4. 1. *Concepte misiologice romano-catolice.* Marile descoperiri geografice ale secolului XV și chiar secolele anterioare înseamnă nu numai cucerirea de către lumea europeană a unor noi teritorii și colonizarea lor, ci implicit răspândirea mesajului evanghelic. De aceea misiunea creștină a însemnat mai ales convertirea necredincioșilor la credința creștină.

Într-o carte de misiologie *„Biserica misionară"* din secolul XVII, a lui Saverio Paventi, acesta arată că scopul misiunii creștine era multiplu: răspândirea credinței, convertirea păgânilor, proclamarea Evangheliei în toată lumea, instruirea celor care nu cunoșteau cele referitoare la credință, extinderea Bisericii și a Împărăției lui Dumnezeu.

În 1622 Biserica Romano-Catolică a înființat congregația misionară „De Propaganda Fide" care după Conciliul II Vatican și-a schimbat denumirea în „Congregația pentru Evanghelizarea Popoarelor". De fapt congregația „De Propaganda Fide" a fost înființată cu scopul de a diminua și înlocui parțial expansiunea politică și colonială a Spaniei și Portugaliei, expansiune dublată și de activitatea misionară prin înființarea de dioceze romano-catolice în noile teritorii care serveau mai mult interesele regilor Spaniei și Portugaliei decât cele ale Sfântului Soaun. Scopul congregației, așa cum era definit în actul oficial de constituire a acesteia, era acela de „propagare a credinței în întreaga lume" [41].

Cel ce reflectă asupra misiunii creștine și formulează concepte misiologice majore este teologul catolic Joseph Schmidlin (1876—1944) editor al revistei *„Zeitschrift für Missionswissenschaft"* și autor al unor lucrări de misiologie între care: *Einfiihrung in die Missionwissenschaft* (1925), *Katholische Missionslehre im Grundriss* (1923). El surprinde mai multe înțelesuri ale termenului misiune, cel mai larg sens fiind acela de apartenența la Biserică, de comuniune cu Biserica, de împărtășire a credinței ei, de viață conformă cu principiile ei. Schmidlin înțelege misiunile și într-un sens mai restrâns, anume acele acțiuni de proclamare a Evangheliei la necreștini. Evidențiind predominanța caracterului teologic al misiunii, acela de extindere a Împărăției lui Dumnezeu, Schmidlin nu exclude și alte aspecte ale acesteia: cultural, intelectual, moral, social, caritabil și chiar economic și în viziunea lui misiunea reprezintă „mandatul lui Dumnezeu Tatăl de la plinirea vremii dat Apostolilor și Bisericii Sale de Hristos Însuși prin viața Sa pe pământ, de a merge și a predica Evanghelia la toate popoarele. Teologul catolic distinge câteva etape în lucrarea misionară:

a) proclamarea Evangheliei, a credinței creștine, la necredincioșii păgâni;

b) convertirea internă, schimbarea inimii și convertirea externă, adică încorporarea în Biserică prin Taina Botezului;

c) organizarea Bisericii începând de la simpla formare de comunități până la stabilirea unei ierarhii sacramentale depline în frunte cu episcopul [42].

---

41. Karl Müller, *Mission Theology. An Introduction,* p. 31.
42. *Ibidem,* p. 37.

Un alt concept misiologic romano-catolic este cel al *Școlii de Louvain* și al teoreticienilor ei René Lange și mai ales Pierre Charles. În viziunea acestei școli scopul principal al misiunii este „*implantarea Bisericii*“, de unde și teoria misiologică a implantării, potrivit căreia obiectivul misiunii creștine este acela de a stabili Biserica vizibilă în acele țări unde ea încă nu există. Misiunea nu are ca obiect doar pe necreștini ci și acele grupuri care nu sunt constituite într-o Biserică permanentă. „Rațiunea de a fi a misiunii este stabilirea Bisericii vizibile“. Totuși teoria implantării este astăzi tot mai mult abandonată și se încearcă noi sinteze în concepția și practica misiunii creștine.

Eveniment semnificativ în istoria și teologia Bisericii Romano-Catolice, Conciliul II Vatican (1962—1965) a abordat și problema misiunii creștine în textul oficial pentru misiune, Decretul „*Ad Gentes*“. Documentul, pe baza conceptelor formulate anterior și a experienței misionare acumulate, definește Biserica ca „sacramentul universal al mântuirii“, misionară în esența ei, pentru că este „trimisă în lume“ și originea ei derivă din misiunea Fiului în Duhul Sfânt, având ca scop proclamarea Evangheliei tuturor oamenilor, pe temeiul universalității ei și a ascultării de Domnul ei, Iisus Hristos [43].

Tatăl, iubirea — sursă, origine a purcederii și „misiunilor“, a creației prin care cheamă la participarea la viața divină, prin Fiul Său intră în istoria umană într-un mod nou și definitiv, iar prin Duhul Sfânt exercită interior influența Sa mântuitoare și promovează răspândirea Bisericii, întemeiată de Iisus Hristos, sacrament al mântuirii.

Prin Duhul Sfânt se sădește în inimile credincioșilor același spirit misionar pe care l-a avut Hristos însuși, iar inițiativele particulare, prin care predicatorii Evangheliei trimiși de către Biserică și mergând în lumea întreagă pentru a împlini mandatul de a predica Evanghelia printre popoare sau grupuri umane care încă nu cred în Hristos, sunt numite misiuni strâns legate de lucrarea misionară a Bisericii. Orice Biserică particulară este misionară și trebuie să fie astfel pentru că ea trebuie să reprezinte în modul cel mai perfect posibil Biserica universală, o reprezentare nu juridică ci ontologică. Decretul „*Ad Gentes*“ insistă asupra dimensiunii soteriologice a misiunii nu într-un sens doar eshatologic, ci unul global, ce include istoria și toate aspectele persoanei umane. Legat de aspectul soteriologic al misiunii decretul evidențiază aspectul sacramental al Bisericii, sancționând anumite tendințe misiologice contemporane din teologia protestantă care înțelege misiunea creștină ca una exclusiv a lui Dumnezeu, „*Missio Dei*“ făcând abstracție de Biserică. *Evangelii nuntiandi* (8 decembrie 1975) sau „*Despre Evanghelizare în lumea modernă*“ este un alt document important pentru misiunea romano-catolică, ce corectează unele teze formulate în grabă din decretul „*Ad Gentes*“, contestate chiar de teologi

---

43. Karl Rahner, Herbert Vorgrimler, *Kleines Konzils-Kompendium. Alle Konstitutionen Dekrete und Erklärungen des Zweites Vaticanums in der bischöflich beauftragten Übersetzung*, Herder Bücherei, 1966, cf. Karl Müller, *op. cit.*, p. 42-44; Gianfranco Coffele, *op. cit.*, p. 868-869.

romano-catolici, precum Johnn Baptist Metz, care critică faptul că misiunea Bisericii a uitat de lume și cer o reorientare a Bisericii spre lume, respingând eclesiocentrismul și o înțelegere expansionistă a misiunii ce poate fi identificată cu colonialismul. Probleme misionare importante devin dreptatea și pacea sau dialogul cu religiile necreștine, parteneriatul Bisericilor pentru misiune. Dezvoltarea, libertatea, eliberarea sunt elemente autentice ale mesajului Sfintei Scripturi și de aceea privesc misiunea Bisericii. „Născută din misiune, Biserica e la rândul său trimisă de Iisus. Biserica rămâne în lume după ce Domnul slavei se reîntoarce la Tatăl. Ea rămâne ca un semn în același timp opac și luminos al unei noi prezențe a lui Iisus, al plecării Sale și al permanenței Sale. Ea îl prelungește și îl continuă. Or, înainte de orice altceva Biserica este chemată să continue misiunea Sa și condiția Sa de evanghelizator“ [44].

Se poate observa tendința de a înlocui termenul de *misiune* cu cel de *evanghelizare* în acest document al Papei Paul VI, aceasta și datorită faptului că misiunea creștină occidentală, catolică sau protestantă, a fost însoțită în istorie și de colonizarea spațiilor creștinate, de „civilizarea“ lor potrivit criteriilor occidentale de abordare a altor civilizații și culturi, de multe ori decimate, exterminate. Documentul arată că „se poate defini evanghelizarea în termeni de anunțare a lui Hristos celor care nu-L cunosc, predică, catehează, botez sau alte taine care au în final ca scop tot „implantarea unei Biserici“ ceea ce implică celebrarea tainelor, dar și înnoirea oamenilor chemați să devină mai drepți, mai umani, cu efect benefic asupra tuturor structurilor societății.

Documentul insista și asupra evanghelizării culturilor și a respectului valorilor proprii ale oricărei culturi pentru că, chiar dacă nu a fost creștină, ea poate, în mod extraordinar, miraculos, să fie o cale spre Hristos.

Enciclica papei Ioan Paul II, *Redemptor hominis* (1979) consideră „evanghelizarea ca un element esențial al misiunii Bisericii, indisolubil legată de aceasta“ și deschide perspective mai largi în problema dialogului Bisericii cu celelalte religii ale lumii deoarece „Duhul adevărului lucrează dincolo de frontierele vizibile ale Trupului mistic“ — Biserica, iar religiile necreștine sunt „reflexe ale adevărului unic, rațiuni ale Logosului, ce dau mărturie despre faptul că aspirația cea mai profundă a spiritului uman e îndreptată, în ciuda diversității căilor, spre o direcție unică ce se exprimă în căutarea lui Dumnezeu, în căutarea dimensiunii totale a umanității“ [45]. Dialogul interreligios face parte integrantă astfel din misiunea Bisericii.

Documentul publicat de către Secretariatul pentru necreștini al Vaticanului: *Atitudinea Bisericii catolice față de credincioșii altor religii — Reflexii și orientări privind dialogul și misiunea* (1984) arată că misiunea Bisericii „este unică, însă se exercită în

---

44. Gianfranco Coffele, *op. cit.*, p. 870.

45. Hervé Carrier, *Evangelisation*, în „Dictionnaire de Théologie fondamentale“, p. 393-394; cf. *New Directions in Mission and Evangelisotion* I, p. 92-95.

diferite feluri, potrivit condițiilor în care este angajată misiunea“ [46] și anume: prezența și mărturia; angajarea în slujirea oamenilor, lucrarea pentru promovare socială și eliberare umană; viața liturgică, rugăciunea și contemplarea: dialogul interreligios ; anunțarea sau proclamarea (Kerygma) și cateheza (didache). Astfel termenul de evanghelizare este înțeles în același sens ca termenul de misiune însă Biserica Romano-Catolică promovează astăzi noțiunea de „evanghelizare nouă“ sau „a doua evanghelizare“ sau „reevanghelizare“ ori „noua etapă de evanghelizare“. Prin acest concept, trebuie să înțelegem noul context occidental de proclamare a mesajului hristic, al Evangheliei, în lumea secularizată, autoproclamată postcreștină, în lumea pluralistă religios, politic și cultural, unde nu se mai poate vorbi de un primat valoric al credinței creștine. Față de ceea ce este denumit „prima evanghelizare“, concept diferit de „noua evanghelizare“ și care revelează noutatea absolută a lui Hristos, a Evangheliei Sale prin care s-au creștinat culturile, mentalitățile, inimile și instituțiile umane prin lucrarea providențială a unor personalități precum Sfinții Apostoli și mai ales Sfântul Apostol Pavel, Metodiu și Chiril sau Francisc Xavier, „noua evanghelizare“ se adresează popoarelor creștine care trăiesc într-un climat de secularizare și devalorizează elementul și dimensiunea religioasă a existenței umane sau o refuză total.

În această perspectivă „reevanghelizarea“ înseamnă a „anunța neîncetat mântuirea radicală în Iisus Hristos, care purifică și ridică întreaga realitate umană făcând-o să treacă de la moarte la înviere. În acest sens orice evanghelizare este nouă căci ea proclamă nevoia permanentă de convertire. Culturile au o dorință arzătoare de speranță și eliberare. Evanghelizarea devine atunci o formă iminentă de ridicare a culturilor și conștiințelor care aspiră la eliberarea tuturor egoismelor ce împiedică realizarea Împărăției lui Dumnezeu. Evanghelizarea cere anunțarea mântuirii definitive în Iisus Hristos și aceasta este valabil atât pentru persoane cât și pentru culturi“ [47].

Un alt document romano-catolic cu referință expresă la activitatea misionară a Bisericii este „*Redemptoris Missio*“ (1990), în care sunt evidențiate caracterul hristocentric și eclesial al misiunii creștine și al rolului Sfântului Duh în lucrarea de propoveduire a Evangheliei în contextul societății actuale, ce cunoaște un rapid proces de urbanizare, dar și de alienare pentru mulți dintre locuitorii megapolisurilor, extindere a comunicațiilor, ceea ce necesită integrarea mesajului creștin în „noua cultură tehnicizată și informatizată ce generează pe de o parte prosperitate materială și consumerism, iar pe de altă parte, în mod paradoxal, și indicând vocația spirituală a omului, nevoia disperată de sens al vieții, de interiorizare, meditație și rugăciune“ [48].

Și în contemporaneitate, Biserica Romano-Catolică dovedește același zel misionar pe care l-a manifestat în decursul veacurilor, iar noile poziții adoptate față de Biserica Ortodoxă recunoscută ca Biserică-soră, „responsabilă împreună cu Roma“ de menținerea

---

46. *Ibidem*, p. 393.
47. *Ibidem*, p. 408.
48. *New Directions in Mission and Evangelisation*, p. 169-176.

Bisericii lui Dumnezeu în credinciosie față de planul divin, precum și atitudinea Bisericii catolice față de uniatism, problemă, sensibilă mai ales după căderea „cortinei de fier", „respins ca metodă de refacere a unității pentru că se opune tradiției comune a celor două Biserici", îndreptățesc la speranța că acțiunile prozelitiste catolice în spațiul ortodox vor înceta, iar declarațiile documentelor oficiale nu vor rămâne doar în cronici și în arhive, ci vor deveni realitate spre comuniunea reală dintre ortodocși și catolici, întemeiată pe „mărturisirea credinței apostolice, participarea la aceleași Taine, mai ales la preoția unică, care celebrează jertfa unică a lui Hristos și succesiunea apostolică a episcopilor" [49].

4. 2. *Concepte misiologice protestante.* Bisericile protestante și-au făcut simțită prezența misionară începând mai ales cu secolul XVIII, odată cu dezvoltarea economico-financiară a statelor care au îmbrățișat protestantismul, ceea ce a dat suflu nou misiunilor, a dus la crearea de societăți misionare, toate acestea prin subsidii oferite de industriași sau bancheri dar și prin contribuțiile benevole, adunate în așa-numtiele „duminici de misiune" sau în „turnee ale misionarilor". Misiunea a mers mână în mână cu comerțul și civilizația (cei 3 „C", creștinism, comerț, civilizație) [49a].

Nu este intenția noastră de a face aici o prezentare a misiunilor protestante ca și a celor neoprotestante ci doar vrem să conturăm profilul misionar al protestantismului care, la concurență cu misiunile romano-catolice au dus la răspândirea pe spații extinse a creștinismului, ceea ce face ca astăzi aproximativ 2/5 din populația planetei să fie creștină.

Protestantismul a dovedit un zel misionar deosebit și în trecut și astăzi spre „evanghelizarea întregii lumi" întrucât este rușinos pentru creștinism că „neglijează peste jumătate din populația lumii care n-a primit încă pe Hristos, mai ales că în diferite părți ale lumii există „o receptivitate fără precedent pentru Iisus Hristos" [50], așa cum s-a afirmat la Lausanne în 1974, cu ocazia întrunirii Comitetului pentru Evanghelizare Mondială. Datorită entuziasmului misionar generat de credința neclintită în Cuvântul lui Dumnezeu, revelat în Scriptură, asociat cu conceptele misiologice formulate sistematic de Școala de la Halle prin profesorul Gustav Warneck (1834—1910) pentru care misiunea desemna „toate activitățile Creștinismului ce aveau ca scop implantarea și organizarea Bisericii creștine printre necreștini" [51], misiunea fiind însoțită întotdeauna de școală și asistență medicală, protestantismul s-a impus în secolele XIX și XX în scena creștină a lumii cu o pondere deosebită. La aceasta a contribuit și un anumit spirit pietist care începând cu J. Spener a cuprins o parte din protestantism și care insista pe convertirea in-

---

49. *Uniatismul — metodă de unire din trecut și căutarea actuclă a deplinei comuniuni. Documentul de la Balamand,* traducere, note și observații de † Antonie, Mitropolit al Transilvaniei, în „Vestitorul Ortodoxiei", V, 98-99-100 (iulie-august) 1993.

49 a. Jean Bauberot, *Histoire du Protestantisme,* P. U. F., Paris, 1987.

50. *New Directions in Mission and Evangelisation,* p. 253-259.

51. Gustaw Warneck, *Evangelische Missionslehre Gotha,* 1892—1905, la Karl Müller, *op. cit.,* p. 35-36; cf. Prof. V. Ispir, *Îndrumări misionare* p. 27-28.

terioară, echilibrată. Această direcție însă sugerează că scopul misiunii este crearea de comunități creștine noi, ai căror membri odată botezați trebuiau să fie organizați ca instituții care deși particulare locale erau și reprezentau în același timp comunitatea creștină universală. În spiritul libertății protestante, spre deosebire de catolicism, scopul misiunii era crearea de biserici autonome independente, care la rândul lor să fie factori de propoveduire și răspândire în spațiu a Evangheliei care, așa cum spunea G. Warneck ce vedea în „europenizarea" sau „americanizarea" misiunii creștine un „pericol înspăimântător", să aibă un cler autohton și educație specifică mediului social și cultural propriu [52].

Totuși misiologia protestantă în ultima vreme, datorită și unor noi abordări mai secularizate, elaborate de misiologul olandez Hoekendijk († 1975), dar având corespondent și în cercuri romano catolice, exemplu fiind Ludwig Rütti, ucenic al lui J. B. Metz, concepe misiunea ca „praxis", ca un mesaj la pace pentru întreaga omenire, în cel mai larg sens al termenului, ca un imbold la activitatea socială și politică prin implicații teologice, fără referință la o dimensiune eclesială, creștină [53].

Cu toate acestea, dată fiind și diversitatea de concepții și expresii teologice protestante, nu putem să nu detectăm în misiologia protestantismului și o acută și fermă conștiință creștină. Astfel George F. Vicedom arată că între Biserică și misiune nu poate exista o separație, acestea nu sunt realități independente una față de cealaltă, ci amândouă își au originea în iubirea lui Dumnezeu, Care este subiectul principal al misiunii astfel că misiunea Bisericii are ca paradigmă, ca model, Treimea Care se revelează și este activă în lume, iar lucrarea, spiritul și programul lucrării misionare sunt determinate de „missio Dei". Solidară și dependentă de specificul teologiei protestante ce proclamă suveranitatea absolută a lui Dumnezeu și a lucrării Sale, important este că Vicedom insistă asupra dimensiunii teologice și eclesiale a misiunii creștine care „este lucrarea Domnului slăvit de la Înălțarea Sa la cer până la a doua Sa venire. Astfel Biserica are o singură sarcină, menire, anume aceea de a da în istorie expresie mântuirii prin proclamarea Celui desăvârșit și de a anunța Împărăția lui Dumnezeu prin adunarea comunității până la revenirea lui Hristos". Misiunea se împlinește însă și prin participarea creștinilor la opera de proclamare a lui Hristos prin mărturie, astfel că misiunea nu înseamnă doar supunerea la porunca Domnului, nu este numai sarcină de a aduna comunitatea, ci ea este participare la misiunea Fiului, „Missio Dei", cu scopul ultim de a stabili Împărăția lui Dumnezeu peste întreaga creație mântuită" [54].

---

52. Karl Müller, *op. cit.*, p. 78-80; cf. Andrew Walls, *Missiology* în „Dictionary of the Ecumenical Movement", p. 689-690.

53. J. C. Hoekendijk, *Die Zukunft der Kirche und die Kirche der Zukunft*, Stuttgart, Berlin, 1964; L. Rutti, *Zur Theologie der Mission: Kritische Analysen und neue Orientierungen*, Mainz-München, 1972, la K. Müller, *op. cit.*, p. 12.

54. George F. Vicedom, *Missio Dei*, la Karl Müller, *op. cit.*, p. 66-67.

De aceea misiologia protestantă, prin glasul lui Hans Dürr de la Universitatea din Berna, atentă și reflectând la anumite exagerări și ispite ale trecutului care au accentuat și au favorizat o viziune occidentală în detrimentul specificului local, al etosului propriu fiecărui popor, propune o „purificare a motivației misionare" care constă în ieșirea oricărei Biserici din propria singularitate, autosuficiență și mulțumire de sine, ceea ce echivalează cu conștientizarea și trezirea de sine, cu înțelegerea „harismei" de a fi trimisă să reînnoiască întreaga existență. De aceea „misiunea Bisericii este participarea la existența lui Dumnezeu în lume" determinată nu doar de rațiuni individuale, de prestigiu personal sau de politică colonială ce a dus la „captivitate", poziții și atitudini incompatibile cu spiritul vremii noastre și cu fundamentul biblic al misiunii [55] exprimat de Sfântul Apostol Pavel: „Dumnezeu vrea ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoștința adevărului" (I Timotei 2, 4).

Aceste câteva incursiuni în concepțiile misiologice protestante, sugerează și oferă imaginea angajării și a lumii protestante în creștinarea lumii, potențată și de crescânda influență a lumii anglo-saxone pe mapamond, a puterii ei economico-financiare în plină ascensiune la cumpăna secolelor XIX și XX, ceea ce a dus și la o strânsă cooperare între Bisericile protestante și cele neoprotestante care au apărut în această perioadă. Societățile biblice, „Alianța Evanghelică" înființată în 1846 la Londra, Y.M.C.A. (Asociația tinerilor creștini (1855), Alianța Bisericilor Reformate (1875), Conferința Ecumenică Metodistă (1881), Conferințele Lambeth ale Bisericii Anglicane, Conferința Luterano-Evanghelică Generală (1869) care din 1947 a devenit Federația Luterană Mondială, Federația Mondială a Studenților creștini (1895) condusă de John Raleigh Mott (1865—1955) care în 1900 a publicat celebra sa carte *„Evanghelizarea lumii în această generație"*, oferă spectrul larg al unei activități misionare care trebuie luată serios în considerație și care s-a unificat în Conferința Misionară Mondială, care a ținut cea mai reprezentativă adunare în 1910 la Edinburgh, la care au participat 1200 de delegați, reprezentând 150 de societăți misionare protestante și neoprotestante. Această întâlnire constituie un eveniment major în istoria creștină a secolului XX pentru că ea a constituit începutul conferințelor misionare mondiale ulterioare, dar este în același timp considerată și ca piatră de hotar a Mișcării ecumenice a secolului nostru.

Prima conferință mondială misionară de la Edinburgh a cărei temă a fost *„Evanghelizarea lumii în această generație"*, la care nu au participat delegați ortodocși sau romano-catolici, dovedește chiar prin problematica abordată un entuziasm de nedescris, dar și o doză de naivitate determinată de unilateralitatea sensului misiunii — dinspre Europa și America spre spațiile de misiune necreștine, eludând dimensiunile complexe ale culturilor, civilizațiilor, particularitățile locale, stratificările în timp ale datinilor, obiceiurilor, tradițiilor, mentalitățile, spiritualitatea popoarelor cărora le era adresat mesajul hristic. De fapt se poate detecta ușor un

---

55. H. Dürr, *Die Reinigung der Missions Motive*, în „Evangelisches Missions Magazin", 95 (195), 2-10, Basel, la K. Müller, *op. cit.*, p. 15 și 161.

spirit expansionist adiacent colonialismului, cu care se sincroniza perfect și cu care a fost de multe ori asimilată misiunea creștină, și o mentalitate elaborată mai degrabă în ateliere de lucru proprii decât în spațiul de misiune, de confruntare cu realitatea întâlnită în lucrarea misionară. Se pot ușor de altfel stabili anumite afinități între această direcție și cea a prozelitismului sectar și al noilor mișcări religioase, care, ignorând complet realitățile spirituale și culturale ale țărilor ortodoxe ieșite din comunism, au crezut că în aceste spații este un „vid spiritual" și oricine poate să propovăduiască ceea ce crede, contrar spiritului creștin ortodox, spiritualității și culturii popoarelor ortodoxe, de înrădăcinarea istorică și priza la Ortodoxie a popoarelor ortodoxe invulnerabile la prozelitism [55a].

Conferința Mondială Misionară de la *Ierusalim* (1928), cu tema generală *„Mesajul nostru este Iisus Hristos. Nu trebuie să dăm mai puțin și nu putem da mai mult"*, reflectă starea pesimistă de după prima conflagrație mondială și incapacitatea de a fi oprit măcelul care a zguduit temeliile civilizației „belle epoque" și a distrus valori culturale imense, a curmat destine și proiecte, a decimat milioane de oameni nevinovați punând sub semnul întrebării unitatea creștinismului și a culturii occidentale pe de o parte, iar pe de alta dând semnalul secularizării și al accentuării identității și încrederii de sine ale religiilor necreștine, a valorilor lor. Este de remarcat faptul că, din 1921 acest organism al misiunii protestante s-a numit până la integrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în 1961, la Adunarea generală de la New-Delhi, Consiliul Misionar Internațional, prin decizia de la Lake Mohonk (New-York) din 1921. Acest for creștin era constituit din Consiliile misionare protestante naționale, consiliile Bisericilor din Africa, Asia și America Latină și agențiile misionare din Europa și America de Nord.

Conferința de la *Tambaram* (Madras-India, 1938) cu tema *„Mesajul creștin într-o lume necreștină"* a dezbătut tema misiunii în general și caracterul supranatural al acesteia, pentru că supranaturală este și Biserica și de aceea, după sintagma lansată de Karl Hartenstein, „cine spune Biserică spune misiune și cine spune misiune spune Biserică", evidențiind astfel strânsa relație dintre lucrarea misionară de propoveduire a Evangheliei și Biserica lui Hristos. De asemenea, delegații la Conferință și-au exprimat îngrijorarea față de excesul naționalismului de stânga, ororile comunismului în URSS, sau de dreapta: nazismul în Germania, fascismul în Italia și invadarea Abisiniei, militarismul în Japonia și invadarea Manciuriei, semnale care parcă prevesteau catastrofa cea mai mare a secolului XX.

Conferința de la *Whitby* (Canada, 1947) cu tema: *„Mărturia creștină într-o lume în schimbare"*, a evidențiat de asemenea caracterul supranatural al misiunii creștine și atributul esențial al misiunii ca „mesaj al lui Hristos" — Lumina și Pacea lumii. „Evanghelizarea înseamnă proclamarea Crucii unei lumi care este bulversată de tragedia unei suferințe aparent fără sens, înseamnă proclamarea lui Hristos cel înviat unei lumi care este însetată după viață", iar exigența misionară a momentului o reprezintă „înnoirea

55 a. Pr. prof. Ioan Bria, *Spațiul nemuririi*, Trinitas, Iași, 1994, p. 25.

vieții interioare a Bisericii printr-o întoarcere la mesajul Bibliei și la Domnul Bibliei". Începe să fie abandonat modelul occidental de misiune și se instaurează o nouă epocă în ceea ce privește relațiile dintre Bisericile-mamă și noile Biserici elaborându-se conceptul de „parteneriat întru obediență" întrucât misiunea creștină solicitată pretinde cooperarea fiecărui credincios".

Conferința de la *Willingen* (Germania, 1952) cu tema generală: „*Misiune sub Cruce*", punctează temeiul trinitar al misiunii creștine, al cărei izvor este descoperirea de la Sine a Dumnezeului Treimic în lume, lume care de altfel este și orizontul misiunii. „Din profunzimea iubirii Sale pentru noi, Tatăl a trimis pe Fiul Său cel prea iubit să împace toate întru Sine, astfel încât noi și toți oamenii să putem fi prin Duhul Sfânt una întru El, cu Tatăl, în acea iubire desăvârșită care este însăși natura lui Dumnezeu". Biserica este misiunea însăși, misiune care trebuie să fie ecumenică, universală, pentru că Biserica este încredințată, dăruită de Dumnezeu pentru întreaga lume. Rolul și funcția societăților misionare încep să fie reconsiderate.

Conferința de la *Achimota* (Accra-Ghana, 1957/1958), a aprofundat relația Misiune-Biserică insistând asupra caracterului, a dimensiunii comunitare a Bisericii, pe de o parte, și a celei a slujirii, a asistenței sociale, a laturii caritative a misiunii, pe de altă parte. De asemenea s-a arătat că „misiunea mondială este a lui Hristos și nu a oamenilor", dezbaterile deschizând perspectiva dimensiunii sinergetice, divino-umane, a propoveduirii lui Hristos întregii lumi. De asemenea s-a pus problema integrării Consiliului Misionar Internațional în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ca secția „Misiune și Evanghelizare", ceea ce s-a realizat la New-Delhi în 1961.

Conferința de la *Mexico-City* (1963), prima după integrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, dar și prima când la acest for misionar au participat și delegați ai Bisericii Ortodoxe și ai Bisericii Romano-Catolice, cu tema generală „*Misiune în 6 continente*", a insistat de asemenea asupra „misiunii mondiale" creștine, lăsând în planul al doilea „misiunea occidentală". S-a creat și confuzie prin formularea tematicii ce urmărea propoveduirea lui Hristos în toate continentele, știindu-se că unele sunt integral creștine. S-a argumentat aceasta prin faptul că, din cauza secularizării, a acestui proces ireversibil în viziunea „teologiilor atee" sau ale „morții lui Dumnezeu", multe țări considerate în mod tradițional creștine sunt mai curând țări de misiune, necesitând recreștinarea lor.

Conferința „Misiune și Evanghelizare" de la *Bangkok* (Thailanda, 1972—1973) cu tema generală „*Mântuirea lumii astăzi*" marchează un moment de cotitură în lucrarea și teologia misionară prin abordarea în dimensiunea orizontalității, a vieții sociale, a misiunii creștine fără însă a se exclude dimensiunea verticalității, care rămâne însă în plan secund, problemele sociale și politice ale prezentului fiind cele mai stringente. De asemenea, delegații din țările „lumii a treia" au protestat împotriva influenței sufocatoare a Vestului prin misiune în țările lor, solicitând un moratoriu asupra operei misionare.

Conferința de la *Melbourne* (1980), cu tema generală „*Vie Împărăția Ta*", a elaborat noțiunea de „misiune holistică" — sensul

esențial al misiunii creștine era „de a numi numele lui Iisus Hristos", un sens liturgic și duhovnicesc exprimat prin rugăciune, serviciu divin, Euharistie. Dar misiunea Bisericii, spre a fi globală, integrată, trebuie să răspundă și să ofere soluții viabile și pentru problemele politice și sociale, pentru criza multiplă a lumii contemporane. Evanghelizarea înseamnă implicare în crizele umane, în inechitățile sociale, preocuparea pentru cei săraci, marginalizați, insuflarea speranței spre redescoperirea demnității umane. Nu există evanghelizare fără implicare și nu există implicare creștină fără evanghelizare. Aceasta este slujirea creștină integrală, ce implică verticala Evangheliei și orizontala iubirii de oameni după chipul Samarineanului milostiv.

Conferința de la *San-Antonio* (Texas, 1989) cu tema generală *„Facă-se Voia Ta. Misiune după modelul lui Hristos"*, la care au participat pentru prima dată reprezentanți ai altor religii ceea ce dă mărturie despre o nouă dimensiune a misiunii creștine, aceea a dialogului interreligios, a trasat direcții pentru un veritabil dialog spre redescoperirea plinătății evanghelice, într-un echilibru al spiritualului și materialului, al rugăciunii și acțiunii, al evanghelizării și responsabilității sociale. Într-o lume a dezechilibrelor și dezordinii, contrară planului divin (Efeseni 1, 9-10), iconomia lui Dumnezeu în Hristos este fundamentul și scopul misiunii pentru întreaga creație și spre aceasta e chemată Biserica ca Trup al lui Hristos, spre a fi vehicolul plinătății lui Dumnezeu, Care plinește toate în toate (Efeseni 1, 22-23) [56].

Desigur sarcina și imperativul evanghelizării sunt preluate și de denominațiunile neoprotestante, chiar de noile secte, de evanghelizatorii particulari, mai ales de sorginte americană, care „într-o perfectă logică de tip capitalist" [57] își înființează neîncetat propria lor sectă într-o concurență acerbă cu celelalte, ca și cum și-ar înființa o firmă, o societate comercială, ignorând tradiția creștină, dar beneficiind de Biblia adaptată terminologic, nu de puține ori spre a le servi propriile interese. Dispunând de mijloacele financiare și prosperând prin racolarea de noi adepți, din medii sociale diferite, alienați spiritual sau pentru care limbajul sau practica spirituală, pretins taumaturgică și iluminatorie, reprezintă un miraj ce deconectează și abstrage din ritmul cotidian rutinat, evanghelizatorii și teleevanghelizatorii se revarsă valuri, valuri în toate colțurile lumii spre a aduce nu mesajul lui Hristos, ci dezbinarea și destructurarea comunităților tradiționale, a Bisericilor. Dispunând de mijloace psihologice perfecționate spre a convinge auditoriul, expunând retoric și seducător conținutul mesajului lor, ei nu aduc însă

---

56. Ans J. Van der Bent, *Ecumenical Conferences*, în *„Dictionary of Ecumenical Movement"*, p. 324-336; Tom Stransky, *International Missionary Council*, în *„Dictionary of the Ecumenical Movement"*, p. 526-529; Philip Potter, *Mission*, în *„Dictionary..."*, p. 690-696; H. W. Gensichen, *Missions Kirchen, Missions Konferenzen*, A. Lüker, *Okumenische Weltkonferenzen*, în *Okumene Lexikon, Kirchen, Religionen, Bewegungen*, Lembek-Knecht, Frankfurt am Main, 1987, p. 830-836; Karl Müller, *op. cit.*, p. 38-41.

57. Gilles Kepel, *Dumnezeu își ia revanșa*, traducere din limba franceză de Maria Rodica Valter și Radu Valter, Editura Artemis, București, 1994, p. 161.

pe oameni la Hristos, ci spre ei înșiși, devenind „maeștri spirituali“ ce manipulează auditoriul spre propriile interese. „Evanghelizarea este acțiunea de răspândire a Evangheliei prin diferite metode și mijloace, cu scopul de a-i ajuta pe oameni să-L cunoască pe Dumnezeu, să se pocăiască de păcatele lor, să intre într-o relație personală cu El prin Iisus Hristos și să intre în părtășia Bisericii, pentru a se maturiza din punct de vedere spiritual“ [58].

Autoconferindu-și eclesialitate, comuniunea cu Hristos, dar nu prin Biserica Sa de unde toți oamenii se împărtășesc de harul Duhului Sfânt, ci cu de la sine putere, prin autosugestie eventual, prin mijloace și metode necinstite — corupție, mită, ajutoare prin care cumpără conștiințe slabe — evanghelizatorii sunt exponenții descentralizării spirituale, ai erodării comuniunii, forțe centrifugale care nu duc spre centrul spiritual absolut — Hristos, întru iubire și libertate, ci spre periferia comuniunii sau mai exact prin ei cei care aderă la grupul lor ies din comuniunea Bisericii. Ignorând sensul adevăratei comuniuni spirituale, lumină și bucurie sfântă, mai mult, prin practica lor excluzând comuniunea, acești evangheliza-tori ambulanți erodează sensurile spirituale creștine, experiența vieții în Hristos transmisă din generație în generație, lucrarea transfiguratoare a harului dumnezeiesc ce instaurează permanent unitatea și plinătatea ce vine de la Dumnezeu.

4.3. *Concepte misiologice ecumenice.* Termenul de ecumenism ce provine din cuvântul grecesc *oikumene* — semnificând lumea, întreg pământul locuit de oameni, reprezintă, începând cu jumătatea secolului al XIX-lea, termenul clasic prin care se exprimă mișcarea, ivită în sânul protestantismului, de refacere a unității Bisericii lui Hristos, a Bisericii celei una, așa cum a fost începând de la Cincizecime. În sensul obișnuit, uzual, contemporan, adjectivul *ecumenic* desemnează ideea de unitate creștină, de reflexie teologică și slujire creștină universală. Mai ales începând cu anii '20 ai secolului nostru a început să fie folosit termenul *ecumenic* și *ecumenism* spre a desemna tendința manifestată de Biserici spre unitatea în Hristos, care a început să se afirme pe la jumătatea secolului XIX în lumea protestantă, odată cu acele mișcări de „redeșteptare“, care au dus la prima conferință misionară mondială de la Edinburgh (1910), moment ce poate fi considerat ca început pentru ceea ce semnifică mișcarea ecumenică astăzi.

Pe de altă parte unii analiști ai fenomenului unității creștine văd începuturile acestui demers în Reformă și în Biserica Anglicană sau, privind din alt unghi, întreaga istorie a Bisericii lui Hristos poate fi considerată în perspectiva unității depline în Hristos, punct de vedere ce relativizează Revelația, Biserica, adevărul creștin, cinchizându-se că nicăieri în lume nu este adevăr creștin deplin, o Biserică adevărată, revelația deplină a lui Dumnezeu în Hristos și că toate Bisericile sunt pe cale, converg spre revelarea desăvârșită a lui Hristos și unitatea deplină întru El.

La 23 august 1948 la Amsterdam a luat ființă Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Fără a fi „Biserica universală“, superbiserică,

58. Romică Juga, *Evanghelizarea după Modelul Suprem*, 1994, p. 7.

căci îi lipsesc însușirile Bisericii, fără a fi o comunitate mărturisitoare sau una sacramentală, Consiliul Ecumenic este „un organism" care facilitează și încurajează dialogul, întâlnirile între Biserici, între Bisericile prin care lucrează Duhul Sfânt spre a-și face cunoscute unele altora, credința și lucrarea lor. După cum spunea Willem Adolf Visser't Hooft, primul secretar general al C.E.B., Consiliul este „un mijloc de a manifesta unitatea Bisericii de fiecare dată când Domnul ne face darul unității", sau după cum spunea William Temple, cel mai proeminent ecumenist britanic de la începutul secolului nostru, ecumenismul „este metoda datorită căreia Biserica universală dispune de un mijloc de a se manifesta, de o manieră mai stabilă și mai efectivă spre a realiza deziderатul superior, suprem și sublim al deplinei comuniuni" [59].

Reunind cele două direcții mari din protestantism, *Life and Work* (Viață și Acțiune) care își propune să studieze din punctul de vedere al Bisericii problemele economice și industriale, morale sau rasiale, relațiile internaționale, educația, metodele de cooperare în vederea unității, al cărei promotor era cel „care a fost numit „profet al ecumenismului", arhiepiscop de Uppsala, Nathan Söderblom, și „*Faith and Order*" (Credință și Constituție), condusă de episcopul protestant canadian Charles Henry Brent, ajutat de laicul Robert H. Gardiner, care doreau să dea o formulare doctrinară creștină clară, evidență problematicii sociale și înscriindu-se în atmosfera de unificare universală promovată de ideile wilsoniene și de Liga Națiunilor, de Biserica Romano-Catolică prin papii Benedict al XV-lea și Pius al XL-lea [60], dar și noua atitudine a Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol care dorea „îndepărtarea și abolirea neîncrederii reciproce" dintre diferitele Biserici și o „restabilire esențială a sincerității și încrederii dintre Biserici" pentru că mai presus de toate „iubirea ar trebuie să se reaprindă și să se întărească între Biserici, astfel ca ele să nu se mai considere ca străine uneia alteia ci ca rude și ca parte a familiei lui Hristos" (Efeseni 3, 6) [61], mișcarea ecumenică prin C.E.B. a ajuns la o formă instituționalizată, aceea de asociație frățească a Bisericilor, „care mărturisesc pe Hristos ca Dumnezeu și Mântuitor".

La New-Delhi, la a III-a Adunare generală a C.E.B., ecumenismul creștin a fost fundamentat trinitar, locul formulei hristologice de la Amsterdam a fost preluat de noua formulă trinitară. Astfel „Consiliul Ecumenic al Bisericilor este o comuniune de Biserici care mărturisesc pe Domnul Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mântuitor potrivit Scripturilor și de aceea caută să-și împlinească împreună chemarea comună spre slava lui Dumnezeu cel Unul, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh" [62]. Reunind la ultima Adunare generală, la Cannbera (1991) 317 Biserici, Consiliul Ecumenic exprimă vizibil dialogul dintre Biserici, redescoperirea tradițiilor proprii și a bogă-

59. R. Rotse, S. C. Neill, *A History of the Ecumenical Movement*, S. P. C. K., London, 1954, la Maurice Villain, *Introduction a l'Oecumenisme*, Casterman, Tournai, 1961, p. 15.

60. Maurice Villain, *op. cit.*, p. 18-24.

61. *The Orthodox Church in the Ecumenical Movement, Enciclical of the Ecumenical Patriarchate*, 1920, p. 40-43.

62. Tom Stransky, *World Council of Churches*, în „*Dictionary of the Ecumenical Movement*", p. 1083-1090.

ției lor teologice și spirituale, a ajutorului frățesc pe care Bisericile îl pot oferi unele către altele.

În mișcarea ecumenică, fiecare Biserică este fidelă eclesiologiei sale, temeiurilor sale teologice esențiale, dar are în același timp șansa de a-și oferi și face cunoscută teologia, viața ei complexă în Hristos din condițiile socio-politice proprii. Dispunând prin bunăvoința lui John D. Rockefeller de Institutul Teologic de la Bossey (1947), Consiliul Ecumenic oferă posibilitatea reflexiei teologice comune și convergente, a integrării în „credința comună a Tradiției neîntrerupte“ [63].

Bisericile ortodoxe au devenit membre ale C.E.B. cu conștiința de a sluji unitatea creștină și de a aduce în acest for mondial creștin dimensiunea spirituală profundă, misterul vieții în Hristos, duhul comuniunii și teologia doxologică ce caracterizează Ortodoxia, care este Biserica de la Cincizecime, plină de Duhul Sfânt al lui Hristos, transmis și receptat din generație în generație până astăzi întru Biserica Dumnezeului celui viu, „stâlpul și temelia adevărului“ (I Timotei 3, 15).

Având conștiința fidelității sale față de „învățătura mântuitoare a creștinismului“, neseparată de autorul ei — Mântuitorul Iisus Hristos [64], Care ne-a adus harul și adevărul (Ioan 1, 17) și oferind posibilitatea comuniunii depline cu Hristos cel înviat, în orice condiție istorică și geografică, Ortodoxia este ecumenică în însăși ființa ei. Este ecumenică pentru că plinătatea adevărului și comuniunea desăvârșită revelate în Scriptură, experiate în viața spirituală, formulate în dogmele mântuitoare, constituie emblema Bisericii celei una a primului mileniu creștin, ce se continuă și se regăsește integral în spațiul Ortodoxiei celei una, care, deși constituită din Biserici locale organizate canonic după principiul teritorial și național, după porunca expresă a lui Hristos cel înviat „mergând învățați toate *neamurile*“ (Matei 28, 19), este Biserica cea una, „sfântă, sobornicească și apostolească“. De fapt, pentru prima dată expresia „Biserica ecumenică“, catolică în sensul universalității, înțeleasă ca plenitudine a adevărului și a comuniunii, a relației, mântuitoare, transfiguratoare și îndumnezeitoare, cu Dumnezeu, așa cum a înțeles Ortodoxia catolicitatea spre deosebire de sensul exterior, geografic, teritorial al catolicității în sensul romano-catolic, se află la Sfântul Ignatie Teoforul († 109) care în Epistola către Smirneni, punctând elementele fundamentale ale structurii Bisericii, Hristos, ierarhia sacramentală, adunarea credincioșilor, harul Sfântului Duh în Sfintele Taine culminând cu Euharistia, spune: „Cu toții urmați pe episcop, după cum urmează Iisus Hristos pe Tatăl, iar pe preoți ca pe Apostoli; pe diaconi respectați-i ca pe porunca lui Dumnezeu. Nimeni să nu facă fără episcop ceva din cele ce aparțin Bisericii. Acea Euharistie să fie socotită bună care este făcută de episcop

---

63. Pr. prof. dr. Ioan Bria, *Mișcarea ecumenică*, în „Dicționar de teologie ortodoxă“, p. 256-261; Prof. N. Chițescu, *Mișcarea ecumenică*, în „Ortodoxia“, XIV (1962), nr. 1-2; Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Ortodoxia și mișcarea ecumenică*, în „Ortodoxia“, XIV (1962), nr. 1-2; Dr. Antonie Plămădeală, *„Ca toți să fie una“*, București, 1979.

64. Origen, *Despre principii*, studiu introductiv, traducere, note de Pr. prof. Teodor Bodogae, în P.S.B. 8, București, 1982, p. 262.

sau de cel căruia episcopul i-a îngăduit. Unde se vede episcopul acolo să fie și mulțimea credincioșilor, după cum *unde este Iisus Hristos acolo este și Biserica univesală.* Fără episcop nu este îngăduit nici a boteza, nici a face agapă; că este bineplăcut lui Dumnezeu ceea ce aprobă episcopul, ca tot ce se săvârșește să fie sigur și întemeiat"[65].

Fără a vedea în acest text sau altele ale aceluiași martir al Bisericii ecumenice un exces de autoritate, avem imaginea clară a structurii eclesiale depline. Dacă un element lipsește din acest ansamblu al arhitectonicii eclesiale și spirituale întregul edificiu riscă să se prăbușească, mântuirea în Hristos nu mai este garantată.

Conștiința apartenenței dintotdeauna la plenitudinea eclesială, indiferent de specificul cultural și național propriu, este evidentă în Ortodoxia ecumenică bimilenară prin aceeași mărturie comună, prin aceeași structură a Bisericii — ierarhia sacramentală și credincioși — în unitatea de credință și prin lucrarea aceluiași har divin în trupul Tainic al lui Hristos, ce stă pe temelia Apostolilor și a Sinoadelor ecumenice din perioada patristică a Bisericii celei una și nedespărțite, temei și model, paradigmă pentru unitatea Bisericii lui Hristos întotdeauna, indiferent de momentul istoric sau de opțiunile culturale, de progresul social sau tehnologic al societății, care datorează existența și viața lui Dumnezeu — izvorul vieții. Conștiința ecumenicității ortodoxe este dată și de expresii ca *sinod ecumenic* sau *patriarh ecumenic* ce dau mărturie despre unitatea, identitatea și vigoarea Ortodoxiei chiar dacă centrul economico-financiar al lumii nu este în lumea ortodoxă, conștientă de valoarea și forța spirituală, de asumarea jertfei prin puterea ce vine de la Hristos, Domnul ei[65a].

Spre deosebire de Biserica Romano-Catolică, care nu face parte din C.E.B., „conștientă de universalitatea ei, de catolicitatea ei", o Biserică latină înglobând însă în structura ei Biserici legate de rituri și tradiții diverse[66], dar pe de altă parte responsabilă pentru dezbinarea creștină, pentru că prin teologia ei a introdus dualitatea în temeiul ontologic de unitate absolută, Treimea, prin doctrina Filioque, iar prin eclesiologia ei centrată pe persoana papei, vicarius Filii Dei, înlocuitor al lui Hristos pe pământ, concepe unitatea Bisericii lui Hristos ca o supunere a tuturor creștinilor Romei, Ortodoxia nu vede în unitatea creștină o centralizare bisericească, ci unitatea de credință așa cum a fost, în primul mileniu creștin. Ortodoxia arată că reîntoarcerea la credința comună a celor 7 sinoade ecumenice ale Bisericii celei una și nedespărțite, la tezaurul și moștenirea comună, curată și neschimbată, păstrate intact și integral în Biserica Răsăritului, la structura episcopală a Bisericii în simfonia și armonia Bisericilor locale autocefale este singura cale de a redescoperi și recrea unitatea Bisericii lui Hristos. După cum spunea prof. Nikos Nissiotis, „în gândirea

---

65. Sf. Ignatie, *Către Smirneni* 8, 1-2, în P.S.B. 1, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 184; cf. Sfântul Ciprian, *Despre unitatea Bisericii,* 6, traducere de David Popescu, în P.S.B., nr. 3, București, 1981, p. 438.

66. Jos. H. Vercruysse, *Oecumenisme,* în „Dictionaire de Théologie fondamentale", p. 926.

ortodoxă unitatea Bisericii e o realitate absolută prestabilită de Dumnezeu. Nu este o expresie „spiritualizată", sentimentală, umanistă, de bunăvoință. Nu este rezultatul unui acord uman sau acceptarea unei poziții confesionale particulare. Unitatea între creștini trebuie să fie identificată cu unirea Tatălui cu Fiul „ca ei să fie una, precum Noi suntem una" (Ioan 17, 22-23). Unitatea între oameni în Biserică este consecința, reflectarea evenimentului unității Tatălui cu Hristos prin Duhul Său, realizat în Biserica istorică în ziua Cincizecimii. Biserica istorică, nedespărțită, cea Una, este rezultatul revelației lui Dumnezeu și Prezența Sa actuală se împlinește efectiv în Comuniunea Sa cu oamenii. Unitatea nu este un *atribut* al Bisericii ci însăși viața Sa. Ea este întrepătrunderea divino-umană realizată o dată pentru totdeauna în comuniunea dintre Logos și Carne în Hristos. Ea include actul Creării omului prin Logos, realitatea Întrupării aceluiași Logos în om, mântuirea și renașterea omului prin El și participarea și împlinirea întregii istorii în evenimentul Cincizecimii — când Sfântul Duh a împlinit comuniunea umanității cu Hristos" [67].

De aceea unitatea Bisericii nu înseamnă doar „concepte de unitate" sau stări și atitudini sentimentale și emoționale ce pot fi oferite prin reflexie teologică sau experiență religioasă în sens larg, în reuniuni, întâlniri și dezbateri interteologice binevenite și benefice, pentru că orice întâlnire și orice dialog oferă cunoaștere, ci unitatea înseamnă unirea cu Hristos, comuniunea deplină cu El [68], pe care nu o oferă *Papa-omul* de la Roma, sau *Papa de hârtie* al protestanților și neoprotestanților, ci Duhul lui Hristos care de la Cincizecime sălășluiește în Biserica cea una și care unește pe toți cei ce-L primesc în Biserică, făcând din ei Biserica, în dimensiunea istorico-temporală a existenței umane, care oferă plenitudinea de viață în și cu Dumnezeu. Ortodoxia nu poate fi înțeleasă și nu se poate vorbi de Ortodoxie fără dimensiunea vieții spirituale, mistice, fără asceza ca purificare de păcat și încordare a voinței spre a învinge starea de păcătoșenie, fără viziunea și experiența divinului, dată de bucuria rugăciunii, ce conștientizează darul condiției umane ca dependentă de Dumnezeu și autenticitatea acesteia prin tensiunea spre comuniunea cu Dumnezeu.

Ortodoxia înseamnă viață în Hristos și efortul ascetic de desăvârșire implică jertfa, ca asumare și repetare interiorizată și per-

---

67. Prof. Nikos Nissiotis, *The Witness and the Service of Eastern Orthodoxy to the Undivided Church*, în „The Ecumenical Review", XIV January, 1962, nr. 2, p. 192-193 și în *„The Orthodox Church in the Ecumenical Movement"*, p. 231-232.

68. Protos. conf. dr. Daniel Ciobotea, *Mărturia ortodoxă în Mișcarea ecumenică*, în „Ortodoxia", XLI (1989), nr. 1, p. 129-130; Idem, *Înțelesurile conciliarității ortodoxe și participarea credincioșilor la ea astăzi*, în „Ortodoxia", XL (1989), nr. 4, p. 113-114; Pr. prof. Dumitru Popescu, *Are mișcarea ecumenică un viitor?*, în „Ortodoxia", XL (1988), nr. 1, p. 15; Pr. prof. Ioan Bria, *Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Ecumenic al Bisericilor", (1961—1991)*, în „B.O.R.", CIX (1991), nr. 10-12, p. 73.

sonală, tainică și spirituală a calvarului hristic[69], spre a lăsa spațiu energiilor divine să iradieze spre transfigurarea proprie, cu consecințe în planul vieții umane. Fără verticalitatea credinței, ca simț al absolutului divin, pe care îl invocăm și îl asociem la propria lucrare de desăvârșire spirituală, orizontalitatea acțiunii umane se desacralizează, nu mai izvorăște din iubirea ce vine de la Dumnezeu, prin care se percep sensurile veritabile ale existenței, ci este rezultatul unor calcule reci, proiectate, și realizate din interes, din egoism individual sau de grup. Ortodoxiei nu-i este străină dimensiunea pragmatică a existenței, pentru că sintagma „muncește și te roagă" armonizează experiența spirituală personală sau a comunității cu creativitatea și slujirea socială, în acest sens cultura și civilizația ortodoxă fiind o expresie elocventă în lumea creștină sau în cultura și civilizația universală. Ecumenicitatea ortodoxă din planul tezaurului de învățătură trebuie să se concretizeze în planul relațiilor interumane, în dimensiunea civic-socială, fără exilarea ordinii divine din viața umană în complexitatea ei, ceea ce duce la secularizare, înțelegerea existenței fără Dumnezeu, aspect nefast cu care creștinismul occidental, datorită erorilor dogmatice și teoretizării pluralismului teologic sau religios, se confruntă.

Ideologiile seculare, de sorginte iluminist-materialistă, sincrone gândirii mecaniciste a secolelor XVIII-XIX și capitalismului ce a „dezvrăjit lumea", după expresia lui Max Weber[70], erodând treptat sensul creștin al existenței umane dar și diminuând conștiința creștină și identitatea occidentală și generând actuala alienare spirituală care a deschis calea sincretismului și pluralismului religios, favorizat de tendințele de integrare mondială, de interpretările ce echivalează, pun în același plan religiile sau relativizează unicitatea Revelației a Persoanei lui Hristos, a lucrării Lui răscumpărătoare, esențială creștinismului în general și Ortodoxiei în special, concepții și direcții teologice conceptualizate în aria creștinismului protestant dar cărora i-a căzut pradă de exemplu și un teolog de talia lui Karl Rahner, care, ilustrând spiritul prozelitist romano-catolic, vorbește despre „creștinismul anonim"[71], direcții care își fac tot mai mult loc în C.E.B., fac ca Ortodoxia să atenționeze acest for creștin internațional asupra pericolelor ce decurg din această atitudine ce

---

69. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, I, traducere și studiu introductiv de Pr. prof dr. Teodor Bodogae, București, 1989, p. 135-136; cf. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă*, București, 1981; cf. Teoclit Dionisiatul, *Dialoguri la Athos*, traducere de Pr. prof. Ioan I. Ică, prezentare de diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Alba-Iulia, 1994, p. 102-103.

70. Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, traducere de Ihor Lemny, postfață de Ioan Mihăilescu, Humanitas, București, 1993, p. 116, cf. Solange Lefebre, *Sécularité*, în *Dictionnaire de Théologie fondamentale*", p. 1217-1231; Pr. prof. dr. Dumitru Gh. Popescu, *Teologie și cultură*, București, 1993.

71. Geoffrey Wainwright, *Uniqueness of Christ*, în „*Dictionary of the Ecumenical Movement*", p. 1030-1031;Gianfranco Coffele, *art. cit.*, p. 874; Cartea autorilor P. F. Knitter și John Hick, *The Myth of Cristian Uniqueness; Toward a Pluralistic Theology of Religions*, Maryknoll, 1987, este relevantă în privința conceptualizării pluralismului interreligios.

crează o anumită criză în mișcarea ecumenică actuală. De fapt este impasul prevăzut de însuși primul secretar al C.E.B., W. A. Visser't Hooft, care spunea că: „mișcarea ecumenică are un viitor numai dacă evită tentația de a alege între unitatea Bisericii și unitatea umanității“ [72]. A relativiza adevărul și identitatea creștină în dialogul interreligios echivalează cu apostazie, cu cădere de la Evanghelia lui Hristos (Galateni 1, 6-8), pentru că „taina lui Hristos este cea mai tainică dintre tainele dumnezeiești, fiind în tot sensul și în toate privințele granița a toată desăvârșirea existentă și viitoare și mai presus de tot hotarul și de toată marginea. Iar această taină ne învață că împreună cu Dumnezeu Cuvântul cel întrupat și desăvârșit făcut om este și subzistă trupul luat din noi și de o ființă cu noi, unit cu El după ipostas; cu acest trup S-a și înălțat la cer „mai presus de toată începătoria și stăpânia și puterea și domnia și decât tot numele ce se numește, nu numai în veacul acesta, ci și în cel viitor“ (Efeseni 1, 21) și șade împreună cu Dumnezeu și Tatăl, acum și în veacurile nesfârșite, după ce a străbătut cerurile și a ajuns mai presus de toate și iarăși va să vie ca să prefacă și să preschimbe totul și ca să mântuiască sufletele și trupurile noastre, cum am crezut și credem și stăruim pururea să vedem [73]. Existența și misterul, cauzalitatea și finalitatea, plinătatea existenței umane în orice moment istorico-temporal, complexitatea ei fenomenolcgică diversă și unitară, are ca fundament pe Hristos, revelația absolută a Divinității, unită cu umanitatea prin întrupare și oferind acesteia perspectiva ei multiplă de manifestare în istorie și în lume ca Biserică, ca trup al lui Hristos. Lumea creștină înseamnă o anumită identitate eclesiologică minimală, se definește ca Biserică prin harul Botezului, iar în cadrul acesteia Ortodoxia, limitată geografic, dar infuzând întreg mapamondul prin comunitățile ortodoxe legate de Bisericile-mamă sau conturându-se ca identități ortodoxe specifice, Ortodoxia americană de exemplu, nu reprezintă doar o Confesiune, ci este Biserica cea una a primului mileniu ce se întindea de la granițele Indiei și Chinei aproape până la Atlantic, în întreg bazinul mediteranean, Biserica universală în sensul extinderii geografice, dar și al adevărului de credință creștin integral, al plinătății vieții în Hristos.

Din punctul de vedere al teologiei și spiritualității ortodoxe ce a integrat și poate să integreze fără a anula libertatea și particularitatea, specificitatea, orice exprimare și orice manifestare umană pozitivă, văzând în aceasta frumusețea diversității umane, unitare prin convergența lor spre cel Unul, principiul a tot ceea ce există și ființează, sincretismul religios ce se profilează la orizont reprezintă o dezertare de la principiile creștine, de la mărturia evanghelică, de la Hristos însuși, care nu este doar un punct de referință în istorie și în Biserică, un concept metafizic ce a generat

---

72. Pr. prof. D. Popescu, *„Are mișcarea ecumenică un viitor?“*, p. 15, cf. *Towards a Common Understanding and Vision of the World Council of Churches*, Geneva, 1993.

73. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua 112 a*, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în P.S.B., 80, București, 1983, p. 284.

o ideologie religioasă devenită pentru unii anacronică, ce trebuie reconceptualizată în funcție de anumite modele mentale, expresii lingvistice, exerciții spirituale și progres tehnic. Hristos pentru teologia și spiritualitatea ortodoxă reprezintă referința absolută pentru orice demers intelectual și spiritual, pentru experiența de viață, pentru creația umană în ansamblul său, toate acestea fiind posibile prin El, fundamentul ontologic originar, care în același timp este sincron, simultan cu orice experiență umană bună, înrâurind-o și amplificând-o, înscriind-o în perspectiva plinătății și a valorii absolute. De aceea Ortodoxia manifestă reticență față de anumite abordări ale unității creștine și avertizează că C.E.B. are ca sarcină refacerea unității Bisericii lui Hristos. Ori îndepărtarea de formula de bază a C.E.B., trinitară și hristologică, este adevărat minimalistă pentru că majoritatea membrilor C.E.B., aparțin lumii protestante și neoprotestante [74], de înțelegerile biblice și teologico-eclesiale ale adevărurilor creștine esențiale, precum Dumnezeu-Treimea, mântuirea, Evanghelia, omul creat după chipul lui Dumnezeu, Biserica, constituie un motiv de îngrijorare pentru Ortodoxie, deschisă dialogului teologic, experienței de rugăciune și viață ecumenică dar nu comuniunii euharistice fără unitatea de credință, de importanță majoră pentru eclesiologia Ortodoxă [75].

Înțelegând unitatea în diversitate dar fără ca o Biserică să fie parte din tot, ci orice Biserică să fie realizarea concretă a Bisericii celei una, punct de vedere afirmat categoric de fiecare dată de către teologii ortodocși, dar care pe de altă parte animă și pe teologii altor confesiuni istorice [76], Ortodoxia nu poate rămâne impasibilă la tendința de autolegitimare eclesială deplină a anumitor grupări sau denominațiuni creștine membre ale C.E.B., sau la cele care lipsindu-le elementele esențiale din structura eclesială, pe baza formulei doctrinare ecumenice stabilite la New-Delhi se definesc ca Biserici. Baptiștii, penticostalii, evanghelicii, cu toată flexibilitatea teologică ortodoxă, nu pot să fie Biserici, mai ales că prin prozelitismul lor în spațiul ortodox neagă Biserica însăși, contravenind astfel principiilor ecumenice, dialogului onest și irenic, care este un câștig extraordinar pentru creștinătatea actuală. Pentru Ortodoxie dialogul interteologic înseamnă o ieșire din sine, întru smerenie și iconomie, spre a recepta mesajul celorlalți creștini, a asculta cuvântul lor, a-i înțelege și a-i ajuta spre a accede la înțelegere superioară creștină și a-și însuși aspectele pozitive, în special în planul relațiilor interumane spre conlucrarea întru dreptate, ordine morală evanghelică a lumii, respectul valorilor și a omului, chip al lui Dumnezeu, indiferent de aria spirituală și culturală

---

74. *Signs of the Spirit*, Official Report seventh Assembly, Canberra, Australia, 7-20 february 1991, Edited by Michael Kinnamon, Geneva, Grand Rapids, 1991, p. 347-357.

75. *Ibidem*, p. 279-282; Pr. prof. N. V. Dură, *Intercomuniune sau comuniune sacramentală. Identitatea eclesială și unitatea în credință*, în „Ortodoxia", XL (1988), nr. 4, p. 39.

76. Oscar Cullman, *Les Voies de l'unité chrétienne*, Cerf, Paris, 1992, p. 13-14.

proprie. Secolul XX trebuie să fie o lecție despre ce înseamnă lipsa dialogului, elitismul, rasismul, care au generat cele mai inimaginabile orori din istorie.

Aducându-și contribuția la refacerea unității creștine, prin aprofundări teologice care să apropie doctrinar confesiunile creștine divizate în ceea ce privește formularea și interpretarea tradiției apostolice, C.E.B. își desfășoară lucrarea și pe plan misionar prin opera de evanghelizare, dar mai ales prin lucrarea diaconală de slujire concretizată în sprijinirea popoarelor din punct de vedere economic și politic, în rezolvarea unor crize precum rasismul, violarea drepturilor omului, violență, refugiați, nedreptățiri sociale și economice, pronunțându-se ferm, pe baza principiilor evanghelice, pentru pace, progres, demilitarizare[77]. De aceea Ortodoxia, fidelă învățăturii ei, circumspectă față de noile tendințe, fără însă a cădea pradă unui fundamentalism ortodox care vede în mișcarea ecumenică „panerezia secolului XX“ sau un semn al fiarei apocaliptice, este și rămâne deschisă dialogului, cu conștiința că unitatea Bisericii este misiune a creștinătății, însă și dar al Sfântului Duh, iar dialogul și colaborarea în planul socio-uman, economic, al slujirii, reprezintă până la depășirea despărțirii și a lipsei de comuniune „in sacris“, un nivel de relații acceptabil, de dorit, mai ales în contextul actual al integrării europene și al globalizării relațiilor umane. În același timp Ortodoxia invită la adevărata înțelegere creștină a adevărurilor evanghelico-biblice, așa cum a păstrat ea sensul acestora în istoria bimilenară a Bisericii, respingând, condamnând ferm, decis, orice știrbire a unității și adevărului credinței, falsele spiritualități, ocultismul neognostic, noile forme de religiozitate, ce alienează, manipulează și aservesc pe oamenii induși în eroare de noii profeți, fel de fel de „guru“, de vizionarii falși.

Conceptele misiologice ecumenice sunt în general cele exprimate în conferințele misionare ale protestantismului, începând cu anul 1910 și Conferința de la Edinburgh, nuanțate odată cu participarea ortodocșilor și romano-catolicilor, începând cu întâlnirea de la Mexico-City din 1963[78].

Cel mai important document ecumenic referitor la misiunea creștină este „Mission and Evangelisation“, adoptat în 1982.

Totuși faptul că multe grupări protestante, mulți evanghelizatori, înțeleg să facă misiune creștină acolo unde există și lucrează Biserica, creând dezbinare, rupturi, negând valorile spirituale, culturale, tradiția altor Biserici, înțelegând înnoirea spirituală și convertirea ca afiliere la o altă grupare creștină, fie aceasta membră sau nemembră a C.E.B., revelează un aspect fals de mărturie creștină, de falsă misiune, cu ignorarea istoriei creștine, a diferitelor contexte de viață creștină. Astfel în împlinirea vocației ei, Biserica este chemată să *anunțe* Evanghelia lui Hristos, iertarea, speranța, cerul nou și pământul nou; să *denunțe* puterile și începătoriile, păcatul și nedreptatea; să *consoleze* văduvele și orfanii, vindecând,

---

77. Pr. prof. Ioan Bria, *Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Ecumenic al Bisericilor*, p. 67.

78. *New Directions in Mission and Evanghelisation*, p. 3-88.

refăcând pe cei cu inima zdrobită și să *celebreze* viața în mijlocul nostru, oferind astfel dimensiunea naturii integrale a mântuirii prin mijlocirea lui Hristos. Numai Biserica pe deplin conștientă de felul cum trăiesc oamenii în lume, împărtășindu-le durerile și dorințele lor, își poate împlini misiunea de mediere. Mărturisind că Mântuitorul Hristos a luat chipul robului, revelând iubirea absolută a lui Dumnezeu față de lume, tot așa creștinul convertit interior percepe sensul integral al vocației creștine, care are ca obiect nu numai sinea, eul, ci și întreaga structură a societății, cu instituțiile ei economice și politice, cu știința și tehnologia ei, care în profunzimea lor revelează înțelepciunea lui Dumnezeu dăruită omului, dar pe de altă parte reliefează și aspectul crud al realității umane, dat de sărăcie, de marginalizare, destrămarea familiei și a comunității aspecte nefaste în lumea contemporană ce invită la luptă pentru dreptate ca un criteriu de apartenență la Împărăția lui Dumnezeu [79].

Cel mai important aspect misionar creștin trebuie să rămână faptul că Biserica nu proclamă un concept despre Hristos, fie Iisus istoric, fie Hristos-Logosul, ci pe Dumnezeu-Cuvântul întrupat, Care a adus mântuirea integrală, istorică și transcendentă, omul mântuindu-se prin El, aflând întru El sensul plenar al vieții sale. Creștinul mărturisește pe Hristos cel viu, Cel ce este veșnic în Biserica Sa, trupul Său tainic în istorie, ce încorporează pe toți oamenii ce primesc harul lui Dumnezeu, spre a rodi diversitatea darurilor spirituale în unitate creștină reînnoită.

Ortodoxia, organizată pe principii etnice, naționale, este ecumenică, în sensul integrității adevărului de credință, al vieții în Hristos, al comuniunii depline a oamenilor cu Dumnezeu, iar mărturia ortodoxă este esențială pentru înțelegerea, receptarea și transmiterea mesajului Evangheliei, a harului îndumnezeitor care transfigurează umanitatea și creația, făcând din ea spațiul revelării divine, ce anticipează înfăptuirea deplină a Împărăției lui Dumnezeu. Prin noile mișcări de pe mapamond, prin dialogul civilizațiilor și culturilor, evitând sincretismele, ce desființează și denaturează specificul, însușirile proprii, dar și contracarând falsa mărturisire creștină a noilor secte, a mișcărilor religioase cu fundament oriental, ce țintesc „orientalizarea" Occidentului și a lumii [80], Ortodoxia, „turma cea mică", prin forța ei spirituală, prin adevărul ei, poate și trebuie să redea creștinătății adevărata ei identitate, ecumenicitate, libertate și frumusețe spirituală, viață comunitară autentică, relații la orice nivel, întemeiate pe dreptate, oferind fiecărei persoane umane demnitate, integritatea proprie, în armonie cu lumea, întru iluminarea și strălucirea slavei lui Dumnezeu, nu doar prin efort uman singular și ineficace, ci prin împreună-lucrare cu harul Sfântului Duh.

---

79. Karl Müller, *Mission Theology*, p. 85-87.

80. Ioseph Mitsuo Kitagawa, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, traducere de Claudia Dumitriu, Humanitas, București, 1994, p. 268.

Misiunea ortodoxă, deși nu urmărește în primul rând o expansiune geografică, totuși, având în vedere „seducția“ și „nostalgia“ Ortodoxiei, poate și trebuie să fie un factor de polarizare, pentru că neurmărind interese doar trecătoare, de grup sau orgolii individuale, oferă spațiul și timpul sacru, exterior și interior, prin care omul credincios se redescoperă ca ființă spirituală, ca fiu al lui Dumnezeu în comuniune cu El, dincolo de orice reducționism psihologic sau sociologic, întru libertatea Duhului, a iubirii, spre credință dreaptă și lucrare dreaptă în folos comunitar, uman general. De aceea Ortodoxia este un factor de misiune mondială creștină, de mărturie autentică, de libertate și bucurie a comuniunii. Ea este Biserica ce participă la jertfa continuă a lui Hristos, la agonia Lui pe Cruce, spre mântuirea întregii lumi, pentru creșterea Trupului tainic al lui Hristos spre dimensiunile finale, pentru împlinirea planului de mântuire a lui Dumnezeu prin Biserica Sa, una, sfântă, sobornicească și apostolească, căreia Mântuitorul i-a încredințat în lume, în istoria umană, continuarea lucrării Sale mântuitoare.

Pr. lect. Gh. PETRARU

SEMINARUL „VENIAMIN COSTACHE“

FILE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC DIN MOLDOVA

Începând cu anul 1711 în Moldova și 1716 în Țara Românească, Imperiul Otoman n-a mai numit ca până atunci la cârma țării domni pământeni, din neamul Mușatinilor și Basarabilor, în care nu mai aveau încredere, ci trimiteau greci din cartierul Fanar din Constantinopol, instaurându-se astfel, până la 1821 în amândouă țările române domnia fanariotă.

Este lesne de înțeles că în această perioadă s-a manifestat o continuă decădere a vieții românilor din amândouă principatele sub toate aspectele: social, economic și religios. Toate posturile mai însemnate civile sau bisericești și averile erau în mâna fanarioților. Din punct de vedere cultural, școlile erau în mare parte în limba greacă, considerându-se că nu se poate preda științific în limba română.

Fără îndoială că în această perioadă au fost și greci care, deși străini de neamul nostru, au iubit țara și poporul în care trăiau.

În Moldova, omul providențial la începutul secolului al XIX-lea a fost Mitropolitul Veniamin Costache [1]. El se înscrie pe linia marilor săi înaintași Dosoftei și Varlaam, prin pregătirea sa, prin tipărirea cărților de cult și învățătură, prin înființarea de școli pentru pregătirea clerului și în general a fiilor poporului român [2]. El se înscrie, de fapt, prin întreaga sa activitate pe linia

---

1. Mitropolitul Veniamin Costache s-a născut la 20 decembrie 1768 în satul Roșiești (județul Vaslui) primind din botez numele Vasile. Tatăl său Grigorie Costache se trăgea dintr-o veche familie din Moldova, un strămoș al său fiind vornicul Boldur, sfetnic al lui Ștefan cel Mare. Mama sa, Maria, se trăgea din vechea familie Cantacuzino. După primele cunoștințe primite în casa părintească de la un dascăl grec, a urmat pentru scurt timp cursurile școlii de la Trei Ierarhi din Iași. În 1784 a fost călugărit la Putna de către episcopul Iacob Stamate, primind numele de Veniamin. Apoi este hirotonit diacon și chemat la mitropolie unde este hirotonit preot și numit mare eclesiarh și, în cele din urmă, egumen la Sfântul Spiridon din Iași. În 1792 a fost ales episcop de Huși, la vârsta de 23 ani și jumătate, apoi în 1796 trece ca episcop la Roman, iar în 1803 este ales mitropolit al Moldovei, păstorind cu unele întreruperi (1808—1812 și 1821—1822) până în 1842. La Iași a desfășurat o bogată activitate culturală, înființând multe școli, tipărind cărți, multe din ele pe cheltuiala sa proprie, înființând un spital la Roman, seminarul de la Mănăstirea Socola din Iași, punând și temeliile catedralei mitropolitane. A murit în 1846 la Mănăstirea Slatina, rămășițele sale pământești fiind aduse și așezate în Catedrala mitropolitană în 1886.

2. În 1805 înființează la Mitropolie o școală de psaltichie, având ca profesor pe protopsaltul Petrea; în 5 ianuarie 1829 domnitorul Ioniță Sturdza aprobă înființarea școlilor de la Trei Ierarhi: un gimnaziu (provizoriu) de 4 ani de studiu și o școală normală cu 2 ani de studiu; în 1834 înființează prima școală publică de fete; la 16 iulie 1835 ia ființă Academia Mihăileană; în 1841 tot datorită lui Veniamin Costache s-a deschis la Iași, prima școală de arte și meserii din Moldova, cf. V. A. Urechea, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, cu o scurtă introducere, cuprinzând note din Istoria culturii naționale anterioare secolului al XIX-lea și cu numeroase facsimile de documente, semnături, autografe etc., 3 volume, București, 1892, p. 5, 6, 9.

și misiunea Bisericii noastre ortodoxe românești dintotdeauna, cum arată pe drept cuvânt și C. Erbiceanu : „După cum aproape toată cultura noastră națională și cartea românească cunoscută de la Vasile Lupu până la Epoca Fanarioților s-a dezvoltat și a propășit, mai în toată vechimea noastră românească, sub adumbrirea providențială a sfintei noastre Legi creștinești, sub influența ideilor religioase, sub patronajul direct al mitropoliților, al episcopilor și al unora din ceilalți clerici, sub adăpostirea și sprijinul bănesc și moral tot al acestora, tot același fapt s-a petrecut și în timpurile mai moderne și încă pe o treaptă mai însemnată, adică pe timpul domnilor fanarioți până la 1804, când s-a înființat seminarul din Socola, cu alte cuvinte tot Biserica și reprezentanții săi au sprijinit cultivarea cărții românești“ [3].

Mitropolitul Veniamin Costache era omul care, prin alesele sale însușiri, putea să conducă Biserica spre împlinirea misiunii sale, el „iubea știința și o cultiva, iubea fapta bună și o practica, iubea țara ca român și o sprijinea“ [4]. Numai un astfel de om putea să facă înfăptuiri care să rămână peste secole, în memoria neamului și a Bisericii.

Pe cât de multe i-au fost însușirile, pe atât de multe i-au fost și realizările, însă în mod deosebit se distinge în istoria Bisericii și culturii noastre prin activitatea sa culturală, în special prin înființarea de școli. Nu întâmplător Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei, afirma despre precedesorul său că „în tot timpul arhipăstoriei sale a stat în fruntea învățământului public“ [5], iar V. A. Urechia sublinia „căci amintind de documentele referitoare la școli, din acest an (1804) pe dată condeiul vrea să scrie numele Mitropolitului Veniamin. Ne-am deprins cu toții a pune la numele lui toată mișcarea culturală de la acești ani“ [6].

Nu se poate afirma că până la Veniamin Costache nu existau școli și în limba română. Chiar la 29 mai 1803, domnitorul a așezat o școală de limbă greacă și una de limba română, la Mănăstirea Mavromolului în Galați. Însuși Moruz spune într-un hrisov din 24 mai 1808 că „din copilărie iubind învățătura“ l-a îndemnat să se ocupe de școli. De altfel, Moruz era obligat să se ocupe de școlile din Moldova din porunca sultanului Selim al IV-lea și nu numai de școli, ci și de spitale, de drumuri etc. [7].

La Iași, Mitropolitul Veniamin a găsit mediul ambiant format, cu un curent cultural însemnat, datorat predecesorilor săi, fie din cler, fie din lumea civilă. Meritul lui însemnat este acela de a fi știut să intre „cu toată inima și cu toată mintea în acest curent și în curând istoricul îl va găsi păsind în fruntea lui“ [8].

---

3. Constantin Erbiceanu, *Istoria seminarului Veniamin din Mănăstirea Socola*, fondat la 1804, Iași, 1885, p. 2.

4. *Ibidem*, p. 28.

5. Iosif Naniescu, *Cuvîntul făcut cu ocazia sfințirii bisericii celei mari, catedrala mitropoliei din Iași*, tipografia națională, Iași, 1887, p. 5.

6. V. Urechea, *op. cit.*, p. 93.

7. *Ibidem*, p. 94.

8. *Ibidem*.

Înființarea și activitatea seminarului în timpul păstoriei lui Veniamin Costache

Un contemporan ne relatează discuția avută de Mitropolitul Veniamin cu unii dintre boieri, discuție ce l-a determinat să înceapă activitatea de ctitor al școlilor. Aducându-i aminte că-i de viță de boier mare și ca atare, are datoria de a-i sprijini pe boieri, Mitropolitul le răspunde că adevăratul sânge de român curge prin cei de jos, pe când boierii și-au mai pierdut originalitatea, făgăduind că în câteva zile „voi înființa o seminarie pentru educația tuturor fiilor de popă din țară“ [9]. Așa a luat ființă, în 1804, „întâia școală sistematică de cultură religioasă și națională mult iubită de sufletul nemuritorului Mitropolit Veniamin Costache“ fiind „de o mare importanță pe câmpul renașterii noastre intelectuale, morale și naționale“ [10].

Adevărul este că necesitatea ridicării clerului o arătaseră numeroși domni anteriori, și însuși Mitropolitul Iacob Stamate. Veniamin sosește însă la momentul necesar, obținând de la domnitorul Alexandru Moruz (1802—1806), hrisovul de fondare a seminarului, pe care-l redăm: „Dacă cea mai mică vătămare a sănătății face pe om a nu-i place nici bunătățile trupului, nici ale norocirei, cu cât mai ales cea mai mică vătămare întru cele duhovnicești, aduce cea mai mare bătaie a cugetului, la cei ce sunt binecredincioși domni și ocârmuitori noroadelor. Între alte domnești și părintești a domniei mele privegheri, pentru îndestularea bunei vețuiri a supușilor, nu am trecut cu vederea și așezarea din nou a școlii de la Mănăstirea Socola, care acum s-a alcătuit spre învățătura, îndreptarea și desăvârșita catihisie a celor care se vor învrednici prin bisericeștile canoane a se hotărâ să primească darul cinului preoției, care mai înainte lipsiți fiind de aceasta mai întâi trebuitoare la dânșii învățătură și știință, era văzută greșire între cele duhovnicești și socotită vătămare, după însăși arătarea Prea Sfințitului duhovnicescului nostru Părinte a Mitropolitului țării. Spre aceasta dar, pentru ca să poată avea și cele trebuincioase a petrecerii vieții, cu toată îndestularea și mulțămirea, acei care vor fi vrednici a primi acest dar și mai înainte vor fi orânduiți spre catihisie învățăturii la această școală de la numita Mănăstire Socola, iată binevoind domnia mea, prin acest al nostru domnesc hrisov, rânduim, pe lângă celelalte venituri a numitei Mănăstiri, să se dea din domneasca noastră vistierie, câte 2500 lei pe tot anul ... și hotărâm Epitropia ca desăvârșit a Preasfințitul alesul de Dumnezeu Duhovnicul nostru Părinte Kirio Kir Veniamin Mitropolitul Moldovei, pe care nu numai îl îndatorim, ca să primească banii aceștia din domneasca noastră vistierie, dar osebit să se îngrijească cu neapărată datorie și cu râvnă osîrdnică pentru buna învățătură și cu deplină știință a catehisiei întru cele bisericești, ca petrecând cu îndestulare în vremea învățăturii și ieșind destoinici darului, să nu înceteze

---

9. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 30.
10. *Ibidem*, p. 1.

pururea a ruga, dătătorul binelui, Milostivul Dumnezeu, pentru această țară și pentru cei ce locuiesc într-însa. Acestea rânduindu-se și hotărându-se, s-a dat și domnescu nostru hrisov acesta, întărit cu a noastră domnească iscălitură și pecete cu credința prea iubiților noștri fii beizadele: Constantin V. V. Dimitrie V. V. și Nicolae V. V. și mărturia Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei Kirio Kir Veniamin și iubitorilor de Dumnezeu, Kir Gherasim, episcopul Romanului, Kir Meletie episcopul Hușului și a cinstiților și credincioșilor boierilor divanului domniei mele. Poftim frățește domnia mea și pe alți luminați domni, care în urma noastră vor primi din pronia cerească ocîrmuirea acestei de Dumnezeu păzitei țări, cu creștinesc cuget pentru a domniilor sale slavă și veșnică pomenire să adauge și să întărească această milă, ca în veci nestrămutată să se păzească. S-a scris în anii 1804, întru a doua domniei a Moldovei, la anul al III-lea în luna lui octombrie întru al nostru domnesc scaun în Iași“ [11].

Acest hrisov precizează clar anul fondării seminarului de la Socola și anume 1804 și nu cum au afirmat alți autori că ar fi anul 1803 [12]. Locul unde s-a înființat acest seminar este Mănăstirea Socola, lângă Iași, ale cărei maici s-au dus la Agapia, unde a fost stareță și sora Mitropolitului, Ecaterina. Baza materială a seminarului o constituia, pe lângă dania anuală fixată prin hrisovul domnesc, veniturile Mănăstirii Socola, iar mai târziu va contribui, după cum vom vedea Mitropolia și episcopiile sufragane, Roman și Huși.

Începuturile și primii profesori

Din dipticele seminarului rezultă că la deschiderea lui, în octombrie 1804, erau rânduiți următorii profesori: Dascălul Constantin, paharnicul Enache și călugărul Ioil. Nu se știe dacă au fost sau nu mai mulți profesori. S-ar părea că ar fi fost numai aceștia trei, deoarece Gh. Asachi [13] afirma într-o publicație a sa că la „seminarul din Socola, în 1804 se învăța doar: gramatica română și alte cunoștințe ce se socoteau trebuitoare pentru epanghelma de paroh“.

Însă oricât de puțin se va fi învățat la semniarul de la Socola, la începutul existenței lui și pe mulți ani încă, nu este atât de important, important este că acum debutează învățământul teologic organizat, sistematic din Moldova. Să nu uităm că celelalte seminarii din țară apar după aproape trei decenii, după ce acesta dăduse deja câteva generații de preoți. Din nefericire, la

---

11. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 94-95.

12. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 322. De seminarul Veniamin s-a ocupat V. A. Urechea în „Istoria școalelor“, Constantin Erbiceanu în lucrarea „Istoria seminarului Veniamin“ (Iași, 1885), Nicolae Buzea într-un articol aflat în manuscris, „165 de ani de la înființarea școlii Mitropolitului Veniamin Costache — școala de la Socola“, „anuarele“ seminarului Veniamin Costache, Nicolae Iorga, în lucrarea „Istoria învățământului românesc“, Gh. Pascu „Seminarul Veniamin Costache“, Ilie Gheorghiță, „Un veac de la moartea lui Veniamin Costache“ (Neamț, 1946), Vasile Vasilache „O monografie despre Veniamin Costache“.

13. Gh. Asachi, *Chestia învățăturii publice*, p. 9; apud, V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 96.

puțină vreme după deschiderea lui, apar evenimente politice care nu-i permit o viață liniștită, propice dezvoltării sale. La 1808, la venirea rușilor, Mitropolitul Veniamin Costache se retrage la Mănăstirea Neamț, pentru o perioadă de 4 ani, timp în care școala nu s-a întrerupt, dar nici nu a făcut mari progrese.

Din această primă perioadă a existenței seminarului de la Socola, nu avem alte informații decât cele prezentate. Constantin Erbiceanu, în al său Istoric despre seminar, descrie apropierea sufletească a cărturarului Mitropolit față de seminar și elevii lui. Singurele bucurii sufletești, Mitropolitul le găsea „cînd, obosit de preocupările sale literare și de frămîntările din afacerile politice, era în mijlocul elevilor seminariei, pe care îi considera ca pe fiii săi; pentru care, adesea, le aducea și le împărțea cu propria sa mînă: cuțitașe, materie de straie, colțuni, papuci și fructe; portocale și altele. El cunoștea aproape pe toți școlarii și adesea îi chema cu glasul său blînd și-i dezmierda îndemnîndu-i la învățătură“ [14].

Cu reîntoarcerea sa în scaunul mitropolitan, începe o însemnată mișcare culturală. În ceea ce privește programul seminarului din Socola, se simte o reală îmbunătățire. Acum se predau elevilor următoarele discipline de învățământ: gramatica română, simbolistica, catehisul, aritmetica, exegeza, istoria religiei, istoria universală, filosofia, limba latină, cântările bisericești și teologia [15].

Seminarul cunoaște un progres continuu. Bucuria marelui ierarh crește tot mai mult vizitând adesea seminarul și văzând drumul prosper pe care apucase. La examenul din 1815 au participat Mitropolitul cu alte persoane. Rostind o cuvântare de mulțumire, unul din școlari spunea: „Doi ani au trecut de cînd ne aflăm în această școală... am putut a ne face idei de gramatică, de simbol, de catihism, de aritmetică, de cartea Facerii, de istoria religiei, de istoria profană, de cele trei lucrări ale minții, de începutul limbii latinești, începutul bogoslovei, cîntările și rînduiala bisericii“ [16].

Fiind conștient de rolul fundamental al seminarului și știind că la baza civilizației unui popor este luminarea clerului, sfătuit de Gh. Asachi, Mitropolitul Veniamin a luat ca epitrop al seminarului pe vornicul M. Sturdza, cel mai învățat dintre boierii cei tineri, care înțelegea importanța unei asemenea chemări de a lucra la renașterea învățământului național. În același timp, pentru o mai bună organizare a seminarului a trimis pe Gh. Asachi în Transilvania, timp de 6 luni pentru a studia școlile române ortodoxe, organizate aici, încă de pe vremea lui Iosif al II-lea.

La întoarcerea în Moldova, la începutul anului 1820, Gh. Asachi a adus cu sine patru profesori, sub îndrumarea dr. Vasile Popp, unul dintre cei mai învățați și vrednici români, pentru a reorganiza seminarul Socola după un nou sistem.

Când se credea că seminarul intră într-o nouă etapă, superioară, reorganizat, cu un alt sistem și cu profesori renumiți, apare mișcarea eteristă, care paralizează orice activitate școlară. Cursurile se suspendă pe timp nedeterminat. Profesorii localnici,

---

14. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 37.
15. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 97.
16. *Ibidem*, p. 106.

dar mai ales cei transilvăneni își văd închisă cariera lor de profesorii la seminarul Socola, chiar la începutul ei. Acum este singura dată când se închide seminarul complet. Cu toate că greutăți au fost și mai înainte, uneori poate nu au avut profesori suficienți, alteori poate nu au avut școlari după posibilități, cu toate acestea cursurile s-au făcut.

Dar, ce e val, ca valul trece și școala și-a reluat activitatea. Nu se știe precis când au reînceput cursurile. Erbiceanu ne informează că: „După afirmațiile oamenilor bătrîni și ale unor persoane contemporane, seminarul a fost reînființat cu probabilitate în 1824“ [17]. În altă pare [18], același autor face afirmația că „în perioada 1821—1834, seminarul abia își susținea numele de școală“. Trebuie să înțelegem din aceste două afirmații, aparent contradictorii, că și în perioada 1821—1824, seminarul a ființat, însă cu multe neajunsuri. Din 1824 și-a reluat viața normală.

V. A. Urechea [19] scrie: „Seminarul sau școala pentru catehisie de la Socola exista ori cu cîtă scădere va fi fost și în anii dinaintea convenției de la Akerman“ (1829 n.n.). Mai mult, el menționează și numele câtorva profesori din această perioadă: Dascălu Enache, arhimandritul Ghedeon Proca, dascălul Vasile Popovici și probabil vestitul Pralea, autorul Psaltirii în versuri [20]. După reluarea cursurilor, din unele informații, rezultă că pe lângă elevii și cursurile obișnuite, seminarul avea și un fel de învățământ privat, special, pentru fiii unor civili distinși, chiar și pentru fete cărora li se preda: gramatica română, scrisul, retorica teoretică, aritmetica, algebra, geometria, geografia, istoria universală, istoria naturală, logica, morala, limba franceză și limba latină [21].

Existența unor cursuri private dovedește că era un număr însemnat de profesori, dar și de discipline.

Biblioteca seminarului

Cum este și firesc nu se pot face studii sistematice fără bibliotecă. Din dosarele existente reiese că era o activitate culturală atât în rândul profesorilor cât și a elevilor. La 1834 seminarul avea o bibliotecă [22] satisfăcătoare înzestrată cu strictul necesar. Pentru a pune la dispoziție profesorilor și elevilor cât mai multe cărți însuși mitropolitul donează seminarului în 1840 manuscrisele lui: 7 tomuri hrisostomice, catehismul Sfântului Chiril al Ierusalimului, tălmăcirea psaltirii, cântarea cântărilor și hexaimeronul [23], (o parte fiind traduse de mitropolitul însuși). Când se credea că seminarul și-a reluat activitatea din plin, din nou apar alte probleme. De data aceasta mai grave. La 7 mai 1828, rușii trec Prutul. Sosiți la Iași, ei vor să înființeze spitale și depozite de război în

17. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 54.
18. *Ibidem*, p. 57.
19. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 117.
20. *Ibidem.*
21. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 63.
22. *Ibidem.*
23. *Ibidem;* Dosarul nr. 4 din anul 1943 de la Arhivele Statului Iași, menționează unele cărți existente în biblioteca seminarului: Heilige Geschichte, Kleine Geographi, Geometria etc.

clădirile de la Trei Ierarhi și Socola. Școala de la Trei Ierarhi (înființată printr-un hrisov al domnitorului M. Sturdza (1834—1849) din 5 ianuarie 1829, cuprindea un gimnaziu de 4 ani și o școală normală de 2 ani) se pare că a fost salvată numai datorită intervenției energice a mitropolitului Veniamin de a deveni spital rusesc. În schimb, rușii se stabilesc lângă seminarul Socola, unde izbucnește un puternic incendiu, atât la seminar cât și la biserică. Pentru a doua oară seminarul este închis pentru mai multă vreme.

Cursurile seminarului se reiau abia spre sfârșitul anului 1833[24]. În vederea reluării cursurilor seminarului, mitropolitul Veniamin Cosache a încheiat, încă din 1832, cu episcopii sufragani, un acord pentru aplicarea dispozițiilor regulamentului organic, referitor la seminar. Deoarece cheltuielile crescuseră și era nevoie de o bază materială mai substanțială pentru buna desfășurare a activității seminarului, mitropolitul Veniamin a stăruit (ca cel ce a contribuit la alcătuirea regulamentului organic în Moldova) să se înscrie obligația pentru Mitropolie și Episcopii de a da banii necesari pentru întreținerea seminarului, în valoare de 60.000 lei[25]. (Mitropolia 25.000 lei, Episcopia de Roman 23.000 lei și Episcopia de Huși 12.000 lei). Din acest jurnal reiese că în Moldova, ca de altfel și în Muntenia, seminariile se întrețineau din alte fonduri decât din bugetul general al școlilor.

Disciplina elevilor

Pentru abateri ca: furturi, fuga în oraș etc. erau pedepsiți cu bătaia. Pentru abateri mai grave erau exmatriculați pe timp limitat sau definitiv[26]. De asemenea, regulamentul prevedea: mustrări, amenințări, pierderea dreptului la recreație în zilele săptămânii, în zilele de sărbătoare, arest la dormitoare, arest la închisoarea seminarului pe termen de la 12 ceasuri până la 3 zile.

Noi profesori. În perioada 1834—1844 se fac noi primeniri atât în ceea ce privește programa de studiu, cât și profesorii. Iată cum arăta situația cadrelor didactice în această perioadă[27]:

1. Filaret Scriban, profesor de teologie dogmatică, drept canonic, ermineutică și istoria patriei;

2. Dr. Aga Constantin Vârnav, profesor de medicină populară și medicul școlii;

3. Dr. Anton Velini, profesor de logică, psihologie și istoria filosofiei;

4. Enachi Nicolau, profesor de pastorală, retorică și limba română;

5. Arhimandritul Gherman Vida, profesor de elină și latină;

6. Ieromonahul Isaia Teodorescu (Popa Duhul), suplinitor de teologie morală și mărturisire ortodoxă;

---

24. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 245; vezi și Buletin F. O. Iași nr. 1, din anul 1833, p. 181-182.

25. *Ibidem*, p. 265.

26. Dosarul nr. 1448, filele 2 și 4 din Arhivele Statului-Iași.

27. ***Foaie oficială***, Iași, nr. 12 anul 1944 și C. Erbiceanu, *op. cit.*

7. Andrei Teodorescu, profesor de istorie universală, geografie sfântă și obștească;

8. Ioan Lupu, profesor de cântări bisericești, tipic și tâlcuirea ritualului;

9. Constantin Focșa, suplinitor de istorie bisericească, gramatică, aritmetică și caligrafie;

10. Dimitrie Bușureanu, suplinitor de istorie sfântă și explicarea bibliei.

Un moment demn de semnalat este numirea seminarului în mod oficial, Seminaria Veniamina. La 1 ianuarie 1840 după recepția de la curte, M. Sturdza adresează mitropolitului Veniamin o scrisoare în care arată că „aproape jumătate de veac întru lucrul păstoriei sufletești, în care diastamă n-ați pregeta a aduce turma cuvîntătoare încredințată vouă de marele arhiereu, către păsunea cea neîntristătoare a învățăturii lui Iisus Hristos, totodată sîrguinței a îmbunătăți starea morală a bisericii și a clerului iubitei noastre patrii, prin informarea preoților vrednici de a învăța poporul la altarul Domnului și luînd aminte că Seminaria Socolei ați înființat-o nu numai ca așezămînt de învățături teologice, dar și ca azil al muzei și al literaturii românești, făcîndu-vă după apostolul, noul pildă bună, drept aceasta spre a vă încunoștiința în viitorime faptele voastre, domnul hotărăște ca săminarul să poarte numele de Seminaria Veniamina“ [28].

Totodată domnitorul trimite mitropolitului trei medalii de aur, una pentru a se pune la temelia noii Mitropolii, alta pentru arhiva seminarului și o a treia pentru mitropolit [29].

La 20 septembrie 1842 (până la 10 noiembrie 1830) este numit rector la Seminarul Veniamina Filaret Scriban, „un adevărat apostol al renașterii spirituale a clerului din Moldova“ [30]. Fiind un om luminat și știind că renașterea reală și temeinică a unui popor se pregătește prin renașterea și cultivarea clerului, noul rector a creat condițiile necesare pentru ca „această școală să intre în adevărata sa cale spre a-și putea ajunge scopul ce-l urmărea fondatorul ei, adică cultivarea intelectuală și morală a clerului“ [31]. Pe lângă vechii profesori au fost aduși alții noi [32].

Dar orice început are și un sfârșit. Mitropolitul Veniamin, inițiatorul și susținătorul noului curent cultural, îndrumătorul și întemeietorul școlilor părăsește scaunul mitropolitan al Moldovei, în luna ianuarie 28 de zile, anul 1842. Când a fost ridicat în scaun era tânăr, avea 35 de ani și după o activitate bogată se retrage la Mănăstirea Slatina bătrân și amărât. Era amărât că se desparte de locul unde a trăit atâta vreme, de cei pe care i-a iubit. În același timp avea și satisfacția că lasă ceva în urmă, „Nădejdea, pe care am nutrit și o nutresc în sufletul meu, e că înmulțindu-se cărțile

---

28. *Ibidem;* V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 167.
29. *Ibidem.*
30. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 70.
31. *Ibidem.*
32. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 198.

și științele, dacă nu eu măcar urmașii mei se vor învrednici de un cler învățat și cuviincios și de un norod luminat“ [33].

Iată cum este descrisă atmosfera în ajunul plecării sale: „Trei zile nu se mai sfîrșea lumea din toate treptele societății ieșene, care au parcurs apartamentele Mitropoliei, spre a da o ultimă sărutare de mână fostului Prelat al țării“ [34]. Domnitorul Sturdza, temându-se de o manifestație populară care i-ar fi putut impune păstrarea în scaun a lui Veniamin, a dat ordin să fie dus la Mănăstirea Slatina noaptea.

Starea seminarului după retragerea lui Veniamin

După retragerea sa seminarul ce-i poartă numele intră într-o nouă fază. Încă din 1842 se deschide și clasa a V-a de studiu, cu studii de teologie, de morală și de pastorală, rămânând Seminarul Veniamin, ca și în trecut, prima școală clericală din principate. Vin noi profesori [35], iar epitropia școlilor publice dă un nou program de studii și un regulament de administrație internă.

În timpul sedis — vacanței, domnitorul înființează o epitropie specială a seminarului, în care îl numește și pe vărul său Alexandru Sturdza. În această perioadă, sub aspectul materiilor de învățământ și al profesorilor, situația seminarului este foarte bună, însă apare o altă problemă. Noul mitropolit Meletie, care dăduse multe mii de galbeni pentru cârja arhiepiscopală și ținea să-și recupereze banii, hirotonea în acest scop pe toți cei care îi plăteau. Acum, din porunca lui, apar în capitalele de județ așa numitele școli catehetice, pe motiv că Seminarul Veniamin nu scoate suficienți candidați pentru preoție [36].

Ceea ce cu eforturi și cu sacrificii însemnate au reușit să facă mitropolitul Veniamin și colaboratorii săi, noul mitropolit Meletie voia să dărâme cât mai repede. A redus cursurile de seminar la 4 ani, a scos științele teologice și filosofice mai înalte, punând în disponibilitate pe profesori respectivi, iar în ianuarie 1848, îl scoate pe Filaret Scriban din amândouă funcțiile: de profesor și rector al seminarului, pentru că împreună cu învățatul boier Alexandru Sturdza reușise — împotriva lui — să obțină de la domnitor o lege de reorganizare a seminarului în 1847 [37].

---

33. Mitropolitul Veniamin Costache, *Înainte cuvântare către cititori,* în „Istoria Scripturii Vechiului Testament“, Iași, 1824; apud, N. C. Enescu, *V. Costache ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova,* în „M.M.S.“ XLVIII (1967), nr. 1-2, p. 33.

34. V. A. Urechea, *op. cit.,* p. 217.

35. Ioan Trifu Maior din Transilvania profesor de istorie și retorică; Lăzărescu profesor de limba română, geografie și logică; Lupu David profesor de cântări bisericești; C. Facaș profesor de catehism, istorie biblică și bisericească; Leon Filipescu profesor pentru aritmetică și geometrie ș. a.; cf. V. A. Urechea, *op. cit.,* p. 219.

36. *Ibidem,* p. 242.

37. Mitropolitul Meletie intenționa să desființeze seminarul pentru a putea face preoți pe cine plătea. Tocmai de aceea rectorul seminarului Filaret Scriban, cu sprijinul lui Alex. Sturdza, s-a străduit și a reușit, în cele din urmă, să obțină o aprobare de reorganizare a seminarului. Prin aprobarea obținută, seminarul își păstra importanța sa științifică și culturală. Totuși mitropolitul a reușit să obțină dreptul de a hirotoni pe candidații școlilor catehetice care erau de scurtă durată și de o pregătire mult sub nivelul seminarului; cf. V. A. Urechea, *op. cit.,* p. 322.

Se apropia revoluția de la 1848 cu ideile ei. Filaret Scriban avea destulă influență. Vremurile erau prea tulburi pentru ca domnitorul Sturdza și mitropolitul Meletie să fie fără de grijă. De aceea Meletie îl numește pe Filaret Scriban director al seminarului fără să predea. Mai târziu îl repune și ca profesor.

Cum este și firesc, în urma unor evenimente deosebite — cum a fost revoluția de la 1848 —, toți au așteptat o schimbare radicală în toate domeniile, dar ea, mai ales pentru Biserica Moldovei și pentru învățământul Seminariei Veniamina n-a venit. Dimpotrivă, Meletie a desființat științele mai însemnate, reducând seminarul la o simplă școală catehetică. Iată ce ajunsese visul lui Veniamin!

Dacă pe lângă acest regres adăugăm și nenorocirile timpului, adică holera de la 1848, ocupația rusească, fruntașii revoluției plecați în exil, atunci ne putem face o imagine cât mai apropiată de reala și trista situație. De aceea, Alexandru Sturdza adresa vărului său M. Sturdza, următoarele cuvinte: „Seminarul este un gaj pentru viitorul Moldovei. La ce ne-ar servi cele mai bune instituții fără moravuri? și fără progresul religiei? Unde ar fi la noi garanția moravurilor publice? Eu înțeleg pe deplin, vărul meu, că sunt în Moldova mulți oameni oare privesc cu un ochi destul de rău seminarul de Socola, cu tot caracterul lor sfințit; pentru că acești oameni trăiesc în abuz. Deci, după vederile mele, cel mai monstruos dintre toți este acela care infectă nu numai prezentul, dar încă ucide viitorul nostru“ [38].

Anul 1851 reprezintă un început bun și nou pentru seminar. Acum în timpul lui Grigore Ghica se publică un nou regulament [39], privind învățământul din Moldova prin care se asigura gratuitatea. Cea mai de seamă prevedere a acestui regulament este declararea limbii naționale ca singura limbă de învățământ. În același an, 1851, seminarul Veniamin se reorganizează cu o lege specială, trimisă în cercetarea divanului obștesc. Autorul acestei Legi a fost Filaret Scriban, pentru care V. A. Urechea face următoarele aprecieri: „Dacă altceva n-ar fi făcut bun acest bărbat decît numai această legiuire încă ar trebui mult respectat de posteritate“ [40].

Această lege cuprindea printre altele:

— înființarea de seminarii eparhiale la Roman și Huși, cu un curs de patru ani;

— ridicarea cursurilor seminarului de la Socola la opt ani, cu clauza că pot ieși elevi din seminarul Socola și după terminarea cursului de patru ani;

— se dispune ca proestoșii, protoiereii, dicasterioții, egumenii, arhimandriții și arhiereii să nu se ridice la aceste grade decât numai după ce vor prezenta mai întâi atestat de urmarea cursurilor teologice;

---

38. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 86.

39. Acest regulament prevedea ca învățătura înaltă să înceapă în facultăți de îndată după organizarea deplină a școlilor secundare. Facultățile fiind: filosofie, teologie, și medicină, organizate la Universitatea din Iași în 1860.

40. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 57.

— se interzice în mod absolut a se mai hirotoni preoți dintre candidați, ci numai dintre elevii care au terminat cursul de patru ani [41].

Filaret Scriban a prevăzut aceste puncte pentru a aduce seminarul la scopul pe care l-a avut la înființare, pentru a-l ridica la un nivel teologic și științific cât mai înalt, ca cei ce vor să dea aici să aibă o pregătire superioară, capabili de a-și îndeplini misiunea lor.

Dintre profesorii cei mai de seamă din această perioadă amintim pe frații Filaret și Neofit Scriban, protosinghelul Melchisedec Ștefănescu, Isaia Teodorescu, Hristofor Scriban și alții [42]. Trebuie să subliniem faptul că în anul școlar 1859—1860, la seminarul Veniamin s-au predat și „învățături facultative de gradul al III-lea". „La 26 octombrie 1860 s-a inaugurat în prezența domnitorului Alexandru I. Cuza, noua universitate din Iași cu 4 facultăți: drept, filosofie, științe și teologie. La noua facultate de teologie au funcționat ca profesori Filaret Scriban și Vladimir Suhopan, facultate ce a durat până în anul 1864, când din lipsă de profesori și de studenți s-a desființat" [43].

Organizarea dată de Filaret Scriban a existat până în anul 1864, când după secularizarea averilor mănăstirești, M. Kogălniceanu a reformat seminarul Veniamin, reformă apreciată ca deosebit de pozitivă.

Pentru această perioadă, în seminariile din România erau tipărite și se foloseau următoarele manuale:

— Mărturisirea ortodoxă, apărută la Neamț;
— Istoria Vechiului Testament a lui Filaret Scriban;
— Istoria Noului Testament a arhimandritului Teoctist Scriban;
— Manualul de tipic și liturgica de arhim. Melchisedec Ștefănescu;
— Istoria bisericească a lui Filaret Scriban;
— Teologia morală a lui Filaret Scriban;
— Teologia pastorală de arhim. Melchisedec Ștefănescu;
— Introducere în Vechiul și Noul Testament;
— Omiletica de arhim. Teoctist Scriban;
— Ermineutica sacră a lui Filaret Scriban;
— Dreptul canonic al lui Andrei Șaguna;
— Teologia dogmatică a lui Melchisedec Ștefănescu;
— Introducere generală în științele teologice a arhimandritului Melchisedec Ștefănescu.

Nu erau tipărite încă următoarele manuale teologice: Patrologie, Arheologie și Istoria Bisericii românilor [44].

---

41. *Ibidem*, p. 58.

42. Dr. Anton I. Velini profesor de logică, filosofie și istoria filosofiei; Ion Mandinescu; Ierom. Ieremia profesor de liturgică și catehism; Alexandru Petrino profesor de muzică vocală; Isaia Vicol profesor de mărturisire ortodoxă și gramatică română; G. Sandovici profesor de cântări bisericești și Noul Testament și ierod. Policarp profesor de cronologie și geografie; cf. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 108.

43. Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, manual pentru Institutele Teologice, București, 1982.

44. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 115.

Perioada de progres a seminarului a fost până la anul 1873, când ministrul de culte și instrucție publică, generalul Tell, „a lovit de moarte învățământul religios în toată țara, desființînd catedre, întrunind mai multe științi pe capul unui profesor, înmulțind în mod neauzit orele de lecții, la unele studii pînă la 21 pe săptămînă, pe cînd regulamentul și programele făcute sînt prevăzute cel mult 3-4 lecții de fiecare obiect pe săptămînă“ [45].

Totodată a redus în mod nepermis de mult salariile profesorilor de la cursul inferior de la toate seminariile din țară. Din această perioadă se păstrează un program de studiu pentru fiecare clasă [46].

După Filaret Scriban urmează la conducerea seminarului fratele său, Neofit și alții [47] până în 1891, când pentru Seminarul Veniamin începe o nouă viață. Mitropolitul Iosif al II-lea Naniescu, care era în căutarea unui nou local pentru seminarul Veniamin Costache ce fusese mutat de la Mănăstirea Socola, își pusese ochii pe clădirea vecină cu mitropolia. Acest local nu era decât vechea casă a familiei Sturdza, zidită în primele decenii ale secolului al XIX-lea și care a servit și de palat domnesc în capitala Moldovei pe timpul domnitorului M. Gr. Sturdza (1834—1849), deoarece vechea curte domnească fusese arsă de incendiul din 1827. De la părăsirea ei (1849) până în preajma anului 1850, clădirea ajunsese într-o situație deplorabilă „nu-i mai trebuia mult ca să înceapă a cînta cucuvaiele într'nsa“ [48].

În ziua de 20 mai 1891, se pune piatra fundamentală pentru începerea lucrărilor de reparație și amenajare a acestui frumos palat, pe frontispiciul căruia mai dăinuiau încă stema Țării Moldovei și inițialele domnitorului. Cu această ocazie Mitropolitul Iosif Naniescu a rostit cuvintele: „Iată seminarul se mută astăzi în vechiul palat al familiei Sturdza, situată aici, lîngă mitropolie, în care palat a rezidat și însuși răposatul fost domnitor al Moldovei, M. Gr. Sturdza voievod ... acela în mîna căruia a depus demisia mitropolitul Veniamin Costache. Și iată astăzi o pot spune: te-am răzbunat Veniamine contra celuia care ți-a amărît zilele, căci iată astăzi, te-ai mutat în palatul lui“ [49].

În 1893, după ce timp de 2 ani de zile seminarul Veniamin Costache cu toată zestrea lui și cu tot personalul administrativ în frunte cu directorul, arhim. Varlaam Răileanu, s-a stabilit definitiv în vecinătatea mitropoliei, care „rivaliza sub toate raporturile, cu cele mai frumoase clădiri și instituții din Iași“ [50].

Vine perioada grea a războiului I mondial (1916—1918). Seminarul, ca toate școlile din Iași, s-a pus la dispoziția spitalelor de răniți cu toată zestrea lor. În prima fază a războiului, seminarul a

---

45. Dosarul 116, fila 101 de la Arhivele Statului-Iași.

46. *Ibidem.*

47. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 131.

48. Diac. Ilie Gheorghiță, în *Anuarul Seminarului Veniamin Costache,* 1937, 1941, Iași, 1942, p. 125.

49. Protos. V. Vasilache, *Iosif Naniescu, strălucit mitropolit al Moldovei,* Mănăstirea Neamț, 1940, p. 143; apud. diac Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, p. 126.

50. Diac. Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, p. 127.

fost transformat în spital, fiind denumit „Spitalul nr. 272 de răniți", administrat de însuși directorul școlii, preotul Pavel Savin [51].

În a doua fază, când a avut loc refugiul tuturor autorităților din București, seminarul trece ca spital al așezămintelor brâncovenești, grija școlii nemaifiind acum în seama conducătorilor firești, ci în seama noilor autorități spitalicești. Câte transformări și amenajări nu face un stăpân nou...!

Biblioteca seminarului — cea mai veche bibliotecă din Iași — a fost aruncată în sala de gimnastică. După plecarea spitalului brâncovenesc, clădirea seminarului a fost amenajată pentru găzduirea membrilor din corpurile legiuitoare (camera și senatul), care pe atunci își țineau ședințele în Iași, orașul devenit capitala României. Alte transformări pe trupul greu încercatei clădiri, destul de chinuită de pe urma celor două spitale. Fiecare dormitor a fost împărțit cu pereți de scândură, în câte 15-20 cabine, pentru fiecare senator și deputat câte una.

Subsolurile clădirii unde se țineau altădată dulapurile cu lenjeria elevilor, deveniseră igrasioase, nemaiputând păstra și servi la nimic. În ce privește mobilierul, materialul didactic și în general zestrea școlii, în mare parte nu mai existau. Așa de multe lucruri erau de făcut la clădirea seminarului, încât noul lui rector, preotul Vasile Iordăchescu (1 septembrie 1921-1 octombrie 1925), nici nu s-a gândit la o reparație, ci la mutarea lui la vechiul loc. Mănăstirea Socola, unde o așezase la început ctitorul ei înțelept, dar eforturile sale insistente au rămas fără rezultat, deoarece „pătura noastră cultă și conducătoare tot nu s-a dat convinsă... îi intrase ei în minte, încă înainte de Cuza Vodă, că spitalelor de boli nervoase, pușcăriilor și azilurilor de vagabonzi de tot felul, le stă mai bine într-o mănăstire, decât unui seminar pentru pregătirea preoților" [52].

Așa s-a apucat de reconstruit, refăcut, reparat localul și mobilierul. Fratele său Cicerone Iordăchescu, urmându-i la conducerea seminarului (până la 1 septembrie 1928), a continuat lucrările de restaurare, adăugându-i în plus o clădire nouă cu parter și etaj pentru locuința personalului de serviciu.

De la 1 septembrie 1928 până la 1 iulie 1940 a fost director al seminarului preotul Ioan Negoiță, în timpul căruia, în vara anului 1935, s-a adus biblioteca din sala de gimnastică unde stătea în dezordine din 1916 și s-a așezat cu dulapurile ei frumoase din stejar masiv în sufrageria arhim. Varlaam Răileanu. Acum biblioteca Seminarului numără peste 8000 volume, multe din ele făcând parte din fondul de carte veche și rară.

Situația la învățătură a elevilor, programul, activitatea și educația moral-religioasă în această perioadă

Din informațiile existente rezultă că programul de învățătură, cât și disciplină al seminarului era foarte strict. De pildă, în anul

---

51. *Ibidem*, p. 128.
52. *Ibidem*, p. 130.

1938, din totalul de 243 de elevi au fost promovați integral doar 120, 89 fiind corigenți, iar restul repetenți și retrași.

Orele se țineau dimineața și după amiaza de la ora 14,30, în afară de joia și sâmbăta, deoarece joia făceau exerciții premilitare, iar sâmbăta igiena fizică și programul la biserică. În afară de aceste activități, organizau excursii, sădeau pomi, făceau exerciții de apărare pasivă etc.

Educația moral-religioasă consta în rugăciune dimineața și seara, la începutul și sfârșitul lecțiilor, la prânz și la cină. La serviciile divine participau în capela școlii, la mitropolie, la biserica Banu și la biserica „40 de sfinți". În postul Crăciunului și Postul Mare se suspendau cursurile pentru ca elevii să ia parte zilnic la serviciul bisericesc. Elevii din clasa a VIII-a țineau zilnic predicile în capelă. Se țineau predici și în bisericile din oraș. Organizau coruri la biserica „Sf. 40 de sfinți", la capela seminarului și la biserica Metocul Maicilor.

Elevii făceau ore de educație fizică în aer liber sub îndrumarea pedagogilor. Erau îndrumați să contribuie la diferite colecte: pentru bisericile din Ardeal, pentru organizarea unei secții de asistență socială pe lângă societatea lor, Boldura. Au contribuit de asemenea la mărirea fondurilor pentru spitalul școlii, pentru societatea de cruce roșie a tineretului. În general, se vede o intensă activitate atât pe planul învățământului cât și pe cel social-calitativ [53].

Ultimii ani din viața seminarului Veniamin Costache

La 9-10 noiembrie 1940, a avut loc un cutremur de pământ foarte mare, care a afectat foarte grav clădirea seminarului. Reparațiile au fost făcute sub conducerea directorului Gh. Tudorache. Abia se terminaseră reparațiile, când a început războiul la 22 iunie 1941. Bombele cădeau peste tot, neocolind măreața biserică a mitropoliților Veniamin și Iosif. Trei dintre ele au lovit aripa dreaptă a seminarului, tocmai în locul unde se afla biblioteca. Urmările au fost dezastruoase. S-a distrus mare parte din clădire și din cărți. Unele din ele nici nu s-au mai putut reconstitui și astfel biblioteca, de data aceasta în număr de aproape 9000 de volume, a înregistrat o pierdere însemnată, irecuperabilă în mare parte [54]. S-au făcut apeluri la Ministerul Culturii naționale din partea Mitropoliei, iar din partea conducerii Seminarului la foștii elevi, pentru ajutoare. Lucrările au început în septembrie 1941 și au durat până în 1942. Nici de data aceasta viața Seminarului nu a fost lungă.

Prin legea cultelor din 1948 s-au desființat seminariile, la Iași rămânând o școală de cântăreți, până în 1950. În 1952, din contopirea Școlii tehnice de la Suceava, a Seminarului monahal de la Neamț și a Școlii de cântăreți de la Iași a rezultat Seminarul Teologic de la Neamț. Clădirea fostului seminar în momentul de față este folosită de Facultatea de Teologie, reînființată la 1 octombrie 1990.

---

53. *Ibidem*, p. 120.
54. *Ibidem*, p. 139.

Este ușor de constatat că deși această școală a început prin a fi o școală spre desăvârșita catehisie a celor ce se vor învrednici să primească „haina cinului preoțesc", ea s-a dezvoltat continuu, an după an, fiind singura școală care a dat Moldovei un cler cu adevărat luminat.

Importanța seminarului Veniamin Costache pentru învățământul teologic din Moldova

În perioada 1842—1860, seminarul a dat tot corpul profesoral de la sate, catecheții și profesorii de religie de la gimnazii și licee, precum și majoritatea profesorilor din seminariile Roman, Huși și Neamț. În total au fost peste 3000 de elevi, din care majoritatea au ocupat funcții preoțești și profesorale, iar alții au funcționat în ramuri juridice, administrative, militare etc. Iată cum apreciază istoricul C. Erbiceanu rolul seminarului: „Dacă n-ar fi făcut alt bine această școală decît acest lucru, și atunci valoarea ei, ca școală mamă, este destul de însemnată. Dacă pe lângă acesta vom mai adăuga numărul considerabil de preoți, capabili ce a avut și are încă Moldova, dacă vom mai observa că tot ce a avut și mai are încă astăzi cult în clerul înalt țara, este aproape tot ieșit numai din seminarul Veniamin; dacă s-a făcut vreo opunere ignoranței și arbitrariului în administrația bisericească de cineva, apoi tot fiilor seminarului se datorește. Singură această școală a dat putină cultură în pătura de jos a poporului în mai bine de jumătate de secol" [55]. Mulți din foștii elevi ai seminarului au fost trimiși la studii peste hotare, printre ei numărându-se Filaret Scriban, Clement Nicolau, Filaret Dimitriu, C. Erbiceanu, Ghenadie Năceanu, ierod. Damaschin și alții [56].

Seminarul Veniamin Costache a dat numeroși profesori și directori: Pr. Gh. Vlad, Pr. C. Todicescu, Pr. D. Furtună, Pr. Ilie Gheorghiță, Pr. Scarlat Porcescu; profesori universitari: C. Nazarie, Dr. Ioan Savin, Dr. Vasile Ispir, Pr. Valeriu și Cicerone Iordăchescu, Dr. N. Buzea; arhierei: Filaret și Neofit Scriban, Dositei Sirețeanu, Ieremia Gălățeanu, Valerian Rîmniceanu, Varlaam Răileanu; episcopi: Silvestru Bălănescu, Ghenadie Enăceanu, Ioanichie Moisiu, Ioanichie Flor, Gherasim Timuș, Iuliu Scriban, Iacob Antonovici, Partenie Ciopron; mitropoliți primați: Conon Arămescu și Atanasie Mironescu și chiar un patriarh: Nicodim Munteanu [57].

Nu trebuie să uităm că între elevii seminarului Veniamin Costache a fost și povestitorul Ion Creangă.

Seminarul a fost o școală de dezvoltare continuă a culturii, atât a celei teologice, cât și a celei naționale în general, la nivelul la care ea ajunsese în stările avansate. În seminar s-au predat pen-

---

55. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 121.

56. V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 165.

57. N. Buzea, *165 de ani de la înființarea școlii Veniamin Costache, școala de la Socola*, în manuscris, fila 11.

tru prima oară în limba neamului, cartea românească, din ea au ieșit cei dintâi oameni cărturari din masa de jos, cărora le erau închise ușile școlilor civile, ele fiind rezervate pe atunci claselor privilegiate.

Seminarul lui Veniamin a pus bazele învățământului modern în Moldova și a creat prin aceasta premisele unei dezvoltări culturale înaintate ulterioare, ceea ce l-a determinat pe C. Erbiceanu să afirme „ceea ce este Sorbona pentru francezi, este Socola pentru români“ [58].

Este vremea, mai mult ca oricând astăzi, până nu va fi prea târziu, să ne dăm seama de rolul școlilor teologice și de necesitatea stringentă de pregătire a tinerilor teologi, pentru că numai un cler moral și luminat poate să determine o ridicare morală religioasă a credincioșilor.

Astăzi se simte acut necesitatea prezenței preotului în societate și suntem chemați poate mai mult ca niciodată, să fim „lumina lumii“ și „sarea pământului“. Acum când apar tot mai multe concepții, ideologii, învățături și influențe străine de Biserica și neamul nostru, să le oferim evangielia păcii, iubirea jertfelnică a lui Hristos și calea Sa mântuitoare.

Pr. asist. Ion VICOVAN

58. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 122.

VENIAMIN COSTACHE (1768—1846), PROMOTOR AL MUZICII ÎN ȚARA NOASTRĂ

Personalitate proeminentă și multilaterală a istoriei culturii românești, mitropolitul Veniamin Costache se înscrie și în istoria muzicii noastre printre principalii promotori a unei arte autentice, strâns legată de tradițiile ortodoxe și în limba națională.

Figura sa a fost reținută doar fragmentar de marile sinteze ale secolului nostru, în pofida faptului că atât contemporanii cât și urmașii direcți care i-au judecat activitatea l-au considerat una din cele mai ilustre figuri ale Moldovei primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Iată cum ni-l prezintă Edgard Quinet, care l-a cunoscut direct, prin intermediul socrului său, Gheorghe Asachi: „La începutul acestui secol apare din sînul societății ieșene întocmai ca un spirit din Renaștere din mijlocul unor ruine, figura măreață a lui Veniamin Costache. Cu toate că trăind în de-afară de sferele lumești și ale diplomației, totuși în simplitatea sa odiseeană el înțelegea și cunoștea tot ce era de nevoie pentru regenerarea poporului său“ [1]. Istoricul francez cunoștea probabil și deviza înaltului prelat moldovean, urmărită nu numai în exprimări teoretice, ci și în practică: „Știință și școli pentru nație și în limba patriei“, ca și mărturisirea din testamentul său: „Toate mijloacele câte împrejurările mi-au înlesnit le-am întrebuințat pentru ridicarea nației“ [2].

Boierii din Divanul țării, al cărui conducător a rămas multă vreme, datorită funcției sale ecleziastice, îl considerau și i se adresau „ca unui obraz ce porți fruntea neamului“ [3].

Considerat pe bună dreptate „făcătoriu de bine la tot neamul rumânesc, nu numai la cești din patrie ci și la cel de peste munți — fără deosebire de confesiune — și la cel din Valahia“, Veniamin Costache s-a bucurat de atenția istoricului Nicolae Iorga, cel care-i consacră o lucrare [4].

Secolul nostru a receptat doar fragmentar personalitatea și activitatea mitropolitului cărturar. Astfel George Călinescu îi înscrie numele în marea sa sinteză de istoria literaturii doar în subcapitolul *Începuturi de filosofie* din capitolul *Descoperirea occidentului* [5]. Argumentele încadrării le găsește în cele două traduceri ale cărților lui Evghenie Vulgariul — *Adoleshia filotheos adecă îndeletnicire vorbitoare de Dumnezeu*, tipărită în 1815—1819 și *Îndeletnicire despre buna murire* — 1845.

---

1. Edgard Quinet, *Oeuvres complétes — Les Roumains*, vol. IV, Paris, 1857, p. 89-90.

2. Andrei Vizanti, *Veniamin Costache mitropolit al Moldovei și Sucevei, Epoca, viața și operele sale*, Iași, Tipolit, Buciumul român, 1881.

3. Vasile Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costache (1768—1846)*, Mănăstirea Neamț, 1941.

4. Nicolae Iorga, *Viața și faptele mitropolitului Moldovei, Veniamin Costache (1768—1846)*, București, Editura Minerva, 1907.

5. George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 212.

Gheorghe Adamescu îi amintește cele 17 traduceri, între ele citând *Funia întreită* (dogma trinității), *Piatra scandelei*[6].

După monografiile complexe datorate lui Andrei Vizanti, Constantin Erbiceanu[7], N. Tănăsescu[8], Vasile Vasilache etc., au continuat creionările personalității cărturarului pe diferite fațete:

— personaj istoric: Alexandru Zub[9];

— ctitor de școală românească: N. C. Enescu[10];

— personalitate a vieții religioase: Mircea Păcurariu[11], Gheorghe Moisescu, Ștefan Lupșa și Alexandru Filipașcu[12];

— traducător de lucrări teologice și ctitor de limbă literară: Nestor Vornicescu[13], Scarlat Porcescu[14], Constantin Teodorovici[15], Antonie Plămădeală[16] ș. a.;

— ctitor de tipografii în limba română: Epifanie Norocel[17];

— gânditor iluminist: N. Isar[18].

Toate aceste surse ne înlesnesc profilarea figurii complexe a cărturarului prelat și apoi conturarea aportului său la dezvoltarea vieții muzicale din țara noastră.

Născut la 18 decembrie 1768, în localitatea Roșiești din județul Fălciu, ca descendent din familia aparținând marii boierimi a

---

6. Gheorghe Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, „Cartea Românească", București, 1931; partea a II-a, *Dicționar istoric și geografic universal*, p. 1930.

7. Constantin Erbiceanu, *Despre viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei (1803—1842)*, București, 1888.

8. N. Tănăsescu, *Viața și activitatea lui Veniamin Costache*, București, Tip. Gutemberg, 1896.

9. Alexandru Zub, *Cu privire la unele frământări din Moldova în anul 1819. Un episod din viața mitropolitului Veniamin Costache*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, an XLV, nr. 3-4, martie-aprilie, 1969, p. 195-216.

10. N. C. Enescu, *Veniamin Costache — ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova*, în „M.M.S.", Iași, an XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1967, p. 32-48.

11. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, vol. II, 1981.

12. Gheorghe Moisescu, Ștefan Lupșa și Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă 1958.

13. Nestor Vornicescu, *Literatura patristică și preocupările mitropolitului Veniamin Costache*, în „M.M.S.", Iași, an XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1967, p. 49-60.

14. Scarlat Porcescu, *Limba română literară în opera mitropolitului Veniamin Costache*, în „M.M.S.", Iași, an XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967.

15. Constantin Teodorovici, *Veniamin Costache*, în Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, București, Editura Academiei, 1979, p. 221-222.

16. Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși ctitori de limbă și cultură românească*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1977.

17. Epifanie Norocel, *Mitropolitul Veniamin Costache și tipografia din Iași*, în „M.M.S.", Iași, an. XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1967, p. 71-79.

18. N. Isar, *Trăsături iluministe în gândirea și activitatea lui Veniamin Costache*, în Revista de filosofie, București, an XV, nr. 4, martie 1968, p. 445-452.

Costăcheștilor — după tată (Boldur a fost vistiernic, vornic și mare spătar al lui Ștefan cel Mare) și din familia Cantacuzineștilor — după mamă, tânărul Vasile învață la Iași, unde se stabilesc părinții săi, cu un dascăl grec și apoi la Academia domnească. Gheorghe Adamescu îl numără printre ucenicii starețului Paisie de la Neamț [19], unde tânărul Vasile devine la numai 15 ani „călugărașul Veniamin" — cum l-a numit Iorga. Dacă avem în vedere puternica influență exercitată de reformatorul vieții monahale, Sfântul Paisie Velicikovschi și perspectiva deziderateloг acestei reforme față de viața culturală, Veniamin Costache se va dovedi un exponat de marcă al paisianismului. După o notiță proprie a fost în 1784 elev al Școlii de la Trei Ierarhi și al celei episcopale din Huși, aici călugărindu-se.

Nu intrăm în detaliile procesului de învățare din cadrul Academiei domnești, creionat cu altă ocazie [20], dar reținem că printre deprinderile cultivate atât de dascălul particular dar mai ales în cadrul înaltei instituții de învățământ, considerată de greci, alături de cea din București ἑστίκι τῶν φωκῶν (vetre de lumină), se numără și cele de a cânta pe semiografia psaltică și de a improviza în limitele stilistice ale acestei muzici. De aceea el va rămâne nu numai un admirator al acesteia, dar și principalul ei sprijinitor direct, în condițiile grele ale trecerii de la vechea notație la cea chrisantică și un marcant promotor al muzicii din epoca sa. Calitățile intelectuale și artistice excepționale manifestate îl recomandă mitropolitului Iacov Stamate, al cărui discipol mai întâi și apoi înlocuitor devine, după ascensiunea spectaculoasă în ierarhia ecleziastică: la 21 de ani egumen al mănăstirii Sfântului Spiridon din Iași, la 24 de ani episcop de Huși, la 28 de ani episcop de Roman și la numai 35 de ani mitropolit al Moldovei și Sucevei. Timp de aproape patruzeci de ani (cele trei retrageri din scaun din motive politice nu marchează și stagnări în plan cultural), el rămâne un important personaj al vieții politice, dar mai ales al celei culturale din Moldova, o atenție deosebită — cum vom vedea — acordând muzicii bisericești și chiar și emancipării europene pe acest plan în calitate de efor al școalelor.

Dintre principalele momente din istoria politică românească în care este implicat Veniamin Costache vom reține măcar pe cele mai importante:

— susținerea populației sărăcite și năpăstuite de către armatele rusești, care ocupaseră Moldova în 1806, ceea ce determină retragerea din scaun, la Mănăstirea Neamț, în 1807 și demisia din 1808;

— sprijinind material mișcarea eteristă, în care vedea posibila salvare a țării, este silit la cea de-a doua retragere din scaunul mitropolitan, la Colincăuți, în ținutul Hotinului, retragere numită de el însuși a doua „sfărâmare a corabiei înnotării mele politice";

---

19. Gheorghe Adamescu, *op. cit., loc. cit.*

20. Vasile Vasile, *Vetre de cultură religioasă românească: Școala muzicală de la Neamț și Școala muzicală de la Iași*, lucrare achiziționată de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor.

— prezidând „obștească adunare“, Divanul Moldovei, pus sub conducerea mitropolitului, Veniamin Costache desfășoară o activitate constantă și de durată, din 1814 până în 1820, de zădărnicire a încercărilor imperiului habsburgic de a reînvia episcopia catolică de Bacău;

— în calitate de caimacam reușește să trimită la Poarta otomană, după fuga eteristului Mihail Șuțu, cererea Divanului Moldovei pentru un domnitor pământean.

Ctitoriile culturale așează în fruntea listei înființarea în 1813, după revenirea în scaun, a școlii de ingineri hotarnici a lui Gheorghe Asachi, urmată de sprijinirea apariției celei dintâi reviste moldovenești, *Albina românească*. Urmează celelalte ctitorii legate de înființarea celor două tipografii în limba română, de la Iași și de la Mănăstirea Neamț, unde văd lumina tiparului lucrări teologice capitale, dar și traduceri din literatura universală, multe realizate de foști bursieri ai mitropolitului, trimiși la studii în mari centre culturale europene: Viena, Lemberg, Atena, Kiev, Hios ș.a. Printre tipărituri figurează și traduceri ale mitropolitului, cum ar fi *Istoria Vechiului și Noului Testament* a lui Evghenie Vulgariu sau *Istoria Bisericii* a lui Meletie al Atenei.

La 3 iulie 1833 pune piatra de temelie a catedralei Mitropoliei din Iași, pe care o va sfinți urmașul său, mitropolitul Iosif Naniescu, eminentă figură ierarhică, susținătoare a muzicii religioase în cealaltă jumătate de veac, de care ne-am ocupat recent [21].

Din păcate, în 1842, ca urmare a neînțelegerilor cu domnitorul Mihai Sturdza, este silit la a treia și ultima retragere din scaun, de data aceasta la Mănăstirea Slatina.

Nu trebuie uitată ctitorirea pe cheltuială proprie, în 1809, la Mănăstirea Neamț, a caselor de piatră numite „chiliile lui Veniamin“, a paraclisului Adormirea Maicii Domnului și a „vivliotecii“ boltite [22]. Prin această bibliotecă va trece și *Irmologhionul* copiat în 1772 de Anastasie sin Vaias (manuscrisul nr. 14 din fondul Mănăstirii Neamț) și care „iaste afierosit de sfinția sa ierodiaconul Theodoriu la paraclisul pe carele acum din nou l-au zidit preasfinția sa Kir Veniamin Proiu Moldaviei“ în 1812.

Dacă istoria literaturii, a învățământului și a Bisericii și-l revendică pentru contribuțiile sale la „crearea unei atmosfere prielnice dezvoltării culturii și literaturii în Moldova la începutul secolului al XIX-lea“, pentru „generoase idei iluministe, între care intensa preocupare pentru culturalizare“, pledând pentru dezvoltarea limbii literare, cea mai importantă cale fiind înlocuirea cuvintelor străine cu echivalentele lor existente în cronici sau în limba poporului [23], pentru ridicarea prin cultură a neamului său, pentru istoria muzicii mitropolitul cărturar reprezintă un promotor marcant al muzicii bisericești și al reformei chrisantice.

Înainte de a contura fațetele complexe ale acestei activități,

---

21. Vasile Vasile, *Iosif Naniescu-reprezentant de seamă al muzicii religioase ortodoxe*, în Muzica, București, an IV, nr. 4 (16) și an V, nr. 1 (17), 1993 și 1994.

22. Ioan Ivan și Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, 1981, p. 229.

23. *Istoria literaturii române până la 1900...*, p. 221.

vom realiza o trecere în revistă a prezentării sale, tocmai pentru a susține afirmația că el nu și-a găsit încă locul cuvenit în istoria acestei arte, sintetizând totodată datele cunoscute până în prezent.

După Mihail Poslușnicu, cel care-i consacră mai multe pagini în sinteza sa istorică [24], puțini au fost muzicienii care să mai stăruie asupra aportului său la evoluția muzicii bisericești din prima parte a veacului trecut.

Gavriil Galinescu îi menționează numele doar ca semnatar, în calitate de episcop de Huși, al unui act din 17 noiembrie 1795, privind organizarea breslei lăutarilor din orașul reședință episcopală [25]. In alt loc, citând pe Gheorghe Adamescu, îl amintește ca organizator al seminarului de la Socola, unde „studiul cântărilor bisericești s-a putut face mai temeinic“ [26].

Este inexplicabilă absența mitropolitului cărturar din marea sinteză istorică a lui George Breazul, *Patrium Carmen*. Coroborată cu cea a lui Dimitrie Suceveanu, semnalată recent [27], absența lui Veniamin Costache din preocupările lui George Breazul face loc presupunerii — valabilă și pentru folcloristul Galinescu [28] — că autorul monumentalei incursiuni istorice, *Patrium Carmen*, îi lasă colegului moldovean obligația investigării trecutului muzical moldav. Ulterior George Breazul se va preocupa de școala lui Veniamin Costache, unde îl amintește pe „Petre Protopsaltul bisericii ceii mari din Constantinopol“ și de anaforaua din toamna anului 1805, adresată Domnitorului, în care-și expune argumentele întemeierii școlii „căci și meșterșugul musichiei aice în țara noastră pînă acum nefiind desăvârșit nu-și poate afla îndreptarea pentru lipsa acelor desăvârșiți într-acest meșterșug și Biserica se mulțumea întru puțina știință a celor ce se află...“ [29]. Citând detaliile actului din V. A. Urechia [30], se arată că motivele numirii lui Petre Protopsaltul ca îndrumător al noii școli sunt cel puțin două:

— Protopsaltul dorea să se stabilească la Iași „căzând aici în patria noastră [...] din întâmplare“;

— Petre Protopsaltul bisericii cei mari din Constantinopol „are desăvârșit maștersugul acesta precum de toți iaste mărturisit, încât nu ne mai rămâne îndoială că ifosul cu carele sfintele slujbe cântă nu iaste curat neamestecat cu neprimite thesuri și chiar după paradosis al bisericii Patriarhiei unde dintru început și-au avut săvârșirea sa“. Cu alte cuvinte înaltul ierarh găsea în venirea ilustrului protopsalt constantinopolitan la Iași, o ocazie fericită

---

24. Mihail Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicei la români*, București,, Cartea Românească, 1928, p. 78.

25. Gavriil Galinescu, *Muzica în Moldova*, în *Muzica românească de azi*, (George Breazul și P. Nițescu), București, 1939, p. 723-725.

26. Idem, p. 713-714.

27. Vasile Vasile, *Protopsaltul Dimitrie Suceveanu*, studiu achiziționat de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor, 1993.

28. Vasile Vasile, *Gavriil Galinescu — reprezentant de seamă al folcloristicii românești* — teză de doctorat, Academia de Muzică „Gheorghe Dima“, Cluj, 1993.

29. George Breazu, *Invățământul muzical în Principatele Române*, în Anuarul pe anul 1941—1942 al Conservatorului regal de muzică și artă dramatică din București, București, 1942, p. 28.

30. V. A. Urechea, *Istoria școalelor*, vol. IV, București, 1901, p. 140.

pentru întemeierea unei școli aptă să contribuie la redresarea muzicii bisericești din Moldova. Bazându-se pe „creștineasca râvnă Măriei Tale binevoitoare spre podoaba sfintelor biserici", propune „ca să-l așezăm aici și să i se rânduiască școală spre a învăța pre unii din psalții ce se află aici și a paradosi la câțiva copii începători".

Într-un material comemorativ Ioan Popescu Pasărea — redactorul revistei *Cultura,* îl consideră pe Veniamin Costache, alături de omologul său muntean, Dionisie Lupu, întemeietor „al cântului bisericesc românesc", ei fiind cei care — folosind formularea lui Macarie din prefața *Irmologhionului* — „dau tonul redeșteptării naționale" [31].

În ultima vreme s-au înregistrat preocupări pentru activitatea componistică a mitropolitului Veniamin Costache, considerațiile pornind de la descoperirea și transcrierea în notație guidonică a melodiei *Plângerea lui Veniamin* din manuscrisul 3244 din fondul Academiei Române [32]. Ulterior cântecul este prezentat în panorama creației cu conținut patriotic de la începutul secolului trecut [33].

În recenta sinteză asupra culturii de tradiție bizantină din țara noastră — prezentată ca lucrare de doctorat în muzicologie — bizantinologul Sebastian Barbu Bucur îl consideră pe Veniamin Costache promotor al muzicii bizantine [34] și urmărește ctitorirea școlii de cântăreți, de către mitropolitul ieșean.

După această prezentare generală a personalității mitropolitului cărturar, fără de care nu poate fi înțeleasă corect activitatea sa în domeniul muzical și după surprinderea fragmentară a acesteia din urmă, ne propunem o expunere sistematică a principalelor ctitorii ale lui Veniamin Costache și a contribuției sale directe și indirecte la evoluția artei muzicale din vremea sa.

Deși integrată în contextul larg cultural al epocii, al cărui principal protagonist rămâne și ca autoritate ecleziastică și culturală, dar și ca participant la activități concrete, contribuția sa pe plan muzical se conturează pe mai multe planuri:

— inițiator al învățământului muzical în cadrul seminarului și al școlii de cântăreți, pe care le înființează și le întărește cu profesori de mare autoritate din țară și din lumea ortodoxă, în special de la patriarhia ecumenică de Constantinopol;

— traducător în limba română de texte de cântări bisericești de necesitate stringentă în procesul desăvârșirii românirii vieții de cult;

— sprijinitor moral și material al tipăririi cărților de cult, multe însoțite de semiografie muzicală;

— organizator al vieții muzicale religioase din Moldova;

---

31. *Comemorarea marilor dascăli întemeietori ai cântului bisericesc român,* în Cultura, București, an XXVII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1938, p. 8.

32. Sebastian Barbu Bucur, *Un cântec cu conținut patriotic de la începutul veacului trecut,* în Muzica, București, an XVII, nr. 4, aprilie 1967, p. 25-28.

33. Lazăr Octavian Cosma, *Hronicul muzicii românești,* vol. II, București, Editura muzicală, 1974, p. 188.

34. Sebastian Barbu Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone,* București, Editura muzicală, 1989, p. 40, 62-63.

— sprijinitor moral și material al unor reprezentanți de marcă ai reformei chrisantice și ai muzicii de factură bizantină;
— factor determinant al unor creații muzicale;
— creator de piese muzicale cu caracter liturgic sau laic, precursor al cântecului patristic românesc.

Medalia jubiliară din 1904 îl reține ca întemeietor al învățământului bisericesc în limba română și printre fondatorii literaturii religioase în limba noastră, domenii strâns, dacă nu inseparabil, legate de activitatea muzicală, școala de cântăreți vizând cu prioritate această activitate, iar multe din traducerile sale servind viața de cult. Crescut el însuși în spiritul tradițiilor muzicale de la Iași și de la Mănăstirea Neamț, unde se afirmă marii reprezentanți ai muzicii psaltice, Mihalache Moldovlahul, Iosif Monahul, Visarion Protopsaltul, Ioniță Prale ș. a., Veniamin Costache va trece la o formă superioară de pregătire a viitorilor cântăreți de strană într-o vreme când declinul muzicii grecești făcea necesară reforma din 1814. Nevoia pregătirii cântăreților de strană, descrisă mai târziu și de Anton Pann, o resimte puternic și proaspătul mitropolit ieșean, căci el o trăia cu mult înainte de formularea antonpannescă: „Învederat este că numărul cântăreților români s-au împuținat cu totul și mai la toate bisericile se văd cântăreți fără nici-o știință și meșteșug, pricinuind auditorilor în loc de mângâiere și evlavie, neplăcere“ [35]. Convins de necesitatea pregătirii temeinice a tuturor slujitorilor cultului religios, între care psalții și cântăreții ocupau un loc de seamă, vlădica Veniamin înaintează domnitorului Alexandru Constantin Moruzi, anaforaua amintită prin care cere și obține, în urma hrisovului din 1 septembrie 1803, aprobarea ca „să se așeze o școală cu dascăli procopsiți în limba moldovenească pentru învățătura feciorilor“. Este cel dintâi seminar din țara noastră. Primul dascăl de psaltichie este numit Constantin, probabil inițiatorul școlii particulare de la biserica Sfântului Nicolae Domnesc, cunoscător al semnelor vechi ale psaltichiei. Cu toate întreruperile determinate de evenimentele politice și sociale ale vremii, seminarul înființat în localul de la Socola, eliberat după mutarea maicilor la Agapia, își va continua activitatea și mai târziu îi va purta numele în semn de recunoștință pentru ctitorul acestei instituții, dublată și de alte școli românești în principalele orașe moldovenești: Roman, Huși, Galați, Bârlad, Focșani, Suceava etc. Hrisovul care prevede „o sumă însemnată [...] din vistieria țării cu anume destinație pentru școale“ precizează și înființarea a 50 de burse „pentru copiii săraci“.

În toamna anului 1805 Veniamin Costache înființează o nouă școală și mai legată de viața muzicală religioasă — școala de cântăreți, în care urmează să se paradosească muzichia în special și numește ca îndrumători pe Chir Petru Protopsaltul, căruia se va adăuga ulterior și Grigorie Vizantie — ambii foști protopsalți ai bisericii patriarhale din Constantinopol. Se pare că și invitarea protopsaltului Dimcea de la București, în 1810, care deschisese școală la hanul lui Constantin Vodă, urmărea tot întărirea poziției

35. Anton Pann, *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau gramatica melodică*, București, Tip. Anton Pann, 1845, p. VI.

școlii muzicale recent înființate alături de seminarul de la Socola. Noul hrisov, semnat de Alexandru Moruzi, în urma anaforalei de la începutul lui octombrie 1805, de același mitropolit iubitor de cultură, prevede și leafa lunară a protopsaltului Petre Lampadarul, 300 de lei lunar, din care inițiatorul se obliga să plătească 50, restul completându-se din banii școalelor, de la mănăstirea al cărei stareț fusese și de la mănăstirile din jurul Iașilor care urmau „să aibă a trămite și câte un copil aice de vor voi ca să învețe“ [36]. În testamentul său își va aminti că „la Socola [...] am adunat 60 de copii tineri“ cărora le-a rânduit „învățătoriu de cântările bisericești, după teoria psaltichiei“ [37]. În „școala de psaltichie pre limba noastră cea pământească“ cum o numea însuși Veniamin Costache [38], deschisă în chiliile din jurul mitropoliei (se anticipă astfel statutul corului lui Musicescu, format din copii recrutați în acest sens și găzduiți în același loc și în condiții asemănătoare), se trece la studiul sistematic al muzicii bizantine, pe care trebuiau s-o transmită mai departe elevii sau ucenicii școlii. Biograful lui Veniamin Costache, Andrei Vizanti, scrie că Petru Lampadarie preda la Iași psaltichia și musichia urmând „modelul școlii din Mănăstirea Neamțului, unde starețul Paisie introdusese pentru cântarea slavonă și română melodia pe note muzicale utilizate în Galiția și Rusia apuseană“ [39]. Raportarea la școala nemțeană putea avea în vedere reputația ei și cadrul general de organizare, neexistând dovezi pentru introducerea notației rusești în învățământul muzical din Capitala Moldovei, urmărit în detaliile sale în altă parte [40]. Dar trebuie făcută și precizarea că fondatorul celor două școli ieșene aducea de la Neamț, dascăli cu reputație și experiență, printre care trebuie amintiți Macarie, Ilarion, Gherontie și Dimcea cel tânăr, acesta din urmă ca profesor de muzică, la fel ca și părintele Ioan, adus la Socola pentru tâlcul Vechii și Noii Scripturi, dar care, după câte se pare, va preda aici și psaltichia și cântările [41]. Din păcate după demisionarea forțată a ctitorului celor două școli, pe parcursul a patru ani, până în 1812 „tot ce s-a creat de el se distrusese“ [42]. Ceea ce s-a păstrat însă, dincolo de spiritul nou pentru învățătură, sunt manuscrisele rămase, confirmând seriozitatea întreprinderii mitropolitului. Pe lângă cele trei manuscrise grecești (Ms. 742, 760 și 786 din fondul Bibliotecii Academiei), care probabil au servit și la deprinderea notației psaltice, deoarece conțin acest capitol : Ἀρχὴ σὺν θεῷ ἁγίῳ τῶν σημαδίων τῆς μουσικῆς = Începutul cu Dumnezeu cel sfânt al semnelor muzicii și Σημάδια ψαλλόμενα κατήχον συντεθέντα εἰ τέχνας πξάλτου μαιστορος Κύρ Ἰωάννου τοῦ Κουκουξέλι = Semnele sunetelor psaltice adunate de psaltul maestru, Kyr Ioan Cucuzel, atrage în mod deosebit interesul

---

36. Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași,* București, 1888, p. 345-346.
37. Vasile Vasilache, *op. cit.,* p. 163.
38. Constantin Erbiceanu, *op. cit., loc. cit.*
39. A. Vizanti, *op. cit.,* p. 227.
40. Vasile Vasile, *Evoluția conceptului de educație muzicală în România,* lucrare de doctorat în științele educației, București 1992.
41. Gheorghe, Adamescu, *Istoria seminarului „Veniamin“,* București, 1904, p. 52.
42. Mihail Gr. Poslușnicu, *op. cit.,* p. 81.

manuscrisul nr. 766 din același fond al Bibliotecii Academiei, provenind din biblioteca urmașului în scaunul mitropolitan — Iosif Naniescu — al lui Veniamin Costache. În el pe fila 65 r întâlnim însemnarea ce ne ajută la datarea lucrării: Ἀρχὴ σὺν θεῶ ἁγῖω τῆς ἐξηγήεσως τῶν μαθημάτων ὁποῦ μέχω νὰ μάθω ἀπὸ τὴν σήμερον ἀπὸ τὸν κὰρ Πέτρου Πρωτοφάλτον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησι(ας) τοῦ Βυζαντιον Νοεμβρίου 27 = Începutul cu Dumnezeu cel sfânt explicării lecțiilor pe care mă străduiesc să le învăț de la Kyr Petru Protopsaltul Bisericii cei mari a Bizanțului, Noembrie 27. Pe fila 147 r găsim și însemnarea anului: 1807, ianuarie 21, ceea ce înseamnă că prima parte a fost scrisă în anii de debut ai școlii ieșene, ctitorită de mitropolitul Veniamin Costache.

O nouă afirmare a școlii lui Veniamin se înregistrează în 1814, când este consemnată prezența arhidiaconului patriarhiei din Antiohia, Nichifor Cantuniari, „carele au paradosit cântările și alcătuirile sale în orașul Iași, în sfânta mitropolie, în zilele Prea Înălțatului Domnului Scarlat Kallimah voevod pe la 1814, unde ducându-mă și eu acolo, am ascultat când cânta dascălul ucenicilor săi *Mathimile*". Cel care mărturisește acest important detaliu din evoluția școlii muzicale patronate de vlădica de la Iași era protopsaltul Visarion de la Neamț, creionat de noi într-un studiu recent [43]. S-ar putea ca printre urmele acestei ilustre figuri a muzicii bizantine, popositā și la Iași pentru un timp deocamdată neprecizat, să se numere și *Polieleul* lui Nechifor, transpus în noua sistimă de Dimitrie Suceveanu după Grigorie Vizantie sau Moraitul, despre care se crede că a introdus încă pe la 1817 noua sistemă a musichiei. Datele furnizate de Mihail Poslușnicu [44] pot fi suspectate, mai ales dacă ținem cont și de afirmația că acest nou sistem era adus de Macarie de la Constantinopol, dar nu poate fi trecută cu vederea o primă încercare ieșeană de racordare la cerințele reformei chrisantice, chiar dacă este deplasată cu câțiva ani.

Aducerea de către mitropolit a unor psalți renumiți, îndeosebi de la Constantinopol, determină o adevărată emulație artistică, în care intră și curtea domnitorului. Este amintit cazul spătarului Iancu Malaxa, fost canonarh al patriarhiei din Constantinopol, adus la Iași, pe la 1820 de Șuțu Vodă și recrutat după mișcarea eteristă de însuși Veniamin Costache ca protopsalt al mitropoliei. Detalii despre implicarea acestui cântăreț (unanim apreciat și mult mai târziu de Vasile Alecsandri, Ion Ghica, episcopul Melchisedec și al cărui portret a reținut atenția lui Teodor T. Burada) [45], în învățământul muzical patronat de autoritatea ecleziastică supremă a Moldovei nu avem încă, dar chiar limitând aportul său la faptul că prezenta un model inegalat de cântăreț, poate constitui un argument al includerii lui printre figurile ce au influențat muzica timpului. Este imposibil ca cei 120 de dascăli

---

43. Vasile Vasile, *Visarion Protopsaltul — reprezentant de seamă al școlii muzicale de la Neamț,* în Studii și cercetări de istoria artei, Seria Teatru, Muzică, Cinematografie, Tom XXXIX, București, Editura Academiei, 1992, p. 93-98.

44. Mihail Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 84.

45. Idem, p. 85.

cântăreți, câți erau atestați în documentele anului 1820[45], să nu fi ascultat un asemenea interpret de excepție.

Numărul cântăreților, fără a reprezenta o sinteză a anilor de funcționare a școlii, reorganizată mereu și dotată cu dascăli talentați și buni profesioniști, unii provenind din vechii psalți cum ar fi Constantin psaltul, alții tineri aduși aici pentru a constitui generația următoare profesorală, atestă rezultatele unei preocupări constante a mitropolitului pentru creșterea specialiștilor acestui domeniu. Trebuie menționată și permanenta preocupare a ctitorului pentru perfecționarea activității de învățare a cântărilor bisericești. Astfel la 24 Ianuarie 1814 școala mitropolitană avea două clase și cursurile muzicale se desfășurau zilnic între orele 9-12. Și din această perioadă găsim urme ale școlii lui Veniamin în manuscrisele păstrate, cum este manuscrisul românesc-grecesc nr. 839 din fondul Bibliotecii Academiei Române, un *Ermologhion* iscălit de Teofil Ieromlolnah, Socola, 1819, septembrie 20 „scris cu singură păcătoasă mâna a me" — cum notează posesorul. Este grecul Teofil Zagavias, care va mai copia în 1821 un *Anastasimatar*, manuscrisul românesc-grecesc nr. 840 din același fond al Bibliotecii Academiei, pe care citim această însemnare: „Acest Anastasimatar este al mieu cel iscălit și este scris de singură mâna a me".

Așa cum am anticipat, mișcarea eteristă și cea condusă de Tudor Vladimirescu au întrerupt pentru o perioadă firul activităților de formare de cântăreți și psalți la școlile lui Veniamin Costache. Dar în 1823, anul tipăririi lucrărilor de bază ale lui Macarie Ieromonahul, *Theoreticonul*, *Irmologhionul* și *Anastasimatarul*, Grigore Psaltul îi scria, la 15 iunie: „Am avut vorbă și cu Preaosfințitul Mitropolit, ca de mai înainte să alcătuiesc școală de a se pardosi, căci fără aceste nu se va putea lumina neamul acesta. Aice sunt la Mitropolie vreo trei, care au ieșit deplin în sistima nouă pre limba grecească. Aceia îmi pare că vor putea să paradosească și moldovenește. Mai am eu un psalt muntean, anume Enache, de câțiva ani la biserica Sfântul Nicolai, care a învățat sistema nouă; ar putea și la sistema veche. Acesta îmi zice, pe cât s-a pliroforisit din gramatică, că poate a cânta și a paradosi, iar de va fi ceva a spori, după ce vei veni în patrie, vor veni la București de să vor lumina"[47]. Stăruind puțin asupra acestei epistole, vom remarca: proiectarea la Iași a unei școli pentru însușirea noii sistime al cărei exponent pentru țara noastră este recunoscut Macarie Ieromonahul, însușirea de către psaltul grec a devizei mitropolitului Veniamin Costache de luminare a neamului prin cultură, existența la Iași a cel puțin patru psalți, trei greci și un român care ar putea „să paradosească și moldovenește", Enache, psalt la Sfântul Nicolai Domnescu cântă pe ambele sisteme, nevoia de inițiere cu Macarie, la București, anticipându-se astfel funcția de epistat al școalelor a ilustrului protopsalt muntean.

Chiar dacă anticipăm un alt domeniu al contribuției lui Veniamin Costache la evoluția muzicii din epoca sa, vom aminti faptul că mitropolitul ieșean suporta o bună parte a cheltuielilor

---

46. Idem, p. 81, citând pe Gheorghe Ghibănescu.
47. Biblioteca Academiei Române, Ms. DCCXLVII/160.

tipăririi monumentalelor lucrări reformatoare ale lui Macarie, jumătate din tiraj fiind dedicat celui care-i dăduse binecuvântarea publicării la Viena și destinat cântăreților moldoveni. Deja, la această fază premergătoare anului tipăririi, 1823, exista o înțelegere între autorul primului *Theoreticon*, primului *Irmologhion* și primului *Anastasimatar* tipărite și cel care suporta cheltuielile pentru racordarea școlii ieșene și nemțene, patronate de înaltul ierarh, la reforma chrisantică. Nu insistăm asupra acestui moment crucial pentru racordarea muzicienilor din Moldova la prevederile reformei chrisantice, fiindcă am făcut-o recent [48], dar reținem că însuși Macarie recunoștea, în prefața *Anastasimatarului*, că mitropolitul Dionisie al Țării Românești a fost îndemnat de exemplul mitropolitului moldovean Veniamin Costache pentru a adopta psaltichia cea nouă și a înființa școala de musichie. Aceste două școli, de la Mitropolia din Iași și de la Mitropolia din București, a lui Veniamin Costache și a lui Dionisie Lupu, la care se adaugă și cea de la Neamț, condusă de Iosif, Visarion și apoi chiar de Macarie, „au contribuit la românizarea cântării bisericești, la fixarea melodiei prin regule stabilite și raționate" — cum remarca episcopul Melchisedec [49]. Referindu-se la mitropolitul Veniamin, urmașul său în scaunul episcopal de la Roman arăta că „îndată după ivirea psaltichiei cei nouă, a introdus în Biserica Moldovei, înființând la Mitropolia sa o școală de cântări după metoda nouă" [50]. Este foarte drept că s-au găsit confirmări ale abordării notației chrisantice în practica muzicală de la Iași chiar înainte de apariția lucrărilor lui Macarie. La 27 aprilie 1823 este datată o gramatică a lui Dimitrie protopsaltul din Chios, prezentată și de Constantin Erbiceanu în *Revista Teologică* din 29 septembrie 1885: Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ νεωφητικόν καὶ πρακτικόν τῆς ἐκκλησίας τικῆς μυσικῆς κατὰ τὴν νεοτέραν μέθοδον = Introducere teoretică și practică în muzica bisericească după metoda cea mai nouă. Lucrarea a aparținut și unui oarecare Inochentie ot Băcăiuții — cum ne confirmă o altă însemnare. Acestei gramatici se mai adaugă încă altele două din aceeași perioadă și datorate aceluiași protopsalt Dimitrie: cartea de cântări vocale sau noua papadică ce cuprinde tot serviciul bisericesc, Vespera (Vecernia), serviciul de dimineață și liturghia, aranjate de diferiți autori vechi și noi din timpul lui Chir Ioan (Damaschin) până acum / Interpretată și divisată în patru tomuri după melosul muzical de Chir Grigorie, Protopsaltul Sfintei Mari Biserici, Levitid și Hurmuz Hartofilax, profesorul școalei naționale de psaltichie", terminată la Chișinău, la 16 decembrie 1823; Εἰσαγογέ εἰς τὸ εθορετικόν καὶ πρακτικόν... = Introducere în partea teoretică și practică a muzicii bisericești, după metoda cea mai nouă, datată 1822, manuscris aflat în prezent în fondul Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu" din Iași, cota III-98. Datele cunoscute despre aceste

---

48. Vasile Vasile, *Activitatea lui Macarie Ieromonahul la Mănăstirea Neamț*, în Studii și cercetări de istoria artei, Seria Teatru, Muzică, Cinematografie, București, Tom 40, Editura Academiei, 1993.

49. Episcopul Melchisedec, *Memoriu pentru cântările bisericești în România*, în „B.O.R.", București, an VI, 1882, p. 32.

50. Idem, p. 31.

manuscrise teoretice muzicale atestă preocupări serioase în cadrul școlii lui Veniamin pentru aplicarea reformei chrisantice din perioada premergătoare tipăririi lucrărilor lui Macarie Ieromonahul, care vor lua locul acestora imediat după apariția lor. *Theoreticonul sau privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei bisericești după așăzământul sistimii ceii noao*, tipărit la Viena, în 1823, este destinat de autor Moldovei, această jumătate de tiraj fiind tipărită „cu voia și blagoslovenia" mitropolitului Veniamin Costache și închinată „cinstiților dascăli ai sistimii musichiei cei noao bisericești din Moldavia". Situația se va repeta și cu celelalte două lucrări: *Anastasimatarul bisericesc după așăzământul sistimii ceii noao* și *Irmologion sau catavasieriu musicesc care cuprinde în sine catavasiile praznicelor împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu, ale Triodului și ale Penticostarului precum să cântă în Sfânta lui Hristos Dumnezeu Biserica cea mare*, tipărite în același an, „acum întâiași dată" și tot la Viena.

Aprecierea de care s-a bucurat prima lucrare este evidențiată și de faptul că cea de-a doua ediție va vedea lumina tiparului, după moartea autorului, la Iași, în atelierele Mitropoliei, în îngrijirea slugerului Dimitrie Suceveanu. Chiar dacă au apărut după moartea mitropolitului, Veniamin Costache nu era străin de acest act de restituire a lucrării capitale a lui Macarie într-un climat în care necesitatea ei nu mai trebuie demonstrată.

Susținerea morală și materială acordată de Veniamin Costache pentru tipărirea monumentalelor lucrări ale lui Macarie, determină sosirea protopsaltului în Moldova, pentru a veghea și contribui direct la răspândirea prevederilor reformei chrisantice. Cel puțin două puteau fi motivele importante ale colaborării dintre eruditul prelat moldovean și eminentul protopsalt și reformator. Primul constă în resimțirea necesității redresării „meșterșugului musichiei aice în țara noastră", muzica înțeleasă ca parte integrantă a culturii bisericești și care nu-și „poate afla îndreptare" fără îndrumători desăvârșiți. Cel de-al doilea ține de pasiunea înaltului ierarh pentru limba română și cultura națională. Petre Protopsaltul, Grigore Vizantie, Iancu Malaxa, Gheorghe Paraschiade, veniți de la Constantinopol, pot asigura școlii moldovenești spiritul ortodox veritabil, dar nu în limba română, cum ar fi vrut mitropolitul. Iată de ce Macarie Ieromonahul reprezenta autoritatea muzicală de care avea nevoie. Dimitrie Suceveanu este la această vreme mult prea tânăr și sprijinirea lui la numai 24 de ani, când îi cere alcătuirea cântărilor slujbei de înmormântare a mirenilor, confirmă afirmația referitoare la necesitatea unui protopsalt autohton.

Se prea poate ca mitropolitul să fi găsit în egumenatul de la Bârnova o tranziție spre Mitropolie sau chiar modalitatea directă de mutare și de consolidare a școlii de cântăreți întemeiată la începutul secolului. După o scurtă ședere la Bârnova, Macarie se mută la Neamț, centrul cultural de răsunet, căruia Veniamin Costache îi întărește autoritatea prin dotarea cu o tipografie, inclusiv pentru muzică psaltică. La 8 aprilie 1831 îi cerea iertare mitropolitului printr-o interesantă suplică, pentru că „am îndrăznit de am venit aici în sfânta Monastire Neamțului fără blagoslovenia Înalț

Preaosfinției Voastre“ [51]. Scrisoarea ne relevă faptul că este vorba de o plecare intempestivă („supărat din suflet fiind, am purces și am venit aici la mănăstire, fără cheltuială și fără a lua măcar schimburi“) [52], dar descinderea la Neamț trebuie să fi fost mai de mult decisă și avizată în prealabil de mai marele său. Dacă nu ar fi fost așa, și Macarie nu ar fi urmărit paradosirea noului sistem de notație și cântările pe această nouă semiografie, s-ar fi întors la Iași sau la Bârnova. Cert rămâne faptul că în timp ce la Bârnova nu i se cunosc urmele activității, la Neamț el desfășoară o activitate foarte complexă, creatoare, dar mai ales didactică. Chiar și unele creații urmăresc tot scopuri didactice, cum sunt și *Anixandarele moldovenești*, scrise „spre folosul părinților din Sfânta monastire Neamțului, ce se vor învrednici a învăța“. S-ar putea ca *Propedia* din 1831 (Manuscris rom. nr. 4479 din fondul B. A. R.), *Psaltichia* din 1833 (Manuscrisul rom. nr. 4412 din același fond al Bibliotecii Academiei) și *Irmologionul Kalofonicon* „tradus de părintele Macarie și scris de însuș mâna sa, la Monastirea Neamțului la anul 1833“ (Manuscrisul rom. nr. 1685) să fie materialele după care și-a predat cursul de inițiere teoretică și practică pentru călugării din mănăstire. Însuși titlul și destinația *Irmologionului Kalofonicon* trădează legătura pe care autorul o face cu școala de la Iași, preluând „irmoase frumos viersuitoare, facere a feliuri de prea înțelepți și sfinți Dascăli carii, din vechime, au stătut“ și care „pe sistima ceastă nouă s-au alcătuit de kir Grigorie Protopsaltul Sfintei Bisericii ceii mari, iară romanește precum stă de față s-au întradus de smeritul Ieromonah Macarie“, toate „spre podoaba sfintelor Lui biserici și spre folosul fiilor patriei romano-moldovene, ce să osârduiesc de învață în școalele de musichie naționale, la anul de la Hristols 1833, în Sfânta Monastire Neamțul“. Protopsaltul își dădea mâna cu iluministul mitropolit și în rosturile culturii, dar și în anticiparea culturală a unității naționale, cărțile tipărite de el trecând nu numai Milcovul, dar și Carpații și răspunzând unor necesități stringente. Din corelarea manuscriselor nr. 1685 și 4412 se poate constata o și mai pregnantă apropiere a lui Macarie de școala de la Iași, amintind printre inspiratori, după Grigorie Protopsaltul, pe Petru Lampadarie și pe ucenicul său, Petru Vizantie după „predania“ cărora (numiți „prea înțelepți dascăli“) au fost alcătuite pe sistema nouă. Dispariția lui Petru Vizantie din manuscrisul 1685, care este deci ulterior celui de la nr. 4412, putea fi determinată de două motive importante pentru Macarie și pentru discipolii lui: era o figură cunoscută unora dintre călugării mănăstirii, la 4 octombrie 1806 Veniamin Costache numindu-l ca profesor la Iași (unde, de altfel, și moare, în 1808), dar mai ales renumele său nu putea servi ideilor reformatoare. I S-a spus „fugarul“, deoarece a fost îndepărtat din funcția sa de cântăreț al patriarhiei din Constantinopol, din cauza celei de-a doua căsătorii,

---

51. Nicolae M. Popescu, *Știri noi despre Macarie Ieromonahul*, în „B.O.R.“, București, an XXXIX, nr. 10, ianuarie 1916, p. 1107-1109; Republicată de Titus Moisescu, *Prolegomene bizantine*, București, Editura muzicală, 1985, p. 157-158.

52. Idem, *ibidem*.

neîngăduită funcției lui. Gestului de recunoștință de a-i dedica lucrările tipărite la Viena, comandate pentru Moldova, se va adăuga cea de-a doua din cele șapte cântări scrise în *Irmologhionul* său, „spre lauda mitropolitului Moldovei Kyr Kyr Veniamin“ (nr. 120). Este vorba de o cântare amplă, cu cratime sau tereremuri, care sporesc fastul cântării dedica etprotectorului său moldovean.

S-ar putea ca stagiul nemțean al lui Macarie, cu efecte excepționale pentru muzica ecleziastică din ambele țări române, să fi fost determinat și de imposibilitatea repunerii în drepturile ei a școlii de la Iași, în 1828 — așa cum consemnează A. D. Xenopol — „nu se mai învață decât cântările bisericești trebuitoare preoților; dar și acest curs încetează din cauza unor cuptoare așezate de ruși, care aprinseră și prefăcură în cenușă clădirea seminarului Veniamin“ [53].

Întărirea prestigiului școlii muzicale de la Neamț prin prezența lui Macarie și încurajarea tipăriturilor muzicale de aici nu echivalează cu dezinteresul pentru școala de la Iași, pusă sub conducerea lui Grigorie Vizantie, ajutat de Nicu Dimcea cel tânăr, trecut și prin școala de la Neamț și apoi, după moartea lui Grigorie, condusă de Gheorghe Paraschiade, cel care-l va urma în surghiunul de la Slatina, în 1842. Judecând după creațiile rămase de la Paraschiade în diferite manuscrise și publicații antologice, se poate crede că el rămâne adeptul vechii notații, cântările semnate de el fiind traduse, în cea mai mare parte, de Dimitrie Suceveanu. Este cazul *Slavei ce să cântă la Adormirea Maicii Domnului*, datată, este drept, 1820. În manuscrisul nr. 105 din fondul Mitropoliei Moldovei, un miscelaneu ulterior morții lui Paraschiade, întâlnim din creația acestuia: *Fericit bărbatul* și *Anixandarele*, reapărute și în manuscrisul nr. 20 din același fond și provenind de la Durău. Aceste cântări cu siguranță au fost învățate de elevii săi, care le-au dus mai departe.

Mihail Poslușnicu încearcă reconstituirea unei liste a celor mai importanți elevi ai școlii lui Veniamin: Petru Alexandrescu, Ștefan Păltinescu, Alexi Petrino (cel care va introduce notația guidonică în învățământul ieșean, la început în cadrul seminarului, viitorul autor al *Gramaticii de muzică vocală pentru clasul filarmonic)*, Filip și Manolache Paleologul, iconomul Ioniță, traducător al *Idiomelarului* și *Doxastarului*, Axinte Roșculescu, Gheorghe Cociu ș.a. Cel mai important vlăstar al școlii ctitorite de Veniamin Costache rămâne Dimitrie Suceveanu, component al triadei aplicării reformei chrisantice în țara noastră, alături de Macarie Ieromonahul și Anton Pann.

De la iconomul Ioniță ne-a rămas manuscrisul 514 din fondul Bibliotecii Academiei, o psaltichie pe care Grigore Crețu a notat: „Idiomelariu și Doxastariu tradus în românește“, scris în seminarul de la Socola în anul 1838, director fiind Isaia arhimandritul. La un an mai târziu, tot la seminarul din Socola se va scrie miscelaneul *Alegiri de cântări*, păstrat în fondul Arhivelor Statului din Iași, manuscrisul nr. 541. O culegere asemănătoare se păstrează în fondul

---

53. A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, București, 1893, vol. VI, p. 255.

Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu“ din Iași, manuscrisul II-94, *Oarecare alegire de musichii bisericești*, „prescris în seminariu din Socola, la anul 1838, de Nicolai Nan“.

Urmărirea detaliilor afirmării școlii de cântăreți și a seminarului de la Socola, în care muzica ocupa un loc central, a fost determinată de faptul că istoria acestor instituții este strâns legată de activitatea ctitorului lor și reprezintă forme de concretizare a activității de ridicare prin cultură a neamului său. Faptul a fost unanim recunoscut în epocă. Dovadă că încă mai trăia bătrânul vlădică și era încă în scaunul mitropolitan când se decide ca seminarul, pe care l-a ctitorit, să-i poarte numele. Pentru istoria muzicii faptul este important deoarece școala urmărea și pregătirea muzicală a viitorilor slujitori ai Bisericii, care „trebuie să fie împodobiți și cu știința de cântările bisericești“ și de pe băncile ei s-au ridicat personalități de primă mărime pentru muzica ecleziastică a secolului în frunte cu ilustrul Dimitrie Suceveanu. Totodată aceste instituții găzduiesc personalități de primă mărime ale domeniului, în perioada trecerii prin reforma chrisantică și a desăvârșirii procesului de românire a muzicii bisericești. Teodor Burada aprecia mai târziu cu mai bine de o jumătate de secol că „cele mai vestite școli, unde se învățau cântările bisericești (psaltichia) după anul 1823 erau școala de cântăreți de la Mitropolie și acea de la Mănăstirea Neamțului, condusă de Ieromonahul Iosif“ [54]. Aprecierea concordă cu cea din discursul lui Constantin Erbiceanu, ținut la serbarea seminarului din București, la 30 iunie 1888, consacrat ctitorului școlii ieșene: „a lucrat din răsputeri de a da o dezvoltare cât mai mare școlilor de cântări bisericești, înființând atât la Mitropolie, cât și în seminarul său din Socola, catedre unde să se învețe regulat și sistematic psaltichia, după sistema nouă, numind și profesori capabili de a paradosi. Această îngrijire de predilecție a sa, a făcut ca, în scurt timp serviciul bisericesc din Moldova să ia avânt din cele bine făcătoare pentru dezvoltarea imnologiei bisericești și a cântării populare naționale și rivaliza, ba chiar, mai în urmă, întreceau românii, prin pompa bisericească Constantinopolul. Tot bărbatul dotat cu voce era în jurul mitropolitului Veniamin, arhidiaconi, diaconi, preoți, psalți, ajutori de psalți, toți erau aleși, exercitați și-ți plăcea să-i auzi — nu te puteai dezlipi de serviciul bisericii mitropolitane. Curând și restul țării, prin fructele ieșite din acele școli, a fost înavuțit cu preoți și dascăli cântăreți pricepuți în ale slujbei bisericești. Ceea ce se mai vede ca pompă religioasă, ca serviciu măreț, cântare atrăgătoare în Biserica noastră română, mai cu seamă în partea de sus a țării, chiar până astăzi sunt reflexul razei timpului mitropolitului Veniamin“ [55].

Elogiile aduse își găsesc și o altă confirmare în cărțile muzicale ce au făcut parte din biblioteca sa, păstrată în bună parte în fondul „Veniamin Costache“ din cadrul Bibliotecii Mitropoliei din Iași și

---

54. Teodor T. Burada, *Corurile bisericești de muzică vocală armonică în Moldova*, în Arhiva, Iași, an XXV, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1914, p. 303-332.

55. Constantin Erbiceanu, *op. cit., loc. cit.*

în cel al Mănăstirii Neamț. Ne-au reținut atenția: Θεορετικών μεγά τῆς μουσικῆς = Teoria muzicii de Peloponnisiu Peloponidu, tipărită la Terghiești, în 1832, *Noul Doksastar*, tipărit la București în 1841, lucrările lui Macarie Ieromorahul: *Antologia* lui Hurmuziu Italo filex, editată la Constantinopol, în 1824, *Kekiagarion*, tipărit la Neamț, în 1814 ș. a.

În paralel cu această activitate de ctitorire a școlii muzicale ieșene din prima jumătate a secolului trecut se desfășoară și cea de traducător în limba română a unor texte de cântări bisericești de necesitate stringentă în procesul desăvârșirii românirii vieții de cult. Nu vom urmări aici întreaga activitate de traducător a prelatului ieșean, ci doar pe cea strâns legată de evoluția muzicii de cult.

În 1807 traduce și tipărește la Mănăstirea Neamț binecunoscutul imn al Sfântului Niceta de Remesiana, *Te Deum laudamus*, căruia Macarie Ieromonahul îi va atașa melodia în notația chrisantică a glasului al VIII-lea. Importanța actului cultural se vede și din faptul că imnul va fi retipărit de traducător și în deceniile următoare, în 1816 și în 1828. Este vorba de imnul creat în limba latină în secolele IV-V, tradus în secolul al XIII-lea în grecește și apoi de Luther în germană. Mitropolitul moldovean poate fi considerat cel care a restabilit locul acestui imn în practica vieții religioase prin traducerea în limba română (varianta în limba slavă, atribuită Sfântului Ambrozie și Fericitului Augustin, apăruse în *Psaltirea în versuri* a înaintașului său în scaun, Dosoftei). Afirmația recentă că el „cântă un imn de înălțare «limbii Patriei»[56], se aplică în deosebi literaturii cultice, respectiv, textelor cântărilor, care „mi s-au părut a fi bune, și în patrioticeasca mea moldovenească limbă, din cea elinească a tălmăci" — cum nota în prefața traducerii lucrării lui Evghenie Vulgariul — *Adoleshia filotheos adecă îndeletnicire vorbitoare de Dumnezeu* — 1815. Mai mult chiar, eruditul mitropolit recomandă înlocuirea cuvintelor de origine străină folosite în muzică, cu echivalentele lor românești și în lucrările sale introduce cu consecvență aceste cuvinte: *chinonic* pentru *slavoslovie* sau *doxologie*, *trisfetită cântare pentru trisfetoe*, *binecuvântare pentru blagoslovenie*, *rugăciunea serii* pentru *vecernie*, *miezunoptică* pentru *polunoșniță* ș. a. „Pentru cuvintele ce nu se pot rosti în graiul românescu mai de cuviință este de a se ținea așa precum le au întâi alcătuitorii, adecă grecii, precum zicem: *polieleu*, *proscomidie*, *antifoane*, *antologhion*"[57]. Prin îndemnul și cu cheltuiala sa văd lumina tiparului cele mai importante cărți necesare cultului, în bună parte traducerile sale și ale ucenicilor săi. Astfel în 1808, la Mănăstirea Neamț, vede lumina tiparului *Rânduiala cum să cuvine a cânta cei doisprezece psalmi*, *deosebi*, în 1816 — *Octoih de canoane pentru Pavecerniță*, în 1817 — *Tâlcuire pe scurt...*, *la antifoanele celor opt glasuri*, în 1818 — *Nouă cântări din Psaltire*. Probabil această lucrare este avută în vedere de Poslușnicu[58], atunci

---

56. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 30.
57. Veniamin Costache, *Prefața*, în Liturghier, Iași, Tip. Mitropoliei 1834, p. 4.
58. Mihail Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 78.

când vorbește de „o sistematizare a cântărilor psaltichiei", întocmită în 1812. Din 1827 începe seria lucrărilor de strană propriu-zise: *Irmologhion împreună cu rânduiala mesei*, în 1830—1832 — toate *Mineele* celor douăsprezece luni ale anului, în 1833 — *Triodul*, în 1834 — *Penticostarul* și în 1835 — *Octoihul*. La această dată se poate spune că strana bisericilor din Moldova și din celelalte provincii românești, în deosebi din Transilvania, avea tot inventarul de cărți necesare desfășurării serviciilor de cult.

După reorganizarea tipografiei de la Iași, la inițiativa prelatului iluminist, apăruseră: *Cele nouă cântări din Psaltire* — 1815, *Triodul* — 1816 și *Octoihul sau optglasnic* — 1818.

Apariția la Mănăstirea Neamț, în 1834, a *Penticostarului* (ultima din cărțile de strictă necesitate cântăreților de strană) era salutată cu aceste memorabile cuvinte: „O, neprețuită carte! Cu cât de mari și de înalte noime ești împodobită; și cât mai mult decât alte cărți ești Sfintei Biserici mai trebuitoare..." — în care au fost descifrate idei ale Școlii ardelene. Ele atestă totodată înțelegerea priorităților stranei românești și a necesităților imediate pentru aplicarea reformei chrisantice și — paralel cu ea — a încheierii procesului de românire a cântărilor bisericești.

Dacă ipoteza acceptată de mai mulți cercetători ai domeniului, privind apartenența manuscrisului *Kostaki* din fondul păstrat de la George Breazul (Ms. 696), provenind de la Iordache Râșcanu, care se iscălea ca proprietar al cărții la 8 aprilie 1844 și care vădește elemente specifice ale pronunției moldovenești se confirmă, s-ar putea să fie nevoie de o extindere a considerațiilor referitoare la psaltul și copistul Veniamin Costache, în sensul că nu este exclusă descoperirea și a altor creații sau transcrieri asemănătoare celor ce vor fi analizate în paginile viitoare.

Prin Veniamin Costache se înregistrează în muzica bisericească trecerea de la faza manuscriselor la cea a tipăriturilor muzicale, de la faza cărților cuprinzând doar textele la cea a însoțirii acestora în tipărituri de semiografie muzicală. Nevoia de cărți de muzică bisericească, descrisă de Anton Pann în prefața *Bazului teoretic*, era resimțită și în Moldova cu aceeași intensitate și se întâlnește cu credința neabătută a forței cuvântului tipărit, nutrită de mitropolitul ieșean, inițiatorul unui puternic impuls dat tipăririi cărților de cult. Rândurile „finului Pepelei" par a fi scrise de eminentul teolog moldovean: „Precum unui soldat ca să ajungă la scopul dorit îi trebuie arme îndemânatece și precum unui meșter ca să-și lucreze meșteșugul cu desăvârșire îi trebuiesc instrumente perfecte, așa și școlarului, ca să poată învăța și să ajungă la știință temeinică și folositoare îi trebuie cărți metodice și bine alcătuite, de care însă în muzica bisericească suntem lipsiți cu totul"[59]. În consens cu această formulare și în același timp cu gândurile cărturarului ierarh se pronunță și cel mai strălucit elev al său, Dimitrie Suceveanu, în *Înainte cuvântare* la *Idiomelar*: „Frumos lucru este pentru tot românul carele în sfera mijloacelor ce-l favorează nu cruță nimic din putințele sale a contribui și a lucra în binele

59. Anton Pann, *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești...*, p. I.

nației sale. Numele unui asemenea cu dreptul împodobește istoria, lăsând urmașilor plăcută amintire de exemplu și de imitare".

Începuturile tipografiei muzicale de la Mănăstirea Neamț se află sub semnul colaborării dintre mitropolitul Veniamin Costache și Macarie Ieromonahul. Căci cu binecuvântarea sa arhierească se tipărea în 1827, *Irmologhionul*. Detaliile ne sunt furnizate de Narcis Crețulescu, în însemnările datate „genare 14, 1899, Mănăstirea Neamțu". Preotul tipograf Grigore de la Mitropolia din Iași, „a dăruit Mănăstirii Neamțu 44 de steamuri de psaltichie, pentru care starețul Dometian l-a trecut în pomelnicul ctitoricesc aflI Mănăstirii Neamțu la pag. 95/127. Cu aceste steamuri s-au început a se tipări întâi la 1827 carte de psaltichie, între care cel întâi *Ermologhion* notat aici. De atunci încoace s-au tipărit multe cărți de psaltichie în Mănăstirea Neamț" [60]. În 1840, în tipografia de la Mănăstirea Neamț apare *Antologia sau Floarealegire de cântări bisericești*, în trei volume, „traduse de pe originalurile grecești în firea limbii noastre românești [...]. Acum întâiaș dată tipărită [...], cu blagoslovenia și ajutorul Preaosfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Sucevei și Moldovei, Chiriu Chir Veniamin Costache [...]. Prin osârdia și aplecarea mai micului între călugări Ierodiacon Nectarie Frimu [...]. S-au tipărit cu din nou tipariu în tipografia Sfintei Monastiri Neamțului".

În 1830 apăruse în această tipografie de muzică *Pruba noului tipar de muzichie*, o foaie volantă care inaugura tipărirea de lucrări cu semiografie chrisantică, poate chiar înainte de sosirea aici a Protopsaltului Macarie. Este obligatoriu să legăm apariția acestei „prube" de greutățile tipăririi cu șapte ani în urmă (1823) a celor trei cărți ale lui Macarie, la Viena și de venirea acestuia la invitația mitropolitului în Moldova.

Nu știm de ce acest spectaculos debut în tiparul muzical este întrerupt brusc până în 1856 (deci peste 16 ani) când apare în aceeași tiparniță, celălalt monument de cultură muzicală a secolului — *Idiomelariul* lui Dimitrie Suceveanu, în trei volume, în elaborarea și tipărirea cărora ierarhul iețean, decedat cu zece ani în urmă, a jucat un rol excepțional, conturat de noi în altă parte [61].

Dar cărturarul teolog dispunea și de cea de-a doua tipografie destinată cărților muzicale — cea de la Mitropolie, unde, la numai doi ani după moartea sa, apărea a II-a ediție a *Theoreticonului* lui Macarie, îngrijit de același protopsalt al Mitropoliei, Dimitrie Suceveanu și se tipărea *Irmologhionul* și *Anastasimatarul* acestuia, confundate multă vreme a fi tot o reeditare a lucrărilor omonime ale lui Macarie.

Contribuția la organizarea vieții muzicale din Moldova a teologului, literatului, oratorului, psaltului și creatorului Veniamin Costache, trebuie focalizată pe cele două forme instituționalizate de promovare a muzicii: Academia mihăileană și Conservatorul filarmonic-dramatic. Semnătura sa se găsește la sfârșitul anaforalei epitropiei din 20 aprilie 1835, în calitate de președinte, pentru înființarea Academiei mihăilene — care reprezenta una din

---

60. Biblioteca Academiei Române, Ms. 5700, p. 61; Însemnarea a fost publicată de Titus Moisescu în *Prolegomene bizantine...*, p. 204-205.

61. Vasile Vasile, *Protopsaltul Dimitrie Suceveanu...*, st. cit.

formele de organizare a învățământului superior din țara noastră. Nu numai aici mitropolitul va fi alături de ucenicul său, Gheorghe Asachi, sprijinit moral și material pentru perfecționarea în străinătate, ci-l vom întâlni în multe activități culturale și în primul rând în cea pentru dezvoltarea vieții teatrale. Primele încercări de teatru în limba română și jucat de actori autohtoni, datorate lui Gheorghe Asachi, au fost ajutate „mult și de îndemnul exemplar al luminatului și patriotului mitropolitan Veniamin" — scrie Teodor T. Burada în lucrarea sa dedicată domeniului [62]. La aceste forme de sprijinire a mișcării artistice din Capitala Moldovei, trebuie amintită și „adânca impresiune" simțită de publicul ieșean, „aflând mai cu seamă că însuși capul Bisericii noastre, vrednicul mitropolit Veniamin, nu numai că a încurajat această încercare, dar încă i-a și dat binecuvântarea sa, venind să vadă cea întâi reprezentație în limba patriei" [63]. Cronicile vremii consemnează prezența înaltului ierarh la multe spectacole realizate de Gheorghe și Elena Asachi și în care se înregistrează debutul lui Matei Millo, și pregătesc marele eveniment — reprezentarea primului spectacol de operă cu artiști localnici — *Norma* — 1838. Unul din elementele de bază ale acestei manifestări complexe îl constituia corul, recrutat atât dintre elevii *Conservatorului filarmonic-dramatic* cât și dintre cei ai corului înființat în 1831 la Școala domnească de la Trisfetițele, cu aceeași binecuvântare arhierească. La 1 iunie 1831 ei cântaseră un cor din opera rossiniană, *Moise*. Se conturează astfel începuturile muzicii corale la Iași, sprijinite de eminentul reprezentant al culturii vremii, al cărui tablou votiv a fost găsit de bizantinologul Sebastian Barbu Bucur la Mănăstirea Esfigmenu în Muntele Athos [64].

În calitate de sprijinitor moral și material al unor reprezentanți de marcă ai reformei chrisantice și ai muzicii de factură bizantină — așa cum am putut vedea deja — mitropolitul își va apropia personalități de primă mărime atât din țară cât și de peste hotare. Sprijinirea lui Macarie Ieromonahul continuă și după ce ilustrul protopsalt își încheiase stagiul nemțean și-i urmărește lucrările în continuare, cum o atestă scrisoarea adresată la 20 august 1836 (cu puțin timp înaintea morții în grea suferință) economului Mitropoliei din București, Evghenie. La cererea episcopiei de Râmnic și de Buzău pentru a da „în tipar oareșicare psaltichii ce sunt mai trebuincioase", el optase pentru „Tameion tis Anthologiis", precizând că „și părintele mitropolitulll Veniamin al Moldovei le poftește" [65] și i-a cerut „să fac socoteală pentru acestea" — lăsându-ne să înțelegem că ar fi urmat o nouă participare a Mitropoliei ieșene la tipărirea următorului opus al protopsaltului. Cunoașterea și promovarea creației muzicale religioase a contemporanilor este o dovadă elocventă de receptivitate a cărturarului, el însuși psalt, față de stilul național ce-și definitiva contururile specifice. Nu uităm

---

62. Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, București, Editura Minerva, 1975, p. 86.

63. Idem, *ibidem*.

64. Sebastian Barbu Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină...*, p. 226.

65. Nicolae M. Popescu, *Viața și activitatea dascălului de cântări Macarie Ieromonahul*, București, 1908, p. 79.

că prin mâinile sale au trecut lucrări importante ale epocii, dar și ale celei precedente. Este și cazul *Anastasimatarului* lui Mihalache Moldoveanul, pe care citim această însemnare: „Această psaltichie ce se numește *Anastasimatar*, este cumpărată de Preaosfinția sa Kyr Veniamin, mitropolitul Moldovei de la dascălul Constantin, pe care au dat-o dascălului Pavel s-o prescrie și după el o va prescrie să rămâie a dascălului Gheorghe, pe care s-a pus și pecetea Preaosfinției sale".

Sprijinirea unor protopsalți ia și forma concretă a unor îndemnuri pentru realizarea unor creații pe care capul Bisericii din Moldova le găsea necesare. Este cazul polieleului *La râul Vavilonului* „facere a lui Chir Grigorie Protopsaltul Sfintei Bisericii ceii mari / Dupà cererea Preaosfințitului Mitropolit al Moldaviei, Chiriu Chir Veniamin", preluat de Macarie Ieromonahul în tomul al II-lea al *Antologiei*, tipărită în 1827. Vom găsi acest polieleu și în manuscrisul grecesc nr. 957 din fondul Bibliotecii Academiei Române, o psaltichie cuprinzând cântări de Petre Efesiu, Petru Berechet, Ioan Protopsaltul, Hurmuz, Grigore Lampadarul ș. a. La fila 299 v apare această cântare inspirată din psalmul nr. 136 și care se practică în primele trei duminici ale Postului Mare, prezentată aici ca ψαλμὸς ἐκ τῶν τον πολυελέου ψαλμῶν ὅστις ἐμελοπουὴθη παρὰ Γρ. Λαμ. ἐξ αἰτήσεως του ἁγίου μουδ. κλρίον Βενιαμίν. Această creație a lui Grigore Lampadarul, făcută din porunca înaltului ierarh ieșean, se extinde pe nouă file ale manuscrisului (f. 299 v-307 v) și cuprinde în cântările sale principalele stiluri ale muzicii bizantine, unele însoțite de tereremuri, acestea determinând și utilizarea unor tacte diferite. Aceeași creație cu precizarea autorului „facerea lui Grigorii Protopsalt" și a celui care o va determina „după cererea Sf. Mitropolit Kyr Kyriu Veniamin" o întâlnim și în manuscrisul nr. 105 din fondul Bibliotecii Mitropoliei din Iași.

Pe baza investigării mult mai profunde a acestei cântări se va putea stabili rolul pe care l-ar fi putut juca în realizarea celei mai reușite și cunoscute versiuni, lansată de viitorul protopsalt al Mitropoliei ieșene, slugerul Dimitrie Suceveanu, descins el însuși din această puternică școală muzicală întemeiată și supravegheată de eminentul ierarh cărturar ieșean, cel care își exprima în traducerea din grecește în „româno-dachicească sau moldovenească" limbă, crezul de a avea și noi „ziceri de obște uneltite și cunoscute întru amândoao țările".

Din aceeași poruncă a „Înalt Preaosfinției Sale Mitropolitul Veniamin" va scrie Dimitrie Suceveanu, în anul 1840 (avea doar 24 de ani), cântările cuprinse în *Rânduiala îngropării mirenilor*, tipărite în *Irmologhionul* din 1848.

Recunoscut pentru calitățile sale vocale și pentru râvna pusă în slujba evoluției muzicii, Veniamin Costache rămâne în istoria acestei arte și în calitate de alcătuitor de melodii. Din creația sa s-au impus atenției vieții de cult, manuscriselor ulterioare, anologiilor tipărite și cercetării, două variante din cântarea liturgică *Veniți să ne închinăm* și creația laică *Plângerea lui Veniamin*.

Ni se pare interesant de urmărit măcar puținul păstrat din moștenirea creatoare a acestui reprezentant al muzicii bisericești

din Moldova epocii sale, pentru că el reprezintă un element de legătură dintre cele două puternice vetre de cultură muzicală românească, Neamț și Iași și dintre ultima generație moldovenească practicantă a vechii notații bizantine și cea care va introduce semiografia chrisantică, el fiind principalul oblăduitor al noului curent ce se grefează pe cel al reformelor paisiene.

Cele două variante ale cântării liturgice *Veniți să ne închinăm*, cea solemnă pentru sărbătorile mari și cea „scurtă", pentru zilele obișnuite, ambele pe ehul al II-lea, datează din anul 1835 și se păstrează în manuscrisul necatalogat din fondul Bibliotecii Sfântului Sinod (p. 128), fiind tipărite în *Utrenierul și Liturghierul* lui Ioan Zmeu, editat la Buzău, în 1892.

Deosebirile dintre cele două versiuni sunt evidente nu numai prin cele două stiluri diferite, stihiraric în primul caz și irmologic în cel de-al doilea, prin caracterul melismatic a celei dintâi melodii și silabic al celei secunde, ci și prin formulele melodice tipice și ambitusul amplificat în primul caz. Importanța creației crește dacă adăugăm faptul că este mai dificilă realizarea unor melodii diferite pe același text și că cele două piese pot fi considerate modele veritabile pentru cele două stiluri de bază ale cântării bizantine. Vom preciza și faptul că ambele variante sunt practicate și astăzi, prima în marile mănăstiri din Moldova, iar cea de-a doua este și în practica unor cântăreți de strană sătești școliți. Nu știm dacă nu cumva și în manuscrisul nr. 1822, păstrat la Mănăstirea Prodromu din Muntele Athos, un *Vecerno-Utrenier-Liturghier*, scris înainte de anul morții mitropolitului moldovean, provenind de la sora sa, „Elisabeta monahia" de la Agapia, amintit de bizantinologul Sebastian Barbu Bucur [66], vom putea descoperi vreo creație a celui ce va veghea soarta muzicii bisericești în Moldova, timp de aproape jumătate de veac.

Creația laică a lui Veniamin este reprezentată de *Plângerea lui Veniamin*, un cântec strofic (versurile îi aparțin ca și melodia), creat în atmosfera apăsătoare a pribegiei în Colincăuții Basarabiei, atmosferă descrisă așa de plastic în prefața *Istoriei Vechiului Testament*, tipărit la Iași, în 1824: „Fiește-care vestire din jalnica patrie-mi adăugea rana în suflet și păraie de lacrimi în ochi". *Plângerea lui Veniamin*, cântată pe plaiurile basarabene, a atras atenția prin valoarea ei intrinsecă, multor antologiști, chiar din epocă, găsindu-se în mai multe manuscrise psaltice: nr. 3244 B.A.R., f. 2v-4v; nr. 2238 B.A.R., f. 26v; nr. 2087 B.A.R., f. 33; nr. 696 din fondul „George Breazul"

66. Sebastian Barbu Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină...*, p. 231.

— Biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, f. 1v-3v; nr. 4653 din același fond, f. 74-75; nr. 4951 din fondul Bibliotecii Naționale f. 222-223v; nr. 181 din fondul Arhivelor Statului Iași, f. 9v. A fost publicată în revista *Cultura*, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1924, p. 5, reprodusă în monografia lui Vasile Vasilache [67], transcrisă în notație guidonică, cu mici deosebiri determinate și de sursele diferite la care se apelează, de Sebastian Barbu Bucur [68] și de Gheorghe Ciobanu [69] și preluată de Octavian Lazăr Cosma [70] în prezentarea panoramei creației muzicale a epocii.

Caracterul tânguitor, asigurat în primul rând de scara cromatică a glasului al VI-lea, cu două secunde mărite și patru semitonuri, dublat de accente tragice, evidențiate și de oscilația ritmului ternar cu cel binar, alternează cu momente de speranță, realizate în primul rând prin modulațiile spre glasul a VIII-lea. Forma strofică a textului influențează și arhitectonica melodică, melodia intrând și în practica populară, de unde o culege Dimitrie Vulpian [71], cel care-o consideră romanță. *Plângerea lui Veniamin*, atestată în același an cu *Mugur, mugurel*, rămâne cea mai veche creație muzicală cultă românească cu conținut patriotic și cu o mare răspândire în notație chrisantică.

Nu este exclus ca această creație să-l fi determinat pe Nicolae Iorga să citeze din *Prefața primului* volum din Ἀδολεσχία φιλόθεος pentru momentul în care mitropolitul moldovean „a trebuit să spânzure organele cântării în sălciile Vavilonului“ [72].

De asemenea este posibil ca și această creație să fi constituit unul din argumentele de bază ale atribuirii manuscrisului nr. 692, din fondul „George Breazul“, aceluiași înalt ierarh cărturar ieșean [73].

În concluzie mitropolitul Veniamin Costache rămâne promotorul de bază al muzicii religioase din Moldova primei jumătăți a secolului trecut, numele lui înscriindu-se în istoria culturii nu numai ca traducător, teolog, orator, ci și în calitate de psalt cu

---

67. Vasile Vasilache, *op. cit.*, p. 325-327.

68. Sebastian Barbu Bucur, *Un cântec cu conținut patriotic la începutul veacului trecut*, în Muzica, București, an XVII, nr. 4, aprilie 1967, p. 27.

69. Gheorghe Ciobanu, *Cântece de lume, secolele XVIII-XIX*, București, Editura muzicală, 1985, p. 233-235.

70. Lazăr Octavian Cosma, *Hronicul muzicii românești...*, p. 188-189.

71. Dimitrie Vulpian, *Poesia populară pusă în musică*, vol. III, Romanțe, București, Tipolitografia Universală, 1897 și *Musica populară*, vol. III, Romanțe, Leipzig, Ed. Oscar Brandstetter, 1897, p. 43.

72. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Epoca lui Petru Maior, Excursuri, București, 1901, p. 403.

73. Gheorghe Ciobanu, *op. cit.*, p. 275.

virtuți interpretative și creatoare. În aceste condiții rândurile dedicate de Macarie Ieromonahul în prefața „*Anastasimatarului bisericesc după așezământul sistemei cei nouă*, întâiași dată tipărit, cu voia și blagoslovenia Preaosfinției Sale Părintele Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei, Veniamin, Viena, 1823“, nu trebuie judecate numai ca un gest de recunoștință, ci și ca o apreciere justă a contribuției prelatului iețean la dezvoltarea muzicii: „Știind râvna care ai Preaosfinția Ta spre sporirea învățăturilor ce aduc podoabe sfintei Biserici și neamului, după dreptate și cu cuviință am socotit ca să aduc această carte muzicească cè s-au tipărit atât în limba graiului patriei, prea înaltului haractir alll Preaosfinției Tale, ca cela ce ești și cu nume strălucit și cu faptă bună împodobit. Ca cela ce de mică vârstă ai fost iubitor muselor și sigur ești împodobit cu acele [...]. Preaosfinția Ta ești întâi carele ai îmbrățișat pe dascălii sistemei musichiei cei nouă și sistisind școala în Sfânta Mitropolie, nu puțin spor s-a făcut; pentru care și țeara noastră luând deșteptare au făcut asemenea“.

Prof. univ. Vasile VASILE

CUVÂNT LA BOTEZUL DOMNULUI

„Iisus a venit din Nazaretul Galileii
și S-a botezat în Iordan, de către Ioan".

(Marcu 1, 9).

I. In Sfânta Scriptură nu ni se arată toate amănuntele în legătură cu viața de zi cu zi pe care Mântuitorul Hristos a trăit-o pe pământ în sânul Sfintei familii. Ci Sfânta Scriptură a consemnat momentele mai importante și tot ce este scris are o deosebită însemnătate. De aceea Sfântul Apostol Pavel spune că „toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepțirea cea întru dreptate, astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit, bine pregătit pentru orice lucru bun (II Timotei 3, 16). Și despre praznicul de astăzi — Botezul Domnului — puține lucruri se spun, dar unele au fost păstrate prin Sfânta Tradiție, care s-a fixat în scris de către Sfinții Părinți și scriitori ai Bisericii, iar altele s-au dedus de Sfinții Părinți, citând nu numai Sfintele Scripturi ci și scrierile laice ale evreilor sau ale altor popoare, încât luminați de darul Sfântului Duh ne-au lăsat, ca pe o comoară, o mulțime de lucruri frumoase despre activitatea Domnului Hristos.

Știm despre Domnul că S-a născut în Betleemul Iudeii — ca fiu al Sfintei Fecioarei Maria — și că a trăit mai mult în Nazaretul Galileii, unde era ascultător și supus părinților Săi, în felul acesta tăinuindu-și în fața oamenilor puterea și înțelepciunea Dumnezeirii Sale.

Acest lucru — trăirea în taină, ca un om obișnuit — a făcut-o Domnul respectând bunacuviință poporului său: nimeni nu putea până la vârsta de 30 ani să devină dascăl sau preot. Pentru aceasta Domnul nu a început propoveduirea Împărăției lui Dumnezeu mai înainte de 30 de ani.

II. Domnul Iisus Hristos s-a botezat la vârsta de aproximativ 30 de ani, pentru că, după Sfinții Părinți, la vârsta aceasta omul se pleacă foarte ușor către tot păcatul. Și iată ce spune Sfântul Ioan Gură de Aur: „Cea dintâi vârstă, a copilăriei, are multă neștiință și nebunie; cea de a doua vârstă, a tinerilor, cu poftă trupească se aprinde; iar cea de treizeci de ani, vârsta bărbatului desăvârșit, aceasta robește pe om la toate păcatele. Deci, pentru aceasta și Hristos Domnul a așteptat până la această vârstă cu botezul, ca la toate vârstele să împlinească voia Domnului și să sfințească firea noastră și să ne dea putere ca să biruim patimile și astfel să putem scăpa de păcatele cele de moarte".

Tradiția ne spune că Sfântul Ioan Botezătorul afunda în apa Iordanului pe fiecare din cei ce se botezau și-l ținea așa până își spunea toate păcatele sale și așa îl lăsa ca să iasă din apă.

Dar Hristos, fiind fără de păcat, n-a fost ținut și nu a zăbovit mult în apă, pentru că era fără de păcat, din această cauză și Sfânta Evanghelie zice că a ieșit îndată din apă (Marcu 1, 10).

Botezul pentru noi este: „Baia nașterii celei de a doua oară (Tit 3, 5), actul nașterii în Dumnezeu (Ioan 3, 3-5), este semnul iluminării duhovnicești și îmbrăcării în Hristos (Galateni 3, 27).

În epistola către Romani (16, 12-14) Sfântul Pavel vorbește de două aspecte esențiale ale botezului:

— moartea asemănătoare cu a lui Hristos, adică lepădarea umanității negative prin ștergerea consecințelor păcatului care se află în nașterea după trup a omului;

— învierea asemănătoare cu a lui Hristos, adică asumarea unei umanități pozitive sau renașterea prin înnoirea Duhului Sfânt (Tit 3, 5), prin care câștigăm libertatea de a intra în comuniunea cu Dumnezeu. De aceea Sfântul Pavel zice:

„Odată ce ați fost izbăviți de păcat și v-ați făcut robi ai lui Dumnezeu, aveți ca rod sfințenia, iar ca sfârșit, viața veșnică" (Romani 6, 22).

III. Odată cu Botezul Domnului, prăznuim și sărbătoarea botezului nostru personal. Majoritatea dintre noi eram prunci când am primit Sfântul Botez. Este momentul, acum când suntem maturi, să înțelegem ceea ce atunci nu puteam înțelege și să primim printr-o alegere liberă, drumul credinței pe care încă din pruncie Sfânta Biserică l-a deschis înaintea noastră.

Sfântul Botez, o taină din cele 7 lăsate de Mântuitorul, este taina prin care fiecare om poate intra în creștinism.

Domnul o instituit (rânduit) această Taină după ce a înviat din morți, când a zis Sfinților Apostoli: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh" (Matei 28, 19). Această duhovnicească scăldătoare ne-a pregătit-o Domnul ca în ziua de astăzi, la Botezul Său de la Iordan.

Această Sfântă Taină — a Botezului — ne curăță de păcatul strămoșesc; prin afundare în apă sfințită ne împărtășim de harul Sfântului Duh al Domnului, astfel moare omul cel vechi din noi și se naște omul cel nou — de aceea se numește și nașterea din apă și din Duh, urmând după aceasta ca noul credincios să conlucreze cu harul Sfântului Duh prin credință și fapte bune pentru a ajunge să dobândească mântuirea.

Unii, rătăcind de la dreapta credință a Bisericii Ortodoxe nu recunosc botezul copiilor, socotind că botezul trebuie făcut la o vârstă mai înaintată. Aceștia însă nu țin seama de chemarea lui Hristos „lăsați copiii să vină la Mine", iar la Hristos se vine prin botez pentru că Botezul este poarta de intrare în creștinism; apoi nu țin seama nici de hotărârile Sfintelor Sinoade (Cartagina) care au hotărât ca „toți cei care nu vor să primească botezul pruncilor să fie anatema" (Canon 124).

Noi dreptcredincioșii, la această Sfântă prăznuire a Botezului Domnului, să ne întoarcem cu gândul la ziua Sfântului nostru botez și să-L rugăm pe Bunul Dumnezeu, să ne spele din nou duhovnicește, de toate pornirile noastre păcătoase, omorând pe omul cel vechi din noi, adică deprinderile păgânești: ura, zavistia, furtul, curvia și să rugăm pe Dumnezeu să ne dăruiască harul, puterea și bucuria să ne simțim și să fim o făptură nouă cu adevărat, prin harul și prin împreună-lucrarea cu noi a Duhului Domnului nostru Iisus Hristos. Amin.

Pr. Vasile NECHITA

SINDROMUL CAIN ÎN ISTORIA OMENIRII

Cain și Abel au fost frați. Și totuși atât de diferiți unul de altul. Nu poate fi vorba de diferite medii în care să fi crescut. Au avut aceiași părinți. Deci au primit aceeași educație. Și cu toate acestea ei sunt diametral opuși. Desigur sunt diferiți din punct de vedere afectiv, emoțional.

Abel era credincios. Aduce lui Dumnezeu jertfe din toată inima, oferindu-I cele mai frumoase dintre mioarele sale Celui Prea Înalt. Abel nu se compară cu nimeni în fața lui Dumnezeu. Sufletul său îl îndeamnă să facă așa.

Cain în schimb este zgârcit. Face rugăciuni lui Dumnezeu doar din acel imbold sădit de Creator în sufletul omului, cum spune Fericitul Augustin. Aduce jertfă dar oferă lui Dumnezeu cele mai mici și rele roade obținute din lucrarea pământului. Când se roagă, nu-și îndreaptă sufletul cu bucurie spre Dumnezeu, ci cu invidie și dușmănie pe fratele său. Îi pare rău de binele fratelui său.

Deosebirea dintre ei nu-i determinată de credința propriu-zisă ci de trăirea ei. Deci de afectivitatea, de emoțiile care însoțesc credința. Încât credința, datorită acestei dimensiuni afective, pe unul îl înalță spre Dumnezeu, iar pe altul îl coboară din însăși demnitatea de chip al lui Dumnezeu. Nu-i vorba de un fanatism care i-ar deforma credința lui Cain. Ci, dimpotrivă, este pervertirea sentimentului religios în sine.

Desigur, Adam va fi povestit copiilor săi din convorbirile sale cu Dumnezeu. Adică și Cain și Abel au moștenit aceeași revelație adamică. Dar nu vor fi manifestat aceeași rezonanță afectivă. Și de aici a pornit diferențierea lor, care s-a manifestat în primul rând ca atitudine și comportament față de valorile morale. Cât privește fanatismul nu poate fi invocat în acest caz, pentru că nici Cain și nici Abel nu vor fi manifestat atitudini religioase extreme care să-i ducă la o luptă între ei pe fond religios. Și totuși ei nu au pace între ei! ... Cain nu-l suportă pe Abel pentru ca jertfa acestuia din urmă a fost primită de Dumnezeu. Din păcate, această dispută creată de invidia lui Cain a durat de-a lungul veacurilor între oameni. Pentru că în întreaga istorie a omenirii au avut loc atâtea războaie duse de cei ce-au vrut sângele fraților lor. Necredincioșii au fost întotdeauna neîmpăcați cu ei înșiși, ca și Cain, dar în loc să vadă cauza neliniștii și zbuciumului sufletesc în refuzul credinței, au văzut-o în liniștea și bucuria celor credincioși. Lăcomia i-a făcut să creadă că această bucurie le-o oferă celor credincioși puținul lor comând. De aceea cei necredincioși l-au jinduit, neoprindu-se adeseori a săvârși chiar fratricide pentru a le răpi agoniseala celor credincioși.

Unii gânditori au încercat să vadă această luptă a lui Cain împotriva lui Abel ca fiind disputa dintre nomazi și agricultorii sedentari. Însă cred că lucrurile trebuie privite mult mai profund. Vremurile nomazilor preistorici au trecut și totuși cele două prototipuri umane străbat istoria omenirii până la noi. Cred că aici este vorba de ignorarea unui fapt fundamental: Postulatul ontologic al omului de a nu fi singur, ci comunitar. Fiind creat după chipul lui Dumnezeu-Comuniune treimică de Persoane: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh — omul caută această comuniune. Este neliniștea sufletului omenesc de care vorbește Fericitul Augustin. Dacă omul răspunde acestei neliniști căutând pe Dumnezeu, iar în raportul cu semenii, cinstind acest chip al lui Dumnezeu din fiecare persoană umană, se înalță permanent, se desăvârșește în această unire cu Dumnezeu. Sfântul Vasile cel Mare spune că în acest urcuș spre Dumnezeu nu este sfârșit. Fiecare urcă atât cât se străduiește și cât îl ajută puterile pe care le exersează. Deci chipul se transfigurează în realizarea asemănării cu Dumnezeu.

Dacă omul nu răspunde acestei neliniști ontologice, acestui dar pe care l-a sădit Dumnezeu în sufletul său, ea rămâne neîmplinită. Răscolește permanent ființa omului. Aceste puteri, proprii chipului lui Dumnezeu, nefiind cultivate, se săvârșesc, se manifestă dezorganizat. Iar omul pierde noțiunea creșterii sale duhovnicești. Și în compensație sufletul său se leagă de valorile materiale ale lumii. Și în acest caz dorul de nesfârșită creștere duhovnicească se transformă într-o nestăvilită lăcomie de a domina lumea materială însă fără cunoștință de Dumnezeu, uitând de Cel ce l-a zidit și trăind ca și cum Dumnezeu n-ar exista. Așa cum ajunseseră și vechii greci, care au înălțat un altar „Dumnezeului necunoscut".

Și în acest caz necredincioșii aduc necazuri și urgii fraților lor. Mai mult, temându-se ca și Cain să nu fie omorâți de cei cărora le-au adus urgia morții, goana lor ucigătoare devine și mai amenințătoare. Acest sindrom al lui Cain — de a crede pe alții la fel de răi și de porniți spre a-și ucide frații — se manifestă cu fiecare crimă ca într-o progresie geometrică. Acest sindrom al lui Cain este, de fapt, o progresie specific umană. Căci, spun Sfinții Părinți, dacă omul nu se înduhovnicește, se îndrăcește. Dacă

nu se înalță se prăvălește în abisul răutății. Și această progresie are un fond afectiv. C. Noica spune că omul este un valet. Depinde în slujba cui se pune, dacă slujește binele se înalță, dacă nu, se afundă.

În raport cu credința, cu această neliniște care-l face pe om să caute fondul afectiv al omului, sentimentele și emoțiile sale îl vădesc al cui valet este. De aceea lupta lui Cain și Abel, dacă se poate numi așa, este lupta omului de a se afirma în această creștere interioară, sufletească, afirmându-L și crezând în Dumnezeu, sau negându-L și uitând de El, și de legile pe care I le-a sădit în sufletul său.

Sindromul Cain ne arată clar că nu ne naștem decât cu posibilitatea, cu aptitudinea de a ne îndrepta spre Dumnezeu. Dacă aceasta nu devine un comportament constant, prin exercițiu și permanentă veghere de sine, cum spun Sfinții Părinți, ea se transformă în ceva haotic și de neînțeles, în ceva care nu poate fi negat dar nici definit. Pentru că păcatul nu poate fi nici definit dar nici negat. Sfinți Părinți îl numesc neascultare, care — raportată la chemarea esențială a omului ca ființă a dialogului — înseamnă neascultarea acestui glas lăuntric al lui Dumnezeu sădit în om — conștiința — care ne cheamă la respectarea normelor morale. Sfântul Apostol Pavel numește această lege a conștiinței tablele legii înscrise în inimă și nu pe pietre, cum au fost scrise de Moise pe Muntele Sinai. Această lege a conștiinței nu contrazice revelația lui Dumnezeu, ci îndreaptă omul spre cunoașterea ei.

Neascultarea deci nu are atât o funcție gnoseologică ci o dimensiune ontologică. Pentru că prin neascultare se definește atitudinea noastră față de Dumnezeu, comportamentul nostru, starea emoțională — într-un cuvânt, întreaga afectivitate a persoanei umane. Pentru că neascultarea se leagă de libertatea omului, înțelegem și mai bine că valorile morale, dacă sunt acceptate, afirmă libertatea persoanei. Negându-le, omul nu numai că își pierde libertatea, dar se înrobește unor atitudini negative, unui egoism destructiv. Pentru că în păcat, în neascultare, omul nu ia aminte la riscurile cărora se expune.

Deci neascultarea duce la negarea lui Dumnezeu dar și la negarea persoanei și a libertății prin care se afirmă ființa umană ca persoană. Neascultarea de Dumnezeu, cum ar putea fi denumit sindromul lui Cain, este însingurare și izolare în propria răutate. Aceasta este pecetea pe care i-a pus-o Dumnezeu lui Cain. Cel ce este bolnav de acest sindrom, chiar dacă nu întâlnește un alt Cain care să fie pentru el un adevărat pericol de a-l ucide, este omorât sufletește de propria-i răutate și însingurare. Așa cum se spune la rugăciunea de la înmormântare — „pentru ca răutatea să nu fie fără de moarte" — sindromul Cain se pedepsește pe sine însuși prin răutatea și fărădelegile făcute, pentru că cei bolnavi de acest sindrom al necredinței nu au liniște și împăcare cu ei înșiși. Mai mult, se văd înconjurați de aceeași răutate și din partea celor din jur. Se văd pe ei înșiși în alții și pe alții în răutatea din ei înșiși. Fără vindecarea acestui sindrom care cuprinde din ce în ce mai mulți oameni, omorârea lui Abel de către Cain nu va înceta niciodată.

Pr. Vasile NECHITA

TEOLOGIA : VOCAȚIE ORIGINARĂ A OMULUI *

Sărbătoarea închinată cinstirii Sfinților Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu și Ioan Gură de Aur, are pentru toți profesorii și studenții în teologie o dublă semnificație.

În primul rând pentru că Sfinții Trei Ierarhi au trăit în secolul IV, secolul de aur al Bisericii nedespărțite, sărbătoarea închinată lor poate fi receptată de întreaga lume creștină ca o invitație la unitate și dialog întru dreapta credință a Bisericii ecumenice.

În al doilea rând, această sărbătoare reprezintă, pentru toate facultățile de teologie ortodoxă din lume, un prilej de adâncă bucurie și întâlnire comunitară în orizontul tainic al timpului și spațiului liturgic.

Pentru fiecare generație care se deschide experienței timpului liturgic, timpul trecut nu este doar o realitate arheologică învechită, ci o anamnеză pnevmatică. În spațiul liturgic și sacramental al Bisericii, experiența spirituală a generațiilor trecute se poate actualiza într-un prezent al participării la comuniunea tuturor sfinților.

Aceasta este motivația teologică pentru care, începând cu anul 1936, toate facultățile de teologie din lume și-au ales ca îndrumători și ocrotitori pe Sfinții Trei Ierarhi. De atunci și până astăzi, slujitorii devotați învățământului teologic universitar au cinstit așa cum se cuvine acest eveniment. De aceea și la facultatea noastră a devenit o tradiție ca, în fiecare an, un membru al Consiliului profesoral să sublinieze, printr-un discurs omagial, semnificația teologică și academică a acestui moment. Primind la rându-ne această onorabilă îndatorire am ales pentru cuvântul nostru tema: **Teologia — vocația originară a omului, după Sfinții Trei Ierarhi.**

Dintru început trebuie să mărturisim că timpul afectat acestui cuvânt nu ne permite să tratăm într-un mod amplu tema propusă. Ne vom mărgini doar la două din aspectele sale esențiale, care pot și trebuie să rămână paradigme inspiratoare pentru învățământul teologic actual.

1. Ce este teologia?

Primul aspect pe care dorim să-l subliniem este răspunsul pe care Sfinții Trei Ierarhi îl dau la întrebarea „Ce este teologia?".

În viziunea lor teologia nu este un sistem abstract de concepte, nici o teorie filosofică ce postulează existența lui Dumnezeu pentru a-i conferi coerență și consistență. Pentru ei teologia este în primul rând expresia unei experiențe personale, a unei întâlniri vii, în atmosfera tăcerilor rugătoare, cu Dumnezeul cel viu.

Deci teologia nu este o „știință" în sensul în care fizica sau matematica sunt definite de omul modern ca „științe". Dumnezeu nu este un „obiect" al curiozității intelectuale sau al cercetării „științifice". Dar, dacă totuși cineva ne-ar pune întrebarea: „unde este Dumnezeu?", ce răspuns ar putea primi/ Desigur că ar putea primi mai multe răspunsuri, în funcție de intenția cu care pune o asemenea întrebare. Un răspuns ar putea fi: nimeni nu poate să cunoască și să iubească o anume floare, crescută undeva pe creasta unui munte, dacă n a străbătut el însuși drumul arid și stâncos pentru a ajunge în preajma ei și a-i simți mireasma ce o răspândește. Cu alte cuvinte, dacă cineva vrea să fie teolog, adică vrea să cunoască unde este lăcașul lui Dumnezeu, el trebuie să răspundă invitației Sale: „Vino și vezi" (Ioan 1, 39).

Un al doilea răspuns la întrebarea de mai sus ar putea fi: de fapt, nu există Dumnezeu. Există Soarele care luminează Pământul; există stelele care împodobesc cerul într-o noapte adâncă; există florile pe care noi le jertfim în momente de sărbătoare; există, putem spune, o lume întreagă de obiecte ce cad sub simțurile noastre, dar Dumnezeu nu există. Pentru cel care întreabă dintr-o simplă curiozitate intelectuală sau cu intenția de a-l umili pe cel care crede, Dumnezeu într-adevăr nu există. El păstrează tăcere. Și tăcerea Lui este cel mai profund răspuns.

---

* Cuvântare ținută în ziua de *30 ianuarie 1995*, cu ocazia hramului Facultății de Teologie Ortodoxă — Iași.

De aceea, după Sfinții Trei Ierarhi, teologia nu se întemeiază pe rațiunea discursivă a teologului, ci pe realitatea credinței care luminează rațiunea restaurând-o în structura sa cognitivă originară. Teologul cunoaște pe Dumnezeu prin credință și iubire și cunoscându-L pe Dumnezeu se cunoaște pe sine și vocația sa creatoare în această lume.

Deci putem spune că teologia este o cale de cunoaștere, dar nu în sensul gnoseologiei moderne obiective și obiectivante. După Sfinții Trei Ierarhi, gnoseologia teologică presupune revelarea prealabilă a Celui care trebuie să fie cunoscut. Cel pe care dorim să-l cunoaștem este de fapt totdeauna prezent, ne precede înainte de timp și ne așteaptă dincolo de timp, făcând astfel posibilă însăși cunoașterea noastră. Cu alte cuvinte cunoașterea teologică este antinomică și sinergică în același timp. Îl cunoaștem pe Dumnezeu în măsura în care El ni se descoperă și în măsura în care noi ne pregătim ființa, prin lucrarea credinței, pentru marea întâlnire cu El.

Acest lucru îl subliniază în mod deosebit Sfântul Grigorie de Nazianz: „Nu este în puterea oricui — scrie el — să filosofeze despre Dumnezeu, fiindcă lucrul acesta pot să-l facă numai cei ce s-au cercetat cu de-amănuntul și care au înaintat pas cu pas pe calea contemplației și care, înainte de aceasta, și-au curățit sufletul și trupul, sau care cel puțin se silesc să se curețe".

Realitatea antinomică a cunoașterii teologice este subliniată și mai pregnant, tot de Sfântul Grigorie de Nazianz, în a II-a cuvântare teologică. Plecând de la imaginea urcușului lui Moise pe muntele Sinai, el scrie: „Înaintam spre a-l cunoaște pe Dumnezeu. Iată de ce m-am despărțit de materie și de tot ce este trupesc; m-am adunat în mine însumi, atât cât am putut, și am urcat spre vârful muntelui. Dar când am deschis ochii abia am putut să-L văd din spate și încă fiind acoperit în piatră, adică în omenescul Cuvântului întrupat pentru mântuirea noastră. Nu am putut contempla firea cea dintâi și preacurată care nu poate fi cunoscută decât de ea însăși, adică de Treimea cea sfântă. Căci nu pot să privesc ceea ce se află ascuns dincolo de primul văl, tainuit de heruvimi, ci doar ceea ce se pogoară spre noi, măreția dumnezeiască ce se face văzută în făpturi".

Din textul acesta se desprind două idei fundamentale pentru teologia creștină.

a). Prima aceea că Dumnezeu este Treime și, pentru că este Treime, Dumnezeu este iubire. El nu ar putea să fie iubire dacă ar fi singur. Iubirea implică întotdeauna o relație interpersonală. Prin aceasta gândirea teologică a Sfinților Trei Ierarhi se deosebește de orice discurs filosofic despre Dumnezeu. Discursul filosofic este o consecință logică a observării naturii. Observând lumea care ne înconjoară constatăm că toate lucrurile care există se supun unei ordini logice. Nimic nu este întâmplător sau arbitrar. Această evidență logică sau, mai bine spus, structură rațională a lumii, constrânge rațiunea umană să admită că la originea însăși a lumii se află o cauză rațională. Noi, pot spune filosofii, numim această Cauză primordială a lumii Dumnezeu. Filosoful poate defini pe Dumnezeu ca: Logos, Spirit, Bine, Ființă.

Deci filosofia autentică afirmă existența lui Dumnezeu, dar teo-logia sa răspunde doar unei necesități „științifice". Dumnezeu este postulat ca principiu formal al lumii, al cosmosului, înțeles ca un întreg armonios, stăpânit de legi. Dumnezeu pentru gândirea filosofică este principiul ordinii necesare a lumii. El nu este niciodată Treime personală, așa cum afirmă textul de mai sus al Sfântului Grigorie de Nazianz.

b). A doua idee care se desprinde din acest text este aceea că noi nu putem să cunoaștem pe Dumnezeu în ființa Sa, ci Îl cunoaștem în măsura în care ne apropiem de umanitatea îndumnezeită a Logosului întrupat, adică în măsura în care ne apropiem de Hristos, Fiul lui Dumnezeu devenit om prin întrupare. Însă de umanitatea îndumnezeită a lui Dumnezeu-Cuvântul nu ne putem apropia oricum. În nici un caz nu ne putem apropia fără o lucrare duhovnicească asupra sinelui nostru ontologic, pentru ca acesta să devină o fereastră deschisă spre cer. Afirmă acest lucru Sfântul Ioan Gură de Aur. Plecând de la aceeași imagine biblică a ascensiunii lui Moise pe muntele Sinai, el scrie: „Când iudeii au trebuit să se apropie de muntele în flăcări, de foc, de ceață, de întuneric și de furtună, au primit poruncă să se păstreze curați cu trei zile înainte și să-și spele hainele; și toți erau cuprinși

de spaimă și de cutremur; și Moise împreună cu iudeii. Apoi cu mult mai mult noi, care nu stăm ca iudeii departe de un munte ce fumegă, ci avem să intrăm chiar în cer, cu mult mai mult noi trebuie să arătăm mai mare filosofie (iubire de înțelepciune) nu spălându-ne hainele, ci curățindu-ne îmbrăcămintea sufletului... Nu veți vedea acum nici ceață, nici fum, nici furtună, ci chiar pe Împărat stând pe tronul acelei negrăite slave; veți vedea pe îngeri și pe arhangheli stând alături de El; veți vedea popoare de sfinți în nenumărate cete".

Împăratul la care face referire textul este Hristos, iar slava tronului pe care El stă este slava Prea Sfintei Treimi, la care omul a fost dintru început chemat să participe și de care el trebuie să dea mărturie în trecerea lui pe pământ. Participarea la slava Prea Sfintei Treimi reprezintă pentru Sfinții Trei Ierarhi, ca și pentru întreaga teologie creștină, vocația originară a omului și pe care noi o numim aici **vocație teologică.** Acesta este al doilea aspect al temei noastre pe care dorim să-l subliniem.

2. Vocația teologică a omului

Faptul că omul are vocație teologică o spune categoric Sfântul Vasile cel Mare: „Dumnezeu l-a creat pe om ca o făptură care a primit porunca să devină Dumnezeu". Această afirmație a fost preluată de Sfântul Grigorie de Nazianz. Ea vrea să spună că, de fapt, adevărata împlinire a omului nu este posibilă în afara relației sale personale cu Dumnezeu. Deci existența omului este „teo-centrică". De aceea tot Sfântul Vasile cel Mare numește pe om „plantă cerească", adică o ființă care își are rădăcinile în cer și este chemată să-și deschidă frumusețea sa tainică pe pământ. Din această cauză, între toate celelalte făpturi, omul are înaintea lui Dumnezeu o valoare și o demnitate veșnică.

Încercând să mângâie pe cei lipsiți de bunuri materiale din vremea sa, Sfântul Vasile cel Mare le amintește de această valoare și demnitate umană: „Mai întâi ești om, singura dintre ființe care ai fost creat în mod minunat de către Dumnezeu. Ai primit un suflet înzestrat cu inteligență, prin care te gândești la Dumnezeu, cercetezi natura lucrurilor, culegi fructul cel mai dulce al înțelepciunii. Toate câte sunt pe pământ, în cer și în apă, sunt ale tale. Nu ai inventat tu artele, nu ai în întemeiat tu cetăți și n-ai descoperit tu câte sunt necesare vieții tale? De ce consideri fericiți pe cei cu buzunarele pline dar care au noroc de picioare străine pentru mers? Nu dormi pe pat de fildeș dar ai pământul mai prețios decât fildeșul... Pentru tine a venit Dumnezeu între oameni, pentru tine există o împărăție a Sfântului Duh (Biserica) o speranță a învierii, porunci dumnezeiești care desăvârșesc viața ta, cale la Dumnezeu prin poruncile Lui...".

Sfântul Ioan Gură de Aur, care a îmbrăcat în cele mai variate forme literare vocația teologică a omului, este mult mai expresiv decât Sfântul Vasile cel Mare când tratează această problemă. Comentând textul din Geneză: „să facem om după chipul și asemănarea noastră", el scrie: „Ce este nou aici? Ce este neobișnuit? Cine este acesta pe punctul de a fi creat, că Ziditorul are nevoie de atâta sfat și precauție pentru facerea lui? Să nu te miri, iubitule! Omul este mai de cinste decât toate ființele văzute. Pentru el au fost create toate acestea: cerul, pământul, marea, soarele, luna, stelele și toate ființele necuvântătoare. Dacă omul este mai de cinste decât toate acestea de ce a fost el creat mai târziu? Pe drept cuvânt, după cum un conducător fiind pe punctul de a intra într-o cetate trebuie să fie precedat de gardă și de toți ceilalți, tot așa și aici. Cel ce avea să așeze pe om ca împărat peste toate cele de pe pământ a creat mai întâi toată această podoabă și apoi a făcut pe om, arătând prin aceasta cât este de cinstită această ființă".

Sfântul Grigorie de Nazianz s-a ocupat și el de problema omului și de vocația sa teologică. Interpretând, ca și Sfântul Ioan, textul din Geneză, și folosind un limbaj metaforic, scrie: „Din țărână și din suflare, omul a fost creat chip al Celui nemuritor, căci atât în trupul său cât și în sufletul său stăpânește firea cea duhovnicească. De aceea, fiind luat din țărână, sunt legat de viața de aici, dar fiind și suflare dumnezeiască port în minte dorul după viața veșnică".

Deci, în viziunea Sfinților Trei Ierarhi, omul este o ființă care trăiește în timp, dar călătoria sa temporală are ca țintă finală veșnicia Împărăției lui Dumnezeu.

Omul se deschide spre veșnicie nu refuzând timpul și istoria, ci asumându-și-le printr-o libertate deplin responsabilă, care poate să-l conducă la maturitatea întâlnirii cu Dumnezeu sau, din nefericire, la eșecul acestei întâlniri, prin separarea sa de Dumnezeu. În această separare constă de fapt păcatul, care închide timpul în fața veșniciei și-l deschide spre înserarea morții, a neantului și a suferinței.

Păcatul înseamnă pervertirea vocației teologice a omului și închiderea lui într-un orizont egoist și ego-centric. De aceea Sfântul Grigorie de Nazianz, în omilia sa cu privire la natura umană, se adresează sufletului său astfel: „Dacă ești cu adevărat suflare a lui Dumnezeu și ai vocației dumnezeiască, așa cum te socotești, atunci aruncă toată nedreptatea, ca să te pot crede. Cum se face că tu ești așa de mult tulburat de ispitele duhului celui rău, cu toate că ești unit cu Duhul ceresc? Dacă tu, cu tot acest ajutor, înclini totuși spre pământ, vai, cât de puternic trebuie să fie păcatul tău?".

În textul acesta putem să sesizăm, pe de o parte, un umanism profund și expresiv, care poate să inspire pe orice om spre a-și pune în lucrare darurile sale creatoare, și, pe de altă parte, o profundă compasiune pentru omul care, prin păcat, își risipește aceste daruri.

Sfântul Grigorie de Nazianz deplânge, mai ales în poeziile sale, această condiție a omului separat de Dumnezeu și orientat spre moarte:

„Oameni, ai morții vasali, rasă fragilă, egali cu nimicul
Până când cu minciuni și visuri de-o zi ne lăsăm înșelați
Și-nșelăm la fel cu copiii, pe pământ în deșert rătăcind!".

Și totuși acest om rătăcitor va fi învrednicit de îndumnezeire, dacă își va regăsi, prin Hristos și Biserica Lui, vocația sa originară, vocația teologică. Cea care este chemată să ajute umanitatea să-și regăsească această vocație este, după Sfinții Trei Ierarhi, preoția lui Hristos. Preoția creștină, zice Sfântul Ioan Gură de Aur este „semnul iubirii lui Hristos". „Când preotul invocă pe Duhul Sfânt și săvârșește jertfa cea de taină, spune-mi în ce rang îl vom așeza? Câtă curățenie și câtă evlavie vom cere de la el? Gândește-te ce mâini trebuie să fie acelea care săvârșesc aceste lucruri? Cât de curat și cât de sfânt trebuie să fie sufletul care primește un așa mare Duh?".

La rândul său, Sfântul Grigorie de Nazianz, adresându-se celor care doreau să fie preoți, scrie: „Vrei să devii teolog și vrednic de Dumnezeu? Înalță-te prin viețuire; păzește poruncile; întâi curățește-te pe tine, apoi apropie-te de Cel curat...".

Considerăm că aceste ultime gânduri ale Sfântului Ioan Gură de Aur și ale Sfântului Grigorie de Nazianz reprezintă un mesaj actual pentru toți slujitorii învățământului teologic universitar.

* * *

Așa cum se poate constata din cele spuse până aici, teologia Sfinților Trei Ierarhi nu a fost o „teologie academică" în sensul modern al cuvântului. Ei nu au redus teologia doar la statutul unei discipline științifice și sistematice. Fără să neglijeze aceste aspecte, care astăzi sunt considerate prioritare, ei au pus accentul pe relația dintre teologie și Liturghie, teologie și rugăciunea doxologică. Adevărata teologhisire, după Sfinții Trei Ierarhi nu constă doar dintr-o însușire intelectuală a conceptelor despre Dumnezeu, ci dintr-o reală comuniune cu El. Aceasta implică ființa umană în integritatea ei existențială: suflet și trup. Comuniunea cu Dumnezeu restaurează și întemeiază adevărata vocație creatoare a omului.

După Sfinții Trei Ierarhi, orientarea omului spre Dumnezeu și creșterea în Adevărul dumnezeiesc sunt constitutive ființei umane. De aceea învățământul teologic universitar de astăzi poate și trebuie să rămână un spațiu în care, pe altarul minții și al inimii, se săvârșește Liturghia veșnică a lui Dumnezeu-Cuvântul.

Pr. lect. Gh. POPA

LA „ÎNTÂMPINAREA DOMNULUI"

(2 februarie)

„Acum, slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău, în pace; căci văzură ochii mei mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor; lumină spre descoperirea neamurilor și slavă poporului Tău Israel"

(Luca 2, 29-32).

I. Prăznuim astăzi un eveniment din viața pământească a Mântuitorului nostru Iisus Hristos dar și cu o importanță deosebită și pentru mântuirea sufletelor noastre. Este vorba despre Întâmpinarea Domnului sau aducerea Sa la Templul din Ierusalim, după 40 de zile de la nașterea Sa din Duhul Sfânt și Sfânta Fecioară Maria.

După Legea lui Moise, ducerea aceasta la Templu, la 40 de zile de la naștere, avea o îndoită semnificație:

— mai întâi, la această dată mama copilului era datoare să aducă jertfă pentru curățirea ei de sângerările îndurate de la nașterea pruncului;

— în al doilea rând, mama unui copil de parte bărbătească, dacă pruncul era întâiul ei născut, trebuia să-l aducă la templu, ca să plătească „prețul de răscumpărare". Aceasta pentru că orice prunc de parte bărbătească era socotit afierosit, închinat, partea lui Dumnezeu. Tot Legea primită de Moise poruncea acest lucru. Și „unde-i lege nu-i tocmeală", spune proverbul nostru. De aceea Hristos a spus: n-am venit să stric Legea sau proorocii, n-am venit să stric ci să împlinesc. Și iată că de la venirea Sa în lume ni se dovedește acest lucru: că El împlinește Legea și dorește să o și îmbunătățească. Iar dorința Sa de a ne mântui este prin îmbunătățirea legii; Legea (talionului) spunea: ochi pentru ochi; iar Hristos ne spune: să iertăm pe cei ce ne fac rău. Legea spune să ajutăm pe cei de un neam cu noi, Hristos spune să ne rugăm și pentru vrăjmași, și tot așa mai departe...

Deci Maica Domnului împreună cu Dreptul Iosif s-au supus rânduielilor Legii și au adus pe pruncul Iisus la templu la împlinirea celor 40 de zile de viață.

Dar pe lângă Lege și prooroci pe care Hristos ca Om și Dumnezeu se sârguia să o împlinească, mai este ceva de îndeplinit: să se arate ca Mântuitor lui Simeon, bătrânul de trei sute și ceva de ani. Cu acest prilej Sfântul și Dreptul Simeon a rostit acea frumoasă rugăciune de slobozire și binecuvântare: „Acum slobozește pe robul Tău Stăpâne...".

II. Împlinind Legea, sau mai bine-zis, supunându-se Legii, Mântuitorul Iisus Hristos se face liber în fața Legii și se pregătește să lucreze ca Mântuitor al lumii, din mijlocul poporului și în numele tuturor popoarelor lumii, slobozind pe oameni dintr-o robie mult mai grea — robia păcatului. Din această robie, Legea cea veche nu ne putea slobozi pe noi oamenii. Trei factori contribuie la mântuirea noastră: 1. puterea jertfei Mântuitorului Iisus pe Cruce, care împacă pe oameni cu Dumnezeu, pentru că Hristos S-a dat preț de răscumpărare pentru noi; 2. credința în jertfa de mântuire a lui Iisus Hristos, căci zice Domnul: „Cel ce va crede și se va boteza se va mântui..."; 3. faptele bune făcute de noi împreună cu El, căci zice: „Fără de Mine nu puteți face nimic" (Ioan 15, 5). Deci nici fapte bune nu putem face fără ajutorul lui Dumnezeu, iar o faptă lipsită de ajutorul lui Dumnezeu nu se numește faptă bună. Fapta bună nu are drept scop de a ne debarasa de lucrurile care ne prisosesc, ci fapta bună se săvârșește cel puțin din lucrurile pe care noi le folosim.

Trei lucruri ne arată rugăciunea Dreptului Simeon pe care ați auzit-o la început, precum și în Sfânta Evanghelie citită astăzi: „Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău în pace, că au văzut ochii mei mântuirea Ta, care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor...". Așadar,

Iisus Hristos este puterea cea mare de mântuire a lui Dumnezeu în lume. De aceea Dreptul Simeon, simțind această putere care vine prin Iisus Hristos, s-a rugat: „acum slobozește pe robul Tău Stăpâne...", dar nu oricum, ci în pace... și după cum ai făgăduit. Pentru că ceea ce nu putea înțelege cu ochii cei sufletești, cu ochii minții atunci când a tradus Scriptura: că o fecioară va lua în pântece și va naște, iată i s-a descoperit și a putut înțelege chiar și cu ochii cei trupești. De aceea a și zis: „au văzut ochii mei mântuirea Ta...".

În al doilea rând, din rugăciunea Dreptului Simeon deducem că Hristos este lumina tuturor neamurilor, căci Însuși spune — „Eu, Lumină am venit în lume", (Ioan 12, 46), sau „Eu sînt lumina lumii" (Ioan 8, 12). Această lumină nu luminează material, ci duhovnicește, căci luminează mintea pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu, pentru a ne feri de cele rele și pentru a lucra pe cele bune.

În al treilea rând El, Hristos este slava lui Israel, a celui vechi mai întâi că din această seminție se trage după trup Mântuitorul lumii. În mijlocul acestui popor au fost strămoșii și toate rudeniile Sale, precum și Sfânta Fecioară Maria, mama Sa. Dar El este nu numai slava poporului lui Israel cel vechi ci și al celui nou, al creștinilor, al celor care au crezut în El și în faptele Lui, și mai ales I-au urmat Lui cu credința că îi va mântui. De la numele Său, Hristos, am primit și numele de hristiani — creștini, ceea ce înseamnă nu imitatori ci următori și trăitori împreună cu Hristos. În acest context Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă — „Fiți următori mie, precum și eu am urmat lui Hristos...".

Astfel, astăzi, prin glasul bătrânului Simeon se întâlnesc în templu, Legea veche a slovei cu Legea cea nouă a Duhului Sfânt. Iar Mântuitorul împlinește porunca Legii vechi în numele nostru, al tuturor, ca să ne facă pe toți liberi față de această lege, dar totodată ne cheamă să primim Legea cea nouă, puterea de mântuire a credinței în El, mai tare decât Legea veche.

Această veste bună este darul cel mai de preț al Întâmpinării Domnului de astăzi, de către Dreptul Simeon la templu.

Această rugăciune a Dreptului Simeon: „Acum slobozește pe robul Tău Stăpâne...", ne spune că cel ce a primit pe Iisus în suflet, în inima sa poate muri în pace; el nu se teme de moarte, pentru că pe el îl așteaptă Hristos cu sfinții îngeri și cu toți sfinții, dar rugăciunea aceasta ne mai spune că cel care a primit pe Iisus și puterea Lui de mântuire, are cu sine puterea de a trăi și viața de aici, împăcat cu Dumnezeu, ferit de robia păcatului și liber de uneltirile diavolului — vrăjmașul mântuirii noastre.

Să-l căutăm pe Hristos și să-L așteptăm cu răbdarea Dreptului Simeon și să-L rugăm să ne slobozească, înainte de toate, de robia păcatelor ca să putem vedea și Slava Sa cea veșnică, în vecii vecilor, Amin.

Arhim. Clement HARALAM

„ZIUA ZILEI SPUNE CUVÂNT, ȘI NOAPTEA NOPȚII VESTEȘTE ȘTIINȚĂ" SAU CERCUL FIINȚEI ÎN RELAȚIA OM—DUMNEZEU

„Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria.

Ziua zilei spune cuvânt, și noaptea nopții vestește știință.
Nu sunt graiuri, nici cuvinte, ale căror glasuri să nu se audă.
În tot pământul a ieșit vestirea lor și la marginile lumii cuvintele lor.
În soare și-a pus lăcașul Său; și El e ca un mire ce iese din cămara sa.
Bucura-se-va ca un uriaș, care aleargă drumul lui.

De la marginea cerului ieșirea lui și oprirea lui până la marginea cerului; și nu este cine să se ascundă de căldura lui.

Legea Domnul e fără prihană, întoarce sufletele; mărturia Domnului este credincioasă, înțelepțește pruncii; Judecățile Domnului sunt drepte, veselesc inima; porunca Domnului e strălucitoare, luminează ochii. Frica de Domnul este curată, rămâne în veacul veacului.

Judecățile Domnului sunt adevărate, toate îndreptățite.

Dorite-s mai mult decât aurul și decât piatra cea de mare preț; și mai dulci decât mierea și fagurile.

Că robul tău le păzește pe ele și răsplătire multă are.

Greșelile cine le va pricepe? De cele ascunse ale mele curățește-mă și de cele străine ferește pe robul Tău; de nu mă vor stăpâni, atunci fără prihană voi fi și mă voi curăța de păcat mare. Și vor bineplăcea cuvintele gurii mele și cugetul inimii mele înaintea Ta pururea; Doamne, ajutorul meu și izbăvitorul meu".

Psalm 18; (Al lui David),

În legea veche în care, la o vedere fugară, omul pare strivit de Dumnezeu ce-i dă porunci prin **lege,** îi face cunoscute **judecățile** Sale și-l stăpânește de **frica de Domnul, ultimele** două reglementând relatia om-Dumnezeu întru legea Lui, psalmul 18 revelează o adâncă, subtilă implicație a cercului devenirii întru ființă în această relație. Căci ființa, „facerea mâinilor Lui" este cea care intră în devenire prin relația cu El și tot ea este capătul de drum al acesteia.

Dar, care este capătul de drum al acesteia? Dialectica interioară a acestui text îl indică în primul verset, punând aici față în față cei doi termeni ai relației. Este **slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui.** Atenție! Slava lui Dumnezeu și nu Dumnezeu Însuși. Este vorba de Dumnezeu în slavă, adică ieșit din sine, deschis spre devenire, intrat în relație cu facerea mâinilor Lui. Mărturie despre această slavă aduc cerurile. Numai ele pot să o facă, ele **spun** slava lui Dumnezeu (nu spun despre slava lui Dumnezeu). Ele spun totul, despre care cartea Facerii vorbește numindu-le „apele cele de deasupra tăriei". Tăria însăși **vestește doar** (nu este vrednică să spună) facerea mâinilor Lui. De altfel această facere, omul, **nu poate fi** decât vestit căci este nedesăvârșit în perspectivă istorică, este în devenire. Vra să zică ideea de devenire este subtil ascunsă în acest „vestește", cuvânt cheie ce trece în acela de „Evanghelie", căci sub semnul vestirii se află întreaga istorie a omenirii.

Dar, după vorba lui C. Noica, „Dacă devenirea e căutare, de sine sau de altceva, căutarea nu e posibilă decât în măsura în care, într-un fel, deții dinainte aceea ce cauți. „Nu m-ai căuta dacă nu m-ai fi găsit", trebuie atunci să comande tot ce e angajat într o asemenea devenire". Spiritul se întoarce către un „găsit", tocmai spre a putea avea loc o căutare. Noutatea în această curgere a devenirii, noutatea de gândire în particular, este posibilă deci prin regăsirea neîncetată a unui ceva lăuntric, străin totuși de noutate ca fiind permanența însăși. Este vorba de un Hristos lăuntric la care ajunge Fericitul Augustin în „De magistro".

Versetul al doilea din psalm spune aceasta într-o formă lapidară, de o precizie ideatică impresionantă, cu o aromă de metaforă care poate ascunde miezul teologic și ontologic de mare preț pe care-l conține. Iată: „Ziua zilei **spune** cuvânt, și noaptea nopții **vestește** știință". Ziua este cea care spune cuvânt, iar noaptea cea care vestește știință. Într-un raport deloc întâmplător apar în acest al doilea verset aceleași două verbe din primul: „spun" și „vestește". În primul cerurile spun și tăria vestește în cel de-al doilea, ziua spune și noaptea vestește.

Ziua numește lumina („lumina a numit-o Dumnezeu ziuă") și noaptea numește întunericul, adică absența luminii („iar întunericul l-a numit noapte").

Lumina despre care Dumnezeu a zis să fie și a fost, despre care Dumnezeu „a văzut că este bună" și, poate tocmai de aceea, a despărțit-o de întuneric.

Ziua, lumina, Lumina lumii care este Mântuitorul însuși, spune cuvânt zilei, luminii din noi, Hristosului nostru lăuntric ce ne dă statut de ființe, de „faceri ale mâinilor Lui".

Ziua spune deci cuvânt ființei din om, implicând-o prin aceasta într-un proces de devenire, de transformare, prin care, de fapt, ființa se dezminte în devenirea ce este efectiv posibilitate și numai posibilitate în toată nedeterminarea și problematica ei.

Am zis că prin devenire ființa se dezminte pentru că, în fond ea este posibilă doar prin negație, negație de început, tăgăduire a ființei și apoi prin negația de fiecare ceas a lucrului statornic.

Dar, negarea umbrește lumina pe care o posezi și de care ești conștient aducând întunericul ce intră în rol prin aceea că el, cu numele de noapte, vestește știință (nu știința căci pe aceasta, la modul absolut nu o posedă). Cui vestește? Nopții, întunericului ce se afla deja în om, în spiritul său, întunecat de înfruptarea din cunoașterea fără repere, a binelui și a răului. Știință despre ce? Despre lumina nouă ce va veni după domnia temporară a întunericului, făcând posibilă revenirea la ființă, de data aceasta la ființa de la capătul de drum al devenirii. Versetul al doilea exprimă astfel, în fond, conceptul de **devenire întru ființă** al lui C. Noica, gloria spiritului filozofic românesc, devenire întru ființă ce este acum existență, nu posibilitate doar, singura formă de existență ce învestește orice formă de existență ca fiind ca atare.

Devenirea întru ființă ce implică în fond realitatea umană, ce la rândul ei, presupune conștiința filozofică, cea religioasă în principal, sophia, știința. Aceasta nu vine să se adauge lumii sau să fie despre lume. Omul ar trebui să fie lumea, în așezarea ei ultimă, iar conștiința filozofică, rațiunea să fie împlinirea devenirii acestei lumi. Căci omul nu este simplu **în sine.** De la început conștiința sa este **întru ceva, întru creator,** deci dincolo de sine. Astfel, devenirea întru ființă aduce cu ea cercul: ziua... zilei... noaptea... nopții. El, Lumina lumii „în soare și-a pus locașul Său și El e ca un mire ce iese din cămara Sa" ne spune psalmistul mai departe. În soare ca vatră a luminii cele neasemănate, în Dumnezeu în Treime, de unde iese pentru a lumina și a încălzi lumea, pentru a o face posibilă ca realitate. În cerc este mersul său, căci „De la marginea cerului ieșirea lui și oprirea lui până la marginea cerului" — unde nu-l mai vedem, căci începe împărăția nopții ce nopții vestește știință despre revenirea luminii, ciclic, într-un drum fără sfârșit, un drum pe măsura „unui uriaș ce-și aleargă drumul lui". Nu un drum de Sisif, un drum al neîmplinirii, al arbitrariului orb, ci, un drum prin care totul intră în ființă prin devenire întru ființă, în cercuri ce se suprapun ca în spirala unei coloane infinite. De aceea psalmistul spune că „Bucura-se-va" acest uriaș pentru drumul lui căci îi știe și îi vrea, din dragoste de oameni, menirea.

Această devenire întru ființă implică însă esențial factorul om care însă nu se mai bucură de drumul lui, ci, psalmistul ne sugerează că ar încerca cumva să se ascundă de căldura zilei, a luminii celei ce vine de la Creator. Încearcă să se apere de căldura Lui și nu de lumina Lui. Căci lumina Lui nu este rece, astrală, este o lumină ce dă căldura dragostei, ce face posibilă ființa, așa cum în actul primordial al creației se purta pe deasupra apelor pentru a încălzi.

De ce se ascunde oare? Pentru că omul se află implicat în partea nestatornică a acestui proces, în zona inundată de negații, în care ziua spune **cuvânt** doar zilei, puțină câtă se află în el, se află în zona în care acest cuvânt se aude prin **lege, judecată și frică.** Dacă ne-am opri la acești trei termeni numai, fără lumina taborică a devenirii întru ființă ce, ideatic, o precede și o motivează, întreaga iconomie ar fi un non sens sau, în cel mai bun caz, de un sens sărac și străin în spirit ortodox. Legea, judecățile Domnului și frica de Domnul constituie arsenalul prin care omul **este convins** nu constrâns să accepte căldura Lui. De aceea, în continuare, psalmistul comentează, într-o manieră dumnezeiască acești trei factori.

Legea, mărturia, Domnului este fără prihană și credincioasă (credincioasă cui?) desigur Lui Însuși, adică necontradictorie, firească în normalitatea ei ce o face accesibilă pruncilor (înțelepțește pruncii).

Judecățile Domnului, cele mai greu de acceptat și de înțeles pentru oameni, sunt: drepte, adevărate, toate îndreptățite. Ca om în lume ce se afla, David știa că judecățile Domnului sunt piatră de încercare pentru oameni. Îi asigură că ele sunt drepte, **toate,** toate îndreptățite, și în spiritul adevărului exprimat de Mântuitorul Însuși.

De aceea ele trebuie să veselească inima, să fie dorite mai mult decât aurul și decât piatra cea de mare preț, pentru că sunt mai dulci ca fagurele și ca mierea.

Așa făcând, robul Tău va avea multă răsplătire.

Iar frica de Domnul, frica aceasta ce trebuie pusă în legătură cu libertatea în dragoste a omului, ea „este curată, rămâne în veacul veacului". Merită să ne oprim puțin la acest formidabil verset. Frica de Domnul este curată deci. Cum adică curată? Cred că „curat" este în sensul de „în spiritul legii Domnului" și nu a celui potrivinic Lui. Este o frică care nu îndobitocește transformând omul în sclav, este o frică izvorâtă din smerenie, din dragoste, din recunoaștere a condiției de creatură cu aspirații de a ajunge, prin devenire întru ființă, prin sinergie în har deci, la condiția de om îndumnezeit, la mântuire. De aceea ea rămâne (Atenție! nu zice **trebuie** să rămână căci aceasta nu depinde de om și deci ar putea să dispară) în veacul veacului. Este firul roșu care reprezintă istoria mântuirii neamului omenesc.

Frica de Domnul îl face pe om să gândească la greșelile sale. Zguduitoare mărturie: „Greșelile cine le va pricepe?". Peste veacuri, un alt teribil glas al lui Israil spunea, cu alte cuvinte, același lucru. **„Fac răul** pe care nu-l voiesc și nu fac binele pe care-l voiesc". Greșelile, ieșirea din legea și din judecățile Domnului nu intră întru totul în responsabilitatea omului, pentru că noaptea nopții îi vestește nu numai știință despre ziuă ci și știință despre noapte. Tot lumina ne va curăți de cele ascunse de care nu putem da socoteală. Cu o condiție: cele străine și cele ascunse **să nu ne stăpânească,** să mai rămână deci în noi lumină căreia Lumina lumii să-i poată spune cuvânt închizând cercul lui: „Nu m-ai căuta dacă nu m-ai fi găsit".

Să ne amintim că citatul exact din Pascal este:

„Console-toi, tu ne me chercherrais pas, și tu ne m'avois trouve".

De ce consolează-te? Pentru că devenirea întru ființă este o căutare paradoxală, o căutare în cerc ce implică lumină și întuneric într-o împletire dramatică, pe care omul o resimte în condiția sa, nu rareori sub forma unor suferințe grele. Este prețul libertății luminat de darul harului venit prin rugăciune celui ce-l cheamă. Rămânem pe orbita circulară a devenirii. Cerc în cerc, în spirală, spre acea lumină neînserată din urmă în raza căreia noaptea din noi se topește dacă am reușit ca ea să nu ne stăpânească.

Pr. C. GRIGORAS

ICONOSTASUL BISERICII „SFÂNTUL IOAN BOTEZĂTORUL" DIN IAȘI

(Reconsiderare)

Cunoscut ca epocă a celor mai numeroase ctitorii voievodale, veacul al XVII-lea moldovenesc oferă în același timp prin monumentele religioase ridicate, și o diversitate stilistică, explicabilă prin tendința de conexiune și chiar de integrare a artei moldovenești, menținându-și caracterul specific, în evoluția artei europene. Această trăsătură este ilustrată pe deplin la Iași prin cele două monumente de referință, biserica mănăstirii Trei Ierarhi și biserica Mănăstirii Golia, ambele ctitorii ale voievodului Vasile Lupu. Paralel cu grupul de biserici ce ilustrează tendința de înnoire a arhitecturii moldovenești, evidentă încă de la sfârșitul secolului precedent, prin Galata și Aroneanu, se ridică în Iași și o altă categorie de monumente, bisericile fortificate. Acestea se încadrează stilului tradițional moldovenesc, trăsătura esențială ce le caracterizează constituind-o plasarea turnului-clopotniță deasupra pridvorului, întărit prin amenajări fortificate, preluând astfel și funcția de refugiu și apărare. O asemenea dispoziție prezintă bisericile: mănăstirii Bârnova, la 1626, Barnovschi, 1627, Sfântul Ioan Botezătorul, 1635, Vovidenia, 1645 și Sfântul Ioan Gură de Aur, la 1682.

Biserica „Sfântul Ioan Botezătorul" se încadrează în grupul de biserici fortificate, având turnul-clopotniță prevăzut cu metereze, dar mai mult încă, și această caracteristică o singularizează în cadrul grupului și spațiul de deasupra bolților este prevăzut cu metereze de jur-împrejur, ca și altarul, unde apare o a doua boltă [1]. În Moldova, mai există două monumente de acest tip, biserica Precista din Galați și Sfântul Ilie din Toporăuți, datând din aceeași epocă [2].

Biserica cu hramul Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul din Iași, cunoscută și sub numele de Sfântul Ioan din Târgul de Sus sau Sfântul Ioan de la Măji [3], este ctitoria domnitorului Miron Barnovschi. Zidirea sa, începută între 1626—1629, este terminată, de la ferestre în sus, de Vasile Lupu, la 1635, noiembrie, 9, după cum ne indică și pisania [4]. Cronicarul Miron Costin [5] confirmă aceste date prin consemnarea testamentului lui Miron Barnovschi: „Așișderea biserica lui Sânt Ioan Botezătorul iară în târgul în Iași, care este făcută de noi și iar nu este sevărșită și acolo să aibă a da să o sevârșească".

Episcopul Melchisedec [6], afirmă același lucru în Notițe istorice: **„Și această biserică a început a o zidi Miron Barnovschi, dar cu moartea lui, rămînînd neisprăvită, s-a isprăvit de Vasile Lupu, succesorul la domnie a lui Miron, în anul 1635".**

Existența sa este menționată în decursul secolului al XVII-lea, prin documentele de la 1647 [7], 1667 [8], 1661 [9], pentru ca în secolul următor, și

---

1. Șt. Balș, *„Închinare lui Iorga"*, Cluj, 1931, p. 28.
2. Gh. Balș, *„Bisericile și mănăstirile moldovenești din secolele XVII și XVIII*, București, 1930, p. 124.
3. Miron Costin, *„Opere complete"*, Ediția V. A. Urechia, I, p. 222.
4. N. Iorga, *„Inscripții"*, Iași, p. 136.
5. Miron Costin, *op. cit.*, p. 209.
6. Melchisedec, „Notițe istorice", p. 261-262.
7. Vezi B.C.S., XV/67.
8. Este menționat un preot de la biserica Sfântul Ioan din Iași, Arh. Statului, București, ms. 579, fv. 220, 221.
9. N. Iorga, *„Studii și documente"*, vol. IV, p. 145: *„Prin testamentul Irinei, preuteasa popii lui Dumitraș"*.

anume la 1741 [10], în Cronica lui Constantin Mavrocordat, domn al Moldovei, să găsim o dispoziție de furnizare a 135.000 de șindrile, comandate de Aristarh Banul, pentru acoperișul bisericii mănăstirii. În decursul secolului al XIX-lea, monumentul va suferi două reparații: una radicală la 1854, și una la pridvor, la 1875, iar în 1913, prin contribuția familiei Rusovici, se mai execută o reparație care include și zugrăvirea interioară, din care se mai păstrează acum numai pictura din cupola pronaosului.

Cu toate intervențiile suferite în decursul timpului, monumentul păstrează în întregime forma sa arhitecturală originală. În ceea ce privește iconostasul cu ansamblul său de icoane, consemnate de N. Iorga [11], ca „admirabile icoane vechi", presupunem că au fost în parte distruse în perioada ante 1741, când biserica va fi stat neacoperită, dată la care este consemnată refacerea acoperișului. Icoanele împărătești mai existau încă în 1958, când sunt prezentate de I. D. Ștefănescu [12] ca „reușite a unui al doilea curent de origine grecească-balcanică, din punct de vedere iconografic prezentând mai toate anomaliile artei puternic influențate de apus", și face trimitere la icoanele italo-cretane, și anume la Veneția. Actualele icoane împărătești, pictate în ulei, aparțin secolului al XIX-lea cu toate trăsăturile specifice picturii acestui secol.

In ceea ce privește iconostasul cu frizele II, III și IV de icoane, respectiv prăznicarele, șirul apostolilor, al proorocilor și coronamentul, aparțin secolului al XVIII-lea.

Luând în considerare informațiile transmise de C. Bobulescu în „Date cu privire la unele biserici din județul Iași" [13], date preluate din inscripțiile și însemnările de pe cărți, putem afirma că pictura iconostasului este realizată de zugravul moldovean Ștefan la 1758 deci s-a făcut după acoperirea bisericii din anul 1741. Același document consemnează de asemenea, și frumusețea icoanelor împărătești din sec. al XVII-lea. Trebuie precizat că atât icoanele împărătești din sec. al XVII-lea (1635), cât și cele din sec. al XVIII- lea (1758), aparținând actualului iconostas, într-un timp relativ scurt, ținând seama de ultimele conservări, au primit o destinație necunoscută.

In ceea ce privește sculptura decorativă a iconostasului, acesta prezintă o decorație specifică artei medievale moldovenești de sec. al XVIII-lea. Lucrat în lemn de tei, ornamentica sa este exclusiv vegetală; motivul principal frunza de acant, este utilizat într-o multitudine de forme: vreji sinuosi se împletesc, se ramifică, se încolăcesc prinzând în centrul lor alte frunze dispuse în formă de floare.

Organizarea sa generală rămâne cea tradițională, impusă de schema iconografică, materializată prin dispoziția icoanelor. Paramentul este ritmat pe verticală de colonete torsate prin vreji de acant cuprinzând conuri de brad (singurul motiv vegetal ce mai apare și numai aici), încununate cu capitele suprapuse; aceleași colonete încadrează în registrul II scena centrală a Deisis-ului. Registrele de icoane sunt alternate pe orizontală cu frize decorative având la bază același motiv. Pe verticală, icoanele prăznicare sunt ritmate printr-o dispoziție a frunzei de acant sugerând floarea de crin; același motiv este utilizat și la icoanele sfinților apostoli, încadrați câte doi, în arcade duble, cu arce în plin centru. Sfinții prooroci, grupați tot câte doi, reprezentați bust, sunt încadrați în medalioane având voluta de acant în partea superioară. Coronamentul, cuprinde la bază cei doi balauri afrontați a căror formă este mai mult sugerată prin unduirea motivului vegetal.

Dacă repertoriul ornamental se dovedește mai puțin receptiv înnoirilor formale, de sorginte barocă, ce devin tot mai frecvente în arta decorativă și plastică arhitectonică a sec. al XVIII-lea moldovenesc, ceea ce îl plasează în epocă o constituie dispoziția nouă, ca spirit barocă, a motivului principal,

---

10. *Ibidem*, p. 213-214.
11. N. Iorga, *„Inscripții"*, Iași vol. II, p. 24-25.
12. I. D. Ștefănescu, *„Averea artistică a Moldovei. Icoanele din Iași"*, în M.M.S. nr. 5-6/1958, p. 416-417.
13. C. Bobulescu, *„Date cu privire la unele biserici din județul Iași"*, în Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Chișinău, 1927, vol. II, p. 154.

frunza de acant, și tehnica de lucru. Total diferit de tradiționalul méplat moldovenesc, motivul decorativ este realizat într-un relief mai pronunțat, dominant fiind relieful înalt, ajurat și aurit.

Iconostasul cuprinde icoane din trei epoci diferite: poalele de icoană, medalioanele ușilor împărătești și ușile diaconești, pictate în ulei, cu inscripții în chirilică, aparțin secolului al XIX-lea; icoanele împărătești, se încadrează în același secol, cu deosebirea că sunt de o altă factură, fiind opera unui alt zugrav. Tot secolului al XIX-lea aparține și icoana Sfintei Mahrame, prezentând similitudini ca realizare artistică cu poalele de icoană.

Cele mai valoroase icoane însă, din ansamblul iconostasului, sunt fără îndoială praznicarele, friza apostolilor cu monumentala scenă a Deisis-ului, șirul proorocilor, având-o în centrul pe Maica Domnului Oranta și Crucea Răstignirii cu cele două molenii, toate opera zugravului Ștefan, la 1758.

Neposedând date în plus referitoare la activitatea zugravului, decât menționarea sa de către C. Bobulescu ca autor al icoanelor de la Sfântul Ioan Botezătorul din Iași, informație preluată și de C. A. Stoide [14] și Șt. Metes [15], ce-l indică ca unică sursă, este exclus un studiu comparativ al acestor icoane în cadrul ansamblului operei sale. Putem aprecia însă, că zugravul Ștefan este un profund cunoscător și păstrător al tradiției școlii medievale moldovenești de pictură, El respectă programul iconografic post-bizantin, înnoirile fiind nesemnificative.

Fondul de aur, caracteristic icoanelor secolului al XVII-lea, este utilizat la toate reprezentările, și este aplicat peste un strat de culoare roșie care transpare pe alocuri. Desenul este incizat. Liniile sunt trasate ferm, concis. Culorile de tempera sunt utilizate într-o gamă predominant caldă. Cromatica este bazată pe tonuri intense de roșu-cinabru, distribuit echilibrat, ocruri, brunuri gradate, albastruri stinse, verde de China, griuri colorate. Linii de contur în culori închise, hașuri ton pe ton și aurii, distribuite radial, determină caracterul grafic al reprezentărilor. Cele douăsprezece praznice împărătești, ordonate cronologic sunt compoziții închise, în care, personajele sunt reprezentate în plan, cu sugestii de volume realizate prin inflexiuni liniare dispuse pe tente plate. Proporția lor este modificată; mai scunde și umanizate ca expresie, ele ilustrează noua etapă evolutivă a artei moldovenești a sec. al XVIII-lea, imagine îmbogățită și prin interpretarea unor detalii de fundal la mici piese de mobilier, coloane cu capiteluri mulurate sau corintice, vegetație.

Scena Deisis-ului și friza sfinților apostoli impresionează prin monumentalitatea viziunii. Reprezentați figură întreagă, conduși printr-o dinamică a atitudinii subliniată de drapajul veșmintelor, spre scena centrală, apostolii diferă ca rezolvare plastică. Ocru, umbră, verde sunt culorile de bază utilizate în acorduri subtile. Tonurile modulate sunt în deplină armonie cu desenul sinuos, sensibil, cu grafia delicată a liniilor conferind plasticitate imaginii.

Inscripțiile sunt caligrafiate cu roșu la praznice și profeți și cu alb-gri la apostoli, în limba greacă.

În ceea ce privește starea de conservare a iconostasului cu întregul său ansamblu de icoane, trebuie să precizăm că a suferit recent consolidări și curățiri incorecte. Este necesară o verificare competentă asupra intervențiilor suferite, pentru a putea păstra generațiilor viitoare un valoros ansamblu de icoane, reprezentativ pentru arta medievală moldovenească.

Lucia IONESCU

---

14. C. A. Stoide, „*Știri despre cîțiva zugravi moldoveni din sec. XVII și sec. XVIII*“, rev. M.M.S., nr. 7-8/1959.

15. Șt. Mateș, „*Zugravii bisericilor române*“, Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania, 1926—1928.

LOCUL NAȘTERII SFÂNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL

Evanghelia nu precizează locul unde Fecioara Maria s-a întors după ce ea a părăsit Nazaretul pentru a o vizita pe ruda sa Elisabeta. Luca se mulțumește să scrie (cap. 1, 39-40): „Și în acele zile sculându-se Maria s-a dus în grabă în ținutul muntos, într-o cetate a seminției lui Iuda. Și a intrat în casa lui Zaharia și a salutat pe Elisabeta".

Generalitatea datelor topografice εἰς τὴν ὀρεινήν **și** εἰς πόλιν Ιουδα **a oferit și oferă câmp liber exegeților și topografilor în căutarea orașului sau a „casei lui Zaharia" care este bănuită a se găsi.**

Cuvântul ὀρεινή **se referă la întreaga regiune muntoasă. Biblia îl aplică la platoul ce traversează Țara Sfântă de la Nord la Sud și care de la Câmpia Esdrelonului până la cea a Berșabei ia numele de „Muntele lui Efraim" sau „Muntele lui Iuda" nume ale triburilor care se instalaseră aici (Iosua 11, 21).**

În teritoriul tribului Iuda sunt distincte orașele Negheb (Iosua 15, 21), a Țării de Jos, a Deșertului și cele ale Muntelui ἐυ τῇ ὀρεινῇ **(Iosua 15, 48); în această zonă muntoasă ar putea fi localizat orașul natal al Înaintemergătorului. În acest timp alte texte biblice disting ca specific pentru „munte" regiunea muntoasă a Ierusalimului și această numire era atât de comună încât chiar și romanii divizaseră Iudeea în toparhii „Oreinê" devenind, cum îl atestă Pliniu, numele propriu al toparhiei de Ierusalim: „Orinê, unde se găsea altădată Ierusalimul aproape de cel mai celebru oraș al Orientului și nu numai din Iudeea".**

Luca 1, 39 pare a da cuvântului o semnificație geografică decât tehnico-administrativă; suficient într-adevăr să ne reamintim că după părerea exegeților sursa evanghelistului provine din Ierusalim, unde locuitorii vedeau în „Oreinê" ținutul ce înconjura orașul.

Interpretarea lui εἰς πόλιν Ἰούδα **prezintă o mai mare dificultate fiindcă** πόλις **fără articol poate semnifica orașul sau un oraș al lui Iuda. Cele două interpretări au avut și continuă să aibă apărătorii lor.**

Că Iuda ar fi fost un nume a unui oraș, această părere a fost exprimată pentru prima dată de către A. RELAND, care presupune că acest nume intrase în textul original, din cauza unor greșeli al copiștilor, în loc de Yutta (Iosua 15, 35; 21, 16) oraș sacerdotal aflat la sud de muntele lui Iuda, astăzi Yatta, oraș arab la 10 km sud de Hebron. Chiar dacă această ipoteză a fost acceptată și apărată de topografii moderni ea nu are nici un fundament critic; ea nu are sprijinul nici unui manuscris al nici unei traduceri, a nici unui document istoric, și schimbul fonetic între consoanele celor două nume ca urmare a unei greșeli este ca să spunem așa imposibil.

O sugestie a lui LE CAMUS face din Iuda orașul Iuda la Iordan (Iosua 19, 34; Vulg.), în tribul lui Neftali în nordul Galileii, actualul Yehoûdiyeh. Dar acest oraș se găsește în Galileea de Sus pe când orașul natal al Înaintemergătorului este indicat „în Muntele Iudeii" ἐν ὄλη τῇ (ὀρειυῇ τῆς Ἰουδαίας) **(Luca 1, 65), Mai mult, numele Iuda de la Iosua 19, 34 este omis în Septuaginta și provine precum se pare din textul evreu dintr-o ditografie cu nume secund.**

Ingenioasă dar fantezistă este ipoteza lui GERMER-DURAND, după care în εἰς τὸν ὀικον Ζαγαρίου **ar fi trebuit să se găsească numele original de** Βαιθζαχαρίκ ; **din nebăgare de seamă Luca tradusese în greacă prima parte a numelui. Orașul este celebru prin victoria lui Iuda Macabeu asupra lui Lisias, general al lui Antioh Epifanul (I Macabei 6, 30-33) și corespunde astăzi lui Beit Zekâaia, la 10 km sud vest de Betleem, dar el nu are nici un sprijin în tradiție pentru ca să prezinte locul nașterii Botezătorului. Pe de altă parte nu se explică de ce Luca s-a abătut în acest caz de la obișnuința lui de a transcrie numele semitice ca: Betfage, Betania, nici pentru ce, dacă el ar fi avut intenția de a nu prezenta „casa lui Zaharia" și orașul lui Beth Zaharia, el nu a scris *[...]*, „ea se întoarse într-un oraș al lui Iuda al cărui nume era Beth Zaharia", evitând astfel tautologia**

celor două fraze, se întoarse ... intrase. Este astfel demonstrată inconsistența tentativelor făcute pentru a se recunoaște în Iuda un oraș de care nu există nici o mențiune în Iosif Flavius și nici în literatura clasică.

Trebuie în concluzie spus că Luca n-a indicat orașul natal al Înaintemergătorului, aceasta fiindcă nu cunoștea locul precis fiindcă numele nu se găsea în sursa utilizată sau pentru un oarecare motiv care ne scapă. El se mulțumește să indice cu aproximație un oraș al lui Iuda. Care era acest oraș? Diverse localități au fost propuse. Cele care sunt de preferat sunt Ierusalimul, Betleemul și 'An Kârim.

IERUSALIM

După părinții și scriitorii bisericești ar avea mai multă trecere părerea că Zaharia tatăl lui Ioan Botezătorul căruia Luca (1, 5-23) îi dă numele și slujba de preot (ἱερεὺς τας) era investit cu demnitatea de mare preot (χρχιερευς) și că el își avea deci domiciliul în orașul sfânt. Am cădea astfel într-o greșeală atât literară cât și arheologică căci mesajul îngerului către Zaharia survenise în Sfânta Sfintelor, unde marele preot nu intra decât în ziua Expiației în septembrie și se fixează data nașterii Botezătorului în iunie. Presupunerile nu se opresc însă aici. Tatăl lui Ioan Botezătorul fusese identificat cu Zaharia omorât între sanctuar și altar (Matei 23, 35) și pe motivul acestei crime se răspândesc diverse legende pe care BERENDTS le-a cules și studiat.

După cea mai veche dintre legende pentru care se pune garant Sfântul Epifanie, Zaharia ar fi fost omorât de către evrei pentru că ar fi întâlnit în templul în care el tămâia un om care-i apăruse sub forma unui asin. O a doua legendă transmisă de către Origen atribuie moartea lui Zaharia faptului că el ar fi permis Mariei să rămână în templu în locul rezervat fecioarelor chiar după nașterea lui Iisus pentru că ea era demnă, afirma el, să ocupe acest loc. Cele două legende nu obținuseră decât puțin succes în antichitatea creștină și au fost eclipsate de către o altă variantă pe care a cules-o și popularizat-o în secolul II Evanghelia lui Iacob, numită abuziv Protoevanghelia lui Iacov și după care Zaharia ar fi fost omorât din ordinul lui Irod pentru că nu mărturisise locul unde se ascundea fiul său Ioan în timpul masacrului pruncilor.

Cum textul respectiv se află la baza variantelor locale despre locul nașterii Înaintemergătorului să îl raportăm in extenso.

„Cap. XXII. Atunci Irod, văzând că a fost înșelat de către magi, furios, trimise pe ucigașii săi, zicându-le să masacreze pe toți întâii născuți de doi ani și mai în jos. Și Maria fiind înștiințată că pruncii vor fi masacrați, speriată luă pe fiul său și-l înfășă și-l puse într-o iesle pentru boi. Iar Elisabeta, aflând că Ioan va fi căutat, îl luă, se întoarse în munțele ΣΝ ΤΗ ΟΡΙΝΗ) și căuta din priviri împrejurul ei un loc unde putea să-l ascundă și ea nu găsi nici un loc ferit. Atunci Elisabeta gemând spuse: „Muntele lui Dumnezeu, primește-mă pe mine mama cu pruncul meu". Căci Elisabeta nu mai putea urca din cauza fricii. Și numaidecât muntele se crăpă și a primit-o. Și acest munte era ca o lumină strălucitoare pentru ea; căci un înger al Domnului era cu ei protejându-i.

„Cap. XXIII. Cât despre Irod el îl căută pe Ioan și trimise servitori la altar spre Zaharia zicându-i: „Unde ai ascuns tu pe fiul tău?". Dar el replicând le-a zis: „Eu sunt un preot al lui Dumnezeu și locuiesc continuu în templul Său. Cum aș ști eu unde este fiul meu?".

„Și servitorii se înfățișară și-i spuseră lui Irod toate cuvintele acestea și Irod se înfurie zicând acestea: „Fiul său va domni fără întârziere peste Israel!". Și își trimise servitorii din nou pentru a-i spune: „Spune-mi adevărul; unde este fiul tău? Tu știi că sângele tău este la voința mâinii mele!".

„Și servitorii au mers și au repetat lui Zaharia aceste cuvinte și ca răspuns el le-a zis: „Eu sunt un martor al lui Dumnezeu. Ia sângele meu, cât despre sufletul meu Domnul meu îl va primi căci tu versi sânge nevinovat pe treptele templului Domnului". Și către asfințit Zaharia a fost omorât.

„Cap. XXIV. Și fiii lui Israel nu știau că el fusese omorât. Dar la ora închinăciunii preoții voiau să plece și binecuvântarea lui Zaharia nu le fusese dată ca de obicei. Și preoții se opriră așteptându-l pe Zaharia pentru a i se închina cu rugăciuni și pentru a-l glorifica pe Dumnezeul Preaînalt. Dar cum el întârzia ei se înspăimântaseră toți. Unul dintre ei îndrăzni și intră în sanctuar și văzu lângă altarul Domnului sânge coagulat. Și o voce a zis: „Zaharia a fost ucis și sângele său nu va putea fi șters până când nu se va răzbuna". Și auzind cuvintele acestea el s-a înfricoșat și a ieșit anunțând preoții de cele ce văzuse. Și când ei auziră și văzură ceea ce se întâmplase, faptele care au avut în templu, ei izbucniră în gemete. Ei și-au rupt veșmintele lor de jos și până sus. Și cadavrul lui nu l-au găsit, dar ei au găsit sângele său devenit de piatră. Și plini de groază, ei au ieșit și au anunțat că Zaharia a fost omorât. Și după ce toate triburile poporului auziră acestea ei au jelit pe Zaharia și au plâns pentru el trei zile și trei nopți. După aceste trei zile preoții au ținut sfat pentru a ști pe cine vor numi în locul lui Zaharia. Și sorții l-au desemnat pe Simeon căruia îi fusese descoperit de către Duhul Sfânt că el nu va muri înainte de a vedea pe Mesia întrupat". Trebuie să specificăm înainte de toate că legenda creștină despre moartea lui Zaharia nu este decât o variantă a unei legende evreiești și rabinice. Uciderea lui Zaharia fiul lui Yehoiada din ordinul regelui Joas vărul său (II Corinteni 24, 20-22) și ultimele sale cuvinte: Iahve va veni și va cere socoteală, uimind imaginația populară. În primele timpuri ale erei creștine rabinii povesteau că sângele lui Zaharia s-ar fi văzut încă coagulat între sanctuar și altar și poporul creștin a transmis legenda sângelui lui Zaharia, tatăl Botezătorului. Însă legenda nu are nici o culoare locală: locurile nu sunt specificate. Zaharia se găsește la Ierusalim, dar unde sunt fiul și mama în momentul fugii? S-ar părea că acestea s-au petrecut la Ierusalim dar Betleemul nu este nici el exclus și aceasta ne arată textul etiopian din Evanghelia lui Iacob: „Și Irod urcă la Betleem pentru a-l căuta pe copilul Iisus care era născut, dar el nu l-a găsit. Cum el nu-l găsea nici pe Ioan fiul lui Zaharia el trimise la Zaharia *[...]*.

Localitatea unde se refugiase Elisabeta este deasemeni incertă; termenul OPINH al apocrifului n-are sensul de regiune sau district, dar el indică simplu muntele care se deschide la cererea Elisabetei. Propagarea legendei aduse cu toate acestea un plus de mare precizie în situarea locului. Un fragment al unei omilii copte (secolul VII) expune în esență povestirea Evangheliei lui Iacob, dar o surprinde pe Elisabeta părăsind Betleemul și ascunzându-și fiul „în singurătate".

Episcopul Ioan de Edesa (secolul VII), prezintă o versiune diferită, unde Irod, văzându-se înșelat de către Magi, reunește un consiliu pentru a cunoaște locul nașterii lui Hristos. Cineva îi răspunde. „În vecinătatea locului unde locuiesc, în acest oraș s-a născut cam de un an un copil fiu de preoți și am auzit că se spune de mulți că acesta ar fi Mesia". Irod a întrebat a cui era fiul, și el i-a răspuns: „Este fiul preotului Zaharia", Irod cheamă pe Zaharia în fața sa și îl întreabă „Unde este fiul tău?". Și Zaharia îi răspunde: „El este în casa mea aproape de mama sa", și Irod dându-i soldați ca însotitori i-a spus: „Mergi de-mi caută pe fiul tău și dacă tu nu îl aduci de îndată tu vei muri de cruntă moarte".

Unul dintre asistenți care auzise toate acestea și cunoștea lucrurile acelea alergă la Elisabeta și-i povesti toi. Ea luă deci în grabă mare pe micul Ioan în brațele sale, părăsi casa sa și chiar Ierusalimul și a plecat în deșertul Ziph; ascunzându-se amândoi, ea muri acolo și Ioan a crescut. Când Zaharia ajunse la locuința sa împreună cu soldații trimiși de către Irod, el nu a găsit nici copilul nici pe mama lui și se temea de moartea ce-i fusese pregătită; el s-a refugiat în templu. Irod la auzul acestei știri îl omorî între templu și altar unde el se găsea cum este scris în Evanghelie. Aceste legende sunt lipsite de bază istorică: ele sunt în dezacord cu textul evanghelic, unde Zaharia este prezentat ca un simplu preot care se reîntoarce în muntele lui Iuda după serviciul său săptămânal. Totuși difuzarea acestor legende printre oameni ar putea explica localizarea „casei lui Zaharia" la Ierusalim, unde împărăteasa Eudocia construise precis în secolul V o biserică în cinstea Botezătorului, biserică cunoscută până astăzi sub denumirea de Prodomos (Înaintemergător) în cartierul Mouristan. Marele decționar al bisericii Ierusalimului (sec. V-VIII) indică în această biserică

la data de 24 iunie, celebrarea sărbătorii Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul. Aceasta ar putea bineînțeles să nu fie decât o sărbătoare comemorativă fiindcă în aceeași biserică erau celebrate decapitarea în 29 august, găsirea capului 26 octombrie și hramul la 15 decembrie. Dar rămâne faptul că după acest cititor sanctuarul din Ierusalim era singurul unde se celebra sărbătoarea nașterii Înaintemergătorului, așa că poporul a reușit ușor să descopere locul veritabil al „casei lui Zaharia".

În sfârșit, „Comemoratorium de casis Dei", care dă lista bisericilor și numărul membrilor clerului afectat, spune de această biserică : „La Sfântul Ioan, unde el s-a născut, doi preoți". Această credință slăbește pe măsură ce se va afirma aceea din Ain Kârim, dar amintirea rămâne totdeauna la Ospitalieri, care consideră biserica Sfântul Ioan ca centru al organizației lor: „Și pentru că *[...]*, Ioan Botezătorul *[...]*, fusese decapitat de către Irod *[...]* și pentru că el este născut în aceste locuri și el a fost educat până la anii copilăriei sale, Spitalul pentru cinstirea memoriei sale îl luase ca patron".

Această legendă transmisă deasemeni de către pelerini este iarăși repetată de către călugării greci, păzitori ai bisericii Înaintemergătorului.

2. BETLEEM

Identificarea locului nașterii cu Betleemul a fost apărată de către călugărul Epifanie din Mănăstirea Calistrat din Constantinopol (sec. VII-IX), în lucrarea sa „Viața Fecioarei". Autorul nu a fost niciodată în Țara Sfântă. Pentru a reconstitui viața Fecioarei, el culege informații din diverse surse, crezând că ar face astfel o operă fidelă și critică. După ce a prezentat genealogia lui Zaharia ca fiu al preotului Barachia, Epifanie scria: „Zaharia luă în căsătorie pe verișoara primară a Mariei și ei locuiau la Betleem și el a născut pe Ioan Botezătorul *[...]*. Șase luni mai târziu *[...]*, Sfânta Fecioară *[...]*, a plecat spre Betleem la Elisabeta". Ea s-a întors după aceasta pentru recensământ și a dat naștere lui Iisus, asistată de moașa Salomeea și de Elisabeta. Doi ani după nașterea lui Iisus, în timpul vizitei magilor, Zaharia fu ucis în sanctuar pentru că nu dezvăluise locul unde Elisabeta se ascundea cu fiul său. Din Betleem Elisabeta fugise în deșert și a trăit patruzeci de zile într-o peșteră. Ioan a fost crescut în deșert unde a rămas până la arătarea la Israel.

GEORGES CEDRENOS și alți autori precedenți lui au discutat pe larg opera lui Epifanius. Compusă departe de acele locuri și din informații parvenite mai degrabă din legende apocrife această reconstituire aghiografică a rămas izolată. A se vedea o mărturie din cronica pascală care indică patria Botezătorului la sud de Betleem unde încă în ruinele bisericii de la 'Ain-El-Ma'moudiyeh și Beth'Aînoûn, care desigur fusese ridicată în onoarea șederii lui Ioan în deșert.

3. 'AIN KÂRIM

Mic sat situat pe fundul unei văi, la 7,5 km vest de Ierusalim și locuit de către arabii musulmani și creștini până în 1948 când intră sub jurisdicția israeliteană. La nord-est de sat se înalță pe un deal Mănăstirea numită Sfântul Ioan cu biserica în care o peșteră-capelă, la extremitatea stângă a tindei bisericii (pronaosul) ar fi după cum se spune, locul nașterii Înaintemergătorului. La sud de sat curge izvorul „Fecioarei sau al Sfântului Ioan" și, la vest pe o colină se găsește sanctuarul „Vizitării", împărțit în biserica superioară și în biserica inferioară. Celei de a doua îi este alipită o grotă ce posedă în interior un mic puț și în peretele drept o piatră prinsă într-o ușă ce poartă inscripția în latină : „După tradiție Elisabeta a ascuns pe Ioan după această piatră". Satul al cărui nume este citat în textul grec al Vechiului Testament (Iosua 15, 60) a fost locuit încă din cele mai vechi timpuri. Săpăturile arheologice au dezgropat morminte, ceramică, resturi ale populațiilor din epoca fierului până în epoca arabă, abundând în special ceramica epocii romane cu referință la primii ani ai erei noastre.

Acest sat pare a fi fost vizitat de către pelerinul Teodosie (530), care după aceea scrie că de la Ierusalim până la locul unde locuia Sfânta Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul: V mile este distanța ce separă precis Ierusalimul de 'Ain Kârim.

Numele însuși apare pentru prima oară în Marele Lecționar al bisericii Ierusalimului (secolele V-VIII), la data de 28 august.

„La târgul Encharim în biserica Elisebetei cea dreaptă în memoria sa".

Care era rațiunea consacrării bisericii înălțate la 'Ain Kârim memoriei Elisabetei cea dreaptă? O amintire biblică sau apocrifă îi era atașată? Pelerinul Teodosie indică locul așezării dar ne-am putea întreba dacă el făcea aluzie la o locuire permanentă sau ocazională. Cum Lecționarul Ierusalimului nu indică la 'Ain Kârim celebrarea de sărbători dedicate Sfântului Ioan Botezătorul, lui Zaharia sau Fecioarei celebrate prin urmare la Ierusalim, biserica 'Ain Kârim-ului nu ar trebui considerată „casa lui Zaharia", ci doar ca o locuință provizorie a Elisabetei. Sau cum consemna P. Abel episodul în care această așezare apare în prim plan este acela al Evangheliei lui Iacob, care o arată pe Elisabeta fugind din Ierusalim pentru a-și salva fiul de mânia lui Irod și am văzut-o mai sus, locuind în interiorul muntelui un timp mai lung sau mai scurt. Obiectele de cult ar putea aduce o confirmație ipotezei conform căreia biserica era dedicată acestei amintiri populare după cum o arată acest medalion din pământ ars conservat la Bobbio care reprezintă fuga Elisabetei urmărită de soldați și poartă inscripția „Binecuvântarea Domnului vine din refugiul Sfintei Elisabeta" sau iarăși cele două texte autentice ale Latranului pe pergament și cu o inscripție din secolul VII: „Terra de spelunca Elisabet cum Iuhanne..., et Lapiem de spe unca ubi Elisa...", pentru a se completa una pe alta cu verbul „nabitavit".

Dacă aceste obiecte ar proveni din biserica în cauză, după cum presupune P. Bagatti, ele ar constitui primele mărturii ale tradiției despre refugiul lui Ioan în pustiu și de locuirea Elisabetei în peșteră, amintiri ce alternează după cum vom vedea în descrierile pelerinilor orientali pe de o parte și occidentali pe de altă parte.

Epoca bizantină nu ne-a lăsat alte mărturii explicite cu privire la 'Ain Kârim ,dar la acest sat după toate probabilitățile ar trebui să se refere traducerea puțin obscură a călugărului Epifanie de Calistrat: „Aproape de orașul sfânt în partea de vest două peșteri conțin rămășițele sfinților Inocenți uciși de Irod". La vest de aceste grote la numai șase mile se găsește muntele Carmel, proprietate familială a Înaintemergătorului și la 18 mile doar, la vest de muntele Carmel, se află Emausul.

Ordinul de ucidere al Inocenților, limitat la Betleem și la întreg teritoriul lui, a fost interpretat drept valabil pentru satele învecinate; deasemeni rămășițe ale Inocenților găsim nu numai la Betleem ci și la Tecoa și după Epifaniu și la 'Ain Kârim.

În acest ultim sat, la intrarea bisericii actuale Sfântul Ioan, sunt sunt descoperite în 1885 două gropi funerare din epoca romană venerate în epoca bizantină după cum o atestă o mică absidă și inscripția în greacă: „Salut! Martiri ai lui Dumnezeu!" atribuită secolului al V-lea. Aceste două peșteri reprezintă după toate probabilitățile cele despre care vorbește Epifaniu care nu cunoștea topografia Ierusalimului decât din cărți și ar fi confundat distanțele și numele.

În locul obscurului Karem, care îi era necunoscut, el ar fi scris astfel numele biblic foarte cunoscut al muntelui Carmel. După părerea sa textul ar fi putut fi reconstituit în modul următor: „aproape de orașul sfânt la șase mile numai în partea de vest, două grote conțin rămășițele sfinților Inocenți uciși de către Irod. La vest de aceste peșteri se găsește muntele Karem proprietate familială a Înaintemergătorului".

Avem aici o primă mărturie a relației dintre familia lui Zaharia și 'Ain Kârim. Pare probabil că această proprietate se găsea în munte, unde se refugiase Elisabeta și fiul ei, mai degrabă decât chiar în oraș. Trebuie iarăși relevată o traducere imprecisă a lui Eutihius patriarh al Alexandriei (933—940) care scria în lucrarea sa: „Carte a demonstrației": „Biserica Bayt Zakarîyâ" de asemeni, pe teritoriul Aeliei aduce mărturie despre vizita

Mariei la ruda sa Elisabeta". Este posibil ca satul 'Ain Kârim să fi făcut parte din teritoriul Aeliei, numele roman al Ierusalimului, utilizat mult timp și de către scriitorii bisericești. Dar această biserică era ea aceea a Elisabetei pe care noi o cunoaștem deja sau trebuie să vedem aici o primă aluzie la o biserică a lui Zaharia? Textele epocii cruciaților ne aduc răspunsul .

Traducere *Prof. Ion ȚUȚUIANU*
(după *Saint Jean Baptiste — Dans les souvenirs de sa Patrie*, par D. BALDI et B. BAGATTI)

SFÂNTUL GHERASIM DE LA IORDAN

— 1520 ani de la moarte —

A împleti cununi de laudă bărbaților celor îmbunătățiți, a preamări vrednicia lor pe cât ne este cu putință, a împărtăși și altora experiența lor, este un lucru bun și pricinuitor de mare sporire în cele duhovnicești.

Căci cunoașterea vieții celor ce s-au străduit să trăiască după plăcerea lui Dumnezeu și în fapte bune au strălucit mare folos sufletesc aduce creștinului.

Toți sunt chemați să devină sfinți (Efeseni 1, 4). Toți sunt chemați la mântuire, dar nu toți ajung pe această culme, ci numai cei ce duc lupta cea bună, adică o viață vrednică de această stare de sfințenie.

Pe căile sfințeniei pășesc numai acei credincioși, fie clerici, fie monahi sau mireni, care se străduiesc zi de zi, ca în tot ce fac, să devină din ce în ce mai buni, mai plini de iubire; din ce în ce mai mult înzestrați cu fapte bune, acoperite cu mantia smereniei. Cel mai perfect model de viață, creștinul îl are pe Iisus Hristos, căci sfințenia Sa ne întâmpină în mod real sub chipul unui „OM", care este asemenea nouă (Filipeni 2, 7), dar nu există în El, nici umbră de păcat, ci o sfințenie care îi aparține din veșnicia veșniciilor.

In dorința de mântuire, Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă părintește la „imitarea sfinților", zicând: „Vă rog, să-mi fiți mie următori, precum și eu lui Hristos" (I Corinteni 4, 16; 11, 1 și Filipeni 3, 17). Sfinții au ajuns la fericirea vieții veșnice, ca ucenici și imitatori ai lui Iisus Hristos, în care sfințenia Sa strălucește cu putere. Creștinii au datoria de a urma exemplul Sfinților, căci în primul rând, imitarea acestora este implicit imitarea lui Iisus Hristos, care viază în sfinți. De la ei putem învăța care este calea adevăratei sfințenii; creșterea, progresul și meșteșugul luptei pentru mântuire, căci ei ne sunt călăuze sigure pe căile sfințeniei, pe care le-au parcurs înaintea noastră. Nu trebuie să ne mărginim numai să-i admirăm și să ne minunăm de viața lor, ci să călcăm cu încredere pe urmele lor, conformându-ne viața, după experiența lor.

Imediat după Înălțarea Mântuitorului la ceruri și până sub domnia lui Dioclețian (284—305), persecuțiile sângeroase împotriva celor ce mărturiseau pe Iisus Hristos, au făcut nenumărați mucenici, care s-au dovedit a fi „sămânța creștinismului". Odată cu încetarea persecuțiilor sub domnia lui Constantin cel Mare (306—337), sarcina atât de grea dar și atât de sublimă a revenit asceților, care au pus temelia peste veacuri, monahismului creștin.

De acum martirul acestor timpuri devine „cel ce s-a retras departe de zvonurile lumii în singurătățile pustiului", luptând împotriva „deșertăciunilor lumii pentru dezrobirea sufletului de patimile trupului și a ispitelor amăgitoare, întinse de duhul întunerecului", în nădejdea că Harul Divin, îl va ajuta să ajungă la nepătimire prin focul suferințelor, a lipsurilor și a eforturilor personale, asumate de bună voia sa. Astfel se trece de la moartea martirică violentă a mucenicului-atlet, la mucenicul-monah, îm-

brăcând peste armura atletică mantia călugărească [1]. Martir-monah, nu pentru că ar îndura diferite cazne ale trupului într-un timp scurt, ci pentru că toată viața, luptă cu râvnă, să se mențină pe calea evanghelică; martir zi și noapte, martir în cuvânt, martir în comportare, martir în trăire [2].

Au trecut 1520 ani, de când și-a încheiat alergarea (II Timotei 2, 4-5) nevoitorul lui Hristos, Cuviosul Gherasim de la Iordan, chemat fiind de Cel de Sus să-și primească plata ostenelilor sale de bărbat îmbunătățit, încununându-l cu diadema sfințeniei. (Apocalipsa 22, 12).

Cuviosul Gherasim, numit și „slava pustnicilor", era de neam din părțile Lichiei și din tinerețe s-a făcut monah, nevoindu-se mai întâi în cea mai adâncă pustie a Tebaidei din Egipt, patria monahismului creștin. De aici, s-a așezat apoi în pustiul Iordanului, întemeind o mânăstire cu viața de obște, aproape de Ierihon, în timpul domniei lui Marcian (450—457), când are loc și sinodul IV Ecumenic din Calcedon (451).

Viețuitorii acestei mânăstiri se osteneau după îndrumările Cuviosului Gherasim primele 5 zile din săptămână într-o chilie din pustie, singur în tăcere, rugăciune și lucru de mână. Hrana era pâine uscată, apă și curmale. A gusta fiertură nu le era slobod, nici a face focul în chilie și nici cugetul să nu dorească ceva în aceste zile. Sâmbăta și duminica veneau la mânăstire, la Sfânta Liturghie, la care se împărtășeau cu Sfintele Taine. După aceea intrau în trapeză, unde mâncau fiertură și beau puțin vin. Predau la stăreție lucrul de mână ce au făcut în cele cinci zile în pustie și duminică după amiază plecau din nou în pustie, pentru alte 5 zile. Cuviosul Gherasim în Postul Mare se retrăgea în pustiul Ruva, unde petrecea în ajunare desăvârșită până la Duminica Floriilor, când se întorceau la mânăstire. Devine astfel, bărbat îmbunătățit, plin de roadele vieții duhovnicești, pe care s-a străduit cu osârdie să le dobândească prin nevoințele pustniciei.

Iar roadele vieții duhovnicești ni le arată Sfântul Apostol Pavel: „dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția" (Galateni 5, 22-23) precizând că: „cei ce sunt ai lui Hristos și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele" (Galateni 5, 24).

Acestui sfânt pustnic i-a slujit un leu, „ca un om cu pricepere" până la moartea din 4 martie 475. Prin aceasta vrând să ne arate nouă câtă ascultare și supunere aveau fiarele către Adam, în starea primordială din Eden, înainte de căderea sa în neascultare.

De aici se vede, cât de plăcut lui Dumnezeu era acest Cuvios pustnic, care din tinerețe și până la adânci bătrânețe, a slujit lui Dumnezeu zi și noapte, în curăție îngerească, post îndelungat, rugăciune necontenită, lacrimi și smerită cugetare.

Pe toți povățuindu-i spre mântuire, tuturor s-a făcut pildă de urmat, prin tăierea voii sale, omorârea patimilor și jertfelnică slujire lui Dumnezeu și semenilor [3].

Ierod. Teofilact CIOBÂCĂ

---

1. Protos. Ioanichie Bălan, „*Convorbiri duhovnicești*", București, 1988, p. 222.
2. Clement Alexandrinul, „*Stromatele*", București, 1982, p. 165.
3. ***Proloagele,*** **vol. II, Craiova, 1991, p. 559-563, pe larg.**

Recenzii

Părintele Dumitru Stăniloae, **Rugăciunea lui Iisus și experența Duhului Sfânt,** Cuvânt înainte *Arhimandritul Gheorghios Grigoriatul.* Prefață *Olivier Clement.* În românește de *Marilena Rusu,* Editura Deisis, Sibiu, 1995, 121 p.

Editura Deisis publică în colecția Mistica, seria: Mărturii ale Ortodoxiei Românești, lucrarea intitulată **Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt,** cuprinzând o serie de articole semnate de Părintele Stăniloae.

Ea debutează cu o nouă notă asupra ediției în care este prezentat scopul lucrării: de a restitui publicului românesc câteva din textele Părintelui Dumitru Stăniloae, care nu au putut vedea lumina tiparului în limba română, în timpul vieții autorului lor, fiind însă publicate în mai multe versiuni, în diferite reviste teologice sau volume, în Franța, Belgia, Anglia și Grecia, precum și unele din conferințele susținute de Părintele Stăniloae în anii '70, în Occident și adunate în volumul „Prière de Jésus et experience du Saint Esprit" (Desclée de Brouwer, 1981), pe care îl reproduce prezenta ediție românească.

În continuare este prezentat, în versiune română, cuvântul înainte la ediția greacă, aparținând Arhimandritului Gheorghios Grigoriatul din Sfântul Munte. Acesta arată că Părintele Stăniloae reprezintă pentru Ortodoxia universală „un dar prețios al lui Dumnezeu, făcut Bisericii noastre și umanității", iar opera sa este „o mare binecuvântare" (p. 7). Textele lui sunt un rod al iubirii și, în același timp, o comunicare și înălțare spre această iubire", iar teologia sa „o revelare și împărtășire a vieții veșnice" (p. 8). Teologia lui este „mistică și cosmică (privește întreaga creație), neptică (cheamă la trezirea minții) și interiorizată (îndeamnă la descoperirea inimii)" (p. 9).

Lucrarea continuă cu prefața semnată de Olivier Clement, în care Părintele Stăniloae este socotit „cu siguranță cel mai mare teolog ortodox contemporan" (p. 11), iar opera sa „una din creațiile majore ale gândirii creștine din a doua jumătate a secolului nostru" (p. 11).

O. Clement face, apoi, o prezentare biografică a Părintelui Stăniloae, inserând repere fundamentale privind opera „în spirală", „cvasi-poetică" a teologului român. Prefațatorul încheie cu afirmația că paginile acestei lucrări „nu sunt doar ale unui mare intelectual, dar și ale unui mare spiritual; ele sunt rodul unei vieți consacrate, dedicate, puse în întregime sub semnul de-viață-făcătoarei Cruci" (p. 20).

Prima parte a lucrării cuprinde un studiu intitulat **Rugăciunea într-o lume secularizată,** în care se arată că „nevoia de rugăciune a omului credincios este în afară de orice îndoială", deși societatea secularizată de astăzi „nu indică o societate total necredincioasă, ci o societate în care majoritatea membrilor nu mai practică rugăciunea decât foarte rar, în momente excepționale". (p. 23). De aceea, omul credincios trebuie să desfășoare o luptă dublă: de a-și apăra credința împotriva influenței nefaste a unui mediu slăbit în credință și aceea de a apăra practica rugăciunii, în cadrul unei societăți care a pierdut în mare parte uzul rugăciunii" (p. 23).

Ca mijloace de întărire a rugăciunii, Părinții duhovnicești recomandă meditația asupra cuvintelor Sfintei Scripturi și a altor cărți duhovnicești, eliberarea sensului ontologic, teologic al lucrurilor de patima pe care i-o asociem, prin aducerea ca ofrandă lui Dumnezeu a gândurilor noastre, a fiecărui lucru sau persoană (p. 29), ceea ce înseamnă, pentru acești Părinți, o „Liturghie neîncetată" (p. 29).

Rugăciunea este o punte de comuniune cu Dumnezeu și cu semenii, un dialog ontologic, care își are rădăcina în Dumnezeu (p. 35), „un factor de însănătoșire și întărire spirituală a ființei și de întărire a coeziunii sociale într-un plan mai profund" (p. 39).

Cea de-a doua parte a lucrării începe cu un capitol intitulat **Gin-**

gășie și sfințenie. Părintele Stăniloae face un portret spiritual al sfântului autentic, caracterizat de o deosebită delicatețe sufletească, compasiune, gingășie superioară, al cărei model este chenoza lui Hristos, autojertfire, simplitate, culme a bunătății și a curăției, acoperită de voalul smereniei. „Sfântul — spune Părintele Stăniloae — reprezintă firea omenească curățită de zgura subumanului sau inumanului. Este îndreptarea umanului desfigurat de animalitate“ (p. 51), este „persoana angajată într-un dialog pe deplin deschis și neîncetat cu Dumnezeu și cu semenii“ (p. 52).

Capitolul **Rugăciunea curată sau rugăciunea inimii și obstacolele sale** este o expunere a sensului autentic al rugăciunii curate, în care mintea se odihnește în inimă, întâlnind infinitul lui Dumnezeu. Obstacolele, care opresc mintea în voința sa de a intra în inimă sunt senzațiile, imaginațiile sau închipuirile.

După ce prezintă rolul și valoarea inimii în spiritualitatea ortodoxă, ca izvor al sentimentelor, ce culminează în iubire, Părintele Stăniloae face profunde referiri la rugăciunea dintr-un singur gând (monologistos euche). Aceasta nu este un gând propriu-zis, ci este conștiința care se află în întregime ocupată de experiența realității însăși a lui Dumnezeu (p. 56).

Principală este, în această rugăciune, nu rostirea cuvintelor, ci experiența bucuriei, a recunoștinței, a iubirii și a smereniei și chiar a durerii nesfârșite, pe care o provoacă păcatul. Această rugăciune este dincolo de cuvinte, este rugăciunea curată, a întregii ființe, care manifestă „ieșirea emoțională în afara lucrurilor, în afara gândurilor, în afara sinei proprii, spre întâlnirea cu Dumnezeu“ (p. 58).

Capitolul **Sfințenia, transparența lui Dumnezeu în conștiința omului** este o prezentare a sensului pe care îl are sfințenia în Ortodoxie. Sfințenia este definită ca „taina luminoasă și activă a prezenței Dumnezeului trascendent, taină a lui Dumnezeu, adică reflexul mereu mai profund al luminii Lui, al conștiinței Lui în conștiința omului“ (p. 64). Esența sfințeniei este **asemănarea** omului cu Dumnezeu, înaintarea continuă a omului în Dumnezeu, interferență mai intensă a conștiinței omului și a conștiinței-lumină a lui Dumnezeu (p. 65).

În capitolul **Rugăciune și libertate,** se arată că „rugăciunea îl eliberează pe om, îl degajă de natura exterioară și de sine însuși, asigurându-i libertatea față de mecanismele complexe ale lumii exterioare care compun ansamblul legilor naturii.

În capitolul **Nevoia de iertare și înnoire în Biserică,** Părintele Stăniloae face o analiză, în stil filocalic, a răului și fenomenologiei sale, a păcatului și patimilor, precum și a depășirii acestora, prin rugăciune și iertare reciprocă. Prin Duhul Sfânt, prin iertarea și rugăciunea reciprocă, se înnoiește însăși Biserica.

Cea de-a treia parte a lucrării, intitulată **Duhul Sfânt în teologia și viața Bisericii Ortodoxe,** face o sinteză privind unele probleme teologice, de natură dogmatică: **Duhul Sfânt în teologia ortodoxă** (capitolul 1), **Sfântul Duh în viața Bisericii** (capitolul 2), cu particularizări privind trei figuri harismatice ale Bisericii Ortodoxe Române, din secolele XIX-XX și anume: Sfântul Calinic de la Cernica (1780—1868), Starețul Ioanichie (1859—1944) și „Moșul Gheorghe“ (1846—1918).

Ca o încununare a trăsăturilor spirituale ce au împodobit caracterul acestor Părinți duhovnicești sunt prezentate, în încheierea lucrării, patru trăsături comune ale sfințeniei: Viața ascetică; viața de rugăciune neîncetată; slujirea iubitoare a semenilor și calitatea lor de îndrumători duhovnicești.

Sperăm că prezenta lucrare să pătrundă un mediu tot mai larg de creștini însetați de a afla adevăratul sens al vieții, pe care nu îl putem găsi, așa cum ne-a arătat Părintele Stăniloae, decât prin rugăciunea curată și sub ocrotirea Sfântului Duh.

Cuvinte spre zidire. 300 de capete duhovnicești din gândirea filocalică a Părintelui Stăniloae culese de *Ignatie* **Monahul,** Editată de Sfânta Mănăstire Frăsinei, 1995, 127 p. + 25 imagini.

Sfânta Mănăstire Frăsinei a editat, sub egida Fundației Anastasia, culegerea intitulată **Cuvinte spre zidire. 300 de capete duhovnicești din**

înțelepciunea filocalică a Părintelui Stăniloae.

Ca motto al lucrării, Ignatie Monahul a așezat, în debutul lucrării, cuvintele de apreciere, la adresa Părintelui Stăniloae, aparținând Mitropolitului Ardealului — Antonie Plămădeală: „Pentru totdeauna și pentru toate generațiile care vor veni după noi, el va fi PROFESORUL care ne-a învățat taina comuniunii cu Dumnezeu. Când se va zice FILOCALIE se va zice STĂNILOAE".

Lucrarea debutează cu o **prefață** semnată de Pr. prof. dr. Ion Bria, care evidențiază valoarea momentului teologic Stăniloae, în cadrul gândirii și teologiei ortodoxe contemporane., ceea ce caracterizează opera teologică a Părintelui Stăniloae, din punct de vedere duhovnicesc, dincolo de profunzimea și claritatea ei, este dorința ca aceste comori ale spiritualității ortodoxe, pe care le cuprind cele 12 volume ale colecției „Filocalia", tălmăcite și tâlcuite cu atâta râvnă și pricepere teologică, să ajungă accesibile tuturor: cinului monahal și mirenilor. Prefațatorul reține cuvintele Părintelui Stăniloae: „Atât mi s-a revelat mie", cuvinte ce arată că granițele sau hotarele muncii jertfelnice pentru creșterea duhovnicească a credincioșilor și spre slava lui Dumnezeu, o reprezintă Împărăția harică a Duhului Sfânt.

Pr. prof. dr. Ion Bria fixează locul pe care îl ocupă Părintele Stăniloae, în „inima românilor și în teologia secolului 20", el fiind „mai mult decât un autor mondial. Este un părinte spiritual, foarte prezent și tenace, cu o iradiere excepțională, cu o moștenire impresionantă" (p. 10). El „extinde reflexia personală până la frontiera extremă, acolo unde intervine Duhul Sfânt și o transformă în extaz al infinitului".

Autorul prefeței face câteva îndemnuri deosebit de valoroase pentru teologia contemporană, cu privire la persoana teologică a „momentului Stăniloae": „De acum înainte, noi toți culegem unde a semănat Părintele Stăniloae, noi toți intrăm în câmpul arat, însămânțat și cultivat de el. Problema este că ne-a lăsat o recoltă-fluviu, iar secerătorii sunt puțini" (p. 11). Iar cu privire la spiritualitatea filocalică, pe care Părintele ne-a făcut-o accesibilă prin munca sa, Părintele Bria spune: „Numai practicată intens de corpul Bisericii, disciplina filocalică ortodoxă poate să aibă ecou și pătrundere în etica nebuloasă a societății de azi" (p. 11).

Prefața se încheie cu speranța că Dumnezeu va scoate „lucrători noi și demni la culesul acestei recolte imense".

În **Cuvântul de întâmpinare,** Ignatie Monahul fixează câteva repere ale vieții și activității Părintelui Stăniloae. „Din mulțimea traducerilor Părintelui Stăniloae — se arată — Filocalia rămâne neîndoielnic cea mai valoroasă și deopotrivă cea mai prețuită, atât de credincioșii laici, cât mai ales de monahii și monahiile din mănăstirile noastre și schiturile noastre românești" (p. 15). Prin urmare, această mică „rucodelie", cum este numită prezenta scriere, alcătuită din trei sute de capete ziditoare, selectate din notele celor 12 volume ale Filocaliei românești, izvorăște din dorința „de a fi de folos duhovnicesc cititorilor, care nu au, poate, astăzi suficient timp pentru a căuta esențialul... (p. 16).

La pagina 17 a lucrării, aflăm **Mărturisirea teologică** a Părintelui Stăniloae, cu privire la **căutarea și întâlnirea cu Dumnezeu,** prilejuite de scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii și trăite în starea de rugăciune.

O sistematizare a **Cuvintelor ziditoare** prezentate în lucrare, este greu de realizat, întrucât ele nu sunt dispuse cronologic sau tematic. Semnalăm, cu simplu titlu de informație, cugetările Părintelui Stăniloae cu privire la: **lume** (p. 33, 47-48, 59); **viață** (p. 21); **teologie** (p. 45-46); **virtute** (p. 40); **păcat** (p. 30); **patimă** (p. 46); **urcuș duhovnicesc** (p. 22, 26, 50); **sfințenie** (p. 49); **călugărie** (p. 67); **duhovnic** (p. 77); **multa vorbire** (p. 95); **tăcere** (p. 82); **discernământ** (p. 52, 53); **râs** (p. 62, 78, 83); **plâns duhovnicesc și darul lacrimilor** (p. 65); **rugăciune** (p. 28, 29, 32, 34-44, 61, 70, 84, 90); **lumina dumnezeiască** (p. 26, 49, 66, 80) și altele.

În continuare, este inserat un colaj de intervenții în presă ale Părintelui Stăniloae, reunite sub titlul **La sfat de taină cu Părintele Ortodoxiei românești.** Cea dintâi dintre ele, intitulată **Hristos este totul pentru mine,** este un crez hristocentric al Părintelui: „Hristos — spune el — reprezintă pentru mine sensul existenței" (p. 101); „Hristos este pentru mine totul". „Este modelul suprem

de Om, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut și Om, dar Care S-a făcut un Om ce a luat toate ale noastre, dar toate fără de păcat și Care a și răbdat suferințele și Care a și făcut atâta bine omenirii și a dat o învățătură atât de minunată și ne-a arătat o pildă de Om pe care n-o putem ajunge niciodată, dar înaintăm continuu spre ea", (p. 102-103).

Urmează o convorbire **Despre Filocalie,** în care Părintele Stăniloae, răspunzând întrebărilor, arată cum s-a născut și împlinit ideea traducerii Filocaliei, precum și îndemnul și dorința traducătorului, ca această operă a spiritualității creștine să devină „carte familiară, carte de îndrumare, să ne fie viața în relațiile noastre cu Dumnezeu și în raporturile cu ceilalți. Să fie o viață model, să fie o viață care să întărească legăturile între noi, dragostea dintre noi" (p. 105-106).

Vorbind despre **Monahism,** Părintele Stăniloae își dovedește considerația și admirația față de această stare îngerească a oamenilor muritori. **Monahul** trebuie să fie „un om al rugăciunii, un om al smereniei, un om care să fie pildă de iubire pentru toți, de ascultare a durerilor fiecăruia, nu poruncind, ci sfătuindu-l și îndemnându-l de durerile lui și ajutându-l să și le învingă și să fie pildă tuturor a iubirii întreolaltă" (p. 108). **Renașterea monahismului românesc** este conceput de Părintele Ortodoxiei românești ca „o renaștere interioară, la baza căreia trebuie să stea revenirea la modelul primar din secolele III-IV, reprezentat de eremiții din Egipt, precum Antonie, Pahomie, Macarie, Paisie, etc., să renunțe cât mai mult la cele ale lumii" (p. 109).

Dintre **virtuțile** care trebuie să împodobească viața unui monah, sunt enumerate: „dragostea fierbinte de Hristos, smerita cugetare, dreapta socoteală sau discernământul înfrânării, întreaga înțelepciune și curăție, ascultarea, neagoniseala, răbdarea suferințelor care îi vin, iubirea de oameni, rugăciunea pentru aceștia și, pe cât se poate, un oarecare ajutor unor sărmani pe care îi cunoaște că suferă că sunt în necaz" (p. 110).

Cuvântul Părintelui Stăniloae **Despre suferință** este o motivație teologică, de profunzime filocalică, a cauzelor și sensului suferinței în viața credincioșilor. Modele ale lui sunt Adam, Iov și Hristos, exemplul suprem al celui ce suferă. Sensul suferinței este apropierea de Dumnezeu (p. 111-114).

În interviul **Despre aniversarea a 90 de ani de viață și activitate teologică,** Părintele Stăniloae arată valoarea sentimentală și profesională pe care a avut-o Sibiul, locul unde și-a început activitatea, pe linia unei **teologii a iubirii de Dumnezeu, de Hristos și de oameni,** unde a luat contact cu învățătura Sfântului Grigorie Palama, unde a scris **Iisus Hristos sau restaurarea omului,** arătând cât de mult e prețuit omul de Dumnezeu; precum și locul unde a început traducerea Filocaliei (primele patru volume) (p. 115-117).

În **Testament către fiii și slujitorii Bisericii noastre,** Părintele Stăniloae ne adresează tuturor, cler și credincioși, un emoționant și mobilizator îndemn de a-L sluji pe Hristos și Biserica Sa, de a tinde spre asemănarea cu Hristos, prin credința și faptele noastre. Așa a fost și opera Părintelui. Cuvintele sale o spun: „Eu am căutat să slujesc pe Hristos prin osteneala scrisului. Căutând să atrag în El pe cei ispitiți de scrisul străin de credință, atât de răspândit în timpul de când tiparul a făcut cu putință înmulțirea lui, mai ales în ultimele două-trei sute de ani și mai ales la noi, în era comunistă" (p. 119-120).

La **Bibliografie** sunt citate cele 12 volume ale **Filocaliei sfintelor nevoințe ale desăvârșirii,** iar o **Scurtă notă biografică,** marchează unele repere cronologice ale vieții și activității Părintelui Stăniloae.

În încheierea lucrării sunt prezentate 24 de imagini, cu valoare deosebită din viața și activitatea Părintelui Stăniloae.

Semnalăm apariția acestor „cuvinte spre folos", nutrind alături de autor, speranța că această lucrare va dezvolta dorința unui public larg de a cunoaște opera, atât de bogată ca întindere și profunzime, a „celui mai mare teolog ortodox contemporan".

Pr. drd. Ioan-Cristinel ȚEȘU

Cronica bisericească

A. — Actualităţi ecumenice

LUCRĂRILE COMITETULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Geneva, 7-11 februarie 1995

Comitetul Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor este nucleul de conducere al Consiliului, activează în numele Bisericilor membre ale Consiliului, iar împreună cu Comitetul Central al Consiliului supraveghează şi îndrumă activitatea Secretariatului General şi a celor patru unităţi de lucru ale Consiliului. Comitetul Executiv actual, ales în urma Adunării generale din 1992, la Cambera, are 14 membri, care reprezintă marile confesiuni creştine şi continentele globului. La aceşti membri se mai adaugă, de drept, prezidiul Consiliului, adică cei 8 preşedinţi ai Consiliului, moderatorul şi cei doi vice-moderatori ai Comitetului Central şi Secretarul General al Consiliului. Dintre cei 14 membri, patru sunt ortodocşi: P.C. Pr. dr. Georges TSETSIS (Patriarhia Ecumenică de Constantinopol), I.P.S. Mitropolit CHIRIL de Smolensk (Patriarhia Moscovei), I.P.S. DANIEL al Moldovei şi Bucovinei (Patriarhia Română) şi P.C. Pr. Leonid KISHKOVSCHI (Biserica Ortodoxă în America).

Comitetul executiv se întruneşte, în principiu, de două ori pe an, iar Comitetul Central o dată pe an, pentru a asculta dările de seamă ale personalului, privind activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, şi pentru a lua hotărârile ce se impun pentru activitatea Consiliului. Între 14-19 septembrie 1994, Comitetul Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor şi-a ţinut şedinţa la Bucureşti, la invitaţia Prea Fericitului Patriarh TEOCTIST. Anul acesta lucrările s-au ţinut la Centrul John Knox, de lângă Geneva.

În şedinţa sa recentă de la Geneva, Comitetul Executiv a aprobat procesul-verbal al şedinţei anterioare de la Bucureşti. În acest proces-verbal au fost cuprinse şi largi extrase din cuvântul de salut al Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, în care a fost prezentată viaţa pastorală şi ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române, iar în prefaţa procesului-verbal se menţionează vizita făcută în Mitropolia Moldovei şi Bucovinei de unii membri ai Comitetului Executiv, precum şi întrunirea ecumenică de la Bucureşti cu reprezentanţi ai diferitelor culte din România.

În continuare, Comitetul Executiv a studiat şi aprobat, cu unele amendamente, dările de seamă privind activitatea Secretariatului General şi a patru unităţi ale Consiliului: Unitatea I: „Unitate şi Reînnoire"; Unitatea II: „Biserici în misiune"; Unitatea III: „Dreptate, Pace, Creaţie"; Unitatea IV: „Dărnicie şi slujire".

Comitetul Executiv a mai studiat şi raportul privind situaţia financiară a Consiliului, în această perioadă de recesiune economică, când contribuţia financiară a Bisericilor pentru activităţile Consiliului are nevoie să fie încurajată.

O atenţie deosebită a fost acordată nevoii de a sensibiliza Bisericile ca să susţină noul program al Consiliului şi anume: „Programul pentru înlăturarea violenţei" în sensul ca Bisericile să se implice mai mult în activităţi de aplanare a conflictelor, în reconciliere şi în educaţia pentru evitarea violenţei în relaţiile interumane, interetnice şi internaţionale. În acest context, Comitetul Executiv a luat cunoştinţă de intervenţiile publice ale Secretariatului General al Consiliului pentru aplanarea unor conflicte sau tensiuni în diferite părţi ale lumii: Haiti, Rwanda, Bosnia-Herţegovina, Cecenia etc.).

Privitor la viitoarea şedinţă a Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor, care se va ţine la Geneva, între 14-22 septembrie 1995,

Comitetul Executiv a pregătit pentru aprobare unele recomandări privind compoziția delegațiilor Bisericilor membre la a VIII-a Adunare generală a Consiliului, care va avea loc în 1998, la Harare, Zimbabwe, Africa. Se cere ca delegații ortodocși să reprezinte cel puțin 25% din participanți. De asemenea, să fie încurajată participarea tineretului, a femeilor, a laicilor, pentru ca Adunarea generală să poată reflecta realitatea Bisericilor ca atare. O preocupare majoră pentru stimularea și intensificarea ecumenismului este și conturarea mai pregnantă a felului cum ar dori Bisericile să fie Mișcarea ecumenică, în general, și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în special.

În acest sens, la Chambesy, lângă Geneva, va avea loc în luna iunie a.c., o consultație a Bisericilor Ortodoxe Răsăritene și Orientale, pentru a preciza mai bine poziția lor în și față de Consiliul Ecumenic, precum și propunerile lor în vederea unei dinamizări a activității ecumenice pe plan local și universal. Acest lucru este important și pentru faptul că imediat după lucrările Comitetului Executiv (11-13 septembrie a. c.) și ale Comitetului Central (14-22 septembrie a. c.) de la Geneva, va avea loc între 23-24 septembrie 1995, în insula Patmos, Grecia, Întrunirea Patriarhilor și Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe autocefale și autonome, la invitația Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului.

In ciuda unei anumite crize a mișcării ecumenice de azi, se constată, totuși, că Bisericile sunt chemate la cooperare în vederea traducerii în faptă a Evangheliei iubirii lui Hristos pentru lume.

REDACȚIA

SENSUL, CARACTERISTICA ȘI SCOPUL DIALOGULUI TEOLOGIC

Prilejuită de sărbătorirea patronală a Patriarhiei Ecumenice, al cărei ocrotitor este Sfântul Apostol Andrei, cuvântarea ținută de Mitropolitul Atanasie de Heliopolis și Thira în fața Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarh Ecumenic, și a tuturor invitaților prezenți cu acest prilej la Constantinopol, a avut ca subiect sensul, caracteristica și scopul dialogului, în special cel teologic.

Mai întâi s-a vorbit despre dialog în general, ca element fundamental de realizare a păcii acolo unde există conflicte, de orice natură ar fi acestea. Observându-se sensul etimologic al termenului „dialog" (gr. „dialegomai"), s-a accentuat asupra faptului că acest cuvânt poartă în sine și cuvântul „logos", lucru care demonstrează oarecum că dialogul este caracteristic creaturii raționale, fiind specific omului, dat fiind și faptul că se realizează cu ajutorul limbajului. În acest context participanții la dialog sunt ființe dispuse să recunoască o rădăcină comună și să stabilească un punct de referință comun, totul pentru a se ajunge la o înțelegere care să vizeze tocmai realizarea comuniunii dialogale și după și în afara dialogului. Fiind privită epoca noastră ca una a dialogului, s-au enumerat, succint, tipurile de dialog existente, pentru ca în cele din urmă atenția să se fixeze asupra dialogului teologic.

Dialogul în sine are, arăta autorul, origine biblică: **„Dumnezeul creștin fiind de natură trinitară și, prin însăși ființa Sa dialectică, este dialectic revelat în contextul realizării planului iconomiei Sale divine".** Prin această prismă este văzut dialogul creștin și de un alt ierarh al Patriarhiei Ecumenice, Stylianos al Australiei, care într-un studiu mai vechi, citat de autorul discursului, spunea: **„...dialogul între creștini are ca obiectiv triumful adevărului față de aproapele, ceea ce-l distinge de dialogul profan: dacă el nu este pătruns de frica de Dumnezeu și dragostea pentru oameni, el este gol și apriori condamnabil, ca orice formă vană de păcat".**

Secolul XX, socotit **„secolul mișcării ecumenice și al teologiei dialogale"** Biserica Ortodoxă trebuie să poarte dialog ecumenic atât cu Bisericile creștine, cât și cu Iudaismul și Islamul, ca o mărturie a credinței în reconciliere și dragoste frățească.

În continuare, sunt fixate câteva aspecte necesare pentru ca dialogurile și întâlnirile ecumenice să fie considerate viabile. Astfel, acestea trebuie să fi contribuit prin scopul lor la ridicarea, în măsura posibilităților, spiritului de suspiciune reciprocă între Biserici; trebuie să determine o mai bună cunoaștere între două Biserici care n-au avut relații și legături istorice. Întâlnirile teologice și dialogurile ecumenice locale trebuie să aibă țelul și să afle mijlocul de a face față problemelor pastorale de toate felurile. În sfârșit, un scop deosebit de important, care nu poate lipsi din atenția tuturor, este acela al refacerii **„unității între Biserici unite în trecut, dar care s-au separat apoi în cursul istoriei, în autentica credință și dragoste creștină".** Deasupra tuturor țelurilor și realizărilor dialogurilor și întâlnirilor ecumenice se află însă problema receptării eclesiale a concluziilor teologice rezultate ca urmare a acestora. Problema receptării eclesiale este direct legată de modul în care Bisericile își pregătesc credincioșii, formulând învățătura lor oficială sau opinia lor teologică personală.

Crizele unor dialoguri ecumenice sunt rezultatele adoptării unor soluții unilaterale în privința unor probleme locale, într-o manieră care este depărtată spiritului fraternal care trebuie să fie caracteristic. Este amintită nerodnicia dialogurilor de durată care, pornind de la subiectele cu puține puncte comune, sfârșesc prin a crea o **„oboseală dialogală"** ce determină mai devreme sau mai târziu stoparea temporară sau chiar curmarea dialogului.

Căutând să ofere o imagine de ansamblu mai ales a ceea ce poate fi și însemna cu adevărat dialogul și întâlnirile ecumenice în sensul, țelul și caracteristicile lor viabile, cuvântul Mitropolitului Atanasie de Heliopolis și Thira, vine să sprijine înțelegerea rolului pe care ecumenismul autentic și fără ascunzișuri îl poate avea în contemporaneitate pentru refacerea unității Bisericii celei una a Mântuitorului Iisus Hristos, cea în care credincioșii se închină „Tatălui în duh și în adevăr" (Ioan 4, 23) de la început și până astăzi.

(după EPISKEPSIS, nr. 512/31.12.1994)

CRONICAR

A 17-A ÎNTRUNIRE A TINERETULUI EUROPEAN

— Paris, 28 decembrie 1994-1 ianuarie 1995 —

La cumpăna dintre ani, între 28 decembrie 1994 și 1 ianuarie 1995, Parisul a fost gazda ecumenică a unui număr de 110.000 de tineri, veniți din toate țările Europei și din celelalte continente ale planetei. Ampla acțiune care a adunat atâtea inimi tinere a fost organizată de Comunitatea din Taizé, formată din călugări catolici și protestanți, și este a 17-a întâlnire europeană anuală pe care aceștia au organizat-o cu intenția mărturisită de a fi liantul care să ducă la cunoașterea și închegarea de prietenii între tineri, membri ai diferitelor confesiuni creștine.

Printre participanții care au animat „Orașul Lumină" în toate cele cinci zile s-au numărat și 2.100 de români, în majoritate studenți, care, răspunzând invitației fraților de la Taizé, au căutat să reprezinte, în felul lor, Ortodoxia românească. Cu binecuvântarea I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, 45 de studenți, membri ai ASCOR-Iași, au luat parte la această întrunire ecumenică, manifestându-și astfel dorința de a înțelege credința, cultura și viața celorlalte națiuni europene.

Parisul a fascinat întotdeauna prin valorile sale culturale și istorice, fiind secole de-a rândul laboratorul a numeroase capodopere din patrimoniul artistic universal. Bineînțeles că cei 110.000 de tineri, dintre care numai delegația poloneză a numărat 40.000, au răspuns invitației de a participa, stimulați și de interesul turistic pe care-l reprezintă orașul gazdă. Fr. Emil, membru canadian al Comunității din Taizé scria în **The New York Times** (2 ianuarie 1995): **„Nu suntem naivi. Știm că Parisul este un punct de atracție în sine. Dar ceea ce ne-am propus a fost să aducem tinerii împreună".** Credem că acest scop a fost atins: ultima întâlnire organizată la Paris în 1988 a adunat 33.000 de participanți.

Adiacent programului propus de gazde, studenții ieșeni au găsit timp să viziteze și câteva din punctele de atracție cele mai importante ale orașului de pe Sena. Ierom. Marc Alric, de la **Mănăstirea Trei Ierarhi-Iași,** bun prieten al ASCOR-Iași, a fost un ghid neprețuit, care a tălmăcit pe înțelesul tuturor tainele metropolei, așa cum numai un adevărat parizian ar fi putut-o face.

Periplul studenților ieșeni s-a încheiat prin participarea la Sfânta Liturghie săvârșită în cea dintâi zi a anului 1995, la parohia ortodoxă rusă din Paris, unde slujește Protosinghelul dr. Ioachim Giosanu.

Pe drumul de întoarcere către patrie am dăruit colinde pline de tinerețe și speranță comunității monahale și fraternității ortodoxe româno-franceze din Rosiers.

George PETRE

ŞTIRI DIN EPARHIE

„Cine nu poate iubi copiii nu poate deveni părinte, iar cine nu poate deveni părinte nu poate deveni om deplin". Cuvintele I.P.S. Mitropolit Daniel, desprinse din Pastorala de Crăciun a anului 1994, s-au dovedit a fi emblematice pentru activitatea zilnică a I.P.S. Sale şi în perioada cuprinsă între sfârşitul lunii decembrie 1994 şi luna martie 1995.

Crăciunul, sărbătoarea de primă mărime a fiecărui sfârşit de an, l-a găsit pe I.P.S. Mitropolit Daniel în mijlocul „copiilor" duhovniceşti, slujind Sfânta Liturghie la Catedrala mitropolitană, abia întors fiind de la Geneva unde a participat la lucrările Grupului pregătitor pentru cea de-a doua reuniune a Bisericilor din Europa, care va avea loc în 1997.

Atât 1 ianuarie — Tăierea împrejur a Domnului — cât şi 6 ianuarie — Botezul Domnului — I.P.S. Sa le-a petrecut „acasă", la Iaşi, îndreptând păstoriţii pe calea dreptei credinţe, prin cuvinte de învăţătură rostite în încheierea sfintelor slujbe. Agenda de lucru a I.P.S. Daniel a mai cuprins: 2-3 ianuarie a vizitat, împreună cu P.S. Calinic Botoşăneanul, Centrul Pastoral „Sfântul Daniil Sihastrul" de la Mănăstirea Durău şi şantierul de construcţie a bisericii cu hramul „Sfântul Ioan Iacob" de la Seminarul Teologic Neamţ; pe 10 ianuarie a participat la şedinţa Consiliului profesoral al Facultăţii de Teologie Ortodoxă-Iaşi; pe 18 ianuarie a inaugurat — în cadrul preocupărilor ecumenice ale I.P.S. Sale — la biserica „Sfinţii Trei Ierarhi", împreună cu E. S. Petru Gherghel, Episcop romano-catolic de Iaşi, Săptămâna de rugăciune ecumenică pentru unitate creştină, încheiată pe 25 ianuarie la Catedrala catolică, datele de 23 şi 24 ale aceleiaşi luni fiind consacrate de I.P.S. Sa examinării la disciplina „Teologie Pastorală" a studenţilor Facultăţii de Teologie Ortodoxă din anii III şi respectiv IV.

Evenimentul marcant al lunii februarie a fost constituit de lucrările Adunării Naţionale Bisericeşti, ţinute pe data de 4 în capitală, cu prilejul sărbătoririi a 70 de ani de la înfiinţarea Patriarhiei Române. În ziua următoare lucrărilor Adunării, I.P.S. Mitropolit Daniel a oficiat Sfânta Liturghie împreună cu P.F. Patriarh Teoctist şi ceilalţi membri ai Sinodului la Biserica „Sfântul Spiridon"-Bucureşti, amintind în cuvântul I.P.S. Sale de apropiatele sărbători: 45 de ani de Arhierie a P.F. Patriarh Teoctist (5 martie) şi 110 ani de Autocefalie B.O.R. (25 aprilie).

Lucrările Sfântului Sinod ţinute pe 6 februarie au fost urmate, într-o binecuvântată înlănţuire a datelor, de participarea I.P.S. Daniel la Sfânta Liturghie oficiată de P.F. Patriarh la Catedrala patriarhală, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viaţă. În aceeaşi zi — 7 februarie — I.P.S. Sa a susţinut alături de Dl. Acad. Virgil Cândea un interviu televizat, cu tema „Autocefalia B. O. R.", pentru emisiunea „Viaţa spirituală". Între 8 şi 12 februarie I.P.S. Mitropolit Daniel a participat la o nouă întâlnire la Geneva a Grupului pregătitor pentru a doua reuniune a Bisericilor din Europa, iar la data de 14 februarie a fost invitat la o întâlnire la Ministerul Învăţământului, pledând asupra necesităţii extinderii orei de religie şi în ciclul liceal.

Luna martie, ca şi cea precedentă, a fost „plină" pentru I.P.S. Mitropolit Daniel. În ziua de 2 martie, a prezidat la Mănăstirea Neamţ lucrările Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei. Au participat: I.P.S. Pimen — Arhiepiscopul Sucevei şi Rădăuţilor; P. S. Eftimie — Episcopul Romanului şi Huşilor şi P.S. Calinic Botoşăneanul — Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor.

La 5 martie I.P.S. Mitropolit Daniel a oficiat Sfânta Liturghie şi slujba de sfinţire a locului pentru o nouă biserică la Spitalul Judeţean Piatra Neamţ; după amiază a vizitat câteva parohii ale Protopopiatului Piatra Neamţ, oficiind slujba de instalare a protopopului pentru nou înfiinţatul Protopopiat Roznov. Pe 8 martie I.P.S. Sa a dat un interviu la Radio „România Internaţional", cu tema „Valori spirituale propovăduite de Biserica Ortodoxă. Viziu-

nea B.O.R. asupra ecumenismului în lume și virtutea toleranței la români", iar pe 16 martie a prezidat ședința Permanenței eparhiale, la care au participat și P. C. Protopopi din eparhie.

În cadrul ciclului de conferințe organizate de A.S.C.O.R. pe întreaga durată a Postului Mare, I.P.S. Mitropolit Daniel a susținut, în data de 21 martie, meditația cu tema „Învierea lui Hristos — bucuria veșniciei". Și pentru ca bucuria tinerilor să fie deplină, peste doar două zile, după o zi — 22 martie — încărcată de vizite pentru I.P.S. Sa, atât la Spitale cât și la bisericile din Iași aflate în construcție, A.S.C.O.R.-ul a avut prilejul de a audia, la Facultatea de Teologie Ortodoxă, meditația „Viața tinerilor între singurătate și dăruire", susținută de I.P.S. Mitropolit Daniel.

La sărbătoarea Bunei Vestiri I.P.S. Daniel a oficiat Sfânta Liturghie în limba greacă la biserica „Sfinții Trei Ierarhi", cu ocazia zilei naționale a Greciei, în prezența a numeroși studenți greci.

La cele de mai sus se adaugă primiri de oaspeți (cum ar fi delegația de la World Vision-Austria, condusă de Dl. Reitzner Dietrich), hirotonii și hirotesii.

CRONICAR

HOTĂRÂRI ALE PERMANENȚEI CONSILIULUI EPARHIAL

În ziua de 29 decembrie 1994, I.P.S. Mitropolit Daniel a convocat Permanența Consiliului eparhial Iași în ședință de lucru. Ordinea de zi s-a constituit din analiza realizărilor și dificultăților întâmpinate în cursul anului care se încheie și prezentarea detaliată a planurilor de perspectivă pentru anul 1995 de către toate sectoarele de activitate din administrația mitropolitană. Starea actuală a fiecărui sector de activitate a fost înfățișată de către consilierii de resort, iar după prezentarea expunerilor au fost dezbătute problemele principale, făcându-se propuneri, care urmează a fi incluse în proiectele de lucru pentru anul viitor. Dintre hotărârile adoptate, dăm publicității următoarele:

În vederea unei mai bune coordonări a activității pastoral-misionare, administrative și cultural-filantropice din eparhie, Permanența Consiliului eparhial a hotărât ca fiecare P. C. Protopop să prezinte lunar, în scris, Chiriarhului, raport de activitate detaliat, redactat sistematic și organizat în trei capitole: 1. Activitatea protopopului și a colaboratorilor săi; 2. Activitățile parohiilor din subordine, a fiecăreia în parte și grupate pe cercuri pastorale; prezentarea activității parohiilor se va face pe sectoare de activitate: a) administrativ, b) economic, c) cultural-învățământ; 3. Propuneri privind: a) ameliorarea situației în cazul în care se constată deficiențe; b) evidențierea preoților vrednici; c) sancțiuni pentru preoții inactivi sau indisciplinați.

Aceste rapoarte vor constitui material pe baza căruia vor putea fi publicate articole în buletinul oficial al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, **Candela Moldovei**, sau în revista **Teologie și Viață**, precum și argument în relațiile cu eventuale instituții sau persoane dispuse să ajute la promovarea activităților Bisericii noastre. De asemenea, vor fi utile și pentru a răspunde unor acuzații privind insuficiența activității pastorale și culturale a preoților ortodocși. Rapoartele de activitate ale fiecărui protopopiat vor fi discutate și analizate lunar în Permanența lărgită a Consiliului eparhial la care participă și P. C. Protopopi. Neprezentarea acestui raport lunar de către fiecare P. C. Protopop, cu excepția absenței din țară sau caz de boală, va atrage după sine punerea sub semnul întrebării a capacității protopopului respectiv de a-și îndeplini atribuțiile administrative și, prin urmare, a menținerii în funcție. Prezenta hotărâre este valabilă si pentru mănăstiri; rapoartele de activitate ale acestora vor fi prezentate I.P.S. Mitropolit Daniel de către P. C. Protopop.

Urmare hotărârilor Adunării eparhiale din 3 decembrie 1994 **(pct. 2, alin. d),** Permanența Consiliului eparhial a procedat, într-o primă etapă, la aplicarea acestor hotărâri decizând următoarele:

1. Toți credincioșii din cartierele în care se construiesc biserici noi vor fi afiliați la una din parohiile existente în acel cartier care au biserici noi în construcție;

2. În cartierul Alexandru cel Bun, cu peste 21.000 de familii, se înființează începând cu data de 10.01.1995 încă **două parohii:** o parohie va avea **biserica parohială în strada Basarabi,** în vecinătatea Școlii generale nr. 7 și a Grădiniței nr. 21, pe terenul liber din apropierea acestor instituții, teren pe care îl vom solicita primăriei municipiului Iași, iar a doua va avea biserica parohială pe **strada Alexandru cel Bun,** vizavi de Complexul alimentar nr. 80, lângă pasarela de la intrarea în cartier, pentru această a doua biserică terenul a fost deja obținut. În aceste condiții, **cartierele Alexandru cel Bun și Dacia vor fi rearondate la cele patru parohii din zonă.** Parohiile din centrul vechi al orașului care au sectoare în cartierele amintite vor renunța la acestea cu data intrării în vigoare a prezentei hotărâri.

3. Întrucât numărul credincioșilor afiliați la parohiile din cartierele Alexandru cel Bun și Dacia este foarte mare (aproximativ 20.000 familii în cartierul Alexandru cel Bun și aproximativ 8.300 familii în cartierul Dacia), la fiecare din cele patru parohii din aceste cartiere se vor înființa posturi de preot II și preot III. Posturile nou înființate sunt scoase la concurs cu data intrării în vigoare a prezentei și vor fi afișate la Centrul eparhial ca și la cancelariile protopopiatelor din eparhie. În cazul în care aceste posturi nu vor fi ocupate prin concurs, I.P.S. Mitropolit Daniel va numi direct preoții, folosindu-se de clauza misionară pe care i-o conferă Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3227 din 13 martie 1991. Această hotărâre intră în vigoare cu data de 10.01.1995.

CRONICAR

DIN ACTIVITATEA PROTOPOPIATELOR

De la an la an, eliberată de restricțiile impuse de regimul comunist ateu și inspirată de mari modele ale operei creștine de caritate dintr-un trecut nu îndepărtat (de exemplu „Spiridonia" din Iași sau spitalele și școlile întreținute de mănăstiri), Biserica noastră ortodoxă își redescoperă, tot mai profund, dimensiunea sacramentală a slujirii sociale. În acest context se înscriu și acțiunile caritative ale clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Iașilor și care, deși de amploare pe tot parcursul anului, înregistrează o anumită intensificare în această perioadă a Crăciunului, în care bucuria nașterii Pruncului ne face parcă pe toți mai buni, mai milostivi, mai sensibili la neajunsurile și nevoile aproapelui nostru.

Astfel, în toată perioada postului Nașterii Domnului, prin intermediul consiliilor și comitetelor parohiale, protopopiatele din Arhiepiscopia Iașilor au organizat acțiuni pentru adunarea de ajutoare materiale (bani, alimente, îmbrăcăminte) și împărțirea acestora familiilor sărace, văduvelor și orfanilor, bolnavilor și tuturor celor aflați în nevoi și suferință. Remarcabilă din punct de vedere organizatoric a fost inițiativa protopopiatului Săveni, în care, sub coordonarea directă a preoților parohi, parohiile au fost împărțite în sectoare, iar fiecare sector încredințat în grija unui consiliu parohial care, sprijinit de familiile înstărite din sectorul respectiv, a ajutat familiile nevoiașe în preajma Crăciunului cu alimente, bani, lemne de foc etc. S-au mai evidențiat în activitatea de colectare a ajutoarelor materiale:

— în **Protopopiatul Tg. Neamț** (7.190.000 lei) parohiile: Plăieșu, „Sfântul Gheorghe", „Sfântul Spiridon", Pipirig II, Ungheni, Humulești, Dumbrava, Bălțătești, ș. a.

— în **Protopopiatul Botoșani** (1.152.000 lei) parohiile „Sfântul Ilie", „Sfântul Ioan Botezătorul", Nicolae Bălcescu, Cordun, Poiana Flămânzi, Stăuceni, Bucecea, Flămânzi, ș. a.

— în **Protopopiatul Piatra Neamț** parohiile: Precista (500.000 lei), Trei Ierarhi (600.000 lei), Roznov (450.000 lei), Girov (340.000 lei) ș. a.

— în **Protopopiatul Pașcani** parohiile: „Sfântul Gheorghe" (1.000.000 lei) și „Înălțarea Domnului" (800.000 lei).

— în **Protopopiatul II Iași** parohia Țuțora (300.000 lei).

Desigur, enumerarea ar putea continua cu multe alte parohii din toate protopopiatele eparhiei. Credincioșii și păstorii lor nu au uitat însă nici de schiturile sărace, ori de cele nou înființate și lipsite de mijloace de întreținere, făcând încă un efort și pentru ajutorarea acestora. S-a remarcat parohia „Buna vestire" **(Protopopiatul I Iași)**, care a ajutat cu diferite sume schiturile Balș, Holpani, Lacuri (Sf. Munte Athos); de asemenea parohiile Gârcina și Văleni **(Protopopiatul Piatra Neamț)** au ajutat schitul Peștera și schitul Ceahlău — pentru a aminti doar câteva dintre așezămintele monahale ajutate de parohienii din Arhiepiscopia Iașilor.

Însă dimensiunea esențială a carității ortodoxe este cea sacramentală, în care slujirea aproapelui transcende planul material al filantropiei instituționalizate. De aceea, pentru credincioșii ortodocși și păstorii lor, mai importantă decât distribuirea ajutoarelor materiale a fost prezența lor în preajma sărbătorii Nașterii Domnului în spitale, case de bătrâni, orfelinate, școli, penitenciare etc., organizând pomul de Crăciun, spectacole de colinde, iar preoții spovedind și împărășind pe cei bolnavi, mângâindu-i pe cei necăjiți ori aflați în suferință și întărindu-i pe toți în nădejde. Este de amintit gestul credincioșilor din parohia „Sfântul Spiridon" **(Protopopiatul I-Iași)**, care au colindat în ziua de 26 decembrie pentru copiii internați în spitalul „Sfânta Maria"-Iași, ori gestul parohienilor din comuna Cogeasca **(Protopopiatul I-Iași)**, care cu ocazia hramului bisericii au organizat o masă pentru bătrânii de la azilul „Sfinții Împărați Constantin și Elena"-Iași. De asemenea, cantina de pe lângă Biserica „Sfântul Haralambie" din Iași a oferit hrană pentru cei săraci; la fel și cele două brutării înființate la Pașcani și Dorohoi, în colaborare cu asociația umanitară „Pain et Partage"-Marsilia, au inițiat în preajma Crăciunului programe de întrajutorare publică.

În cadrul acestor acțiuni caritative un obiectiv important l-au constituit instituțiile și așezămintele de sănătate. Au fost ajutate cu fonduri materiale spitalele Bozieni, Războieni, Spitalul județean din Piatra Neamț, Școala Teologico-Sanitară din Piatra Neamț, spitalul din Liveni, Adrișeni etc., faptele milosteniei materiale împletindu-se în duh ortodox cu cele ale milosteniei sufletești, prin grija deosebită a preoților misionari din Arhiepiscopie.

Pretutindeni, un sprijin real și esențial în opera de caritate a Bisericii l-a adus nu numai implicarea credincioșilor, ci și asociațiile religicase care acționează în cadrul Arhiepiscopiei sub patronajul Bisericii Ortodoxe: Asociația Studenților Creștini Ortodocși din România (A.S.C.O.R.), Frăția Ortodoxă Română, Asociația Medicilor si Farmaciștilor Ortodocși din România (A.M.F.O.R.).

Faptul că atât în Iași cât și la Pașcani, Săveni, Dorohoi, Piatra Neamț, Tg. Neamț, Hârlău, Ceahlău, Botoșani, Trușești și în multe alte localități de pe cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor preoții merg împreună cu credincioșii la casele de bătrâni, în azile, spitale, penitenciare pentru a aduce bucurie și mângâiere sufletească, un cuvânt bun însoțit de un dar mai mult decât necesar celor nevoiași, înseamnă că bunele și vechile tradiții ortodoxe în lucrarea filantropică sunt continuate.

Prezentăm aici spre exemplificare detaliată câteva din rapoartele protopopiatelor:

I. Protopopiatul Iași 1

Conștienți de misiunea ce revine Bisericii în această perioadă pe care o parcurgem în prezent, preoții Protoieriei noastre și-au îndreptat atenția în direcția îmbunătățirii activității în toate sectoarele. În mod cu totul deosebit, preoții și-au intensificat activitatea filantropică și caritativă în perioada Sfintelor Sărbători de iarnă, aducând o picătură de bucurie și speranță în inimile multor creștini loviți de soartă, bătrâni, copii, orfani, văduve, bolnavi din spitale etc.

1. Opera de caritate

La inițiativa Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Daniel, cu ajutorul Sfintei Mitropolii, al fraților ortodocși din Marseille și al parohiei „Sfântul Haralambie"-Iași, Protopopiatul I Iași a amenajat și a dat în folosință o brutărie și o cantină pentru săraci la parohia „Sfântul Haralambie"-Iași, unde servesc masa duminica un număr de aproximativ 160-200 persoane, iar zilnic primesc câte o pâine, un număr de 50-60 persoane lipsite de posibilități materiale. De asemenea prin această cantină s-au distribuit celor nevoiași pachete cu ajutoare primite de la cei care au posibilități materiale mai bune.

Din fondurile Protoieriei s-au acordat ajutoare bănești diferitelor persoane venite la noi fie trimise de preoții de la parohie, fie din proprie inițiativă.

Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, la nivelul fiecărei parohii s-au organizat colecte pentru a veni în sprijinul celor în suferință, care trăiesc în „bordeie fără foc", cum spune colindul.

Concret, între parohiile care s-a evidențiat în această acțiune amintim:

În ziua de 26 decembrie 1994 (a doua zi de Crăciun), un grup de credincioși ai parohiei „Sfântul Spiridon"-Iași, în frunte cu preotul paroh Nicolae Stoian și preotul misionar de caritate Adrian Jiga au împărțit daruri copiilor accidentați și arși aflați în spitalul de copii „Sfânta Maria"-Iași, etaj. III. Cu această ocazie, corul bărbătesc al acestei parohii a prezentat un concert de colinde celor în suferință, alinându-le durerile.

P. C. Pr. Constantin Barna de la **parohia Buna Vestire,** cu ocazia sărbătorilor de iarnă, a organizat colecte pentru următoarele așezăminte de cult: pentru Schitul Balș = 50.000 lei, pentru Schitul Holpani = 30.000 lei, pentru Schitul Lacuri din Sfântul Munte, prin preotul Akachi, 200.000 lei, pentru Penitenciarul Iași suma de 50.000 lei. De asemeni, prin diferiți precți și călugări, pentru bisericile în construcție sau reparații s-au colectat de la credincioși sume mari de bani (peste 120.000 lei), iar copiilor săraci, cu ocazia pomului de iarnă, preotul paroh împreună cu credincioșii le-au făcut daruri în valoare de peste 100.000 lei.

Nu trebuie trecut cu vederea faptul că, cu ocazia vizitei la domiciliile credincioșilor la Crăciun și Bobotează, preotul Constantin Barna a oferit ajutoare direct celor în suferință și nevoi. Permanent se acordă ajutorare credincioșilor Carmen Apostol — handicapată și Ecaterina Spătaru — văduvă cu pensie mică.

La **parohia „Sfinții Apostoli"-Bărboi** s-au colectat haine de la credincioși, iar parohia a contribuit cu suma de 276.000 lei, bani din care s-au procurat alimente, oferindu-se câte un pachet celor mai săraci: fam. Amariei (16 copii), fam. Asandei (14 copii), fam. Bratec (8 copii), precum și văduvelor și celor neajutorați.

Un colet cuprindea: 1 kg ulei, 1 kg zahăr, 1 kg orez, 4 lămâi, biscuiți, 1 kg făină; în total s-au distribuit 76 colete de către Consiliul parohial și Comitetul parohial, ai căror membri au mers personal împreună cu preotul paroh la domiciliul celor ajutați.

În ziua de 20 decembrie 1994 s-a ținut un concert de colinde tradiționale de către corul bisericii „Sfinții Apostoli"-Bărboi, condus de maestrul Vintilă. În acea seară, preotul paroh Constantin Andrei, la începutul concertului, a vorbit despre însemnătatea colindelor la poporul român. Sub sclipirile artificiilor pomului de iarnă din biserică, copiilor prezenți li s-au oferit daruri (dulciuri).

Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, preotul Vasile Plăcintă de la **parohia Dumești,** a organizat un concert de colinde cu copiii școlari, în biserică pom de iarnă cu daruri pentru copii, la sfârșitul Sfintei Liturghii, toți primind și daruri în bani.

Personal, preotul paroh a oferit două căruțe cu lemne unor văduve bătrâne și necăjite din parohie.

Preotul Costel Faraon, nou numit în **parohia Doroșcani,** a organizat un cor de copii cu elevii școlii din parohie, care a susținut un concert cu ocazia Sărbătoririi Nașterii Domnului și a ajutat cu alimente și lemne bătrânii neputincioși din parohie.

Preotul Dumitru Păduraru de la **parohia Soloneț,** cu ocazia pomului de iarnă, a împărțit daruri unui număr de 85 copii. De asemeni, un număr de 12 familii nevoiașe au primit pachete cu alimente și haine. Bolnavii din Spitalul comunei Bivolari au fost vizitați de către preoții Emil Ojog și Dumitru **Păduraru,** oferindu-li-se spre ascultare un frumos concert de colinde.

Prin grija preotului Nicolae Sava de la **parohia „Sfântul Dumitru"-Balș,** cu ocazia sărbătorilor de iarnă au fost colectate ajutoare pentru credincioșii nevoiași, copii orfani, văduve lipsite de ajutor. Au beneficiat de asemenea de ajutoare între alții: Iftimuță Elena și Ciubotaru Maria din str. Ștefan cel Mare nr. 13; Pruteanu Catinca din str. Băncii nr. 2. S-au împărțit daruri (portocale, bomboane, ciocolată și alte dulciuri) copiilor de la Liceul **D. Cantemir** și celor de la Școala nr. 14. Studenților de la Facultatea de Teologie care au colindat biserica „Sfântul Dumitru"-Balș în duminica dinaintea Nașterii Domnului, le-a fost oferită o masă, bani și dulciuri.

Preotul Mihai Carp de la **parohia Leţcani,** împreună cu membrii Consiliului și Comitetului parohial au oferit daruri școlarilor care fac parte din corul dirijat de D-na Elena Carp și care au susținut un concert de colinde la școală și biserică. Au fost ajutați cu bani credincioșii cu posibilități materiale reduse, cu ocazia ajunului Crăciunului și Bobotezei.

Preotul Nicolae Alexa de la **parohia Mădârjac** a contribuit substanțial cu bani la înmormântarea a doi credincioși din parohie, lipsiți de ajutor. Preotul acordă zilnic ajutoare materiale celor lipsiți.

Preotul Ovidiu Juncu de la **parohia Gârbești,** împreună cu membrii Consiliului și Comitetului parohial au ajutat enoriașul Vasilică Constantin pentru a-și acoperi casa cu carton bitumat (în valoare de 100.000 lei), iar săracilor din parohie le-au fost distribuiți câțiva saci cu îmbrăcăminte.

În cursul trimestrului IV al anului 1994 în general și al sărbătorilor de iarnă în special, la **parohia Borșa,** comuna Vlădeni, preotul Vasile Cârdei a desfășurat o bogată activitate caritativă. Despre aceasta consemnăm următoarele: oficierea slujbei de înmormântare a decedatului Ungureanu Constantin (31 ani), oficierea slujbei de îrmormântare a copilului familiei Gongeanu (lipsiți de posibilități materiale), ambele cu cheltuiala preotului paroh. Cu banii colectați de la credincioși, prin grija preotului paroh Vasile Cârdei, s-a realizat în pragul iernii 1994—1995 acoperirea casei văduvei Popa N. Maria din satul Vâlcele (filiala parohiei Borșa), bolnavă cu 4 copii. A fost oferit câte un sac de făină de grâu (45 kg sacul) următorilor nevoiași ai parohiei: Atodiresei Emilia, Gongeanu Anica, Perjoc Mihai, Popa M. Anica și Bidirliu Constantin. Parohia a ajutat financiar la definitivarea lucrărilor de construcție și darea în folosință a Centrului medical din comuna Vlădeni. Au fost ajutați cu medicamente, prin grija preotului paroh, bolnavii lipsiți de posibilități materiale.

Preotul Constantin Marciuc de la **parohia Cogeasca** a propus constituirea unui comitet special, în frunte cu epitropul Șerban Constantin, care s-a ocupat cu distribuirea gratuită de cărți religioase, icoane și alte publicații bisericești procurate de la Magazinul Sfintei Mitropolii. Cu ocazia pomului de iarnă parohia a donat școlii din sat suma de 50.000 lei. A fost ajutată familia Mertic Vasile cu daruri de la biserică, iar cu ocazia hramului a fost organizată o masă bătrânilor de la azilul „Sfinții Împărați Constantin și Elena"-Iași, cantina săracilor „Sfântul Haralambie"-Iași a primit de la parohia Cogeasca cantitatea de 200 kg făină grâu.

Pentru a ajuta pe cei în suferință, membrii Comitetului și Consiliului parohial de la **parohia „Sfântul Gheorghe"-Păcurari, Iași,** sub îndrumarea preotului Marcel Bița, au organizat în preajma sărbătorilor colecte pentru a ajuta pe cei în nevoi. Au fost ajutați credincioșii: Cionac Elena, Cionac Vasile, Bere Luminița și alții.

În **parohia „Înălțarea Domnului"-Galata, Iași** există o secție a Spitalului Socola, unde sunt internați copii handicapați. Cu ocazia sărbătorilor de iarnă acești copii au primit daruri din partea unui grup de credincioși însoțiți de preotul paroh Ion Cârciuleanu. Valoarea darurilor a fost de aproximativ 72.200 lei. Și elevii școlii nr. 32 Iași, care ține de parohia

„Înălțarea Domnului"-Galata, au beneficiat de daruri în valoare de 52.500 lei. Nu au fost neglijate nici familiile sărace din parohie, care au beneficiat de ajutoare cu ocazia sărbătorilor de iarnă. Un număr de 14 femei văduve și bătrâne au beneficiat de ajutoare constând în îmbrăcăminte, zahăr ș. a. achitându-li-se și datoriile de întreținere la bloc. Familia Zaharia cu 12 copii, cu posibilități materiale modeste, a beneficiat la sărbătorile de iarnă de un ajutor financiar de 30.000 lei.

În **parohia Sinești,** preotul Gheorghe Bogus desfășoară o bogată activitate caritativ-filantropică. În perioada sărbătorilor de iarnă familiile nevoiașe au beneficiat de substanțiale ajutoare materiale oferite cu generozitate de ceilalți credincioși cu posibilități materiale mai mari, îndrumați de preotul paroh. Concret, preotul Gheorghe Bogus, din fondurile proprii și ale parohiei, a ajutat financiar tinerii din parohie care studiază la institutiile de învățământ teologic ale Bisericii Ortodoxe: Prisacariu Gheorghe, Gafița Petru, studenți la teologie; Mitiescu Constantin, Nistor Monica, Zăgreanu Ana, Trofin Daniela, Brașoveanu Mica, Grămadă Marian, Barbălată E., etc. Suma de bani acordată ca ajutor celor de mai sus se ridică la câteva sute de mii lei.

Preotul Ambrozie Gâscă de la **parohia Vlădeni,** a donat pentru brutăria „Sfânta Ana"-„Sfântul Haralambie" 100 kg făină de grâu. Pentru organizarea pomului de iarnă de la școală, preotul Ambrozie Gâscă a donat suma de 25.000 lei, iar pentru două femei bătrâne fără sprijin a donat suma de 15.000 lei.

De remarcat este activitatea filantropic-caritativă desfășurată de preotul Vasile Nechita de la **parohia „Sfântul Andrei"-Iași,** care, deși conduce o parohie cu mari cartiere, nu neglijează această operă. În special leagănului de copii „Sfântul Andrei" preotul Vasile Nechita îi acordă o mare atenție. Cu ocazia hramului bisericii la acest așezământ de asistență socială au fost organizate serbări, când copiii orfani au primit daruri din partea parohiei și a preotului paroh. Copiii nu au fost neglijați nici cu ocazia sărbătorilor de iarnă când au beneficiat de un frumos pom de iarnă și daruri bogate, dăruite cu generozitate de preotul Vasile Nechita și colaboratorii săi de la parohie.

Aceste acțiuni sunt numai câteva din multiplele organizate și coordonate de preoții din protoieria I Iași în parohii, răspunzând cerințelor actuale ale societății.

2. Lucrarea cultural-misionară

Cu sprijinul substanțial primit din partea Sfintei Mitropolii, care ne oferă materiale informative prin revistele pe care le publică, ne străduim pentru îmbunătățirea activității cultural-misionare în Protopopiat. Preoților din protopopiat le sunt puse la dispoziție materiale (cărți, reviste bisericești) iar lunar organizăm conferințe de lucru, ocazie cu care le aducem la cunoștință temeiurile Sfintei Mitropolii privitoare la activitatea cultural-misionară în Eparhie. Toate comunicările primite de la Centrul eparhial sunt aprofundate de preoți, cele mai importante sunt xeroxate și înmânate acestora în vederea conformării.

Un mare rol în îmbunătățirea activității cultural-misionare îl au cercurile pastorale organizate în Protopopiat. Ședințele acestor cercuri pastorale contribuie în mare măsură la conștientizarea preoților în raport cu misiunea pastoral-misionară ce le revine. Criticile formulate de frații într-u slujire aduse celor ce au anumite vicii, au condus de obicei la îndreptarea celor în cauză. În acest sens trebuie să evidențiem o serie de preoți care s-au remarcat în mod deosebit la ședințele cercurilor pastorale: Pr. Gheorghe Bogus, parohia Sinești, Pr. Vasile Plăcintă, parohia Dumești, Pr. Vasile Sârbu și Vasile Vicovan, ambii de la parohia Podul Iloaiei, Pr. Anton Frunză de la parohia „Schimbarea la Față"-Alba etc.

Cunoscând bine faptul că un mare rol în propovăduirea adevărurilor de credință în rândul credincioșilor îl au mijloacele de informare în masă, (presă, radio și televiziune), Filiala Iași a Asociației creștine „Frăția Ortodoxă", împreună cu Protoieria I Iași, editează un ziar cu apariție lunară, cu titlul „Cuvânt și suflet" (foaie lunară de credință și cultură a Filialei Iași a Asociației „Frăția Ortodoxă"). În această publicație sunt puse

la dispoziția preoților și credincioșilor diferite articole care ilustrează activitatea acestei asociații precum și a parohiilor Protoieriei, date privind istoricul unor biserici, viața marilor personalități ale Bisericii și neamului românesc etc. Ziarul este distribuit prin Protoieria I Iași tuturor parohiilor și este de mare importanță pentru împrospătarea cunoștințelor preoților și credincioșilor cu elemente noi, interesante. Numărul 10/decembrie 1994, cuprinde articole foarte interesante pentru publicul creștin-ortodox cititor. Între acestea trebuie amintite: „Întoarcerea la Dumnezeu — o utopie?", poezia „O rugăciune a lui Mihail Sadoveanu pentru țară", „Nașterea Mântuitorului" — lecție de religie, „Cuvioasa Maica noastră Parascheva, ocrotitoarea Moldovei" etc.

Interesant și demn de remarcat este faptul că ziarul „Cuvânt și suflet" cuprinde un comitet redacțional format din mari personalități ale culturii ieșene: Acad. Constantin Ciopraga, prof. dr. N. Achimescu, prof. Rodica Luca, inspector general școlar, P. C. Pr. Constanti Andrei, Corneliu Ștefanache, Elisaveta Moșac, Arhim. Mitrofan Băltuță, Dl. Aurel Leon și Pr Vasile Nechita, redactor.

Revista „Cuvânt și suflet" prezintă obiectiv activitatea Asociației „Frăția Ortodoxă" Iași, sub toate aspectele ei, conform preceptelor enunțate în statutul de organizare și funcționare. Și pentru că asociația are drept scop reînviorarea vieții bisericești, aceasta își are sediul în Str. Pinului nr. 6 Iași, comun cu Protopopiatul I Iași. Publicația „Cuvânt și suflet" oglindește în paginile ei aspectele: pastoral-misionare, administrativ-economice, filantropic-caritative, culturale și de învățământ din parohiile orașului Iași în general și cele din Protopopiatul I Iași în special. Regretabil este faptul că această asociație nu este sprijinită și nu are membri și în rândul preoților și credincioșilor din alte protopopiate ale Eparhiei noastre. Noi considerăm că o colaborare mai strânsă între Filiala Iași a Frăției ortodoxe și alte protopopiate ale Eparhiei ar fi benefică pentru Biserica noastră strămoșească.

Remarcabil este faptul că la publicația „Cuvânt și suflet" redactorii și colaboratorii provin din diferite medii ale vieții sociale, nefiind numai clerici, ci și credincioși mireni care, prin scrierile lor, contribuie la îmbogățirea și înfrumusețarea paginilor acestei publicații.

Cititorii acestei reviste pot lua act de realizările, problemele și perspectivele de viitor ale Asociației „Frăția Ortodoxă" Iași, primind informații concrete în legătură cu acestea și contribuind efectiv la îmbunătățirea activității ei.

În special în perioada sărbătorilor de iarnă, preoții din cuprinsul Protopopiatului I Iași au contribuit prin intermediul posturilor locale de radio și televiziune la răspândirea adevărurilor de credință ale Bisericii Ortodoxe. Nu puțini au fost preoții care s-au prezentat în fața microfoanelor și camerelor de luat vederi ale acestor posturi de radio și televiziune și au umplut de bucurie inimile celor dornici de spiritualitate creștin-ortodoxă. Putem aminti de programele de colinde și explicarea obiceiurilor legate de sărbătoarea Nașterii Domnului realizate de Preotul Mircea Stoleriu de la parohia „Adormirea Maicii Domnului" Galata-Iași împreună cu corul de copii al parohiei și studenții Facultății de Teologie Iași, programe transmise prin postul de radio „HIT" Iași și postul de televiziune „Europa Nova"-Iași.

P.C. Pr. Constantin Andrei, Protoiereu al protopopiatului I Iași, a rostit pe postul național de televiziune frumoase cuvinte de învățătură despre Sfântul Botez, Teofania și rugăciunea „Tatăl nostru".

P.C. Pr. Vasile Nechita a prezentat prin postul de televiziune „TELE M" cuvinte de învățătură în legătură cu: „Sfintele Taine și ierurgii", „Generozitate" și „Cultul eroilor la sărbătoarea Înălțarea Domnului".

De asemenea, P. C. Pr. Constantin Barna a fost prezent la posturile locale de radio cu interviuri legate de semnificația sărbătorilor de iarnă.

Nici preoții care activează la parohiile de la țară nu au neglijat activitatea cultural-misionară. Între acțiunile desfășurate de aceștia, enumerăm câteva:

— Preotul Valeriu Antonescu de la parohia Țigănaș, a distribuit un număr de 50 calendare de perete gratuit unor credincioși cu posibilități materiale mai mici și de asemenea cărți de rugăciuni și învățătură de credință enoriașilor pentru a-i feri de abaterile de la dreapta credință.

— Preotul Gheorghe Bogus de la parohia Sinești a organizat recent cu tinerii din parohie un seminar, în legătură cu Sfânta Taină a Cununiei, prezentându-le pe larg însemnătatea acestei Sfinte Taine în viața credincioșilor Bisericii noastre.

În urma predicilor susținute de preotul Constantin Marciuc de la parohia Cogeasca, o familie de penticostali a decis botezarea copilului în rit ortodox la biserica din sat.

În parohia Soloneț, comuna Bivolari, preotul Dumitru Păduraru a antrenat elevii școlii din sat pentru a participa la darea răspunsurilor la strană în timpul slujbelor religioase din biserică. Cu ocazia zilei eroilor (Înălțarea Domnului) în parohie s-a organizat un frumos program comemorativ la care au participat văduve de război, veterani și urmași ai participanților la luptele de eliberare națională, ocazie cu care preotul Dumitru Păduraru a ținut un vibrant cuvânt de mângâiere pentru participanți. Meditația a avut o mare influență asupra tuturor credincioșilor din parohie având o mare valoare în planul activității cultural-misionare a preoțimii noastre.

Pr. Vasile Plăcintă de la parohia Dumești a organizat cu intelectualii din sat întâlniri duhovnicești, prezentându-le acestora învățăturile de credință ale Bisericii Ortodoxe, învățându-i colinde. Celor prezenți le-au fost împărțite diferite publicații bisericești (profesorilor și învățătorilor de la școala din sat).

Preoții protoieriei noastre sunt încredințați că o bună pregătire cultural-misionară le conferă succes deplin în lupta împotriva activității prozelitiste a cultelor neoprotestante. Se evidențiază în acest sens următorii preoți: P. C. Pr. Mircea Stoleriu de la parohia „Adormirea Maicii Domnului" Galata-Iași, P.C. Pr. Constantin Barna, parohia „Buna Vestire"-Iași, Pr. Aristide Lefter-parohia „Sfânta Treime" Iași, Pr. Gheorghe Bogus-parohia Sinești, Pr. Mihai Pâslaru-parohia Trifești etc. La toate acestea se adaugă și contribuția coralei preoților condusă de Pr. Mircea Stoleriu care a susținut diverse concerte religioase și de muzică cultă.

3. Situația bisericilor în construcție în Protoieria I Iași

Datorită condițiilor noi de libertate în care ne desfășurăm activitatea, în care credincioșii pot să-și manifeste deschis sentimentul religios, se simte nevoia edificării de noi lăcașuri de cult. Acest lucru se realizează mai mult prin aportul credincioșilor, ajutoarele primite de la stat, prin Secretariatul de Stat pentru Culte, fiind mai mult simbolice. Cu toate greutățile întâmpinate, în cursul anului 1994 au avut loc slujbe de sfințire la un număr de trei lăcașuri de cult, care au fost oferite credincioșilor spre folos duhovnicesc :

— Biserica parohială din satul Budăi, slujba de sfințire fiind oficiată de I.P.S. Mitropolit Daniel și de P.S. Episcop Calinic Botoșăneanul. Biserica a fost ridicată integral cu contribuția benevolă a credincioșilor, sub îndrumarea preotului Vasile Sârbu de la parohia Podu Iloaiei. Statul nu a contribuit la construirea acestei biserici.

— Capela Penitenciarului Iași, amenajată de Protopopiatul I Iași cu sprijinul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, sfințită de I. P. S. Mitropolit Daniel, unde slujește în prezent preotul misionar Gheorghe Lutic. Suntem recunoscători tuturor parohiilor care ne-au ajutat pentru amenajarea acestui lăcaș de cult pentru penitenți.

— Biserica parohială din satul Voinești, sfințită de P.S. Episcop Calinic Botoșăneanul în urma reparațiilor capitale care au avut loc în cursul verii anului 1994. Cheltuielile au fost suportate de enoriașii parohiei și preotul paroh Ștefan Amanci.

În cursul anului 1994 a fost sfințit locul viitoarei biserici în satul Icușeni, vechea biserică fiind amplasată într-o zonă umedă, nemaiputând fi reparată. Primăria a avut amabilitatea să ofere o suprafață de teren, potrivită pentru construcția unei biserici, care va începe curând.

Tot în cursul anului 1994 s-au pus temeliile la două noi biserici :

— în satul Osoi, parohia Sinești, unde păstorește preotul Gheorghe Bogus se preconizează construirea unei biserici în sat, propus a deveni parohie de sine stătătoare;

— în satul Obrijeni, filială a parohiei Popești, s-a pus de asemeni temelia unei noi biserici, care urmează a fi construită prin grija preotului Vasile Matcovici.

În faza a treia de execuție în cuprinsul Protoieriei sunt următoarele biserici :

1. Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“ Galata-Iași, a cărei construcție este coordonată de preotul paroh Mircea Stoleriu.

2. Biserica din satul Mihail Kogălniceanu, filiala parohiei Țigănești, construcție coordonată de preotul paroh Valeriu Antonescu, cu contribuția credincioșilor din parohie.

3. Capela de la Spitalul de Recuperare-Iași, o construcție coordonată de Protopopiatul I Iași și parohia Sfântul Andrei. În ultima vreme, special de această problemă se ocupă preotul misionar de cartier Romeo Ungureanu ajutat de preotul Vasile Nechita.

În stadiul al patrulea de construcție se află bisericile următoare:

1. Biserica din satul Holm, filială a parohiei Hoisești, construită prin grija preoților Constantin Marciuc și Gabriel Olteanu. La construcția acestei biserici au contribuit credincioșii parohiilor Hoisești și Cogeasca.

2. Biserica parohiei Mănăstirea, comuna Dagâța, construcție care se desfășoară sub îndrumarea preotului paroh Ovidiu-Adrian Matroș, prin contribuția benevolă a credincioșilor din parohie și bineînțeles, cu un simbolic ajutor financiar din partea statului.

3. Biserica din satul Scoposeni, filială a parohiei Cucuteni, a cărei construcție a fost coordonată de Pr. Dumitru Ilieș, urmând ca finalizarea ei să fie realizată de un alt preot care va fi rânduit în parohie, întrucât preotul Dumitru Ilieș s-a transferat la o altă parohie în Protoieria II Iași.

Cu ajutorul lui Dumnezeu nădăjduim ca toate aceste trei biserici aflate în ultima fază de construcție, să fie sfințite în cursul anului 1995, pentru ca preoții și credincioșii care s-au ocupat de ridicarea lor să guste din plin bucuria faptului împlinit.

Pentru viitorul apropiat intenționăm sfințirea și punerea temeliei la un număr de încă trei biserici în Protopopiatul nostru, după cum urmează:

1. În cartierul Alexandru cel Bun, vis-a-vis de Complexul alimentar nr. 80, lângă pasarela de la intrarea în cartier, terenul fiind obținut de la Primăria orașului Iași.

2. În cartierul Copou, str. Dumbrava Roșie, pe un teren donat de Dl. Osipov (locul acesta fiind deja sfințit), urmând a se pune piatra de temelie;

3. În cartierul „Aviației“, pe teritoriul parohiei „Schimbarea la Față“-Alba, pe un teren care va fi donat Bisericii de către un locuitor din această zonă. În această zonă se impune cu necesitate existența unei biserici, mai apropiată biserică ce se află la o distanță apreciabilă de domiciliile lor întrucât credincioșilor din zonă le este foarte greu să se deplaseze la cea mai apropiată biserică, ce se află la o distanță apreciabilă de domiciliile lor.

4. Desfășurarea orelor de religie în școlile de stat

După o lipsă aproape de 50 de ani, ora de religie se desfășoară la clasele I-VIII în aproape toate școlile din țara noastră. Între obiectele de învățământ, ora de religie este cea care înalță inteligența prin natura divină a adevărurilor transmise.

Cu credința că religia este cel mai înalt domeniu de manifestare al spiritului uman, preoții Protoieriei I Iași s-au implicat profund în această activitate nobilă, cu toate că sunt destule greutăți și împotriviri din partea cadrelor didactice, părinților și chiar ale elevilor. În special caracterul opțional și facultativ al orei de religie înlesnește profesorilor, învățătorilor, părinților și copiilor împotrivirea față de acest obiect.

Cu toate aceste greutăți și împotriviri, unii preoți ai Protoieriei I Iași, încă din trimestrul al doilea al anului de învățământ 1989—1990, au început

această activitate de cultivare a celor mai frumoase cunoștințe teologice accesibile sufletelor copiilor.

Potrivit notei de sinteză trimestrială alcătuită de P. C. Pr. Vasile Nechita, inspector școlar cu probleme de învățământ religios în școlile de stat, se constată că o anumită opoziție manifestată de o serie de cadre didactice (învățători, profesori, diriginți și chiar directori de școală) s-a diminuat în ultima vreme.

Unele concursuri organizate la nivel de școli pe teme religioase au stimulat, interesul pentru studiul religiei și pentru aprofundarea cunoștințelor dobândite la ora de religie. Deși s-a depus o susținută strădanie din partea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, se mai înregistrează încă unele disfuncționalități și în municipiu și în județ. Asemenea cazuri se înregistrează sporadic în municipiul Iași, dar mai persistent în județ. În unele parohii preotul nu reușește întotdeauna să acopere predarea orelor de religie, dacă se ține cont și de celelalte solicitări cărora trebuie să le facă față. Deși s-au luat măsuri din partea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei de a se opri transferul preoților în perioada anului școlar, unele parohii sunt vacante de mai mult timp. (Spineni-Andrieșeni, Icușeni, Jigoreni). Dar cu toate aceste neajunsuri amintite, prezența elevilor la ora de religie a crescut. Acolo unde preotul n-a reușit să acopere numărul de ore de religie de la școlile de pe raza parohiei, s-a apelat la ajutorul unor cadre didactice sau al unor suplinitori.

Prezența profesorilor laici în școli a făcut ca atitudinea potrivnică manifestată de unele cadre didactice să scadă foarte mult, iar unele realizări — excursii, programe artistice religioase și concursurile școlare să devină o normă a colaborării dintre profesorul de religie și celelalte cadre didactice.

Directorul școlii, prin asistențe la orele de religie, a contribuit la conștientizarea cadrelor didactice că religia este obiect de studiu egal cu celelalte discipline școlare. Inspecțiile au avut un rol benefic în creșterea considerației cadrelor didactice față de obiectul religie.

Interesul elevilor pentru studiul religiei a crescut față de anul școlar trecut. Notarea trebuie să urmărească stimularea elevilor.

Preotul a devenit în majoritatea cazurilor cel mai iubit cadru didactic. Respectul față de ținuta preotului s-a transformat într-o atitudine afectivă aparte pe care au manifestat-o elevii față de profesorii de religie.

Datorită prestigiului moral al preotului sau al profesorului de religie unii diriginți au apelat la ajutorul lor pentru îndreptarea unor elevi cu abateri de la disciplina școlară. În această privință putem aminti pe: Pr. Ștefan Tulan, școala Rediu, Pr. Dumitru Nicolae-Țibănești, Pr. Ștefan Amanci, Pr. Vasile Sârbu-Podul Iloaiei, Pr. Valeriu Botez-Ciurbești.

Organizarea unor cabinete de religie și a unor cercuri de geografie spirituală au fost binevenite pentru stimularea interesului elevilor față de întreg procesul de învățământ. Cabinetele de religie sunt mult îndrăgite de copii. Multe din icoanele pictate de ei au fost așezate în aceste cabinete. Un asemenea cabinet s-a organizat la Școala Normală „Vasile Lupu", Țibănești. În colaborare cu parohia „Sfântul Andrei" Iași, cabinetul de religie de la școala „Ion Neculce "Iași, organizează amenajarea unei biblioteci creștine pentru tineret, la care și-au anunțat concursul și un grup de studenți de la Facultatea de Filosofie Iași. Înscrierea religiei în orar a sporit de asemenea interesul elevilor pentru acest obiect. Atât direcțiunile școlilor cât și profesorii de religie s-au îngrijit ca în bibliotecile școlare să se organizeze nu numai colțuri religioase, ci și procurarea unor cărți religioase accesibile elevilor: Biblia, Mica Biblie, Catehism, Manual de religie, cărți

de rugăciuni și pilde duhovnicești, publicații religioase (Teologie și viață, Chemarea credinței, Candela Moldovei, Cuvânt și suflet etc.). De asemenea sălile de clasă au fost împodobite cu icoane și candele.

Metoda predării religiei a fost mult îmbunătățită. S-a evidențiat preocuparea lăudabilă a multor preoți de a lega teoreticul cu practicul în predarea religiei, dându-se astfel noi dimensiuni procesului de învățământ educativ-formativ. Prestigiul moral al preotului a contribuit la reînnoirea legăturii firești dintre Școală și Familie. De asemenea colaborarea dintre preot și cadrele didactice a întărit legătura dintre Școală și Biserică. Această colaborare a fost benefică pentru multe locașuri de învățământ, pentru că în satele cu posibilități mai reduse preoții au ajutat la repararea școlilor cu materiale de construcție. Aceste reparații s-au făcut de către credincioși.

Un alt prilej de a se afirma benefic legătura dintre Școală și Biserică a fost sfârșitul de an școlar, când parohiile au oferit premii elevilor. Orele de dirigenție, prin includerea unor subiecte religioase și morale între tematicile dezbătute, au contribuit la schimbarea comportamentului unor elevi și la înțelegerea de către aceștia a unor valori morale: sinceritatea bunătatea, dreptatea, împăcarea, îngăduința, răbdarea etc. De asemenea comemorarea în școli a unor dascăli și elevi a fost însoțită de slujbe religioase.

Prezența profesorului de religie în unele școli lasă de dorit. Unii preoți deși se consideră lipsă nemotivată din partea conducerilor școlilor, lipsesc de la orele de religie în zile de sărbătoare sau când sunt solicitați insistent la unele servicii religioase, în special înmormântări. Navetismul unor preoți prejudiciază ora de religie. Acest fapt contribuie la întreținerea unei stări conflictuale între preot și direcțiunea școlii.

Prezența preotului la ora de religie ar fi mult îmbunătățită și de o mai activă colaborare între inspectorul de religie și protopopul din zonă. De asemenea în cercurile pastorale tematici legate de predarea religiei în școli ar fi bine venite.

Lipsa unor îndrumătoare metodice pentru profesorii de religie precum și a unor lecții model privind scenariul orei de religie este resimțită. De aceea crearea unui cabinet metodic este mai mult decât necesară. Deși acest cabinet este încă în fază de deziderat, pentru a se face un pas cât de mic în acest sens am apelat la disponibilitatea și amabilitatea Domnului inspector general adjunct Victor Geangalău, membru în colectivul de redacție al buletinului „Cuvânt și suflet", în care până în prezent s-au publicat șapte modele de lecție de religie (Vechiul și Noul Testament).

Lipsa unui cabinet metodic pentru profesorii de religie și a unui punct de informare și documentare, coordonat de Facultatea de Teologie se resimte acut. Toate disciplinele de învățământ preuniversitar au cabinete metodice și structurile specifice acestora.

Raportul de față prezintă sumar activitatea Protopopiatului I Iași privind opera de caritate, lucrarea cultural-misionară, situația lucrărilor de construcție la noile biserici și desfășurarea orelor de religie în școli.

Prot. Constantin ANDREI

II. **Protopopiatul Iași 2**

Protopopiatul II Iași cuprinde un număr de 97 parohii din care 29 parohii vacante. În cele 71 de parohii funcționează un număr de 89 persoane ce formează personalul bisericesc încadrat cu contract de muncă pe durată nedeterminată.

Ca așezăminte monahale pe teritoriul Protopopiatului II Iași se găsesc un număr de 8 mănăstiri (Brădicești, Tărîța, Hadîmbu, Dobrovăț, Cetățuia, Bîrnova, Hlincea, Vlădiceni) cu un număr de 29 persoane încadrate cu contract

de muncă pe durată nedeterminată. Numărul total de angajați cu contract de muncă pe durată nedeterminată potrivit schemei de funcțiuni este de 123.

La capitolul administrativ-gospodăresc, există 34 parohii fără casă. S-au executat lucrări de construcții, reparații și restaurări de pictură la biserici și monumente istorice. De asemeni, s-au executat lucrări de construcții noi, reparații pentru case parohiale și praznice. Astfel în anul 1994, s-au construit un număr de 7 biserici. În construcție mai sunt un număr de 10 biserici. S-au finalizat lucrările de reparații la un număr de 5 biserici și sunt în curs de finalizare lucrările la un număr de 15 parohii.

A fost conservată și restaurată pictura la biserica „Sfântul Nicolae Domnesc" și s-au mai pictat un număr de 3 biserici. Avem lucrări de pictură începute la un număr de 4 biserici. S-a construit o casă de prăznuire și sunt în fază de finalizare un număr de 5 case praznicale la diverse parohii.

În Protopopiatul II Iași s-au construit un număr de 3 case parohiale și sunt în diferite faze de execuție un număr de 3 case parohiale noi.

Lucrări de extindere și întreținere se execută la un număr de 3 parohii.

Lucrări de construcții noi.

(finalizate parțial-acoperite, tencuite parțial, în curs de pictură)

1. Capela „Sfânta Maria" de la Spitalul de copii Tătărași Iași.
2. Dobrovăț Moldoveni — acoperită se execută și pictură interioară.
3. Prisecani — pregătită pentru pictură, finalizat gard împrejmuire incintă, finalizat aghiazmatar.
4. Roșu — terminată interior și exterior, sfințită de către P.S. Episcop Calinic Botoșăneanul.
5. Rediu — terminată interior și exterior, sfințită de către P.S. Episcop Calinic Botoșăneanul.
6. „Sfântul Nicolae", Socola — acoperită, tencuită exterior, pregătită pentru pictură.
7. Capela mortuară „Sfântul Vasile", Nicolina.

Biserici noi în construcție.

1. **Biserica II Tomești,** cu hramul binecredinciosului domn Ștefan cel Mare, ridicată prin osârdia și cu sprijinul conducerii și lucrătorilor de la COMTOM — Tomești. Lucrările au ajuns în faza de executare a acoperișului. Ea va fi și necropola ostașilor răpuși de tifos în iarna anului 1914, a căror oseminte se găsesc pe un teren care a fost cândva un cimitir al eroilor și care în anii colectivizării forțate a agriculturii a fost transformat în teren arabil.

2. **În filia Cărbunari din parohia Grajduri,** unde doar cu un an înainte inimosul și milostivul preot D. Toma termina construcția și pictura unei biserici în satul Valea Satului, în prezent se lucrează la terminarea turnului de clopotniță la noua biserică în această filie, unde niciodată nu a existat biserică.

3. **În filia Dumitrești Galații din parohia Schitul-Duca,** s-au executat lucrările de construcții la noua biserică care de altfel este prima în acest sat. Cu materialele procurate se preconizează finalizarea ei în sensul acoperirii și tencuirii în vara acestui an.

4. **În parohia Răducăneni,** datorită terenului, lucrările de fundație au început de la o adâncime de 4 metri până s-a dat de pământ viu. În prezent s-a ajuns cu stadiul fizic până la nivelul trotuarului, făcându-se eforturi pentru continuarea lucrărilor. Astfel, vrednicul preot Radu Brânză care în cei șase ani de preoție a teminat o biserică nouă în satul Roșu, fostă filie a parohiei Răducăneni, unde niciodată nu a existat biserică, folosește la ridicarea noii biserici, toată experiența acumulată, sperând ca în acest an să se realizeze cel puțin ridicarea construcției până la nivelul centurii superioare.

5. **În parohia, „Sfântul Ilie"-Dancu,** s-a săpat fundația, s-a turnat talpa și 50 cm din fundația propriu-zisă. Timpul rece nu a permis continuarea acestor lucrări. S-au procurat toate materialele necesare și anume: cărămidă, oțel,

beton, cherestea, sticlă, tablă, cuie în cantități suficiente. Lucrările ar fi fost mult avansate dacă nu ar fi existat probleme legate de atribuirea terenului care este în curtea unei foste școli din Dancu. Întrucât finanțarea lucrărilor la noua școală a fost întârziată o perioadă mai îndelungată începerea construcției bisericii a fost amânată, până când situația a fost perfectată din punct de vedere obiectiv și juridic.

6. **„Invierea Domnului"-Dacia ;** s-au cheltuit 78 milioane lei în 1994 din care 1 milion donație din partea Sfintei Mitropolii și 2 milioane de la Secretariatul de Stat pentru Culte. Biserica este cu un metru sub cota 0, iar de la cota de pornire a construcției s-a realizat o înălțare de 4, 6 m.

7. **La parohia „Înălțarea Domnului"-C. U. G.,** s-a împrejmuit terenul cu gard metalic, s-a săpat fundația, s-a turnat talpa construcției, s-a pus armătura pentru fundație. S-a realizat un spațiu pentru organizarea și acordarea asistenței religioase, sub forma unui praznicar ce va funcționa până la ridicarea noii biserici.

8. **La parohia „Sfântul Alexandru",** după numirea noului preot V. Azamfirei transferat cu clauză misionară din postul de preot de caritate la Protopopiatul II Iași, prin osârdia părintelui și a credincioșilor, lucrările au avansat mult în pofida dimensiunilor bisericii. Un efect benefic l-a avut oficierea unei slujbe arhierești cu prilejul hramului acestei parohii, când I.P.S. Părinte Mitropolit Daniel însoțit de P.S. Episcop-vicar Calinic Botoșăneanul au poposit în mijlocul credincioșilor încurajându-i și sprijinindu-i în dorința lor de a-și ridica o biserică. Aici s-au turnat fundațiile și s-a executat umplerea cu pământ și compactarea acestuia.

Serviciile religioase publice se oficiază într-o biserică din tablă cu dimensiuni destul de mari, dar prea mică pentru acest cartier, până când demisolul noii biserici va exista și va fi funcțional.

9. **La parohia „Sfinților Apostoli Petru și Pavel"-Moara de Vânt,** s-a turnat fundația unui paraclis, documentația aprobată de Sfânta Mitropolie urmează a fi înaintată în vederea obținerii autorizației de construcție.

10. **Mănăstirea Brădicești,** sfințirea locului pentru construirea bisericii.

Lucrări de reparații la biserici finalizate

1. **Tuțora** — s-au executat lucrări de consolidare, schimbare a acoperișului, tencuieli interioare, exterioare, schimbarea vechii pardoseli cu pardoseală de mozaic, instalare de încălzire centrală proprie.

2. **Șorogari** — restaurare și consolidare interior și exterior.

3. **Cuza Vodă** — reparații acoperiș și revopsit.

4. **Coropceni** — au fost finalizate lucrările de consolidare și tencuire interioară. Totodată biserica este pregătită pentru pictură. Lucrările sunt deja începute.

5. **Petrești** — s-au executat prin grija consilierilor parohiali, lucrări de subzidire și consolidare.

Lucrări de reparații la biserci în curs de finalizare

1. **Parohia Hadâmbu** — consolidare, tencuire interior și exterior.

2. **Parohia Bâcu** — consolidare, restaurare acoperiș, tencuire exterioară.

3. **Parohia Mânzătești** — consolidare și restaurare.

4. **Parohia Cilibiu** — consolidare și restaurare.

5. **Parohia Mânjești** — consolidare și restaurare.

6. **Parohia Bohotin** — construire turn clopotniță, Biserica a fost dotată cu mobilier nou.

7. **Parohia Barnovschi** — reparații și înlocuire la acoperiș, consolidare.

8. **Parohia „Sfinții Voievozi"-Roșca** — consolidare, tencuire exterioară.

9. **Parohia Măcărești** — lucrări de consolidare și reorientare arhitecturală. Montarea de mobilier nou în noua biserică din parohia Valea Satului.

10. Prin osteneala părintelui Iustin Neagu, preot de caritate la Protopopiatul II Iași, s-a realizat încălzirea centrală în capela Spitalului Pașcani, precum și dotarea capelei cu sfeșnice, covoare, policandre etc. Concomitent părintele a executat lucrări de instalație pentru gaz metan în biserica „Schimbarea la Față" din incinta Spitalului Socola Iași. Pentru această biserică părintele a contactat specialiști în vederea întocmirii documentației de restaurare și a pornit demersurile în vederea campaniei de sponsorizare pentru procurarea materialelor necesare lucrărilor ce se impun.

11. **Parohia Mogoșești** — lucrări de întreținere curentă la biserica Sfânta Varvara și de consolidare la biserica Galata.

12. **Parohia „Sfântul Nicolae" Ciurchi** — a executat lucrări de reparații la acoperișul bisericii.

13. **Biserica Socola mică-Bucium** — se construiește un pridvor cu clopotniță. La biserica parohială s-a montat instalația pentru gaz metan și s-a procurat materialul pentru refacerea acoperișului cu tablă nouă.

14. **Parohia Eternitatea** — s-au executat lucrări pentru instalarea în biserică a conductei de gaz metan.

15. **Parohia „Sfântul Vasile"-Nicolina** — s-au executat lucrări și s-a introdus gaz metan în biserică și la casa parohială.

Lucrări de pictură și restaurare finalizate

1. **Capela „Sfânta Maria",** din cadrul Spitalului de Copii Tătărași, pictată prin stăruința D-rei dr. Zenovia Preda de către Dl. Virgil Murariu și sfințită de către I.P.S. Daniel.

2. **Biserica „Sfântul Nicolae Domnesc"** din Iași restaurată prin stăruința P.C. Pr. C. Buzdugan și Gh. Popovici cu sprijinul financiar însemnat acordat de către Sfânta Mitropolie și de către Secretariatul de Stat pentru culte. A fost redeschisă printr-o slujbă la care a participat un sobor de cinci arhierei în frunte cu I.P.S. Daniel. Celor doi preoți ostenitori la realizarea acestor lucrări le-au fost acordate distincții de vrednicie.

3. **Biserica parohială cu hramul „Nașterea Maicii Domnului" din satul și comuna Țuțora,** s-au executat ample lucrări de reorientare arhitecturală și consolidare. Pictura a fost executată de către Dl. Virgil Murariu. Slujba de resfințire a bisericii a fost oficiată de către I.P.S. Daniel, prilej cu care preotului paroh în persoana P.C. Toma Grădinaciuc i-a fost acordată distincția de iconom stavrofor.

4. **La capela anexată bisericii „Sfântul Vasile"-Nicolina,** nou construită, s-au finalizat lucrările de pictură.

Lucrări de pictură începute și în curs de execuție

1. **Parohia Mânjești — filia Budești,** cu biserica nou construită, unde s-au început lucrări de pictură.

2. **Parohia Coropceni,** unde credincioșii rămași de aproximativ 2-3 ani fără preot au procedat la repararea bisericii și au început lucrări de pictură cu sprijinul unui preot vecin. În prezent au preot paroh în persoana P.C. Pr. Daniel Ursu, tânăr absolvent al Facultății de Teologie din Iași.

3. **Parohia Cozmești,** au fost începute lucrările de pictură.

4. **La noua biserică din Dobrovăț-Moldoveni** s-au început lucrările de pictură interioară de către Dl. Virgil Murariu.

Lucrări la casele de pomenire (praznicale) finalizate

1. **„Sfântul Vasile", Tătărași,** s-a ridicat în curtea bisericii o casă pentru praznice și pomeniri. Aici în diferite prilejuri se oferă câte un prânz săracilor.

Lucrări de construcție la praznicale, în curs de finalizare

1. **Parohia „Ziua Crucii";** Casa praznicală este acoperită, tencuită.

2. **Parohia „Înălțarea Domnului" C. U. G.,** mai trebuie turnată șapa apoi pardoseala de mozaic sau scândură. Se va executa vopsitoria și micile retușuri.

3. **Parohia „Sfântul Nicolae"-Ciurchi,** casa de prăznuire este în construcție.

4. **Parohia Mogoșești;** este în construcție o casă de pomenire la biserica „Sfânta Varvara".

5. **Parohia Mogoșești, Galata;** casă de pomenire în construcție.

Lucrări de construcție pentru case parohiale.

1. **Parohia Chicerea** — casă parohială nouă.
2. **Parohia Golăești** — casă parohială nouă.
3. **Parohia Mogoșești** — casă parohială nouă.

Case parohiale noi în curs de terminare.

1. **Parohia Schitu Duca;** mai sunt de tencuit, dușămit și podit două camere și de tencuit exterior. În prezent preotul s-a mutat în casă cu familia.

2. **Parohia „Sfântul Dumitru", Șcheia,** s-a turnat fundația, s-a zidit elevația din piatră cioplită.

3. **Parohia „Sfântul Nicolae" Socola.**

Case parohiale cu lucrări de întreținere și extindere.

1. **Parohia „Sfântul Vasile" Tătărași,** restaurează fosta casă a cântărețului care este proprietatea bisericii.

2. **Parohia „Sfântul Ioan" Nicoriță,** își extinde casa existentă cu două camere noi.

3. **Parohia „Sfântul Petru și Pavel" Moara de Vânt.**

În ceea ce privește terenurile parohiilor Protopopiatului II Iași, situația se prezintă astfel:

— înainte de 1948 parohiile au avut 838,4739 ha,
— înainte de 1991 219,4464 ha,
— s-au primit 225,8742 ha,
— se mai pot recupera 101 ha.

Activitatea pastoral-misionară.

Această activitate a fost amplu susținută de slujbele arhierești la care au participat preoții din cercurile pastorale respective.

Au fost oficiate un număr de 15 slujbe arhierești din care la una a participat Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Daniel însoțit de Prea Sfințitul Episcop-vicar Calinic Botoșăneanul. Este vorba de slujba misionară cu prilejul hramului bisericii din cartierul Alexandru cel Bun, de slujba redeschiderii bisericii „Sfântul Nicolae"-Domnesc, la care a participat un număr de 5 ierarhi, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Daniel. Aceste slujbe au revigorat și reorientat viața și trăirea prea cucernicilor părinți spre conștientizarea responsabilității pe care o au față de slujirea la care au fost chemați. Totul s-a răsfrânt benefic asupra credincioșilor, asupra relațiilor în cadrul fiecărei parohii precum și asupra celor interparohiale. Au început să se închege relații de sprijin între preoți și între parohii. S-au înmulțit slujbele în sobor, organizate pe cercuri pastorale. Preoții au început să se ajute în probleme de interes obștesc și parohiale (cum ar fi probleme legate de obținerea terenului pentru parohii sau stăvilirea activităților prozelitist-sectare).

În această atmosferă de frățietate a sporit grija și respectul față de sacru, dezvoltându-se un fel de întrecere tacită în buna orânduială a bisericilor, a cimitirelor și a tuturor bunurilor bisericești. O atenție deosebită a fost acordată de către preoți, activităților samaritene. Astfel în cursul anului la marile sărbători se organizează, prin comitetele și consiliile parohiale, acțiuni de colectare de fonduri și bunuri care se împart celor nevoiași. Nu există parohie unde să nu existe grijă pentru cei aflați în suferință. Concentrând dragostea credincioșilor spre cei necăjiți, preoții reușesc să alunge măcar la marile sărbători, grija pentru ziua de mâine a celor săraci.

În cadrul activității filantropice desfășurate la nivel de parohie putem exemplifica :

Parohia „Învierea Domnului" -Dacia — preotul Chiruță a ajutat familia Horga cu haine pentru cei 14 copii și cu suma de 50.000 lei.

— cei 4 copii ai fam. Corap (tatăl închis pentru că și-a ucis soția), sunt ajutați cu alimente, achitându-li-se întreținerea la Asociația de locatari.

— familia Amariei cu 14 copii a fost ajutată cu suma de 250.000 lei.

— tânărul Tuiu Nicu de la Leagănul de copii a primit suma de 100.000 lei.

Parohia „Sfântul Nicolae"-Ciurchi — a oferit 26 pachete în valoare de 204.000 lei.

Parohia Borosești a ajutat 22 familii nevoiașe în valoare de 200.000 lei.

Parohia „Sfinții Voievozi"-Roșca — a ajutat familiile: Buinceanu Zaharia din str. Tufescu nr. 6, Ungureanu Maria din str. Ciric nr. 56. S-au oferit cu sprijinul credincioșilor, bani și bunuri celor nevoiași.

Parohia Țuțora — a oferit daruri în valoare de 300.000 lei.

Parohia „Sfântul Ilie"-Dancu — s-au făcut două colecte pentru două familii:

— o mamă cu patru copii a căror locuință a fost incendiată de soțul divorțat.

— soțul internat la Spitalul Socola, soția șomeră, cu patru copii,

Parohia Ungheni — a împărțit rechizite pentru copiii nevoiași: Bunduc Roxana cl. a II-a, Bunduc Gheorghe cl. a II-a, Mosneagu Ionuț cl. a III-a, care au mai primit câte o pereche de pantaloni trening, câte un fular, câte o pereche de mănuși. Au fost preluați copiii orfani de ambii părinți ai fam. Ungureanu de către dl. Constantin Amarghioalei ; V. Gheorghe l-a primit pe Ungureanu Vasile de 17 ani; familia Costea M. Petru a primit-o pe Maria Ungureanu de 19 ani.

— s-a acordat sprijin fam. Ioan Mărguț, iar familia Buhușu Constantin a primit un orfan al satului, pe Codrin C. Bunduc.

Parohia „Sfântul Lazăr" — a acordat ajutoare pentru înmormântare (100.000 lei) și 740.000 lei donații unor biserici în construcție sau cu lucrări de reparații.

— a donat Facultății de Teologie din Iași o colecție de reviste de specialitate.

Parohia Eternitatea — a ajutat familiile Coșan M. și Chelaru M. cu suma de 250.000 lei.

— a ajutat la acțiunea de sponsorizare a Școlii Postliceale Sanitare cu suma de 175.000 lei.

Parohia Grozești — acțiuni de caritate în valoare de 90.000 lei.

Parohia Nicorița — acțiuni de caritate în valoare de 80.000 lei.

Parohia „Sfinții Împărați Constantin și Elena" — a oferit 15 pachete cu cărți pentru Biblioteca Facultății de Teologie.

Parohia Cozia — suma de 120.000 lei pentru ajutoare.

Parohia Aroneanu — suma de 180.000 lei pentru ajutoare.

Parohia Ruseni — suma de 37.000 lei pentru ajutoare.

Parohia Grajduri — se desfășoară o amplă activitate pastoral-misionară în cadrul căreia s-a făcut propunerea pentru deschiderea unei librării, iar în plan filantropic, credincioșii, la îndemnul preotului paroh, oferă hrană și îmbrăcăminte în diferite prilejuri bolnavilor din ospiciul ce se află în localitatea Grajduri.

Parohia Moara de Vânt — se desfășoară activități cu tineretul pentru cunoașterea învățăturii ortodoxe, a rânduielilor bisericești și a cântărilor. Sunt asistați de către preot, copiii de la Casa Barbara, unde și tinerii parohiei merg pentru activități sociale și de recuperare a copiilor. În plan filantropic și caritativ, parohia, prin preotul paroh, oficiază slujbe gratuite de înmormântare pentru persoanele sărace, necunoscute, cărora credincioșii din parohia Moara de Vânt le poartă cuvenitele rânduieli legate de cultul morților.

Parohia este foarte mică și îmbătrânită, fiind compusă în majoritate din pensionari. Totuși, prin eforturi deosebite și cu împrumuturi neachitate nici până în prezent, noul preot paroh, Vilie Dorosincă, a reușit să dea frumusețe și distincție, pe cât a fost posibil, incintei curții bisericii și casei

parohiale, prin noile împrejmuiri ce s-au făcut, prin noua reorganizare a chestiunilor gospodărești și prin amplele lucrări de reparații ce s-au executat: interior și exterior la casa parohială.

Parohia Frumoasa — există un program numit „ajutor celor suferinzi", program desfășurat în colaborare cu Asociația Ortodoxă de asistență socială și îndrumare a tineretului care funcționează în această parohie sub conducerea consiliului parohial.

Prot. I. ROATĂ

III. Protopopiatul Tg. Neamț

Anul 1994 a trecut. De aceea, se impune acum o privire fugară în urmă, o ochire spre cele trecute ca să ne punem și mai bine în rânduială rosturile destinului nostru și să ne măsurăm intensitatea cu care am aderat la marile răspunderi și chemări ale misiunii noastre sfinte; o întoarcere binevoitoare către ostenelile truditorilor în ogorul Domnului din această parte a eparhiei, întăriți în școala grea a răbdării și renunțărilor de tot felul; o vorbă sinceră despre ei și despre ele.

Protopopiatul Tg. Neamț are în componența sa un număr de 63 parohii la care slujesc 65 de preoți. Dintre acestea, doar două sunt vacante, dar sunt suplinite fără întrerupere.

Ceea ce s-a impus ca un obiectiv de prim ordin în atenția tuturor preoților a fost întărirea și păstrarea dreptei credințe în rândul păstoriților lor și îndrumarea acestora la o viață morală superioară. Știința de a conduce pe credincioși către scopurile superioare ale religiei creștine este o știință nu numai a creierului, ci și a sufletului, nu numai a studiului, ci și a rugăciunii, nu numai a cuvintelor, ci și a faptelor, nu a trufiei, ci a smereniei. De aceea, majoritatea preoților s-au străduit să slujească obștea creștină conștiincios, s-au străduit să fie îngăduitori, să simtă în ei durerile altora; să aibă inimi sensibile, să fie răbdători cu cei neștiutori și cu cei rătăciți, să fie oameni ai învățăturilor sănătoase și exemple de urmat, să fie demni și serioși, să lucreze cu tact, să fie apropiați față de toți credincioșii și să-și mențină prestigiul și autoritatea.

Având de înfăptuit în concretul zilei de astăzi chemarea sfântă a slujbei preoțești, care cere oameni drepți, neîntinați, conștiincioși, râvnitori, jertfelnici chiar, modele de credință și de viață creștină, preoții din protopopiatul Tg. Neamț și-au pus mai întâi rânduială în toate compartimentele vieții lor; bună rânduială în viața lor particulară, bună rânduială la biserică și bună rânduială în societate, în raporturile cu membrii ei.

Expresia concretă a felului în care ei și-au păstrat bună rânduială în toate a constituit-o ținuta lor morală ca atare, impusă de slujirea sacerdotală. De altfel, rațiunea de a fi a preotului în biserică și în lume este tocmai aceea de a realiza ordinea morală. De la această obligație care cere un eroism continuu nici unul din cei înzestrați cu harul preoției nu poate și nici nu are cum să se sustragă. „Nu poate o cetate aflată pe vârf de munte să se ascundă" (Matei 5, 14).

Reprezentându-l pe Mântuitorul Iisus Hristos și lucrând în numele Lui, preoții, prin sfintele slujbe pe care le-au săvârșit au mijlocit darurile cerului asupra vieții credincioșilor și i-au menținut într-o permanentă stare harică. În duminici și celelalte zile și sărbători bisericești, în toate bisericile din parohiile protopopiatului au fost oficiate cu evlavie slujbele utreniei, acatistului și Sfintei Liturghii. În unele parohii, ca de exemplu; „Sfântul Gheorghe", Tg. Neamț, „Sfinții Voievozi", Tg. Neamț, „Sfântul Ilie", Tg. Neamț, „Sfântul Haralambie", Tg. Neamț, Humulești, Bălțătești, Curechiștea, Târpești și altele a fost săvârșită, în ajunul zilelor de sărbătoare, și vecernia.

Urmărindu-se realizarea unei participări cât mai active a credincioșilor la slujbele bisericești, în special la Sfânta Liturghie, un număr cât mai mare de credincioși au fost antrenați la cântarea în comun a imnelor liturgice. Rezultatele cele mai bune le-au înregistrat în această privință preoții: Gheorghe Chihaia, Mihai Bistriceanu, Ioan Istrate, Vasile Ionesei.

Slujbele au fost urmate, în cazul tuturor preoților, diferențiat calitativ, de predici, a căror scop a fost, ca întotdeauna, propovăduirea cuvântului dumnezeiesc din Sfânta Scriptură, apărarea lui împotriva răstălmăcirilor sectare, moralizarea credincioșilor și întărirea unității lor moral-spirituale. Prezentând credincioșilor adevăruri care nu sunt de la ei ci de la Dumnezeu, preoții s-au pregătit temeinic pentru a le cunoaște conținutul, ca să le poată înfățișa ascultătorilor convingător. Sunt de evidențiat pentru seriozitatea cu care s-au pregătit și îi manifestă în fața credincioșilor slujirea bisericească sub latura ei învățătorească, preoții: Constantin Mosor, Gh. Chihaia, Constantin Cojocaru și alții.

O abordare mai serioasă a căpătat pastorația individuală pentru că, oricând de iscusită ar fi predica și oricât de ireproșabil ar fi săvârșită slujba, acestea nu pot rezolva totul în fiecare suflet sau în fiecare familie. Cele mai des utilizate modalități în realizarea acestui fel de pastorație au constituit-o discuțiile programate cu credincioșii și vizitele la domiciliul lor. În astfel de împrejurări, când credincioșii au primit pe păstorii de suflete cu atenție și nu de puține ori cu vădită emoție, s-au putut face cele mai potrivite orientări în dreapta credință, au fost mângâiate cu discreție sufletele zdrobite și îndreptate conștiințele dezechilibrate. Liniștea sufletească a preoților în astfel de situații, prestanța lor intelectuală și dragostea lor părintească au avut o înrâurire deosebită asupra credincioșilor. Evlavia și trăirea duhovnicească a slujitorilor bisericești s-a transmis și credincioșilor și a creat o atmosferă de meditație și încredere în Dumnezeu care-și revarsă darurile Sale cele bogate și mila Sa nemăsurată în lume prin aleșii Săi.

Având mereu în față pilda samarineanului milostiv, s-a acordat o atenție specială bolnavilor, credincioșilor copleșiți de nevoi și întristări, văduvelor și bătrânilor rămași fără ajutor, elevilor fără posibilități materiale de întreținere în școli. Ajutoarele bănești și materialele acordate de preoții din parohiile protopopiatului Tg. Neamț acestor categorii de credincioși însumează 7.190.000 lei.

În ceea ce privește activitatea strict misionară, care în contextul cerințelor actuale se referă atât la mărturisirea dreptei credințe prin cuvânt și faptă de către toți credincioșii cât și la apărarea ei în fața multiplelor și agresivelor acțiuni ale prozelitismului neoprotestant și sectar, toți preoții, fără excepție, au stăruit în predicarea dreptei învățături, au întărit organismul parohial, au cultivat sentimentul de apartenență al credincioșilor la comunitatea bisericească și au făcut tot ce le-a stat în putere pentru a evita trecerea unor credincioși ortodocși la cultele neoprotestante.

În cursul anului 1994, preoții din acest protopopiat s-au remarcat ca o prezență vie și în școli unde au predat ora de religie. Activitatea didactică desfășurată de către preoți a fost apreciată, în mare, pozitiv. Din procesele verbale sau notele de control încheiate cu ocazia inspecțiilor făcute în școlile din orașul Tg. Neamț și în școlile din comunele Pipirig, Vânători, Bălțătești, Timișești, de către inspectori din cadrul Inspectoratului Școlar al Județului Neamț, însoțiți de persoane din cadrul protopopiatului, a reieșit că toți preoții inspectați au respectat programele analitice, și-au întocmit planificările anuale și trimestriale, au respectat, cu mici excepții datele acestora, au deprins arta predării, au apreciat corect elevii, s-au integrat în viața școlii și au contribuit la crearea și menținerea unui climat școlar destins. La aceasta a contribuit, între altele, și trebuie să menționăm acest fapt și buna primire pe care le-au făcut-o slujitorii școlii.

Toți preoții care au predat religia au înțeles că cerința fundamentală a menirii lor este nu numai aceea de a transmite cunoștințe, ci și aceea de a forma convingeri, de a crea caractere creștine tari, de a cultiva în sufletele elevilor sentimentele perene ale dragostei față de Dumnezeu și de oameni.

Pentru ca orele predate de ei să asigure un maximum de eficiență instructiv-formativă, preoții au înțeles că trebuie să acorde o mare atenție felului lor de a fi și de a se comporta. Și aceasta, pentru că între ceea ce spune profesorul de religie și ceea ce face, trebuie să fie o deplină concordanță. El trebuie să și facă ceea ce învață și să învețe ceea ce face, în toate urmând exemplul Domnului Hristos, Învățătorul suprem. El trebuie să știe că nu poate învăța numai cu vorba ci și cu fapta și mai ales cu aceasta. Elevii se uită la purtările lui, ca și la ale celorlalți profesori și caută

să le urmeze dacă sunt superioare. Învățătura luminează mintea, dar exemplul, prin mijlocirea intuiției accesibilă oricui, îmboldește puternic voința. De aceea, dascălul în general, și profesorul de religie în special trebuie să se ofere în fiece clipă elevilor ca un exemplu de urmat.

S-a observat, și faptul este îmbucurător, că cei mai mulți dintre preoții care au predat religia în 1994, au făcut eforturi pentru îmbunătățirea pregătirii lor de specialitate. Nivelul pregătirii lor științifice, atins odată cu terminarea facultății sau a seminarului, reprezintă doar platforma sau temelia pe care trebuie să se ridice ulterior edificiul cultural, științific și metodic prin acumulări zilnice, proces specific, parcurs și trăit de orice intelectual. Este știut doar că omul învață cât trăiește și lucrul acesta este cu atât mai valabil în cazul celor chemați, prin profesia lor, să educe și să instruiască pe alții.

Și impun evidențierii, datorită rezultatelor obținute, preoții: Valeriu Ciochină, Gh. Onofrei, Constantin Munteanu, Gh. Vrăjitoru, Mihai Vrânceanu, Constantin Gheorghiu, Mihai Fuioagă și alții.

Un alt capitol din lucrarea preoților l-a constituit activitatea culturală. Astfel, în postul Paștelui au fost ținute la Casa Culturii din Tg. Neamț, cinci conferințe-meditații, intitulate generic „Urcuș spre înviere", apoi două conferințe despre familia creștină și, în sfârșit, la protopiat, șase conferințe pe teme de morală, solicitate de credincioși. Dintre preoții protopopiatului, 9 sunt profesori la seminariile teologice liceale de la Mănăstirile Neamț și Agapia, iar unul profesor la Facultatea de Teologie din Iași.

Au funcționat cu rezultate relativ bune cercurile pastorale, ceea ce impune îmbunătățirea acestui fel de activitate preoțească.

În ceea ce privește construcțiile de biserici noi, în protopopiat sunt în construcție cinci biserici: „Sfântul Spiridon" în Tg. Neamț, „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil" în satul Târpești, „Sfântul Nicolae" în satul Marginea, „Sfântul Ilie" în satul Ghindăoani, „Sfântul Gheorghe" în satul Stânca, pendinte de parohia Pipirig II, „Sfântul Vasile" Dumbrava și „Sfinții Împărați Constantin și Elena" în satul Zvoroneşti, pendinte de parohia Timișești. Aceste biserici s-au construit din contribuția enoriașilor acestor parohii și cu sprijinul celorlalte parohii din protopopiat. Dintre acestea sunt în stare de finalizare cele din Târpești, Marginea și Stânca.

Lucrări importante de reparații s-au făcut la bisericile parohiilor „Sfinții Voievozi", „Sfântul Gheorghe"-Tg. Neamț, Păstrăveni, „Adormirea Maicii Domnului"-Vânători. Au fost picatate integral bisericile: „Sfântul Gheorghe"-Tg. Neamț, „Sfinții Voievozi"-Tg. Neamț și Ingărești, iar, parțial, biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Tg. Neamț.

Pentru viitor toți preoții care păstoresc în parohiile protopopiatului Tg. Neamț se gândesc și la mai mult și la mai bine.

Tabel nominal cu parohiile evidențiate în activitatea caritativă,

1.	Parohia Sf. Gheorghe Tg. Neamț :	îmbrăcăminte, — rechizite, alimente, cadouri de Crăciun, întreținere elevi	= 1.450.000 lei
2.	,,	Plăeșu, idem	= 1.385.000 lei
3.	,,	Sf. Spiridon, idem	= 1.125.000 lei
4.	,,	Pipirig II, idem	= 635.000 lei
5.	,,	Ungheni, idem	= 270.000 lei
6.	,,	Sf. Nicolae Răucești, idem	= 295.000 lei
7.	,,	Dumbrava, idem	= 405.000 lei
8.	,,	Tîrpești, idem	= 490.000 lei
9.	,,	Humulești, idem	= 400 000 lei
10.	,,	Sf. Ilie Tg. Neamț, idem	= 400.000 lei
11.	,,	Bălțătești, idem	= 300.000 lei
12.	,,	Urecheni, idem	= 200.000 lei
		TOTAL	7.355.000 lei

Dare de seamă asupra activității secției „Odorul"-1994

Activitatea atelierului „Odorul" care funcționează pe lângă protopopiatul Tg. Neamț și-a început activitatea la 1 aprilie 1993.

Până la finele anului 1994, s-au confecționat un număr de 21 poli-

candre, astfel: 7 policandre cu 12 lumini; 6 policandre cu 18 lumini; 2 policandre cu 18 lumini; 2 policandre cu 24 lumini; 1 policandru cu 36 lumini; 2 policandre cu 42 lumini; 2 policandre cu 52 lumini și 2 sfeșnice cu 13 lumini.

Valoarea acestor lucrări se ridică astfel:

Materiale	Încasări	Plăți	Sold în casă	Sold plăți
Materiale	5.397.000	3.982.771	1.414.229	2
Manoperă	7.600.000	7.660.002	—	
Beneficiu Mitropolie	3.975.000	3.975.000	—	
,, Protoierie	3.596.000	3.596.000		
Investiții	48.492		48.492	
TOTAL	20.676.492	19.213.773	1.462.721	2

Din beneficiul protopopiatului suma de 2.145.390 lei este investită în materiale: tablă alamă, bronz, aluminiu, păcură.

Prot. Ioan ANTISTESCU

IV. Protopopiatul Pașcani

1. Situația bisericilor în construcție

Și în anul 1994, cu toate dificultățile de ordin economic, s-au continuat lucrările la bisericile aflate în construcție. De asemenea, prin îndemnul dat unor preoți și prin inițiativa unora din ei, s-au săvârșit lucrări de reparații, consolidare de biserici, spălarea picturilor, construcții de case de prăznuire și case parohiale noi.

Situația bisericilor noi în construcție ar fi următoarea:

1. Biserica din parohia Topile; — s-a finalizat acoperișul din tablă, s-au tencuit în praf de piatră turnurile, s-au terminat tencuielile interioare, s-a montat tâmplăria metalică, s-au montat crucile.

2. Biserica din parohia Dumbrăvița-Ruginoasa; — s-a lucrat la acoperiș și la montarea tâmplăriei metalice, s-au început tencuielile interioare, s-au montat crucile.

3. Biserica din parohia Buznea-Tg. Frumos; — s-a lucrat și s-a finalizat acoperișul, s-au tencuit în praf de piatră turnurile, s-au început lucrările de tencuială în interior.

4. Biserica „Sfânta Vineri"-Pașcani; — au reînceput lucrările de construcție, începute în august 1994 și s-a turnat fundația superioară, s-a început zidirea și s-a ajuns la nivelul ferestrelor. Tot aici, s-a construit o biserică din lemn, sfințită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel în data de 9 octombrie 1994. În felul acesta parohia a devenit viabilă, credincioșii având conștiința participării efective la construirea noului lăcaș sfânt.

5. Biserica din parohia Verșeni-com. Mirosloveşti;

Începută și ea după anul 1990, a ajuns în stadiul cel mai avansat. O singură problemă aici este nerezolvată.

Biserica de aici nu are autorizație de construcție, deoarece nu s-a putut rezolva până în acest moment titlul de proprietate pe suprafața de teren construibilă, teren ce a aparținut unei familii din satul respectiv. Sperăm ca în acest an să împlinim acest fapt. Totuși, prin grija preotului de aici, Vasile Ghindăoanu, și prin râvna pilduitoare a vrednicilor credincioși din această parohie mică de pe Valea Moldovei, s-a ridicat o frumoasă biserică din cărămidă, aflată în stadiul de finalizare a construcției. Este acoperită cu tablă, s-au făcut tencuieli interioare și exterioare, s-a montat tâmplăria, s-au pus geamurile de sticlă, s-a executat instalația electrică, s-a dat în lucru catapeteasma pentru noua biserică.

6. Biserica din satul Bocnița — parohia Crucea; — aceeași problemă a

suprafaţa de teren. În 1994, preotul suplinitor Liviu Siminciuc, împreună cu credincioşii de aici au început lucrările şi se lucrează la ziduri, pentru această biserică de dimensiuni mai mici, dar absolut necesară credincioşilor din acest mic sat.

7. Un caz mai aparte îl constituie şi începerea construcţiei unei biserici noi, într-unul din cele mai mici sate din protopopiat — aproximativ 30 familii, Vlănicuţ, parohia Vânători.

Aici s-a turnat temelia, s-au adunat o serie de materiale, dar există aceeaşi problemă a terenului, care aparţine unei persoane particulare.

2. Biserici aflate în reconstrucţie

Mai multe biserici din Protopopiatul Paşcani au fost supuse unor lucrări de reconstrucţie şi reconsolidare.

1. Biserica monument istoric „Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil" din parohia Stroeşti — s-a reconstruit acoperişul din lemn şi s-a acoperit cu tablă zincată. Au fost decapaţi pereţii interiori şi exteriori până la piatră şi s-au efectuat lucrări de tencuială — interior şi exterior, biserica fiind pregătită la interior pentru pictură.

2. Biserica monument istoric din Cucuteni. Deşi a fost vacantă parohia preotul suplinitor Dan Turcu de la parohia Balş, împreună cu credincioşii din Cucuteni, au reconsolidat biserica, fiind înlocuit acoperişul, urmând a se continua lucrările anul acesta cu noul paroh de la Cucuteni.

3. Biserica din parohia „Sfinţii Voievozi" Cristeşti. Aici s-au efectuat lucrări mai mari, anul 1994 însemnând finalizarea unora din acestea şi perspectiva începerii altora.

S-a construit un nou turn-clopotniţă ataşat de biserică.

S-a tencuit exterior biserica şi noul turn în praf de piatră. S-au continuat lucrările de finisare la o casă de prăznuire nouă.

4. Biserica „Cuvioasa Parascheva"-Tg. Frumos — monument istoric. S-au început lucrările de reconsolidare şi refacere interioară şi exterioară, lucrări ce vor demara anul acesta.

5. Biserica din parohia Strunga-sat Hăbăşeşti — lucrări de refacere a exteriorului.

6. Biserica din parohia Todireşti — terminarea unei clopotniţe noi, monumentale, şi a unei case de prăznuire noi.

7. Biserica nou construită din parohia Boureni-Tg. Frumos. S-au continuat lucrările de pictură şi s-a terminat ridicarea turnului clopotniţă de la intrare.

8. Biserica nou construită din parohia Moţca, S-au continuat lucrările de pictură.

9. Biserica din parohia Heci. Anul 1994 a însemnat pentru biserică spălarea şi refacerea picturii interioare, îmbrăcarea catapetesmei în foiţă aurită, biserica fiind pregătită pentru resfinţire.

10. Biserica „Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril" din parohia Hârtoape. S-a refăcut pictura interioară, s-a reconsolidat biserica, s-a îmbrăcat catapeteasma cu foiţă aurită, biserica fiind pregătită pentru resfinţire.

11. Biserica din parohia Buda-Lespezi. Se refac pereţii din interior.

12. Biserica „Înălţarea Domnului"-Paşcani; — Se efectuează lucrări de spălare a picturii interioare şi refacere a unei părţi din pictură.

13. Biserica din parohia Brătuleşti; — A început refacerea exterioară.

14. Biserica din parohia Brăteşti; — S-au terminat lucrările de pictură.

15. Biserica din Buda-Cristeşti; — S-au finalizat lucrările de pictură, biserica fiind pregătită pentru resfinţire.

16. Biserica din Dediu, parohia Bursuc, e pregătită pentru resfinţire.

Meritorie este în aceste parohii activitatea preoţilor şi mobilizarea credincioşilor ce-şi iubesc credinţa şi Biserica. De asemenea trebuie apreciată solidaritatea interparohială, celelalte parohii contribuind consistent la lucrările, în special de construcţie ale noilor biserici.

3. Parohii care au reuşit terminarea unor case parohiale noi

Avem două cazuri demne de toată aprecierea:

1. Parohia Balş — terminarea uneia din cele mai frumoase şi bine dotate case parohiale.

2. Parohia Soci — terminarea unei frumoase case parohiale.

Bineînțeles că valoarea cheltuielilor pentru toate aceste lucrări este destul de mare. La problemele economiei și vieții sociale actuale, considerăm că preoții și credincioșii dau dovadă de o mare dragoste pentru Biserica Neamului, toate realizându-le pentru mântuirea lor și Slava lui Dumnezeu.

4. **Situația predării orelor de religie**

Pe întreaga rază a Protopopiatului Pașcani, respectiv în toate școlile generale, este asigurată predarea orelor de religie de către preoți sau suplinitori recomandați și avizați de forurile în drept.

Desfășurarea orelor, se face conform programei analitice elaborate de Sfântul Sinod și aprobate de Ministerul Învățământului. Se observă un interes din ce în ce mai mare al elevilor pentru ora de religie, considerându-se necesară învățătura creștină pentru societate, prin promovarea valorilor morale creștine în viața oamenilor.

La toate ședințele noastre s-a urmărit mărirea interesului și atenției preoților pentru predarea orelor de religie, ritmicitatea predării lecțiilor și a notării însușirii cunoștințelor acumulate de elevi la ora de religie. Prezența preotului în școală este un factor pozitiv iar comportarea lui conform preceptelor canonice este o contribuție absolut necesară. Pregătirea intelectuală a preotului este o grijă permanentă, spre o raportare competentă la informarea și formarea intelectuală a omului de astăzi, contactul cu cartea fiind o cerință continuă.

5. **Opera de caritate în perioada Crăciunului 1994**

În majoritatea parohiilor s-a avut în vedere ca Sărbătoarea Crăciunului să fie o bucurie nu numai spirituală pentru fiecare credincios, ci și o ameliorare a situației materiale precare, mai ales a celor din orașe, afectați de șomaj, diminuarea nivelului de trai, retribuirea insuficientă a muncii prestate, etc. De asemenea, un capitol dureros este cel al suferinței umane pricinuite de boli, copii abandonați, handicapați.

Deocamdată, lucrarea filantropică se desfășoară destul de greoi, având în vedere angrenarea bisericii într-o multitudine de activități, și a posibilităților ei economice reduse. Totuși s-au realizat și acțiuni demne de toată lauda.

Astfel, fiecare parohie a întreprins activități caritabile.

În orașul Pașcani, s-au distribuit cu ocazia Crăciunului ajutoare, în general constituite în bani și alimente.

Parohia „Sfinții Voievozi", Pașcani, a distribuit ajutoare de alimente primite de la Asociația Medical-Creștină „Christiana" și din fondurile parohiei.

Parohia „Sfântul Gheorghe", Pașcani — prin Asociația „Mila Creștină" și din fondurile parohiei (în jur de 1 milion lei) a desfășurat activități caritative.

Parohia „Înălțarea Domnului", Pașcani, din fondurile proprii, a distribuit familiilor încercate de diferite nevoi suma de 800.000 lei.

Parohia „Adormirea Maicii Domnului" a oferit mai multe ajutoare în bani și alimente; oricând aici mulți săraci găsind o bucată de pâine.

La toate parohiile din oraș și la o mare parte de la cele de țară, prin grija preoților s-a organizat pomul de Crăciun la Biserică, oferindu-se copiilor daruri, constând în dulciuri, iconițe, cărți sau rechizite.

Prin Brutăria „Sfântul Dumitru" — primită de la Asociația „Pain et Partage" din Marsilia (Franța), s-au donat câteva cuptoare de pâine și colăcei la Casele de copii din Pașcani. Urmează întocmirea și aprobarea unui statut pentru această brutărie, pentru a putea deveni eficientă pe linie caritativă în orașul Pașcani.

În viitor, această activitate trebuie mai bine organizată și spre a avea efecte mai pronunțate în alinarea nevoilor oamenilor.

La acest raport adăugăm și raportul Pr. Misionar Dumitru Cristea:

6. **Activitatea filantropică**

Conștient de misiunea încredințată, de felul în care Biserica și slujitorii ei trebuie să se implice în opera samarineană de asistență socială, am inițiat următoarele acțiuni: vizite și ajutor pentru bolnavii din spitalul

orășenesc Pașcani și Spitalul C.F.R. — unde pe lângă ajutoarele bănești, alimente și medicamente, am asigurat asistența spiritual-duhovnicească; vizite și daruri la casele de copii din Pașcani; ajutor moral și financiar următoarelor familii:

1. Șucuriu Maria-Pașcani, Str. Grădiniței, nr. 4 — 20.000 lei;
2. Nadu Rodica-Răucești,Neamț — casă incendiată — 10.000 lei;
3. Moldovanu Maria-Bl. T 5, Ap. 54, Pașcani — fără soț — doi copii bolnavi — 94.000 lei — pentru cumpărarea apartamentului;
4. Ghiță Veronica-Bl. Crinul, Sc. B, Etj. 7, Ap. 28 — copil orfan de tată — 19.000 lei;
5. Maxim Tincuța-Str. Cronicar Neculce, Bl. B 1, Sc. B, Ap. 4 (soț handicapat și doi copii) — 11.000 lei;
6. Școala nr. 2-Pașcani — 10.000 lei — rechizite copii săraci-orfani;
7. Duca Maria-Str. Grădiniței, nr. 8, Bl. M 3, Sc. A, Ap. 13 — handicapată — 16.500 lei, la Asociația de locatari;
8. Aanei Valentina — 5.000 lei (schimb butelie de aragaz) — 4 copii;
9. Străchinaru Valentina-Bl. Crinul, Sc. B, Ap. 39, Pașcani — soți bolnav, 5 copii — 100.000 lei — la Asociația de locatari;
10. Cuzuc Elina-Str. Fundac Dragoș-Vodă, Pașcani — soț șomer, doi copii — 13.000 lei (achitare chirie, gazdă);
11. Străchinaru Ștefan-Pașcani — bolnav — 30.000 lei — pentru alimente copii;
12. Rusu Teodora-Str. Ceferiștilor, Bl. 20, Sc. B, Etj. 3, Ap. 9 — 70.000 lei — taxă internat fiică la Seminarul Teologic Agapia;
13. Ancuța Cătălin-Sodomeni, Pașcani — 17.000 lei — șomeri;
14. Maxim Ionuț-Pașcani — tată handicapat, amenințat cu orbirea — 100.000 lei pentru ochelari de vedere;
15. Apopei Ciprian -Str. 30 Decembrie, nr. 1, Bl. G 5, Sc. A, Etj. 2, Ap. 6 — student la Institutul Teologic-Iași — 70.000 lei — taxă școlarizare;
16. Rotaru Margareta- Str. Sucidava, Bl. 10, Sc. D, Ap. 66, Roman — handicapată, doi copii, părăsită de soț — 70.000 lei (sobă încălzire);
17. Iordache Georgeta — Bl. Crinul, Sc. A. Etj. 10, Ap. 39 — schizofrenică, 3 copii, fără soț — 101.000 lei pentru alimente și întreținerea apartamentului;
18. Cozma Dumitru- Bl. Z, Sc. B, Etj. 2, Ap. 7, Pașcani — handicapat, doi copii, soție bolnavă — 90.000 lei, întreținere apartament;
19. Ungureanu Ovidiu-Str. Mihai Eminescu, Bl. B 10, Sc. A, Ap. 1, Pașcani — copil orfan de ambii părinți — 53.975 lei — achitare apartament proprietate;
20. Moldovanu Mariana-Bl. T 5, Sc. A, Ap. 54, Pașcani — fără soț, doi copii bolnavi — 100.000 lei — cumpărare apartament proprietate;
21. Olărița Maria-Str. Crișan, nr. 1, Bl. F 2c, Sc. B, Etj. 2, Ap. 12 — 25.000 lei — masă pomenire (soț decedat);
22. Maxim Ioan, Pașcani — handicapat — 10.000 lei, alimente, dulciuri, pom pentru Sfintele Sărbători de iarnă;
23. Străchinaru Mihai-Bl. Crinul, Sc. A, Etj. 10, Ap. 39 — 65.000 lei, pentru Sărbătorile de iarnă — hrană și îmbrăcăminte;
24. Dran Maria-Bl. Z, Sc. C, Etj. 9, Ap. 33, Pașcani — 100.000 lei — taxă masă și cazare fiică — Școala Sanitară Postliceală-Iași (soră creștină după Evanghelie);
25. Ciuntu Liliana-Cozmești, Pașcani — 13.000 lei — alimente copii (soț la închisoare);
26. Coșumleisei Rodica-Bl. S 2, Sc. A, Etj. I, Ap. 7 — 5.000 lei — alimente (familie destrămată);
27. Ghiță Mihaela-Pașcani (orfană de tată) — 31.000 lei — încălțăminte;
28. Cuzuc Elena,Pașcani — 2 copii, soț șomer — 30.000 lei — lemne iarnă;
29. Școala Generală nr. 2 — 141.000 lei — sponsorizare premii „Concurs pe teme de Religie";
30. Solomon Marghioala-Str. Fundac Dragoș-Vodă — fără venit, soț bolnav — 93.900 lei — instalație gaz metan;
31. A.S.C.O.R.-filiala Pașcani — 66.000 lei — ecusoane membrii filialei '94;
32. Străchinaru Ștefan-Pașcani — 74.500 lei — întreținere apartament;
33. Verivеș Marița-Str. Dragoș-Vodă, nr. 179 — 33.000 lei — lemne foc;
34. Corala „Sfinții Voievozi"-Pașcani — 100.000 lei prin dirijorul Prof. Vasile Agache.

Fac precizarea că sumele au fost luate din fondurile Asociației Filantropice „Mila creștină" — filiala Pașcani, pe care am înființat-o în aprilie 1993 și de la parohia „Sfântul Gheorghe" al cărei paroh sunt.

P.C. Protopop Pavel Postolache a împărțit săracilor din parohia „Înălțarea Domnului" suma de 600.000 lei din fondul parohiei, ajutând cu îmbrăcăminte și alimente familii sărace, fără venit — personal sau prin Asociația Filantropică Medical-Creștină „Christiana" — filiala Pașcani, condusă de medicul Nicu Ioniță.

7. Activitatea cultural-misionară — în decembrie 1994

Postul și sărbătorile Nașterii Domnului, au prilejuit o activitate cultural-misionară specifică acestei perioade în toate parohiile din Protopopiatul Pașcani.

Astfel, toți slujitorii Sfântului Altar a uabordat în dezbaterile duhovnicești problema familiei creștine, inițiind în acest sens întâlniri duhovnicești cu enoriașii, de regulă la biserică.

Pregătirea programelor de colinde s-a inițiat în fiecare parohie, cu copiii de la școală. În majoritatea parohiilor preotul a fost cel care s-a ocupat cu formarea de coruri sau grupuri de copii colindători, piese de teatru cu tematică adecvată Nașterii Domnului.

În orașul Pașcani, s-a organizat o întâlnire sub genericul „O ce veste minunată", la Casa de Cultură a orașului. Sala a devenit neîncăpătoare pentru oameni de toate vârstele în ziua de 18 decembrie 1994.

S-a susținut de către Pr. Dumitru Cristea un referat cu tema „Familia creștină", iar apoi au colindat grupuri de copii după următorul program:

1. Corul de copii de la Școala generală nr. 2 și 5 — dirijor Prof. Gh. Arșinel.
2. Corul de copii de la Școala generală nr. 4 — dirijor Pr. Eugen Ungureanu.
3. Corul de tineri ai Filialei A.S.C.O.R.-Pașcani — dirijor, Stejar Constantin.
4. Corala parohiei „Sfinții Voievozi", Pașcani — dirijor Prof. V. Agachi.

În încheiere a rostit un cuvânt de apreciere și de învățătură Protoiereul Pavel Postolachi.

De asemenea, un cor de copii de la Școala generală nr. 5, Pașcani, conduși și pregătit de D-na prof. Maria Musteţea, împreună cu grupul de elevi colindători de la Liceul M. Sadoveanu-Pașcani — pregătit și condus de Pr. Pavel Postolachi, au participat la Casa de Cultură Pașcani, la un spectacol de colinde prezentat pentru profesorii și elevii Liceului M. Sadoveanu. A susținut un referat despre colinde Pr. Vasile Tănase.

Aceleași grupuri au dus mesajul colindelor la Spitalul Orășenesc Pașcani, pentru copii orfani, abandonați și la bolnavii internați în spital.

S-a mers la Primăria Pașcani, la Consiliul Local al orașului, la Întreprinderea „Integrata", Fabrica de perdele, Fabrica de zahăr, colindele aducând o mare bucurie spirituală credincioșilor ce ostenesc în aceste fabrici. În toate bisericile s-au cântat colindele strămoșești.

În acest fel s-a împlinit și o lucrare misionară a Bisericii întărindu-se rolul credinței străbune în viața spirituală a poporului român

În fiecare duminică în sala de ședințe a Protopopiatului, au fost organizate întâlniri, conferințe, meditații susținute de preoți duhovnici, la inițiativa tinerilor membri din A.S.C.O.R., Pașcani.

Prot. Dumitru CRISTEA

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI SEMESTRIALE DIN ANUL 1994

Conform hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea Comisiei de învățământ și pentru pregătirea personalului bisericesc, cele două conferințe preoțești semestriale din anul 1994, au avut următoarele teme:

a) pentru luna iunie: **„Familia creștină și rolul ei în societatea de azi";**
b) pentru luna noiembrie: **„Atitudinea Bisericii față de fenomene care amenință unitatea bisericească și națională".**

Tematica și bibliografia necesară au fost anunțate din timp, iar subiectele au fost dezbătute mai întâi în cadrul consfătuirilor de la Centrul eparhial, conduse de I.P.S. Mitropolit Daniel, la care au participat, alături de membrii Permanenței Consiliului eparhial și P.C. Protopopi. De asemenea, temele au fost analizate în cadrul cercurilor pastorale. Revista noastră a consacrat un număr tematic familiei și problemelor ei în lumea de astăzi, cu studii alcătuite de profesorii Facultății de Teologie din Iași.

Desfășurate în orașele reședință de județ din eparhie, conferințele preoțești din luna iunie au reunit slujitorii bisericești din protopopiatele situate în regiunile respective. Astfel, la conferința de la Piatra Neamț, prezidată de I. P. S. Mitropolit Daniel, au participat, în ziua de 15 iunie 1994, preoții și diaconii din protopopiatele Piatra Neamț, Tg. Neamț, Ceahlău.

Pentru prezidarea conferințelor de la Botoșani (13 iunie) și Iași (14 iunie) a fost delegat P.S. Episcop-vicar Calinic Botoșăneanul, însoțit de P.P. C.C. Pr. consilieri Vasile Andreica și Nicolae Dascălu. La Botoșani, (unde au fost prezenți clericii din protopopiatele Botoșani, Dorohoi, Săveni, Trușești) referatul principal a fost întocmit de P.C. Pr. Ioan Cojocaru-parohia „Sfântul Ioan"-Bucecea, iar la Iași (cu participarea slujitorilor Sfintelor Altare din protopojiatele Iași 1, Iași 2, Pașcani Hârlău) de P.C. Pr. Dumitru Cristea-Pașcani.

Pentru alcătuirea referatelor s-a folosit următorul plan de lucru:
a. Ce este familia creștină ortodoxă (Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție, Teologia contemporană);
b Ce amenință astăzi unitatea familiei creștine: slăbirea credinței, probleme sociale, mode și modernisme etc.;
c. Ce remedii pastoral-misionare se pot găsi pentru întărirea unității familiei și promovarea vieții sale spirituale și a solidarității creștine azi ?

Conferințele din semestrul al II-lea au urmat același principiu organizatoric, astfel, încât s-a respectat gruparea protopopiatelor pe criteriul împărțirii administrative a teritoriului eparhiei. În cele trei centre (Academia Sfântul Ioan"-Mănăstirea Neamț-10 noiembrie 1994, Botoșani-17 noiembrie, Iași-23 noiembrie) conferințele au fost prezidate de I.P.S. Mitropolit Daniel. Pentru a stimula și mai mult participarea la aceste importante forme de îmbogățire a cunoștințelor și experienței pastorale a clerului, s-a făcut prezența, urmând ca absenții nemotivat să suporte consecințele legale. Temele dezvoltate în referatele întocmite și dezbaterile care au urmat, s-au orientat după următorul plan:

A. **Aspecte interne.**

a) devieri de la practica liturgică sacramentală tradițională (Euharistie, spovedanie, dezlegări, superstiții etc.);
b) devieri de la ascultarea canonică (la nivel de eparhie, mănăstire, parohie: asociații religioase, călugării vagabonzi, preoți privatizați);
c) devieri de la credința și morala ortodoxă sub pretextul ecumenismului și umanismului secularizat; sincretismul doctrinar și laxismul moral, anomalii ale erosului.

B. **Aspecte externe.**

a) sectele, mișcările și curentele religioase și parareligioase; b) acțiuni prozelitiste organizate de confesiuni creștine tradiționale sau de altele recente;
c) acțiuni cu aparență caritativă sau culturală, dar cu scop prozelitist și tendința de dominație mondială sub pretextul unității care afectează ființa și identitatea națională.

C. **Orientarea de principiu a Bisericii Ortodoxe Române.**

a) ecumenism fără sincretism și prozelitism;
b) cooperarea internațională fără pierderea identității naționale (integrarea europeană prin identitate proprie);
c) măsuri practice la nivel eparhial.

Referatele principale au fost alcătuite de Prot. Lucian Leonte-Botoșani, Pr. Constantin Gheorghiu-Târpești, com. Petricani, Pr. Dumitru Tincu-parohia „Sfântul Dumitru", Hârlău. S-a citit și comentat Hotărârea Sinodului mitropolitan din data de 5.09.1994, privind secta „Turma Sfântului Ilie". Au urmat apoi ample dezbateri, înscriindu-se la cuvânt mai mulți clerici care au adus la cunoștință fraților lor întru slujire realizări și dificultăți în soluționarea noilor probleme pastorale, provocate de schimbările care se produc în societate.

CRONICAR

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ICONOM STAVROFOR DUMITRU RĂDĂUCEANU

În 25 februarie 1995 și-a dat sufletul în brațele Tatălui Ceresc, vrednicul de pomenire Preotul Dumitru Rădăuceanu, care timp de 65 de ani, suportând nedreptăți și umilințe, a slujit Biserica lui Hristos și a neamului românesc la Mănăstirea Agafton, satul Adâncata, ca Protopop de Botoșani și în parohia Dumbrăveni.

Descendent din părinții Ilinca și Costache Rădăuceanu, Dumitru s-a născut în anul 1904 în ziua de 16 octombrie, în comuna Dumbrăveni, județul Suceava. A început școala primară în comuna natală, gimnaziul l-a absolvit la Liteni, continuându-și studiile la seminarul teologic „Pimen Mitropolitul". În anul 1933 a devenit licențiat al Facultății de Teologie din Cernăuți, cu subiectul tezei „Biserica și consecințele crizei economico-financiare a prezentului", notată cu „Magna cum laudae".

Preotul Dumitru Rădăuceanu a avut o familie model. Soția sa, Ana, i-a dăruit patru copii: Dumitru, inginer, Alexandru, inginer, Harieta, medic și Constantin, medic, toți oameni aleși și cu răspunderi majore în societatea românească. Preotul Dumitru Rădăuceanu a fost un om de mare cultură. Pentru că părintele Dumitru a susținut idealurile naționale, întreaga sa familie a avut de suferit. În același timp, Părintele Dumitru Rădăuceanu a fost și un neîntrecut gospodar. A reparat biserica „Adormirea Maicii Domnului", în anii 1938, 1947, 1983—1986, când a și fost resfințită. De asemenea a restaurat din temelie biserica cimitirului, sistematizând totodată cimitirul.

Toți cei aflați în necaz și suferință au primit ajutor și mângâiere de la Părintele Dumitru. De aceea, cu îndreptățire, creștinilor le-a rămas în conștiință imaginea și chipul bunului lor păstor și spuneau: „mergem să ne rugăm la biserica părintelui Rădăuceanu". Apreciat pentru meritele sale, a fost răsplătit cu distincțiile bisericești: sachelar, iconom stavrofor, precum și cu crucea patriarhală.

Preotul Dumitru Rădăuceanu a fost condus pe ultimul său drum de un numeros sobor de preoți și diaconi, având în frunte pe I.P.S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei și Rădăuților și pe P.S. Calinic Botoșăneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor. Corpul neînsuflețit al părintelui Rădăuceanu a fost așezat în cripta familiei, lângă altarul bisericii „Adormirea Maicii Domnului", alături de ctitori. Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Pr. Vasile VAIDA

C. — Episcopia Romanului și Hușilor

LUCRĂRILE ADUNĂRII EPARHIALE—1994

În ziua de 12 ianuarie 1995, în urma convocării făcute prin adresa Prea Sfințitului Episcop Eftimie, au avut loc, în sala de ședințe a Centrului eparhial Roman, lucrările Adunării eparhiale a Episcopiei Romanului și Hușilor, întrunită sub președinția Prea Sfințitului Episcop Eftimie.

Lucrările Adunării s-au desfășurat după următorul program:

La orele 9 s-a oficiat în Catedrala Episcopală, în prezența Prea Sfințitului Episcop Eftimie, a Prea Sfințitului Arhiereu Ioachim Vasluianul și a membrilor Adunării Eparhiale, un Te-Deum de către un sobor de preoți din sânul adunării, răspunsurile fiind date de membrii clerici și mireni ai Adunării.

La orele 9,30 membrii Adunării Eparhiale au trecut în sala de ședințe.

Ședința a fost deschisă de către Prea Sfințitul Episcop Eftimie, care a adresat membrilor Adunării următoarele cuvinte:

„Deschidem ședința anuală de lucru pentru a se analiza activitatea eparhiei în anul 1994 și de a veni cu propuneri pentru anul 1995.

Biserica este astăzi implicată mai mult ca oricând în slujirea binelui obștesc, a binelui credincioșilor noștri, a fraților noștri români de pretutindeni, a tuturor celor care ani de-a rândul au fost lipsiți de o lucrare pe față și la vedere.

Activitatea preoților trebuie să fie responsabilă, cu devoțiune pentru slujirea lui Dumnezeu, fără implicări în activități incompatibile cu lucrarea preoțească, care să aducă pentru preot venituri prin fel de fel de forme comerciale.

Lucrarea împreună a laicilor cu preoții parohi trebuie să aducă o reînviorare a activității, o întărire a coeziunii religios-morale, o manifestare a credinței celei adevărate, la îmbogățire spirituală.

Gândul și dorința smereniei noastre este să realizăm binele pentru Sfânta noastră Biserică, căci numai așa Biserica va fi viguroasă și nu va pierde teren în fața atâtor propovăduitori și inovatori de ultimă oră".

În continuare, Prea Sfinția Sa a făcut o retrospectivă a evenimentelor bisericești deosebite din anul care a trecut.

În încheierea cuvântului de deschidere, Prea Sfinția Sa și-a exprimat bucuria de a se reîntâlni cu membrii Adunării Eparhiale, considerând-o ca pe o analiză critică, de propuneri ca e să inițieze o verificare a întregii noastre activități.

Apoi au fost adunate rapoartele și referatele de la cele trei sectoare, care au fost studiate pe comisii.

Pe marginea rapoartelor de activitate pe anul 1994 și a referatelor prezentate de raportorii respectivi, deputații Adunării eparhiale, luând cuvântul, au făcut următoarele precizări:

Pr. Constantin Mardare-Bacău arată că în urma rapoartelor prezentate, activitatea în eparhie este bună și mulțumitoare, datorându-se P.S. Episcop Eftimie care posedă un spirit de conducere deosebit și veghează la bunul mers al tuturor problemelor. Apoi, propune ca în bugetul de venituri și cheltuieli al parohiilor să fie menționat un articol pentru organizarea „Pomului de Crăciun", pentru ajutorarea săracilor și a bisericilor în construcție.

Dr. Epifanie Cozărăscu-Roman arată că biserica „Precista Mare" a stimulat viața spirituală în municipiul Roman. Domnia Sa solicită următoarele :

1. În sezonul cald poarta mare să fie deschisă pentru ca bolnavii din spitalul alăturat să poată participa duminica la Sfânta Liturghie.

2. Corul bisericii să fie întărit cu elevi de la Seminarul „Sfântul Gheorghe".

3. Să fie înființată ca parohie cu un număr de enoriași.

Pr. Vasile Pârcălabu-Vaslui, menționează că în Vaslui există un penitenciar și preotul deservent al penitenciarului nu are unde oficia slujbe religioase deoarece nu are biserică.

Solicită ca Centrul eparhial să întocmească un proiect pentru construirea bisericii, ca apoi să se poată aduna fonduri de la parohiile din tot județul Vaslui.

Domnul primar Ioan Olaru-Huși arată că la 29 iunie 1995 vor avea loc două evenimente majore în Huși:

— Împlinirea a 500 de ani de când Ștefan cel Mare și Sfânt a ctitorit biserica cu hramul „Sfinților Apostoli Petru și Pavel";

— Sărbătoarea a 400 de ani de la înființarea Episcopiei de Huși.

Din partea personalului administrativ-bisericesc solicită formarea unui comitet de organizare și de întocmire a unei monografii și roagă pe Prea Sfințitul Episcop Eftimie să fie păstorul spiritual și patronul acestei lucrări.

Solicită totodată reînființarea Episcopiei Huși desființată în mod abuziv în anul 1949.

Domnul Gheorghe Groapă — contabil șef al Centrului eparhial, prezintă planul financiar pe anul 1995 care a fost aprobat în unanimitate de către participanți.

Domnul prof. Gheorghe Cârstoiu, în numele Secretariatului de Stat pentru Culte, transmite regretul domnului prof. Gh. Vlădutescu — secretarul Secretariatului pentru Culte — că nu a putut participa la lucrările Adunării eparhiale.

Domnia sa arată că, în viața cultelor unele probleme se pot rezolva, altele nu; viața bisericească în România s-a schimbat. Au apărut multe fundații religioase care fac parte din cadrul cultelor legale, iar altele sunt apariții noi.

Biserica, după anul 1989, a intrat și în alte instituții: armată, spitale, închisori, etc., și ne dăm seama în practică că avem multe greutăți din partea unora. În prezent, și în viața religioasă este o competiție, de aceea ni se cere mai multă misiune preoțească, adică preoții să cunoască bine pe enoriași și să facă cu aceștia o catehizare deosebită.

La sfârșit a felicitat pe Prea Sfințitul Episcop Eftimie pentru frumoasele rezultate din eparhie.

În încheierea lucrărilor Prea Sfințitul Episcop Eftimie și-a exprimat satisfacția pentru încheierea activității pe anul 1994 cu roade bogate, așa cum s-a desprins din rapoartele de activitate analizate și referatele prezentate pe comisii în acest sens.

Aportul în realizarea acestei rodnice activități este al colaboratorilor de la Centrul eparhial și în primul rând al Prea Sfințitului Arhiereu Ioachim Vasluianul, al părinților Consiliului eparhial, al părinților protopopi și al fiecărui preot în parte, care au contribuit fiecare în parte de pe poziția pe care o ocupă în această familie a eparhiei pentru împlinirea acestei activități.

În continuare mulțumește tuturor membrilor Adunării eparhiale pentru prezență și luare de cuvânt și declară închise lucrările Adunării eparhiale, făcându-le tuturor calde urări de sănătate, bunăstare întru toate urându-le ca Anul Nou să fie tuturor vestitor de bucurii sfinte și de timpuri pașnice.

RESFINȚIREA BISERICII PAROHIEI SLOBOZIA-BACĂU

Duminică 6 noiembrie 1994 a avut loc sfințirea lucrărilor de reînnoire de la biserica „Intrarea Maicii Domnului în Biserică", parohia Slobozia (Bacău).

Așezată pe un deal la intrarea în parohie, biserica își ridică turlele spre ceruri din anul 1835, fiind ctitorită de Nichifor Iapadopol grec de origine. Primii locuitori ai acestei vrednice parohii, clăcași de origine, au fost aduși din Bucovina și pentru credincioșia lor au fost sloboziți și împroprietăriți aici de soția ctitorului, de unde dăinuie până astăzi și denumirea satului de „Slobozia Domniței".

Locuitorii acestei parohii sunt ctitori de credință și păstrători de datini, muncitori fără preget, meșteșugari buni ; ei așadar au durat aici loc de rugăciune, loc de mângâiere, de evlavie, de credință, au dăruit biserică lui Dumnezeu, locaș de rugăciune și vatră de simțire românească și au încadrat-o în firescul plai moldovenesc.

Astfel, în ziua de duminică 6 noiembrie 1994, în haine de sărbătoare, credincioșii împreună cu preoții bisericilor învecinate și cu P.C. protoiereu de Bacău Constantin Tomozei, au așteptat venirea Prea Sfințitului Ioachim Vasluianul — Arhiereu-vicar ca delegat al Prea Sfințitului Episcop Eftimie.

După tradiționala ocolire a bisericii și ungerea cu Sfântul și Marele Mir, s-a continuat Sfânta Liturghie arhierească, într-o atmosferă de adâncă trăire duhovnicească, răspunsurile liturgice fiind date, omofonic, de către credincioși.

După serviciul divin a luat cuvântul P.C. Pr. paroh Nicolae Barcan, care, după ce a salutat prezența Prea Sfințitului Ioachim Vasluianul — Arhiereu-vicar, a făcut un scurt istoric și o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate. De asemenea, a adus alese mulțumiri Prea Sfințitului Ioachim Vasluianul — Arhiereu-vicar, pentru frumoasa slujbă arhierească, atât de dorită de credincioși și pentru osteneala de a veni să sfințească lucrările noi din această parohie.

Luând cuvântul, Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul — Arhiereu-vicar, delegatul Prea Sfințitului Episcop Eftimie, a adus mai întâi binecuvântarea Prea Sfinției Sale, preoților și credincioșilor parohiei Slobozia. A arătat că cele realizate aici dau dovadă de legătura sufletească pe care credincioșii o au cu Dumnezeu și cu biserica. „De aceea noi suntem fiii lui Dumnezeu prin credință și prin har. Ea este mireasa lui Hristos și în același timp este totalitatea sufletelor noastre, este viața lui Dumnezeu în noi, Dumnezeu pulsează în noi prin Biserică și Dumnezeu se proslăvește în noi. Ea trebuie să strălucească în toată viața noastră, în ființa noastră și atunci, noi împlinim voia lui Dumnezeu".

În încheiere Prea Sfinția Sa a adus felicitări credincioșilor, preotului și organelor parohiale pentru frumoasele realizări și le-a binecuvântat munca și viața lor.

Cu aceasta, încă o biserică din protopopiatul Bacău a primit binecuvântarea arhierească a restințirii, fiind reînnoită prin râvna preotului paroh și a credincioșilor.

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

Metropolitanate of Moldavia and Bukovina

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

Review of Thought and Spirituality

TABLE OF CONTENTS

A year of celebration 3

ANNIVERSARY

† *DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bukovina*, Son and Father of Moldavia 5

STUDIES

Archim. prof. Vasile MIRON, The Holy Liturgy — the sacrament of the communion and of the spiritual strengthening of the faithful 13

Assist. Vasile CRISTESCU, The influence of the trinitarian theology of St. Gregory of Nazianzus on Christian thought . 42

Pr. lect. Gheorghe POPA and Pr. lect. Gheorghe PETRARU, Human suffering and its social and moral implications . . 59

Tomás SPIDLIK, The prayer (translated and adapted after The Spirituality of the Christian East. A Systematic Handbook Cistercian Publications Inc, Kalamazoo, Michigan, 1986, *Pr. Assist. Ioan-Cristinel TEȘU*) 69

Pr. lect. Gheorghe PETRARU, Mission and evangelization . 84

Pr. asisst. Ioan VICOVAN, The „Veniamin Costache" Seminary, pages from the theological education in Moldavia . 123

Prof. univ Vasile VASILE, Veniamin Costache (1768-1846) promoter of music in our country 139

PREACHES, THOUGHTS

Pr. Vasile NECHITA, Words at the feast of the Baptism of the Lord 162

Pr. Vasile NECHITA, The Cain syndrome throughout the history of humanity 163

Pr. lect. Gheorghe POPA, Theology — primordial calling of man 166

Archim. Clement HARALAM, At the feast of the „Receiving of the Lord in Jerusalem" (February 2) 170

Pr. Constantin GRIGORAȘ, „Day after day they pour forth speech; night after night they display knowledge" and the circle of the being within the man-God relationship 171

NOTES 175

The iconostasis of „St. John the Baptist" 's church in Iași (Reconsidering) *(Lncia Ionescu)*; The place of birth of St. John the Baptist *(Translated by prof. Ion Țuțuianu*, after *Saint Jean Baptiste — Dans les souvenirs de sa Patrie*, par D. BALDI et B. BAGATTI); St. Gherasim of Jordan — 1520 years from his death *(Archdeac. Teofilact Ciobâcă)*.

BOOK TEVIEW... 185

Father Dumitru Stăniloae, The prayer of Jesus and the experiencing of the Holy Spirit, Forward *by Archimandrite Gheorghios Gregoriates.* Preface *by Olivier Clement.* Translated into Romanian *by Marilena Rusu*, Deisis publishing House, Sibiu, 1995; Words for strengthening the faith. 300 spiritual teachings from the Philocalic thinking of Father Stăniloae gathered by *Ignatie Monahul*, published by the holy monastery Frăsinei, 1995 *(Pr. assist. Ioan-Cristinel Teşu).*

ECCLESIASTICAL CHRONICLE

A. — ECUMENICAL NEWS 189

The meetings of the Executive Committee of the World Council of Churches, Geneva, February 7-11, 1995 *(the editorial board)*; The sense, characteristic and purpose of the theological dialogue (*Chronicler*); The 17-th meeting of European youth — Paris, 28-th of December 1994-the 1-st of January 1995 (*George Petre).*

B. — ARCHBISHOPRIC OF JASSY 193

News from the eparchy. Decisions made at the meeting of the Diocesan Council. From the work of the deaneries. Conferences of priests in 1994 (*Chronicler*).

† CALLED TO GOD: Pr Dumitru Rădouceanu *(Pr. Vasile Valda).*

C. — BISHOPRIC OF ROMAN AND HUŞI 220

The meetings of the Diocesan Council 1994; The reconseCration of the Slobozia parish church, Bacău *(Archdeac. Ilie Murăraşu).*

RECENZII 185

Părintele Dumitru Stăniloae, **Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt, Cuvânt înainte** *Arhimandritul Gheorghios Grigoriatul.* **Prefață** *Olivier Clement.* **În românește de** *Marilena Rusu,* Editura Deisis, Sibiu, 1995, 121 pag; **Cuvinte spre zidire. 300 de capete duhovnicești din gândirea filocalică a Părintelui Stăniloae culese de** *Ignatie* **Monahul,** Editată de Sfânta Mănăstire Frăsinei, 1995, 127 pag. + 25 imagini (*Pr. drd. Ioan-Cristinel Teșu*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ACTUALITĂȚI ECUMENICE 189

Lucrările Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Geneva, 7-11 februarie 1995 *(Redacția)*; **Sensul, caracteristica și scopul dialogului teologic** *(Cronicar)*; **A 17-a întrunire a tineretului european — Paris, 28 decembrie 1994 — 1 ianuarie 1995** *(George Petre).*

B. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 193

Știri din eparhie *(Cronicar)*; **Hotărâri ale Permanenței Consiliului eparhial** (*Cronicar*); **Din activitatea protopopiatelor; Conferințele preoțești semestriale din anul 1994** *(Cronicar).*

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul iconom stavrofor Dumitru Rădăuceanu** *(Pr. Vasile Vaida).*

C. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 220

Lucrările Adunării eparhiale — 1994; Resfințirea bisericii parohiei Slobozia — Bacău (*Arhid. Ilie Mureșan*).

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

CUPRINSUL

ÎNVIEREA DOMNULUI — BUCURIA DREPŢILOR

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei*, Pastorală la Învierea Domnului — 1995 III

† *PIMEN, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor*, Pastorală la Învierea Domnului — 1995 VII

† *EFTIMIE, Episcop al Romanului şi Huşilor*, Pastorală la Învierea Domnului — 1995 X

Crucea lui Hristos — Biruinţa împotriva morţii *(Sfântul Atanasie cel Mare)* XV

STUDII

Pr. prof. Dionisie STĂMĂTOIU, Epistola a II-a către Tesaloniceni: introducere, traducere şi comentariu, teologia şi actualitatea epistolei. (*Lucrare de doctorat)* 1

Cuvânt înainte *(Pr. prof. dr. Constantin CORNIŢESCU)* . . 5

PARTEA I — Introducere 7

1. Sfântul Apostol Pavel la Tesalonic şi întemeierea Bisericii creştine de acolo 7
   a) Din Antiohia Siriei la Tesalonic. Scurtă privire istorică . . 7
   b) Câteva cunoştinţe istorice şi geografice despre oraşul Tesalonic 9
   c) Activitatea Sfântului Apostol Pavel la Tesalonic . . . 11
2. Motivele şi scopul scrierii epistolei 17
3. Timpul şi locul scrierii 20
4. Autenticitatea epistolei 22
   a) Dovezi interne 22
   b) Stilul şi vocabularul epistolei 24
   c) Dovezi externe 26
   d) Obiecţiuni ale unor critici protestanţi şi respingerea lor . 28
   e) Situaţia actuală a criticii privind Epistola II Tesaloniceni . 33
5. Planul Epistolei 35

PARTEA A II-A — Traducere şi comentariu 37

Capitolul 1 — Prologul 37
Capitolul al II-lea — Partea întâi, doctrinară 53
Capitolul al III-lea — Partea a doua, morală 77
Epilogul (III, 16-18) 87

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢA

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ - ANUL V (LXXI), Nr. 4 - 6 APRILIE - IUNIE 1995

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: CENTRUL MITROPOLITAN - IAŞI
Bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt Nr. 16 - Iaşi 6600

COLEGIUL DE REDACŢIE

PREŞEDINTE

† I.P.S . Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

VICEPREŞEDINŢI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei şi Rădăuţilor

† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor

MEMBRI

P.C. Pr. prof. dr. PETRE SEMEN, decanul Facultăţii de Teologie - Iaşi

P.C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic - Neamţ

P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic - Agapia

P.C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic - Suceava

P.C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic - Roman

REDACTOR RESPONSABIL

P.C. Pr. NICOLAE DASCĂLU, Consilier cultural, Iaşi

Plata abonamentelor se va face în contul
401.400.141.000
B.C. "Ion Ţiriac", Filiala Iaşi
ISSN 1221 - 5988

Articolele nepublicate nu se înapoiază

Învierea Domnului - bucuria dreptilor

PASTORALĂ DE SFINTELE PAŞTI - 1995

† DANIEL
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

"Iar drepţii să se bucure şi să se veselească înaintea lui Dumnezeu, să se desfăteze în veselie."
(Psalmul 67, 3)

HRISTOS A ÎNVIAT !

Iubiţi credincioşi,

Întru lumina din noaptea sfântă a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos ni se descoperă în chip desluşit şi direct sensul ultim al întregii istorii, dar şi al vieţii noastre, a fiecăruia în parte. După ce întunericul este străpuns de făclia aprinsă în altarul bisericii, în lumina crucii glasul arhiereului sau al preotului cheamă întreg poporul credincios să se împărtăşească de lumina cea cerească. Întreaga obşte merge apoi afară din biserică, în sunete de clopot, purtând făclii de bucurie, răspândind astfel până departe bucuria biruinţei asupra păcatului şi a morţii.

Când se săvârşeşte cădirea împrejurul mesei pe care este aşezată Sfânta Evanghelie, chiar la începutul Slujbei Învierii se proclamă către cele patru puncte cardinale, spre întregul univers, primele versete din Psalmul 67: "Să se scoale Dumnezeu, şi să se risipească vrăjmaşii Lui şi să fugă de la faţa Lui cei ce-L urăsc pe El. Precum se stinge fumul, să se stingă; cum se topeşte ceara de faţa focului, aşa să piară păcătoşii de la faţa lui Dumnezeu, iar drepţii să se bucure şi să se veselească înaintea lui Dumnezeu, să se desfăteze în veselie". Aceste cuvinte cu care începe sărbătoarea bucuriei celei mai înalte par a fi mai degrabă un blestem decât o binecuvântare, însă privind cu înţelegere duhovnicească vedem că ***Învierea Domnului este supremul adevăr din istoria creaţiei, clipa restabilirii dreptăţii dumnezeieşti, anticiparea Judecăţii din urmă: "Acum este judecata acestei lumi; acum stăpânitorul acestei lumi va fi aruncat***

afară" (Ioan 12, 31). Vrăjmaşii lui Dumnezeu sunt puterile demonice ale întunericului, care seamănă în lume ura şi moartea. Aceste puteri au fost biruite mai întâi prin iubirea jertfelnică a Crucii şi apoi prin Învierea Domnului (Coloseni 2,15). Pentru că a fost pe nedrept răstignit, Mântuitorul ***"a înviat din morţi, prin slava Tatălui"*** *(Romani 6, 4), iar la doua venire a Sa toate neamurile Îl vor vedea întru slavă şi atunci îşi vor da seama că El este Acela care a venit mai întâi întru smerenie, dăruind cu blândeţe şi discreţie tuturor bunătatea şi iertarea Sa.* ***Ideea aceasta a legăturii dintre dreptate şi Înviere a fost păstrată în cultul Bisericii tocmai pentru a arăta generaţiilor viitoare că la Dumnezeu iertarea şi dreptatea sunt nedespărţite.*** *Sunt iertaţi toţi cei care se pocăiesc; păcătoşilor care se căiesc Dumnezeu le arată milă, iar celor ce au făcut fapte bune Judecătorul cel nemitarnic le răsplăteşte ca un Părinte bogat şi mărinimos. Învierea ne cheamă deci la fapte bune.*

Din icoana ortodoxă a Învierii Mîntuitorul Hristos ne priveşte, înveşmântat într-o mare de lumină, coborându-Se la iad. Când se deschide raiul, nici întunericul şi nici umbra morţii nu mai pot ţine în robie pe cei iubiţi de Hristos cel înviat. În noul Adam întreaga umanitate se reîntoarce la Dumnezeu, împlinindu-se astfel nădejdea protopărinţilor Adam şi Eva şi dorul de mântuire al tuturor celor care au murit sub Lege cu credinţa în venirea Răscumpărătorului. Citim în icoană, pe chipurile drepţilor, lumina ce revarsă pacea şi bucuria reîntoarcerii în locaşurile părinteşti, nu doar o revenire periodică şi trecătoare la o stare mai bună, ci însăşi strămutarea din ţara robiei şi pierzaniei în patria cerească şi veşnică, acolo unde Hristos, ***"Cel ce stă în mijlocul tronului, îi va paşte pe ei şi-i va duce la izvoarele apelor vieţii şi Dumnezeu va şterge orice lacrimă din ochii lor"*** *(Apocalipsa 7, 17). Mântuitorul întinde mâinile Sale, purtând stigmatele răstignirii, şi se apleacă pentru a ridica din moarte pe părinţii întregului neam omenesc şi pe cei care au vieţuit pe pământ întru dreptate.*

Iubiţi fii şi fiice duhovniceşti,

Sfânta Scriptură ne spune că: ***"Dumnezeu n-a făcut moartea şi nu se bucură de pieirea celor vii. El a zidit toate lucrurile spre viaţă şi făpturile lumii vor fi mântuite; întru ele nu este sămânţă de pieire şi moartea nu are putere asupra pământului. Dreptatea este nemuritoare, iar nedreptatea aduce moartea"*** *(Înţelepciunea lui Solomon 1,13-15). Iubirea lui Dumnezeu este mai tare decât moartea. Iar în dreptatea iubirii lui Dumnezeu, moartea şi cauzele ei, diavolul şi păcatul, sunt vrăjmaşi ai omului creat după chipul lui Dumnezeu Cel veşnic viu (I Corinteni 15,26;*

Înțelepciunea lui Solomon 2,23-24). În lumina Învierii lui Hristos nu ne mai temem de moarte, ci mărturisim adevărul şi lucrăm faptele dreptății, lepădând minciuna, lăcomia, invidia, ura, răutatea şi tot ceea ce degradează demnitatea umană.

În această sfântă zi a Învierii înțelegem şi mai deplin că evenimentul istoric ce s-a săvârşit acum două milenii în cetatea sfântă a Ierusalimului nu a rămas doar o simplă abatere de la legile naturale, menită să alimenteze nevoia de miracol a omenirii, ci este fundamentul înnoirii întregii lumi, punctul de sprijin prin care creația îşi găseşte împlinirea.

Trupul înviat al lui Hristos este arvuna învierii noastre, a tuturor, şi izvor de bucurii duhovniceşti, de tărie şi speranță. Sf. Chiril al Alexandriei exprimă astfel această părtăşie spirituală: "A înviat Hristos, călcând moartea, ca şi pe noi să ne izbăvească de stricăciune şi, oprind tânguirea din pricina ei, să ne încredințeze să strigăm plini de bucurie: ***"Ai întors plânsul meu în bucurie, ai rupt sacul meu şi m-ai îmbrăcat în veselie"*** *(Psalm 29, 12)".*

Încununarea cu moartea şi Învierea Domnului începe pentru fiecare fiu al Bisericii dreptmăritoare în clipa Botezului. ***"Iar dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom şi viețui împreună cu El, ştiind că Hristos, înviat din morți, nu mai moare. Moartea nu mai are stăpânire asupra Lui. Căci ce a murit, a murit păcatului o dată pentru totdeauna, iar ce trăieşte, trăieşte în Dumnezeu."*** *(Romani 6, 7-10). În Biserica primelor veacuri această legătură directă dintre Botez şi Înviere era deosebit de accentuată prin faptul că după ce se pregăteau în Postul Patruzecimii, catehumenii primeau Sfânta Taină a Botezului chiar în noaptea Sf. Paşti, pentru ca în toată viața lor să le fie legământ de mare preț faptul că "s-au îmbrăcat în Hristos" (Galateni 3,27) şi că sunt fii ai Învierii, lucrători ai dreptății şi ai sfințeniei în lume.*

Frați creştini,

Să ne purtăm ca fii ai Învierii şi moştenitori ai învățăturii Sfinților Apostoli şi Sfinților Părinți, în Biserica Domnului Iisus Hristos, pe care a întemeiat-o cu scump Sângele Său. Jertfelnicia şi evlavia înaintaşilor noştri ne sunt nouă, slujitorilor şi credincioşilor Bisericii neamului Românesc moştenire şi poruncă. În arhiepiscopia Iaşilor avem acum 75 de biserici în construcție, dintre care 60 la parohii. Cunoaştem dificultățile economice cu care se confruntă astăzi societatea, dar vă îndemnăm să ajutați parohiile vecine în care se construiesc biserici noi. Dorința noastră fierbinte este ca să nu existe în Moldova binecredinciosului Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt

nici un sat fără biserică. Cele 9 şcoli de teologie din eparhie pregătesc slujitorii de mâine ai Bisericii: preoţi şi cântăreţi, profesori de Religie, asistenţi sociali şi medicali, specialişti în restaurarea obiectelor de patrimoniu, pentru ca Biserica să aducă bucuria Învierii acolo unde este singurătate şi întristare, suferinţă şi deznădejde. O grijă deosebită să acordăm copiilor orfani şi familiilor sărace. Pe tineri să-i învăţăm fapta cea bună. De modul cum vom şti să le transmitem fiorul iubirii de Biserică şi de neam depinde fericirea şi mântuirea lor şi a noastră. Numărul mare de tineri care îşi dedică viaţa slujirii lui Hristos ne sporeşte nădejdea că prin rugăciune şi fapte bune vom putea fi mereu aproape de cei aflaţi în suferinţă, de bolnavi, de bătrâni şi văduve, de cei necăjiţi şi însinguraţi.

Aşadar fiţi milostivi şi drepţi, lucraţi cu înţelepciune poruncile lui Dumnezeu, folosind libertatea pentru a spori în evlavie şi iubire faţă de semeni, ***"căci judecata este fără milă pentru cel care n-a făcut milă, iar mila birueşte în faţa judecăţii"*** *(Iacov 2, 13). Iertaţi unii altora greşelile, aveţi grijă de cei pe care toţi i-au uitat, căci Domnul vă trimite în numele Lui să le daţi un semn de speranţă: un sprijin material, o bucată de pâine sau măcar o vorbă bună. Aşa şi rugăciunea va prinde aripi şi se va înălţa senină către cer. Astfel vom simţi în inimile noastre bucuria iubirii şi Învierii lui Hristos, Care a făgăduit că toţi cei ce au făcut fapte bune vor ieşi din morminte spre* ***"Învierea Vieţii"*** *(Ioan 5,29).*

Rugăm pe Hristos cel înviat să ne dăruiască bucuria sfinţilor şi drepţilor care din veac au bineplăcut lui Dumnezeu, ca să mărturisim cu feţele luminate de făclia pascală:

Hristos a înviat !
Adevărat a înviat !

PASTORALĂ DE SFINTELE PAŞTI - 1995

† PIMEN

ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ŞI RĂDĂUŢILOR

"... acum Hristos a înviat din morţi, fiind începătură (a învierii) celor adormiţi"

(I Corinteni 15,20)

Iubiţi fii duhovniceşti,

Negrăita bucurie duhovnicească pe care o trăim de Sfintele Paşti izvorăşte din faptul că Hristos prin învierea Sa cea de a treia zi "ne-a trecut din moarte la viaţă şi de pe pământ la cer", "Astăzi cerurile după cuviinţă se veselesc şi pământul se bucură": auzim cântându-se la slujba învierii. Creaţia întreagă: cerul, pământul şi cele dedesubt, adică cei din întunericul morţii la care S-a pogorât Mântuitorul sfărâmând porţile cele veşnice, s-a împărtăşit de lumina învierii. Astăzi ne bucurăm pentru că prăznuim omorârea morţii, sfărâmarea iadului şi începătura altei vieţi, veşnice; de aceea sărbătoarea Sfintelor Paşti este numită "sărbătoarea sărbătorilor", "Împărăteasă şi Doamnă" întru care binecuvântăm pe Hristos, biruitorul morţii.

Dintre toate făpturile omeneşti, cea care s-a bucurat cel mai mult de învierea Domnului a fost, firește, Prea Sânta Născătoare de Dumnezeu, Maica Domnului văzând pe Fiul ei Care pe Cruce şi prin învierea cea de a treia zi a călcat moartea cu moartea Sa.

Iubiţi credincioşi,

Înviind din morţi Domnul nostru Iisus Hristos a făcut începutul învierii celor adormiţi - celor morţi (I Cor. 15,20). Această biruinţă asupra morţii arată puterea dumnezeiască a Domnului nostru Iisus Hristos. Învierea din morţi dă adevăratul rost al vieţii noastre, aici pe pământ, adică viaţa nu se sfârşeşte la marginea mormântului, în care este aşezat trupul nostru întru nădejdea învierii şi a vieţii veşnice.

A spune despre cel decedat că "a trecut în nefiinţă" arată necredinţa în învierea morţilor, în învierea Domnului nostru Iisus Hristos (I Cor. 15,16).

Potrivit cuvintelor Sfintei Scripturi, trupurile noastre la obşteasca

înviere vor fi îmbrăcate în haina nestricăciunii şi a slavei (I Cor. 15,42-44). De această slavă se vor împărtăşi numai cei care au adormit - au murit - cu credința şi nădejdea învierii şi a vieții veşnice (Ioan 11,25) mărturisită prin faptele cele bune: "vor ieşi - învia - cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții veşnice iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii" (Ioan 5,29).

Dreptslăvitori creştini,

Mântuitorul, "Care - prin întrupare şi moartea pe Cruce n.n. - S-a dat pentru păcatele noastre ... a înviat pentru îndreptarea noastră" (Rom. 4,25). Drept aceea să fim cu toată luarea aminte la cuvintele Sfintei Scripturi: "... ați fost cumpărați cu preț - cu scumpul sânge al lui Hristos" (I Petru 1,19). "Slăviți dar pe Dumnezeu în trupul vostru şi în duhul vostru, care sunt ale lui Dumnezeu" (I Cor. 6,20); "Nu vă lăsați înşelați" - de cei ce nu cred în învierea morților - care zic - "să bem şi să mâncăm căci mâine vom muri"... "Treziți-vă cum se cuvine şi nu păcătuiți" (I Cor. 15, 32-33). "Dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii" (I Cor. 15,19).

"Nu avem aici cetate stătătoare" (Evr. 13,14); "Cetatea noastră este în ceruri de unde şi aşteptăm Mântuitor pe Domnul Iisus Hristos Care va schimba la înfățişare trupul smereniei noastre, ca să fie asemenea trupului slavei Sale..." (Filip. 3, 20-21); această stare a trupurilor ne este zugrăvită în sfintele noastre icoane, făcute după învățătura Bisericii una şi nedespărțită.

Prin Sfânta Taină a Botezului "am murit păcatului" (Rom. 6,2-4); am murit şi am înviat duhovniceşte n.n. "şi viața noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu" (Col. 2,12; 3,1-3).

Părtăşia noastră la viața în Hristos şi la învierea din morți înseamnă părtăşia noastră "la patimile Lui, făcându-ne asemenea cu El în moartea Lui" (Filip. 3, 10-11); "pentru că nouă ni s-a dăruit, pentru Hristos, nu numai să credem în El, ci să şi pătimim pentru El" (Filip. 1,29); aceasta o înțelegem şi din cuvintele aceluiaşi Sfânt Apostol Pavel: "... am judecat să nu ştiu între voi altceva decât pe Hristos, şi pe Acesta răstignit" (I Cor. 2,2). Privind permanent icoana Răstignirii Domnului înțelegem şi simțim nemărginita dragoste a lui Dumnezeu Care a trimis pe Fiul Său în lume, Domnul nostru Iisus Hristos (cf. Ioan 3,16), Care Dumnezeu fiind "... S-a smerit, ascultător făcându-Se până la moarte şi încă moarte de cruce" (Filip. 2, 6-8). În fața Sfintei Cruci mărturisim şi cântăm: "Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi sfântă învierea Ta o slăvim". Sfânta Cruce ne întăreşte în pătimirile noastre - în nevoințele noastre duhovniceşti - şi ne dă

nădejdea neclintită în învierea noastră spre viața veşnică.

Împărtăşindu-vă binecuvântarea lui Dumnezeu, odată cu acest cuvânt de învățătură, țin să vă mulțumesc din adâncul inimii tuturor celor care ați ajutat cu bani, alimente, materiale de construcții, utilaje, mână de lucru şi altele la construirea şi dotarea Căminului de Bătrâni, pe care, cu voia lui Dumnezeu, îndată îl vom da în folosință, găzduind pe bătrânii nevoiaşi din Eparhia noastră. Sunt încredințat că veți ajuta şi la întreținerea lor cu cele necesare.

În ziua luminată a Sfintelor Paşti vă întâmpin cu străvechea salutare:

HRISTOS A ÎNVIAT !

PASTORALĂ DE SFINTELE PAŞTI - 1995

† EFTIMIE
EPISCOP AL ROMANULUI ŞI HUŞILOR

"Când Te-ai pogorât la moarte, Viaţa cea fără de moarte, atuncea iadul ai omorât, cu strălucirea Dumnezeirii: şi când ai înviat pe cei morţi din cele de desubt, toate puterile cereşti au strigat: "Dătătorule de viaţă, Hristoase Dumnezeul nostru, Slavă Ţie!".

(Din troparele Sfintei şi Marei Zi Sâmbăta)

HRISTOS A ÎNVIAT!

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

S-a arătat prea dulcea primăvară. Marea s-a alinat. Cerul se arată mai strălucitor şi mai luminat, prin îndepărtarea norilor celor groşi ai iernii. Plină de dulceaţa văzduhului, încoronată de flori de bucurie arătătoare de minuni, descoperitoare de taine dumnezeieşti, a sosit - după nevoinţa călătoriei duhovniceşti a Sfântului şi Marelui Post - Sfânta Înviere a Domnului Dumnezeului şi Mântuitorului nostru IISUS HRISTOS.

*Cu Învierea Domnului **"Poarta Raiului"** s-a deschis şi cine vrea să intre poate să culeagă florile vieţii cu a căror miresmă să se împărtăşească şi pe Sfinţi să slăvească. Să ne sârguim a ne îndulci de mireasma duhovnicească dătătoare de viaţă a Învierii Domnului şi a înţelege şi a trăi acele clipe care au dus la deschiderea Raiului prin Jertfa Mântuitorului. De aceea am socotit de folos, să ne întreţinem în această mărită zi asupra triadei: **Crucea - Moarte (Mormânt) - Înviere**. Suferinţa Domnului pe Cruce a adus Moartea Sa şi punerea în Mormânt, culminând cu Învierea din morţi.*

Iubiții și aleșii mei fii duhovnicești,

Am trăit ziua de Vineri cea mare până în această Duminică între moartea și Învierea Domnului ca momente de mare preț, prin care s-a realizat legătura și comuniunea cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos nu ca mort ci ca viu, Stăpân al vieții și dătător de viață. Din momentul în care Domnul pe Cruce Și-a dat Duhul, din clipa aceea s-au întâmplat lucruri mari și dumnezeiești, pentru că Domnul, Cel ce a fost pogorât de pe Cruce și pus în mormânt până la Înviere, a realizat lucrarea de biruire a Iadului și a Morții, precum și de eliberare din legătura acestora a strămoșilor neamului omenesc: Adam și Eva.

Acele Sfinte Icoane care ne fac prezentarea Pogorârii sau a Coborârii Domnului la Iad arată intrarea triumfală a Domnului la Iad, contopind în scena aceasta și cele ce am spus mai înainte adică: biruirea Iadului și a Morții, precum și slobozirea lui Adam și a Evei din legătura morții și a Iadului. Iconografia ne prezintă o imagine sumară a acestui act măreț. În splendoarea împărătească a prezentării iconografice remarcăm ***mâna*** *pe care o întinde Mântuitorul lui Adam scoțându-l din Iad împreună cu tot neamul celor care au trăit cu temerea de Dumnezeu, împlinind poruncile Lui. Se împlinește și se întărește lucrarea mântuitoare din Vinerea Mare a Patimilor și Sâmbăta marii tăceri, până în mărita Duminică a Învierii.*

Odată cu mărturisirea pe care o facem în Simbolul de Credință că Domnul a pătimit, a murit și S-a îngropat, ne încredințăm că Domnul nu a stat în mormânt decât numai cu Trupul, iar cu sufletul a fost - în timpul celor trei zile - la locul unde erau ținute sufletele de la Adam până la venirea Mântuitorului în lume.

Coborârea la Iad este un act al manifestării puterii și măreției dumnezeiești a Mântuitorului în demnitatea Sa împărătească. Prin acest fapt, al coborârii la Iad, se arată marea dragoste a lui Dumnezeu față de Omul care a greșit, dar căruia i-a dat și nădejdea prin făgăduința venirii Răscumpărătorului, a Fiului împăcării, Care va aduce mângâierea dezlegării din blestem.

Domnul a coborât la Iad liber, viu, cu puterea Sa dumnezeiască, ca împlinitor al celor vestite de cei care au mers mai dinainte la Iad - drepții și temătorii de Dumnezeu din Legea Veche, ultimul fiind Sfântul Ioan Botezătorul.

Domnul a coborât ca biruitor, puternic, zdrobind puterea morții și a stăpânito rului iadului. Coborârea la Iad a Mântuitorului este așadar o intrare triumfală și împărătească!

Iubiţii mei,

*Astăzi mai mult ca oricând, fiind mulţi care umblă cu Sfânta Scriptură , dar o explică cum vor ei, este de mult folos să arătăm câteva locuri din care se văd lămurit cele ce v-am arătat până acum. În Faptele Apostolilor (2, 27-31), ni se arată că profetul David a vestit actul măreţ al Învierii, care a umplut de bucurie pe cei morţi din veac. Sfântul Apostol Pavel scria celor din Efes că Domnul: **"S-a pogorât în părţile cele mai de jos ale pământului"** (4,9), iar Sfântul Apostol Petru arată că Domnul Iisus **"omorât fiind cu Trupul, dar viu făcut cu duhul, cu care S-a coborât şi a propovăduit şi duhurilor care erau ţinute în închisoare, care fuseseră neascultătoare altădată"** (I 3, 18 - 20). Tot Sfântul Petru arată cum coborârea la Iad a fost şi o binevestire pentru cei morţi, **"pentru ca să fie judecaţi ca oameni după trup. dar să şi vieze, după Dumnezeu cu duhul"**(I 4, 6).*

În temeiul acestor dovezi din Sfânta Scriptură, Sfinţii Părinţi vorbesc lămurit ca noi şi mai mult să credem în acestă lucrare de viaţă făcătoare a Învierii Domnului după pogorârea de pe Cruce şi punerea în Mormânt.

Iubiţii mei fii,

*Paştele este trecerea de la moarte la viaţă, de la Iad la Paradisul cel dintâi. În timpul Sfintei Liturghii, când la strană se cântă **"Ca pre Împăratul"**, preotul, în Sfântul Altar, rosteşte printre alte rugăciuni şi pe aceasta: **"În mormânt cu Trupul şi în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în Rai cu tâlharul şi pe scaun ai fost Hristoase cu Tatăl şi cu Duhul, toate umplându-le Cela ce eşti nescris împrejur"**. Aceste cuvinte fac prezentarea atât de potrivită a drumului Domnului de la moarte la viaţă.*

*Mormântul Domnului a devenit locul gloriei Sale şi este **"izvorul vieţii noastre"**. Ieşirea din mormânt a fost minunea dumnezeirii Sale. Domnul nu a fost scos de nimeni, sau furat, sau e numai o spusă faptul că a înviat, cum căutauduşmanii Săi să ascundă învierea şi să zdruncine credinţa Sfinţilor Apostoli.*

Mormântul a devenit Biserica Domnului Înviat, Biserica pe care a zidit-o în timpul vieţii Sale, a morţii şi a strălucitei Sale Învieri. Biserica este viaţă din viaţă şi nici porţile iadului nu o vor birui (Matei 16, 18), iar steagul ei este SfântaCruce, semnul marii biruinţi. Mormântul Domnului a fost este şi va fi locul marelui pelerinaj. De la Femeile mironosiţe încredinţate de Îngeri, la Sfinţii Apostoli, la nenumăratele cete de pelerini din toate colţurile lumii, care au fost şi vor fi mereu la Sfântul Mormânt, toţi l-au aflat şi îl vor afla "gol", pentru că Domnul a înviat, dar rămâne pentru veşnicie cinstit, după spusa Profetului Isaia (11, 10).

Mormântul Domnului întăreşte mereu mesajul îngerilor că Domnul a înviat (Luca 24, 6) şi ***"fericiți sunt cei ce nu au văzut şi au crezut"*** *(Ioan 20, 29). De aceea Sfântul Apostol Pavel scria celor din Corint că prin Hristos* ***"moartea a fost înghițită de biruință"*** *şi o întreba :* ***"Moarte unde este biruința ta? Moarte unde este boldul tău?!"*** *(I Corinteni 15, 54-55).*

Şi tot Corintenilor, într-o altă împrejurare, le scria: ***"Hristos a murit pentru toți, ca cei ce viază să nu vieze loruşi, ci Aceluia care, pentru ei, a murit şi a înviat"*** *(II Corinteni 5, 15).*

Iată cum moartea cu Trupul este uşa învierii noastre. Să murim față de păcat şi să viețuim în şi cu Hristos. Să ne înnoim din zi în zi spre a avea deplinătatea învierii Domnului în inimile noastre.

Prea iubiții mei fii duhovniceşti,

În această zi de strălucită lumină, de mare mângâiere şi nădejde, bucuria noastră să nu rămână stearpă. De aceea, ca şi Sfântul Apostol Pavel pe Corinteni, îndrăznesc şi Eu, Părintele Vostru sufletesc: "Rogu-vă, în locul lui Hristos, împăcați-vă cu Dumnezeu" (II 5, 20).

Taina împăcării o găsim în Taina Crucii şi Învierii Domnului. Împăcarea cu Dumnezeu presupune o completă înnoire care înseamnă îndreptare şi sfințenie şi, care, din vrăjmaşi ai lui Dumnezeu ne face fii ai Lui. Domnul nostru Iisus ne-a adus Evanghelia împăcării şi a păcii (Efeseni 6, 15), ne-a încredințat Cuvântul împăcării (II Corinteni 5, 19) şi trebuie să fim neîncetat în lucrarea care se numeşte "slujirea împăcării" (II Corinteni 5, 18).

A trecut era separării şi a vrăjmăşiilor. Crucea, Mormântul şi Învierea Domnului ne îndeamnă la împăcarea cu noi înşine, cu aproapele nostru, şi deci cu Dumnezeu. Păcătosul împăcat cu Dumnezeu nu poate să aducă decât o slujire bineplăcută lui Dumnezeu, prin împăcare şi prin iertare din inimă a fratelui său. Relele câte se întâmplă între frați de un sânge, de un neam şi de o credință trebuie să fie şterse din catalogul atât de încărcat al zilelor noastre.

Dacă într-adevăr suntem binecredincioşi creştini, fii ai Bisericii Mântuitorului, am cunoscut iubirea Lui, că ***"El Şi-a pus sufletul Său pentru noi; iar noi datori suntem să ne punem sufletele pentru frați"*** *(I Ioan 3, 16).*

Să ne rugăm ca Paştele Domnului să fie Paştele nostru, de trecere de la omul păcatului la omul săvârşitor al binelui, frumosului, al dragostei şi al păcii; de la omul întunericului şi al tuturor netrebniciilor la omul luminat, care în orice împrejurare s-ar afla poate să spună cu inima curată: "Bucuria mea" - "Hristos a Înviat!".

*Mai mare bucurie ca aceasta nu este. Să auzim mereu că "**fiii mei umblă întru adevăr**" (III Ioan 1, 4), cutremurați la gândul că ar putea săvârşi răul.*

*La Praznicul Învierii din acest an, vă îmbrățişez cu toată dragostea părintească şi sărutându-vă cu sărutarea sfântă a dragostei vă zic: "**HRISTOS A ÎNVIAT!**" şi vă răspund:* "**ADEVĂRAT A ÎNVIAT!**".

CRUCEA LUI HRISTOS - BIRUINȚA ASUPRA MORȚII

SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE
(Fragment din ***"Tratat despre întruparea Cuvântului şi despre arătarea lui nouă prin trup")***

Despre faptul că moartea a fost nimicită şi Crucea a adus biruință asupra ei şi că ea nu mai are putere, ci e ea însăşi moartă cu adevărat, ne dă o dovadă şi un temei vădit de credință şi aceea că toți ucenicii Lui au disprețuit-o şi toți pornesc spre ea şi nu se mai tem de ea, ci o calcă în picioare, ca moartă, prin semnul Crucii şi prin credința în Hristos. Odinioară, înainte de a fi avut loc venirea dumnezeiască a Mântuitorului, toți jeleau pe cei ce mureau ca pe unii ce se stricau. Dar acum, după ce Hristos Şi-a înviat trupul, moartea nu mai e înfricoşătoare, ci toți cei ce cred în Hristos o calcă în picioare, ca pe ceva ce nu e nimic şi aleg mai degrabă să moară decât să se lepede de credința în Hristos. Căci ştiu că murind nu se pierd, ci se fac vii şi nestricăcioşi prin înviere. Iar diavolul care odinioară batjocorea cu viclenie (pe Dumnezeu) din pricina morții, după ce legăturile ei au fost dezlegate (Fapte 2,24) a rămas cu adevărat mort.

Deci dovada biruirii morții în Hristos e că, înainte ca oamenii să creadă în El, văd moartea ca înfricoşătoare şi se tem de ea. Dar după ce se mută la credința în El şi la învățătura Lui, disprețuiesc aşa de mult moartea, că pornesc spre ea cu toată hotărârea şi se fac martori ai învierii ce s-a săvârşit în Hristos împotriva ei. [...]De este cineva necredincios, după atâtea dovezi şi după atâția mucenici în Hristos, după atâta disprețuire a morții de către cei ce s-au făcut cunoscuți în Hristos, dacă se mai îndoieşte în cugel despre desființarea morții în Hristos şi despre sfârşitul ei în El, bine ar face să se minuneze de aceste lucruri aşa de mari şi să nu rămână învârtoşat în necredință, nici cu neruşinare față de cele atât de vădite. Şi precum cel ce a luat amiantul cunoaşte că rămâne nears de foc şi precum cel ce voieşte să vadă pe tiran legat trece prin țara biruitorului, aşa şi cel ce nu crede în biruirea morții să primească credința în Hristos şi să treacă la învățătura Lui. Şi va vedea neputința morții şi biruința împotriva ei. Căci mulți dintre cei ce nu au crezut înainte şi au râs, crezând pe urmă, au disprețuit atât de mult moartea, încât s-au făcut şi

mucenici ai lui Hristos.

Iar dacă moartea este călcată prin semnul Crucii şi prin credința în Hristos e vădit unei judecăți drepte că nu altcineva decât Hristos Însuşi e Cel ce ne-a dat aceste trofee şi biruințe împotriva morții şi a făcut-o neputincioasă. Şi dacă mai înainte moartea avea putere şi de aceea era înfricoşătoare, iar acum, după venirea Mântuitorului şi după moartea şi Învierea Lui, este disprețuită, este vădit că moartea a fost golită de putere şi biruită de Hristos care S-a suit pe Cruce. Căci precum după noapte vine soarele şi tot spațiul din jurul pământului se luminează de către El, fără îndoială că Soarele ce-Şi întinde lumina Sa pretutindeni a alungat şi întunericul şi pe toate le-a luminat.

Astfel, moartea fiind disprețuită şi călcată în picioare după ce s-a produs arătarea mântuitoare a Mântuitorului în trup şi sfârşitul Său pe Cruce, e vădit că El este Mântuitorul care S-a arătat în trup, Care a golit moartea de putere şi a arătat în fiecare zi în ucenicii Săi trofeele biruinței asupra ei. Căci când vede cineva oameni slabi prin fire păşind spre moarte şi neînspăimântându-se de stricăciunea ei şi neînfricoşându-se de coborârea la iad, ci chemând-o cu suflet înflăcărat, şi netemându-se de chinuri, ci alergând mai degrabă către Hristos şi păşind spre moarte decât spre viața de aici; sau când priveşte bărbați şi femei şi copii fragezi pornind şi păşind spre moarte pentru dreapta credință în Hristos, cum poate fi aşa de uşuratic la minte, sau aşa de necredincios, sau cine s-a împietrit aşa de mult la cuget încât să nu înțeleagă şi să nu judece că Hristos însuşi, pe care-L mărturisesc aceşti oameni, dă fiecăruia biruința asupra morții, făcând-o neputincioasă în fiecare dintre cei ce au credința în El şi poartă semnul Crucii? Căci cel ce vede un şarpe călcat, cunoscând cruzimea lui de mai înainte, nu se îndoieşte că acum e mort şi cu totul neputincios, afară de cazul că este stricat la minte şi nu are nici simțurile trupului sănătoase. Sau cine, văzând un leu cu care se joacă copiii nu înțelege că acesta sau e mort, sau şi-a pierdut toată puterea? Precum se pot vedea deci acestea cu ochii, aşa, văzând moartea luată în râs şi disprețuită de cei ce cred în Hristos, să nu se mai îndoiască nimeni şi să nu mai rămână lipsit de credința că moartea a fost golită de putere prin Hristos şi stricăciunea ei a încetat şi s-a desființat.

EPISTOLA A II-A CĂTRE TESALONICENI

INTRODUCERE, TRADUCERE ŞI COMENTARIU, TEOLOGIA ŞI ACTUALITATEA EPISTOLEI

ISBN 973-97478-4-1
© TRINITAS, 1995

Pr. Prof. DIONISIE STAMATOIU

EPISTOLA A II-A CĂTRE TESALONICENI:

INTRODUCERE, TRADUCERE ŞI COMENTARIU, TEOLOGIA ŞI ACTUALITATEA EPISTOLEI.

LUCRARE DE DOCTORAT

TRINITAS

EDITURA MITROPOLIEI MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI
IAŞI - 1995

Cuvânt înainte

Aşa cum reiese din titlu, lucrarea se împarte în patru părţi: prima cuprinde noţiuni introductive, a doua conţine textul şi comentariul său, a treia expune teologia epistolei, iar partea a patra conţine concluziile studiului, subliniind totodată actualitatea epistolei pentru viaţa creştină.

În prima parte, autorul vorbeşte despre activitatea Sfântului Apostol Pavel în Tesalonic şi despre întemeierea Bisericii de aici. Era a doua călătorie misionară, când, în urma unei vedenii, Apostolul înţelege că trebuie să predice Evanghelia pe pământul Europei. Întemeiază o comunitate în oraşul Filipi şi de aici trece în Tesalonic, unde, într-o perioadă de timp relativ scurtă — dat fiind că duşmanii Evangheliei i se împotrivesc, ridică poporul neştiutor împotriva lui şi este nevoit să părăsească oraşul — întemeiază o comunitate creştină, la a cărei consolidare vor contribui colaboratorii săi, Silvan şi Timotei, pe care îi lasă aici, ca şi cele două epistole pe care le va scrie acestora.

Autorul prezintă, apoi, motivele şi timpul scrierii epistolei. Este de acord cu cele ce s-au spus mai înainte, că epistola a fost scrisă la câteva luni după prima scrisoare (pe care o adresase Tesalonicenilor, în toamna anului 51) şi anume în primăvara anului 52, din Corint (p. 17). Motivul scrierii epistolei era incorecta înţelegere, de către Tesaloniceni, a celor spuse de Apostol în legătură cu venirea a doua a Domnului, pe care considerând-o iminentă, îşi părăseau lucrul în aşteptarea ei, acest fapt fiind un motiv de pauperizare a populaţiei şi de batjocură a creştinismului din partea lumii păgâne. Apostolul ţine să precizeze că data parusiei, aşa cum spusese şi Mântuitorul, n-o poate cunoaşte nimeni (în afară de Dumnezeu), şi că datoria omului este de a fi totdeauna pregătit să dea răspuns pentru faptele sale Dreptului Judecător.

Prima parte se încheie cu consideraţii despre autenticitatea epistolei. Se aduc argumente interne, preluate din cuprinsul epistolei, cât şi argumente externe, preluate din celelalte epistole pauline şi din scrierile Sfinţilor Părinţi, că epistola este opera Sfântului Apostol Pavel. În acelaşi timp, se combat obiecţiunile unor teologi raţionalişti care au contestat autenticitatea epistolei.

În partea a doua a lucrării, autorul prezintă textul epistolei corect revizuit şi comentariul său. Are în vedere: contextul, locurile paralele, norma de credinţă a Bisericii, scrierile Sfinţilor Părinţi şi comentariile moderne care i-au stat la îndemână. Comentariul este dens, fără digresiuni, tradiţional şi ortodox.

În partea a treia a lucrării, autorul sistematizează ideile dogmatice pe care le cuprinde epistola, stăruind îndeosebi asupra ideilor ei specifice: venirea a doua a Domnului, semnele ce o vor însoţi şi judecata obştească.

În epistola către Tesaloniceni, Apostolul spune că momentul Parusiei nu este cunoscut de nimeni, însă precizează că vor exista două semne premergătoare: lepădarea de credinţă şi apariţia "omului pierzării". De asemenea,

spune că vremea Parusiei se apropie, nelegiuirea sa lucrează în lume, dar există cineva "care ţine" (împiedică) pe Antihrist să se arate în lume, ca şi Parusia să aibă loc. Apostolul nu spune cine este sau cine sunt cei ce împiedică apariţia lui Antihrist. "Ceea ce se împotriveşte influenţelor lui satan şi care acum se opune acţiunii lui Antihrist", conchide Părintele candidat, bazat pe opinia mai multor exegeţi, "este opera predicatorilor creştini şi a tuturor creştinilor, care prin vorba şi fapta lor contribuie la întărirea credinţei creştine" (p. 126).

În partea a patra a lucrării, autorul vorbeşte despre actualitatea epistolei. "Există multe similitudini, multe puncte comune", spune Părintele Stamatoiu, "în preocupările de ordin spiritual ale omului contemporan şi cele ale lumii vechi...". Similitudinile sunt fireşti de vreme ce omul de astăzi, ca şi cel de totdeauna, îşi desfăşoară viaţa între leagăn şi mormânt, în aceleaşi limite ale condiţiei umane. Asemenea unora dintre tesalonicenii care socotind că a venit sfârşitul lumii, îşi părăseau îndeletnicirile zilnice, umblând fără rost şi căutând apoi cele necesare pentru trai în truda altora, tot aşa mulţi rătăciţi din zilele noastre, în numele Parusiei Domnului, cutreieră pe la casele creştinilor noştri şi, prin prozelitism sectar, seamănă în suflete teamă şi dezordine (p. 180).

Privind lucrarea în ansamblul ei, putem conchide că are merite netăgăduite, atât de fond cât şi de formă, dintre care subliniem următoarele:

1. În limba română nu avem un comentar la epistola a II-a către Tesaloniceni. Lucrarea Pr. Stamatoiu vine să umple acest gol, făcând acest lucru cu multă competenţă. Desigur, s-au scris studii şi articole pe baza unor texte din epistolă sau din alte epistole ce au tangenţă cu epistolele către Tesaloniceni, însă meritul Părintelui Stamatoiu este de a le fi consultat, de a fi luat din ele ceea ce era necesar şi de a fi elaborat un comentariu complet şi unitar.

2. Ca şi celelalte epistole pauline, şi epistolei a doua către Tesaloniceni i s-a contestat autenticitatea. Bazându-se pe argumente biblice, patristice şi istorice, Părintele candidat demonstrează că epistola aparţine autorului şi epocii în care a fost încadrată de teologii ortodocşi.

3. Sistematizarea ideilor dogmatice este, am putea zice, punctul forte al lucrării. Adunând cu grijă afirmaţiile Apostolului, făcând referiri la locurile paralele, ţinând seama de afirmaţiile Sfinţilor Părinţi şi ale comentatorilor moderni ai epistolei, Părintele Stamatoiu prezintă un studiu bine închegat de teologie biblică, aducându-şi astfel contribuţia la îmbogăţirea literaturii teologice româneşti, în general, şi a exegezei biblice, în special.

Având în vedere contribuţia personală a Părintelui Stamatoiu la interpretarea epistolei a II-a către Tesaloniceni, stilul ales, clar şi fără digresiuni al lucrării, ca şi referatele favorabile întocmite de P.C. Preoţi profesori Dumitru Abrudan şi Vasile Mihoc, de la Fac. de Teologie din Sibiu, şi de P.C. Pr. Emilian Corniţescu, profesor la Fac. de Teologie din Bucureşti, propun ca proiectul propus să fie acceptat în vederea susţinerii şi publicării ca teză de doctorat.

Pr. prof. dr. Constantin CORNIŢESCU

PARTEA I

INTRODUCERE

1. Sfântul Apostol Pavel la Tesalonic şi întemeierea Bisericii creştine de acolo

a) Din Antiohia Siriei la Tesalonic. Scurtă privire istorlcă.

Activitatea Sfântului Apostol Pavel la Tesalonic reprezintă doar un crâmpei, la fel de important ca şi altele, din îndelungata şi jertfelnica sa lucrare de vestire a Evangheliei Domnului nostru lisus Hristos între neamuri şi se înscrie în cea de a doua călătorie misionară a sa (50 - 53 sau, după alţii, 51 - 54). Cele mai importante amănunte cu privire la acest episod ni le procură atât istorisirea Sfântului Luca din Faptele Apostolilor (XVII, 1-10), cât şi Sfântul Pavel însuşi, în cele două epistole adresate acestei Biserici.

După sinodul apostolic, în primăvara anului 50, sau 51, Apostolul Neamurilor porneşte în a doua călătorie misionară. Întrucât Barnaba, luând pe Marcu, a plecat cu corabia la Cipru, Sfântul Pavel a pornit la drum, din Antiohia Siriei, împreună cu Sila (Fapte XV, 39-40). Prima ţintă era să întărească Bisericile, pe care le întemeiase deja. Asemenea întărire a prozeliţilor constituia o normă iudaică obişnuită[1], dar ea se impunea şi pentru că acestea rămăseseră expuse prigonirilor din afară şi unor tulburări dinăuntru. De aceea, pretutindeni, binevestind pe Domnul Hristos, ei făceau totodată cunoscute hotărârile statornicite de Apostoli şi de preoţii din Ierusalim şi concretizate în scrisoarea circulară a sinodului (Fapte XVII, 4).

Itinerariul apostolic începe prin vizitarea Bisericilor Siriei şi ale Ciliciei, trecând prin Tars, oraşul natal al Sfântului Pavel, şi apoi, mai departe, prin vestitele porţi Ciliciene, către Derbe, de-a lungul ţărmului sudic al lacului AK-Shioli[2]. De aici, ajungând la Listra, Sfântul Pavel a luat ca însoţitor şi ucenic pe Timotei (Fapte XVI,1-3). După Iconiu şi Antiohia Pisidiei, cei trei misionari intenţionau, probabii, să urmeze calea ce ducea spre Colose şi Laodiceea şi să coboare pe valea Meandrului spre Efes. Dacă e aşa, atunci intenţia lor a fost abătută prin voinţa Sfântului Duh (cf. Fapte XVI,6). Ei se îndreaptă spre Galatia[3], provincie centrală a Asiei Mici, unde au trebuit să zăbovească un anumit timp, datorită îmbolnăvirii Sfântului Pavel (comp. Gal. IV,14); cu acest prilej au întemeiat câteva Biserici, poate câte una în fiecare din oraşele mai însemnate pe care le-a vizitat încă o dată la începutul călătoriei a treia şi cărora le va adresa apoi, din Efes (54 sau 55), epistola numită "către Galateni".

Trecând prin Misia, plănuiau să pătrundă în oraşele bogate ale Bitiniei apusene, pe atunci provincie senatorială[4]. Poate îi atrăgea într-acolo mulţimea locuitorilor iudei[5]. Dar **"Duhul lui Hristos"** i-a împiedecat încă o dată de la îndeplinirea gândului lor (Fapte XVI,7). Misia fiind o ţară muntoasă şi puţin populată, Sfântul Pavel şi însoţitorii săi au străbătut-o fără oprire. Acesta este sensul cuvintelor:"παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν (Fapte XVI,8; παρέρχομαι = *a trece pe lângă, a omite, a fi trecător*). Lăsând deci în urma lor coastele munţilor Ida (astăzi, Kas Dagh), pe unde se pare că au luat calea, ei vor fi coborât în şesul frumos parcurs de râul Scamander, în regiunile vechiului Ilion (Troia) şi cele ale oraşului maritim Troa (Fapte XVI,8)[6].

Sfântul Luca, autorul Faptelor, nu ne comunică nimic despre această primă propovăduire a Sfântului Pavel în Troa, deşi se pare că a găsit aici un ogor fertil pentru vestirea Evangheliei şi unde va reveni în alte două rânduri (comp. Fapte XX,1-2 în combinaţie cu II Cor. II,12 şi Fapte XX,5-12; II Tim. IV,13). De această dată însă, rămânerea sa aici a fost de durată foarte scurtă, "pentru că i se destinase altă lucrare"[7]. Într-adevăr, în timpul nopţii i s-a arătat lui Pavel o vedenie, în care un bărbat macedonean îl ruga stăruitor, zicând: **"Treci în Macedonia şi ne ajută"** (Fapte XVI,9). El a înţeles-o ca pe un fapt minunat, ca un strigăt de ajutor, dar şi ca poruncă divină[8]. De aceea, s-a grăbit să-i dea ascultare. Cuvintele din versetul următor (v.10): **"am căutat să plecăm îndată în Macedonia"** înseamnă că ei s-au folosit de prima corabie ce au putut-o găsi pentru realizarea acestei călătorii.

Trecerea vorbirii de la persoana a treia la persoana întîia plural: **"noi am căutat"**, arată că din acest moment, de aici din Troa, celor trei misionari creştini li se alătură şi al patrulea, adică Sfântul Luca[9], autorul cărţii. Pentru apostolul Pavel aceasta a fost o fericită întâlnire, fiindcă dintre toţi colaboratorii în societatea cărora a avut să săvârşească marea sa operă misionară, poate singur Timotei îi era lui mai scump decât Luca.

Îmbarcându-se pe o corabie şi plutind pe lîngă insula Samotrace, vânturi prielnice le-au înlesnit celor patru propovăduitori creştini să pună piciorul pe pământ european încă a doua zi, în portul Neapolis (azi:Kavalla)[10]. Apostolul Neamurilor călca pentru întâia dată pe continentul nostru. El pornea aici o lucrare de primenire spirituală, de împăcare şi de iubire a cărei trăinicie — concretizată în instituţia Bisericii creştine — n-a cunoscut-o până acum nici una dintre împărăţiile înregistrate de cronici şi hrisoave.

La 10-12 km depărtare de Neapolis stătea înfloritoarea cetate Filipi[11]. Sfântul Luca o numeşte:"cea dintâi cetate (πρώτη πόλις) a acestei părţi a Macedoniei şi colonie romană"(Fapte XVI,12), adică, după părerea exegeţilor, oraş de frunte al acestor ţinuturi, pentru că Filipi, deşi nu era capitala primei provincii a Macedoniei, se bucura de mai multă însemnătate politică şi privilegii decât Amfipoli[12]. Către Filipi îşi îndreaptă deci paşii cei patru călători, care duceau cu ei vestea cea bună a mântuirii.

Aici, Sfântul Apostol Pavel a rămas un timp relativ scurt, poate două-trei săptămâni[13]. Silit să părăsească oraşul, mai înainte de a fi dorit, datorită celor întâmplate în urma izbăvirii unei tinere slujnice de duhul pitonicesc (Fapte XVI,16-40), el nu trece înapoi în Asia, ci continuă drumul, în Macedonia. Urmând Calea Egnaniană[14], care trecea prin Amfipoli şi Apolonia[15], după câteva zile de drum, ajunge la Tesalonic, capitala provinciei. Intrând pe poarta de răsărit a oraşului, el a poposit aici, probabil în vara anului 51 d. Hr., însoţit de Sila, poate şi de Timotei.

Sfântul Luca a rămas în Filipi, pentru a continua opera de evanghelizare şi pentru a consolida această primă ctitorie paulină pe tărâmurile europene[16]. Unii exegeţi ca: Felten, Knabenbauer, Wendt ş.a., socotesc că şi Timotei a rămas în Filipi, în urma plecării lui Pavel şi Sila. În această alternativă, el l-a urmat nu după mult timp, aducând cu sine poate şi un ajutor material, despre care Sfântul Pavel vorbeşte ocazional (Filip. IV,15-16), căci în ambele epistole către Tesaloniceni (cap.I,1), Timotei figurează alături de Pavel şi Sila (sau Silvan), ca fondator al bisericii din Tesalonic. De asemenea, la Bereea găsim pe Timotei alături de Pavel şi Sila. Luca rămâne singur, vreme mai îndelungată în Filipi.

b) Câteva cunoştinţe istorice şi geografice despre oraşul Tesalonic.

Tesalonicul, oraş în nordul Greciei (Macedonia), era situat ca şi astăzi, pe ţărmul Mării Egee, la capătul golfului thermaic[17]. Aşezat pe o colină în formă de amfiteatru, el are la sud şi est marea, iar la nord şi vest este înconjurat de o vastă câmpie fertilă, care se întinde până la poalele muntelui Olimp, al cărui vârf mereu înzăpezit farmecă privelişte a. Locaşul zeilor din mitologia greacă domină de departe orizontul oraşului. Tot aici se adună, ca să se verse în mare, trei râuri cunoscute în vechime cu numele de Axius, Lidias şi Haliacmon.

Numele oraşului a fost la început Therma sau Thermae[18], probabil după unele izvoare calde care se găseau în vecinătate. De aceea şi golful mării s-a numit mai întâi golful Thermaic. Istoricul Herodot (VII,121) ne spune că aici s-a oprit regele persan Xerxes (486-465 î.d.Hr.), în drumul său de cucerire spre Grecia.

Numele de Tesalonic, în grec. Θεσσαλονίκη, se găseşte pentru prima oară la Polibiu[19]. Acest nume a fost dat oraşului pe la finele veacului al IV-lea î.d.Hr.. Originea sa nu-i tocmai sigură. După unii, acest nume i-ar fi fost dat de însuşi Filip al II-lea, regele Macedoniei, în amintirea unei victorii împotriva Tesaliei (Θεσσαλῶν νίκη)[20], părere care astăzi — în general — este abandonată.

Mai probabilă este însă altă părere, sprijinită pe autoritatea lui Strabo (VII,21)[21], după care Cassandru, ginerele lui Filip al II-lea, a reclădit oraşul Thermae, pe la anul 315 î.d.Hr., a strămutat aici locuitori din satele vecine şi noii cetăţi, refăcute de el, i-a dat numele soţiei sale Thessalonica, fiica lui Filip şi sora lui Alexandru Macedon. Numele feminin al oraşului pare să îndreptăţească această părere, care este susţinută, de altfel, de majoritatea exegeţilor[22]. Dar

oricare ar fi originea acestei numiri, fapt este că Tesalonicul a fost întotdeauna un oraş comercial înfloritor şi unul din cele mai însemnate porturi ale Mediteranei.

Când Macedonia a căzut sub stăpânirea Romanilor, după lupta de la Pydna[23] (168 î.d.Hr.), ea a fost împărţită, după politica vicleană a Romei, în patru părţi (districte) separate între ele (administrativ dar şi ca privilegii) şi tributare Romei, păstrându-şi întrucâtva libertatea. Capitalele acestor patru districte erau: Amfipoli, Tesalonic, Pella şi Pelagonia, după cum ne informează Diodor din Sicilia (fragm. 27)[24]. După ce macedonenii au încercat în repetate rânduri, însă fără rezultat, să-şi câştige independenţa faţă de Roma, Macedonia a fost deplin incorporată imperiului roman (146 î.d.Hr.), în acelaşi timp cu Ahaia. Romanii, îmbinând acum, după cum se pare, Macedonia cu Iliria şi Tesalia, au format o mare provincie romană, cu numele de Macedonia, provincie proconsulară, care se întindea de la Marea Egee până la Marea Adriatică şi în sud până la frontierele Ahaiei[25]. Dintru început fiind provincie senatorială[26], transformată de către Tiberiu, în anul 15 d. Hr., în provincie imperială[27], ea a revenit din nou senatului, în timpul lui Claudiu, pe la anul 45 d.Hr.[28]

Tesalonicul rămâne, în continuare, capitala celui de-al doilea district al Macedoniei, dar şi reşedinţa proconsulului roman[29]. Sub Augustus (27 î.d.Hr.- 14 d.Hr.) obţine titlul de *"cetate liberă şi autonomă"*[30]. Aceasta înseamnă că avea un sfat (βουλή), o adunare a poporului (δῆμος) şi magistraţi proprii (πολιτάρχαι), ceea ce rezultă şi din relatarea Sfântului Luca (Fapte XVII,5-8). Numărul politarhilor era de cinci sau şase[31]. Ca oraş liber, cu drept de a bate monedă, Tesalonicul avea şi un vistiernic al său(ὁ ταμίας τῆς πόλεως). Administraţia şi justiţia erau deci autonome. Calea Egnatiană, cea mai însemnată arteră de circulaţie între Roma şi Orient, străbătea oraşul de la apus spre răsărit, putând fi închisă de două porţi puternice. Se văd şi azi ruinele acestui vestit drum[32]. Erau şi alte numeroase drumuri care puneau nobila şi frumoasa cetate în comunicare cu districtele vecine[33].

Populaţia oraşului era numeroasă şi eterogenă. După afirmaţia lui Strabo (VII,7), Tesalonicul era oraşul cel mai populat din Macedonia; el număra pe puţin 100.000 de locuitori[34]. În majoritate erau greci şi romani. Alături de aceştia locuiau şi un număr considerabil de evrei, atraşi aci de interese comerciale. Numărul lor trebuie să fi fost destul de însemnat[35], de vreme ce aveau nu un simplu **"loc de rugăciune"**, ca în Filipi (Fapte XVI,13), un oratoriu sau paraclis, ci sinagogă. În textul grecesc (Fapte XVII,1) citim: ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων (cu articol), ceea ce îndreptăţeşte presupunerea că la Tesalonic se afla sinagoga iudeilor din întreaga regiune: Apolonia, Amfipoli, Filipi etc., oraşe care nu aveau nici o sinagogă[36]. Această diasporă iudaică a avut, cum vom vedea, un rol providenţial în pregătirea lumii păgâne pentru îmbrăţişarea Evangheliei lui Hristos.

Tesalonicul a avut o istorie bogată şi de multe ori zbuciumată. Aici s-a ridicat arcul de triumf, care servea ca amintire a biruinţei lui Octavian şi Antoniu, în lupta de la Filipi (43 î.d.Hr.), împotriva lui Brutus şi Cassius, ucigaşii lui

Caesar. Tot aici împăratul Teodosie († 395) a săvârşit acel grozav măcel, pentru care Sfântul Ambrozie (339-397), cu bărbăţie cu adevărat eroică de ierarh, l-a oprit de la primirea Sfintei Cuminicături şi l-a exclus pentru opt luni de la biserica din Milan[37].

Sub împăratul Deciu, pe la anul 250 d. Hr., Tesalonicul şi-a pierdut autonomia, însă prin veacul al V-lea era metropola Tesaliei, Ahaiei şi a altor provincii care depindeau de prefectura din Iliria. Prefectul îşi avea reşedinţa în Tesalonic[38]. În veacurile următoare, a fost adeseori devastat şi distrus: de slavi, de avari, de bulgari, de piraţii sarasini din Creta, de normanzi, dar de fiecare dată a renăscut parcă din propria cenuşă, pentru a se ridica la o nouă putere şi la o nouă splendoare. Aici, în Tesalonic, au văzut lumina zilei, prin veacul al IX-lea, cei doi apostoli ai lumii slave: Ciril († 869) şi Metodiu († 885).

Aflat, cu unele întreruperi, în stăpânirea imperiului bizantin, Tesalonicul a căzut în 1204, pentru scurtă vreme, în mâna cruciaţilor latini. Cucerit de Murad I în 1387, a fost restituit bizantinilor (1403), care l-au cedat Veneţiei (1423). Recucerit de turci (1430), a rămas în stăpânirea acestora până în 1912, când a fost eliberat de greci. Devenind, după cinci secole, din nou liber, oraşul s-a dezvoltat repede, încât astăzi este socotit a doua capitală a Greciei şi al doilea oraş, ca importanţă, după Atena. Sub raport eclesiastic, el este reşedinţa unui mitropolit grec. În zilele noastre poartă numele de Salonic (Saloniki) şi numără peste 700.000 de locuitori[39], între care şi o puternică colonie de aromâni (macedo-români), despărţiţi de noi de veacuri, prin aşezarea slavilor şi bulgarilor în peninsula Balcanică.

c) Activitatea Sfântului Apostol Pavel la Tesalonic şi întemeierea Bisericii creştine de aici.

Sfântul Apostol Pavel, împreună cu Sila şi Timotei, însoţitorii săi de trudă apostolică, a ajuns la Tesalonic, cum am arătat mai sus, probabil în vara anului 51 d.Hr. Ei s-au oprit în acest oraş pentru că aici se afla o puternică colonie de iudei, care aveau şi o sinagogă. Cuvântul articulat ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, din textul grecesc (Fapte XVII,1), întăreşte presupunerea că aceasta era singura care deservea tot ţinutul, pentru iudeii aflaţi în diaspora în aceste părţi.

Asigurându-şi mijloacele pentru **"pâinea de toate zilele"**, ceea ce nu era un lucru tocmai uşor, cei trei misionari creştini şi-au găsit locuinţă în casa unui iudeu, cu numele Iason[40]. Chiar dacă locuinţa le va fi fost oferită gratuit, Apostolul Pavel, nevoind **"să fie povară nimănui"**, a lucrat personal, zi şi noapte, cu mâinile sale, pentru întreţinerea sa şi a colaboratorilor săi (I Tes. II,9; II Tes. III,8), aşa cum proceda de altfel pretutindeni (comp. I Cor. IX,6-18; Fapte XX,33-34). Ştim că Sfântul Apostol Pavel era, ca şi Acvila din Corint, **"făcător de corturi"** (σκηνοποιός; Fapte XVIII,3).

Aflăm de la istoricii vremii că, tocmai în acel timp, bântuia foametea, din pricina căreia preţul grâului se ridicase de şase ori peste preţul obişnuit[41]. Cu toată strâmtoarea externă, în care această foamete pusese pe Sfântul Pavel şi pe tovarăşii săi, marele misionar a devenit încă şi mai hotărât în intenţia sa de a înlătura orice bănuială de interes material, în legătură cu slujirea sa, vrând să o facă absolut în dar. Asemenea dezinteresare a întărit mult prestigiul său, mai ales în acea **"mare sărăcie"** în care se zbăteau prozeliţii din clasele de jos ale unei religii dispreţuite, cum era cea iudaică. Dacă Sfântul Pavel n-a refuzat să primească ajutor de la creştinii din Filipi (comp. Filip. IV,15-16), aceasta, pentru că ajutorul a venit pe neaşteptate, în ceasul celei mai mari nevoi şi de la unii care aveau pentru moment putinţa să ofere acest ajutor[42].

Predica lui Pavel începe după obicei în sinagogă, cu prilejul primei sărbători a Sabatului. Sfântul Luca notează: **"Şi după cum îi era obiceiul, Pavel a intrat la ei şi în trei sâmbete le-a grăit din Scripturi, dovedindu-le şi arătându-le că Hristos trebuia să pătimească şi să învieze din morţi şi că acest Iisus, pe care vi-L vestesc eu, este Hristosul"** (Fapte XVII,2-3). Spunând acestea, autorul Faptelor Apostolilor ne-a redat numai în liniile cele mai generale cuprinsul predicilor lui Pavel, ţinute în sinagoga iudeilor de aici. Cum vor fi fost ele alcătuite în amănunt, noi nu ştim, dar ne putem face oarecare idee, pe baza predicii pe care o rostise câţiva ani mai înainte, în împrejurări similare, în sinagoga iudeilor din Antiohia Pisidiei, redată mai pe larg (Fapte XIII,16-41).

Din ambele relatări, observăm că Sfântul Pavel insistă asupra acelor texte din Scriptura Vechiului Testament, cu conţinut mesianic, care profeţeau despre patimile, moartea şi învierea din morţi a lui Mesia. Face acest lucru, ştiind că iudeii de pretutindeni, inclusiv cei din Tesalonic, nesocoteau aceste texte şi aveau alte nădejdi despre Mesia şi împărăţia pe care Acesta avea să o întemeieze. Ei îşi închipuiau că Mesia va fi un erou politic, naţional, iar împărăţia Lui va fi o împărăţie pământească. Ei dădeau atenţie numai acelor locuri din Sfânta Scriptură care relevau gloria lui Mesia şi a timpurilor mesianice. Sfântul Pavel însă vrea să le arate iudeilor din Tesalonic, tot din Sfânta Scriptură, că Mesia cel prezis de profeţi trebuia să pătimească pentru noi şi să moară, documentându-le totodată că Dumnezeu nu-L va lăsa pe Acesta să putrezească în mormânt, ci-L va ridica la mărire, dându-i domnia peste împărăţia dreptăţii pe care o va inaugura şi care va dăinui în veci. Moartea şi învierea din morţi sunt, prin urmare, semnele cele mai caracteristice ale lui Mesia, care se va jertfi pentru mântuirea lumii. Trecând apoi, în expunerile sale, la însăşi persoana Domnului nostru Iisus Hristos, el le documenta că Acesta întruneşte întru Sine toate condiţiile lui Mesia. În concluzie, Acesta este cu adevărat Mântuitorul nostru. Amintind eventual şi despre istoria propriei sale vieţi, Sfântul Pavel le istorisea despre chemarea sa la apostolat de însuşi Domnul Iisus Hristos, care i s-a arătat pe drumul Damascului. Cu aceasta obişnuia să-şi termine expunerile sale[43].

Cele expuse de Sfântul Pavel nu puteau rămâne nediscutate de către iudeii prezenţi, desigur participând la aceste discuţii în primul rând mai-marii sinagogii şi bătrânii poporului. Apostolul susţine aceste dispute cu succes timp de trei sâmbete (Fapte XVII,2). Misiunea sa începută în sinagogă, unde putea găsi o adunare dornică să-i asculte predica, se continua însă şi în afara ei, în fiecare zi, împletind propovăduirea cu munca de zi şi noapte (I Tes. II,9;II Tes. III,8). Pe fiecare dintre ei nu înceta să-i îndemne ca un tată pe copiii săi"(I Tes. II,11), tratându-i cu atâta blândeţe şi bunăvoinţă, cum face numai o doică cu copiii pe care-i nutreşte (I Tes. II,7).

Urmarea acestei activităţi încordate a Apostolului, care nici nu a rămas neînsoţită de minuni şi diferite manifestări ale Duhului Sfânt (I Tes. I,5), a fost că: **"unii dintre iudeii din acest oraş au crezut şi s-au alipit de Pavel şi Sila"** (Fapte XVII,4). Între aceştia vor fi fost probabil şi Aristarh şi Secundus, despre care suntem informaţi că erau originari din Tesalonic (Fapte XX,4; XXVII,2).

Mult mai mare succes a avut însă predica sa între locuitorii păgâni de aici. Sfântul Luca adaugă: **"şi mare mulţime de elini închinători la Dumnezeu şi dintre femeile de frunte nu puţine"** s-au alipit cu credinţă de Evanghelia predicată de Pavel şi Sila (Fapte XVII,4). Este vorba de aceia dintre păgâni, dintre cei mai evlavioşi, care dintr-un sentiment de pietate internă se alipiseră de sinagoga iudeilor şi deveniseră prozeliţi iudei. Ei se lipeau însă numai sufleteşte de sinagogă, căci nu îmbrăţişau cu totul ritualul Legii mozaice. Nici iudaismul nu satisfăcea toate aspiraţiile sufletului omenesc după Dumnezeu. De aceea sămânţa creştinismului a prins foarte repede printre aceşti prozeliţi. Din acest punct de vedere, diaspora iudaică a avut, cum deja am menţionat, un rol providenţial, pregătind o elită a păgânismului pentru îmbrăţişarea Evangheliei lui Hristos[44].

Acest element iudaic asigură, pentru început, legătura necesară între predica Apostolului, bazată pe texte scripturistice, şi elementul păgân. De aceea, Sfântul Pavel, în localităţile în care predica, vizita întâi sinagogile iudaice şi îşi recruta o serie de cateheţi, atât dintre iudei, cât şi dintre prozeliţii păgâni, din care forma nucleul cel mai fervent al noii comunităţi[45]. Apoi, în faţa unei opoziţii înverşunate din partea iudeilor fanatici, se putea desprinde de sinagogă, învăţând într-o altă casă, cum procedează, de exemplu, în Corint (Fapte XVIII,6-7) şi la Efes (Fapte XIX,9).

Majoritatea creştinilor din Tesalonic erau recrutaţi dintre păgâni. Acest lucru rezultă din cele ce însuşi Apostolul le scrie: **"V-aţi întors la Dumnezeu de la idoli, ca să slujiţi Dumnezeului celui viu şi adevărat"** (I Tes. I,9; comp. şi II,14). Reiese de aici că, înainte de convertire, ei erau păgâni şi închinători la idoli şi nu cunoşteau pe Dumnezeul cel viu şi adevărat, căruia se închină acum, după încreştinare. Aceste cuvinte nu se puteau referi la iudei, care cunoşteau pe Dumnezeul cel adevărat şi nici chiar la prozeliţi. Este de remarcat, de asemenea, că în ambele epistole trimise Tesalonicenilor lipsesc cu totul citatele din Vechiul

Testament, ceea ce întăreşte concluzia că elementul iudeo-creştin era foarte slab reprezentat în această tânără comunitate creştină[46].

În ceea ce priveşte durata misiunii Sfântului Pavel la Tesaloniceni, aceasta a fost scurtă. O teribilă răzmeriţă[47], pusă la cale cu abilitate de un grup de iudei fanatici, a pus capăt binecuvântatei lucrări a Apostolului. Textul din Fapte XVII,2-3 pare să ne indice că şederea sa aici n-a trecut răstimpul unei luni. Unii comentatori[48] consideră că misiunea lui Pavel în Tesalonic a durat mai mult decât cele trei săptămâni menţionate de Luca, de vreme ce Apostolul a primit de două ori câte un ajutor material de la comunitatea din Filipi (cf. Filip. IV,15-16). De asemenea, putem presupune un interval mai mare de timp pentru ca vestea despre credinţa Tesalonicenilor să se audă pretutindeni şi să dea prilej de laudă din partea Apostolului (I Tes. I,7-9). Sunt exegeţi care prelungesc acest timp până la câteva luni[49]. Menţiunea din Fapte este însă împotriva acestei păreri. De aceea, majoritatea exegeţilor fixează durata misiunii apostolice aici, la Tesalonic, fie cu cuvinte exprese, fie tacit, la aproximativ trei-patru săptămâni. Desigur, nu atât cât ar fi trebuit pentru desăvârşirea operei începute.

Dacă în Filipi prigoana Apostolilor avea la origine vătămarea unor interese particulare ale stăpânilor unei sclave, la Tesalonic erau la mijloc motive de ordin strict religios; lupta se dădea între iudaism şi creştinism[50]. La Filipi, Apostolii sunt acuzaţi ca iudei şi că tulbură cetatea (Fapte XVI,19-21); în Tesalonic, dimpotrivă, prigoana porneşte din partea iudeilor, **"care-l opreau"**, cum spune Pavel însuşi, ca să vestească şi către neamuri despre mântuirea pe care a adus-o omenirii Domnul Iisus Hristos (I Tes. II,16). Se împlineau şi de această dată cuvintele de mustrare ale Mântuitorului adresate fariseilor şi cărturarilor, că închid împărăţia cerurilor înaintea oamenilor: **"că voi nu intraţi şi nici pe cei ce vor să intre nu-i lăsaţi"** (Matei XXIII,13). Asistând neputincioşi la răspândirea religiei creştine în rândurile păgânilor şi ale prozeliţilor, care se depărtau cu mare uşurinţă de sinagogă[51], iudeii n-au cruţat nimic pentru a izgoni pe Apostoli din Tesalonic. Ura fanatică religioasă rareori a fost dezlănţuită cu atâta înverşunare şi diabolică îndemânare împotriva unui om. **"Umplându-se de pizmă**, scrie Sfântul Luca, **iudeii au luat cu ei pe câţiva oameni răi, din pleava târguiui, au adunat gloate şi au ridicat oraşui în picioare. Apoi năvălind în casa lui Iason, căutau pe Apostoli să-i scoată afară înaintea gloatei. Dar negăsindu-i, au târât pe Iason şi pe câţiva fraţi la mai-marii oraşului, strigând: Aceşti oameni, care au tulburat toată lumea, au ajuns şi aici, şi Iason i-a primit. Toţi aceştia lucrează împotriva rânduielilor Cezarului, zicând că un altul este împărat, anume Iisus. Şi au tulburat poporul şi pe mai-marii oraşului care ascultau acestea"** (Fapte XVII,5-8).

Cu alte cuvinte, iudeii îi acuză pe Apostoli că sunt tulburători ai lumii întregi, că ar lucra contra ordinii de stat, nutrind planuri de înaltă trădare faţă de persoana împăratului, pe care ar vrea să-l înlocuiască cu alt rege, al cărui nume este Iisus. Ei ştiau prea bine că încriminările de înaltă trădare şi de lezmajestate

erau mijloacele cele mai eficace de a pierde pe cineva, care părea a fi contrar sau periculos[52]. Autorităţile romane erau deosebit de sensibile faţă de astfel de învinuiri, într-o vreme când tronul imperial părea că se clatină[53]. În realitate, acuzaţia purtată împotriva misionarilor creştini era calomnioasă, deoarece ei numeau pe Iisus Hristos Κύριος într-un înţeles cu totul deosebit de sensul ataşat de lumea greco-romană acestui titlu atribuit împăratului roman.

Incriminările ridicate au avut darul de a tulbura mulţimea adunată, cât şi pe căpeteniile oraşului (Fapte XVII,8), temându-se de mânia împăratului, care pedepsea fără cruţare chiar şi pe cei care sprijineau în vreun mod oarecare pe cei vinovaţi de înaltă trădare.

Interogaţi în legătură cu aceste învinuiri, Iason, care devenea complice întrucât îi primise pe Apostoli în casa sa, împreună cu ceilalţi prinşi, toţi cetăţeni din Tesalonic, vor fi explicat că este vorba de o rea înţelegere a cuvintelor lui Pavel şi a credinţei tuturor creştinilor, care nu urmăresc să uzurpe tronul împărătesc. Iisus Hristos este regele mesianic prezis de profeţii Vechiului Testament, iar împărăţia lui este de natură spirituală, care tinde spre cer, nu una pământească, care să uzurpe tronurile împărăteşti.

Din toate acestea, mai-marii cetăţii vor fi înţeles că învinuirile aduse contra Apostolilor se reduc la unele divergenţe de păreri religioase de ale iudeilor, care nu incumbă în sine nici un pericol pentru ordinea de stat existentă[54]. Totuşi, spre a face, întrucâtva, pe placul poporului adunat, ei nu-i eliberează pe Iason şi pe ceilalţi prinşi, decât în schimbul unei cauţiuni în bani (Fapte XVII,9), ca o garanţie că ei, cum şi oaspeţii lor, nu vor mai da cuiva motiv de plângere.

Această soluţionare a cazului nu se poate numi nefavorabilă. Meritul trebuie să se atribuie în primul rând lui Iason. El va fi fost nu numai un creştin convins, dar se va fi bucurat şi de trecere şi încredere la căpeteniile cetăţii[55]. În urma celor întâmplate, Sfântul Pavel şi însoţitorii săi nu mai puteau rămâne însă în Tesalonic. Ei ar fi adus cu prezenţa lor pe Iason şi pe ceilalţi creştini în prea mare pericol. De aceea, încă în aceeaşi noapte, luându-şi cu inima grea rămas bun de la învăţăceii săi, au părăsit Tesalonicul, îndreptându-se spre Bereea (Fapte XVII,10). Era unul din cele mai sigure adăposturi din întreaga Macedonie.

Timpul scurt cât a rămas la Tesalonic a fost îndeajuns totuşi, pentru ca Sfântul Pavel să fondeze şi aici o biserică creştină, care merita deja să fie citată ca model şi ştia să înfrunte cu succes persecuţia[56]. El a reuşit, de asemenea, să organizeze această comunitate. În prima epistolă adresată lor se vorbeşte despre **"întâi-stătători"** (προϊστάμενοι), prin care trebuie să înţelegem pe membrii ierarhiei bisericeşti şi pe care Apostolul îi recomandă dragostei şi stimei membrilor comunităţii (I Tes. V,12-13).

Fiind deci obligaţi să părăsească Tesalonicul, Sfântul Pavel împreună cu Sila[57], urmând poruncii Domnului: **"când vă urmăresc pe voi în cetatea aceasta, fugiţi în cealaltă "** (Matei X,23), au luat drumul spre Bereea[58]. Îndepărtaţi de marea cale romană egnatiană (Via Egnatia), având puţine legături

cu Tesalonicul, locuitorii din Bereea duceau o viaţă aproape independentă, liniştită şi plăcută, proprie oraşelor mici şi izolate de marile centre politice şi comerciale. Cicero îl numeşte *oppidum devium*, adică un oraş ieşit din cale[59]. Aflat la aproximativ 75 km depărtare de Tesalonic, dar pe un drum lateral, Bereea oferea apostolilor noştri mai multă siguranţă contra unor eventuale persecuţii. Aşa se explică şi faptul că Sfântul Pavel nu s-a îndreptat spre Pella, oraş mai mare şi mai renumit, la care ar fi putut ajunge mai uşor, dar şi comunicaţia cu Tesalonicul prin marea arteră egnatiană era mai puternică.

Sfântul Luca ne mărturiseşte că iudeii de aici aveau o fire mai nobilă, erau mai mărinimoşi decât cei din Tesalonic (Fapte XVII,11), adică mai liberi de prejudecăţi şi patimi şi totodată mai drepţi în judecata lor şi mai oneşti[60]. Ei au primit cuvântul Apostolului **"cu toată osârdia"**, căutând numai să se încredinţeze şi din Sfânta Scriptură dacă cele spuse sunt aşa sau nu (Fapte XVII,11).

Sosirea la Bereea a unor trimişi din partea iudeilor necredincioşi din Tesalonic a determinat pe Sfântul Pavel să părăsească şi acest oraş; a plecat spre mare, pentru a coborî în Grecia propriu-zisă. Sila şi Timotei au rămas la Bereea spre a consolida, împreună cu Sosipatru (comp. Fapte XVII,14) şi cu alţi convertiţi dintre localnici, biserica înfiinţată acolo (Fapte XVII,14). Apostolia Sfântului Pavel în Macedonia se încheia astfel cu înfiinţarea a trei biserici: Filipi, Tesalonic şi Bereea, care au fost cele dintâi ctitorii ale Evangheliei mântuirii pe continentul nostru.

Urmărit pas cu pas de iudei, activitatea Sfântului Apostol Pavel în Macedonia trebuia, cel puţin pentru moment, întreruptă. Însoţit de un număr restrâns de credincioşi, el porneşte spre mare, către Dium, unul din porturile apropiate de Bereea[61]. Prin acest port treceau corăbiile care plecau din Tesalonic spre Atena sau Corint. Împreună cu tovarăşii săi de călătorie, Sfântul Pavel se urcă în una din aceste corăbii, îndreptându-se spre sud. Descinde la Atena şi după un popas nu lipsit de roade (Fapte XVII,15-34), în cea mai strălucită cetate a Greciei antice, cetatea culturii şi a elocinţei, ajunge în sfârşit la Corint. Se apropia de culmi o viaţă de jertfelnică şi înălţătoare slujire apostolică, în cucerirea lumii păgâne pentru Hristos şi pentru vestea cea bună a mântuirii. Acest din urmă oraş, Corintul, capitala provinciei romane Ahaia, unde Sfântul Pavel va rămâne un an şi şase luni (Fapte XVII,1-18), prilejuieşte prin întâlnirea cu proconsulul Galion, şi un punct de reper preţios în orânduirea cronologiei vieţii şi activităţii marelui Apostol al Neamurilor[62].

2. Motivele şi scopul scrierii epistolei

a) De la plecarea din Tesalonic, Sfântul Apostol Pavel era permanent preocupat de starea acestei tinere comunităţi, pe care o lăsase în vâltoarea persecuţiei. Era nu numai un mare misionar, un întemeietor de Biserici; era şi un părinte al Bisericilor. El însuşi mărturiseşte că, dincolo de toate primejdiile pe care le înfruntă, ceea ce îl împresoară în fiecare zi este grija de toate Bisericile" (II Cor. XI,28 ş.u.). Ajuns la Atena, aşteaptă aici pe Sila şi pe Timotei (I Tes. III,1), dar gândul său era mereu la cele de mai înainte. Şi fiindcă el, personal, nu se putea înapoia, îndată ce l-a reîntâlnit pe Timotei, l-a trimis pe acesta la Tesalonic să-i aducă ştiri. Era primul pas pentru restabilirea legăturii cu creştinii din Tesalonic (I Tes. III,1-6). Unii comentatori cred că acum, cu acest prilej, Pavel a trimis Tesalonicenilor o mică scrisoare[63]. Faptul pare însă puţin probabil.

Timotei şi-a îndeplinit misiunea cu mult tact. El era gata oricând să ducă la bun sfârşit orice misiune din partea marelui Apostol. Îi era cel mai devotat dintre toţi discipolii. S-a dus deci la Tesalonic, a înfruntat cu bărbăţie greutăţile drumului şi primejdiile persecuţiei şi a dus creştinilor de acolo cuvântul Dascălului.

În acest timp, Apostolul Pavel părăsise Atena. Timotei l-a găsit în Corint şi i-a dat un raport foarte îmbucurător despre tăria credinţei Tesalonicenilor şi despre dragostea lor faţă de cel ce i-a convertit (I Tes. III,6-7). Inima Apostolului s-a uşurat aflând ştiri despre toţi şi despre fiecare în parte. Erau însă două veşti îngrijorătoare, pe care Timotei nu le-a ascuns[64]. Ele alcătuiesc motivele principale şi directe pentru care Pavel a scris prima sa epistolă către Tesaloniceni.

Primul motiv era de ordin practic: persecuţia contra creştinilor din Tesalonic nu se stinsese, ci era tot mai apăsătoare. Evident era nevoie de sfatul şi de îmbărbătarea Apostolului, pentru a preveni pericolul lepădării de credinţă şi pentru a-i întări în suferinţele îndurate. Al doilea motiv (cel principal) era de ordin doctrinar şi privea îndeosebi două idei de natură eshatologică.

Doctrina eshatologică pare să fi impresionat cel mai mult pe primii creştini. Ea era cuprinsă în predica apostolică, care vestea bunurile de natură spirituală din lumea viitoare. Mântuitorul Iisus Hristos avea să vină iarăşi să judece vii şi morţii. Sfârşitul lumii, învierea morţilor, venirea a doua (*parusia*) şi judecata din urmă formau cele mai importante învăţături eshatologice din predica apostolică. Într-o atmosferă plină de persecuţii şi cu sentimentul religios aprins de credinţa cea mai curată, creştinii trăiau cu intensitate speranţa acestei învăţături, rezumată în cuvintele:"**Domnul vine**" (**Maran Atha** cf. I Cor. XVI,22). Apostolul Pavel însuşi vestise tesalonicenilor acestă învăţătură. În lipsa lui, s-au format însă două nedumeriri cu privire la doctrina eshatologică.

Una privea învierea morţilor şi participarea lor la judecata viitoare, iar cealaltă privea timpul parusiei Domnului. Se pare că Tesalonicenii se temeau că

cei adormiţi nu vor putea lua parte la splendoarea parusiei Dumnezeu-Omului. Cu cât trecea timpul, problema aceasta devenea tot mai arzătoare, deoarece unii creştini mureau. Îngrijorarea aceasta pentru cei morţi preocupa direct şi pe cei vii, care se temeau ca nu cumva parusia Domnului să vină prea târziu, când nu vor mai fi în viaţă. Apostolul lămureşte această doctrină în prima sa epistolă (I Tes. IV,13-18), în sensul că, cei adormiţi întru Hristos nu numai că nu vor fi lipsiţi de privilegiul deosebit de a lua parte la venirea a doua a Mântuitorului, dar ei vor avea chiar o întâietate, deoarece cei vii vor fi răpiţi în nori după învierea celor adormiţi, aşa că toţi vom participa la actul final al parusiei Domnului.

A doua preocupare eshathologică a Tesalonicenilor era data parusiei. Când va reveni Domnul? Întrebarea crea neastâmpăr în aceste zile de persecuţii şi de agitaţii de tot felul. Creştinii primei generaţii doreau să afle, dacă le-ar fi fost cu putinţă, chiar luna şi ziua când avea să vină Domnul, ca să mântuiască pe cei aleşi (I Tes. V,1). Era cea mai puternică speranţă, mai ales în epoci de aprige suferinţe şi persecuţii. Ea frământa şi pe cititorii epistolei a II-a a lui Petru (III,8-9). Este însă Parusia Domnului un fapt care poate fi precizat curiozităţii omeneşti? Mântuitorul însuşi ne-a spus că numai Tatăl din ceruri cunoaşte clipa când va crede de cuviinţă să trimită pe Fiul Său să judece vii şi morţii (Matei XXIV,36). De aceea când scrie Tesalonicenilor despre anii şi zilele parusiei (περὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, I Tes. V,1-10), Apostolul Pavel le reaminteşte predica sa orală, stabilind principiul că ceasul venirii Domnului nu poate fi ştiut dinainte, căci va veni ca un fur în noapte, sau ca ceasul femeii care naşte, tocmai în clipa în care lumea se va crede în mai multă pace şi siguranţă[66].

Despre aceste lucruri — şi despre altele — le-a scris Apostolul în prima sa epistolă către Tesaloniceni. Era în Corint, la câteva luni după sosirea sa în acest oraş, adică în iarna anilor 51-52.

b) La scurtă vreme după trimiterea epistolei, Apostolul a primit, fie prin scris, fie oral, ştiri despre Biserica din Tesalonic. Nu putem şti cine i-a adus aceste ştiri, dar ele erau în parte îmbucurătoare, în parte alarmante. Persecuţia continua cu furie, însă credincioşii Tesalonicului rezistau cu curaj. Ei făcuseră progrese reale în virtuţile creştine, în credinţă şi în dragoste (II Tes. I,3-4). Lămuririle doctrinare date de Apostol par a fi calmat neliniştile lor cu privire la starea celor decedaţi înaintea parusiei Domnului. Dar, de altă parte, nedeterminând timpul, ele au făcut să reaprindă încă mai mult nerăbdarea şi curiozitatea lor, în ceea ce priveşte data, pe care o socoteau foarte apropiată, a acestui măreţ eveniment[67]. Unii dintre ei pretindeau să aibă revelaţii particulare foarte precise. Se agita această problemă în orice ocazie, până şi în adunările liturgice. Într-o asemenea stare de surescitare mintală, se accepta fără prea mult discernământ, tot ceea ce părea să furnizeze vreo dată, chiar neverosimilă, asupra chestiunii care pasiona masa crdincioşilor[68]. Unii entuziaşti, mai mult sau mai puţin conştienţi de rolul lor de falsificatori, mergeau până la a se servi, pentru

a rătăci imaginaţia populară, de cuvinte şi de scrisori presupuse ca venite de la Pavel şi care anunţau sfârşitul lumii într-un timp foarte apropiat[69].

în aceste circumstanţe, munca manuală putea să apară superfluă unor oameni care credeau a fi pe punctul unei schimbări radicale în condiţiile vieţii. Scene analoage — de indiferenţă faţă de bunurile pământeşti şi faţă de datoriile vieţii prezente — aveau să se repete pe la anul 1000, în Evul Mediu[70]. Însă acest dezgust pentru ocupaţiile terestre şi pentru grijile cotidiene se putea constitui într-un pericol pentru viitorul tinerei Biserici şi, în acelaşi timp, putea fi cauza altor rătăciri.

Pentru a readuce pe credincioşi la o conduită mai înţeleaptă şi mai practică, Sfântul Pavel reia pana pentru a doua oară. Toată epistola sa tinde să stabilească clar că Parusia este destul de îndepărtată pentru a se neglija trebuinţele prezentului. Un interval mai mult sau mai puţin lung, imposibil de precizat, îi separă încă de venirea glorioasă a Domnului. Aceasta va fi precedată de unele semne premergătoare: apostazia şi ivirea **"omului nelegiurii"**, adică a lui Antihrist, semne anunţate deja şi de Divinul Învăţător. Până atunci, deci, nu trebuie să se dezintereseze de grija de a-şi câştiga pâinea prin muncă stăruitoare şi cinstită: **"Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănânce"** (II Tes. III,10).

Scopul scrierii rezultă din cele de mai sus şi poate fi sintetizat în următoarele trei idei:

1. De a-i îmbărbăta pe cititori în suferinţele lor pentru credinţa creştină, punându-le în faţă răsplata care îi aşteaptă de la Dreptul Judecător.

2. De a restabili adevărata învăţătură creştină cu privire la parusia Domnului şi sfârşitul lumii şi de a respinge iluziile care stăpâneau încă pe unii tesaloniceni în această privinţă.

3. De a reînnoi porunca dată şi prin viu grai, ca fiecare să-şi ducă viaţa în bună rânduială, adică să-şi îndeplinească îndatoririle vieţii acesteia în linişte şi seriozitate; nimeni să nu se dedea unei vieţi trândave şi vicioase **"în aşteptarea"** parusiei Domnului.

Totodată Apostolul ţine să le atragă cititorilor săi atenţia asupra subscrierii sale, ca semn al autenticităţii epistolei (II Tes. III,17), pentru că altă dată să se poată feri de a fi induşi în eroare de unele scrieri falsificate, care sunt tendenţioase şi răuvoitoare (cf. II,2)[71].

Apostolul îi învăluie pe toţi în aceeaşi iubire şi grijă de adevărat părinte sufletesc. Dar epistola nu mai poartă într-însa căldura sufletească, duioşia şi seninătatea primei epistole. Apostolul era mâhnit şi îngrijorat.

misiuni a Sfântului Pavel în capitala Ahaiei, în anii 51-52, la scurt interval una de cealaltă. Ele constituie primele epistole pauline şi între cele dintâi scrieri neotestamentare, socotind Evanghelia după Matei în aramaică cea dintâi.

4. Autenticitatea epistolei

O carte este autentică atunci când prin conţinut şi formă aparţine autorului căruia i-a fost atribuită. Autenticitatea se clădeşte pe relaţia corespunzătoare între personalitatea autorului, cuprinsul şi forma de expunere a cărţii şi se demonstrează cu argumente istorice şi literare. Biserica noastră, urmând metodei istorico-critice pe care a adoptat-o în cercetare, se serveşte, pentru apărarea autenticităţii cărţilor cuprinse în canonul Noului Testament, de dovezi de natură externă şi internă.

Dovezile interne sunt luate din însuşi cuprinsul cărţii şi ele se referă la menţiuni privind numele autorului, primii cititori, împrejurările scrierii, legăturile interne (idei, limbă şi stil etc.) cu celelalte scrieri ale aceluiaşi autor.

Dovezile externe sunt mărturiile Sfinţilor Părinţi şi ale scriitorilor bisericeşti din primele veacuri, care au cunoscut mai de aproape originea cărţilor Noului Testament, au văzut şi au folosit chiar unele autografe, citând din ele în operele lor, au folosit primele copii şi traduceri ale acestora. Aceste mărturii au un caracter explicit, când numiţii scriitori vorbesc direct despre autorii şi timpul apariţiei acestor cărţi, sau implicit, când din datele lor noi tragem concluzii asupra originii şi autorilor lor.

Valoarea dovezilor externe este confirmativă, iar a celor interne demonstrativă[82]. Când ambele se armonizează, întregindu-se, putem trage concluzii absolute. Acesta este cazul şi cu Epistola a II-a către Tesaloniceni, de care vorbim.

a) Dovezi interne.

Ca şi prima epistolă adresată Tesalonicenilor, şi aceasta este scrisă în numele Sfântului Pavel şi al celor doi colaboratori ai săi: Silvan şi Timotei. Face acest lucru din amabilitate fagă de colaboratorii săi, pentru că epistola este opera doar a Sfântului Pavel. Stilul, vocabularul şi problematica epistolei sunt specific pauline. Informaţiile pa care le avem în cuprinsul ei referitoare la viaţa Sfântului Apostol Pavel concordă cu cele pe care le aflăm în Faptele Apostolilor. Între această epistolă şi prima epistolă adresată Tesalonicenilor există o strânsă legătură, încât trebuie să spunem că cel ce a scris pe cea dintâi, acelaşi a scris-o şi pe a doua.

Din acest punct de vedere relevăm următoarele idei:

1. Apostolul nu mai simte nevoia să-i asigure pe cititori de toată dragostea şi solicitudinea sa, cum făcuse în prima epistolă (I,3 ş.u.). Dar el ţine să accentueze şi de această dată, ca şi în prima epistolă, că a lucrat în mijlocul lor zi şi noapte, pentru a-şi agonisi cu lucrul mâinilor proprii pâinea sa şi a colaboratorilor săi, ca să nu fie povară cuiva, îngreunând astfel primirea Evangheliei. Le este prin aceasta un bun exemplu (I Tes. II,9; II Tes. III,8).

2. Persecuţiile, pe care cititorii săi au trebuit să le îndure pentru credinţa lor (cf. I Tes. I,6; II,14; III,3 ş.u.), sunt prezentate în lumina acelor suferinţe pe care Domnul Insuşi şi Biserica din Ierusalim au trebuit să le îndure şi li se spune că el le-a atras atenţia, încă de mai înainte, că vor trebui să se aştepte la astfel de prigoniri. În epistola a doua, Apostolul vorbeşte, de asemenea, despre aceste persecuţii, dar nu mai vorbeşte despre ele în înţelesul de mai sus, ci acum le spune că, datorită acestor prigoniri şi necazuri, ei vor primi dreapta răsplată din partea lui Dumnezeu (II Tes. I, 4-7).

3. Îndemnul de a se feri de desfrâu şi lăcomie, dat în prima epistolă (IV, 3-8), nu se mai repetă. El şi-a atins scopul. Dar îndemnul de a se feri de trândăvie, de viaţa dezordonată, pe care în I Tes. IV,1 l-a dat numai pentru a preveni eventuale asemenea cazuri, în II Tes. III,11 se repetă chiar datorită unor cazuri concrete, care s-au constatat între timp în mijlocul lor.

4. Tot astfel s-a făcut menţiune în I Tes. (IV, 13 ş.u.; V,1 ş.u.) despre parusia Domnului numai pentru a linişti pe cititori cu privire la soarta celor morţi. În cea de-a doua epistolă (cap.II), Apostolul revine asupra acestei învăţături, pentru a lămuri de astă dată unele nedumeriri ivite în mijlocul lor[83].

Există, sub toate aceste raporturi, o strânsă legătură, dar şi o gradaţie evidentă de la prima la cea de-a doua epistolă. Elogiul făcut Tesalonicenilor pentru progresele lor în virtutea creştină este mai accentuat. Persecuţia s-a agravat, dar în acelaşi timp a crescut tăria perseverenţei lor în credinţă. Ceea ce îi preocupă acum nu mai este soarta celor repauzaţi înaintea parusiei, căci învăţătura dată în prima epistolă i-a liniştit asupra acestui punct: este iminenţa revenirii Domnului. De aici o agravare marcată în dereglarea conduitei mai multora dintre ei, în sensul abandonării muncii şi a îndatoririlor vieţii de fiecare zi. Apostolul nu se mai mărgineşte la simple recomandări, ca înainte (I Tes. IV,11-12); el ia măsuri şi pune în lucrare disciplina bisericească[84].

Un critic contemporan făcea, pe bună dreptate, următoarea remarcă, referitor la cele două epistole către Tesaloniceni: *" Nu sunt nişte disertaţii generale, fără patrie şi fără scop particular. Ele au fost provocate de ocazii speciale, elaborate pentru circumstanţe şi cititori determinaţi, conform cu nevoile acestor cititori"*[85]. Totul permite, deci, un control. Acest control a fost făcut, şi armonia remarcabilă care există între numeroase detalii din epistolele pauline cu relatările din Faptele Apostolilor demonstrează, în modul cel mai convingător, autenticitatea acestor epistole. *"Ele abundă în trăsături biografice, în efuziuni intime, care, dacă nu ar fi ieşit de sub pana lui Pavel, ar însemna înşelătoria cea mai rafinată"*. Înşelătorie imposibilă de altfel, căci Apostolul Neamurilor este un

scriitor de o *"inimitabilă originalitate"*. Ele au *"unele caractere profund marcate care le disting de toate celelalte produse literare"*[86].

În baza acestui raport, cât şi a gradaţiei evidente, trebuie să zicem nu numai că autorul ambelor epistole este acelaşi, adică Sfântul Apostol Pavel, ci totodată este imposibil de a admite ideea mai multor critici protestanţi, ca: Grotius, Ewald, Weiss etc., din veacurile XVIII-XIX, că epistola a II-a către Tesaloniceni ar fi fost scrisă încă în Bereea, înainte de I Tesaloniceni.

b) Stilul şi vocabularul epistolei confirmă, de asemenea, originea ei paulină. Limba în care a fost scrisă este limba greacă elenistică, numită şi dialectul comun (κοινὴ διάλεκτος), limbă care se vorbea atunci pe tot cuprinsul imperiului roman. În această limbă au fost scrise toate cărţile Noului Testament, în afară de Evanghelia după Matei, redactată iniţial în limba aramaică şi apoi tradusă în greceşte. Ele au avut astfel avantajul de a pătrunde peste tot şi a fi înţelese de toţi locuitorii imperiului roman[88]. în acest fapt putem să vedem o înţeleaptă hotărâre a Providenţei divine pentru înlesnirea răspândirii Evangheliei în lume.

Toate epistolele pauline, inclusiv cea către Romani, au fost scrise, deci, în limba greacă. Dar stilul şi limba acestora prezintă, după cum observă învăţaţii[89], caractere speciale. Apostolul se serveşte de această limbă, dar tratând chestiuni doctrinare, nu o dată toarnă în cuvinte vechi conţinut nou, creştin. El foloseşte limba obişnuită, a conversaţiei, nu cea academică, de şcoală. In stilul său se semnalează expresii şi construcţii sintactice proprii provinciei natale, Tarsul Ciliciei, unele ebraisme, unele iregularităţi gramaticale[90]. Pe de altă parte, însă, vocabularul considerabil[91] şi în special cuvinte compuse, participii şi particule, frecvente paronomaze[92], bogăţia sinonimelor, abilitatea cu care el mânuieşte particulele, întorsătura ingenioasă pe care o dă adesea gândirii sale, dovedesc că "el poseda perfect limba greacă şi că, dacă ar fi vrut să-şi îngrijească limbajul, ar fi fost cu uşurinţă ireproşabil sub acest raport"[93]. Prins fiind în mijlocul atâtor preocupări, el nu avea deloc timpul, poate nici dorinţa de a scrie elegant[94]. De altfel, el a dictat cele mai multe din epistolele sale (cf. Rom. XVI,22; I Cor. XVI,21; Col. IV,18; I Tes. III,17 etc.) şi în timp ce secretarul (tahigraful) scria câteva cuvinte, alte gânduri se zămisleau în mintea Apostolului şi dădeau o nouă întorsătură frazei începute.

Unii critici negativi au denigrat în termeni neştiinţifici scrisul paulin: "Nu este crezut ca un om care să fi luat lecţii, chiar elementare de gramatică şi de retorică, să fi scris această limbă bizară, incorectă, atât de puţin grecească, care este cea a epistolelor lui Pavel". Alţi partizani ai şcolii negative, mai cinstiţi şi mai serioşi, au lăudat "supleţea incomparabilă a Apostolului de a mânui expresiile greceşti" şi "coloritul grecesc" care se manifestă pretutindeni[95]. "A acuza cineva pe acest mare Apostol de ignorarea unor reguli gramaticale, înseamnă a dovedi că, dacă a citit epistolele sale, le-a citit numai ca un gramatician şi că în loc de a se ocupa de fond, s-a ocupat numai de formă, ca şi cum în asemenea scrieri

el trebuia să caute altceva decât adevărul care luminează inteligenţa şi care mişcă inima"[96]

Englezul W. Ramsay[97], protestând cu indignare împotriva unor asemenea aprecieri lipsite de obiectivitate, afirmă că sunt pasaje în epistolele pauline, în special din I Corinteni şi Romani, în care "limbajul s-a ridicat la înălţimea lui Platon în Fedra". "Probabil ar fi locul aici, spunea un atent cercetător al scrierilor pauline[98], să precizăm şi să spunem că Pavel cunoştea bine limba greacă, de vreme ce de-abia dacă găseşti în scrierile sale trei sau patru greşeli de gramatică, şi încă şi acestea se pot explica. Ceea ce nu cunoştea, sau mai curând nu folosea, erau formulele de retorică clasică".

În ceea ce priveşte stilul, Sfântul Pavel nu este un narator ca Sfântul Luca, nici un contemplativ ca Sfântul Ioan, ci un predicator, un apologet, un polemist. Personalitatea covârşitoare a marelui Apostol şi-a creat un stil propriu. El scrie ca şi cum are auditoriul în faţa sa. Unele pasaje lasă impresia că ar fi o conversaţie însufleţită, reprodusă fără a mai fi fost corectată, după notele unui stenograf[99]. Ceea ce caracterizează, mai mult decât orice, stilul Sfântului Apostol Pavel este energia sa extraordinară, care acţionează cu forţă şi în mod constant asupra cititorului. "Ori de câte ori citesc pe Apostolul Pavel, mi se pare că aud nu cuvinte, ci tunete", zice Fer. Ieronim[100].

Cu referire specială la Epistola a II-a către Tesaloniceni, învăţaţii arată că ea conţine numai 10 ἅπαξ λεγόμενα[101], dintre care 5 se regăsesc în Septuaginta; 3 şi anume: ἀτακτεῖν, ἀτάκτως, εὔδειγμα, în greaca timpului lui Pavel; καλοποιεῖν este o variantă din Levitic V,4. Rămâne ὑπεραυξάνειν care se regăseşte în greaca din sec. II d.Hr., dar este şi în uzul de vorbire paulin, care foloseşte adeseori compuşii cu ὑπέρ.

Se relevă în cele două epistole către Tesaloniceni un mare număr de cuvinte pentru care Sfântul Pavel a împrumutat semnificaţia din Septuaginta sau din uzul de vorbire creştin al timpului, ca: ἀγαθωσύνη, ἀγάπη, ἁγιάζειν, ἀνομία, şi altele, care au devenit termeni tehnici ai creştinismului, ca: ἀδελφός, ἀπόστολος, ἐνέργεια, μυστήριον, παρουσία etc.

în sfârşit, un însemnat număr de cuvinte folosite de Sfântul Pavel în aceleaşi epistole: ἀγαπητός, αἰώνιος, ἀπέσκειν (τινι), ἀσπάζεσθαι, εὐχαριστεῖν, κατέχειν, Κύριος, παρουσία, υἱὸς Θεοῦ etc. au fost regăsite în inscripţii şi papiruşi şi, din acest fapt, au primit o lumină nouă.

în ceea ce priveşte construcţia frazei, învăţaţii au observat că există şi elemente proprii, specifice acestei epistole, dar şi elemente comune ambelor epistole către Tesaloniceni cât şi celorlalte scrieri pauline, sau neotestamentare în general.

Concluziile unor astfel de amănunţite cercetări arată că, din examenul limbii şi stilului epistolelor către Tesaloniceni, nu se poate conchide nimic împotriva autenticităţii lor. "Se găsesc prea multe semne ale originii lor pauline, prea adesea sunt în acord cu celelalte epistole pauline, pentru a fi cazul să ne îndoim de autenticitatea lor". Dacă uneori întâlnim fraze care le sunt particulare,

aceasta dovedeşte doar că Pavel nu se reducea la a repeta aceleaşi formule, că uneori în aceste epistole a fost original, sau că a reprodus citate sau expresii din Septuaginta[102]. Dacă le citeşti fără idei preconcepute nu poţi să negi că găseşti aici limba şi stilul lui Pavel; aşa cum a spus Reuss: "pentru o expresie ne-paulină se găsesc zece care sunt pauline"[103]. Vocabularul este paulin, apreciază învăţatul englez G. Milligan, chiar dacă unele fraze şi expresii sunt folosite într-o manieră care nu era uzuală la Pavel; cu toate acestea, ţinuta generală aminteşte "aceeaşi atmosferă în care un mare scriitor îşi dezvoltă toate operele sale şi pe care noi îl asociem cu numele Sfântului Pavel"[104].

Cât priveşte asemănările care există între cele două epistole, se poate spune că este un argument dublu tranşant. Unii critici radicali susţin că ele dovedesc că un falsificator a imitat prima epistolă pentru a compune alta, dar se poate încă mai bine susţine că cea de a doua este a Apostolului Pavel, tocmai pentru că se acordă cu prima asupra mai multor puncte. Raporturile de asemănare se întind de altfel numai la o treime din cuprins şi constau mai ales în ceea ce se poate numi forma epistolară: salutarea, mulţumiri, binecuvântarea etc. Celelalte asemănări sunt de cuvinte sau părţi de frază. Remarcăm, de asemenea, că asemănările lingvistice sau literare nu sunt întotdeauna între pasaje similare din cele două epistole, cum ar trebui să fie dacă a doua ar fi opera unui falsificator, pe când acest lucru este foarte natural dacă cele două epistole au fost scrise de acelaşi autor, aproape în aceeaşi vreme[105].

Putem încheia aceste consideraţii de natură lingvistică cu o potrivită remarcă a unui cunoscut biblicist: "Ceea ce dovedeşte în chip elocvent autenticitatea celei de a doua epistole către Tesaloniceni, pentru cei care o admit pe precedenta, este strânsa intimitate de formă şi de fond între aceste două scrieri. Pare imposibil, când se cunoaşte înfăţişarea obişnuită a apocrifelor primelor secole, de a presupune o mână străină destul de abilă pentru a completa, cu stilul şi bunul simţ practic al lui Pavel, o scriere a cărei temă era cu totul de circumstanţă şi nu se preta în nici un fel de la dezvoltări fanteziste. Un lucru, mai ales, exclude ipoteza intruziunii: este sobrietatea detaliilor privind un subiect în care imaginaţia şi-ar fi dat frâu liber. Nu găsim deloc aici tablouri groteşti, cum se întâlnesc în apocalipsele fictive: totul este demn, grav şi moderat. În nici o parte autorul nu se îndepărtează de această manieră elevată, concisă şi practică, cu care Pavel are obiceiul de a trata asemenea subiecte[106].

c) Dovezi externe.

Acestea constau din mărturiile Sfinţilor Părinţi şi ale scriitorilor bisericeşti din primele veacuri creştine; ele se bazează deci pe tradiţia Bisericii primare. Este vorba de aluzii evidente sau citări de texte din cuprinsul epistolei, cât şi de recunoaşteri explicite şi autorizate ale autenticităţii ei.

în **Învăţătura celor 12 Apostoli**, unul din produsele cele mai vechi ale literaturii creştine, care datează de pe la mijlocul veacului apostolic (din anii 50-70), în ultimul capitol (XVI,4), vorbind de "zilele din urmă" şi de "venirea

Domnului", se spune: "Nelegiuirea sporind, se vor urî unii pe alţii şi se vor prigoni şi se vor vinde şi atunci se va arăta înşelătorul lumii, (dându-se) ca fiu al lui Dumnezeu, şi va face semne şi minuni; pământul va fi dat în mâinile lui şi va face lucruri nelegiuite, cum nu s-au văzut niciodată din veac"[107]. Această descriere reproduce exact pe aceea a "omului nelegiuirii", adică a lui Antichrist, din II Tes. II,8-10.

în **Epistola zisă a lui Barnaba** (XV,5), care datează de pe la sfârşitul primului secol, citim următoarele: "Când va veni Fiul Lui, va pune sfârşit timpului celui rău şi va judeca pe cei nelegiuiţi"...[108] Termenii: ὁ ἄνομος, καταργήσει, κρινεῖ sunt împrumutaţi din II Tes. II,8.12.

Sfântul Policarp, episcopul Smirnei (70-156) în **Epistola către Filipeni** (XI,4) reproduce aproape literal o învăţătură din II Tes. III,15, zicând: "Lucraţi cu moderaţie şi voi în această privinţă (în exercitarea disciplinei) şi nu trataţi pe astfel de oameni ca duşmani, ci căutaţi să-i recâştigaţi ca pe nişte membre bolnave şi rătăcite, ca să mântuiţi trupul vostru al tuturor. Făcând aşa, vă zidiţi pe voi înşivă"[109].

Aceste scrieri importante prin vechimea lor — ele fac parte din grupul de scrieri ale Părinţilor apostolici — dovedesc existenţa epistolei a II-a către Tesaloniceni începând cu a doua jumătate a primului secol. Cu toate că nu indică locul citat şi numele autorului, adică Sfântul Pavel, apropierile ca expresii sau ca idei sunt vizibile. Epistola era, deci, cunoscută şi folosită ca Scriptură sacră, pe temeiul apostolicităţii ei.

Sfântul Iustin Martirul († 165), vorbind despre cea de-a doua venire a Domnului, spune că aceasta se va petrece când "omul apostaziei", cel ce rosteşte lucruri trufaşe contra Celui Atotputernic, va cuteza să săvârşească pe pământ contra noastră, a creştinilor, lucruri nelegiuite"[110]. Este imposibil de a tăgădui aluzia pe care o face la textul din II Tes. II,3.

Clement Alexandrinul (150-215) citează textual din II Tes. III,2 şi afirmă direct originea paulină a epistolei: "Nu întru toţi — zice Apostolul — e cunoştinţa; rugaţi-vă deci, ca să fim scăpaţi de oamenii fără căpătâi şi răi, căci credinţa nu e a tuturor"[111].

Sfântul Irineu († 202), vorbind despre venirea lui Antichrist, citează un text din II Tes. II,8, epistolă pe care o atribuie Sfântului Pavel: "Şi iarăşi în a doua către Tesaloniceni vorbeşte despre Antichrist, zicând: Şi atunci se va arăta cel nelegiuit, pe care Domnul Iisus Hristos îl va ucide cu suflarea gurii Sale"**112**.

Tertulian (160-240), marele apologet şi unul dintre cei mai mari gânditori latini creştini, apărând, contra gnosticilor, dogma învierii morţilor, pe bază de argumente raţionale şi mai ales biblice, citează textul din II Tes. II,1 sq. zicând: "Însă vă rog, fraţilor, în privinţa venirii Domnului nostru Iisus Hristos şi a adunării noastre la El, să nu vă tulburaţi degrab cu sufletul..."**113**.

Scrisoarea martirilor din Lyon şi din Viena, păstrată la Eusebiu, Ist. bis. V,1 reproduce texte şi termeni din II Tesaloniceni, ca: potrivnicul, parusia, fiii pierzării etc. (ὁ ἀντικεῖμενος, παρουσία, οἱ υἱοὶ τῆς ἀπωλείας).

Această epistolă este primită unanim de către **Origen** (185-254) şi de **Eusebiu al Cezareei** (265-340). Acesta din urmă o enumeră, alături de toate celelalte epistole pauline, în grupa celor numite: *omologumena*, adică recunoscute de toţi.

O aflăm sub numele Sfântului Apostol Pavel în culegerea lui Marcion (pe la 140), în fragmentul Muratori (160-170), în **Constituţiile Apostolice** (Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες), în cele mai vechi traduceri: siriană şi latină (veacul II), în canonul Mommsenian (360), la Sfinţii Părinţi care ne dau canonul cărţilor Noului Testament: Atanasie cel Mare († 373)[114], Chiril al Ierusalimului († 368)[115] şi Grigorie de Nazianz († 389)[116], în hotărârile sinoadelor care s-au ocupat de canonul biblic: Laodiceea (360), Hippo (393), Cartagina (397) şi Trulan (692).

Într-un cuvânt, nu întâlnim în antichitatea creştină nici măcar o umbră de îndoială în privinţa autenticităţii acestei epistole, a II-a către Tesaloniceni; ea a fost în mod constant, ca şi prima, privită ca autentică. De altfel, dintre cele 14 epistole pauline, singură epistola către Evrei a fost, în Apus, privită cu rezerve, datorită unor particularităţi pe care le prezintă.

d) Obiecţiuni ale unor critici protestanţi şi respingerea lor.

Cu toată această recunoaştere unanimă din partea Bisericii primare şi cu toate aceste mărturii incontestabile, autenticitatea epistolei a II-a către Tesaloniceni nu a fost pusă totuşi la adăpost de atacurile destructive ale unor critici radicali din sec. al XIX-lea. De altfel, ea a avut aceeaşi soartă, nici mai dificilă, nici mai privilegiată, ca şi celelalte cărţi neotestamentare.

După principiul protestant, emis de Semler (1721-1791), că fiecare credincios este îndreptăţit să se pronunţe personal asupra valorii canonice a unei cărţi a Noului Testament, recunoscându-le numai pe acelea în care, ca şi Luther, simte vibrând duhul evanghelic şi apostolic, lăsând la discreţia cititorilor stabilirea canonicităţii cărţilor sacre, este uşor de înţeles haosul care s-a produs în biserica protestantă. Orice adevăr biblic incomod în aplicarea lui practică este socotit pur şi simplu neautentic, iar ca justificare se contestă canonicitatea cărţii care îl cuprinde.

De la începutul sec.XIX este aproape imposibil să ne ocupăm de istoria canonului Noului Testament în protestantism. Ar însemna să ne ocupăm de atitudinea fiecărui teolog în parte[117]. Pentru a vedea cât de departe a dus principiul lui Semler, e destul să spunem că şcoala critică din Tübingen, care înglobează multe figuri proeminente ale teologiei protestante, din întreg canonul Noului Testament nu mai recunoştea originea apostolică decât la cele 4 mari epistole pauline: Romani, I şi II Corinteni şi Galateni, dar şi acestea ciuntite[118].

"Aceşti critici, observă, nu fără temei, un biblicist de prestigiu, se cred cu atât mai savanţi cu cât caută să conteste tot ceea ce ne-a lăsat moştenire tradiţia epocilor anterioare"[119]. Dar, în sprijinul atacurilor lor, ei n-au putut sz invoce nici o autoritate, nici o mărturie; s-au limitat la ipoteze şi consideraţii de ordin pur subiectiv. Unul dintre ei, Holtzmann, de exemplu, este de acord că există atâtea mărturii în sprijinul autenticităţii epistolei a II-a către Tesaloniceni, dar, după el, aceste citate, chiar cele mai vechi, cele ale Părinţilor apostolici, nu dovedesc nimic. Căci presupunând că această epistolă a fost compusă către anul 70, câţiva ani după moartea lui Pavel, ea putea, vreo 30 de ani mai târziu, să treacă deja a fi a lui[120]. Dintr-un punct de vedere pur abstract, acest lucru ar fi poate posibil.

însă dacă ne punem în faţa situaţiei reale, dacă ţinem seama de continuitatea tradiţiei şi de faptul că cei care doreau să obţină copia unei scrieri apostolice, se adresau fireşte Bisericii care trebuia să o fi primit, şi dacă noi cântărim dificultatea de a o convinge pe aceasta că o epistolă adresată ei, dar care îi sosea mult timp după moarte lui Pavel şi de care nu auzise deloc vorbindu-se până atunci, este într-adevăr a lui, ne vom da seama că reuşita fraudei nu era tocmai atât de facilă pe cât îi pare lui Holtzmann[121].

Atacurile contra autenticităţii epistolelor Sfântului Pavel nu datează decât de la începutul sec. XIX-lea şi timp de aproximativ 30 de ani ele s-au restrâns la II Tesaloniceni, Efeseni şi la Pastorale[122].

Christian Schmidt a fost cel dintâi care în 1804, a enunţat unele îndoieli, din punct de vedere intern, asupra autenticităţii epistolei a II-a către Tesaloniceni; el le motiva prin "ciudăţenia" învăţăturii despre "omul păcatului", prin unele diferenţe faţă de I Tesaloniceni, prin singularitatea precauţiei din cap. III,17, privind semnătura proprie etc. Îndoielile lui Schmidt au fost reluate şi amplificate de Schrader[123], Mayerhoff[124], Kern[125] şi de Wette, în cele două ediţii ale introducerii sale. Acesta din urmă a recunoscut mai târziu exagerarea şi a revenit la datele tradiţionale.

Cu toată vehemenţa a atacat autenticitatea epistolei noastre Fr. Chr. Baur[126], fondatorul şcolii din Tübingen. De fapt, el a generalizat atacul Împotriva şi a altor epistole pauline; el nu accepta autenticitatea decât a celor 4 mari epistole: Romani, I,II Corinteni şi Galateni, în care credea că găseşte "spiritul larg, universalist şi excesiv al lui Pavel"[127]. Motivele aduse de Baur şi de alţi critici aparţinând şcolii din Tübingen sunt fondate pe păreri subiective şi au la bază principiul cardinal al acestei şcoli, de a recunoaşte de canonice numai acele epistole ale lui Pavel în care apare "controversa între paulinism şi petrinism"[128].

Baur este urmat de alţi reprezentanţi ai aceleiaşi şcoli şi de alţi adepţi ai săi, ca: Hilgenfeld, Volkmar, Holsten, Lipsius, Steek, Holtzmann, von Soden, Schmiedel, van Manen etc. Toţi raportează redactarea acestei epistole între anii 68 şi 110.

Sistemul lui Baur şi al şcolii pe care o reprezintă a avut la început un succes considerabil, dar cu timpul în mare parte s-a demodat[129]. Puţin câte puţin

s-a accentuat revenirea spre tradiţie. Unii teologi protestanţi, ca: Hausrath, Pfeiderer, Bahnsen etc., aparţinând şcolii critice, nu mai insistă asupra neautenticităţii epistolei noastre. Alţii, reprezentanţi ai şcolii raţionaliste şi protestante liberale, sunt de acord în mare parte să accepte toate epistolele pauline, cu excepţia Pastoralelor şi a epistolei către Evrei[130]. Chiar şi Pastoralele ar conţine fragmente pauline, este teza lui A. Harnack.

Pe aceeaşi linie cu şcoala critică din Tübingen se află şcoala olandeză, formată mai ales din critici olandezi. Principalii reprezentanţi sunt Pierson, Naber, Loman, van Manen ş.a. "Aceşti sceptici", "aceşti hipercritici", cum i-au numit exegeţii liberali, au luat ca punct de plecare motivele care determinaseră pe teologii din Tübingen să respingă epistolele mici ale Sfântului Pavel şi au sfârşit prin a îndepărta ca apocrife şi pe cele mari. Tradiţia, spun ei, nu este mai favorabilă acestora decât acelora[131]. Unii teologi de orientare extremă au pus la îndoială, de asemenea, unitatea epistolei.

În acelaşi timp, însă, autenticitatea ei a fost apărată cu fermitate nu numai de teologii ortodocşi şi catolici, dar şi de teologi protestanţi bine cunoscuţi, ca: Reuss, Sabatier, Hofmann, Weiss, Renan, Klöpper, Jülicher, Godet, Harnack, Zahn, von Dobschütz, Barth ş.a. Renan se exprima astfel (în *Les Apôtres*, p.XLI): "Argumentele prin care s-a voit să se atace cele două epistole către Tesaloniceni sunt fără valoare".

Obiecţiunile aduse împotriva epistolei a II-a către Tesaloniceni privesc fie asemănările acesteia cu I Tesaloniceni, fie deosebirile dintre ele, fie învăţătura eshatologică a acesteia. Cele mai importante sunt, pe scurt, următoarele:

1. S-a zis că, în afară de pasajul II Tes. II,1-12, epistola a II-a către Tesaloniceni n-ar fi o lucrare originală, ci o prelucrare a primei epistole. Această prelucrare s-ar fi făcut mult mai târziu, de un falsificator. Acest lucru îl susţin, între alţii, Kern şi Weizsaecker[132].

Noi răspundem că un falsificator s-ar fi ferit de o asemenea imitaţie servilă de care vorbeşte Kern. De fapt, aceste asemănări au fost exagerate. În plus, ar trebui ca, pentru acelaşi motiv, Kern să respingă ca neautentice epistolele către Efeseni şi Coloseni, cele către Galateni şi Romani şi cele către Corinteni, care au între ele puncte de asemănare tot aşa de mari ca şi cele două epistole către Tesaloniceni. Cei care apără autenticitatea epistolei au arătat că asemănările se datoresc faptului că Sfântul Pavel a scris, la scurt timp, după prima, pe cea de-a doua epistolă, de aceea împrejurările şi tematica abordată de el au fost, în linii mari, aceleaşi.

2. Cele spuse în pasajul II Tes. II,1-12, referitor la parusia Domnului ar contrazice pe cele spuse în această privinţă în prima epistolă. În prima (V,1) se spune că ea va veni pe neaşteptate, ca un fur noaptea, pe când în a doua epistolă (II,3) se spune că ea va fi precedată de unele semne. După prima epistolă, ea trebuie neîncetat aşteptată, pe când după cea de-a doua, parusia apare ca un eveniment îndepărtat, separat de momentul actual printr-o criză

morală şi religioasă extraordinară. Deci, autorul celor două epistole nu poate fi aceeaşi persoană, conclud Hilgenfeld, Baur şi adepţii lor.

Apărătorii autenticităţii epistolei afirmă că autorul lor nu se contrazice. Într-adevăr, parusia va veni pe neaşteptate, cum se spune în prima epistolă, dar ea va fi precedată de anumite semne, cum se spune în cea de-a doua, fără ca aceste semne să ne precizeze momentul când va avea loc[133].

Cu referire la "descoperirea" acestor asemănări şi deosebiri între cele două epistole, un teolog[134] a făcut următoarea remarcă: atunci când criticii găsesc o anumită analogie între două scrieri pauline, ei se prevalează de aceasta pentru a nu vedea într-una decât o imitare a celeilalte, făcută de un falsificator, iar când întâlnesc o diferenţă, văd imediat o contradicţie. De aici ar urma că, în definitiv, adevăratul Pavel n-ar fi putut scrie decât o singură epistolă, fiindcă scriind o a doua, ea nu ar putea decât să repete pe prima sau să difere de ea; ceea ce în ambele cazuri, ar face-o suspectă. În realitate, cele două epistole către Tesaloniceni nu se contrazic, ci se completează şi se explică una pe cealaltă.

3. S-a obiectat că cele ce se spun în a doua epistolă (II,3 ş.u.) despre "protivnicul" lui Hristos, adică despre Antichrist, ar fi dependente de cele ce ni se spun în cap. XIII şi XVII din Apocalipsă despre fiara care va tiraniza omenirea. De aici, deducţia că epistola ar fi fost scrisă în urma Apocalipsei; şi întrucât Pavel a murit în anul 67, iar Apocalipsa a fost scrisă mult mai târziu, rezultă că autorul epistolei este un scriitor de mai târziu, necunoscut.

Dar nici această obiecţiune nu este întemeiată, pentru că, cele două personaje oricât s-ar asemăna, nu poate fi vorba de o dependenţă literară a epistolei noastre de Apocalipsă; cu alte cuvinte este descrisă activitatea acestui personaj în epistolă şi cu alte cuvinte în Apocalipsă. În plus, ambii scriitori au putut primi această revelaţie din acelaşi izvor al Duhului Sfânt.

De asemenea, profetul Daniil, inspirat de sus, a vorbit şi el de acest mare duşman al celor credincioşi şi despre învierea cea mai de pe urmă a morţilor (cap. XI şi XII). Această profeţie o putea cunoaşte tot la fel de bine Sfântul Pavel ca şi autorul Apocalipsei, din care să reproducă portretul acestui sinistru personaj[135]. Însă una din trăsăturile cele mai izbitoare ale tabloului lui Pavel, cel al lui κατέχων, adică cel care se opune şi amână ivirea lui Antichrist, lipseşte la Daniil, după cum lipseşte şi în Apocalipsă. El descoperă la Sfântul Pavel o altă sursă care nu poate fi decât o revelaţie specială. Chiar prin cuvintele: **"taina fărădelegii se şi lucrează..."**(II,7) se relevă o vedere foarte rezervată şi proprie Apostolului Neamurilor. În Apocalipsă, Antichrist este cel care provoacă şi dirijează opera diabolică, în timp ce la Pavel apostazia precede apariţia **"omului păcatului"**, care este punctul culminant al acesteia. Putem constata, din acestea, originalitatea şi independenţa epistolei noastre în raport cu Apocalipsa.

4. Se mai zice că **"omul păcatului"**(ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας), despre care se vorbeşte la II Tes. II,3 sq. ar fi figura lui Nero redivivus, pe care mulţi îl aşteptau că se va reîntoarce din Parţia, unde s-a retras după cele ce s-au

întâmplat la anul 68 d.Hr. În aceste condiţii, epistola noastră n-ar putea să fie scrisă de Sfântul Pavel, care a murit în anul 67 d.Hr., ci a fost scrisă mai târziu, de un scriitor oarecare, necunoscut.

După Schmiedel, ea ar fi datorată unui discipol al lui Pavel, care, între moartea lui Nero şi dărâmarea Ierusalimului (68-70), ar fi avut ideea de a pune în gardă pe creştini contra temerilor himerice care agitau atunci Orientul în legătură cu apariţia unui fals Nero, pe care-l socoteau ca Antichrist, făcând să circule, sub numele Apostolului, o scriere în care acesta era considerat a afirma că Antichrist nu era încă gata să apară. Era unul "care-l oprea", probabil Galba, care pe la anul 68 împiedica manifestarea sa. Pentru Baur, acest "κατέχων" este Vespasian, a cărui putere şi energie militară erau o garanţie momentană contra revenirii lui Nero[136]. Oricare ar fi conţinutul acestor diverse opinii, toate se acordă în a întârzia redactarea epistolei noastre până după moartea lui Pavel, şi anume între anii 68-110.

Însă "**omui păcatuiui**" despre care vorbeşte Apostolul, nu este o persoană care ar aparţine sferei politice, ci celei religioase-morale. De aceea, noi nu trebuie să ne gândim nici la împăratul Nero, nici la alt împărat, ci la o persoană care va întruchipa în sine toată răutatea şi perversitatea omenească şi a cărui notă caracteristică va fi păcatul[137].

5. Unii critici (Baur, Schrader, Kern, Holtzmann etc.) au obiectat că epistola conţine unele expresii străine Sfântului Pavel şi anume: ὁ Κύριος, care la Apostol desemnează întotdeauna pe Domnul Iisus Hristos, în timp ce aici (II Tes. II,13; III,3) se aplică pentru a denumi pe Dumnezeu şi ἡ κλῆσις, care indică chemarea la credinţă, iar aici (II Tes. I,11) are sensul de chemare la martiriu. De asemenea, mai multe expresii ar fi luate din epistola către Galateni.

Răspundem că:

a) ὁ Κύριος desemnează, în textele citate, în acelaşi timp şi pe Dumnezeu şi pe Iisus Hristos, care este Dumnezeu; dificultatea nu există decât dacă se neagă divinitatea Mântuitorului.

b) Cuvântul ἡ κλῆσις, care poate să se aplice pentru orice chemare, în locul indicat se referă la chemarea celor aleşi în ziua din urmă; nu vedem, de altfel, de ce Sfântul Pavel trebuia să folosească cuvintele decât într-un singur sens, când ele au mai multe sensuri şi mai ales când aceste sensuri nu diferă decât prin nuanţă.

c) Expresiile care se aseamănă celor din epistola către Galateni pot dovedi, între alte lucruri, că cele două epistole sunt ale aceluiaşi autor, ceea ce este suficient aici[138].

6. S-a afirmat, de asemenea, că notiţa de la sfârşitul epistolei: **"Salutarea este scrisă cu mâna mea, a lui Pavel; acesta este semnul meu în orice scrisoare. Aşa scriu"** (III.17), ar vădi dimpotrivă, că el nu obişnuia să dea acest înţeles semnăturii sale. Numai un falsificator de mai târziu ar fi putut să scrie astfel, pentru a-i face pe cititori să creadă că au în faţa lor o epistolă

paulină. Precauţie care, de altfel, nu putea servi la nimic, zice Baur, pentru că fiecare putea să imite scrierea Apostolului[139].

Dar cel care citeşte epistola cu atenţie vede că între cititori fuseseră puse în circulaţie unele epistole false sub numele lui Pavel (cf. II,2). Din această cauză, Apostolul a fost nevoit să dea semnăturii sale înţelesul special de autenticitate a epistolei, pe lângă cel de semn de afecţiune faţă de cititorii săi. Un falsificator s-ar fi ferit de a se îndepărta de alte epistole în acest punct atât de elementar. În acest fel s-ar fi trădat el însuşi.

O fraudă trebuie să aibă un scop. Ne întrebăm, în cazul de faţă, care ar fi fost scopul falsificatorului? Holtzmann răspunde: El a voit să facă să pătrundă eshatologia apocaliptică în intuiţia bisericilor pauline şi să reprime unele efecte ale preocupărilor apocaliptice, care deveneau neplăcute în practică[140].

Dar aceste două scopuri convin cel mai bine nu unei epoci posterioare timpului lui Pavel, ci în momentul fondării Bisericii, timp în care gândul revenirii lui Hristos se prezenta, pentru noii convertiţi, în toată noutatea sa şi căruia se dedicau cu toată râvna primului entuziasm. În aceste circumstanţe, sensibilizate şi de violenţa persecuţiilor, se explică, cel mai firesc, această stare de surescitare, cât şi învăţătura destinată să o calmeze. Mai târziu, către sfârşitul veacului apostolic, era necesar să explice mai degrabă, de ce Hristos nu revenea, decât să reprime aşteptarea prea vie a venirii Sale (comp. II Petru III,4-15).

S-a făcut observaţia că procedeul pe care ar trebui să-l atribuim falsificatorului care ar fi avut curajul de a scrie cuvintele din III,17, depăşeşte marginile a ceea ce este moral posibil. Autorul acestei apostile ar fi judecat astfel: "Pentru a-mi reuşi mai bine să ascund frauda mea, eu voi împrumuta Apostolului folosirea unei precauţii destinate să îndepărteze tocmai pericolul unei fraude". Aceasta este însă cu totul altceva decât o "fraudă pioasă", prin care se scuză procedeul falsificatorilor din această epocă: acesta ar fi şiretenie. Iar spiritul întregii epistole nu permite această supoziţie[140a].

e) Situaţia actuală a criticii privind Epistola a doua către Tesaloniceni.

Cu toate că aceste obiecţiuni ne apar, la o privire atentă, ca nefondate şi izvorâte mai degrabă din tendinţa — mărturisită de altfel — de "desacralizare" a textelor creştine fundamentale şi prin aceasta, de contestare a originii divine a religiei creştine, ele au fost mereu preluate de adversarii creştinismului şi socotite ca "ultimul cuvânt" al teologiei biblice. Astfel, cunoscutul scriitor Zenon Kosidowski, care nutreşte o ură nedisimulată împotriva creştinismului şi a divinului său Întemeietor, într-una din scrierile sale, intitulată sugestiv: "Povestirile Evangheliştilor", cu referire la epistolele pauline afirmă: "Se ştie astăzi că ele au ieşit de sub pana unor autori necunoscuţi, care, potrivit obiceiului vremii, s-au deghizat sub numele Apostolului pentru a da mai mare importanţă argumentaţiilor

lor"[141]. Desigur, el îşi bazează afirmaţiile, în mod unilateral, pe părerile criticii negative protestante.

Metoda analizei filologice şi concluziile lui Baur au fost reluate şi de unii critici contemporani din Edinburg, ca: Macgregor şi colaboratorul său Morton; la cele patru mari epistole: Romani, I,II Corinteni şi Galateni, ei adaugă ca sigur paulină şi epistola către Filimon[141a].

Se poate totuşi constata o slăbire considerabilă a atacurilor din partea criticii negative. După ce în sec. al XIX-lea, Şcoala din Tübingen, cu concepţia sa particulară despre persoana şi apostolatul Sfântului Pavel, a dat un anumit timp oarecare credit tezei ne-autenticităţii epistolelor I şi II Tesaloniceni (ca şi altora) poziţie reluată de Scott (1909), care a voit să regăsească în cele două epistole opera lui Timotei (I Tes. I-II şi II Tes. III) şi a lui Sila (I Tes. III-V şi II Tes. I,II), pentru ca Henri Delafosse să găsească nu mai puţin de patru autori care au lucrat succesiv la alcătuirea epistolei a II-a către Tesaloniceni[142], ulterior Frame şi Rigaux, în comentariile lor[142a], făcând un istoric al discuţiilor purtate, au arătat slăbiciunea argumentelor formulate de Baur şi de cei care l-au urmat pe care le caracterizează ca "foarte subiective"[143]. Ei apără, documentat, autenticitatea epistolelor I şi II Tesaloniceni şi subliniază faptul că observaţiile literare nu trebuie să conducă la concluzii absurde.

Frame şi Rigaux sunt urmaţi de W.G.Kümmel, J.M. Cambier[143a], Karl Staab[143b], Hans Urs von Balthazar[144], care văd, împreună cu majoritatea comentatorilor, în cele două epistole opera lui Pavel. Acest lucru nu a împiedicat însă pe W. Trilling (*Untersuchungen zum 2 Thess.*, Erfurt, 1972) şi pe J. Schmid (*Einleitung...*,1973, p. 406-409) de a vedea încă în II Tesaloniceni un pseudoepigraf deuteropaulin. De asemenea, traducerea ecumenică a Bibliei **(TOB) Nouveau Testament**, Paris, 1975, p. 612 şi **La Bible**, ed. Le Cerf, 1988, pp. 1716-1717) reamintesc aceleaşi pretinse diferenţe dintre cele două epistole către Tesaloniceni, concluzionând: "Este destul de verosimil că un scriitor creştin, un conducător al unei comunităţi, penetrat de învăţătura lui Pavel, a crezut că este dator, punându-se sub patronajul Apostolului, să corecteze o falsă şi primejdioasă interpretare a aşteptării revenirii lui Hristos; aceasta ar explica pentru ce noi constatăm în acelaşi timp asemănări literare, o tonalitate diferită şi o dificilă coerenţă între cele două învăţături privind sfârşitul timpurilor". Însă aceste constatări se explică, după cum am văzut, pe altă cale, ele mai degrabă confirmând, decât infirmând, autenticitatea epistolei.

Pentru a încheia, putem face constatarea că, în general, toţi criticii moderni resping tezele exagerate ale şcolii din Tübingen şi ale vechii şcoli olandeze. În prezent, Pastoralele (I,II Timotei şi Tit) sunt încă refuzate; II Tesaloniceni şi Efeseni sunt adesea controversate; I Tesaloniceni, I, II Corinteni, Romani, Filipeni, Filimon sunt pretutindeni admise, sau aproape. Discuţia continuă totdeauna fără ca cercetarea statistică să fi putut de rezultate solide[143d].

Dacă pentru I Tesaloniceni nu se mai discută deloc autenticitatea paulină, fiind acceptată în prezent de toţi criticii, pentru II Tesaloniceni câţiva

dintre ei deduc încă, din unele observaţii literare concluzii pe care nu la impun. Astfel, se exagerează diferenţele de stil între I şi II Tesaloniceni, cât şi dependenţa ideilor celei de a doua în raport cu prima şi se propune ca explicaţie că II Tesaloniceni este opera unui autor posterior care ar fi imitat I Tesaloniceni. Se invocă II Tes. III,17: falsificatorul ar fi vrut să întărească autoritatea operei sale reluând o formulă pulină de salutare (I Cor. XVI,21), dar dezvoltând printr-o insistenţă stângace. Totuşi insistenţa din II Tes. III,17 poate să se explice tot atât de bine prin II Tes. II,2b.

Ansamblul acestor remarci păstrează însă puţină greutate în faţa următoarelor fapte: s-a calculat că aproape 90% din vocabularul celor două epistole către tesaloniceni, luate împreună, figurează în marile epistole şi în cele ale captivităţii; expresiile caracteristice reflectă personalitatea autorului. În ambele epistole se regăsesc inima şi sufletul lui Pavel: calda sa afecţiune pentru fraţii pe care i-a câştigat lui Hristos, delicata sa încredere în fidelitatea lor, în ciuda deficienţelor semnalate, conştiinţa drepturilor sale de Apostol. Diferenţele de stil şi de ton şi chiar de perspective doctrinare — între cele două epistole — se explică prin evoluţia în timp a comunităţii. Apostolul se ştie deplin acceptat, dar situaţia îl obligă să insiste asupra erorilor şi pericolelor la care Tesalonicenii erau expuşi[143c]. Din toate acestea rezultă, indubitabil, autenticitatea epistolei, aşa cum o afirmă întreaga tradiţie a Bisericii primare.

5. Planul Epistolei

Epistola a II-a către Tesaloniceni cuprinde trei capitole şi se împarte în trei secţiuni: introducerea sau prologul şi două părţi.

Această împărţire corespunde scopului întreit al epistolei:

1. De a felicita pe credincioşii din Tesalonic pentru tăria credinţei lor în mijlocul persecuţiilor şi de a-i încuraja să persevereze în această cale;

2. De a calma temerile lor exagerate şi consecinţele triste care rezultau de aici, cu privire la părerea eronată privind apropierea celei de a doua veniri a Mântuitorului şi a judecăţii universale;

3. De a se opune prin înţelepte şi insistente recomandări la dezordinile a căror prezenţă o semnalase în mijlocul acestei comunităţi creştine.

Într-adevăr, la acest triplu scop poate fi raportat tot ceea ce citim în această epistolă.

În **partea introductivă** (cap. I) întâlnim următoarele subdiviziuni:

a) După adresă şi salutare, Apostolul laudă pe Tesaloniceni pentru progresele lor în credinţă şi dragoste creştină, cât şi pentru curajul cu care ei suportă persecuţiile (I,1-4)

b) El pune în faţa ochilor marile recompense pe care le vor primi în ziua judecăţii şi chinurile care aşteaptă pe persecutorii lor (I,5-10).

c) Apostolul se roagă neîncetat pentru ei lui Dumnezeu, ca să desăvârşească opera credinţei lor (I,11-12).

Partea doctrinară (cap. II) are conţinut eshatologic şi dezvoltă următoarele idei:

a) Tesalonicenii erau înspăimântaţi de teama sfârşitului lumii, pe care îl, priveau ca foarte apropiat. Sfântul Apostol Pavel îi linişteşte, arătându-le că două semne trebuie să preceadă Ziua Domnului: apostazia, adică lepădarea cea mare de credinţă şi ivirea lui Antichrist (II,1-3).

b) El face portretul lui Antichrist şi zugrăveşte orgoliul său, impietatea sa, falsele sale minuni, sfârşitul său (II,4-12).

c) Apostolul aduce mulţumiri lui Dumnezeu pentru că Tesalonicenii au fost aleşi să fie pârgă a mântuirii; el îi îndeamnă să păzească cu fidelitate predaniile pe care le-au primit , învăţătura pe care le-a expus-o atât prin viu grai, cât şi prin epistola sa; roagă pe Domnul de a-i întări în buna învăţătură şi în faptele bune (II,13-17).

Partea morală (cap. III) are cuprins parenetic. Apostolul le dă învăţături privitoare la modul de viaţă creştin. În această parte întâlnim următoarele idei:

a) Sfântul Pavel cere Tesalonicenilor să se roage pentru el, părintele lor sufletesc, ca să depăşească obstacolele pe care adversarii Evangheliei i le opun în răspândirea cuvântului lui Dumnezeu. El însuşi se roagă lui Dumnezeu ca să-i întărească în practicarea poruncilor creştine, în dragoste şi în aşteptarea venirii Domnului nostru Iisus Hristos (III,1-5).

b) Apostolul insistă asupra necesităţii muncii şi a vieţii în bună rânduială. Să-i izoleze pe cei dintre ei care îşi duceau viaţa în trândăvie şi nerânduială, sub pretextul aşteptării parusiei Domnului şi să le refuze sprijinul material, pentru ca, ruşinându-se, să revină la o viaţă corectă şi să-şi câştige subzistenţa prin munca lor (III,6-15).

c) **Epilogul** (III,16-18). Apostolul urează pace cititorilor săi şi scrie salutarea cu mâna sa proprie, atenţionându-i asupra felului său de a scrie, pentru a nu fi niciodată vreun dubiu asupra autenticităţii epistolelor sale (comp. II,2). Încheie epistola cu binecuvântarea sa apostolică.

PARTEA A II-A

TRADUCERE ŞI COMENTARIU

Capitolul I - PROLOGUL

a) Cap.I.1-4: Autor, destinatari, salutare. Sfântul Apostol Pavel laudă pe tesaloniceni pentru progresele lor în credinţă şi dragostea creştină şi pentru curajul cu care ei suportă persecuţiile.

1. Pavel, Silvan şi Timotei, Bisericii tesalonicenilor, întru Dumnezeu, Tatăl nostru şi întru Domnul Iisus Hristos.

2. Har vouă şi pace, de la Dumnezeu, Tatăl nostru şi de la Domnul Iisus Hristos.

3. Suntem datori să mulţumim lui Dumnezeu totdeauna pentru voi, fraţilor, după cum se cuvine, fiindcă mult creşte credinţa voastră şi prisoseşte dragostea fiecăruia dintre voi toţi, a unuia faţă de altul,

4. Încât noi înşine ne lăudăm cu voi, în Bisericile lui Dumnezeu pentru statornicia şi credinţa voastră, în toate prigonirile voastre şi în necazurile pe care le suportaţi.

Comentariu. Forma sau structura epistolelor Sfântului Apostol Pavel corespunde genului epistolar al vremii. Scrisoarea antică cuprindea trei părţi: prologul sau partea introductivă; corpul epistolei (tratarea) şi epilogul sau partea finală.

În Sfânta Scriptură se distinge întotdeauna epistola (ebraic: *sefer*; grec. ἐπιστολή; lat. *epistola*) de scrisoare; aceasta din urmă, totdeauna oficială sau publică în Vechiul Testament, este un mesaj, un ordin sau o comunicare de fapte (de ex. scrisoarea regelui David către Ioab, II Regi XI, 14-15), în timp ce epistola are un scop mai general şi a devenit în Noul Testament, cu excepţia epistolei către Filimon, ca un discurs public adresat unor auditori absenţi[144]. Sfântul Pavel şi-a însuşit forma de redactare a vremii sale, dar i-a dat epistolei un conţinut creştin.

Toate epistolele pauline, cu excepţia celei către Evrei, încep cu o parte introductivă. Uneori aceasta este mai scurtă, cum este cazul şi aici; alteori, însă, mult mai dezvoltată (Romani, I Corinteni, Galateni). Această parte ocupă un loc important în structura epistolei, iar sub forma rugăciunii de mulţumire sau de cerere în favoarea cititorilor săi face, în mod obişnuit, trecerea către tratarea propriu-zisă şi, uneori, anunţarea temei pe care o va dezvolta.

Într-o scrisoare, noi aşezăm, astăzi, numele celui ce o trimite şi salutarea la sfârşit. La cei vechi însă, era obiceiul ca încă de la începutul acesteia să se

indice numele celui ce o trimitea şi apoi să urmeze îndată numele persoanei căreia îi era adresată, cu o urare de sănătate şi fericire[144]. Sfântul Apostol Pavel urmează în epistolele sale acest obicei, dar el schimbă formula de salutare dându-i un caracter creştin.

Ca variante de text, în manuscrisele păstrate, semnalăm la vers. 2: ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ sau πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν iar la vers. 4: καυχάσθαι şi ἐγκαυχᾶσθαι precum şi ἐνέχεσθε sau ἀνέχεσθε. Sensul este acelaşi[144a].

Versetele 1-2 din epistola de faţă constituie ceea ce se numeşte şi salutarea. Comparându-le cu începutul primei epistole către Tesaloniceni, ele nu diferă decât printr-un cuvânt: ἡμῶν (în zicerea: ἐν Θεῷ πατρὶ ἡμῶν), dar sensul nu este schimbat.

Sfântul Apostol Pavel îşi asociază la trimiterea epistolei pe împreună-lucrătorii săi de misiune: Silvan şi Timotei. Aşa a făcut şi în alte epistole, adresate la diferite biserici: Sostene (I Corinteni), Timotei (II Corinteni, Filimon, Filipeni şi Coloseni). În altele însă, Sfântul Apostol Pavel îşi pune singur numele în adresare (Efeseni, Galateni, Romani, I, II Timotei, Tit). Autoritatea sa apostolică impune însă totdeauna numele său în frunte.

De observat însă că aici, ca de altfel şi I Tesaloniceni, Sfântul Pavel[145] nu-şi adaugă calitatea de apostol ca în celelalte epistole. S-au dat mai multe lămuriri asupra acestui fapt. Unii au socotit că acest titlu de apostol l-ar fi purtat în această vreme numai cei 12 ucenici ai Domnului şi abia mai târziu s-ar fi impus acest titlu, deşi îl găsim anterior în epistolele către Galateni, Corinteni şi Romani. Sfântul Pavel a fost de timpuriu socotit ca apostol (vezi I Cor.IX,1; Fapte IX,15-16) şi ar fi putut adăuga această calitate a sa dacă ar fi dorit.

Mai dreaptă este părerea unor comentatori vechi (Zigaben) şi moderni, care văd în aceasta o dovadă de modestie, deoarece apostolul n-a dorit să se deosebească faţă de Silvan şi Timotei. Dar nici această lămurire nu-i deplină, deoarece Sfântul Pavel ştie să folosească toată autoritatea sa de apostol, când simte nevoia, inclusiv în această epistolă (cap. III), chiar dacă adaugă alături numele altor colaboratori (vezi şi I,II Corinteni şi Coloseni).

Mai sigură este lămurirea dată de Sfântul Ioan Hrisostom[146], urmat de Teofilact[147], în sensul că titlul de apostol nu-i folosit aici fiindcă nu-i era contrazis de nimeni dintre Tesaloniceni. "Tesalonicenii erau de curând învăţaţi şi luminaţi, încât n-au luat cunoştinţă de darurile şi vredniciile lui Pavel". Un comentator mai apropiat de vremea noastră vede în aceasta caracterul de prietenie şi intimitate al epistolei, ca şi în I Tesaloniceni, Filipeni şi Filimon: " Aceasta ţine de caracterul foarte intim al epistolei sale şi de asemenea de relaţiile pline de amiciţie cu Biserica din Tesalonic"[148].

Tocmai această lipsă a titlului de apostol e o dovadă că epistola e autentică. Un falsificator ar fi căutat s-o pună sub autoritate apostolică, pentru a putea înşela mai uşor pe cititori[149].

Silvan şi Timotei lucraseră împreună cu Pavel la convertirea Tesalonicenilor, iar acum, când scrie epistola, se aflau alături de el în Corint (cf. Fapte XV,40; XVI,1-3; XVII,4,15; XVIII,5); de aceea Apostolul îi asociază amabil la salutare. Face aceasta nu numai din dragoste, dar şi pentru meritele lor misionare în fondarea Bisericii din Tesalonic. Din acelaşi motiv, el îi asociază aici, ca şi în cea dintâi, aproape peste tot în sfaturile ce le dă, spre deosebire de alte epistole, unde vorbeşte în numele său, chiar dacă pune în frunte numele unui colaborator. Aşa se explică faptul că găsim foarte des vorbindu-se la persoana întâi plural, deci în numele celor trei (I,3-4,11; II,13; III,1-2, 6-12); când vorbeşte doar în numele său, Apostolul vorbeşte la singular (vezi III,17).

Silvan e trecut înaintea lui Timotei, căci era mai în vârstă[150]. Sfântul Ioan Hrisostom socoteşte că, probabil, Timotei însuşi a cerut acest lucru, din smerenie, "văzând pe dascălul său umilindu-se în aşa măsură, încât trece în epistolă pe ucenicul său alături cu el"[151]. Silvan este acelaşi pe care îl găsim în Faptele Apostolilor sub numele de Sila (XV,22-XVIII,5). Sila este numele iudaic, iar Silvanus este forma latină lungită. El era iudeu de origine şi cetăţean roman, ca şi Sfântul Pavel (cf. Fapte XVI,37); era un membru foarte influent al Bisericii din Ierusalim şi Dumnezeu îl onorase cu darul profeţiei (Fapte XV,22-23). Unii exegeţi (Blass, Wendt, Steimann) au presupus că era un iudeu elenist. Concluzia aceasta pare să se confirme prin faptul că el, după ce şi-a îndeplinit misiunea ce avea către Biserica din Antiohia, a decis să rămână mai departe în societatea lui Pavel şi Barnaba (Fapte XV,34), dovedind cu aceasta o largă înţelegere cu privire la propovăduirea crştină la neamuri[152]. Apostolul Pavel l-a luat cu sine ca însoţitor în această a doua călătorie misionară. În călătoria a treia nu-l mai găsim amintit în preajma Apostolului Pavel. El nu mai apare niciodată în cartea Faptelor Apostolilor. Dacă este identic cu acel Silvan amintit de Petru în prima sa epistolă (V,12), va trebui să zicem că, pe la anii 60, el se afla în societatea Apostolului Petru[153]. Faptul că acum se află împreună cu Timotei, alături de Sfântul Pavel, este un motiv de a crede că această a doua epistolă către Tesaloniceni urmează la scurt timp după prima.

Timotei[154] era cel mai tânăr, deci e pus la urmă. Este foarte probabil că el a fost scriitorul epistolelor către Tesaioniceni, căruia i-a dictat Sfântul Pavel (Plummer, A. Calmet ş.a.). Era originar din Listra (Fapte XVI,1-2). Tatăl său era grec, iar mama, Eunichi, era iudaică; bunica se numea Loida (II Tim. I,5). Acestea l-au crescut cu pietate în religia lor, dar el nu era circumcis, probabil pentru că tatăl său nu a permis acest lucru. S-a convertit, împreună cu familia sa, la credinţa creştină, în timpul primei călătorii misionare a Sfântului Apostol Pavel, iar în cea de-a doua l-a luat ca însoţitor, după ce l-a circumcis, pentru a putea avea mai uşor acces în sinagogile iudeilor (Fpate XVI,3).

Timotei a fost pentru Sfântul Pavel un ucenic devotat, slujindu-l cu un zel aproape filial (Filip. II,22); l-a urmat În a doua şi, apoi, în a treia călătorie, îndeplinind uneori, misiuni importante şi delicate (I Cor. IV,17; XVI,10-11). A stat alături de marele său dascăl, în apropierea sa, în închisoarea din Cezareea

Palestinei (58-60) şi în prima captivitate din Roma (61-63), căci numele său este asociat la cel al apostolului în mai multe din epistolele captivităţii (Filip. I,1; II,19; Col. I,1; Filimon 1). În acest din urmă răstimp, probabil că a fost şi el închis (Evrei XIII,23).

După eliberare şi după călătoria în Spania, pe care nu o semnalează nici o scriere nou-testamentară, dar o atestă Clement Romanul, Fragmentul Muratori, Sf. Epifaniu ş.a., Sfântul Pavel a revenit în răsărit şi l-a aşezat pe Timotei, ca episcop, în Biserica din Efes (I Tim. I,3), cu puteri depline[155].

Urmarea istoriei lui Timotei nu ne este decât puţin cunoscută. După Constituţiile Apostolice VII,46 (comp. Eusebiu, Ist. bis. III,4), el ar fi rămas la Efes până la martiriul său, care ar fi avut loc sub Domiţian (81-96), atunci când bătrânul episcop ar fi încercat să oprească poporul de a lua parte la o sărbătoare cu caracter imoral, celebrată în cinstea zeiţei Diana, fiind ucis cu un ciomag[156].

Epistola este adresată "Bisericii Tesalonicenilor" (τῇ ἐκκλησίᾳ θεσσαλονικέων). În aceste două epistole către Tesaloniceni, socotindu-le cele mai vechi scrieri pauline, apare pentru prima oară în literatura nou-testamentară cuvântul "**biserică**".În epistola Sfântului Iacov cuvântul "biserică" nici nu există, ci e înlocuit cu termenul de **"sinagogă"**(Iacov II,2), cu sensul de *"adunare creştină"*.

în antichitate, ἐκκλησία însemna adunarea convocată a cetăţenilor care aveau acest drept într-o cetate greacă liberă. Nu toţi oamenii care locuiau într-o cetate puteau să ia parte în adunarea aceasta. Ea forma deci o adunare aleasă şi convocată din sânul populaţiei. Însuşi cuvântul grec arată acest înţeles (din ἐκ καλέω = *a chema dintre alţii; a convoca*). Este neîndoielnic deci că acest cuvânt se găseşte în literatura veche clasică, cât şi elenistică, începând de la Euripide şi Herodot. În acest sens este folosit acest cuvânt chiar în Noul Testament (Fapte XIX,32,39,41), unde este vorba de adunarea efesenilor răsculaţi contra Sfântului Apostol Pavel de către argintarul Dimitrie, care nu îndeplineşte însă caracterul de adunare legiuită, neavând convocare oficială, şi de aceea este împrăştiată de mai marii cetăţii. În acelaşi înţeles se află cuvântul folosit uneori în Septuaginta, pentru o adunare de oameni în genere (I Regi X,17,20; I Macab. III,13).

în Septuaginta acest cuvânt a fost ales ca să traducă expresia ebraică "*cahal*", adunare iudaică din oameni legaţi prin aceleaşi legi şi obiceiuri, constituind poporul ales. Înţelesul iudaic a dat cuvântului un conţinut religios, fiind vorba de adunarea israeliţilor, îndeosebi pentru scopuri sfinte. În acest fel, e folosit cuvântul pentru adunarea israeliţilor, în pustie, care primeşte prin Moise Legea de la Domnezeu, dată pe muntele Sinai (Fapte VII,38).

În concepţia creştină, ἐκκλησία devine cuvântul ales să exprime adunarea comunităţii creştine, din care fac parte toţi cei chemaţi la credinţa în Domnul Iisus Hristos şi toţi care se împărtăşesc din bunurile dăruite sau făgăduite în împărăţia lui Dumnezeu[157]. În acest sens, poate fi numită o biserică locală, dintr-un oraş (cea din Tesalonic, Corint etc.), sau chiar dintr-o casă: în

casa lui Filimon (v.2); sau cea a lui Acvila şi Priscila (Rom. XVI,5); a lui Nimfan şi adunarea creştină din casa lui (Colos. IV,15). Dar ea e privită adesea ca universală, cuprinzând totalitatea credincioşilor legaţi prin acelaşi Duh, acelaşi botez şi acelaşi Domn Iisus Hristos. Pe aceasta a întemeiat-o Mântuitorul (Matei XVI,18) şi e amintită adesea (Fapte IX,31; Efes. I,22; III,10; Filip. III,6 ş.a.). Despre aceasta se zice uneori că e **"biserica lui Hristos"** (Rom. XVI,16) sau **"a lui Dumnezeu"** (I Tes. II,14; II Tes. I,4).

Creştinii formează deci o adunare de chemaţi şi aleşi din lume pentru Dumnezeu. Ei sunt chemaţi din lume, în vederea unei meniri deosebite, cea cerească. Biserica creştină ia locul sinagogii, cu o misiune pământească şi cerească, universală şi veşnică[158].

De observat că în primele sale epistole, Sfântul Apostol Pavel se adresează către "biserică", ca adunare a creştinilor (Tesaloniceni, Corinteni, Galateni). În alte epistole, mai târziu, el obişnuieşte să scrie mai personal, către "sfinţi şi fraţi" (Romani, Coloseni, Efeseni, Filipeni).

Din prima clipă a apariţiei unei scrieri creştine, biserica apare ca o adunare organizată, separată de păgânism şi iudaism, cu o misiune proprie. Aici, biserica e numită "a Tesalonicenilor". Numai în aceste epistole apare pluralul locuitorilor unui oraş. În celelalte epistole, Apostolul obişnuieşte să arate numai locul sau oraşul: din Corint, în Efes, în Filipi, în Roma etc.

Comentând acest cuvânt, Sfântul Ioan Hrisostom zice:"De vreme ce erau puţini şi până atunci încă nu erau bine alcătuiţi, de aceea îi şi mângâie cu numele de biserică. Unde trecuse mult timp şi alcătuirea şi organizaţia bisericii erau întărite, nu pune în epistolă numele de biserică"[159]. Biserica Tesalonicenilor e formată mai ales din creştini proveniţi dintre păgâni. Locul de întâlnire şi cult era probabil în casa lui Iason, unde fusese găzduit şi Sfântul Apostol Pavel (Fapte XVII,5).

Biserica aceasta e definită prin formula: **"în Dumnezeu, Tatăl nostru, şi în Domnul Iisus Hristos"**. Această expresie este caracteristică epistolelor către Tesaloniceni[160] şi are o deosebită importanţă. În original, prepoziţia ἐν introduce relaţia bisericii faţă de Θεῷ πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. Prepoziţia ἐν stă pentru ambele nume ale Dumnezeirii, fără chiar să se mai repete înainte de **"Domnul Iisus Hristos"**. Prin această formulă, biserica e definită ca fiind zidită în numele şi prin puterea lui Dumnezeu Tatăl şi a Domnului nostru Iisus Hristos. Prin aceasta, biserica se întemeiază pe fiinţa dumnezeiască supranaturală. Creştinii sunt în legătură cu Dumnezeu Tatăl, care este centrul vieţii spirituale. Zigaben o numeşte chiar:"cea susţinută prin Tatăl şi Fiul", adăugând că se subînţelege şi "prin Duhul Sfânt"[161]. Membrii Bisericii au fost botezaţi în numele Sfintei Treimi şi deci mărturisesc pe cele trei persoane ale Dumnezeirii.Persoanele Sfintei Treimi sunt o putere care sălăşluieşte în biserică, în chip permanent. Creştinismul respiră un aer divin, trăieşte, lucrează în Dumnezeu,în Duh,în Hristos"[162]. Creştinii sunt în Dumnezeu şi Dumnezeu

lucrează prin ei, aşa încât devin o făptură nouă, cu o viaţă nouă: **"nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine"** (Galat. II,20).

Mântuitorul poartă încă din cele dintâi epistole pauline titlul de Κύριος = Domnul. Acest nume era folosit în Vechiul Testament (Septuaginta) pentru Dumnezeu Însuşi (= Elohim, El). Atât folosirea acestei expresii pentru Iisus Hristos, cât şi faptul că conjuncţia καὶ uneşte acest nume direct de Dumnezeu Tatăl, fără chiar să se repete prepoziţia ἐν, arată că Tatăl şi Fiul sunt de aceeaşi fiinţă în Dumnezeire. Hristologia epistolei este definită dintru început: Iisus Hristos este Domnul, alături de Dumnezeu Tatăl. Divinitatea Mântuitorului este mărturisită în chip vădit.

În acelaşi timp, este afirmată mesianitatea Sa. Titlul de **Mesia**, de **Hristos**, care însemnează **Uns** şi care fusese folosit anterior pentru a desemna pe regele teocratic aşteptat, a fost asociat la numele de Iisus, mai întâi în calitate de atribut. Se zicea: **Iisus care este Hristos**, Ἰησοῦς ὁ Χριστός (Matei I,16; Fapte XVII,3; XVIII,5 etc.). Dar acest mod de a califica pe Hristos devenind familiar, identitatea perfectă a lui Iisus şi a lui Hristos se exprimă curând mai energic. La Sfântul Pavel, termenul Hristos aproape a încetat de a fi atribut. El devine parte integrantă a numelui propriu al Domnului, mai întâi sub forma: Ἰησοῦς Χριστός; apoi, începând mai ales cu I Corinteni, Apostolul scrie cu predilecţie marcată: Χριστὸς Ἰησοῦς[163]. Această constatare are o mare importanţă pentru doctrina creştină. Este cel mai bun răspuns ce se poate da raţionaliştilor, care au socotit că numai cu timpul s-ar fi format concepţia despre dumnezeirea Domnului Iisus Hristos, prin influenţa mediului elenistic şi prin mistica creştină[164]. Iisus Hristos apare ca Domn, adică Dumnezeu şi ca Mesia chiar din primele documente creştine. Acest nume se află repetat des în epistola noastră, de aproape 20 de ori (I: 1,2,7,9,12; II: 2,3,8,13,16; III: 1,3,4,5,6,12,16,18). Omul Iisus e mărturisit ca fiind Mesia şi Dumnezeu. Un întreg sistem teologic se cuprinde în aceşti termeni: Domnul Iisus Hristos. Nici o îndoială, nici o discuţie nu e întâlnită în Noul Testament în jurul acestui titlu dat Mântuitorului. Toţi creştinii mărturiseau astfel că: Iisus este Domnul nostru. Este cea mai veche formulă a crezului creştin! Vom reveni însă asupra acestui aspect doctrinar în partea a treia a prezentei lucrări.

Urmează salutarea: **"Har vouă şi pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru şi de la Domnul Iisus Hristos"**. Este formula tipică de salutare a Sfântului Apostol Pavel. După cum remarcă un comentator: "Sfântul Pavel nu se teme să repete aceste cuvinte: Dumnezeu Tatăl nostru... Dragostea nu oboseşte pronunţând numele celui pe care-l iubeşte"[165]. Harul este cerut de la Tatăl şi de la Fiul. Prepoziţiile ἐν şi ἀπό, "întru" şi "de la", atât pentru Tatăl cât şi pentru Fiul, subliniază, zice Teofilact, puterea cea deopotrivă a Fiului cu a Tatălui, cum că aceleaşi daruri se dau nouă şi de la Tatăl şi de la Fiul[166]. Prin această putere de sus viaţa este întărită în virtute, aşa încât să formeze un caracter creştin.

Pacea este unită harului, întrucât ea este atmosfera prielnică în care lucrează darurile cereşti şi care duce la armonie, la bună-înţelegere. Pacea e înţeleasă ca de la Domnul Iisus Hristos, care e **"pacea noastră"** (Efes. II,14). Aceasta a fost şi salutarea Mântuitorului către ucenici după înviere: *pace vouă* (Ioan XX,19-21); cât şi salutarea pe care apostolii înşişi o vor adresa, mergând în misiune, după porunca Domnului, la intrarea într-o casă sau într-o cetate (Matei X,12). Pacea a fost deci cea mai autentică înfăptuire a Mântuitorului şi a Sfinţilor Apostoli. Duhul păcii vine "de la" şi trece "prin" Iisus Hristos. Pacea nu-i numai afară, ci şi înăuntrul sufletului. Creştinii nu mai au frica zeităţilor idolatre, ci sunt împăcaţi cu Dumnezeu, care-i Tată iubitor şi iertător.

Vers. 3-4. După adresă şi salutare, epistolele pauline continuă, de obicei, într-o formă foarte asemănătoare. Prima grijă a Apostolului este să pregătească o atmosferă spirituală prielnică pentru primirea învăţăturilor sfinte pe care vrea să le transmită. De aceea începe conţinutul propriu-zis cu o rugăciune. Expresiile sunt de obicei aceleaşi şi exprimă mulţumirea pe care el o îndreaptă către Dumnezeu pentru binefacerile ce a dăruit în vederea progresului spiritual al creştinilor convertiţi. Aduce această mulţumire chiar atunci când roadele sufleteşti nu-s desăvârşite la unii creştini, ca în I Corinteni (cap. V-VI). Lipseşte însă această mulţumire în epistola către Galateni, întrucât aceştia pricinuiseră mare mâhnire Apostolului, prin întoarcerea lor de la credinţa cea adevărată, ascultând de iudaizanţi.

În textul original (textul grec), tot restul capitolului I (vers. 3-12) nu formează decât " o frază lungă, în care trei idei principale caută să iasă la lumină, de-a lungul unei încâlceli *sui generis* de prepoziţii şi de conjuncţii", care se apropie mai mult de sintaxa ebraică decât de sintaxa greacă[167]. Prima idee este cuprinsă în vers. 3-4 şi exprimă un elogiu pentru curajoasa comunitate din Tesalonic, care, în ciuda atâtor persecuţii, creşte permanent în credinţă şi dragoste frăţească. Toate expresiile capătă, cu această ocazie, nuanţe sensibil accentuate faţă de cele din epistola precedentă.

În prima epistolă, rugăciunea începe prin cuvintele: **"mulţumim lui Dumnezeu totdeauna pentru voi..."**(I,2). De această dată, Apostolul adaugă: **"suntem datori să mulţumim..., precum se cuvine** " (εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν ... καθώς ἀξιόν ἐστίν). Aceste cuvinte exprimă, pe de o parte, cauza subiectivă a rugăciunii, în sensul că există un sentiment interior care ne conduce la aceasta, dar şi cauza obiectivă: este drept să facem acest lucru, este potrivit, se cuvine, este o obligaţie morală. Verbul ὀφείλομεν trebuie legat de locuţiunea: καθώς ἀξιόν ἐστίν.

Trei lucruri ne învaţă aici dumnezeiescul Apostol, zice Teofilact: 1. Cum că, pentru bunătăţile ce vom isprăvi, nu se cuvine să ne mândrim, socotindu-le ca datorate nouă, ci ca înfăptuite cu ajutorul lui Dumnezeu; 2.Că cele ce pătimeau Tesalonicenii pentru credinţa în Hristos, din partea celor necredincioşi, nu erau vrednice de plâns şi de lacrimi, ci mai degrabă de mulţumire către

Dumnezeu şi 3. cum că nici un creştin nu se cuvine a invidia pe cei ce sporesc în fapta bună, ci a se bucura şi a mulţumi lui Dumnezeu pentru sporirea lor în virtute[168]. "Vedeţi cum ridică sufletul lor încă de la începutul epistolelor sale?" întreabă Sfântul Ioan Hrisostom. Cei care suferă pentru credinţă, departe de a merita lacrimi, sunt dimpotrivă datori să mulţumească lui Dumnezeu[169].

Apostolul trece îndată la obiectul sau cauza recunoştinţei sale, pe care le găseşte, mai întâi, în credinţa şi în dragostea frăţească a iubiţilor săi învăţăcei. El întrebuinţează nu expresia obişnuită αὐξάνει, creşte, ci ὑπεραυξάνει, creşte mult, peste măsură. Verbele augmentative cu care Sfântul Pavel îmbogăţeşte limba greacă (ὑπεραυξάνει, πλεοναζει sunt necunoscute la autorii profani), marchează gradarea ascendentă pe care el o admiră în virtuţile creştine ale neofiţilor Tesaloniceniă[170]. Credinţa, statornicia şi răbdarea lor (πίστις este aici sinonim cu ὑπομονή) în mijlocul ofenselor şi prigonirilor de tot felul, a devenit pentru el, părintele lor duhovnicesc, un motiv de laudă, de care vorbeşte cu bucurie în **"Bisericile lui Dumnezeu"** (vers. 4).

Prin "Bisericile lui Dumnezeu" înţelege Biserica din Corint, unde se afla în momentul scrierii epistolei, altele pe care le fondase în provincie şi cele cu care se afla în comunicare prin străinii care abordau în fiecare zi acest oraş. Ceea ce laudă la Tesaloniceni şi ceea ce propune ca model celorlalte Biserici, este răbdarea, credinţa şi celelalte virtuţi, pe care le arată în persecuţii şi în toate necazurile ce veneau asupra lor.

Iată cât de frumos tâlcuieşte Sfântul Ioan Hrisostom aceste cuvinte: "Mare lucru este, desigur, a fi cineva întărit puternic în credinţă şi să nu se încovoaie sub puterea diferitelor raţionamente omeneşti; dar când încă se ridică şi unele vânturi puternice, când se produce vreo ruptură de nori, când din toate părţile se ridică furtună, când valurile se succed fără întrerupere şi totuşi noi nu ne lăsăm a fi traşi de ele în neant, aceasta este dovada cea mai puternică de creştere a credinţei noastre, care fără îndoială că a sporit şi s-a ridicat cu mult mai sus"[171]. Este ceea ce marele Apostol spune şi cu alt prilej: **"Ci ne lăudăm şi în suferinţe, bine ştiind că suferinţa aduce răbdare, şi răbdarea încercare, şi încercarea nădejde. Iar nădejdea nu ruşinează, pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin Duhul Sfânt, cel dăruit nouă"** (Rom. V,3-5).

Dragostea este o altă virtute a Tesalonicenilor pe care Sfântul Pavel o pune în relief: **"şi prisoseşte dragostea fiecăruia din voi, a unuia faţă de altul"** (v. 3). Este de relevat că această dragoste frăţească exista în toţi, fără excepţie. Ocaziile de a o exercita nu lipseau, pentru că tânăra comunitate creştină era cufundată în creuzetul încercărilor.

b) Cap. I, 5-10: Sfântul Apostol Pavel înfăţişează Tesalonicenilor răsplata ce o vor primi în ziua judecăţii şi chinurile care aşteaptă pe persecutorii lor.

5. (Aceste prigoniri şi necazuri sunt) ca dovadă a dreptei judecăţi a lui Dumnezeu, spre a vă face vrednici de împărăţia lui Dumnezeu, pentru care şi suferiţi,

6. De vreme ce este drept la Dumnezeu să răsplătească cu necaz celor ce vă necăjesc pe voi,

7. Iar vouă celor necăjiţi (să vă dea) odihnă, împreună cu noi, la arătarea Domnului Iisus (care va veni) din cer cu îngerii puterii Sale,

8. În văpaie de foc, osândind pe cei ce nu au cunoscut pe Dumnezeu şi pe cei care nu se supun Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos.

9. Ei vor lua ca pedeapsă pieirea veşnică de la faţa Domnului şi de la slava puterii Lui,

10. Când va veni, în ziua aceea, pentru a fi preamărit întru sfinţii Săi şi admirat în toţi cei care au crezut, pentru că mărturia noastră la voi a găsit crezare.

Din această pericopă, care constituie secţiunea a doua a părţii introductive, se degajă ideea de mângâiere, de consolare a membrilor tinerei comunităţi din Tesalonic. Este un pasaj important sub raport teologic, în special în ceea ce priveşte judecata din urmă şi pedepsele eterne ale iadului. Ca variante de text semnalăm următoarele: la vers. 8, locuţiunea ἐν πυρὶ φλογός apare, în unele manuscrise, precedată de conjuncţia καὶ, în altele nu; ntâlnim de asemenea διδοῦς, în loc de διδόντος, cât şi ὑπακούσασιν, în loc de ὑπακούουσιν. La vers. 9 întâlnim în loc de ὄλεθρον alte două forme: ὄλεθρουν sau ὁλεθριον. Iar la vers. 10 întâlnim şi forma πιστεύουσιν, în loc de πιστεύσασιν[170a].

Vers.5. Tesalonicenii erau nevoiţi să suporte tot felul de ofense, de necazuri şi prigoniri din partea celor necredincioşi, pentru că persecuţia care începuse încă din timpul fondării acestei biserici continua cu aceeaşi violenţă. Dar aceste supărări şi prigoniri constituie, zice Apostolul, o dovadă, un indiciu, o garanţie sigură (grec. ἔνδειγμα; lat.: *indicium, argumentum*) a dreptei judecăţi a lui Dumnezeu. Este aici, la începutul vers. 5, una din acele fraze pe care Apostolul "le aruncă înainte", pentru ca apoi să le explice, în ceea ce urmează[171]. Înţelesul este că aceste încercări, pe de o parte, purifică pe cei credincioşi şi îi pregătesc, îi fac vrednici de împărăţia lui Dumnezeu, iar pentru cei răi, pentru cei care îi persecută, ele fac să se umple măsura nelegiuirilor lor şi să reverse peste ei mânia divină[172].

A rânduit Dumnezeu, în sfatul Său etern, că creştinul trebuie să îndure multe necazuri pentru a se face vrednic de împărăţia cerurilor: **"fiindcă prin multe suferinţe trebuie să intrăm în împărăţia lui Dumnezeu"** , a zis acelaşi Apostol (Fapte XIV,22; comp. Iacov I,12). De aceea, necazurile actuale trebuie să fie, în ochii Tesalonicenilor, tocmai un indiciu al dreptei judecăţi a lui Dumnezeu, căci El răsplăteşte cu viaţa veşnică suferinţele trecătoare pe care le

îndură ei acum, dar şi osândeşte pe persecutorii lor la chinurile eterne. Cu cât suferă mai mult, cu atât ceasul răsplătirii se apropie.

Apostolul a mângâiat, prin tot ce a zis mai sus, pe cititorii săi, dar mai ales prin aceste cuvinte, pentru că "tot omul necăjit doreşte să audă că cel ce îl asupreşte şi Îi face rău va fi pedepsit de Dumnezeu"[173]. Când Dumnezeu — vrea să spună Apostolul — vă va încununa pe voi cei necăjiţi, iar pe cei ce vă asupresc pe voi îi va osândi, atunci se va vedea lămurit judecata Lui cea dreaptă. Şi aceasta este o mare mângâiere, zice Teofilact, a le spune că nu se vor încununa "în dar" de la Dumnezeu, ci "cu dreptate", ca răsplătire a ostenelilor şi a sudorilor lor[174].

Versetele 6 şi 7 trebuie luate împreună, nu separat, căci ele formează o singură frază, din care cele două membre expun dreapta judecată a lui Dumnezeu, enunţată în versetul precedent.

"De vreme ce", "dacă totuşi" (grec.: εἴπερ; Vulgata: si tamen), folosit aici în loc de "fiindcă" (ὅτι), nu exprimă îndoială, ci un adevăr absolut sigur, o afirmaţie prezentată sub formă dubitativă: dacă, cum toţi o admit, El este drept...[175]. Este un silogism ipotetic, în care antecedentul fiind adevărat, în chip logic şi consecventul este adevărat. De vreme ce (întrucât) este drept înaintea lui Dumnezeu, după cum şi este de fapt, ca El să recompenseze pe cei buni şi să pedepsească pe cei răi, de vreme ce El este dreptatea însăşi şi cârmuieşte lucrurile cu providenţa Sa, atunci, în chip neîndoielnic, El, nemitarnicul Judecător, va răsplăti "cu necaz celor ce vă necăjesc pe voi", iar "vouă, celor necăjiţi, vă va da odihnă". De vreme ce acest lucru este cu dreptate la oameni, cu cât mai mult la Dumnezeu.

Această idee a răsplătirii divine (ἀνταποδοῦναι, *a răsplăti*, verb expresiv folosit numai de Sfântul Pavel şi de Sfântul Luca în Noul Testament) este dezvoltată sub formă antitetică, procedeu literar des folosit de Apostolul Neamurilor: soarta creştinilor pioşi, persecutaţi pentru cauza lui Hristos (comp. vers. 7 şi 10), şi soarta persecutorilor lor necredincioşi (comp. vers. 6.8.9).

Prima antiteză este expusă în vers. 6 şi 7; a doua în vers. 8-10: necaz celor ce vă necăjesc pe voi...(talion foarte legitim, comp. Luca XVI, 25; Rom. II,9; Col. III,25 etc.), iar vouă, celor necăjiţi, odihnă. Apostolul repetă intenţionat cuvintele τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς καὶ ὑμῖν τοῖς θλίβομένοις, pentru a da mai multă expresivitate ideii.

Grecescul ἄνεσις (de la ἀνίμι); în Vulgata requiem, opus lui θλῖψις, sugerează ideea de uşurare, relaxare, eliberare de nevoile şi strâmtorările pământene, o stare de unde supărările vor fi în întregime excluse (vezi şi II Cor. II,13; VII,5; VIII,13), în contrast cu starea de nelinişte permanentă, de supărări de tot felul, în care ei se aflau, datorită persecuţiilor.

"Împreună cu noi" (μεθ'ἡμῶν; nobiscum) este plin de delicateţe. Sfântul Pavel nu se separa de învăţăceii săi, când gândea la fericirea vieţii cereşti (comp. şi II Cor. IV,14; II Tim. IV,8 etc.). În vremea când scria epistola, suferea el însuşi multe necazuri şi primejdii (vezi şi II Cor. IV,4-10; XI,23-29) şi era

separat, era departe de tesaloniceni; speranţa unei re-uniri fără de sfârşit, în pacea cerului, era o consolare atât pentru el, cât şi pentru cititorii săi.

"La arătarea Domnului Iisus..." (ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ...) indică momentul parusiei Domnului şi al înfricoşatei judecăţi. Această dublă sentinţă: fericită pentru unii, teribilă pentru ceilalţi, dreptul judecător o pronunţă încă de acum, de pe tronul măririi Sale. Dar ea va fi proclamată solemn şi se va îndeplini atunci când Domnul Iisus Hristos va coborî din cer şi Îşi va manifesta mărirea Sa, înconjurat de îngeri, care vor fi slujitorii puterii Sale. Îngerii vor aduna atunci pe toţi oamenii în faţa judecăţii lui Hristos, vor separa pe cei buni de cei răi şi, când sentinţa va fi pronunţată, ei vor grăbi pe cei condamnaţi cu demonii, în chinurile iadului. Aceşti îngeri vor fi înarmaţi nu numai cu puterea lor, ci şi cu puterea divină şi nimic nu le va putea rezista[176]. "Prin descrierea ce o face, zice marele Hrisostom, le deşteaptă cugetele lor şi doar nu le deschide cerurile cu cuvântul, într-atât de lămurit le prezintă ochilor lor venirea Domnului şi răsplata faptelor. Apoi pune lângă Dânsul oastea cerească şi atât de la faptul în sine, cât şi de la cele ce se vor petrece atunci, le prezintă oarecum o icoană vie, ca astfel ei să-şi redobândească puterile"[177].

Aici şi la I Cor. I,7 (comp. şi I Petru I,7,13 şi IV,13), a doua venire a lui Hristos este numită ἀποκάλυψις, *arătare, descoperire, apocalipsă*, pentru că într-adevăr maiestatea, atotputernicia şi celelalte atribute divine vor fi revelate sub un aspect necunoscut până atunci. Tabloul celei de a doua veniri a Domnului este trasat, ca şi în prima epistolă (I Tes. IV,15 sq.) în câteva trăsături sobre şi viguroase, din care majoritatea reproduc scena grandioasă înfăţişată de Domnul însuşi, în cuvântarea eshatologică (Matei XXV,31 ş.u.).

Vers. 8. Cuvintele "în văpaie de foc" (grec.: ἐν πυρὶ φλογός; Vulgata: *in flamma ignis*, sau după o variantă mai puţin autorizată: *in igne flammae*) însemnează: într-un foc arzând cu flacără. Textul grecesc leagă aceste cuvinte de partea precedentă, dând ideea: când se va arăta Domnul în văpaie de foc; textul latin al Vulgatei, dimpotrivă, le leagă de ceea ce urmează, şi anume: în văpaie de foc osândind pe cei ce nu au cunoscut pe Dumnezeu ...

Interpreţii, de asemenea, sunt în acelaşi dezacord cu privire la conexarea acestor cuvinte. Unii le alătură la cuvintele: arătarea Domnului din cer, făcând din ele una din trăsăturile caracteristice ale celei de a doua veniri a Domnului. După cum în Vechiul Testament apariţiile divine (theofaniile) erau, de obicei, însoţite de un foc strălucitor, care simboliza slava şi puterea divină irezistibilă (cf. Exod III,2 ş.u.; XIX,18; Daniel VII,9 etc.), tot la fel va fi la sfârşitul timpurilor, când Domnul Hristos va veni întru slavă, să judece viii şi morţii[178] (Matei XXV,31; vezi şi II Petru III,7,10,12).

Alţi interpreţi le leagă de cele ce urmează, astfel că Sfântul Pavel ar desemna aici focul ca elementul teribil al osândirii divine pentru cei respinşi, după cuvântul: **"Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic..."** (Matei XXV,41). Acest foc teribil va mistui pe păcătoşi şi lucrurile omeneşti (II Petru III,10), dar nu va vătăma deloc pe cei drepţi. Cu referire la acest cuvânt, Teofilact

observă că Apostolul a zis: în foc, nu luminând, ci arzând, fiindcă focul pe cei păcătoşi are să-i ardă numai, nu însă şi să-i lumineze; iar drepţilor cu totul dimpotrivă, adică îi va lumina numai, dar nu îi şi va arde[179]. Deşi preferăm, potrivit cu textul grecesc, prima variantă de citire, este evident, totuşi, că aceste cuvinte sunt, de asemenea, destinate să pregătească descrierea pedepsei celor impioşi.

Participiul διδόντος (ἐκδίκησιν), fiind la masculin nu poate să se raporteze la femininul φλογός, ci la Domnul Iisus: τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ... διδόντος. Aceia asupra cărora se va exercita sentinţa de osândire (de răzbunare) a Domnului sunt desemnaţi aici (vers. 8) prin două expresii diferite: cel care nu au cunoscut pe Dumnezeu şi cei care nu se supun Evangheliei Domnului nostru Iisus. Prima îi reprezintă pe păgâni (comp. Rom. I,28; Gal. IV,8; I Tes. IV,5 etc.), care se caracterizau, în primul rând, prin necunoaşterea adevăratului Dumnezeu. A doua îi reprezintă în special pe iudei, care respinseseră, în mare parte, propovăduirea evanghelică[180] (comp. Rom. X,3,16 etc.).

De o parte şi de alta, vina era imensă, fără scuze. De asemenea, condamnarea este neîndoielnică (vers. 9). Menţinând acest limbaj sever, Apostolul se gândea direct la aceia dintre păgâni şi dintre iudei, care se sileau cu brutalitate să înăbuşe în faşă tânăra Biserică din Tesalonic[181].

Vers. 9. Pedeapsa este descrisă în termeni înfricoşători. Ea va consta în **"pieirea veşnică de la faţa Domnului şi de la slava puterii Lui"**. Cuvântul grecesc: ὄλεθρον (αἰώνιον); (Vulgata: *in interitu aeternas*) are sensul de ruină, prăpăd, exterminare, nimicire, distrugere eternă. În limbajul biblic şi după învăţătura creştină acest termen denumeşte chinurile fără de sfârşit ale iadului: este antonimul termenului de "mântuire" (comp. Ioan XVII,11-12). Cei ce nu dobândesc mântuirea, ajung la pieire, adică la osândă veşnică. Mântuitorul vorbeşte, în Predica de pe munte, de două căi ale vieţii oricărui credincios: una duce la mântuire, alta duce la pieire sau pierzare (Matei VII,13-14). "Cei păcătoşi, zice un comentator, vor fi pedepsiţi veşnic, în sensul că nu vor avea parte în veci de pace şi fericire. Vor muri totdeauna şi niciodată nu vor dispare"[181a].

Cât priveşte adjectivul αἰώνιον, este imposibil de a-l delimita ca durată; el este în mod expres opus lui: temporar, vremelnic, trecător (cf. II Cor. IV,18). De altfel, sentinţa rostită de Domnul însuşi (Matei XXV,46) exclude orice limită de acest fel. Sfântul Ioan Hrisostom, tâlcuind aceste cuvinte, zice: "Sunt mulţi dintre oameni care îşi pun bunele lor speranţe nu în îndepărtarea de păcate, ci în aceea că îşi închipuie că gheena nu este atât de groaznică, după cum se zice, ci cu mult mai blândă, şi nu veşnică, ci trecătoare, şi în fine filozofează multe de acest fel. Eu însă zic, că este cu mult mai grozavă decât aceea cu care suntem ameninţaţi...Şi cum că gheena nu este trecătoare, ascultă pe Pavel care vorbeşte aici de cei ce nu cunosc pe Dumnezeu şi nici nu cred în Evanghelie: "că vor lua pedeapsă, pieirea veşnică". Dar ceea ce este veşnic, cum poate fi trecător?"[182]. Reluând aceeaşi idee, Teofilact exclamă: "Unde sunt acum Origen şi urmaşii

acestuia, care afirmă că munca iadului are sfârşit? Să audă pe Pavel care numeşte aici munca veşnică, adică fără sfârşit"[183].

"De la faţa Domnului şi de la slava puterii Lui" (grec.: ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ; Vulgata: *a facie Domini et a gloria virtutis ejus*; vers.9). Această propoziţie este explicată în trei feluri: a)Unii interpreţi socotesc că aceste cuvinte: **"de la faţa Domnului..."** semnifică facilitatea cu care Domnul va pedepsi pe cei răi. Ei dau prepoziţiei ἀπό un înţeles temporal: îndată ce, după ce. Domnul nu va avea decât să apară, şi la vederea maiestăţii feţei Sale, păcătoşii fulgeraţi de o putere invincibilă se vor precipita ei înşişi în chinul etern. Această explicaţie este prea subtilă, îi lipseşte naturalul[184].

b) Alţii (Bengel, de Wette, Ewald, Hofmann) cred că ea indică ceea ce va produce pedeapsa. Aceasta va fi faţa supărată a Domnului înveşmântat de slavă. Dar, după Apostol, "de la faţa" şi "de la slava" conţin două lucruri care vor acţiona în eternitate, în ceea ce priveşte pedeapsa celor condamnaţi. Totuşi ei nu vor vedea faţa şi mărirea Sa decât în momentul venirii Mântuitorului.

c) Luând în considerare vers.10 (strâns unit cu vers.9), cât şi limbajul biblic, socotim mai corespunzător de a da lui ἀπό sensul de: despărţire, de separare (= de la). Sensul acestui verset ar fi deci, că cei osândiţi vor fi pentru totdeauna condamnaţi a rămâne departe, separaţi de la faţa Domnului şi de strălucirea puterii Sale[185]. Limbajul este împrumutat de la Isaia II,10,19 şi 21.

Această interpretare corespunde mai bine cuvintelor pe care suveranul Judecător le va adresa celor necredincioşi în ziua înfricoşatei judecăţi: **"duceţi-vă de la Mine..."**(Matei, XXV,41); ea corespunde, de asemenea, numeroaselor pasaje biblice în care vederea feţei Domnului constituie starea de fericire a sfinţilor. În limbaj biblic, această expresie desemnează fericirea cerească (Matei, V,8; XVIII,10; I Cor. XIII,12 etc.). Vederea lui Dumnezeu în cer de către cei aleşi, care îl vor privi **"faţă către faţă"**, este un adevăr de credinţă[186].

Vers.10: **"Când va veni să se preamărească întru sfinţii Săi..."**. Toate aceste lucruri, adică răsplătirea celor buni şi osândirea celor răi, vor avea loc în acea mare zi a parusiei Domnului, în care va veni **"pentru a fi slăvit întru sfinţii Săi"** şi pentru **"a apărea minunat în toţi cei care au crezut într-însul"**. Apostolul repetă aici de două ori acelaşi lucru. **"A fi slăvit"** şi **"a fi admirat"** (a fi privit cu uimire) întru sfinţi sunt două sinonime; de asemenea, **"cei credincioşi"** sunt aceiaşi cu **"sfinţii"**. Acest paralelism, care ţine de caracterul poeziei ebraice, arată entuziasmul de care Sfântul Pavel este stăpânit contemplând slava lui Hristos şi pe aceea cu care îi va acoperi pe sfinţii Săi în ziua judecăţii[187]. Apostolul zice: **"cei ce au crezut"**, şi nu **"cei ce cred"**, pentru că în acea zi timpul credinţei va fi trecut şi înlocuit prin vederea limpede (vezi: I Cor. XIII,12).

Dumnezeu este minunat în floarea de pe câmpii, ca şi în aştrii care împodobesc cerurile. Dar el este minunat mai ales în sfinţi, în apostoli, în martiri, în fecioare. Sfinţenia unui suflet, operă a harului divin este o capodoperă mai

admirabilă decât toate creaturile vizibile. **"Minunat este Dumnezeu întru sfinţii Săi"**, exclamă psalmistul (Ps. LXVII, 36). "Dumnezeu va fi admirat în acea zi, mai întâi din cauza frumuseţii răpitoare cu care el a împodobit sufletul sfinţilor, apoi din cauza slavei imense cu care va recompensa virtutea lor"[188]. Iar slava cu care vor fi îmbrăcaţi sfinţii se va răsfrânge asupra divinului Mântuitor al oamenilor, Iisus Hristos. Prin sfinţi nu trebuie să înţelegem îngeri, ci pe creştinii care s-au învrednicit să ajungă treapta sfinţeniei[189]. Sfinţii aparţin lui Dumnezeu şi lui Iisus Hristos. Şi acest verset (10) ne indică suficient că, pentru Sfântul Pavel şi cititorii săi, Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, este Dumnezeu şi om[190].

Domnul va veni să se slăvească întru sfinţii şi drepţii creştini, zice Teofilact, fiindcă slava lui Hristos va fi ca necredincioşii de acum' să vadă înveşmântaţi întru slavă în ziua judecăţii, pe creştinii aceia pe care ei, acum, îi băteau şi-i umpleau de dispreţ"[191]. Or Tesalonicenii vor fi, împreună cu Pavel, din numărul celor aleşi.

"Pentru că mărturia noastră la voi a găsit crezare". Aceste cuvinte trebuie considerate ca o parantează, cerută de: **"cei care au crezut"**. Şi voi veţi avea parte de acea slavă, zice Sfântul Pavel cititorilor săi, pentru că voi aţi primit propovăduirea noastră şi aţi crezut, dar cu o credinţă activă şi fecundă în lucrare şi aţi rămas statornici cu toate încercările la care sunteţi supuşi. **"Mărturia noastră"**, în sensul de predica sau propovăduirea apostolică (vezi: I Cor. I,6; II.1).

"În ziua aceea"(grec. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ; Vulgata:*in die illo*). Aceste cuvinte trebuie raportate sau la verbul: "va veni", sau la cuvintele "să preamărească" şi "să fie admirat", după cum a remarcat deja Teodoret[193]. Unii interpreţi le leagă de: "mărturia noastră" sau de: "a fost crezută" (în ziua aceea, dar trădează încurcătura lor prin explicaţiile forţate şi puţin clare pe care le dau[194]. "În ziua aceea" se referă deci la "arătarea Domnului Iisus" descrisă în întreaga pericopă (vers. 6-10) şi desmnează: **"Ziua judecăţii de apoi"**. Ele sunt aşezate cu emfază la sfârşitul frazei, vrând să fixeze atenţia cititorilor săi asupra acestei zile teribile (înfricoşate) pentru necredincioşi şi glorioasă pentru Mântuitorul nostru Iisus Hristos şi prietenii Săi. Este ca şi cum ar zice: Şi iată că El iarăşi va veni, în acea mare zi, care va fi cea din urmă dintre zile![195]

c) Cap.I,11-12. **Rugăciunea Apostolului pentru cititorii săi.**

11. Pentru aceasta ne şi rugăm totdeauna pentru voi, ca Dumnezeul nostru să vă învrednicească de chemarea (Sa) şi să împlinească toată bunăvoinţa bunătăţii şi lucrarea (fapte) credinţei întru putere,

12. ca să se preaslăvească numele Domnului nostru Iisus Hristos în voi, şi voi întru El, după harul Dumnezeului nostru şi al Domnului Iisus Hristos.

Aceste două versete constituie cea de-a treia şi ultima secţiune (idee) a părţii introductive. Apostolul se roagă lui Dumnezeu să desăvârşească credinţa Tesalonicenilor, pentru ca, în ziua venirii Domnului, să se numere între cei care

vor preamări pe Iisus Hristos şi să fie ei înşişi preamăriţi întru El. Ca variante de text întâlnim numai la vers.11: πληρώσει în loc de πληρώσῃ, iar la vers. 12, în unele manuscrise, este adăugat: χριστοῦ, în zicerea: τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν ὑμῖν.

"Pentru aceasta" (grec. εἰς ὅ; Vulgata: in quo), pentru care lucru (ne şi rugăm), adică, după context, pentru ca şi voi să fiţi în numărul Sfinţilor care vor preamări pe Domnul Iisus Hristos, la venirea Sa.

"Ne şi rugăm totdeauna pentru voi" (comp. I Tes. I,2). Apostolul îşi propune un dublu scop în rugăciunea sa pentru tesaloniceni. În primul rând: ca să vă învredniciţi de chemarea credinţei voastre. De care chemare este vorba aici? Evident, nu de chemarea la credinţă, pentru că Tesalonicenii primiseră credinţa creştină, ci de chemarea aceea pe care Iisus Hristos o va adresa, în ziua cea mare a judecăţii, aleşilor Săi: **"veniţi binecuvântaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii"** (Matei XXV,34; comp. Filip. III,14; II Petru I,10; Apoc. XIX,9). Este vorba, deci, de chemarea la moştenirea slavei cereşti, adică a mântuirii, care este, de altfel, tema principală a acestui întreg pasaj[195].

Verbul ἀξιώσῃ (lat.:dignetur) nu înseamnă aici: a face vrednic (demn), ci a judeca (a socoti) vrednic, a accepta ca vrednic sau a învrednici. Cuvintele: ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως le putem traduce astfel: Dumnezeu să vă învrednicească a vă acorda chemarea Sa cea mai înaltă. El v-a chemat deja la credinţă; să vă conserve această primă chemare şi să o desăvârşească prin aceea a slavei celei fără de sfârşit[196]. În altă parte, Apostolul numeşte chemarea aceasta: **"chemare sfântă"** (II Tim. I,9), iar chemarea şi voia lui Dumnezeu este a se mântui toţi oamenii (I Tim. II,4). Dumnezeu îi cheamă pe toţi la mântuire, dar nu toţi o şi dobândesc.

Teofilact distinge aici două chemări şi anume: aceea pe care Dumnezeu o adresează tuturor oamenilor pentru mântuire şi care ţine, deci, de dumnezeiescul dar şi aceea a alegerii şi a virtuţii noastre, cea adeverită prin faptele bune, după cuvântul Apostolui: **"Nu în zadar să primiţi voi darul lui Dumnezeu"** (II Cor. VI,1; comp. Iacob II,17 şi 26)[197].

În al doilea rând, Apostolul se roagă ca Dumnezeu să împlinească, să desăvârşească în cititorii săi tot ceea ce buna voinţă (dorinţa cea bună poate să dorească şi credinţa să realizeze. Expresia este puţin obscură în aparenţă. Unii interpreţi mai vechi şi mai noi explică aceste cuvinte: εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, *bunăvoinţa bunătăţii, pornirea spre bunătate*, ca referindu-se la bunătatea şi mila lui Dumnezeu faţă de noi[198]. Alţii aplică aceste cuvinte, cu mai mult temei, la înşişi credincioşii Tesaloniceni şi nu la Dumnezeu. Acest lucru este cerut de paralelismul ideilor, pentru că **"lucrarea credinţei"** se referă, desigur, la ei. De asemenea, la Romani XV,14, Sfântul Pavel, adresându-se creştinilor din Roma, îşi exprimă convingerea că ei sunt plini de "toată bunătatea"; el speră acum acelaşi lucru şi despre Tesaloniceni[199].

Cât despre cuvintele: ἔργον πίστεως, Vulgata: *opus fidei*, înseamnă faptă, lucrare, realizare, operă a credinţei. Această expresie este, de asemenea, interpretată în chip diferit. Folosirea singularului pare să arate că este vorba nu atât de faptele bune multiple ce se pot săvârşi în virtutea credinţei, cât de o lucrare (faptă, lucru) de ansamblu a credinţei care, în împrejurarea de faţă, era, după părerea Sfântului Ioan Hrisostom, tăria bărbătească a Tesalonicenilor, statornicia credinţei lor, pe care nici o dificultate, nici o prigoană nu o putuse zdruncina. "Căci acesta este lucrul credinţei: dacă crezi, toate le suferi, iar dacă nu suferi, este dovada că nu crezi. Nu sunt oare acestea făgăduite, ca cel ce crede să sufere chiar şi mii de morţi, mii de necazuri, dacă s-ar cere? Este vorba de împărăţia cerurilor, de nemurire şi de viaţa veşnică. Deci, cel ce crede, toate le suferă. Aşadar, credinţa se arată prin fapte"[200].

Exprimând aceeaşi idee, Teofiiact zicea: "răbdarea prigoanelor o va da nouă Dumnezeu deplină. Cum? Şi în ce chip? Întru putere, adică împuternicindu-vă şi întărindu-vă în credinţă, încât cel ce nu are răbdare, acela arată că nu are lucrul şi isprava credinţei"[201]. Expresia ἐν δυνάμει (lat.: in virtute) este o locuţiune adverbială şi înseamnă: întru (cu) putere (comp. Colos. I,29; I Tes. I,5).

După Sfântul Pavel, credinţa trebuie să fie lucrătoare prin iubire (Gal. V,6; comp. Iacob II,17). Ea nu trebuie, deci, să se oprească doar la afirmarea adevărului, ci să treacă la acţiune, la săvârşirea faptei. Această lucrare (faptă) a credinţei constă mai întâi în statornicia credinţei, de care vorbesc comentatorii citaţi mai sus; în al doilea rând, constă în punerea în practică a tot ceea ce credinţa cere.

După diverşi comentatori, credinţa este ea însăşi o faptă, şi este adevărat. Sufletul face o sfântă şi minunată lucrare, atunci când inteligenţa şi voinţa sa pronunţă: Eu cred în cuvântul lui Dumnezeu. "Acest act al credinţei este suficient, pentru a merita cerul, celui care moare îndată după botezul său"[202].

Vers. 12: **"Ca să se preaslăvească în voi numele Domnului nostru Iisus Hristos şi voi întru El ..."**. Este rezultatul final pe care Apostolul doreşte să-l realizeze prin rugăciunea sa. El se referă atât la preamărirea lui Iisus Hristos, cât şi la aceea a cititorilor. Prima, potrivit cu vers. 10, constituie scopul celei de-a doua veniri a Domnului. Aici este vorba, mai ales, de numele Său, care va fi preamărit atunci când va primi de la toţi sfinţii, între care Sfântul Pavel socoteşte şi pe creştinii din Tesalonic, cărora li se adresează (în voi, ἐν ὑμῖν, in vobis), slava aceea care i se cuvine, pentru împlinirea voii Tatălui până la moartea pe cruce (Filip. II,9-10). La fel cititorii vor fi preamăriţi în Iisus Hristos şi prin Iisus Hristos (καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ), dacă rămân credincioşi până la capăt. "Proslăvindu-se Stăpânul, se proslăvesc şi servitorii Săi", zice Sfântul Ioan Hrisostom[208]. Preamărirea va fi, deci, reciprocă. "Este perfecţiunea dragostei, când fiecare dintre cei care împreună se iubesc pune în celălalt propria sa bucurie şi propria slavă"[209].

După Teofilact, numele Domnului Hristos se slăveşte, prin răbdarea creştinilor în tot felul de încercări, încă în viaţa aceasta. Iată cum tâlcuieşte el

aceste cuvinte: "De se vor face întru voi, fraţilor, câte le-am zis mai sus, se va slăvi întru voi, în viaţa aceasta, numele Domnului. Când vă vor vedea oamenii pe voi că suferiţi toate ispitele şi necazurile, pentru dragostea lui Hristos, această răbdare a voastră va fi slavă numelui lui Hristos, fiindcă oamenii se îndeamnă a zice că Hristos este atât de bun, încât creştinii, robii Lui, pătimesc şi mor pentru numele Lui, şi atât de puternic, încât pe creştinii cei ce cred într- Însul îi împuterniceşte spre a suferi atâtea necazuri, cu bucurie şi cu mărinimie de suflet. Ci şi voi, creştinilor, vă veţi slăvi, de asemenea, întru numele lui Hristos, fiindcă v-aţi aflat mai presus de ispite şi de moarte"[210].

Aceste lucruri se pot realiza, zice Apostolul: "prin harul Dumnezeului nostru şi al Domnului Iisus Hristos". Izvorul harului este Însuşi Dumnezeu, cel întreit în persoane (comp. II Cor. XIII,13), iar mijlocitorul este Iisus Hristos. Expresia "Dumnezeul nostru" este relativ rară în scrierile Sfântului Pavel; ea se află de două ori în acest pasaj (vers. 11-12), de două ori în I Tes. II,2; III,9 şi o dată la I Cor. VI,11.

Pentru a tempera gândurile Tesalonicenilor, zice Sfântul Ioan Hrisostom, ca nu cumva din cauza laudelor ce le-a adus mai înainte, ei să se mândrească şi să devină leneşi spre fapta bună, Apostolul îi Învaţă că toate aceste bune realizări ale lor se fac prin harul lui Dumnezeu. "Darul acesta El Însuşi ni l-a dat, ca astfel să se slăvească întru noi şi pe noi să ne slăvească întru El. Şi cum ne slăvim noi întru El? Prin aceea, că am primit de la El atâta putere, încât să nu ne încovoiem chiar în faţa celor mai grozave suferinţe. Aşadar, când ispita se întâmplă, atunci deopotrivă se slăveşte şi Dumnezeu şi noi; pe El îl slăvesc fiindcă ne-a întărit atât de mult, iar pe noi, fiindcă ne-am făcut vrednici de Dânsul. Deci, toate acestea vin de la darul lui Dumnezeu"[211].

Cu acestea, prologul se încheie. Toate aceste elogii şi încurajări, motivate de asprele încercări la care Tesalonicenii erau supuşi şi de statornicia de care ei au dat dovadă, servesc ca introducere pentru partea doctrinară propriu-zisă a epistolei.

Capitolul al II-lea

Partea întâia, doctrinară

Această parte este cea mai importantă, este însuşi miezul epistolei. Ea are conţinut eshatologic şi se poate împărţi în trei secţiuni distincte.

a) Cap. II,1-3. Tesalonicenii erau înspăimântaţi de teama sfârşitului lumii, pe care îl priveau ca foarte apropiat. Apostolul îi linişteşte, arătându-le că acest mare eveniment va fi precedat de anumite semne premergătoare, dintre care aminteşte pe cele mai caracteristice şi anume: lepădarea de credinţă (apostazia) şi ivirea lui Antichrist.

1. În privinţa venirii Domnului nostru Iisus Hristos şi a adunării noastre împreună cu El, vă rugăm, fraţilor,

2. Să nu vă clintiţi degrabă cu mintea, nici să vă înspăimântaţi, nici de vreun duh, nici de vreun cuvânt, nici de vreo scrisoare ca (venită) de la noi, cum că ziua Domnului a sosit.

3. Să nu vă amăgească nimeni, cu nici un chip, pentru că (ziua Domnului nu va sosi) până nu va veni mai întâi lepădarea de credinţă (apostazia) şi nu se va da pe faţă omul păcatului, fiul pierzării.

Sfântul Apostol Pavel nu avusese răgazul necesar ca să aprofundeze catehizarea Tesalonicenilor, referitoare la sfârşitul lumii şi la judecata de apoi. Cuvântul său, însă, avusese darul să zguduie pe mulţi şi să-i facă să aştepte cu febrilitate venirea Domnului.

Această psihoză avea cauze multiple: dorinţa sinceră a celor pioşi de a se afla cât mai curând în preajma Mântuitorului Hristos; frica celor păcătoşi şi pregătirea lor pentru momentul judecăţii; zelul unor creştini nu îndeajuns de instruiţi în a predica venirea Domnului (Parusia); interpretarea greşită a unor învăţături ale Sfântului Apostol Pavel şi, în sfârşit, punerea în circulaţie, sub numele Apostolului, a unor false scrisori, care păreau că vestesc apropierea acestui eveniment. Toate acestea — sensibilizate în contextul dureros al persecuţiilor.

Sfântul Pavel atrage atenţia tesalonicenilor "să nu se lase amăgiţi de nimeni şi în nici un chip", pentru că Parusia Domnului va fi precedată de câteva semne caracteristice, dintre care menţionează: apostazia şi apariţia lui Antichrist, semne care încă nu s-au realizat. Ca variante de text, la vers.2 întâlnim, în loc de μηδέ cum este în textul nostru, formele μήτε sau μηπότε, iar la vers. 3 avem variantele: ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας sau ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας[211a].

Vers.1. Sfântul Pavel ajunge la obiectul (scopul) principal al epistolei sale, acela de a linişti pe Tesaloniceni în ceea ce priveşte teama sfârşitului apropiat al lumii. Deşi îngrijorat şi mâhnit, Apostolul se adresează cititorilor săi, nu cu severitate, ci cu multă delicateţe şi apropiat: **"Vă rugăm, fraţilor"** ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί; Vulgata: rogamus autem vos, fratres; ἐρωτάω, a întreba, dar şi : a ruga, a se ruga. Vorbeşte la plural, în numele său şi al colaboratorilor săi: Silvan şi Timotei, asociaţi la trimiterea epistolei (cf. I,1).

Ceea ce tulbura profund mica comunitate din Tesalonic era, cum am văzut, chestiunea celei de a doua veniri a Domnului. Deci, în legătură cu aceasta la scrie Apostolul ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Vulgata: *per adventum Domini nostri Jesu Christi.* Prepoziţia ὑπέρ apropiată aici ca sens

cu περί: cu privire la, în legătură cu, a fost redată în Vulgata, poate nu tocmai potrivit,[212] prin *per*: prin; din cauza, datorită.

Cuvântul "Parusia" (grec. παρουσία; Vulgata: *adventus*) este termenul clasic pentru a desemna cea de-a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos, la sfârşitul veacurilor, pentru judecata de apoi. Etimologic, vine de la verbul "πάρειμι" = a fi prezent. Dincolo de înţelesul general de "prezenţă", el însemnează, de asemenea, "sosire", "venire"[213] (vezi: I Cor. XVI,17; II Cor. VII,6-7). Sfântul Pavel vorbeşte adeseori despre: παρουσία τοῦ Κυρίου sau τοῦ Χριστοῦ şi pretutindeni el înţelege prin aceasta venirea personală a lui Hristos, în toată mărirea Sa, la sfârşitul vremurilor, pentru judecata cea de obşte (I Tes. II,19; III,13; IV,15; V,23; II Tes. II, 1,8; I Cor. XV,23).

El foloseşte, uneori, şi alte expresii cu o semnificaţie echivalentă: "Ziua Domnului" sau "a lui Hristos", "Ziua", prin excelenţă (comp. I Tes. V,2; II Tes. I,10; II,2; I Cor. I,8; III,13; V,5 etc.), care reaminteşte "Ziua lui Iahve" de la profeţi (Sofonie I,14; Ioil IV,14); "arătarea Domnului", ἐπιφάνεια (II Tes. II,8; I Tim. VI,14; II Tim. I,10; IV,1,8) sau "descoperirea", ἀποκάλυψις (I Cor. I,7)..

În Vechiul Testament, venirea lui Iahve este totdeauna descrisă ca fiind însoţită de tulburări cosmice şi de judecata pronunţată de către Dumnezeu cu mare solemnitate; în Noul Testament, regăsim aceste elemente (Matei XXIV, 29-31; Luca XXI, 25-26) şi se adaugă învierea morţilor (Ioan V,25; I Cor. XV, I Tes. IV, 13-17 etc.). De o parte şi de alta, perspectivele cronologice sunt imprecise; profeţii nu au primit, iar Mântuitorul nu ne-a revelat acest lucru, decât într-o lumină foarte moderată (Matei XXIV,36; Fapte I,7.)

Prin cuvintele: "Şi a adunării noastre împreună cu El" (grec.: καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν; Vulgata: *et nostrae congregationis in ipsum*), înţelegem strângerea şi adunarea supremă a tuturor creştinilor cu învăţătorul lor iubit, când El va reveni aici,jos, pentru a-i cerceta şi a-i aduna împreună cu El în cer[214]. Este o aluzie evidentă la ceea ce le spusese în prima epistolă (I Tes. IV,16-17).

Pronumele "noi" şi "noastră" pot să desemneze, tot atât de bine, pe toţi oamenii care au trăit vreodată pe acest pământ, pentru că toţi vor fi aduşi la judecata supremă, potrivit cuvintelor Mântuitorului: **"Şi se vor aduna înaintea Lui toate neamurile..."**(Matei XXV,32). "În orice loc vor fi, ei vor fi transportaţi într-o clipire de ochi lângă Iisus Hristos în văzduh, precum se văd vulturii alergând din diferite puncte ale orizontului şi reunindu-se în jurul unui corp care le serveşte de hrană"[215], potrivit cu metafora plină de sens a Domnului însuşi (Luca XVII,37).

Venirea lui Iisus Hristos, departe de a fi pentru cei drepţi de temut, va fi dimpotrivă desăvârşirea fericirii lor, pentru că în acea zi ei se vor reuni toţi lângă El, pentru a nu mai fi separaţi niciodată[216].

Vers.2: **"Să nu vă clintiţi degrabă cu mintea, nici să vă spăimântaţi"** - iată scopul şi totodată conţinutul rugăciunii. Există o gradaţie ascendentă în cele

două verbe σαλευθῆναι (Vulgata: moveamini) şi θροεῖσθαι (terreamini), foarte expresive atât unul cât şi celălalt.

Primul: σαλευθῆναι, un inf. aorist pasiv, de la σαλεύω, a clătina, a clinti, a urni, sugerează o agitaţie profundă şi violentă a apelor oceanului (comp. Luca XXI,25); cel de al doilea: θροεῖσθαι, inf. prez. medio-pasiv de la θροέω, înseamnă a face zgomot, a stârni vâlvă, a tulbura, a înfricoşa prin strigăte (prin urlete) şi indică un mare zgomot, sau un tumult care aduce groază în suflet.

Cuvintele: ἀπὸ τοῦ νοῦς, după unii interpreţi, urmând lui Estius, s-ar referi la învăţătura pe care tesalonicenii ar fi primit-o de la Apostol cu privire la ziua Domnului; deci, după aceşti interpreţi, ele ar avea următorul sens: să nu vă clintiţi în învăţătura primită de la noi.

Dar cuvântul νοῦς (lat.: sensus) trebuie să fie luat aici, mai degrabă, ca referindu-se la liniştea şi calmul sufletului; cu alte cuvinte, ceea ce numim "bunul simţ". Sfântul Pavel îi îndeamnă, deci, pe cititorii săi de a nu se lăsa antrenaţi în afara bunului simţ şi a dreptei judecăţi, de a nu-şi pierde echilibrul moral[217]. Adverbul ταχέως, degrabă (lat.:cito), face aluzie la promptitudinea cu care se produsese tulburarea la aflarea unor asemenea ştiri "de senzaţie".

Apostolul îi roagă, deci, pe tesaloniceni să nu se lase induşi în eroare în vreun chip, să nu-şi piardă echilibrul moral şi, prin urmare, să se clatine din credinţa lor cea adevărată. Inducerea în eroare putea fi făcută fie "prin duh" (διὰ τοῦ πνεύματος; lat.: per spiritum), fiind vorba aici de pretinsele revelaţii, pe care le dădeau ca venind de la Duhul Sfânt, Duhul adevărului, dar care, în realitate, îşi aveau originea în sugestiile duhurilor rele (comp. I Ioan, IV,1) sau, pur şi simplu, în imaginaţia înfierbântată a unora[218], pe care Sfântul Pavel şi Sfântul Ioan îl definesc ca **"duhul rătăcirii"** (I Tim. IV,1; I Ioan IV,6; comp. III Regi XXII,21-23); fie "prin cuvânt" (διὰ λόγον; per sermonem), în sensul că, pentru a dovedi că sfârşitul era aproape, unii repetau anumite cuvinte pe care le atribuiau Sfântului Pavel sau colaboratorilor săi de apostolie, dar care erau inexact relatate, sau chiar inventate de către impostori; fie, în sfârşit, printr-o scrisoare apocrifă, pe care o făceau să circule sub numele Apostolului sau cel puţin printr-o falsă interpretare dată unor pasaje din prima sa epistolă.

"Ca de la noi" (grec.: ὡς δι'ἡμῶν) se pot referi la fiecare din cele două substantive: cuvânt şi scrisoare; textul latin adaugă participiul: missam, trimisă, cuvânt care nu este în textul grec.

Baur şi ceilalţi adversari ai autenticităţii epistolelor pauline, şi în urma lor Renan, se prevalează de cuvintele: "vreo scrisoare ca venită de la noi" pentru a insinua posibilitatea colportării unor false scrisori, trecute ulterior sub numele Apostolului. Dar această fermă luare de poziţie din partea Sfântului Pavel şi punerea în gardă a cititorului (vezi şi III,17) ne fac să credem, dimpotrivă, că falsificatorii nu ar fi avut sorţi de izbândă. Căci Bisericile, în mijlocul cărora s-ar fi produs asemenea epistole, ar fi făcut, cum vedem din cazul particular de care este vorba aici, cercetările necesare; ele ar fi mers la sursă şi n-ar fi întârziat de a se edifica îndeajuns asupra originii acestor epistole. În plus, adversarii

autenticităţii scrierilor nou-testamentare nu au fost în măsură să dovedească existenţa nici măcar a unei singure cărţi, recunoscută mai târziu în mod cert ca neautentică, dar pe care, totuşi, Biserica să o fi admis ca autentică[219].

Expresia "Ziua Domnului" (grec. ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ, Vulgata: *Dies Domini*) este împrumutată din Vechiul Testament (comp. Ioil I,15; II,1-2; Amos V,18) şi desemnează în limbajul paulin: ziua parusiei Domnului, adică ziua celei de a doua veniri (vezi I Cor. I,8; V,5; II Cor. I,14, etc.). În descrierea ei, Sfântul Pavel împrumută unele trăsături din limbajul Domnului Însuşi (comp. Matei XXIV,43-44 şi I Tes. V,2-3).

Între Tesaloniceni erau unii care afirmau că Ziua Domnului "e ca şi sosită", adică sfârşitul lumii este foarte apropiat. Era important, deci, ca Apostolul să combată această părere falsă, pentru că această prezicere nerealizându-se, toţi ar fi desprins concluzia că Apostolii îi înşelaseră şi astfel însăşi religia creştină era prin aceasta zdruncinată[220].

Unii autori protestanţi, între care şi Doellinger, afirmă că, prin "Ziua Domnului", Sfântul Pavel înţelege distrugerea Ierusalimului. Dar Sfinţii Părinţi şi cel mai mare număr de exegeţi gândesc, cu temei, că aici este vorba de a doua venire a Mântuitorului. Mărturia tradiţiei, contextul şi cap. IV din prima epistolă către Tesaloniceni indică acest sens ca singurul admisibil. De altă parte, protestantul Lünemann este de acord cu acest lucru, dar gândeşte că nu trebuie să vedem aici o prezicere care se va şi realiza, ci un simplu fel de a vedea, un sentiment cu totul personal şi fără autoritate al Sfântului Pavel. Aceasta, pentru noi, este pur şi simplu o impietate[221].

Vers.3. Începând cu acest verset şi până la vers.11, Apostolul descrie ceea ce va trebui să preceadă cea de-a doua venire a Domnului. Acest fragment prezintă destul de mari dificultăţi pentru exeget. Exprimarea ţine mai ales de forma apocalitică; există în limbajul însuşi mister, reticenţă şi, de asemenea, unele aluzii la comunicări orale pe care Apostolul le făcuse tesalonicenilor. Aceştia puteau deci să se ducă cu gândul la amintirile lor şi să înţeleagă cu uşurinţă ce însemnau anumite expresii, care pe noi ne pun în încurcătură.

"Să nu vă amăgească nimeni, cu nici un chip", le scrie Apostolul, punându-i în gardă pe cititorii săi, cu privire la toate aceste feluri de "amăgire", menţionate mai sus. Apoi, el arată care vor fi circumstanţele istorice, care, după planul divin, vor trebui în chip necesar să preceadă parusia Domnului.

Fraza care începe: ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθη ἡ ἀποστασία πρῶτον, *pentru că dacă nu va fi venit (nu va veni) mai întâi apostazia...*, a rămas neterminată; absorbit de enumerarea viciilor **"omului păcatului"** şi trecând apoi brusc la reproşul său din vers. 5, scriitorul sacru a omis să o completeze. Ar fi fost uşor să o facă, adăugând la sfârşitul vers.4 cuvintele: **"nu va sosi Ziua Domnului"**, sau ceva analog[222].

Prima din cele două fapte precursoare, care vor servi ca preambul venirii lui Hristos, va fi, după expresia energică a textului grec: ἡ ἀποστασία (Vulgata: discessio), marea apostazie, adică părăsirea, lepădarea de credinţă, împotrivirea

(răzvrătirea) din ce în ce mai generală a unei mari părţi a omenirii împotriva lui Dumnezeu, împotriva lui Hristos şi a Bisericii Lui. Ea se va manifesta, în afară, printr-o separare tot mai distinctă, mai vizibilă a masei celor răi şi necredincioşi de mica minoritate a celor credincioşi[223]. Articolul ἡ , care determină acest cuvânt, arată că acest lucru este deja cunoscut de către Tesaloniceni, din predica Apostolului, că era un fapt prezis şi aşteptat (comp. I Tim. IV,1; II Petru II,1 etc.).

Părerea că judecata lui Dumnezeu va fi precedată de catastrofe teribile, de o revărsare a impietăţii, de triumful pasager al idololatriei, de venirea unui rege sacrileg, era, de altfel, foarte veche şi urca la prima origine a doctrinelor apocaliptice[224]. Mântuitorul Însuşi a prevestit, cu tristeţe, că la sfârşitul timpurilor, dragostea şi credinţa se vor împuţina: **"Când va veni Fiul Omului va găsi, oare, credinţă pe pământ?"** (Luca XVIII,8; comp. Matei XXIV,11-14).

Mulţi interpreţi mai vechi şi mai noi au luat acest: ἡ ἀποστασία în sensul concret, adică "apostatul", desemnând cu acest termen pe însuşi Antichrist[225]. Cu toate acestea, din text rezultă, după cum remarcă cea mai mare parte a exegeţilor, că apostazia este un fenomen religios care va precede venirea lui Antichrist, "omul păcatului" şi va ajunge apogeul în acest om[226]. "Sfârşitul lumii fiind o pedeapsă, nu trebuie să survină decât după o creştere a răului, ajuns la capătul evoluţiei sale. Trebuie ca lumea să devină «coaptă» pentru pieire sau, după cuvântul Domnului, păcatele reunite ale părinţilor şi ale copiilor să umple măsura (Matei XXIII,32)"[227].

În vederile lui Pavel, de asemenea, sfârşitul lumii nu poate să vină înainte ca răul să fi atins limita sa extremă. Această putere a răului, care acţionează în lume, este acum în starea de ferment ascuns şi de mister. Dar ea va izbucni violent, în afară, întrupându-se într-o personalitate care îi va servi de instrument: în "omul păcatului", "fiul pierzării". "Această personalitate va fi, în ordinea răului, ceea ce persoana lui Hristos este în ordinea binelui. Este deci principiul rău, anti-divin, ajungând la cea mai înaltă expresie"[228].

Aceasta constituie, după Sfântul Pavel, cel de al doilea semn prevestitor al "Zilei Domnului", care nu va sosi mai înainte de a se fi arătat "omul păcatului"; ἀποκαλυφθῇ, conj. aorist pasiv de la ἀποκαλύπτω, a da vălul la o parte, a dezvălui, a descoperi, a revela. Manifestare teribilă — direct opusă celei a lui Hristos; tocmai de acolo vine numele de Antichrist (ὁ ἀντίχριστος), pe care îl dă Sfântul Ioan (Ioan II,18,22 etc.).

Acest duşman (potrivnic) al lui Dumnezeu şi al oamenilor primeşte aici, cum am văzut, două alte denumiri caracteristice: "omul păcatului", "fiul pierzării" (ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας; *homo peccati, filius perditionis*)

Cu privire la prima, manuscrisele greceşti se împart între citirea: "om al păcatului" (τῆς ἁμαρτίας, cum a citit Vulgata) şi "om al fărădelegii" (τῆς ἀνομίας; ἡ ἀνομία, absenţă a oricărei legi, opoziţie faţă de lege; fără de lege). Ea desemnează pe Antichrist ca întruchipare, ca personificare a păcatului, ca organ şi promotor a tot răul moral, sau, după varianta a doua, ca opus în principiu şi chiar prin natura sa, tuturor legilor divine.

Cea de-a doua denumire, "fiul pierzării", este un ebraism, care înseamnă: sortit, destinat nimicirii, distrugerii, ruinii, care este consecinţa necesară a păcatului; cu alte cuvinte, prin antonomază[229]: "cel blestemat". Este numit "fiul pierzării "nu numai pentru că el va antrena în păcat şi, de aici, la pieire, un număr de suflete incalculabil, ci mai ales pentru că, întruchipând în persoana sa plenitudinea răului, el va fi primul expus loviturilor răzbunării divine (comp. II,8; υἱός marchează aici, ca în ebraică, dependenţa efectului prin raport, faţă de o cauză dată).

Iată ce se poate spune, după textul paulin, despre acest viitor amăgitor al omenirii: va fi un om (ἄνθρωπος, II,3), şi nu un demon întrupat, cum au gândit câţiva interpreţi[230]; numele său este "omul păcatului", expresie mai energică decât "om păcătos" (ἁμαρτωλός; homo peccator; comp. Ioan IX,34; "în păcate te-ai născut tot"). "El nu va gândi, nu va acţiona, nu va trăi decât pentru a păcătui; el va avea într-un grad suprem inteligenţa, voinţa, puterea de a păcătui el însuşi şi de a face să păcătuiască şi pe ceilalţi oameni"[231]. După cum toţi drepţii reprezintă o anumită trăsătură a sfinţeniei lui Hristos, tot la fel toţi necredincioşii evocă întrucâtva imaginea lui Antichrist. Ca şi Hristos, căruia îi este antiteză, acesta va fi un individ, nu o colectivitate sau o fiinţă abstractă.

Termenul de "om fără de lege", desemnând, în limbajul paulin (cf. Rom. II,12; I Cor. IX,21) lumea păgână, pare a indica faptul că această întruchipare a răului va ieşi din păgânism. Este, de altfel, neverosimil ca un iudeu să poată vreodată să gândească să fie adorat în templu în locul lui Iahve (comp. vers. 4). Cel puţin Pavel n-a făcut niciodată asemenea reproşuri vechilor săi coreligionari. Cu toate acestea, mulţi exegeţi, sprijinindu-se pe sinoptici, acolo unde se vorbeşte despre falşi Mesia (Matei XXIV,23-24) şi pe tradiţiile creştine din primele secole, au dat lui Antichrist o origine iudaică.

Dar despre aceasta, cât şi despre portretul lui Antichrist se continuă şi în versetele următoare (4-11), care vor constitui o nouă secţiune.

b) Cap. II,4-12. Apostolul continuă portretul lui Antichrist şi zugrăveşte trufia sa, impietatea, falsele sale minuni, sfârşitul său.

4. Potrivnicul, care se înalţă mai presus de tot ce se numeşte Dumnezeu sau se cinsteşte cu închinare, aşa încât să se aşeze el în templul lui Dumnezeu ca Dumnezeu , dându-se pe sine însuşi că este Dumnezeu.

5. Nu vă aduceţi aminte că, încă fiind la voi vă spuneam aceste lucruri?

6. Şi acum ştiţi ce-l opreşte, ca să nu se arate decât la vremea lui.

7. Pentru că taina fărădelegii se lucrează deja, până când cel care o împiedică acum va fi dat la o parte.

8. Şi atunci se va arăta cel fără de lege, pe care Domnul îl va ucide cu suflarea gurii Sale şi-l va nimici cu strălucirea venirii Sale.

9. Iar venirea aceluia va fi prin lucrarea lui satan, însoţită de tot felul de puteri şi de semne şi de minuni mincinoase,

10. Şi de amăgiri nelegiuite pentru cei care pier, pentru că nu au primit iubirea adevărului, ca ei să se mântuiască.

11. Şi pentru aceasta, Dumnezeu le va trimite o lucrare de amăgire, ca ei să creadă minciunii,

12. Ca să fie osândiţi toţi cei ce n-au crezut adevărul, ci le-a plăcut nedreptatea.

După ce a indicat caracterul esenţial ("omul păcatului") şi destinul final ("fiul pierzării") ale lui Antichrist, Sfântul Apostol Pavel expune, cu aceeaşi concizie viguroasă, circumstanţele principale ale manifestării şi ale conduitei sale publice. Lucrarea acestui nelegiuit va fi diametral opusă lucrării lui Hristos şi va fi însoţită de multe semne şi minuni înşelătoare.

Cu toate că Apostolul se referă la evenimente viitoare, vom întâlni, în textul original (grec şi latin), verbele aşezate la timpul prezent; se numeşte prezentul de anticipaţie[232]. Este un procedeu stilistic deseori folosit în scrierile cu conţinut profetic; în viziunea profetului, evenimentele pe care le prevesteşte pentru un timp nedeterminat în viitor, apar ca prezente sau chiar ca realizate deja (perfectul profetic). "Acesta este obiectul tuturor profeţilor, zice Sfântul Ioan Hrisostom în Omilia la Geneza X,4, de a vorbi despre evenimente încă neîmplinite ca despre cele împlinite. Ei vedeau cu ochii minţii cele ce după mulţi ani aveau să se întâmple, de aceea istoriseau ca şi când le-ar vedea cu ochii lor, pentru că, după preştiinţa profetică, le priveau pe acestea ca întâmplate". De aici, greutatea înţelegerii profeţiilor; ele rămân o taină şi devin înţelese abia după împlinirea lor.

Ca variante de text întâlnim la vers. 4 adăugate cuvintele ὡς θεόν, în zicerea: τοῦ θεοῦ (ὡς θεόν) καθίσαι; la vers. 5 forma ἔλεγετο, în loc de ἔλεγον (ὑμῖν); la vers. 6: ἐν τῷ αὐτοῦ (în loc de ἑαυτοῦ); la vers. 8: ἀνελεῖ, dar şi ἀναλώσει, în loc de ἀνελεῖ; la vers. 10 apare uneori articolul τῆς înaintea lui ἀδικίας[232a].

Vers. 4. Trăsătura definitorie a lui Antichrist va fi de a se opune, de a se împotrivi "în mii de moduri" lui Dumnezeu şi lui Hristos[233]. El va fi, deci, în cel mai înalt grad: "adversarul" Divinităţii. Apostolul îi numeşte: "ὁ ἀντικείμενος" (Vulgata: *qui adversatur*), cel ce se opune, cel ce se împotriveşte; adversarul, potrivnicul; este un principiu prezent medio-pasiv de la ἀντίκειμαι.

Acest adversar prin excelenţă al Divinităţii, care va fi, după expresiile precedente, un om şi nu Satan (vers. 9), un individ şi nu o colectivitate[234], va căuta să se înalţe, în trufia sa, mai presus de tot ce se numeşte Dumnezeu (expresie care se întinde la toate formele de cult) şi de tot ce se adoră, adică este cinstit cu un cult sacru. După cuvântul Apostolului: ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα. Autorul Vulgatei a citit acest text astfel: ἐπὶ πᾶν τὸ λεγόμενον θεόν; lat.: supra omne quod dicitur Deus; lectură care pare preferabilă şi care se acordă mai bine cu cuvântul următor: σέβασμα (obiect de cult, de venerare), fiind şi acesta tot un neutru.

El va face război nu numai adevăratului Dumnezeu şi adevăratei religii, ci tuturor cultelor existente; va voi să fie adorat el singur, ca şi regele impios de la Daniel XI,36-37, cu al cărui portret prezintă numeroase asemănări[235]; va reînnoi ceea ce altădată a încercat Nabucodonosor, când a vrut să extermine toţi zeii popoarelor, pentru a fi el singur numit Dumnezeu (comp. Iudita III,8). Va merge până acolo, încât să săvârşească sacrilegiul de a se aşeza în templul lui Dumnezeu, proclamându-se pe sine însuşi Dumnezeu şi făcând să fie adorat. "Marele uzurpator îşi va împropria toate sanctuarele religioase pentru a i se aduce aici onoruri divine"[236]. "Dându-se pe sine însuşi ca Dumnezeu", adică prin miracole diabolice, pe care le semnalează puţin mai jos (comp. vers. 9 şi 10) şi prin care Antichrist va pretinde să demonstreze că el este Dumnezeu.

Expresia: εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ; Vulgata: *in templo Dei*, trebuie să fie luată, potrivit contextului, într-un sens general. Ea nu desemnează, cum socotesc unii interpreţi, templul din Ierusalim, ci fie Biserica creştină întreagă, înfăţişată ca societate, ca un templu mistic (comp. II Cor. VI,16; Efes. II,21), aşa cum înţeleg Sfântul Ioan Hrisostom, Teodoret, Fer. Ieronim, Estius, iar dintre contemporani, între alţii, Hilgenfeld, Bisping etc., fie amsamblul edificiilor consacrate adevăratului Dumnezeu[237].

Este posibil, spun mulţi interpreţi, ca trasând imaginea celui care trebuia să fie cea mai înaltă expresie a impietăţii, Sfântul Pavel să fi avut în faţa ochilor încercarea monstruoasă care, cu vreo 10 ani mai înainte, fusese pe punctul de a costa viaţa naţiunii iudaice, atunci când Caligula a dat ordin de a înălţa statuia sa în templul din Ierusalim[238]. Profeţia de la Daniel VII,25 a putut, de asemenea, să-i împrumute marile linii ale tabloului său. Oricum ar fi, acest "om al nelegiuirii", "potrivnicul" este înfăţişat de către Apostolul Neamurilor, pe la anii 51-52, ca un continuator al nebuniei sacrilege a lui Caligula şi ca negarea radicală şi absolută, nu numai a lui Hristos, dar şi a lui Dumnezeu însuşi[239].

Unii interpreţi protestanţi, între care Doellinger, Lünemann, Riggenbach ş.a. înţeleg cuvintele: "să se aşeze în templul lui Dumnezeu" ca referindu-se la templul din Ierusalim şi la faptul că romanii au introdus aici stindardele lor cu acvilă (acvilele romane). Dar Sfântul Pavel ne spune că acest monstru se va aşeza el însuşi în templul lui Dumnezeu, fie în proprie persoană, fie prin efigia sa (chipul său), care va fi aşezată pe altar. Cum acest lucru nu s-a petrecut, noi nu putem înţelege aici templul din Ierusalim[240].

Fraza Apostolului ne pare a cere, cum observă cei mai mulţi exegeţi, că trebuie să luăm aceste cuvinte "după litera". Omul păcatului se va aşeza, deci, în persoană sau prin efigia sa, care va înlocui pe altare chipul sfânt (icoana) al lui Iisus Hristos şi al crucii Sale, în bisericile care vor fi servit anterior cultului creştin, în timp ce adoratorii lui Iisus Hristos nu vor mai avea decât catacombele sau locurile pustii datorită neîncetatelor persecuţii pornite de Antichrist[241].

Într-un înţeles mai larg, toţi cei care se opun Evangheliei lui Hristos sunt numiţi antichrişti. Mântuitorul însuşi anunţă o întreagă serie de falşi hristoşi şi de falşi profeţi (Matei XXIV,11,24), sub trăsăturile care denumesc pe cele ale

"potrivnicului" descris de Sfântul Pavel. Aceste texte se coroborează reciproc. De asemenea, Ioan, ucenicul cel iubit al Domnului zicea "că şi acum mulţi antichrişti s-au arătat" (I Ioan II,18) după care explică: "Cine este mincinosul dacă nu cel ce tăgăduieşte că Iisus este Hristos? Acesta este un antichrist, care tăgăduieşte pe Tatăl şi pe Fiul" (I Ioan II,22). Însă toţi aceştia sunt numai precursori sau "închipuitori ai lui Antichrist", cum zice Teofilact[242].

La sfârşitul veacurilor, forţele răului vor duce acţiunea lor nefastă la paroxism; ultimii "antichrişti", asistaţi de întreaga putere a lui Satan, vor avea o putere extraordinară de seducţie[243]. În sens strict însă, Sfântul Pavel desemnează aici, printr-un termen la singular: "potrivnicul", nu mulţimea nesfârşită de "adversari" ai lui Hristos din decursul timpurilor, ci pe acel Antichrist unic, în persoana căruia lupta contra lui Dumnezeu, a lui Hristos şi Bisericii Sale va atinge maximum de violenţă.

Vers 5. **"Nu vă aduceţi aminte..."** grec. οὐ μνημονεύετε, Vulgata: non retinetis) constituie o paranteză. Sfântul Pavel întrerupe pentru moment descrierea portretului şi lucrării lui Antichrist, pentru a le reaminti cititorilor săi că, despre toate acestea le vorbise prin viu grai. Este evident un reproş, făcut cu multă delicateţe, pentru Tesaloniceni, de a fi uitat numaidecât ceea ce Apostolul le spusese. Dacă şi-ar fi amintit aceste lucruri, ei n-ar fi crezut că Hristos era gata să apară şi nu s-ar fi lăsat pradă unor asemenea preocupări tulburătoare.

Aceste cuvinte arată totodată, urmând frumoasa remarcă a lui Teofilact, că încă din vremea Apostolilor şi în tot decursul istoriei Bisericii, sunt lucruri care erau învăţate (transmise) prin scris şi prin viu grai, şi altele care nu erau cunoscute decât prin învăţământul oral. Această învăţătură care ne vine pe o altă cale decât prin aceea a Sfintei Scripturi, constituie depozitul tradiţiei. Astfel, învăţătura Bisericii are şi va avea totdeauna două izvoare distincte: Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie.

Vers.6-7. Iată-ne ajunşi la unul din pasajele cele mai dificile din sfintele noastre cărţi. Este opinia nu a unuia, ci a tuturor exegeţilor, fără excepţie, care s-au ocupat de tâlcuirea acestui text. Atâta vreme cât evenimentele prezise de Apostol nu-şi vor fi găsit realizarea lor, acest pasaj va continua să rămână o adevărată "crux interpretum", cum observă Bisping în precuvântarea la ediţia a doua a comentariului său. Fer. Augustin însuşi n-a ezitat de a consemna în scrierile sale neputinţa în care era de a răspunde chestiunilor şi dificultăţilor pe care le ridică acest pasaj[245].

Aceste două versete se pot reduce, în cel mai scurt rezumat, la următoarele trei sintagme: a) "ceea ce opreşte" (τὸ κατέχον; quid detineat) apariţia lui Antichrist; b) "taina fărădelegii" (τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας; *mysterium iniquitatis*), care se lucrează deja; c) "cel ce opreşte" (ὁ κετέχον; *qui tenet*) şi întârzie, până ce va fi dat la o parte, şi atunci se va arăta Antichrist.

Ce anume înţelege Sfântul Pavel prin aceste trei noţiuni: κατέχον, τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας şi ὁ κατέχων pentru tesaloniceni era bine cunoscut din învăţătura orală a Apostolului. El le vorbise prin viu grai despre aceste lucruri,

pentru aceasta le-a scris: "nu vă aduceţi aminte...?" (vers. 5); "şi acum ştiţi ce-l opreşte..." (vers. 6). Deci, Tesalonicenii ştiau la ce se referă Apostolul, de aceea el este, în aceste două versete, de o concizie cu totul particulară[246].

Dar ceea ce ştiau tesalonicenii noi nu mai ştim. Tradiţia nu ne-a păstrat nimic sigur şi noi suntem reduşi la presupuneri. Fără îndoială, aceea ce Sfântul Pavel a spus la Tesalonic, a repetat la Corint, la Efes, la Roma şi în multe alte locuri. Vechii Părinţi care au cules învăţăturile apostolice atunci când ele răsunau — pentru a zice astfel — încă în lume, ne pot fi călăuze luminoase în interpretarea Sfintei Scripturi; totuşi, de această dată, aşa cum vom vedea mai jos, ei diferă mult unul de altul. Tocmai de aici decurge dificultatea de interpretare pentru exegeţi.

Cuvintele: "şi acum" (καὶ νῦν; *et nunc*) sunt privite de către unii interpreţi ca o simplă formulă de tranziţie; pentru alţii, şi aceasta pare mai cu temei, ele constituie echivalentul locuţiunii: "pentru ceea ce este al timpului prezent" — voi ştiţi ce opreşte manifestarea lui Antichrist şi în consecinţă cea a lui Hristos însuşi[247].

"Ceea ce-l opreşte" (τὸ κατέχον; *quid detineat*) din vers. 6 este în bună măsură identic cu "cel ce opreşte" (ὁ κατέων, *qui tenet*) din vers. 7. Cuvintele: τὸ κατέχον şi ὁ κατέχων sunt participii (la timpul prezent), primul la neutru, deci cu un sens abstract (un lucru, ceva); cel de al doilea, la genul masculin, se referă la o persoană; ambele vin de la κατέχω, viitor καθέξω sau καταχήσω, a reţine, a opri, a împiedica.

Cel dintâi: τὸ κατέχον este indiscutabil sinonim cu τὸ κώλυον (lat. detinens, prohibens), de la κωλύω, a împiedica, a pune obstacol, a opri, aşa cum interpretează Sfântul Ioan Hrisostom[248]. Prin acest cuvânt, Apostolul denumeşte un anumit obstacol, cu caracter binefăcător, care împiedică şi întârzie apariţia în lume a lui Antichrist. Acest obstacol exista deja în timpul Sfântului Pavel şi există şi astăzi, pentru că Antichrist nu a venit încă.

La cine anume se referă Sfântul Pavel, era pentru Tesaloniceni, cum am văzut mai sus, bine cunoscut din învăţătura orală a Apostolului, însă pentru noi ele constituie o adevărată enigmă şi este imposibil de a indica cu precizie pe cine (sau ce) avea în vedere Sfântul Pavel, când scrie aceste lucruri. Toate ipotezele posibile au fost propuse şi nici una nu pare a fi pe deplin satisfăcătoare. Acest obstacol (τὸ κατέχον) a fost înţeles fie ca persoană, fie ca o putere personificată, ca o forţă fizică sau morală, cu rostul de a împiedica apariţia celui nelegiuit şi a desfăşurării lucrării lui în lume.

Între cei vechi, unii interpreţi, între care Severian, zic că acest obstacol este "darul Sfântului Duh"; acesta este cel care ţine şi opreşte pe Antihrist să nu vină încă. Iar când acesta se va împuţina şi se va ridica din mijloc (cf. vers.7), atunci va veni şi Antichrist[249].

Teodoret de Cyr înţelege prin acest: τὸ κατέχον hotărârea (sau rânduiala) lui Dumnezeu, cât şi necesitatea ca mai întâi să se predice Evanghelia

la toate popoarele (comp. Matei XXIV, 14; Marcu XIII,10; Rom. X,18), după care va veni sfârşitul[250].

Alţii, între care şi Sfântul Ioan Hrisostom, înţeleg prin acest "τὸ κατέχον" imperiul roman, care, prin organizarea sa puternică, prin legile sale admirabile, promova ordinea morală; iar "cel ce opreşte" (ὁ κατέχων, vers.7) era fiecare împărat. Aceste forţe, menţinând pacea şi ordinea socială şi politică, evitau instaurarea anarhiei, a haosului, pe fondul căruia să se ivească "cel rău", să bulverseze lumea şi, prin opera sa funestă, să accelereze sfârşitul acesteia. Apostolul vorbeşte atât de enigmatic, pentru că nu voia să atragă asupra sa şi asupra creştinilor primejdia de a fi învinuiţi că se bucură sau că prevestesc căderea acestei împărăţii.

Iată cum zice Hrisostom: "Cu drept cuvânt ar putea întreba cineva, ce anume este «ceea ce-l opreşte» şi după aceasta să cunoască de ce Pavel vorbeşte aici atât de întunecat?...Unii spun că aici se vorbeşte de harul Duhului, iar alţii că e vorba de stăpânirea romanilor şi cu aceştia din urmă mă unesc şi eu. Şi de ce? Pentru că, dacă ar fi vrut să spună de harul Duhului, nu ar fi spus atât de întunecat, ci pe faţă şi lămurit...De altfel, dacă harul Duhului ar fi lipsit dintre ei, după cum lipsea mai înainte, ar fi trebuit ca Apostolul să se ducă la dânşii personal, după cum făcea în asemenea cazuri. Dar fiindcă el face aici aluzie la stăpânirea romanilor, cu drept cuvânt a spus aceasta atât de întunecat, căci nu a voit a se expune şi pe dânsul şi pe ei la duşmănii de prisos şi la primejdii inutile. Dacă ar fi spus că puţin după aceea împărăţia romanilor se va surpa, de îndată l-ar fi nimicit şi pe el ca primejdios şi pe toţi creştinii, ca tulburători ai ordinii publice. Şi nu spune că aceasta se va întâmpla degrabă, ci "ca să se arate la timpul său"[251].

Tertulian (c. 160-240) înţelege în acelaşi fel acest obstacol şi găseşte aici un temei pentru creştini de a se ruga lui Dumnezeu pentru autoritatea de stat romană[252]. Fer. Ieronim (c. 340-415), împărtăşind aceeaşi părere, explică de ce Apostolul nu vorbeşte în acest loc mai clar şi anume, pentru a nu scandaliza pe romani, care credeau că imperiul lor este etern[253].

După căderea imperiului roman (cel de apus, la 476; cel de răsărit, la 1453), i s-a dat ca succesor sfântul imperiu romano-german sau statul creştin în general. Nu se poate nega că nu există ceva bun în această opinie, care a fost susţinută de mulţi exegeţi, până aproape de vremea noastră[254]. Într-adevăr, este neîndoielnic că legislaţia romană, care a devenit, mai mult sau mai puţin, aceea a majorităţii statelor creştine, a contribuit mult la menţinerea ordinii morale în societate. Dacă împăraţii păgâni, chiar şi cei creştini, sunt departe de a fi fost totdeauna perfecţi, ei erau totuşi, prin însăşi funcţia lor, reprezentanţii autorităţii şi au acţionat împotriva răului[255].

O opinie, de asemenea, destul de comună vede în acest obstacol (τὸ κατέχον) pe arhanghelul Mihail, care în Apocalipsă XII,7-9 este înfăţişat ca factorul cel mai eficace al înfrângerii lui Satan[256]. Câteva trăsături din descrierea paulină ar putea să convină, dar nu vedem cum (pentru ce) arhanghelul ar

înceta, în zilele din urmă, de a se opune lucrării lui Antichrist şi i-ar da momentan libertate în acţiune.

Un teolog contemporan, P. Buzy[257], crede că trebuie să căutăm explicaţia acestui text încărcat de mister pe o altă cale, întrucât nici una din aceste persoane, lucruri şi situaţii nu poate fi socotită -- cu adevărat — piedică înaintea venirii lui Antichrist: imperiul roman s-a dezmembrat, iar "omul nelegiuirii" nu s-a arătat; harul va fi întotdeauna în lume; arhanghelul Mihail nu va fi niciodată îndepărtat din starea de ocrotitor al lumii.

Obstacolul, desemnat succesiv la Sfântul Pavel prin neutrul τὸ κατέχον şi prin masculinul ὁ κατέχων, este după Buzy, o colectivitate şi anume: ansamblul apostolilor, profeţilor, misionarilor sau martorilor, consacraţi propovăduirii Evangheliei şi adesea ajutaţi de darul minunilor. "Toţi bunii predicatori ai Evangheliei constituie în permanenţă un obstacol de netrecut în calea arătării lui Antichrist". Această explicaţie este confirmată de însăşi predica Mântuitorului, care spune că înaintea sfârşitului lumii şi înaintea arătării lui Antichrist, Evanghelia va fi propovăduită la toate popoarele."**Şi atunci va veni sfârşitul"** (Matei XXIV,14). "Mărturia tuturor misionarilor creştini este cea care împiedică fiara de a urca din abis (comp. Apoc. XIII şi XVII); ea nu o va putea face decât atunci când această mărturie va fi încheiată"[258].

Primii cititori, Tesalonicenii, ştiau foarte bine şi înţelegeau fără greutate ceea ce reţinea pe "adversarul" lui Hristos de a se revela şi anume: propovăduirea împărăţiei lui Dumnezeu care avea să se întindă pe tot pământul (Matei XXIV,14; XXVIII,18-19) şi la care ei înşişi trebuiau să contribuie. Un astfel de învăţământ era eficace în cel mai înalt grad pentru a trezi zelul lor[259].

Această interpretare pare a fi cea mai potrivită. Cu toate acestea, rămâne un punct iremediabil obscur: lumea odată evanghelizată, predicatorii par să dispară şi să lase câmp liber falşilor profeţi; cei doi martori, de care vorbeşte Apocalipsa Sfântului Ioan (XI, 3-13), sunt, de asemenea, omorâţi şi fiara mării nu mai întâmpină rezistenţă. Ei vor învia apoi şi vor urca la cer. Abia realizarea acestor profeţii va permite înţelegerea lor deplină, dar certitudinea triumfului final al lui Iisus Hristos, anunţat atât de Apostolul Neamurilor cât şi de ucenicul cel iubit, rămâne o puternică consolare pentru mărturisitorii creştini ai tuturor timpurilor.

După această sumară, pe cât a fost posibil, trecere în revistă a diverselor încercări din partea interpreţilor de a aduce la lumină în acest pasaj atât de obscur, să revenim la text.

Cuvintele: "ca el să se arate la timpul său" (grec. εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ ναιρῷ; Vulgata: **ut reveletur in suo tempore**) ne arată că "omul păcatului" va putea să se manifeste liber, abia după ce acest obstacol va fi înlăturat şi anume: la timpul său, adică la vremea hotărâtă lui de Dumnezeu, atunci când Dumnezeu îi va permite să vină, potrivit providenţei Sale". De nu ar fi oprit, el ar veni şi acum, dar este ţinut şi oprit", cum observă Fotie[260].

Pentru că taina fărădelegii se şi lucrează" (τὸ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας; Nam mysterium jam operatur iniquitatis). Într-adevăr, adaugă Apostolul, taina (misterul) fărădelegii, care trebuie să pregătească venirea lui Antichrist este deja activă, lucrează în umbră şi noi simţim acţiunea sa. Cuvântul μυστήριον corespunde, prin contrast, verbului ἀποκαλυφθῆναι (reveletur) din vers.6; iar ἀνομία (iniquitas) reprezintă opoziţia faţă de legea divină, cu alte cuvinte: păcatul care este o revoltă contra legii lui Dumnezeu. Prin "misterul fărădelegii" (comp. ideea contrară: taina pietăţii τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, I Tim. III,16), Apostolul înţelege un grad extraordinar de opoziţie faţă de Dumnezeu, un fel de concentrare a răutăţii umane, analoagă apostaziei menţionată în vers.3 şi căreia îi constituie, de altfel, partea preliminară.

S-a zis despre această răutate că "deja se lucrează" (ἐνεργεῖται). Niciodată, fără îndoială ea nu a încetat de a se arăta activă, de la căderea primului om; dar există epoci de criză, în care ea acţionează cu mai multă violenţă şi intensitate. Sfântul Pavel o vedea deci în lucru, însă misterul consta în aceea că majoritatea oamenilor erau incapabili, cum sunt şi astăzi încă, de a o sesiza[261]. Ea se manifestă atunci, sub ochii Apostolului, în special prin persecuţiile care izbucneau aproape pretutindeni contra Bisericii: "Este coaliţia iudeilor şi ereticilor, cea a juriştilor şi magistraţilor din imperiu, coaliţia formată mai întâi în sinagogă, apoi în consiliul Cezarilor, coaliţia compusă din sectele divizate între ele, dar toate reunite prin ura faţă de Hristos şi de Biserica Sa. Această coaliţie persistentă, inexterminabilă ca şi Satan, a traversat secolele luând diverse forme; şi ea îmbrăţişează astăzi lumea întreagă, când pornind război deschis, când operând în umbră"[262]. Revărsarea fărădelegii va ajunge punctul maxim în lucrarea lui Antichrist, dar în chip tainic lucrează totdeauna, voalat pentru ochii celor care nu au privirea pătrunzătoare, dar nu şi pentru cei care ştiu să aprecieze semnele timpurilor (comp. Matei XVI,1-3). Este ca un foc care mocneşte ascuns sub materii inflamabile şi se întinde lent, dar fără încetare, până ce izbucneşte într-un vast incendiu[263].

Cel ce dirijează această operă monstruoasă împotriva lui Hristos şi a Bisericii Sale este Satan (vezi vers.9); din fericire, harul lui Hristos lucrează, de asemenea, în chip tainic, pentru a salva pe ai săi: "Numai că este unul care o ţine acum pe loc, până ce va fi dat la o parte" (grec. μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται). Antichrist nu-şi va face deci apariţia, decât atunci când cel care îl împiedică să vină va fi fost dat deoparte. Se vede, expresia ὁ κατέχων este aproape identică cu τὸ κατέχον din vers.6; există singura diferenţă că **aceasta** este la neutru şi desemnează un principiu abstract, în timp ce **acela** este la masculin şi reprezintă un principiu concret, personal. Pe cine anume desemnează Apostolul sub aceşti doi termeni, rămâne, cum am văzut mai sus, o enigmă pentru interpreţi, ceea ce se reflectă în diversitatea opiniilor exprimate de aceştia şi asupra cărora nu este cazul să mai revenim[264].

Vers 8. "Şi atunci se va arăta cel fără de lege" (grec. καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος; Vulgata: *et nunc revelabitur ille iniquus*), adică,

atunci când acel "obstacol" va fi înlăturat, când tot ceea ce împiedica apariţia acestui nelegiuit va fi încetat de a mai acţiona, când "timpul său" (comp. vers. 6), timpul rânduit lui de Dumnezeu va fi sosit. Altfel spus: "după ce Iisus Hristos, divinul κατέχων, respins şi tăgăduit de societăţile altădată creştine, nu va mai fi în mijlocul lor pentru a le conduce şi a le apăra, iar acestea tot mai mult vor fi predate spiritului rău, Dumnezeu va permite atunci manifestarea în lume a lui Antichrist, de care se va servi pentru a pune la încercare pe cei aleşi şi pentru a pedepsi pe cei răi, pe care "omul păcatului" îi va antrena din ce în ce mai mult în rău, pentru ca apoi să-i antreneze cu el în pedepsele eterne ale infernului"[265].

De remarcat folosirea aceleiaşi expresii: ἀποκαλυφθήσεται ca în vers.6: ἀποκαλυφθῆναι de la ἀποκαλυπτω, primul la Indic. viitor pasiv; cel de-al doilea, inf. aor. pasiv). Puterea lui Antichrist va izbucni atunci cu o violenţă extremă. "Cel fără de lege" (ὁ ἄνομος); lat. *qui est sine lege*, cel care nu are lege; care trăieşte contrar legilor) este acelaşi cu:ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, din vers. 3 şi desemnează, în contextul de aici, pe unul care, mai mult decât ceilalţi nelegiuiţi, nu recunoaşte nici o lege divină şi nici umană, un om în care va fi personificată, pentru a zice astfel, opoziţia faţă de legea divină, ἀνομία din vers. 3).

"Pe care Domnul Iisus îl va ucide cu suflarea gurii Sale şi cu strălucirea venirii Sale". Ca şi vers.3, Apostolul, pentru a mângâia pe tasaloniceni, cum observă Hrisostom[266], urmat de Teofilact[267], se grăbeşte să anunţe că Antichrist nu va avea decât un triumf efemer şi că nimicirea îl va ajunge tocmai atunci când se va crede mai tare ca niciodată. Sfântul Pavel foloseşte expresiile lui Isaia (XI,4), pentru a face să înţelegem că Antichrist este cel despre care vorbea acest profet, când zice că Domnul îl va ucide cu suflarea buzelor Sale (comp. şi Daniel VIII,25). Prin acest limbaj metaforic, Apostolul exprimă rapiditatea şi caracterul irezistibil al prăbuşirii lui Antichrist. După cum ivirea zorilor risipeşte de îndată tenebrele nopţii, tot aşa arătarea Domnului Hristos şi porunca Sa vor fi de ajuns pentru a nimici pentru totdeauna pe acest nelegiuit, în aparenţă invincibil[268]. Se remarcă aici ideea grandioasă pe care ne-o dă Sfântul Pavel despre puterea lui Iisus Hristos. Nu-i va trebui nici un efort pentru a face să dispară acest monstru al nelegiuirii.

Vers. 9-11 ne descriu, în continuare, caracterul lui Antichrist. Apostolul dă noi detalii (comp. vers. 4) despre modul în care aceasta se va manifesta. El îl prezintă mai întâi ca organ şi agent al lui Satan[269] însuşi, care îi va acorda sprijinul său, puterile sale: "Iar venirea aceluia va fi prin lucrarea lui Satan, însoţită de tot felul de puteri...", vers.9). In textul original: grec şi latin, verbul este folosit la timpul prezent: οὗ ἐστίν ἡ παρουσία; *cuius est adventus...* În felul vechilor profeţi, Apostolul contemplă viitorul, ca şi cum el era deja realizat. Putem vedea, de asemenea, că Antichrist nu va fi o întrupare a lui Satan, cum a crezut Teodoret; nici un "homo a diabolo assumptus" (de la assumo,-are,-sumpsi,-sumptum = a lua asupra sa, a atribui), cum zice Grigorie cel Mare; nici "homo maligno spiritu genitus", cum zice Lactanţiu şi alţi câţiva interpreţi[270]; el va fi un om, dar de care diavolul se va servi ca de un instrument.

Sfântul Pavel pune lucrarea lui Antichrist în paralel — prin contrast — cu aceea a Mântuitorului. Domnul nostru Iisus Hristos a dovedit veridicitate misiunii Sale dumnezeieşti prin mijlocirea a numeroase minuni, pe care le-a săvârşit: κατ'ένέργειαν τοῦ θεοῦ; *secundum operationem Dei*, adică, cu puterea Sa divină.

Antichrist va sprijini la fel pretenţiile sale pe minuni exterioare, însă minuni false, efectuate datorită concursului lui Satan: κατ'ένέργειαν τοῦ σατανᾶ; secundum operationem Satanae.

"În tot felul de puteri şi de semne şi de minuni mincinoase" (vers.9). Aceste trei substantive: δύναμεις, σημεῖα, τέρατα servesc adesea în Evanghelie pentru a desemna minunile Mântuitorului (comp. de asemenea: Fapte II,22; Rom. XV,19; II Cor. XII,12; Evrei II,4 etc.). Luate împreună: puteri, semne, minuni, ele marchează o multiplicitate uimitoare de minuni.

Satana, cel mai puternic dintre demoni[271], se va servi de Antichrist şi, ca să înşele pe oameni, va desfăşura prin acesta toată forţa pe care o posedă asupra elementelor naturii. "Diavolul posedă o cunoaştere a naturii şi o putere asupra materiei care îi permite să facă lucruri imposibile omului. Astfel el poate provoca furtuni, poate cauza boli sau să le vindece, să descopere lucruri ascunse sau care se petrec la distanţe imense"[272]. Antichrist, înarmat cu puterea lui Satan, va face minuni atât de uimitoare încât drepţii înşişi vor avea nevoie de a se ataşa puternic de autoritatea Bisericii pentru a nu fi şi ei antrenaţi în amăgire (comp. şi Matei XXIV,24).

Apostolul, cu duhul său profetic, caracterizează aceste fapte ale lui Antichrist ca: "minuni minciunoase" (grec. τέρασαι ψεύδους ; lat. prodigiis mendacibus). În ce fel vor fi miracolele lui Antichrist minuni minciunoase, adică înşelătoare, iluzorii? Mai întâi pentru că vor avea ca scop de a înşela pe oameni şi de a-i antrena în eroare şi impietate. În al doilea rând, pentru că o mare parte din aceste minuni nu vor fi decât năluciri şi iluzii; de exemplu, el va învia oameni care păreau morţi, dar care nu erau. În al treilea rând, în sfârşit, chiar atunci când astfel de fapte minunate vor fi reale, ele nu vor depăşi deloc puterea creaturii şi Biserica va putea discerne aceste false miracole de cele care sunt marcate de "degetul lui Dumnezeu "(vezi: Exod VIII,19). Dar în acel timp, mai mult ca niciodată oamenii frivoli, curioşi şi nesupuşi vor fi expuşi să-şi piardă credinţa. Teologii fac aici o importantă reflecţie. O adevărată minune nu poate veni decât numai de la Dumnezeu. Or, Dumnezeu nu poate să certifice minciuna. Deci cel care predică o învăţătură de credinţă falsă nu poate face adevărate minuni[273].

Vers.10. "Şi în toată amăgirea nelegiuirii" καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας; et in omni seductione iniquitatis). După ce a expus natura lucrărilor lui Antichrist, Sfântul Pavel descrie rezultatele funeste ale acestuia. Expresia "în toată amăgirea nelegiuirii" denotă o altă metodă prin care "omul păcatului" îşi va exercita nefasta sa influenţă: el va recurge la toate felurile de mijloace de seducere, bazate pe nelegiuire, pe impietate. De aici se vede că Antichrist nu va folosi numai magia şi falsele minuni pentru a seduce pe oameni; el va pune în lucrare toate mijloacele de seducere şi de pervertire: linguşirea şi elocinţa,

dărniciile şi promisiunile, cursa desfătărilor şi amenințările[274]. Expresia "amăgirea nelegiuirii" vrea să zică o seducţie care conduce la nelegiuire, după cum:ἡ ὁδός τῆς σωτηρίας; *via salutis*, este drumul care conduce la mântuire.

"Pentru cei care pier" (ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις; iis qui pereunt) — detaliu semnificativ, conform cu limbajul Sfântului Pavel (comp. I Cor. I,18; II Cor. II,15 etc.). Omenirea se împarte, în ceea ce priveşte mântuirea, în două mari părţi: cei care se mântuiesc şi cei care pier. În epoca lui Antichrist, ca şi în epocile anterioare ale lumii, aceştia din urmă vor pieri prin propria lor greşeală: "fiindcă n-au primit iubirea adevărului". Pierzarea lor începe prin opţiunea libertăţii lor şi se încheie prin nepocăinţă finală. Ei ar fi pierit, cel puţin majoritatea, chiar dacă Antichrist nu ar fi venit, "căci a face rău şi a crede minciuna este pasiunea lor, voinţa lor fixă şi partea pe care au ales-o. Plasaţi-i în primul secol: dacă sunt iudei, ei vor crucifica pe Iisus; dacă sunt păgâni, ei vor persecuta pe creştini. Sunt creştini? Ei se vor face eretici; semnul răzvrătirii este imprimat pe fruntea lor"[275]. Acelaşi lucru se poate spune şi despre impioşii tuturor timpurilor.

Sfântul Pavel adaugă aceste cuvinte: "pentru cei ce pier", ca să liniştească pe cei drepţi, făcându-i să înţeleagă că amăgirea nelegiuirii nu va prevala împotriva lor. Domnul însuşi a zis: **"ca să amăgească, de va fi cu putinţă şi pe cei aleşi** (Matei XXIV,24), dând de înţeles că cei aleşi nu vor fi induşi în eroare pentru că ei vor putea discerne adevărul de minciună. Aşa tâlcuieşte Hrisostom: "Dar, tu zici, de ce oare va îngădui Dumnezeu ca să se facă aceasta şi care anume este iconomia faptului? Care poate fi folosul venirii aceluia, dacă acea venire este spre vătămarea neamului omenesc? Nu te spăimânta iubitule, ci ascultă bine ceea ce spune Apostolul: «întru cei pieritori», zice, adică numai într-aceştia, care tot n-ar fi crezut în Hristos, chiar dacă Antichrist nu ar fi venit, prin urmare venirea acestuia este spre pieirea lor"[276].

"Fiindcă n-au primit iubirea adevărului, ca ei să se mântuiască" (vers.10). Sfântul Pavel ridică aici vălul care acoperă misterul osândirii celor răi. Harul de a iubi adevărul nu le-a lipsit: el le-a fost oferit, dar ei n-au voit să-l primească. De aceea, osândirea lor este dreaptă şi orbirea fără scuză. Sfântul Ioan Hrisostom, urmat de Teofilact, ia această expresie: "iubirea adevărului" ca raportându-se la Iisus Hristos: " Dragostea adevărului numeşte aici pe Hristos, căci Hristos este şi dragoste şi adevăr; pentru amândouă a venit în lume şi pentru că iubeşte pe oameni şi ca să le arate lor adevărul"[277].

Vers.11 . "Şi pentru aceasta Dumnezeu le va trimite o lucrare de amăgire, ca ei să creadă minciunii". Pentru că n-au voit să primească adevărul, care le era dovedit prin miracolele divine cele mai evidente, pentru că l-au detestat şi l-au prigonit, Dumnezeu le va trimite un impostor, pe care ei îl vor accepta; acest impostor va lucra sub ochii lor minuni false, înşelătoare, şi ei vor crede aceste minciuni. Se vor vedea atunci două lucruri surprinzătoare: îndărătnicia celor impioşi în a respinge adevărurile credinţei creştine cele mai evidente şi facilitatea cu care aceiaşi necredincioşi vor crede falsul şi chiar absurdul.

După cum observă Teodoret, zicerea: "le va trimite lor lucrare de amăgire" are înţelesul de: "va îngădui a se arăta amăgirea", că nu Dumnezeu o va trimite, ci El cu cuvântul gurii Sale o va nimici288. Dumnezeu, care este adevărul şi sfinţenia, nu El va da lui Antichrist misiunea de a înşela pe oameni. Dar dreptatea Sa va pedepsi necredinţa celor impioşi, permiţând acestui impostor de a-i înşela prin false minuni[289]. Marea pedeapsă pe care Dumnezeu o aplică în această lume celor care resping adevărul este, zice Fer. Augustin, de a-i lăsa să îmbrăţişeze eroarea şi minciuna pentru pierzarea lor eternă[290].

Putem observa că verbul πέμπει (lat. *mittet*), trimite, este la prezent, fiindcă potrivit cu vers.7, începutul fărădelegii a şi venit. Mulţi interpreţi zic că πέμπει este la prezent, pentru că ordinea sfântă a lui Dumnezeu încă de acum pedepseşte pe cel rău cu rău, pe cel păcătos cu păcat[291].

Aceste cuvinte presupun, de asemenea, ca în nenumărate alte pasaje analoage din Vechiul şi Noul Testament (în special: Rom. I,24 şi 25), o intervenţie pozitivă a lui Dumnezeu. Dar această intervenţie nu are loc decât atunci când cei care sunt obiectul acesteia s-au făcut deja cu prisosinţă vinovaţi. "Dumnezeu nu aşează piatra de încercare în calea celor necredincioşi, decât atunci când ei şi-au meritat din plin pedeapsa: când ei au atins culmea greşelilor lor grave, dreptatea divină îi loveşte pe veci"[292].

"Ca ei să credă minciunii" (εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει; *ut credant mendacio*; vers.11, finalul). Talion foarte legitim: aceiaşi oameni care vor fi respins Evanghelia şi minunile lui Hristos, vor crede fără să ezite "minunilor" lui Satan şi lui Antichrist. Faptul, de altfel, nu va fi nou. De observat că în textul latin al Vulgatei şi în textele care îl urmează, vers.10 şi 11 sunt unite, alcătuind împreună un singur verset, numerotat cu 10. De aici până la sfârşitul capitolului II, textul latin se diferenţiază ca numerotare de textul grecesc.

Vers. 12. "Ca să fie osândiţi toţi cei ce n-au crezut adevărul, ci le-a plăcut nedreptatea" (grec. ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ'εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ; Vulgata: *ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati*).

Conjuncţia ἵνα (lat. *ut*) are sensul: pentru ca, în scopul. Iar κριθῶσι, un conj. aorist pasiv, de la κρίνω, are adesea în Scriptură sensul de: a condamna, a osândi. Deci: ca să fie osândiţi... Este rezultatul final, pe care Apostolul îl justifică încă o dată, specificând dublul motiv: nu au crezut adevărului, ci s-au complăcut în minciună şi au încuviinţat nelegiuirea. Mulţi interpreţi socotesc că Apostolul desemnează aici pe iudeii care au respins pe Hristos, pe păgânii care n-au primit Evanghelia şi pe credincioşii care s-au îndepărtat de învăţătura Bisericii[293].

Prima nelegiuire şi aceea care este sursa tuturor celorlalte este de a refuza să creadă în cuvântul lui Dumnezeu. Iată ce învăţase Sfântul Pavel prin viu grai pe Tesaloniceni, cu referire la Antichrist şi la cei răi pe care-i va seduce. Şi prin inspiraţie divină, el dă aceeaşi învăţătură tuturor secolelor creştine, pentru că în toate secolele vor fi precursori ai lui Antichrist.

c) Cap. II,13-17. Aceasta pericopă face trecerea de la partea dogmatică la cea parenetică. Ea cuprinde cuvinte de îmbărbătare şi îndemn. Apostolul roagă pe Domnul Hristos să-i întărească în învăţătura cea dreaptă şi în faptele bune.

13. Iar noi, fraţilor iubiţi de Domnul, suntem datori să mulţumim totdeauna lui Dumnezeu pentru voi, pentru că v-a ales Dumnezeu dintru început, spre mântuire, întru sfinţirea duhului şi întru credinţa adevărului,

14. La care v-a chemat prin Evanghelia noastră spre dobândirea slavei Domnului nostru Iisus Hristos.

15. Aşadar, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră.

16. Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos şi Dumnezeu (şi) Tatăl nostru, Care ne-a iubit pe noi şi ne-a dat, prin har, mângâiere veşnică şi bună nădejde,

17. Să mângâie inimile voastre şi să vă întărească în tot cuvântul şi în lucrul cel bun.

Încurajările şi îndemnurile din această secţiune sunt paralele cu cele cuprinse în cap. I,3-12. După ce a zugrăvit tabloul sumbru al evenimentelor din zilele cele din urmă ale lumii, Apostolul se întoarce către iubiţii săi Tesaloniceni, pentru a-i încuraja să rămână neclintiţi în credinţă. El le arată, după cum tâlcuieşte Teofilact, că toate aceste lucruri înfricoşătoare despre care le-a scris mai sus sunt pentru ceilalţi, adică pentru cei necredincioşi şi pieritori, asupra cărora au să vină acestea, însă ei nu au a se teme de pedeapsa rezervată lui Antichrist şi partizanilor săi, pentru că ei au primit cuvântul lui Dumnezeu şi îl practică din toată inima şi convingerea[294]. Ca variante de text avem la vers.13: ἀπ'ἀρχῆς, în loc de ἀπαχὴν; la vers. 14 ἡμᾶς în loc de ὑμᾶς iar la vers.16 în unele manuscrise este adăugată conjuncţia καὶ în zicerea : ὁ θεὸς (καὶ) ὁ πατὴρ ἡμῶν [294a].

Vers.13. "Însă noi ..." este tranziţia către această nouă idee. Sfântul Pavel simte nevoia de a se consola el însuşi şi de a linişti pe cititorii săi. Face acest lucru sub forma rugăciunii de mulţumire către Dumnezeu, în care asociază şi pe colaboratorii săi apropiaţi: Silvan şi Timotei. Aceste cuvinte "însă noi" exprimă totodată contrastul în raport cu acele persoane ("fiii pierzării") despre care fusese vorba în vers. 11-12.

"Fraţilor iubiţi de Domnul" (ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ κυρίου), un apelativ plin de afecţiune, aşa cum îi se adresează şi în prima epistolă (I Tes. I,4). Vulgata a redat acest text astfel: *"fratres dilecti a Deo"*; însă, potrivit cu textul original, ar trebui mai degrabă: "a Domino" decât "a Deo". După context, Domnul (κύριος) desemnează aici pe Hristos (comp. Rom. VIII,39; Efes. V,2 şi 10), deoarece acest cuvânt, în acelaşi verset (13), succede după: ὁ θεός şi este urmat de: ὁ θεός.

"Suntem datori totdeauna să mulţumim lui Dumnezeu pentru voi" (ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμᾶς; *debemus gratias agere Deo semper pro vobis*), ca şi la începutul epistolei (I,3), exprimă necesitatea internă, imboldul lăuntric al rugăciunii de mulţumire.

"Că v-a ales Dumnezeu, dintru început, spre mântuire" (ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ θεός ἀπ'ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν; *quod elegerit vos Deus primitias in salutem*) indică raţiunea sau cauza acestei mulţumiri. În timp ce atâţia alţii se vor grăbi spre a fi osândiţi (vezi vers. 11 şi 12), creştinii din Tesalonic au fost obiectul unei alegeri speciale a lui Dumnezeu în vederea mântuirii lor eterne. Ei sunt iubiţi de Dumnezeu (ἠγαπημένοι ὑπὸ κυρίου) şi Dumnezeu, care îi iubeşte, i-a separat de cei necredincioşi, destinaţi pierzării şi i-a ales (i-a socotit vrednici) pentru mântuire[295].

Urmând textul grecesc, ἀπ'ἀρχῆς dă sensul că Dumnezeu i-a ales dintru început (lat., *a principio*), adică din eternitate, potrivit cu hotărârea Sa milostivă din veci de chemare a noastră la mântuire. Este o idee profundă, scumpă Sfântului Pavel (comp. I Cor. II,7; Efes. I,4; III,9; Colos. I,26; II Tim. I,9).

Însă unele manuscrise, între care şi cel de la Vatican, au citit aici ἀπαρχήν, citire pe care a ur- mat-o autorul Vulgatei, redând în latină acest termen prin: primitias, adică "pârgă" a mântuirii. Acest text ar avea sensul că Biserica din Tesalonic era una dintre cele dintâi biserici pe care Apostolul Neamurilor le fondase în Europa, pârgă oarecum a alegerii lui Dumnezeu şi Căruia Sfântul Pavel o înfăţişează ca jertfă. De altfel, cu acest termen îi place Apostolului să desemneze pe cei mai vechi neofiţi ai săi (vezi şi: Rom. XVI,5; I Cor. XVI,15). Citirea cea mai autorizată a textului grecesc rămâne totuşi prima[296].

De observat că verbul αἱρεῖσθαι, în sensul de alegere divină, nu-l mai întâlnim la Sfântul Pavel, căci el întrebuinţează fie cuvântul ἐκλέγεσθαι (I Cor. I,37 şi 28; Efes. I,4), fie προορίζειν (Rom. VIII,29; Efes. I,II); iar: "v-a ales" (= εἵλετο, Indic., aor.2, mediu, de la αἱρεῖσθαι) constituie obiectul concret al mulţumirii datorate lui Dumnezeu.

Scopul pe care Dumnezeu îl are în vedere în această alegere este mântuirea (εἰς σωτηρίαν; *in salutem*), iar mijloacele prin care acest scop se realizează sunt două: din partea lui Dumnezeu împărtăşirea harului, al cărui izvor este Sfântul Duh, aşadar: sfinţirea Duhului (ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος; *in sanctificatione spiritus*), iar din partea omului se cere credinţă în adevărul creştin cuprins în Evanghelie (καὶ πίστει ἀληθείας; *in fide veritatis*).

Cu alte cuvinte, cele două mijloace prin care Dumnezeu ne pune pe calea mântuirii sunt, mai întâi, propovăduirea Evangheliei şi harul de a crede; apoi botezul, în apele căruia se spală păcatele, iar sufletul se înfrumuseţează de puritate şi dreptate prin Sfântul Duh[297]. Aceeaşi idee o găsim exprimată în termeni aproape identici la I Petru I,2.

Dar de ce Sfântul Pavel a inversat ordinea, numind mai întâi sfinţirea şi apoi credinţa? Pentru că, după ce am fost sfinţiţi, noi avem nevoie de o mare credinţă pentru a nu cădea iarăşi în păcat, zice Sfântul Ioan Hrisostom[298].

Sfinţirea duhului poate să însemneze sau sfinţirea care vine de la Duhul Sfânt sau sfinţirea sufletului nostru, ceea ce este acelaşi lucru, pentru că noi nu suntem sfinţiţi decât prin "Duhul Sfânt, cel dăruit nouă" (Rom. V,5).

Vers.14: "La care v-a chemat prin Evanghelia noastră..." Relativul: la care (εἰς ὅ ; *in qua*) trebuie să se raporteze la ideea complexă exprimată în versetul anterior prin cuvintele: mântuire, sfinţirea duhului, credinţa adevărului. Ideea autorului ar fi redată mai fidel în latină prin: in quod, forma neutră corespunzătoare pronumelui: ὅ . Deci: lucru la care v-a chemat...(ἐκάλεσεν ὑμᾶς; *vocavit vos*).

Apostolul pune în relief acţiunea divină în ceea ce priveşte mântuirea tesalonicenilor: Dumnezeu este cel ce v-a chemat. Dacă alegerea lor urcă în eternitate, chemarea lor a avut loc de curând, când Evanghelia le-a fost vestită de către Pavel şi însoţitorii săi: διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν; *per evangelium nostrum*. Într-adevăr, Sfântul Pavel a trecut în Macedonia din porunca lui Dumnezeu, lăsând Bitinia, traversând Mysia şi părăsind Troada pentru a se supune voinţei divine (vezi: Fapte XVI,6-10).

Cuvintele: "spre dobândirea slavei Domnului nostru Iisus Hristos" determină scopul final al acestei chemări; ea constă în participarea la mărirea de care Iisus Hristos însuşi se bucură pe veci în ceruri. Interpreţii greci: Hrisostom, Oecumeniu, Teofilact ş.a. explică această expresie în sensul că chemarea Tesalonicenilor a avut ca scop, din partea lui Dumnezeu, de a procura slavă lui Iisus Hristos. "Nici aceasta nu este puţin lucru, zice Sfântul Ioan Hrisostom, dacă Hristos consideră mântuirea noastră ca slavă a Sa însuşi. Slava celui iubitor de oameni este ca mulţi să se mântuiască, pentru aceasta trimite şi pe Duhul Sfânt, ca să lucreze la sfinţirea noastră"[299]. Însă în acest caz, fraza greacă ar fi trebuit să aibă: τῷ Κυρίῳ ἡμῶν; *Domino nostre*. Folosirea genitivului: εἰς περιποίσιν δόξης τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; *in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi*, cere ca această slavă să se aplice Tesalonicenilor. Ei au fost chemaţi la credinţă, pentru ca să aibă într-o zi parte la mărirea lui Iisus Hristos[300].

Putem distinge aici trei idei exprimate de Sfântul Pavel prin cuvintele: Chemându-vă la credinţă, El (Dumnezeu) v-a chemat să fiţi sfinţi şi să împărtăşiţi slava lui Iisus Hristos. Mai întâi chemarea la credinţă; tesalonicenii au răspuns acestei chemări şi au primit cu râvnă propovăduirea Evangheliei. În al doilea rând: chemarea la sfinţire, prin taina botezului; ei l-au primit. În al treilea rând: chemarea la slavă; ei o vor dobândi, păstrând credinţa şi lucrând faptele credinţei.

Să remarcăm că slava cerului nu este un dar gratuit: Dumnezeu îl oferă, dar trebuie să-l cucereşti. **"Împărăţia cerurilor se ia prin stăruinţă şi cei ce se silesc pun mâna pe ea"** (Matei XI,12). Şi de asemenea, slava sfinţilor, ca şi bucuria lor, este aceeaşi cu slava Domnului însuşi: **"spre dobândirea slavei Domnului nostru Iisus Hristos"** sau: **"Intră întru bucuria Domnului tău"** (Matei XXV,21 şi 23). Oare o astfel de slavă şi o astfel de fericire ar putea costa

prea scump? Sau este ceva în această lume care să le poată întrece ca valoare? (vezi: Matei XVI,26).

Vers 15. După ce a mulţumit lui Dumnezeu pentru credincioşii din Tesalonic, Apostolul îi îndeamnă pe aceştia să rămână statornici în credinţă şi să ţină predaniile pe care le învăţaseră fie prin cuvânt, fie prin epistola pe care le-o trimisese mai înainte; el exprimă în acest sens (în vers. 16-17) o urare fierbinte.

"Aşadar" (ἄρα οὖν; *itaque*), conjuncţie concluzivă; autorul desprinde concluzia practică din tot ceea ce precede. El pare să le spună: pentru că voi aţi primit vestirea Evangheliei, cât şi botezul, ce vă rămâne de făcut pentru a câştiga slava divină? Un singur lucru: rămâneţi neclintiţi în credinţa pe care aţi primit-o[301]. Στήκετε (lat. *state*), imperativ de la στήκω[302], expresie plină de vigoare (comp. şi I Tes. III,8), cu sensul de: staţi tari, fără şovăire, în credinţa şi în viaţa creştină în care vă aflaţi acum.

"Şi ţineţi predaniile" (κρατεῖτε τὰς παραδόσεις; *tenete traditiones*), punct special asupra căruia Sfântul Pavel recomandă fermitate cititorilor săi. Substantivul παραδόσεις (traditiones) reprezintă învăţătura dogmatică şi morală pe care le-o dăduse fie prin viu grai (διὰ λόγου; per sermonem), fie prin scris (δι' ἐπιστολῆς; per epistolam nostram), adică în prima sa epistolă. Aceste tradiţii constau din ansamblul de învăţături şi de precepte pe care Apostolii le-au primit de la Domnul Hristos şi pe care ei le-au transmis, la rândul lor, comunităţilor creştine. Ele sunt — după cum rezultă din cuvântul Apostolului — pretutindeni aceleaşi, oricare ar fi predicatorul. Articolul (τὰς) dă cuvântului (παραδόσεις) un sens cunoscut şi determinat.

Trebuie să remarcăm că învăţătura orală este plasată cea dintâi. Apostolii s-au conformat poruncii divinului Învăţător: **"Mergând... propovăduiţi"** (Matei XXVIII,19; Marcu XVI,15). Mai întâi au învăţat prin viu grai şi abia mai târziu, potrivit cu nevoile comunităţilor creştine şi pentru a completa sau a reaminti învăţământul oral, unii dintre Apostoli sau ucenici ai acestora şi-au luat greaua sarcină de a îmbrăca adevărurile propovăduite de Mântuitorul în haina cuvântului scris. Deci, învăţătura creştină s-a transmis prin două căi: prin Sfânta Tradiţie şi Sfânta Scriptură. Acestea constituie cele două izvoare ale revelaţiei dumnezeieşti, dintre care Tradiţia precede — ca vechime — Scripturii. "De aici rezultă că regula credinţei nu rezidă numai în Scriptura inspirată, cu toate că este divină, ci în autoritatea Bisericii care interpretează Scriptura, păstrează tradiţia şi defineşte dogma"[303].

"Fie prin cuvânt": Sfântul Ioan Hrisostom, comentând acest text, face această preţioasă remarcă: "Este, deci, evident, prin însăşi această expresie, că Apostolii nu au cuprins toată doctrina în epistolele lor, ci au învăţat multe adevăruri fără să le scrie. Unele cât şi celelalte merită în mod egal credinţa noastră. De aceea, noi trebuie să primim tradiţia Bisericii ca demnă de credinţă. Când cineva ne zice: "este tradiţie", să nu mai cerem nimic în plus" (παράδοσίς

ἐστι, μηδὲν πλεῖον ζήτει, est traditio: nihil quaeras amplius)[304]. Iată un text precis, decisiv, care stabileşte, contra protestanţilor, autoritatea tradiţiei[305].

"Fie prin epistola noastră": Apostolul face aluzie la prima sa epistolă, de unde rezultă că s-au înşelat cei care au gândit că prezenta epistolă fusese scrisă prima[306].

Vers.16-17. În finalul acestei importante părţi doctrinare, Sfântul Pavel roagă pe Domnul nostru Iisus Hristos şi pe Dumnezeu-Tatăl nostru, "Care ne-a iubit şi care ne-a dat prin harul Său o mângâiere eternă şi o bună speranţă", de a îndemna El însuşi inimile tesalonicenilor, de a-i mângâia, de a-i întări în faptele bune şi de a-i fixa în bună învăţătură. Fără harul divin, dublul îndemn: "staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile" ar fi rămas zadarnic; de aici, această frumoasă rugăciune, care aminteşte pe aceea din I Tes. III,11-13 şi care se constituie într-un legământ, ca cititorii săi să fie întăriţi în credinţă de către Domnul Iisus Hristos şi de către Dumnezeu-Tatăl[307].

Contrar uzajului său (vezi II Tes. I,2), Sfântul Pavel numeşte aici în primul rând pe Iisus Hristos: αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν... "El pune mai întâi pe Hristos, pentru că «este mijlocitorul oricărui har» şi apoi pe Dumnezeu-Tatăl, izvorul ultim, originar, al mântuirii creştine[308], sau cum zice un alt comentator: "pentru că divinul Mântuitor este mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni"[309] (comp. I Tim.II,5).

Nu este întâmplător nici faptul că Apostolul foloseşte, în aceste două versete (16 şi 17), toate cele patru verbe: ne-a iubit, ne-a dat, să mângâie, să vă întărească la singular, cu toate că ele au ca subiect pe Hristos şi Tatăl; el lasă să înţelegem că "Hristos şi Tatăl nu sunt decât un singur Dumnezeu şi că tot ce face Tatăl, în mod egal face şi Fiul"[310] (comp. Ioan V,19). Din acestea, trebuie să concludem că Sfântul Apostol Pavel afirmă aici divinitatea lui Iisus Hristos şi egalitatea Sa cu Tatăl.

Aceeaşi idee o subliniază Hrisostom şi Teofilact, referindu-se la acest text, prin cuvintele: "Unde sunt acum arienii care zic că Fiul este mai mic decât Tatăl, fiindcă la taina botezului Fiul este numit după Tatăl? Iată, Pavel zice dimpotrivă, căci mai întâi a numit pe Fiul şi în urmă pe Tatăl"[311]. Teodoret, de asemenea, tâlcuieşte acest text, zicând: "Aceasta înfruntă hula lui Arie şi Evsevie şi învaţă lămurit că rânduiala numelor nu arată vreo deosebire de vrednicii, pentru că aici pe Fiul L-a rânduit mai înainte decât pe Tatăl, nu învăţând că Fiul este mai mare decât Tatăl, ci cu schimbarea rânduielii arătând cinstea cea deopotrivă"[312].

Calificativele: "care ne-a iubit pe noi şi ne-a dat, prin har..." (vers.16) sunt adăugate ca motive sau temeiuri ale încrederii în Dumnezeu, acest Tată iubitor care, după ce a dat deja Tesalonicenilor atâtea dovezi ale bunătăţii Sale, nu va lipsi de a-i binecuvânta încă mai mult, împlinind rugăciunea lui Pavel (cf. Matei VII,11). Participiile: ὁ ἀγαπήσας καὶ δοὺς (aorist) exprimă ideea că manifestarea dragostei şi bunătăţii lui Dumnezeu aparţin timpului trecut. Însă această dragoste a lui Dumnezeu s-a arătat îndeosebi în faptul că a trimis în lume pe însuşi Fiul

Său. Întru Hristos, El ne-a deschis un nou izvor al mângâierii în nevoile prezentului, în suferinţele îndurate pentru credinţa creştină, dar şi un izvor al bunei nădejdi în viitor (ἐλπίδα ἀγαθήν; *spem bonam*), adică speranţa fericirii cereşti.

Mângâierea este numită "veşnică" (παράκλησιν αἰωνίαν; *consolationem aeternam*), adică nepieritoare, pentru că ne sunt făgăduite bunuri eterne şi pentru că nu există putere să ne-o poată răpi (Rom. VIII, 38-39). Toate aceste binefaceri, a căror sursă este dragostea divină, ne-au fost oferite gratuit, dăruite, fără un merit anume din partea noastră, sau, după expresia paulină: "în har" (ἐν χάριτι; *in gratia*).

"Să mângâie inimile voastre". Verbul παρακαλεῖν înseamnă: a îndemna, a îmboldi şi a mângâia. El are aici ambele sensuri, dar cel care domină este cel pe care l-a ales Vulgata: *exhortetur*, să îndemne. Căci ceea ce Apostolul doreşte înainte de toate, este ca tesalonicenii să fie înflăcăraţi de râvnă pentru a merita bunurile cereşti. Dumnezeu să umple inimile voastre de curaj, pare că le zice el. La acest ceas de încercare, ei aveau nevoie, în special, de mângâiere şi de curaj[313].

"Şi să vă întărească"(στηρίζαι ὑμᾶς). Sunt puţini creştini care să nu fi fost buni un oarecare timp. Dar de ce un atât de mare număr dintre ei se pierd? Nu este suficent să începi bine; trebuie să perseverezi în dreptate. Or, Dumnezeu singur poate să fixeze nestatornicia noastră şi să consolideze fragilitatea noastră.

"În tot lucrul şi cuvântul bun". Se arată aici, o dată în plus, că singură credinţa nu-i suficientă: nu este suficient să crezi bine, trebuie de asemenea să lucrezi bine. Este vorba, deci, de faptele credinţei (a se vedea şi Galat. V,6: **"credinţa lucrătoare prin iubire"**).

Dar pentru ce Sfântul Apostol Pavel sfârşeşte prin învăţătura: "şi cuvântul bun"? Oare credinţa nu precede faptele? Fără îndoială. Dar el vrea mai întâi de toate să fixeze gândirea asupra credinţei. "În zadar îmi veţi cita, zice un comentator, iudei profund religioşi, filosofi austeri, eretici plini de umanism, creştini chiar a căror pietate şi fapte bune sunt lăudate; dacă credinţa lor se îndepărtează ori este potrivnică doctrinei învăţate de Biserică, oricare ar fi virtuţile lor, ei nu vor putea să placă lui Dumnezeu"[314] (comp. Evrei XI,6).

Cu această rugăciune, Sfântul Pavel încheie partea doctrinară a epistolei sale. El îndreaptă gândul şi inima tesalonicenilor către providenţa divină. Căci, dacă Dumnezeu a dat mângâiere veşnică celor care n-au ostenit nimic, cu cât mai mult va da mângâiere acelor care ostenesc pentru credinţă şi suferă încercări?[315].

Capitolul al III-lea

Partea a doua - morală

Această parte are cuprins moral-parenetic şi se poate împărţi în două secţiuni, urmate de epilog.

a) Cap. III.1-5. Sfântul Pavel îi îndeamnă pe tesaloniceni să se roage lui Dumnezeu pentru el şi pentru tovarăşii săi de lucru apostolic, ca să depăşească obstacolele pe care i le opun adversarii Evangheliei şi pentru ca predica şi misiunea sa să dea roade, să se răspândească în lume. El însuşi se roagă lui Dumnezeu pentru cititorii săi, ca să-i întărească în practicarea sfintelor învăţături pe care le-au primit, în dragoste creştină şi în răbdarea în suferinţe, după pilda Domnului Hristos. Ca variante de text, semnalăm la vers. 3, în mai multe manuscrise, adăugat cuvântul: θεὸς, în zicerea ὁ θεὸς Κύριος şi în continuare στηρίσει în loc de στηρίζει la vers. 4 după παρηγγέλλομεν este adăugat cuvântul ὑμῖν.

Textul pericopei:

1. În sfârşit, fraţilor, rugaţi-vă pentru noi, ca cuvântul Domnului să se răspândească şi să se preamărească, ca şi la voi.

2. Şi ca să ne izbăvim de oamenii cei nesocotiţi şi răi; căci credinţa nu este a tuturor.

3. Dar credincios este Domnul, care vă va întări şi vă va păzi de cel rău.

4. Despre voi, suntem încredinţaţi în Domnul, că cele ce vă poruncim le faceţi şi le veţi face.

5. Iar Domnul să îndrepteze inimile voastre spre dragostea lui Dumnezeu şi spre răbdarea lui Hristos!

Vers.1-2. Aşa cum Apostolul însuşi s-a rugat pentru cititorii săi (II,16-17), şi cititorii sunt îndemnaţi să se roage pentru el, părintele lor sufletesc — "nu pentru a nu pătimi şi a nu se primejdui, cum observă Teofilact, căci spre aceasta era rânduit, adică spre a pătimi"[316] (comp. II Cor. XI,23-29), ci pentru succesul apostolatului său. Pentru ca propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu să se răspândească în lume şi să fie slăvit cuvântul divin şi în alte localităţi şi ţinuturi. precum se slăveşte în Tesalonic. Pentru sine, Sfântul Pavel doreşte numai să fie izbăvit, prin rugăciunile tesalonicenilor, de oamenii cei răi şi vicleni şi de necredincioşii care-i întind diferite curse şi-i pun în cale obstacole.

Această parte începe prin cuvântul: τὸ λοιπὸν (Vulgata: *de cetero*), pe care îl putem reda prin: în sfârşit; în rest; altminteri; în altă privinţă. Este o formulă de tranziţie (comp. şi: I Tes. IV,1), care vrea să spună că tema principală a epistolei s-a încheiat; cele ce urmează cuprind o serie de comunicări

ocazionale, scurte, date "în fuga peniţei"[317]. Ceea ce îmi rămâne de spus, fraţii mei, pare să spună Apostolul, este de a vă îndemna să vă rugaţi pentru noi: προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν; *orate pro nobis*, adică pentru sine şi pentru colaboratorii săi, Silvan şi Timotei. Căci este drept ca toţi să ne aducă sprijinul rugăciunilor lor, pentru că noi lucrăm pentru binele comun al Bisericii[318]. Armele Sfântului Pavel erau rugăciunile sale şi cele ale creştinilor. Cu aceste arme el a învins pe toţi duşmanii săi.

Obiectul cel dintâi al acestor rugăciuni era ca cuvântul Domnului să se răspândească rapid în toate locurile, nu numai prin predica Apostolului, dar şi prin aceea a discipolilor săi, aşa încât orice creştin să devină un misionar şi ca numele lui Iisus Hristos să fie dus până la marginile lumii. Verbul folosit: τρέχω (lat. *currat*), a alerga, a fugi, a străbate, constituie o frumoasă metaforă şi, probabil, o aluzie la Ps. 147,4: **"(Domnul) trimite cuvântul Său pământului; repede aleargă cuvântul Lui"** (vezi şi: II Tim.II,9).

"Şi să se preamărească": δοξάζηται, un conj. prezent medio-pasiv, de la δοξάζω, a slăvi, a lăuda, a onora. Cuvântul Domnului este slăvit atunci când este primit ca "putere a lui Dumnezeu spre mântuirea a tot celui care crede"(Rom. I,16) şi când poate să manifeste toată forţa intrinsecă şi să sfinţească sufletele"[319].

"Ca şi la voi" (καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς; *sicut et apud vos*) este un elogiu delicat adus tesalonicenilor şi o încurajare tacită către progrese mai mari.

"Şi ca să ne izbăvim de oamenii cei nesocotiţi şi răi" (vers.2), favoare specială pe care Sfântul Pavel dorea să o obţină prin mijlocirea tesalonicenilor. Cuvântul grecesc ἄτοπος se foloseşte cu referire la un obiect, care nu este la locul său, ori despre o persoană, care grăieşte sau face ce nu se potriveşte cu împrejurările. De aici: ciudat, straniu, bizar, apoi nesocotit, nesăbuit, absurd, supărător, inoportun, insuportabil. Este aproximativ sensul pe care autorul Vulgatei a voit să-l redea prin cuvintele: importunis hominibus, oameni ostili şi îndârjiţi contra noastră fără nici un temei. Sfântul Pavel desemnează aici în special pe iudeii fanatici, care îl alungaseră din Tesalonic şi din Bereea, care îl urmăreau din oraş în oraş, nu îl lăsau liniştit în Corint şi îi întindeau tot felul de curse, pentru a-l face să piară (vezi: Fapte XIII,50; XIV,19; XVII,5 şi 13; XX,3).

Opoziţia lor nu are nimic neobişnuit, adaugă — nu fără tristeţe — Apostolul, fiindcă există atâţia oameni care refuză vestirea Evangheliei (vezi şi: Rom. X,16), care nu acceptă adevărata credinţă şi îi sunt chiar pe faţă ostili: **"Căci credinţa nu este a tuturor"** (II Tes. III,2). Tâlcuind aceste cuvinte, Teofilact arată că nu toţi cred în Evanghelie, ci doar aceia care sunt vrednici, după cum nu este însuşirea tuturor oamenilor de a deveni ostaşi împărăteşti, ci doar a celor ce sunt iscusiţi pentru aceasta[320]. Iar Teodoret tâlcuieşte astfel: "Aceasta şi în altă parte s-a zis: «Înduplecarea nu este a celui ce cheamă» (Galat. V,8), pentru că însuşirea lui Dumnezeu este de a chema, iar a noastră a ne înduplеca. Aşa şi în Sfintele Evanghelii zice Domnul: **"De însetează cineva,**

să vină la Mine şi să bea" (Ioan VII,37) şi: **"De voieşte cineva să vină după Mine, să se lepede de sine..."** (Luca IX,23). Că nu sileşte pe nimeni, ci libera hotărâre o cere"[321].

Vers.3-5. Autorul exprimă din nou speranţa intimă că Domnul Hristos va întări pe tesaloniceni pe calea mântuirii şi că ei înşişi vor da ascultare învăţăturilor primite de la el.

"Dar credincios este Domnul..." (vers. 3). Sfântul Pavel foloseşte acest cuvânt:πιστός (lat. *fidelis*), pe care îl alătură lui : πίστις (*fides*) din vers. 2. Deşi credinţa creştină este atacată de adversari primejdioşi şi puternici, nu vă temeţi, vrea să spună Apostolul, pentru că Domnul (ὁ Κύριος, şi nu ὁ θεός, *Deus*, cum a redat textul latin) este credincios în promisiunile Sale şi vă va da biruinţă asupra tuturor celor nelegiuiţi, care sunt slujitorii lui satan. Numai că, după cum El este credincios în promisiunile Sale, fiţi şi voi credincioşi harului Său.

"Vă va întări şi vă va păzi de cel rău" (vers.3). După cum i-a ales spre mântuirea cea veşnică prin harul Său divin, tot astfel în iconomia Sa şi în purtarea de grijă pentru aleşii Săi, îi va întări în calea mântuirii şi îi va păzi de tot ce este rău. Ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, lat. *a malo*, poate fi masculin: diavolul (cf. Matei XIII,19; Efes. VI,16) ori neutru; aici pare mai corespunzător a-l lua cu semnificaţia de neutru, deoarece se raportă, prin contrast la: ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ (II,17) şi înseamnă deci: tot ceea ce moral este rău, în genere[322]). Dacă nu-l raportăm la II,17 şi nu-l luăm în paralel: pozitiv-negativ, bun-rău, în acest caz el poate fi tradus prin: cel viclean, adică diavolul, cu sensul că: "Domnul...vă va păzi ca diavolul să nu ia putere asupra voastră şi să vă biruiască", aşa cum tâlcuieşte Teofilact[323].

Vers.4. "Despre voi, suntem încredinţaţi în Domnul...". Sfântul Pavel îşi exprimă încrederea că învăţăceii săi tesaloniceni, cu ajutorul harului divin, vor împlini în viitor, după cum împlinesc şi în prezent, tot ceea ce el, în numele Mântuitorului, îi învăţase prin viu grai, când s-a aflat în mijlocul lor la Tesalonic, ceea ce le-a recomandat în prima sa epistolă şi ceea ce adaugă în această cea de-a doua epistolă a sa. Verbul: vă poruncim (παραγγέλλομεν; praecimus) este la prezent, pentru că Apostolul avea în vedere toate poruncile date, cât şi cele pe care tocmai urma să le dea, în vers. 6-15.

"Le faceţi şi le veţi face". Sfântul Pavel ştia că mai mulţi nu păzeau preceptele sale. El zice totuşi: le faceţi, căci cea mai mare parte dintre ei le urmau cu supunere; pe aceştia el îi laudă. Adăugând: "şi le veţi face", care este cuvântul principal, el îşi exprima speranţa că cei credincioşi vor persevera în ceea ce este bine şi că toţi ceilalţi îi vor imita. Încrederea lui Pavel este: "în Domnul" (ἐν Κυρίῳ; *in Domino*), se sprijină pe Hristos, pentru că de la El va veni pentru învăţăceii săi harul necesar de a acţiona cum se cuvine.

Vers.5, "Iar Domnul să îndrepteze inimile voastre...", este o dezvoltare a gândirii din versetul anterior, sub forma unei doriri pioase, paralelă cu aceea din cap. II, 16-17, deoarece Apostolul era mult îngrijorat de soarta tesalonicenilor. El Îşi manifestă deci dorinţa ca Dumnezeu să îndrepteze inimile lor şi mai mult

pe calea dragostei lui Dumnezeu şi spre statornicia credinţei în Hristos, căci numai aşa vor da dovadă de adevărate mădulare ale Bisericii creştine, al cărei cap este Hristos.

În locul ablativelor din textul latin: *in caritate (Dei) et patientia (Christi)*, textul grec are acuzativul mişcării: εἰς τὴν ἀγαπήν τόῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ. Domnul să conducă inimile voastre spre dragostea de (către) Dumnezeu, concretizată în aceea faţă de aproapele (vezi: I Ioan IV, 20-21). Această dragoste este suma tuturor poruncilor (Rom. XIII,9-10; Gal. V,14) şi **"legătura desăvârşirii"** (Col. III,14); ca într-un buchet minunat, ea uneşte toate virtuţile creştine. Este virtutea căreia Apostolul neamurilor îi dedică cel mai frumos imn (I Cor. XIII). Verbul κατευθύναι (lat. *dirigat*), să îndrepteze, are sensul: să vă facă să mergeţi drept şi cu pas ferm, fără ca nimic să vă poată îndepărta de această cale.

Cuvintele: "Şi spre răbdarea lui Hristos" (εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ) au fost înţelese de către interpreţi fie în sensul de a imita, în mijlocul necazurilor lor, răbdarea inepuizabilă a Mântuitorului, în suferinţele Sale pentru noi[324] (comp. II Cor. I,5), fie în sensul de a aştepta cu răbdare cea de a doua venire a Domnului[325]. Verbul ὑπομονή înseamnă, între altele, a aştepta cu o fermă statornicie, pe care nimic nu o descurajează. Este sensul pe care-l are în Ps. 24,3 şi în multe alte pasaje din Scriptură. Substantivul ὑπομονή, care derivă de aici, înseamnă de asemenea: "răbdare" sau "aşteptare". Sfântul Ioan Hrisostom admite dubla interpretare[326]. Gândirea Apostolului s-ar putea exprima astfel: Duhul Sfânt să vă dea tăria de a suferi cu răbdare necazurile voastre, adică încercările şi prigonirile de tot felul, după pilda lui Hristos, şi de a aştepta cu încredere ziua în care va veni să vă elibereze.

Sub raport dogmatic, interpreţii au sesizat aici (vers.5) un text trinitar, căci Domnul care conduce spre dragostea de Dumnezeu-Tatăl şi spre răbdarea lui Hristos este Sfântul Duh, cum afirmă Sfântul Vasile cel Mare[327] şi Teodoret[328].

b) Cap. III,6-15. Cu cele spuse în versetele anterioare, Sfântul Pavel face preludiul pentru îndemnurile pline de gravitate pe care urmează să le dea. Din nevoia de a îndrepta o stare netirească, creată în sânul comunităţii creştine din Tesalonic, Apostolul se vede obligat să trateze cu toată severitatea pe cei care, sub pretextul că parusia Domnului este aproape, îşi abandonau ocupaţiile lor şi se dedau trândăviei şi unei false reverii religioase, expunându-se pe de o parte pauperizării şi destrămării morale, dar şi periclitând bunul renume al Bisericii.

Apostolul abordase deja acest aspect în prima sa epistolă (cf. I Tes. IV,11), dar situaţia se agravase de atunci, ca urmare a unor zvonuri mincinoase, semnalate mai sus (II,1-2). După ce a lămurit nedumerirea Tesalonicenilor din punct de vedere doctrinar, teoretic (în cap. II), în sensul că cea de a doua venire a Domnului nu este iminentă, că ea va fi precedată de anumite semne caracteristice, de această dată Sfântul Pavel dă cele mai potrivite îndemnuri şi

porunci pentru curmarea neorânduielilor de natură practică. Limbajul său este acum de o fermitate cu totul particulară. Iată textul acestei pericope:

III,6. Fraţilor, vă poruncim în numele Domnului nostru Iisus Hristos, să vă feriţi de orice frate care umblă fără de rânduială şi nu după predania pe care a primit-o de la noi.

7. Căci voi înşivă ştiţi cum trebuie să vă asemănaţi nouă, pentru că noi n-am umblat fără rânduială între voi,

8. Nici n-am mâncat pâine în dar de la cineva, ci cu muncă şi cu trudă, noaptea şi ziua lucrând, pentru a nu împovăra pe vreunul dintre voi,

9. Nu pentru că n-aveam putere, ci ca să ne dăm pe noi înşine pildă vouă, spre a ne urma.

10. Căci şi atunci când eram la voi, v-am dat porunca aceasta, că dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce.

11. Pentru că auzim că unii de la voi umblă fără rânduială, nelucrând nimic, iscodind,

12. Dar unora ca aceştia le poruncim şi îi rugăm, în Domnul nostru Iisus Hristos, ca în linişte lucrând să-şi mănânce pâinea lor.

13. Iar voi, fraţilor, nu pregetaţi făcând ce este bine.

14. Şi dacă vreunul nu ascultă de cuvântul nostru prin epistolă, pe acela să-l însemnaţi şi să nu mai aveţi cu el nici un amestec, ca să se ruşineze,

15. Dar nu-l socotiţi ca pe un vrăjmaş, ci povăţuiţi-l ca pe un frate.

Din cuprinsul pericopei se vede lămurit că aşteptarea neliniştită a parusiei Domnului, înţeleasă ca iminentă, a dus pe mai mulţi dintre membrii comunităţii creştine din Tesalonic la o viaţă dezordonată, de nelucrare şi, în consecinţă, la trăirea discretă pe seama muncii altora; unii chiar s-au arătat refractari la avertismentele pe care Sfântul Pavel le-a dat asupra acestui punct în prima sa epistolă (I Tes. IV,11). Ca variante de text notăm: la vers.6 în loc de παρελάβοσαν, întâlnim şi formele: παρελάβεθε, dar şi ἐλάβοσαν şi παρέλαβον; la vers.8 avem în loc de νυκτὸς καὶ ἡμέρας şi o altă formă paralelă: νυκτὰ καὶ ἡμέραν; la vers.12, în loc de ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ întâlnim şi forma διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν[328a].

Vers 6. Apostolul stabileşte conduita pe care creştinii tesaloniceni trebuiau să o manifeste faţă de cei care persistau în a duce o astfel de viaţă trândavă şi dereglată. În acest sens, el le porunceşte să se îndepărteze şi să se separe de unii ca aceştia. Cuvântul grecesc παραγγέλλομεν (lat. *denuntiamus*) înseamnă: a recomanda, a porunci, a comanda, a rândui. Trebuie să vedem aici, deci, un precept, o normă, un principiu, şi nu un simplu îndemn sau încurajare.

Porunca aceasta este dată în modul cel mai solemn: în numele Domnului nostru Iisus Hristos (grec. ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Vulgata: *in nomine Domini nostri Jesu Christi*, comp. şi I Cor. V,4-6; I Tes. IV,1 etc.). Sfântul Pavel porunceşte în numele lui Iisus Hristos, ca "fiind depozitarul autorităţii sale"[329] şi în virtutea autorităţii pe care el, ca apostol, a primit-o de la

Mântuitorul. Astfel Biserica are puterea nu numai de a aduce la îndeplinire poruncile lui Dumnezeu, dar şi de a stabili ea însăşi norme care obligă pe credincioşi în conştiinţă[330].

Exegeţii[331] au subliniat totdată conţinutul dogmatic al acestei expresii: "în numele Domnului nostru Iisus Hristos", căci ea cuprinde dogma divinităţii Mântuitorului. În limbajul biblic, în special în cel paulin, denumirea de Κύριος, lat. *Dominus*, se dă lui Dumnezeu însuşi sau uneia dintre persoanele Sfintei Treimi, de regulă celei de a doua, adică Domnului Hristos.

"Să vă îndepărtaţi..." (στέλλεσθαι ὑμῶς; *subtrahatis vos*): ceea ce Apostolul cere tesalonicenilor este un fel de excomunicare morală a celor vinovaţi[332]. El nu porunceşte excluderea din comunitatea creştină a celor care tulburau buna rânduială, dar vrea ca ei să-i evite pe unii ca aceştia, să nu mai aibă — cum va spune mai departe (vers.14) — nici un amestec cu ei. Astfel izolaţi, ei vor înţelege mai bine gravitatea greşelii lor şi se vor corecta. Acest fel de sancţiune, considerată la începuturile Bisericii creştine ca deosebit de gravă, datorită vieţii comunitare de frăţietate pe care o duceau creştinii pe atunci, dar care deja nu mai era în uz în timpul Sfântului Ioan Hrisostom[333], ţinea — cum observă exegeţii apuseni — calea de mijloc între "excomunicarea majoră" care suprimă (înlătură) păcătosul din corpul Bisericii (comp. I Cor. V,3-5; I Tim. I,19-20) şi "excomunicarea minoră" care îl privează de primirea Sfintelor Taine[334].

"Care umblă fără de rânduială" (grec. ἀτάκτως περιπατοῦντος; Vulgata: *ambulante inordinate*) sunt aceiaşi pe care deja i-a avut în vedere în prima epistolă (I Tes. V,14), oameni care îşi duceau viaţa într-un mod dezordonat, adică contrar ordinii, atât creştine cât şi sociale, care obligă la muncă şi linişte. Expresia: ἀτάκτως (lat. *inordinate*) pare împrumutată din viaţa militară. Soldaţii indisciplinaţi se numesc ἄτακτοι[335]. Dispreţul disciplinei zămisleşte trândăvie, care este pricină a multe rele, de care Sfântul Pavel vrea să prevină Biserica din Tesalonic.

"Şi nu după predania pe care aţi primit-o de la noi": este o aluzie la învăţăturile date de Apostol prin viu grai, când s-a aflat la ei, apoi şi în scris (I Tes. IV,11-12).

Vers.7-10. Autorul motivează severa sentinţă pe care urmează să o dea (vers. 10), amintind tesalonicenilor atât propriul său exemplu (vers. 7-9), cât şi învăţăturile sale (vers. 10) în ceea ce priveşte obligativitatea muncii.

"Voi înşivă ştiţi..." (vers. 7). Apelurile la ştiinţa şi experienţa cititorilor sunt frecvente în aceste două epistole (a se vedea: I Tes. I,4,5, II,1,5 etc.). Sfântul Pavel menţionează aici, de asemenea, că propovăduitorii credinţei constituiau modele pentru învăţăceii lor.

"Noi n-am umblat fără de rânduială între voi". În grec., οὐκ ἠτακτήσαμεν, noi nu am fost în dezordine. Este un indic. aorist I de la ἀτακτέω, -ῶ, v. ήσω, a fi fără ordine, a fi indisciplinat, a cauza dezordine. Este o litotă în această expresie, ca şi în vers. 2b etc., adică o figură de stil care constă în a spune cât mai puţin şi a face cât mai mult.

Vers.8. Apostolul determină în mod clar ce înţelege prin: "a fi fără rânduială"; aceasta înseamnă a trăi fără a lucra nimic, fără a avea grijă de propriile sale nevoi şi de a fi astfel sarcină celorlaţi membri ai comunităţii, de la care cere milostenie. Dându-se, din acest punct de vedere, pe sine însuşi ca exemplu, Sfântul Pavel zice: "Nici n-am mâncat de la cineva pâine în dar". Expresia: ἄρτον φαγεῖν, a mânca pâine, sinecdocă[336], familiară la evrei (Matei XV,2; Luca XIV,1), corespunde ebraicului: *achal lehhem* (Gen. XLIII,25; II Regi IX,7; Prov. XXIII,6 etc.) şi înseamnă orice fel de hrană. Sfântul Pavel subliniază şi în alte împrejurări caracterul dezinteresat al propovăduirii sale, pe de o parte pentru a da pildă de viaţă creştină învăţăceilor săi, pe de altă parte pentru a nu da prilej adversarilor săi de a insinua că predică Evanghelia din interes material. Este un titlu de laudă la care nu vrea să renunţe pentru nimic (vezi: Fapte XX, 33-35; I Cor. IX, 15-18; II Cor. XI,7 ş.u.; I Tes. II,9).

"Ci cu muncă şi cu trudă..." (ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ; *in labore et in fatigatione*) indică o muncă grea şi obositoare. Primul cuvânt desemnează o muncă neplăcută, dezagreabilă, obositoare, cel de al doilea o muncă pe care o prelungeşte încă după ce forţele sunt epuizate. Apostolul deja reunise aceste două expresii în prima sa epistolă (I Tes. II,9).

"Lucrând noaptea şi ziua" (νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενος; *nocte et die operantes*), adică fără răgaz, în tot timpul pe care ni-l lăsa propovăduirea, luând chiar din somn, care ne era necesar. Noi lucram astfel, necruţând nici o oboseală, pentru a nu împovăra pe niciunul dintre voi. Asigurarea hranei familiei proprii cât şi pentru cei trei misionari creştini ar fi însemnat pentru cineva o îngreunare, o povară, pentru că, după cum observă Teofilact, erau săraci şi lipsiţi de cele de trebuinţă[337].

"Lucrând" (ἐργαζόμενοι) desemnează munca fizică, cu mâinile, muncă respectabilă la evrei. Rabinii sfătuiau pe discipolii lor de a îmbina o muncă manuală cu studiul Sfintei Scripturi. Căci această muncă este o destindere pentru spirit, un exerciţiu salutar pentru corp, o preţioasă soluţie în nefericire şi mai ales un mijloc de a evita trândăvia, care este mama tuturor viciilor. Sfântul Pavel, exercitând o meserie (era "făcător de corturi", σκηνοποιός, Fapte XVIII,3), urma sfaturile lui Gamaliel, dascălul său, dar mai ales recomandările Scripturii (Pilde VI, 6-11; XII,27; XIV,23; Iov VII,1 etc.).

Acest mod de viaţă l-au urmat şi alţi vestitori ai Evangheliei din primele veacuri creştine, cum citim în **Constituţiile Apostolice** (cartea I,cap. LXVII): "Noi care vestim Evanghelia, nu ne pierdem orele noastre de răgaz. Unii pescuiesc, alţii fac corturi, alţii cultivă pământul, pentru a nu fi niciodată trândavi". O muncă moderată fortifică corpul şi destinde spiritul. Corpul este mai sănătos şi spiritul mai liber, mai lucid, la oamenii al căror timp se împarte între rugăciune, studiu şi munca mâinilor, ca în cele mai multe mănăstiri[338].

Vers.9. "Nu doar că n-avem putere...": Este evident că Apostolul avea dreptul de a nu lucra şi de a se hrăni de la învăţăceii săi, fiindcă se îndeletnicea cu propovăduirea Evangheliei şi "Domnul a poruncit celor ce propovăduiau

Evanghelia, să trăiască din Evanghelie" (I Cor. IX,14; cf. Matei X,10; Luca X,7). Atât Legea divină cât şi judecata sănătoasă dă dreptul "celor ce slujesc altarului să aibă parte de la altar" (I Cor. IX, 4-17). Apostolul nu a uzat de acest drept legitim al său şi nici nu avea de gând să o facă, dar îl constata totuşi, căci este important ca credincioşii să cunoască datoriile lor faţă de părinţii duhovniceşti, adică faţă de slujitorii altarului[339].

"Ci ca să ne dăm pe noi înşine pildă vouă, spre a ne urma". Cea dintâi pricină pentru care Sfântul Pavel, împreună cu colaboratorii săi de apostolie, au muncit pentru a-şi agonisi din lucrul mâinilor lor cele de trebuinţă vieţii, era deci de a oferi, cu ei înşişi, o pildă de urmat (grec. τύπον; lat. *formam*), adică un tip, un model de viaţă creştină. Nu putem decât să admirăm bunul simţ şi înalta moralitate din care se inspiră aceste nobile cuvinte ale Sfântului Pavel. Exemplul personal al Apostolului trebuia să-i dea o mare autoritate[340]. Căci dacă ei, Apostolii, cărora Domnul Hristos le-a dat dreptul de a trăi din Evanghelie, n-au primit nimic în dar de la tesaloniceni, cum pretind aceia dintre ei, care nu voiau să lucreze, că fraţii lor sunt datori să-i hrănească?

Vers.10. "Căci şi când ne aflam la voi, v-am dat porunca aceasta...". Nu este un precept nou ceea ce Sfântul Pavel dă acum tesalonicenilor, pentru că i-a învăţat foarte clar acest lucru încă de pe când se afla în mijlocul lor, atât prin exemplul personal, cât şi prin viu grai.

"Dacă cineva nu vrea să lucreze, acela să nu mănânce" (grec. εἴ τις θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέθω; Vulgata: *si quis non vult operari, nec manducet*). Era, probabil, un proverb popular la evrei[341], ca expresie a legii divine, aşa cum a fost ea formulată de la începutul istoriei omenirii: **"în sudoarea feţei tale îţi vei mânca pâinea ta..."** (Gen. III,19). În gura Apostolului, ea capătă însă valoare de poruncă, cu autoritate divină şi umană. Cuvântul ἐργάζεσθαι, operari, desemnează munca fizică, cu mâinile, după cum este în mod expres indicată în prima epistolă (I Tes. IV,11). De altfel, orice muncă cinstită satisface porunca lui Dumnezeu. În propoziţii condiţionale, negaţia οὐ neagă numai un cuvânt, astfel că negaţia se contopeşte cu acel cuvânt: "de este cineva nevrând să lucreze..."

Trebuie de asemenea să remarcăm că Apostolul nu zice: dacă cineva nu lucrează, ci: dacă cineva nu vrea să lucreze, căci un om redus la nelucrare datorită bolii sau bătrâneţii nu cade sub lege. Sunt leneşi valizi, care nu vor să facă nimic. Aceştia nu se supun poruncii divine, se umplu de tot felul de vicii şi devin ruşinea societăţii, dacă nu o calamitate pentru aceasta. Să nu uităm niciodată acest cuvânt al înţeleptului: "multă răutate a învăţat lenevirea (Înţelepciunea lui Isus Sirah XXXIII,32).

"Nici să nu mănânce" este consecinţa legii impuse omului de către Ziditorul. El trebuie să-şi câştige pâinea prin munca sa, întru sudoarea frunţii. Pomana nu este deloc datorată celor leneşi. Pentru unii ca aceştia, în Învăţătura celor 12 Apostoli (I,5) citim: "Să asude milostenia în mâinile tale, până când cunoşti cui îi dai"[342].

Vers.11-12 justifică reamintirea sentinţei de mai sus: "Pentru că auzim că unii de la voi umblă fără rânduială, nelucrând nimic, ci iscodind" (vers. 11). Prezentul ἀκούομεν, auzim, arată că Apostolul primise nu de mult astfel de ştiri din Tesalonic. "Umblă fără rânduială" (ἀτάκτως, ca în vers. 6), locuţiune generală pe care o explică prin cuvintele următoare: nelucrând nimic, ci iscodind. Textul grecesc este aici deosebit de expresiv: μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους. Este un joc de cuvinte bogat în conţinut, dar destul de dificil de reprodus (în Vulgata: *nihil operantes, sed curiosa agentes*) şi care corespunde aproximativ zicalei franceze: "ne rien faire et faire des riens", "a nu face nimic şi a face nimicuri".

Primul dintre cele două participii: ἐργαζομένους desemnează o muncă serioasă şi utilă; cel de-al doilea: περιεργαζομένους, o agitaţie exterioară, care nu ajunge la nici un rezultat; περιεργάζεσθαι înseamnă a face un lucru inutil, a se arăta atent la lucruri deşarte, a neglija lucrul său pentru a observa şi cenzura pe alţii, a fi curios etc. "Leneşii sunt curioşi, şi curioşii bârfitori şi nişte încurcă-lume"[343].

Vers.12 . "Dar unora ca aceştia le poruncim şi-i rugăm, în Domnul Iisus Hristos...". Admirabil amestec de autoritate şi de dragoste. Apostolul porunceşte şi în acelaşi timp roagă insistent, imploră; şi atunci când roagă, el foloseşte temeiul suprem: numele şi dragostea Domnului nostru Iisus Hristos. Porunca este formulată cu această solemnitate şi stăruinţă, pentru a sublinia importanţa pe care i-o dădea Sfântul Pavel. El îi ruga pe unii ca aceştia în numele şi prin autoritatea Domnului nostru Iisus Hristos: "Ca să muncească în linişte şi să-şi mănânce pâinea lor". În linişte (grec. μεθὰ ἡσυχίας; Vulgata: *cum silentio*), adică în opoziţie cu tulburarea, cu agitaţia inutilă şi dezordinea care însoţeau trândăvia. El corijează astfel defectele lor, opunând pacea curiozităţii şi munca trândăviei.

Nu putem să nu remarcăm, de asemenea, cuvintele: să-şi mănânce pâinea lor" (grec. τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν; Vulgata: *suum panem manducent*), adică pâinea pe care au câştigat-o ei înşişi, prin munca lor, şi nu a altora, cum fac paraziţii. Pronumele ἑαυτῶν este accentuat.

Vers.13 . "Însă voi, fraţilor, nu pregetaţi făcând ce este bine". Cu aceste cuvinte, Sfântul Pavel se adresează către aceia dintre cititorii săi care respectau cu fidelitate învăţăturile sale, care nu se lăsaseră amăgiţi de rătăcirile celor amintiţi în vers. 11-12 şi deci nu meritau reproşul precedent; aceştia constituiau marea majoritate şi lor li se adresase direct deja în vers. 6. Fără îndoială, leneşii pe care îi dojeneşte sunt puţin demni de generozitatea lor, dar sunt mulţi alţii care merită compasiunea şi dărnicia lor. Ei să nu-şi închidă inima faţă de sărmanii care au adevărate nevoi. Termenul: καλοποιοῦντες, *benefacientes*, a fost luat de comentatori fie în sensul de a face binele (comp. II,17), fie în sensul restrâns de a practica faptele de binefacere, fără a se lăsa descurajaţi că erau şi dintre cei care abuzau de caritatea fraţilor lor. Aceasta a doua interpretare pare favorizată de context.

Vers.14: "Şi dacă vreunul nu ascultă de cuvântul nostru prin epistolă...". Tonul sever răsună din nou. Apostolul presupune cazul că vreunul dintre cei care "umblă fără rânduială" nu ar intra într-o viaţă normală, ordonată, şi insistă de a evita orice raport cu ei. Acest lucru îl recomandase deja mai sus (comp. vers.6), dar acum indică maniera de a aplica această regulă. Deci, dacă un frate nu se supune îndrumărilor date de Apostol prin această epistolă şi dacă continuă viaţa trândavă, dezordonată: "pe acela să-l însemnaţi şi să nu mai aveţi cu el nici un amestec, ca să-i fie ruşine".

Porunca se adresează în primul rând conducătorilor comunităţii creştine, adică membrilor ierarhiei bisericeşti[344]. Expresia: "să-l însemnaţi" (σημειοῦσθε, *notate*) nu înseamnă numai: de a-l constata şi de a-l face cunoscut obştii creştine, dar ea conţine o cenzură. Conducătorii bisericii, după ce vor fi constatat persistenţa vreunuia în greşeală, vor face cunoscut numele lui întregii comunităţi şi toţi credincioşii să se îndepărteze de unul ca acesta, adică să rupă cu el orice legătură. Sfântul Pavel adaugă motivul acestei măsuri: pentru ca, văzându-se respins de toată lumea, să-i fie ruşine de el însuşi şi să se îndrepte. Apostolul spera ca această "izolare" va fi salutară celui vinovat şi-l va aduce la sentimente mai bune.

Vers.15: "Dar să nu-l socotiţi ca pe un vrăjmaş, ci povăţuiţi-l ca pe un frate". Ce cuvinte frumoase! Ele pun din nou în relief sufletul mare al marelui Apostol, capabil de cele mai nuanţate sentimente; el nu doreşte umilirea celor dojeniţi, ci îndreptarea lor. La fel va spune, în altă împrejurare, celor din Corint: "Nu ca să vă ruşinăm vă scriu acestea, ci ca să vă dojenesc, ca pe nişte copii ai mei iubiţi..." (I Cor. IV,14 ş.u.). Slăvită pedagogie creştină!

Deşi conduita unui astfel de frate este condamnabilă, totuşi — zice Apostolul — nu-l consideraţi ca pe un duşman. Păcatul său ţine mai mult de slăbiciune, decât de răutate. Priviţi-l deci ca pe un frate şi nu încetaţi de a-i arăta dragostea voastră.

În prima sa epistolă, Sfântul Pavel spusese: "Vă rugăm însă, fraţilor, dojeniţi pe cei fără rânduială..." (I Tes. X,14). Dacă acum el porunceşte să evite societatea lor, evident cu scopul educativ, aceasta nu restrânge de loc sfatul cel bun şi grija pentru îndreptarea şi mântuirea lor. "Dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună; şi dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună" (I Cor. XII,26). Dragostea frăţească nu trebuie niciodată să-şi piardă drepturile sale, chiar faţă de cei păcătoşi. Datorită ei vor avea mai multă şansă de a-i converti. Dimpotrivă, tratându-i cu prea multă rigoare, ar risca să-i îndepărteze pentru totdeauna[345].

Epilogul (III,16-18)

Epistola se încheie cu o urare, sub forma unei rugăciuni pentru pacea Bisericii şi pentru progresul ei duhovnicesc. După care urmează salutarea şi binecuvântarea finală. Ca variante de text semnalăm doar pentru vers.16 redarea diferită a zicerii: ἐν παντὶ τρόπῳ, înlocuită în mai multe manuscrise prin: ἐν παντὶ τόπω, de asemenea, la sfârşitul epistolei este adăugat cuvântul ἀμήν, în timp ce în alte manuscrise acest cuvânt lipseşte.

16. Şi însuşi Domnul păcii să vă dăruiască vouă pace, totdeauna şi în tot chipul. Domnul fie cu voi cu toţi!

17. Salutarea cu mâna mea - a lui Pavel; acesta este semnul meu în orice scrisoare. Aşa scriu.

18. Harul Domnului nostru Iisus Hristos cu voi cu toţi! Amin.

Vers.16. Sfântul Apostol Pavel, pretutindeni, împreună cu sfaturile şi învăţăturile de mare preţ pe care le dă, adaugă şi rugi către Dumnezeu, ca nişte peceţi pentru cele spuse. Tot astfel procedează şi acum. El se putea aştepta ca în obştea creştinilor din Tesalonic să se producă certuri şi dezbinări, în sensul că cei ce nu lucrau să devină mai îndărătnici, iar cei ce lucrau să nu le mai dea nici un ajutor. De aceea, Apostolul se roagă lui Dumnezeu ca ei să aibă pace, căci nimic nu ajută mai mult la îndreptare şi nu vindecă mai lesne rănile morale, decât cuvântul paşnic şi netulburat.

Titlul de: "Domnul păcii" (ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης; *Dominus pacis*) se aplică Domnului nostru Iisus Hristos, care este mijlocitorul păcii şi împăcării omului cu Dumnezeu şi a oamenilor întreolaltă (vezi şi: Efes. II,14-18). El este izvorul păcii şi singur poate să o conserve.

"Totdeauna şi în tot chipul": διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπω. Autorul Vulgatei a redat aceste cuvinte prin *"sempiternam in omni loco"*, însă citirea mai corectă ar fi: "in omni modo", în tot chipul (felul, modul), adică fie pedepsind, fie mustrând, fie avertizând, păstraţi totdeauna pacea, a cărei obârşie este în Dumnezeu însuşi[346].

"Domnul fie cu voi cu toţi!" (Ὁ Κύριος μετὰ παντῶν ὑμῶν; *Dominus sit cum omnibus vobis*). Domnul însuşi a făgăduit ucenicilor Săi: **"Şi iată Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârşitul veacului"** (Matei XXVIII,20). Ceea ce Sfântul Pavel doreşte învăţăceilor săi iubiţi din Tesalonic este ca aceste cuvinte ale Domnului Hristos să se realizeze şi cu ei înşişi. Căci dacă Domnul este cu ei, El îi va îndrepta, îi va întări, le va dărui toate bucuriile spirituale, între care şi pacea, de care aveau atâta nevoie. Preocupările exagerate privind sfârşitul apropiat al lumii produseseră între ei atâta tulburare.

Vers.17. Cuprinde salutarea finală. Ea îmbracă aici, în raport cu prima epistolă, o formă deosebită, specifică, prin scrierea autograf care trebuia să garanteze autenticitatea epistolei întregi: "Salutarea cu mâna mea — a lui Pavel" (Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου; *salutatio mea manu Pauli*). Rezultă de aici că Apostolul dictase partea care precede acestui text unuia dintre ucenicii săi şi numai în acest loc el ia pana pentru a scrie câteva cuvinte cu mâna sa proprie. Şi nu numai că face acest lucru, dar îl şi remarcă în mod expres.

Raţiunea acestui fapt se explică prin grija Apostolului ca cititorii săi să poată discerne în viitor epistolele sale autentice de cele care i-ar fi fost atribuite în mod fals. Căci am văzut de mai sus (II,2) că unii impostori nu se dăduseră înapoi în faţa acestei fraude[347], să-i zicem pioase. Ei făcuseră să circule sub numele lui Pavel o epistolă apocrifă, nu fără grave neajunsuri în sânul tinerei biserici din Tesalonic. Vrând să împiedice repetarea acestui abuz, Apostolul adaugă acest post-scriptum autograf şi anunţă că va face la fel de acum înainte în toate epistolele. De comparat: I Cor. XVI,21; Gal. VI,11; Col. IV,18 şi Filimon 19, unde atrage în chip similar atenţia asupra cuvintelor scrise de el însuşi. De altfel, acest obicei de a pune câteva cuvinte din scrierea lor la sfârşitul epistolelor pe care le dictau, îl regăsim adeseori la cei vechi[348].

"Acesta este semnul meu în orice scrisoare. Aşa scriu". Prin cuvântul "semnul" (σημεῖον; *signum*) el nu înţelege un semn particular, cum ar fi o cruce sau o siglă etc.[349] Acest semn este mai întâi numele său scris cu mâna sa; în plus este caracterul scrierii sale, adică acele trăsături particulare fiecărui scriitor şi pe care este imposibil sau cel puţin foarte dificil de a le imita. "Aşa scriu" (οὕτως γράφω; *ita scribo*), cu aceste caractere, acesta este felul meu de scriere.

Trebuie să adăugăm aici, tot ca un semn distinctiv, salutarea prin care Sfântul Pavel termină toate epistolele sale. Grecii, la sfârşitul unei scrisori ziceau: ἔῤῥωσο, fii sănătos! (comp. Fapte XXIII,30), plural: ἔῤῥωσθε (imperativ perf. medio-pasiv de la: ῥώννυμι, a întări, a fi tare, a fi viguros), iar latinii: *vale*, plural *valete*, adică: cu bine! cu sănătate! (de la valeo,-ere,-ui,-itum, a fi puternic, a fi sănătos).

Sfântul Pavel dă şi acestei formule de salutare a cititorilor săi, ca întregii epistole, un conţinut creştin: "Harul Domnului nostru Iisus Hristos cu voi cu toţi! Amin." (vers.18). El va prescurta uneori această formulă (ex. I Tim. VI,21; II Tim. IV,22 etc.), sau o va dezvolta, dându-i un caracter trinitar (ca în II Cor. XIII,13), dar ea nu va lipsi în nici una din epistolele sale. Această salutare este încă un semn de recunoaştere, căci ea nu se află în nici o altă parte, chiar în scrierile altor Apostoli, exceptând oarecum I Petru (V,14), care foloseşte o formulă asemănătoare.

Exegeţii nu sunt toţi de acord asupra a ceea ce provine direct de la Sfântul Pavel, deci care cuvinte au fost scrise chiar cu mâna Apostolului. După majoritatea, între care Sfântul Ioan Hrisostom, Teodoret, Teofilact, Estius etc., vers.18; după alţii, vers.17 şi 18, sau chiar 16 şi 17. Au fost şi intepreţi care au presupus că "semnul" distinctiv îl constituie cuvântul Pavel, sau cuvintele — aşa

scriu — sau vreo monogramă complicată[350]. Desigur, au mai multă dreptate cei dintâi, întrucât aceeaşi indicaţie expresă: "Salutarea cu mâna mea, a lui Pavel" o întâlnim şi la I Cor. XVI,21 şi Col. IV,18.

În ceea ce priveşte binecuvântarea finală, la care deja ne-am referit: Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν; (Vulgata: *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*), este identică, în afară de adjectivul "cu toţi" (πάντων; omnibus), celei din prima epistolă (I Tes. V,20, vezi şi Rom. XVI,20). Se subînţelege "să fie" (ἔστω sau εἴη). În loc de obişnuitele urări de sănătate şi voie bună, care se foloseau — cum am amintit mai sus — în scrisorile timpului, Apostolul înnoieşte scrierea creştină prin această binecuvântare. De această dată, el urează tuturor cititorilor săi din Tesalonic harul dumnezeiesc şi îi salută pe toţi cu afecţiune, fără a excepta chiar pe aceia a căror conduită o condamnase.

Cu: "har vouă..." îşi începuse Sfântul Pavel epistola (I,2); cu aceleaşi cuvinte o şi încheie, pentru că harul este izvorul tuturor bunurilor spirituale. Este cea dintâi lucrare în vederea mântuirii noastre şi el porneşte din însăşi fiinţa lui Dumnezeu. Este numit "al Domnului nostru Iisus Hristos", căci toată iconomia mântuirii şi toate bunurile dumnezeieşti au fost aduse în dar pentru oameni de Mântuitorul. Fără acest dar dăruit nouă prin Iisus Hristos şi fără chemarea făcută prin El, ar fi fost fără putinţă mântuirea noastră (vezi şi Efes. II,7-9). De aceea, acesta este sfârşitul obişnuit al epistolelor pauline. Această binecuvântare apostolică a trecut apoi în serviciul liturgic.

"Amin" (= Cu adevărat aşa să fie = ἀληθῶς εἴη, cum explică Zigaben), este un cuvânt semit, trecut în limba Noului Testament şi apoi în serviciul liturgic. Domnul Hristos însuşi foloseşte adesea în vorbirea Sa acest cuvânt, pentru a întări cele afirmate: "Amin, amin, zic vouă!" (Ioan V,19,24,25 etc.) în sensul de "adevărat, adevărat zic vouă...!", deci în sens afirmativ, hotărât, ferm (vezi şi I Cor. XIV,16; II Cor. I,20; Apoc. I,7). Alteori, prin "amin" se exprimă — ca în epistola noastră — o dorinţă în sens optativ: "aşa să fie!" El vine ca o pecete la capătul gândurilor, dorirlor şi speranţelor pe care marele Apostol le transmite prin scris, din Corint, învăţăceilor săi tesaloniceni.

PARTEA A III-A

TEOLOGIA EPISTOLEI: ÎNVĂŢĂTURI DOGMATICE ŞI MORALE

1. Învăţătura despre persoanele Sfintei Treimi.

Deşi scurtă, această epistolă, a II-a către Tesaloniceni, prezintă o importanţă doctrinară deosebită. Ca şi prima, pe care o succede la puţină vreme şi o completează, ea se distinge în primul rând prin învăţătura eshatologică. Cu toate acestea, putem desprinde din cuprinsul ei şi alte învăţături, de natură dogmatică şi morală. Împreună, cele două epistole către Tesaloniceni constituie primele scrieri ale Sfântului Apostol Pavel, privite din punct de vedere cronologic. Se poate afirma chiar mai mult, şi cu toată probabilitatea, că ele sunt cele mai vechi scrieri din tot Noul Testament (anii 51-52 d. Hr.). După părerea generală, ele pot fi socotite ca cele mai vechi documente creştine ce ni s-au păstrat în canon[351].

Acest fapt prezintă o mare importanţă pentru studiul doctrinei şi moralei creştine. Din ele se pot vedea cele dintâi preocupări, idei şi principii de viaţă scrise către o comunitate creştină, bazate fără îndoială pe învăţătura Mântuitorului. Datorită marelui Apostol al Neamurilor, epistola va fi astfel prima formă literară sub care se va manifesta gândirea creştină[352]. Iar el, Sfântul Pavel, este doctrinarul creştinismului; este cel care a intepretat, a sistematizat şi a aplicat învăţătura Domnului Hristos la realităţile sociale, răspândind-o în lume. El mai ales a scos creştinismul de sub tutela şi servitutea legii iudaice, sub care îl ţinea curentul iudaizant, puternic în prima generaţie de creştini, şi a făcut din el o religie nouă, universalistă, independentă, o religie a mântuirii numai prin jertfa Domnului Hristos şi credinţa lucrătoare în El. Sfântul Pavel a meditat asupra marilor fapte mântuitoare ale vieţii Domnului Hristos şi le-a expus în învăţături sistematice. El pune la temelia învăţăturii creştine pe Domnul Hristos cel răstignit şi înviat.

După cum am afirmat mai sus, eshatologia, în special evenimentele care premerg şi însoţesc Parusia Domnului, ocupă primul loc în partea doctrinară a epistolei. Cu toate acestea, întâlnim şi alte importante învăţături dogmatice şi morale, dintre care, pentru început, reliefăm pe cele referitoare la Persoanele Sfintei Treimi: Dumnezeu-Tatăl, Fiul lui Dumnezeu şi Sfântul Duh.

a) Dumnezeu-Tatăl nostru (II Tes. I,1-2; II,16). Potrivit revelaţiei Vechiului Testament, Iahve avea pentru poporul Său, poporul Israel, grija şi solicitudinea unui tată plin de tandreţe, de iubire, de duioşie, (Deut. I,31; VIII,3; vezi şi Înţ. lui

Isus Sirah, XXIII,1-4); israeliţii, ca naţiune şi ca individ, erau "fiii" sau "fiul" lui Dumnezeu (Exod IV,22-23; Deut. XIV,1-2; Osea XI,1; Isaia I,2; Ier. XXXI,20). Regele teocratic, tip al lui Mesia, primea prin excelenţă titlul de "fiu" (Ps. 2,7; II Regi VII,14; Ps. 88/89,27; comp. Evrei I,5)[353]. Este o idee profundă, gingaşă, dar, după cum vom vedea, abia anunţată. Şi ea are în mod clar conţinut mesianic; este profeţie.

În Noul Testament, prin revelaţia desăvârşită realizată de însuşi Fiul (Evrei I,2), paternitatea lui Dumnezeu ia deplină amploare şi relief. În vorbirea şi în rugăciunea Mântuitorului nu întâlnim un alt apelativ către Dumnezeu, decât acela de Tată. "Tatăl nostru" este de acum înainte numele propriu pe care îl dăm lui Dumnezeu (Mt. VI,9; Lc. XI,2 etc.). Strigătul de speranţă al creştinismului, aspiraţia pe care Duhul Sfânt o pune constant pe buzele sale, ca mărturie a filiaţiei adoptive, este această chemare din inimă: Avva (Abba), adică Părinte! (Rom. VIII,15; Gal. IV,6). Ca tată, dragostea este nota caracteristică a lui Dumnezeu. Şi dacă onoarea de a fi găsit formula: "ω θεὸς ἀγάπη ἐστίν, Dumnezeu este iubire, a revenit Apostolului iubirii (I Ioan IV,8), tot atât de adevărat este că Apostolul Neamurilor celebrează în tot locul "dragostea lui Dumnezeu " şi pe "Dumnezeul dragostei", a cărui trăsătură dominantă este bunătatea, iubirea (ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ: Rom. V,5; VIII,39; ὁ θεὸς τῆς ἀγάπης: II Cor. XIII,11 etc.). Tot Sfântul Pavel este cel ce a închinat dragostei cel mai frumos imn (I Cor. XIII).

Dumnezeu desfăşoară paternitatea Sa în trei sfere distincte: sfera creaţiei, sfera harului şi sfera vieţii sale intime[354]. Dumnezeu este Tată şi El este astfel prin esenţă; providenţa Sa părintească îmbrăţişează toate fiinţele raţionale pe care le umple de binefaceri. Tot ceea ce, în cer sau pe pământ, formează o familie, nu este decât o reflectare, o imagine, o umbră a paternităţii Sale[355]. În domeniul harului, Dumnezeu va avea tot atât de mulţi fii pe cât Iisus Hristos însuşi va adopta ca fraţi; numărul acestora este nelimitat şi cuprinde virtual tot neamul omenesc. Din contră, în cercul vieţii Sale intime, în raporturile intertrinitare, Dumnezeu nu are şi nu poate să aibă decât un Fiu[356].

Între filiaţia teoretică a Vechiului Testament şi filiaţia adoptivă a Noului Testament este un abis. Cea dintâi era colectivă şi nu ajungea la individ decât prin intermediul poporului ales. Propriu vorbind, poporul lui Israel şi nu israelitul era "fiul" lui Dumnezeu. Dacă vreun personaj din Vechiul Legământ primeşte acest titlu în chip excepţional, înseamnă că el poartă pe fruntea sa reflexul profetic al Fiului prin excelenţă.

La Sfântul Pavel, paternitatea lui Dumnezeu, în calitate de creator, nu apare decât o dată şi într-un text destul de enigmatic: "Pentru aceasta îmi plec genunchii înaintea Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos, din care îşi trage numele orice neam în cer şi pe pământ" (Efes. III,14-15). Apostolul se adresează lui Dumnezeu ca izvor al harului, dar cu acest prilej enunţă în toată amploarea paternitatea divină. Aproape întotdeauna aceasta este considerată în funcţie de harul sfinţilor care ne face fii ai lui Dumnezeu — după har — şi primeşte atunci

expresii multiple: Tată, Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Tatăl nostru, al nostru Dumnezeu şi Tată etc.[357]. Toate aceste formule pot de asemenea, într-un sens diferit, să se aplice Tatălui Cuvântului întrupat şi anume, când Sfântul Pavel atribuie acţiunile sale harului lui "Dumnezeu şi Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos" (Rom. XV,6; II Cor. I,3; XI,31). Unii interpreţi propun, în aceste cazuri, să despartă apoziţia prin virgule, după cum urmează: "Dumnezeu, care este de asemenea Tatăl Domnului Iisus Hristos". Articolul grec, comun celor două nume (ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ᾽Ιησοῦ Χριστοῦ), se opune însă unei astfel de citiri.

În epistolele de care ne ocupăm, întâlnim fie simplu Dumnezeu (II Tes. I,3,5,6,7,11; II,4,11,13), fie Dumnezeu-Tatăl nostru (II Tes. I,1,2; II,16), fie Dumnezeul nostru şi al Domnului nostru Iisus Hristos (II Tes. I,12). În primul caz se exprimă unitatea fiinţei divine, care se manifestă comun, unitar, în marile fapte ale mântuirii omului. În al doilea, Apostolul pune în relief atributul paternităţii divine: Dumnezeu este Tatăl nostru, ceea ce în situaţia tesalonicenilor, conţine şi o mare mângâiere şi îmbărbătare în prigonirile şi suferinţele de tot felul la care erau expuşi din partea celor necredincioşi. Ca Tată, Dumnezeu îi iubeşte, le cunoaşte necazurile şi nu va întârzia să le facă dreptate.

Cât priveşte cea de a treia denumire: "Dumnezeul nostru şi al Domnului nostru Iisus Hristos" (II Tes. I,12; vezi şi Efes. I,17; Cor. XV,24), nu cuprinde nimic neobişnuit; ea se găseşte virtual în rostirea Mântuitorului însuşi: **"Mă sui la Tatăl Meu şi Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu şi Dumnezeul vostru"** (Ioan XX,17) şi corespunde celor două firi ale Domnului Hristos: divină şi umană, sau cum se exprimă Sfântul Ioan Damaschin: "vizibilul şi spiritualul"[358]. După firea divină îl numeşte Tată, după cea umană Dumnezeu.

b) Domnul Iisus Hristos -Fiul lui Dumnezeu întrupat. Hristologia va atinge în teologia paulină punctul cel mai înalt de dezvoltare în epistolele captivităţii: Efeseni, Coloseni, Filipeni. Ea este însă destul de bine definită încă din aceste prime epistole ale marelui Apostol şi apare în părţile ei esenţiale: filiaţia divină, divinitatea şi mesianitatea, rolul de Mântuitor dar şi de judecător al lumii la cea de a doua venire.

Filiaţia divină este afirmată clar, explicit, în epistola precedentă: Iisus, Fiul lui Dumnezeu "celui viu şi adevărat", pe care Dumnezeu L-a înviat din morţi..." (I Tes. I,9-10); în această a doua epistolă ea rezultă în chip logic, implicit, din atributul de "Tatăl" dat lui Dumnezeu (II Tes. I, 1-2; II,16). Scopul prim al venirii Mântuitorului în lume este împăcarea lumii cu Dumnezeu. Împlineşte această împăcare prin darul jertfei Sale pe Cruce, care repune pe oameni în starea lor de fii ai lui Dumnezeu (II Tes. II,13-14; comp. Col. I,20).

Este evident că între filiaţia lui Hristos şi filiaţia noastră nu este decât un raport de analogie. Noi suntem fii prin har, fii adoptivi. Hristos este Fiul prin fire, unicul născut, etern, de o fiinţă şi deopotrivă cu Tatăl. Între El şi Tatăl este o

relaţie specială, unică în felul său, de ordin suprauman. Hristos nu confundă niciodată poziţia Sa în raport cu Tatăl ceresc cu aceea a discipolilor. El îi învaţă să rostească "Tatăl nostru", dar zice: "Tatăl Meu" şi "Tatăl vostru" şi niciodată "Tatăl nostru" vorbind de El şi de ei împreună[359]. Prin faptele şi cuvintele Sale, El arată că filiaţia Sa este transcendentă şi iudeii înţeleg bine acest lucru de vreme ce-L acuză de blasfemia de a se fi proclamat Fiul lui Dumnezeu (Marcu XIV,61-64).

Cu referire la aceasta, Sfântul Ioan Damaschin zice: "El (Hristos) este numit «primul născut între mulţi fraţi» — căci este unicul născut şi din mamă (Matei I,25 n.n.) — pentru că a participat în chip asemănător nouă sângelui şi s-a făcut om, iar prin El ne-am făcut şi noi fii ai lui Dumnezeu (Matei V,9,45; Luca VI,35; Rom. IX,26; II Cor. VI,18), înfiaţi prin botez (Gal. VI,26-27). El, care este prin fire Fiul lui Dumnezeu, s-a făcut primul născut între noi, care am ajuns prin poziţie şi prin har fii ai lui Dumnezeu şi am fost numiţi fraţi ai Lui. Pentru aceea a spus: **"Mă sui la Tatăl Meu şi Tatăl vostru..."** (Ioan XX,17). N-a spus "Tatăl nostru", ci "Tatăl Meu", adică este Tatăl Său prin fire, şi "Tatăl vostru", adică prin har. A spus de asemenea **"Dumnezeul Meu şi Dumnezeul vostru"**. N-a spus "Dumnezeul nostru", ci "Dumnezeul Meu" — şi înţelegi sensul cuvintelor dacă, pe cale abstractă, desparţi vizibilul de spiritual — şi "Dumnezeul vostru", pentru că este Creator şi Domn"[360].

Putem totodată să remarcăm şi faptul că, dacă la sinoptici este uneori dificil de a determina valoarea precisă a titlului de "Fiul lui Dumnezeu" dat Domnului Hristos şi anume, dacă acesta se aplică direct fiinţei Sale preexistente sau calităţii de Mesia[361], cu Sfântul Pavel şi Sfântul Ioan Evanghelistul această îndoială nu mai este posibilă. Calitatea de Fiu al lui Dumnezeu se raportă în mod clar la preexistenţa Sa (comp. Gal. IV,V; Rom. VIII,3). Nu-L instituie Fiu trimiţându-L — ceea ce este absurd; Îl trimite pentru că este Fiu: este "Fiul Său", "Fiul lui Dumnezeu", "propriul Său Fiu", "Fiul iubirii Sale"[362], expresii prin care Sfântul Pavel pune în evidenţă filiaţia divină, din eternitate, a Mântuitorului. Dacă Hristos era Fiul lui Dumnezeu înainte de naşterea Sa terestră, acest titlu nu este deci deloc o pură denumire mesianică.

Se afirmă adesea că în epoca neo-testamentară, Fiul lui Dumnezeu era sinonim lui Mesia, dar nimeni n-a furnizat vreodată proba acestei aserţiuni. Pentru cine dădea Psalmului 2 un sens mesianic, într-adevăr numele de Fiul lui Dumnezeu trebuia să fie un titlu al lui Mesia. Dar întrebarea este de a şti dacă iudeii contemporani Sfântului Pavel, auzind numirea de Fiul lui Dumnezeu, puteau şi trebuiau să înţeleagă fără mai multe explicaţii că era vorba de Mesia cel promis. În realitate, toate indiciile sunt contrare. Origen, care cunoştea bine acest lucru, ironizează pe Cels de a fi făcut să zică iudeul său că Fiul lui Dumnezeu va veni la Ierusalim: "niciodată, replică Origen, iudeul autentic nu ar fi vorbit în acest fel. Adevăraţii iudei, dimpotrivă, ne întreabă ce vrem să zicem menţionând de Fiul lui Dumnezeu[363].

Presupunând că acest titlu era unul din numele curente ale lui Mesia, ar trebui să-l întâlnim frecvent în literatura iudaică; or nu există nici o urmă de acest fel, în afară de a IV-a carte a lui Ezdra (apocrifă), posterioară erei noastre, de mai multe ori interpolată de mâini creştine, nu se poate şti exact în ce măsură[364]. Tăcerea apocrifelor este confirmată prin limbajul autorilor sacri. Pentru aceştia din urmă, Mesia este Fiul lui Dumnezeu, dar numele de Fiul lui Dumnezeu neechivalând întru totul cu calitatea de Mesia. Sfântul Pavel este cel care dintre toţi pune cel mai puţin în relief mesianitatea lui Iisus. Pavel tratează denumirea de "Hristos" ca nume propriu, fără să se oprească vreodată la sensul etimologic, care avea puţină importanţă pentru cititorii săi. El nu zice: "Iisus este Hristosul", adică Mesia, ci "Iisus este Domnul" (ὁ Κύριος).

Titlul de Mesia, de Hristos, care însemnează Uns şi care fusese — cum ştim — folosit anterior pentru a desemna pe regele teocratic aşteptat, a fost asociat, în prima confesiune creştină la numele de Iisus, în calitate de atribut. Se zicea: Iisus care este Hristos (᾽Ιησοῦς ὁ χριστός, comp. Matei I,16; XXVII,22). Dar acest mod de a califica pe Iisus devenind familiar, identitatea perfectă între numele de Iisus şi cel de Hristos se exprimă curând de o manieră mai energică. La Sfântul Pavel termenul Hristos aproape a încetat de a fi atribut. El devine parte integrantă a numelui propriu al Domnului, mai întâi sub forma Iisus Hristos, ᾽Ιησοῦς χριστός (ex. II Tes. I,1-2; II,2; III,6 etc.); apoi el trece în primul plan al acestui nume şi, începând mai ales cu întâia epistolă către Corinteni, Apostolul scrie, cu predilecţie, χριστὸς ᾽Ιησοῦς . În sfârşit χριστός, cu sau fără articol, devine singur numele propriu al Domnului. El se numeşte Hristos.

Când dă acest nume lui Iisus, Sfântul Pavel, care de altfel n-a cunoscut pe Mântuitorul în timpul vieţii Sale pământeşti[365], gândeşte întotdeauna de fapt la Învăţătorul cel înviat şi proslăvit, aşezat de-a dreapta lui Dumnezeu şi Tatăl în ceruri, pentru eternitate (vezi Evrei X,12). Este însă neîndoielnic că el îl consideră învestit cu slava şi puterea care aparţin lui Mesia (comp. I Cor. XV,24-25 şi Efes. I,20-23). Este afirmată deci deopotrivă mesianitatea şi divinitatea Mântuitorului.

Este de observat, de asemenea, că, după cum "Tatăl" este titlul distinctiv al lui Dumnezeu, în teologia paulină "Domnul" (ὁ Κύριος), mai mult încă decât Hristos, este numele pe care-l dă lui Iisus, fie singur, fie ca atribut (vezi: II Tes. I,1,2,7,9; II,1,2,3,13,14,16 etc.). Apostolul preferă acest titlu de "Domnul" celui de Hristos, ca mai accesibil şi mai atrăgător Neamurilor, pe care primise misiunea de a le evangheliza (comp. Fapte IX,15; XX 21; XXVI,17), eliberat în întregime de tot particularismul iudaic, care putea încă să cântărească în conceptul şi termenul de Mesia. Este caracteristic din acest punct de vedere în special modul în care el aplică lui Iisus acest titlu de: Κύριος ca echivalentul grecesc pentru Iahve şi respectiv Adonai din Vechiul Testament. Apostolul substituie expresia Κύριος -Iahve cu expresia Κύριος - ᾽Ιησοῦς. Şi dacă nu este aici, din partea sa, o identificare absolută, este cel puţin o asimilare, care pune în lumină, în mod clar, divinitatea Mântuitorului.

În ceea ce priveşte egalitatea Fiului cu Tatăl, aceasta rezultă, după cum remarcă Hrisostom, urmat de Teodoret, Teofilact şi de alţi comentatori, din însăşi ordinea enumerării, fie cea obişnuită: Tatăl, apoi Fiul (ex. II Tes. I,1-2 etc), fie invers: Fiul, apoi Tatăl (II Tes. II,16). "Rânduiala numelor nu arată vreo deosebire de vrednicii, zice Teodoret, că aici pe Fiul mai înainte decât pe Tatăl L-a rânduit, nu învăţând că Fiul este mai mare decât Tatăl, ci cu schimbarea rânduielii arătând cinstea cea deopotrivă"[367]. Teofilact observă de asemenea, că în însăşi salutarea de la începutul epistolei (II Tes. I,1-2), prin folosirea aceloraşi prepoziţii "întru" şi "de la" (ἐν şi ἀπό) atât pentru Tatăl cât şi pentru Fiul, Apostolul subliniază puterea cea deopotrivă a Fiului cu a Tatălui şi cum că aceleaşi daruri ni se dau nouă de la Tatăl şi de la Fiul[368].

c) Sfântul Duh - cea de a treia Persoană a Sfintei Treimi. Caracterul personal al Sfântului Duh se revelează în Sfânta Scriptură în mod gradat. S-a putut pune întrebarea dacă, la începutul Genezei, Duhul lui Dumnezeu care **"se purta pe deasupra apelor"** (Gen. I,2) desemnează suflarea vântului sau o activitate divină şi s-a pus aceeaşi întrebare pentru Duhul care însufleţeşte şi reînnoieşte faţa pământului (Ps. 103/104, 31)[369]. Dar pe măsură ce revelaţia progresează, conceptele se purifică, se degajă din ce în ce mai mult de tot aliajul material[370] şi se limpezeşte şi învăţătura despre Duhul Sfânt (Duhul lui Dumnezeu), inspiratorul profeţilor şi sfinţitorul drepţilor (I Sam. X,10; XI,6; XIX,20-23; Osea IX,7; Isaia XI,1-3).

În Noul Testament, dogma Sfintei Treimi ocupă un loc de primă importanţă în cadrul revelaţiei dumnezeieşti. În ceea ce priveşte Duhul Sfânt, a treia Persoană a Sfintei Treimi, care se descoperă văzut, intuitiv, la botezul Domnului (Mt. III,16; Mc. I,10; Lc. III,22) şi la Schimbarea la Faţă (Mt. XVII,5 şi locurile paralele), Mântuitorul Iisus Hristos se referă în repetate rânduri, dar mai ales în cuvântarea de despărţire de Ucenicii Săi, înaintea Sfintelor Patimi (Ioan XIV,17; XV,26; XVI,13; vezi şi Ioan VII,38-39). Dacă la botezul Domnului, Duhul Sfânt se arată sub chip de porumbel, simbol al blândeţii şi al purităţii, în ziua Cincizecimii el se manifestă sub forma limbilor ca de foc şi vuietului de vânt (Fapte II, 1-3), simbol al purificării, cu aluzie directă la una din vechile profeţii (Fapte II,16-21; Ioil III,1-5).

În **epistolele pauline** găsim, de asemenea, importante texte din care se deduce personalitatea distinctă a Duhului Sfânt, în raport cu Tatăl şi cu Fiul, texte care dovedesc neîndoielnic că Duhul Sfânt este Dumnezeu, că este o fiinţă personală şi nu un atribut divin personificat. Duhul este trimis de către Tatăl şi este trimis prin Fiul, este Duhul Tatălui şi Duhul Fiului; este Duhul lui Dumnezeu (Rom. VIII,9-14; I Cor. II,11) şi Duhul lui Hristos (Rom. VIII,9; II Cor. III,17), dat sau trimis nouă de către Dumnezeu (I Tes. IV,8; I Cor. II,18; II Cor. I,22; V,5 etc). Lucrarea Duhului lui Dumnezeu este şi lucrarea lui Hristos şi cea a Tatălui (I Cor. XII, 6-8; Efes. IV,11). Credincioşii sunt numiţi în mod egal temple ale lui

Dumnezeu (I Cor. III,16) şi temple ale Duhului Sfânt (I Cor. VI,19). Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh sunt inseparabil uniţi în baia botezului şi locuiesc împreună în sufletele drepţilor (Tit. III,4-6; I Cor. VI,11). Nici unul nu poate fi plăcut lui Dumnezeu, dacă nu este animat de Duhul lui Dumnezeu (Rom. VIII,9) şi cea mai mare pierdere pentru un creştin va fi de a întrista Duhul cel Sfânt al lui Dumnezeu (Efes. IV,30). Pe învăţăceii săi corinteni Apostolul îi binecuvântează prin cuvintele: **"Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi!"** (II Cor. XIII,13), binecuvântare care a devenit formulă liturgică.

În epistola de care ne ocupăm, a doua către Tesaloniceni, trei texte pot fi invocate ca referindu-se fie la persoana, fie la lucrarea Duhului Sfânt: II,2; II,13; III,5. În primul dintre aceste texte, Sfântul Pavel îi Învaţă pe cititorii săi să nu se tulbure de felurite zvonuri privitoare la apropierea Parusiei Domnului, chiar dacă cei ce le colportau pretindeau că se întemeiază pe unele revelaţii, sau pe vreun cuvânt ori vreo scrisoare din partea sa. "Nici prin Duhul"(διὰ τοῦ πνεύματος), zice Apostolul, vorbind de pretinsele revelaţii pe care unii ca aceştia le dădeau ca venind de la Duhul Sfânt, Duhul adevărului, dar care nu veneau în realitate de acolo, căci ele îşi aveau originea în sugestiile duhurilor rele sau pur şi simplu în imaginaţia lor înfierbântată[371], ceea ce Sfântul Pavel şi Sfântul Ioan denumesc "duhuri înşelătoare" sau "duhul rătăcirii" (I Tim. IV,1; I Ioan IV,6).

În cel de al doilea text (II Tes. II,13), Apostolul vorbeşte de "sfinţirea Duhului" (ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος), ceea ce poate să însemneze sfinţirea care ne vine de la Duhul Sfânt, idee sugerată de textul original prin scrierea acestui cuvânt cu majusculă, fie sfinţirea sufletului nostru, dar în fond este acelaşi lucru, pentru că noi nu suntem sfinţiţi decât prin Duhul Sfânt cel dăruit nouă (Rom. V,5)[372].

În ceea ce priveşte textul: **"Iar Domnul să îndrepteze inimile voastre, spre dragostea lui Dumnezeu şi spre răbdarea lui Hristos"** (II Tes. III,5), Sfinţii Părinţi l-au înţeles ca un text trinitar. "...Cine este Domnul cel ce îndreptează spre dragostea de Dumnezeu şi spre răbdarea lui Hristos? zice Sfântul Vasile cel Mare. Să ne răspundă nouă cei ce pe Sfântul Duh îl fac rob; că de ar fi spus despre Tatăl, trebuie să zică: Iar Domnul să vă îndrepteze pe voi întru dragostea Sa; de ar fi vorbit despre Fiul, trebuia să zică: «întru a Sa răbdare». Deci să caute ei altă faţă a Sfintei Treimi, vrednică de a se cinsti cu numirea Domnului"[373]. În acelaşi fel tâlcuieşte şi Teodoret, zicând: "Dumnezeiescul Apostol ne-a arătat aici pe prea Sfânta Treime, căci a pus Domn şi Dumnezeu şi Hristos şi arătat este că «Domn» pe Sfântul Duh l-a numit; aşa şi Corintenilor: "Iar Domnul Duhul este" (II Cor. III,17)[374]. Cu aceasta Apostolul accentuează caracterul personal cât şi divinitatea Duhului Sfânt, El este o persoană a Sfintei Treimi, nu un atribut al divinităţii.

Putem totuşi să observăm că în teologia paulină, în general, apare mult mai evidentă lucrarea Duhului Sfânt decât Persoana Sa. Personalitatea distinctă

a Fiului se manifestă foarte clar în activitatea Sa mesianică şi chiar în preexistenţa Sa şi a fost nu o dată descrisă de Sfântul Pavel, mai ales când era provocat de ereziile ce se iveau. Din contră, personalitatea Duhului Sfânt rămâne în umbră; ea nu apare într-o întrupare şi misterul purcederii Sale şi viaţa Sa eternă nu sunt decât indirect lămurite prin reflexele acţiunii Sale aici jos[375]. De asemenea, textele nu trebuie luate izolat, nici să le separăm de alte pasaje trinitare; ele dobândesc, luate împreună, o forţă probantă infinit superioară celei pe care o posedă considerate în parte. Şi valoarea lor creşte încă atunci când se leagă de învăţământul comun al Apostolilor şi când le situăm în marele curs al Tradiţiei.

La sfârşitul acestor puţine consideraţii, putem conchide — împreună cu Sabatier — că Sfântul Apostol Pavel încă din primele sale epistole formulează câteva distincţii în activitatea divină trinitară, care au constituit punctul de plecare a unor speculaţii posterioare şi a metafizicii eclesiastice[376]. Şi fără să căutăm în teologia paulină termenii tehnici actuali privind dogma Sfintei Treimi, aflăm însă aici fondul doctrinar revelat, necesar pentru adoptarea uniformă de mai târziu a tuturor acestor termeni.

2.Învăţătura eshatologică a epistolei:

Originile eshatologiei pauline; Parusia Domnului, semnele premergătoare şi evenimentele care o vor însoţi; dreapta răsplătire a credinţei şi faptelor noastre la Judecata de apoi.

a) Originile eshatologiei pauline.

1. Eshatologia creştină (ἔσχατος = ultim, din urmă, de apoi)[377] cuprinde învăţătura despre ultimele momente din istoria mântuirii: moartea fizică a omului şi judecata particulară; venirea a doua a Domnului Hristos şi semnele ei premergătoare; învierea morţilor şi judecata obştească; eliberarea firii din robia stricăciunii şi înnoirea ei; trecerea pentru veşnicie a celor buni în fericirea raiului şi a celor răi în chinurile iadului. Pe scurt, este învăţătura despre viaţa viitoare, sau de apoi, sau despre cele ce au să se întâmple după cea de a doua venire a Domnului Hristos, ca Judecător. Se rezervă termenul special de *"apocalipsă"* (ἀποκάλυψις, descoperire) pentru denumirea crizei morale şi religioase care trebuie să preceadă "ziua cea din urmă", cu fazele sale preliminare şi lupta dramatică angajată între puterile cereşti şi cele infernale cu privire la neamul omenesc. Aceşti termeni intraţi în uzanţă ca desemnând "sfârşitul din urmă", îmbrăţişează, dincolo de destinele individuale, destinul final al umanităţii şi transformarea definitivă a universului[378].

Eshatologia constituie o parte importantă a revelaţiei dumnezeieşti, atât în Vechiul, cât mai ales în Noul Testament. Cu referire directă la epistolele pauline, eshatologia reprezintă un capitol distinct al teologiei marelui Apostol şi se alătură doctrinei hristologice şi eclesiologice, din care Sfântul Pavel a făcut apanajul său particular. Eshatologia paulină urmează, după cum putem constata, un drum net descrescând. După ce îi acordă un loc deosebit de însemnat în epistolele către Tesaloniceni şi realizează încă o etapă notabilă în marile epistole, ea nu apare apoi decât ocazional şi la lungi intervale în epistolele captivităţii şi în cele pastorale[379].

2. Înainte de a ne îndrepta atenţia către aspectele specifice epistolei de care ne ocupăm şi mai ales având în vedere că cele două epistole către Tesaloniceni sunt cele dintâi scrieri pauline şi chiar neo-testamentare, nu putem evita o întrebare prealabilă, pe care de altfel mulţi exegeţi[380] şi-au pus-o, şi anume: eshatologia paulină este ea tributară eshatologiei iudaice?

Încercând un asemenea răspuns, trebuie să mărturisim că, dacă cunoaşterea precisă a mediului neo-testamentar nu este nicăieri mai de dorit pentru istoricul originilor creştinismului decât în chestiunile de eshatologie, este tot atât de adevărat că nicăieri aceasta nu îi este de un mai dificil acces. La drept vorbind, eshatologia iudaică se prezintă cu un aşa caracter de incoerenţă încât cu greu se poate vedea ce ar fi putut să împrumute Apostolul din ea; în plus, aceasta este în bună parte posterioară creştinismului şi dependentă de el[381]. Înainte de toate însă, trebuie să remarcăm că iudaismul nu este unul şi acelaşi lucru cu Vechiul Testament[382]. În cuvintele profeţilor se descoperă o lume spirituală de gânduri profunde şi elevate despre Dumnezeu, despre sensul lumii, despre misiunea morală a omului, gânduri de o asemenea înălţime, de o asemenea puritate, încât ele nu au egal în istoria antichităţii. Mesia din cărţile profeţilor, Mielul lui Dumnezeu, expiatorul, n-are nimic de a face cu intenţiile naţionalismului politic ale iudaismului posterior[383]. Vorbind de iudaismul precreştin şi din epoca creştină, ne gândim la toată acea literatură constând îndeosebi din scrieri rabinice şi apocrifele de tot felul[384], care au luat naştere în sânul iudaismului palestinian şi din diaspora, în acele veacuri atât de agitate care premerg şi succed venirii Mântuitorului.

Scriitorii elenişti din această epocă: Filon din Alexandria (Filon Iudeul, c.25 î.d.Hr.-40 d.Hr.) şi Iosif Flaviu (37-100 d. Hr.), din dorinţa de a acomoda gândirea iudaică, unul gustului cititorilor săi păgâni, celălalt postulatelor filosofiei greceşti, n-au făcut decât să o altereze, să o voaleze sau să o atenueze[385]. Producţiile rabinice, de o dată atât de incertă şi în general atât de tardivă, trebuie să fie utilizate cu extremă circumspecţie[386]. Targumele lui Onkelos şi al lui Ionathan ne furnizează puţină lumină asupra eshatologiei iudaice contemporane, căci unul, chiar parafrazând, nu înţelege să abandoneze rolul său de interpret, iar celălalt nu este decât un traducător exact până la scrupul.

Izvoarele cele mai puţin confuze ale tradiţiilor iudaice şi anume Mişna, scrisă, după cât se pare, la declinul celui de al II-lea secol d.Hr. şi Tosefta,

redactată probabil la începutul celui de al III-lea, având în vedere caracterul lor de pandecte (culegeri de opinii), nu ating decât incidental eshatologia. În Ghemara celor două Talmuduri şi în Midraşim[387] ideile eshatologice curg cu mai multă abundenţă, dar într-un "amestec confuz, incoerent şi contradictoriu" după expresia unui cercetător avizat[388].

Rămân apocalipsele iudaice, atât de numeroase în preajma erei creştine, dar şi aici suntem încă asaltaţi de dificultăţi de tot felul. S-a zis cu bună dreptate, că este "o sarcină delicată", "un gigantic efort în gol", "o himeră" încercarea de a pune puţină ordine în acest haos, cu riscul de a sacrifica nenumărate nuanţe din dorinţa de a ajunge la idei generale, sarcină necesară totuşi din cauza importanţei care se dă astăzi acestor produse ale unui timp atât de agitat[389]. Dar neputinţa de a descurca acest haos nu este singura greutate. Apocalipsele iudaice, aşa cum ne-au parvenit, abundă de interpolări creştine. Cum să recunoşti în mod cert mâna falsificatorului şi întinderea faptei sale? Problemă grea, totdeauna complicată şi cel mai adesea insolubilă. Fiecare document impune un tratament aparte.

S-a scris nu puţin, de asemenea, despre diversitatea concepţiilor eshatologice iudaice[390], prin eshatologie înţelegând — foarte succint — un ansamblu de idei care exprimă speranţe religioase cu privire la venirea unei lumi considerată ca ideală şi reprezentată ca fiind precedată de o "judecată", care implică distrugerea lumii actuale sau a puterilor care o domină. Ideile care se fac despre această lume ideală ocupă în chip firesc o mare varietate, după rolul mai mare sau mai mic acordat preocupărilor de ordin material. Dar divergenţele se poartă încă asupra altor puncte şi în special asupra fizionomiei şi identităţii persoanelor destinate să aducă marea schimbarea. In general în iudaism se disting două feluri de eshatologii: una cu, şi alta fără Mesia. În cea de a doua, Dumnezeu singur este judecător al lumii şi creator al unei noi ordini a lucrurilor (eshatologia teocratică); în cealaltă, intervine un personaj mediator între Dumnezeu şi oameni, ale cărui funcţii sunt mai mult sau mai puţin extinse (eshatologia mesianică)[391].

Există în părţile cele mai vechi din Mişna trăsături ale unei eshatologii care nu numai ignoră pe Mesia, dar chiar îl exclud[392], fundamentându-se într-un anume fel pe acele profeţii privitoare la "Ziua lui Iahve" (Sofonie I,7-18; III,14-20; Amos V,18; VIII,9 etc.). Însă mult mai ancorată pe realitate apare concepţia mesianistă, întrucât fiecare profet revelează noi elemente privind persoana şi rolul lui Mesia. Ideea mesianică străbate într-adevăr ca un fir roşu întreg Vechiul Testament.

3. Fără a intra în amănunte şi totodată departe de gândul de a fi epuizat această temă atât de complexă, trebuie să conchidem că, în ansamblu, apocrifele şi Talmudul sunt de un infim ajutor pentru înţelegerea eshatologiei neotestamentare[393]. Toţi cei care se angajează pe această cale în speranţa de a găsi aici lumină, revin decepţionaţi. "În smârcul încâlcit al apocrifelor şi al scrierilor

rabinice se pot întâlni uneori câteva parcele de aur; dar câte amestecuri impure de zgură"[394].

Adevăratele izvoare ale eshatologiei creştine sunt de căutat în Vechiul Testament[395], în numeroasele prevestiri ale profeţilor despre judecata şi sfârşitul timpurilor (cum sunt: Isaia; XIV,11-16; XXIV,1 ş.u.; XXXVIII,18; LXVI,5; Ierem. XIII,16; Iez. cap. XXXVII; Daniel VII,9-14; XII,1-4; etc.), în câteva pasaje din psalmi (Ps.15, 8-11; 16,15; 72,22-23), din cartea Iov (X,20-22); XIX,25-27), la care trebuie să adăugăm de asemenea II Macab. VII,9-14; XII,43-46, texte care atestă existenţa — deşi în mod nedesăvârşit şi neclar — a ideii despre nemurire şi viaţa viitoare încă din perioada Vechiului Legământ.

Un singur text de la profetul Daniel (cum este XII,1-4) luminează incomparabil mai mult eshatologia Noului Testament decât toate scrierile rabinice luate la un loc. Acest pasaj, obiect a numeroase aluzii şi reminiscenţe, ne face să cunoaştem: rolul de prim rang al arhanghelului Mihail în eshatologia iudeo-creştină; timpurile de extrem necaz care trebuie să preceadă ziua cea mare a Parusiei; cartea vieţii unde sunt înscrise numele celor drepţi şi consemnate faptele lor; învierea obştească a celor buni şi a celor răi; viaţa eternă a drepţilor şi slava inegală a celor aleşi; ocara şi ruşinea celor respinşi; distincţia definitivă a celor buni şi a celor răi, separaţi pentru eternitate printr-o barieră de netrecut - şapte adevăruri capitale pe care le găsim în text şi care rezumă doctrina despre sfârşitul timpurilor[396].

Mântuitorul însuşi, în cuvântarea eshatologică, se referă la profeţia lui Daniel, zicând: **"Deci, când veţi vedea urâciunea pustiirii ce s-a zis prin Daniel proorocul, stând în locul cel sfânt..."** (Matei XXIV,15; comp. Daniel XII,11), după cum aplică la Sine însăşi denumirea de **"Fiul Omului"** (Matei XXIV,27,30; XXV,31; comp. Daniel VII,13), precum şi aceea de **"Păstorul cel bun"** (Iezechiel XXXIV,11-31; comp. Ioan X, 1-16) şi alte profeţii despre Mesia (Isaia LXI, 1-3; comp. Luca IV,16-22) etc.

Expresiile pauline cele mai caracteristice sunt vizibil inspirate din Vechiul Testament: "Ziua Domnului" (, I Cor. III,13; I Tes. V,2; II Tes. II,2) este replica "Zilei lui Iahve" de la profeţi şi are aceeaşi semnificaţie (Iez. XXX,3; Amos V,18; Avdie I,15,16; Sofonie I,1-15 etc.); "vremurile de apoi", "timpul din urmă" (II Tim. III,1; I Tim. IV,1) corespund cu "sfârşitul timpurilor" de la profeţi (Isaia II,2; Ier. XXIII,20; Iez. XXXVIII,16; Osea III,5 etc.). La fel "plinirea vremii" (Gal. IV,4; Efes. I,10) şi "sfârşitul veacurilor" (I Cor. X,11) au echivalentul lor în Vechiul Testament. Singure locuţiunile: "veacul de acum" (Gal. I,4; Ef. II,2; II Tim. IV,9; Tit. II,12) şi "veacul ce va să vină" (Ef. I,21; II,7 etc) par a fi împrumutate din apocrife (IV Ezdra VIII,1 şi Apoc. lui Baruh XLVIII,50)397, sau mai degrabă din fondul comun de vorbire.

Eshatologia creştină marchează, în plus, asupra mai multor puncte, un progres considerabil. Ea distinge mai limpede cele două "veniri" ale lui Hristos şi arată că, prin prima, adică prin Întrupare, profeţiile au primit o realizare parţială.

Rămân, fără îndoială, obscurităţi de detaliu. Astfel, în epistole **"plinirea vremii"** şi **"sfârşitul veacurilor"** desemnează de obicei inaugurarea erei mesianice, considerată ca cea din urmă epocă a lumii, în timp ce în restul Noului Testament (Mt. XXIV,3; XXVIII,20; Evrei IX,26; I Petru I,20; II Petru III,3; I Ioan III,8) "sfârşitul veacurilor" semnifică tot atât de bine sfârşitul cel mai de pe urmă cât şi epoca lui Mesia.

Expresia "veacul de acum" şi aceea, mai puţin frecventă, "veacul ce va să vină", indicând mai puţin succesiunea cronologică a lumii actuale şi a celei viitoare, pot da prilej la echivoc. Cu toate acestea, dacă este posibil în chip firesc să ezităm în interpretarea câtorva texte, doctrina generală apare destul de clară: Hristos a venit pentru prima oară pe pământ pentru a răscumpăra lumea, apoi El s-a reîntors la Tatăl Său prin patimi şi înviere; la sfârşitul veacurilor El va veni din nou, întru slavă. Împărăţia mesianică, inaugurată prin Întrupare, se va realiza atunci de o manieră completă şi definitivă, la consumarea finală a lucrurilor.

Eshatologia neo-testamentară prezintă încă o superioritate. Iudaismul, rătăcit prin visele sale de restaurare naţională şi de hegemonie universală, sfârşise prin a citi în profeţi vestirea unei împărăţii terestre a lui Mesia, care ar preceda şi ar pregăti împărăţia Sa eternă. Se ezita asupra duratei împărăţiei terestre şi nu se ştia dacă "sfârşitul veacurilor" s-ar plasa la originea sau la sfârşitul acesteia; câţiva, pentru evitarea acestei incertitudini, imaginau două judecăţi şi două învieri: înainte şi după împărăţia terestră. La Sfântul Pavel nu există nici cea mai mică trăsătură despre această dedublare bizară, după cum nici în restul Noului Testament. Nu mai aflăm aici prevestirea unei împărăţii terestre a lui Mesia cel proslăvit, falsă concepţie care a dat loc mai târziu erorii milenariste. Pasajele din I Cor. VII,29-31 şi din Apoc. XX,1 ş.u., pe care milenariştii au crezut că pot să se sprijine, nu au această semnificaţie.

4. Cele spuse până aici, privind originile eshatologiei pauline, cât şi a întregii sale teologii, pun în relief mai mult pe Saul, desăvârşitul cunoscător al Sfintelor Scripturi ale Vechiului Testament, dar nu şi pe Pavel, Apostolul lui Hristos.

Într-adevăr, dintre diversele influenţe care şi-au pus amprenta asupra formării spirituale a tânărului Saul, născut într-un însemnat centru elenistic, cum era Tarsul Ciliciei, cea mai profundă a fost, fără îndoială aceea pe care Vechiul Testament şi teologia iudaică a timpului au exercitat-o asupra spiritului său. Este iarăşi locul de a distinge una de cealaltă, căci sunt doctrine învăţate de rabini care nu se găsesc în Sfintele Scripturi[398].

Din anii săi cei mai tineri, Pavel fusese hrănit din Vechiul Testament; îl silabisise la şcoală şi ascultase citindu-se şi comentând la adunările din sinagogă. La Ierusalim, la picioarele lui Gamaliel[399], el învăţase să-i scruteze textul şi să-i pătrundă sensurile profunde. Şi tot din Vechiul Testament Sfântul Pavel a scos principalele sale învăţături; ideile sale despre Dumnezeu, despre dreptatea lui Dumnezeu, despre sfinţenie, despre păcat, îi vin din Cărţile Sfinte. Din ele, în sfârşit, Pavel a împrumutat baza însăşi a doctrinei sale: ideea despre

Dumnezeu unic, creator al universului, începutul şi sfârşitul a toate. Teologia sa este, într-adevăr, theocentrică; pentru el totul vine de la Dumnezeu şi totul se întoarce la Dumnezeu (comp. mai ales I Cor. XV, Efes. şi Colos.). El citează în fiecare moment din Vechiul Testament şi pe el stabileşte principalele sale raţionamente (ex. Rom. III,11-18; IV,7-8; IX,25-33 etc.). Fraza paulină este — ca să zicem aşa — supraîncărcată de citate din Vechiul Testament. Citatele reproduc în general textul Septuagintei; câteva totuşi sunt conforme cu textul ebraic, mai ales în pasajele în care textul original cadrează mai bine cu argumentaţia epistolei[400].

Ca şi învăţaţilor iudei, contemporanii săi, Sfântului Pavel îi plăcea să reunească pasajele, extrase din diverse cărţi, pentru a stabili argumentaţia sa. Astfel, Rom. III,10-18 are alăturate — pentru a dovedi universalitatea păcatului — cinci pasaje din Psalmi, unul din Isaia şi unul din Proverbe; la II Cor. VI,16 el demonstrează că suntem temple ale lui Dumnezeu cel viu prin pasaje din Levitic, Iezechiel, Isaia şi Ieremia. Probabil exista în acea epocă o culegere, scrisă sau mai probabil orală, de texte din Vechiul Testament, destinate să dovedească felurite adevăruri privind unele întrebări alese[401].

De la influenţa Vechiului Testament asupra învăţământului Sfântului Pavel, ajungem la aceea a teologiei iudaice; noi nu avem nici un temei să credem că a frecventat şcolile greceşti din oraşul natal. De timpuriu, probabil la vârsta de 12 ani, urmând obiceiul, el este trimis la Ierusalim şi studiază teologia iudaică, probabil mulţi ani (cf. Fapte XXII,3), la picioarele lui Gamaliel. Era un discipol plin de sârguinţă pentru cunoaşterea legii mozaice şi a tradiţiilor părinţilor săi (Gal. I,14). El învaţă aici regulile dialecticii rabinice şi îşi însuşeşte doctrinele teologiei iudaice. Învăţământul se făcea prin întrebări şi răspunsuri, după cum rezultă din tratatele talmudice; el era bazat pe cuvintele celor vechi, ale părinţilor, şi se ataşa sensurilor tipologice şi mistice ale Scripturii[402].

Aceste caracteristici se regăsesc în epistole; formele dialogate şi interogaţiile sunt aici frecvente. Adesea se face apel la tradiţiile vechi. În sfârşit, Pavel tratează Sfânta Scriptură urmând cele şapte reguli de interpretare, Middoth, pe care le stabilise Hillel[402a]. Metoda exegetică a lui Pavel aminteşte pe aceea a şcolilor rabinice; ea are acelaşi caracter literal şi tipologic. Sunt aceleaşi principii de ermineutică şi aceleaşi formule de citare. Totuşi, originalitatea Sfântului Pavel rezultă foarte net; căci, folosind aceleaşi procedee de demonstraţie ca rabinii, el nu ajunge la aceleaşi concluzii. Şi chiar atunci când învaţă o doctrină analogă celei a învăţaţilor iudei, el o transformă, şi dintr-un concept legalist, juridic, face un adevăr moral şi religios[403].

Metoda în care Sfântul Pavel mânuieşte cărţile Vechiului Testament, rabinică după formă, e liberă după spirit. Nerespingând nici modul de interpretare palestinian al Sfintei Scripturi, nici pe cel alexandrin, Apostolul Pavel niciodată nu cade în absurditatea unuia sau altuia. Raportându-se către litera Scripturii cu mare respect, el totuşi transformă sensul literal să servească idei spirituale. "Cuvintele sfinţilor scriitori devin pentru el nişte roţi şi aripi de heruvimi, care

alergau într-acolo încotro le îndrepta duhul" (comp. Iezechiel I,12)[404]. Nu găsim la Sfântul Pavel acel spirit rece al alegoriei filoniene, care în măsură considerabilă a întunecat înţelesul adevărat şi istoric al Sfintei Scripturi şi tindea mai cu seamă să scoată taine filosofice din paginile ei vii; nu vedem, de asemenea, nici un exemplu de *gematrie* sau de *notericon*, ori alte mijloace de-ale lui Achiba, după care hotărâri întregi ale Legii se sprijineau pe trăsăturile literelor sau pe ordinea lor. El citează Scriptura numai ca întărire şi bază a celor spuse.

Acestea rezultă din studiul raporturilor doctrinare între teologia iudaică şi cea a Sfântului Pavel. Că există puncte de contact între doctrinele rabinice şi cele ale Sfântului Pavel, aceasta este fără îndoială şi nu ar putea fi altfel. Un om, deşi luminat de o lumină specială, nu se dezbracă într-o clipă de ideile sale anterioare; numai că, păstrându-le, el le interpretează potrivit cu această lumină nouă. Aşa este cazul lui Pavel; el a păstrat unele din ideile care îi fuseseră transmise de dascălul său Gamaliel, dar le-a transformat sub acţiunea puternicei sale originalităţi religioase, care primea o sursă nouă din revelaţiile Domnului.

Din acest studiu sumar asupra originilor gândirii Sfântului Pavel, rezultă că doctrina marelui Apostol îşi are prima sursă în Vechiul Testament, că ea a fost dezvoltată prin experienţa religioasă a Apostolului, în principal prin convertirea sa, prin meditaţie şi în sfârşit prin revelaţia specială pe care o primeşte din partea Domnului Iisus Hristos. Ideile sale din început au fost transformate prin aceşti trei factori, dintre care cel mai puternic a fost desigur ultimul. În multe rânduri Apostolul afirmă că el a fost instruit direct de către Iisus Hristos (comp. I Cor. XI,23; XIV,37; I Tes. IV,15); că el a primit ceea ce învaţă printr-o revelaţie personală (Rom. XVI,25; I Cor. II,10; Gal. I,12,16; Efes. III,3).

O altă sursă foarte importantă a evangheliei sale a fost tradiţia creştină asupra vieţii şi învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos. Nu ne putem îndoi de aceasta, căci s-a putut extrage din epistolele Sfântului Pavel o viaţă destul de completă a Domnului nostru, în ceea ce priveşte cel puţin faptele capitale: naşterea, patimile, moartea şi învierea[405].

În ceea ce priveşte eshatologia, mai mult decât oricare din învăţăturile sale, Sfântul Pavel o leagă în mod explicit de învăţătura Mântuitorului. Ceea ce spune asupra acestui punct, el învaţă: "ἐν λόγῳ τοῦ Κυρίου, după cuvântul Domnului (I Tes. IV,15). Învăţătorul vorbise într-adevăr, de revărsarea răului în zilele din urmă, de dezolarea aşezată la locul cel sfânt, de apostazia unui mare număr de creştini, de apariţia unor falşi Mesia, de venirea a doua a Domnului, care va fi pe neaşteptate, ca a unui fur în timpul nopţii, despre învierea morţilor, despre reunirea tuturor credincioşilor cu Fiul Omului şi despre judecata supremă care trebuie să dea fiecăruia după faptele sale (Matei XXIV,10-12,21-24; Mc. XIII,19-27; Lc. XVII,20-37; XXI,8-33). Toate aceste idei le reîntâlnim în învăţământul paulin şi ele constituie adevăratele surse ale eshatologiei sale. Va trebui deci să ţinem cel mai mult seama de acţiunea divină asupra spiritului Sfântului Pavel. Cei care încearcă să explice faptele sau învăţăturile sale prin

jocul natural al evenimentelor, să nu uite niciodată că direcţia naturală sau supranaturală, Dumnezeu însuşi le-a imprimat-o[406].

b) Parusia Domnului. Semne premergătoare şi evenimentele care o vor însoţi şi succede.

1. Învăţătura eshatologică a Sfântului Apostol Pavel se referă la: moarte şi consecinţele sale; învierea; Parusia Domnului; Judecata din urmă; separarea celor buni şi a celor răi şi împărăţia lui Dumnezeu cea fără de sfârşit. Nu toate aceste învăţături ne sunt revelate în epistola de care ne ocupăm. Deja în prima epistolă către Tesaloniceni, Apostolul a vorbit despre învierea morţilor, având ca temei Învierea Mântuitorului (I Tes. IV,14; comp. şi I Cor. XV,12-20); despre Parusia Domnului, a cărei dată nu se cunoaşte şi va veni pe neaşteptate (I Tes. iV,16; V,1-2); despre aceea că, la parusie, morţii vor învia şi cei vii se vor transforma într-o clipită, pentru a întâmpina pe Domnul în văzduh (I Tes. IV,17). Diferite alte laturi ale acestei doctrine sunt relevate în alte texte pauline şi neo-testamentare în genere, cu conţinut eshatologic. În iconomia acestei lucrări, în chip firesc, nu este posibilă o privire exhaustivă asupra întregii eshatologii pauline, cu toate că ar fi de un mare interes; ne vom limita, deci, la acele aspecte doctrinare care ne sunt reliefate în cuprinsul epistolei, a doua către Tesaloniceni şi anume, cele privitoare la Parusia Domnului şi la evenimentele care sunt puse, potrivit revelaţiei divine, în legătură cu aceasta.

2. Definirea noţiunii. Cuvântul παρουσία, în sens literal, înseamnă "prezenţă" şi prin extensiune "sosire", "venire" (de la verbul παρ-ειμι, a fi prezent); este termenul tehnic uzitat în Noul Testament şi reluat în Dogmatică pentru a desemna cea de a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos, la sfârşitul veacurilor, care se numeşte de asemenea "descoperirea" sau "arătarea" sau "Ziua Domnului"[407].

Literatura elenistică contemporană Sfântului Pavel foloseşte cuvântul "parusia" -în sensul de "sosire"- cu privire la vizita solemnă a unui suveran, a unui guvernator, în special a împăratului însuşi şi chiar pentru întoarcerea victorioasă a unui general. În acest caz, în conţinutul "parusiei", cuvânt care desemnează un astfel de moment, intră: pregătirea oraşului pentru un asemenea eveniment fericit şi glorios, aşteptarea sosirii vizitatorului, procesiunea în afara porţilor pentru a-i întâmpina, parada aducerii lui în cetate, aclamaţiile locuitorilor şi glorificarea de către împărat.

Polibiu menţionează în acest sens "parusia" regelui Antiohus, iar o inscripţie din sec. III î.d.Hr. ne informează că "parusia" lui Saitapharnes la Olbia a costat pe locuitori nouă sute piese de aur[408]. Această împrejurare extraordinară, celebrată prin festivităţi, jocuri, sacrificii, perpetuate prin statui, fundaţii, medalii comemorative şi uneori prin stabilirea unei ere noi, era de natură să impresioneze imaginaţia popoarelor şi lăsa o amintire durabilă în memoria

oamenilor. Nici o expresie nu convenea deci mai bine pentru a desemna revenirea triumfală a lui Hristos, în vederea inaugurării împărăţiei Sale. De aceea, conceptul şi imaginea parusiei a fost folosită şi în Biserica primară pentru a defini sosirea cu slavă a Domnului la sfârşitul veacurilor, mai ales că Iisus a împletit în persoana Sa cele trei aspecte: de Dumnezeu, de împărat spiritual şi de biruitor asupra morţii[409].

Noul Testament vorbeşte de două veniri ale lui Hristos. Cea dintâi este venirea Lui în lume, prin întruparea Sa ca Fiul lui Dumnezeu, de la Duhul Sfânt şi din Sfânta Fecioară — luând trup omenesc (cf. Luca I,26-27, 30-35; Ioan I,13-14). Această venire a Fiului în trup sau întrupare o numeşte Apostolul Neamurilor "deşertare", nu de dumnezeirea Sa, ci de slava ei, sau smerire (κένωσις; de la κενόω a goli, a deşerta; Filip. II,6-8). Această primă venire a lui Hristos sau Întruparea Lui o tăgăduiau unii eretici, pe care Sfântul Ioan Evanghelistul îi numeşte "antihrişti" (I Ioan II,18,22; IV,3; II Ioan,7). După aceşti eretici, nici vorbă nu poate fi de a doua venire a Domnului.

Dacă prima Lui venire a fost smerită, cu trupul — în care S-a tăiat împrejur, S-a botezat, cu care a activat propovăduind, făcând minuni, alungând demoni, înviind morţii, a pătimit, a fost răstignit pe Cruce, S-a îngropat şi cu care a înviat şi apoi S-a înălţat la cer — a doua Lui venire va fi întru slavă şi cu putere, venind la sfârşit anunţat de trâmbiţa arhanghelului, pe norii cerului, înconjurat de sfinţii îngeri şi întâmpinat de toţi îngerii şi sfinţii (Matei XXIV,30; XXV,31; I Cor. XV, 51-52; I Tes. III,13; IV,17). Atunci El va veni ca Împărat şi Judecător al lumii, Care va judeca vii şi morţii înviaţi (Matei XXV,31-46; Ioan X,22-27; Fapte X,42; II Tim. IV,1; I Petru IV,5; Apoc. XX,10-15).

Parusia reproduce în bună parte, de la profeţi punerea în scenă a "Zilei lui Iahve" (Iehovah), a cărei realizare tipică este[410]. De ambele părţi, Ziua Domnului încheie istoria umanităţii şi marchează sfârşitul vremurilor. De ambele părţi, perspectivele cronologice sunt imprecise: profeţii nu au primit, iar Mântuitorul nu a comunicat în această privinţă decât într-o lumină foarte moderată. Ea apare apropiată, fără să se poată spune dacă este într-adevăr aşa sau dacă aparenţa ţine de stilul profetic care, suprimând perspectivele de spaţiu şi de timp, proiectează planul însuşi al evenimentelor îndepărtate. De ambele părţi, ea soseşte însoţită de mare pompă, se anunţă prin tulburări cosmice şi lasă natura întreagă purificată şi reînnoită. De ambele părţi, în sfârşit, Domnul se prezintă ca Judecător, Mântuitor alor Săi, răzbunător al celor oprimaţi. Dar, spre deosebire de "Ziua lui Iahve", parusia are un caracter mai spiritual, Domnul Hristos însuşi este cel ce judecă şi pronunţă sentinţa; de ea este, de asemenea, intim legată învierea morţilor[411].

Profeţii Vechiului Testament au scris foarte puţin despre Parusia Domnului Hristos (Isaia LXVI,15-18; Sofonie I,14-18). Faptul, acesta este absolut explicabil, deoarece nu era potrivit să se vorbească în mod amănunţit despre a doua venire a lui Mesia, înainte de a se fi realizat prima[412]. În Vechiul Testament se vorbeşte puţin şi despre dogma învierii morţilor (Isaia XXVI,19; Iezechiel

XXXVII,1-14 etc.), în care, cu excepţia saducheilor, credeau toţi evreii de pe vremea Mântuitorului (Ioan XI,24).

În schimb, în Noul Testament se vorbeşte în repetate rânduri şi cu deosebită claritate atât despre venirea a doua a Domnului, cât şi despre învierea morţilor. Astfel Mântuitorul declară solemn că, după ce se va înapoia la Tatăl ca să gătească loc ucenicilor Săi (Ioan XIV,3), va veni din nou în lume, pe norii cerului, cu putere şi cu slavă multă (Matei XXIV,30; XXVI,64; Ioan XIV,18,28). De asemenea, pe când El se înălţa la cer, îngerii spun Sfinţilor Apostoli: "Bărbaţi galileeni, ce staţi căutând spre cer? Acest Iisus, care s-a înălţat de la voi la cer, aşa va şi veni, precum l-aţi văzut mergând la cer" (Fapte I,11). Sfântul Apostol Pavel — vorbind despre Parusia Domnului Hristos şi despre învierea morţilor şi prefacerea celor vii — scrie: **"Însuşi Domnul...se va pogorî din cer şi cei morţi vor învia întâi; după aceea noi, cei vii, care vom fi rămas până atunci, vom fi răpiţi în nori împreună cu ei, întru întâmpinarea Domnului în văzduh, şi aşa vom fi pururea cu Domnul"** (I Tes. IV,16-17). Puţin după aceea, pe aceiaşi credincioşi expuşi persecuţiilor, îi îmbărbătează cu îndemnurile cele mai potrivite (II Tes. I,5-10).

Descrierea este sobră şi nu insistă asupra tulburărilor lumii materiale. Sfântul Pavel arată simplu că Domnul va veni, la semnalul dat de Dumnezeu, la glasul arhanghelului (probabil Sfântul Mihail, cf. Daniel X,26; XII,1) şi la sunetul trâmbiţei, pe norii cerului şi în mijlocul unui foc în văpaie, însoţit de îngeri şi de sfinţi (de comp. I Cor. III,13; XV,52; I Tes. III,13; Matei XXIV, 30-31; XXVI,64 şi paralele).

În orice profeţie şi orice apocalipsă, este dificil de a discerne partea tipului, a simbolului şi a aluziei la profeţiile anterioare[413]. Nici profeţia nu va trebuie să se explice ca o expunere istorică, nici apocalipsa ca o profeţie obişnuită. Acest gen literar comportă simboluri tradiţionale, pe care ar fi primejdios de a le interpreta după literă şi al căror sens, condiţionat printr-o serie de preziceri mai vechi, rămâne totdeauna misterios şi nedefinit[414]. Ca toate lucrările de acest gen, "apocalipsa" lui Pavel se face ecoul altor apocalipse. Se găsesc aici reminiscenţe din profeţiile de la Daniel, Isaia, Iezechiel, din Psalmi, cât şi diverse trăsături din cuvântarea eshatologică a Mântuitorului. O dificultate cu totul aparte decurge din aceea că Sfântul Pavel se referă la o învăţătură orală, al cărei conţinut noi nu-l cunoaştem (II Tes. II,5-6).

Decorul exterior, pentru a zice astfel, al Parusiei este, la Pavel, aproape acelaşi ca la sinoptici. Sunetul trâmbiţei cheamă pe cei morţi şi pe cei vii la acest ceas solemn din istoria umanităţii. Fiul Omului înaintează cu îngerii — cortegiu triumfal — şi norii, pentru carul slavei (comp. Matei XXIV,30-31; I Tes. IV,16-17). Bulversarea fizică a universului, atât de pronunţată în eshatologia profeţilor, este abia indicată de Sfântul Pavel şi nu găsim la el (cu excepţia locurilor de la I Cor. III,13 şi II Tes. I,8) nici o urmă a focului conflagraţiei finale, al cărei dramatic tablou ni-l înfăţişează cea de-a doua epistolă a Sfântului Petru (cap. III,10-13).

3. Timpul Parusiei. Semne premergătoare. Mântuitorul a lăsat data şi circumstanţele revenirii Sale pline de slavă de care depind înnoirea lumii şi învierea morţilor pentru judecata din urmă, într-un mister impenetrabil[415]. El afirmă: **"Iar de ziua şi de ceasul acela nimeni nu ştie, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl"** (Matei XXIV,36; Marcu XIII,32), ceea ce înseamnă că nu avea misiunea de a le revela şi, de asemenea, că ele constituie o taină inexprimabilă în limbaj omenesc. Comentatorii vechi şi noi[416], referindu-se la acest text, spun că trebuie înţeleasă ideea ca o neîngăduinţă din partea Tatălui. De altfel, însuşi Fiul spune în altă parte că El vorbeşte şi descoperă numai ceea ce Tatăl I-a îngăduit. Căci zice: **"Pentru că Eu n-am vorbit nimic de la Mine, ci Tatăl, care M-a trimis, Acesta Mi-a dat poruncă ce să spun şi ce să vorbesc"** (Ioan XII,49). Din textul prim deci nu se poate trage concluzia că Fiul nu a ştiut când va fi sfârşitul, ci că nu le era de folos să-l ştie; mai bine este să se gândească fiecare la sfârşitul său, căci de felul cum şi-a încheiat viaţa, cu sau fără Hristos, va răspunde şi la judecata particulară şi la cea generală, la Parusie. Şi nu numai că n-a voit să descopere timpul Parusiei Sale, dar a şi oprit pe sfinţii Săi Apostoli şi Ucenici să se preocupe de aflarea lui şi să-i mai pună vreo întrebare în legătură cu această problemă: **"Nu este al vostru a şti anii sau vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa"** (Fapte I,7).

Ceea ce ne-a descoperit Domnul Hristos cu privire la Parusia Sa, este doar faptul că El va veni pe neaşteptate, aşa cum a venit potopul pe vremea patriarhului Noe, cum vine furul în puterea nopţii, cum sosesc durerile facerii pentru femeia însărcinată şi cum iese fulgerul de la răsărit şi se arată până la apus (Matei XXIV,27; 36-44; XXV,13; Marcu XIII,33-37; Luca XVII,24-30). La rândul său, Sf. Apostol Pavel scrie învăţăceilor săi tesaloniceni: **"Iar despre ani şi despre vremuri, fraţilor, nu aveţi trebuinţă să vă scriem, pentru că voi înşivă ştiţi bine că ziua Domnului va veni ca un fur noaptea ..., ca şi durerile femeii care are în pântece"** (I Tes. V,1-3). La fel scrie şi Sfântul Apostol Petru: **"Iar Ziua Domnului ve veni ca un fur"** (II Petru III,10).

Ceea ce Mântuitorul a voit să ne descopere cu anticipaţie, au fost doar unele indicaţii generale cu privire la câteva din semnele premergătoare parusiei Sale; unele din aceste semne sunt anterioare, altele sunt concomitente. Anterioare sunt: predicarea Evangheliei la toate popoarele (Matei XXIV,14); ivirea de prooroci, taumaturgi şi hristoşi mincinoşi (Matei XXIV,24); înmulţirea fărădelegii şi răcirea iubirii frăţeşti între creştini (Matei XXIV,10,12). Semne concomitente sunt: întunecarea soarelui, căderea aştrilor, perturbări grave în legile naturii (Matei XXIV,7,29), arătarea pe cer a **"semnului Fiului Omului"** (Matei XXIV,30), adică a Sfintei Cruci[417].

La acestea, Apostolul neamurilor, după revelaţia dată lui, adaugă: convertirea lumii şi a poporului evreu (Rom. XI,25-26), lepădarea de credinţă sau apostazia quasi-generală (II Tes. II,3) şi activitatea desfăşurată de un personaj religios sinistru, numit **"omul păcatului"**, **"fiul pierzării"**, **"cel fără de lege"**,

"potrivnicul", care va săvârşi minuni false, se va instala la cârma Bisericii şi se va da pe sine însuşi drept Dumnezeu suprem, cerând credincioşilor adorare (II Tes. II, 3-10).

Fără a mai reveni asupra diversităţii opiniilor şl interpretărilor date de către exegeţi, în decursul timpului, cu privire la acest personaj, desemnat îndeobşte ca Antihrist, cât şi cu privire la acel plin de mister: ὁ κατέχων, "cel care împiedică" şi τὸ κατέχων, "ceea ce împiedică" şi întârzie ivirea lui Antihrist, opinii sintetizate în comentariul la textul respectiv (cap. II,3-10), de această dată reamintim, în mod succint, că mulţi comentatori au exprimat ideea că acesta va fi o persoană din afara Bisericii şi ostilă ei. Putem observa, însă, din I Ioan II,18,22; IV,3 şi II Ioan 7, că numele de "antihrist" este dat de Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan docheţilor, cerintienilor şi nicolaiţilor — eretici de la finele veacului apostolic, adică unor oameni dinăuntrul Bisericii (vezi I Ioan II,18-19), nu din afara ei.

Alţi comentatori identifică acest personaj cu cel descris simbolic de Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan în Apocalipsă XX,7-10, dar stilul acestei scrieri biblice este cu totul simbolic şi nu îngăduie nicidecum o interpretare literală. De fapt, cele câteva texte referitoare la acest personaj nu se pretează la nici o actualizare şi nu se referă la persoane din afara Bisericii sau la evenimente istorice obişnuite[418]. Din cuprinsul acestor texte rezultă clar că atât Mântuitorul (Matei XXIV), cât şi Sfântul Apostol Pavel (II Tes. II, 3-10) se referă doar la viaţa internă a Bisericii şi la activitatea religioasă desfăşurată între creştini de unii învăţători mincinoşi sau eretici, ori de unii clerici nedemni de chemarea lor[419].

Apostolul Neamurilor vorbeşte, de asemenea, de **"taina fărădelegii"** care lucrează neîncetat (II Tes. II,7), după cum şi Mântuitorul însuşi a vorbit despre **"înmulţirea fărădelegii"**, din pricina căreia iubirea multora se va răci (Matei XXIV,12). Prin fărădelege se înţelege împotrivirea faţă de legea divină, prin urmare păcatul, ca o revoltă faţă de legea lui Dumnezeu. Taina fărădelegii care lucrează în lume este influenţa lui satan, care activează prin ispitele sale şi dă naştere la tot felul de păcate. Este numită **"taină"**, pentru că lucrează în chip tainic, adică în ascuns şi de către cei mai mulţi nesesizată şi se află, potrivit iimbajuiui pauiin, în opoziţie cu **"taina dreptei credinţe"** sau a creştinătăţii (I Tim. III,16). Antichristul (ὁ ἀντικείμενος, potrivnicul, II Tes. II,4) care va apare în lume, la sfârşitul veacurilor, va fi tot o acţiune mai puternică a lui satan, care va lucra printr-o puternică personalitate religioasă şi va înşela pe mulţi. Ceea ce se împotriveşte influenţelor lui satan şi care acum se opune acţiunilor lui Antichrist — după opinia exegeţilor — este opera predicatorilor creştini şi a tuturor creştinilor, care prin vorba şi fapta lor contribuie la întărirea credinţei creştine.

Dintre semnele premergătoare Parusiei indicate de Sfântul Pavel, doar convertirea finală a iudeilor (Rom. XI,25-26) o putem socoti, propriu-zis, specific paulină; lepădarea de credinţă este comună tuturor (de comp. II Tes. II,3; Luca XVIII,8; Matei XXIV,12; II Petru III,3-4), ca şi apariţia lui Antihrist, cu toate că

sinopticii vorbesc de o multitudine de falşi hristoşi (Matei XXIV,24 şi paralele), iar Sfântul Ioan pare a împărţi între mai multe personaje rolul atribuit de Apostolul Pavel "omului nelegiuirii", "fiului pierzării". Cum însă Sfântul Ioan ne învaţă că venirea lui Antihrist unic făcea parte din învăţătura apostolilor (cf. I Ioan II;IV,3), se poate admite că antihriştii multipli erau consideraţi doar "complici" sau "precursorii" marelui adversar[420].

Parusia va fi, prin urmare, precedată de anumite semne prevestitoare, pe care Mântuitorul le compară cu mugurul verde care vesteşte că vara este aproape (Matei XXIV, 32-33) şi le numeşte "începutul durerilor" (Matei XXIV,8); cu toate acestea timpul (data) Parusiei rămâne absolut necunoscut şi nimic nu asigură că ea trebuie să urmeze imediat semnele indicate[421]. Din felul cum sunt anunţate în textele biblice, rezultă că toate aceste semne se vor întâmpla înainte de Parusia Domnului Hristos şi de înnoirea lumii, dar nici unul dintre ele nu are caracterul unui pronostic precis, sigur şi indiscutabil[422]. În toate pericopele biblice cu semnificaţie eshatologică, aghiografii se folosesc fie de imagini poetice şi de figuri retorice, fie de expresii vagi şi de indicaţii generale, din care este cu neputinţă să se scoată o învăţătură precisă asupra datei venirii a doua a Domnului Hristos şi asupra epocii înnoirii finale a lumii[423]. Putem observa, într-adevăr, că Domnul nostru Iisus Hristos, în marea Sa cuvântare profetică şi eshatologică aflată în Evangheliile sinoptice (Matei XXIV şi XXV; Marcu XIII; Luca XVII,20-37 şi XXI,5-26), descrie în sens literal numai dărâmarea templului, pustiirea Ierusalimului şi desfiinţarea inevitabilă a Statului iudaic de pe vremea Sa de către armatele romane, în timp ce despre evenimentele cu mult mai îndepărtate cronologic, care vor precede Parusia Sa şi sfârşitul lumii, vorbeşte în figuri profetice şi simbolice menite să sublinieze doar grandoarea lor.

Ceva mai mult: Mântuitorul, în răspunsul la întrebarea Apostolilor cu privire la data dărâmării templului, la data Parusiei Sale şi la data sfârşitului lumii şi a inaugurării vieţii viitoare (Matei XXIV,3; Marcu XIII,3-4; Luca XVII,20 şi XXI,7), nu anunţă nici măcar sorocul catastrofei religioase şi naţionale a poporului iudeu, deşi se serveşte de evenimentele din Iudeea dintre anii 66-70 ca de un tip (model, preînchipuire) pentru descrierea evenimentelor generale care vor preceda Parusia Sa.

De-a lungul întregii Sale cuvântări profetice şi eshatologice din Evangheliile sinoptice, intenţia Mântuitorului este, în mod vădit, aceea de a da Apostolilor câteva sfaturi morale şi religioase: **"Vedeţi, să nu vă amăgească cineva...Luaţi aminte, să nu vă spaimântaţi, căci trebuie să fie toate, dar încă nu va veni sfârşitul...Iar de ziua şi de ceasul aceia nimeni nu ştie, nici îngerii din ceruri...Drept aceea şi voi fiţi gata, că în ceasul în care nu gândiţi va veni Fiul Omului"** (Matei XXIV,4,6,36,44), sau: **"privegheaţi deci, că nu ştiţi ziua, nici ceasul în care Fiul Omului va veni"** (Matei XXV,13) şi iarăşi: **"Luaţi aşadar aminte de voi înşivă, ca să nu se îngreuieze inimile voastre de mâncare şi de băutură peste măsură şi de grijile lumii şi fără de veste să**

vină asupra voastră ziua aceea. Privegheaţi dar în toată vremea rugându-vă, ca să vă învredniciţi să scăpaţi de toate ce vor să fie şi să staţi înaintea Fiului Omului" (Luca XXI,34-36).

La fel procedează, în activitatea lor misionară şl pastorală, şi Sfinţii Apostoli. Astfel, după ce aminteşte credincioşilor caracterul inopinat al Parusiei Domnului, Sfântul Apostol Pavel scrie: **"Voi toţi sunteţi fii ai luminii şi fii ai zilei; nu suntem ai nopţii, nici ai întunericului. Deci, să nu dormim ca şi ceilalţi, ci să priveghem şi să fim treji..., îmbrăcându-ne cu platoşa credinţei şi a dragostei şi cu coiful nădejdii de mântuire"** (I Tes. V,5-8) sau: **"Şi vă rugăm, fraţilor, cu privire la venirea Domnului nostru Iisus Hristos şi la adunarea noastră cu El, să nu vă clintiţi degrabă cu mintea, nici să vă spăimântaţi... Şi să nu vă amăgească nimeni în nici un chip"** (II Tes. II,1-3); **"Aşadar, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat fie din cuvântul, fie din epistola noastră"** (II Tes. II,15). La rândul său, Sfântul Apostol Petru scrie: **"Pentru aceea, iubiţlor, aşteptând acestea, sârguiţi-vă să fiţi aflaţi de Domnul (Hristos) fără vină, fără prihană, în pace. Şi îndelunga răbdare a Domnului nostru socotiţi-o drept mântuire... Şi ştiind aceasta de mai înainte, păziţi-vă, ca nu cumva, lăsându-vă duşi de rătăcirea celor nelegiuiţi, să căderi din întărirea voastră"** (II Petru III,14-17).

Din cele de mai sus decurg, în chip logic două concluzii. Mai întâi, că nu găsim în revelaţia dumnezeiască şi nici în duhul Ortodoxiei nici un temei, nici un argument care să îndreptăţească stabilirea unei anumite date sau a sorocului precis al Parusiei Domnului şi al sfârşitului acestei lumi. După cum rezultă din cuvântul Mântuitorului: nici îngerii din ceruri, care sunt împlinitori şi vestitori ai voii lui Dumnezeu, nu cunosc timpul venirii Domnului; nu-l cunoaşte nici măcar Fiul ca om (Matei XXIV,36). De altfel, o astfel de comunicare n-ar fi de folos oamenilor (Fapte I,7). Cei buni, aflând cât de departe este acel ceas, ar slăbi în zelul lor în săvârşirea virtuţii, pe când cei răi ar găsi un motiv în plus pentru a păcătui. De aceea Biserica, pe care Sfântul Apostol Pavel o numeşte **"stâlp şi temelie a adevărului"** (I Tim. III,15), cu înţelepciunea şi experienţa acumulată de-a lungul veacurilor, a condamnat şi respins toate calculele cu referire la sfârşitul lumii ale hiliaştilor şi ale altor eretici[424], calcule fanteziste bazate pe interpretări eronate ale unor texte biblice obscure, profetice, luate izolat de contextul lor, contrar principiilor ermineutice şi normei de credinţă stabilită de Biserica cea una, sfântă, sobornicească şi apostolească[425].

Confirmarea adevărului că textele biblice nu permit nici un fel de pronostic asupra datei Parusiei Domnului Hristos şi sfârşitului lumii vine şi din partea istoriei. Curgerea firească a vremii şi mersul mereu înainte al istoriei au dezminţit, în decursul veacurilor, toate interpretările greşite şi pesimiste ale eshatologiei biblice, ca şi în cazul acelora dintre creştinii tesaloniceni care, pe la jumătatea veacului apostolic, socotind că Parusia Domnului era apropiată, îşi părăsiseră lucrul, tulburau liniştea celorlalţi credincioşi cu sumbre prevestiri

eshatologice şi aşteptau cu înfrigurare, clipă de clipă, sfârşitul lumii. Dacă Sfântul Pavel n-ar fi intervenit la vreme şi cu toată autoritatea sa de Apostol, lumea greco-romană ar fi răsunat de scandalul unei întregi grupări religioase pauperizate prin fals iluminism eshatologic, iar prestigiul creştinismului ar fi fost grav compromis.

În al doilea rând, în baza aceloraşi texte invocate mai sus, apar cu totul nefondate şi rău tendenţioase acele aserţiuni ale unor reprezentanţi ai modernismului raţionalist şi ale altor adversari ai creştinismului, cum că însuşi Mântuitorul Hristos cât şi Sfinţii Apostoli au avut conştiinţa că timpul Parusiei şi al sfârşitului lumii era foarte apropiat. Este punctul asupra căruia în particular s-a exercitat critica modernistă, sperând să găsească aici argumentul decisiv pentru opera sa de demolare a religiei creştine, în calitate de religie transcendentă şi revelată de Dumnezeu[426].

Aceşti critici au pornit de la locul important pe care învăţătura eshatologică îl ocupă în iconomia revelaţiei creştine. Este suficient, zic ei, de a deschide Evanghelia, cât de puţin, pentru a recunoaşte că Parusia este primul şi cel din urmă cuvânt al lui Iisus, că este evenimentul suprem la care tot restul este raportat şi fără de care tot restul se năruie şi dispare[427]. Dovedind deci că Iisus s-a înşelat asupra unui punct atât de esenţial, însemna, în acelaşi timp, tăgăduirea divinităţii Sale şi reducerea Sa la proporţiile celorlalţi fondatori de religii, ieşiţi în decursul timpului din sânul umanităţii. Întemeindu-se pe diverse texte evanghelice, superficial interpretate, moderniştii s-au străduit astfel să pună în circulaţie această îndrăzneaţă afirmaţie că Domnul Hristos a crezut El însuşi că sfârşitul lumii şi revenirea Sa glorioasă, pe norii cerului, erau pe punctul de a se realiza, erau imediate. Tocmai de aceea, zic ei, a predicat El totala detaşare de bogăţii, o neîngrijire absolută vis-à-vis de bunurile terestre, recomandarea stării de feciorie ş.a. "Declaraţiile lui Iisus asupra proximităţii catastrofei finale nu lasă nici un echivoc", zice Renan în *"La vie de Jesus"*, referindu-se la cuvântarea eshatologică (Matei XXIV,34; comp. XVI,28).

Dincolo de sublinierea locului important pe care îl ocupă eshatologia în iconomia revelaţiei neo-testamentară, celelalte nedumeriri se explică printr-un bun comentariu la textele în cauză. Astfel, cele două texte invocate de Renan se referă, după interpretarea dată de exegeţi, la catastrofa naţională de la anul 70, adică dărâmarea Ierusalimului şi nimicirea statului iudaic de către oştile romane, dezastru la care o mare parte din generaţia contemporană Mântuitorului va fi martoră şi care constituie o icoană a celor ce se vor întâmpia, cu mai multă grandoare, la sfârşitul veacurilor[428]. Este o profeţie în care două evenimente mult îndepărtate între ele — ca timp şi spaţiu — sunt privite în acelaşi plan; este ceea ce se numeşte contextul optic. Este însă destul de uşor de sesizat tendinţa acestor adversari ai creştinismului de a demonstra cu orice preţ că Evanghelia s-a născut dintr-o eroare, dintr-o halucinaţie, dintr-o deşartă credinţă că nu a fost la origine decât o operă de reformă promovată în sânul iudaismului[429].

După ce au reproşat Învăţătorului proximitatea sfârşitului lumii, raţionaliştii moderni au reproşat, fireşte, acelaşi lucru şi discipolilor Săi. Textele puse în discuţie de modernişti sunt în special următoarele: I Tes. V,1-3; II Tes. II,1-9 şi II Petru III,8-14. Pe baza lor, Renan îndrăznea să afirme că, convingerea apropiatei reveniri a lui Hristos, pe norii cerului, constituie "credinţa cea mai profundă" şi "cea mai constantă" a primei generaţii creştine[430]. Dar o lectură atentă a acestor texte nu duce — cel puţin din punctul de vedere al celor doi Apostoli — la generalizarea voită de Renan.

În primul text: I Tes. V,1-3, Sfântul Apostol Pavel foloseşte aceleaşi cuvinte pe care Mântuitorul însuşi le rostise către ucenicii Săi, înainte de a Se înălţa la cer:περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, iar despre ani şi despre vremuri..., pentru a sublinia că vremea Parusiei nu este posibil de prevăzut mai dinainte şi că, de altfel, nu ar servi la nimic efortul de a pătrunde tainele a căror cunoaştere a fost refuzată celor muritori şi, în consecinţă, în loc de a căuta inutil să satisfacă o vană curiozitate, mai degrabă să poarte grija de a nu se lăsa surprinşi nepregătiţi. Este absolut tot sensul, toată concluzia primului pasaj. Şi întrucât agitaţiile privind apropierea Parusiei continuau să tulbure tânăra comunitate creştină din Tesalonic, Apostolul revine asupra acestei învăţături, în cea de a doua epistolă: II Tes. II,1-9. De astă dată, el corijează expres eroarea, cerând ca ei să nu dea nici un fel de crezare zvonurilor mincinoase de acest fel şi arătând că, înaintea Parusiei, vor avea să se producă unele evenimente, pe care, este drept, le înfăţişează, în scris, într-un mod enigmatic, dar care impuneau, pentru a se derula, o lungime de timp considerabilă. Căci acea apostazie de care vorbeşte, acea lipsă generală a credinţei, acea elaborare a lucrării nelegiuirii a cărei izbucnire o întârzia o piedică misterioasă, acea ivire a celui "rău", adică a lui Antihrist, căruia atâţia alţii trebuiau să-i fie precursori (cf. I Ioan II,18), toate acestea evident nu erau lucruri care să vină într-o clipire de ochi, care încep, se dezvoltă şi evoluează de azi pe mâine. Adevărata interpretare a acelui plin de mister: τὸ κατέχον, ceea ce împiedică (din vers.6) şi a celeilalte expresii: ὁ κατέχων, cel care împiedică (vers. 7), arată incontestabil că ipoteza unei imediate sau apropiate veniri a Domnului era net îndepărtată de către Apostoi.

Cel de-al treilea text pus în discuţie: II Petru III,8-14, cuprinde, în ceea ce priveşte timpul, acelaşi sens ca şi cel indicat de Apostolul Neamurilor, pe care îl şi numeşte puţin mai jos **"iubitul nostru frate Pavel"** (vers. 15). Lucrul cel mai important, pe care Sfântul Apostol Petru îl accentuează, este certitudinea venirii **"Zilei Domnului"**, adică a Parusiei şi a înfricoşatei Judecăţi (vezi: II Petru II,4,10,12). Întârzierea din partea lui Dumnezeu în îndeplinirea promisiunilor divine trebuie privită ca îndelungă răbdare, cât şi în sensul că Dumnezeu n-a fixat o anumită dată, un anumit soroc şi că de altfel, în faţa Lui nici o durată nu este lungă, nici un timp nu durează: **"că o zi este înaintea Lui ca o mie de ani şi o mie de ani ca o zi"** (II Petru III,8).

Din punctul de vedere al timpului Parusiei, noi suntem deci, lăsaţi într-o necunoaştere absolută şi salutară[431]. Toţi autorii Noului Testament mărturisesc de aceasta, fără a excepta pe Sfântul Apostol Pavel, în ciuda câtorva texte, care luate izolat, ar părea să anunţe Parusia ca apropiată[432]. Ar fi surprinzător ca Apostolii să fi crezut cea de a doua venire a Mântuitorului ca iminentă, după afirmaţiile formale ale Învăţătorului care, dacă anunţa pentru generaţia prezentă ruina Ierusalimului, amâna Venirea Sa definitivă într-o depărtare nedeterminată. Şi tocmai Sfântul Luca, cel care a scris Evanghelia predicată de către Sfântul Pavel, este acela dintre cei trei sinoptici care pune cel mai mult în relief intervalul de timp care va separa cele două evenimente (Luca XXI,24).

Este adevărat că, atunci când Sfântul Pavel vorbeşte de "timpurile din urmă", de "ziua" judecăţii, el le dă ca prezente şi deja începute (I Cor. VII,29; X,11; Rom. XIII,11-12; Evrei I,2; comp. Fapte II,17; I Petru I,20 şi mai ales II Petru III,7-13). Dar nu trebuie să uităm că el desemnează prin aceste expresii ansamblul perioadei mesianice care merge de la Întrupare până la cea de a doua venire a Domnului. Faptul că Apostolul vorbeşte în nenumărate rânduri despre revenirea Domnului şi dorirea intensă a acestei clipe (a se vedea de ex. I Tes. I,10; III,13; V,23; II Tes. I,7-8; I Cor. I,8; IV,5; VII,29-31; XVI,22; II Cor. I,14 etc.) nu împiedică incertitudinea asupra epocii în care se va produce. Expresiile care par să indice un scurt interval de timp sunt de îndată corijate de altele.

La întrebarea imaginară, dar verosimilă: Ce gândea Sfântul Pavel despre propria sa supravieţuire până în momentul revenirii lui Hristos, Farrar a răspuns astfel: "Dacă ar fi întrebat cineva pe Pavel asupra chestiunii de a şti dacă va trăi până la venirea lui Hristos, el ar fi răspuns la începutul slujirii sale: nu ştiu precis, dar sper. Mai târziu, fără îndoială, ar fi zis: ignor acest lucru, dar speranţa mea este mai mică; de altfel, nu-i dau mare importanţă, pentru că, dacă mor mai înainte, voi fi mai degrabă împreună cu Hristos. Crezusem la început o desfăşurare mai rapidă a lui Antichrist şi îndepărtarea mai promptă a celui care-l opreşte să vină. Mă alătur acum mai mult comuniunii spirituale cu Hristos, decât aşteptării apariţiei Sale vizibile. Faceţi ca mine: vegheaţi"[433].

Ca argument că acest limbaj nu este îndepărtat de a corespunde realităţii, continuă Farrar, este faptul că într-una şi aceeaşi epistolă: I Corinteni, Pavel se aşează când printre cei vii care vor fi transmutaţi (XV,51), când printre cei care vor muri şi vor învia la vremea Parusiei (VI,14; comp. şi II Cor. IV,14). Însă acest pronume "noi" are în gândirea Apostolului un sens generic şi semnifică: "aceia dintre noi, creştinii, care vor trăi sau care vor fi morţi"[434]. Este o formă de limbaj uzitată adeseori de către Sfântul Pavel (vezi şi Rom. VII,9; XII,6; XIII,11-14 etc.). El se transportă cu gândul în vremea în care trebuie să sosească acest mare eveniment, contemplă spectacolul care se va oferi atunci tuturor privirilor şi, în incertitudinea cu privire la epoca în care se va petrece, vorbeşte ca şi cum l-ar avea în faţa ochilor, ca şi cum contemporanii săi cât şi el însuşi trebuiau să-i fie spectatori[435].

Desigur că întrebarea de mai sus şi acest fel de a vedea lucrurile corespunde mai mult poziţiei protestante, raţionaliste, după care atât Sfântul Pavel cât şi ceilalţi autori ai Noului Testament au învăţat proximitatea Parusiei, iar în timp gândirea lor a evoluat[436]. Această părere este însă incompatibilă cu infailibilitatea autorilor sacri, cu inspiraţia divină, iar pe de altă parte contrazice chiar unele afirmaţii exprese ale acestora. Sfântul Pavel arată explicit incertitudinea datei Parusiei (I Tes. V,2) şi presupune scurgerea, mai înainte de sfârşitul lumii, a unei îndelungate perioade de timp (II Tes. II,1-11; Rom. XI,25-26; I Tim. IV,1-6; II tim. III,1-8).

c) Judecata de obşte, dreapta răsplătire a celor buni şi osândirea celor răi la chinurile veşnice (II Tes. I,5-9).

1. Neputând cuprinde în planul acestei lucrări, cum deja am menţionat, întreaga doctrină eshatologică paulină şi referindu-ne mai ales la acele laturi care ne sunt relevate în epistola de care ne ocupăm, a doua către Tesaloniceni, ne vedem siliţi să amintim doar tangenţial unele aspecte importante ale acestei doctrine, cum sunt: moartea şi consecinţele sale, judecata particulară, învierea morţilor, oprindu-ne atenţia mai mult asupra învăţăturii privitoare la judecata de obşte şi dreapta răsplătire a fiecăruia, după faptele sale. Despre acestea, Apostolul vorbeşte în partea introductivă a epistolei (I,5-9), arătând că Mântuitorul, când va veni ca Judecător şi Împărat, împreună cu îngerii Săi şi înconjurat cu văpaie de foc, le va da lor, celor necăjiţi şi persecutaţi, odihnă şi va condamna la chinurile veşnice pe toţi acei care n-au voit să cunoască Evanghelia Sa, precum şi pe persecutorii creştinilor. Era în aceasta o mare mângâiere şi îmbărbătare a creştinilor tesaloniceni, care îndurau tot felul de necazuri şi strâmtorări din partea prigonitorilor lor.

Sfârşitul acestei lumi, de care sunt intim legate Parusia Domnului, Învierea morţilor şi judecata universală, va fi determinat printr-o intervenţie directă a lui Dumnezeu. Dar momentul acestei intervenţii nu este deloc ales în mod arbitrar. El depinde în primul rând de voinţa divină, dar şi de dezvoltarea istorică a puterilor răului care acţionează în lume. Din acest punct de vedere, acest moment poate fi întrucâtva prevăzut[437], după cuvântul Domnului: **"Când mlădiţa se face fragedă şi odrăsleşte frunze, cunoaşteţi că vara este aproape. Asemenea şi voi, când veţi vedea toate acestea, să ştiţi că este aproape, la uşi"** (Matei XXIV,32-33). Această supremă catastrofă trebuie să fie o judecată, o osândire a puterii răului. Ceea ce o precede şi o pregăteşte, este deci creşterea acestei puteri până la apogeul său, la deplina sa maturitate. Trebuie ca lumea, într-adevăr, să devină **"coaptă pentru nimicire"**[438], sau după o altă expresie biblică, trebuie să devină **"coaptă pentru înnoirea ei"** (II Petru III,13; Fapte III,21). Trebuie ca păcatele reunite ale copiilor şi ale părinţilor să umple măsura (I Tes. II,16; comp. Matei XXIII,32).

Parusia implică o "plinire a vremii" (Galat. IV,4). Ea necesită o maturizare moral spirituală a lumii, un progres, o ascensiune a omenirii spre acest moment final.

Este ceea ce a învăţat Domnul însuşi, ceea ce învăţau Ucenicii Săi. De asemenea, după afirmaţiile exprese ale Sfântulului Pavel, sfârşitul nu poate să vină înainte ca răul să fi atins manifestarea sa supremă (ἡ ἀποστασία πρῶτον, II Tes. II,3). Această putere a răului care acţionează în lume, este încă în starea de ferment ascuns, de mister (τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας, II Tes. II,7). Dar ea va izbucni violent în afară, întruchipându-se într-o personalitate care îi va servi de instrument, de unealtă: în omul păcatului, fiul pierzării (ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὑιὸς τῆς ἀπωλείας), denumit îndeobşte, după termenul ioaneic (I Ioan II,18,22): Antichrist. Acesta, odată scăpat de obstacolele puterii care îl împiedică să apară, îşi va face intrarea în lume. El va avea rolul de "Mesia lui Satan"[439], va fi instrumentul său, agentul principal al împărăţiei sale întunecate şi pentru a extinde limitele acesteia, el va săvârşi tot felul de minuni înşelătoare, care vor amăgi un mare număr de oameni (II Tes. II,9-10; comp. Matei XXIV,24), cei pe care Apostolul îi numeşte: **"fiii pierzării"** (οἱ ἀπολλυμένοι; II Tes. II,10; comp. I Cor. I,18; II Cor. II,15).

În aceste triste împrejurări trebuie să aibă loc, potrivit descoperirii divine, lucrarea de propovăduire a lui Enoh şi Ilie. Aceştia se vor întoarce pe pământ înainte de a doua venire a Domnului, cu misiunea de a predica oamenilor pe Hristos. Din această cauză Antichrist li se va opune şi luptând împotriva lor îi va răpune[440]. La acest crâmpei de eshatologie pare că se referă autorul Apocalipsei, Ioan, ucenicul cel iubit al Domnului (Apoc. XI,3-7), cât şi profetul Maleahi (III,23-24) şi Domnul însuşi (Matei XI,14; XVII,11-12).

Apoi, pe neaşteptate, se va petrece Parusia. Domnul însuşi, la un semn dat, adică la glasul unui arhanghel, probabil al Sfântulului Mihail, căpetenia oştirilor cereşti (comp. Daniel X,13) şi la sunetul trâmbiţei lui Dumnezeu (I Tes. IV,16; I Cor. XV,52), va coborî din cer însoţit de îngeri şi de sfinţi, înconjurat de văpaie de foc (II Tes. I,7-8) care trebuie să-L răzbune împotriva vrăşmaşilor Săi. Mântuitorul nu va avea decât să apară pentru a pune pe fugă pa adversarul Său şi a-l nimici prin suflarea gurii Sale şi prin strălucirea venirii Sale (II Tes. II,8) — imagine intuitivă pentru a zugrăvi o victorie facilă împotriva unui adversar inferior ca putere[441]. Îl va distruge cu uşurinţă, fără ajutorul îngerilor şi oamenilor şi va pune capăt domniei sale efemere. Astfel, inaugurarea împărăţiei mesianice va urma îndată năruirii definitive a împărăţiei lui Satan şi înfrângerii lui Antichrist, principalul său agent.

Duşmanii fiind doborâţi, triumful va începe. Cei drepţi, care după moartea lor rămân uniţi cu Iisus Hristos, vor învia în primul rând (πρῶτον, I Tes. IV,16). În planul Sfântului Pavel, care voia să consoleze pe Tesaloniceni, nu intra să vorbească şi despre învierea păcătoşilor[442]. Dar învierea va fi generală şi concomitentă, a celor drepţi şi a celor păcătoşi, după cum învaţă Mântuitorul însuşi: **"Vine ceasul în care toţi cei din morminte vor auzi glasul Lui şi vor**

ieşi cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieţii iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii" (Ioan V,28-29; comp. şi Matei XXV,32). Temeiul suprem pe care Apostolul îl aduce pentru dovedirea învierii celor adormiţi este învierea Mântuitorului însuşi, care S-a făcut "începătură (a învierii celor adormiţi" (ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, I Cor. XV,20). Căci după cum credem că Iisus a murit şi a înviat, tot aşa (trebuie) să credem că Dumnezeu va învia pe cei adormiţi, prin intermediul lui Hrisos şi împreună cu El (I Tes. IV,14; I Cor. XV,12 ş.u.); aduce, de asemenea, exemplul bobului de grâu, care se aseamănă în brazda pământului, pentru a lăstări la o nouă viaţă (I Cor. XV,36-37)[443].

Cei vii în vremea Parusiei nu vor lua înainte celor adormiţi, nu vor avea faţă de ei nici un privilegiu. Morţii înviaţi şi credincioşii rămaşi vii, dar ale căror trupuri vor fi schimbate din trupuri pământeşti, supuse stricăciunii, în trupuri duhovniceşti, spiritualizate, nestricăcioase (I Cor. XV,40-44), vor fi toţi împreună ridicaţi în nori, în regiunile inferioare ale cerului, în întâmpinarea Domnului (I Tes. IV,16-17), pentru cortegiul triumfal şi toţi vor fi împreună cu Domnul, bucurându-se de viaţa eternă şi fericită şi formând o singură familie, fără distincţie de vii şi morţi[444].

Aceasta va fi **"Ziua Domnului"** (ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, I Tes. V,2, sau ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ, II Tes. II,3), ziua în care Domnul Hristos Se va arăta ca să judece lumea şi să întemeieze împărăţia Sa[445], ziua în care El îşi va arăta mărirea Sa, puterea Sa, dreptatea Sa suverană, în care va răsplăti pe cei drepţi şi va pedepsi pe cei necredincioşi[446]. Este o idee şi o expresie transmisă gândirii creştine de Vechiul Testament, dar căreia învăţătura Mântuitorului Hristos i-a precizat sensul. Domnul (ὁ Κύριος), acum, nu mai este Iahve ci însuşi Iisus Hristos. Deja profetul Daniel, inspirat de Dumnezeu, descrie Parusia Domnului, când vorbeşte de: **"Fiul Omului"** venind pe norii cerului şi Căruia Cel vechi de zile I-a dat în stăpânire, slava şi împărăţia care nu vor avea sfârşit (Daniel VII,13-14; cf. Ps. 17/18,11;93,2). Mântuitorul, deci, va veni la Judecată în toată splendoarea Lui divină, înconjurat de puterile îngereşti. Pe El "îl vor întâmpina în văzduh, la chemarea îngerilor, aleşii Săi, din cele patru vânturi şi de la o margine la cealaltă a cerului", adică de pe toată suprafaţa pământului (Daniel VII,14; Matei XXIV,30-31). Venirea Sa va fi cunoscută deodată, de la un capăt la altul al pământului, după cum într-o clipită fulgerul brăzdează cerul (Matei XXIV,27). Ea va lua prin surprindere omenirea, întocmai cum au fost surprinşi contemporanii lui Noe (Matei XXIV,37-39). Ceea ce Sfântul Pavel învaţă cu privire la acest punct (I Tes. V,2; II Tes. II,3) se armonizează şi se alătură pe deplin cuvintelor Mântuitorului.

2.Este de remarcat predilecţia Apostolului Neamurilor de a folosi, aproape constant, expresia "cei adormiţi" (οἱ κεκοιμημένοι, de la κοιμάω, a dormi, I Tes. IV,13-15; I Cor. XV,18 etc.), în loc de "cei morţi" (οἱ νεκροί). Termenul de "moarte" (ὁ θάνατος) are, în epistolele pauline, o mare varietate de accepţiuni, ca şi cel de "viaţă" (ὁ βίος), antiteza sa[447]. Sfântul Pavel înfăţişează

când moartea fizică, **"plată a păcatului"** (Rom. VI,23), când moartea spirituală cauzată de păcat, alteori moartea eternă, adică separarea definitivă de Dumnezeu, sau de asemenea, moartea mistică, mortificarea, adică moartea faţă de păcat, în comuniune cu Hristos, cu ajutorul harului dumnezeiesc (ex. Rom. VI,5-21; VII,4-10; VIII,6-13; II Cor. V,14 etc).

Moartea corporală este prezentă ca pedeapsă şi plata păcatului. Prin păcat, moartea a intrat în lume (Rom. V,12), păcatul este **"boldul morţii"** (I Cor. XV,56) şi moartea este rezultatul cel mai vizibil al stăpânirii acestuia. Într-o frumoasă reflecţie din I Cor. XV, Apostolul arată că, după învierea generală, Hristos glorios va preda împărăţia Sa lui Dumnezeu Tatăl (I Cor. XV,24), după biruinţa Sa finală asupra a tot ceea ce se împotriveşte acum stăpânirii depline a lui Dumnezeu. El adaugă: "cel din urmă duşman care va fi nimicit este moartea (I Cor. XV,26); aceasta, nu pentru că moartea trebuie să fie distrusă în urma celorlalte puteri potrivnice, ci pentru că nimicirea ei coincide cu însăşi învierea. Înfrângerea morţii trebuie să însoţească pe aceea asupra diavolului şi păcatului, pentru ca biruinţa lui Hristos să fie totală, pentru ca toţi duşmanii Săi să fie **"puşi sub picioarele Sale"** şi toate consecinţele păcatului, dintre care moartea este cea mai evidentă, să fie înlăturate[448].

Aşteptându-o, moartea rămâne redutabilă şi inspiră o invincibilă repulsie; creştinii se tem totuşi de ea mai puţin decât păgânii **"cei fără speranţă"** (I Tes. IV,13), pentru că, departe de a-i împiedica pe cei pe care ea îi loveşte de a aparţine lui Hristos, îi uneşte cu El pentru totdeauna (I Tes. IV,17), introduce de îndată sufletul în destinul său etern (Filip. I,21-23). Sfântului Pavel îi place, cum deja am observat, să-i numească pe cei morţi: "adormiţi". Moartea apare ca o odihnă, o stare de repaus, încetarea muncii terestre, nu un somn inactiv şi o anihilare a conştiinţei[449]. Aşteptând învierea, pentru care aceea a lui Hristos constituie un gaj, o garanţie (I Cor. XV,20), credincioşii repausaţi în pace cu Domnul trăiesc întru bucuria prezenţei Sale (I Tes. IV,14). Moartea introduce în comuniunea deplină cu Hristos (σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, I Tes. IV,17) şi răsplata celor drepţi, ca şi pedeapsa celor osândiţi, le este acordată parţial îndată după moarte.

Întâlnim un pasaj: II Cor. IV,16-V,9, în care Apostolul pare că trădează cele mai profunde sentimente ale inimii sale şi dă expresie emoţionantă doctrinei sale despre cei repausaţi. Dacă omul exterior se trece, scrie el, dacă corpul este ameninţat de moarte, omul cel dinăuntru, omul interior, locaş al Duhului Sfânt, se înnoieşte din zi în zi, cu forţe noi. Necazurile prezente sunt puţin lucru faţă de plenitudinea slavei pe care ele o pregătesc pentru eternitate şi cu care lucrurile vizibile şi caduce nu pot intra în comparaţie. Dacă corpul, locuinţa terestră şi "cortul" în care omul nu locuieşte decât puţin timp, se strică, aceasta este pentru a face loc unei locuinţe eterne în ceruri (II Cor. V,2-4).

Oroarea instinctivă a morţii nu este suprimată; credincioşii ar dori să fie găsiţi "îmbrăcaţi" cu "haina acestui cort", adică vii, de către Hristos şi să îmbrace

locuinţa cerească fără a trece prin moarte; dar această dorinţă trebuie să cedeze pasul alteia, aceea de a merge cât mai curând aproape de Domnul, acceptând moartea. Următorul pasaj este revelator: "a petrece în trup", adică a rămâne viu aici, înseamnă "a fi departe de Domnul"; "a pleca din trup", adică a muri, înseamnă "să petrecem cu Domnul" (II Cor. V,6-8). Sufletul trăieşte cu Hristos îndată după moarte; starea luminoasei vederi (i Cor. XIII,12) succede pe aceea a credinţei şi este mai de preţ a părăsi corpul, decât a rămâne în el. Cu acestea Apostolul conclude la o admirabilă supunere faţă de voinţa lui Dumnezeu: "De aceea ne şi străduim ca, fie că petrecem în trup, fie că plecăm din el, să fim bine plăcuţi Lui" (II Cor. V,9).

3. Sfântul Pavel vorbeşte, deopotrivă, despre judecata particulară, care urmează imediat după moarte, cât şi de cea universală, de la sfârşitul veacurilor. "Este rânduit oamenilor odată să moară, iar după aceea să fie judecata" (Evrei IX,27). Întrucât în cuvintele acestea el nu pune nici un interval de timp între moarte şi judecată, urmează că el exprimă ideea că sufletul, îndată după despărţirea lui de trup, este supus judecăţii particulare[450]. În altă parte, el afirmă că atletul obţine de îndată cununa şi că plugarul este cel dintâi care se bucură de roade (II Tim. II,5-6). Şi dacă afirmă că îi va fi dată cununa dreptăţii de către dreptul Judecător în **"Ziua cea mare"**, adică în ziua Parusiei, el zice de asemenea că această cunună îi este deja pregătită (II Tim. IV,7-8; comp. I,12).

Judecata individuală şi cea obştească sunt deci în aceeaşi linie; **"ultima zi"** va aduce o întregire a recompensei, dar răsplata în elementul său esenţial este dobândită îndată după moarte[451]. Răsplata imediată presupune incontestabil judecata particulară. Acest sens pare să aibă afirmaţia că toţi ne vom înfăţişa înaintea judecăţii lui Hristos, pentru a primi fiecare bine sau rău, după cele ce am făcut în viaţă (II Cor. V,10), dat fiind contextul în care este indicată intrarea celor credincioşi în comuniune cu Hristos, îndată după moarte[452]. Apostolul nu zice nimic despre soarta păcătoşilor înaintea Parusiei; atunci doar îi arată condamnaţi la o pedeapsă eternă. Dar este logic de a gândi despre ei prin analogie cu ceea ce se spune despre cei drepţi.

În ceea ce priveşte judecata universală, aceasta însoţeşte Parusia; s-ar putea zice chiar că constituie una cu ea, că este un aspect al acesteia. ea va cuprinde toate creaturile raţionale, nu numai oamenii, vii şi morţi (Fapte XVII,31; II Cor. V,10; Rom. II,16; XIV,10), dar şi îngerii (I Cor. VI,3)[453]. Toţi se vor înfăţişa înaintea judecăţii lui Dumnezeu şi vor fi judecaţi pentru toate faptele lor, chiar cele mai secrete (I Cor. IV,5; Rom. II, 15-16). Sentinţa va fi irevocabilă (Evrei VI,2) şi va avea drept consecinţă separarea eternă a celor buni şi a celor răi. Primii vor urma pe Domnul în mărire (I Tes. IV,17); ultimii vor suferi ca pedeapsă **"pieirea veşnică de la faţa Domnului şi de la slava puterii Lui"** (II Tes. I,9), conform unei dreptăţi riguroase care va aplica păcătoşilor pedeapsa păcatelor lor şi va da drepţilor cununa cea nepieritoare (II Tes. I,6-7; comp. şi I Cor. IX,25; II Tim. IV,8).

Faptele vor fi apreciate după măsura luminii primite prin revelaţia dumnezeiască: **"Toţi cei care au păcătuit fără lege, fără lege vor şi pieri; iar câţi au păcătuit în lege, prin lege vor fi judecaţi"** (Rom. II,12; comp. II Tes. II,14). Cei răi vor fi îndepărtaţi de Domnul şi privaţi pentru totdeauna de vederea şi de slava Sa (II Tes. I,9). Cei aleşi vor gusta odihna, în urma trudei lor terestre şi a suferinţelor îndurate pentru cuvântul lui Dumnezeu (II Tes. I,7,10; comp. II Cor. I, 6-7); ei vor fi în eternitate uniţi cu Hristos, vor trăi în societatea Sa şi se vor bucura de prezenţa Sa (II Tes. I,7; I Tes. IV,17; II Cor. V,8; Filip. I,23), acoperiţi de o fericire care depăşeşte orice înţelegere umană: **"Cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-a suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El"** (II Cor. II,9). Ei nu vor mai fi sub "imperiul" credinţei, ci sub acela al vederii (II Cor. V,7). Ei nu vor mai vedea pe Dumnezeu "ca în oglindă", în enigmă (aluzie la oglinzile metalice ale celor vechi care nu dădeau decât o imagine imperfectă), ci Îl vor contempla "faţă către faţă", cunoscându-L în acelaşi mod în care ei sunt cunoscuţi de El, deşi evident într-un mod inadecvat (I Cor. XIII,12)454. Credinţa şi nădejdea vor înceta, în faţa domniei eterne a dragostei (I Cor. XIII,13), în împărăţia lui Dumnezeu cea fără de sfârşit.

4. Sfântul Apostol Pavel scrie despre aceste lucruri, pe de o parte, pentru îmbărbătarea şi mângâierea învăţăceilor săi tesaloniceni, atât de greu încercaţi de necazuri şi prigoniri din partea celor necredincioşi[455], iar pe de altă parte, pentru a-i învăţa pe ei şi pe noi despre dreapta judecată a lui Dumnezeu[456]. Dreptatea divină se vede din încununarea celor buni şi "odihna" lor în "împărăţia iubirii" lui Dumnezeu şi din osândirea celor răi în "văpaia focului" gheenei şi la "pieirea veşnică" de la faţa Domnului şi de la slava puterii Lui (II Tes. I,7-9). "Diavolul, demonii lui, omul lui — adică Antichrist, cei necredincioşi şi cei păcătoşi vor fi predaţi focului veşnic (Matei XXV,41,46; Apoc. XIX,19-20; XX,10). Focul acesta nu va fi material ca cel pământesc, ci un foc cum numai Dumnezeu îl ştie. Cei care au făcut fapte bune şi cu îngerii vor străluci ca soarele în eternitate împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos. Îl vor vedea pururea, vor fi văzuţi de El şi vor culege bucuria nesfârşită care vine de la El, lăudându-L împreună cu Tatăl şi cu Sfântul Duh în vecii nesfârşiţi ai vecilor"[457].

În legătură cu focul spiritual, dumnezeiesc, Sfântul Vasile cel Mare spunea că acesta "are în sine două puteri: una arzătoare şi neluminoasă (întunecoasă), alta nearzătoare şi luminoasă. Glasul Domnului la ziua de apoi desparte cele două puteri făcând ca partea crudă, întunecoasă şi arzătoare a focului să rămână celor vinovaţi de ardere, iar partea cea luminoasă şi strălucitoare, dar nearzătoare a lui, să fie sortită celor ce au să se bucure întru veselie"[458]. Aşa se explică cum în împărăţia lui Dumnezeu **"drepţii vor străluci ca soarele"** (Matei XIII,43) şi **"vor fi asemenea cu îngerii, fiind fii ai lui Dumnezeu şi fii ai învierii"** (Luca XX,36).

Chiar şi pentru îngerii buni judecata de obşte va însemna o descoperire a planului dumnezeiesc cu privire la această judecată, la înnoirea lumii şi la soarta oamenilor drepţi pe care îi văd "asemenea lor", văzând pe Dumnezeu "faţă către faţă" (I Cor. XIII,12; I Ioan III,2). Nu tot aşa va fi cu demonii şi cu cei păcătoşi la judecată; Dumnezeu întorcându-Şi faţa de la ei, demonii şi cei nefericiţi nu-i vor putea vedea faţa. Ei vor simţi prezenţa lui Dumnezeu, care este "foc mistuitor" (Evrei XII,29), dar Îl vor simţi ca foc, nu ca slavă; mărimea întunecimii produsă de demoni nu-i va lăsa nici pe cei păcătoşi, destinaţi întunericului să vadă slava lui Hristos. Astfel, la focul durerii pricinuite de întoarcerea feţei lui Hristos de la ei şi de la toţi cei ce au refuzat lumina comuniunii cu El pe pământ, şi la întunericul halucinant pus de cei răi (demoni) peste lume, se adaugă şi focul şi întunericul îngerilor răi[459].

La judecata generală nu vor fi judecate numai faptele "scrise în cărţi" (comp. Apoc. XX,12), ci şi gândurile (Rom. II,15-16; I Cor. IV,5) şi cuvintele oamenilor (Matei XII,36), care se vor descoperi; tot atunci se vor putea cunoaşte şi toate consecinţele ziditoare sau dezastuoase ale fiecăruia, peste generaţii şi secole, asupra semenilor şi urmaşilor, care la judecata particulară nu s-au cunoscut. De aceea Sfântul Pavel zice: **"păcatele unor oameni sunt vădite, mergând înaintea lor la judecată, ale altora vin în urma lor"** (I Tim. V,24).

Toate acestea sunt zise către Tesaloniceni însă ele se potrivesc şi nouă — observă Sfântul Ioan Hrisostom. Apoi continuă: "Să nu ne îndemnăm la fapta bună numai în dorinţa de a câştiga împărăţia cerurilor, căci omul virtuos nu este atras la fapta bună nici de frica gheenei şi nici de împărăţia cerurilor, ci pentru însăşi dragostea către Hristos, după cum făcea Pavel. Dar noi, măcar aşa — gândindu-ne la bunătăţile împărăţiei cerurilor şi la grozăviile gheenei, măcar aşa zic, să ne punem în ordine şi să ne dăscălim pe noi înşine, ca să păşim spre fapta cea bună. Când tu vezi ceva mare şi bun în viaţa aceasta, gândeşte-te la împărăţia cerurilor şi atunci nu vei mai preţui deloc asemenea lucruri; când vezi ceva groaznic şi înfricoşător, gândeşte-te la gheena şi vei râde singur de frica unor asemenea lucruri care numai copiilor pot să le insufle spaima...dacă frica legilor pământeşti are atâta putere asupra noastră, încât ne opreşte de la fapta cea rea, cu atât mai mult amintirea celor viitoare, pedeapsa cea veşnică, osânda cea nesfârşită...dacă ne-am gândi într-una la gheenă, nu am cădea iute în ea"[460].

5. Prin a doua venire şi prin "judecata de obşte" şi înnoirea lumii, Hristos intră intr-o nouă relaţie cu zidirea, descoperindu-şi măreţia pe care nu şi-o descoperise înainte. Aceasta va fi o nouă revelaţie, a slavei, la care a ridicat omenitatea şi totodată o mai deplină arătare a lui Dumnezeu prin omenitate. În Hristos-Judecătorul oamenii vor vedea într-o nouă lumină umanitatea Lui, dar şi pe Dumnezeu într-o nouă descoperire[461].

Parusia, însemnând sfârşitul aspectului lumii acesteia, va marca şi începutul veacului ce va să fie, al eternităţii, când se va inaugura pe acest pământ înnoit împărăţia cea fără de sfârşit" a lui Hristos, pe care apoi El o va preda Tatălui, când adică "împărăţia harului" se va transforma în "împărăţia

slavei"[462]. **"Chipul acestei lumi trece"**, zice Apostolul Neamurilor (I Cor. VII,31). Iar Sfântul Ioan, Apostolul văzător, scrie cum a văzut că "cerul şi pământul au fugit dinaintea feţei Dreptului Judecător" (Apoc. XX,11), ceea ce înseamnă că lumea actuală, cu cosmosul ei, va trece şi vor apărea altele noi, sau aceste stihii vor fi înnoite, transformate, spiritualizate.

Cum va fi aceasta, noi nu ştim. Domnul a spus că la Ziua cea mare **"puterile cerurilor se vor clătina şi stelele vor cădea din cer"** (Matei XXIV,29). Atunci probabil, în căderea lor, stelele vor "aprinde cerul şi pământul", păstrate pentru "ziua judecăţii", cum zice Sfântul Apostol Petru (II Petru III,7). Mai departe, acelaşi apostol scrie: "cerurile vor pieri cu vuiet mare, stihiile arzând se vor desface, pământul şi lucrurile de pe el se vor mistui...Cerurile luând foc se vor nimici, iar stihiile aprinse se vor topi" (II Petru III,10,12). Tot el ne vorbeşte şi de lumea cea nouă astfel: **"Dar noi aşteptăm potrivit făgăduinţelor Lui ceruri noi şi pământ nou, în care locuieşte dreptatea"** (III,13). **"Făgăduinţele de care ne vorbeşte şi care privesc tocmai desăvârşirea sau "plinirea"** lumii, în chipul înnoit, fuseseră prezise prin prooroci. Amos spune că **"Ziua Domnului este întuneric, căci Domnul va lămuri toate prin foc"** (Amos V,18). David spune că **"cele vechi vor pieri şi se vor schimba ca un veşmânt"** (Ps. 101,26-27). Iar Isaia: **"Pentru că Eu voi face ceruri noi şi pământ nou"** (Isaia LXV,17; LXVI,22).

Cum trebuie să înţelegem arderea şi consumarea acestei lumi prin foc şi de ce foc este vorba rămân pentru noi o taină de nepătruns a descoperirii dumnezeieşti. S-a spus că n-ar fi vorba de un foc material, ci de "focul dumnezeiesc", care nu nimiceşte materia, ci numai o transformă, o purifică, foc care pe cei drepţi îi luminează, iar pe cei păcătoşi îi întunecă şi-i chinuieşte, îi arde, dar nu-i nimiceşte[463]. Când vorbim deci despre sfârşitul lumii, nu înţelegem o distrugere totală a ei, o întoarcere în neant, ci înţelegem o schimbare a legilor actuale şi stabilirea unei ordini noi, în aşa fel că va fi **"cer nou şi pământ nou, în care locuieşte dreptatea"** (II Petru III,13). Sfântul Ciril al Ierusalimului scrie: "Lumea aceasta creată se sfârşeşte şi se înnoieşte iarăşi. Pe pământ s-au răspândit tot felul de păcate...Pentru ca să nu rămână acest lăcaş minunat plin de fărădelegi, trece lumea aceasta spre a se arăta alta mai bună"[464]. Iar Fer. Augustin spune că lumea aceasta va trece, nu în sens de distrugere, ci în sensul de schimbare a lucrurilor. "Se va distruge numai chipul ei, dar nu şi natura"[465].

Omenirea nu stă pasivă în aşteptarea unui cer nou şi a unui pământ nou. Dimpotrivă, ea activează şi se străduieşte să le realizeze, atât cât îi permit puterile. Şi deşi nu poate realiza integral acest ideal, ea are totuşi tendinţa de a se apropia de el, pe diferite căi. Exemplu: Medicina vrea să vindece bolile şi dacă s-ar putea să ne scape de moarte chiar. Arta vrea să ne dea idealul suprem. Ştiinţa urmăreşte să ne facă a cunoaşte fiinţa lucrurilor, iar tehnica să ne procure mijloace pentru a ne putea îmbunătăţi viaţa. Ea ne procură ochi (microscopul şi telescopul) cu care putem vedea cele mai mici sau cele mai îndepărtate lucruri;

oferă urechi (telefon, radio), cu care auzim la distanţă; aripi (avion) cu care ne ridicăm în aer etc. Toate acestea nu sunt altceva decât mărturii că tindem spre Dumnezeu; tindem spre o lume superioră, spre o lume nouă, spre un pământ nou şi un cer nou[466]. Această înnoire a lumii este "aşteptată" şi "grăbită" totodată, după cuvântul Apostolului Petru, prin o tot mai bună "vieţuire a noastră în sfinţenie şi cucernicie" (II Petru III,11-12) Ea este "aşteptată" şi "grăbită" de lume, de creştinii trăitori în Hristos; o aşteptare în pregătire, în a deveni din ce în ce mai buni, mai drepţi, mai sfinţi, şi prin noi să atragem şi pe alţii la calea mântuirii, sporind numărul drepţilor şi al sfinţilor pregătiţi pentru împărăţia luminii şi a slavei veşnice (cf. Rom. VIII,30). Creştinii se roagă: **"Amin! Vino, Doamne Iisuse!"** (Apoc. XXII,20). Dar El răspunde: "Dacă nu e timpul, nu sunteţi pregătiţi!"

Unii gnostici, manihei şi eretici din Evul Mediu învăţau că lumea actuală se va nimici cu totul. În acelaşi fel învăţa şi Origen, spunând însă că, după dispariţia lumii actuale, va urma o nouă apariţie a ei. Învăţătura lui Origen: ἀποκατάστασις τῶν πάντων a fost condamnată de sinodul V ecumenic prin următoarele cuvinte: "De va zice cineva că judecata viitoare înseamnă desfiinţarea desăvârşită a trupurilor şi că la sfârşitul lumii este firea imaterială şi nimic nu va mai exista după aceea din materie, ci numai spiritul, anatema să fie"[467]. Chiar şi expresia **"restabilirea tuturor lucrurilor"** (Fapte III,21) trebuie înţeleasă tot ca **"înnoirea lumii"** cu ceruri noi şi pământ nou, locuite de drepţi, în împărăţia slavei veşnice, cu întreaga fire înconjurătoare transfigurată şi înălţată. Acest "al treilea univers", după cel distrus prin potop şi al doilea "prin foc", este "universul transfigurat"[468].

Lumea nouă va fi purificată şi reînnoită prin foc. În ea oamenii vor fi schimbaţi, binele va fi separat de rău şi armonia de haos. Acolo nu va mai fi moarte, ci numai viaţă. Atunci făptura însăşi se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să se bucure de libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu (Rom. VIII,21). Nu va mai fi ca în lumea actuală, să existe binele alături de rău, adevărul alături de minciună, ci va domni o armonie desăvârşită, dispărând tot ceea ce înseamnă duşmănie faţă de Dumnezeu. Hristos nu va lăsa să fie acolo vreo răutate, pentru a oferi Părintelui Său o împărăţie curată, cu oameni reînnoiţi. Atunci El Însuşi se va supune Tatălui, pentru ca "Dumnezeu să fie totul în toţi" (I Cor. XV,28). Acolo drepţii vor străluci ca soarele (Matei XIII,43) şi vor avea o stare de fericire asemănătoare cu aceea de la începutul omenirii. Ba chiar superioară, întrucât triumfând ei asupra răului, s-au întărit în bine, aşa că niciodată nu vor mai putea cădea din el.

6. Învierea morţilor, a doua venire a Domnului, judecata universală, sfârşitul lumii actuale şi începutul împărăţiei gloriei sunt marile evenimente ce se vor întâmpla la capătul domniei Harului. Dar ordinea în care se vor întâmpla nu ne este cunoscută. Nici aceea nu ştim în mod sigur, dacă se vor succeda unul după altul, sau dacă se vor întâmpla simultan. Mai probabil pare că se vor succeda, cu repeziciune, unul după altul. Cum va fi aceasta, revelaţia divină

nedându-ne lămuriri, cel mai bun lucru este să acceptăm aceste evenimente prin credinţă, fără a scruta ordinea în care ele se vor derula.

Lucrarea de înnoire sau de transformare a lumii o face Dumnezeu începând de aici, prin Biserica pământească sau "luptătoare", unde se săvârşesc drepţii şi sfinţii; ea este ajutată şi de Biserica cerească sau "biruitoare" — de îngeri şi de sfinţi — spre a se învrednici de slava împărăţiei veşnice şi fericite, în "universul transfigurat".

Parusia Domnului, cu readucerea împărăţiei cereşti a lui Dumnezeu pe pământ, desăvârşeşte îndumnezeirea şi nemurirea omului, scopul creării lui; şi prin universul transfigurat - cu ceruri noi şi pământ nou - reface raiul pământesc iniţial şi readuce pe om a trăi în societatea lui Dumnezeu, ca fiu al Lui, prin har, ca odinioară Adam.

3. SF. TRADIŢIE — EGALĂ CA VALOARE CU SF. SCRIPTURĂ (II Tes. II,13-15; III,14)

a) Scurtă definiţie a temei din punct de vedere dogmatic.

Revelaţia sau Descoperirea dumnezeiască s-a comunicat în mod treptat, înainte de Hristos şi prin venirea lui Hristos. Înainte de Hristos, Dumnezeu a descoperit voia Sa, prin legămintele încheiate cu patriarhii poporului lui Israel, apoi prin Legea scrisă dată lui Moise pe muntele Sinai şi prin cuvântul inspirat al profeţilor. Vechiul Testament, care formează prima parte a Sfintei Scripturi, conţine revelaţia lui Dumnezeu înainte de Hristos. Vestind pe Mesia care va veni, Vechiul Testament este, în viziunea inspirată a Sfântului Apostol Pavel, **"călăuză spre Hristos"** (παιδαγωγὸς εἰς χριστόν, Gal. III,24).

Descoperirea desăvârşită a lui Dumnezeu s-a făcut însă prin Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, la **"plinirea vremii"** (Gal. IV ,4-5; Evrei I,1-2). **"Iconomia tainei celei din veci ascunse în Dumnezeu"**(Efes. III,9) este întruparea Fiului Său din desăvârşita iubire a lui Dumnezeu faţă de oameni. În Hristos a avut loc descoperirea supremă şi ultimă a voinţei lui Dumnezeu, El fiind **"Alfa şi Omega, cel dintâi şi cel de pe urmă, începutul şi sfârşitul"** (Apoc. XXII,13). Prin întruparea Fiului Său, Dumnezeu ne-a dăruit harul mântuirii şi adevărul dumnezeiesc (Ioan I,16). Această revelaţie înseamnă şi dezvăluirea unor taine ascunse, comunicarea unor învăţături despre Dumnezeu, dar ea este şi "vestea cea bună", Evanghelia mântuirii şi harul mântuirii în Hristos. În acest sens, Hristos este Revelatorul şi revelaţia dumnezeiască însăşi, Mântuitorul şi mântuirea noastră[469].

Descoperirea dumnezeiască a ajuns la noi pe două căi: în parte pe calea cuvântului scris, în cărţile inspirate care alcătuiesc Sfânta Scriptură a Vechiului Testament şi pe calea tradiţiei orale, primită şi păstrată în Biserică. **Tradiţia** sau "predania", "datina" sau "rânduiala Bisericii", cum îi ziceau cei vechi, are mai multe înţelesuri, indicate de verbul παραδίδωμι, a transmite, a preda, din rădăcina căruia se trage παράδοσις[470] — tradiţie — şi anume: a) acţiunea de a transmite, de a trimite mai departe, din mână în mână şi din gură în gură, precum şi aceea de predare; b) obiectul acestei acţiuni de transmitere şi predare, care poate consta fie în "cuvintele Domnului", neamintite în cele patru Evanghelii: λόγια τοῦ Κυρίου (ἄγραφα), fie în anumite datini sau obiceiuri, ori învăţături păstrate şi transmise pe calea tradiţiei orale şi c) datoria păstrării cu fidelitate a învăţăturii încredinţate. Noţiunea aceasta a Tradiţiei dumnezeieşti poate avea o sferă mai întinsă sau mai restrânsă, după cum se cuprinde sau nu în ea însăşi Scriptura, care, la început, a circulat pe cale orală; dar se obişnuieşte ca, prin Tradiţie, să se cuprindă exclusiv adevărul revelat, transmis de Biserică pe cale orală, după moartea ultimului Apostol.

În ceea ce priveşte fiinţa însăşi a Tradiţiei, ea este dată în Teologia ortodoxă de mai multe formule: ea este "transmiterea" (orală) a "adevărului revelat" şi "memoria vie a Bisericii"[471]. Cea dintâi accentuează temelia Tradiţiei, care este învăţătura Mântuitorului şi a Sfinţilor Apostoli, nescrisă de ei înşişi; cea de a doua pune accentul pe rolul activ al Bisericii în dezvoltarea şi transmiterea ei. O a treia formulă arată caracterul de unicitate al Tradiţiei şi anume: Tradiţia e "viaţa Duhului în Biserică"[472]. Aici se accentuează principiul activ determinant al Tradiţiei dumnezeieşti, care este acelaşi, în Tradiţia apostolică şi Sfânta Scriptură: Sfântul Duh "Carele a grăit prin prooroci". El a fost nedespărţit de Fiul când Acesta îşi împlinea misiunea mântuitoare în timp; El a călăuzit pe Apostoli, conducându-i spre tot adevărul după cele 40 zile de la Înviere; El a lucrat şi lucrează necontenit în Biserică, asistându-o în formularea dogmelor şi în menţinerea adevărului neştirbit de-a lungul mileniilor.

Cât se întinde, în timp, Tradiţia dumnezeiască? Acel "terminus a quo" poate fi fixat înainte de era creştină, dacă cuprindem în Tradiţie şi Scriptura, adică până în timpurile imemoriale ale Tradiţiei premozaice, dar în sens strict ei trebuie fixat în clipa în care iau naştere tradiţiile creştine propriu-zise, în a căror atmosferă generală se va înţelege şi tâlcui Descoperirea dumnezeiască scrisă şi care apoi se va transmite ca un corp separat de ea, din generaţie în generaţie, în Biserică.

Termenul "ad quem" al primei tradiţii l-am fixat la moartea ultimului Apostol. Atunci s-a încheiat ciclul Revelaţiei dumnezeieşti. Ceea ce a urmat a fost expunerea de către Biserică, precum şi precizarea şi formularea acestei Tradiţii apostolice. Această lucrare nu s-a terminat până azi şi ea nu se va termina până la sfârşitul veacurilor. În această Tradiţie deosebim, în timp, două aspecte principale: unul statornic, acela în care Biserica recunoaşte fondul Tradiţiei apostolice preluat de ea; altul dinamic, în care ea a prelucrat şi a dezvoltat,

potrivit cu nevoile ei lăuntrice şi exterioare, pe cel dintâi[473]. Unul este mai fix şi poate fi delimitat în timp; celălalt e în continuitate până în vremea noastră şi nu se va termina până la sfârşitul veacurilor. De aceea el nu face parte, integral, din Tradiţia dumnezeiască, iar ceea ce primeşte această consacrare din partea Bisericii, o primeşte prin glasul ei autoritativ, adică sinodul ecumenic sau prin consensul Bisericii. În Tradiţia cu aspect dinamic deosebim şi o parte care corespunde unor nevoi temporale ale Bisericii, adică "Tradiţia bisericească" propriu-zisă.

Primirea Tradiţiei dumnezeieşti de Biserică s-a sfârşit cu moartea ultimului Apostol. Dar formularea şi precizarea ei s-a făcut, potrivit cu nevoile Bisericii, în primele opt veacuri, putând fixa ca "terminus ad quem" cel din urmă sinod ecumenic, al VII-lea (787).

Dogmatiştii numără opt izvoare ale Tradiţiei dumnezeieşti, dintre care amintim: simboalele de credinţă, cele 85 canoane apostolice, hotărârile dogmatice ale celor 7 sinoade ecumenice şi ale celor 9 sinoade particulare (aprobate de sinodul al VI-lea ecumenic), scrierile Sfinţilor Părinţi şi cărţile de slujbă ale Bisericii etc.

În privinţa raportului dintre Scriptură şi Tradiţie, în general este unul de completare şi de interpretare reciprocă; ele constituie cele două izvoare ale Revelaţiei dumnezeieşti. Există totuşi o nuanţă, nedefinită încă, aproape imperceptibilă, de deosebire între ele. Autoritatea Sfintei Scripturi se exercită şi în cazul unei singure afirmaţii a unui adevăr revelat. În Sfânta Tradiţie nu vorbeşte Dumnezeu direct, împreună cu profetul, ci vorbeşte omul, care dă mărturie despre adevăr şi poate greşi (ca în cazul apocatastazei tuturor, a Sfântului Grigorie de Nyssa ş.a.) şi pe care Biserica le confirmă prin glasul majorităţii fiilor ei (consensul Sfinţilor Părinţi), prin sinoade sau prin acel "consensus Ecclesiae dispersae": "Unus testis, nullus testis!" La Sfânta Scriptură nu se pune problema extensiunii şi a numărului mărturiilor; la Sfânta Tradiţie, dimpotrivă, se pune, factorul acesta fiind preponderent.

Sfânta Scriptură a fost dată prin inspiraţia a cărei autoritate acreditează şi înviorează Biserica. Din mulţimea scrierilor şi obiceiurilor Tradiţiei, Biserica primeşte o parte, în virtutea infailibilităţii ei şi ea îşi exercită necontenit acest drept de discernământ între diferitele scrieri şi obiceiuri prin asistenţa Duhului Sfânt. Biserica însăşi a dat o importanţă excepţională faptului că o carte a Tradiţiei face sau nu parte din canon; se cunoaşte lupta care s-a dat pentru sau contra Epistolei către Evrei, Apocalipsei, Păstorului lui Herma sau celui: "Comma Ioanneum" (I Ioan V,7-8). Dacă ea ar fi considerat, în epoca primară, oricare operă a Tradiţiei egală întru totul cu a Sfintei Scripturi, această luptă nu s-ar fi dat. Unii dogmatişti consideră Sfânta Tradiţie şi Sfânta Scriptură absolut egale; alţii subordonează Sfânta Tradiţiei Scripturii: aceasta e adevărat numai în concret; în abstract luate, adică în totalitatea lor, ele sunt de egală însemnătate[474].

În privinţa faptului dacă Tradiţia şi complementează, şi nu numai interpretează şi explicitează Sfânta Scriptură, observăm că această acţiune este evidentă mai ales în domeniul liturgic-ritual şi administrativ-canonic. Din punct de vedere dogmatic însă nu s-a putut constata până azi vreo completare a Sfintei Scripturi adusă de Sfânta Tradiţie; afară de unele precizări şi formulări noi, ea a dezvoltat numai cele expuse pe scurt în Sfânta Scriptură. Aceasta e situaţia în Biserica Ortodoxă.

b) Tradiţia în epistolele pauline şi, în special, în II Tesaloniceni.

În epistolele Sfântului Apostol Pavel termenul παράδοσις, tradiţie, predanie, este folosit mai ales cu sensul de transmitere, încredinţare sau predare a cuvântului dumnezeiesc. Această transmitere sau încredinţare presupune următoarele momente: primirea, asimilarea, interpretarea, păstrarea, transmiterea Evangheliei, prin care se asigură o continuitate între cuvântul lui Hristos, predica apostolică şi Biserica post-apostolică[475]. De aceea în conceptul paulin, παράδοσις implică ideea de succesiune apostolică, de continuitate neîntreruptă.

După cum se ştie, Mântuitorul n-a scris nimic. Toată învăţătura Sa a propovăduit-o pe cale orală şi a încredinţat Apostolilor Săi misiunea de a propovădui Evanghelia Sa, prin viu grai (Matei XXVIII,19-20; Marcu XVI,15). Aceştia s-au conformat poruncii divine şi au răspândit în lume învăţăturile, faptele şi minunile Mântuitorului, tot oral. In acest mod s-a format ceea ce se numeşte tradiţia creştină primară sau predania prin catehează sau kerigma apostolică. Ea cuprinde, deci, învăţătura creştină începătoare, la care au contribuit toţi acei care au fost martori ai Domnului Hristos — Apostolii şi ucenicii Săi — şi care pe lângă faptul că predicau şi răspândeau învăţătura, înfiinţau şi comunităţi creştine. Ei erau şi factori autorizaţi de a observa adevărul cuvântului predicat şi de a combate orice alterare a doctrinei creştine. În acest mod s-a conturat şi cristalizat învăţătura Domnului Hristos, adică prin Tradiţie, pe cale orală, şi astfel s-a răspândit timp de 15-20 de ani. După acest răstimp, când în viaţa Bisericii s-au ivit nevoi urgente, anumite probleme la care Apostolii trebuiau să răspundă mai pe larg, mai precis, au apărut anumiţi eretici, iar cateheza orală trebuia să se răspândească în cercuri mai largi şi mai diverse, învăţăturile esenţiale ale kerigmei apostolice, care aveau ca punct central învăţăturile şi viaţa Mântuitorului, ca şi răspunsurile Apostolilor la nevoile comunităţilor, s-au fixat în scris, între anii 43-100, de către unii dintre Apostolii Mântuitorului şi dintre ucenicii Apostolilor, dând naştere scrierilor Noului Testament.

De remarcat este faptul că nu tot ce a învăţat şi a făcut Mântuitorul s-a consemnat în scris în Evanghelii (Ioan XX,30; XXI,25), după cum nici tot ce au predicat Sfinţii Apostoli s-a scris în cărţile Noului Testament (II Tes. II,15; II Ioan 12; III Ioan 13-14), ci numai cele mai importante. Celelalte învăţături au rămas, în continuare, a fi învăţate şi sistematizate, iar mai târziu fixate în scris, prin tradiţie. Deci tradiţia orală a rămas ca al doilea izvor viu şi nesecat, care continuă

să subziste drept mijloc de edificare a credincioşilor, alături de Sfânta Scriptură, de aceeaşi importanţă şi cu aceeaşi valoare. Cărţile Sfintei Scripturi au însumat esenţialul revelaţiei divine şi tradiţiei orale şi s-au încheiat odată cu moartea ultimului Apostol — anul 100 — dar tradiţia orală a rămas ca o memorie vie a Bisericii peste veacuri, păstrând Scriptura şi interpretând-o, sistematizându-i învăţăturile şi ferind-o de greşeli. De aceea Tradiţia transmisă de Apostoli are o însemnătate unică şi fundamentală pentru Biserica creştină, căci ea este clădită pe temelia Sfinţilor Apostoli (Efes. II,20).

Sfântul Apostol Pavel, ca de altfel toţi Sfinţii Apostoli, a avut datoria de a predica prin viu grai şi de a păzi toate câte i-au fost încredinţate. În acest sens el spune: **"Credinţa este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos"** (Rom. X,17). Expresia "V-am dat" — παρέδωκα ὑμῖν — pe care o întâlnim de trei ori în Epistola I Corinteni (XI,2 şi 23; XV,3), evidenţiază secţiunea de transmitere a învăţăturii de mântuire, pe care Apostolul Neamurilor a primit-o de la Domnul Hristos. Este adevărat că el n-a făcut parte din grupul celor doisprezece Apostoli şi nici n-a fost alături de Mântuitorul în timpul activităţii Sale pământeşti, dar l-a cunoscut la convertire, când a fost chemat şi trimis la propovăduire; chemarea şi trimiterea lui la propovăduire au fost recunoscute de stâlpii Bisericii din Ierusalim (Gal. II,9), ca identice cu ale celorlalţi Apostoli. Ca şi aceştia, Sfântul Apostol Pavel propovăduieşte Evanghelia lui Hristos, în aceeaşi calitate de "martor" şi "trimis". În descrierea momentului chemării sale la apostolat, el redă cu fidelitate cuvintele Mântuitorului prin care este ales "slujitor şi martor": **"Dar, scoală-te şi stai pe picioarele tale; căci spre aceasta M-am arătat ţie, ca să te rânduiesc slujitor şi martor, şi al celor ce ai văzut, şi al celor întru care Mă voi arăta ţie, alegându-te pe tine din popor şi din neamurile la care te trimit"** (Fapte XXVI,16-17).

Pe lângă ideea de transmitere a cuvântului dumnezeiesc, termenul παράδοσις, în epistolele pauline, exprimă şi conţinutul revelaţiei dumnezeieşti pe care Apostolul îl transmite în propovăduirea sa. Referindu-se la conţinutul propovăduirii sale, adică la expunerea învăţăturii şi a faptelor săvârşite de Domnul Hristos pentru mântuirea noastră, Apostolul îi asigură pe Corinteni că predania lui este identică cu aceea pe care a primit-o, spunând: **"Căci eu de la Domnul am primit ceea ce v-am dat şi vouă"** (ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, I Cor. XI,23) sau: **"Căci v-am dat, întâi de toate, ceea ce şi eu am primit"** (παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις ὃ καὶ παρελαβον, I Cor. XV,3). Propovăduind aceeaşi unică învăţătură de mântuire a lui Hristos, predica Sfântului Apostol Pavel era identică cu a celorlalţi Sfinţi Apostoli: **"Deci ori eu, ori aceia aşa propovăduim, şi voi aşa aţi crescut"** (I Cor. XV,11).

În numeroase rânduri Sfântul Pavel a argumentat nu numai originea divină a chemării sale la apostolat (Gal. I,15; Fapte IX,15; XIII,2), dar şi faptul că "Evanghelia" propovăduită de el este primită nemijlocit de la Iisus Hristos (Gal. I,11-12; II Cor. XIII,3; II,17; I Tes. II,13). Tradiţia apostolică, primită de Biserică,

îşi are deci izvorul în cuvântul Domnului Iisus Hristos, transmis prin propovăduirea Apostolilor şi, după conţinut, este identică cu aceasta. Nu este o parte a învăţăturii Apostolilor, ci toată învăţătura lui Hristos predată Bisericii de către ei[476]. Căci întreaga revelaţie dumnezeiască pe care Sfinţii Apostoli au primit-o de la Hristos, iar Sfântul Duh a confirmat-o în Biserică, trebuie să fie încredinţată generaţiilor apostolice şi postapostolice. Cu aceasta începe, în sensul propriu-zis al cuvântului, Tradiţia apostolică[477].

Adresându-se tesalonicenilor, Sfântul Apostol Pavel le scrie: **"Iar noi, fraţilor iubiţi de Domnul, datori suntem totdeauna să mulţumim lui Dumnezeu pentru voi, că v-a ales Dumnezeu dintru început, spre mântuire, în sfinţirea Duhului şi întru credinţa adevărului, la care v-a chemat prin Evanghelia noastră, spre dobândirea slavei Domnului nostru Iisus Hristos"** (II Tes. II,13,14). În aceste cuvinte sunt evidenţiate elementele care asigură procesul de transmitere de către Apostol la ascultători, a celor primite de la Dumnezeu . παραδόσεις — predaniile orale sau scrise — sunt primite de tesaloniceni prin:

1. Chemarea lui Dumnezeu adresată lor prin propovăduirea Evangheliei de către Sfântul Apostol Pavel;
2. Credinţa lor în adevăr;
3. Sfinţirea lor de către Sfântul Duh[478].

Din necesităţi de ordin misionar şi pedagogic, Sfinţii Apostoli au purces la concentrarea conţinutului Evangheliei lui Hristos în scurte "crezuri" sau mărturisiri de credinţă, care, evident, circulau în toate comunităţile apostolice. Epistolele pauline constituie, în acest sens, dovada limpede că tradiţia s-a stabilit în "reguli de credinţă" (τύπος διδαχῆς, dreptar al învăţăturii, Rom. VI,17; comp. şi Gal. VI,16), care cuprind învăţăturile de bază ale propovăduirii apostolice, reguli folosite de Sfântul Apostol Pavel destul de timpuriu[479]. Un astfel de rezumat al Tradiţiei se găseşte, de exemplu, în I Cor.XV, 3-7, unde este vorba de învierea Mântuitorului, dovedită prin arătările Sale de după Înviere. Din contextul în care este plasat acest rezumat al Tradiţiei, reiese că el constituie pentru Sfântul Pavel centrul propovăduirii sale şi al Tradiţiei apostolice originare.

Revelaţia comunicată de Sfinţii Apostoli comunităţilor întemeiate de ei, şi anume că Dumnezeu s-a făcut, pentru noi, accesibil în Fiul Său cel întrupat, care a realizat mântuirea noastră, a fost exprimată în două forme: una mai dezvoltată şi alta mai scurtă. Istorisirea vieţii, a cuvintelor şi a faptelor de mântuire săvârşite de Iisus Hristos, precum şi interpretarea acestor fapte în legătură cu diferitele îndemnuri date credincioşilor pentru a înainta în viaţa cea nouă, constituie forma dezvoltată în care Apostolii au expus cu deosebire iconomia mântuirii noastre[480]. Un exemplu în acest sens îl oferă textul din Filipeni (II,5-11), în care Sfântul Apostol Pavel îşi argumentează îndemnul la smerenie cu pilda smereniei lui Hristos, care de bună voie a primit a lua chip de om prin întrupare şi a suportat moartea cea mai ruşinoasă, moartea pe cruce.

Forma scurtă sau forma concentrată a Revelaţiei de mântuire era necesară atât pentru a fi mai uşor reţinută de credincioşi, cât şi pentru ca ei să poată avea o privire unitară a tot ce a făcut Dumnezeu pentru ei[481]. Având în vedere acest lucru, de la început, adevărurile de bază ale Evangheliei au fost concentrate în crezuri scurte, mai ales pentru a fi rostite de cei ce primeau Taina Botezului. Aceste scurte mărturisiri de credinţă, rânduite să fie învăţate pe dinafară, cu timpul au fost consemnate în scris de Sfântul Apostol Pavel. De pildă, conţinutul unei scurte mărturisiri de credinţă, prin care primii creştini dovedeau credinţa lor în Iisus Hristos, este redat de Apostolul Neamurilor în Epistola către Romani: **"Că de vei mărturisi cu gura ta că Iisus este Domnul şi crezi în inima ta că Dumnezeu L-a înviat pe El din morţi, te vei mântui"** (X,9).

Dar epistolele Sfântulului Apostol Pavel cuprind şi alte mărturisiri scurte, care, potrivit propriei mărturii, reprezintă învăţătura de mântuire pe care a primit-o prin descoperire şi pe care, la rândul său, trebuie s-o predea mai departe altora: **"Căci v-am dat, întâi de toate, ceea ce şi eu am primit: că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi şi că a fost îngropat şi că a înviat a treia zi, după Scripturi"** (I Cor. XV,3-4). Aceeaşi învăţătură despre Hristos, ca unicul mijlocitor între Dumnezeu şi oameni, care s-a dat pe Sine preţ de răscumpărare pentru toţi, este cuprinsă într-o altă mărturisire de credinţă: **"Căci unul este Dumnezeu, unul este şi mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni: omul Iisus Hristos, care S-a dat pe Sine preţ de răscumpărare pentru toţi..."**(I Tim. II,5-6; vezi şi I Tim. III,16). Din punct de vedere al conţinutului, aceste scurte mărturisiri de credinţă sunt hristocentrice: în fiecare din ele se mărturiseşte moartea, îngroparea şi învierea Domnului Iisus, adică faptele prin care Mântuitorul a săvârşit opera de mântuire.

În afară de aceste scurte mărturisiri de credinţă, în epistolele pauline se întâlnesc formule liturgice şi texte de rugăciuni, rostite la săvârşirea Sfintei Euharistii, formule şi texte care s-au închegat în tradiţia apostolică timpurie. Formule euharistice, care de la început au constituit miezul Sfintei Liturghii, se întâlnesc şi în Evangheiiile sinoptice. Deosebirea în ce priveşte aceste formule între Evangheliile sinoptice şi Epistola I către Corinteni (XI,23-29), de pildă, constă în faptul că în timp ce în Evanghelii întâlnim doar formulele de instituire a tainei Sfintei Euharistii, în epistola citată, Sfântul Pavel ne apare atât ca transmiţător fidel al unei moşteniri primite, cât şi ca interpret al cuvintelor Domnului Iisus: **"Căci de câte ori veţi mânca această pâine şi veţi bea acest pahar, moartea Domnului vestiţi până când va veni"** (I Cor. XI,26). Pregătirea proprie a celui care doreşte să se împărtăşească cu trupul şi sângele Domnului, despre care aminteşte Sfântul Pavel (I Cor. XI,27-29), este fie o rânduială păstrată cu sfinţenie şi transmisă pe cale orală, fie sfatul sau interpretarea personală a Apostolului[482]. De altfel, în unele locuri din epistolele sale Apostolul Pavel face deosebire între cele în care porunceşte Domnul (I Cor. VII,10) şi cele

ce sfătuieşte el **"după îngăduinţă, nu după poruncă"**, cu autoritatea sa de vas ales prin care grăieşte Domnul (I Cor. VII,6,25). Toate acestea stau însă în directă legătură cu învăţătura propovăduită şi nu contrazic Evanghelia.

c) Un capitol important al catehezei apostolice în constituie, desigur, **eshatologia**, adică învăţătura despre cea de a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos şi despre multitudinea de evenimente care o vor însoţi: semnele prevestitoare, învierea morţilor, judecata de apoi etc. (I Tes. IV,13-17; V,1-8; II Tes. II,1-12; I Cor. XV; comp.şi II Petru III,3-15 etc.). Despre aceste lucruri, între altele, Sfântul Apostol Pavel le-a vorbit tesalonicenilor prin viu grai, pe când s-a aflat în mijlocul lor. Ulterior, el se vede obligat să revină asupra acestor învăţături, pe care unii dintre creştinii din Tesalonic le înţeleseseră greşit, pentru a-i lămuri şi pentru a curma unele erori. El face însă permanent apel la ceea ce ei ştiau deja din predica sa orală: **"Nu vă aduceţi aminte că, pe când eram încă la voi, vă spuneam aceste lucruri?" "Şi acum ştiţi ce-l opreşte, ca să nu se arate decât la vremea lui..."** (II Tes. II,5-6). Cronologic, deci, Tradiţia orală este anterioară cuvântului scris. În această situaţie Sfânta Scriptură însăşi face parte din Tradiţie[483].

Această Tradiţie însă nu s-a limitat, odată cu fixarea canonului biblic, la Noul Testament, care, întrucât provine din Tradiţia apostolică originală, nu cuprinde o revelaţie nouă în sine, ci conţinutul lui este conţinutul Tradiţiei apostolice. Pentru acest motiv o doctrină nu se găseşte izolat numai în Sfânta Scriptură. "Noul Testament este mărturie scrisă şi inspirată a Evangheliei, dar el nu epuizează şi nu limitează Tradiţia apostolică originară. Tradiţia orală continuă să circule în Biserică, în forma ei distinctă, dar nedespărţită de Scriptură, după cum Sfânta Scriptură există în Biserică împreună cu Tradiţia divino-apostolică orală şi cu alte tradiţii bisericeşti necuprinse în cărţile canonice, dar acceptate de Biserică în decursul vremii, ca fiind în consens cu Tradiţia Apostolică, pe care o tâlcuieşte şi o dezvoltă"[484].

Dacă Sfânta Scrptură este una din cele două mărturii, forme sau căi în care s-a păstrat sau s-a transmis Revelaţia lui Hristos sau tradiţia în sens larg, în sens restrâns Tradiţia "cuprinde adevărurile de credinţă predate de Mântuitorul, propovăduite de Sfinţii Apostoli, dar nescrise de ei, ci transmise în Biserică, fără schimbare, din generaţie în generaţie"[485]. Sfânta Scriptură şi Tradiţia sunt două mărturii complementare, în care s-a păstrat Revelaţia lui Hristos, sau două forme de comunicare inseparabile ale mesajului revelat[486]. Aceste două forme transmit Revelaţia cea una dumnezeiască.

Prin originea şi conţinutul lor, Sfânta Scriptură şi Tradiţia formează, în Biserică, o unitate şi ele nu se pot concepe una fără cealaltă. Amândouă sunt egale între ele şi de aceeaşi importanţă. Acest adevăr este diferenţiat de Sfântul Apostol Pavel atunci când, adresându-se tesalonicenilor, spune: **"Aşadar, fraţilor staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat, fie prin cuvânt, fie**

prin epistola noastră" (II Tes. II,15). În acelaşi fel se adresează şi creştinilor din Corint: **"Fraţilor, vă laud că în toate vă aduceţi aminte de mine şi ţineţi predaniile precum vi le-am dat"** (I Cor. XI,2). În gândirea marelui Apostol accentul nu cade, deci, pe formele de comunicare sau exprimare a Evangheliei, ci pe conţinutul acesteia. Din textele citate se vede clar că ceea ce a transmis în scris se acoperă în întregime cu cele propovăduite pe cale orală (comp. şi Rom. XV, 15-21; I Cor. V,3,9). Pentru Sfântul Apostol Pavel cuvântul scris este de autoritate egală cu cel propovăduit oral, mai ales că cele scrise ţin locul atât al propovăduirii orale, cât şi al lipsei personale a Apostolului. Această idee este subliniată şi prin cuvintele: **"Şi dacă vreunul nu ascultă de cuvântul nostru prin epistolă, pe acela să-l însemnaţi şi să nu mai aveţi cu el nici un amestec, ca să-i fie ruşine"** (II Tes. III,14; vezi şi I Cor. V,3-5).

Sfântul Apostol a folosit diverse forme de comunicare şi exprimare a adevărului dumnezeiesc revelat, însă el este preocupat de conţinutul revelat pe care îl transmite, indiferent de mijloacele comunicării. Desigur el a propovăduit oral Evanghelia lui Hristos, dar când împrejurările au cerut, el a aşezat în scris acelaşi conţinut al propovăduirii orale, pe care l-a recomandat comunităţilor întemeiate de el, cu aceeaşi autoritate apostolică. O epistolă trimisă Bisericii din Colose, o recomandă să fie pusă în circulaţie şi la alte comunităţi întemeiate de el, întrucât consideră că epistola înlocuieşte prezenţa sa, iar conţinutul ei este sinonim cu conţinutul propovăduirii orale (Colos. IV,16).

Toţi comentatorii textului paulin: "Aşadar, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile..." (II Tes. II,15; vezi şi I Cor. XI,2) subliniază semnificaţia dogmatică a acestui pasaj. El este citat de către teologi şi interpreţi în favoarea învăţăturii Bisericii cu privire la Sfânta Tradiţie, dovedind lămurit că nu toată învăţătura apostolică este comunicată prin scrisori, în scris, că multe învăţături ei le-au transmis prin viu grai, pe cale orală (a se vedea şi: Ioan XX,30-31; II Ioan 12; III Ioan 13-14). Prin urmare, trebuie să privim Tradiţia Bisericii ca demnă de credinţă: "Este tradiţie, mai mult să nu cauţi", zice Sfântul Ioan Hrisostom[487]. Exprimând aceeaşi gândire, Sfântul Vasile cel Mare zice: "Din învăţăturile şi propovăduirile cele ce se păzesc în Biserică, pe unele le avem din învăţătura scrisă, iar pe altele din predania Apostolilor; şi unele şi altele aceeaşi tărie au către buna cinstire de Dumnezeu...Că de ne-am ispiti a ne lepăda de cele nescrise, ca şi cum acestea n-ar avea mare însemnătate, am greşi prin aceasta, lipsind Evanghelia de învăţături de căpetenie şi mai ales lăsând propovăduirea într-un mare gol"[488].

Confirmând învăţăturile marilor Părinţi ai Bisericii, sinodul al VII-lea ecumenic (Niceea, 787) anatemizează pe cei ce nu respectă predaniile Bisericii, hotărând: "Dacă cineva leapădă predania bisericii, scrisă sau nescrisă, anatema să fie". Iar în epistola către Alexandrini acelaşi sinod scrie: "Toate cele din nou izvodite şi făcute în afara predaniei bisericeşti şi însemnării sfinţilor şi pururea pomeniţilor Părinţi, sau cele ce după aceasta se vor face, anatema să fie"[489].

Trebuie să remarcăm şi faptul că, în textul paulin citat mai sus: I Tes. II,15, învăţătura orală este plasată cea dintâi: "... fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră". Apostolii se conformau poruncii Domnului nostru, care le spusese: **"Mergând, propovăduiţi Evanghelia la toată făptura..."** (Marcu XVI,15). El garanta însăşi autenticitatea învăţăturii pe care Apostolii o vor predica prin viu grai: "Iată Eu sunt cu voi în toate zilele"; făgăduia, de asemenea, să o menţină în puritatea sa de-a lungul veacurilor, conducând învăţământul urmaşilor Sfinţilor Apostoli: **"până la sfârşitul veacurilor"** (Matei XXVIII,20). Unii dintre Apostoli sau ucenici de-ai lor au scris, sub insuflarea Duhului Sfânt, dar aceasta abia mai târziu, pe măsură ce nevoile Bisericii cereau acest lucru şi pentru a completa sau a reaminti învăţământul oral[490]. De aici rezultă că regula credinţei nu rezidă doar în Scriptura inspirată, cu toate că este divină, ci în autoritatea Bisericii care interpretează Scriptura, păstrează Tradiţia şi defineşte dogma[491].

d) **Concluzii.** Aşa cum am arătat, pentru Sfântul Apostol Pavel Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie sunt egale ca valoare, întrucât cuprind aceeaşi unică învăţătură mântuitoare a lui Hristos şi de aceea o şi recomandă deopotrivă credincioşilor spre păstrare (II Tes. II,15).

Ca întemeietor de comunităţi creştine, Sfântul Pavel încredinţează propovăduirea sa, în primul rând, conducătorilor acestor Biserici. Se stabileşte astfel o succesiune între Apostol şi urmaşii săi direcţi, care au răspundere faţă de ceea ce au primit de la părintele lor duhovnicesc. Adresându-se lui Timotei, pe care-l aşezase episcop al comunităţii din Efes, Apostolul Neamurilor subliniază responsabilitatea specială pe care acesta o are faţă de predania încredinţată lui: **"O, Timotei, păzeşte ceea ce ţi s-a încredinţat..."** (I Tim VI,20) sau: **"Lucrul cel bun ce ţi s-a încredinţat, păzeşte-l cu ajutorul Sfântului Duh..."** (II Tim. I,14). Conţinutul predaniei apostolice (παράδοσις) este încredinţat, deci, de către Sfinţii Apostoli urmaşilor lor, episcopii, care, prin hirotonia lor în succesiune apostolică, au primit puterea, autoritatea şi misiunea de a-l apăra şi transmite mai departe Bisericii.

"Păzeşte-te pe tine însuţi", "păzeşte învăţătura", "stăruieşte în ea cu timp şi fără timp", îndeamnă la învăţătura cea sănătoasă", "propovăduieşte cuvântul" (I Tim. IV,16; II Tim. IV,2) — sunt îndemnurile stăruitoare ale marelui Apostol către conducătorii hirotoniţi, episcopi şi preoţi, care aveau calitatea şi datoria de a păstra şi de a transmite întru totul învăţătura apostolică. De "păzirea" sau "nepăzirea" învăţăturii încredinţate şi de "stăruirea" în ea, adică de propovăduirea ei corectă, atârna atât mântuirea proprie a celui căruia îi fusese încredinţată, cât şi a ascultătorilor ei (I Tim. IV,16). Această grijă deosebită pe care o manifestă Apostolul Pavel pentru păstrarea şi transmiterea "întocmai a Tradiţiei divino-apostolice izvora din faptul că această tradiţie se întemeiază pe autoritatea lui Hristos, ceea ce o deosebea de "tradiţiile omeneşti" (Col. II,8). Precum doctrina predicată prin Apostoli nu era a lor, ci a Celui care i-a ales şi i-a trimis la

propovăduire (I Cor. XI,23), tot astfel Tradiţia apostolică păstrează totdeauna în ea această pecete a Mântuitorului Hristos.

Dar păstrarea întocmai a Tradiţiei divino-apostolice era o îndatorire atât a ierarhiei bisericeşti, însărcinată în mod special cu aceasta, cât şi a credincioşilor, adică a întregului trup tainic al lui Hristos. Adresându-se Tesalonicenilor, după cum am văzut, Sfântul Apostol Pavel îi îndeamnă: **"Deci, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră"** (II Tes. II,15); iar pe cei din Corint îi sfătuieşte: **"Fiţi următori mie, precum şi eu sunt lui Hristos"** (I. Cor. XI,1). Aceste cuvinte arată rolul însemnat pe care îl are comunitatea credincioşilor în păstrarea conţinutului Revelaţiei dumnezeieşti. Când Apostolul spune lui Timotei: **"Tu, deci, fiul meu, întăreşte-te în harul care e în Hristos Iisus. Şi cele ce ai auzit de la mine, cu mulţi martori de faţă, acestea le încredinţează la oameni credincioşi, care vor fi destoinici să înveţe şi pe alţii"** (II Tim. II,1-2; comp. Efes. IV,11-12) arată atât rolul ierarhiei în transmiterea Tradiţiei, cât şi rolul credincioşilor de întărire a autenticităţii tradiţionale a celor spuse şi făptuite de ierarhie[492].

Este evident deci că episcopii sunt cei cărora Apostolii le încredinţează "tezaurul învăţăturii sănătoase", sau "dreptarul cuvintelor sănătoase" (II Tim. I,14). Acest "tezaur", care este un rezumat al Tradiţiei orale, Sfântul Apostol Pavel îl încredinţează lui Timotei (II Tim. I,14) şi Tit (I,5; II,7-8), urmaşii şi reprezentanţii săi însărcinaţi cu organizarea comunităţilor creştine din Efes (I Tim. I,3) şi respectiv, din Creta (Tit I,5), cu îndemnul nu numai să păzească "învăţătura", dar şi să o transmită, s-o "încredinţeze la oameni credincioşi", ca şi aceştia să înveţe pe alţii. Se stabileşte în acest fel o continuitate directă între Hristos, Apostoli şi Biserica postapostolică, succesiunea apostolică în ce priveşte originea, conţinutul şi tâlcuirea Tradiţiei devenind un criteriu al ortodoxiei credinţei[493]. Autoritatea Bisericii are deci un rol special în ceea ce priveşte păstrarea, transmiteea şi interpretarea Sfintei Tradiţii.

4. ÎNVĂŢĂTURI MORALE: DATORIA DE A MUNCI

a) Fundamentare doctrinară. Pe lângă învăţăturile dogmatice, la care ne-am referit mai sus, Epistola a II-a către Tesaloniceni cuprinde şi câteva importante învăţături cu caracter moral şi social. Amintim între acestea, despre folosul rugăciunii pentru a ne întări în credinţă şi a ne apăra de "oamenii cei răi şi vicleni" şi de influenţele vătămătoare ale diavolului (III, 1-3), îndemnul de a spori în dragostea lui Dumnezeu şi a unora faţă de alţii şi în răbdare, virtuţi necesare unei bune convieţuiri sociale (III,4-5), despre îndreptarea semenilor prin

mustrarea blândă şi sfat, dar şi cu fermitate, când este cazul (III,11-15) şi mal ales accentuarea datoriei fiecărui om de a munci (III,6-10).

Îndemnul la muncă şi la viaţa ordonată, după exemplul personal al Apostolului, constituie de altfel scopul practic al epistolei, având în vedere îndreptarea acelora dintre creştinii tesaloniceni, care îşi părăsiseră lucrul de fiecare zi, în aşteptarea înfrigurată a Parusiei. Acest îndemn îl dă cititorilor săi încă din prima epistolă, reamintind, nu fără rost şi cu toată demnitatea, despre osteneala şi truda sa şi a însoţitorilor săi de apostolat: "lucrând zi şi noape", ca să nu fie povară nimănui dintre ei (I Tes. II,9; IV,11). Este "lauda" pe care Apostolul o preţuieşte mult şl nu vrea să i-o zădărnicească "nimeni" (I Cor. IX,15; vezi şi Fapte XX,33-34).

Familiile iudaice îşi creşteau copiii în ascultarea legii şi în disciplina muncii. Familiile fariseice, cu atât mai mult. Cea a lui Saul nu se putea sustrage de la îndeplinirea acestei îndatoriri. Căci, după cum zice Rabi Iehuda ha-nasi, cine nu învaţă pe fiul său o îndeletnicire manuală, este asemenea celui ce îl învaţă să fure[494]. La o bună creştere, iudeii acelor timpuri socoteau şl învăţarea unei meserii. În lumea veche nimeni nu punea atâta preţ pe munca corporală ca iudeul. Romanii, dar mai ales grecii, considerau acest fel de muncă înjositoare pentru ei şi nedemnă de un bărbat liber, căutând să o pună toată în sarcina sclavilor, pe când lenea, dimpotrivă, trecea la ei ca semn de nobleţe, la care tindeau cu toţii[495]. Onoarea şi demnitatea, pe care le oferă şi le asigură omului munca corporală, lumii păgâne i-au rămas necunoscute. Numai la iudei întâlnim ideea sănătoasă că munca corporală trebuie onorată. La ei aflăm proverbe ca: "cea mai scumpă comoară pentru om este munca"; "oriunde se munceşte este şi câştig"; "precum pasărea e făcută să zboare, aşa şi omul ca să lucreze" etc. (Pilde XII,27; XIV,23 etc). Pe cât de lăudată este munca, pe atât de aspru sunt biciuiţi cei leneşi şi trândăvia (Ex. Pilde VI,9-11; X,26; XIII,4; XIX,34 etc.).

După Vechiul Testament, munca este poruncă de la Dumnezeu şi legea fundamentală a vieţii omeneşti, existând ca atare de când există şi omul. Geneza arată că, îndată după crearea omului şi întocmirea Edenului, omul a fost pus în această grădină **"ca s-o lucreze şi s-o păzească"** (Gen. II,15-17). După cum observă un străvechi comentariu rabinic, se menţionează în acest loc, că omul primeşte mai întâi porunca să lucreze grădina şi abia după aceea să guste din fructele grădinii[496]. Pământul nu-şi dă roadele sale omului decât prin muncă. Numai animalul mănâncă ceea ce îi dă pământul în mod neprelucrat. Omul, dotat cu inteligenţă şi voinţă, trebuie să plătească prin muncă tributul pentru inteligenţa şi voinţa cu care este înzestrat, sau mai bine zis să-şi dezvolte aceste însuşiri prin muncă[497].

Mai clar decât la toate popoarele din antichitate, munca şi religia sunt la poporul evreu împreunate. Munca apare ca prima poruncă a lui Dumnezeu. Ea nu apare deci după căderea omului în păcat, ca pedeapsă şi ca o condiţie a stării de păcat. Nu munca reprezintă blestemul rostit de Dumnezeu asupra omului (Gen. III,17-19), ci osteneala ce se adaugă la ea, pe de o parte din pricină că

natura îşi dă, după cădere, mai anevoie rodul ei, pe de alta din pricină că omul, în starea de păcat sau de egoism şi de lene în care a căzut, simte prea mult greutatea muncii[498]. În fiinţa ei, aşa cum a fost rânduită de Dumnezeu, munca nu este ceva greu; dimpotrivă, ea este împreunată cu veselie, aşa cum se veseleşte poporul lui Israel la seceriş (Isaia IX,2). Dar şi sudoarea şi osteneala care s-au adunat la muncă, prin căderea în păcat, primesc pentru creştin un sens pozitiv, întrucât ţin în frâu şi slăbesc patimile şi poftele egoiste.

Cu aceste două caracteristici: ca poruncă divină şi ca lege fundamentală a vieţii, apare munca şi în Decalog. Căci precum porunceşte Dumnezeu prin Decalog cinstirea zilei a şaptea, ca zi de odihnă, aşa porunceşte ca celelalte şase zile să fie umplute de muncă. Munca ţine de evlavie, de religiozitate, este datorie faţă de Dumnezeu. A nu munci înseamnă a nu asculta pe Dumnezeu, a păcătui faţă de El. Prin muncă îşi îndeplineşte omul toate îndatoririle sale de viaţă: **"Şase zile să lucrezi şi să faci toate lucrurile tale"** (Exod XX,9). Ba mai mult, munca omului este pusă în legătură cu activitatea creatoare a lui Dumnezeu: **"Că în şase zile a făcut Dumnezeu cerul şi pământul, marea şi toate cele ce sunt într-însele..."** (Exod XX,11). Dumnezeu se dă pe Sine însuşi ca pildă de muncă şi odihnă, pentru om. Munca este îmbrăcată astfel într-o supremă onoare, dar este şi una din cele mai mari datorii. Cine munceşte imită pe Dumnezeu, păstrează şi dezvoltă în sine chipul Lui. Cine nu munceşte, alterează acest chip, se înstrăinează de Dumnezeu. Şi întrucât munca are un loc între cele zece porunci, ea face parte dintre principiile fundamentale ale vieţii. Ea este, în acelaşi timp, normă religios-morală, cât şi condiţie de viaţă: ca poruncă divină, prin împlinirea căreia cinstim pe Dumnezeu, este normă religios-morală; iar întrucât prin ea se susţine viaţa, este lege şi condiţie fundamentală a vieţii.

Sub acest dublu aspect este văzut şi rodul muncii: el este şi binecuvântare de la Dumnezeu, dar şi rezultat ce decurge, în chip firesc, din munca însăşi, căci **"lucrul mâinilor omului se răsfrânge asupra lui"** (Pilde XII,14). Dacă fiii lui Israel vor împlini toate poruncile, deci inclusiv pe aceea a muncii, ţara în care vor intra va fi binecuvântată să fie mănoasă: **"Ţară cu grâu, cu orz, cu podgorii, cu smochini, cu rodii, ţară cu măslini, cu untdelemn şi miere, ţară în care vor simţi belşugul de pâine şi nu vor duce lipsă de nimic, ţară în pietrele căreia stă ascuns fierul şi din munţii căreia se scoate arama"** (Deut. VIII,2,8-9).

"Cea mai scumpă comoară pentru om este munca", spun Pildele lui Solomon (XII,24), intuind marele adevăr că, pe când orice comoară se sfârşeşte dacă numai se ia din ea, şi nu se pune nimic în loc prin muncă, munca este singurul factor creator de bunuri, de comori, singurul factor care fructifică orice comoară. Toate comorile sunt pasive; singură munca este activă, izvorul din care ţâşneşte, cât trăieşte omul, apa vie susţinătoare a vieţii lui pământeşti. Munca a rămas legea fundamentală a vieţii omeneşti şi forţa prin care omenirea e împinsă

mereu înainte. Nu numai că nevoile vieţii nu pot fi împlinite fără muncă, dar nici progresul fără ea nu este posibil.

"Dacă există ceva care uneşte într-o impresionantă colectivitate omenirea în toată istoria ei, până azi, aceasta este munca. Omul aplecat peste coarnele plugului de lemn sau de fier, omul care taie lemne şi le ciopleşte, omul care scoate metale din adâncul pământului şi făureşte unelte şi maşini, omul care observă, analizează natura şi caută să-i răpească secretele, omul care plămădeşte din lut, marmoră, cuvânt, sunet, culori, o lume nouă, omul care înalţă catedrale şi zideşte oraşe, omul care formează suflete prin faptă şi har, omul care crează şi transformă este unul şi acelaşi ieri, azi şi mâine: muncitorul. De la Adam, primul agricultor al omenirii, de la Abel, primul păstor, de la Iabal, primul crescător de vite, de la Iubal, primul muzicant, de la Tubalcain, primul meseriaş prelucrător al aramei şi fierului, de la Enos, primul preot (Gen. cap. IV), şi de la primii pionieri ai diferitelor feluri de munci ale căror nume n-au fost înscrise în filele istoriei, dar ale căror fapte sunt înscrise în viaţa istoriei până în vremea de azi, pretutindeni este aceeaşi omenire muncitoare care îşi manifestă stăpânirea pe pământ şi crează prin muncă o civilizaţie şi o cultură din ce în ce mai înaintate"[499].

Munca este nu numai poruncă dumnezeiască şi condiţia necesară vieţii şi bunăstării; ea este şi factorul principal prin care se formează, se educă omul pe linia virtuţilor. Este al treilea sens pe care îl acordă muncii Vechiul Testament. Această cinstire pe care Vechiul Testament o acordă muncii este firesc să se fi răsfrânt şi în comportarea practică a poporului evreu. Nimeni nu se ruşina de muncă în sânul acestui popor. Ea era legea morală generală. Proorocii s-au recrutat, în general, dintre oamenii muncitori. Nici preoţii şi nici chiar regele nu se sfiau de muncă (Ex. I Regi XI,5). În istoria de mai târziu a poporului Israel, fiecare rabin trebuia să înveţe o meserie. Aceasta păzea poporul de împărţirea în două straturi: cărturarii şi oamenii simpli. Înţelepciunea rabinică spunea, cum deja am menţionat, că cine nu învaţă pe fiul său o meserie, îl învaţă meseria de hoţ[500]. "Frumos este studiul Torei în legătură cu o ocupaţie lumească, pentru că îndeletnicirea cu amândouă alungă păcatul. Orice studiu al Torei care nu-i împreunat cu munca (manuală) piere şi pricinuieşte păcat" — spune tratatul Pirche Abbot[501].

Pe când la poporul evreu toată lumea considera munca un lucru de cinste, nu tot aşa era cazul la popoarele păgâne. La acestea judecata asupra muncii varia după clasa căreia aparţineau cei ce se rosteau asupra ei. Filosofii şi literaţii, care aparţineau în general clasei celor avuţi, consideră, cu unele excepţii, munca drept o îndeletnicire inferioară studiului sau gândirii, bună doar pentru sclavi. Cicero spune că toate muncile murdăresc degetele. Cel ce munceşte pentru plată este vrednic de dispreţ. Cu totul altă părere au oamenii din popor. Pentru că trăiau muncind, munca le era dragă şi cinstită. O femeie laudă într-o inscripţie pe un mormânt pe bărbatul ei că a muncit mult pentru ea.

Totuşi lipseşte la păgâni legătura între muncă şi religie, munca nu e văzută ca poruncă divină. Zeii nu muncesc, ci petrec; petrec adeseori în desfrânare[502].

Creştinismul are marele merit că a extins concepţia Vechiului Testament despre muncă, la toate popoarele pe care le-a convertit, completând-o cu alte câteva trăsături pozitive.

Mântuitorul Iisus Hristos n-a rostit vreo sentinţă specială despre muncă, dar a arătat prin pilda Sa şi prin parabolele Sale înalta apreciere ce o acordă muncii. Este un lucru hotărâtor pentru atitudinea creştinismului faţă de munca manuală faptul că Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat pe sine în familia unui teslar şi El însuşi a practicat acest meşteşug până la vârsta de 30 de ani: "Nu este acesta teslarul, fiul Mariei...?" se întreabă concitadinii Săi din Nazaret, uimiţi de învăţătura şi minunile Domnului (Mc. VI,3).

Concomitent cu această muncă fizică înflorea însă înlăuntrul Lui conştiinţa marilor adevăruri religioase şi morale ce avea să le propovăduiască lumii. Munca fizică este îngemănată cu activitatea spirituală de revelaţie a adevărurilor veşnice. Iar când a sosit vremea să se dedice exclusiv propovăduirii, cât de intensă, cât de copleşitoare a fost munca Lui! O muncă desigur spirituală, care pretindea însă eforturi mari, adesea istovitoare. Nu era munca unui visător care făureşte planuri pentru viitor, ci lupta celui ce voia să transforme lumea, să realizeze o omenire desăvârşită pe pământ. Vreme de trei ani de zile, Mântuitorul propovăduieşte fără încetare, mergând din loc în loc, în sate şi oraşe, îmbulzit de popor, urmărit de duşmani, căzând adesea frânt de oboseală după truda zilelor fără răgaz şi a privegherilor de noapte. **"Tatăl Meu lucrează şi Eu lucrez"** (Ioan V,17), este răspunsul Lui. De aceea a venit în lume ca să lucreze şi ca prin lucrarea Lui să mântuiască lumea. Viaţa lui Iisus este aşadar până la 30 de ani muncă fizică îngemănată cu munca spirituală, iar ultimii trei ani muncă spirituală unită cu mare cheltuială de energie fizică. La El nu există contradicţia între munca fizică şi munca intelectuală, ci o armonie desăvârşită. Amândouă sunt expresii fireşti ale persoanei Lui divino-umane. Iar dacă în "Predica de pe Munte" cere ascultătorilor Săi, ca mai înainte să caute împărăţia lui Dumnezeu şi toate celelalte se vor adăuga lor (Matei VI,33), prin aceasta nu diminuează valoarea muncii manuale, ci numai condamnă grija excesivă pentru valorile materiale pământeşti, în detrimentul valorilor veşnice[503].

Aproape toate parabolele Sale le ia din viaţa oamenilor muncitori, însuşindu-şi lauda cu care cinsteşte poporul munca. Toţi ucenicii şi i-a recrutat dintre oamenii muncitori şi în general a vieţuit şi a propovăduit în mijlocul poporului simplu care trăia din munca sa. Lărgirea concepţiei despre rostul muncii este implicată în condiţia de care face Mântuitorul dependentă fericirea viitoare: în faptele de ajutorare a aproapelui. Cine nu dă de mâncare celui flămând, cine nu îmbracă pe cel gol, cine nu cercetează pe cel bolnav, nu va avea parte de mântuire (Matei XXV,34 ş.u.). Dar toate aceste fapte presupun mijloace materiale, pe care Mântuitorul nu admite să şi le dobândească cineva decât prin munca sa. Astfel munca primeşte încă un rost, al patrulea, încadrându-

se în duhul general al creştinismului: ea este necesară pentru activarea iubirii aproapelui.

Privind la viaţa Mântuitorului, Carlyle, marele apologet al muncii, a scris următoarele: "Doi oameni cinstesc, nu trei. Întâi pe muncitorul trudit, care cu unealta lui, scoasă din pământ, cu greu cucereşte pământul şi-l face proprietatea omului. Venerabilă pentru mine este mâna aspră, grosolană, noduroasă, căci ea poartă sceptrul acestei planete. Venerabilă îmi este şi faţa aspră, bătută de vânturi, căci aceasta este faţa unui om care trăieşte cum trebuie să trăiască un om.

Un al doilea om cinstesc eu: pe acela care munceşte pentru cele neapărat trebuincioase spiritului, nu pentru pâinea cea de toate zilele, ci pentru pâinea vieţii. Nu-şi împlineşte şi el datoria când năzuieşte după armonia lăuntrică şi o revelează prin cuvânt şi faptă? Dacă cel sărman şi umil munceşte ca noi să avem hrană, oare nu trebuie cel dotat să muncească pentru acela, ca el să aibă lumină, libertate, nemurire? Pe aceştia doi în toate treptele lor îi cinstesc eu. Tot restul este praf şi pulbere, pe care vântul poate să le sufle unde vrea.

Totuşi e nespus de emoţionant şi când acela care exterior trebuie să muncească pentru trebuinţele cele mai umile ale omului, munceşte şi pentru cele mai înalte. Nu cunosc pe lume nimic mai sublim decât un sfânt care-şi munceşte pământul. Unul ca acesta ne-ar conduce înapoi până la Nazaret şi am vedea lumina cerului ridicându-se din adâcurile pământului"[504]. Cu adevărat în Nazaret, în persoana lui Iisus Hristos se împreună mâna bătătorită de muncă cu revelaţia celor mai înalte valori spirituale; în haina simplă a muncitorului manual se îmbracă lumina dumnezeirii. De observat proporţia: trei ani de propovăduire, douăzeci de ani de muncă manuală, socotind că de la vârsta de 10 ani putea să-şi înceapă ucenicia pe lângă bătrânul Iosif. Dar în amândouă perioadele, efortul fizic se armonizează cu activitatea spirituală.

b) Învăţătura paulină despre muncă. Exemplul personal al Apostolului.

Dintre Sfânţii Apostoli, cel care s-a ocupat în mod direct cu problema muncii şi a dat sentinţe cu caracter de legi în privinţa ei, este Sfântul Apostol Pavel. Învăţătura pe care o dă în acest sens, fie prin viu grai, fie prin epistolele sale, este probată practic cu exemplul personal de viaţă . Dacă este vorba de propovăduirea Evangheliei, el poate spune pe bună dreptate: **"M-am ostenit mai mult decât ceilalţi Apostoli"** (I Cor. XV,10). A parcurs, după aprecierile cercetătorilor, peste 15 000 de km, prin regiuni de munte sau de şes, pe mare sau pe uscat, la sate şi la oraşe, la popoare cu concepţii şi obiceiuri variate, înfruntând primejdii şi greutăţi nenumărate, adesea şi primejdia morţii[505]. Apostolia lui a fost "în osteneală şi trudă, în privegheri de multe ori, în foame şi sete, în posturi adeseori, în frig şi în golătate" (II Cor. XI,27). Pe lângă cele din

afară şi mai mult încă decât ele, îl împresura grija de toate Bisericile (II Cor. XI,28).

Şi totuşi n-a voit să trăiască din activitatea apostolică, n-a vrut să primească răsplata muncii sale duhovniceşti, ci a preferat să lucreze — era "făcător de corturi" (Fapte XVIII,3), ca să-şi câştige pâinea sa şi a celor împreună cu el, prin munca braţelor lui. Aceasta este "lauda" lui, vrednicia la care nu vrea să renunţe. **"Domnul a poruncit celor ce propovăduiesc Evanghelia ca din Evanghelie să trăiască. Dar eu nu m-am folosit de nimic din acestea, căci mai bine este pentru mine să mor decât să-mi zădărnicească cineva lauda"** (I Cor. IX,14-17). Spre a-şi păstra independenţa şi a nu pune piedică Evangheliei lui Hristos, prin faptul că l-ar fi bănuit cineva de a propovădui din dorinţa de câştig, Apostolul ţine mult să nu ceară nimic de la nimeni, ci să-şi câştige cele necesare prin meşteşugul său. **"Argint, sau aur, sau haină n-am poftit de la nimeni, ci mâinile acestea au lucrat pentru trebuinţele mele şi ale celor ce erau cu mine"** (Fapte XX,33-34).

Putem citi aici, dincolo de conştiinţa că este Apostolul lui Hristos, ecoul educaţiei primite încă din pruncie. Deşi fiu de fariseu înstărit, pregătit cu toată grija să devină rabi, tânărul Saul, încă din fragedă copilărie, pe lângă înţelepciunea Legii şi ştiinţele timpului său, învaţă şi meseria de ţesător de corturi, practicată pe scară întinsă în oraşul natal, Tarsul Ciliciei[506]. Nu numai din respectul tradiţional desăvârşit pe care fariseii îl aveau faţă de munca manuală[507] a trebuit el să deprindă o meserie, ci şi din necesitate. El era destinat să devină rabi. Ori slujba rabinilor nu era retribuită materialiceşte. Ei îşi dăruiau învăţătura, nu şi-o vindeau[508]. Nu încape îndoială că tatăl lui Saul, ca un bun fariseu ce era, trebuie să fi exercitat el însuşi o meserie manuală, pe care o va fi transmis şi fiului său. Cu alte cuvinte, el a trebuit să fie nu numai primul dascăl de Scripturi al lui Saul, ci şi meşterul care l-a ajutat să deprindă propria sa meserie[509]. Că va fi lucrat — sau nu — şi-n vreunul din atelierele din Tars, această chestiune nu prezintă un interes deosebit. Esenţialul este că Saul iese din casa părintească suficient înarmat ca să poată da piept cu greutăţile vieţii de toate zilele.

Meseria lui ne este arătată în Fapte XVIII,3. În timpul călătoriei misionare a doua, Apostolul coboară de la Atena la Corint. Aici întâlneşte pe devotaţii săi prieteni: soţii Acvila şi Priscila. Rămâne la ei, căci Apostolul "avea aceeaşi meserie şi lucrau împreună". Erau de meserie "făcători de corturi" (ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τῇ τέχνῃ). Ce-avem să înţelegem prin meseria de σκηνοποιός ? Una din industriile cele mai înfloritoare ale Tarsului era prelucrarea pieilor şi părului (lânei) de capră. Numărul mare al acestor blânde animale care păşteau prin împrejurimile oraşului, oferea suficiente materii prime în acest scop. Părul de capră era spălat în undele Cidnusului, tors şi apoi ţesut. Din aceste ţesături se fabricau pânze pentru corturi, mantale, saci, frânghii marinăreşti şi alte obiecte. La fel din pieile de capră. Pânza din păr de capră era atât de abundentă pe

acolo încât constituia o specialitate a locului. De aici şi numele ei de κιλίκιον (cilicium, după numele provinciei Cilicia).

Fost-a Saul din Tars ţesător de κιλίκιον, cum îl văd mulţi biografi vechi şi noi, sau numai făcător de corturi din pânza aceasta? Sfântul Ioan Hrisostom şi Teodoret sunt de părere că Saul se îndeletnicia cu confecţionarea foilor de corturi sau a învelitoarelor necesare transportării acestora. Sfântul Ioan Hrisostom îl numeşte σκηνορράφος (croitor de corturi)[510]. Ceea ce înseamnă că meseria lui Saul era aceea a unui croitor şi nu a unui ţesător de pânză pentru corturi.

Această ultimă interpretare pare cea mai probabilă, din următoarele motive: a) σκηνοποιός, în înţelesul literal al cuvântului, însemnează "făcător de corturi"; b) deşi specialitatea tarsienilor era ţesătoria, totuşi nu ne putem închipui că într-un oraş în care industria pânzei şi a pieilor de capră era în floare, să nu se fi dezvoltat şi meseria confecţionării corturilor, câtă vreme materialul necesar în acest scop exista din abundenţă. Şi în sfârşit, un argument irezistibil: c) cu toate că, confecţionarea corturilor se va fi făcut pe acea vreme în condiţii destul de primitive, ea necesita totuşi destule unelte pe care este greu de crezut că Pavel, Apostolul lui Hristos, le va fi putut purta cu sine de-a lungul obositoarei sale călătorii misionare. De aceea, biografii mai noi ai vieţii Apostolului Neamurilor înclină spre această ultimă interpretare a lui σκηνοποιός[511].

Câştigul cel mare cu care Sfântul Pavel s-a ales de pe urma deprinderii meseriei de făcător de corturi, nu se cântăreşte cu arginţii. Munca manuală i-a adus pâinea de fiecare zi şi i-a prilejuit bucuria de-a se şti independent, neîmpovărând pe nimeni, dar mai ales i-a deschis drumul spre sufletul lumii oropsite, a celor ce trăiau din munca lor, i-a oţelit forţele de luptă, l-a scutit de bănuiala că-i un vânzător de marfă spirituală, i-a dat argumente împotriva celor care cutreierau satele şi oraşele propovăduind celor naivi fel de fel de învăţături, speculând credulitatea în interesul lor material. Deşi îndreptăţit ca, în schimbul darurilor duhovniceşti, să primească răsplata materială a credincioşilor, prin munca manuală se întreţine singur fără a cădea în sarcina comunităţilor, care lui îi datorau paternitatea (I Cor. IX,11-15). Şi aceasta o face nu din mândrie, sau ambiţie deşartă, ci din convingerea că munca manuală îi aduce un merit în plus pentru dobândirea mântuirii: "**Căci de vestesc Evanghelia n-am cuvânt de laudă, întrucât poruncă mare stă asupra mea. Vai mie, dacă nu binevestesc... Atunci care este plata mea? Aceasta este că, binevestind, pun fără plată Evanghelia lui Hrisos înaintea oamenilor, fără să mă folosesc de dreptul meu din Evanghelie**" (I Cor. IX,16,18).

Ca muncitor manual, Sfântul Apostol Pavel dă expresie înaltei concepţii evanghelice despre muncă, stabilind locul ce i se cuvine în viaţa omenească. În munca manuală el vede: o necesitate de viaţă a omului stabilită de Dumnezeu în ordine naturală; o împlinire a voinţei şi poruncilor lui Dumnezeu; un mijloc de sfinţire a omului şi de luptă împotriva patimilor trupeşti; un mijloc de aplicare a poruncii iubirii de aproapele; un mijloc de apropiere între oameni; un mijloc de progres şi de înălţare a vieţii omeneşti. El concretizează această concepţie

despre munca manuală nu numai prin exemplul vieţii sale, ci şi prin îndemnurile date fiilor săi sufleteşti în epistolele sale şi prin osândirea acelora care duc o viaţă dezordonată sau plină de lenevie, dintr-o greşită înţelegere a învăţăturii Mântuitorului referitoare la grija pentru cele pământeşti şi la cea de a doua Venire, pentru judecata din urmă[512].

Preocuparea de mântuire începând să fie trăită în împrejurările concrete ale vieţii, de membrii primelor comunităţi creştine, se punea problema atitudinii lor faţă de muncă, cât şi faţă de celelalte aspecte ale vieţii obişnuite. Poate şi trebuie să muncească un om preocupat intens de grija mântuirii? Aceasta era una din primele întrebări ce au trebuit să şi-o pună de la început în special creştinii proveniţi dintre păgâni, care nu aduceau tradiţia poporului evreu despre legătura dintre religie şi muncă. Sfântul Apostol Pavel, întemeietorul şi îndrumătorul celor mai multe dintre comunităţile creştine în lumea păgână, trebuia să răspundă la această întrebare. El îşi însuşeşte pentru acest răspuns învăţătura Vechiului Testament, pe care o dezvoltă şi o completează potrivit cu spiritul învăţăturii lui Hristos.

Încă din prima sa petrecere la Tesalonic, care durase numai câteva săptămâni, Sfântul Pavel vorbise Tesalonicenilor, nu în mod întâmplător, ci dând o adevărată poruncă sau lege de viaţă despre datoria muncii: **"Să faceţi fiecare cele ale sale şi să lucraţi cu mâinile voastre, precum v-am dat poruncă"** (I Tes. IV,11). În Epistola a doua către Tesaloniceni revine, accentuând porunca de a munci. Cine nu munceşte este un om care **"umblă fără rânduială"** (II Tes. III,6), un om dezordonat şi producător de dezordine în societate. El nu-şi are un loc al lui în acest proces de respiraţie ordonată a vieţii omeneşti, care este munca. Dimpotrivă, îi tulbură şi pe cei ceilalţi; el n-are nici un rost în lume şi în societate. În plus, cel ce nu munceşte, împovărează şi pe alţii. Am putea spune chiar, că şi în această împovărare a altora stă dezordinea pe care o întreţine, căci nemuncind şi el, nu se produc bunuri suficiente pentru toţi şi vrând-nevrând unii se extenuează muncind peste puteri sau rămânând cu mâncare insuficientă.

Apostolul se dă ca pildă pe sine, care n-a umblat în Tesalonic fără rânduială, ci a muncit ziua şi noaptea[513], ca să nu împovăreze pe nimeni: **"Fraţilor, vă poruncim în numele Domnului nostru Iisus Hristos, să vă feriţi de orice frate care umblă fără de rânduială şi nu după învăţătura primită de la noi. Căci singuri ştiţi cum trebuie să vă asemănaţi nouă, că noi n-am fost fără de rânduială când am fost la voi, căci n-am mâncat de la cineva pâine în dar, ci cu muncă şi cu trudă am lucrat ziua şi noaptea, ca să nu împovărăm pe nimeni dintre voi...Şi auzim că unii de la voi umblă fără nici un rost, nu lucrează nimic, ci se amestecă în treburile altora"** (II Tes. III,6-8,11). Ca să-şi găsească un rost, să nu mai tulbure pe alţii, ca să se liniştească, Apostolul le porunceşte să muncească şi să mănânce din rodul muncii lor: **"Unora ca aceştia le poruncim şi-i îndemnăm în Domnul nostru Iisus**

Hristos ca să muncească în linişte şi să-şi mănânce pâinea de ei agonisită" (II Tes. III,12).

Formulând condiţionarea existenţei prin muncă, într-un verdict aspru dar drept, Sfântul Pavel le aminteşte că încă de când era la ei le dăduse porunca: **"Cine nu vrea să muncească, acela să nu mănânce"** (II Tes. III,10). El dă aici o formulare negativă, dar cu atât mai pregnantă, cuvântului de la Geneză II,15, după care omul, numai lucrând grădina poate să guste din fructele ei. Munca este o datorie şi o condiţie absolută a vieţii. Şi cum Apostolul porunceşte aceasta **"în numele Domnului Iisus Hristos"**, ea este şi o poruncă divină, o datorie religioasă. Creştinii recrutaţi din lumea păgână, obişnuită să dispreţuiască munca, primesc acum o fundamentare religioasă a muncii[514].

Ceea ce adaugă Sfântul Apostol Pavel, din spiritul creştinismului, la concepţia Vechiului Testament despre muncă, este că o face şi mai inevitabilă, întrucât pune la temelia ei în plus iubirea aproapelui. Este o explicitare a poruncii lui Hristos despre ajutorarea aproapelui. **"Cine a furat să nu mai fure, ci mai vârtos să se ostenească lucrând cu mâinile lui, lucru cinstit, ca să aibă să dea celui ce nu are"** (Efes. IV,28). Prin aceasta, munca devine pentru creştin o datorie de la care nu se poate sustrage. Prin muncă omul ajuta pe cel ce nu are şi întrucât de aceasta depinde mântuirea omului, cel ce nu munceşte nu se poate mântui. Dacă legea: "Cine nu vrea să muncească, acela nici să nu mănânce" a putut fi multă vreme ocolită de unii, legea: "Cine nu vrea să muncească, nu se poate mântui" n-a putut şi nu va putea fi ocolită niciodată de nimeni[515]. Aici vede Sfântul Apostol Pavel punctul în care se întâlnesc împărăţia lui Dumnezeu şi munca — factor economic, şi anume: în porunca dragostei. Iubirea de fraţi cere muncă. Fuga de muncă este un păcat împotriva iubirii. Numai munca creează mijloacele cu care pot fi ajutaţi cei lipsiţi[516].

Concepţia şi exemplul Sfântul Apostol Pavel, pe care cu tărie le impune lumii nou născute din doctrina Mântuitorului, provoacă o adevărată revoluţie socială. Munca manuală, care a fost urâtă şi dispreţuită pe scara valorilor, pe încetul îşi ocupă locul ce i se cuvine. De atunci şi până azi această concepţie nouă a luptat din răsputeri cu atâtea obstacole, urcând încet dar sigur pe drumul biruinţei. Ar fi fericit Apostolul Neamurilor să vadă că astăzi omul muncii este tipul omului care stăpâneşte lumea[517]. Dacă Mântuitorul Iisus Hristos a sfinţit munca, Sfântul Apostol Pavel este cel ce a înnobilat-o[518].

PARTEA A IV-A

ÎNCHEIERE:
CONCLUZII. ACTUALITATEA EPISTOLEI

a) Sfântul Apostol Pavel, personalitate de importanţă excepţională pentru istoria creştinismului, primul şi cel mai mare teolog creştin; permanenta lui actualitate.

1. Învăţătura şi faptele Mântuitorului Hristos au fost scrise de evanghelişti, aşa precum le-au văzut şi au auzit, aşa precum ele s-au desfăşurat. În Evanghelii avem învăţătura creştină expusă în liniile sale mari, în punctele sale generale. Cel care a interpretat, a sistematizat şi a aplicat învăţătura Domnului Hristos la realităţile sociale, răspândind-o în lume, a fost Sfântul Apostol Pavel. Socotit de către cercetători cel mai strălucit Apostol al Mântuitorului Hristos, el a fost, fără îndoială, un misionar de geniu şi creştinismul datorează uimitoarea sa râspândire de la început măiestriei neîntrecute a geniului paulin.

Aproape toate cetăţile vechi, în care a pătruns creştinismul, în epoca apostolică, rămân strâns legate de numele Sfântului Pavel[519]. În călătoriile sale misionare, el a înfiinţat comunităţi creştine, în fruntea cărora a aşezat conducători, oameni corecţi şi zeloşi, cu care ţinea legături strânse, fie prin revederi personale, fie prin ucenicii săi, sau prin epistole frăţeşti, pline de sfaturi şi învăţături şi prin care rezolvă mari probleme doctrinare, morale şi sociale. De la el ne-au rămas 14 epistole, din care putem cunoaşte doctrina paulină, teologia sa şi putem desprinde personalitatea marelui Apostol. În acelaşi timp, despre viaţa şi activitatea lui misionară, un alt aghiograf, Sfântul Luca, ne-a lăsat pagini nemuritoare în Faptele Apostolilor.

A avut de înfruntat multe împotriviri de la natură, de la societate, de la duşmanii săi recrutaţi dintre păgâni, dar mai ales dintre fraţii săi de neam (II Cor. XI,22-29). Însă le-a biruit pe toate, căci era înarmat cu credinţă puternică, cu nădejdea în răsplata divină, cu o iubire dogoritoare de Hristos, entuziast în Evanghelia pe care o predica şi convins de triumful ei.

Sfântul Pavel era înzestrat cu o minte mare şi o mare inimă: elocvent, energic, hotărât, blând şi sever, duios şi autoritar, era un om de o complexitate, variaţie şi bogăţie sufletească rară. O personalitate excepţională, uriaşă. Cunoştea teologia iudaică în resorturile ei adânci şi poseda cunoştinţe de drept, morală, istorie. Călătorise mult, avea un orizont larg şi o concepţie largă despre lume; era un iudeu elenist cu o vedere universalistă.

Personalitatea Sfântul Apostol Pavel a atras admiraţia tuturor celor ce s-au ocupat îndeaproape de tot ce a făcut în cei 30 de ani de activitate misionară. Dar nimeni nu l-a înţeles şi nu l-a admirat mai mult ca Sfântul Ioan Hrisostom, cel care a tâlcuit viaţa şi opera marelui Apostol cu competenţa, cu talentul, cu inima şi cu gura sa de aur, într-un chip neîntrecut de nimeni în Biserică. El a scris, de asemenea, "Şapte cuvântări spre lauda Sfântul Apostol Pavel"[520]. Într-una din aceste cuvântări, după ce arată că Sfântul Pavel întrece în virtuţile şi meritele sale pe drepţii Vechiului Testament: pe Abel, Noe, Avraam, Isaac, Iacov, Iosif, Moise, David, Ilie, Ioan Botezătorul şi chiar pe îngerii din cer, Sfântul Ioan Hrisostom exclamă: "Lumea întreagă puneţi-o pe un disc al balanţei, iar sufletul lui Pavel pe celălalt şi veţi vedea atunci că acesta cântăreşte mai greu"[521].

Cu calităţile şi cu meritele personalităţii sale, cu străduinţele şi cu roadele activităţii sale, Sfântul Pavel a fost cel mai mare misionar şi creştin în aceste 20 de veacuri. Nici un ait Apostol şi nici un ierarh încă n-a avut toate însuşirile, simţul, tactul şi succesul lui misionar. El a trăit apostolatul său cu o pasiune fără seamăn, ca pe un destin, ca pe o ispăşire şi ca pe o favoare dumnezeiască totodată. La cei vechi şi la cei noi, un om de importanţa lui excepţională a forţat uimirea unora şi a tulburat vederea altora. Ebioniţii îl detestau, Marcion îl proslăvea, Pavlicienii îl revendicau ca garant al ereziei lor, Luther credea a-l fi redescoperit[522].

Surprinşi şi nedumeriţi de puterea şi de efectul lucrului lui, unii l-au socotit adevăratul întemeietor al creştinismului. Alţii, câţiva, l-au urât cu patimă, ca pe un mare răufăcător, declarându-l nu numai un trădător, ci şi un rival al lui Iisus Hristos. (Nietzche spunea că scrisorile lui Pavel dezonorează creştinismul). Criticismul raţionalist îngust a produs chiar în Germania şi Anglia un curent împotriva lui, ca împotriva unui om funest: "În lături cu Pavel înapoi la Hristos: Los von Paulus! Back to Christ!"[523]. Din aceleaşi prejudecăţi oarbe şi criterii strâmbe a ieşit bizara presupunere a şcolii olandeze, că nu ştim nimic despre viaţa şi doctrina lui Pavel[524].

Alături de astfel de critici, care lucrează fără lumină în galeriile subterane aie sufícienţei şi ipocriziei ştiinţifice tendenţioase şi mincinoase, pot fi aşezate, de asemenea, ipotezele fanteziste şi compătimitoare ale celor care, ca Nietzsche şi ca alţii, au văzut în marele Apostol un simplu om bolnav şi anormal, un psihopat, un om dezechilibrat. Sistemul acesta de a măsura şi a aprecia oamenii poate să fie original şi personal, dar el nu explică nimic din ce a fost şi a făcut Apostolul Neamurilor, şi pierde de aceea orice caracter şi interes ştiinţific. "Sfântul Pavel este un colos istoric — tare şi rezistent ca o stâncă, din care criticii nu reuşeau să rupă"[525].

2. Prin epistolele sale, Sfântul Apostol Pavel este cel dintâi mare scriitor creştin; dintre cărţile neotestamentare, numai originalul aramaic al Evangheliei după Matei este anterior celor dintâi epistole pauline, cele către Tesaloniceni. Scriitor nu de profesie literară, ci de misiune creştină[526], cuvântul lui scris era un

mijloc de acţiune, era faptă de apostol, de organizator, de părinte şi păstor al credincioşilor: este sfat, îndemn, mustrare, mângâiere, îmbărbătare, recunoştinţă, mulţumire, este grijă şi bucurie de misionar, în forma cea mai personală şi mai intimă a sensului care este epistola. În ele sunt, de asemenea, lămurite mari probleme teologice, de organizare bisericească, morale şi sociale. Scrisul lui este scrisul unui om care trăieşte şi simte toate gândurile creştinilor, toate frământările lor. Ca un frate şi ca un părinte, el este totdeauna între ei, stă cu ochii asupra lor, cu urechea la inima lor, îi simte, îi poartă cu sine pretutindeni, are sufletul plin de ei, trăieşte cu ei şi pentru ei, făcându-se tuturor toate şi dobândind pe mulţi pentru Hristos (I Cor. IX,19): **"Cine este slab şi eu să nu fiu slab? Cine se sminteşte şi eu să nu ard?"** mărturiseşte marele Apostol (II Cor. XI,29).

Ca teolog, meritele Sfântului Pavel sunt excepţionale, ca şi chemarea şi personalitatea lui. El, mai ales, a scos creştinismul de sub tutela şi servitutea Legii, sub care îl ţinea curentul iudaizant, puternic în prima generaţie de creştini. "Creştinismul risca să devină o religie nomistă şi formalistă, subordonată faptelor Legii"[527]. Sfântul Apostol Pavel a înţeles şi a exprimat mai bine decât oricine caracterul de religie nouă, independentă, universalistă, o religie a mântuirii, prin jertfa Domnului Hristos şi prin credinţa **"lucrătoare prin iubire"** în El (Gal. V,6). Apostolul Neamurilor a scos cu hotărâre creştinismul din curentul care-l ţinea legat de circumciziune şi faptele Legii iudaice (comp. Rom. III,20,28; Gal. II,16; V,6) şi a făcut aceasta cu nespusă durere pentru fraţii lui de neam, cei neînţelegători (Rom. X,1-4). Misiunea lui la neamuri a asigurat creştinismului un spaţiu larg şi liber, de religie universală. El a dat cel dintâi religiei creştine un cadru teologic, în care avea să se dezvolte şi să se exprime credinţa creştină. El a meditat adânc asupra marilor fapte dumnezeieşti şi mântuitoare ale vieţii Domnului Hristos şi a desprins consecinţele lor dogmatice, pe care le-a tâlcuit şi prezentat în perspectiva iconomiei mântuirii neamului omenesc prin Iisus Hristos şi a dat istoriei universale un tâlc religios. Cel dintâi teolog, mare gânditor creştin şi filosof al istoriei, Sfântul Pavel pune la temelia edificiului doctrinar al creştinismului o piatră unghiulară: pe Hristos cel răstignit şi înviat, pe care l-a tălmăcit în graiul credinţei celei mai înalte şi căruia i-a slujit până la jertfa supremă, până la martiriu. S-a spus despre Sfântul Pavel că este "omul care a exercitat cea mai mare influenţă asupra istoriei lumii"[528], iar rolul lui, în dezvoltarea împărăţiei lui Dumnezeu, a fost pus în comparaţie cu cel al "părintelui celor credincioşi" (Rom. IV, 16-25; Gal. III,6-9). Prin chemarea patriarhului Avraam, Dumnezeu a rupt unitatea primordială a neamului omenesc şi a introdus în istoria lumii dualismul rezultant al particularismului teocratic al poporului lui Israel; prin Apostolul Pavel, Dumnezeu a pus sfârşit particularismului, pentru a ridica omenirea la universalismul mântuirii, infinit superior celui al unităţii naturale dintru început[529].

În cei 30 de ani de misiune creştină, pe marile drumuri ale lumii, el a transplantat creştinismul din Răsărit în Europa, a dus cuvântul Evangheliei de la

Ierusalim şi din ţinuturile de primprejur până în cetăţile Asiei Mici, ale Macedoniei şi Greciei şi în Iliria, apoi mai departe, până la Roma şi în îndepărtata Spanie (Rom. XV,19-24); a cucerit pentru preamărirea numelui lui Hristos o împărăţie mai vastă decât cea cu care Alexandru cel Mare a sporit oarecând gloria coroanei macedonene[530]. Care dintre cei doisprezece ar mai fi putut-o face atât de rapid şi cu atât de bune rezultate? Dumnezeu a vrut s-o facă tocmai el, şi nu altul.

Sfântul Pavel a fost fără îndoială "un om al vremii sale, dar şi un om al lui Dumnezeu "[531]. Această ultimă însuşire topeşte influenţele felurite care au înrâurit asupra structurii lui în întregul armonic al personalităţii sale echilibrate. S-a pus întrebarea dacă s-ar fi realizat în aceeaşi măsură, în alternativa că n-ar fi ajuns Apostolul lui Iisus Hristos. Saul din Tars ar fi fost orişicum un om mare. Natură de elită, personalitate polară de stil nobil şi de posibilităţi geniale, el era "predestinat" să se trudească, să cucerească şi să conducă[532]. Datorează însă enorm creştinismului pentru ceea ce a ajuns, după cum şi creştinismul datorează în bună parte rapida răspândire de la început geniului misionar paulin.

Ca Apostol şi "vasul ales ca să poarte numele Domnului Hristos înaintea neamurilor şi a religiilor şi a fiilor lui Israel..." (Fapte IX,15), cuvântul Sfântului Pavel, prin viu grai sau prin scris, poartă într-însul pecetea autorităţii inspiraţiei divine (Gal. I,11; I Cor. VII,25) şi constituie "dreptar" pentru credinţa şi trăirea creştină (Gal. VI,16). El răspunde şi astăzi, ca şi în veacul apostolic, nedumeririlor şi frământărilor creştinătăţii.

Iată motive pentru care studiul vieţii, al operei şi mai ales al gândirii şi al teologiei pauline "rămâne la ordinea zilei"[533], este de o permanentă actualitate.

b) Actualitatea Epistolei a II-a către Tesaloniceni.

1. Un exemplu în ceea ce priveşte actualitatea operei şi a teologiei pauline îl constituie însăşi Epistola a II-a către Tesaloniceni, atât sub latura dogmatică, ce o caracterizează, cât şi sub aspectul învăţăturilor practice. Sub raport doctrinar, dogmatic, această epistolă lămureşte şi completează învăţătura creştină în legătură cu Parusia Domnului şi evenimentele care o prevestesc şi-i vor succede, chestiune atât de agitată adeseori în istorie, dar încă mai mult la acest sfârşit de mileniu. Întrebarea privind sfârşitul lumii, adică al Terrei, din vechime a preocupat şi preocupă minţile omeneşti. O singură privire asupra istoriei omenirii e de ajuns pentru a ne încredinţa că această chestiune este foarte veche şi în acelaşi timp pururea nouă. "Este veche dar nu îmbătrâneşte şi omenirea de pretutindeni şi întotdeauna s-a interesat şi se interesează de ea"[534].

În ultimele două milenii omenirea a fost avertizată cel puţin o dată într-un secol să fie pregătită pentru a întâmpina "sfârşitul lumii"[535]. Anii care au cunoscut febra şi spaima "sfârşitului lumii" au fost, mai ales, următorii: 500, 1000, 1033,

1198 apoi 1843, 1874, 1900, 1946. Cel mai înfricoşat an se pare că a fost anul 1000, când se împlinea un mileniu de la naşterea Mântuitorului, urmându-i anul 1033, când se împlineau 1000 de ani de la înălţarea la cer a Domnului. Credinţa că "sfârşitul lumii" era apropiat devenise quasi-generală. Mai multe Carte (constituţii) începeau cu aceste cuvinte: "Termino mundi appropinquante", "sfârşitul lumii care se apropie"[536].

Pe la anul 960, un călugăr din Turingia, Bernard, luând ca temei cuvintele enigmatice din Apocalipsă XX,7-8, că "la sfârşitul celor 1000 de ani, Satana va fi dezlegat din închisoarea lui şi va amăgi popoarele", a anunţat public sfârşitul lumii. El a fixat şi anul: 992, dar catastrofa nu s-a produs. Un alt călugăr, Deuthman, a anunţat distrugerea Terrei pentru 25 martie 1000. Spaima a fost atât de mare că poporul, în oraşe, a mers să se închidă în acea zi în biserici, lângă relicvele sfinţilor şi a rămas acolo până la miezul nopţii, pentru a aştepta semnalul judecăţii de apoi şi a muri la picioarele Crucii. Din acea epocă datează un mare număr de donaţii: mulţi lăsau ca moştenire moşii şi alte bunuri mânăstirilor, care le acceptau, predicând în acelaşi timp sfârşitul apropiat al lucrurilor[537].

Ni s-a păstrat din acele vremuri grele o cronică autentică, scrisă pe la anul 1000, de către un călugăr, Raoul Glaber. Autorul, contemporan şi martor ocular la multe fapte pe care le istoriseşte, îşi începe cronica cu aceste cuvinte: "Satana va fi curând deslănţuit, după profeţia lui Ioan, mia de ani fiind împlinită. Tocmai despre aceşti ani vom vorbi noi". Cronicarul istoriseşte despre o serie întreagă de nenorociri, între anii 980-1040: epidemii, foamete, năvălirea ungurilor, care au reînnoit ororile lui Attila. Castel după castel, provincie după provincie erau devastate. Copiii îşi ucideau părinţii pentru a-i mânca; mamele îşi devorau pruncii. De foame, oamenii mâncau reptile, animale dezgustătoare, carne umană[538]. Sfârşitul unei lumi atât de mizere era în acelaşi timp speranţa şi groaza acestei înfiorătoare epoci.

Totuşi anul 1000 a trecut ca şi anii precedenţi şi lumea a continuat să existe. Profeţii se înşelaseră, Iisus fiind crucificat la vârsta de 33 de ani, mia de ani a creştinismului nu conducea mai degrabă la anul 1033? Şi cum tocmai în acel an, la 29 iunie, a avut loc o mare eclipsă de soare, toţi aşteptau catastrofa generală. Sfârşitul lumii nu a venit însă. Din această epocă datează construcţia acelor magnifice catedrale care au traversat epocile şi constituie admiraţia secolelor. Daruri imense erau împărţite cu dărnicie clerului, donaţii, moşteniri continuau a-l înbogăţi. După anul 1000, scrie Raoul Glaber, bazilicile sacre au fost reconstruite din temelie în aproape toată lumea, mai ales în Italia şi Franţa, deşi majoritatea erau încă destul de solide pentru a nu cere reparaţii. Dar popoarele creştine păreau a rivaliza între ele în somptuozitate, ridicând biserici unele mai elegante decât altele[539].

În sec. XII, astrologii au înspăimântat Europa, anunţând o conjuncţie a tuturor planetelor, în constelaţia Balanţei. Aceasta a avut loc, într-adevăr, la 15 septembrie 1186, când toate planetele s-au găsit reunite între 180 şi 190 grade

longitudine. Dar sfârşitul lumii nu a sosit. Celebrul alchimist Arnaud de Villeneuve l-a anunţat pentru 1335. În 1406, sub Carol al VI-lea, o eclipsă de soare, la 16 iunie, a produs panică generală. Vincent Ferrier a scris în 1491 un tratat intitulat: "De la fin du monde et de la science spirituelle"; el dă umanităţii creştine atâţia ani de trăit câte versete sunt în Psaltire: 2537.

Un astrolog german, Stoffler, a anunţat la rândul său, pentru 20 februarie 1524 un potop universal ca urmare a conjuncţiei planetelor. Panica a fost generală. Proprietăţile situate în văi, pe malurile fluviilor, în vecinătatea mării, au fost vândute pe preţ de nimic unor oameni mai puţin creduli. Un doctor din Toulouse, numit Auriol, şi-a construit o arcă pentru el, familia sa şi prietenii săi. Termenul fatal a sosit...şi a trecut[540]. Acest lucru n-a fost o piedică de a fi anunţate noi pronosticuri apocaliptice: pentru 1532, 1584, 1588. Se găsesc în cărţile epocii, îndeosebi în *Chronique des prodiges*, publicată în 1557 de Conrad Lycosthenes, o cantitate cu adevărat fantastică de descrieri şi de figuri, care pun în evidenţă toate aceste spaime ale Evului mediu: comete, soldaţi în nori, lupte în cer etc., totul descris ca fiind cu certitudine văzut de toţi spectatorii.

Desigur, nu putea lipsi de aici celebrul ghicitor Nostradamus — pe numele adevărat Michel de Nostre-Dame, astrolog şi medic francez (1503-1566), autor al unei culegeri de "profeţii". Lui i se atribuie catrenul următor, care a făcut obiectul multor comentarii:

"Quand Georges Dieu cruciffera,
Que Marc le ressuscitera
Et que Saint Jean le portera,
La fin du monde arrivera."

Vrea să spună că atunci când Paştile vor cădea la 25 aprilie (sărbătorea Sfântului Marcu), Vinerea sfântă va fi pe 23 (sărbătoarea Sfântulului Gheorghe) şi Fête-Dieu va cădea pe 24 iunie (Sfântul Ioan Botezătorul) atunci va veni sfârşitul lumii. Acest catren nu era lipsit de maliţiozitate, căci în timpul lui Nostradamus (el a murit în 1566), calendarul nu era încă reformat (acest lucru s-a întâmplat abia în 1582) şi Paştile nu puteau să cadă la 25 aprilie. În sec. XVI, 25 aprilie corespundea cu 15. După reforma gregoriană, Paştile pot ajunge la 25 aprilie; este data sa extremă şi în această zi au căzut sau vor cădea în anii: 1666, 1734, 1886, 1943, 2038, 2190 etc., fără ca această coincidenţă să aibă ca rezultat sfârşitul lumii[541].

O altă prezicere astrologică este aceea a lui William Miller, întemeietorul sectei adventiste, care a anunţat pe baza unor calcule complicate, sfârşitul lumii la o dată precisă: 21 martie 1843. În urma "profeţiei" lui, în Statele Unite s-a produs o agitaţie teribilă, care a cuprins mase largi de oameni. Au apărut ziare de "specialitate" în care se descria evenimentul şi se speculau idei de tot felul. S-au deschis magazine speciale în care se vindeau haine numai de culoare albă pentru cei ce urmau să urce la cer — deci, în ultima clipă a sfârşitului, profiturile magazinelor respective nu dezminţeau spiritul comercial, chiar dacă nu mai rămânea nimeni care să folosească dolarii. Dar...întrucât profeţia nu s-a împlinit

conform prognozei, a fost amânată pentru 21 octombrie 1844. Lipsind şi de data aceasta efectul profeţiei, s-au tras concluzii care nu mai legau evenimentul de o dată precisă sau de un an anume. S-a convenit aşadar că judecata de apoi începuse deocamdată în Ceruri, iar după ce se va încheia acolo, va începe şi pe pământ[542].

Tot în Statele Unite, "Martorii lui Iehova" au aşteptat sfârşitul lumii în anul 1847, fenomenul reactualizându-se cu întregul cortegiu de disperări şi spaime. Dar nu s-a întâmplat nimic. S-a spus atunci că omenirea a scăpat de primejdie prin amânarea sfârşitului pentru anul 1914. Izbucnirea primului război mondial a adus multă popularitate sectei, profeţia fiind considerată bună[543].

Au mai fost "prevăzuţi" ca ani ai "sfârşitului lumii" — dar cu mai puţin ecou în conştiinţa publică — anii 1946 şi 1992, prin tot felul de "prevestiri" vehiculate la vremea respectivă de unele ziare "de senzaţie", pentru cel de al doilea punând în circulaţie chiar unele prevestiri atribuite Sfântului Nifon şi Sfântulului Calinic de la Cernica[544]. De altfel, în perioadele tulburi, mai ales, de după războaie şi revoluţii, n-au lipsit deloc "vizionari", care să-şi ofere confesiunile tiparului, deci cunoaşterii publice, dându-se drept "mesageri ai voinţei divine" şi vizând fie destinul României la acest sfârşit de mileniu, fie destinul întregii planete în acelaşi răstimp, ceea ce reclamă, desigur, circumspecţie şi luciditate[545].

S-au făcut pe seama sfârşitului acestui mileniu atâtea "proorociri", au circulat şi circulă atâtea ipoteze, încât am putea spune că există la ora aceasta o întreagă literatură a "sfârşitului lumii", căreia nu-i scapă nici un detaliu catastrofic, nici o nuanţă din marele colaps prefigurat! Niciodată ca azi, într-o lume culturală, cu acees firesc la lectură şi avidă de cunoaştere şi informare, Apocalipsa Sfântulului Ioan n-a fost mai pasionat actualizată, mai permeabilizată la analogii dintre cele mai consternante şi mai libere în curaj, acestea toate în ciuda interdicţiei exprimate în special în Apocalipsă privindu-i pe răstălmăcitorii textului biblic (vezi: Apoc. XXII,18-19). S-au emis cele mai înfricoşătoare ipoteze, s-au făcut calcule subtile şi evaluări stresante, n-au lipsit din "cercetare" nici computerele şi alte tehnologii de vârf, s-au efectuat analogii istorice, de evenimente, dar şi morale, între realităţi socio-politice şi textele din Apocalipsă.

Intuiţiile vizionare ale oamenilor de ştiinţă confirmă, şi ele, posibilitatea "sfârşitului lumii" prin: catastrofe ecologice, schimbări climatice, epidemii, foamete, războaie nimicitoare, cutremure planetare, valuri uriaşe, erupţii vulcanice şi altele[546]. Un acelaşi deznodământ l-ar putea avea planeta noastră Terra din ciocnirea cu asteroizii de mari dimensiuni[547]. "A sosit momentul — avertizează învăţaţii — să ne privim pe noi înşine dincolo de învelişul material al existenţei în trup, să înţelegem că suntem fiinţe care aparţinem acestui cosmos. Să conştientizăm faptul că civilizaţiile sistemului nostru planetar au fost realităţi ale timpului în evoluţia noastră şi că există o ordine divină implacabilă, în care ne înscriem şi noi"[548].

2. Constatăm deci, că asupra celei de a doua veniri a Domnului Hristos s-au făcut atâtea preziceri senzaţionale — care nu s-au adeverit, încât mulţi privesc acest fapt cu neîncredere şi sunt înclinaţi să nu-i mai acorde importanţă[549]; pe de altă parte, însăşi ştiinţa, prin observaţiile şi previziunile sale indică mijloacele posibile ale "sfârşitului lumii" şi afirmă că starea actuală a acesteia nu este veşnică şi ca atare trebuie să aibă un sfârşit[550]. Este de remarcat şi faptul că ştiinţa, în ipotezele sale, independent de Sfânta Scriptură, a ajuns aproape la aceleaşi concluzii, care fuseseră revelate cu milenii mai înainte de cuvântul lui Dumnezeu. Această remarcabilă concordanţă se poate sesiza atât în indicarea fenomenelor fizice premergătoare şi concomitente actului final al lumii, fenomene de care vorbeşte Mântuitorul însuşi, în cuvântarea eshatologică (Matei XXIV 6,7,29 şi locurile paralele), dar şi în aceea că, după opinia multor învăţaţi, lumea şi în special pământul nu va pieri cu desăvârşire, nu se va întoarce în neant, ci se va transforma într-o "stare nebuloasă subtilă" din care va ieşi "cer nou şi pământ nou"[551].

Ipotezele ştiinţifice despre sfârşitul lumii repetă astfel, ca un ecou minunat, ceea ce cu mii de ani mai înainte a grăit Dumnezeu prin aleşii Săi. Sfânta Scriptură vorbeşte într-o limbă simplă, obişnuită, nu întrebuinţează termeni ştiinţifici. Proorocii şi Apostolii au fost, în cea mai mare parte oameni simpli, nu ştiau astronomia sau alte ştiinţe mai noi. Proorocirile lor despre sfârşitul lumii au fost rostite atunci când însăşi astronomia nu dădea nici cel mai mic punct de reazem, ca să considere ca posibilă o asemenea catastrofă. Fără îndoială, ştiinţa, perfecţionându-se tot mai mult, va găsi noi puncte de legătură cu Sfânta Scriptură în dezvoltarea întrebării despre soarta finală a lumii. Dar oricât ar progresa ştiinţa, oricâte noi orizonturi ar descoperi, ea nu va putea linişti agitarea şi strădania minţii omeneşti, care tinde să pătrundă în viitorul tainic, niciodată nu va aprinde în inima omului raza credinţei şi a speranţei într-o altă viaţă, dincolo de moarte, mai bună, mai dreaptă[552]. Ştiinţa ne spune: va veni sfârşitul lumii şi al întregii omeniri, fie de la cunoscutele forţe ale naturii, fie din eventualele circumstanţe ce o înconjoară. Dar privind înainte, omul fără voie se va întreba: pentru ce există el, de ce există pământul? De la ştiinţă nu va primi nici un răspuns.

Răspuns satisfăcător pentru mintea şi inima omului la neliniştitorul "de ce?", ne dă numai Revelaţia divină. Afirmând ideea de nemurire, ea ne spune că, după învierea şi judecata obştească, împărăţia lui Dumnezeu, pe care o descrie cu atâtă entuziasm Apostolul Neamurilor (I Cor. XV,52-56; I Tes. IV,13-17 etc; a se vedea şi Apoc. XXI-XXII), se va instaura pe deplin; ea va însemna însă pentru cei drepţi o stare de fericire de negrăit, iar pentru cei păcătoşi osândirea la focul veşnic (I Cor. II,9; II Tes. I,5-9). Ambele stări sunt însă condiţionate de starea morală a omului în timpul vieţii sale pământeşti.

Când vor fi toate acestea? Răspunsul ni l-a dat însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, când a zis: **"Iar de ziua şi de ceasul acela, nimeni nu ştie, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, fără numai Tatăl"** (Matei XXIV,36-39; vezi şi Fapte

I,7). Una putem însă afirma cu certitudine, şi anume că istoria pas cu pas merge spre deznodământ şi că acest deznodământ se pregăteşte în ea treptat şi pe cale naturală, aşa încât sfârşitul lumii va fi ca un fruct copt al istoriei de mii de ani[553]. În Sfânta Scriptură sfârşitul lumii se numeşte **"seceriş"** (Matei XIII,30,39), cuvânt care caracterizează cum nu se poate mai bine sfârşitul; lumea singură merge spre sfârşit, **"se coace"**, cum se coc holdele pentru vremea secerişului, care vine la timpul lui, cum vine primăvara, toamna, bătrâneţea, moartea...(Matei XXIV,32-33). Se poate vorbi şi aici de o **"plinire a vremii"** (Gal. III,4).

Biserica, cu înţelepciunea şi experienţa acumulată de-a lungul veacurilor şi urmând cu fidelitate învăţătura şi porunca Domnului nostru Iisus Hristos, când a zis Apostolilor Săi: **"Nu este al vostru a şti anii şi vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa"** (Fapte I,7), nu a fixat niciodată "termene şi soroace" pentru cea de a doua venire a Domnului şi pentru sfârşitul acestei lumi. Ea socoteşte această amânare a **"împlinirii făgăduinţei venirii Lui"** (II Petru III,4), ca **"îndelungă răbdare"** a lui Dumnezeu în vederea mântuirii noastre (II Petru III,15), de vreme ce anii nu se măsoară în planul divinităţii cu unităţi de timp omeneşti (II Petru III,8). Trebuie ca mai întâi să se împlinească, în chip desăvârşit, binecuvântarea, cu caracter şi de poruncă, pe care Ziditorul lumii a adresat-o, la creaţie, protopărinţilor neamului omenesc şi tuturor urmaşilor acestora, când le-a spus: **"Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l supuneţi..."**(Fac. I,28). Cine ar putea susţine, în deplină cunoştinţă de cauză, că neamul omenesc a crescut deja până la măsura plinătăţii capacităţii sale, că şi-a îndeplinit ori este pe punctul de a-şi îndeplini integral menirea de **"a supune pământul şi a stăpâni peste peştii mării şi peste păsările cerului, peste toate vietăţile ce se mişcă pe pământ, peste ierburile şi peste toţi pomii"** (Fac. I,28-30). Mările şi oceanele alcătuiesc, precum se ştie, un izvor uriaş şi practic inepuizabil de resurse alimentare şi de bogăţii, dintre cele mai preţioase, care până acum, n-au fost puse la dispoziţia omului decât într-o măsură cu totul neînsemnată[554].

Aceste consideraţii teologice şi raţionale ne întăresc credinţa şi nădejdea noastră în pronia şi bunătatea divină, privind destinul nostru şi al întregului univers. O veche scriere de adâncă zidire sufletească ne învaţă, cu multă înţelepciune, că: "a cugeta cineva despre sfârşitul lumii poate avea şi folos şi pagubă, în raport cu starea sa intelectuală, după cum şi sabia se poate întrebuinţa spre apărare de duşmani sau spre vătămarea aproapelui. Că de începe cineva a cugeta de sfârşitul lumii, îndată ajunge la sfârşitul vieţii sale şi la înfricoşata judecată ce va să fie, la munca cea veşnică a celor răi şi la răsplătirea ostenelilor celor buni. Un cuget al unui sfârşit ca acesta, este cu adevărat de mare folos omului...Aşa cugeta proorocul şi împăratul David, zicând: "Spune-mi, Doamne, sfârşitul meu şi care este numărul zilelor mele...Cugetat-am la zilele cele de demult şi de anii veşniciei mi-am adus aminte" (Ps.38, 5-6; 76.5; 101,24-25). Iar cugetând cineva de sfârşitul tainei celei neştiute şi din veac

ascunsă şi cercând cu iscodire cele ce vor să fie la sfârşit şi ispitind cu mintea cea deşartă şi neavând cheia înţelegerii a deschide şi a intra în cortul tainelor celor ascunse, unde nu este nimănui slobod a intra, fără numai unuia, Arhiereul bunătăţilor ce vor să fie, a cugeta deci în acest fel la sfârşitul lumii este cu totul nefolositor omului şi este chiar păcat. Căci, precum cartea împărătească, adică scrisoarea pecetluită cu pecetea împărătească, de ar fi îndrăznit cineva să rupă peceţile ei, neavând puterea aceasta, într-adevăr ar fi greşit şi acea îndrăznire nu i-ar fi fost fără primejdie, tot aşa şi aici se cade a înţelege: că taina Domnului cea ascunsă este cartea Împăratului ceresc, cu şapte peceţi pecetluită, despre care vorbeşte Sfântul Ioan Teologul în Apocalipsă (V,1-5) şi pe care nimeni nu o poate deschide fără numai Mielul lui Dumnezeu"[555].

Biserica învaţă că viaţa pământească a omului este un preludiu şi o premisă a celei cereşti; că orice gând, vorbă şi faptă îşi vor primi dreapta răsplată în viaţa viitoare; că moartea fizică este doar o despărţire vremelnică a sufletului de trup şi că, prin învierea morţilor şi prefacerea viilor, la a doua venire a lui Hristos, toţi credincioşii vor intra într-o stare nouă, neschimbătoare şi fără sfârşit. Este firesc deci ca, în preocupările eshatologice ale creştinului, să intre mai întâi grija pentru sfârşitul apropiat al vieţii sale pământeşti: decesul fizic, pe care Sfânta Scriptură îl consideră pedeapsă şi urmare a păcatului strămoşesc (Rom. V,36). De aceea, este mai potrivit pentru creştin ca, mai înainte de a se preocupa de venirea a doua a Domnului şi de judecata de apoi, să se îngrijească de cel mai apropiat moment eshatologic: cel individual, care este totodată şi cel mai important moment de răscruce din viaţa fiecăruia, şi anume de despărţirea sufletului de trup şi de întâlnirea cu Hristos la judecata particulară, care urmează îndată după moarte (Evrei IX,27).

3. Există multe similitudini, multe puncte comune, între preocupările de ordin spiritual ale omului contemporan şi cele ale lumii vechi, între acelea ale creştinilor zilelor noastre şi cele ale primilor cititori ai epistolelor pauline, de la începuturile creştinismului, cu toate că nici râvna, nici virtutea, nici dragostea şi nici solidaritatea creştină nu mai sunt aceleaşi. Apele fluviilor sunt cu atât mai mari, cu cât se apropie de câmpie, dar sunt cu atât mai curate şi mai repezi, cu cât sunt mai apropiate de izvorul de munte din care-şi iau începutul. Acelaşi lucru se poate spune şi despre dezvoltarea creştinismului de-a lungul veacurilor. Aceste similitudini sunt nu numai cu carater general, de vreme ce omul de astăzi, ca şi cel de totdeauna, îşi desfăşoară viaţa, între leagăn şi mormânt, în aceleaşi limite ale condiţiei umane, de aceea şi întrebările privind marile taine ale existenţei sale rămân aceleaşi; dar ele pot fi sesizate şi sub unele aspecte particulare. Asemenea unora dintre tesaloniceni care, socotind că a venit sfârşitul lumii, îşi părăseau îndeletnicirile zilnice, umblând fără nici un rost şi căutând apoi cele necesare pentru trai în truda altora, tot aşa mulţi rătăciţi din zilele noastre, în numele vestirii Parusiei Domnului, cutreieră pe la casele creştinilor noştri şi, prin prozelitism sectar, seamănă în suflete teamă şi dezorientare, dar urmărind

de fapt nu trezirea conştiinţei creştine, ci sfâşierea Bisericii lui Hristos şi a fiinţei neamului nostru românesc.

Cea de-a doua epistolă către tesaloniceni a readus, cum ştim, în sânul acestei comunităţi creştine echilibrul şi calmul. Atât pentru creştinii din Tesalonic, cât şi pentru cei din zilele noastre care s-ar comporta în acelaşi fel, rămân normative, adică principii călăuzitoare, aceste cuvinte ale Sfântul Apostol Pavel: **"În privinţa venirii Domnului nostru Iisus Hristos şi a adunării noastre împreună cu El, vă rugăm, fraţilor, să nu vă clintiţi degrabă cu mintea, nici să vă înfricoşaţi, cum că Ziua Domnului a şi sosit..."** (II Tes. III,1-2). El fixează, după cum am văzut, anumite semne prevestitoare: marea apostazie şi ivirea lui Antichrist, care vor premerge celei de a doua veniri.

Actualitatea Epistolei a doua către Tesaloniceni apare evidentă nu numai sub raport doctrinar, teoretic, dar şi sub latura învăţăturilor practice. Ea ne îndrumă la o viaţă ordonată şi la muncă. Viaţa creştină este, după pilda Mântuitorului şi a Sfinţilor Apostoli, o împletire armonioasă a activităţii spirituale şi a muncii manuale. Rugăciunea şi munca sunt permanent recomandate de către Sfântul Apostol Pavel, cu cuvântul, cât şi prin exemplul personal. Atunci când acei credincioşi din Tesalonic, socotind că se apropie sfârşitul lumii, credeau că munca nu mai e necesară, Apostolul condamnă această rătăcire, scriind: **"Vă poruncim, fraţilor, în numele Domnului nostru Iisus Hristos, să vă feriţi de orice frate care umblă fără rânduială şi nu după învăţătura pe care aţi primit-o de la noi...Căci şi atunci când ne aflam la voi, v-am dat porunca aceata: cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănânce. Auzim însă că unii de la voi umblă fără rânduială, nelucrând nimic, ci iscodind. Unora ca aceştia le poruncim şi îi rugăm în Domnul nostru Iisus Hristos, ca lucrând în linişte, să-şi mănânce pâinea de ei agonisită. Iar de nu ascultă cineva de cuvântul nostru, prin epistolă, pe acela să-l însemnaţi şi să nu mai aveţi cu el nici un amestec, ca să se ruşineze"** (II Tes. III,6,10-14). Munca devine astfel principiu de viaţă şi unul din criteriile de judecată asupra sincerităţii credinţei membrilor comunităţii creştine. Credinţa este verificată în muncă. Când un frate vine din altă parte, poate fi găzduit două-trei zile, pe urmă este îndrumat să muncească spre a-şi câştiga pâinea cea de toate zilele. Cel ce nu vrea să muncească este eliminat din comunitate ca un neguţător de credinţă, căci s-a făcut creştin spre a putea trăi fără muncă. Ajutorarea milostivă îşi are limitele în datoria fiecăruia de a munci.

Atitudinea aceasta a comunităţii creştine a avut ca efect generalizarea muncii şi înlăturarea oricăror încercări de sustragere de la această obligaţie. Dacă privim istoria creştinismului, vedem dezvoltându-se nu numai o comunitate în credinţă, ci şi o comunitate în muncă, comunitate de muncitori, care contribuie la progresul permanent al omenirii. Nu este locul aici de a ilustra prin exemple din toate veacurile această constatare, dar credem că nici un cercetător obiectiv nu poate nega faptul că viaţa creştină e viaţă de muncă şi că, pe bună dreptate,

s-a zis: "creştinismul este religia muncii"[556]. Religia muncii în viaţa lui Iisus Hristos — care a fost muncă, religia muncii în viaţa milioanelor de muncitori creştini cu braţele sau cu mintea, a căror muncă stă la temelia culturii şi a civilizaţiei noastre.

Pe pragul creştinismului, istoria a descoperit nişte unelte de dulgher şi de "făcător de corturi". Dacă Mântuitorul a sfinţit munca, Sfântul Apostol Pavel este cel ce a înnobilat-o. El întrupează în sine pe muncitorul care prin truda braţelor produce bunuri materiale şi prin truda minţii produce bunuri spirituale, fără a se ruşina de munca manuală sau a se mândri cu cea spirituală. El poate fi pus în galeria marilor muncitori şi marilor realizatori ai omenirii. Iar la lumina învăţăturii pauline se luminează peste veacuri credinţa şi conduita creştină, pentru că în fond este aceeaşi cu învăţătura evanghelică, este lumina lui Hristos (Ioan VIII,12; IX,5).

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. F.W.Farrar, **Viaţa şi operele Sfântul Apostol Pavel**, trad. rom. de Nicodim, Patriarhul României, Ed. Sf. Mănăstiri Neamţu, 1941, p.I, pag. 523.

2. Idem, op. cit., pag. 524.

3. Galatia îşi are numele de la nişte triburi celtice venite din Galia, pe la anul 300 î.d.Hr., supuse apoi romanilor la anul 189 î.d.Hr.; la anul 25 î.d.Hr. ea a fost transformată în provincie romană, depinzând de împărat, dar fiind condusă de un propretor cu reşedinţa la Ancira. Mai pe larg la: Pr.dr. Ioan Mircea, **Dicţionar al N.T.**, Bucureşti,1984, pag.176.

4. F.W.Farrar, op. cit., pag. 545.

5. Dr. Vasile Gheorghiu, **Sf. Apostol Paul. Viaţa şi activitatea sa**, p.I, Cernăuţi,1909, pag.270.

6. Oraşul Troa (Troas, Troada), port al Misiei la mare pe coasta de nord-vest a Asiei Mici, în faţa insulei Tenedos. Se află la 18 km sud de străvechea cetate Troia (Ilion), cucerită de ahei în urma "războiului troian". A fost fondat de Antigon, un comandant al lui Alexandru cel Mare. La început purta numele de Antigonia, după numele fondatorului său. Mai târziu însă a primit numele de Alexandria Troas, în onoarea lui Alexandru cel Mare. Cucerit de romani, la anul 133 î.d.Hr., este numit simplu Troas, numire sub care îl găsim şi în N.T. (Fapte XVI,8,11; XX,5 ş.u.; II Cor. II,12; II Tim. IV,13). Augustus l-a ridicat la rangul de colonie romană, cu "dreptul italic" (*jus italicum*). Acest privilegiu le-a fost dăruit locuitorilor de aici datorită interesului (romantic) pe care romanii îl resimţeau către leagănul legendar al măreţiei lor, interes care era să determine pe Constantin cel Mare, ca în loc de Bizanţ, să întemeieze aici capitala răsăriteană a imperiului. Era un oraş comercial înfloritor, ca punct de legătură între Asia şi Europa, mărturie stând ruinele măreţe, care au rezistat timpului. Încă şi astăzi în gura poporului poartă numele de Eski-Stambul (Constantinopolul vechi). Vezi Pr. dr. Ioan Mircea, op. cit., pag.493; Dr. V. Gheorghiu, op. cit. pag.271-272; F.W.Farrar, op.cit., pag.546.

7. F.W.Farrar, op.cit. pag.547.

8. Francezul Ernest Renan şi englezul Ramsay au căutat să dezbrace istorisirea aceasta a lui Luca de caracterul ei minunat, prezentând visul extraordinar al lui Pavel numai ca o reflexiune nocturnă involuntară asupra evenimentelor de peste zi, în sensul că Pavel l-ar fi întâlnit acum pe Luca pentru prima dată. Acesta, zic ei, era originar din Macedonia (Neapolis sau Filipi) şi l-ar fi rugat pe Apostol cu insistenţă să vină în Macedonia, patria sa, şi să predice acolo Evanghelia. Atât această invitare cât şi personalitatea lui Luca l-ar fi impresionat pe Pavel atât de adânc, încât noaptea următoare, impresia primită peste zi s-a condensat în visul istorisit în Fapte. Însă acest mod de a explica nu este corespunzător. Din citirea atentă a textului se vede că apariţia macedoneanului a fost o apariţie extraordinară, reală, obiectivă. De altfel Luca nu este macedonean, ci din Antiohia Siriei, cum vom vedea mai jos. Respectivii învăţaţi s-au lăsat conduşi, pur şi simplu, de aversiunea ce au faţă de minunile şi faptele extraordinare în genere, câte se istorisesc în Sf. Scriptură.

În interpretarea creştină curentă, bărbatul macedonean, care imploră ajutor, întruchipează pe îngerul păzitor al Macedoniei, care solicită sprijinul Apostolului pentru locuitorii acestei ţări, sau însăşi străvechea Eladă, patria zeilor, care cerea ajutor unicului şi adevăratului Dumnezeu. A se vedea: Pr. dr. Grigorie Marcu, **Întâiul itinerar paulin pe**

continentul nostru (Fapte XVI,9-XVIII,19). În "Mitropolia Ardealului", nr. 9-12, 1962, pag.631-641; dr. V. Gheorghiu, op.cit., pag.274.

9. Luca, prescurtare de la Lucanus, era originar din Antiohia Siriei, unde îl aflăm în anul 44 d.Hr., ca membru al Bisericii de aici (cf. Fapte XI,28, după textul B. De asemenea: Eusebiu, **Ist. Biseric.** III,4 şi Fer. Ieronim, **De vir. illustrib.**, c.VII). Ca medic (comp. Col. IV,14), Luca putea să-şi afle uşor ocupaţie într-un oraş maritim, cum era Troa. Nu este lipsită de temei nici ipoteza că el se ocupa cu medicina pe marile corăbii comerciale, care făceau mereu curse între diferitele porturi ale Mediteranei. Aşa se explică prezenţa lui în aceste districte îndepărtate. Este posibil, cum zic unii, ca Sfântul Pavel să-l fi cunoscut de mai înainte, în Antiohia Siriei, ca fiind devotat cauzei Evangheliei. În plus, boala care a zdruncinat pe Apostol în Galatia a fost poate prima cauză care l-a determinat să-l ia ca însoţitor de drum. Sfântul Luca i-a devenit nu numai un devotat colaborator, dar şi biograful marelui Apostol, căruia îi datorăm aproape tot ceea ce ştim sigur despre Apostolul Neamurilor. Vezi: F.W.Farrar, op. cit., pag. 549-551; V. Gheorghiu, op. şi loc. cit.

10. Calea de la Troa până la Neapolis era destul de îndepărtată, de aproape 200 km. Cu toate acestea, Pavel a parcurs-o acum în numai două zile, datorită vânturilor prielnice, pe când altă dată, în direcţia opusă, o parcurge de abia în cinci zile (Fapte XVI,11; XX,6).

11. Oraşul Filipi îşi datora numele regelui macedonean Filip al II-lea (359-336 î.d.Hr.), tatăl lui Alexandru cel Mare, iar renumele — romanilor. Cel dintâi, interesat să pună în siguranţă minele de aur din munţii învecinaţi faţă de desele incursiuni de pradă ale unor triburi tracice, a transformat localitatea Crenides (Izvoare) într-o fortăreaţă puternică, numind-o Filipi. Ceilalţi, după biruinţa repurtată sub zidurile ei, la anul 43 î.d.Hr., de Antoniu şi Octavian Augustus împotriva trupelor comandate de Brutus şi Cassius, ucigaşii lui Caesar, au acoperit-o de favoruri, ridicând-o la rang de colonie cu dreptul italic (cf. Plinius, **Hist. Natur.**, IV,11,18; Dio Cassius, **Ist. Romanilor**, 51,4). În epoca apostolică, Filipi făcea parte din provincia romană Macedonia, fiind legat de Tesalonic, capitala ei, prin Via Egnatia. Era unul dintre oraşele de frunte ale imperiului roman, considerat "Roma Răsăritului", ai cărui locuitori aveau drepturi de cetăţeni romani (Fapte XVI,21) şi alcătuind o mică republică, aproape autonomă. Vezi şi: Pr. dr. Ioan Mircea, op. cit., pag. 163.

12. F.W.Farrar, op. cit., p.II, pag. 9, nota 5.

13. Dr. V. Gheorghiu, op. cit., pag. 295.

14. Egnatia este un port în Italia, unde se termină Via Appia. Continuarea acestui drum roman în Orient, pe celălalt mal al Adriaticei, a primit numele de Via (calea) Egnatia, de la acest oraş al Italiei. Via Egnatia mergea de la vechiul oraş Epidamnus sau Dyrrachium (astăzi Durazzo) şi Apolonia, traversând Epirul, Macedonia şi Tracia până la Bizanţ, pe ţărmul Bosforului. Vezi: L'Abbé Drach, **Les Epîtres de Saint Paul aux Tessaloniciens.** În La Sainte Bible avec commentaires, Paris, 1871, pag. 507; Prof. Iustin Moisescu, **Activitatea Sf. Apostol Pavel în Atena**, Iaşi, 1946, pag. 12, nota 4; Dr. V.Gheorghiu, op. cit., pag. 277.

15. Amfipoli şi Apolonia, oraşe aşezate spre sud-vest de Filipi, de-a lungul ţărmului mării, la distanţă de cca. 50 km unul de celălalt, erau situate în locuri pitoreşti şi cu rezonanţă istorică. Sfântul Pavel nu s-a oprit în aceste oraşe, nesemnalându-se prezenţa unor colonii iudaice mai însemnate şi a vreunei sinagogi, prin intermediul cărora să intre în legătură cu elementul păgân. Vezi: Dr. V.Gheorghiu, op. cit. pag. 296; Gr. Marcu, op. cit., pag. 635; F.W.Farrar, op. cit., pag. 31.

16. Fără să fie amintit vreodată cu numele — nefiind obiceiul în antichitate ca autorii de cărţi istorice să vorbească despre ei înşişi, Sfântul Luca este subânţeles ca fiind prezent, adică participant la toate evenimentele redactate în textul Faptelor Apostolilor la pers. întâia plural. Să se observe această trecere în Fapte XVI,9-10 şi invers: XVI,40 şi XVII,1, pentru a reveni iarăşi la persoana întâia plural la cap. XX,6 şi până la sfârşit.

17. Golful thermaic (Thermaikos, numit astăzi, după numele modern al oraşului, Golful Salonic), este un golf al Mării Egee, situat pe coasta de nord a Greciei, între continent şi Pen. Calcidică; are lungimea de 160 km, lăţimea la intrare, 89 km, ad. maximă, 80 m. Vezi: **Mic Dicţionar Enciclopedic**, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, ed. a II-a, Bucureşti, 1978, pag. 1186.

18. Ἡ πρότερον θέρμη ἐκαλεῖτο , Strabo, VII, pag. 330, fragm. 24; Herodot VII,121; Tucidide lib.1, cap. LXI. Însă Pliniu (IV,36) vorbeşte de Thesalonic şi Thermae, ceea ce ne face să presupunem că vechiul Thermae nu dispăruse complet şi că Tesalonicul fusese la început populat cu locuitori din Thermae şi dăduse astfel numele golfului care scaldă şi astăzi teritoriul său: "Thermae in Thermaico sinu", Pliniu IV,36; Strabo VII,329,330.

În sec. VI d.Hr., Ştefan Bizantinul ne spune că numele primitiv al oraşului a fost Halia. De această părere este şi învăţatul Dimitsas în Ἡ Μακεδόνια, pag. 403,404,422 şi în: Ἀρχαία γεωγραφία Μακεδονία, vol. II, pag. 263. Probabil că Tesalonicul a fost clădit pe locul vechiului sat Halia, situat la câţiva km de Thermae, pe malul mării. A se vedea: L'abbé Drach, op. cit., pag. 506; dr. H.Rovenţa, **Epistola întâia către Tesaloniceni a Sf. Apostol Pavel. Introducere şi comentarii**, Bucureşti 1938, pag.5, n.1.

19. Polibiu (Polybios, 203-120 î.d.Hr.), istoric grec. A scris o istorie universală în 40 de cărţi, începând cu al doilea război punic şi terminând cu transformarea Greciei în provincie romană, adică între 220-146 î.d.Hr.

20. Cf. Strabo VII,330; Dionisios din Halicarnas, **Antichităţile romane**, I,49; Ştefan Bizantinul, **De urbis et populis.** Θεσσαλονίκη. Citat după dr. V. Gheorghiu, **Introducere în Sfintele Cărţi ale Vechiului şi Noului Testament. Epistolele I şi II Tes.**, Cernăuţi, 1929, pag. 538. Vezi şi L'abbé Drach, op. cit., pag. 506; dr. Iuliu Olariu, **Introducere în Cărţile Sânte ale T.V. şi N. (Epistolele I şi II Tes.)**, Caransebeş, 1903, pag.266; A.F.Maunoury, **Commentaire sur les Epîtres de Saint Paul aux Thessaloniciens**, Paris, 1880, pag.469.

21. Strabo (Strabon), geograf şi istoric grec, originar din Pont (c.63 î.d.Hr. — c.19 d.Hr.), autor al celei mai importante opere geografice a antichităţii: "Geografia" (în 17 cărţi), important izvor referitor, între altele la teritoriile locuite de geto-daci.

22. E.Jacquier, **Histoire des Livres du N.T.**, t.I, Paris, 1930, pag.71; L.-Cl. Fillion, **La Sainte Bible commentée d'après la Vulgata**, t.VIII, Paris, 1928, pag.423; dr. V. Gheorghiu, op. şi loc. cit.; pr. dr. Gr. Marcu, **Întâiul itinerar...**,pag.33 etc.

23. Pydna, oraş antic în Macedonia, în apropierea Golfului Salonic. Aici a avut loc, în anul 168 î.d.Hr., bătălia decisivă din timpul celui de al treilea război macedonian (171-168 î.d.Hr., în timpul căruia armata romană a înfrânt pe cea macedoneană, transformând Macedonia în provincie a Romei.

24. Diodor din Sicilia (c.80-21 î.d.Hr.), istoric roman de origine greacă. A scris "Biblioteca istorică", în 40 de cărţi, păstrată fragmentar, care cuprinde istoria lumii antice de la origine până la războiul lui Cezar în Galia (58-51 î.d.Hr.). Vezi şi F.W.Farrar, op. cit., p.II, pag.10.

25. Cf. Strabo, **Geografia**, VII,7,8 şi fragm. 7,10 ş.u. şi XVII,3,25; Ptolemeu, **Geografia** III,13,7. Vezi şi dr. V.Gheorghiu, **Sfântul Apostol Paul**, ed. cit., pag.276.

26. Cf. Strabo, VII,3; Dio Cassius, **Ist. Romanilor**, 53,12.

27. Tacit, **Annale** I,76,80; V,10.

28. Dio Cassius, op. cit., 60,24; Suetoniu, Claudius, 25.

29. Titus Livius (c. 59 î.d.Hr. — 17 d.Hr.), istoric latin, autor al unei istorii a Romei de la întemeiere până în anul 9 d.Hr., în 142 de cărţi ("Ab urbe condita"), din care 35 sunt păstrate aproape complet. Vorbind de Tesalonic, îl numeşte: "caput Macedoniae secundae, sedes praetoris romani et quaestoris" (XLV,29). Strabo, VII,331 şi alţi autori îl numesc simplu: "metropola Macedoniei". Vezi şi R. Cornely, **Historica et critica introductio in Libros sacros**, vol. III (De duabus epistolis ad Thessalonicenses), Paris, 1897, retipărită 1925, pag.397; A.F.Maunoury, **Commentaire sur les Epîtres de Saint Paul aux Thessaloniciens**, Paris, 1880, pag.469 ş.a.

30. "Urba liberae conditionis", cf. Plinius, Historia naturalis IV,36. (Pliniu cel Bătrân, 24-79 d.Hr., istoric, filolog şi literat roman. Cea mai importantă lucrare a sa: **"Istoria naturală"**, concepută ca o enciclopedie, este o adevărată sinteză a cunoştinţelor epocii).

31. Politarhii (πολιτάρχης = ὁ ἄρχων τῶν πολιτῶν se numeau pe atunci dregătorii supremi ai oraşului. Numărul lor nu era totdeauna acelaşi. Pe vremea Sf. Apostol Pavel, în Tesalonic erau cinci, În veacul al II-lea, sub Antoniu Piu (138-161 d.Hr.) şi Marc Aureliu (161-180 d.Hr.), numărul lor a sporit la şase. Ei concentrau sub puterea lor autoritatea juridică şi poliţienească a oraşului. A se vedea: V.Gheorghiu, **Sf.Ap.Paul...**, pag.303; H.Rovenţa, op.cit., pag.6, n.3; O.Tafrali, **Topographie de Thessalonique**, Paris, 1913 şi **Thessalonique des origines aux quatorzième siècle**, Paris, 1919.

32. Spre apus s-a construit arcul de triumf al lui Octavian Augustus, care exista pe vremea Sf. Apostol Pavel şi care s-a păstrat până prin veacul al XIX-lea. Mai târziu, s-a construit la intrare, în partea de răsărit, arcul lui Constantin. Vezi şi: H.Rovenţa, op. cit., pag.6, n.4.

33. L.-Cl. Filimon, op. cit., pag.423.

34. După: F. Vigouroux, în **Dictionnaire de la Bible**, art. Thessalonique, t.V, Paris, 1912, col.2191. Vezi şi V. Gheorghiu, op. cit., pag.298.

35. După Abbot, erau aproape 60.000; numărul acesta e însă exagerat, într-un oraş european de 100.000 de locuitori. După Dickson erau ca la 20.000. Citat după H.Rovenţa, op. cit., pag.6, n.6.

36. A se vedea: Vigouroux, op. cit., col.2192.

37. Vezi Sinaxarul zilei de pomenire a Sf. Ambrozie, din **Minelul** pe Decembrie, ziua 7. De asemenea, F.W.Farrar, op. cit., p.II, pag.33.

38. După L'Abbé Drach, op. cit., pag.507.

39. În 1971, Salonicul număra împreună cu suburbiile: 545.000 locuitori. Vezi **Mic Dicţionar Enciclopedic**, pag.1686 şi **Atlas geografic general**, Ed. did. şi ped., Bucureşti, 1974, pag.170. În prezent oraşul numără peste 700.000 de locuitori (numărul exact 711 990 locuitori, informaţie luată din datele oficiale şi transmisă nouă, la sfârşitul anului 1992, de către doamna IOANIS MISIACULIS, de origine română, din Craiova, căsătorită în apropierea Tesalonicului).

40. Numele de Iason nu-i altceva decât transpunerea în greceşte a ebraicului Iisus (Ioşua). În această privinţă, Iosif Flaviu ne spune despre felul cum iudeii care locuiau

în mediu grecesc îşi schimbau numele după această limbă: "Cel ce avea numele Isus s-a numit Iason" (Antichit., XII,V,1; comp. II Macabei I,7; IV,7). Dovadă că Iason era de origine iudaică aflăm şi la Rom. XVI,21, unde acesta apare între cei pe care Sfântul Pavel îi numeşte: "cei de un neam cu mine" (οἱ συγγενεῖς μου), alături de Lucius şi de Sosipatru. Iason a jucat în Tesalonic rolul pe care-l va avea, puţin mai târziu, Acvila în Corint.

41. Despre aceasta vorbeşte Titus Livius, op. cit., pag.290. Citat după F.W. Farrar, op şi trad. cit., pag. 34-35.

42. F.W. Farrar, op. şi loc cit.

43. Pentru conţinutul predicii Sf. Pavel vezi: V.Gheorghiu, **Sf. Ap. Paul**, pag.299-300; Jacquier, **Les Actes des Apotres**, în Histoire des Livres du N.T., t.I, Paris, 1930, pag.516; C.Toussaint, **Première épitre aux Thessaloniciens**, col.2178. În F.Vigouroux, **Diction. de la Bible**, t.V, Paris, 1912.

44. V.Gheorghiu, op. cit. supra, pag.301; H.Rovenţa, op.cit., pag.7-9.

45. L.-Cl.Fillion, op. cit., pag.423.

46. A.f.Maunoury, op. cit., pag.469; V.Gheorghiu, p.cit., pag.301-302.

47. L.-Cl.Fillion, op. cit., pag.423 ş.u.

48. E.Jacquier, **Histoire des livres...**, pag.73; Tarazi, **I Thessalonians. A commentary**, New York, 1982, pag. 15-16.

49. Englezul Ramsay susţine că Sfântul Pavel a petrecut în Tesalonic timp mai îndelungat şi anume, după calculul său, din decembrie anul 50 până în mai anul 51 d.Hr. Timpul indicat în Fapte priveşte numai timpul cât a predicat. Tot aşa Wendt, care zice că răscoala înscenată de iudei contra lui Pavel nu trebuie să fi urmat numaidecât după trecerea celor trei sâmbete amintite în Fapte XVII,2 şi Polzl, care crede că Pavel ar fi petrecut în Tesalonic aproape două luni. A se vedea: dr. V.Gheorghiu, op. cit., pag.305; H.Rovenţa, op. cit., pag.8.

50. Prof. Iustin Moisescu, op. cit., pag.12, n.2.

51. Amoniu (J.A.Cramer, Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum, t.III, 1844, pag.282) afirmă că, îndeosebi, trecerea la creştinism a femeilor de frunte din Tesalonic a determinat această prigoană. O dată cu depărtarea femeilor bogate de sinagogă, veniturile iudeilor se micşorează. În această afirmaţie Amoniu se întemeiază şi pe Fapte XVII,9, unde se vorbeşte de eliberarea lui Iason din închisoare în schimbul unei cauţiuni băneşti. Vezi prof. Iustin Moisescu, op. cit., pag.11, n.1 şi F.Godet, **Introduction au N.T.**, Les Epîtres de Saint Paul, Neuchâtel, 1892, pag.156.

52. Cf. Tacit, **Annale**, 3,38. Comp. V.Gheorghiu, op. cit. pag.303-304; Gr. Marcu, **Saul din Tars**, Sibiu, 1939, pag.12.

53. Prof. Iustin Moisescu, op. cit., pag.12.

54. V.Gheorghiu, op. cit., pag.305; F.W.Farrar, op. cit., p.II, pag.294.

55. Ibidem.

56. Trochon et H.Lesêtre, **Introduction à l'étude de L'écriture Sainte**, t.III, Paris, 1890, pag.307.

57. Cu toate că la Fapte XVII,10 se spune că: "fraţii au trimis îndată, noaptea, pe Pavel şi pe Sila la Bereea", totuşi puţin mai departe (vers.14) apare şi Timotei alături de dânşii. Este posibil ca Timotei să-i fi urmat la puţină vreme după plecarea lor din Tesalonic.

58. Bereea (în grec. Βέροια sau Καρα-Βέροια), oraş macedonean de munte, îşi are numele de la Bereea, fiica lui Beres sau Feres, fiul lui Macedon, sau, mai probabil, din

cauza mulţimii apelor din acea regiune. În veacul apostolic, se număra între oraşele cele mai însemnate ale districtului al treilea al Macedoniei, a cărui capitală era Pella. Bereea îşi datorează importanţa sa îndeosebi aşezării sale geografice. Zidită pe colinele de la poalele muntelui Bermios (astăzi, Doxia), această cetate domină întinsele şi mănoasele câmpii pe care le udă râurile Axiox (astăzi, Vardar) şi Haliakmon (astăzi, Bistriţa), fiind din această cauză unul dintre centrele de seamă ale Macedoniei. În epoca creştină a devenit un important centru religios. Din vremuri vechi se mai păstrează şi astăzi, unele în întregime, altele în ruine, 50 de biserici. A se vedea: prof. Iustin Moisescu, op. cit., pag.13; dr. V. Gheorghiu, op. cit., pag.306-307.

59. Cicero, In Pison, 36,89. Pison, prefectul Macedoniei, fiind urmărit, fuge din Tesalonic şi se ascunde în Bereea. Prof. Iustin Moisescu, op. şi loc. cit.

60. Vasile Ianoviciu, **Critica verbală sau critica textuală a cărţilor N.T.**, Cernăuţi, 1878, pag.476. Vezi şi V.Gheorghiu, op. cit., pag.307.

61. Din cele trei porturi de pe malul golfului termaic: Pydna, Methon şi Dium, cel din urmă se găsea la 25 km depărtare de Bereea. Calea spre Dium era, într-adevăr, puţin frecventată, dar distanţa nu era mare şi nici greu de parcurs. Vezi: C.Fouard, **Les origines de l'Eglise. Saint Paul. Ses missions**, ed. XVI-a, Paris, 1935, pag.155.

62. Cronologia vieţii Sf. Apostol Pavel, cât şi cea noutestamentară în genere, a fost fixată de învăţaţi prin utilizarea sincronismului, adică evenimentele din viaţa Apostolului le-au raportat la întâmplări determinate în istoria profană, care s-au petrecut în acelaşi timp. Această metodă constă în utilizarea sincronismului de fiecare dată când se poate stabili un raport ferm între un fapt a cărui dată este cunoscută şi un alt fapt nedatat. Există evenimente din viaţa Sf. Pavel care sunt, în chip firesc, într-un raport sincronic cu unele evenimente datate din istoria profană, cele din urmă servind ca puncte de reper pentru a fixa data celor dintâi.

Evenimentele care au fost luate de către învăţaţi ca puncte de reper în fixarea cronologiei vieţii Sf. Apostol Pavel sunt: a) moartea lui Irod Agripa (44 d.Hr.; Fapte XII,23); b) expulzarea evreilor din Roma în urma edictului dat de împăratul Claudiu (49 d.Hr.; Fapte XVIII,2) şi c) înlocuirea procuratorului Felix (52-59) prin Porcius Festus (60-62; Fapte XXV,1). Pe lângă aceste evenimente mai importante au mai fost luate în seamă şi altele ca foametea din Iudeea din timpul lui Claudiu (Fapte XI,28); proconsulatul lui Sergius Paulus în insula Cipru (Fapte XIII,7), căsătoria lui Felix cu Drusila (Fapte XXIV,24) etc. Însă nici unul din evenimentele amintite nu determină o dată cronologică precisă, astfel încât să fie privată de orice îndoială. În 1909 învăţatul Adolf Deissmann (Paulus, Tubingen, 1921, pag.203) scria următoarele: "Până acum nu s-au găsit pietrele care să ne permită a stabili în mod precis anul funcţiunii procuratorilor Felix şi Festus şi al proconsulului Galion şi prin aceasta să înlăturăm o însemnată problemă din istoria creştinismului primar".

Numai că o asemenea inscripţie fusese deja descoperită în ruinele de la Delfi (oraş în Focida, în Grecia centraiă) şi studiată pentru prima oară de scriitorul rus H.Pomtov, într-o lucrare asupra epigrafiei de la Delfi (Odesa, 1894-1895). Atenţia oamenilor de ştiinţă s-a îndreptat asupra acestei inscripţii, în special după ce a fost din nou studiată şi publicată de învăţatul francez E.Bourguet, în 1906. Începând din 1911 inscripţia de la Delfi a intrat în arsenalul marilor învăţaţi din Occident, punându-se datele cronologiei cuprinse în ea în legătură cu viaţa Sf. Apostol Pavel.

Această inscripţie — renumita inscripţie de la Delfi — păstrată numai fragmentar, nu este altceva decât reproducerea, în 12 rânduri pe o placă de marmură, a unei scrisori

adresate de împăratul Claudiu (25 ian. 41 — 12 oct. 54) locuitorilor oraşului Delfi. Din text rezultă că, în timp ce Galion era proconsul în Ahaia (provincie senatorială din anul 44 d.Hr., cu reşedinţa în Corint), împăratul Claudiu a trimis o scrisoare locuitorilor oraşului Delfi, după ce fusese aclamat de 26 de ori ca împărat. Aclamaţiile împăraţilor (de către armată) nu aveau loc la anumite perioade de timp ale anului, ci urmau totdeauna acţiunilor militare victorioase întreprinse de împăraţii Romei. Astfel, un an bogat în victorii militare oferea prilej armatei să aclame pe împărat de mai multe ori decât în anii în care numărul acţiunilor militare era redus.

Fără a intra în amănunte, corelând şi informaţiile din alte documente istorice, aflăm din concluziile învăţaţilor că aclamaţiile a XXV-a şi a XXVI-a au avut loc la sfârşitul anului 51 sau la începutul anului 52, iar aclamaţia a XXVII-a este anterioară datei de 1 iulie 52. Rezultă că scrisoarea lui Claudiu către locuitorii din Delfi a fost trimisă în primăvara anului 52 şi în acest timp proconsul era Galion (cu numele întreg Lucius Iunius Annaeus Gallio).

Durata proconsulatului era de un an şi începea în prima jumătate a lunii aprilie. Se cunosc cazuri când proconsulii au rămas în provinciile lor câte doi ani. Cu toate că nu cunoaştem data plecării lui Galion din provincia Ahaia, totuşi este foarte puţin probabil ca el să fi rămas în funcţia de proconsul mai mult de un an. Fratele său, Seneca, ne informează că acesta era suferind şi clima Corintului influenţa rău asupra sănătăţii lui.

În primăvara anului 52, Galion, găsindu-se la Corint, putea fi la începutul sau la sfârşitul activităţii sale în Ahaia. În primul caz, anul său de proconsulat a fost 52-53, iar în al doilea caz 51-52. Fiecare din aceste două opinii îşi are partizanii ei. Pare mai probabilă ultima ipoteză, deoarece găseşte elemente de sprijin chiar în conţinutul inscripţiei de la Delfi. Rezultă din aceasta că Galion, după ce soseşte şi se instalează în Corint, primeşte o delegaţie din partea locuitorilor oraşului Delfi, care îi expune doleanţele lor. El cercetează cu atenţie stările din acest oraş şi apoi se adresează împăratului. Claudiu răspunde prin scrisoarea al cărei conţinut constituie textul inscripţiei de care este vorba. Ţinând seama de distanţa dintre Delfi, Corint şi Roma, precum şi de mijloacele de comunicaţie în vechime, suntem datori să acordăm câteva luni pentru desfăşurarea acestor evenimente. Această perioadă de timp nu poate fi cuprinsă între data sosirii lui Galion la Corint, dacă aceasta a avut loc în aprilie 52, şi data aclamaţiei a XXVII-a, care este anterioară zilei de 1 iulie 52. Este mai normal să vedem desfăşurându-se toate aceste evenimente, care au precedat inscripţia de la Delfi, în ultimile luni ale anului de proconsulat al lui Galion, care, în acest caz, a durat din luna aprilie 51 până în aprilie 52.

Întâlnirea dintre Galion şi Sfântul Pavel s-a petrecut curând după sosirea proconsulului în Corint. Ea a fost provocată de către iudeii care s-au împotrivit predicii Sf. Pavel şi care, ridicându-se împotriva lui, l-au dus la tribunal şi l-au învinuit înaintea lui Galion că îndeamnă pe oameni să cinstească pe Dumnezeu într-un fel potrivnic Legii mozaice. Apostolul a vrut să se apere, dar Galion l-a oprit şi a clasat procesul, rostind următoarea sentinţă: "De s-ar fi săvârşit vreo nedreptate sau vreo faptă rea, o iudeilor, v-aş asculta precum se cuvine. Dar de vreme ce este vorba despre nume, despre învăţătura şi despre Legea voastră, toate acestea vă privesc pe voi înşivă, pentru că eu nu vreau să fiu judecător pentru ele" (Fapte XVIII,14-15). Apoi Galion i-a alungat pe iudei de la tribunal, fără să le mai dea vreo atenţie şi a eliberat pe Sf. Pavel, garantându-i libertatea şi ocrotindu-l ca pe un cetăţean roman.

Graba iudeilor de a smulge o sentinţă arbitrară împotriva Sf. Pavel curând după sosirea înaltului magistrat roman în Corint, a prins deci bine Apostolului, care a putut petrece încă "multe zile" în linişte în capitala provinciei.

Acest episod, care se încheie în chip fericit pentru marele Apostol, prezintă pentru cercetători importanţă ca punct de reper în stabilirea aproximativă a cronologiei pauline. El s-a petrecut nu mult după sosirea la post a lui Galion, adică, potrivit concluziilor desprinse din studiul inscripţiei de la Delfi, în prima jumătate a anului 51. De aici rezultă că sosirea Sf.Pavel la Corint s-a petrecut cel puţin cu câteva luni înainte, adică în toamna anului 50, sau începutul anului 51. Plecând de la această dată, fie în urmă spre momentul convertirii, fie înainte spre captivitatea din Roma, putem orândui cronologia vieţii şi activităţii marelui Apostol.

În această determinare cronologică, deşi inscripţia de la Delfi e o puternică piatră de hotar, rămâne totuşi un anumit grad de aproximaţie, un joc de aproape trei ani, după cum învăţaţii încadrează, în raport cu ea, anul de proconsulat al demnitarului roman, cât şi episodul întâlnirii acestuia cu Sfântul Pavel, la un interval mai mic sau mai mare după sosirea lui la post. De aici decurg unele diferenţieri de datare între învăţaţi. Însă dincolo de aceste aspecte, inscripţia de la Delfi confirmă o dată în plus veridicitatea şi exactitatea ştirilor istorice transmise nouă de către Sfântul Luca, cronicarul activităţii pauline, cât şi de către ceilalţi autori sacri noutestamentari.

Dintre studiile privind inscripţia de la Delfi publicate în lb. română amintim: dr. Grigorie Pişculescu (Gala Galaction), **Inscripţia de la Delfi.** În "Biserica Ortodoxă Română". 1923, pag.324-327; dr. V.Gheorghiu, în rev. Candela, 1924, pag.327-330; pr. Constantin Nonea, **Cum se poate orândui cronologia vieţii Sf. Apostol Pavel pe baza inscripţiei de la Delfi?**, Iaşi, 1935; prof. dr. N.I.Nicolaescu, **Cronologia paulină.** În rev. "B.O.R.", 1942, nr.5-6, pag.177-203; prof. Iustin Moisescu, **Activitatea Sf. Apostol Pavel în Atena**, Iaşi, 1946, pag. 5-10.

63. C.Toussaint, op.cit., pag.12.

64. Vezi pe larg: L-Cl. Fillion, op. cit., pag.424; A.Brassac, **Les Epîtres aux Thessaloniciens.** In Manuel bibiique, t.IV, Paris, 1915, pag.191.

65. H.Rovenţa, op. cit., pag.12.

66. Ibidem.

67. C. Toussaint, **Epîtres de Saint Paul...**, pag.137; Fillion, op.cit., pag.448; E.Jaquier, Histoire des livres..., pag.90; Trochon et Lesêtre, op. cit., pag.318.

68. C. Toussaint, op. şi loc. cit.

69. ibidem.

70. Apropierea anului 1000 a provocat în Europa o panică greu de imaginat azi. Scriitorul suedez August Strindberg (1849-1912) a evocat psihoza care cuprinsese Europa la sfârşitul primului mileniu, surprinzându-o în inima Italiei, la Roma. Foarte sugestivă în acest sens, "miniatura istorică" publicată sub titlul: **"Sfârşitul lumii nu a avut loc"**, de A. Strindberg, în rev. Magazin istoric, anul VI, nr.7, iulie, 1072, pag.71-76. A se vedea pentru aceeaşi idee şi: Camille Flammarion, **La fin du monde**, Paris (fără an), pag.179-200.

71. R.Cornely, **Introduction...**, III, pag.404 ş.u.

72. Teodoret zice: Eu socotesc că cea dintâi epistolă scrisă a fost epistola întâia către Tesaloniceni... A doua epistolă către Tesaloniceni a fost scrisă numai la puţină vreme după aceea". Vezi: Teodoret al Cirului, Explicarea celor 14 epistole ale Sf. Ap. Pavel. Trad. Pr. Olimp N. Căciulă, în rev. Glasul Bisericii, anul XIV, nr.5-6, 1955, pag.302. A se vedea

şi: C.Toussaint, **Epîtres de Saint Paul**, pag. 94; F. Godet, **Introduction...**, pag.191-192; A.Bassac, **Manuel biblique**, pag.201; Fillion, op.cit., pag.449; Iuliu Olariu, **Introducere...**, pag.271; V.Gheorghiu, **Introducere...**,pag.551, etc.

73. Trochon et Lesêtre, **Introduction...**, pag.318.

74. V.Gheorghiu, op. şi loc. cit.

75. Aceste date oscilează între anii 50-53, chiar începutul lui 54. Iată câteva exemple: F.Prat — 50-51; Brassac — 51-52; Goguel — 50-51; Jacquier — 51-52; Trochon şi Lesêtre — 53; F.Godet — 53; Fillion — 53-54; Iuliu Olariu — 53-54; N.Popescu-Ulmu — 53-54; Arhim. Iuliu Scriban — 50; V.Gheorghiu — 52-53; Prof. N.I.Nicolaescu şi Gr. Marcu — 51-52; Pr. Prof. Constantin Corniţescu — 51-52; Pr. Prof. Vasile Mihoc — 51-52. Se poate observa că, după studierea inscripţiei de la Delfi, majoritatea învăţaţilor fixează anii scrierii celor două epistole de care vorbim între anii 51-52.

76. A se vedea: C.Toussaint, **Epîtres...**, pag.94; Iuliu Olariu, **Introducere**, pag. 271; R. Cornely, op. cit., pag.407-408; Arhim. Melchisedec, **Introducere în Sfintele Cărţi ale V. şi N.T.**, p. II (N.T.), Iaşi, 1860, pag.47; V.Gheorghiu, **Introducere...**, pag.552.

77. Ibidem.

78. Vezi: V.Gheorghiu, op. şi loc. cit.

79. F.Godet, **Introduction...**, pag.192-193; Fillion, op. cit., pag.449.

80. F.Godet, op. cit., pag.193.

81. Fillion, op. şi loc. cit.

82. Diac. prof. N.I.Nicolaescu, pr. prof. Gr. Marcu, pr. prof. Sofron Vlad şi pr. prof. Liviu Munteanu, **Studiul Noului Testament**, manual pentru Institutele Teologice, ed. a II-a, Bucureşti, 1977, pag. 24-25.

83. V.Gheorghiu, **Introducere...**, pag.544.

84. F.Godet, **Introduction...**, pag.192.

85. L.Hug, **Einleit in die Schriften des N.T.** ed.3, t.I, pag.28. După Fillion, op. cit., pg.9.

86. Ibidem.

87. V.Gheorghiu, op. şi loc. cit.

88. Până şi în Roma. încă din timpul Cezarilor, se vorbea limba greacă: era limba ştiinţei, a societăţii, a familiei chiar. După expresia cuiva: "se scrie, se vorbeşte, se râde, se plânge, se iubeşte în greacă." Şi astfel, supremaţia intelectuală a limbii greceşti întrece supremaţia legală a limbii latine. Claudiu zicea unui barbar care vorbea greaca şi latina: "Tu ştii ambele noastre limbi" (Suetoniu, Claudius, XLIII). Aceasta, în timp ce literaţii greci, ca Plutarh, ignorau latina. Primii autori creştini au scris toţi în greacă. De asemenea, cultul divin, liturghia şi citirile biblice, în primele trei secole, la Roma se făceau în limba greacă. Papa Victor I (190-199?) este citat ca primul care s-a servit de latină în Biserica din Roma. Vezi: Trochon şi Lesêtre, op. cit., pag.88.

89. A se vedea: E.Jaquier, **Etudes de critique et de philologie du N.T.**, Paris, 1920, pag.141-145; Trochon şi H.Lesêtre, **Introduction...**, pag.300-304; J.E.Frame, **Commentary on the Epistles to the Thessalonians**, Edinburg, 1912, pag.32-34; G.Milligan, **Saint Paul's Epistles to the Thessalonians**, Edinburg, 1908; P.Lemonnyer, **Épitres de Saint Paul**, p.I, Paris, 1906, pag.125, etc.

90. Fer. Ieronim, **Coment. la Galat.** VI,1; Efes. III,1; Ep.CXXI,10. P.L., t.22.

91. Numărul expresiilor proprii Sf. Pavel în epistolele sale, lăsând în afara calculului pe cea către Evrei, a fost evaluat de învăţaţi la cca. 600 de expresii, adică mai

mult de a zecea parte din cele cca. 4700 cuvinte care constituie în total vocabularul N.T. Vezi: Fillion, op. cit., pag.10, n.2.

92. Paranomaze înseamnă îngrămădire de cuvinte care sună la fel dar au înţeles deosebit.

93. Trochon şi Lesêtre, op. cit., pag.300; Fillion, op. cit., pag.10.

94. Fillion, op. şi loc. cit.

95. Idem, op. cit., pag.10,n.3.

96. L'Abbé Drach, **Saint Paul**, pag. LXXVII. Iată cum caracterizează Bossuet scrierile Sf. Pavel: "Discursul său, departe de a curge cu acea dulceaţă plăcută, cu acea egalitate temperată pe care o admirăm la oratori pare inegal şi fără urmare, la cei care nu l-au pătruns destul, şi delicaţii pământului care au, spun ei, urechile fine, sunt ofensaţi de duritatea stilului său neregulat. Discursul Apostolului este simplu, dar gândurile sunt toate divine. Dacă el ignoră retorica, dacă dispreţuieşte filosofia, Iisus Hristos le ţine locul la toate şi numele Său pe care îl are întotdeauna pe buze, misterele Sale, pe care le-a tratat atât de divin, vor face simplicitatea sa foarte puternică. El, acest ignorant în arta de a vorbi bine, va merge, cu această vorbire aspră, cu această frază care indică străinul, în acea Grecie poleită, mama filosofilor şi a oratorilor şi, în ciuda rezistenţei lumii, va înfiinţa mai multe biserici decât a câştigat Platon dicipoli prin acea elocinţă pe care a crezut-o divină...Roma însăşi va auzi glasul său şi într-o zi acest oraş, stăpânul lumii, se va socoti mai onorat de o scrisoare a stilului lui Pavel adresată cetăţenilor săi, decât de faimoasele discursuri pe care le-a auzit de la Cicero", Bossuet, **Panegirique de Saint Paul**, p.I. După Trochon şi Lesêtre, op. cit., pag.301-302.

97. W.Ramsay, **The first Christian Century. Notes on Dr. Moffatt: Introduction to the Literature of the New Testament.** Citat după E.Jacquier, Études de critique..., pag.37-38.

98. E.Jacquier, op.cit., pag.125.

99. A.Brassac, **Manuel biblique...**, pag.177. Iată cum ne înfăţişează un biograf al Sf. Pavel felul său de a scrie şi efectul extraordinar asupra cititorului: "Să ne întoarcem în gândul nostru cu două mii de ani înapoi. Ne coborâm în Corint şi urcând scările unei case — să zicem bunăoară a lui Ştefanas — intrăm într-o cameră parchetată, în întunericul căreia luminează mistic o candelă. Figuri cu feţele seriose stau în genunchi. E linişte adâncă, sfântă. Simt cu toţii că în mijlocul lor e Domnul. Cineva ia în mână o scoarţă şi citeşte răspicat, cuvânt de cuvânt, o scrisoare de la Pavel. Dar vouă şi pace de la Dumnezeu — aşa începe, ca o solie din cer. Vorba blândă curge, ca şi când mâna duioe a unei mame adie cu gingaşe dezmierdări bucleie aurii de pe fruntea unui sărman copilaş, ori a unui fiu pierdut...Dar deodată se ridică mâna aspră a unui tată gata să aplice lovitura pedepsitoare...Asprimea se schimbă repede în accente tânguitoare pentru prea multă nemulţumire...tună însă din nou, ca şi când Moise ar fi spart în mânie tablele legii... Ca din depărtări răsună dorinţa de moarte a unui om chinuit peste măsură...veselă se ridică triumfătoare nădejdea învierii şi vieţii de-a pururi fericite. Toate, toate vrea să le spună Apostolul, aşa cum le simte în inimă. Şi când la sfârşit se citeşte: "Închinăciunea cu mâna mea a lui Pavel", repede se ridică toţi de la locurile lor, bărbaţi, femei şi copii se strâng în jurul celui ce ţine în mână papirusul şi ar vrea să vadă scrisoarea părintelui lor atât de iubit, cu slovele ei mari şi groase. Mâna care le-a scris poate că numai în ceasul acela a fost dezlegată de la stâlpul chinurilor. Citesc apoi cu toţii împreună cele ce urmează, scrise de aceeaşi mână: "Maran atha, Domnul vine! Darul Domnului nostru Iisus

Hristos cu voi. Dragostea mea cu voi cu toţi în strâmtorări şi primejdii pănă la martiriu." Vezi: Mitrop. Nicolae, **Pavel, Apostolul lui Iisus Hristos. Tablou biografic după Konrad Kirch.** Sibiu, 1931, pag.35-37.

100. "Quotiescumque Paulum apostolum lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua". Fer. Ieronim, Către Pammack. Ep, XLVIII,13. Citat după Fillion, op. cit, pag.10.

101. ἅπαξ λεγόμενα, termen tehnic care desemnează cuvinte şi expresii întâlnite o singură dată, adică într-o singură scriere a unui autor.

102. E.Jacquier, **Études de critique...**, pag.148.

103. După E.Jacquier, op. cit., pag.140.

104. Idem, pag.130; 105. Ibidem.

106. C. Toussaint, **Épitres de Saint Paul...**, pag.140.

107. **Învăţătura celor 12 Apostoli** XVI,4. Citat după: Scrierile Părinţilor Apostolici, trad. Pr. D.Fecioru, Bucureşti, 1979, pag.32.

108. **Epistola lui Barnaba** XV,5. După Scrierile Părinţilor Apostolici, trad. cit., pag.133.

109. Citat după: **Scrierile Părinţilor Apostolici**, trad.cit., pag.213. În Migne, P.G., t.V, col.1014.

110. Sf. Iustin Martirul, **Dialogul cu iudeul Trifon**, cap.110 (CX). Citat după Părinţi şi scriitori bisericeşti, vol.2. Apologeţi de limbă greacă, Bucureşti, 1980, pag.220-221.

111. Clement Alexandrinul, **Stromata** V,3. În Migne, P.G., t.IX, col.35.

112. "Et iterum in secunda ad Thessalonicenses de Antichristo dicens ait: Et tunc revelabitur iniquus, quem Dominus Iesus Christus interficiet spiritu oris sui". Sf. Irineu, **Adv. haer.**, III,7,2; V,25,1. Migne, P.G.,t.VII, col.865 şi 1189.

113. "Et in secunda, pleniori solicitudine ad eosdem: Obsecro autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Iesu Christi et congregationem nostram ad illum, ne cito commoveamini animo". Tertulian, **De resurrectione carnis**, XXIV. Migne, P.L.,t.II, col.171.

114. Sf. Atanasie cel Mare, în **Epistola festivă 39** din anul 367, ne dă o listă a cărţilor N.T., care corespunde întru totul canonului nostru de azi.

115. După Sf. Chiril al Ierusalimului numărul cărţilor sacre nu este o chestiune de preferinţă personală; trebuie să se urmeze neabătut tradiţia Bisericii. Iată, în această privinţă, textul său ferm şi tranşant: "Pentru dragostea adevărului, învaţă lângă biserici care sunt cărţile V.T. şi care sunt cele ale N.T. Şi nu îmi citi nimic din apocrife. Căci dacă tu nu ştii conţinutul a ceea ce este recunoscut de toţi, pentru ce îţi pierzi vremea cu ceea ce este îndoielnic?...Din N.T. cele patru Evanghelii singure; celelalte sunt pseudoepigrafe şi vătămătoare. Maniheii au scris şi o evanghelie după Toma, care, prin abuzul bunului renume al cuvântului apostolic, corupe sufletele cele simple. Primeşte, de asemenea, faptele Apostolilor, apoi cele şapte epistole: a lui Iacob, Petru, Ioan şi Iuda. Ca o pecete a tuturor scrierilor şi ucenicilor, pentru a sfârşi, cele 14 epistole ale lui Pavel. Tot restul va trece pe planul al doilea şi ceea ce nu este citit în Biserică, nu citi în particular, după cum tu ai învăţat". Cateheza a IV-a, 33-36.

116. Sf. Grigorie de Nazianz, într-unul din poemele sale, ne-a lăsat un catalog al cărţilor N.T. în versuri. Iată acest poem: Ἤδη δ'ἀρίθμεις καὶ νέου μυστηρίου Ματθαῖος μέν ἔγραψεν Ἑβραίοις θαύματα Χριστοῦ, Μάρκος δ' Ἰταλίῃ, Λουκᾶς δ'Αχαϊάδι, πᾶσι δ' Ἰωάννης Κήρυξ μέγας οὐρανοφοίτης Ἔπειτα πράξεις τῶν σοφῶν ἀποστόλων, Δέκα δέ Παύλου τέσσαρες τ'ἐπιστολαί, Ἑπτὰ δὲ καθολικαί, ὧν Ἰακώβου μία, Δύω δὲ, Πέτρου,

τρεῖς δ'' Ιωάννου πάλιν, 'οὐδα δ'ἐστὶν ἑβδόμη. πάσας ἔχεις Εἴ τε δὲ τούτων 'εκτός, οὐκ ἐκ γνησίαις. În **Migne**, P.G., XXXVIII, col.845. Ca poet al canonului, Sf. Grigorie va fi depăşit de Amfilohie de Iconiu (+394). Acesta din urmă, într-un poem iambic adresat către Seleucus, inserează canonul cărţilor sfinte ale V.T. şi N.T. Partea referitoare la N.T. cuprinde 31 versuri. Se află în **Migne**, P.G.XXXVII, col.1577-1600. Vezi: Lagrange, **Histoire ancienne du cannon...**, pag.116 şi 117.

117. A se vedea: Diac. prof. N. I. Nicolaescu, pr. prof. Gr. Marcu, pr. prof. Sofron Vlad şi pr. prof Liviu Munteanu, op. cit., pag.20.

118. Gala Galaction, printr-o frumoasă metaforă, aseamănă aceste patru mari epistole pauline scăpate de asediul critic cu nişte drapele militare, ciuntite de gloanţe, dar rămase întregi şi glorioase, pe câmpul unei bătălii câştigate. Vezi studiul: **De la "mormântul gol" la porţile Damascului.** În rev. Studii Teologice, nr.7-8, 1951, pag.386.

119. L'abbé Drach, **Épîtres de Saint Paul**, pag.540.

120. După F.Godet, **Introduction...**, pag.194.

121. Ibidem.

122. A.Brassac, **Manuel biblique**, pag.186.

123. Schrader, **Apostel Paulus**, Leipzig, 1836.

124. Mayerhoff, **Der Brief an die Colosser**, 1838, pag.IX.

125. Kern, **Tüb. Zeitschrift f. Theologie**, 1839, 2, pag.145 ş.u.

126. Fr.Chr.Baur, **Der Apostel Paulus**, II, 1845, pag.94 ş.u.

127. A.Brassac, op.şi loc. cit.

128. Iuliu Olaru, **Introducere...**, pag.271. Ferdinand Christian Baur, fondatorul şcolii critice de la Tübingen, împreună cu colaboratorii săi, a aplicat scrierilor N.T. schema dialecticii hegeliene: teză, antiteză, sinteză. Teza constă, după el, în filiaţiile iudaice ale creştinismului, legate de Petru şi ceilalţi apostoli menţionaţi în Evanghelie; antiteza o reprezentau tendinţele de îndepărtare a creştinismului de iudaism, reprezentate de Apostolul Pavel. Din conflictul celor două tendinţe s-au născut Evangheliile, considerate ca expresie a sintezei hegeliene a celor două orientări contrare. Vezi: Octavian Creţan, Cuvânt înainte la: Zenon Kosidowski, **Povestirile Evangheliştilor**, Bucureşti, 1983, pag.VII.

129. A.Brassac, op. şi loc. cit.

130. Idem, pag.187.

131. Ibidem.

132. Vezi: F.Godet, op. cit., pag.196; L'Abbé Drach, op. cit., pag.570; V.Gheorghiu, **Introducere...**, pag.546.

133. Un rezumat foarte concis privind aceste obiecţiuni la: V.Gheorghiu, op. cit. supra, pag.547; R.Cornely, **Introduction**, III, pag.412 sq.

134. F.Godet, **Introduction**, pag.198.

135. Idem. op. cit., pag.201.

136. V.Gheorghiu, op. cit., pag.548; C.Toussaint, **Épîtres de Saint Paul**, pag.138.

137. Cf. R.Cornely, **Introd.**, III, pag.414.

138. Trochon et Lesêtre, op. cit., pag.315.

139. După F.Godet, **Introd.**, III pag.197.

140. Idem, op. cit., pag.201.

140a. Ibidem.

141. Zenon Kosidowski, **Povestirile Evangheliştilor**, trad. rom. Anda Maria Mareş, Bucureşti, 1983, pag.119.

141a. Idem, op. cit., pag.118.

142. După Henri Delafosse, patru autori au lucrat succesiv la alcătuirea epistolei a II-a către Tesaloniceni. Primul este Pavel, căruia îi atribuie, cu unele rezerve pasajele: I,1-2; 3-10; III,1-2,17-18; al doilea este autorul disertaţiei asupra datei venirii lui Hristos: II,1-12, pe care îl plasează în împrejurimile anului 135, adică în contextul revoltei iudeilor, sub conducerea lui Barcochba, pe timpul împăratului Adrian; al treilea este un autor marcionit care a găsit epistola în starea de manifest apocaliptic şi a îmbogăţit-o cu maxime religioase şi căruia Delafosse îi atribuie: I,11-12; II,13-17; III,3-5 şi 13-14; al patrulea este un catolic, căruia îi atribuie pasajul din I Tes. II,1-12 şi unele fragmente din II Tes. A se vedea: **La seconde Épître aux Thessaloniciens.** În *Les écrits de Saint Paul*, Paris, 1928, pag.67. Este şi aici o mostră de fantezie care caracterizează pe mulţi dintre aceşti critici.

142a. J.E.Frame, **Commentary on the Epistles to the Thessalonians**, Edinburg, 1912, pag.28-34; De Waily-B.Rigaux, **Les Épîtres de Saint Paul aux Thessaloniciens**, 1960, pag.132-154.

143. A se vedea: J.M.Cambier, **Paul et l'église de Thessalonique.** În Introduction à la Bible, sous la direction de A.George şi Pierre Grelot, vol.III, Les épîtres apostolique, ed. Desclée, 1976, pag.41-42.

143a. Idem, op. şi loc. cit.

143b. Karl Staab, **Die Briefe an die Thessalonicher II**, Regensburg, 1965, pag.10.

143c. Hans Urs von Balthasar, **Thessalonicher und Pastoralbriefe des Heiligen Paulus. Der zweite Brief an die Thessalonicher**, Freiburg, 1992, prefaţa.

143d. J.M.Cambier, op. cit., pag.43. Idem, **La vie et l'oeuvre de Saint Paul**, pag.393-394. În Introduction à la Bible, II, N.T., sous la direction de A.Robert et A.Feuillet, ed. Desclée et Co., Tornai (Belgium), 1959.

143e. Ibidem.

144. Vezi E.Jacquier, **Epître.** În: F.Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, t.II, Paris, 1926, col.1897.

144a. A se vedea pentru variantele de text: Nestle-Aland, **Novum Testamentum Graece, Deutsche Bibelgesellschaft**, Stuttgart, 1983 şi **The Greek New Testament, Dictionary**, ed.V, revăzută, Stuttgart, 1993.

144b. În Fapte XXIII,25-30 avem un exemplu în acest sens în scrisoarea pe care tribunul Claudius Lisias, comandantul garnizoanei romane din Ierusalim a trimis-o procuratorului Antoniu Felix, la Cezareea Palestinei, referitoare la conflictul Sf. Apostol Pavel cu iudeii.

145. În greacă: Παῦλος; Vulgata: **Paulus.** Sub acest nume îl întâlnim pe Apostolul Neamurilor, pentru prima dată, din momentul convertirii lui Sergius Paulus, proconsulul insulei Cipru: Σαῦλος δὲ, ὁ καὶ Παῦλος; în Vulgata: *Saulus autem, qui et Paulus*; Iar Saul, care se numea şi Pavel (Fapte XIII,9). Până la acest moment îl cunoaştem cu numele ebraic de Saul (Fapte VII,58; IX,1; XIII). Învăţaţii nu s-au pus de acord în explicarea luării şi semnificaţiei acestui nume. Unii socoesc că Apostolul şi-ar fi luat numele de Pavel (Paulus) ca un omagiu adus ilustrului convertit, sau un mod de a marca prima sa mare cucerire apostolică, după cum Scipio s-a numit Africanul, Metellus după ce a subjugat insula Creta, Creticus etc. (Este opinia lui Origen, **Comment. ad Rom.**,

prefaţa, Migne, P.G., t.XIV, col.836; a Fer. Ieronim, **Ad Philem.**,1, Migne, P.G., t.XXV, col.604; a Fer. Augustin, **Confess.**, VIII,4, Migne P.G., t.XXXII, col.753). Această explicaţie nu pare totuşi a se acorda cu modestia obişnuită a Apostolului. Vezi I Cor.XV,8-9).

Alţii au vrut să regăsească în acest nume o amintire a eliberării tatălui său de vreun membru al ilustrei familii Paulus; mai mulţi au văzut în el o aluzie la înfăţişarea sa plăpândă (cf.II Cor.X,1,2,10; Parvulus, Paulus = mititel, micuţ), sau efectul unui sentiment de extremă umilinţă (Fer. Augustin, **Serm.**, 279,5;315,5; Migne, P.G., t.37 XXXVII, col.1278 şi 1479). În sfârşit, un mare număr de cercetători cred că este vorba de transformarea latină a numelui său ebraic. Iudeii elinişti adăugau, în mod obişnuit, la numele lor iudaic, numele grec sau roman care se apropia cel mai mult prin pronunţie. Ex.: Ioachim devenea Alkimos; Iisus - Iason; Silas - Silvanus; Ioseph - Hegesip. Alţii îl schimbau cu totul: Simon — Petru (Chefa); Levi - Matei; Ioan - Marcu etc. În acelaşi fel, ebraicul Saul ("cel dorit", "cel cerut") a devenit Paul. Forma grecească Σαῦλος se preta, în plus, la un sens mai mult sau mai puţin ridicol (Σαῦλος, cel care se leagănă mergând). Dimpotrivă, numele latin Paulus convenea de minune celui care va trebui, de atâtea ori, să se prevaleze de titlul de cetăţean roman şi se potrivea şi cu calitatea sa de Apostol al neamurilor.

Textul citat: **"Iar Saul, care se numea şi Pavel"** (Fapte XIII,9) ne arată, de altfel, că şi mai înainte se numea aşa. Varianta B a Faptelor Apostolilor îl introduce cu acest nume roman, încă mai înainte, şi anume atunci când, împreună cu Barnaba, duce la Ierusalim o colectă, în urma profeţiei lui Agav. Părerea cea mai acceptată de învăţaţi este că la circumciziune, adică a opta zi de la naştere, a primit numele de Saul, în formă elenistică Σαῦλος. Dar ca fiu al unui *civis romanus* trebuie să fi purtat şi un nume roman: Paulus, nume pe care îl va fi primit a noua zi de la naştere, adică a doua zi de la circumciziune. Deci a purtat aceste două nume încă din pruncie. Câtă vreme s-a aflat în mediul iudaic este numit Saul; din momentul în care a trecut în mediul greco-roman, romanii îl numesc: Paulus; grecii: Παῦλος, iudeii singuri continuară să-l numească Saul (Fapte XXVI,14). Vezi pentru acestea: C.Toussaint, **Saint Paul** (la F.Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, t.IV), col.2189; R.Cornely, **Introduction...**, pag. 349-350; L'Abbé Drach, **Épîtres de Saint Paul...**, pag.XVI; V.Gheorghiu, **Sf.Apostol Paul**, pag.30-33.

146. Sf. Ioan Hrisostom, **Coment. la I Tes.**, Omilia I, Migne, P.G., t.LXII, col.591.

147. Teofilact, **Cele 14 trimiteri sau epistole ale slăvitului Apostol Pavel.** Trad. rom. Mitrop. Veniamin Costache, t.III,Bucureşti, 1904, pag.7.

148. Fillion, op. cit., pag.426.

149. Vezi H.Rovenţa, op.cit., pag.22.

150. Ibidem.

151. Sf. Ioan Hrisostom, op. şi loc. cit.

152. V.Gheorghiu, Sf. Apostol Paul, pag.242.

153. Ibidem.

154. Numele său: Τιμόθεος nu era rar la greci (cf. I Macab. V,6; II Macab. VIII,30 etc). El însemnează: "cel care cinsteşte pe Dumnezeu ".

155. Fillion, op. cit., pag.468.

156. Vezi Nichifor Calist, **Ist. bis.**, III,11 şi Acta Sancta, t.III, 176 sq. Citat după Fillion, op. şi loc. cit.

157. H. Rovenţa, op. cit., pag.23.

158. Idem, op. cit., pag.24.

159. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia I la I Tes.**, Migne P.G., t.L, col.591. La acelaşi cuvânt, Teofilact zice: "Cu toate că puţini tesaloniceni erau creştini şi încă nu avem alcătuire şi întărire, însă pe aceştia Apostolul îi numeşte biserică, fiindcă acest nume înseamnă, de mai multe ori, mulţime adunată". Teofilact, **La II Tes.**, trad. cit., pag.8.

160. Faţă de prima epistolă (I Tes. I,1), aici este inserat, în plus, pronumele ἡμῶν (nostru), fără ca sensul să se schimbe. Acest cuvânt indică demnitatea chemării noastre, pentru că noi suntem copii ai lui Dumnezeu, după har, şi avem dreptul de a-L chema Tatăl nostru. Vezi şi: Maunoury, **Coment. La II Tes.**, pag. 565.

161. Eutimie Zigabenul, **Comentariu la Epistolele Apostolului Pavel**, Atena, t.II, 1887, pag.193.

162. H.Rovenţa, op. cit., pag.24.

163. A se vedea pe larg A.Lemonnyer, **Commentaire sur les Épîtres aux Thessaloniciens de Saint Paul**, Paris, 1906, pag.33-34.

164. Aceasta este teza popularizată, între alţii, de Zenon Kosidowski, în lucrarea deja citată: **"Povestirile Evangheliştilor"**.

165. A. Maunoury, op. cit., pag.565.

166. Teofilact, op. şi trad. cit., pag.83, n.1.

167. C.Toussaint, op. cit., pag.147.

168. Teofilact, op. cit., pag.84.

169. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a II-a la II Tes.**, Migne, P.G., col. 471, t.cit. (L).

170. C.Toussaint, op. şi loc. cit.

170a. A se vedea: **The Greek New Testament**, ed. cit., pag.707-708.

171. A.Maunoury, op. cit., pag.567.

172. C.Toussaint, **Épîtres de Saint Paul**, pag.148.

173. Teofilact, op. cit., pag.87.

174. Ibidem. A se vedea şi: Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a II-a la II Tes.**, Migne, P.G., t.LXII, col.471.

175. Fillion, op. cit., pag.451. Comentând acest cuvânt, Sf. Ioan Hrisostom zice: Particula" de vreme ce "este pusă aici în loc de "însă", ceea ce şi noi facem când vorbim de lucruri prea cunoscute şi mărturisite de toţi... Este ca şi cum ar zice cineva: dacă se interesează Dumnezeu de lucrurile din lumea aceasta, dacă le poartă de grijă, apoi desigur că El va răsplăti fiecăruia după faptele lui. Apostolul nu pune această expresie ca din propria sa părere, ci ca mărturisită de toţi. Ştim cu toţii că aceasta este drept; şi dacă acest lucru este drept înaintea oamenilor, apoi cu cât mai mult înaintea lui Dumnezeu". Sf. Ioan Hrisostom, op. şi loc. cit.

176. A.Maunoury, op. cit., pag.569.

177. Sf. Ioan Hrisostom, op. cit., col.475.

178. Fillion, op. cit., pag.451; L'abbé Drach, op. cit., pag.548; Iuliu Olariu, **Coment. la II Tes.**, ed. cit. pag.156.

179. Teofilact, op. cit., pag.89.

180. Câţiva interpeţi ca Estius ş.a. aplică această expresie pentru creştinii care nu pun în practică învăţătura evanghelică în care cred; ei dau acestor cuvinte un sens adevărat, dar nu este cel pe care Apostolul îl avea în vedere. Este un sens derivat. A se vedea: L'abbé Drach, op. cit., pag.548.

181. Fillion, op. cit., pag.452.

181a. Trempela, **Comentariu la Epistolele lui Pavel**, Atena, 1937, pag.605.

182. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a III-a la II Tes. I, 9-10**, Migne, P.G., t.LXII, col.480.

183. Teofilact, op. cit., pag.90.

184. A se vedea: A.Maunoury, op.cit., pag.571; Iuliu Olariu, **Coment. la Tes.**, pag.157; L'Abbé Drach, op.cit., pag.549. Tâlcuind aceste cuvinte: "de la faţa Domnului şi de la slava puterii Lui", Teofilact zice: "Singura faţa Domnului şi arătarea Lui celor drepţi le va fi lumină şi fericire, iar păgânilor şi păcătoşilor le va fi întuneric şi muncă, fiindcă Domnul nu va veni ca simplu om, ci cu slavă mare şi cu putere, ca Dumnezeu; şi nici slava Lui nu va fi fără putere, nici puterea Lui nu va fi fără slavă. Hristos va veni ca un împărat puternic şi Dumnezeu slăvit (cf. Matei XXIV,30)". Teofilact, op.cit., pag.90.

185. Vezi şi: Fillion, op. cit., pag.452.

186. L'Abbé Drach, op. şi loc. cit.

187. A.Maunoury, op. cit., pag.572.

188. Ibidem.

189. L'Abbé Drach, op. cit., pag.549.

190. Ibidem.

191. Teofilact, op. cit., pag.90. La acelaşi cuvânt, Ecumeniu zice: "Atunci se va slăvi Domnul întru sfinţi", pentru că sfinţii îl vor premări, văzându-l întru părintească slavă, stând ca Dumnezeu şi judecător al tuturor..., sau pentru că sfinţii vor face pe îngeri să slăvească pe Dumnezeu, văzând ei de câte daruri şi de câtă slavă a învrednicit Dumnezeu pe oamenii cei pământeşti şi de lut." Şi a fi minunat întru toţi cei ce au crezut", când se vor înfăţişa cu slavă, în ziua judecăţii, creştinii aceia care au suferit atâtea prigoane ca să se lepede de credinţa lor şi nu s-au lepădat". Citat după: Teofilact, op. şi loc. cit., n.l.

192. C.Toussaint, **Epîtres de Saint Paul**, pag.149.

193. Teodoret al Cirului, **Explicarea celor 14 Epistole ale Sf. Apostol Pavel.** La II Tes.I,10. Migne, P.G.,t.LXXXII, col.661.

194. A se vedea: L'Abbé Drach, op. cit., pag.549.

195. Fillion, op. cit., pag.453; A.Maunoury, op. cit., pag.573.

196. Ibidem.

197. Teofilact, op. cit., pag.92.

198. A se vedea: L'Abbé Drach, op. cit., pag.550.

199. Fillion, op. cit., pag.453.

200. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia I la I Tes.**, Migne, P.G., t.LXII, col.591-592.

201. Teofilact, op. şi loc. cit.

202. A.Maunoury, op. cit., pag.574.

208. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia III la II Tes. I,9-12**, Migne, P.G., t.LXII, col.485-486.

209. Fillion, op. şi loc. cit.

210. Teofilact, op. şi loc. cit.

211. Sf. Ioan Hrisostom, op. şi loc. cit.

211a. A se vedea: **The Greek New Testament**, pag.708.

212. Prepoziţia ὑπέρ nu are niciodată în N.T. sensul pe care i-l dă Vulgata, în acest loc. Vezi şi: L'Abbé Drach, op. cit., pag. 551.

213. În literatura elenistică, contemporană Sfântului Pavel, cuvântul "parusia", cu sensul de "sosire", se aplica la vizita oficială a unui împărat, conducător sau guvernator sau la întoarcerea victorioasă a unui general. În conţinutul acestei noţiuni se

subînţelegeau, cu acest prilej: Pregătirea unui oraş pentru un asemenea eveniment fericit şi glorios, aşteptarea, anunţarea sosirii vizitatorilor, procesiunea în afara porţilor pentru a-l întâmpina, parada aducerii lui în cetate, aclamaţiile locuitorilor şi glorificarea de către împărat. Locuitorii oraşului respectiv, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare şi purtând cununi de flori sau de frunze, cu buchete de flori şi ramuri înverzite în mâini, ieşeau în întâmpinarea înaltului oaspete la o oarecare distanţă în afara oraşului, revenind apoi în oraş împreună cu acesta şi cu suita lui, în aclamaţii şi strigăte de bucurie.

Despre acest ceremonial avem mai multe mărturii în scrierile vechi. Astfel, istoricul iudeu Iosif Flaviu (sec. I d.Hr.), relatând intrarea solemnă în Ierusalim a vestitului rege Alexandru cel Mare, ne informează că i-au ieşit înainte mult în afara cetăţii toţi locuitorii oraşului, în haine albe, în frunte cu arhiereul şi cu preoţii templului, cu toţii îmbrăcaţi în veşmintele lor preoţeşti. Alexandru venea cu gânduri rele, fiind rău sfătuit de unii împotriva iudeilor. Impresionat însă de primirea făcută, nu numai că n-a pedepsit oraşul şi pe locuitorii săi, ci dimpotrivă le-a acordat unele privilegii (Iosif Flaviu, Antichităţile iudaice, XI,VIII,4-5). Tot Iosif Flaviu, istorisind primirea lui Titus, viitorul împărat roman, în Antiohia, ne spune că locuitorii oraşului au ieşit la 30 de stadii (vreo 6 km) în afara porţilor oraşului în întâmpinarea acestui general care venea să înfrângă revolta iudeilor din anii 66-70 (Iosif Flaviu, **Războiul iudaic**, VII,V,2).

Conceptul şi imaginea parusiei a fost folosită şi în Biserica primară pentru a defini sosirea cu slavă a Domnului la sfârşitul veacurilor, mai ales că Iisus a împletit în persoana Sa atributele de Dumnezeu, de împărat şi de biruitor asupra morţii. A se vedea: pr. dr. Ioan Mircea, **Dicţionar al N.T.**, pag.353 (cuvântul parusia); Tarazi, op. cit., pag.182; François Amiot, **L'enseignement de Saint Paul**, t.II, ed. a VI-a, Paris, 1964, pag.199.

214. Unii critici (Hammend, Schottgen ş.a.) dau o interpretare greşită acestui verset (II Tes., II,1), deoarece ei înţeleg că venirea Domnului deja a avut loc cu ocazia dărâmării Ierusalimului şi prin urmare, prin cuvintele "adunarea noastră la Dânsul" ei înţeleg permisiunea dată creştinilor de către Traian, de a se aduna împreună la cultul divin. A se vedea: N. Popescu-Ulmu, **Studiu exegetico-critic asupra epistolelor I şi II Tesaloniceni**, Bucureşti,1920, pag.69.

215. A.Maunoury, op. cit., pag.578.

216. Ibidem.

217. A se vedea: Fillion, op. cit., pag.574; L'Abbé Drach, op. cit., pag.550.

218. L'Abbé Drach, op. şi loc. cit.

219. Idem, op. cit., pag.551.

220. A.Maunoury, op. cit., pag.580.

221. Vezi şi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.551.

222. A se vedea: Fillion, op. cit., pag.455.

223. C.Toussaint, **Épîtres de Saint Paul**, pag.151.

224. Ibidem.

225. Comentând acest text: II Tes. II,3-4, Sf. Ioan Hrisostom zice: "Aici el (Pavel) vorbeşte de Antichrist şi dă pe faţă o mare taină. Ce înseamnă "apostazia"? Sub acest cuvânt el numeşte pe Antichrist, căci pe mulţi îi va pierde şi-i va abate de la credinţă, după cum zice şi Hristos: **"ca să amăgească de va fi cu putinţă şi pe cei aleşi"** (Matei XXIV,24). Omilia a III-a la II Tes., Migne, P.G., t.LXII, col.483-484). Aceeaşi părere o urmează, dintre cei vechi, Teodoret, **Comentariu la Epistola II Tes.**, Migne, P.G., t.LXXXII, col.664 şi Teofilact, op. cit., pag.94.

226. A se vedea: Fillion, op. cit., pag.455; N. Popescu-Ulmu, op. cit., pag.70. Unii interpreţi, între care Tertulian (**De ressur. carnis**, cap. XXIV), Fer. Ieronim (ep. CXXI ad Algas, P.L., t.I., col.887), Pseudo-Ambrozie, Primasius ş.a.) au explicat această ἀποστασία, ca o separare a diferitelor naţiuni de imperiul roman, căruia ele îi erau supuse. Dar Apostolul vorbeşte de o apostazie în ordinea religiosă şi nicidecum în ordinea politică. Vezi pe larg: L'Abbé Drach, op. cit., pag.551-552.

227. C.Toussaint, op. şi loc. cit.

228. A.Sabatier, **L'Apôtre Paul. Esquisse d'une histoire de sa pensée**, ed. III, Paris, 1896, pag.110.

229. Antonomază (de la grec.: ἀντ-ονομάζω), figură de stil prin care se substituie unui nume propriu un nume comun şi invers. Ex., la Ioan XVII,12, unde Iuda primeşte chiar acest nume: "fiul pierzării".

230. Sf. Ioan Hrisostom zice: "îl numeşte «omul păcatului», căci şi el va face lucruri nelegiuite şi pe alţii îi va pregăti să facă la fel. Se mai numeşte «fiul pierzării», pentru că şi el se va pierde şi totodată va pierde şi pe alţii. Dar cine va fi oare acel Antichrist? Oare va fi satana? Nicidecum, ci va fi un om oarecare, care va avea în el toată puterea şi toată energia diavolului" (**Omilia III**,2,P.G., t.LXII, col.484). De asemenea, Teodoret zice: "Omul păcatului l-a numit pe el, fiindcă om va fi cu firea, primind întru sine toată lucrarea diavolului". Teodoret, op. cit., P.G., t.LXXXII, col.664.

231. A.Maunoury, op. cit., pag.581.

232. A se vedea şi: Brassac, **Manuel biblique**, La II Tes., pag.208.

232a. Vezi **The Greek New Testament**, ed. cit., pag.709.

233. Fillion, op. cit., pag.455.

234. Teofilact, (op. cit., pag.95) zice: "Apostolul numind pe Antichrist «omul păcatului», «fiul pierzării», îl arată, prin aceasta, că este un om particular, şi nu un neam întreg de oameni sau o împărăţie. Deci, în deşert zic unii că Antihrist este neamul sau împărăţia cutare, adică mulţime de oameni".

235. Fillion, op. şi loc. cit.

236. Ibidem.

237. Iată cum tâlcuieşte Sf. Ioan Hrisostom: "Aşadar acel Antihrist nu-i va aduce pe oameni la idolatrie, ci va fi împotrivitor lui Dumnezeu, care va desfiinţa toate zeităţile (πάντας καταλύσει τοὺς θεούς) şi va porunci să fie el însuşi adorat şi va şedea în Biserica lui Dumnezeu, nu numai aceea din Ierusalim, ci în fiecare. "Arătându-se pe sine că ar fi Dumnezeu", adică nu spunând, nu grăind el aceasta, ci încercând de a dovedi prin fapte, pentru că va face lucruri mari şi va arăta semne minunate la cei amăgiţi de el". Omilia III la II Tes. II,3-4, P.G.,t.LXII, col.484. De asemenea, Teofilact (op. cit., pag.95) zice: Antihrist are să şadă nu numai în osebita biserică a lui Dumnezeu, care este în Ierusalim, ci de obşte în fiecare biserică şi locaş al lui Dumnezeu are să şadă". Vezi şi: Teodoret, op. cit., col.664.

238. Caligula (37-41 d.Hr.) a fost cel dintâi împărat roman care a pretins să fie încă din timpul vieţii adorat ca zeu. În anul morţii sale el a ordonat generalului său Vitellius de a-i ridica statuia sa în templul din Ierusalim, dar acest ordin a rămas neexecutat, datorită opoziţiei înverşunate a iudeilor. Caligula a murit în anul 41. Ne relatează aceste lucruri: Suetoniu, în **De vita Caesarum**: Caligula, 22,23; Iosif Flaviu, în **Antichit. iudaice**, 18,8 şi Filo, **Leg. ad Cag.**, 1022.

Cultul cezarilor a înflorit sub Nero (54-68) şi Domiţian (81-96). Nero şi-a sărbătorit intrarea sa în Roma, după reîntoarcerea din Grecia, ordonând ca pe tot parcursul drumului să i se aducă sacrificii. Toate aceste lucruri au făcut pe mulţi exegeţi să vadă în aceşti împăraţi prototipuri ale "omului fărădelegii" din eshatologia paulină. A se vedea: Iuliu Olariu, la II Tes., pag.71 şi F.Godet, **Introduction au N.T.**, pag. 202 ş.u.

239. C.Toussaint, **Epîtres de Saint Paul**, pag.153.

240. A se vedea: L'Abbé Drach, op. cit., pag.552-553; A.Maunoury, op. cit., pag.583.

241. Ibidem.

242. Teofilact, op. cit., pag.95.

243. François Amiot, op. cit., pag.212.

244. A se vedea şi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.553.

245. Iată cum se exprimă Fer. Augustin: "Noi care nu cunoaştem ceea ce ştiau tesalonicenii (comp. vers. 6), am vrea să descoperim, chiar cu preţul muncii, ce a vrut să spună Apostolul, dar nu putem, mai ales că ceea ce a adăugat face sensul şi mai obscur. Cât despre mine, mărturisesc deschis că ignor pe de-a-ntregul ceea ce el a spus". **De civitate Dei**, XX,19,2.

246. S-a presupus, poate nu fără temei, că este vorba aici de un secret misterios, nu străin de politică, de care fraţii vorbeau între ei, dar pe care n-ar fi îndrăznit să-l pună în scris, de teama de a nu se compromite în faţa autorităţilor civile. A se vedea: Toussaint, **Epîtres de Saint Paul**, pag.153.

247. Fillion, op. cit., pag.456.

248. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia IV,1 la II Tes.**, P.G., t.LXII, col.486.

249. Citat după Teofilact, op. cit., pag.97.

250. Teodoret zice: "Unii au înţeles (prin acest obstacol) Împărăţia romană, care opreşte arătarea lui Antihrist; alţii, darul Duhului Sfânt, dar nu va fi cu putinţă ca acest dar să lipsească cu desăvârşire, căci lipsindu-ne de duhovnicescul ajutor, cum va fi cu putinţă a birui meşteşugirile aceluia? Dar şi împărăţia romană o va moşteni altă împărăţie, deci nu la aceasta se referă Apostolul. Însă eu socotesc a fi adevărate cele zise de alţii şi anume, că Dumnezeu a toate a hotărât ca în vremea sfârşitului a toată lumea să-i lase pe el. Deci hotărârea lui Dumnezeu este aceea care îl ţine a nu se arăta acum. Şi socotesc că zicerea aceasta mai are şi altă înţelegere, pentru că Apostolul, de vreme ce ştia că a zis Domnul: "mai înainte se va propovădui Evanghelia la toate neamurile şi atunci va veni sfârşitul", şi văzând că încă stăpânea religia idolilor, pentru aceasta, urmând învăţăturii Domnului, a zis că mai înainte va vesti pretutindeni mântuitoarea propovăduire şi atunci va veni Antihrist, potrivnicul adevărului". Teodoret, op. cit., col.664.

251. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a IV-a la II Tes. (II,6-9)**, P.G., t.LXII, col.487.

252. După ce aminteşte de îndemnurile date în acest sens de Sf. Apostol Pavel, de a ne ruga pentru conducători şi stăpânire (I Tim. II,1-3), marele apologet adaugă: "Este însă şi o altă pricină mai mare, care ne îndeamnă să ne rugăm pentru împăraţi şi chiar pentru întreaga stare a imperiului şi a aşezărilor romane, ca unii care ştim că, prin dăinuirea imperiului roman se întârzie cea mai mare catastrofă ce va să se abată asupra lumii întregi, care va fi însuşi sfârşitul lumii, ce ameninţă cu cele mai grozave chinuri. Astfel, nu voim să se facă această încercare, şi rugându-ne să se amâne nenorocirea, prin aceasta venim în sprijinul unei mai îndelungate existenţe a stăpânirii romane". Tertulian, **Apologeticum**, XXXII,1. Trad. rom. Eleodor Constantinescu, R.Vâlcea, 1930, pag.144.

253. "Nec vult aperte dicere Romanum imperium destruendum, quod ipsi qui imperant aeternum putant". Hieronim., **Ad Algas.**, ep.122, C.XI.

254. Criticii protestanţi, care au tăgăduit autenticitatea epistolei noastre (II Tes.), au identificat pe "omul nelegiuirii" cu Nero, cu Domiţian, cu Antioh Epifaniu, cu Mahomed, cu episcopii Romei etc.

Astfel, după părerea lui Doelinger, Renan şi Hausrath, în vederile lui Pavel, "monstrul" ce avea să vină era Nero, care va realiza nebunia sacrilegă pe care o proiectase Caligula. "Cel ce îl opreşte (ὁ κατέχων) ar fi împăratul Claudiu, a cărui viaţă prelungindu-se peste măsură, împiedică venirea la tron a tânărului său succesor. În acest caz, epistola ar fi scrisă prin anul 54. Obiecţiunea decisivă de făcut la această explicaţie, este că la epoca indicată (anul 54) toţi îşi puneau cele mai bune speranţe cu privire la tânărul Nero şi nimeni nu putea presimţi perversitatea pe care o va desfăşura câţiva ani mai târziu, încă şi mai puţin persecuţia sângeroasă contra creştinilor, spre sfârşitul domniei.

După explicaţia lui Kern, adoptată apoi de Baur, de Schmidt, de Schmiedel şi de alţii, acest "om al fărădelegii", care, zic ei, este identic cu fiara din Apocalipsa lui Ioan, nu poate fi decât Nero, după moartea căruia poporul nu credea că a murit într-adevăr şi a cărui reapariţie era aşteptată, în anii care au precedat căderea Ierusalimului (68-70). Tacit (**Hist.**, II,8 ş.u.) vorbeşte chiar de apariţia unui fals Nero, în această epocă, care a pus în mare tulburare Asia Minor şi Ahaia.

După Baur, această a două epistolă către Tesaloniceni era destinată tocmai să pună în gardă pe creştini contra acestor temeri himerice, care în vremea aceea agitau întreg Orientul. Adevăratul Nero, Antihristul, nu este încă gata să apară; există unul care împiedică manifesarea sa. Acest ὁ κατέχων este, după Baur, Vespasian al cărui braţ puternic n-ar fi lăsat un fals Nero să ia tronul. După Schmiedel, acesta ar fi mai degrabă Galba, care, în a doua parte a anului 68, menţinea încă ordinea în imperiu. Oricare ar fi forma care se dă acestei interpretări, epistola nu poate să fi fost scrisă, după părerea acestor critici, decât după moartea lui Pavel; deci, nu-i aparţine.

După Hilgenfeld, apariţia "omului păcatului" şi "apostazia" de care vorbeşte această epistolă ar coincide cu explozia gnosticismului, iar ὁ κατέχων este împăratul Traian, care împiedica încă apariţia lui Antihrist. Această combinare a două elemente atât de eterogene, ca Nero şi gnosticii este o "capodoperă" care n-a găsit vreun admirator. Care falsificator ar fi atribuit vreodată lui Pavel ideea unui Nero ieşind din mormânt deghizat în gnostic? Şi ce are comun ideea gnostică a unei participări a oamenilor spirituali la natura divină cu ceea ce se spune despre "omul păcatului", care se aşează ca Dumnezeu în templul lui Dumnezeu şi dându-se drept Dumnezeu?

Hofmann şi alţi adepţi ai lui au identificat pe "omul păcatului" cu Antioh Epifaniu, acest Anti-Mesia din Vechiul Legământ (comp. Daniel, VIII şi XI), care va învia pentru a juca rolul lui Antihrist în Noul Legământ. Puterea sau personajul desemnat prin ὁ κατέχων ar fi Pavel însuşi, fie colegiul apostolic, fie darurile extraordinare ale Duhului Sfânt, fie Biserica fidelă, fie credincioşii ridicaţi la cer înainte de zilele lui Antihrist, fie puterea conservatoare a duhului de pietate în Biserică, singurul care dă acces la acţiunea Duhului Sfânt.

Alţii văd pe "omul păcatului", cum deja am spus, în Mahomed, sau în papă, sau în reformatori etc. A se vedea pentru astfel de interpretări, între alţii: F.Godet,

Introduction...,pag.202-213; A.Maunoury, op. cit., pag.583; Iuliu Olariu, **La II Tes.**, pag. 163-164.

255. Fillion, op. cit., pag. 456-457.

256. A se vedea: François Amiot, op. cit., pag.212.

257. P.Buzy, **L'adversaire et l'obstacle**, 1934, pag. 402-431, comp. Bible de Pirot, XII,179-184. Vezi şi François Amiot, op. şi loc. cit.

258. François Amiot, op. cit., pag.213; 259. Ibidem.

260. Citat după: Teofilact, op. cit., pag 97, n.1.

261. Sf. Ioan Hrisostom (în Omilia a IV-a, loc. cit.), urmat de Teofilact (op. cit., pag.98), vede în această "taină a fărădelegii" o aluzie la Nero, ca tip al lui Antichrist, căci şi acesta voia să fie adorat ca Dumnezeu. Teodoret crede că este vorba de "ereziile" care s-au ivit şi prin care diavolul pe mulţi i-a îndepărtat de adevăr (op. cit., col.665). Alţi interpreţi au crezut că aici este vorba de revolta iudeilor, care se punea la cale în Palestina, împotriva stăpânirii romane, iar puterea care împiedică izbucnirea acesteia (acel ὁ κατέχων) era administraţia romană, care menţinea, cu forţa armată, ordinea şi pacea în imperiu. A se vedea: A.Sabatier, **L'Apôtre Paul**, pag. 111.

Într-o cunoscută carte de zidire sufletească, mai apropiată de zilele noastre: **Antihristica** (una din publicaţiile religioase ale Mânăstirii "Prodromul" din Sf. Munte Athos, retipărită la Mănăstirea Sihăstria cu o înainte-cuvântare de Ierom. Paisie Lambru), cu referire la aceeaşi expresie citim (la pag.13) următoarele: "Taina fărădelegii se lucrează şi Antihrist este acum în lume, nu în persoană, ci într-a mergătorilor înainte. Căci precum venirea lui Hristos are început de la zidirea lumii în patriarhii cei ce au fost mai înainte de Hristos şi proorocii cei ce au vestit şi L-au prefigurat..., tot astfel şi venirea lui Antihrist, nu îndată după înălţarea lui Hristos la ceruri îşi are începutul său, ci numai în lucrarea înainte mergătorilor săi, adică ereticii, prigonitorii Sfintei Biserici Ortodoxe".

262. A.Maunoury, op. cit., pag.585; 263. Ibidem.

264. Unii critici văd aici profeţie deja îndeplinită şi înţeleg prin "omul păcatului" pe unii dintre împăraţii romani (Nero, Domiţian), iar pe ὁ κατέχων îl explică prin relaţiile lumii de atunci. Acest lucru deja l-am menţionat mai sus.

Sunt însă alţi critici, pentru care întreaga expunere eshatologică a epistolei nu este altceva decât un fel de a vedea subiectiv al Apostolului, cu alte cuvinte pură fantezie, care nu corespunde realităţii.

Desigur amândouă aceste păreri asupra expunerii pauline sunt false; însă cea de-a doua este mai mult decât atât: este o impietate. Prin urmare, noi înţelegem că aici este vorba de o profeţie care însă nu s-a îndeplinit. A se vedea şi: N. Popescu-Ulmu, **La II Tes.**, pag.75.

265. L'Abbé Drach, op. cit., pag.555.

266. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a IV-a la II Tes. (II,6-9)**, P.G., t.LXII, col.487.

267. Teofilact, op. cit., pag.99.

268. Cu referire la aceste cuvinte, Fer. Ieronim zice: "Quomodo tenebrae solis fugantur adventu, sic illustratione adventus sui eum Dominus destruet atque delebit". Hieron., **Ad Algas.**, n.11. Citat după A.Maunoury, op. cit., pag.587.

268. Satana (σατανᾶς): nume ebraic însemnând "potrivnic" sau "vrăjmaş", redat în greceşte prin διάβολος, ceea ce înseamnă că satana este aceeaşi fiinţă spirituală, ca agent al răului în lume, căruia i se zice când diavolul, când satana, începător al păcatului în cer şi în lume. La scena ispitirii lui Iisus (Matei IV,1-10) de duhul necurat, sunt folosiţi

amândoi termenii: ispita o începe diavolul, iar la sfârşit Domnul îi zice: **"Piei, satano..."** (a se vedea şi: Apoc., XII,9-10).

270. A se vedea: L'Abbé Drach, op. şi loc. cit.; N.Popescu-Ulmu, **Coment. la II Tes. (II,9-10)**, pag.76.

271. A.Maunoury, op. cit., pag.587.

272. Idem, op. cit., pag.588

273. Ibidem. Vezi şi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.555.

274. A.Maunoury, op. cit., pag.589; 275. Ibidem.

276. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a IV-a la II Tes. (II,10)**, P.G., t.LXII, col.490. Vezi şi: Teofilact, op. cit., pag.100; 277. Ibidem.

288. Teodoret, op. cit., col.668.

289. Sf. Ciril al Ierusalimului, **Cateheza XV,8**.

290. Fer. Augustin, **Contra Iulian.**, lib. V; vezi şi **De civitate Dei**, lib. XX, cap. XIX,4.

291. N.Popescu-Ulmu, **La II Tes. (II,11)**, pag.77.

292. Fillion, op. cit., pag.457-458.

293. Fer. Ieronim, ep. CXXI, **ad Algas., Quaest.XI**; Fer. Augustin, la pasajul citat mai sus; Teodoret, Oecumeniu şi Teofilact şi, în urma lor, Estius gândesc că Sf. Pavel are aici în vedere în special pe iudei, dintre care un mare număr au respins credinţa în Hristos. A se vedea şi: L'Abbé Drach, op. cit. pag.556.

294. Teofilact, op. cit., pag.102.

294a. A se vedea: **The Greek New Testament** ed. cit. pag.710.

295. A.Maunoury, op. cit., pag.592.

296. Vezi şi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.556.

297. A.Maunoury, op.şi loc. cit.

298. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a IV-a. la II Tes. (II,13)**,n.2, P.G., t.LXII, col.489.

299. Ibidem. Iată cum tâlcuieşte Teofilact acest verset (14): "Fiindcă Dumnezeu v-a chemat la aceasta, adică la a vă mântui prin sfinţirea duhului şi a credinţei voastre. Încât, deşi voi aţi crezut, însă credinţa voastră este dar al lui Dumnezeu, care v-a chemat spre a crede; căci de nu v-ar fi chemat pe voi Dumnezeu cu cuvântul Evangheliei şi al apostoleştii noastre propovăduiri, cum v-aţi fi mântuit? Şi neauzind, cum aţi fi crezut? "Căci cum vor crede, ceea ce n-au auzit?" (Rom. X,14). Slavă a lui Dumnezeu este a fi mulţi creştini care se mântuiesc. Deci cine nu va iubi pe un Dumnezeu şi stăpân ca Acesta? Sau cine nu va iubi slava unui astfel de bun stăpân? care slavă este mântuirea noastră". Teofilact, **La II Tes. (II,14)**, pag.102.

300. Vezi L'Abbé Drach, op. cit., pag.557.

301. A.Maunoury, op. cit., pag.594.

302. στήκω este o formă întâlnită în textul biblic în loc de ἕστηκα, perfectul de la ἵστημι, care se foloseşte adesea pentru prezent şi desemnează: a se ţine drept, a sta sus, a sta neclintit.

303. A.Maunoury, op. şi loc. cit.

304. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a IV-a**, n.2., **La II Tes. (II,15)**, Migne, P.G., t.LXII, col.490.

305. Acest pasaj dogmatic (II Tes II,15) este citat adeseori de către teologi şi interpreţi în favoarea învăţăturii Bisericii cu privire la Sfânta Tradiţie. Dintre Sfinţii Părinţi,

a se vedea cu privire la acest subiect: Sf. Irineu, **Adv. Haeres.**, lib. III, cap. III,4; Tertulian, **De coron. milit.**, cap.III; Sf. Vasile cel Mare, **Despre Sf. Duh, către Amfilohie**, cap.XXIX.

306. A se vedea şi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.557.

307. Fillion, op. cit., pag.458.

308. N.Popescu-Ulmu, **Coment. la II Tes. (II,16)**, pag.80. Vezi şi: Iuliu Olariu, op. cit., pag.170.

309. L'Abbé Drach, op. cit., pag.557.

310. A.Maunoury, op. cit., pag.595.

311. Sf. Ioan Hrisostom, op. şi loc. cit.; Teofilact, op. cit., pag.104.

312. Teodoret, op. cit., col.668.

313. Fillion, op.cit., pag.459.

314. Vezi: A.Maunoury, op. cit., pag.596.

315. Teofilact, op. şi loc. cit.

316. Idem, op. cit., pag.105-106.

317. C.Toussaint, **Epîtres de Saint Paul, la II Tes. II,1-15**, pag.157; F.Godet, **Introduction...**, La II Tes., II pag.190.

318. A.Maunoury op. cit., pag.599.

319. Fillion, op. cit., pag.459.

320. Teofilact, op. şi loc. cit.

321. Teodoret, op. cit., col.669.

322. A se vedea: A.Maunoury, op. cit., pag. 600; Iuliu Olariu, La II Tes. (III,3), pag.171; C.Toussaint, op. şi loc. cit.

323. Teofilact, op. cit., pag.106.

324. A se vedea: Fillion, op. cit., pag.460; Iuliu Olariu, op. cit., pag.172; L'Abbé Drach, op. cit., pag.559.

325. Aşa interpretează între alţii: Pseudo-Ambrozie, Oecumeniu, Estius, Bengel ş.a. Vezi: L'Abbé Drach, op. şi loc. cit.; A.Maunoury, op. cit., pag.326. Iată cum zice Sf. Ioan Hrisostom: "Ce înseamnă răbdarea lui Hristos?" Înseamnă să răbdăm cum a răbdat şi El..., sau să-L aşteptăm cu răbdare, adică să fim pregătiţi. De vreme ce multe ne-a făgăduit şi El însuşi va veni să judece viii şi morţii, pentru aceea să răbdăm şi să-L aşteptăm". **Omilia a V-a la II Tes. (III,5)**, P.G., col.492.

327. Cuvintele Sf. Vasile cel Mare sunt acestea: "Deci am aflat la Apostol (II Tes. III,5) zicându-se: "Iar Domnul să îndrepteze..." Cine este Domnul cel ce îndreptează spre dragostea de Dumnezeu şi întru răbdarea lui Hristos? Răspundă nouă cei ce pe Sf. Duh îl fac rob; pentru că de ar fi vorbit despre Tatăi, trebuia să zică: iar Domnul să vă îndrepteze pe voi întru dragostea Sa; iar de ar fi vorbit despre Fiul, trebuia să zică: "întru a Sa răbdare". Deci să caute ei care altă faţă (a Sfintei Treimi) este cea vrednică de a se cinsti cu numirea Domnului". Sf. Vasile cel Mare, **Despre Sfântul Duh**, cap.XXI. Citat după Teofilact, op. cit., pag.108, n.1.

328. Teodoret zice: "Dumnezeiescul Apostol ne-a arătat aici pe Prea Sfânta Treime, căci punând: Domn şi Dumnezeu şi Hristos, este evident că Domn pe Sfântul Duh l-a numit; aşa şi Corintenilor: "Iar Domnul este..." (II Cor. III,17). Teodoret, op. cit., col.669.

328a. A se vedea: **The Greek New Testament**, ed. cit., pag.709.

329. A.Maunoury, op. cit., pag.602.

330. Ibidem.

331. Vezi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.559.

332. Fillion, op. şi loc. cit.

333. Sf. Ioan Hrisostom, **Omilia a V-a la II Tes. (III,6)**, P.G., col.494.

334. A.Maunoury, op. şi loc. cit.

335. Fillion, op. şi loc. cit.

336. Sinecdocă, figură de stil constând în lărgirea sau restrângerea sensului unui cuvânt prin folosirea întregului în locul părţii (şi invers), prin particularizarea generalului sau generalizarea particularului etc. Este un caz particular al metonimiei.

337. Teofilact, op. cit., pag.112.

338. Vezi şi: A.Maunoury, op. cit., pag.604.

339. Idem, op. cit., pag.605.

340. Lemonyer, **Commentaire sur les Epîtres aux Thessaloniciens de Saint Paul**, Paris, 1906, pag.46.

341. Fillion, op. cit., pag.460; Iuliu Olariu, **La II Tes. (III,10)**, pag.173.

342. Acest dicton se găseşte şi la: Fer. Augustin, La Psalmul 102, n.12; La Psalmul 146, n.17; Sf.Grigorie cel Mare, **Liber regulae pastoralis**, III,20 şi la alţii.

343. A,Maunoury, op. cit., pag.606.

344. Idem, op. cit., pag.607.

345. Iată cât de frumos tâlcuieşte Teofilact acest verset (III,15): "...Cel ce sfătuieşte pe frate, nu face publică meteahna lui înaintea celorlalţi, ci deosebi luându-l, îl sfătuieşte cu blândeţe frăţească şi cu dragoste, cum să se îndrepteze. Să se mâhnească creştinii şi să-i doară inima, nu pentru că dau milostenie celor leneşi şi nelucrători, ci pentru că aceia calcă Legea lui Dumnezeu, şi să plângă pentru dânşii, ca pentru nişte neputincioşi şi bolnavi cu sufletul. Deci, să ia aminte cei care nu numai că nu dau milostenie, dar îi şi ocărăsc şi-i alungă; să vindece rănile sufletului lor, cu iubirea de oameni şi cu milostenia". Teofilact, op. cit., pag.117.

346. Vezi şi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.560.

347. A.Maunoury, op. cit., pag.609; Fillion. op. cit., pag.462.

348. Ibidem.

349. Vezi: L'Abbé Drach, op. şi loc. cit.

350. A se vedea şi: Fillion, op. cit., pag.462.

351. Sf. Evanghelie după Matei, deşi scrisă mai înainte în aramaică (43-44 d.Hr.), a fost tradusă în greceşte abia mai târziu. Epistolele sobornicesti sunt scrise, de asemenea, după primele epistole pauline. Numai unele păreri izolate au socotit epistola către Galateni şi cea a Sf. Iacov anterioare scrierii celor două epistole către Tesaloniceni.

352. A se vedea: C.Toussaint, **Saint Paul**, ed. cit., col.2213.

353. F.Prat, **La Théologie de Saint Paul**, p.II, ed.XXI, Paris, 1937, pag.165.

354. Idem, op. cit., pag.166.

355. Ibidem.

356. Idem, op. cit., pag.167.

357. Iată câteva texte: simplu **Tată**: Rom. VIII,15; Gal.IV,6; Efes.II,18; III,14; **Dumnezeu-Tatăl**: I Cor.VIII,6; Gal. I,1; Efes. VI,23; I Tim. I,2; II Tim. I,2; Tit I,4); **Dumnezeu şi Tatăl**: Efes. IV,6; V,20; Col. III,17; **Dumnezeu-Tatăl nostru** sau **Dumnezeul nostru şi Tatăl**: Rom. I,7; I Cor. I,3; II Cor. I.2; Efes. I,2; Filip. I,2; IV,20; I Tes. I,1-3; III,11; II Tes. I,1-2; II,16 etc.

358. Sf. Ioan Damaschin, **Dogmatica**, trad. rom. Pr. D.Fecioru şi Ol.N.Căciulă, Bucureşti, 1938, pag.247.

359. De comp. pe de o parte: Luca XXII,29; XXIV,49; Matei X,32; Marcu VIII,38;de altă parte: Matei VI,26; VII,11; Luca XII,32 etc.

360. Sf. Ioan Damaschin, op. cit., pag.246-247.

361. Mărturia lui satan formulată condiţional-interogativ: **"De eşti Tu Fiul lui Dumnezeu ..."** (Matei IV,3; Luca IV,3) nu este concludentă; la fel aceea a demonstraţiilor din Gadara (Matei VIII,29; Marcu V,7; Luca VIII,28), cât şi a centurionului roman la picioarele Crucii: **"Cu adevărat Fiu** (υἱός, fără articol) **al lui Dumnezeu era Acesta"** (Matei XXVII,54; Marcu XV,39). Mărturisirea lui Petru, aşa cum se desprinde din cele trei variante, poate fi socotită decât o recunoaştere explicită a demnităţii mesianice (Matei XVI,18; Marcu VIII,29; Luca IX,20), întrucât calitatea de Fiu al lui Dumnezeu era virtual înţeleasă în denumirea de "Hristos" sau "Mesia", după cum fusese anunţat de profeţi. Glasul din ceruri auzit la botez (Matei III,17; Marcu I,24; Luca III,22) şi Schimbarea la faţă (Matei XVII,5; Marcu IX,7; Luca IX,25), prin dubla aluzie la un cuvânt din Isaia XLII,1 şi din Psalmi (II,7), pare în mod egal să rămână pe terenul V.T. Fapt este că sinopticii nu-L numesc ei înşişi, expres, Fiul lui Dumnezeu, dacă, cum gândesc mulţi, cuvintele: υἱοῦ θεοῦ sunt interpolate în titlul Evangheliei a II-a (Marcu I,1). A se vedea: F.Prat, op. cit., pag.168.

362. Iată câteva texte pauline, semnificative în acest sens: **Fiul Său**: Rom. I,8-9; V,10; VIII,29; I Cor. I,9; Gal. I,16; IV,4-6; **Fiul lui Dumnezeu**: II Cor. I,19; Gal. II,20; Efes. IV,13; I Tes. I,10; Evrei IV,14; VI,6; VII,3; X,29; **Propriul Său Fiu**: Rom. VIII,32; **Fiul iubirii Sale**: Col. I,13.

363. Origen, **Contra Celsum**, I,49, P.G., t.XX, col.753. Citat după F.Prat, op. cit., Pag.169.

364. La IV Ezdra VII,28 citim: "revelabitur filius meus Iesus". iar la VII,29: "et erit post annos hos et morietur filius meus Christus". Dar vers.28 este sigur interpolat, cum se vede din variantele celorlalte versiuni: fiul meu Mesia (siriacă), al meu Mesia (etiopiană), Mesia Dumnezeu (armeană), Mesia (arabă). În Pseudo-Ezdra, Dumnezeu vorbeşte lui Mesia, fără ca acesta să fie numit Fiul lui Dumnezeu, ceea ce este cu totul diferit. A se vedea: F.Prat, op. cit., pag.170.

365. Mulţi biografi ai Apostolului Neamurilor şi-au pus întrebarea dacă acesta a cunoscut sau nu pe Mântuitorul în timpul vieţii Sale pământeşti, cu atât mai mult cu cât Pavel, numit pe atunci Saul, şi-a petrecut o bună parte din tinereţea sa la Ierusalim, învăţând la şcoala rabinică condusă de marele dascăl Gamaliel. Unii cercetători, între care Paul Feine, Johannes Weiss, F.Loofs, Multon, Ad.Schlatter ş.a. au răspuns afirmativ la această întrebare. Mai prudenţi decât ei, Schaefer, Bousset, Lietzmann, James, Ramsay ş.a. s-au mulţumit să spună că nu-i exclusă putinţa întâinirii întâmplătoare între Mântuitorul Hristos şi fariseul Saul.

Între argumentele invocate de aceştia în sprijinul tezei lor sunt mai ales două texte pauline şi anume: I Cor. IX,1, unde Pavel întreabă: **"...Nu sunt eu Apostol? N-am văzut eu pe Iisus, Domnul nostru?"** şi II Cor. V,16: **"...chiar dacă am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaştem aşa"**.

O examinare atentă a acestor locuri ne arată însă că ele nu cuprind în sine un astfel de sens. În primul text, Sf. Pavel nu poate invoca cunoaşterea Domnului Hristos ca temei al apostolatului său, de vreme ce el a fost la început prigonitor al Bisericii. Este vorba despre arătarea pe drumul Damascului, când el a devenit Apostol.

În al doilea text, Apostolul vrea să spună că, dacă a fost o vreme înainte de convertirea sa, când şi el îl socotea pe Hristos ca simplu om, după convertire nu-L mai

cunoaşte astfel, ci ca însuşi Fiul lui Dumnezeu şi mântuitorul lumii. Către acest înţeles ne conduce însuşi textul original: "εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκετε γινώσκομεν" (II Cor. V,16).

κατὰ σάρκα se raportează la ἐγνώκαμεν şi nu la χριστόν. Ori de câte ori expresia κατὰ σάρκα este legată de un substantiv, Sfântul Pavel o pune după, şi nu înaintea acestuia. Aşa în Rom. IX,3 (συγγενῶν κατὰ σάρκα) şi X,18 (Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα). Prin urmare, textul de mai sus ar fi trebuit să fie stilizat astfel: εἰ καὶ ἐγνώκαμεν χριστὸν κατὰ σάρκα , pentru a ne fi putut convinge că Saul din Tars L-a cunoscut realmente pe Mântuitorul în trup. Ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα χριστόν exprimă cunoaşterea imperfectă pe care el, înainte de convertirea sa, a avut-o despre Domnul Hristos.

Desigur că atunci pătimaşul fariseu n-ar fi văzut în El, ca şi-n Sfântul arhidiacon Ştefan, decât un răzvrătit împotriva templului şi a legii mozaice, sau poate, ca şi mai marii poporului său, decât un amăgitor (comp. Matei XXVIII,63). Era doar şi el un copil al timpului său, crescut la vatra aceluiaşi focar al iudaismului şi preocupat de aceleaşi idealuri religioase, politice şi naţionale, pe care le nutreau mai toţi iudeii timpului aceluia.

Chiar şi după convertire, poate nu deodată a pătruns toată deplinătatea slavei lui Hristos cel înviat, ca Unul ce stătea mai presus de orice concepţie a iudeilor. Toate acestea trecuseră. A înţelege pe Fiul lui Dumnezeu prin credinţă era un privilegiu mult mai binecuvântat decât a cunoaşte pe Mesia viu, în comuniune pământească cu Dânsul. A vedea pe Domnul Iisus cu ochii trupeşti nu era în sine ceva cu care să se mândrească. L-a văzut şi Irod, şi Ana, şi Caiafa, şi Pilat. Şi chiar dacă el, Pavel, ar fi cunoscut ca om viu, apoi cunoştinţa aceasta ar fi fost mai puţin apropiată, mai puţin nemijlocită, mai puţin intimă, mai puţin veşnică, după caracterul ei, decât acea imediată comuniune în care el, acum trăia şi murea într-Însul (comp. Gal. II,20; Filip. I,21). Hristos, pe care el îl ştia de-acum, nu mai era "Hristos după trup", Hristos din zilele trupului Său, adică în raporturile Sale pământeşti, ci Hristos cel ce şade în veci de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl.

Prin urmare, cele două texte invocate nu duc la concluzia că Sfântul Pavel L-ar fi cunoscut pe Domnul în persoană, în timpul petrecerii Sale între noi. Nici în alte locuri, Apostolul nu ne spune acest lucru, ceea ce sigur ar fi făcut-o, dacă într-adevăr ar fi văzut şi L-ar fi auzit pe Domnul aici pe pământ. Din modul cum s-a purtat el contra creştinilor şi din expresiile sale ocazionale, avem impresia că creştinismul nu i s-a prezentat lui pentru prima oară în persoana Mântuitorului Însuşi, ci de-abia după Înălţarea Domnului la cer, în predica învăţăceilor Săi. Îl regăsim în Ierusalim la uciderea Sf. Ştefan (Fapte VII,58) şi apoi în fruntea prigoanei ce a urmat (Fapte VIII,1; IX,1 ş.u.). De observat, în această privinţă, că el pretutindeni vorbeşte că a luat o atitudine ostilă contra "bisericii lui Hristos" şi nu contra Domnului Hristos însuşi (Gal. I,13,15 ş.u.; I Cor. XV,9; Filip. III,6; I Tim. I,13).

Trebuie deci să conchidem că, atunci când Mântuitorul şi-a început activitatea publică, Pavel era plecat din Ierusalim, fie, foarte probabil, în Tarsul Ciliciei, în casa părintească, fie în ţări străine, spre a face, după datina fariseilor, prozeliţi iudei. El n-a cunoscut pe Iisus personal şi n-a suferit influenţa aspectului Său terestru. Sfântul Pavel cunoştea cu precizie şi de prima mână faptele vieţii lui Iisus. Dar nu datorită acestei cunoaşteri el deveni creştin, nici după obositoare cercetări, ci în acea iluminare fulgurantă de pe drumul Damascului, care l-a pătruns în partea cea mai intimă a sufletului său trebuie să căutăm la el izvorul oricărei gândiri despre Domnul Hristos, izvor mai profund chiar decât la ceilalţi Apostoli, care, timp de trei ani **"mâncaseră şi băuseră cu Hristos"** (Fapte X,41). Şi ceea ce Pavel, la acea oră, a experimentat corespundea până în detalii cu

credinţa Apostolilor. El nu a făcut Bisericii impresia unui novator, a unui corp străin, altfel ea l-ar fi respins.

A se vedea: Farrar, **Viaţa şi operele Sf. Pavel**, Vol. I, pag.85; V. Gheorghiu, **Sf. Apostol Paul**, pag.47-49; Gr.T.Marcu, **Saul din Tars**, Sibiu, 1939, pag.35-40; C. Toussaint, **Saint Paul**, col.2191; Ioseph Holzner, **Autour de Saint Paul. Son message, hier—aujourd'hui.** Traduit de l'allemand par P.E. Keller, Paris, 1953, pag.21.

366. În Sf. Scriptură, Dumnezeul lui Avraam, Issac şi Iacov descoperă numele Său lui Moise: Iahve (Exod III,13-15). Unul dintre numele cu care Iahve este numit, mai ales în rugăciuni, este Adonai, de la termenul semit Adon - stăpân, domn, şi care exprimă autoritatea persoanei respective. În Septuaginta, acest termen a fost tradus prin Κύριος.

În V.T. întâlnim două curiozităţi: una în Septuaginta (LXX) şi alta în textul ebraic. În traducerea grecească, găsim că numele Iahve este de asemenea tradus prin Κύριος. Cât pentru V.T. ebraic, notăm că semnele vocalice, care au fost introduse în sec. VI î.d.Hr. (limbile semitice sunt în exclusivitate fără vocale; acestea sunt doar semne pentru ajutarea cititorului), indicau că iudeii citeau "Adonai" pe când în text apăreau cele patru consonante din Iahve(יהוה). Aceste două denumiri convergente duc la un fapt păstrat în Ierusalim până azi: într-un moment al istoriei lor, evreii s-au oprit a mai folosi numele sacru de Iahve şi l-au schimbat în Adonai — Κύριος — Domnul. Unul dintre posibilele motive este că termenul era prea sacru pentru a fi rostit printre oameni. A se vedea: Tarazi, **I Tess. A coment.**, pag.179. de asemenea, A.Lemonnyer, **Epîtres de Saint Paul**, pag.32-34.

367. Teodoret, op. cit., col.668.

368. Teofilact, op. cit., pag.83, n.1.

369. A se vedea: F.Prat, **La Théologie de Saint Paul**, pag.171; 370. Ibidem.

371. Vezi: L'Abbé Drach, op. cit., pag.551.

372. Idem, op. cit., pag.556.

373. Sf. Vasile cel Mare, **Despre Sfântul Duh**, cap.XXI. La Teofilact, op. cit., pag.108, n.1.

374. Teodoret, op. cit., col.669.

375. A se vedea: Lebreton, **Les Origines de la Trinité**, Paris, 1919, pag.405.; F.Prat, op. cit., pag.172.

376. A.Sabatier, **L'Apôtre Paul**, Paris, 1896, pag.366.

377. Termenul ἔσχατος este folosit în N.T. cu multe sensuri şi în diferite perspective şi chiar în unele expresii. În cele mai multe texte, ἔσχατος are sensul de "cel din urmă", cu referire la persoane sau acţiuni, în comparaţie cu "cel dintâi" sau "cele dintâi" fapte etc. Ex.: **"Şi mulţi dintâi vor fi pe urmă şi cei de pe urmă vor fi întâi"** (Matei XIX,30; comp. şi XX,8,14 etc.). Sau: **"Rătăcirea din urmă va fi mai rea decât cea dintâi"** (Matei XXVII,64). Există cuvântul şi în expresia: **"marginile pământului"** (Fapte I,8) până unde se va propovădui Hristos.

Unele texte folosesc termenul ἔσχατος pentru a indica timpul mesianic, începând cu Parusia istorică a lui Hristos (Întruparea, activitatea, patimile şi proslăvirea Lui), începutul Bisericii şi activitatea ei până la sfârşitul veacurilor, ca în expresia: "în zilele acestea din urmă..." (ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις): Fapte II,17; Evrei I,2; I Petru I,20 etc.). Alte texte, folosind acest cuvânt, vizează "viaţa eshatologică", sau Parusia cea mare la a doua venire a Domnului " cu slavă şi putere" multă (Matei XXIV,30; XXV,31), când va veni ca Judecător. Atunci vor avea loc o seamă de evenimente: învierea morţilor, judecata cea de obşte etc. (I Cor. XV,52-53; I Tes. IV,16-17; II Petru III,7-12 etc.).

378. F.Prat, **La Théologie de Saint Paul**, IV,2, pag.427. A se vedea şi: N.I.Nicolaescu, **Venirea a doua a Domnului. Împărăţia de o mie de ani.** În rev. S.T., nr.1-2, 1972, pag.12.

379. Iată principalele texte pauline cu conţinut eshatologic, în ordinea cronologică a scrierii: I Tes. IV,13-V,5; II Tes. I,4-12; II,1-12; I Cor. XV; II Cor. V,1-10; Rom. VIII,7-23; Filip. III,21; II Tim. IV,1-8.

380. A se vedea: François Amiot, **L'enseignement de Saint Paul**, t.II, ed.VI, Paris, 1946, pag.181.

381. Idem, op. şi loc. cit.

382. Ioseph Holzner, op. cit., pag.32.

383. Ibidem.

384. Prin cărţi apocrife se înţeleg scrieri care cuprind sau lucruri ascunse, secrete, neînţelese de oricine, sau vin de la autori necunoscuţi, care, ei înşişi, din anumite motive, voiau să rămână anonimi. Numirea derivă de la grecescul ἀπόκρυφος, ascuns, ţinut în secret, misterios; al cărui autor este necunoscut. Ca verb ἀπο-κρύπτειν, a ascunde, este antonimul lui ἀπο-καλύπτειν, a descoperi, a dezvălui, a revela; de aici ἀποκάλυψις, revelaţie, descoperire.

Asemenea cărţi circulau în vechime atât la păgâni, cât şi la iudei, la creştini şi la eretici, deopotrivă. La popoarele antice (asirieni, babiloneni, greci, romani) era obiceiul de a plăsmui cărţi mistice puse sub numele zeilor sau ale unor eroi, care tratau despre învăţături esoterice. Aceste cărţi erau ascunse de la faţa celor profani şi neiniţiaţi în temple. Ele puteau fi consultate numai de preoţi şi numai în anumite cazuri şi cu anumite scopuri. Şi iudeii au compus asemenea scrieri, pe care le-au atribuit patriarhilor biblici, profeţilor sau altor personalităţi de seamă. Una din cauzele care au favorizat dezvoltarea literaturii apocrife iudaice cât şi deformarea ideilor mesianice au fost frământările religioase şi naţionale din timpul asupririi din partea Ptolemeilor şi Seleucizilor. În acele timpuri triste, bărbaţi pioşi se ocupau cu meditarea şi tâlcuirea Legii, mângâind şi încurajând pe conaţionalii lor cu nădejdea într-un Mesia, care va veni şi îi va scăpa de starea apăsătoare în care se aflau. Aceste aşteptări îmbucurătoare, cu timpul au fost înfăţişate ca descoperiri divine, păstrate ca tradiţie nescrisă încă de la Moise, iar acum cunoscute de preoţi şi cărturari. Şi deoarece autorii care le-au plăsmuit nu aveau destulă autoritate să le impună cititorilor, s-au ascuns în anonimat, le-au atribuit bărbaţilor aleşi din trecutul neamului sau persoanelor biblice mai însemnate (lui Adam, Enoh, Matusalem, Noe, Avraam, Iacov, Moise, Solomon etc.).

Apocrifele atribuite unor persoane istorice se numesc pseudo-epigrafe. Cele mai multe apocrife şi pseudo-epigrafe au caracte eshatologic. În cele din urmă apocrifele au început a-şi pretinde caracter sacru şi inspirat. Numărul acestui fel de scrieri a fost mare. Sf. Irineu (Adv. Haer. 1,17) vorbeşte despre "mulţimea nenumărată" a apocrifelor la iudei. Marea lor majoritate s-a pierdut în cursul veacurilor următoare. Nu toate apocrifele sunt însă de origine iudaică. S-au găsit şi între creştini oameni care au imitat pe iudei în plăsmuirea de apocrife. Cele mai multe apocrife creştine sunt în legătură cu N.T. şi cu persoane amintite în această parte a Scripturii. Nu lipsesc însă nici apocrife creştine în legătură cu V.T. Acestea sunt în general de origine iudeo-creştină sau iudeo-gnostică.

Cea mai potrivită împărţire a apocrifelor este cea după provenienţa lor şi anume: apocrife de origine iudaică şi de origine creştină. Cele de origine iudaică, foarte pe scurt, sunt următoarele: a) de conţinut profetic: Cărţile sibiline şi Cartea lui Enoh; b) de conţinut

istoric: Cartea a IV-a a Macabeilor şi Cartea Jubileelor sau Mica Geneză; c) de conţinut poetic: Psaltirea lui Solomon; d) apocrife iudaice scrise cu tendinţă şi lipsite de suport real sau istoric: Apocalipsele lui Baruh, Cartea a IV-a a lui Ezdra, Înălţarea lui Moise la cer.

Apocrifele de origine creştină sunt: **Testamentul celor 12 patriarhi** şi **Înălţarea la cer a lui Isaia**. Mai sunt şi alte scrieri apocrife de mai mică însemnătate: **Cărţile lui Adam** (6 cărţi); **Evanghelia Evei**; **Testamentul lui Adam**; **Apocalipsa lui Ilie**; **Testamentul lui Iov** etc., pline de legende rabinice, fără importanţă şi lipsite de vreo învăţătură religioasă. S-au scris la dorinţa şi pentru a satisface curiozitatea de a afla lucruri inedite din viaţa persoanelor biblice.

A se vedea: pr. prof. Vladimir Prelipceanu, pr. prof. Nicolae Neaga, pr. prof. Gh. Barna şi pr. prof. Mircea Chialda, **Studiul Vechiului Testament pentru Instit. teologice**, ed. a II-a, Bucureşti, 1985, pag.408-417 şi I. Popescu, **Cărţile necanonice şi apocrife ale V.T.**, în rev. "B.O.R.", 1904-1905. nr.4.

385. F.Prat, op. cit., pag.428.

386. Ibidem.

387. După anul 70, când Ierusalimul este asediat şi dărâmat de romani, date preţioase pentru cunoaşterea religiei evreilor aflăm în literatura rabinică, concretizată în: Mişna (Repetarea legii) redactată de Iuda ha-Nasi (164-217) şi Adaosul la Mişna sau Mişna Tosefta, precum şi în Comentariile la Mişna, sau Ghemara (Completarea Legii), făcute de învăţaţi evrei din sec. III şi IV. Mişna şi Ghemara formează împreună Talmudul, carte elaborată prin sec. X d.Hr. de şcolile de interpretare ale evreilor şi în care se află strânsă toată învăţătura referitoare la religia lor. După proveniența Ghemarei, din mediul palestinian sau cel babilonean, Talmudul este, şi el, Talmud palestinian şi Talmud babilonean.

Diversele comentarii la Sf. Scriptură a V.T. au purtat numele de Midraşim: cele de natură juridică s-au numit Halakah (cale de urmat), adică învăţături care se refereau la Legea mozaică şi erau obligatorii pentru toţi, servind de norme pentru viaţă, iar cele de natură istorică şi morală s-au numit Haggada (Învăţătură), cuprinzând cuvântări despre învăţătura biblică, despre alte părţi ale Scripturii şi erau mai libere. Din cuprinsul acestora s-a dezvoltat ulterior Mişna şi Ghemara, cele două părţi ale Talmudului. A se vedea şi Mic Dicţionar enciclopedic, Bucureşti, 1978 (cuvântul Talmud), pag.1754.

388. "Ce fatras confus, incohérent et contradictoire", zice Prat, op. cit., pag.428.

389. Lagrange, **Le méssianisme chez les Juifs**, Paris, 1909, pag.39. Vezi şi: F. Prat, op. cit., pag.429.

390. A se vedea: Jean Héring, **Le Royaume de Dieu et sa venue. Étude sur l'espérance de Jesus et de l'Apôtre Paul**, Paris, 1937.

391. Idem, op. cit., pag.51-83.

392. Idem, op. cit., pag.57.

393. F.Prat, op. cit., pag.433.

394. Ibidem.

395. F.Prat, op. şi loc. cit.; Fr. Amiot, op. cit., pag.181.

396. Ibidem.

397. Fr. Amiot, op. cit., pag.182.

398. E.Jacquier, **Histoire des livres**, pag.41.

399. Rabinii iudei şedeau pe tronuri înalte, iar ucenicii lor şedeau la picioarele lor, pe pardoseală sau pe scăunele. De aici expresia: "a învăţa la picioarele cuiva..." Nu avem

temeiuri îndestulătoare să credem că era obiceiul ca ucenicii să stea în picioare (comp. IV Regi II,3;IV,38). Vezi: Farrar, **Viaţa şi operele Sf. Pavel**, vol.I, pag.52.

400. E.Jacquier, op. cit., pag.42.

401. Ibidem.

402. Idem, op. cit., pag.43.

402a. Cei mai de seamă reprezentanţi ai exegezei iudaice sunt Hillel şi Şamai. Hillel, care trăieşte în vremea lui Irod Idumenul, este un exeget conservator. Dar, deşi urmează, în linii generale, tradiţia fariseică, el se sileşte să scoată la iveală nu numai litera, ci şi spiritul cărţilor sfinte, arătându-se cât se poate de liberal, de uman şi de îngăduitor în interpretarea preceptelor lor. Şamai, care trăieşte în aceeaşi epocă, este un interpret rigid, habotnic şi formalist. Despre el se istoriseşte că era cel mai fanatic adversar al oricărei stăpâniri străine asupra Palestinei, că-şi obligase din leagăn fiii să postească, că evita corespondenţa în ajunul sărbătorilor, ca nu cumva scrisorile sale să calce Legea, călătorind sâmbăta spre destinaţie, că nu mânca ouăle făcute în ziua sabatului, că refuza să cumpere de la piaţă zarzavaturile pentru care nu se dădea zeciuiala legală şi multe altele.

De la Hillel şcolile rabinice au păstrat următoarele reguli de interpretare:

1. Analiza fiecărui text în parte; 2. Comparaţia între textele asemănătoare; 3. Dezlegarea dificultăţilor speciale pe baza regulilor generale; 4. Demonstraţie "a fortiori" (scoaterea concluziilor din ideile anterioare); 5. Concluzie prin analogie; 6. Armonizarea concluziei cu sensul întregului context; 7. Întărirea concluziilor cu exemple.

Urmaşii săi nu s-au ţinut însă de aceste reguli, ci au adoptat formalismul şi intransigenţa legalistă a ucenicilor lui Şamai, devenind împreună cei mai îndârjiţi adversari ai Mântuitorului şi ai răspândirii Evangheliei între neamuri.

403. A se vedea: E.Jacquier, op. cit., pag.44.

404. Analogia aparţine lui Farrar, op. cit., pag.63.

405. E.Jacquier, op. cit., pag.51.

406. Ibidem.

407. Iată câteva exemple neo-testamentare, care folosesc cuvântul "Parusia" sau sinonime ale lui:

a) Παρουσία (τοῦ Χριστοῦ sau τοῦ Κυρίου): I Tes. II,19; IV,15; V,23; II Tes. II,1-8; I Cor. XV,23; Iacov V,7-8; II Petru I,16; III,1-12; I Ioan II,28; Matei XXIV,3,27,37,39. Cuvântul se foloseşte, de asemenea, pentru "vizita" sau "prezenţa" altei persoane: Stefanas: I Cor. XVI,17; Tit: II Cor. VII, 6-7; Pavel: II Cor. X,10; Filip. I,26; II,12; Antihrist: II Tes. II,9.

b) Ἡμέρα (τοῦ Κυρίου): I Cor. I,8; V,5; II Cor. I,14; I Tes. V,2; II Tes. II,2; (τοῦ Χριστοῦ): Filip. I,6-10; II,16; sau simplu "Ziua"; "Ziua aceea": II Tes. I,10; II Tim. I,12,18; IV,8; I Cor. III,13 etc.

c) Ἐπιφάνεια: I Tim. VI,14; II Tim. I,10; IV,1-8; Tit II,13. De notat II Tes. II,8.

d) Ἀποκάλυψις: I Cor. I,7; II Tes. I,7; comp. I Petru I,7-13; IV,3.

408. Polibiu, **Istoria**, XVIII,31. Vezi şi: F. Prat, La Théologie de Saint Paul, pg. 450; Deismann, Licht vom Osten, 1908, pg. 270.

409. F. Prat, op. şi loc. cit.; Tarazi, **I Tessalonians**, Apendice V, pg. 182.

410. Vezi şi: F. Prat, op. şi loc. cit.; Fr. Amiot, **L'enseignement de Saint Paul**, pag. 200.

411. Ibidem.

412. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, **Venirea a doua a Domnului**, rev. cit., pag.14.

413. F. Prat, op. cit., pag.451.

414. Ibidem.

415. Fr. Amiot, **L'enseignement de Saint Paul**, pag.203.

416. Ibidem. Sf. Vasile cel Mare consideră că dacă Fiul nu ar şti, nu ar fi Dumnezeu; şi dacă "nici Fiul nu ar şti, atunci nu ar şti nici Tatăl" (Epistola 236, P.G., t.XXXII, col.880). Iar Sf. Ioan Hrisostom scrie: "Iisus spune adică: "faptul că nu sunt neştiutor despre ziua aceea, Eu v-am arătat deja prin multe (fapte şi evenimente): căci am prezis depărtarea timpului şi toate cele viitoare". Dar vorbind aşa (că nu ştie), Domnul a voit să-i oprească de a-L nmai întreba; căci dacă ar fi spus: "ştiu, dar nu vreau să vă spun", i-ar fi făcut să stăruie şi mai mult. Însă cum a lucrat cu înţelepciune, îi opreşte cu desăvârşire a mai căuta să afle" (**Omilia 77 la Matei**, P.G., LVIII, col.704). "Căci Dumnezeu-Tatăl este izvorul a toate şi El, trimiţându-L pe fiul Său în lume nu L-a autorizat ca să comunice omenirii nici ziua, nici ora sfârşitului lumii. Această mare taină rămâne rezervată dispoziţiilor pe care Dumnezeu-Tatăl va binevoi să le ia atunci când va crede timpul mai potrivit, pentru a-L trimite pe Fiul Său a doua oară în lume, ca să stea la judecată asupra lumii întregi". V.Gheorghiu, **Comentariu la Evanghelia după Matei**, Cernăuţi, 1925, pag.678.

417. N.I.Nicolaescu, op. cit. supra, pag.14. A se vedea şi: pr. prof. I.Constantinescu, **Cuvântarea eshatologică a Domnului nostru Iisus Hristos. Scurt comentariu.** În rev. "Glasul Bisericii", nr. 1-2, 1979, pag.51.

418. N.I.Nicolaescu, op. cit., pag.15.

419. Ibidem.

420. F.Prat, **La Théologie de Saint Paul**, pag. 452-453.

421. Fr.Amiot, op. cit., pag.201.

422. N.I.Nicolaescu, op. şi loc. cit.

423. Ibidem.

424. Între rătăcirile cu caracter eshatologic se numără şi credinţa unor culte neoprotestante că între cele două momente (considerate distincte): cea de a doua venire a Domnului Hristos şi sfârşitul lumii, Iisus Hristos va întemeia pe pământ o împărăţie de o mie de ani, în care El va domni împreună cu cei aleşi ai Săi. La sfârşitul acestei perioade vor învia apoi ceilalţi morţi şi va urma judeca universală. Învierea morţilor va fi deci în două reprize.

Această învăţătură rătăcită, întrucât vorbeşte de împărăţia de o mie de ani a Domnului, se numeşte hiliasm (grec. χίλιοι, o mie) sau milenarism (lat. mille, o mie; millenarium, perioadă de o mie de ani şi este foarte veche; izvorul ei pare a fi falsa credinţă iudaică cu privire la împărăţia lui Mesia. Se ştie că Evreii, după exilul babilonic, înţelegând greşit unele profeţii mesianice din V.T., sperau că Mesia, când va veni, îi va elibera de sub jugui asupririlor străine şi va întemeia pentru ei o împărăţie pământească, după care va urma sfârşitul lumii şi judecata de apoi. Astfel de speranţe întâlnim în scrierile apocrife: Cartea lui Enoh (XVII-XXXVI), Testamentul celor 12 patriarhi şi Cartea a IV-a a lui Ezdra.

Teologii iudei aveau însă păreri deosebite în privinţa duratei acestei împărăţii. După unii, ea avea să dureze 40 de ani (cât rătăcirea evreilor în pustiul Arabiei); după alţii, 70 de ani (cât robia babilonică); după alţii 400 de ani (cât robia egipteană); după alţii, cât totalul anilor în care poporul evreu a suferit robii, peregrinări, persecuţii, războaie etc. Până

la urmă, între credincioşii iudei din epoca precreştină a predominat ideea că această împărăţie mesianică va dura o mie de ani şi că ea va încheia cele şase milenii scurse de la facerea lumii, toată durata vieţii oamenilor pe pământ fiind concepută ca o perioadă sabatică de şapte mii de ani.

Credinţa că sfârşitul lumii va fi precedat de o eră de "o mie de ani" de fericire pământească pentru cei drepţi şi de mari suferinţe şi înfrângeri pentru cei nedrepţi, era răspândită în mai toate cercurile iudaice din veacul apostolic. Cum însă Iisus Hristos spunea că împărăţia Lui nu e din lumea aceasta, ei fură dezamăgiţi. Cei ce crezuseră în El acceptară totuşi că nu va întemeia acea împărăţie la prima venire, însă credeau că trebuie să o înfiinţeze când va veni a doua oară. În sprijinul acestei păreri ei au crezut că pot invoca Apoc. XX,1-10, care vorbeşte de împărăţia de mii de ani a Domnului.

Hiliasmul avea, în vechime, două aspecte: unul vulgar şi altul spiritual. După unii, Hristos întemeind împărăţia de o mie de ani, va restabili Ierusalimul în toată splendoarea lui, va repune în vigoare toată Legea mozaică, iar drepţii se vor bucura de tot felul de plăceri materiale. De părerea aceasta erau: Cerint, ebioniţii, montaniştii, apolinariştii etc. După alţii, fericirea drepţilor din mileniu va fi numai de natură spirituală şi ei nu aminteau nimic de restabilirea Ierusalimului sau a Legii mozaice. De părerea aceasta au fost şi unii dintre bărbaţii de seamă ai Bisericii, ca: Papia, episcop de Ierapole (cf. Eusebiu al Cezareii, Istoria bis., XXXIX,11-13), Sf. Iustin Martirul (Dialogul cu iudeul Trifon, LXXX-LXXXI), Sf. Irineu (Adv. Haer. V.28,3), apologetul Tertulian (Adv. Marcionem III,24), Lactanţiu şi alţii. Cu toate acestea, hiliasmul n-a izbutit să influenţeze gândirea creştină. În Răsărit, el a fost combătut cu hotărâre mai întâi de către Origen şi apoi de către episcopul Dionisie al Alexandriei, iar în Apus de către preotul Caius din Roma, apoi de Fer. Ieronim şi mai cu seamă de Fer. Augustin, care a propus cel dintâi un sistem de interpretare largă a simbolismului Apocalipsei. Hiliasmul a fost condamnat, de asemenea, la sinodul II ecumenic (Constantinopol, 381), o dată cu apolinarismul, când s-a şi introdus în Simbolul Credinţei că Iisus Hristos "va veni să judece viii şi morţii şi împărăţia Lui nu va avea sfârşit".

Erezia hiliastă sau milenaristă a dispărut treptat prin veacurile IV — V, pentru ca, mai târziu, după douăsprezece secole, să reapară sub diferite forme în sânul protestantismului. Ea a fost îmbrăţişată şi predicată de diferite secte protestante, cum sunt: anabaptiştii, adventiştii, mormonii, studenţii în Biblie, martorii lui Iehova ş.a. Această erezie se bazează pe greşita traducere şi interpretare a textului din Apoc. XX,1-10. Este vorba, în primul rând, de expresia * care se traduce corect prin: "mii de ani" şi nu "o mie de ani". În al doilea rând, pericopa amintită o interpretează literal, însă Apocalipsa fiind o carte profetică, nu poate fi interpretată literal şi nu poate fi astfel mai ales în părţile prin care ar veni în contrazicere cu alte texte şi cu învăţătura Sf. Scripturi privită în ansamblul ei. Expresiile: "învierea întâia" înseamnă renaşterea spirituală prin taina botezului şi trăirea creştină, învierea a doua este învierea corporală, iar moartea a doua este osânda veşnică. Legarea diavolului pentru "mii de ani" înseamnă că Iisus Hristos a dezarmat pe cel rău pe un timp îndelungat. L-a dezarmat în sensul că El a dat creştinilor puterea de a învinge ispitele celui rău. Expresia: τὰ χίλια ἔτη, mii de ani (sau miile de ani înseamnă intervalul de timp între începutul domniei Harului şi sfârşitul lumii, sau între prima şi cea de a doua venire (şi judecata universală) a Domnului. În acest interval de timp Iisus Hristos domneşte în chip spiritual în Biserica lucrătoare, pe pământ, şi în cea triumfătoare în cer. Dezlegarea diavolului pentru câtăva vreme (Apoc. XX,7) înseamnă arătarea lui Antihrist, înainte de

sfârşitul lumii. Iar judecata care se rosteşte asupra tuturor morţilor şi asupra diavolului, este Judecata din urmă.

Pentru interpretarea corectă a pericopei din Apocalipsă amintită mai sus, a se vedea: Andrei al Cezareii, **Tâlcuire la Apocalipsa lui Ioan Teologul**, P.G, CVI; Areta al Cezareii, **Culegeri de tâlcuiri la Apocalipsa lui Ioan**, P.G., t.CVI; Prof. N.Chiţescu, **Despre Milenarism**, în "Mitropolia Moldovei şi Sucevei", nr. 5-6, 1972; Dr. V.Gheorghiu, **Împărăţia de "mii de ani" şi Lupta cea mai de pe urmă** (Apoc. lui Ioan XX,1-10), Cernăuţi, 1926; pr. Ioan Mircea, **Împărăţia lui Hristos de mii de ani şi evenimentele eshatologice descrise în Apocalipsă**, XX,1-15. În "Ortodoxia", nr.4, 1938; N.I.Nicolaescu, Venirea a doua a Domnului. Împărăţia de o mie de ani, în "Studii Teologice", nr.1-2, 1972; M.B.Ruscanu, Eshatologia creştină şi hiliasmul, în "Mitropolia Banatului", nr.7-8. 1993 etc.

425. Pentru fantezia calculelor făcute în legătură cu cea de a doua venire a Domnului şi sfârşitul lumii, a se vedea: P.David, **Călăuză creştină**, Arad, 1987, pag.47-50.

426. A se vedea: Cardinal Louis Billiot, **La Parousie**, Paris, 1920, pag.9.

427. Idem, op. cit., pag.10.

428. Vezi: V.Gheorghiu, **Sf. Evanghelie după Matei cu comentar**, Cernăuţi, 1925, pag.520 şi 677.

429. Louis Billiot, op. cit., pag.12 şi 191.

430. Idem, op. cit., pag.196.

431. Fr.Amiot, **L'enseignement de Saint Paul**, ed. cit., pag.203.

432. Idem.

433. Farrar, **Viaţa şi operele Sf. Apostol Pavel**, t.I, pag.602-605. Citat după: F.Godet, **Introduction...**(la II Tes.), pag.211.

434. Idem, op. cit., pag.212.

435. Brassac, **Manuel biblique**, pag.212.

436. Reuss, **Les Épîtres de Saint Paul**, t.I, pag.69,271; Charles, **Eschatology**, în L'encycl. bibl. de Cheyne, pag.1381-1387; Renan, **Saint Paul**, pag.248 ş.u.; A.Sabatier, **L'Apôtre Paul**, ed. III, pag.180 ş.u.

437. Vezi: A.Sabatier, **L'Apôtre Paul**, pag.109.

438. Ibidem.

439. C.Toussaint, **Épîtres de Saint Paul**, pag.154.

440. Tertulian, **De anima**, 50, P.L. 2,780.

441. C.Toussaint, op. cit., pag.155.

442. Brassac, **Manuel biblique**, pag.210.

443. Cu privire la această analogie, Sf. Ioan Damaschin zice: "Priveşte aşadar, la seminţele îngropate în brazde ca în morminte! Cine este cel care a pus în ele rădăcini, tulpină, frunze, spice şi ţepii cei foarte fini ai spicului? Nu Creatorul tuturor? Nu porunca celui care a creat toate? Crede, deci, că la fel va fi şi învierea morţilor prin voinţa şi semnul dumnezeiesc. Căci la Dumnezeu puterea coincide cu voinţa. Sf. Ioan Damaschin, **Dogmatica**, trad. cit. pag.325.

444. Brassac, op. şi loc cit.

445. A.Lemonnyer, **Épîtres de Saint Paul**, pag.23.

446. Brassac, op. şi loc. cit.

447. A se vedea: Fr. Amiot, op. cit., pag.184.

448. Idem., op. cit., pag.185.

449. Idem, op. cit., pag.186.

450. Cu referire la judecata particulară Sf. Ioan Hrisostom zice: "Nici unul din cei ce nu s-au scăpat aici de păcate nu va putea să evite, plecând de aici, răspunderile pentru ele. Şi precum sunt duşi cei din închisori, legaţi cu lanţuri, în faţa tribunalului, tot astfel vor fi duse înaintea scaunului înfricoşat şi sufletele acestea când vor pleca de aici, încinse cu multiplele legături ale păcatelor". **Comentariu la Matei**, Omilia XIV, n.4, P.G., t.LVII, col.222; 451. Vezi şi Fr.Amiot, op. cit., pag.188; 452. Ibidem.

453. La cuvintele: "vom judeca pe îngeri" (I Cor. VI,3), Sf Ioan Hrisostom zice: "Aici este vorba pentru demoni, care au căzut prin răzvrătire. Când aceste puteri netrupeşti se vor găsi (la judecată) că sunt mai prejos de noi, care am fost îmbrăcaţi în trup, apoi atunci vor lua osânda cea mai grozavă, focul cel veşnic, gătit diavolului şi îngerilor lui (Matei XXV,41). Dacă la judecata particulară (a oamenilor) demonii sunt acuzatori, la judecata generală ei sunt acuzaţi şi judecaţi de sfinţi". **Omilia XVI la I Corinteni.**

454. Fr.Amiot, op. cit., pag.202. Vezi şi: Falson, **Saint Paul's conception of recompense**, Leipzig, Reinrichs, 1932.

455. Teofilact, op. cit., pag.86-87.

456. Ibidem.

457. Sf. Ioan Damaschin, **Dogmatica**, trad. pr. D.Fecioru şi pr. Ol.N. Căciulă, Bucureşti, 1938, pag.326.

458. Sf. Vasile cel Mare. **Omilii la Psalmi**, P.G., t.XXIX, col.297.

459. Pr. prof. D.Stăniloae, **Teologia Dogmatică Ortodoxă**, vol.III, Bucureşti, 1978, pag.432.

460. Sf. Ioan Hrisostom, **La II Tesaloniceni, cap.I**, Omilia a II-a (partea morală), P.G., LXII, 480.

461. Pr. prof. D.Stăniloae, op. cit. supra, pag.441.

462. Bulgakoff, **Ortodoxia**, pag.229. După pr. Ioan Mircea, **A doua venire a Domnului (Parusia)**, în Îndrumări misionare, Bucureşti 1986, pag.928.

463. Pr. Ioan Mircea, op. cit., pag.929.

464. Sf. Ciril al Ierusalimului, **Cateheza** 15,3, trad. rom., pag.399-400.

465. Fer. Augustin, **De civitate Dei**, XX,14,P.L., t.XLI, col.679.

466. F.Bettex, **Das Lied der Schöpfung**, Stuttgart, 1906, pag.404.

467. Citat la Hr.Andrutsos, **Dogmatica**, trad. rom., pag.469, n.3.

468. Pr. Ioan Mircea, **A doua venire a Domnului...**, pag.931.

469. Prof. Ioan Bria, **Despre revelaţia dumnezeiască**. În "Glasul Bisericii", 1964, nr.3-4, pag.184.

470. În legătură cu etimologia şi sensurile termenilor παραδίδωμι şi παράδοσις, a se vedea: C.Alexandre, **Dictionnaire grec-français**, Paris, 1897, pag.1048; Tradition, în Vocabulaire de Théologie biblique, ed. de Xavier Leon-Dufour, ed.II. Les éditions du Cerf, Paris, 1970, pag.1297-1304.

471. S.Buigacov, **L'Orthodoxie**, Paris, 1932, pag.13.

472. Vl.Lossky, **La Théologie mystique de l'Église d'Orient...**, pag.185. Citat după **Teologia Dogmatică şi Simbolică**, manual pentru Institutele Teologice, vol.I, Bucureşti, 1958, pag.178.

473. **Teologia Dogmatică şi simbolică**, loc. cit.

474. Idem, pag.185.

475. Diac. asist. Ion Bria, **Sfânta Scriptură şi Tradiţia.** În "Studii Teologice", 1970, nr.5-6, pag.389.

476. Pr.prof. D.Stăniloae, **Sfânta Tradiţie, definirea noţiunii şi întinderea ei.** În "Ortodoxia", nr.1, 1964, pag.61.

477. Ibidem.

478. Drd. pr. Alexandru I. Tudor, **Tradiţia în Epistolele pauline.** În "Ortodoxia", nr.4, 1972, pag.560.

479. Idem, op. cit., pag.562.

480. Pr. prof. D.Stăniloae, op. cit., pag.73.

481. Idem, op. cit., pag.72-73.

482. Drd. pr. Alexandru I. Tudor, op. cit., pag.563.

483. idem, op. cit., pag.565.

484. Diac. asist. Ion Bria, op. cit., pag.396.

485. Pr. prof. Vladimir Prelipceanu, **Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie ca izvoare ale revelaţiei divine în cele trei mari confesiuni creştine.** În "Mitropolia Moldovei şi Sucevei", nr. 3-6, 1970, pag.222.

486. Diac. asist. ion Bria, op. cit., pag.397.

487. Sf. Ioan Hrisostom, **La II Tesaloniceni**, Omilia a IV-a, n.2, P.G.,LXII,490; vezi şi Teofilact, La II Tes. (II,15), trad. cit., pag.103.

488. Sf. Vasile cel Mare, **Despre Sfântul Duh**, cap. XXVII. Citat după Teofilact, op. cit., pag.103-104, n.1.

489. După Teofilact, op. şi loc. cit.

490. A.Maunoury, **La II Tesaloniceni (II,15)**, ed.cit., pag.594.

491. Ibidem. A se vedea şi: Fillion, **Coment. la II Tes. (II,15)**, pag.458; L'Abbé Drach, op. cit., pag.557.

492. Pr. prof. D.Stăniloae, art. cit. în "Ortodoxia", nr.1, 1970, pag.97.

493. Diac. asist. Ion Bria, op. cit. pag.391.

494. Citat după E.Jacquier, **Les Actes des Apôtres**, ed. II, Paris, 1926, pag.544.

495. Dr. V.Gheorghiu, **Sf. Apostol Paul**, ed. cit., pag.36.

496. Bacher Aggada der Tannaiten, II, 426. După: pr. prof. D.Stăniloae, **Învăţătura creştină despre muncă.** În "Studii Teologice", nr.1-2, 1953, pag.24.

497. Pr. prof. D.Stăniloae, op. cit. supra, pag.25.

498. Hr.Andrutsos, **Sistem de morală**, trad. rom., pag.214.

499. Prof. diac. dr. Nicolae Mladin, **Problema muncii în creştinism.** În "Studii Teologice", nr.3-4, 1949, pag.180.

500. Pe drept cuvânt zice Andrutsos, op. cit., pag.213: "Cel ce nu munceşte trăieşte în fond în sarcina celorlalţi. Din acest punct de vedere nu se deosebeşte cu nimic de cel ce cerşeşte sau fură, de cel ce trăieşte din venituri nemuncite sau din camătă".

501. Citat după: diac. dr. Gr.T. Marcu, **Saul din Tars**, Sibiu, 1939, pag.56.

502. Pr. prof. D.Stăniloae, op. cit., pag.27.

503. Otto Kuss, **Die Theologie des Neuen Testamentes**, Ed. I, Regensburg, 1936, pag.117.

504. Th. Carlyle, **Arheiten und nicht verzweifeln. Auszuge**, pag.37-39. După Carlyle Th., **Muncă, sinceritate, tăcere**, Trad. Antoniade C., Bucureşti, 1910, pag.45-48.

505. Prof. diac. dr. Nicolae Mladin, op. cit., pag.183.

506. Pr. prof. L.Munteanu, Sfântul Apostol Pavel, muncitor cu braţele. În "Studii Teologice", nr. 7-8, 1951, pag.431.

507. Orice bun fariseu se simţea obligat să practice o meserie manuală şi s-o transmită ca pe un patrimoniu scump urmaşilor săi. Talmudul ne face cunoştinţă cu meseriile exercitate de numeroşi rabini celebri. Astfel faimosul autor al Mişnei era croitor, iar rabbi Iohanan cismar. Cf. F.Prat, **Saint Paul** (Col. "Les Saints"), ed. XVI, Paris, 1932, pag.4 ş.u.

508. Vezi şi Gr.T.Marcu, **Saul din Tars**, pag.56; 509. Ibidem.

510. Cf. V.Gheorghiu, **Sf. Apostol Paul**, pag.38; E.Jacquier, **Les Actes des Apôtres**, pag.544.

511. A se vedea: Rudolf Knopf, **Einführung in das Neue Testament**; ed.IV; Giessen, 1934, pag.312.

512. Vezi şi pr. prof. L.Munteanu, op. cit., pag.433.

513. După calculele ce s-au făcut, de către învăţaţi Sf. Pavel lucra în atelier de la ora 5 până la 11, iar între 11-17 lucra în câmpul apostoliei. După ora 17, în cetăţile antice înceta orice activitate. Munca fizică el o împletea zilnic cu munca spirituală. A se vedea: Gr.T.Marcu, **Un muncitor manual, Sfântul Apostol Pavel**, Sibiu, 1947, pag.63-64.

514. Pr. prof. D.Stăniloae, **Învăţătura despre muncă...**, rev. cit., pag.29.

515. Idem, op. cit., pag.30; 516. Ibidem.

517. Pr.prof. L.Munteanu, op. cit., pag. 436.

518. Prof. Gr.T. Marcu, **Saul din Tars**, pag. 59.

519. Prof. Iustin Moisescu, **Sfântul Pavel şi viaţa celor mai de seamă comunităţi creştine în epoca apostolică.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag. 398.

520. Textul celor **Şapte cuvântări spre lauda Sf. Apostol Pavel**, ale Sf. Ioan Hrisostom, se află în textul original grec P.G., L,473-514, cât şi în ed. lui J.Bareille, Paris, 1866, t.IV, pag.129-180. Au fost traduse în rom. de pr. Matei Pâslaru, în "B.O.R.", nr.11-12, 1971, pag.1212-1223.

521. Sf. Ioan Hrisostom, op. şi trad. rom. cit. supra, pag.1212 şi 1218.

522. Teodor M. Popescu, **Sf. Pavel, Apostolul Neamurilor.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.383.

523. Idem., op. cit., pag.384.

524. A se vedea şi: Zenon Kosidowski, **Povestirile Evangheliştilor.** Trad. rom. Anda Maria Mareş, Bucureşti, 1983, pag.197 ş.u. Referindu-se la Sfântul Pavel, autorul îşi intitulează capitolul respectiv: "Ficţiune şi adevăr". De altfel, dincolo de o oarecare erudiţie, este evidentă ura pe care el o nutreşte faţă de Apostolul Neamurilor, cât şi faţă de Mântuitorul însuşi.

525. Teodor M. Popescu, op. cit., pag.384.

526. Idem., op. cit., pag.381; 527. Ibidem.

528. Schaff, **History of the Christ. Church**, I, pag.236. Vezi şi: F.Godet, **introduction au N.T.**, pag.74; 529. F.Godet, op. şi loc. cit.

530. Gr.T.Marcu, **Saul din Tars**, pag.92.

531. Idem, op. cit., pag.91; 532. Idem, op. cit., pag.92.

533. A.Sabatier, **L'Apôtre Paul**, prefaţa la ed. a III-a, pag.III.

534. N.P.Travcetov, **Sfârşitul lumii după Biblie şi ştiinţă.** Prelucrare din ruseşte de Climent Bontea, Focşani, 1915, pag.3.

535. Ion Ţugui, **Şapte ani apocaliptici (Dezvăluirile contelui incapucciato)**, ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1992, pag.206.

536. Camille Flammarion, **La fin du monde**, Paris, pag.178.

537. Idem, op. cit., pag.179.

538. Cronicarul Raoul Glaber istoriseşte că, în pădurea Macon, lângă o biserică închinată Sf. Ioan, pierdută în adâncul pădurilor, un asasin construise o cabană, unde ucidea trecătorii şi pelerinii. Într-o zi, un călător şi soţia sa au intrat în cabană pentru a se odihni. Observând capete de morţi, ei se ridicară pentru a fugi, dar gazda îi atacă. Apărându-se ei reuşesc să se salveze. În urma povestirii lor despre cele întâmplate, sunt trimişi la locul respectiv soldaţi, care au găsit 48 de capete de oameni. Asasinul este adus la oraş şi ars de viu. A se vedea: Camille Flammarion, op. cit., pag.182.

539. Idem, op. cit., pag.185.

540. Idem, op. cit., pag.189.

541. Idem, op. cit., pag.193.

542. Ion Ţugui, op. cit., pag.207.

543. Ibidem.

544. În legătură cu anul 1992 au circulat, la vremea respectivă, colportate de unele ziare sau prin broşuri, diferite prevestiri puse pe seama unor bărbaţi sfinţi, între care Sf. Nifon şi Sf. Calinic de la Cernica.

În vedenia sa despre înfricoşata judecată (Cartea: "Un episcop ascet", editată de Mânăstirea Paraclitul, Athos), Sf. Nifon vede pe Dumnezeu răsfoind cartea veacurilor omenirii. Când a ajuns la veacul al şaptelea, Dumnezeu s-a oprit. Şi-a acoperit faţa cu mâinile şi a zis cu mâhnire: "Acest veac al şaptelea a întrecut pe toate celelalte cu nedreptatea şi cu răutatea. Şi ajungând la jumătatea acestui veac, a adăugat: Acesta este plin de duhoarea păcatelor omeneşti: de invidie, necurăţenie, ură, minciună...dar ajunge: îl voi curma la mijloc, să înceteze stăpânirea păcatului. Şi a făcut semn Arhanghelului Mihail să pregătească începutul judecăţii". Mijlocul veacului al şaptelea a fost socotit anul 7500 (de fapt acest an este mijlocul "veacului", adică al mileniului, al optulea, n.n.), din care scăzând anii până la Hristos (5508) dăm peste anul 1992.

Cu referire la Sf. Calinic, care a trăit între anii 1787-1868 şi este ctitorul Mănăstirii Cernica, al cărei stareţ a fost vreme de 31 de ani, este vorba de o vedenie, transmisă pe cale orală prin ucenicii săi, pe care ar fi avut-o pe când, stareţ fiind la această mânăstire, era frământat de gânduri, de a începe sau nu zidirea unei mânăstiri mai mari, vechile chilii fiind neîncăpătoare, iar apropierea anului 1848 aducând zvonul că vor avea loc mari evenimente, un sfârşit de lume şi un început de lume nouă. Frământat de astfel de gânduri, într-una din nopţi, i se arată, aievea nu în vis, Sf. Ierarh Nicolae şi Sf. Mare Mucenic Gheorghe, care îl mustră pentru ce nu începe zidirea mânăstirii. Sf. Calinic a răspuns că, citind unele prevestiri despre viitor, a crezut că la anul 1848 va fi sfârşitul lumii. Cei doi sfinţi l-au îndemnat să privească spre răsărit. Făcând acest lucru, Sf. Calinic a văzut pe cer pe Sf. Treime, aşa cum este zugrăvită pe sfintele icoane, iar dedesubt, pe un mare pergament luminos era scris cu litere mari: 7500, ani de la Adam. Atunci sfinţii, care îl susţineau pe braţe, i-au zis: "Vezi că nu la 1848 va fi sfârşitul lumii, ci sfârşitul lumii va fi când se vor împlini 7500 de la Adam? Aşadar, au adăugat ei, începe îndată a zidi marea mânăstire a Sf. Mare Mucenic Gheorghe".

Aceasta este vedenia Sf. Ierarh Calinic de la Cernica; ea vorbeşte despre anul 7500 de la Adam, care, aşa cum arătat mai sus, corespunde cu anul 1992. Fără a pune la îndoială cele două descoperiri ale marilor ierarhi Nifon şi Calinic relatate mai sus, pentru marea lor sfinţenie, ne punem totuşi întrebarea: cum trebuie înţelese aceste vedenii, de vreme ce însuşi Mântuitorul a zis că: **"Despre ceasul acela, al sfârşitului lumii, nimeni**

nu ştie, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl" (Matei XXIV,36). Dezlegarea acestei nedumeriri ne-o dă Sf. Ioan Hrisostom în omiliile sale la cartea Facerii. Dacă Dumnezeu vrea să piardă lumea, nu ne-o spune mai înainte, ci o pierde pur şi simplu. Nimic nu este mai uşor Făcătorului, care pe toate le-a făcut numai cu cuvântul, să le întoarcă într-o clipă în nimicul din care au ieşit... ci Dumnezeu în marea Sa grijă de mântuirea noastră, ne spune mai înainte pedeapsa pe care vrea să o aducă peste noi, tocmai ca să nu o aducă. O spune anume ca noi să aflăm de ea şi înţelepţiţi de frica mâniei Lui, să ne schimbăm şi să facem nelucrătoare hotărârea Lui. Aşa de pildă, a făcut cu cetatea cea mare a Ninivei, ale cărei fărădelegi crescuseră peste măsură. A trimis pe proorocul Iona să le spună: 40 de zile mai sunt şi cetatea Ninivei va fi distrusă. Ninivitenii însă nu s-au deznădăjduit, au crezut în Dumnezeu şi au ţinut post aspru. Iar Dumnezeu, văzând pocăinţa lor, S-a milostivit de ei şi pedeapsa care trebuia să vină peste ei, nu a mai venit. De asemenea, înainte de potop pământul se umpluse de fărădelegile oamenilor şi Dumnezeu a hotărât să-i piardă. Dar n-a făcut-o îndată, ci i-a vestit cu 120 de ani înainte. Apoi a pus pe Noe să construiască corabie, la care a lucrat 100 de ani, pentru ca oamenii, văzându-l, să ia aminte şi să se îndrepteze. Numai după ce Dumnezeu a văzut că, cu toate avertismentele primite, oamenii nu se îndreaptă nicidecum, i-a pierdut cu potop. În această lumină trebuie să vedem şi noi prevestirile Sf. Ierarhi Nifon şi Calinic despre care a fost vorba, precum şi alte avertismente dumnezeieşti. Iar anii, pe care Dumnezeu i-a pus sub stăpânirea Sa (Fapte I,7), să-i întâmpinăm, nu cu spaimă şi cutremur, ci cu mulţumire şi încredere în bunătatea cea nemărginită a lui Dumnezeu, care nu voieşte moartea păcătosului, ci ca toţi să se mântuiască (I Tim. II,4). A se vedea: Arhim. Petroniu Tănase, Schitul Podromu, Athos, Vedenia Sf. Calinic de la Cernica despre anul 1992.

545. Ion Ţugui, op. cit., pag.10.

546. A se vedea: N.P.Travcetov, op. şi trad. cit., pag.11-37; Ion Ţugui, op. cit., pag.208-209.

547. O asemenea posibilitate o prevăd învăţaţii din ciocnirea unor asteroizi din cometa descoperită în 1862 şi denumită Smith-Tuttle cu Terra la 14 august 2116. Această cometă are 5 km diametru şi este constituită în principal din gheaţă şi piatră. Din cei 3000 de asteroizi cu dimensiuni mai mari de 1 km, a căror traiectorie o poate intersecta pe cea a Pământului, numai 150 au fost pe deplin studiaţi şi catalogaţi. Un obiect între 1-2 km care poate lovi Pământul ar distruge 75%, poate chiar 95% din omenire şi ar ucide practic orice formă de viaţă. O astfel de coliziune, care în mod statistic se întâmplă o dată la un milion de ani, se pare că a stat la baza dispariţiei reptilelor uriaşe ce populau cândva planeta noastră. A se vedea datele publicate despre aceasta în ziarul: "Cuvântul Libertăţii", nr.744, din 28 octombrie 1992, Craiova, pag.1, rubrica "Ultrascurte".

548. Ion Ţugui, op. cit., pag.212.

549. F.B.Haynes, **Ours Lord's Return**, extrase în româneşte în "Speranţa lumii", Bucureşti (fără dată), pag.13.

550. N.P.Travcetov, op. cit., pag.36.

551. Idem, op. cit., pag.37; 552. Idem, op. cit., pag.38.

553. Idem, op. cit., pag.11.

554. Diac. prof. N.I.Nicolaescu, **Venirea a doua a Domnului...**, Rev. cit., pag.17.

555. **Antihristica. Semnul venirii lui Antihrist şi sfârşitul lumii**, ed. cit., p.6 ş.u.

556. Prof. N. Mladin, **Problema muncii în creştinism**, rev. cit., pag.186.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Izvoare

a) Ediţii ale Sfintei Scripturi:

1. **Biblia sau Sfânta Scriptură**, Ed. Instit. biblic şi de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990.

2. **Noul Testament**, Ed. Instit. biblic şi de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979.

3. Ἡ Καινὴ Διαθήκη, κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Οἰκυμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἀποστολικὴ διακονία τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθῆναις.

4. Pentru textul latin: **Vulgata**, după: La Sainte Bible, commentée d'après la Vulgata et les textes originaux, par L.-Cl. Fillion, ed. III, t.VIII, Paris, 1921.

5. **Traduction oecuménique de la Bible (TOB)**, Alliance biblique universelle — Le Cerf, 1988.

6. **Novum Testamentum Graece**, Nestle — Aland, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1983.

7. Alfred Schmoller, **Handonkonkordanz zum Griechischen Neuen Testament**, Stuttgart, 1938.

b) Comentarii patristice:

8. Sf. Ioan Hrisostom, Ὑπόμνημα εἰς τὴς πρός θεσσαλλονικεῖς ἐπιστολὴν δεύτεραν (Comentariu la II Tes.), Migne, P.G., t.LXII, col.468-500. Trad. rom. Arhim. Theodosie Athanasie, Bucureşti, 1905.

9. Fer. Teodoret, episcopul Cirului, Ἑρμηνεία τῆς β'πρὸς θεσσαλλονικεῖς ἐπιστολῆς (Tâlcuirea epistolei II Tes.), Migne, P.G., t.LXXXII, col.657-674.

10. S. Ambrosius Mediolanensis episcopus, Commentarium in epist. Pauli ad Thessalonicenses secundam, Migne, P.L., t.XVII, col.479-486. (Întrucât comentariile atribuite Sf. Ambrozie la epistolele pauline sunt contestate în genere, citarea acestui comentar e făcută sub denumirea obişnuită de: Ambrosiaster.

11. Sf. Ioan Hrisostom, Cele şapte cuvântări ţinute spre lauda Sfântului Apostol Pavei, Migne, P.G., t.L, col.473-514. Trad. rom. pr. Matei Pâslaru în "B.O.R.", nr.11-12, 1971, pag.1211-1223 (primele trei cuvântări).

12. Eutimie Zigaben, Ἑρμηνεία εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστὸλου Παὺλου, t.II,1887, pag.193-211.

13. Teofilact, Arhiep. Bulgariei, Cele 14 Trimiteri ale slăvitului Apostol Pavel, trad. rom. Mitrop. Veniamin Costache, vol.III, Bucureşti, 1904.

c) Dicţionare şi concordanţe biblice:

14. F.Vigouroux, **Dictionnaire de la Bible**, studiile privind ep.I şi II Tes. şi viaţa Sf. Apostol Pavel:
-E.Jacquier, **Epître. Diction. de la Bible**, t.II, Paris, 1926, col.1897;
-C.Toussaint, **Saint Paul (Paulus). Diction. de la Bible**, t.IV, Paris, 1912, col.2188-2231;
-Idem, **Première et la deuxième ep. aux Thessaloniciens. Diction. de la Bible**, t.V, Paris, 1912, col.2177-2184;2185-2190.
-F.Vigouroux, Thessalonique (grec. θεσσαλονίκη). **Diction. de la Bible**, t.V, Paris, 1912.

15. **Mic Dicţionar Enciclopedic**, ed. a II-a, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978.

16. Pr. dr. Ioan Mircea, **Dictionar al Noului Testament, A-Z**, Bucureşti, 1984.

17. Dicescu C., **Mic Dicţionar al Noului Testament**, 1929.

18. **Dictionnaire grec-français**, par C. Alexandre, ed.XXII, Paris, 1886.

19. **Dicţionar latin-român**, de Gh. Guţu, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1966.

20. Moulton J.H., Milligan G., **The Vocabulary of the Greek Testament**, 1952.

21. Bergier, L'Abbé, **Dictionnaire de Theologie**, vol.III, art. Thessaloniciens, pag.958-959.

22. **Concordanţa biblică**, Ed. "Lumina Lumii", Copyright, 1971.

23. Iordache C., **Călăuza bunului creştin în Sfânta Scriptură**, 1933.

24. Lascarov Moldovan, **Concordanţa Noului Testament**, 1932.

25. Vlăduceanu V., **Concordanţa Biblică antisectară**, 1947.

2. Studii

a)Introduceri. Manuale.

26. Brassac, A., **Les Epîtres aux Thessaloniciens**. În Manuel biblique, t.IV, Paris, 1915.

27. Idem, **Une inscription de Delphes et la cronologie de Saint Paul.** În Revue bibl., t.X, 1913, pag.36 şi 207.

28. Cambier,J.M., **Paul et l'église de Thessalonique.** În Introduction à la Bible (sous la direction de Aug. George şi P.Grellot), t.III, ed. Desclée, 1976, pag.39-43.

29. Idem, **La vie et l'oeuvre de Saint Paul.** În Introduction a la Bible, sous la direction de A.Robert et A.Feuillet, t.II (N.T.), ed. Desclée et Co., Tournai (Belgium), 1959, pag.377-383.

30. Cerfaux, Mgr.L., **La personalité de Saint Paul.** În Introduction à la Bible, op. şi ed. cit. supra, pag. 384-390.

31. Cornely, Rudolphus S.I., **Historica et critica Introductio in Libros sacros**, vol.III (De duabus epistolis ad Thessalonicenses), Paris, 1897, retipărită 1925, pag.397-415.

32. Cornoiu Ion, **Introducere în Cărţile N.T.**, Bucureşti, 1903.

33. Dewaily - B.Rigaux, **Les Épîtres de Saint Paul aux Thessaloniciens**, 1960.

34. Farrar F.W., **Viaţa şi operele Sf. Apostol Pavel**, Trad. rom. Nicodim Patriarhul României, Ed. Sf. Mănăstiri Neamţu, 1941 (două volume).

35. Gheorghiu Vasile, **Introducere în Sfintele Cărţi ale Vechiului şi Noului Testament (Epistolele I şi II Tes.)**, Cernăuţi, 1929, pag.532-552.

36. Idem, **Sfântul Paul. Viaţa şi activitatea sa**, p.I, Cernăuţi, 1909.

37. Godet F., **Introduction au Nouveau Testament**, Les Épîtres de Saint Paul, Neuchâtel, 1892: La vie de Paul, pag.76-151; I Tess., pag.155-185; II Tes., pag.186-213.

38. Goguel M., **Introduction au Nouveau Testament**, I-IV, Paris, 1922 — 1926.

39. Idem, **L'énigme de la seconde épître aux Thessaloniciens. Revue de l'histoire des Réligions**, t.LXXI, Paris, 1915, pag.248.

40. Grégory C.R., **Einleitung in das Neue Testament**, Leipzig, 1909.

41. Harnack A.von, **Das Problem des sweiten Thessalonicherbriefs**, Berlin, 1910, pag.560-578.

42. Ianoviciu Vasile, **Critica verbală sau critica textuală a cărţilor Noului Testament**, Cernăuţi, 1878.

43. Jacquier E., **Histoire des Livres du N.T.**, t.I, Paris, 1930.

44. Idem, **Études de critique et de philologie du Nouveau Testament**, Paris, 1920.

45. Idem, **Le Nouveau Testament dans l'Église chrétienne**, t.I. Préparation, formation et définition du Canon du Nouveau Testament, Paris, 1911.

46. Idem, **Histoire ancienne du cannon du Nouveau Testament**, P.II. Critique textuelle. La critique rationnelle, Paris, 1935.

48. Lemonnyer A., **Épîtres de Saint Paul**, p.I, Paris, 1906.

49. Loisy A., **Histoire du Cannon du Nouveau Testament**, Paris, 1891.

50. Lopuhin A.P., **Istoria biblică a Vechiului şi Noului Testament**, trad. rom. Nicodim Patriarhul, vol.VI, Bucureşti, 1947.

51. Masson Ch., **Les Épîtres aux Thessaloniciens**, 1956.

52. Melchisedec, Arhim., **Introducere în Sfintele Cărţi ale V. şi N.T.**, p.II (N.T.), Iaşi, 1860.

53. Moffat J., **An Introduction to the Literature of the New Testament,** Edinburg, 1911.

54. Moisescu Iustin, prof., **Activitatea Sf. Apostol Pavel în Atena**, Iaşi, 1946.

55.. Nicolaescu N.I., diac. prof., pr. prof. Grigorie Marcu, pr. prof. Sofron Vlad şi pr. prof. Liviu G. Munteanu, **Studiul Noului Testament. Manual pentru Instit. teologice**, ed. a II-a, Bucureşti, 1977, pag.177-184.

56. Olariu Iuliu, dr., **Introducere în Cărţile Sânte ale T.V. şi N.**, Caransebeş, 1903; Epistolele I şi II Tes., pag.266-271.

57. Perrot C., **La vie et l'oeuvre de Saint Paul,** În Introduction à la Bible (sous la direction de Augustin George et Pierre Grelot), t.III, ed. Desclée, 1976, pag.15-34.

58. Rovenţa Haralambie, pr.dr., **Epistola întâia către Tesaloniceni a Sf. Apostol Pavel. Introducere şi comentar**, Bucureşti, 1938.

59. Scriban, Iuliu, arhim., **Curs de introducere în Noul Testament**, Bucureşti, 1924, pag.157-164.

60. Toussaint C., **Saint Paul (Paulus)**, În E.Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, t.IV, Paris, 1912, col.2188-2231.

61. Idem, **Les deux Epîtres aux Thessaloniciens de Saint Paul**, În Diction. de la Bible, t.V, Paris, 1912, col.2177-2190.

62. Trochon et H.Lesêtre, **Introduction a l'étude de l'Écriture Sainte,** t.III, Paris, 1890.

63. Zahn Theodor, **Geschichte des Neutestamentlichen Kanons (citat G.K.)**, Erlangen, 1888 şi 1890 (două volume).

b) Exegeza. Comentarii.

64. Amiot François, **L'enseignement de Saint Paul**, t.II, ed.VI, révue, Paris, 1946 (chap.II: Les fins dernières, pag.181-216 et Conclusions. L'Évangile de Paul. Paul, Apôtre du Christ, pag.217-238.

65. Balthasar Hans Urs von, **Thessalonicher — und Pastoralbriefe des Heiligen Paulus. Der zweite Brief an die Thessalonicher**, Freiburg, 1992, pag.65-82.

66. Calmet Auguste, **Commentaire litteral sur Les Épîtres de Saint Paul aux Thessaloniciens**, vol.II, Paris, 1716.

67. Delafosse Henri, **Les écrits de Saint Paul. La Seconde Épître aux Thessaloniciens**, Paris, 1928, pag.50-67.

68. Dobschütz, **Die Thessalonicher — Briefe**, Gottingen, 1909.

69. Drach L'Abbé, **Les Épîtres de Saint Paul aux Thessaloniciens**. În La Sainte Bible avec commentaires, Paris, 1871, pag.506-560.

70. Fillion L.-Cl., **La Sainte Bible commentée d'après la Vulgate**, t.VIII (I şi II Tess.), Paris, 1928.

71. Frame J.E., **Commentary on the Epistles to the Thessalonians**, Edinburg, 1912.

72. Knabenbauer, **Commentarius in epistolas ad Thessalonicenses**, Paris, 1913.

73. Lemonnyer, A., **Commentaire sur Les Épîtres aux Thessaloniciens de Saint Paul**, Paris, 1906.

74. Maunoury,A.F., **Commentaire sur Les Épîtres de Saint Paul aux Thessaloniciens**, Paris, 1880, pag.469-610.

75. Matopoulos, Eusebiu, Ἑρμηνεία εἰς τὰς δύο πρὸς θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὰς τοῦ Παῦλου, Atena, 1923.

76. Olariu, Iuliu, dr., **Explicarea Epistolelor S. Apostol Pavel: I şi II Tesaloniceni**, Caransebeş, 1913.

77. Popescu-Ulmu, N., **Studiu exegetico — critic asupra Epistolelor I şi II Tesaloniceni** (teză de licenţă), Bucureşti, 1920.

78. Staab, Karl, **Die Briefe an die Thessalonicher II**, Regensburg, 1965, pag.47-63.

79. Tarazi, Paul Nadim, **I Thessalonians A Commentary**, New York, 1982.

80. Toussaint, C., **Épîtres de Saint Paul. Lettres aux Thessaloniciens. Leçons d'exégèse**, Paris, 1910, pag.94-158.

81. Trembela, Pan.N., Ὑπόμνημα εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παῦλου, Atena, 1937, pag.569-602.

82. Ioanis L. Galanis, **Cea de a doua Epistolă a Apostolului Pavel către Tesaloniceni. Introducere şi comentariu**, Tesalonic, 1989.

c) Teologie biblică

83. **Antihristica. Semnul venirii lui Antihrist şi sfârşitul lumii**, din dumnezeieştile Scripturi şi scrierile Sfinţilor Părinţi. Din publicaţiile religioase ale Sf.Mănăstiri româneşti "Podromul" din Sf. Munte Athos. Retipărită de M-rea Sihăstria (fără dată), cu o înainte Cuvântare de ierom. Paisie Lambru.

84. Billot, Louis, cardinal, **La Parousie**, Paris, 1920.

85. David, P.I., **Călăuză creştină**, Edit. Episcopia Aradului, 1987.

86. Flammarion, Camille, **La fin du monde**, Paris (fără dată).

87. Gheorghiu, Vasile, dr., **Împărăţia de "mii de ani" şi "Lupta cea mai de pe urmă"** (Apoc. XX, 1-10), Cernăuţi, 1928.

88. Haynes, E.B., **Our Lord's Return.** În rom. colecţie de extrase în "Speranţa lumii", Ed. şi tipografia societăţii "Cuvântul Evangheliei", Bucureşti (fără dată).

89. Hering, Jean, **Le Royaume de Dieu et sa venue. Étude sur l'espérance de Jésus et de l'Apôtre Paul**, Paris, 1937 (chap. III: La notion du Royaume dans la Prédication de Jésus, pag.34-50; chap.IV: Eshatologies messianistes et non-messianistes, pag.51-87).

90. Holzner, Joseph, **Autour de Saint Paul. Son message, hier-aujourd'hui**. Traduit de l'allemand par P.E.Keller, Paris, 1953.

91. Prat, F., **La Théologie de Saint Paul**, p.II, Paris, 1937.

92. Ridderbos, Herman, **Paul an outline of his Theology.** Ediţia originală: Olanda, 1966. Trad. John Richard de Witt, tipărită în ianuarie 1977, S.U.A.

93. Sabatier, Auguste, **L'Apôtre Paul. Esquisse d'une histoire de sa pensée**, ed.III, Paris, 1896.

94. Travcetov, N.P., **Sfârşitul lumii după Biblie şi ştiinţă.** Prelucrare din ruseşte de Climent Bontea, Focşani, 1915.

3. Articole şi studii

95. Branişte, Ene, pr. prof., **Eshatologia. Învăţătura creştină despre viaţă, moarte şi înviere.** În vol. Îndrumări misionare, Bucureşti, 1986, pag.856-867.

96. Căciulă, Olimp N., pr. dr., **Contribuţia literaturii teologice române la înţelegerea personalităţii şi activităţii Sf. Apostol Pavel.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.462-480.

97. Chiţescu, N., prof., **Aspecte ale concepţiei creştine despre muncă.** În "Mitropolia Moldovei", nr.3-4, 1957.

98. Idem, **Despre milenarism.** În "Mitropolia Banatului", nr.4-5, 1958.

99. Constantinescu, i., pr. prof., **Cuvântarea eshatologică a Domnului nostru Iisus Hristos (Matei XXIV-XXV). Scurt comentariu.** În "Glasul Bisericii", nr.1-2, 1979, pag.51-77.

100. Corniţescu, C., pr. prof., **Judecata particulară.** În vol. Indrumări misionare, Bucureşti, 1986, pag.868-883.

101. Gala Galaction, **De la "Mormântul gol" la porţile Damascului.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.386-397.

102. Idem, **Inscripţia de la Delfi.** În "B.O.R.", 1923, pag.324-327.

103. Marcu, Grigorie, pr. prof., **Întâiul itinerar paulin pe continentul nostru (Fapte XVI, 9 — XVIII,19).** În "Mitropolia Ardealului", nr.9-12, 1962, pag.631-641.

104. Idem, **Saul din Tars**, Sibiu, 1939.

105. Idem, **Sf. Apostol Pavel despre modelul de vieţuire creştinească.** În "Studii Teologice", nr.1-2, 1957, pag.3-22.

106. Idem, **"Mens divinior". O comparaţie între Sf. Apostol Pavel şi Sf. Ioan Gură de Aur.** În "Studii Teologice", nr.9-10, 1957, pag.617-624 (o prezentare sumară a celor şapte panegirice).

107. Idem, **Combaterea interpretărilor greşite ale eshatologiei biblice.** În "Mitropolia Ardealului", nr.1-2, 1960, pag.28-35.

108. Mihoc, Vasile, pr. prof., **Cuvânt de învăţătură la Duminica a 6-a din Postul Mare (a Floriilor).** În "Lumină din lumină", Sibiu, 1985, pag.398-401.

109. Mircea, Ioan, pr., **Cinstirea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel în Ortodoxie, în lumina apostolicităţii şi sobornicităţii Bisericii.** În "Glasul Bisericii", nr.5-6, 1967, pag.466-486.

110. Idem, **A doua venire a Domnului (Parusia).** În vol. Îndrumări misionare, Bucureşti, 1986, pag. 909-935.

111. Mladin, N., prof., **Problema muncii în Creştinism.** În "Studii Teologice", nr.3-4, 1949, pag.176-204.

112. Moisescu, Iustin, prof., **Sfântul Pavel şi viaţa celor mai de seamă comunităţi creştine, în epoca Apostolică.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.398-415.

113. Munteanu, Liviu, pr.prof., **Sfântul Apostol Pavel, muncitor cu braţele.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.430-436.

114. Neaga, N., prof., **Eshatologia creştină.** În "Mitropolia Ardealului", nr.3-4, 1971.

115. Nicolaescu, N.I., diac., **Cronologia paulină**, Bucureşti, 1942.

116. Idem, **Sfântul Apostol Pavel şi creştinătatea actuală.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.449-461.

117. Idem, **Venirea a doua a Domnului. Împărăţia de "o mie de ani".** În "Studii Teologice", nr.1-2, 1972, pag.12-23.

118. Nonea, Constantin, pr., **Cum se poate orândui cronologia vieţii Sf. Apostol Pavel pe baza inscripţiei de la Delphi?**, Iaşi, 1935.

119. Petreuţă, I., pr. prof., **Eshatologia ortodoxă în comparaţie cu cea romano-catolică.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1950.

120. Popescu, Teodor M., prof., **Sfântul Pavel, Apostolul Neamurilor.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.369-385.

121. Radu, Dumitru, pr. prof., **Viaţa veşnică.** În vol. Îndrumări misionare, Bucureşti, 1986, pag.936-943.

122. Ruscanu, M.B., **Eshatologia creştină şi hiliasmul.** În "Mitropolia Banatului", nr.7-8, 1983, pag.436-446.

123. Stamatoiu, D., pr. drd., **"Rugăciune şi muncă", după Sfântul Apostol Pavel.** În "Mitropolia Olteniei", nr.4-6, 1981, pag.237-244.

124. Stăniloae, D., pr. prof., **Învăţătura creştină despre muncă.** În "Studii Teologice", nr.1-2, 1953, pag.24-37.

125. Idem, **Soroace dezminţite.** În "Studii teologice", nr.5-6, 1949.

126. Idem, **Judecata particulară după moarte.** În "Ortodoxia", nr.4, 1955.

127. Tudor, Alexandru, drd. pr., **Tradiţia în Epistolele pauline.** În "Ortodoxia", nr.4, 1972, pag.557-567.

128. Ţugui, Ion, **Şapte ani apocaliptici (Dezvăluirile contelui Incapucciato)**, Ed. Cartea românească, Bucureşti, 1992.

129. Vasilescu, Mg.D., **Originea şi aspectele milenarismului din punct de vedere dogmatic, în primele două veacuri creştine.** În "Studii Teologice", nr.5-6, 1964.

130. Vlad, Sofron, pr. prof., **Sfântul Apostol Pavel, păstor de suflete.** În "Studii Teologice", nr.7-8, 1951, pag.437-448.

Obs. *Autorii care au fost folosiţi numai în parte, în anumite locuri din lucrarea aceasta, au fost arătaţi cu datele necesare la locul potrivit.*

DECLARAŢIE

Subsemnatul Pr. Prof. Dionisie E. Stamatoiu, candidat la titlul de doctor în teologie, declar că la elaborarea lucrării: **"Epistola a II-a către Tesaloniceni: Introducere, traducere şi comentariu, teologia şi actualitatea epistolei"**, pe care o prezint ca teză de doctorat în teologie la "Secţia Biblică", specialitatea principală "Studiul Noului Testament", nu am folosit alte lucrări decât cele menţionate în lista bibliografică şi în aparatul critic şi că lucrarea îmi aparţine în întregime.

Pr. Prof. D. Stamatoiu

CURRICULUM VITAE

M-am născut în comuna Turburea, jud. Gorj, la 23 septembrie, 1940, ca fiu al lui Ene şl Maria Stamatoiu, de profesie agricultori.

După absolvirea şcolii elementare în comuna natală, am urmat cursurile Seminarului Teologic "Sfântui Grigorie Teologul", din Craiova, între anii 1954-1959.

Din anul 1959 şi până în 1963 am urmat şi absolvit cursurile de licenţă de la Institutul Teologic din Bucureşti, obţinând în sesiunea iunie 1963, titlul de licenţiat în teologie cu media generală 9,94, având ca teză de licenţă subiectul: **"Superioritatea creştinismului faţă de religiile păgâne"**.

După absolvirea facultăţii, am funcţionat ca profesor la Liceul din Adamclisi, jud. Constanţa, între anii 1963-1967. Am predat Limba latină şi Limba franceză. În urma căsătoriei cu o colegă de catedră, Ecaterina, am hotărât să intru în preoţie. Am fost hirotonit , deci, ca preot pe seama parohiei Cocioc, comuna Periş, jud. Ilfov, unde am activat timp de şase ani (între 1 noiembrie 1967 — 1 noiembrie 1973), cu frumoase rezultate pastorale: restaurarea picturii şi împrejmuirea cimitirului parohial. De aceea, cu destulă părere de rău şi cu inima împărţită, am acceptat totuşi transferul ca profesor la Seminarul Teologic din Craiova, unde am funcţionat neîntrerupt de la 1 noiembrie 1973 până în prezent.

La data de 1 noiembrie 1974 am fost numit preot ajutător cu 1/2 normă la parohia Ungureni, Craiova, unde am realizat, de asemenea, împreună cu preotul paroh, lucrări de restaurare a Bisericii după cutremurul din 1977 şi de restaurare a picturii.

În perioada anilor 1976 - 1979 am urmat cursurile de doctorat la Institutul Teologic din Bucureşti, secţia biblică, principal — Studiul Noului Testament; am susţinut examenul oral aprofundat de admisibilitate la data de 11 octombrie 1981, pe care l-am promovat cu media 9,50.

Începând cu data de 1 octombrie 1992, ca urmare a înfiinţării Facultăţii de Teologie de la Craiova, am fost numit lector suplinitor la această facultate pentru catedra de Exegeza Noului Testament.

Sunt căsătorit şi am doi copii: Daniel şi Sabin Stamatoiu.

În afară de prezenta lucrare, am mai publicat diferite articole, studii, predici, recenzii şi reportaje, dintre care menţionez următoarele:

- Sensul noţiunii de înţelepciune în cărţile didactice ale Vechiului Testament, în "Mitropolia Olteniei" nr. 7-9, 1977, pag.555-561.
- Sfaturile şi roadele înţelepciunii, după cărţile didactice ale Vechiului Testament (continuare), în "Mitropolia Olteniei", nr. 10-12, 1977, pag.756-763.
- Ideea de "Legământ" în Vechiul Testament, în "Mitropolia Olteniei" nr. 6, 1986, pag.31-47.
- Iisus Hristos, marele Arhiereu, după Epistola către Evrei, în "Glasul Bisericii", nr. 1-2, 1979, pag.77-78.
- Sensul noţiunii de "trup" în epistolele Sfântului Apostol Pavel, în "Mitropolia Olteniei", nr.9-10, 1984, pag.568-578.
- Raportul dintre Legea Veche şi Legea Nouă, după Predica de pe Munte, în "Mitropolia Olteniei", nr.7-9, pag.548-558.
- Rugăciunea arhierească (Ioan XVII). Comentariu, locul şi timpul rostirii, denumirea. În "Mitropolia Olteniei", nr. 7-9, 1978, pag.554-563.
- Interpretarea corectă a Sfintei Scripturi, mijloc fundamental în păstrarea dreptei credinţe, în "Îndrumător Bisericesc misionar şi patriotic", nr.1, 1984, pag.61-69.
- "Rugăciune şi muncă" după Sfântul Apostol Pavel, în "Mitropolia Olteniei", nr. 4-6, 1981, pag.237-244.
- "Doamne şi Stăpânul vieţii mele...". Din înţelesurile rugăciunii Sfântului Efrem Sirul, în "Mitropolia Olteniei", nr. 1-3, 1982, pag.13-23.
- Taina Preoţiei, în lumina învăţăturii ortodoxe, în "Îndrumător bisericesc misionar şi patriotic", nr.2, 1985, pag.72-80.
- Cinstirea Sfintei Cruci în lumina învăţăturii Bisericii Ortodoxe, în "Îndrumător Bisericesc misionar şi patriotic", nr.4, 1987, pag.122-131.
- Grija faţă de Sfântul Altar, în "Mitropolia Olteniei", nr. 7-9, 1977, pag.581-588.
- Cinstirea Sfintelor moaşte, în "Îndrumător Bisericesc misionar şi patriotic", nr. 5, 1988, pag.109-119.
- Mijloace şi metode pastorale pentru păstrarea dreptei credinţe, în "Îndrumător Bisericesc misionar şi patriotic", nr.3, 1986, pag.112-121.
-În afară de lucrările menţionate mai sus, am mai publicat predici, reportaje şi cronici, în revistele: "Glasul Bisericii" şi "Mitropolia Olteniei" (a se vedea: M.O. nr.9-10, 1974, pag.847; M.O., nr.3-4, 1974, pag.309; G.B., nr.7-8, 1973, pag.773; G.B., nr.3-4, 1971, pag.234; M.O., nr.1-2, 1974, pag.130; M.O., nr. 5-6, 1974, pag. 508; M.O., nr. 10-12, 1981, pag.520 etc.

Am lucrat, de asemenea, în baza ordinului Cancelariei Sfântului Sinod, împreună cu Pr. prof. Mihai Vizitiu şi D-l. prof. Adrian Popescu, la elaborarea manualului de **Explicarea Evangheliilor duminicale**, pentru Seminariile Teologice, manual care se află depus pentru tipărire la Cancelaria Sfântului Sinod. În baza unui alt ordin al Cancelariei Sfântului Sinod, am lucrat înpreună cu un alt colectiv de profesori la elaborarea manualului de **Pedagogie creştină**, pentru Seminariile Teologice, care se află însă la Pr. prof. coordonator Constantin Galeriu.

CUPRINS

Cuvânt înainte, de Pr. prof. dr. Constantin Corniţescu.....5

PARTEA I-a — **INTRODUCERE**

1. Sfântul Apostol Pavel la Tesalonic şi întemeierea Bisericii creştine de acolo.....7
a) Din Antiohia Siriei la Tesalonic. Scurtă privire istorică.....7
b) Câteva cunoştinţe istorice şi geografice despre oraşul Tesalonic.....9
c) Activitatea Sfântului Apostol Pavel la Tesalonic şi întemeierea Bisericii creştine de aici 11
2. Motivele şi scopul scrierii epistolei.....17
3. Timpul şi locul scrierii.....20
4. Autenticitatea epistolei.....22
a) Dovezi interne.....22
b) Stilul şi vocabularul epistolei.....24
c) Dovezi externe.....26
d) Obiecţiuni ale unor critici protestanţi şi respingerea lor.....28
e) Situaţia actuală a criticii privind Epistola a doua către Tesaloniceni.....33
5. Planul epistolei.....35

PARTEA a II-a - **TRADUCERE ŞI COMENTARIU**

Capitolul I — Prologul.....37
Capitolul II. Partea întâia, doctrinară.....53
Capitolul III. Partea a doua, morală.....77
Epilogul (III,16-18).....87

PARTEA a III-a - **TEOLOGIA EPISTOLEI: ÎNVĂŢĂTURI DOGMATICE ŞI MORALE**

1. Învăţătura despre persoanele Sfintei Treimi.....90
a) Dumnezeu — Tatăl nostru.....90
b) Domnul nostru Iisus Hristos — Fiul lui Dumnezeu întrupat.....92
c) Sfântul Duh — cea de a treia Persoană a Sfintei Treimi.....95
2. Învăţătura eshatologică a a epistolei.....97
a) Originile eshatologiei pauline.....97
b) Parusia Domnului. Semnele prevestitoare şi evenimentele care o vor însoţi şi succede.....104
c) Judecata de obşte, dreapta răsplătire a celor buni şi osândirea celor răi la chinurile veşnice.....114
3. Sfânta Tradiţie — egală ca valoare cu Sfânta Scriptură.....123
a) Scurtă definire a temei din punct de vedere dogmatic.....123
b) Tradiţia în Epistolele Pauline şi în special în II Tesaloniceni.....126
c)Eshatologia.....130
d)Concluzii.....132
4. Învăţături morale: Datoria de a munci.....133

a) Fundamentare doctrinară.....133
b) Învăţătura paulină despre muncă.
Exemplul personal al Apostolului.....138

PARTEA a IV-a — **ÎNCHEIEREA: CONCLUZII. ACTUALITATEA EPISTOLEI**

a) Sfântul Apostol Pavel, personalitate de importanţă excepţională pentru istoria creştinismului, primul şi cel mai mare teolog creştin; permanenta lui actualitate.....143
b) Actualitatea Epistolei a II-a către Tesaloniceni.....146

NOTE BIBLIOGRAFICE.....155

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....193

Declaraţie.....200

Curriculum vitae.....201

Î n s e m n ă r i

MITROPOLITUL NECTARIE COTLARCIUC AL BUCOVINEI
(120 ani de la naştere şi 60 ani de la trecerea la cele veşnice)

Pr. Protopop *Teodor Moroşan*

Timp de 45 de ani nu s-a pomenit nimic sau aproape nimic despre vrednicii ierarhi ai Bucovinei, care au ţinut aprinsă candela ortodoxiei, a tradiţiei şi a conştiinţei naţionale a românilor ce se aflau sub jugul habsburgic de peste 130 ani. Aceştia au fost: Eugenie Hacman, Teofil Bendelea, Teoctist Blajevici, Silvestru Murariu (cel care a acordat bursă lui Ciprian Porumbescu), Arcadie Ciupercovici, Vladimir de Repta, Nectarie Cotlarciuc şi Visarion Puiu.

În cele ce urmează vom scoate în evidenţă câteva fapte vrednice de pomenit ale celui ce a fost Mitropolitul Bucovinei şi Hotinului, Nectarie Cotlarciuc.

Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc a fost al 7-lea mitropolit al Bucovinei şi primul mitropolit al Mitropoliei Bucovinei şi Hotinului înfiinţată prin Legea pentru organizarea B.O.R. din Regatul României[1]. Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc, Niculai pe numele său de botez, s-a născut pe data de 19 februarie 1875 în comuna Stulpicani, judeţul Câmpulung, actualmente municipiui Câmpulung, judeţul Suceava, ca fiu al dascălului bisericesc Nicolae Cotlarciuc şi al soţiei acestuia Ioana.

Comuna Stulpicani este vatră veche românească, ce merge pe firul istoriei până la

---

[1] **Monitorul oficial** nr.94 din 6 mai 1925.

Ştefan cel Mare şi Sfânt[2] cu buni creştini ortodocşi (900 familii fără sectari), buni gospodari şi cetăţeni care au dat Bisericii şi patriei oameni de mare valoare între care se distinge Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc. De mic copil, în vacanţele de vară şi de iarnă a cercetat Sfânta Biserică, a cântat şi a citit la strană alături de tatăl său, cântăreţul bisericesc Nicolae Cotlarciuc, dovedind înclinaţie spre cele duhovniceşti.

Şcoala primară a făcut-o în satul natal, Stulpicani, apoi a urmat liceul "Ştefan cel Mare", continuându-şi studiile la Facultatea Teologică din Cernăuţi. A absolvit apoi Facultatea de Filosofie obţinând doctoratul în istorie, filologie română şi filosofie, a studiat la universităţile din Viena, Bonn, Würzburg şi München.

În anul 1901 a fost numit profesor suplinitor la Liceul I de stat, apoi trece ca funcţionar la Biblioteca Universităţii din Cernăuţi. Tot în 1901 se căsătoreşte cu tânăra profesoară Aurora Ţurcan, fiica protopopului şi profesorului de teologie D. Ţurcan (mama ei se trăgea din familia Mandicevschi). Din căsătorie au rezultat 5 copii, dintre care doi, cu numele de Radu, au decedat. Dragoş a fost ambasador peste hotare, iar Virginia şi Tudora profesoare.Din nefericire blânda preoteasă şi mamă bună trece la cele veşnice în anul 1918, în urma unei gripe spaniole, lăsând în urmă un soţ nemângâiat şi 3 copii. După decesul soţiei, preotul Niculai s-a dedicat cu totul slujirii Bisericii şi neamului până la sfârşitul vieţii.

Niculai Cotlarciuc este profesor titular de Teologie practică, protoprezbiter în 1919, decan al Facultăţii de Teologie în 1920-1921, Stavrofor în 1921. În primul parlament şi în al treilea a fost ales de Universitate în senatul corpurilor legiuitoare.

Cinul călugăriei l-a primit la Sf. Mănăstire Putna devenind Arhimandrit Mitrofor în 1923.

La 23 martie 1923 este ales de marele colegiu episcop al Cetăţii Albe şi Ismailului; hirotonit la Iaşi ca episcop, va fi investit la 10 mai şi instalat la 20 mai 1923. La 7 noiembrie 1924 a fost ales de marele colegiu Episcop şi Mitropolit al Bucovinei, la 9 noiembrie investit de către Regele Ferdinand I, iar la 10 noiembrie 1924 întronizat în scaunul mitropolitan de la Cernăuţi[3].

Din cele de mai sus constatăm că tânărul Niculai N. Cotlarciuc a urcat pe treptele slujirii din an în an, cu multă trudă, perseverenţă şi studiu neîncetat.

Din spusele bătrânilor stulpicăneni reiese că atunci când era elev la liceu, mama lui, dăscăliţa Ioana, o femeie evlavioasă dar şi severă cu copilul pe care dorea să-l vadă preot, îi spunea: "Să înveţi bine şi dacă tătuţu-tu a ajuns dascăl tu să-l întreci, să ajungi preot!" şi dacă auzea că nu învaţă sau este indisciplinat mergea la liceu cu vărguţa şi-l croia cât era de mare.

Din activitatea P.S. Episcop Nectarie la Cetatea Albă

Iată ce ne relatează Prof. Radu Cândea:

"Profesorul Niculai Cotlarciuc, astăzi Episcop la Cetatea Albă, după toate drepturile şi tradiţiile ţării, este cel dintâi român din Bucovina care primeşte această înaltă demnitate bisericească în altă parte a patriei noastre întregite. Dânsul este chemat să contribuie ca episcop nu numai la înălţarea vieţii noastre bisericeşti în acest colţ al vechii Moldove, de unde a pornit cel dintâi Mitropolit al ţării în vremea lui

---

[2] **Documenta Romania Historia A Moldova**, vol. III, 1980, pag. 73-76.

[3] **Anuarul Diocezei Bucovinei**, pe anul 1924.

Alexandru cel Bun, ci dânsul are menirea de a fi totodată şi un harnic şi conştient răspânditor al ideii Unirii şi un propagator al unificării sufleteşti a neamului nostru din toate colţurile pământului neamului românesc.

Cu pregătirea ştiinţifică ce o are, cu bunătatea şi cu modestia lui creştinească, nu ne îndoim că noul Episcop Nectarie va începe o activitate binecuvântată de Cel de Sus în Arhiepiscopia cea nouă şi totuşi atât de veche din Cetatea Albă"[4].

La Cetatea Albă şi Ismail Episcopul Nectarie nu a stat decât un an şi opt luni aşa că de-abia începuse să consolideze cât de cât eparhia din punct de vedere administrativ-pastoral şi misionar pentru că la 1.10.1924 Mitropolitul Vladimir de Repta, din motive de boală, se retrage de la conducerea Bisericii din Bucovina după o activitate rodnică de 22 de ani ca Arhipăstor, iar la 24 aprilie 1926 moare.

La 7 noiembrie 1924, Episcopul Nectarie este chemat de la Cetatea Albă şi ales Mitropolit. La 9 noiembrie a primit investitura şi apoi a fost instalat în scaunul mitropolitan în ziua de 10 noiembrie 1924, eveniment ce s-a petrecut într-o obştească însufleţire la Cernăuţi în prezenţa Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, a P.F. Patriarh Miron Cristea, a Guvernului şi a unei mulţimi de credincioşi. Ca fost profesor de teologie, şi anume de Teologie Pastorală şi ca fost episcop al Cetăţii Albe şi Ismailului, I.P.S. Nectarie avea pregătirea cea mai potrivită, atât teoretică cât şi practică, pentru a fi un bun Arhipăstor al Bisericii din Bucovina. S-a putut constata că de fapt Mitropolia Bucovinei a ajuns în mâini competente care au ştiut să o conducă spre fericirea sufletească a credincioşilor şi spre întărirea şi propăşirea Bisericii Ortodoxe Române şi a neamului românesc.

Activitatea Mitropolitului Nectarie la Cernăuţi

Perioada în care Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc ajunge pe scaunul arhieresc de la Cernăuţi aştepta rezolvarea multor probleme.

Proiectul de lege pentru organizarea cea nouă a Bisericii era în ultima sa fază de elaborare; această lege fiind votată în mai 1925, ea trebuia aplicată de la 1 iunie 1926.

La începutul unei noi ere de viaţă a fost de trebuinţă o pricepere şi o circumspecţie sporită precum şi o muncă grea şi plină de răspundere. I.P.S. Nectarie a reuşit graţie calităţilor sale deosebite să îndrume treburile bisericeşti pe calea cea bună. Lucrările prealabile ale Adunării eparhiale din februarie 1925 au fost conduse cu multă înţelepciune de către I.P.S. Sa.

Legea şi Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române având la bază statutul organic al Mitropoliei Ardealului cuprinde următoarele principii: autonomia bisericească, principiul constituţional, cel reprezentativ, cel electiv şi principiul participării mirenilor la administrarea bisericii în raport numeric de 2/3 faţă de 1/3 clerici. Nota caracteristică a acestei legi este, ca şi în Statutul organic, că pe lângă Episcop iau parte la reglementarea, conducerea şi administrarea tuturor chestiunilor bisericeşti, în afară de cele dogmatice şi spirituale, nu numai clericii ci şi mirenii.

În baza Legii de organizare, Mitropolitul Nectarie, în conlucrarea cea mai strânsă cu Consiliul Eparhial şi cu Adunarea Eparhială a Bucovinei, s-a îngrijit de alcătuirea diferitelor regulamente şi instrucţiuni necesare pentru bunul mers al Bisericii, şi anume:

---

[4] Prof. Radu Cândea ("**Candela**", martie-aprilie, 1923).

1. Regulament pentru organizarea şi funcţionarea Consiliului Eparhial - 28 noiembrie 1925.

2. Regulament interior de organizare a serviciilor pentru administrarea şi exploatarea bunurilor fondului Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina - 28 noiembrie 1925.

3. Regulament privitor la aplicarea Statutului funcţionarilor publici ai Eparhiei Bucovinei - 8 octombrie 1926.

4. Regulament pentru înfiinţarea Casei de pensii a Eparhiei Ortodoxe Române, votat în şedinţa Adunării Eparhiale din 11 octombrie 1926.

5. Regulament intern pentru Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Bucovinei, votat în şedinţa Adunării Eparhiale din 9 noiembrie 1926.

6. Regulament pentru înfiinţarea şi administrarea fondului de editură al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Cernăuţilor, votat în şedinţa Adunării Eparhiale din 14 noiembrie 1926.

7. Regulament pentru organizarea şi funcţionarea Casei de economii, credit şi ajutor a Eparhiei Bucovinei, alcătuit şi aprobat de Consiliul Eparhial din 21 decembrie 1927, în baza hotărârilor din 26 mai şi 13 noiembrie 1927.

8. Instrucţiunile pentru funcţionarea serviciilor centrale ale fondului bisericesc.

9. Instrucţiuni pentru administrarea ocoalelor silvice.

10. Instrucţiuni pentru serviciul de canton - 12 decembrie 1927, cu aplicare la 1 ianuarie 1928.

11. Regulament pentru conferinţele pastorale - 27 iunie 1928.

12. Regulament pentru organizarea protopopiatelor - 7 septembrie 1928, care stabileşte câte două protopopiate în cele cinci judeţe ale ale Bucovinei[5].

Construcţii şi reparaţii de biserici, mănăstiri şi case parohiale
(o parte în timpul Mitropolitului Vladimir de Repta şi o parte în timpul Mitropolitului Nectarie).

a. S-au făcut reparaţii la bisericile istorice monumentale ruinate sau degradate în timpul războiului sau prin uzajul natural şi anume: la cele patru mănăstiri Putna, Sucevița, Dragomirna şi Suceava, apoi la 22 de biserici istorice parohiale de zid şi la şase biserici istorice de lemn dintre care cele mai vechi sunt: biserica din Siret cu hramul "Sf. Ioan Botezătorul", zidită încă dinainte de 1400 de Petru Muşat şi biserica "Sf. Treime", zidită şi ea înainte de 1400 de Iancu Sasu. Această activitate de renovare continuă cu bisericile zidite de Ştefan cel Mare şi Sfânt la Pătrăuţi şi Suceava (1487), Voroneţ (1488) şi Volovăţ (1502). Urmează bisericile zidite de Petru Rareş: Vatra Moldoviţei (1502) şi Sf. Ilie (1540); biserica "Sf. Dumitru" din Suceava zidită la 1534 de Ştefan, fiul lui Bogdan, biserica "Sf. Nicolae" din Suceava, zidită la 1611 de Niculai Nicoară-Prăjescu, mare vistiernic al lui Ieremia; biserica "Sf. Ioan Botezătorul" din Suceava, zidită la 1643 de Vasile Lupu; biserica din Zăhăreşti zidită la 1542 de boierul Nicoară Chirovici, pârcălab de Hotin; biserica din Solca, zidită la 1615 de Ştefan Tomşa; biserica din Toporăuţi, zidită la 1628 de Miron Movilă; biserica din Părhăuţi, zidită la 1502 de marele logofăt Gavril Trotuşanu; biserica "Sf. Onufrie" din Mănăstioara, zidită la 1672 de Ştefan Petriceicu. Toate au fost renovate din bugetul eparhial.

---

[5] Ion Nistor, "**Zece ani de la unirea Bucovinei 1918-1928**", G.B., 1928.

b. În trei parohii, Horodnicul de Jos, Gemenea şi Oprişeni, s-au terminat clădirile noilor biserici începute încă dinainte de război.

c. S-au zidit din nou 18 biserici parohiale sau filiale: Breaza, Burla, Cârlibaba, Slobozia, Comăneştii-Vechi, Frasin, Gropeana, Hurjeni, schitul Iablanăuţi, Laura, Măzănăeşti, Mihoceni, Onuţ, Rohozna, Tătărăşeni, Valea Putnei, Văscăuţi pe Siret, Vişnicioara şi Voitinel. Aproape toate aceste biserici au fost terminate în timpul arhipăstoririi Mitropolitului Nectarie care le-a şi sfinţit.

d. S-au refăcut şi s-au reparat 80 de biserici parohiale sau filiale deteriorate, unele datorită evenimentelor războiului iar altele datorită intemperiilor.

e. S-au zidit case parohiale noi în 26 parohii şi s-au refăcut şi reparat 223 de case parohiale.

f. Au fost zidite din nou 10 biserici: biserica "Sf. Nicolae" din Cernăuţi, Vama de Sus, Pătrăuţi, Botuş, Ortoaia, Panaci, Vama de Jos (dărâmată de regimul comunist), Secuiteni şi Seletin[6].

Mitropolitul Nectarie a dorit mult să construiască o biserică monumentală în comuna natală, Stulpicani. În acest scop a făcut un schimb de teren şi case cu Ocolul silvic pentru a construi biserica în centrul satului, dar nu s-a grăbit cu construcţia, zicând că o lasă mai la urmă. Nu a mai apucat însă să o vadă terminată, pentru că o boală grea i-a măcinat sănătatea şi trecând la cele veşnice. Astfel, biserica din Stulpicani începută în timpul Mitropolitului Nectarie a fost termninată de-abia în anul 1951.

Bogată a fost activitatea Mitropolitului Nectarie şi pe tărâm pastoral-misionar, cultural şi filantropic. În anul 1924, când Sfântul Sinod a dat ordin să se îndrepte calendarul, Mitropolitul Nectarie a făcut dese vizite pastoral-misionare pentru lămurirea celor care se opuneau, dând îndrumările necesare pentru înţelegerea acestei schimbări.

Din iniţiativa şi stăruinţele Mitropolitului Nectarie, care a fost un arhipăstor cuprins de un zel apostolic şi înzestrat cu o energie creatoare ieşită din comun, au luat fiinţă multe instituţii creştine necesare pentru asigurarea bunului mers al Bisericii şi al vieţii religios-morale şi pentru ajutorarea materială a preoţimii şi credincioşilor. Astfel, în anul 1927, a înfiinţat în mănăstirea Putna un atelier de strungărie şi sculptură în lemn, iar în incinta Mitropoliei din Cernăuţi a înfiinţat o şcoală şi un atelier de pictură bisericească şi a instalat un mare muzeu arhidiecezan. La toate mănăstirile de călugări a introdus albinăritul, pomicultura şi piscicultura, numind în scopul acesta un consilier special.

Din grija părintească pentru preoţime, Mitropolitul Nectarie, dorind să le uşureze greul vieţii, a zidit între anii 1921-1927 căminul preoţesc în care erau adăpostiţi consilieri eparhiali, profesori de teologie, referenţi şi preoţi.

Între anii 1927-1928 a înfiinţat un internat pentru copiii de preoţi.

Pentru a putea ajuta în cazuri de deces familiile de preoţi şi cântăreţi bisericeşti, pe data de 11 noiembrie 1925 a înfiinţat Casa de ajutor reciproc a preoţilor şi a cântăreţilor bisericeşti.

Pentru a înlesni preoţilor împrumuturi, în caz de dificultăţi financiare, a înfiinţat un institut de credit şi ajutor al eparhiei.

A ajutat Facultatea de Teologie şi Şcoala de cântăreţi bisericeşti, a acordat burse studenţilor din eparhie şi din alte eparhii, din fondurile eparhiei. A acordat ajutoare

---

[6] **Ibidem.**

unui număr de 25 de societăţi culturale şi de binefacere din eparhie şi din ţară[7].

Personalitate remarcabilă, Mitropolitul Nectarie a fost apreciat în mod deosebit de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, în anul 1928 a fost delegat de Sfântul Sinod să participe la conferinţele ecumenice de la Stockholm - Suedia şi de la Lausanne - Elveţia (1927), la conferinţa mondială a tuturor confesiunilor, unde s-a discutat despre credinţa şi organizarea bisericească. De asemenea, a fost delegat din partea B.O.R. la Congresul Lambeth care avea drept scop apropierea dintre biserici şi, comuniunea tuturor confesiunilor[8].

Atât la cele două conferinţe, cât şi la congresul Lambeth, Mitropolitul Nectarie a reprezentat cu cinste şi demnitate Biserica Ortodoxă Română.

Din activitatea cărturărească amintim doar câteva lucrări:

1. *Despre scaunul patriarhal din Constantinopol* - 1903;
2. *Despre reforma patronatului Bisericii din Bucovina* - 1904;
3. *Istoricul literaturii românilor din Bucovina* - 1775-1906;
4. *Despre subiectul averii Bisericii în Biserica Ortodoxă Română* - 1909;
5. *Despre dreptul bisericilor din Moldova şi patronatul din Bucovina* - 1910;
6. *Despre chestiuni de drept matrimonial* - 1913;
7. *Despre chestiuni omiletice* (*Predica - Pedagogia spre Iisus Hristos*) - 1915;
8. *Despre ocrotirea socială şi Biserica* - 1921;
9. *Liturgica B.O.R. îmbunătăţită* - 1929[9].

Din cele arătate constatăm că vrednicul de pomenire Mitropolit Nectarie Cotlarciuc, în puţinii ani de păstorire, a desfăşurat o vastă activitate administrativ-bisericească-misionară şi culturală în cadrul Mitropoliei Bucovinei şi al B.O.R. Mitropolitul Nectarie a avut o contribuţie importantă la săvârşirea unor fapte remarcabile. De aceea numele său se va pomeni întotdeauna cu evlavie şi recunoştinţă alături de marii ctitori şi adăugitori ai Bisericii dreptmăritoare din Bucovina şi din România[10].

Viaţa Mitropolitului Nectarie a fost marcată de multe bucurii, dar, totodată, şi de multe necazuri, supărări şi suferinţe (pierderea soţiei şi a celor doi copii, boala gravă de stomac) care au săpat la rădăcina trupului său până l-au doborât. A trecut la cele veşnice la vârsta de 60 de ani, în după-amiaza zilei de 4 iulie 1935, în reşedinţa mitropolitană din Cernăuţi. Pe data de 7 iulie, trupul său a fost redat pământului, la slujba solemnă participând reprezentantul regelui (generalul Ilasievici), Patriarhul Miron Cristea, reprezentanţii Sfântului Sinod, preoţi, călugări, miniştri şi o mare obşte de credincioşi din Stulpicani, care au venit cu buciume şi fluiere. Înhumarea s-a făcut în cripta arhiereilor bucovineni din cimitirul ortodox din Cernăuţi[11].

Pentru meritele deosebite şi activitatea desfăşurată în cadrul Bisericii neamului, Mitropolitul Nectarie a fost decorat cu *Marele cordon al Sfântului Mormânt*, *Marea cruce a ordinului "Coroana României"*, *Comandor al ordinelor "Steaua României" şi "Coroana României"*. A fost decorat cu medalia "*Răsplata muncii pentru Biserică - ci.*

---

[7] **Ibidem**.

[8] "**Candela**", iulie-septembrie, 1930.

[9] Radu Cândea, "**Candela**", martie-aprilie 1923.

[10] Ion Nistor, revista "**Junimea Literară**", Cernăuţi, august-septembrie, 1935, pag. 225-228.

[11] Episcopul Tit Simedrea, în revista **B.O.R.**, iulie-august, 1935.

I", "Medalia de onoare cl. I a Crucii Roşii germane" **etc**[12].

Tatăl Mitropolitul Nectarie, dascălul Neculai Cotlarciuc este înmormântat în cimitirul" Sf. Maria" ("Adormirea Maicii Domnului") din Stulpicani, lângă biserică. Pe crucea de piatră stă scris: "Aici odihneşte robul lui Dumnezeu Teodor Cotlarciuc, fost cântăreţ bisericesc, născut la 7 februarie 1825, mort la 6 iulie 1902. Veşnică pomenire şi recunoştinţă de la fiul, Mitropolit Nectarie".

Mama sa, monahia Iuvenalia, fostă stareţă la mănăstirea de binefacere şi îngrijire a bolnavilor din Cernăuţi este înmormântată în cimitirul ortodox din Cernăuţi. Veşnică să le fie pomenirea.

[12] **Anuarul Arhidiecezei Ortodoxe a Bucovinei**, pe anul 1933.

ÎNTÂLNIRE CU "UN OM AL LUI DUMNEZEU"

Prof. dr. *Zoe Dumitrescu Buşulenga*

Am învăţat, cu trecerea anilor, că întâlnirile nu sunt întâmplătoare, că punerea faţă în faţă a oamenilor nu ţine decât foarte puţin de voinţa lor şi că o anume răbdare a aşteptării poate fi răsplătită, oricât de târziu, cu vederea a ceea ce ar părea imposibil. Când, prin anii '70, venerabila măicuţă Benedicta Braga îmi vorbea, în chilia Prea Cuvioşiei sale de la Văratec, despre Arhimandritul Roman Braga, aflat pe atunci în Statele Unite, Părintele mi se părea un personagiu de povestire hagiografică. Atâta durere răzbătea din spusele măicuţei despre suferinţele grozave îndurate de fratele său mai mic în închisoare, apoi de încercările grele prin care trecuse în Mato Groso şi care-i zdruncinaseră amarnic sănătatea, încât mă copleşeau şi pe mine tristeţea şi o milă nesfârşită faţă de călugărul de departe. Mi-l închipuiam ca pe un mucenic, palid, slab, strivit de chinurile la care fusese supus, ca o imagine dintr-o icoană bizantină. Şi nu doream altceva decât ca măicuţa Benedicta să apuce să-şi mai vadă odată fratele înaintea sfârşitului, ca să-şi aline şi dorul şi durerea.

Dar istoria, din voia lui Dumnezeu schimbătoare, a îngăduit, printr-o uimitoare potrivire de împrejurări (de fapt, prin iconomia Proniei), ca cei doi fraţi să se întâlnească şi să rămână împreună, amândoi slujind mai departe ortodoxiei noastre româneşti, deşi departe de graniţele lor dragi.

Cât despre mine, nici nu-mi închipuiam să am vreodată bucuria de a-l vedea în carne şi oase pe părintele Roman.

Dar deodată, în vara anului 1992, au început a umbla prin Văratec vorbe despre o neaşteptată venire a părintelui Braga în România şi chiar la casa sa (şi a măicuţei Benedicta) din mănăstirea nemţeană. Zvonurile veneau, se duceau, noi nu îndrăzneam să sperăm. Maica Eufrosina, ucenica maicii Benedicta, se afla într-o stare de aşteptare necontenită, dar nu spunea nimic. Oricum, fierberea era mare.

Şi într-o bună zi, după ce o ucenică fusese trimisă de Maica Superioară Nazaria să ne spună că părintele Braga prânzise la stăreţie şi că va petrece noaptea tot acolo, dar că, oricum, va trece şi pe "acasă", iată că "minunea" s-a produs.

În amurg, într-un amurg din acelea de tainică măreţie, cum numai Văratecul are, cum stăteam cu soţul meu sub nucul bătrân al curţii noastre, văzurăm suind pe cărarea dinspre vale, o siluetă monahală. Venea repejor, cu pas tineresc pe scările destul de numeroase, neînsoţit. Dar, măicuţele noastre i-au ieşit cu o nemaipomenită grabă în cale, fericite să-i primească blagoslovenia pentru întâia oară în chip direct. Plecăciuni, sărutări de mâini refuzate de modestia părintelui au încetinit ritmul suişului său. Dar nici uimirea Sfinţiei Sale n-a fost mică la vederea casei şi acareturilor ridicate, cu supraomenească trudă, de măicuţele Benedicta şi ucenicele sale cu zeci de ani în urmă. Se oprea şi întreba cu sfială despre fiecare lucru în parte, privea împrejur la liniştea livezii, la dealurile din zare şi la pădurea mândră la ale cărei poale ne găseam.

Când a ajuns la capul scării, soţul meu şi cu mine, l-am întâmpinat cu o emoţie

greu stăvilită. Ne aflam, în sfârşit, în faţa aceluia la care ne gândeam şi pe care-l aşteptam de ani şi ani. Şi am rămas muţi de uimire, căci imaginea pe care ne-o făcusem despre Sfinţia Sa nu coincidea defel cu cea adevărată. Chipul său nu era mohorât şi brăzdat de urmele durerilor. O caldă şi luminoasă bucurie radia din figura blândă a Părintelui, înconjurată de o barbă albă ca neaua care întregea parcă un nimb nevăzut. Ne-a îmbrăţişat şi ne-a binecuvântat cu o dragoste adevărată, deşi ne vedea pentru întâia oară. L-am poftit sub nucul cel vechi. L-am întrebat cât rămâne la noi şi greu l-am convins să stea peste noapte în casa Sfinţiei Sale, fiindcă se temea să nu stinghereasca. Dar, când în sfârşit l-am hotărât să poposească în aşezarea care-i aparţinea întru totul, am pornit spre nuc. Atunci am văzut că mersul Părintelui era puţin ciudat, că se mişca repede, însă picioarele aveau o călcătură care trăda o lipsă şi, probabil, o durere.

Ne-am aşezat şi-am început să vorbim, de una, de alta. La început au fost vorbe de circumstanţă, schimburi de politeţe. Dar, curând, firescul şi francheţea Părintelui ne-au făcut să ne simţim în largul nostru şi am pornit să dialogăm ca şi când ne-am fi cunoscut de când lumea. Sfinţia Sa era mai tânăr decât noi, dar aparţinea aceleiaşi generaţii. Trăisem aceeaşi istorie vitregă, aveam rădăcinile de intelect, de sufiet şi de spirit comune. Evocam oameni pe care îi cunoscusem, împrejurări prin care trecusem toţi trei. Ne înfierbântam şi făceam să retrăiască viaţa, tinereţea noastră. Si tot timpul eram fascinaţi de-a dreptul de vorbele Părintelui. Cu o eleganţă de o simplitate surprinzătoare, Sfinţia Sa povestea despre lucruri din trecut şi lucruri prezente, dându-ne o imagine limpede asupra tuturor celor trăite. Judecăţile sale aveau o obiectivitate rar întâlnită, întemeiată pe o cunoaştere dreaptă şi adâncă a faptelor.Fie că atingea un subiect de istorie, de politică, de cultură, ca să nu vorbim de cele religioase, o făcea într-o perspectivă atât de adevărată, încât părea că ai în faţă un istoric dintre cei mai pătrunzători, un om politic cu experienţa unei vieţi întregi, un om de cultură plin de toate cărţile, de toată cunoaşterea lumii. La sine făcea prea puţine referiri şi cu atât mai puţin la suferinţele prin care trecuse. În treacăt, şi doar ca răspuns la o întrebare a soţului meu, a pomenit de Piteşti, de Ţurcanu, de felul în care acela, lovindu-l cu biciul, lăsa să-i sară sângele şi puroiul până-n tavan. Atunci a pomenit şi de smulgerea oaselor (metatarsienelor) şi am înţeles pricina mersului său mai special. Îl priveam încremeniţi auzind despre ce chinuri infernale vorbea şi cu cât zâmbet curat, cu câtă iertare îşi amintea de ele, ca şi cum închisoarea ar fi fost un loc de plăcută aducere aminte iar persoana care fusese supusă acelor torturi n-ar fi fost Sfinţia Sa.

Şi despre nimeni nici un cuvânt negativ, nici o cârteală, nici o tăgadă. În furnicarul nostru românesc care colcăia de resentimente, de critici neîndurătoare la adresa oamenilor şi faptelor, de violenţe anarhice ale cuvântului, gândului şi acţiunilor, Părintele Roman ne arăta un model de monah creştin care stârpise din fiinţa sa negaţia însăşi. Păstrător al tuturor rânduielilor legate de instituţiile naţionale, trăind în toată fiinţa sa continuitatea neamului, Sfinţia Sa privea, cu ochiul înrourat de iubire christică, viitorul românesc Ortodox. Fără nici o emfază, dincolo de orice ostentaţie, însufleţit de o smerenie nemaiîntâlnită de noi la un om atât de cultivat, ne vorbea blând, cu dulceaţă, luminând parcă seara care se lăsase, cu chipul acela care răspândea atâta dragoste şi atâta căldură duhovnicească.

Am stat împreună până noaptea târziu şi ne-am simţit înălţaţi şi purificaţi de acea întâlnire. Fusese într-adevăr o întâlnire cu "un om al lui Dumnezeu".

BISERICA ARMENEASCĂ DIN ROMAN

Prof. *Ion Ţuţuianu*

Poporul armean, format până la mijlocul mileniului II î.e.n., din fuziunea tipului local urartru cu elementul arian, a ocupat teritoriul dintre Caucaz şi Munţii Taurus, Marea Caspică şi Marea Neagră[1].

În părţile noastre armenii s-au aşezat cu multă vreme înaintea rutenilor şi lipovenilor, venind din Armenia Mică, din părţile Ciliciei, capitala la Sis. În 1375 regatul lor a căzut în mâinile păgânilor turci şi atunci armenii s-au împrăştiat în ţările mediteraneene;o parte din ei au pribegit în regiunile pontice, ajungând în Moldova şi de aici în Polonia.

În privinţa migrării armenilor în Moldova s-au formulat diferite ipoteze. Unii cercetători cred că primii armeni au ajuns în ţara noastră în secolul XI, după devastarea Armeniei de către bizantini, în 1046, şi cucerirea capitalei, ori după cucerirea ei de către perşi, în 1064; alţii susţin că grupuri de armeni au venit în secolele XIII-XIV, înainte de constituirea statului moldovean[2].

În Roman, ca şi în alte localităţi din Moldova, primele familii de armeni s-au aşezat probabil în secolele XIV-XV în apropierea cetăţii lângă care s-a închegat târgul. Conform unei tradiţii armeneşti, comunitatea armenilor din Roman ar fi cumpărat o biserică de lemn de la saşi, în anul 1355, care ulterior a fost făcută din piatră[3].

Minai de Tokatti menţiona în 1551 că la Roman se afla o biserică şi o colonie de armeni bogată[4].

Cu prilejul trecerii prin Roman în 1641 călătorul Petru Bogdan Baksic scria: "Armenii au 80 de case şi 450 de suflete; au o biserică de zid care nu este urâtă şi este zugrăvită şi au un preot de neamul lor armean"[5]. De aceea, chiar în lipsa unor date cocludente privitoare la vechimea armenilor la Roman, pe baza celor menţionate se poate afirma că unele familii armeneşti s-au stabilit aici în secolele XIV - XV, cele mai multe pe vremea lui Alexandru cel Bun, adăugându-se cu timpul şi altele[6].

Ocupaţia de bază a armenilor stabiliţi în Moldova era comerţul, cum reiese din hrisovul dat în octombrie 1820 de domnitorul Mihai Şuţu breslei armenilor negustori din Roman, pe baza hrisoavelor ce le aveau şi de la "cei mai înainte luminaţi domni"[7].

---

[1] Ion Nistor, **Istoria Basarabiei**, Bucureşti, 1991, p. 199.

[2] Constantin C. Giurăscu, **Târguri sau oraşe şi cetăţi moldave**, Bucureşti, 1967, p. 88.

[3] Grigore Goilav, **Armenii ca întemeietori de oraşe în partea de Răsărit a Europei**, în "Revista de istorie, arheologie şi filologie", vol. X, 1989, p. 15.

[4] Grigore Goilav, după textul Tokatti, **Bisericile armene de prin Ţările Române**, în "Revista pentru Istorie", vol. XII, partea I, 1911, p. 15.

[5] **Călători străini prin ţările române**, vol. V, p. 244.

[6] Gheorghe Ghibănescu, **Breasla armenilor din Roman**, în arhiva nr. 10, 1909.

[7] Constantin C. Giurăscu, **Târguri sau oraşe şi cetăţi moldave**, Bucureşti, 1967, p. 88.

Printre ei erau şi meşteşugari, iar alţii creşteau vite şi ţineau moşii[8]. Evanghelia scrisă de mână la Mănăstirea Maşghenar (armeană) din Cilicia, în anul 1265, de cântăreţul Ghiragos - cea mai veche Evanghelie armenească din ţara noastră - care se păstra în Biserica Armenească din Roman[9], ar dovedi vechimea acestui locaş de închinare. Să se fi refăcut biserica în secolele XV - XVI? Nu se poate preciza. Dacă biserica de piatră este anterioară anului 1551, când domnitorul Ştefan Rareş a "întors spre predoslovie, cu sila pe armeni, ca să astupe vinele frăţâne-său"[10], înseamnă că acest locaş a trecut printr-o grea cumpănă ca şi alte biserici armeneşti, după cum au notat unii cronicari armeni[11].

Pisania bisericii se află pe latura vestică şi conţine următoarele: "Prin graţia, milostivirea şi voinţa lui Dumnezeu şi prin alegerea Prea Puternicului Dumnezeu şi întru slava Celui născut dintru Dânsul în aceste vremuri răle ales-a Dumnezeu un om bun numit Agopşa carele a zidit acest hram în numele Maicii Domnului, spre pomenirea sufletului său Vartan şi Dolvat şi a fiilor săi Vartan Saco şi Donic şi a fiicelor sale Meluşa şi Dolvat, la anul 1059 septembrie. Părintele Haciadur"[12].

"Vremurile rele" din conţinutul textului se referă la tulburările provocate de rivalităţile la domnie dintre feciorii domnilor Movileşti Ieremia şi Simeon, opt la număr, toţi pretendenţi. Ţara era împărţită atunci în două tabere, unii ţinând de casa lui Ieremia, alţii de aceea a lui Simeon, până ce în sfârşit învinge Constantin, feciorul lui Ieremia Movilă[13].

Aşa cum arată inscripţia din partea de nord, biserica a fost reparată capital în 1868 de către arhitectul Ishanbrandel de Deggendarf - Baharia, cu cheltuiala enoriaşilor Donică Simionescu şi Teodor Solomon, când a fost adăugată veşmântăria nordică şi anexa sudică iar în 1905 Cristi Kapri, cu cheltuiala sa, a refăcut pictura; s-au pictat şi câteva icoane care împodobesc pereţii fiind apeciate ca opere de artă[14].

Din punct de vedere arhitectural biserica are formă de cruce, cu absida Altarului semicirculară iar absidele laterale dreptunghiulare. Are o turlă, aşezată pe o bază pătrată şi două stelate, deasupra naosului, sistem specific secolului XVI. Faptul că arhitectura turnului clopotniţă nu se încadrează în stilul specific de arhitectură moldovenească veche arată că este adăugat cu ocazia marii restaurări din 1868[15].

Biserica apare ca un tot monumental unitar; elementele decorative, mai cu seamă cele exterioare - cornişa edificiului, constituită din profiluri sprijinite pe console, tencuiala în asize, frizele de sculptură în piatră, amestec de motive armeneşti, caucaziene, persane şi arabe - care încing cele două turle, cum şi cele de modelatură gotică de la ferestre, dau bisericii în ansamblu unitate armonică.

Sondarea pavmentului şi observaţiile făcute cu prilejul lucrărilor efectuate în 1982 - 1985 au arătat în mare măsură ceea ce este original şi ceea ce s-a adăugat în

---

[8] Gheorghe Ghibănescu, **op. cit.**, p. 6.

[9] Grigore Goilav, **op. cit.**, p. 5.

[10] Grigore Ureche.

[11] H. Dj. Siruni, **Armeni în România**, Bucureşti, 1940, p. 26.

[12] Grigore Goilav, **op. cit.**, p. 111-112.

[13] **Idem**, p. 15.

[14] **Ibidem**.

[15] **Idem**, p. 112.

1863 - 1868. Veşmântăria nordică şi anexa sudică, ieşite mult în afară, sunt noi, adică de la mijlocul secolului XIX. Cele două rânduri de ferestre, prin care pătrunde lumina în pridvor, pronaos şi anexele laterale, conduc la concluzia că biserica a fost supraînălţată. Sistemul de boltire al cupolei centrale este cel moldovenesc obişnuit pe vremea când a fost zidită biserica.

Trecerea de la volumul clădirii la turlă s-a făcut în exterior prin mijlocirea a trei baze, ca la biserica Galata din Iaşi, prima pătrată iar celelalte stelate. Unele similitudini de ordin arhitectural între bisericile armeneşti de la Roman şi Iaşi sunt indicii care pun în lumină faptul că arhitectul care a întocmit proiectele lucrărilor, ce s-au efectuat la cea dintâi în 1863 - 1868, a avut ca prototip pe aceea din capitala Moldovei. Spaţiul interior al bisericii este împărţit ţinând seama de cerinţele şi rânduielile liturgice ale cultului gregoriano-armean. Remarcabilă este bogata decoraţie cu sculpturi în piatră, în care se disting obişnuitele motive armeano-persane-arabe, aşternute îndeosebi pe arcurile şi boltele interioare.

Având în vedere că numărul credincioşilor gregoriano-armeni din Roman în ultimele decenii a devenit tot mai mic şi nu putea restaura şi conserva în bune condiţii acest locaş, Episcopia gregoriano-armeană din România a consimţit ca biserica să fie trecută în folosinţa Episcopiei Ortodoxe a Romanului cu îndatorirea de a o repara şi întreţine.

Episcopia gregoriano-armeană a săvârşit, cum însăşi a subliniat, "un act de adâncă gratitudine faţă de generosul popor român, care veacuri de-a rândul a găzduit pe conaţionalii armeni, dându-le posibilitatea de a păstra şi sluji tradiţiile strămoşeşti.

Trecerea în folosinţă s-a făcut printr-un act datat 6 martie 1981. După preluare, episcopia Romanului a procedat la întocmirea documentaţiei tehnice după care au început lucrările de restaurare cu fondurile exclusive ale Episcopiei Romanului.

Îmbrăcată acum într-o nouă frumuseţe prin osârdia Prea Sfinţitului Episcop Eftimie, biserica este unul dintre valoroasele monumente ale municipiului Roman.

Cronică bisericească

A. - Arhiepiscopia Iaşilor

ŞTIRI DIN EPARHIE

Situată în a doua jumătate a anului bisericesc, piatră de temelie a credinţei creştineşti, sărbătoarea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos polarizează şi potenţează evenimentele petrecute în Arhiepiscopia Iaşilor în perioada cuprinsă între începutul lunii aprilie şi finele lunii iunie.

În primele zile ale lunii aprilie, I.P.S. Mitropolit Daniel a luat parte la Geneva (Elveţia) la lucrările grupului pregătitor pentru cea de-a doua reuniune a Bisericilor Europene, care va avea loc în 1997 la Graz - Austria.

Întors în ţară, ca la fiecare mare sărbătoare, I.P.S. Mitropolit Daniel a fost prezent în mijlocul păstoriţilor pe întreg parcursul Săptămânii Patimilor, asistând - în Catedrala mitropolitană - la Denia celor 12 Evanghelii (20 aprilie), oficiind împreună cu P.S. Calinic Botoşăneanul atât slujba Prohodului (21 aprilie) cât şi slujba Sfintei Învieri (23 aprilie).

Săptămâna imediat următoare sărbătorii Învierii Domnului, numită - atât de frumos şi simplu - "Luminată", a însemnat pentru I.P.S. Mitropolit Daniel un bun prilej de a binecuvânta cu prezenţa I.P.S. Sale localitatea Tg. Neamţ, mănăstirile Neamţ şi Sihăstria. Astfel, în 24 aprilie, I.P.S. Daniel a participat la expoziţia de icoane copte şi bizantine găzduită de Casa de Cultură Tg. Neamţ, iar duminică, 30 aprilie, la mănăstirea Sihăstria a asistat la Sf. Liturghie rostind cuvânt de folos pentru obştea aflată la sfânta slujbă.

Ziua de 4 mai a fost consacrată de I.P.S. Mitropolit Daniel cercetării stadiului lucrărilor la schiturile "Sf. Mina" - Tg. Neamţ şi "Sf. Teodora" - Paşcani, după ce, cu o zi înainte participase la întâlnirea cu obştea mănăstirii Sihăstria, prilejuită de împlinirea de către starețul mănăstirii - P.C. Arhim. Victorin Oanale - a 43 de ani de viețuire monahicească.

Sărbătoare cu puternică rezonanţă în sufletele credincioşilor, Arătarea semnului Sfintei Cruci la Ierusalim (7 mai) a fost marcată de ceremonialul militar şi religios al înmânării noilor drapele de luptă Corpului 10 de armată "Ştefan cel Mare" - I şi Batalionului de menținere a păcii "FORPRONU". Cu acest prilej I.P.S. Mitropolit Daniel a rostit - de la înălțimea Sa arhierească - cuvinte ziditoare de suflet pentru toți cei prezenți. În seara aceleiaşi zile I.P.S. Daniel a luat parte la concertul de cântări bizantine organizat la mănăstirea "Sf. Trei Ierarhi" de către Academia de Arte "George Enescu" - Iaşi.

Înțelegând să împlinească cu fapta dezideratele ecumenice, I.P.S. Daniel a participat, în perioada 11-15 mai la Conferința pregătitoare pentru a doua întâlnire a Bisericilor Europene, care a avut loc la Assisi (Italia).

Ultima zi a lunii mai a coincis cu debutul vizitei I.P.S. Procopios, Mitropolit de Neacrini şi Kalamaria, în țara noastră. Fiind primit pe 31 mai de I.P.S. Mitropolit Daniel la reşedința de la Neamţ, a doua zi - 1 iunie - la sărbătoarea Înălțării Domnului, distinsul oaspete a asistat la Sf. Liturghie oficiată la mănăstirea Neamț de I.P.S.

Mitropolit Daniel împreună cu I.P.S. Pimen, P.S. Eftimie, P.S. Casian, P.S. Calinic Botoşăneanul, P.S. Ioachim Vasluianul. Împreună cu acelaşi înalt sobor, I.P.S. Mitropolit Daniel a oficiat - în data de 4 iunie - slujba de sfinţire a noului Cămin de bătrâni din Suceava.

Sărbătoarea Cincizecimii - 11 iunie - l-a găsit pe I.P.S. Daniel la mănăstirea Horaiţa, a doua zi săvârşind slujba de sfinţire a temeliei bisericii "Sf. Treime" din satul Talpa.

Pe agenda de lucru a I.P.S. Mitropolit Daniel datele de 13 şi 15 iunie au fost rezervate participării la încheierea anului şcolar în Seminariile Teologice liceale din Dorohoi, respectiv Botoşani. Cu prilejul acestui eveniment I.P.S. Sa a vizitat la Dorohoi nou înfiinţata brutărie "Sf. Ioan Cassian", a cărei principal scop este cel filantropic. La Botoşani I.P.S. Sa a prezidat conferinţa semestrială a preoţilor din protopopiatele Botoşani, Truşeşti şi Săveni.

Cu prilejul hramului bisericii "Sf. Ioan - Domnesc" din Piatra Neamţ - la sărbătoarea Naşterii Sfântului Ioan Botezătorul (24 iunie) - I.P.S. Mitropolit Daniel a oficiat Sf. Liturghie în acest locaş de cult, după care, în aceeaşi zi, a sfinţit Cantina săracilor din acelaşi oraş.

La 29 iunie împlinindu-se 500 de ani de la ctitorirea bisericii "Sf. Apostoli Petru şi Pavel" din Huşi, I.P.S. Mitropolit Daniel a participat la festivităţile prilejuite de acest eveniment.

Acestea au fost evenimentele din eparhie în perioada aprilie-mai-iunie, fiecare din ele adăugând obolul său - mai mare sau mai mic - la sipetul faptelor noastre bune.

CRONICAR

DIN RAPOARTELE PROTOPOPIATELOR

"Toate câte voiţi să vă facă vouă oamenii, asemenea şi voi faceţi lor" (Matei 7, 12). În aceste cuvinte ale Mântuitorului nostru Iisus Hristos simţim o chemare la lucrarea faptelor bune şi în acelaşi timp o făgăduinţă. Făgăduinţa că Dumnezeu, Care atât de des lucrează prin oameni şi mai ales Care nu rămâne niciodată dator, va răsplăti osteneala săvârşirii faptelor bune, în parte chiar din viaţa aceasta pământească.

După cuvântul Domnului, făclia aprinsă nu se pune sub obroc "ci în sfeşnic şi luminează tuturor celor din casă." (Matei 5, 15). Şi aceasta tocmai ca să înţelegem, odată în plus, cât de înaltă este chemarea Mântuitorului; pentru că au dreptul să spună "am făcut ceea ce eram datori să facem" acele "slugi netrebnice" care săvârşesc "*toate* cele poruncite" de Domnul. (Cf. Luca 17, 10).

Trebuie să spunem însă, mai ales pentru cititorul neavizat, că nu toate parohiile au aceeaşi putere economică, nu toate sunt la fel de mari iar problemele cu care se confruntă sunt de cele mai multe ori complexe şi anevoioase. De aceea, tentantelor comparaţii e bine să le opunem pilda despre cei doi bani ai văduvei.

Oferim deci spre lectură, în rândurile de mai jos, spicuiri din activitatea caritativă, pastoral-misionară şi administrativ-gospodărească a protopopiatelor, în forma în care a fost consemnată de fiecare părinte protopop în raportul de activitate.

Rămâne de adăugat că am încercat să reţinem spre publicare, din rapoartele protopopiatelor, cât mai multe din roadele bune iar dacă unele din acestea le-am pierdut din vedere ne cerem creştinească iertare, sperând că ele vor îngrăşa, prin jertfa lor tăcută, pământul roditor al eparhiei noastre.

PROTOPOPIATUL I IAŞI

*Perioada **ianuarie-aprilie** 1995*

În perioada ianuarie-aprilie 1995 în Protopopiatul I Iaşi, atât la nivel de cancelarie cât şi la nivelul parohiilor s-au desfăşurat multiple activităţi, pe următoarele planuri: caritativ, economic-administrativ, pastoral-misionar şi cultural.

I. La nivel de Cancelarie se impun câteva realizări mai importante.

Opera caritativă este concretizată mai ales prin activitatea brutăriei "Sf. Ana" şi a cantinei "Sf. Haralambie". Remarcăm că în acest interval brutăria a reuşit să producă peste 30.000 de pâini, din care mai mult de jumătate au revenit celor nevoiaşi. Între beneficiarii mai importanţi amintim: Cantina "Sf. Haralambie", Căminul de copii de la Bucium, Leagănul de copii "Sf. Andrei", Fundaţia "Sf. Iosif", precum şi un număr mare de persoane sărace.

În domeniul administrativ-economic s-a avut în atenţie buna desfăşurare a lucrărilor de construcţie la noile biserici sau de reparaţie la unele biserici din cuprinsul protopopiatului. În acest scop, în zilele de 22 şi 23 martie 1995, P.C. Pr. Constantin Andrei împreună cu dl. Cârstoiu, consilier la Secretariatul de Stat pentru Culte

Bucureşti, a vizitat parohiile care au biserici în construcţie, pentru a constata la faţa locului cum au fost folosiţi banii primiţi de aceste parohii de la fondul statului şi care este stadiul lucrărilor de construcţii şi reparaţii. De asemenea, se fac intervenţii către Mitropolie pentru a se obţine ajutoare mai substanţiale din partea statului, spre a putea duce mai grabnic la sfârşit aceste lucrări. În acelaşi cadru Protoieria urmăreşte îndeaproape construirea unei capele la Spitalul de Recuperare din Iaşi.

În cadrul activităţii pastoral-misionare, preoţii sunt convocaţi lunar pentru a fi informaţi despre îndrumările Sfintei Mitropolii legate de acest domeniu şi pentru a stabili sarcinile care revin fiecărei parohii. Pentru îmbunătăţirea acestor activităţi s-au intensificat vizitele la parohii.

Pe plan cultural se depun eforturi pentru punerea şi păstrarea în ordine a bibliotecilor parohiale, îndrumând la îmbogăţirea lor prin punerea la dispoziţie a publicaţiilor bisericeşti centrale şi locale. În cadrul celor 12 cercuri pastorale, se aduc în dezbatere probleme de actualitate, care să ducă la intensificarea activităţilor pe toate planurile în parohiile Protoieriei. De asemenea, filiala Iaşi a Frăţiei Ortodoxe se bucură de un sprijin permanent din partea Cancelariei Protoieriei colaborând şi cu revista "Cuvânt şi suflet" editată de aceasta. Tot în activităţile de ordin cultural se înscrie şi Corala preoţească care, având repetiţii săptămânale, se pregăteşte pentru noi concerte de muzică religioasă.

II. Activităţile desfăşurate la nivelul parohiilor Protopopiatului I Iaşi.

Activitatea caritativă este evidenţiată în primul rînd de ajutorul în alimente, haine şi bani pe care unele parohii îl fac familiilor sărace. Am putea aminti aici parohia "Sf. Apostoli" - Bărboi Iaşi care, prin preotul Constantin Andrei, a acordat săracilor ajutoare constând din alimente în valoare de 175.000 lei şi a împărţit pachete primite din Belgia la 54 de persoane sărace, în perioada Postului Mare împărţind o parte din ofrandele aduse la biserică spitalelor, orfelinatelor, azilelor de bătrâni precum şi penitenciarului Iaşi.

Într-un mod asemănător au procedat parohiile "Sf. Gheorghe" Păcurari - Iaşi, parohia Borşa din comuna Vlădeni, parohia Ţibăneşti şi parohia Lunca Prutului. Un exemplu frumos este şi cel al preotului Costel Gheorghiescu din parohia Horleşti care a ajutat familiile sărace cu lemne de foc.

Demni de remarcat sunt enoriaşii şi preotul Gheorghe Bogus din parohia Sineşti care, în fiecare zi de marţi, oferă o masă caldă copiilor străzii din municipiul Iaşi. O activitate similară a întreprins parohia Trifeşti la Spitalul de bolnavi şi handicapaţi Bivolari precum şi parohia Miroslava care, prin preotul Mihai Rusu şi cu sprijinul d-lui Traian Truţă, oferă săptămânal o masă bolnavilor spitalului Socola. Un gest nobil şi admirabil a fost înfăptuit de credincioşii parohiei Glodenii Gândului care, prin preotul Constantin Stoian, au ajutat şcoala sătească să-şi rezolve unele probleme materiale.

Activitatea economico-gospodărească este concretizată în lucrările de construcţie la edificiile parohiale. Lucrări mai importante semnalăm la parohiile Borşa, Dagâţa, Tungujeni, Ţibăneşti. Remarcăm de altfel, eforturile preotului Bogus Gheorghe de la parohia Sineşti, care a făcut demersuri importante în zidirea bisericii din satul Osoi, pentru care a procurat două clopote în valoare de 2,5 milioane lei, precum şi un clopot pentru şcoala "Veniamin Costache" din satul Sineşti.

Activitatea pastoral - misionară din această perioadă a cunoscut şi ea unele realizări importante; redăm în continuare câteva din acestea.

Cu prilejul săptămânii de rugăciune pentru unitate creştină (18-25 ianuarie 1995) s-au oficiat slujbe ecumenice la bisericile "Sf. Nicolae" din Copou şi "Sf. Apostoli" Bărboi la care au participat preoţi şi credincioşi ortodocşi şi catolici. De

asemenea, cu ocazia colocviului de la Cercul Militar Iaşi (25 ianuarie 1995), unde a avut loc expoziţia "Armata şi Biserica, tradiţie şi actualitate", organizat de Muzeul Militar Naţional din Bucureşti şi Compartimentul de asistenţă religioasă, au fost prezenţi şi preoţii Constantin Andrei, Constantin Barna, Ioan Rusu, Vasile Nichifor şi Gheorghe Lutic. În scopul împlinirii dorinţei de dezvoltare a bunelor relaţii de prietenie cu diverse asociaţii şi fundaţii de binefacere non-profit din oraş, preoţii Merticariu Dumitru, Bîţa Marcel şi Constantin Andrei au participat, la conferinţa "Şi la Moldova nasc oameni" din 13 martie 1995, organizată la Academia din Iaşi. P.C. Pr. Constantin Andrei a fost ales membru şi i s-a propus a forma un cerc religios creştin-ortodox în colaborare cu profesorii Facultăţii de Teologie din Iaşi, la care să participe şi preoţii Protoieriei I Iaşi, studenţi şi elevi teologi din protoierie.

Între activităţile pastoral-misionare se numără şi oficierea slujbelor de sfinţire a clădirilor unor noi instituţii din municipiul Iaşi, între care amintim: slujba de sfinţire a localului "Bursei de Mărfuri" - Moldova şi a Staţiei de Salvare - Iaşi.
Periodic se săvârşesc slujbe misionare la diverse biserici şi slujbe în sobor, cu ocazia hramurilor bisericilor.

De o mare importanţă este problema pe care o ridică ofensiva prozelitismului sectar. În acest sens, preoţii sunt îndrumaţi să acţioneze mai ferm în vederea contracarării activităţilor prozelitiste sectare.

În urma unor cateheze insistente susţinute de preotul Gheorghe Bogus din parohia Sineşti, tânărul Plămadă V. Gabriel, în vârstă de 21 de ani, primeşte Taina Sfântului Botez. Încununate de succes au fost şi eforturile deosebite ale preotului Emil Ojog de la parohia Bivolari care a reuşit să aducă la ortodoxie un tânăr iehovist militant.

Nu mică a fost bucuria când, un număr de 6 tineri de la Casa de copii din Iaşi, la începutul anului 1995 au primit Taina înfierii în Hristos prin Sf. Botez săvârşit de preotul Vasile Nechita de la parohia "Sf. Andrei", naşi fiind membrii Consiliului şi Comitetului parohial. În aceeaşi biserică, în ziua de 7 ianuarie 1995, acelaşi preot a oficiat un nou Botez, de această dată tinerei Maria-Petronela Ciubotaru de la Casa de copii, asistând ca naş doamna Boghiu Adriana. De asemenea, se semnalează de către P. C. Pr. Vasile Nechita faptul că la Casa de copii mai sunt încă tineri care nu au primit această Sfântă Taină, P. C. Sa angajându-se ca, potrivit îndrumărilor I.P.S. Mitropolit Daniel să continue această activitate la Leagănul de copii "Sf. Andrei", până vor fi primi toţi haina Sfântului Botez.

Activitatea cuituraiă şi de învăţământ urmăreşte raportarea activităţiior pastorale la realităţile culturale ale trecutului şi ale prezentului. Pentru aceasta, li s-a recomandat preoţilor să urmărească atât publicaţiile bisericeşti cât şi apariţiile scriitoriceşti din mediul laic. Se are în vedere şi buna organizare a bibliotecilor parohiale, urmărindu-se organizarea în municipiul Iaşi a Bibliotecii creştine pentru tineret "Sfântul Cuvios Daniil Sihastru", lucru de care se ocupă Pr. Vasile Nechita.

Atât în oraş cât şi în celelalte localităţi, preoţii sunt prezenţi la manifestările cultural-ştiinţifice desfăşurate pe plan local.

Pentru că televiziunea, presa şi radioul au un mare rol în răspândirea adevărurilor de credinţă ortodoxă, preoţii colaborează cu acestea, prin interviuri şi articole scrise. Astfel, P.C. Pr. Constantin Andrei, protoiereul Protopopiatului I Iaşi, a fost prezent până acum la 8 emisiuni ale postului de televiziune "Europa Nova", vorbind despre ispită, păcat şi virtute iar P.C. Pr. Viorel Dumitriu participă la postul de radio "Europa Nova" în cadrul emisiunilor săptămânale pe teme religioase.

Se impune, astăzi mai mult ca oricând, prezenţa preoţilor în şcoli prin activităţi adecvate. P.C. Protoiereu Constantin Andrei a oferit elevilor de la Şcoala nr. 6 Iaşi

Sfânta Scriptură, Mica Biblie, manuale de religie şi alte cărţi de folos sufletesc. La fel a procedat şi P.C. Pr. Marcel Biţă la Şcoala nr. 9 "Elena Cuza" din Iaşi. S-au organizat la unele şcoli din Iaşi cercuri religioase, în cabinete speciale unde elevii au prilejul îmbogăţirii culturii lor religioase.

PROTOPOPIATUL PAŞCANI

Perioada ***ianuarie-februarie*** *1995*

În data de 29 ianuarie a avut loc în parohia Mirosloveşti instalarea preotului II slujitor la această parohie. Cu această ocazie P.C. Protopop Pavel Postolachi a organizat un cerc pastoral la care au participat toţi preoţii din împrejurimi. S-a făcut o analiză pastoral-misionară şi una economică a activităţii acestor parohii, apreciindu-se în final că preoţii tineri din parohiile Verseni, Soci, Ciohorăni, Boureni-Moţea, Brăteşti, au realizat lucrări pe plan pastoral-misionar şi administrativ-gospodăresc demne de toată lauda.

În cadrul activităţii caritative s-a organizat funcţionarea ritmică şi eficientă a brutăriei "Sf. Dumitru" primită de la Societatea "Pain et partage" din Marsilia (Franţa).

Începând cu data de 6 februarie 1995 se distribuie pâine la Cantina săracilor din Paşcani. Se produc zilnic pentru această cantină un număr de 475 de pâini de 450 gr., la un preţ mai scăzut decât cel de pe piaţă. De asemenea, până acum s-a distribuit gratuit acestor oameni în mare nevoie pâine în valoare de aproximativ 520.000 lei. Începând cu 1 martie s-a iniţiat distribuirea pâinii şi la Căminul de copii ce aparţine de Spitalul Orăşenesc Paşcani. În fiecare săptămână, timp de două zile, pâinea este distribuită gratuit.

În ziua de 28 ianuarie parohia "Înălţarea Domnului" a organizat sfinţirea Leagănului de copii ce ţine de Spitalul Orăşenesc Paşcani. Preoţii Pavel Postolachi şi Vasile Tănase, împreună cu un grup de femei credincioase din oraş, au oferit gratuit celor 40 de copii hrană în valoare de 300.000 lei.

La parohia Soci o întâmplare nefericită a dus la incendierea casei săteanului Chiriac Costache. Preotul Siminciuc Romică de la această parohie a luat iniţiativa de ajutorare a acestei familii, oferind împreună cu credincioşii suma de 800.000 lei, 2.000 kg. de cereale, 3 m^3 de scândură şi alte materiale, cu care s-a refăcut întreaga gospodărie afectată de incendiu. Acelaşi lucru s-a petrecut şi în parohia Ciohorăni unde preotul Alexa Ioan a procedat în mod asemănător.

În perioada Postului Paştilor fiecare preot a întreprins în parohie acţiunea de colectare a unei cantităţi de grâu care să fie oferită Brutăriei "Sf. Dumitru".

Perioada ***martie-aprilie*** *1995*

Datorită timpului favorabil s-au redeschis lucrările de reparaţii la bisericile parohiale. Trebuie spus că în protopopiatul Paşcani 80 % din parohii sunt angajate în lucrări de reparaţie sau construcţie, ceea ce face ca problemele financiare cu care ne confruntăm să fie foarte dificile. Pe de altă parte, în oraşul Paşcani rata şomajului este printre cele mai ridicate din ţară. Cei afectaţi de nevoi sunt în marea lor majoritate - dacă nu toţi - fiii noştri duhovniceşti. Asistenţa socială pe care o întreprindem devine din ce în ce mai neputincioasă în acoperirea acestor nevoi. Cu toate acestea fiecare

parohie se străduieşte să dea cât mai multă consistenţă actelor sale caritabile.

La parohia Brătuleşti doamna preoteasă - soţia preotului Apopei Gheorghe - în fiecare sâmbătă din Postul Mare a pregătit mâncare şi a mers la toate văduvele din sat oferindu-le acest dar. Cu ocazia Sfintelor Paşti, inimoasa preoteasă a repetat această faptă bună.

La parohia Heleşteni, preotul Doroftei Vasile a ajutat permanent o familie destrămată, formată din cinci copii şi mama lor, ai cărei membri sunt mereu curtaţi de neoprotestanţi datorită nevoilor în care se află.

Începând cu luna februarie activitatea caritativă desfăşurată de Brutăria "Sf. Dumitru" a devenit mai eficientă, mai ritmică. Până în prezent s-a oferit pâine pentru săraci în valoare de 3 milioane lei. Distribuţia pâinii e bine organizată astfel încât fiecare sărac primeşte "pâinea cea de toate zilele" la biserică, brutăria asigurând şi necesarul pentru cantina săracilor. Dorim să organizăm cât de curând un program de ajutorare cu pâine şi a altor familii nevoiaşe. Brutăria a fost mult ajutată în activitatea ei de colectele de grâu pe care preoţii parohi le-au organizat, ajutor pe care îl aşteptăm şi pe mai departe.

Activitatea cultural-misionară din această perioadă s-a axat în jurul programului de meditaţii duhovniceşti iniţiate de filiala A.S.C.O.R. Paşcani în timpul Postului Mare. În fiecare duminică din Post, la sediul Protopopiatului Paşcani, a avut loc o asemenea manifestare iar în duminica Floriilor conferinţa a avut loc la Casa de Cultură a oraşului, fiind susţinută de Pr. Prof. Dr. Marc Antoine de Beauregarde (Franţa), având titlul "SFINŢENIA CREŞTINĂ - sfinţenia, scop al Postului Mare". În cadrul acestei acţiuni au susţinut câte un mic concert de cântări de Paşti două coruri religioase.

Preoţii din parohiile Goeşti şi Războieni, Pr. Păltinel Gheorghe respectiv Pr. Vlădeanu Petru, au organizat excursii la mănăstiri cu copiii şi tinerii care vin la biserică.

Au fost asistaţi duhovniceşte copiii de la Căminele de orfani, preoţii Ancuţa Nicolae şi Tănasă Vasile împărtăşindu-i cu Sfintele Taine.

PROTOPOPIATUL HÂRLĂU

Perioada ***ianuarie-aprilie*** *1995*

În protopopiatul Hârlău sunt deschise în multe parohii şantiere de lucru pentru reparaţii capitale, de întreţinere sau de pictură. La parohiile Belceşti, Munteni, Satu Nou-Belceşti, Potângeni se execută pictură în frescă în interiorul bisericilor iar la Feredeni, Tansa şi Zbereni s-au procurat materiale şi schelă în vederea demarării lucrărilor de întreţinere a bisericilor la exterior.

S-au întocmit documentaţii în vederea acordării de fonduri de la bugetul statului pentru terminarea lucrărilor la biserica nou construită la parohia Arman şi demararea lucrărilor de pictură de la "Sfânta Cuvioasă Maică Parascheva" de la Cotnari, biserică monument istoric, ctitorie a domnitorului Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Demnă de admiraţie este activitatea pe plan gospodăresc a preotului paroh Albu Pavel de la parohia Chişcăreni care a iniţiat şi a participat efectiv la construirea unui pod peste râul ce desparte satele Chişcăreni şi Miletin.

Activitatea caritativă a cunoscut o intensificare în timpul Postului Mare. Astfel, pe lângă ajutorarea săracilor din fiecare parohie cu ofrade aduse de credincioşii mai înstăriţi, în parohiile Şipote, Chişcăreni, Hălceni, Deleni, care au pe lângă ele azile de

bătrâni, spitale sau sanatorii de bolnavi mintal, preoţii au mers, împreună cu membrii comitetelor parohiale, la cei aflaţi în suferinţă, mângâindu-i cu un cuvânt cald, dăruindu-le din roadele donate de credincioşi în acest scop.

Un exemplu demn de urmat este cel dat de parohia Buhalniţa, care a ajutat cu medicamente în valoare de 45.000 lei un bolnav aflat în grea suferinţă. Aceeaşi parohie, la îndemnul preotului paroh, a ajutat la construirea unei locuinţe pentru familia Gavrilescu care are 11 copii şi o situaţie materială deosebit de grea, oferind acestei familii şi un ajutor alimentar substanţial.

În ziua de 14 martie, din fondurile proprii, P.C. Protopop Mihai Amargheoalei a ajutat o familie nevoiaşă din parohia "Sf. Gheorghe" - Hârlău, formată din Ionescu Doina şi cei 8 copii ai săi.

O acţiune caritativ-umanitară demnă de remarcat este aceea a preotului Misarciu Ştefan, de la parohia Ulmi-Liteni, care s-a aflat alături de familiile greu lovite prin pierderea copiilor în accidentul din 25 aprilie 1995, când un grup de copii a găsit un obuz din al doilea război mondial, rămas activ, explozia căruia ucigând trei copii între 4 şi 10 ani. Preotul a ajutat familiile îndoliate cu cele de trebuinţă pentru înmormântare, organizând o colectă în acest sens.

PROTOPOPIATUL BOTOŞANI

Perioada ***ianuarie-februarie*** *1995*

La activitatea caritativă desfăşurată în protopopiat în perioada sus-menţionată s-au angajat multe din parohii, fiecare, după posibilităţile ei, aducându-şi obolul său la vistieria nestricăcioasă a faptelor bune. Amintim mai jos câteva din cele mai merituoase parohii.

Protopopiatul Botoşani a ajutorat multe persoane aflate în nevoi materiale cu sume în valoare totală de 300.550 lei.

Parohia Cordun, prin preotul Cornaci Pavel, a ajutat cu lemne de foc pe văduva Covaliu Anica şi financiar o familie cu mulţi copii.

La parohia Frumuşica, preotul Popovici Mihai a oferit la casa de prăznuire a parohiei două mese pentru cei săraci şi a donat personal Seminarului Teologic Liceal Botoşani un dulap pentru cărţi în valoare totală de 60.000 lei.

Parohia "Sf. Dumitru" - Botoşani, prin preotul ei Volentiru Dumitru, a oferit săracilor un ajutor în valoare totală de 100.000 lei.

Parohia Băiceni, prin preotul Barnea Mihai, a ajutat 6 văduve cu câte 5.000 lei fiecare, donând mănăstirilor Agapia şi Recea - Bihor câte 45.000 lei.

Parohia Dolina, prin preotul ei Donisă Vasile, a oferit alimente unui număr de 6 familii, ajutorând cu bani (150.000 lei) o parohie din Vaslui.

La parohia "Sf. Trei Ierarhi", preotul Petru Ifrim a donat un rând de veşminte Seminarului Teologic Botoşani; în cadrul consiliului şi comitetului parohial a iniţiat o acţiune pe care a numit-o "Nici o zi fără milostenie"; unui student la teologie, lipsit de posibilităţi materiale, i s-a plătit căminul (80.000 lei); unei familii nevoiaşe i s-a acordat un ajutor în valoare de 30.000 lei pentru o înmormântare; o familie a primit alimente pentru copii; o văduvă a primit lemne pentru foc; două tinere fără posibilităţi materiale au fost ajutate pentru a fi operate.

Parohia "Sf. Nicolae" - Botoşani, la îndemnul preotului Irimia Dan, a ajutat două bătrâne cu lemne de foc şi alimente în valoare de 66.000 lei; la Spitalul de Copii

s-au distribuit dulciuri în valoare de 20.000 lei iar copiilor de la Şcoala nr. 1, unde predă părintele, li s-au oferit de asemenea dulciuri; s-a acordat un ajutor de înmormântare de 137.000 lei.

Parohia "Eternitatea" - Botoşani, prin preotul Bobârnea Nicolae, a ajutat două familii cu alimente în valoare de 8.000 lei; s-a achitat o datorie la Asociaţia de locatari în valoare de 75.000 lei; la Leagănul de Copii nr. 1 s-au distribuit dulciuri în valoare de 100.000 lei; lunar se asigură alimente pentru întreţinerea a două familii.

Preotul Berciuc Viorel de la parohia "Sf. Voievozi" - Botoşani a ajutat personal cu îmbrăcăminte o familie săracă; a cumpărat rechizite şcolare în valoare de 50.000 lei unei eleve orfane.

La parohia "Vovidenia" - Botoşani, prin grija soţiei preotului Gheorghe Viziteu, 4 familii primesc săptămânal alimente sau îmbrăcăminte; 3 familii au fost ajutate cu suma de 45.000 lei; se achită lunar rata pentru apartamentul unei familii cu soţul bolnav şi patru copii de îngrijit.

Parohia "Sf. Ioan Botezătorul", la îndemnul preotului Fercal Petru, a ajutat cu bani 17 familii nevoiaşe, suma totală ridicându-se la 411.600 lei.

Parohia Nicolae Bălcescu, prin preotul Alupei Ilie, a acordat un ajutor de 50.000 lei unui elev seminarist al cărui tată preot este decedat.

Parohia "Sf. Nicolae" - Popăuţi, prin preotul Tănasă Petru, a ajutat cu suma de 177.000 lei un grup de familii cu mulţi copii.

Parohia "Sf. Cuvioasă Parascheva" - Botoşani, prin slujitorii Sfântului Altar: preot Grigorie Diaconu şi diacon Vizitiu Visarion, a donat alimente şi îmbrăcăminte la Spitalul de Neuropsihiatrie Botoşani; a fost ajutată o familie nevoiaşă, personal de către preot, cu 300.000 lei pentru construcţia casei; parohia este pe cale să deschidă o cantină pentru săraci cu o capacitate de 30 de persoane.

Parohia "Sf. Ilie" - Botoşani, la îndemnul preoţilor Lucian Leonte şi Bălăucă Constantin, a donat: alimente şi îmbrăcăminte în valoare de 200.000 lei; un rând de veşminte şi diferite obiecte necesare paraclisului de la Seminarul Teologic Botoşani; alimente la Spitalul de Neuropsihiatrie; alimente la Penitenciar.

Comitetele de caritate din instituţii şi întreprinderi, coordonate de către P.C. Fercal Petru, preot misionar, au oferit caselor de copii, spitalelor, orfelinatelor şi leagănelor de copii din municipiul Botoşani alimente în valoare de 2.000.000 lei.

Au fost oferite icoane unor Case de copii şi unităţi militare.

Protoieria Botoşani şi parohiile ei au alocat pentru ajutorarea celor nevoiaşi suma de 2.215.550 lei, în afară de alimente şi îmbrăcăminte.

Pe plan misionar-cultural perioada anunţată a fost marcată atât de evenimente şi activităţi legate de sărbătorile specifice acestui interval de timp cât şi de manifestări gazetăreşti ale spiritului misionar creştin. Astfel, în presa locală au apărut materiale referitoare la aniversarea a 110 ani de autocefalie a B.O.R., aniversarea P.F. Părinte Patriarh Teoctist, articole pe teme teologice şi culturale actuale, diverse meditaţii la sărbători etc. Semnatarii acestor articole sunt preoţii: Protoiereu Lucian Leonte, Pr. Constantin Bălăucă, Pr. Petru Fercal, Pr. Dumitru Buţerchi, Pr. Grigoraşi Gheorghe, Diac. Vizitiu Visarion, Pr. Diaconu Grigorie, Pr. Ifrim Petru, Pr. Candrea Teodor, Pr. Bâşcă Sergiu.

La emisiunea T.V.R. din 15 februarie, dedicată aniversării lui Mihai Eminescu, a participat şi P.C. Pr. Lucian Leonte.

S-a organizat, în perioada 4 - 10 februarie 1995, expoziţia de pictură şi grafică pe teme religioase cu titlul "Sfinţenia ca linie şi culoare în sufletul copiilor", cu materiale rezultate dintr-un concurs iniţiat de Protoieria Botoşani. Numărul de cititori ai bibliotecii "Sf. Ioan Iacob", care funcţionează în localul Protoieriei, a crescut în

această perioadă, ajungând la 2828 de cititori.

La parohia Roşiori, preotul Timofte Marian a îmbogăţit biblioteca parohială cu 20 de cărţi noi. Deocamdată sunt înscrişi 30 de cititori.

La parohia Vorona Mare, preotul Hrubaru Emilian a prezentat elevilor în biserică, cu explicaţii amănunţite, iconografia lăcaşului sfânt.

La parohia Vlădeni Deal, preotul Vamanu Toma a organizat audieri de muzică religioasă şi vizionări de diafilme pe teme religioase.

Preotul Volentiru Dumitru, de la parohia "Sf. Dumitru" - Botoşani, a susţinut în faţa elevilor şi a cadrelor didactice de la Şcoala nr. 17 Botoşani o meditaţie intitulată "Rolul binecuvântării lui Dumnezeu în viaţa creştinilor".

La parohia "Sf. Ilie" - Cristeşti, unde este preot paroh Chiroşcă Aurel, s-a constatat o revenire la ortodoxie de la creştinii după Evanghelie.

La parohia "Duminica Mare" Botoşani, preotul Ştefan Vasile şi ing. Ungureanu Eugen au prezentat meditaţia: "Postul şi valoarea lui, privită prin prisma textelor patristice" (cu referire la Sf. Siluan Atonitul); s-a vizionat o video-casetă cu locurile sfinte.

La parohia Stânceşti, preotul Baciu Daniel, datorită activităţii sectare din zonă, a organizat întâlniri cu tinerii pe teme ca: rugăciunea, munca, respectul faţă de părinţi.

La parohia Roma, preotul Duceag Emilian opreşte acţiunea de prozelitism a predicatorului Ciubotaru Ionuţ, asistent medical adventist; 24 de copii penticostali vin la orele de religie ale preotului.

La parohia "Sf. Gheorghe" Copălău, preotul Guriţă Ioan a organizat un concurs de poezie şi cunoştinţe religioase cu elevii.

La parohia Brehuieşti, preotul Stiuler Cristian readuce la ortodoxie un baptist iar la parohia "Sf. Nicolae" - Bucecea, preotul Dumitru Buţerchi reuşeşte acelaşi lucru cu un tânăr de la creştinii după Evanghelie.

La parohia Buzeni, la îndrumarea preotului Stelian Teodorescu, în bisericile de pe raza parohiei unde nu se slujeşte, elevi de la Şcoala de cântăreţi bisericeşti citesc acatiste, canoane etc.

Pe data de 23 februarie s-a organizat la Brehuieşti Cercul misionar cu tema: "Glosolalia între harismă şi erezie". Au participat 11 preoţi acţiunea fiind coordonată de preotul misionar Fercal Petru. În fiecare zi, prin rotaţie, la bisericile din oraş se săvârşeşte Sfânta Liturghie. Elevii Seminarul Teologic Botoşani fac o frumoasă misiune la slujbele Bisericii.

S-au oficiat slujbe de sfinţire ale sediilor multor instituţii şi întreprinderi, cum ar fi: Policlinica şi Spitalul Judeţean, Electrocontact Botoşani, etc.

PROTOPOPIATUL DOROHOI

*Perioada **martie-aprilie** 1995*

Activitatea P.C. Protopop Mihai Toma şi a colaboratorilor săi s-a concretizat, pentru perioada amintită, în acţiuni administrativ-gospodăreşti dublate de participarea la manifestările misionar-culturale prilejuite de Postul Mare.

S-au definitivat pregătirile pentru punerea în funcţiune a brutăriei. S-au obţinut până la 1.000 de pâini, fiind însă nevoie să fie comercializate la Hudeşti şi Darabani, unde s-a găsit piaţă de desfacere. În limita posibilităţilor, dar fără a depăşi 50 de pâini pe zi, au fost distribuite pâini copiilor din cartier, bătrânilor, copiilor de la Şcoala Ajutătoare şi elevilor seminarişti. Din puţinul beneficiu realizat s-au amenajat soba şi

plita, necesare pentru cantină.

Părintele protopop s-a ocupat personal de obţinerea terenului pe care se va construi biserica din satul Talpa, comuna Mihăileni.

Cu sprijinul şi directa participare a profesorilor de la Seminarul Teologic Liceal Dorohoi s-au organizat şi ţinut la biserica "Adormirea Maicii Domnului" - Dorohoi 4 meditaţii pentru perioada Postului Mare, după următorul program:

- 4 aprilie, "Despre rugăciune", Pr. Puşcaşu Vasile.

- 6 aprilie, "Semnificaţia cântărilor bisericeşti în perioada Postului Mare", Pr. Muha Constantin.

- 11 aprilie, "Semnificaţia Slujbelor bisericeşti în perioada Postului Mare", Pr. Ailenei Bogdan.

- 13 aprilie, "Jertfă şi Înviere", Prof. Rotaru Dănuţ.

Preotul Pânzaru Costică, de la Parohia "Sf. Nicolae" Darabani, a desfăşurat următoarele activităţi pastoral-misionare şi caritative:

- în toate vinerile din Postul Mare s-a oficiat Taina Sf. Maslu, împreună cu preoţii din parohiile vecine, ocazii cu care s-au ţinut predici şi cateheze cu conţinut adecvat, prinoasele aduse de credincioşi (făina şi uleiul) fiind împărţite la oamenii săraci, prin strădania unor tineri entuziaşti din parohie; similar s-a procedat şi cu ofrandele primite de Sfintele Paşti.

- li s-a vorbit copiilor şcolari despre Taina Sfintei Spovedanii, fiind apoi mărturisiţi şi împărtăşiţi.

La parohia "Adormirea Maicii Domnului" - Dorohoi, preotul Toma Mihai nu a primit plată pentru spovedanie, cei care însă au insistat au fost îndrumaţi să contribuie la colecta pentru ajutorarea săracilor; astfel s-a strâns suma de 1 milion de lei, distribuită apoi celor nevoiaşi de către Consiliul Parohial. Pomenile aduse de credincioşi în sâmbetele morţilor au fost oferite celor cu adevărat nevoiaşi, celor pentru care o bucată de pâine înseamnă o nouă nădejde.

Gestul P.C. Pr. Toma Mihai nu este însă nicidecum singular, activităţi asemănătoare fiind organizate şi în parohiile "Adormirea Maicii Domnului" - Broscăuţi (Preot Creţu Adrian), "Înălţarea Domnului" - Dorohoi (Preot Puşcaşu Vasile), beneficiarii fiind de data aceasta copiii şcolilor ajutătoare din oraşul Dorohoi.

La solicitarea familiei Hodoba, din Dorohoi, privind un ajutor financiar necesar în vederea unei intervenţii chirurgicale de urgenţă, preotului Hodoba Petru din Bacău, au răspuns următoarele parohii şi preoţi: "Adormirea Maicii Domnului" - Dorohoi (Pr. Toma Mihai), "Sf. Nicolae" - Darabani (Pr. Pânzaru Costică), Havârna (Pr. Zancu Aurel), "Sf. Împăraţi" - Broscăuţi (Pr. Zugravu M.), Pr. Puşcaşu Vasile ("Înălţarea Domnului" - Dorohoi), Pr. Saucă Dumitru (Dumeni), Pr. Creţu Adrian (Adormirea Maicii Domnului" - Broscăuţi), suma totală rezultată fiind de 450.000 lei.

PROTOPOPIATUL TG. NEAMT

*Perioada **martie-aprilie** 1995*

În răstimpul 1 martie - 30 aprilie 1995, sub raport cultural-misionar, s-au desfăşurat următoarele activităţi:

La Casa Culturii din oraşul Tg. Neamţ au fost organizate un număr de 6 conferinţe:

- Duminică, 12 martie, conferinţa "Sfânta Scriptură - Cuvântul lui Dumnezeu", susţinută de P.C. Pr. Prof. Univ. Mihai Vizitiu şi P.C. Pr. Protoiereu Ioan Antistescu.

- Duminică, 19 martie, conferinţa "Postul şi Rugăciunea - aripi de înălţare a omului", susţinută de P.C. Pr. Nicolae Axintioi. Răspunsurile la întrebările celor prezenţi în sală au fost date de P.C. Pr. Protoiereu Ioan Antistescu.

- Duminică, 26 martie, conferinţa "La capătul desnădejdii, începutul speranţei", susţinută de P.C. Pr. Constantin Munteanu, răspunsurile la întrebări fiind date şi de această dată de P.C. Pr. Protoiereu Ioan Antistescu.

- Duminică, 2 aprilie, conferinţa "Virtuţile creştine - trepte spre desăvârşire", susţinută de P.C. Pr. Gheorghe Onofrei. Răspunsurile la întrebările participanţilor au fost date de P.C. Pr. Ioan Antistescu şi P.C. Pr. Gheorghe Onofrei.

- Duminică, 9 aprilie, conferinţa "Păcatul, boală sufletească, trupească, şi fărădelege". Manifestarea a fost concepută ca o "masă rotundă" la care au participat, dezbătând interdisciplinar tema propusă, P.C. Pr. Ioan Antistescu, Dr. Carmina Stamatin şi Judecător Ştefan Movilă.

- Luni, 24 aprilie, conferinţa "Mărturii ale Învierii", susţinută de P.C. Pr. Ioan Antistescu.

În aceeaşi zi, la Casa Culturii din Tg. Neamţ, I.P.S. Mitropolit Daniel a vernisat expoziţia de Icoane copte şi bizantine, la care au participat ambasadori din: Egipt, Libia, Maroc, Tunis, Algeria, Liberia, Nigeria, Africa de Sud, Zair.

Pe data de 17 aprilie, sub îndrumarea P.C. preoţi Munteanu Constantin şi Axintioi Nicolae, s-a constituit filiala A.S.C.O.R. - Tg. Neamţ.

În ceea ce priveşte activitatea caritativă evidenţiem următoarele:

- vizita unui mare număr de tineri (aproximativ 50), membri ai A.S.C.O.R.-ului, la Căminul de bătrâni din oraşul Tg. Neamţ.

- s-au organizat colecte de bani şi alimente, pentru ajutorarea celor bolnavi şi nevoiaşi, în parohiile: "Sf. Spiridon" - Tg. Neamţ, "Sf. Gheorghe" - Tg. Neamţ, Dumbrava, Ungheni, Pipirig II, Filioara, Plăieşu, Valea Albă, Valea Seac, Tupilaţi. Suma totală care a revenit celor nevoiaşi a fost de 2.380.000 lei.

- au vizitat săptămânal Spitalul Tg. Neamţ preoţii: Ioan Antistescu, Constantin Munteanu, Gheorghe Vrăjitoru, Ioan Dogaru, Ioan Boca, Irina Dumitru, preoţii Hilohe Alexandru şi Mihalache Petru cercetând pe bolnavii cronici de la Spitalul din Războieni.

Contribuţiile băneşti provenite de la parohiile noastre pentru construirea de noi biserici totalizează 5.200.000 lei.

PROTOPOPIATUL ROZNOV

Perioada ***martie-aprilie*** *1995*

Activitatea Protopopiatului în această perioadă s-a concretizat în acţiuni caritative, pastoral-misionare şi administrativ-gospodăreşti.

Credincioşii din parohiile Săvineşti şi Cândeşti au strâns alimente pentru Spitalul din Războieni. S-a format, de altfel, o tradiţie ca unele familii de credincioşi ortodocşi să organizeze praznicele de pomenire a celor adormiţi la Casa de bătrâni din Bozieni şi la Spitalul din Războieni.

În timpul vacanţei de iarnă preotul Cehan Ioan, de la parohia Poloboc, comuna Rediu, a organizat o acţiune caritativă cu credincioşii, luând de la Casa de copii din Piatra Neamţ 10 copii pentru a-şi petrece sărbătorile în sânul parohiei. În cele din urmă, două familii au înfiat câte un copil.

Parohia Piatra-Şoimului a colectat şi donat suma de 175.000 lei la diferiţi

credincioşi nevoiaşi; 100.000 lei bisericii de la Spitalul Municipal Piatra Neamţ; 100.000 lei la parohia Pârâul-Frunţii. Pentru mai multe familii nevoiaşe s-au colectat alimente şi cereale (porumb, cartofi, fasole). La parohia Cândeşti s-a colectat suma de 325.000 lei pentru biserica din curtea Spitalului Piatra Neamţ; prinoasele aduse de credincioşi de Sfintele Paşti au fost dăruite, o parte nevoiaşilor parohiei, restul fiind donat Şcolii nr.3 (de orfani) din Piatra Neamţ.

La parohia Luminiş s-au colectat bani şi alimente (cartofi, făină, porumb, ulei) cu care au fost ajutate 16 familii nevoiaşe.

La fel, parohia Şovoaia a ajutat 8 familii numeroase cu: ulei, zahăr şi bani.

Parohia Mănoaia a colectat şi ajutat cu bani, alimente şi materiale de construcţii câteva familii nevoiaşe din parohie, oferind cărţi, iconiţe şi felicitări de Paşti.

Parohia Tazlău a strâns bani (60.000 lei) şi alimente pentru cei 11 copii orfani de tată ai familiei Radu.

Inimoşii credincioşi ai parohiei Costişa II au distribuit, la Spitalul din comuna Războieni-Neamţ, mâncare gătită pentru 200 de persoane.

Dragostea pentru cei aflaţi în greutăţi trupeşti şi sufleteşti, care ar trebui să caracterizeze pe toţi credincioşii zilelor noastre, s-a concretizat, pe plan pastoral-misionar, pentru protopopiatul Roznov, în următoarele activităţi expuse mai jos.

La Liceul teoretic din Roznov s-a realizat un program de discuţii (iniţiat încă din anii trecuţi) pe teme de religie la orele de dirigenţie, remarcându-se un interes crescut atât din partea elevilor cât şi din partea profesorilor.

La parohia Mănoaia, preotul paroh a organizat întâlniri cu copiii în afara orelor de religie, discutând despre educaţia religioasă a tinerei generaţii; sub oblăduirea aceluiaşi părinte îşi desfăşoară activitatea Cercul misionar de educaţie bisericească a credincioşilor, ale cărui întruniri se ţin imediat după oficierea Sfintei Liturghii.

La parohia Piatra-Şoimului s-au ţinut meditaţii pe teme ca: Duminica - sărbătoarea creştinilor, Sfânta Fecioară Maria, Fraţii Domnului; au avut loc întâlniri cu tinerii parohiei, purtându-se discuţii despre căsătorie, feciorie, avort, comportarea în societate şi altele.

În plan administrativ-gospodăresc putem aminti următoarele:

În cuprinsul protopopiatului sunt în construcţie 9 biserici, unele în stadiu de finisare, altele cu lucrări de construcţie avansate. Biserica din satul Mănoaia, comuna Costişa, începută în 1992, a ajuns în faza de tencuieli interioare, stadiu în care se află şi biserica parohiei Frunzeni ca şi cea a parohiei Negriteşti. Bisericile din Săvineşti I, Slobozia I, Slobozia II, Zăneşti I, Poloboc, Podoleni Şes se află într-un stadiu avansat cu lucrările de construcţie.

În satul Neguleşti, parohia Luminiş, comuna Piatra-Şoimului, s-a sfinţit locul pentru o nouă biserică. La parohia Roznov s-a hotărât construirea unei noi biserici, urmând să se aleagă locul şi să se obţină autorizaţia.

Acestor lucrări li se adaugă şi altele, în special cele legate de zidirea şi renovarea caselor parohiale.

PROTOPOPIATUL CEAHLĂU

*Perioada **martie-aprilie** 1995*

Activitatea desfăşurată în perioada Postului şi cu prilejul Sfintelor Sărbători în plan caritativ a cuprins următoarele:

Credincioşii din parohia Grintieş şi Bradu au mers în mai multe rânduri la Spitalul Tulgheş din comuna vecină, ducând alimente pentru hrana bolnavilor, cei din parohia Buhalnița mergând cu hrană la Spitalul din Bicaz.

Credincioşii parohiilor din Borca au mers cu hrană la Azilul din Tg. Neamț.

Credincioşii parohiei Ceahlău au asigurat o parte din materialul pentru ajutorarea unui enoriaş cu mulți copii în reconstruirea casei sale mistuite de un incendiu.

În toate parohiile s-au organizat colecte pentru ajutorarea bătrânilor şi bolnavilor, a văduvelor şi săracilor, la acestea adăugându-se efortul de sprijinire a construcției Centrului Cultural Pastoral Durău.

În domeniul administrativ economic s-au continuat lucrările de construcție pentru noua biserică din parohia Farcaşa; s-a întocmit documentația pentru construirea unei biserici în nou-înființata parohie Bradu, procurându-se o parte din materialele necesare; la parohia Petru-Vodă a fost întocmită documentația pentru repararea şi prelungirea bisericii parohiale.

În parohia Ceahlău se continuă lucrările de reparație şi întreținere la biserica din incinta Palatului Copiilor.

REDACȚIA

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

ARHIMANDRITUL MITROFAN BĂLTUȚĂ EXARH AL MĂNĂSTIRILOR DIN ARHIEPISCOPIA IAȘILOR ȘI STAREȚ AL MĂNĂSTIRII CETĂȚUIA

Părintele arhimandrit Mitrofan Bălțuță s-a născut la 18 iulie 1927 în comuna Flămânzi, din ținutul Botoșanilor, în casa țăranilor Rozalia și Vasile Bălțuță. Încă de copil, Mihai - după numele său de botez - a intrat în obștea Mănăstirii Neamț, iar în anul 1949 a fost tuns în monahism, schimbându-i-se numele în Mitrofan. În anii următori a urmat Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț, iar apoi cursurile Facultății de Teologie din București, pe care a absolvit-o în 1959. După o scurtă trecere pe la Mănăstirea Bistrița - Neamț, în calitate de stareț, apoi transferat în calitate de ghid la Mănăstirea Neamț, în 1968 părintele Mitrofan a ajuns stareț al Mănăstirii Cetățuia din Iași, pe care a slujit-o cu vrednicie până în ultimele clipe ale vieții sale. De perioada stăreției părintelui Mitrofan se leagă repararea în întregime a mănăstirii (refacerea acoperișului bisericii cu tablă de zinc, pardosirea interiorului cu marmură, etc.), dotarea ei cu mobilier, vase de cult și veșminte toate în întregime noi, refacerea casei domnești, a stăreției, clopotniței, precum și amenajarea paraclisului din Casa cu sala gotică și multe altele, care îndreptățesc socotirea părintelui Mitrofan Bălțuță drept mare ctitor restaurator al Mănăstirii Cetățuia.

Ca o recunoaștere a meritelor Cuviosiei Sale, din anul 1982, arhimandritului Mitrofan i s-a încredințat și ascultarea de exarh al mănăstirilor Moldovei.

Arhimandritul Mitrofan Bălțuță a fost un om prețuit nu numai de frații cinului căruia îi aparținea, dar în aceeași măsură de numeroși oameni de cultură, mulți cu nume de rezonanță în spațiul cultural național, și nu în ultimul rând s-a bucurat de prețuirea multor ierarhi ai Bisericii noastre, care l-au cunoscut sau i-au fost cândva colegi de studii.

În dimineața zilei de 15 iunie a.c., în timp ce se afla cufundat în probleme de serviciu la birou, părintele Mitrofan a suferit un puternic accident cerebral; în dimineața zilei următoare, 16 iunie, el a trecut la cele veșnice. Respectul și prețuirea de care s-a bucurat în timpul vieții sale pământești, a adunat la slujba înmormântării din ziua de 18 iunie un mare sobor preoțesc, în frunte cu I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. Purtat pe umerii ucenicilor apropiați, sicriul cu trupul neînsuflețit a fost așezat în cripta din incinta Mănăstirii Cetățuia.

Arhimandritul Mitrofan Bălțuță, trecut din această lume pe neașteptate, rămâne în sufletele noastre monahul milostiv și iubitor de pace, prieten, părinte bun și binefăcător al multora, chemat la Dumnezeu în Împărăția Sa pentru a primi cununa cea veșnică și răsplata multelor sale osteneli.

B. - **Arhiepiscopia Sucevei şi Rădăuţilor**

UN NOU AŞEZĂMÂNT DE BINEFACERE

Pr. Prof. *Nicolae Cojocaru*

Duminică, 4 iunie 1995, a avut loc sfinţirea Căminului de Bătrâni din Suceava, ctitorie a Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Pimen. Început în august 1992, la iniţiativa Înalt Prea Sfinţiei Sale, construcţia s-a realizat cu contribuţia benevolă a credincioşilor din arhiepiscopie, întreprinderi, mănăstiri, parohii, şcoli, precum şi persoane individuale.

Căminul, aşezat la ieşirea din oraşul Suceava, pe şoseaua ce duce spre Bosanci, beneficiază de o poziţie excelentă în peisajul natural, având în apropiere livezi de pomi, parcul dendrologic al oraşului şi Muzeul Satului Bucovinean. Aşezământul are 100 de camere şi va găzdui pe bătrânii din raza arhiepiscopiei într-un spaţiu confortabil, dotat cu încălzire centrală, băi, cantină, spaţiu de plimbare, pentru rugăciune având un paraclis unde se vor oficia slujbele religioase şi se va acorda asistenţă religioasă celor rezidenţi.

Ceremonia de sfinţire a avut loc într-un cadru sărbătoresc general; pe fondul unei zile însorite, în prezenţa unui număr impresionant de credincioşi veniţi din tot judeţul, slujba arhierească a fost oficiată de un sobor de ierarhi şi preoţi în frunte cu Înalt Prea Sfinţitul Daniel - Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Înalt Prea Sfinţitul Pimen - Arhiepiscopul Sucevei şi Rădăuţilor, Prea Sfinţitul Eftimie - Episcopul Romanului şi Huşilor, Prea Sfinţitul Casian Gălăţeanu - Episcopul Dunării de Jos, Prea Sfinţitul Calinic Botoşăneanul - Episcop Vicar la Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, Prea Sfinţitul Gherasim Putneanul - Episcop Vicar la Arhiepiscopia Sucevei şi Rădăuţilor, Prea Sfinţitul Ioachim Vasluianul - Episcop Vicar la Episcopia Romanului şi Huşilor iar ca oaspete al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei a participat Înalt Prea Sfinţitul Procopios al Neakrinei şi Kalamariei (Grecia), însoţit de arhimandritul Nicodim şi diaconul Nicolaos.

Au fost prezenţi reprezentanţi ai autorităţilor locale şi judeţene, precum şi personalităţi care au ajutat substanţial la finanţarea Căminului, între care, la loc de frunte, Alteţa Sa Prinţul Paul de România, împreună cu logodnica sa.

În predica rostită *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel* a spus: "Am venit la Suceava pentru că ziua de astăzi este deosebit de importantă din punct de vedere misionar şi social. După 45 de ani în care regimul a redus Biserica la un ghetou liturgic, aceasta se regăseşte în matca ei autentică, pentru că este - cum zice Mihai Eminescu - "mama spirituală a poporului român".

Referitor la aşezământul sfinţit I.P.S. Mitropolit Daniel a mai spus: "Aici, la Suceava, la acest cămin, noi regăsim din nou dragostea de mamă a Bisericii, pentru că se pune în valoare dimensiunea filantropică a Evangheliei. La judecata cea din urmă vom fi întrebaţi ce am făcut cu libertatea noastră, libertate pe care Mântuitorul o formulează prin cuvintele: am fost flămând, am fost însetat, am fost gol, am fost bolnav, am fost în temniţă. Cine a împlinit din acestea? Cei care aud o asemenea

întrebare se tulbură dacă nu au făcut nimic pentru semenii lor, dar cei ce au împlinit cuvântul Evangheliei se vor bucura de răsplata lui Dumnezeu. Prin aceste cuvinte Mântuitorul arată că iubirea este o dimensiune creştină. Nimeni nu poate ocoli pe aproapele său.

În copii, bătrâni, bolnavi se află chipul lui Hristos umilit. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că Hristos este prezent pe masa Sfântului Altar şi în semenii noştri care au nevoie de ajutorul nostru.

Înalt Prea Sfinţitul Pimen a avut iniţiativa construirii acestui aşezământ întru pomenirea Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava. A simţit Înalt Prea Sfinţia Sa că cei săraci n-au ajutor vieţii lor. Dar Înalt Prea Sfnţia Sa nu a avut numai iniţiativa, ci a pus mâna alături de muncitori aici. De aceea, Dumnezeu a binecuvântat ziua de azi cu prezenţa unui distins oaspete din străinătate: Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Procopios din Tesalonic.

Căminul de bătrâni este un aşezământ sfânt, de vindecare dar şi de mântuire. Acesta este un semn de demnitate al Bisericii Ortodoxe din România şi un semn de înălţare. Biserica, care poartă încă stigmatul anilor de comunism, iată ridică şi va ridica şcoli, biserici şi aşezăminte de filantropie, unind opera religioasă cu cea morală".

În cuvântul Său *Înalt Prea Sfinţitul Procopios* a apreciat dragostea cu care a fost primit de clerul şi credincioşii români şi a felicitat pe Înalt Prea Sfinţitul Pimen pentru realizarea acestei ctitorii de binefacere, amintind în context cuvintele Sfântului Apostol Pavel: "Să avem grijă să facem tot lucrul bun". De asemenea, a reamintit că Mântuitorul a spus că totdeauna o să avem pe săraci între noi, bătrâni, bolnavi şi neputincioşi. Aşa încât fiecare creştin să aibă o speranţă în Biserică.

În încheiere, *Înalt Prea Sfinţitul Pimen* a mulţumit celor prezenţi şi a spus că fiind în Bucovina din 1957, când a fost stareţ la Putna, slujind în multe parohii, a cunoscut oamenii acestor locuri. Când a venit, din încredinţarea Sfântului Sinod, ca ierarh aici, au venit mai mulţi credincioşi care au zis că sunt mulţi bătrâni fără ajutor. De aceea, încurajat de unele personalităţi române din străinătate (de exemplu fiica scriitorului Ion Lăncrăjan, stabilită în Elveţia), de unele instituţii locale, s-a putut finaliza acest proiect de binefacere. Au ajutat foarte mulţi oameni la construcţia acestui Cămin: parohiile, mănăstirile, elevii, "toată suflarea Sucevei a venit şi a ajutat. Sunt mulţi şi ar trebui să dau liste lungi de nume. Dar rog pe Bunul Dumnezeu să scrie în cartea Vieţii faptele făcute de aceşti fraţi mai mici ai lui Hristos".

Astfel, după cuvântul Mântuitorului, Arhiepiscopia Sucevei, prin Înalt Prea Sfinţitul Pimen, întinde o mână de ajutor în mod concret şi practic semenilor nevoiaşi, într-un aşezământ propriu, specializat, al Bisericii.

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

PREOTUL ICONOM STAVROFOR ILIE POSTEUCĂ

În ziua de 26 aprilie 1995, s-a stins din viaţă după o lungă şi grea suferinţă Pr. Ilie Posteucă, din comuna Marginea, jud. Suceava. Părintele Ilie s-a născut la 15 aprilie 1912, în Stăneştii de Jos - Siret, ca fiu al lui Nichita şi Elena. După terminarea şcolii în satul natal, a continuat liceul la Siret şi apoi a urmat cursurile Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, luându-şi licenţa cu tema: *Creştinii după Evanghelie*, în anul 1936.

S-a căsătorit în anul 1937 cu Angela Dumitriu, cu care a avut trei copii: Elena, Constantin-Gelu şi Rodica. Pentru a se putea întreţine în timpul studenţiei, a lucrat ca diurnist la Primăria Cernăuţi. A fost hirotonit preot pe seama parohiei Dănila, la 9 februarie 1938, apoi s-a transferat la Petriceni şi Cosuleni, ambele în teritoriul ocupat. La 1 august 1940 s-a transferat la parohia Bălăceana şi de la 1 martie 1944 la Slobozia pruncului (azi Slobozia Sucevei). De la 1 noiembrie 1952 a funcţionat la parohia Marginea, Protopopiatul Rădăuţi, de unde s-a pensionat la 1 martie 1985, locuind mai departe aici, în casa proprie. A fost preot vrednic, care şi-a îndeplinit datoria în toate parohiile încredinţate spre păstorire. Pentru acesta i s-a acordat cea mai mare distincţie, "iconom stavrofor".

În ziua de 29 aprilie 1995 a avut loc slujba înmormântării în oraşul Rădăuţi. Despre viaţa şi activitatea sa au vorbit P.C. insp. Ioan Ciornei, Vasile Vartic - parohul din Marginea şi unul din ucenicii săi de la Marginea, pr. Maloş Ionel.

Dumnezeu să-i odihnească în pace alături de toţi drepţii Săi.

Pr. insp. Ioan Ciornei

C. - <u>Episcopia Romanului şi Huşilor</u>

SLUJBĂ ARHIEREASCĂ LA BISERICA "ADORMIREA MAICII DOMNULUI" - VASLUI

Arhid. *Ilie Murăraşu*

Duminică 19 martie 1995. Zi frumoasă de primăvară. Soarele mângâie cu razele sale blânde feţele credincioşilor care s-au îndreptat în haine de sărbătoare către biserica catedrală a municipiului Vaslui.

Biserica cu hramul "Adormirea Maicii Domnului" este construită în anii 1859 - 1860, în locul unei biserici de lemn mistuită de foc, rămânând însă masiva clopotniţă, construită din cărămidă şi acoperită cu tablă în anul 1831.

Marele filantrop vasluian Neculae Hagi Chiriac a început construcţia actualei biserici din averea proprie, dar curând moare. Nepotul său, Dumitru Castroian continuă lucrările, tot din averea unchiului său, şi termină biserica în anul 1860.

Din punct de vedere arhitectonic biserica este în formă de navă, flancată lateral cu câte două contraforturi relativ mici, având două turle poligonale, una pe Altar şi alta pe naos, pridvorul prin care se intră în biserică fiind închis la exterior. Naosul este dreptunghiular, cu două abside laterale, pe el sprijinindu-se o boltă.

Catapeteasma este lucrată din lemn de tei, foarte frumos pictată, pictura interioară a bisericii fiind semnată de Sebastian Constantinescu şi datată 1936. Starea actuală a bisericii este bună. În naos, lângă peretele lateral, se află mormântul ctitorului Neculai Hagi Chiriac.

Pe o scenă frumos împodobită, în faţa bisericii, s-a oficiat Sfânta Liturghie, răspunsurile fiind date de corul Seminarului Teologic "Sf. Gheorghe" din Roman.

Luând cuvântul Prea Sfinţitul Ioachim Vasluianul - Arhiereu Vicar - a transmis celor de faţă arhiereştile binecuvântări ale Prea Sfinţitului Episcop Eftimie, care s-a rugat pentru sănătatea şi prosperitatea tuturor enoriaşilor acestei biserici. Mânecând de la textul Evangheliei zilei, P.S. Sa a lămurit credincioşilor cuvintele citite. Mântuitorul este uşa prin care ajungem la mântuire. Nu este nume sub soare, afară de numele Mântuitorului, care ne dă garanţia mântuirii. Sufletul dornic de pace intră prin uşa Domnului, se hrăneşte din păşunea învăţăturilor Sale dumnezeieşti şi rămâne pururea sub conducerea bunului Păstor. Bunul Păstor suferă când vreo oaie se rătăceşte. Suferă, pentru că El vrea ca tot sufletul să rămână curat şi să se hrănească, sub oblăduirea Sa, din florile vieţii veşnice.

În final, P.S. Ioachim Vasluianul a dat sfaturi şi îndemnuri pentru respectarea învăţăturilor şi practicilor Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

P.C. Pr. Pârcălabu Vasile - preot II slujitor şi protoiereu de Vaslui - a înfăţişat în continuare munca preoţilor din protopopiatul Vaslui şi dragostea pentru credincoşii pe care-i păstoresc cu grijă, ca nici un suflet să nu se piardă. În lume, spunea Sfinţia sa, sunt lupi răpitori, care, cu pornire diavolească şi cu învăţături de la Satana, caută să desbine turma pravoslavnică şi să fure mintea cu vorbe înşelătoare. Nu trebuie să dăm ascultare celor ce vor să scoată din rândul credincoşilor pe fraţii noştri, ci să stăm alături de Hristos şi preoţii Săi.

Părintele protoiereu a mulţumit apoi credincioşilor care au luat parte la Sfânta slujbă, precum şi Prea Sfinţitului Ioachim Vasluianul pentru îndemnurile şi sprijinul acordat preoţilor în lucrarea pastorală şi gospodărească.

SFINŢIREA BISERICII DIN PAROHIA MOLDOVENI II - ROMAN

Arhid. *Ilie Murăraşu*

La chemarea credincioşilor din parohia Moldoveni II, în frunte cu vrednicul lor păstor sufletesc P.C. Pr. Gorbănescu Eugen, Prea Sfinţitul Eftimie a purces, cu părintească dragoste, în ziua de duminică 7 mai 1995, la sfinţirea noii biserici parohiale construită după anul 1990, fiind însoţit de P.C. Pr. Pelin Constantin - inspector eparhial şi Miron Gheorghe - consilier administrativ. Prea Sfinţia Sa a fost întâmpinat în curtea bisericii de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu P.C. protoiereu Rojniţă Raul, precum şi de credincioşii parohiei care, îmbrăcaţi în frumosul nostru port popular, au întâmpinat pe Prea Sfinţitului Episcop Eftimie cu pâine şi sare.

După slujba de sfinţire a bisericii a urmat Sfânta Liturghie Arhierească, săvârşită pe o scenă special amenajată. La momentul potrivit al slujbei a fost hirotonit diaconul Rusu Dan întru preot pe seama parohiei Doljeşti - Roman.

La sfârşitul Sfintei Liturghii, într-un cald şi însufleţitor cuvânt, P.C. Pr. paroh Eugen Gorbănescu a exprimat copleşitoarea bucurie care stăpânea toată obştea dreptcredincioasă a acestei parohii în acea zi, care - spunea Sfinţia Sa - va intra în viaţa parohiei. În continuare P.C. Sa a evocat câteva evenimente mai însemnate din istoria parohiei, greutăţile şi bucuriile prin care a trecut de-a lungul celor cinci ani care s-au scurs de la punerea primei pietre la temelia bisericii şi până la sfinţirea ei. Aducând mulţumire şi recunoştinţă P.S. Episcop Eftimie şi tuturor celor ce au participat la prăznuirea acestui Sion al Domnului, P.C. Sa a adresat bunilor săi credincioşi cuvinte deosebit de călduroase: "Veniţi toţi care mai înainte de a vă dărui bănuţul şi munca v-aţi dăruit sufletul, v-aţi zidit fiinţa în aceste împodobite ziduri, care vor grăi şi celor de azi şi celor de mâine despre evlavia şi credinţa dumneavoastră jertfitoare...".

În încheiere a vorbit P.S. Episcop Eftimie, spunând următoarele: "Am venit aici, la această sărbătoare a bisericii din Moldoveni II, la chemarea părintelui paroh şi a credincioşilor. Pe P.C. Sa eu l-am hirotonit şi numit preot la o parohie din Protopopiatul Vaslui şi din dorinţa Sfinţiei Sale l-am transferat aici. Dacă acolo a lucrat frumos şi cu rezultate bune, aici munca s-a intensificat, s-a îmbogăţit, pentru că a ajuns la vârsta maturităţii. Aici a reuşit, într-un interval relativ scurt să construiască din temelii o sfântă biserică. Este prima biserică din eparhie construită după Revoluţie, pe care astăzi o sfinţim. Desigur, această realizare nu s-a putut face decât pentru că există o unitate, o solidaritate a tuturor. Căci istoria este aşa: ea merge din generaţie în generaţie şi din generaţie în generaţie ea adaugă ceva. Aşa ne-a creat Dumnezeu. Aşa ne-a pus El în sufletul nostru nu dorinţa de a sta pe loc, nu dorinţa de a odihni, nu dorinţa de a nu face nimic, ci dorinţa de a ne desăvârşi mereu. Apreciind în încheiere cele realizate până acum, eu vă chem ca pe mai departe să nu rămâneţi pe loc. Să râvniţi să faceţi mai mult şi din punct de vedere bisericesc şi din punct de vedere patriotic. Să căutaţi să vă perfecţionaţi din ce în ce mai mult moral şi familiile dumneavoastră, să contribuiţi la viaţa noastră bisericească şi la pacea noastră a tuturor".

În final, s-a acordat distincţia de *Iconom Stavrofor* preotului paroh Gorbănescu Eugen, P.C. Pr. Pelin Constantin - paroh al bisericii "Sf. Nicolae" Roman şi inspector eparhial - primind pentru meritele Sfinţiei Sale *Crucea Patriarhală*.

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ICONOM ȘTEFAN MICHIU

În ziua de 7 aprilie 1995, după o scurtă suferință a trecut la cele veșnice preotul iconom Ștefan Michiu de la parohia Valea Ursului - Roman.

Născut la 7 septembrie 1915, în satul Breticeni, Com. Dulcești, Jud. Neamț, din părinții Vasile și Casandra Michiu, viitorul părinte Ștefan a urmat școala primnară în satul natal.

În anul 1928, s-a înscris și aurmat cursurile Seminarului "Sf. Gheorghe" din Roman pe care l-a absolvit în 1936. Apoi, în același an, se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuți, fiind declarat licențiat în anul 1940. Se căsătorește cu Elena Sârbu a cărei părinți au fost funcționari publici.

Pe data de 2 mai 1942, este hirotonit preot de Prea Sfințitul Episcop Partenie Ciopron, pe seama parohiei Crughic, Jud. Hotin, unde a funcționat până la 21 martie 1944, când s-a refugiat în Oltenia, slujind la parohia Slătioara, Jud. Vâlcea. Aici a funcționat până la data de 1 februarie 1945, după care s-a transferat la parohia Valea Ursului - Roman, unde a slujit până la săvârșirea din viață.

Soția sa a decedat când era încă tânăr și astfel și-a crescut copilul singur. Nu s-a mai căsătorit, și-a dus crucea așa cum a învățat Mântuitorul.

A fost activ în promovarea binelui și această bunătate lucrătoare care ținea de firea sa își avea răsfrângerile asupra misiunii preoțești și se manifesta în mai multe cercuri, începând cu cel al familiei, al rudelor și, în egală măsură, al credincioșilor. Preotul Ștefan Michiu a dovedit, ca paroh al bisericii, că poate fi și un bun gospodar. Îmbunătățirile aduse lăcașului de cult, casei parohiale, curții cași refacerea curții bisericii sunt grăitoare în acest sens.

Înhumarea preotului Ștefan Michiu s-a făcut în curtea bisericii parohiale. Dumnezeu să-l ierte și veșnică să-i fie amintirea.

PREOTUL ICONOM TOADER BĂLUȘEL

În ziua de 5 aprilie 1995, s-a stins din viață, la locuința sa din Roman, preotul Toader Bălușel.

Părintele Toader Bălușel s-a născut în satul Ciurea, Com. Dagâța, Jud. Iași la 8 mai 1902, fiind fiul lui Vasile și Ilinca Bălușel, săteni gospodari din sat. În familie au fost șase copii, el fiind singurul băiat.

Școala primară a urmat-o în satul Pânceşti și în Ciurea, a urmat apoi școala de cântăreți bisericești de pe lângă Episcopia Romanului. După absolvirea ei, a funcționat în calitate de cântăreț bisericesc la parohia Traian - Roman, din iunie 1919, apoi în calitate de cântăreț II la parohia "Sf. Nicolae" din Stănița - Roman.

A urmat cursurile Seminarului Teologic "Sf. Gheorghe" din Roman,

absolvindu-l în 1926, după care a fost numit preot paroh la parohia Vovrieşti, Jud. Iaşi. A urmat Facultatea de Teologie din Chişinău absolvind-o în anul 1936.

La parohia Vovrieşti, a funcţionat fără întrerupere de la numire până la 1 noiembrie 1963, când se pensionează şi se stabileşte în Roman.

Pe lângă misiunea sa de preot, a mai fost ales şi preşedinte al cercului pastoral Băceşti, membru al Adunării eparhiale, preşedinte al Consistoriului protopopesc Negreşti şi protoiereu al Plăşii Băceşti.

În parohia Vovrieşti, preotul Toader Băluşel a fost pildă de muncă, de cinste şi corectitudine, toate puse în slujba ridicării morale şi spirituale a păstoriţilor săi. Prin aceasta şi-a câştigat stima şi respectul enoriaşilor săi, care au dovedit aceasta şi prin gestul lor impresionant de aveni în mare număr în ziua înmormântării sale, la Roman.

Slujba înmormântării a avut loc sâmbătă 8 aprilie 1995 în biserica "Schimbării la Faţă" - Roman (cimitir), fiind oficiată de un sobor de preoţi în frunte cu P.C. Pr. Pelin Constantin, Inspector eparhial, care a făcut şi un elogiu al misiunii şi activităţii părintelui Toader.

Plâns de familie, rude, cunoscuţi şi de enoriaşii prezenţi, care au venit să-l conducă pe ultimul său drum, a fost coborât în cripta familiei.

Dumnezeu să-l odihnească între aleşii săi.

PREOTUL ICONOM STAVROFOR VASILE CENUŞĂ

S-a stins din viaţă în ziua de 3 mai 1995, în vârstă de 86 de ani, preotul Vasile Cenuşă, fost slujitor al parohiei N. Bălcescu, protopopiatul Roman, Jud. Neamţ.

Născut pe data de 18 ianuarie 1909, în Com. Porceşti, Jud. Neamţ, din părinţi plugari - Constantin şi Tiţa, după ce urmează şcoala primară în satul natal se înscrie la Seminarul "Sf. Gheorghe" din Roman, evidenţiindu-se prin firea sa corectă.

Neavând posibilităţi de a se înscrie la Facultatea de Teologie, se hirotoneşte preot la 18 iulie 1930, pe seama parohiei Traian - Roman, unde a funcţionat până în anul 1932, când se transferă la parohia Bătrâneşti - Roman. Acum se înscrie şi la Facultatea de Teologie din Cernăuţi obţinând licenţa în anul 1939.
La parohia Bătrâneşti a funcţionat până în anul 1952, când se transferă la parohia Moreni - Roman.

De aici, în anul 1955 se transferă din nou la parohia Vulpăşeşti - Roman. Aici funcţionează până în anul 1971, când se transferă la parohia N. Bălcescu - Roman, unde a slujit pânăla pensionarea sa.

Ca preot de parohie, regretatul Vasile Cenuşă a dus o activitate pastorală deosebită, fiind apreciat de autoritatea bisericească şi preţuit de credincioşii săi.

Pentru activitatea sa preotul Vasile Cenuşă a fost distins cu titlul de Iconom Stavrofor.

Prin moartea sa neaşteptată lasă în urma sa regrete în inimile tuturor credincioşilor, a celor care au venit în număr mare la înmormântarea sa şi a celor care l-au cunoscut şi l-au preţuit. Ceremonia înmormântării a avut loc sâmbătă 6 mai 1995 în biserica Precista-Mare - Roman.

Cu moartea preotului Vasile Cenuşă încetează să mai bată o inimă care o viaţă întreagă a slujit Bisericii Ortodoxe.

Arhid. Ilie Murăraşu

METROPOLITANATE OF MOLDAVIA AND BUKOVINA

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVIEW OF THOUGHT AND SPIRITUALITY

TABLE OF CONTENTS

THE RESURRECTION OF THE LORD - JOY OF THE RIGHTEOUS

† DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bukovina,
Pastoral Letter at the holy feast of Resurrection - 1995 III
† PIMEN, Archbishop of Suceava and Rădăuţi,
Pastoral Letter at the holy feast of Resurrection - 1995 VI
† EFTIMIE, Bishop of Roman and Huşi,
Pastoral Letter at the holy feast of Resurrection - 1995 VIII
The cross of Christ - defeat of death
Saint Athanasios the Great XV

STUDIES

Pr. Prof. Dionisie Stamatoiu, **The Second Epistle to the Thessalonians: introduction, translation and commentary, the theology and the contemporary character of the epistle.** Doctoral thesis 1
Foreword (*Pr. Prof. Dr. Constantin Corniţescu*) 5

PART I, Introduction 7
1. The Holy Apostle Paul in Thessaloniki and the founding of the Christian church 7
a) From the Syrian Antioch to Thessaloniki 7
b) A few historical and geographical information about Thessaloniki. 9
c) The activity of the Holy Apostle Paul in Thessaloniki and the founding of the Christian Church 11
2. The reasons and purpose for writing the Epistle 17
3. The time and place of the writing of the Epistle 20
4. The authenticity of the Epistle 22
a) Internal evidence 22
b) The style and vocabulary of the Epistle 24
c) External evidence. 26
d) Protestant critics' objections and the rejection of these 28
e) The present-day status of criticism with regard to the Second Epistle to the Thessalonians 33
5. The plan of the Epistle 35

PART II, Translation and commentary 37
Chapter I - Prologue 37
Chapter II - The first, doctrinal part 53
Chapter III - The second, moral part 77
Epilogue (III,16-18) 87

PART III, The theology of the Epistle: dogmatic and moral teachings . . . 90
1. The teaching regarding the Persons of the Holy Trinity. 90
a) God - our Father 90
b) Our Lord Jesus Christ - the incarnated Son of God 92
c) The Holy Spirit - the third Person of the Trinity 95
2. The eschatologic teaching of the Epistle 97
a) The origins of St.Paul's eschatology 97
b) Parousia. Preceding signs, events during and after it. 104
c) The universal judgement 114
3. Holy Tradition — of equal value to the Holy Scriptures 123
a) Short definition from a dogmatic point of view. 123
b) Tradition in St.Paul's Epistles, with special regard to II Thessalonians. 126
c) Eschatology 130
a) Conclusions 132
4. Moral teachings: our duty to work 133
a) Doctrinal basis. 133
b) St.Paul's teachings about work. The Holy Apostle's personal example. 138

PART IV, Conclusion: The contemporary character of the Epistle 143
a) The Holy Apostle Paul, an outstanding personality 143
b) The contemporary character of the Second Epistle to the Thessalonians. 146

References 155
General Bibliography 193

NOTES

Metropolitan Nectarie Cotlarciuc (120 years from his birth and 60 years from his passing to the eternal life) (*Pr. Teodor Moroşan*).
Meeting with "a man of God" (*Prof. Dr. Zoe Dumitrescu Buşelenga*).
The Armenian church in Roman (*Prof. Ion Ţuţuianu*). 205

ECCLESIASTICAL CHRONICLE

A. - THE ARCHBISHOPRIC OF IAŞI 216
News from the Eparchy (*Chronicler*). From the reports of the deaneries (*The editing board*).
† CALLED TO GOD: Archimandrite Mitrofan Băltuţă (*C.M.*).

B. - THE ARCHBISHOPRIC OF SUCEAVA AND RĂDĂUŢI 230
A new establishment for helping the suffering (*Pr. prof. Nicolae Cojocaru*)
† CALLED TO GOD: Pr. Ilie Posteucă (*Pr. Ioan Ciornei*)

C. - THE ARCHBISHOPRIC OF ROMAN AND HUŞI 231
Bishop's service at the "Dormition" church - Vaslui.
The consecration of the church in the Moldoveni II parish - Roman
† CALLED TO GOD: Pr. Ştefan Michiu; Pr. Toader Bălușel; Pr. Vasile Cenuşă (*Archdeacon Ilie Murăraşu*).

BIBLIOTECA

PARTEA A III-A — Teologia epistolei: Învățături dogmatice și morale 90
1. Învățătura despre persoanele Sfintei Treimi 90
a) Dumnezeu — Tatăl nostru 90
b) Domnul nostru Iisus Hristos — Fiul lui Dumnezeu Cel Întrupat . 92
c) Sfântul Duh — cea de-a treia persoană a Sfintei Treimi . . 95
2. Învățătura eshatologică a epistolei 97
a) Originile eshatologiei pauline 97
b) Parusia Domnului 104
c) Judecata de obște 114
3. Sf. Tradiție — egală ca valoare cu Sf. Scriptură 123
a) Scurtă definiție a temei din punct de vedere dogmatic . . 123
b) Tradiția în epistolele pauline și, în special, în II Tesaloniceni . 126
c) Eshatologia 130
d) Concluzii 132
4. Învățături morale: datoria de a munci 133
a) Fundamentare doctrinară 133
b) Învățătura paulină despre muncă. Exemplul personal al Apostolului 138
PARTEA A IV-A — Încheiere: Concluzii. Actualitatea epistolei 143
a) Sfântul Apostol Pavel, personalitate de importanță excepțională . 143
b) Actualitatea Epistolei a II-a către Tesaloniceni . . . 146
NOTE BIBLIOGRAFICE 155
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ 193

ÎNSEMNĂRI 205

Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc (120 ani de la naștere și 60 de ani de la trecerea la cele veșnice) (*P. C. Pr. Teodor Moroșan*); **Întâlnire cu un „om al lui Dumnezeu"** (*Prof. dr. Zoe Dumitrescu Buşulenga*); **Biserica armenească din Roman** (*Prof. Ion Țuțuianu*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 216

Știri din Eparhie (*Cronicar*); **Din rapoartele protopopiatelor** (*Redacția*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Arhimandritul Mitrofan Băltuță, Exarh al mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor** (*C.M.*).

B. — ARHIEPISCOPIA SUCEVEI ȘI RĂDĂUȚILOR 230

Un nou așezământ de binefacere (*Pr. prof. Nicolae Cojocaru*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL; **Pr. Iconom Stavrofor Ilie Posteucă** (*Pr. insp. Ioan Ciornei*).

C. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 235

Slujbă arhierească la biserica „Adormirea Maicii Domnului"-Vaslui; Sfințirea bisericii din parohia Moldoveni II-Roman.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Pr. Iconom Ștefan Michiu; Pr. Iconom Toader Bălușel; Pr. Iconom Stavrofor Vasile Cenușă** (*Arhid. Ilie Mureşanu*).

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

C U P R I N S U L

† DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei,
Cuvântul vieţii în cuvintele Scripturii III

ARHIEPISCOPIA IAŞILOR ÎN ANUL 1995: DEVENIRE ŞI DĂRUIRE CREŞTINĂ 1

Pr. Nicolae Dascălu, **Moment de recunoştinţă adusă lui Dumnezeu** 33
Pr. lect. Gheorghe Popa, **Teologia academică - ştiinţă a bucuriei netrecătoare** 42
Pr. lect. Gheorghe Popa şi *Pr. asist. Dan Sandu*, **Anticiparea unei teme ecumenice europene în dialogul ecumenic local** 47
Bibl. L. Gavrilescu, T. Grosu, G. Manolache şi *C. Popa*, **Biblioteca ecumenică "Dumitru Stăniloae" la început de drum** 55
Stud. L. Grigoriu, **Asociaţia studenţilor creştini ortodocşi - realizări şi perspective** 59

Î N S E M N Ă R I 67

Popas duhovnicesc la Chişinău (Pr. *Vasile Andreica)*; Bibliografia tipăriturilor muzicale psaltice româneşti (*Prof. Univ. Sebastian Barbu-Bucur*) (continuare); Ziua Binecredinciosului Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt la Putna (*Ierodiacon Teofilact Ciobâcă*); Cărţi în istorie (Bibl. *L. Gavrilescu, T. Grosu, G. Manolache* şi *C. Popa*)

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE 102

Biblia în Filocalie. Antologie de texte biblice tâlcuite în Filocalia românească - *P.S. Episcop Calinic Botoşăneanul*, Ed. Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei - Trinitas, Iaşi, 1995, II volume (*Pr. asist. Ioan-Cristinel Teşu*); **Dictionaire de Théologie fondamentale**, sous le directions de René Latourelle et Rino Fisichella, Editions Bellarmin/Edition Cerf, Montreal -Paris, 1992, 1538 pag. (*Pr. Lect. Gh. Petraru*); **Surâsul Afroditei - Poeţi ciprioţi contemporani**, Ed. Cronica, Iaşi, 1995, 162 pag.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ - ANUL V (LXXI), Nr. 7 - 9 IULIE - SEPTEMBRIE 1995

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: CENTRUL MITROPOLITAN - IAŞI

Bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt Nr. 16 - Iaşi 6600

COLEGIUL EDITORIAL

PREŞEDINTE

† I.P.S . Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

VICEPREŞEDINŢI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei şi Rădăuţilor

† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor

MEMBRI

P.C. Pr. prof. dr. PETRE SEMEN, decanul Facultăţii de Teologie - Iaşi

P.C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic - Neamţ

P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic - Agapia

P.C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic - Suceava

P.C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic - Roman

REDACŢIA: Pr. Nicolae Dascălu - redactor responsabil, Ovidiu Ciobotaru - tehnoredactor, Răzvan Porumb - redactor, Rema Zugravu - corector.

Plata abonamentelor se va face în contul
401.400.141.000
B.C. "Ion Ţiriac", Filiala Iaşi
ISSN 1221 - 5988
Articolele nepublicate nu se înapoiază

CUVÂNTUL VIEŢII ÎN CUVINTELE SCRIPTURII

† D A N I E L
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

Învierea lui Hristos constituie evenimentul fundamental care luminează credinţa şi viaţa apostolilor. Ea iluminează năzuinţa profeţiilor mesianice din Vechiul Testament, ca şi toată viaţa Bisericii. Hristos cel înviat este conţinutul spiritual cel mai profund şi centrul unificator al diferitelor scrieri biblice. Pe drumul spre Emaus, El ne-a dat prima interpretare a Bibliei, în lumina morţii şi învierii Sale: "*Şi El a zis către ei: O, nepricepuţilor şi zăbavnici cu inima ca să credeţi toate câte au spus proorocii! Nu trebuia, oare, ca Hristos să pătimească acestea şi să intre în slava Sa? Şi începând de la Moise şi de la toţi proorocii, le-a tâlcuit lor, din toate Scripturile cele despre El*" (Luca 24, 25-27).

Astfel, norma oricărei interpretări a Bisericii este stabilită de Iisus însuşi.

Biblia, formă "concentrată" a vieţii lui Hristos

Biserica Ortodoxă se ataşează cu totul acestei tradiţii post-pascale, după care Cuvântul lui Dumnezeu trăieşte în Sfânta Scriptură, în istoria umanităţii şi în întreaga Creaţie. De aceea, Biserica Ortodoxă şi-a ales ca Evanghelie de Paşti prologul Evangheliei după Ioan (Ioan 1, 1-17). Tocmai semnificaţia centrală a Cuvântului divin şi puterea Sa creatoare şi mântuitoare sunt

subliniate aici. "Cuvântul a devenit om! Acest cuvânt conţine în sine întreg sensul Scripturii, întreaga semnificaţie a creaturilor vizibile şi invizibile. Cel care cunoaşte misterul crucii, cunoaşte sensul lucrurilor. Cel care este iniţiat în semnificaţia ascunsă a învierii cunoaşte scopul pentru care Dumnezeu a creat dintru început întregul univers" (Sf. Maxim Mărturisitorul).

Cuvântul lui Dumnezeu a devenit om! Acest mare mister nu este doar conţinutul viu al Sfintei Scripturi, ci şi plenitudinea experienţei şi misiunii Bisericii în lume - astăzi ca şi ieri. Pentru Biserica Ortodoxă nu există opoziţie şi nici paralelism între Scriptură, Tradiţie şi Biserică. Toate trei nu sunt una alături de cealaltă, ci una în cealaltă, fiindcă miezul lor ireductibil - Hristos cel înviat, veşnic viu - este acelaşi. Scriptura reprezintă forma fixată, scrisă o dată pentru totdeauna, a mărturiei aduse persoanei Domnului Hristos. Ea reprezintă o formă concentrată, partea pentru întreg (**pars pro toto**) a ceea ce Hristos a spus şi făcut: "*Dar sunt şi alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus şi care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărţile ce s-ar fi scris. Amin.*" (Ioan 21, 25).

Comunitatea credincioşilor este însufleţită de chiar Duhul Sfânt, Care a inspirat Scripturile. Ea este deci singura capabilă să înţeleagă şi să proclame prezenţa lui Hristos întreg în fiecare din scrierile Sfintei Scripturi. La fel, Hristos este prezent în întregime în fiecare parte a pâinii euharistice.

De aceea, Părinţii Bisericii remarcau că în Biserică ne hrănim cu conţinutul spiritual al Scripturilor, ca pâine euharistică.

Biblia, legătură între Dumnezeu şi oameni

Prin Scriptură creştinul întâlneşte înţelepciunea lui Dumnezeu, care îl formează comunicându-i-se lui într-o multitudine de împrejurări. Faptul că Scriptura e un mijloc de comunicare a înţelepciunii divine este exprimat mai ales de către Apostolul Pavel, când îi scrie discipolului său, Timotei: "*Şi fiindcă de mic copil cunoşti Sfintele Scripturi, care pot să te înţelepţească spre mântuire, prin credinţa cea întru Hristos Iisus. Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu şi de folos spre învăţătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înţelepţirea cea întru dreptate. Astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârşit, bine*

pregătit pentru orice lucru bun" (II Timotei 3, 15-17).

Pe de altă parte, Sfântul Ioan Evanghelistul arată şi mai clar că scopul vorbirii Cuvântului este realizarea comuniunii între Dumnezeu şi poporul Său. Această comuniune a fost revelată de Fiul lui Dumnezeu devenit om. Pentru Apostol, cuvântul lui Dumnezeu se revelează în calitatea Sa de **Cuvânt al vieţii**. În această calitate de Cuvânt al vieţii manifestat în lume, Cuvântul lui Dumnezeu nu e doar ascultat; el poate fi, de asemeni, văzut, contemplat şi atins. Scopul Cuvântului divin este, deci, de a ne comunica viaţa veşnică, viaţă de comuniune în acelaşi timp cu Biserica şi cu Dumnezeu. "*Ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noştri, ce am privit şi mâinile noastre au pipăit despre Cuvântul vieţii, - Şi Viaţa s-a arătat şi am văzut-o, şi mărturisim şi vă vestim Viaţa de veci, care era la Tatăl şi s-a arătat nouă - Ce am văzut şi am auzit, vă vestim şi vouă, ca şi voi să aveţi împărtăşire cu noi. Iar împărtăşirea noastră este cu Tatăl şi cu Fiul Său, Iisus Hristos. Şi acestea noi vi le scriem, ca bucuria noastră să fie deplină.*" (I Ioan 1, 1-4).

Diferite forme de abordare

Prin lectura Sfintei Scripturi, am văzut, intrăm în comuniune cu Cuvântul vieţii: Iisus Hristos. Această lectură este deci un act de comuniune spirituală, în care persoana este în întregime mişcată de prezenţa lui Dumnezeu. Se poate spune, de asemeni, că viaţa autentică a Bisericii este Cuvântul vieţii pentru ureche şi intelect, pentru ochi şi privire, pentru inimă şi trup, astfel încât citirea şi ascultarea Bibliei în Biserica Ortodoxă se traduc printr-o diversitate de abordări spirituale. Această multiplicitate pune în evidenţă bogăţiile Scripturii şi forţa sa de inspiraţie teologică şi artistică.

1. **Abordarea proclamatorie**

Abordarea proclamatorie presupune proclamarea Bunei Vestiri şi explicarea sa prin predici, adresate comunităţii bisericeşti, ca şi lumii gata să o asculte. Astăzi, din nefericire, lectura Evangheliei în limbi liturgice vechi, care nu sunt integral înţelese de popor, împiedică într-o oarecare măsură ca Scriptura să fie într-adevăr un mijloc de comunicare a Cuvântului divin. Trebuie să încurajăm o

predică apropiată de conţinutul biblic, astfel încât credincioşii să ajungă la o **comunitate spirituală de gândire** cu profeţii şi apostolii. În alţi termeni, scopul principal al predicii este de a ajuta sufletul să se modeleze după Sfântul Duh, Care a inspirat cuvintele Scripturii.

2. **Abordarea contemplativă**

Abordarea numită **orantă** sau contemplativă constă în faptul că părţi sau versete ale Scripturii devin conţinutul rugăciunilor Bisericii. Astfel, anumite slujbe liturgice ale Bisericii Ortodoxe sunt într-adevăr împletiri de texte biblice. De exemplu "Dumnezeiasca Liturghie" a Sfântului Ioan Gură de Aur comportă 98 de referinţe la Vechiul Testament şi 124 la Noul Testament! Lectura Psalmilor este în sine un fel de rugăciune, atât personală cât şi comunitară.

3. **Abordarea imnică**

Abordarea imnică este o meditaţie teologică şi spirituală asupra Bibliei. Altfel spus, cântarea liturgică ortodoxă este în primul rând **un comentariu poetic şi muzical al Scripturii**, nu doar o poezie sau un cântec de inspiraţie religioasă.

4. **Abordarea iconografică**

Abordarea iconografică exprimă pentru ochi ceea ce Evanghelia enunţă pentru urechi în legătură cu Cuvântul lui ,Dumnezeu preschimbat în om, pentru mântuirea oamenilor.

Cuvântul divin, prin Întrupare, vizibil şi delimitat, manifest şi descriptibil. Hristosul, după Scripturi, nu este numai Cuvântul lui Dumnezeu, ci şi "**chipul lui Dumnezeu cel nevăzut**" (Coloseni 1, 15).

5. **Abordarea arhitecturală**

Construcţia bisericilor ortodoxe este inspirată de meditaţia teologică şi spirituală asupra semnificaţiei Bisericii, arcă a lui Noe, cort şi tabernacol al Unirii, templu al prezenţei lui Dumnezeu printre oameni, cer care coboară pe pământ, scară a lui Iacob care urcă la cer, lăcaş al Înţelepciunii divine, poartă a cerului în formă de cruce,

spaţiu al Împărăţiei cereşti care va veni. În diferitele forme arhitecturale ale unei biserici ortodoxe, artistul va încerca să exprime **monumentul spaţiului sacru**. Dacă orice cult este plămădit din mesajul biblic, atunci şi construcţia în care se desfăşoară cultul trebuie să fie la fel!

6. **Abordarea pedagogică**

Abordarea educativ-pedagogică este o adaptare a mesajului Bibliei la nivelul de înţelegere al copiilor şi tinerilor. În acest sens, se publică o versiune prescurtată, numită "Mica Biblie", destinată învăţământului religios al tinerilor. Această carte, ca şi alte forme de lectură biblică, este foarte adesea însoţită de imagini, în primul rând de reproduceri de icoane şi de fresce, pentru ca mesajul să fie mai bine reţinut şi interiorizat.

Lectura Bibliei în **cercurile de studii biblice** începe să se dezvolte în anumite Biserici Ortodoxe, mai ales în Occident, dar este încă foarte puţin dezvoltată în ţările Europei Răsăritene.

7. **Abordarea academică**

Abordarea academică (istorică, literară) sau ştiinţifică a Bibliei este cea a şcolilor de teologie. Ea urmează, într-o oarecare măsură, maniera academică occidentală a studiului Bibliei. În acelaşi timp, se va acorda mai multă importanţă exegezei tradiţionale a Sfinţilor Părinţi.

Astfel, şcolile de teologie ortodoxă nu se îndepărtează de viaţa duhovnicească a Bisericii. Căci ele nu separă ştiinţa exegezei, cunoaşterea filosofică şi experienţa spirituală. Pe de altă parte, abordarea academică a Scripturii, când este în slujba vieţii spirituale, misionare şi pastorale a Bisericii, pune în evidenţă într-un mod aparte bogăţia şi actualitatea Cuvântului.

În legătură cu aceasta, trebuie intensificat ajutorul Bisericilor occidentale către Bisericile din alte părţi ale lumii. Înmulţirea traducerilor Bibliei în limbi moderne şi crearea unor societăţi biblice la nivel naţional sunt o întreprindere care aduce servicii Bisericii şi slăvesc pe Hristos, Cuvântul vieţii.

În loc de concluzie, vom spune că lectura Bibliei în formele sale multiple face parte integrantă din edificarea spirituală a Bisericii, în

calitatea sa de trup mistic al lui Hristos. Prin ea, odată în plus, Cuvântul vieţii se înscrie în viaţa Bisericii, pentru a reînnoi comuniunea noastră cu Împărăţia cerească a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duh.

La fel cu participarea la Euharistie, lectura Sfintelor Scripturi este o pregustare a vieţii veşnice, după făgăduinţa lui Iisus, Care a spus: "*Adevărat, adevărat zic vouă: Cel ce ascultă cuvântul Meu şi crede în Cel ce M-a trimis are viaţă veşnică şi la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viaţă*" (Ioan 5, 24).

Arhiepiscopia Iaşilor în 1995:
DEVENIRE ŞI DĂINUIRE CREŞTINĂ

TRINITAS

Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei
IAŞI, ROMÂNIA

† DANIEL
Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

Moldova:

devenire şi dăinuire creştină

Creştinat, adică unit cu Hristos prin Botez, pe când se forma ca popor nou în istorie, poporul român poartă deodată pecetea tainei Crucii şi Învierii lui Hristos în sufletul identităţii sale de origine şi pe veşmântul vocaţiei sale ultime: devenire şi dăinuire creştină.

În istoria sa plină de războaie de apărare şi retrageri în munţi sau sub pământ, Moldova devine în timp, din timp în timp, ***răstignire****, dar pentru că nu se desparte de Hristos rămâne peste vremuri* ***înviere*** *şi "poartă a creştinătăţii" - cum o numea în 1475 Ştefan cel Mare şi Sfânt, după biruinţa de la Vaslui împotriva Imperiului otoman.*

Deşi uneori, poporul român nu mai face istorie, ci îndură istoria, copleşit "sub vremi", aici la răscruce de drumuri şi în "calea tuturor răutăţilor" - cum spuneau cronicarii -, totuşi îndurătorul dăinuie peste vremuri, ca să vadă cum vremuiesc şi se destramă în jurul său imperiile pe care le-a îndurat cu multă îndurerare. Astfel, purtător de Cruce şi de lumină a Învierii, în locaşul de cult şi în afara lui, poporul nostru şi-a ţesut prin credinţa sa vie ***o cultură a îndurării şi a reînvierii,*** *a răbdării şi a speranţei.*

Pământ bogat şi popor darnic, Moldova, deşi devenea în timp loc de năvală sau pripăşire pentru neamuri multe, dăinuie totuşi peste vremuri ca o sfântă conştiinţă de neam deofiinţă cu românii din celelalte provincii, pe care nici muntele, nici râul, nici moartea şi nici răul nu-i

pot desparte definitiv. Prin dreapta credinţă şi cultul frumos al adevărului, Biserica strămoşească a contribuit cel mai mult la formarea unei ***culturi a comuniunii de cuget şi simţire a întregii "seminţii româneşti"*** *pe care o au în vedere cronicarii şi mitropoliţii Moldovei în scrierile lor.*

Credinţa în bunătatea smerită şi în dărnicia neţărmurită a lui Dumnezeu, atât de des pomenită în cultul ortodox, a inspirat şi modelat ***cultura ospitalităţii noastre****, exprimată teologic şi lapidar: "Dar din dar se face Rai". Deşi din timp în timp, oameni de credinţă străină venind din străinătăţi au încercat să înstrăineze sufletul românilor de credinţa strămoşească a mucenicilor mărturisitori, a voievozilor dreptcredincioşi şi a cuvioşilor purtători de Dumnezeu, Moldova dăinuie peste vremuri ca o priveghere de Paşte în dreapta credinţă şi o evlavioasă vieţuire în Hristos. În timp ce virtutea creştină a iubirii de aproapele şi a primirii de străini ne-a inspirat* ***o cultură de simţire ecumenică şi de politică paşnică****, virtutea creştină a apărării dreptei credinţe şi a dreptăţii istorice ne inspiră o* ***cultură a demnităţii*** *persoanelor şi popoarelor, indiferent de mărimea şi puterea lor. În acest sens, vulturul de pe stema României este un simbol plin de semnificaţie, el zboară spre înălţimi purtând Crucea în plisc, pentru poporul pe care-l reprezintă se înalţă numai prin credinţă şi jertfă spre piscuri de libertate şi dăinuire veşnică. Expansiv numai pe verticala ce leagă iubirea inimii de milostivirea Cerului, poporul român şi-a răstignit, prin creştinare lentă şi profundă, pofta de stăpânire asupra altora, apărând totodată cu sabia adevărului şi cu sceptrul demnităţii ceea ce este al său: glia strămoşească şi unitatea de cuget şi simţire a poporului din toate provinciile strămoşeşti frumoase şi binecuvântate în diversitatea şi integritatea lor. Credincios lui Hristos şi deci iubit de Hristos, "Care ieri şi azi şi în veci este acelaşi" (Evrei 13, 8), poporul român devine în cultura sa ceea ce rodeşte din întâlnirea credinţei sale statornice în Dumnezeu cu istoria frământată a oamenilor şi popoarelor.*

Credinţa în iubirea şi puterea veşnică a lui Hristos a inspirat şi a modelat în poporul nostru ***o cultură a dăinuirii*** *în istorie. De aceea, se putea spune cu credinţă şi convingere că "Moldova este a urmaşilor urmaşilor noştri"!*

(Credinţă şi cultură în Moldova,
Editura Trinitas, Iaşi, 1995, p. 8-10)

A
Rădăuți-Prut
DARABANI
DOROHOI
SĂVENI
SIRET
Sihăstria Putnei
Putna
RĂDĂUȚI
ARHIEPISCOPIA
Sucevița
Dragomirna
Sf.Nicolae (Popăuți)
Eroii Neamului (Durnești)
BOTOȘANI
Gorovei
Cozancea
Zosin
Cosula
Sihăstria
Voronet
Voronă
SUCEAVA
Înălțarea Domnului
Sf. Ioan cel Nou
Humor
Moldova Sulița
Moldovița
Cârlibaba
Orata
Corlățeni
SUCEVEI ȘI RĂDĂUȚILOR
Voronet
Poiana Sihăstriei
Rarău
Slatina
FĂLTICENI
Cămârzana
Balș
Lacuri
Vlădeni
Probota
Adormirea Maicii Domnului -Crucea
Ortoaia
VATRA DORNEI
Piatra Tăieturii
Broșteni
Icoana
Neamț
TG.NEAMȚ
Sihăstria
Sihla
Agapia
Bucovăț
RĂȘCANI
Galata
Cetățuia
Copou
IAȘI
Sf. Ierarh Nicolae
ARHIEPISCOPIA IAȘULUI
Petru Vodă
Poiana Teiului
Vărătec
Tibucani
Războieni
Micloșeni
Hlincea
Bârnova
Târâta
Iculeț
Horaița
Almaș
Bisericani
Bistrița
Buhalnița
Durău
Pângărați
PIATRA NEAMȚ
Hadâmbu
Precista Mare
ROMAN
Dobrovăț
Brăduceș
BICAZ
Brateș
Tarcău
Nechit
Tazlău
Bistrița
Tisa-Silvestri
Runc
Ciolpani
BUHUȘI
Episcopia Romanului
Mălinești
Codăești
Parincea
Înălțarea Domnului (Stirigoi)
Floreștii
VASLUI
Sf. Apostoli Petru și Pavel
HUȘI
ȘI Hușilor
BACĂU
Moreni
Savu
Trotuș
Puiești
BUCOVINEI
Siret
Mănura Ocnei
ONEȘTI
Bogdana
Mreaa Cașin
ADJUD
BÂRLAD
Bârlad
Bujoreni
Fălciu
Grăjdeni

Arhiepiscopia Iaşilor
- o pagină de istorie bisericească -

Din primele veacuri creştine poporul nostru şi-a întemeiat fiinţa spirituală în iubirea de Hristos, prin dreaptă credinţă şi dreaptă făptuire. Unitatea spirituală a neamului în Biserica Ortodoxă este temelia devenirii istorice şi de aceea comunitatea românească tradiţională este structurată după modelul eclezial.

Organizarea bisericească din statul independent Moldova s-a făcut, desigur, păstrând continuitatea firească a ierarhiilor existente, în comuniune cu Biserica dreptmăritoare. Mitropolia Moldovei ia fiinţă, cu statut canonic recunoscut de Patriarhia ecumenică, în timpul domniei lui Petru Muşat, cu puţin înainte de anul 1386.

Cronica Mitropoliei Ţării Moldovei, cea una şi nedespărţită, consemnează împliniri întru lumină şi har, spre slava lui Dumnezeu şi slujirea oamenilor. Ortodoxia, numită şi "legea românească", a inspirat şi a înfăptuit de-a lungul veacurilor "rod însutit" în spaţiul duhovnicesc, cultural şi social al Moldovei.

Chipurile încununate de aura sfinţeniei ale Cuviosului Daniil de la Voroneţ, Sf. Ierarh Leontie de la Rădăuţi, Sf. Teodora de la Sihla, darul de ctitor binecuvântat şi apărător al credinţei creştine prin care s-a preaslăvit Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt, vredniciile ierarhilor Iosif I Muşat, Dosoftei, Varlaam, Veniamin Costachi, Iosif Naniescu, râvna şi măiestria călugărilor de la Putna, Neamţ, Sihăstria sau Bistriţa, sunt mărturii vii ale lucrării Duhului Sfânt în Biserica neamului nostru. Semnificativ este şi faptul că, după Miron Cristea, toţi Patriarhii României au fost mai întâi mitropoliţi ai Moldovei.

Arhiepiscopia Iaşilor constituie nucleul Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei. I.P.S. Arhiepiscop şi Mitropolit Daniel are sub ascultare canonică Arhiepiscopia Sucevei şi Rădăuţilor (înfiinţată în 1990, păstorită de I.P.S. Arhiepiscop Pimen) şi Episcopia Romanului şi Huşilor (atestată documentar în sec. al XV-lea, în prezent condusă de P.S. Episcop Eftimie).

Din punct de vedere geografic, Arhiepiscopia Iaşilor cuprinde judeţele Iaşi, Botoşani, precum şi o parte din judeţul Neamţ. În zona de jurisdicţie canonică a Arhiepiscopiei Iaşilor, numărul credincioşilor ortodocşi constituie 92% din totalul populaţiei. În structura administrativă există 12 protopopiate (I Iaşi, II Iaşi, Paşcani, Hârlău, Botoşani, Dorohoi, Truşeşti, Săveni, Piatra Neamţ, Târgu Neamţ, Ceahlău, Roznov) cu un număr total de 777 parohii şi 73 mănăstiri şi schituri.

Părintele nostru duhovnicesc, I.P.S. Mitropolit DANIEL al Moldovei şi Bucovinei

S-a născut la 20 iulie 1951 în familia învăţătorilor Alexe şi Stela Ciobotea din localitatea Dobreşti, jud. Timiş, primind la botez numele Dan Ilie.

A urmat şcoala primară în satul natal, apoi a continuat şcoala generală la Lăpuşnic, iar în anul 1970 a absolvit cursurile Liceului "Coriolan Brădiceanu" din Lugoj, secţia umanistă, promovând examenul de bacalaureat cu nota maximă.

Între anii 1970-1974 a fost student al Institutului Teologic Universitar din Sibiu, teza de licenţă *"Împăcare şi slujire - o problemă de teologie a Noului Testament"*, lucrată sub îndrumarea P.C. Pr. prof. dr. Grigore T. Marcu, obţinând calificativul "excepţional". După admiterea la doctorat, în toamna anului 1974, a studiat la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti, secţia Teologie Sistematică, sub îndrumarea Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae şi Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, apoi în străinătate, la Universitatea de Ştiinţe Umaniste din Strasbourg, Facultatea de Teologie Protestantă, şi la Universitatea "Albert Ludwig" din Freiburg, Facultatea de Teologie Catolică.

Doctor în Teologie al Universităţii din Strasbourg, la 19 iunie 1979, a susţinut apoi, la Institutul Teologic din Bucureşti, teza de doctorat *"Teologie şi spiritualitate creştină. Raportul dintre ele şi situaţia lor actuală"*, întocmită sub îndrumarea Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae.

Între 15 noiembrie 1980 - 15 septembrie 1988 a fost profesor la Institutul Ecumenic de la Bossey - Geneva, unde, din 1986, a îndeplinit şi funcţia de director adjunct pentru Relaţii cu facultăţile francofone şi ortodoxe. A publicat în această perioadă peste 100 de articole şi studii în reviste româneşti şi străine, în lucrări colective şi enciclopedii teologice.

La 6 august 1987 Dr. Dan Ilie Ciobotea a fost tuns în monahism la Mănăstirea Sihăstria, de către stareţul Arhim. Victorin Oanele, şi a primit numele Daniel, având ca părinte duhovnicesc (naş de călugărie) pe P. Cuv. Arhim. Cleopa Ilie.

A fost hirotonit ierodiacon la 14 august 1987, apoi ieromonah la hramul Mănăstirii Putna, 15 august din acelaşi an, de către P.F. Patriarh Teoctist. Consilier patriarhal pentru "Teologie contemporană şi dialoguri ecumenice", începând cu 1 septembrie 1988, conferenţiar la Institutul Teologic Bucureşti, contribuie la activitatea liturgică, pastorală şi misionară a Mănăstirii Antim, unde a fost îmbisericit.

Chemat la înalta slujire a arhieriei, va fi hirotonit în Catedrala mitropolitană din Timişoara la 4 martie 1990 şi instalat Episcop-vicar.

La 7 iunie 1990, este ales de către Colegiul Electoral Bisericesc Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei. Întronizarea a avut loc la Iaşi în ziua de 1 iulie 1990.

Despre realizările şi împlinirile de până acum, încercăm să vă oferim o imagine generală în paginile care urmează.

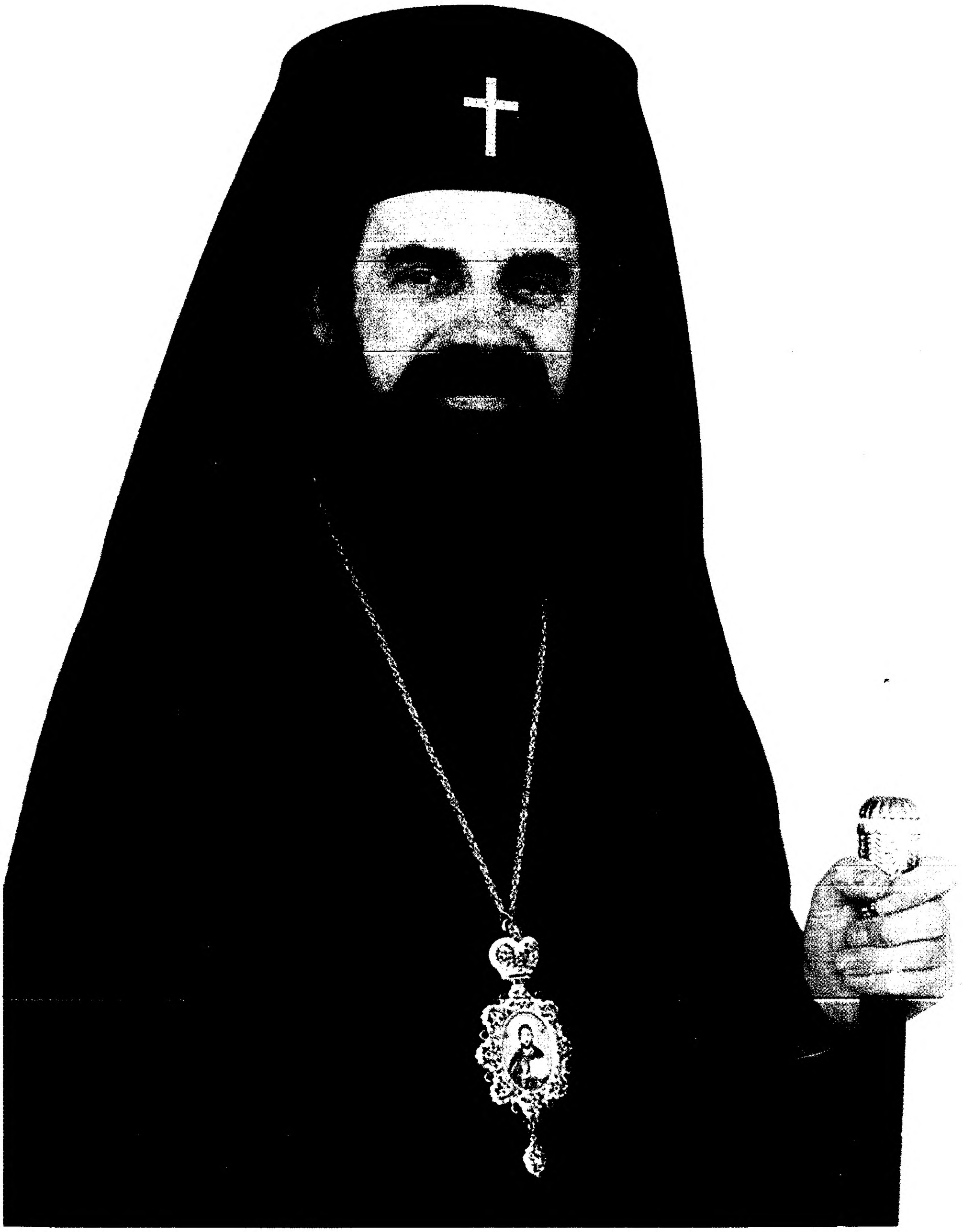

"Păstrând taina credinţei în cuget curat"
- puterea rugăciunii şi bucuria slujirii -

Viaţa Bisericii se desfăşoară după ritmul tainic al Sfintei Liturghii, forma cea mai înaltă a rugăciunii comunitare. Prin slujbele săvârşite în biserici şi mănăstiri, inimile credincioşilor se îndreaptă tot mai deplin spre Răsăritul cel de sus, Hristos-Domnul şi Mântuitorul lumii. Ofrande de bucurie şi revărsare de har, rugăciunea şi comuniunea euharistică sunt izvorul cunoştinţei şi devenirii duhovniceşti.

I.P.S. Mitropolit Daniel se află mereu în mijlocul credincioşilor din eparhie, la ceas de sărbătoare, când sfinţeşte noile lăcaşuri de închinare, de hram sau cu prilejul unor evenimente deosebite din viaţa oraşelor şi satelor. De asemenea, ca delegat al Chiriarhului, P.S. Episcop vicar Calinic Botoşăneanul efectuează vizite canonice în parohii, slujeşte la Sfintele Altare şi povăţuieşte pe P.C. preoţi în împlinirea misiunii pastorale.

Atât în oraşul de reşedinţă (*fotografia de mai sus a fost realizată duminică, 21 mai 1995, la parohia "Sf. Împăraţi Constantin şi Elena" din Iaşi*), ca şi în toate localităţile eparhiei, Arhipăstorul nostru este primit cu multă căldură, prezenţa şi cuvântul său de învăţătură fiind de fiecare dată prilej de binecuvântare şi bucurie spirituală.

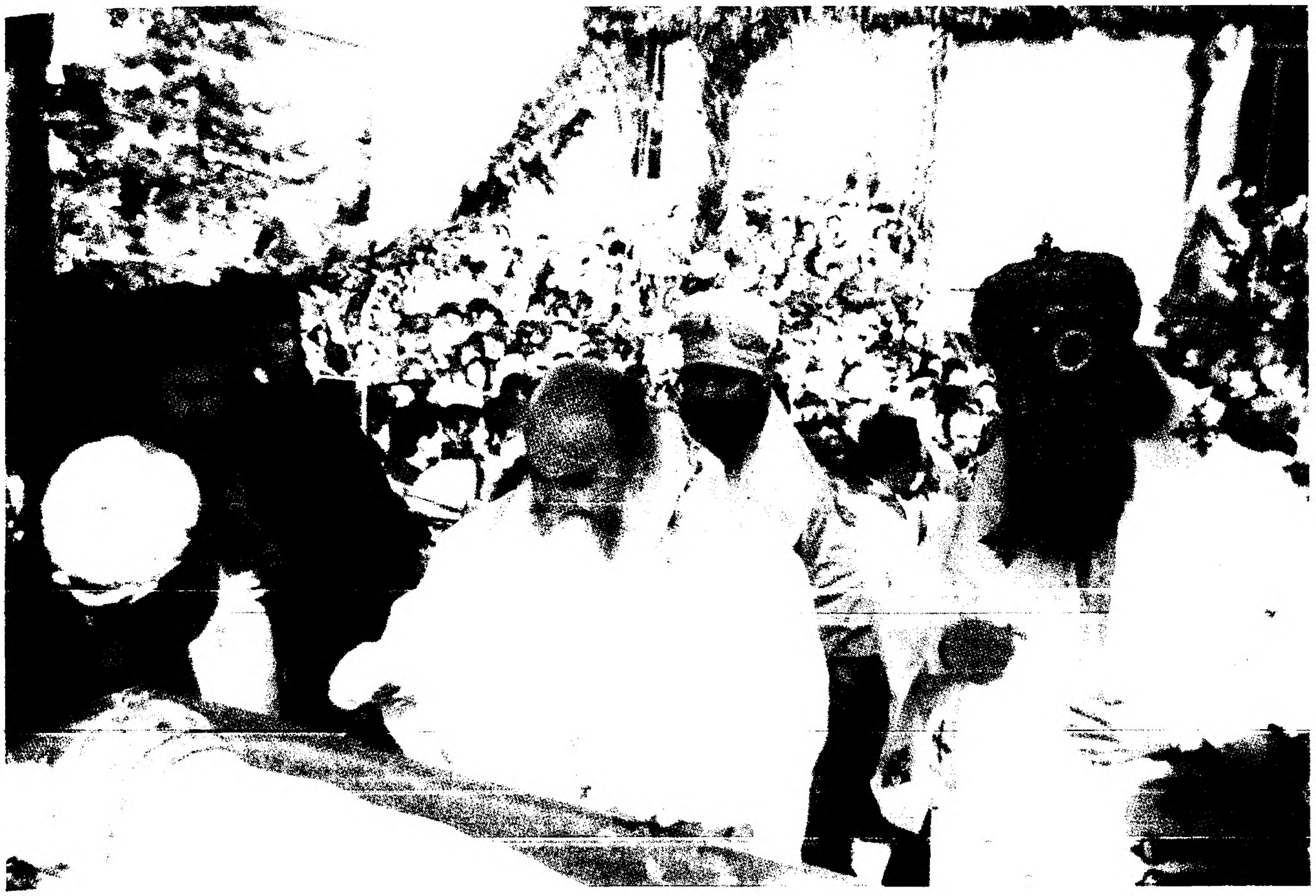

Hramul Catedralei mitropolitane, "Cuvioasa Parascheva", reprezintă momentul de maximă intensitate spirituală din cadrul sărbătorilor oraşului Iaşi. Prin rugăciune fierbinte şi sfântă priveghere, mii de credincioşi din ţară şi străinătate vin an de an, la 14 octombrie, să venereze moaştele Sfintei Parascheva, evlavioasa fecioară din neamul vlahilor care a vieţuit pe pământ în veacul al XI-lea şi s-a învrednicit de cununa sfinţeniei, fiind întotdeauna grabnic ajutătoare tuturor celor care o cheamă cu credinţă.

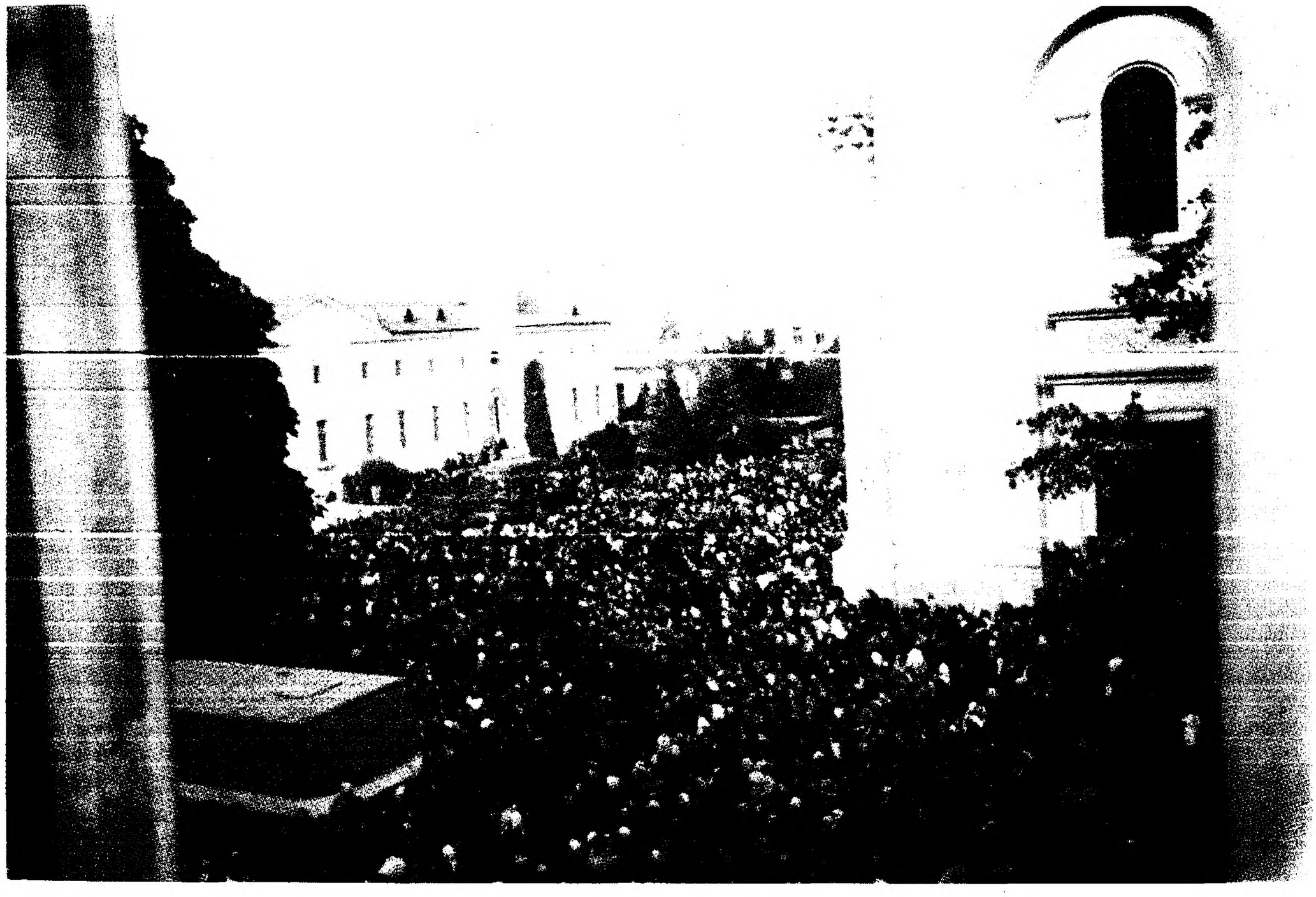

Orice biserică nouă este o altă "poartă a cerului", un loc sfânt în care jertfelnicia credincioşilor primeşte răsplata cerească a măririi lui Dumnezeu. În anii 1990-1995 s-au sfinţit multe lăcaşuri de închinare, construirea unora dintre acestea fiind începută înainte de 1989, precum biserica "Naşterea Maicii Domnului", Victoria (jud. Botoşani), ctitoria P.F. Patriarh Teoctist, sau "Învierea Domnului", Budăi (jud. Iaşi). S-au mai sfinţit altare şi la: Botoşani, Oneaga, Cerbu, schitul Zosin (jud. Botoşani), Iaşi, Ruginoasa, Storneşti, Crucea, Ţuţora, Erbiceni, Voineşti, Roşu, Rediu, Şorogari (jud. Iaşi), Agapia Veche, Pometea-Târgu Neamţ, Schitul "Sf. Mina" Tg. Neamţ (jud. Neamţ).

În pofida dificultăţilor economice, evlavia moldovenilor face ca binecuvântării cereşti să se adauge cu smerenie curajul creştin şi munca oamenilor, încununate în actul nepieritor al ctitoriei. La jumătatea anului curent, în Arhiepiscopia Iaşilor se află în construcţie 63 biserici parohiale şi 15 mănăstireşti. Însă imperativul acestui sfârşit de veac şi începutul celui de-al treilea mileniu creştin este ca în Moldova cea binecuvântată să nu mai existe sate fără biserici. De asemenea, în cartierele noi din oraşele mari se fac eforturi pentru ca binecredincioşii creştini ortodocşi să aibă lăcaş de închinare în zona unde locuiesc. Din punct de vedere practic, fiecare parohie ar trebui să aibă şi casă parohială, însă acest ideal va rămâne de realizat pentru următorii ani, în momentul de faţă doar jumătate din numărul enoriilor pot asigura locuinţă pentru preotul paroh.

Şantier pentru construirea bisericii "Sf. Vineri" - Iaşi

La 28 august 1993 s-a târnosit biserica cea mai aproape de cer din România, la altitudinea de 1800 metri, cu hramul "Dreptcredinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt" şi "Schimbarea la Faţă", pe muntele Ceahlău, construită cu sprijinul generos al Armatei Române, al Prinţului Dimitrie Sturza şi al multor credincioşi din ţară şi din străinătate.

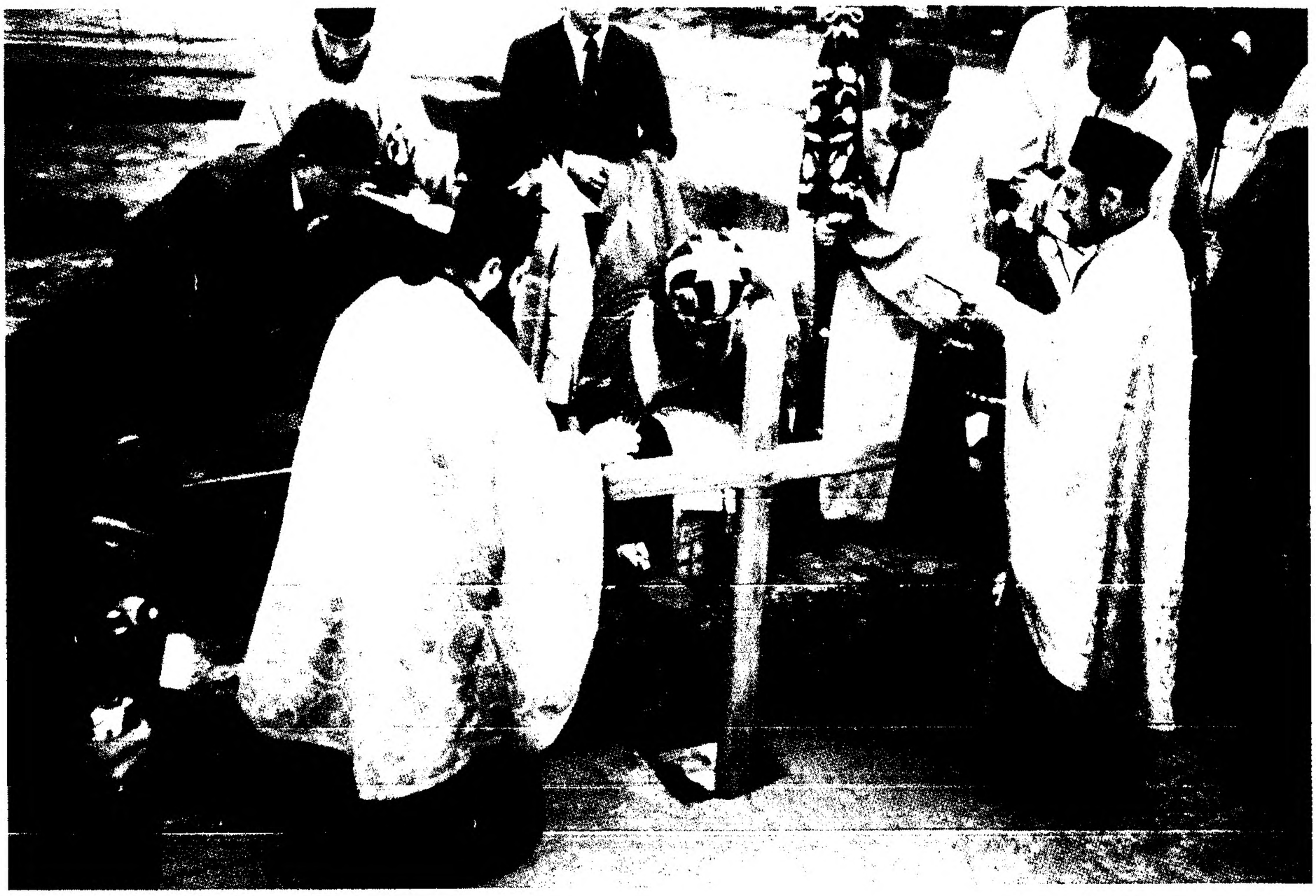

Dar cinstirea Voievodului cel Mare şi Sfânt este vie pe întreg cuprinsul Moldovei. În apropiere de Iaşi, la parohia Tomeşti, s-a sfinţit locul pentru un nou lăcaş de închinăciune, în ziua de 22 octombrie 1993, avându-l ca patron şi ocrotitor, iar ctitoria sa care a trecut în al şaselea veac, "Sf. Nicolae Domnesc", consolidată şi cu pictura restaurată, s-a resfinţit la 16 octombrie 1994.

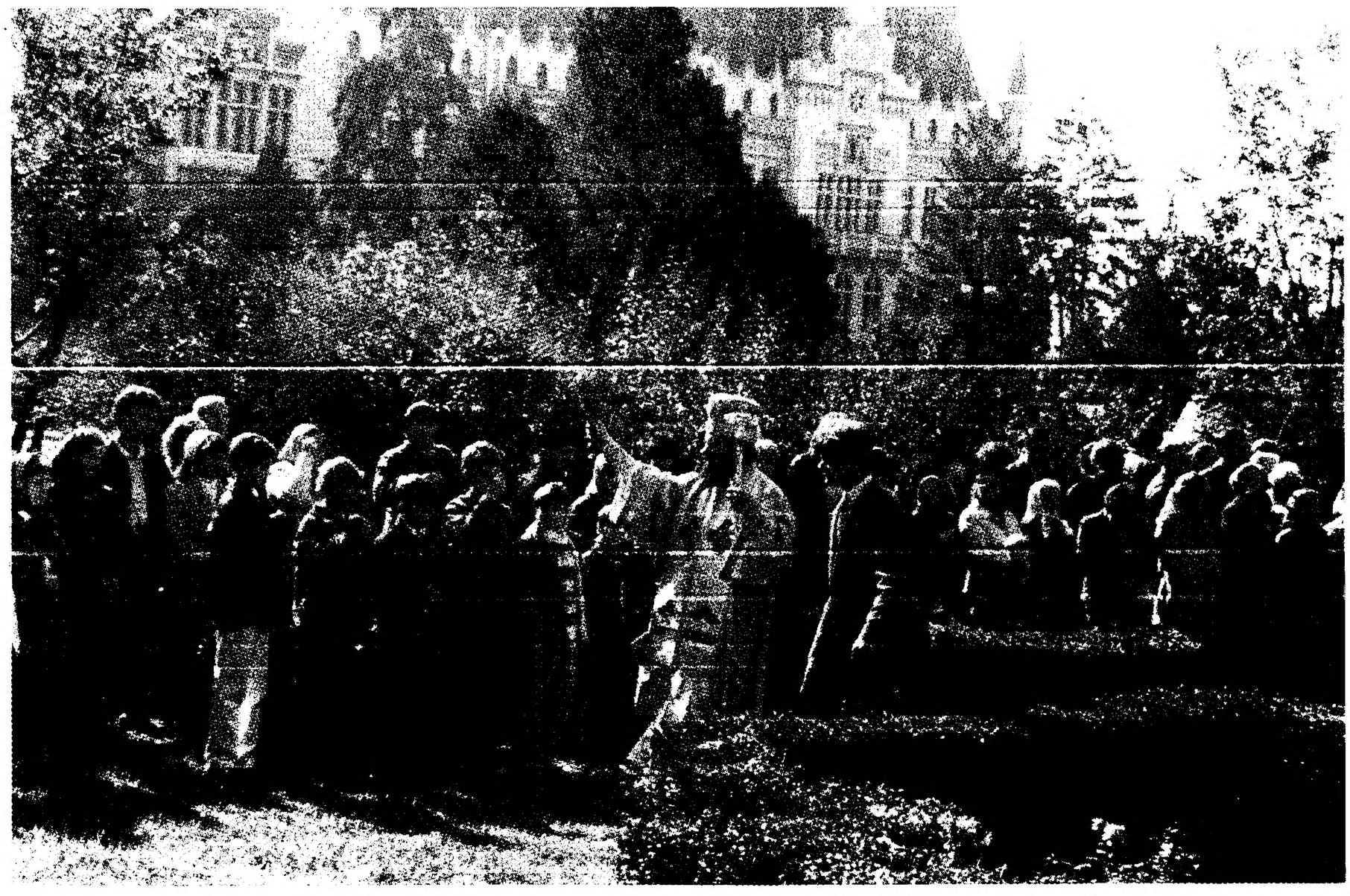

Fără să fie a 778-a parohie din Arhiepiscopia Iaşilor, Capela ortodoxă română de la Baden-Baden aparţine canonic de scaunul mitropolitan de la Iaşi. La 1 noiembrie 1991 s-au împlinit 125 de ani de la sfinţirea ctitoriei domnitorului Moldovei Mihail Sturza (1834-1849) în pitoreasca staţiune balneoclimaterică din apropierea izvoarelor Dunării. Destinată a fi loc de veşnică pomenire pentru familia voievodului, capela a fost încredinţată jurisdicţiei canonice a Mitropoliei Moldovei printr-un act testamentar, în vremea păstoririi Mitropolitului Iosif Naniescu, la anul 1882. În luna noiembrie 1991, I.P.S. Mitropolit Daniel a fost oaspetele municipalităţii din Baden-Baden şi a slujit alături de P.C. Pr. Radu Mironovici, superiorul capelei ortodoxe române.

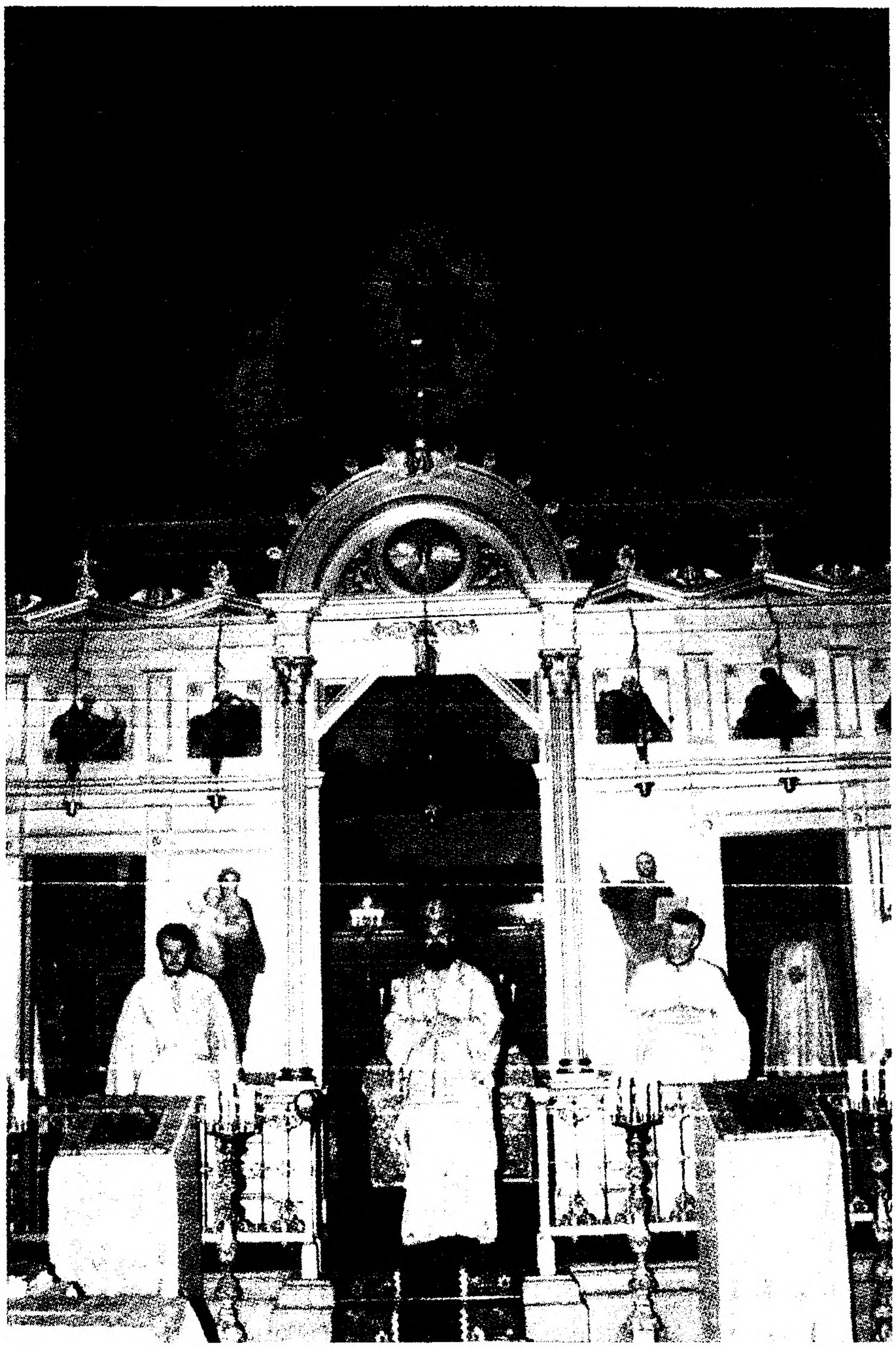

Mănăstirile, laboratoare ale Învierii

Comori de frumuseţe, locuri unde pocăinţa şi rugăciunea întraripează sufletele râvnitoare pe cărările mântuirii, mănăstirile noastre sunt fortăreţele iubirii curate de Hristos, minuni nepieritoare ale dorului de desăvârşire. Păstrând aprinsă peste veacuri candela dreptei credinţe, din lumina sihăstriilor moldave s-a plămădit mereu făclia speranţei şi a învierii. Oglinzi deschise către cer, mănăstirile româneşti au fost dintotdeauna liman de liniştire şi mângâiere pentru toţi fiii Bisericii. Aici îşi au originea cultura, arta, meşteşugurile, însuşi felul de a fi în lume al românului poartă în profunzime trăsăturile spiritualităţii filocalice: smerenie, interiorizare, lepădare de sine.

Creşterea numărului mănăstirilor şi schiturilor din Arhiepiscopia Iaşilor de la 21 la 73 în numai 5 ani şi faptul că mulţi tineri îşi îndreaptă paşii pe calea cea strâmtă a sfaturilor evanghelice arată că, într-o lume secularizată, resorturile regenerării şi umanizării se află în căutarea comuniunii cu Dumnezeu. Vocaţia pentru monahism reprezintă pentru un popor prospeţimea duhovnicească, puterea de dăruire şi de jertfă.

Bucuria rugăciunii şi împreună-slujirii este deplină în zilele de sărbătoare. Hramul Mănăstirii Neamţ, "Înălţarea Domnului", adună în fiecare an mulţime de clerici şi credincioşi.

"Povăţuieşte-mă, Doamne, pe calea Ta şi voi merge întru adevărul Tău; veseleasca-se inima mea, ca să se teamă de numele Tău" (Psalmul 85, 10).

În obştea Mănăstirii Horaiţa se împletesc râvna şi entuziasmul tinerilor monahi cu înţelepciunea şi dreapta judecată a duhovnicilor experimentaţi.

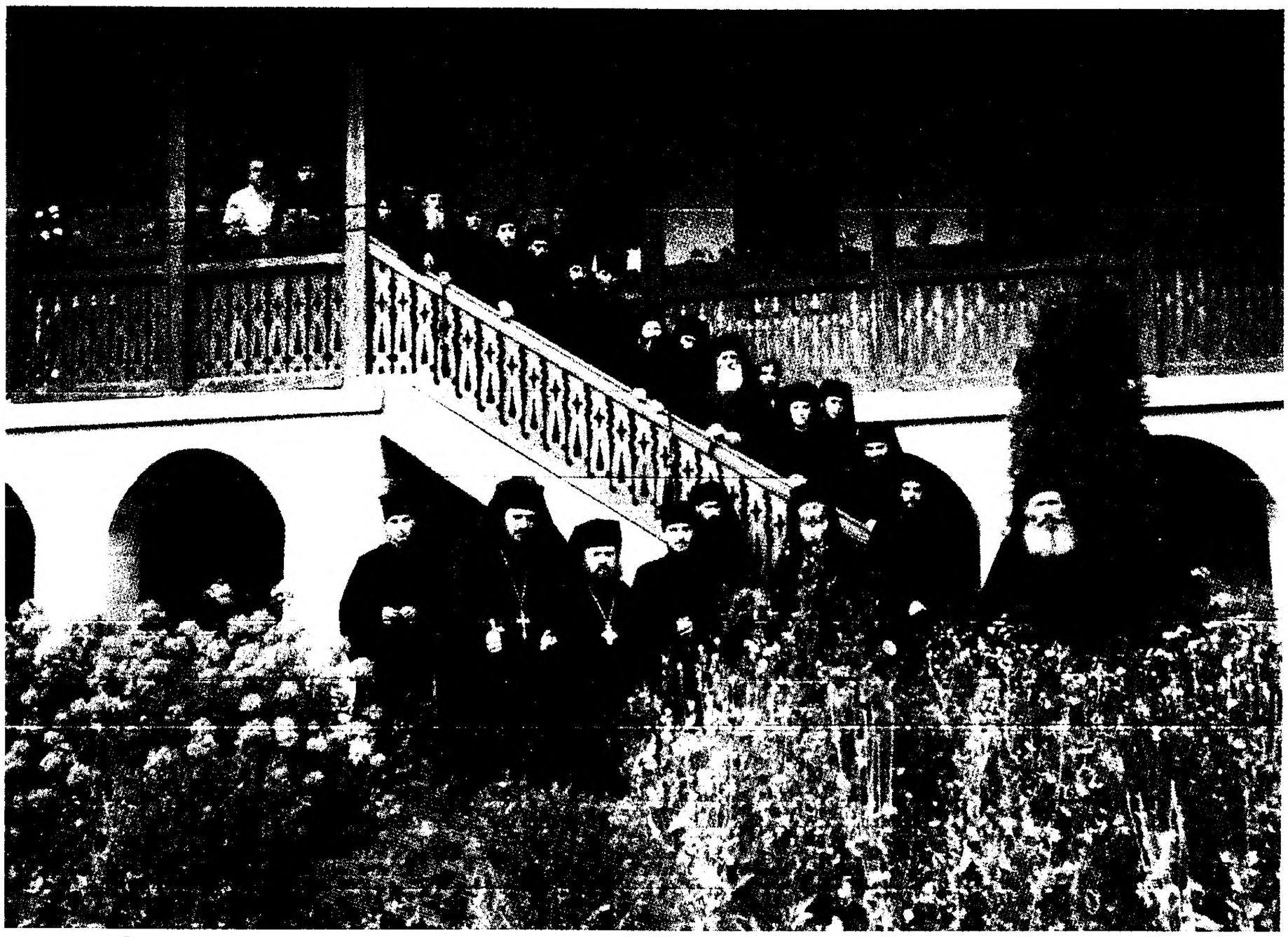

Între bisericile mănăstireşti care s-au construit recent se numără şi cea de la Agapia Veche, pictată de Arhim. Vartolomeu Florea, sfinţită la 10 iulie 1994.

La Sihăstria se îmbină în modul cel mai fericit spiritul gospodăresc, preocupările cărturăreşti şi iconografice cu înalta trăire duhovnicească. Adesea, Părintele spiritual al Moldovei poposeşte la mănăstirea de metanie pentru sfătuire şi împreună-rugăciune cu Prea Cuvioşii Părinţi Arhimandriţi Victorin, Cleopa, Vartolomeu şi Ioanichie. Mai mult decât oriunde, în comunităţile monahale legătura între generaţii se face prin sufletul duhovnicului. Preocuparea pentru formarea unor duhovnici pricepuţi rămâne mereu actuală.

Ziua de 15 noiembrie, când este prăznuit Sf. Paisie de la Neamţ, este dedicată întâlnirii tuturor stareţilor din eparhie.

"Luaţi învăţătura mai degrabă decât argintul..."

- învăţământul teologic şi religios -

Educaţia religioasă a tineretului este astăzi o datorie comună pentru Biserică şi pentru societate. Cultivarea virtuţilor creştine în familie are consecinţă imediată interesul copiilor şi tinerilor pentru orele de Religie care se predau în şcolile de stat şi, implicit, numărul mare de candidaţi pentru instituţiile de învăţământ teologic.

Profesor de vocaţie, I.P.S. Mitropolit Daniel este şi preşedinte al Comisiei pentru învăţământul teologic şi religios din cadrul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În Arhiepiscopia Iaşilor funcţionează în prezent 11 instituţii de învăţământ teologic cu peste 2000 de elevi şi studenţi. Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universităţii "Al.I.Cuza" - Iaşi, unică în Moldova, are 4 secţii (pastorală, teologie-litere, teologie-asistenţă socială şi teologie-patrimoniu), cele două şcoli postliceale teologico-sanitare (Piatra Neamţ şi Iaşi) contribuie la formarea viitoarelor cadre medicale. Seminarului teologic liceal de la Neamţ i s-au adăugat alte 4 şcoli similare (la Iaşi, Botoşani, Dorohoi şi Mănăstirea Agapia), iar la Botoşani şi Neamţ se pregătesc şi viitorii cântăreţi bisericeşti.

Deschiderea anului universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi se face în preajma sărbătorii "Sf. Parascheva" şi, de aceea, în fiecare an sunt prezenţi la ceremonie oaspeţi de seamă.

Inaugurarea Academiei "Sf. Ioan de la Neamţ" la 5 august 1993 constituie începutul unui aşezământ cultural care găzduieşte atât conferinţe şi întruniri cu preoţii, cât şi simpozioane, seminarii interdisciplinare, cu tematici de mare actualitate, reunind participanţi din ţară şi din străinătate.

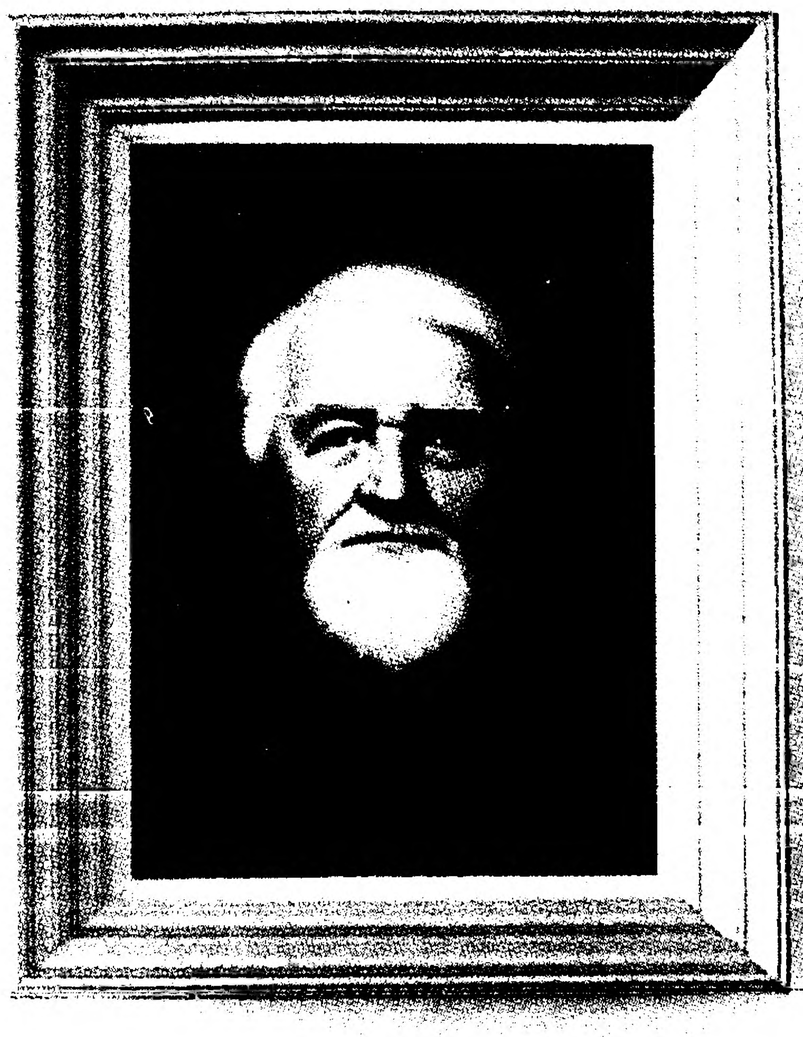

• MITROPOLIA MOLDOVEI SI BUCOVINEI IASI •
1994
BIBLIOTECA ECUMENICA
"DUMITRU STANILOAE"
CU AJUTORUL PREASFINTEI TREIMI SI PRIN DARNICIA UNOR PRIETENI DIN TARA SI STRAINATATE, AM INFIINTAT ACEASTA BIBLIOTECA TEOLOGICA SI AM INCHINAT-O MEMORIEI PARINTELUI NOSTRU SPIRITUAL PR. PROF. DR. DUMITRU STANILOAE (1903-1993), CARE NE-A INVATAT SA CULTIVAM SEMINTELE CERESTI ALE ORTODOXIEI IN RODIREA SI ECUMENICA, PENTRU CA TEOLOGIA SA FIE CONSTIINTA UNITATII BISERICII INTRU DREAPTA CREDINTA SI STIINTA A VIETII VESNICE
+ DANIEL
• MITROPOLITUL MOLDOVEI SI BUCOVINEI •

Biblioteca Mitropoliei reprezintă un sprijin de nădejde pentru studenţii teologi şi pentru toţi iubitorii de studiu. Cele 3 secţii istorică, ecumenică şi "Studium" pun la dispoziţia cititorilor peste 60.000 de titluri.

Sfinţirea secţiei ecumenice s-a făcut în ziua de 1 iulie 1995, la 5 ani de la întronizarea I.P.S. Mitropolit Daniel, primind numele *"Dumitru Stăniloae"*, ca semn de omagiu şi recunoştinţă pentru marele teolog român, din partea ucenicului său spiritual.

"Lucraţi pentru viaţa veşnică"
- activităţi economice şi culturale -

Misiunea Bisericii este mântuirea oamenilor şi spiritualizarea întregii creaţii. Cu această conştiinţă vie a finalităţii cereşti a vieţii de aici, Biserica preţuieşte şi binecuvântează toate activităţile din societate care sunt valoroase în perspectiva veşniciei.

În unităţile bisericeşti se desfăşoară multiple activităţi economice, unele tradiţionale, altele moderne, în conformitate cu nevoile misionar-pastorale: propovăduirea dreptei credinţe, protecţia valorilor de patrimoniu, întreţinerea şi îmbunătăţirea aşezămintelor culturale, sociale şi filantropice patronate de Biserică.

În conducerea eparhiei Chiriarhul este ajutat de Adunarea eparhială, organul deliberativ pentru toate chestiunile administrative, culturale şi economice, şi de Consiliul eparhial - forul executiv. Constituită din 30 de membri (o treime clerici şi două treimi mireni), Adunarea eparhială se alege pentru o legislatură de 4 ani.

Anual, Administraţia eparhială prezintă în faţa acestui înalt for bisericesc dări de seamă privind activitatea administrativă, economică, culturală şi de învăţământ din eparhie.

lumânări, tipografie, atelierul pentru confecţionarea obiectelor bisericeşti "Odorul" Târgu Neamţ, fabrica de cărămizi Vlădiceni, atelierele de broderie, croitorie, fabrica de tămâie) se caută soluţii noi, moderne pentru creşterea eficienţei şi calităţii. Micşorarea cheltuielilor pentru încălzirea clădirilor s-a făcut deja la Centrul mitropolitan şi la mai multe mănăstiri şi parohii prin achiziţionarea unor centrale termice fiabile, cu consumuri mici şi randament ridicat.

După aplicarea legii fondului funciar, unităţile bisericeşti au redobândit o parte din terenurile pe care le aveau odinioară în proprietate. Astfel, îndeletnicirile agricole au cunoscut o dezvoltare simţitoare şi în preajma mănăstirilor de lângă Iaşi s-au amenajat ferme profilate pe un tip specific de activitate. Produsele agricole rezultate sunt destinate consumului curent şi operei de caritate.

Noua brutărie de la Centrul eparhial, pusă în funcţiune în anul 1992, a fost începutul înfiinţării noilor instituţii filantropice din eparhie. Imaginea alăturată a fost realizată la brutăria "Sf. Ana" de la parohia "Sf. Haralambie" - Iaşi.

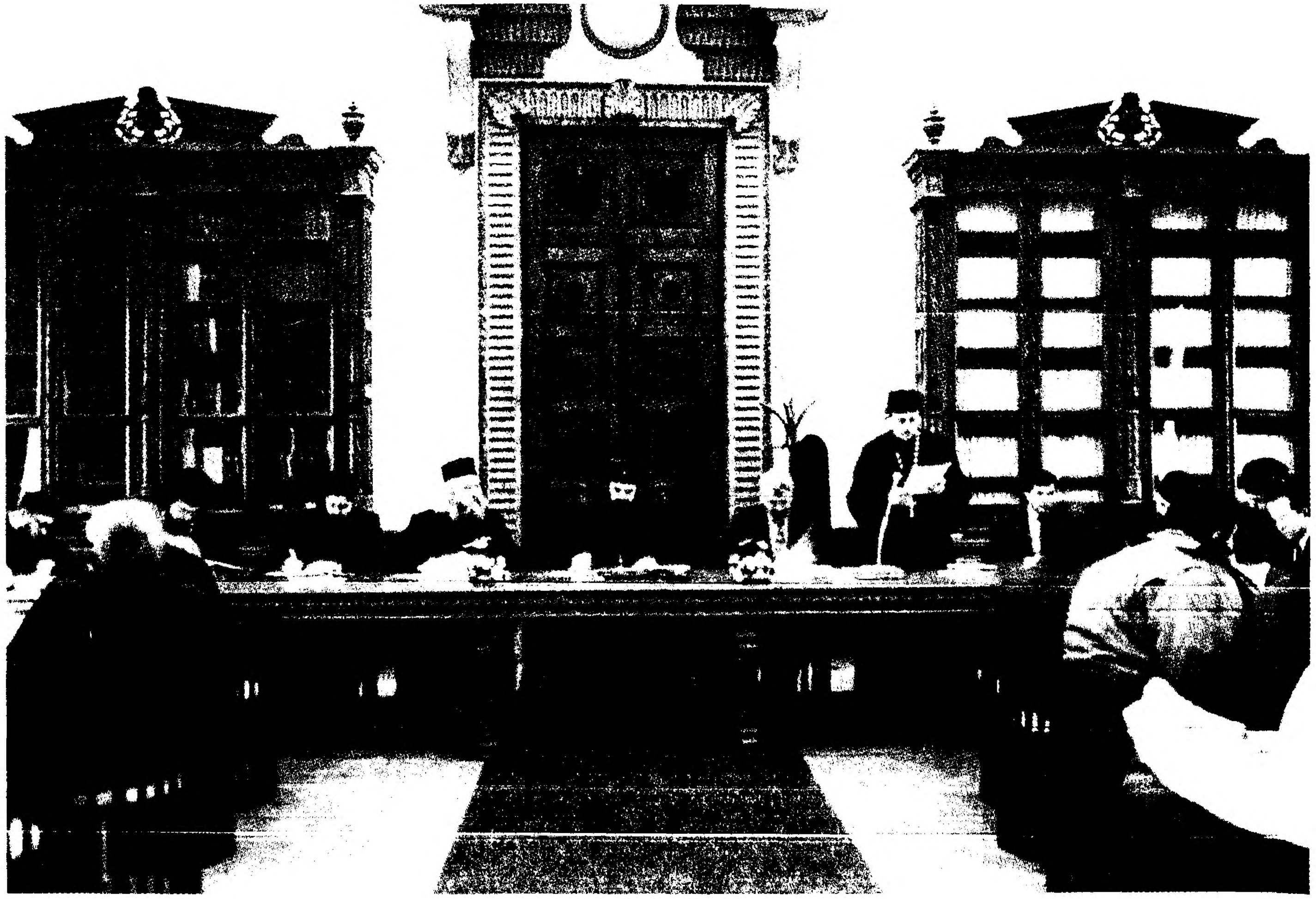

În toate domeniile de activitate economică din eparhie (fabrica de

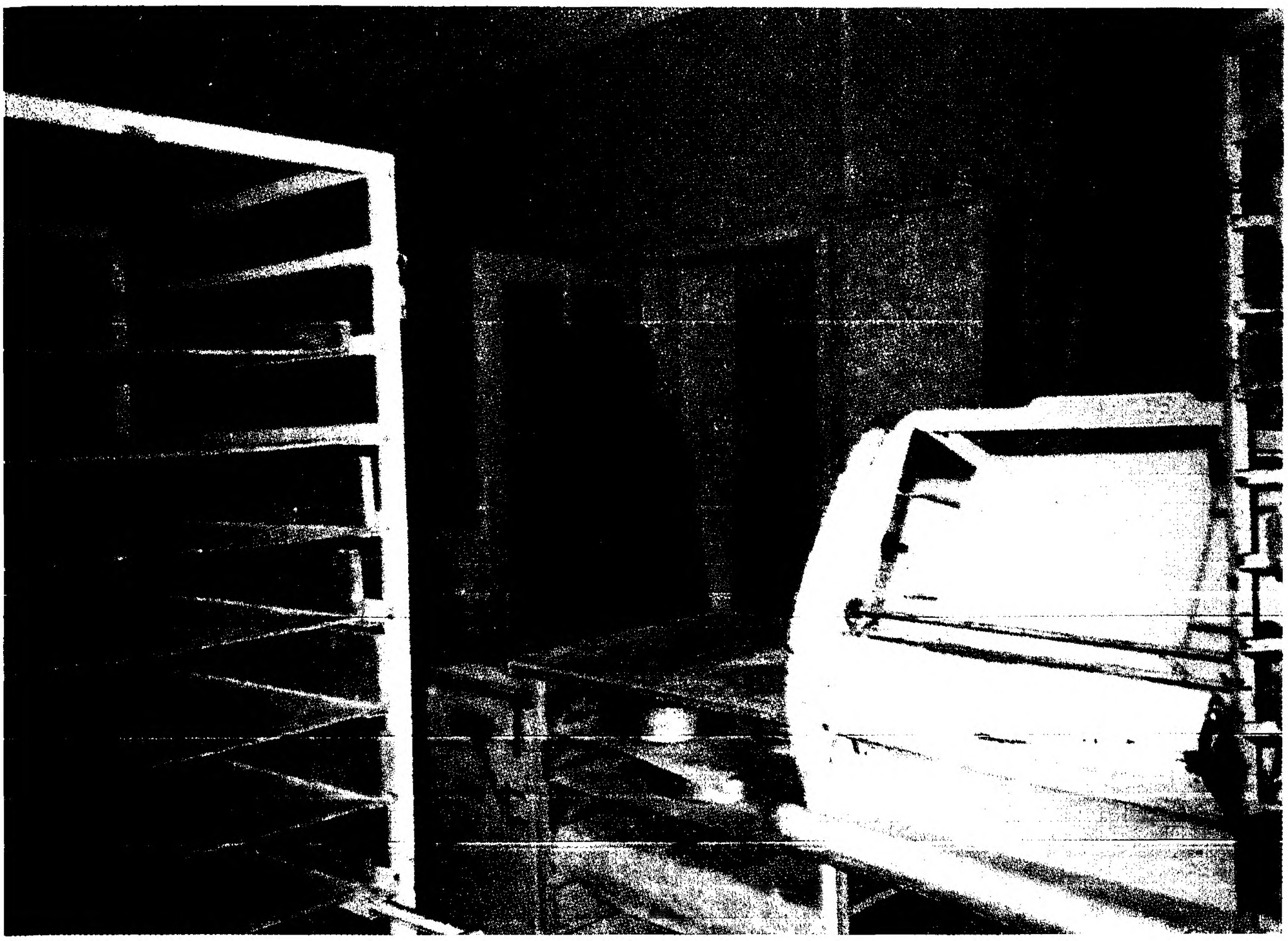

Tipografia de la Mănăstirea Golia - Iaşi, sfinţită la 15 noiembrie 1992, continuă tradiţia vechilor tiparniţe bisericeşti, alături de tipografia de la Neamţ, încununând activitatea editurii mitropolitane TRINITAS.

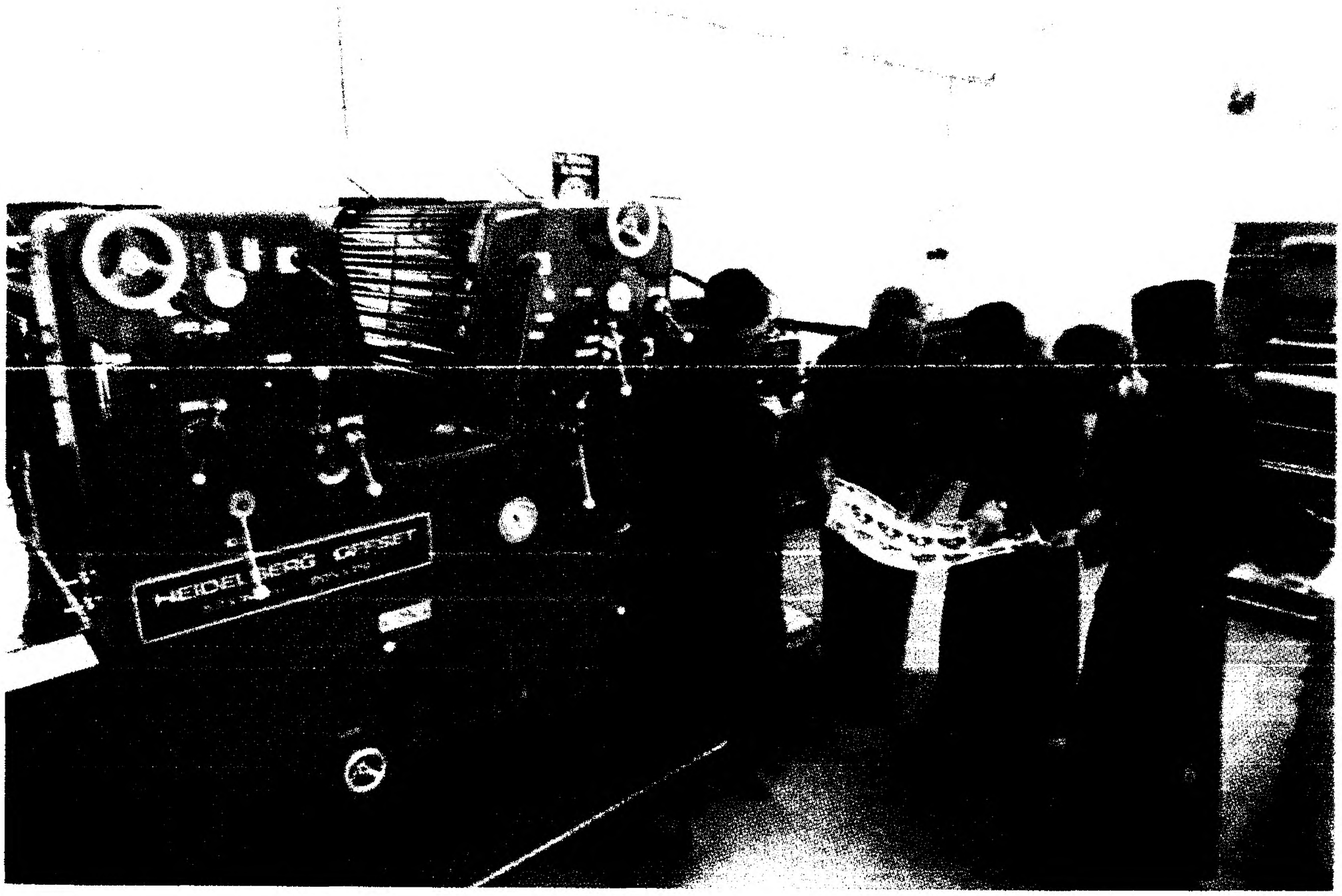

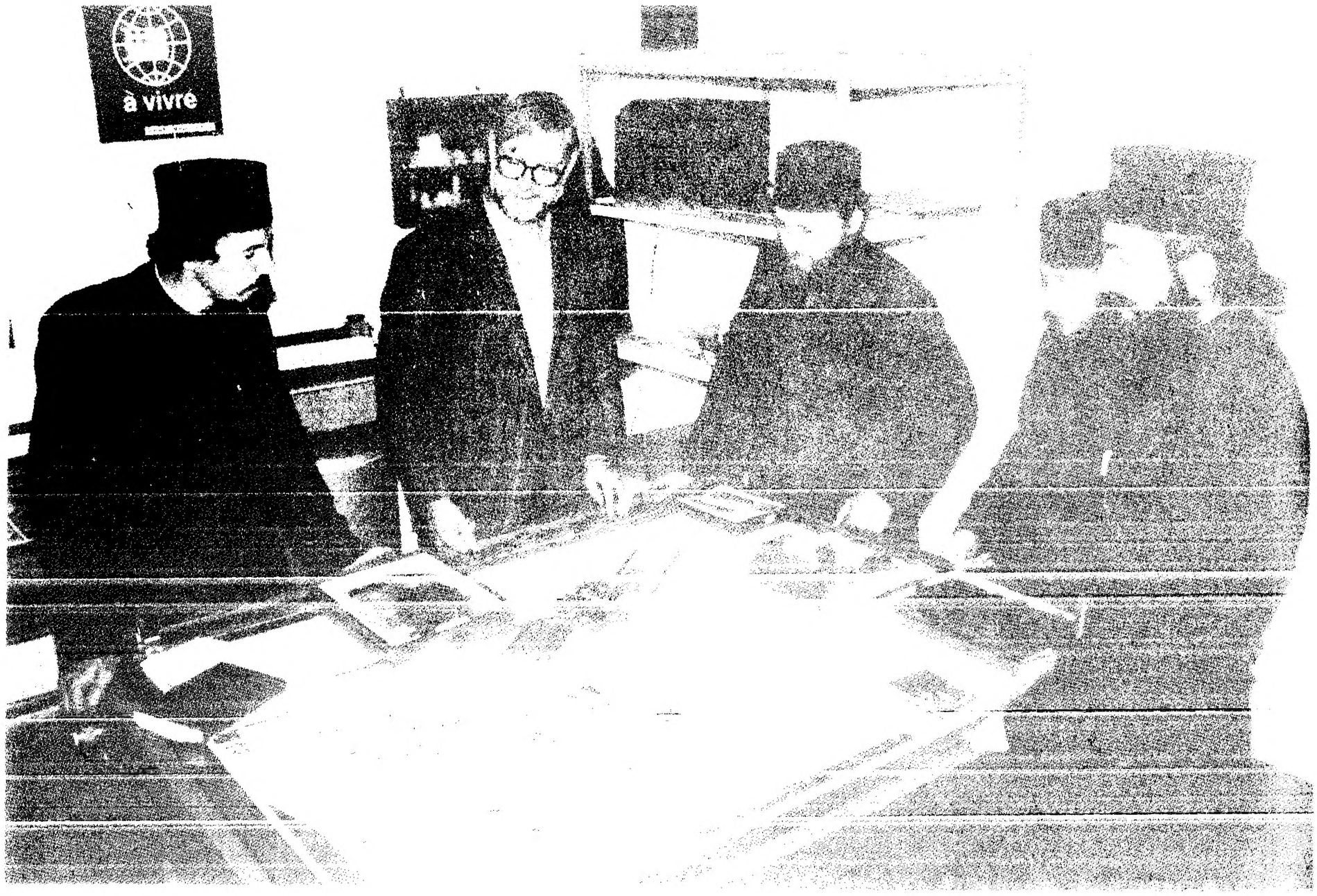

Centrul pastoral-cultural "Sf. Daniil Sihastrul" de la Durău, a cărui construcţie se va încheia în toamna acestui an, confirmă faptul că în Biserică activitatea economică are finalitate culturală şi spirituală.

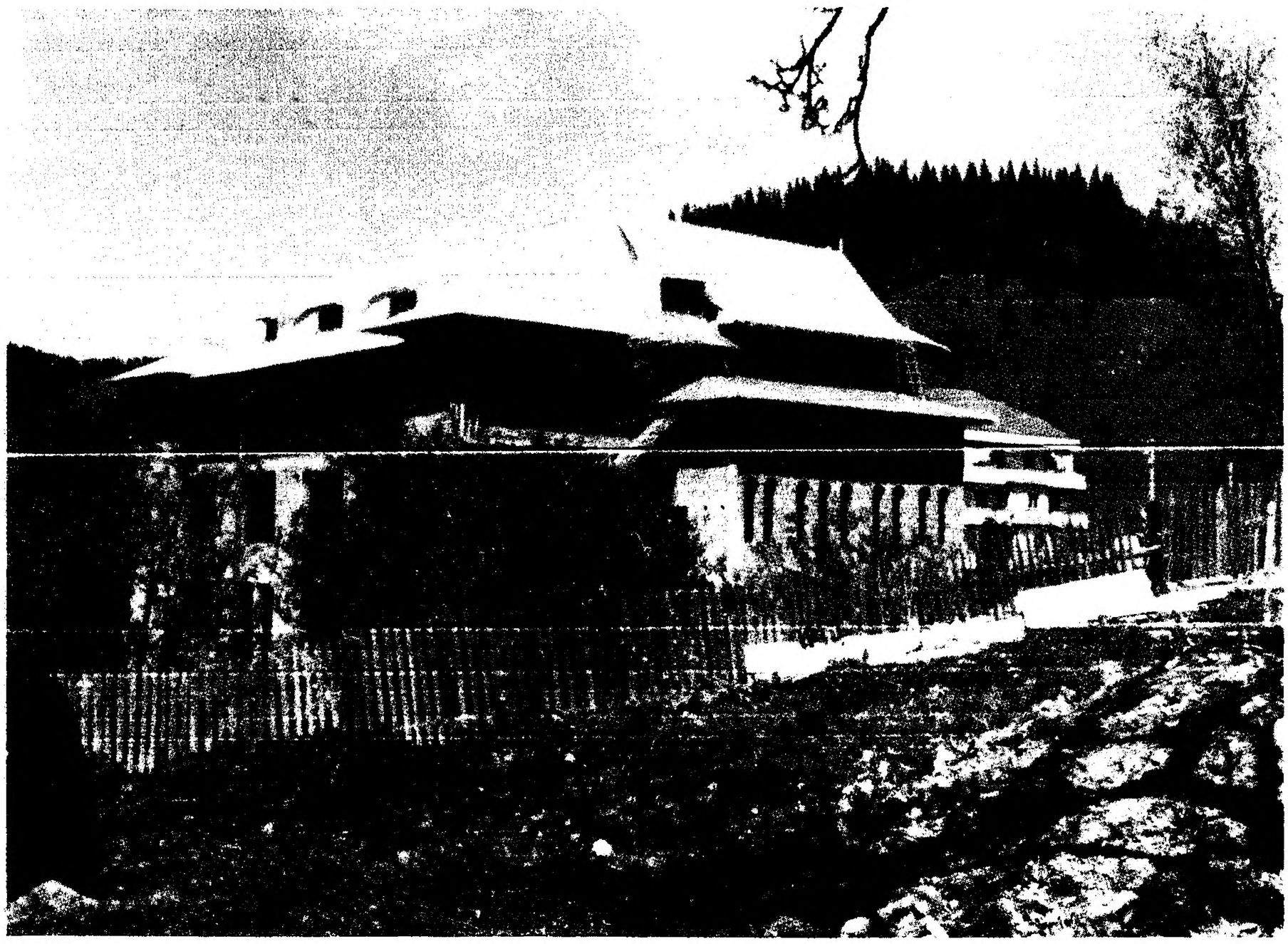

"Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi"
- reînvierea tradiţiei filantropice a Bisericii -

Filantropia creştină izvorăşte din porunca iubirii aproapelui, ca o revărsare către lume a milostivirii Bunului şi iubitorului de oameni Dumnezeu. Cât de importantă este pentru creştini ajutorarea celor săraci, bolnavi sau aflaţi în nevoi şi necazuri ne-o spune limpede Evanghelia Judecăţii de Apoi, Matei XXV, 31-46. Iar unul dintre întemeietorii tradiţiei ascetice răsăritene, Sf. Antonie cel Mare învaţă astfel despre valoarea "tainei fratelui": *"Viaţa şi moartea depind de aproapele; dacă am câştigat pe fratele, am câştigat pe Dumnezeu, dar dacă am supărat pe fratele nostru, păcătuim faţă de Hristos"*.

Biserica Ortodoxă Română încearcă să dezvolte astăzi activitatea caritativă, după o jumătate de veac în care statul ateu i-a interzis această lucrare în folosul celor nevoiaşi.

Cabinetul stomatologic "Sf. Pantelimon" de la Centrul eparhial Iaşi, inaugurat în toamna anului 1993, acordă asistenţă medicală gratuită pacienţilor cu situaţie financiară dificilă.

În eparhia noastră s-au înfiinţat, cu sprijinul asociaţiei "Pain et Partage" din Marsilia, brutării la Iaşi, Paşcani, Dorohoi. De asemenea, la parohia "Sf. Haralambie" din Iaşi, la Piatra Neamţ, Târgu Neamţ şi Botoşani s-au deschis cantine pentru săraci, iar la Agapia s-a sfinţit în anul 1993 un cămin pentru bătrâni.

Pregătirea hranei la cantina "Sf. Haralambie" se face de către credincioşii care se oferă benevol, dăruind astfel semenilor din munca şi avutul lor.

Preoţii de caritate sunt cei care acordă asistenţă religioasă bolnavilor din spitale. La 25 martie 1994, I.P.S. Mitropolit Daniel a sfinţit capela cu hramul "Buna Vestire" de la Spitalul de Pediatrie "Sf. Maria" - Iaşi. Şi în alte spitale de pe cuprinsul eparhiei s-a iniţiat amenajarea unor lăcaşuri de închinăciune.

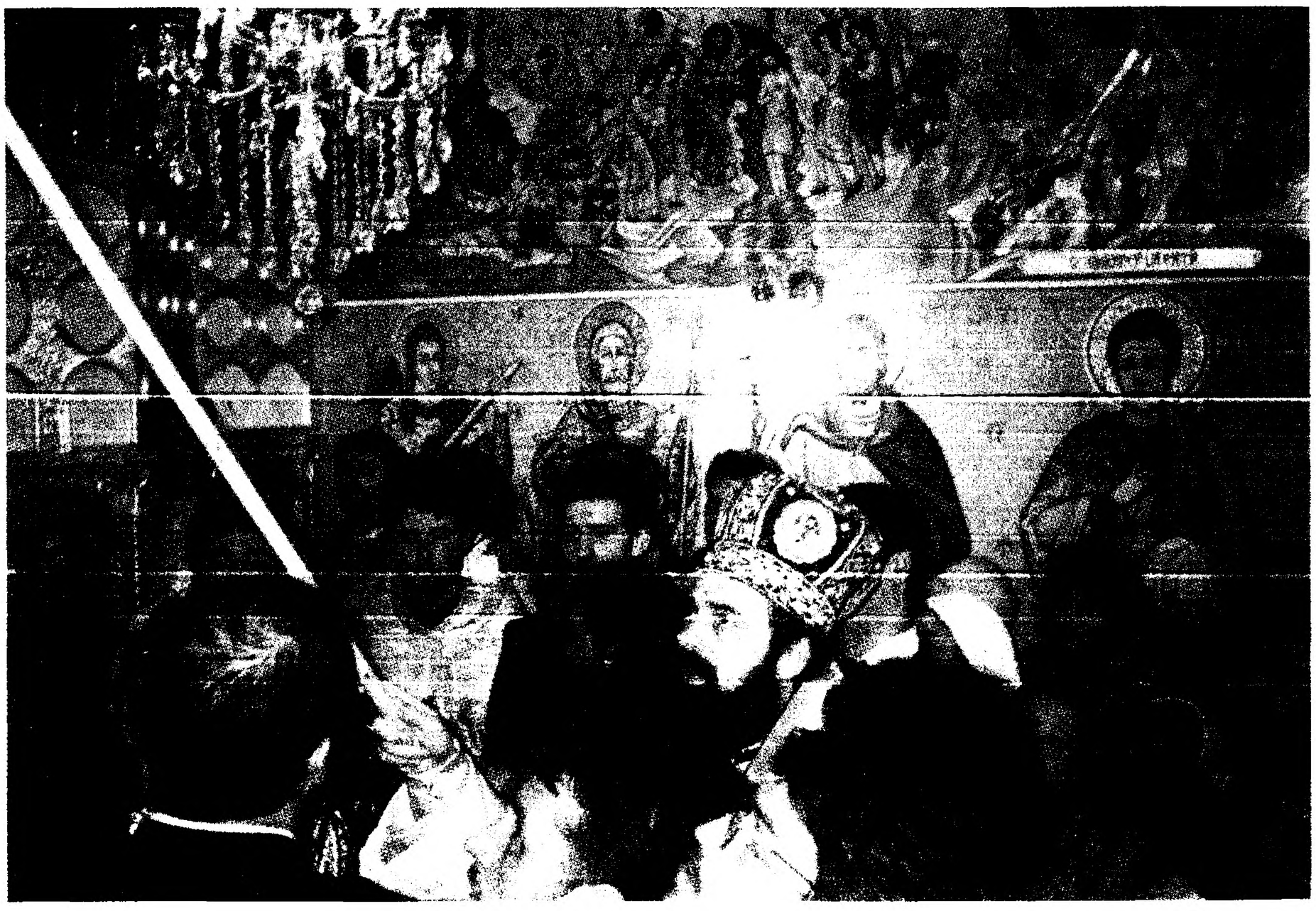

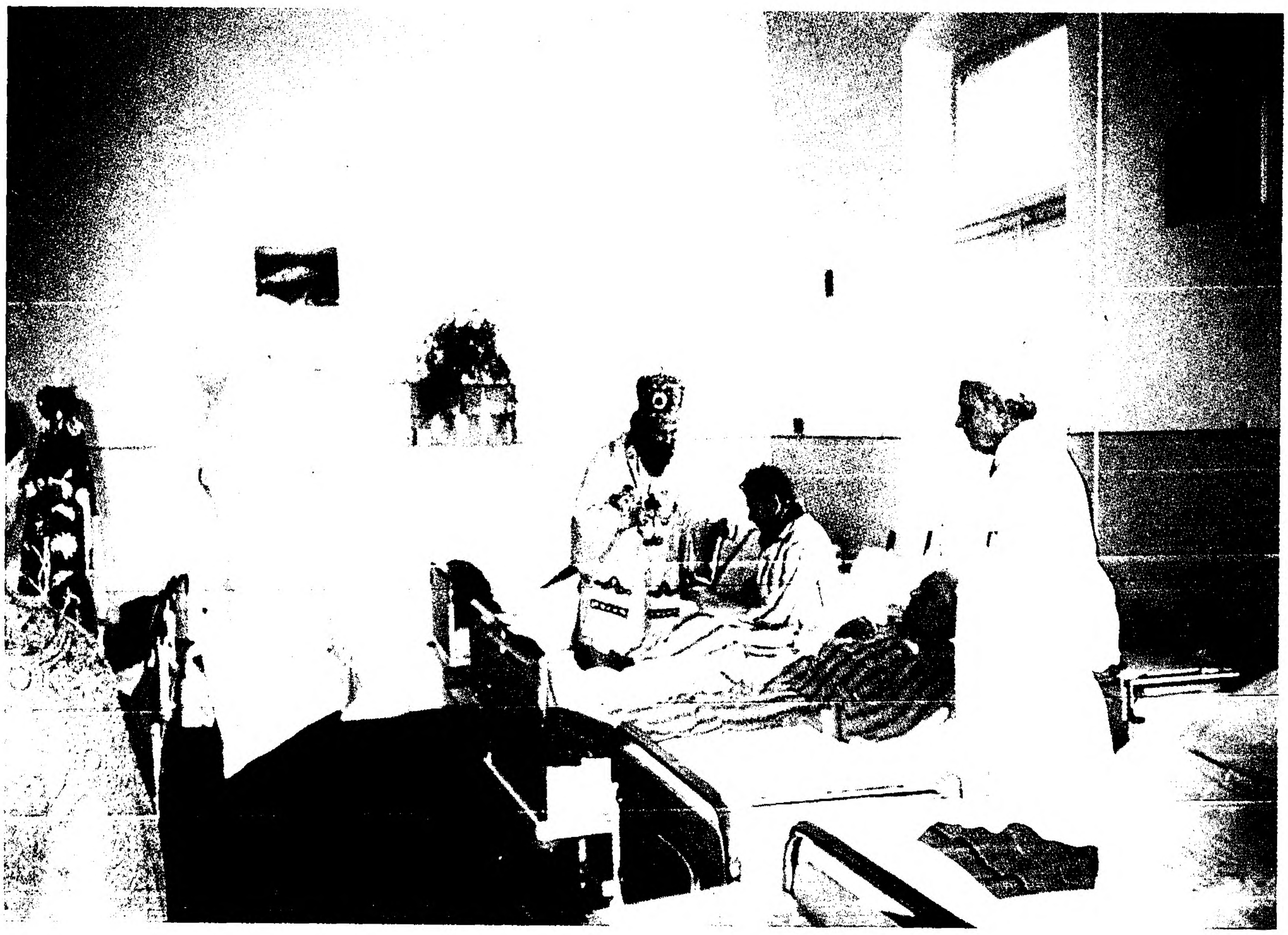

Spre vindecarea sufletească a celor aflaţi în detenţie s-a ctitorit capela "Sf. Apostoli Petru şi Pavel" din incinta Penitenciarului Iaşi, a cărei sfinţire s-a făcut la 23 octombrie 1994.

Poporul lui Dumnezeu

Fiecare fiu al Bisericii intră, prin Taina Sfântului Botez, în comuniunea iubirii lui Hristos şi primeşte pecetea darului Duhului Sfânt. Conştientizarea şi punerea în lucrare a acestei demnităţi spirituale face ca mirenii, poporul lui Dumnezeu, să aibă un rol specific în viaţa comunităţii dreptmăritoare.

Constituirea asociaţiilor creştine din care fac parte atât clerici, cât şi mireni, înseamnă un sprijin deosebit în activitatea pastoral-misionară.

La Iaşi îşi desfăşoară activitatea, în prezent, următoarele asociaţii religioase patronate de Biserică: Frăţia Ortodoxă Română (FOR) - filiala Iaşi; Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române (SONFER); Asociaţia Medicilor şi Farmaciştilor Ortodocşi din România (AMFOR); Asociaţia Studenţilor Creştini Ortodocşi din România (ASCOR) - filiala Iaşi; Asociaţia religioasă "Oastea Domnului".

Membrii asociaţiei ASCOR sunt studenţi care se pregătesc pentru diferite profesii, însă ceea ce îi apropie este credinţa Ortodoxă şi dorinţa de înduhovnicire a vieţii lor. Programele la care participă sunt întotdeauna bogate, variate şi instructive: conferinţe şi simpozioane cu tematică spirituală, pelerinaje la biserici şi mănăstiri, vizite în spitale, case de copii, cămine de bătrâni, centre pentru bolnavi cu deficienţe psiho-motorii.

Conferinţele organizate de Frăţia Ortodoxă Română în aula Bibliotecii Centrale "M. Eminescu" - Iaşi au avut întotdeauna un public numeros, datorită tematicilor abordate şi valorii invitaţilor care au prezentat subiectele respective.

Ecumenismul - dar al reconcilierii

Mărturisitoare a dreptei credinţe apostolice, Biserica Ortodoxă Română este deschisă dialogului sincer cu toate Bisericile şi confesiunile creştine care împărtăşesc credinţa că împăcarea şi reconcilierea sunt daruri şi porunci ale lui Dumnezeu.

Desigur, în relaţiile inter-creştine Bisericile Ortodoxe surori sunt cele care au un loc privilegiat. Vizitele reciproce între ierarhi şi credincioşi din România şi din Grecia sunt prilejuri de apropiere şi cooperare, în bucuria credinţei împărtăşite în comun.

În fotografia de mai sus I.P.S. Mitropolit Procopios de Nea Krini şi Kalamaria, împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel, sunt oaspeţii credincioşilor din parohia Victoria, jud. Botoşani.

Pentru oaspeţii din străinătate, mănăstirile sunt cartea de vizită cea mai fidelă a spiritualităţii româneşti.

I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, membru în conducerea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, participă, în calitate de reprezentant al Patriarhiei Române, la întruniri şi seminarii internaţionale organizate de forul ecumenic mondial sau de Conferinţa Bisericilor Europene.

MITROPOLIA MOLDOVEI SI BUCOVINEI

MOMENT DE RECUNOŞTINŢĂ ADUSĂ LUI DUMNEZEU

Pr. *Nicolae Dascălu*

Memoria e proiecţia interioară a timpului, umanizarea ceasornicului universal, ochiul care caută privirea şi descoperă lucrarea mai presus de înţelesuri a lui Dumnezeu în lume. Întoarcerea către sine, din timp în timp, constituie răstimpul reflexiei, care actualizează trecutul şi străbate cu razele luminoase ale faptei zarişte a viitorului. Această şansă a împărtăşirii de sublim este exprimată în calendarul ortodox prin încărcătura spirituală specifică fiecărei zile dintr-un an, prin unicitatea şi noutatea ce se crează din relaţia persoanelor ca subiecte de comuniune în lumina veşniciei, în bucuria sărbătorii.

Adăugând semnificaţiei universale a sărbătorilor creştine prinosul de smerită mulţumire şi recunoştinţă faţă de Dumnezeu, evenimentele aniversare din viaţa Bisericii sunt clipe în care obştea dreptmăritoare mărturiseşte în rugăciune că dătătorul a tot binele şi împlinitorul tuturor strădaniilor este Hristos, Mirele Bisericii, care încredinţează oamenilor, fiecăruia după putinţă, slujire sfântă şi demnitate cerească. În chip cu totul deosebit, momentele sărbătoreşti legate de persoana întâistătătorului unei eparhii contribuie la actualizarea conştiinţei că paternitatea spirituală a Chiriarhului este pentru toţi fiii duhovniceşti icoana legăturii vii, în Duhul Sfânt, cu Arhiereul cel veşnic. La 1 iulie 1995 s-au împlinit 5 ani de când Înalt Prea Sfinţia Sa Daniel, ales la 7 iunie 1990 de Colegiul Electoral Bisericesc ca Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, a fost întronizat la Iaşi, în cadrul unei ceremonii la care au participat, alături de P.F. Patriarh Teoctist, ierarhi, preoţi şi numeroşi credincioşi. Recitind acum cuvântul rostit în ziua întronizării de Arhipăstorul nostru şi făcând retrospectiva realizărilor, constatăm că principiile de atunci sunt dezvoltate şi îmbogăţite prin multe împliniri, care sunt totodată deschideri şi

posibilităţi noi de slujire. Tinereţea ierarhului, erudiţia şi experienţa ecumenică a profesorului de teologie, înţelepciunea monahului au însufleţit viaţa bisericească din Moldova, semănând în inimile păstoriţilor mângâiere, speranţă şi binecuvântare. Viziunea profund spirituală asupra întregii lucrări pastorale a făcut ca în toate domeniile de activitate să se producă înnoiri esenţiale. La temelia tuturor împlinirilor (ctitorii noi, biserici şi mănăstiri, şcoli teologice, instituţii filantropice, asociaţii creştine) I.P.S. Mitropolit Daniel a pus, pe lângă pricepere, dăruire şi râvnă, multă iubire: iubire jertfelnică pentru Biserica cea sfântă a lui Hristos şi iubire părintească pentru toţi fiii duhovniceşti.

"Din întâmplare", căci aşa rânduieşte Dumnezeu, cunoscătorul adâncului inimilor oamenilor, aniversarea de la 1 iulie a fost însoţită de alte evenimente memorabile, elocvente în privinţa multitudinii şi complexităţii activităţilor ce se desfăşoară în prezent la Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, urmând trei linii directoare principale:

a) mărturisirea credinţei ortodoxe în contextul dialogului ecumenic şi al spaţiului cultural contemporan, rezultat în urma schimbărilor politico-sociale din anul 1989;

b) redescoperirea şi cultivarea valorilor autentice ale credinţei creştine, educarea tinerei generaţii de teologi în duhul aprofundării duhovniceşti a Sfintei Scripturi, urmând tradiţia patristică filocalică a teologiei ca teologhisire;

c) slujirea unităţii şi identităţii naţionale a poporului român, datorie de conştiinţă a Bisericii noastre dreptmăritoare.

Astfel, în perioada 30 iunie - 2 iulie, a avut loc la Iaşi prima conferinţă interteologică de după 1989, organizată de Asociaţia Ecumenică a Bisericilor din România (AIDROM) şi de Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, cu participarea Bisericilor: ortodoxă, romano-catolică, greco-catolică şi reformată. Adresându-se celor prezenţi, în dimineaţa zilei de 30 iunie, la deschiderea lucrărilor conferinţei, P.F. Patriarh Teoctist a subliniat: *"... Nu fără emoţie reluăm firul pierdut cu câţiva ani mai înainte... Este mare vrednicia acelora care s-au gândit să redobândim ceea ce noi aveam, chiar în condiţiile vitrege ale comunismului ateist, dialogul între fraţi... Vedem în acest început nou lucrarea Sfântului Duh în Bisericile noastre şi în lume, vedem că El este prezent, aşa cum Mântuitorul a făgăduit când S-a înălţat la cer, că rămâne cu noi şi lucrează împreună cu noi... Felicit pe toţi părinţii şi domnii profesori prezenţi şi pe*

organizatorii de aici, de la Iaşi, colaboratorii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Daniel, pentru condiţiile în care se deschide această conferinţă teologică interconfesională... Dumnezeu să binecuvânteze acest început şi să lumineze fiecare cuget, din cei care participă, spre a sluji unitatea în Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos".

În cursul după-amiezii aceleiaşi zile Patriarhul României, însoţit de I.P.S. Mitropolit Daniel, împreună cu I.P.S. Antonie, Mitropolitul Ardealului, I.P.S. Nestor al Olteniei, I.P.S. Petru, locţiitor de Mitropolit al Basarabiei, P.S. Eftimie, Episcopul Romanului şi Huşilor, P.S. Episcop Calinic al Argeşului au binecuvântat deschiderea lucrărilor ***Congresului mondial al refugiaţilor şi descendenţilor acestora din teritoriile româneşti ocupate de fosta URSS***. În spiritul respectului faţă de adevăr şi al iertării creştine, Biserica noastră deplânge suferinţele celor îndepărtaţi cu forţa de glie şi de neam, stăruind în rugăciune ca dreptatea lui Dumnezeu să biruiască nedreptăţile săvârşite de oameni. Vecinătatea teritorială dintre cele două eparhii româneşti, una având reşedinţa la Iaşi, iar cealaltă la Chişinău, reactivată în 1992 dar, în mod nejustificat, nerecunoscută încă de autorităţile laice, face ca să existe o strânsă legătură spirituală, binecuvântată de crucea din mâna dreaptă a Voievodului Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Biblioteca ecumenică "Dumitru Stăniloae" este cea mai nouă parte a Bibliotecii mitropolitane, împlinirea unui testament faţă de îndrumătorul spiritual al I. P. S. Mitropolit Daniel, după cum reiese şi din textul înscris în marmură la intrare: ***"Cu ajutorul Preasfintei Treimi şi prin dărnicia unor prieteni din ţară şi străinătate, am înfiinţat această bibliotecă teologică şi am închinat-o memoriei părintelui nostru spiritual, Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae (1903 - 1993), care ne-a învăţat să cultivăm seminţele cereşti ale Ortodoxiei în rodirea ei ecumenică, pentru ca Teologia să fie conştiinţa unităţii Bisericii întru dreapta credinţă şi ştiinţă a vieţii veşnice"***. Rod al mai multor ani de muncă, biblioteca a fost sfinţită de către P.F. Patriarh Teoctist, donator principal pentru fondul de început al acestui aşezământ cultural, în prezenţa membrilor Comisiei Naţionale Ecumenice, a profesorilor şi studenţilor de la Facultatea de Teologie din Iaşi. Aşa a început ziua de 1 iulie, cu un dar făcut tuturor iubitorilor de carte teologică de către Arhipăstorul Moldovei şi Bucovinei şi cu o bucurie făcută dăruitorului de către Patriarhul ţării, care a venit să binecuvânteze împlinirile din aceşti 5 ani.

La ora 12.00 mulţimea clericilor şi credincioşilor a însoţit pe înalţii ierarhi în Catedrala mitropolitană, unde I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei a săvârşit, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, slujba de Te-Deum. După ce a rememorat în cuvinte emoţionante ziua de 1 iulie 1990, când un tânăr membru al Sf. Sinod era întronizat în scaunul mitropolitan de la Iaşi, vacant de aproape 4 ani, I.P.S. Mitropolit Nestor a felicitat pe Întâistătătorul Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei pentru toate realizările de până acum, transmiţând urări de noi şi bogate împliniri.

În cuvântul rostit cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a spus: *"...Aceşti cinci ani care s-au scurs în caierul vremii ne-au adus din nou aici, aşa cum e frumos, cum e tradiţia noastră românească la momentele mai de seamă, să mulţumim lui Dumnezeu, căci mulţumire însemnează şi Liturghia noastră, pe care o săvârşim mereu, Sfânta Euharistie. Şi astăzi, noi împreună celebrăm această euharistie sufletească, de credinţă, după cuvântul Sfintei Evanghelii pe care am ascultat-o acum: "Aveţi credinţă în Dumnezeu."* (Marcu 11, 22).

Trei dimensiuni ale slujirii noastre: ***păstrarea credinţei în Dumnezeu, rugăciunea şi roadele ei,*** *şi* ***grija faţă de Dumneavoastră****, iubiţi credincioşi, au constituit mărturiile pentru care Sf. Sinod şi măritul Colegiu Electoral Bisericesc, în 1990, l-au ales în acest jilţ arhipastoral istoric al Moldovei pe tânărul de atunci, teolog şi ierarh al Bisericii noastre, Daniel. A venit la un munte de îndatoriri pastorale, misionare, administrative...*

Am fost împreună cu slujitorii Catedralei de aici ani de zile, cu slujitorii mănăstirilor, şi mai ales în dragostea şi rugăciunea credincioşilor moldoveni. După cinci ani, am găsit aici la Iaşi spor duhovnicesc, nu numai temelii de biserici ci şi biserici terminate, nu numai reviste, manuale şi studii de teologie, ci şi întemeieri de biblioteci. Atunci când cineva se gândeşte la carte, la ctitorirea unei biblioteci, trebuie să ştim că ne aflăm pe o treaptă remarcabilă a muntelui acesta înalt...

Sunt aşadar motive de bucurie, sunt motive de a vedea că ierarhii şi credincioşii, profesorii între care ne găsim acum, şi-au închinat şi îşi închină eforturile lor slujirii sfintei noastre Biserici.

Credinţa aceasta puternică, fierbinte, în puterea lui Dumnezeu, rugăciunea deopotrivă de fierbinte şi bunătatea sufletului de care a vorbit Sfânta Evanghelie de astăzi, a caracterizat şi caracterizează

personalitatea, lucrarea şi gândirea I.P.S. Mitropolit Daniel. Este ucenicul în sfânta Teologie al Părintelui profesor Dumitru Stăniloae, şi-a dobândit cunoştinţele teologice în ţară şi peste hotare, dar a renunţat la dulceaţa gândirii teologice şi acum îl avem alături şi împreună cu noi în urcuşul acesta al muntelui răspunderilor bisericeşti. Prin statura teologică a I.P.S. Sale a făcut şi face cunoscută, în cele mai înalte şi mai pretenţioase foruri internaţionale, demnitatea şi statornicia Ortodoxiei româneşti...

Să ne ajute Bunul Dumnezeu ca împreună să urcăm muntele acesta al îndatoririlor noastre, grele de purtat dar foarte frumoase. Părinţilor de la mănăstiri şi de la biserici, să vedeţi în această misiune frumuseţea ei, să nu-i vedeţi greutăţile; pentru că avem greutăţi în Biserica noastră, dar să trecem peste ele căci nimeni nu ne mai împiedică să vestim cuvântul Sf. Evanghelii, să sfinţim credincioşii. Să ieşim dintre zidurile sfintelor locaşuri, până în largul mării înviforate, să fie acolo preoţii cu cuvântul, cu binecuvântarea, cu sf. mir, ca împreună cu credincioşii, păstrătorii statornici ai Sfintei Ortodoxii, să urcăm acest munte al răspunderilor. Ne sunt mărturie preoţii şi profesorii care vă înconjoară, tineri toţi, şi Mitropolitul care a împlinit azi cinci ani de arhipăstorire face parte tot din generaţia tânără.

Îi dorim I.P.S. Mitropolit Daniel ani mulţi de arhipăstorire, spre a împlini ceea ce Duhul Sfânt şi Sfântul Sinod, noi toţi, preoţii şi credincioşii, aşteptăm de la Înalt Prea Sfinţia Sa. La mulţi ani!".

Adresându-se numeroşilor participanţi, personalităţi bisericeşti, autorităţi civile şi militare, binecredincioşi creştini, I.P.S. Mitropolit Daniel a spus:

"În această zi de mulţumire adusă lui Dumnezeu pentru binefacerile primite de la El, mă simt profund recunoscător acestei lucrări a lui Dumnezeu prin oameni. Este de fapt acest popas, cum Prea Fericirea Voastră subliniaţi foarte frumos, un moment de recunoştinţă, de mulţumire adusă lui Dumnezeu pentru lucrarea Lui în Biserica şi în ţara noastră. Dar cum Dumnezeu lucrează prin oameni, îndată după mulţumirea adusă lui Dumnezeu trebuie să aducem mulţumire şi celor prin care Dumnezeu ne ajută să săvârşim lucrarea Sa sfântă în Biserica Sa. De aceea, aş dori, cu profund respect şi cu adâncă dragoste fiască, să Vă mulţumesc Prea Fericirii Voastre pentru încrederea pe care mi-aţi acordat-o cu cinci ani în urmă şi pentru curajul cu care atunci ne-aţi pus pe umeri această

răspundere foarte grea, într-o Mitropolie atât de binecuvântată de Dumnezeu. Foarte adesea, când văd chipurile mitropoliţilor înaintaşi, un fior de răspundere, de teamă sfântă ne cuprinde, pentru că trebuie să păzim odorul sfânt pe care l-am primit.

Prea Fericirea Voastră aţi slujit ca Arhipăstor al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei în acest scaun de la Iaşi, aţi făcut într-un timp foarte scurt o mulţime de lucruri bune şi sfinte, în vremuri foarte grele. De aceea, acum în libertate, răspunderea noastră se amplifică, pentru că fiecare dintre noi vom fi întrebaţi într-o zi: "Ce-ai făcut cu libertatea ta?". Din punct de vedere creştin, libertatea o are omul în măsura în care poate să arate iubirea faţă de Dumnezeu, faţă de semeni, faţă de Biserică, faţă de neam. De aceea, mulţumirea noastră este de profundă recunoştinţă pentru încredere şi pentru multul ajutor pe care ni l-aţi oferit. Foarte adesea simţeam nevoia să vă întreb, să vă consult cum trebuie să facem sau să hotărâm într-o privinţă sau alta. Am învăţat foarte mult de la Prea Fericirea Voastră, pentru că aveţi deodată un simţ pastoral, o dragoste părintească şi un profund simţ al răspunderii. Când vedem fiorul răspunderii pc care îl aveţi pentru Biserică, ne dăm seama că slujirea pe care o avem nu este una obişnuită, ci este una sacră, sfântă. Prea Fericirea Voastră insuflaţi întregului Sfânt Sinod şi, mai ales, generaţiei mai tinere, acest simţământ al răspunderii sfinte, această grijă permanentă, această preocupare de a răspunde nevoilor credincioşilor.

Vă mai mulţumim Prea Fericirii Voastre pentru că, deşi din altă regiune, mi-aţi încredinţat spre păstorire, împreună cu Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi măritul Colegiu Electoral, un popor de la care orice ierarh are mult de învăţat, un popor jertfelnic şi evlavios, un popor răbdător şi cald la suflet. Bunătatea copleşitoare a credincioşilor din Moldova ne schimbă felul de a gândi, felul de a lucra, şi toată teologia converge, aici în Moldova, la constatarea că sfinţenia pe care o pune Dumnezeu în oameni este mai întâi bunătate şi evlavie. De aceea, sunt profund recunoscător, căci întâlnind pretutindeni sufletele credincioşilor moldoveni învăţăm că doctoratele se verifică şi se adâncesc numai în întâlnirea cu obştea credincioşilor, a Prea Cuvioşilor Părinţi şi a Prea Cuvioaselor Maici, a tinerilor, a factorilor responsabili din această parte a ţării care poartă în ei, cu blândeţe şi smerenie, o lumină sfântă, aceea a prezenţei cerului în inimile oamenilor de pe pământ.

Mulţumim, de asemenea, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nestor,

care, aşa după cum spunea I.P.S. Sa, "se întâmplă să fie aici", dar întâmplarea are întotdeauna un sens profund, care vine de la Dumnezeu. Întâmplarea a făcut ca atunci când am fost hirotonit episcop - vicar la Timişoara să fiu hirotonit tocmai de Înalt Prea Sfinţia Voastră, iar la instalarea noastră, acum 5 ani, aţi fost prezent şi ne-aţi produs o mare bucurie. Astăzi, când are loc la Iaşi şi Congresul refugiaţilor din Basarabia, Bucovina de nord, ţinutul Herţa şi Transnistria, prezenţa I.P.S. Voastre este plină de semnificaţii, îndemnându-ne să avem mai multă receptivitate, mai multă dragoste şi, poate, mai multe eforturi pentru unitatea în cuget şi simţiri a românilor care prin vitregia vremii au fost despărţiţi de noi.

Mulţumim, de asemenea, tuturor ierarhilor din Sfântul Sinod, mai ales celor prezenţi aici. Mulţumim Prea Sfinţitului Eftimie de la Roman, pe care noi, cu mult respect şi, în acelaşi timp, cu familiaritate îl numim "papa de la Roman", pentru că este ca un părinte bun, ca un bunic, un mare sfătuitor şi mai ales un suflet bun, care nu-şi pierde niciodată umorul, ceea ce arată că a trecut prin multe greutăţi dar a păstrat totdeauna speranţa creştină.

Mulţumim Prea Sfinţitului Calinic, Episcop al Argeşului, care este moldovean de la Cracăul Negru, din părţile Neamţului, şi care vine cu drag acasă. Mulţumim Prea Sfinţitului Calinic Botoşăneanul, care ne ajută în toată lucrarea noastră de aici, căci împărţim greutatea datoriilor dar şi bucuriile harului lui Dumnezeu care lucrează în oameni atunci când ei se apropie de slujirea sfântă a lui Hristos în Biserică.

Mulţumim Părinţilor consilieri, care niciodată n-au vorbit de 8 ore de lucru. Deşi majoritatea sunt căsătoriţi, având familii şi copii, foarte adesea îi întâlnim la orele 10, 11 sau 12 din noapte încă lucrând la birou.

Mulţumim Părinţilor slujitori de la această Catedrală, tuturor Părinţilor stareţi şi Maicilor stareţe, monahilor şi monahiilor din întreaga eparhie, pentru exemplul ascultării, al evlaviei, al jertfelniciei în păstrarea şi promovarea dreptei credinţe şi în urcuşul spre Înviere, spre mântuirea sufletului şi a neamului nostru.

Nu putem uita aici însă noua facultate de Teologie, părinţii profesori şi domnii profesori, care lucrează aici pentru a răspândi lumina credinţei dreptmăritoare şi a forma generaţii de slujitori ai altarelor, profesori de Religie, asistenţi sociali, conservatori şi

restauratori de artă bisericească. Cei 1200 de studenţi şi studente aşteaptă de la cei 100 de profesori ai noştri, clerici şi mireni, lumina Evangheliei şi a ştiinţei dobândite prin osteneală. Foarte mult am învăţat din râvna lor şi din râvna, dăruirea şi jertfelnicia celor patru asociaţii creştine laice (ASCOR - Asociaţia Studenţilor Creştini Ortodocşi din România, FOR - Frăţia Ortodoxă Română, SONFER - Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor din România, AMFOR - Asociaţia Medicilor şi Farmaciştilor Ortodocşi din România). Am adus uneori câte o idee şi în foarte scurt timp am văzut-o realizată. Dacă nu era râvna lor, jertfelnicia şi dragostea lor pentru Biserică şi neam, nu am fi realizat aproape nimic.

Deci, tuturor slujitorilor Bisericii, clerici şi mireni, tuturor credincioşilor, le datorăm ceea ce este bun aici, iar ceea ce lipseşte se datorează lipsurilor, păcatelor şi neputinţelor noastre.

Aş dori, de asemenea, să mulţumesc cu adâncă recunoştinţă Domnului Prefect, Domnului Director al Prefecturii, tuturor autorităţilor locale şi judeţene care ne-au înţeles şi ne ajută, şi a căror iubire şi preţuire o simţim foarte adesea. Armata, care este totdeauna cu noi, acum, în timp de pace, s-a apucat să picteze biserici. Ofiţerii şi ostaşii ne ajută foarte mult. Ne gândim că, de fapt, Armata nu face ceva nou, ci redescoperă tradiţia venind de la Ştefan cel Mare şi Sfânt, în care militarii împreună cu poporul zideau biserici şi mănăstiri.

Mulţumim tuturor celor care ne-au încurajat, din alte Biserici, care ne-au stimulat într-un fel sau altul, în promovarea relaţiilor ecumenice, şi n-aş dori să uit pe cei mulţi, muncitorii care şi astăzi au lucrat la construirea de biserici, la Centrul cultural-pastoral de la Durău, la zidirea bisericii de la Vlădiceni şi, desigur, la restaurarea clădirii "Veniamin Costachi".

Tuturor le mulţumim şi le rămân îndatorat, rugând pe Bunul Dumnezeu să le dăruiască păstorilor şi credincioşilor ani mulţi şi fericiţi, şi în mod deosebit Prea Fericitului Părinte Patriarh, care rămâne pururea tânăr".

În continuarea ceremoniei din Catedrala mitropolitană a urmat depunerea jurământului de credinţă pentru absolvenţii Facultăţii de Teologie Ortodoxă din cadrul Universităţii "Alexandru Ioan Cuza" - Iaşi, promoţia 1995. Este şi aceasta o premieră, fiindcă până acum acest legământ de o importanţă covârşitoare pentru fiecare slujitor al Bisericii avea loc într-o sală de curs sau într-un birou. Credem că este

bine să se păstreze modalitatea de anul acesta, deoarece orice slujire bisericească izvorăşte de la Sf. Masă a Altarului. În numele profesorilor şi studenţilor a vorbit P.C. Pr. conf. dr. Petre Semen, decanul Facultăţii.

La agapa comună, desfăşurată în sala de festivităţi "Iustin Moisescu", au fost invitaţi, alături de înalţii ierarhi şi participanţii la Conferinţa interteologică, toţi salariaţii Centrului eparhial.

În cursul după-amiezii, I.P.S. Mitropolit Daniel a însoţit pe P.F. Patriarh Teoctist în zona Botoşani, ţinutul de obârşie al Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, acolo unde revine de fiecare dată cu pioşenia şi iubirea de părinţi şi de pământul străbun, care i-au călăuzit paşii din fragedă pruncie.

Dacă se fac bilanţuri în viaţa Bisericii este pentru că orice efort trebuie preţuit, orice osteneală binecuvântată, tocmai pentru că avem credinţa că privind către cer nu ne este indiferent nimic din ceea ce ne este aproape şi ne poate înălţa. La 5 ani de arhipăstorire ai I.P.S. Mitropolit Daniel, Biserica din Moldova şi-a redobândit, în libertate, demnitatea de odinioară. A contribuit la aceasta, în modul cel mai deplin, lucrarea lui Dumnezeu prin cuvântul, rugăciunea şi lucrarea Chiriarhului nostru. Fineţea şi profunzimea cugetării teologice, darul înălţării sufletelor ce i se alătură în rugăciune, experienţa ecumenică şi inteligenţa practică, specifică românilor din Transilvania şi Banat puterea de a aduce bucurie curată în inimi sunt calităţi care schiţează portretul Mitropolitului Moldovei şi care transmit tuturor păstoriţilor încredere şi binecuvântare.

De aceea, cu dragoste şi respect, rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să păzească mereu pe Arhipăstorul nostru "întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învăţând cuvântul adevărului".

TEOLOGIA ACADEMICĂ
ŞTIINŢĂ A BUCURIEI NETRECĂTOARE

Pr. lect. *Gheorghe Popa*

Aniversarea a cinci ani de slujire devotată şi plină de roade a Înalt Prea Sfinţitului Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei este şi pentru slujitorii aşezământului teologic din Moldova un prilej de întâlnire comunitară cu Părintele lor duhovnicesc, în orizontul tainic al timpului şi spaţiului liturgic. În lumina acestui orizont, trecutul nostru lucrător nu reprezintă doar o realitate istorică şi arheologică, ci o anamneză pnevmatică. Cu alte cuvinte timpul care a trecut de la sosirea Părintelui Mitropolit Daniel în capitala Moldovei, timp ce s-a întrupat de fapt în ctitorii purtătoare de istorie şi cultură românească, trebuie actualizat într-un prezent al participării noastre la comuniunea tuturor sfinţilor.

Unul din primele gânduri care l-au urmărit pe Înalt Prea Sfinţia Sa în drumul său spre Iaşi a fost acela de a reorganiza învăţământul teologic universitar. Întru concretizarea acestui gând s-a angajat cu întreaga sa fiinţă, pătrunsă de modestia şi evlavia profundă, specifică poporului român dintotdeauna, dar şi de rigoarea spirituală, entuziasmul creator şi transfigurator al marilor ctitori.

Aşa se face că la 15 octombrie 1990, într-o atmosferă de adâncă bucurie duhovnicească, s-au deschis din nou porţile Facultăţii de Teologie. Bucuria a fost mare şi pentru faptul că, după mulţi ani de speranţă şi aşteptare rugătoare, au putut fi iarăşi împreună, în sanctuarul limbii materne, tineri studenţi şi studente de dincoace şi de dincolo de Prut, din Basarabia şi Bucovina.

În cuvântul de deschidere oficială a cursurilor, Părintele Mitropolit Daniel a dat o nouă definiţie teologiei academice şi a subliniat în acelaşi timp coordonatele principale ale acesteia, în noul context istoric întru care este chemată să-şi împlinească misiunea[1].

---

[1] Cuvânt festiv la deschiderea oficială a cursurilor Facultăţii de Teologie din Iaşi. Vezi Pr. asist. Gheorghe Popa, *O clipă îndelung aşteptată: deschiderea cursurilor la Institutul teologic universitar din Iaşi*, în

1. **Teologia este ştiinţa bucuriei netrecătoare**

Dând teologiei această definiţie, Înalt Prea Sfinţitul Daniel propunea de fapt o cale de înnoire pentru învăţământul teologic românesc.

Cu intuiţia specifică a teologului harismatic, Înalt Prea Sfinţia Sa a sesizat că, în ultimul timp, teologia universitară a devenit mai mult o ştiinţă despre Dumnezeu şi mai puţin o comuniune în rugăciune cu El. Această mutare de accent în reflecţia teologică riscă să submineze din interior vocaţia specifică pe care învăţământul teologic o are în cadrul învăţământului universitar. De aceea, fără să conteste caracterul ştiinţific al teologiei, Părintele Mitropolit afirma că Teologia este "ştiinţă", dar o ştiinţă cu totul aparte în spaţiul Universităţii. Ea este "ştiinţa originii şi finalităţii lumii, susţinută de iubirea lui Dumnezeu. Întreaga existenţă nu este întâmplătoare. Ea are o finalitate. Iar scopul şi finalitatea ei sunt legate de iubire, pentru că Dumnezeu este iubire şi bucurie veşnică. De aici derivă faptul că teologia este ştiinţa bucuriei netrecătoare"[2].

Parafrazând un mare teolog apusean, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel considera că un teolog nu poate face teologie decât în stare de bucurie. Dar bucuria de a face teologie nu se identifică cu plăcerea sau cu simpla dorinţă de a-L cunoaşte pe Dumnezeu. Ca în toate ştiinţele "bucuria adevărată este bucuria roadelor. Orele multe de laborator pentru oricare savant sunt parte componentă din pregătirea bucuriei pe care o are când realizează ceva. În acest sens Facultatea de teologie trebuie să aibă în vedere sporirea bucuriei, mai ales în vremea noastră când lumea a pierdut sensul bucuriei. Teologia trebuie să deschidă sufletul omenesc spre Dumnezeu - izvorul bucuriei. Dacă nu suntem conştienţi de acest lucru nu vom înţelege lumea căreia trebuie să-i slujim şi care este întristată. Să aducem speranţă unde e deznădejde; iubire şi comuniune unde este dezbinare şi ură; demnitate unde demnitatea umană a fost uitată sau desconsiderată"[3].

Aceste gânduri ale Înalt Prea Sfinţitul Daniel ne dezvăluie intensa sa preocupare pentru formarea unei conştiinţe teologice responsabile şi deschise creator spre lume. Teologia nu trebuie să fie

---

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, nr. 5-6, octombrie - decembrie, 1990, p. 117.

[2] **Ibidem**, p. 123.

[3] **Ibidem**.

o sumă de concepte şi propoziţii învăţate mecanic, ci o experienţă existenţială, o epicleză conştientă a fiecărei generaţii. De aceea ea trebuie să aibă trei dimensiuni fundamentale: duhovnicească, pastorală şi misionară.

2. **Teologia trebuie să aibă o dimensiune duhovnicească**

Teologia academică s-a născut în Biserică şi a fost călăuzită de credinţa şi experienţa duhovnicească a tuturor generaţiilor de creştini. De aceea, la Facultatea de teologie "cursurile nu vor începe niciodată înainte de a merge la biserică, de a face acea "lucrare de laborator" care e întâlnirea cu Dumnezeu în rugăciune. [...] Nimeni nu poate învăţa pe alţii dacă nu cunoaşte el însuşi ceea ce învaţă, dacă nu trăieşte întâlnirea cu Dumnezeu în rugăciune. Şi câtă bucurie nu se află în textele rugăciunilor Bisericii alcătuite de sfinţi! Sfinţii Părinţi spuneau: "Dacă eşti teolog roagă-te". Toate ştiinţele au ca obiect de studiu diferite domenii, dar studiul teologiei este Însuşi Dumnezeu şi iubirea Sa pentru lume. Şi Dumnezeu nu poate fi cunoscut decât în stare de rugăciune, de comuniune cu El"[4].

Deci Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel este convins că nu se poate face teologie fără rugăciune. Aceasta face parte integrantă din programul de învăţământ şi din formarea celor care studiază teologia. Aşa cum nu se poate concepe respiraţie fără aer, la fel nu se poate concepe teologie adevărată fără rugăciune. Rugăciunea reîmprospătează mereu conştiinţa reflexivă a teologului şi pregăteşte sufletul pentru slujirea lui Dumnezeu şi a oamenilor. Scepticismul modern a făcut tot ce era posibil pentru a diminua importanţa rugăciunii şi cu toate acestea oamenii credincioşi găsesc timp să se roage, pentru că rugăciunea corespunde unei necesităţi spirituale. De aceea, spunea Părintele Mitropolit, se aşteaptă astăzi de la teologia ortodoxă să fie şi mai mult o teologie a rugăciunii, a experienţei duhovniceşti pe care au avut-o sfinţii. Se aşteaptă ca aprofundarea spiritualităţii ortodoxe să aducă un nou spor efortului ecumenic de refacere a unităţii creştine, o reînduhovnicire a teologiei europene, care a devenit o ştiinţă cerebrală"[5].

---

[4] **Ibidem**, p. 124.

[5] **Ibidem**.

3. **Teologia trebuie să aibă o dimensiune pastorală**

Reaşezarea teologiei academice în orizontul rugăciunii şi al experienţei duhovniceşti are ca scop reînnoirea activităţii pastorale a Bisericii, pentru a putea răspunde nevoilor urgente ale credincioşilor de astăzi. În acest sens Înalt Prea Sfinţitul Daniel consideră că a fi preot al timpului tău este nu numai un îndemn, ci o cerinţă dintotdeauna, impusă de slujirea mântuitoare a Bisericii în contexte şi vremuri diferite. De pildă nu poţi ieşi specialist în teologia secolului IV fără să te preocupe problemele zilelor noastre, nevoia de mântuire şi sfinţire a creştinilor de azi.

De aceea, teologia în dimensiunea sa pastorală "înseamnă a hrăni spiritual pe om, ţinând seama de foamea sa existenţială şi materială, de suferinţele şi problemele sale concrete. O teologie pastorală aplică principiile credinţei ţinând seama de persoane şi de situaţii concrete, diverse şi noi. Ea promovează redescoperirea valorii infinite a fiinţei umane. Teologia este pastorală când se exprimă ca o răspundere sfântă pentru viaţa şi mântuirea fiecărui om"[6].

4. **Teologia trebuie să aibă o dimensiune misionară**

Pentru ca dimensiunea pastorală a teologiei să se poată realiza deplin, trebuie să fie însoţită şi de dimensiunea ei misionară. Pentru Înalt Prea Sfinţitul Daniel aceasta înseamnă, în primul rând, grija de a transmite iubirea răstignită a lui Hristos tinerei generaţii sau adulţilor care au uitat-o. "Secularizarea modernă se manifestă şi ca o slăbire a credinţei şi a vieţii spirituale. Mulţi dintre oamenii zilelor noastre au uitat rugăciunea sau au pierdut practica ei ritmică. Mulţi dintre ei nu sunt necredincioşi, dar se roagă foarte puţin sau deloc. Ei nu neagă existenţa lui Dumnezeu, dar au uitat sau nu ştiu cum să-L întâlnească în rugăciune. Deci teologia trebuie să ajute pe oameni să poată simţi că Dumnezeu îi iubeşte. Teologia este chemată să ajute fiecare fiinţă umană care poartă chipul lui Dumnezeu să-şi descopere posibilităţile de dialog şi comuniune cu Cel al Cărui chip îl poartă, dar şi cu semenii, cu ceilalţi oameni. În acest sens teologia va fi ştiinţa mântuirii oamenilor, deci şi a neamului nostru. Teologia în dimensiunea sa misionară este o ştiinţă a vindecării sufletelor bolnave de înstrăinare şi neîncredere, de lipsa de experienţă a prezenţei lui Dumnezeu în viaţa zilnică. Teologia este deci o ştiinţă a vindecării de

---

[6] **Ibidem**.

izolare prin promovarea iubirii şi întrajutorării frăţeşti, ce derivă din credinţă. Astfel poporul lui Dumnezeu, obştea credincioşilor, îşi recapătă legătura cu cerul şi armonia sufletească"[7].

În această inspirată desfăşurare de gând a Înalt Prea Sfinţitul Daniel descoperim prezenţa implicită a unui diagnostic al societăţii româneşti în ansamblul său, care în perioada comunistă totalitară a fost supusă unor mari frustări şi constrângeri ideologice prin violarea sistematică a drepturilor umane fundamentale. Teologia academică prin cele trei dimensiuni ale sale poate să contribuie la restaurarea şi înnoirea societăţii româneşti. Dar pentru aceasta este necesar ca "teologia noastră să fie ca stejarii Moldovei! Ştiţi care este secretul coroanei largi a unui stejar? Ea corespunde rădăcinilor sale adânc înfipte în pământ. Tot aşa şi teologia noastră ortodoxă se va deschide spre marile probleme care frământă azi lumea numai în măsura în care va lua în serios evlavia şi rugăciunea poporului nostru, tradiţia sa creştină aproape bimilenară. Numai aşa va putea aduce ea ceva ziditor pentru Apus şi celelalte Biserici creştine. Şi vom şti să primim de la ele, cu discernământ, ceea ce e autentic şi bun. Deci condiţia deschiderii spre universal este adâncirea şi fructificarea darurilor noastre proprii..."[8].

Dacă teologia academică trebuie să fie ca stejarul care se deschide spre cer, pe măsura înrădăcinării sale în pământ, atunci ghinda, din care pot să crească ramuri înnoite ale teologiei contemporane, este această reflecţie teologică profundă cuprinsă în cuvântul rostit de I.P.S. Daniel la deschiderea Facultăţii de teologie din Iaşi. Transpunerea lui în lucrarea de fiecare zi a profesorilor şi studenţilor teologi ar putea constitui cel mai frumos semn de preţuire şi recunoştinţă faţă de Înalt Prea Sfinţia Sa, care, dăruit de Dumnezeu cu vocaţia marilor sinteze creatoare, se străduie, cu timp şi fără timp, în spaţiul ecclesial al Binecuvântatei Moldove, "să deschidă spre lumină germenele unei teologii existenţiale şi doxologice după care suspină astăzi întreaga respirare a spaţiului românesc.

---

[7] **Ibidem**, p. 125.

[8] **Ibidem**.

ANTICIPAREA UNEI TEME ECUMENICE EUROPENE ÎN DIALOGUL ECUMENIC LOCAL

Pr. lect. *Gheorghe Popa*
Pr. asist. *Dan Sandu*

Împăcarea sau reconcilierea reprezintă restabilirea înţelegerii sau raporturilor de prietenie dintre două sau mai multe persoane, dar şi starea de har dintre oameni şi Dumnezeu, socotită fiind ca o *"creaţie din nou"*, a cărei harismă se transmite prin Botez: *"Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă... Iar toate sunt de la Dumnezeu, care ne-a împăcat cu Sine prin Hristos şi ne-a dat nouă slujirea împăcării. Pentru că Dumnezeu era întru Hristos, împăcând lumea cu Sine însuşi, nesocotindu-le greşelile lor şi punând în noi cuvântul împăcării..."* (II Corinteni 6, 17-19). Reconcilierea este un dar de la Dumnezeu pentru noi, dar şi o chemare al cărei mesaj trebuie să-l purtăm în creaţie.

La Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi, în perioada 30 iunie - 2 iulie 1995, a avut loc Conferinţa Naţională Ecumenică cu tema: *Reconcilierea în Hristos şi consecinţele spirituale pentru renaşterea omului şi a societăţii*, temă ce vine în întâmpinarea Conferinţei *Reconcilierea - dar al lui Dumnezeu şi început de viaţă nouă*, care va constitui obiectul reflecţiei teologice al viitoarei Adunări Ecumenice Europene ce se va desfăşura la Graz, în Austria, în anul 1997.

Iniţiativa organizării acestei Conferinţe aparţine Asociaţiei Ecumenice a Bisericilor din România (AIDRom) şi Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, încă din mai 1994.

Acest eveniment ecumenic naţional a fost precedat de trei întruniri pregătitoare, ce s-au desfăşurat cu participarea mai multor confesiuni creştine din România, fie cu statutul de membre, fie cu cel de observatori. La aceste întruniri s-au făcut numeroase referiri la rezultatele întrunirilor ecumenice precedente, în special după 1989, specificându-se ca viitoarele întruniri să aibe ca bază dorinţa sinceră

a partenerilor pentru un dialog interconfesional. Acest fapt presupune o abordare realistă a căilor şi obstacolelor care vin să sprijine sau stau în calea reconcilierii, mai ales sub raportul argumentaţiei teologice.

Scopul ei s-a conturat şi impus de la sine, încă înainte de a fi fost formulat: acela de a se ajunge la o cunoaştere mai profundă între instituţiile de învăţământ teologic superior din ţară, familiarizarea cu problemele pe care fiecare dintre confesiunile implicate în dialogul ecumenic le întâmpină în noul context democratic-pluralist şi, nu în ultimul rând, de a contribui la cunoaşterea realităţilor ecumenice internaţionale şi dezvoltarea relaţiilor inter-creştine, după colapsul sistemului totalitar.

Reconcilierea ca tematică generală se pretează la interpretări diferite şi incumbă o paletă extrem de largă de preocupări şi domenii de lucru; se poate vorbi, astfel, de reconcilierea între Biserici, între popoare, între oameni, între om şi natură şi, în mod cu totul excepţional, între om şi Dumnezeu, în Iisus Hristos. Acest ultim aspect reprezintă chintesenţa temei şi baza tuturor celorlalte aspecte, deoarece unde Hristos este prezent, barierele confesionale dispar.

Şi pentru că a fost un nou început, se cădea să fie într-un loc nou, o facultate tânără: Facultatea de Teologie din Iaşi, co-fondatoare a Universităţii "Al.I. Cuza" din Iaşi, în 1860, reînfiinţată apoi în 1990 sub oblăduirea Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei care a şi oferit găzduirea acestei conferinţe, prin purtarea de grijă a chiriarhului ei, Înalt Prea Sfinţitul Daniel.

Lucrările Conferinţei au început în ziua de 30 iunie cu o rugăciune comună în Biserica "Sfântul Gheorghe", paraclis al studenţilor teologi. A urmat apoi şedinţa plenară în sala de conferinţe "Dr. Iustin Moisescu", la care au fost prezenţi, pe lângă delegaţii facultăţilor de teologie ortodoxă, romano-catolică, protestantă şi greco-catolică, Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Înalt Prea Sfinţitul Daniel Ciobotea, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Înalt Prea Sfinţitul Lucian Mureşan, Mitropolitul greco-catolic de Alba Iulia şi Făgăraş, Monseniorul Petru Gherghel, Episcopul romano-catolic de Iaşi, Pr. Prof. Dr. Ioan Bria, Directorul Departamentului III, "Dreptate, Pace şi Integritatea creaţiei", din partea Consiliului Mondial al Bisericilor de la Geneva, Pr. Matti Sydoroff, Preşedintele Asociaţiei Ecumenice a Bisericilor din România, alţi ierarhi şi studenţi teologi.

În cuvântul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a subliniat, în mod deosebit, rolul pe care îl au facultăţile de teologie în formarea unei conştiinţe ecumenice responsabile în rândul clerului şi creştinilor fiecărei Biserici.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel, care este şi co-preşedinte al Comitetului de organizare a Adunării ecumenice europene de la Graz, a prezentat comunicarea *Ecumenismul: mişcare de reconciliere creştină*, în care a expus câteva coordonate ale dialogului ecumenic local în etapa actuală şi importanţa pe care acesta îl are în contextul mişcării ecumenice mondiale.

Părintele Matti Sydoroff a vorbit despre efortul pe care Asociaţia Ecumenică a Bisericilor din România îl face pentru cultivarea relaţiilor ecumenice locale şi şi-a exprimat dorinţa şi speranţa că acestă Conferinţă, organizată la Iaşi, va fi un început de bun augur pentru viitoarele întruniri inter-teologice.

În plenară au fost prezentate trei referate principale:[9]

1. *Reconcilierea în Hristos şi consecinţele ei pentru renaşterea morală şi spirituală a societăţii*, de Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, Decanul Facultăţii de Teologie Ortodoxă din Bucureşti;
2. *Renaşterea societăţii printr-un ecumenism adevărat: ecumenism şi prozelitism*, de Prof. Dr. Zoltan Galfy, de la Institutul Teologic Protestant Unic de Grad Universitar din Cluj;
3. *Principii ale ecumenismului: o perspectivă romano-catolică*, de Pr. Prof. Dr. Vladimir Petercă, de la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iaşi.

Aceste trei referate au răspuns temei propuse spre dezbatere şi, de aceea, au fost ascultate cu mult interes de către toţi participanţii. Ele au constituit baza discuţiilor din partea a doua a Conferinţei, când s-au făcut completări, consideraţii personale şi aprecieri remarcabile.

Încercăm, în cele ce urmează, o scurtă sinteză a acestor discuţii.

În primul rând, s-a subliniat faptul că reconcilierea este deja realizată, într-un mod obiectiv, în persoana divino-umană a lui Iisus Hristos, dar ea reprezintă, în acelaşi timp, o misiune permanentă a fiecărei Biserici creştine (Dl. prof. Zsolt Gere'b).

Într-adevăr, reconcilierea este un dar al lui Hristos, un dar al

---

[9] Textele integrale ale referatelor au fost publicate în lucrarea "Reconcilierea în Hristos şi consecinţele spirituale pentru renaşterea omului şi a societăţii", publicată de editura Trinitas în anul 1995.

iubirii Sale răstignite pentru lume, dar în măsura în care Hristos ne uneşte şi ne împacă, El ne şi desparte, pentru că persoana lui Hristos este înţeleasă în mod diferit de către creştini (Pr. prof. Dumitru Popescu).

De aceea, pentru ca reconcilierea să devină o realitate concretă, reflecţia teologică contemporană trebuie să depăşească dualismul dintre un Iisus al istoriei şi un Hristos al gloriei divine, printr-un act de convertire la Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul întru Care şi pentru Care au fost făcute toate (Col. 1, 16-20) (Pr. prof. Dumitru Radu).

Pentru aceasta este nevoie şi de un limbaj comun atât în formă cât şi în conţinutul lui; este nevoie de o pregătire a termenilor cu care operăm în cadrul dialogului teologic, deoarece, de cele mai multe ori, folosim aceleaşi concepte dar cu un conţinut cu totul diferit (Pr. lect. Gheorghe Popa).

Nu este suficient doar dialogul teologic. Acesta trebuie să fie secondat de un dialog al carităţii, printr-o convertire a inimii (Pr. prof. Vladimir Petercă).

Toate aceste aspecte trebuie să fie circumscrise unei perspective trinitare pentru că teologia trinitară este mult mai prezentă astăzi în dialogul ecumenic (Pr. prof. Ioan Bria).

Din punct de vedere practic, pentru ca reconcilierea între Bisericile creştine să fie posibilă, este nevoie de transpunerea în viaţă a principiilor de bază ale ecumenismului creştin contemporan şi anume: abţinerea de la orice fel de prozelitism, ca lege fundamentală a ecumenismului; în cadrul întâlnirilor inter-teologice fiecare să-şi prezinte în termeni cât mai precişi învăţătura proprie, pentru a se evita un irenism fals; evitarea polemicii; accentuarea adevărurilor de credinţă care deschid calea spre apropiere şi dialog; rugăciunea sinceră şi smerită pentru unitate, pentru că, într-un fel sau altul, toţi suntem culpabili dacă rămânem într-un orizont al neconcilierii.

Unii dintre participanţii care au luat cuvântul au fost însă şi critici: părintele profesor Ioan Bria a afirmat că trebuie să avem şi un punct de vedere critic, atât asupra trecutului cât şi asupra prezentului. A fi critic nu înseamnă neapărat a avea o atitudine negativă faţă de alţii, ci a discerne ceea ce este autentic de ceea ce nu este autentic în cadrul unui dialog. De aceea, *"nu trebuie să repetăm ceea ce a fost. Nu trebuie să transmitem generaţiei actuale sloganele din trecut"*.

Toţi cei de faţă şi-au exprimat bucuria că, pentru prima dată la o asemenea întâlnire sunt prezenţi şi delegaţi ai Bisericilor Romano-

Catolice şi Greco-Catolice din România. Referatul Părintelui Vladimir Petercă a fost mai mult informativ şi expozitiv, punând accent pe noua Enciclică papală Ut unum sint, care sintetizează experienţa ecumenică a Bisericii Romano-Catolice. Enciclica accentuează în mod clar, pe baza doctrinei tradiţionale romano-catolice, că Episcopul Romei, în calitatea sa de urmaş al Apostolului Petru, rămâne *"principiul perpetuu şi vizibil al unităţii"*. Participanţii au sesizat că această afirmaţie intră, însă, în contradicţie cu afirmaţia făcută în acelaşi referat: *"este necesar de a dezvolta o noţiune nouă de unitate, o noţiune mai dinamică, adică o unire înţeleasă ca proces şi nu ca o unire de structuri"*.

Un alt aspect care a fost dezbătut a fost cel al relaţiei dintre Biserică şi lume, dintre Biserică şi societate. S-a afirmat că aceasta trebuie să se întemeieze pe o hristologie cosmică ce afirmă, în acelaşi timp, atât transcendenţa cât şi prezenţa lui Hristos în lume şi în creaţie, prin energiile necreate revărsate în lume prin Duhul Sfânt (Pr. prof. Dumitru Popescu). Reconcilierea noastră în Hristos poate constitui un model şi un stimulent permanent pentru reconcilierea dintre neamuri şi popoare.

A doua zi, la şedinţa plenară, s-au prezentat concluziile finale şi perspectivele pentru viitor. S-au făcut mai multe propuneri pentru conferinţele ulterioare:

1. Reluarea dezbaterii documentului de la Lima (BEM), din 1982, deoarece nerecunoaşterea botezului comun reprezintă una dintre cauzele prozelitismului (Prof. Zoltan Galfy);

2. Recunoaşterea problemei complementarităţii dintre teologia răsăriteană şi teologia apuseană (Pr. prof. Dumitru Popescu);

3. Abordarea unei teologii a creaţiei: ecologie şi secularism (Pr. prof. Vladimir Petercă).

Ca o concluzie generală, putem spune că această Conferinţă, care a dezbătut pe plan locai o problemă de interes general, constituie un nou început pe calea dialogului inter-teologic şi a colaborării inter-confesionale din ţara noastră. Dialogul ecumenic şi reconcilierea sunt astăzi dorite de către toţi creştinii. De aceea, teologia academică românească trebuie să se situeze creator în contextul pluralismului contemporan şi să-şi reactualizeze misiunea şi vocaţia sa ecumenică atât pe plan local, cât şi pe plan universal.

COMUNICAT

Declaraţia comună adoptată de plenul Conferinţei Naţionale Ecumenice
(30 iunie - 2 iulie 1996)

În perioada 30 iunie - 2 iulie 1995 a avut loc la Iaşi prima Conferinţă inter-teologică după evenimentele din 1989, organizată de Asociaţia Ecumenică a Bisericilor din România (AIDROM) şi de Mitropolia Moldovei şi Bucovinei. Au participat reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române, ai Bisericii Romano-Catolice, ai Bisericii Greco-Catolice şi ai Bisericii Reformate din Transilvania.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de Înalt Prea Sfinţia Sa Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Prea Sfinţitul Petru Gherghel, Episcopul romano-catolic de Iaşi şi Prof. Dr. Zoltan Galfy, de la Institutul Teologic Protestant din Cluj au salutat reluarea acestor conferinţe şi au transmis mesajul lor participanţilor la Conferinţă. Este pentru prima oară când la o astfel de întrunire participă plenar şi teologi din partea Bisericii Romano-Catolice şi ai celei Greco-Catolice.

Cele trei referate de bază au fost prezentate de:

1. Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, Facultatea de Teologie Ortodoxă Bucureşti: Reconcilierea în Hristos şi consecinţele ei pentru renaşterea morală şi spirituală a societăţii.

2. Prof. Dr. Zoltan Galfy, Institutul Teologic Protestant de Grad Universitar Cluj: Renaşterea societăţii printr-un ecumenism adevărat. Ecumenism şi prozelitism.

3. Pr. Prof. Dr. Vladimir Petercă, Institutul Teologic Romano-Catolic Iaşi: Principii ale ecumenismului: o perspectivă romano-catolică.

Pe baza acestor referate şi în urma discuţiilor purtate în şedinţele plenare, participanţii au căzut de acord asupra următoarelor teze ale ecumenismului local:

1. Hristologia comună care mărturiseşte pe Iisus Hristos ca Logos creator şi mântuitor al întregii Creaţii.

2. Mărturia noastră comună, întemeiată pe această hristologie, are în vedere următoarele tematici, care vor fi abordate în întrunirile noastre ecumenice viitoare:

a) Problema complementarităţii dintre creştinismul oriental şi occidental şi problema prozelitismului ca obstacol al dialogului ecumenic şi a mărturiei comune.

b) Probleme de ordin cultural, spiritual, social şi filantropic în societatea actuală.

c) Dezvoltarea unei teologii a creaţiei ca temei al responsabilităţii creştine faţă de natură.

d) Promovarea unei formări ecumenice în rândul clerului şi credincioşilor.

Participanţii la conferinţă consideră că rolul acestor întâlniri interteologice este acela de a promova un ecumenism local în dragoste şi adevăr, de a dezbate teme şi documente de actualitate din lumea creştină, ca de exemplu: Enciclica papală "Ut unum sint" (1995), Documentul de la Basel: "Dreptatea, pacea şi responsabilitatea faţă de creaţie", Documentul de la Lima (BEM) pentru unitate creştină, în special importanţa Botezului.

Prin aceasta se exprimă responsabilitatea şi slujirea comună a grupului ecumenic de studii teologice faţă de lumea în care trăim şi problemele ei.

Lista participanţilor la Conferinţa Naţională Ecumenică

Iaşi, 30 iunie - 2 iulie 1995

Prea Fericirea Sa TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Înalt Prea Sfinţitul DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei
Înalt Prea Sfinţitul ANTONIE, Mitropolitul Ardealului
Înalt Prea Sfinţitul NESTOR, Mitropolitul Olteniei
Înalt Prea Sfinţitul PETRU, Locţiitor de Mitropolit al Basarabiei
Prea Sfinţitul EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor
Prea Sfinţitul CALINIC, Episcopul Argeşului

Monseniorul PETRU GHERGHEL, Episcopul romano-catolic de Iaşi
Înalt Prea Sfinţitul LUCIAN MUREŞAN, Mitropolitul greco-catolic al Alba Iuliei şi Făgăraşului, Blaj.
Prea Sfinţitul VIRGIL BERCEA, Episcop Auxiliar, Blaj.

Pr. Prof. IOAN BRIA - Director Departamentul III, "Dreptate, Pace şi Integritatea creaţiei", din partea Consiliului Mondial al Bisericilor, Geneva.
Prof. Dr. ZOLTÁN GÁLFY, Decanul Facultăţii de Teologie Pastorală de la Institutul Protestant Unic de grad universitar, Cluj-Napoca.
Prof. Dr. ZSOLT GERE'B, Rectorul Institutului Protestant Unic de grad universitar, Cluj-Napoca.
Pr. Prof. DUMITRU POPESCU, Decanul Facultăţii de Teologie Ortodoxă, Bucureşti.
Pr. Prof. DUMITRU RADU, Prodecanul Facultăţii de Teologie Ortodoxă, Bucureşti.
Pr. MATTI SYDOROFF, Preşedintele Asociaţiei Ecumenice a Bisericilor din România (AIDROM).
Pr. MIHAI SPĂTĂRELU, Director de proiect al AIDROM.
Pr. Conf. REMUS LAZĂR, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca.
Pr. Asist. IOAN CHIRILĂ, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca.
Pr. Prof. Dr. VLADIMIR PETERCĂ, Institutul Teologic Romano-Catolic, Iaşi.
Pr. Dr. IOAN MITROFAN, Rector Institutul Teologic Universitar Blaj.
Pr. Conf. Dr. PETRE SEMEN, Decanul Facultăţii de Teologie Ortodoxă, Iaşi.
Pr. Lect. GHEORGHE POPA, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Iaşi.
Pr. IONEL DURLEA, Departamentul Relaţii Externe al Patriarhiei Române, Bucureşti.
Pr. DAN SANDU, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Iaşi.

LA ÎNCEPUT DE DRUM

BIBLIOTECA ECUMENICĂ "DUMITRU STĂNILOAE"

Bibl. *Lidia Gavrilescu*
Tamara Grosu
Gabriela Manolache
Clemansa Popa

Renaşterea vieţii religioase din ţara noastră după 1989, atât înfiinţarea Facultăţii de Teologie de la Iaşi, cât şi reintroducerea învăţământului religios în şcoli, impuneau cu stringenţă reorganizarea fondului de carte existent la Biblioteca Mitropoliei şi Bucovinei, în mare parte fond de patrimoniu, şi înfiinţarea unor secţii care să răspundă necesităţilor de studiu ale cadrelor didactice, doctoranzilor, cercetătorilor şi studenţilor.

Acest deziderat s-a realizat prin organizarea a trei secţii ale Bibliotecii Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei: Secţia Istorică (biblioteca veche a M.M.B.), Secţia "Studium" şi biblioteca ecumenică "Dumitru Stăniloae".

Biblioteca ecumenică "Dumitru Stăniloae" a fost sfinţită, la 1 iulie 1995, de către Prea Fericitul Patriarh al B.O.R. Teoctist. Rod al iniţiativei distinsului nostru ierarh I.P.S. Daniel, cărturar de excepţie, teolog desăvârşit, având studiile efectuate în multe instituţii teologice din ţară şi din străinătate, înfiinţarea Bibliotecii ecumenice "Dumitru Stăniloae" este omagiul adus marelui teolog român, Părintele Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, din partea fiului său spiritual, întru "cultivarea seminţelor cereşti ale Ortodoxiei, în rodirea ei ecumenică".

Primele preocupări au fost cele ale amenajării unui spaţiu cu mobilier adecvat, concomitent cu demersuri pentru obţinerea de cărţi şi publicaţii periodice, prin apeluri către potenţiali donatori.

Prin eforturi susţinute s-a amenajat actualul spaţiu al bibliotecii, format din două săli de lectură, patru săli specializate pe domeniile: Teologie biblică, Teologie istorică, Teologie practică, Teologie sistematică, Împrumut, Sala cataloagelor, Birou pentru evidenţa computerizată a fondului de carte şi pentru realizarea de copii xerox.

În ceea ce priveşte fondul de documente, acesta s-a constituit - în mare majoritate - din donaţii, răspunsuri prompte la convingătoarele apeluri ale I.P.S. Daniel, Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, atât din ţară cât şi din străinătate.

Donator principal, P.F. Părinte Patriarh Teoctist a binecuvântat darul făcut viitorilor cititori, iubitori de carte teologică.

Un deosebit de valoros fond a fost donat de I.P.S. Mitropolit Daniel, documente obţinute prin eforturi personale în cadrul rodnicelor contacte avute în străinătate. Ele au fost dăruite bibliotecii, spre folosul tuturor celor interesaţi.

Din partea bibliotecii Sfântului Sinod al B.O.R. s-au primit periodice şi cărţi de teologie, cu precădere româneşti, apărute în perioada interbelică. Ele au fost prelucrate şi pot fi consultate.

O serie de persoane particulare, înţelegând importanţa unui asemenea gest, stimulaţi şi de apelul lansat în revista "Candela Moldovei", au dăruit bibliotecii documente deosebit de interesante şi utile. Enumerăm pe Pr. Prof. Ion Bria, familia Pr. Scarlat Porcescu, Prof. Gheorghe Platon, Prof. Emil Alexandrescu, Prof. A. Rados, Prof. Vasile Merticaru, Pr. Gheorghe Bistriceanu, Pr. Neculai Chifăr, familia Norbert Zilberman, Părintele Dosoftei ş.a.

Apelului făcut de I.P.S. Mitropolit Daniel de a se face donaţii, în vederea îmbogăţirii patrimoniului bibliotecii, au răspuns şi parohia "Sf. Treime" din Iaşi (Pr. A. Lefter), parohia "Sf. Lazăr" din Iaşi (Pr. C. Căliman), parohia "Sf. Ioan Gură de Aur" - Iaşi (Pr. T. Irimia), parohia comunei "Mihai Eminescu" - Botoşani, parohia Cepelniţa, protopopiatul Hârlău (Pr. Protopop M. Amarghioalei), parohia Costuleni (Pr. C. Rotaru), parohia Andrieşeni - Iaşi (Pr. M.Cepeliuc).

Nu putem trece cu vederea donaţiile permanente ale editurii "Trinitas" şi ale editurii "Timpul" din Iaşi.

Un fond de cărţi şi publicaţii periodice deosebit de valoros s-a primit şi din străinătate. Astfel, de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor s-au primit, şi se primesc în continuare, pe adresa I.P.S. Mitropolit Daniel, numeroase documente. Donaţii substanţiale s-au primit de la Bibliothèque cantonale et universitaire - Lausanne, prin

bunăvoinţa domnului Eugen Cosinschi, ieşean stabilit la Lausanne, bibliotecar la instituţia amintită. De la Strasbourg s-au primit cărţi din partea prof. Gerard Siegwalt, profesor al I.P.S. Mitropolit Daniel în perioada 1976-1978. Recent s-au primit cărţi atât din partea d-lui Isaac Atalla, Chattawooga, S.U.A., cât şi din partea pastorului Ueli Kindlimann.

În vara acestui an în fondurile bibliotecii au intrat cărţile şi periodicele care au aparţinut regretatului părinte Arhimandrit Mitrofan Bălţuţă (cca. 3.000 volume). Adunate cu perseverenţa bibliofilului pasionat, părintele Bălţuţă ne-a lăsat, poate, cel mai minunat dar al vieţii sale: cărţile adunate şi păstrate cu o grijă pe care puţini oameni reuşesc să o aibă. Asupra valorii acestui fond vom stărui cu altă ocazie.

Donaţii de cărţi s-au mai făcut şi continuă să se facă, lucru dorit cu ardoare de cei ce organizează biblioteca şi, desigur, de cei ce o vor folosi. În faţa bibliotecii stă obligaţia prelucrării acestor preţioase tipărituri pentru a putea fi puse la îndemâna cititorilor. Fără o prelucrare adecvată biblioteca rămâne un depozit închis şi nu o colecţie de cărţi "însoţită de o listă cu adresele lor" (Roger Meethem). Este vorba de organizarea cataloagelor pe autori şi pe materii.

Procesul de prelucrare a cărţilor la Biblioteca ecumenică "Dumitru Stăniloae" este în curs de desfăşurare. Început cu mijloace tradiţionale, acest proces continuă acum cu mijloace moderne. La sugestia I.P.S. Mitropolit Daniel şi cu sprijinul susţinut al Înalt Prea Sfinţiei Sale, la 1 iulie 1995, biblioteca a fost dotată cu un calculator. De la această dată s-a trecut la gestionarea computerizată a datelor cărţilor, ajungându-se în prezent la 2.500 de titluri lansate în baza de date. La 1 octombrie 1995 biblioteca a fost dotată şi cu o imprimantă pentru realizarea fişelor de catalog (catalog alfabetic, catalog pe materii, catalog topografic), a registrelor de inventar, a borderourilor, etc.

Din dorinţa ca viitorii cititori ai bibliotecii să poată beneficia şi de posibilitatea de a multiplica articole sau pasaje din diverse documente, biblioteca a fost dotată cu un xerox.

O bibliotecă este "un spaţiu dens al ideii", "lăcaş de fantastică densitate şi diversitate a geniului creator"[10]. Vă invităm într-o asemenea bibliotecă, dorind să oferim ambianţa stimulativă cultivării râvnei pentru cuvântul scris.

---

[10] Ion Stoica, **Alma Mater Librorum**, Buc., 1979, p. 20.

Nimic nu poate înlocui lectura în demersul spre mai bine. Îngrijorat de insuficienţa lecturii, cu amărăciunea cărturarului de nobilă esenţă, Tudor Vianu scria: "Miile de cărţi care se duc către rafturile dulapurilor, dorm acolo ca pietrele scumpe din mormintele şi piramidele nedesfăcute încă. Absorbiţi şi pierduţi în zbuciumul şi pasiunea vieţii materiale, nu căutăm cartea care păstrează sângele preţios şi vital al celor mai alese spirite. Nu citim. Pentru cei ce simt, aceasta este o tragedie. O naţie care nu citeşte rămâne în stare de inferioritate, fără forţă şi impuls de creaţie, fără sensibilitate pentru linie şi rază, fără pasiune pentru gând şi frumuseţea de sus. Cartea este un tonic - miracol şi eternitate"[11].

Suntem convinşi că de asemenea simţăminte nobile au fost animaţi toţi cei care au contribuit la îmbogăţirea fondului Bibliotecii ecumenice "Dumitru Stăniloae". Perceperea unei taxe de înscriere la bibliotecă va face ca fiecare viitor cititor să devină, indirect, donator.

Mulţumind tuturor celor ce simt importanţa unui act de cultură ca acela al organizării unei biblioteci, îi asigurăm că ambianţa sălilor de lectură îi va răsplăti din plin.

---

[11] Vianu Tudor, **Criza cititului şi a cititorilor**, în *Buletinul săptămânii culturii*, mai 1947, p. 2.

ASOCIAŢIA STUDENŢILOR CREŞTINI ORTODOCŞI REALIZĂRI ŞI PERSPECTIVE

Stud. *Loredana Grigoriu*

Anul 1995 este pentru Asociaţia Studenţilor Creştini Ortodocşi din România un prilej de meditaţie. Au trecut cinci ani de la înfiinţarea ei, cinci ani asupra cărora trebuie să privim critic, pentru a putea continua, cu ajutorul lui Dumnezeu, ce e bine, a încerca să transformăm ce nu este bine şi a completa acolo unde este lipsă.

Dar ce înseamnă ASCOR? O mână bună de studenţi generoşi, aflaţi în căutarea adevărului şi valorilor autentice, care se străduiesc să fie membre folositoare Bisericii, după darul pe care l-au primit.

Iar pentru a-i cunoaşte mai bine prezentăm raportul de activitate al asociaţiei în perioada octombrie 1994 - aprilie 1995, perioadă ce a stat sub semnul înnoirilor. Acestea sunt concretizate în numărul mare de studenţi care au venit pentru întâia oară la ASCOR, devenind apoi membri plini de entuziasm, şi noul Comitet de Coordonare ales de către membrii activi ai asociaţiei. În plus, continuând activităţile tradiţionale, au fost inaugurate şi altele noi.

Cum în tradiţia ortodoxă *"credinţa este sufletul culturii"*, în urcuşul duhovnicesc al tinerilor studenţi este de mare folos o cultură a sufletului. De aceea, în cadrul departamentului **Credinţă-Cultură** s-a continuat seria de activităţi având drept scop mărturisirea credinţei neamului în rândul studenţilor şi totodată redescoperirea adevăratei culturi româneşti şi universale care stă sub semnul spiritualităţii creştine.

Alternând la tradiţionalele întâlniri de joi temele teologice cu cele de cultură generală, coordonatorii departamentului au căutat să cuprindă în tematică probleme de actualitate din viaţa tinerilor. Astfel menţionăm o parte din ele: **"Rolul femeii creştine în Biserică şi societate"** (D-na Prof. Liliana Răileanu), **"Grecia - pelerinaj şi**

mărturie" (D-l Prof. Emilian Popescu), **"Călugărul pelerin spre cer"** (Protos. Timotei Aioanei), **"Ştiinţa şi Religia"** (D-l. Prof. Vasile Popescu).

În fiecare duminică sau sărbătoare ascorenii participă la Sf. Liturghie la diferite parohii sau mănăstiri din Iaşi: Golia, Sf. Ştefan, Sf. Nicolae Domnesc, Sf. Sava, Sf. Haralambie, Catedrala Mitropolitană, Sf. Trei Ierarhi, Sf. Nicolae (Copou), Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Ioan cel Nou de la Suceava. Ziua de vineri, ora 17^{00}, este prilej de întâlnire pentru rugăciune la slujba vecerniei şi pavecerniţei în biserica Sf. Nicolae Domnesc.

Lumina Naşterii Domnului ne-a bucurat şi înainte de Sfintele Sărbători ale Crăciunului prin colinde, purtând steaua magilor seri la rând prin orfelinate, spitale, cămine studenţeşti, ca nişte pelerini spre Betleemul inimilor.

În perioada 30 noiembrie - 20 decembrie 1994 s-a desfăşurat la Casa Studenţilor ciclul de conferinţe cu tema **"Taina aceasta mare este"** - patru meditaţii despre familia creştină: 30 noiembrie - **Taina Cununiei în Biserica Ortodoxă** (I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei); 7 decembrie - **Spiritualitatea familiei creştine** (Pr. Conf. Drd. Gheorghe Popa, prodecanul Facultăţii de Teologie Ortodoxă-Iaşi); 14 decembrie - **Probleme ale familiei astăzi** (văzute de Dr. Elena Ivas, directorul Centrului şcolar nr. 2, Dr. Angela Olaru, preşedinta Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor din România, Prof. Dr. Cicerone Postelnicu, medic psihiatru); 20 decembrie - **Familia creştină între tradiţie şi modernitate** (Pr. Conf. Dr. Nicolae Achimescu, decanul Facultăţii de Teologie Ortodoxă-Iaşi).

Pe lângă aceste activităţi culturale tradiţionale, departamentul Credinţă-Cultură a inaugurat şi *filmul de duminică seara*, care a adunat un număr impresionant de participanţi; filmele sunt cu tematică creştină: *"Ben-Hur", "Cămaşa lui Hristos","Pelerinaj la Locurile Sfinte", "Moise", "Quo vadis", "Iisus din Nazaret", "Satanismul în muzica rock".*

Tot ca un debut în manifestările culturale menţionăm şi deschiderea unui curs de jurnalistică, care şi-a propus iniţierea în acest domeniu a unui număr de 12 studenţi, în vederea redactării unor articole pentru diverse publicaţii. Acest curs este susţinut de un membru ascorean, care a participat în vara anului 1994 la un curs de jurnalistică în Germania.

La începutul anului 1995, deşi această perioadă a cuprins şi

sesiunea studenţilor, activităţile departamentului şi-au păstrat continuitatea. Ascorenii nu au uitat cuvintele Mântuitorului, *"nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul lui Dumnezeu"*, din care ei au înţeles şi faptul că nu numai promovarea examenelor este importantă pentru un student creştin, ci şi hrana duhovnicească trebuitoare sufletului. De această hrană ascorenii s-au împărtăşit în fiecare joi seara, la întâlniri pe temele **"Crăciunul - sărbătoarea colindei în familie"** (Prof. Constantin Ciopraga), **"Sf. Trei Ierarhi - model de trăire şi gândire creştină"** (Arhim. Clement Haralam), **"Tinerii într-o Biserică veşnic tânără"** (Ierom. Iustin Neagu), **"Sf. Spovedanie - curăţia duhului smerit"** (Ierom. Paisie Furdui), **"Sf. Euharistie - ospăţul iubirii"** (Pr. Asist. Ioan Vicovan), **"Dimensiunile culturii în spaţiul credinţei"** (Pr. Nicolae Dascălu), **Viaţa tinerilor între singurătate şi dăruire"** (I.P.S. Daniel, Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei), **"Muzica, o cale de contemplare a lui Dumnezeu"** (Pr. Mircea Stoleriu).

Conferinţele din Postul Sfintelor Paşti s-au desfăşurat sub titlul generic **"Învierea lui Hristos, bucuria veşniciei"**. Conferenţiarii au încercat să surprindă în temele lor aspecte actuale privitoare la Biserică şi tineret: 21 martie - **Cruce şi înviere în viaţa tinerilor** (I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei), 31 martie - **Învierea lui Hristos, bucuria vieţii noastre** (Arhim. Teofil Părăian), 4 aprilie - **Sfinţenia creştină şi devierile morale contemporane** (Pr. Conf. Drd. Gheorghe Popa), 7 aprilie - **Învierea ca lepădare de păcat şi creştere în iubire** (P.S. Casian, Episcopul Dunării de Jos), 14 aprilie - **Tineretul ortodox şi societatea modernă** (Pr. Prof. Dr. Marc-Antoine Costa de Beauregard).

Tot în Postul Mare, pentru ascorenii care îndrăgesc în mod deosebit muzica tradiţională ortodoxă, a fost înfiinţat un cor de cameră. Datorită rezultatelor bune din timpul repetiţiilor, acesta a debutat la conferinţa din 14 aprilie, la Casa studenţilor şi a răspuns apoi invitaţiei Asociaţiei civice "Copiii pentru copii", prezentând un program de colinde de Florii şi cântece din perioada Triodului pe scena Teatrului "Luceafărul". La acest spectacol, din partea ASCOR au mai participat prezentatorii şi un grup de recitatori.

Cum credinţa fără fapte este moartă, ascorenii încearcă să dăruiască iubire din iubirea lui Dumnezeu, Cel ce mângâie pe cei îndureraţi şi tămăduieşte pe cei suferinzi. Apropiindu-se cu dragoste

de cei aflaţi în încercările grele ale vieţii, ei dăruiesc clipe de alinare spre a dobândi clipe de bucurie. Pe toată perioada octombrie 1994 - aprilie 1995, departamentul **Asistenţă socială** şi-a desfăşurat activitatea pe cinci planuri, şi anume: Căminul de Copii de la Bucium, Azilul de Bătrâni din Podul Roş, Cantina săracilor "Sf. Haralambie", copiii seropozitivi de la Leagănul de copii nr.4 - Iaşi, Casa pensionarilor din Copou.

În fiecare sâmbătă, între orele 8 şi 13, un grup de ascoreni organizează împreună cu copiii de la Căminul din Bucium (preşcolari şi elevi în clasele I-VIII) o serie de activităţi cum ar fi: vizitarea vechilor ctitorii - biserici sau mănăstiri - din Iaşi, a unor muzee sau expoziţii, organizarea de jocuri în parcurile Iaşului sau Grădina Botanică, ore de aprofundare a noţiunilor elementare de religie sau cultură generală. Duminica unii dintre copii sunt aduşi la Sf. Liturghie. În perioada sărbătorilor de Crăciun a fost organizat un program de colinde şi poezii ce a fost apoi prezentat de copiii de la Bucium copiilor de la Spitalul "Sf. Maria" şi la sediul ASCOR, unde i-au primit ascorenii cu o surpriză... Moş Crăciun cu tradiţionalele daruri.

În luna aprilie s-a desfăşurat în sala de sport a Facultăţii de Teologie un concurs-spectacol cu tema **"Învierea Domnului, bucuria tuturor"**, la care au fost premiaţi toţi copiii. Începând cu 10 aprilie, în fiecare seară câţiva ascoreni inimoşi fac rugăciunile de seară împreună cu aceşti mici mărturisitori ai lui Hristos.

Sâmbăta, între orele 16 şi 18, studenţii vizitează bătrânii de la Azilul din Podul Roş, antrenându-i la vorbă, la povestit din experienţele vieţii lor, cântându-le cântece religioase, citindu-le din Sfinţii Părinţi, acompaniindu-i în mici plimbări în aer liber. Duminica o parte din bătrâni sunt însoţiţi la biserici apropiate. Pentru un timp, activitatea la acest azil a fost întreruptă din cauza renovării clădirii şi apariţiei unei epidemii. Activitatea a fost reluată, accesul în azil fiind permis numai cu dovada analizelor medicale personale.

S-a reluat, din luna noiembrie, activitatea întreruptă la Casa pensionarilor din Copou. În fiecare marţi, între orele 15 şi 17, aici sunt organizate activităţi similare. În plus, se vizionează filme cu tematică creştină, urmate de dezbateri referitoare la acestea.

În fiecare duminică, după Sf. Liturghie, ascorenii colaborează cu membrele Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor din România la deservirea mesei la Cantina "Sf. Haralambie", unde vin în jur de 180

săraci (copii şi adulţi). Când este nevoie, sâmbăta, studenţii ajută şi la pregătirea acestei mese.

De curând studenţii acordă asistenţă (luni, marţi, vineri şi sâmbătă) celor 37 copii seropozitivi de la Leagănul de copii nr. 4 din Iaşi (secţiile III şi IV), prin aprovizionarea cu fructe, legume şi lapte, prepararea şi administrarea de sucuri naturale, ameliorând astfel suferinţa copiilor. Situaţia dificilă în care se găsesc aceşti copii, cât şi dorinţa ascorenilor de a-i ajuta, a găsit înţelegere şi sprijin material din partea unor unităţi economice cum ar fi **Magazinul universai "Moldova"** (50 kg mandarine în luna octombrie), **Ferma Iezăreni** (100 kg mere pentru lunile octombrie-decembrie), **I.A.S. Miroslava** (300 kg mere pentru lunile martie şi aprilie), **Biroul de traduceri** (50.000 lei/lună, începând cu luna februarie), **Staţiunea pomicolă Tomeşti**, **Ferma Dancu** (10 litri lapte/săptămână).

Începând cu 14 aprilie, la rugămintea personalului de la "Casa Speranţei" (unitate de asistenţă a copiilor cu handicap sever fizic şi mental), ascorenii ajută săptămânal la îngrijirea bolnavilor, învăţându-i în acest timp să citească şi să cânte.

Cărţile cu scriere braille, primite din partea Mitropoliei, s-au distribuit astfel: 2 pachete la Căminul de nevăzători din Târgu Frumos, 2 pachete la cel similar din Buzău, 12 pachete au fost trimise la ACOR-Cluj, pentru a fi donate Şcolii de nevăzători din localitate, iar un număr de 7 pachete au fost trimise la ASCOR-Suceava pentru azilul de bătrâni ce va fi dat în folosinţă în curând.

În perioada Postului Mare, între 10 şi 14 aprilie, ascorenii au primit o delegaţie de 9 tineri din partea asociaţiei "Animation de Jeunesse" din Elveţia, care au însoţit un transport de ajutoare pentru Mitropolia Moldovei şi Bucovinei şi pentru ASCOR-Iaşi. Asociaţiei noastre i-au revenit spre depozitare şi distribuire 32 pachete pentru orfelinate (jucării şi haine pentru copii între 1 şi 8 ani), 102 pachete pentru "Copiii străzii" (haine şi echipament sportiv pentru copii şi tineri între 5 şi 18 ani), 21 cutii cu medicamente şi aparatură medicală uşoară.

Cunoscând situaţia dificilă în care se află multe grădiniţe din Iaşi, am bucurat copiii, oferindu-le jucării. Hainele au fost dăruite la Spitalul "Sf. Maria" - Iaşi şi la parohia "Adormirea Maicii Domnului".

Întreg materialul de asistenţă medicală a fost distribuit la AMFOR-Iaşi.

Pentru ASCOR, "Animation de Jeunesse" a donat 40 biciclete, haine pentru studenţi, două PC-uri şi material pentru secretariat. Un număr de 20 biciclete au rămas în dotarea departamentului Sport-Turism, pentru organizarea excursiilor, iar cele rămase au fost date colaboratorilor şi prietenilor ASCOR din Consiliul de administraţie al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, în schimbul unei sume simbolice. Suma obţinută va completa necesarul de fonduri pentru buna desfăşurare a activităţilor ASCOR. Hainele au fost dăruite studenţilor cu o situaţie materială dificilă.

Ca activitate de perspectivă la acest departament menţionăm organizarea unui concurs-spectacol cu prilejul încheierii anului şcolar, susţinut de copiii de la Căminul Bucium în colaborare cu Grădiniţa cu program prelungit nr.1, Nicolina.

Activitatea departamentului **Relaţii externe şi Ecumenism** are drept scop promovarea relaţiilor de prietenie între filialele asociaţiei, între ASCOR şi alte organizaţii de tineret, cât şi între tinerii ortodocşi şi cei de alte confesiuni. Aceste relaţii se cultivă în spiritul unităţii de acţiune şi credinţă, al mărturisirii ortodoxiei prin cuvânt şi faptă.

Astfel membri ai asociaţiei au participat la conferinţe de talie internaţională, cum ar fi: **Consultaţia Europeană despre Diaconie**, organizată de Consiliul European al Bisericilor la Bratislava, conferinţele **"Unde doi sau trei se adună în numele Meu"**, **"Xenofobie şi rasism"** la Berlin, **"Tineret ortodox şi ecumenism - probleme prezente şi speranţe viitoare"** în Estonia, **"To Bear The Fruits That Shall Last"** în Creta, organizate de Federaţia Mondială a Studenţilor Creştini (WSCF).

Gruia Jacotă, vicepreşedinte (1990-1994) al filialei Iaşi, cu prilejul participării la Întâlnirea Regională Europeană a WSCF, cu tema **"Take off your shoes, you are living in a modern society!"**, a fost ales membru în Comitetul Regional European WSCF şi, ca reprezentant al regiunii europene, membru în Comitetul Executiv WSCF. În această calitate a luat parte la întâlnirile Comitetului European Regional al federaţiei şi a reprezentat WSCF Europa la Întâlnirea pan-americană **"Celebrate! Gathering at the Crossroads"** St. Louis-Missouri şi la Întâlnirea Comitetului Executiv WSCF din Chicago.

La invitaţia fraţilor Comunităţii din Taize, 44 membri ai filialei Iaşi au participat la întâlnirea europeană din Paris în perioada 28

decembrie 1994 - 1 ianuarie 1995. A fost o ocazie bună pentru a cunoaşte tineri care vin din ţări, confesiuni, culturi diferite, pentru a ne face cunoscuţi, şi, nu în ultimul rând, pentru a vizita oraşul.

Săptămâna de rugăciune pentru unitatea creştină, 18-25 ianuarie 1995, a fost prilej de întâlnire cu tinerii de la Acţiunea Catolică din Iaşi la Catedrala catolică "Adormirea Maicii Domnului" şi biserica ortodoxă "Sf. Nicolae" din Copou. Rugăciunile au fost urmate de discuţii pe tema **"Ca toţi să fie una"** şi de o agapă frăţească.

În primăvara anului 1995 au avut loc întâlnirile pregătitoare pentru Consfătuirea Naţională ASCOR ce se va desfăşura în octombrie şi are drept scop modificarea statutului, optimizându-l situaţiilor concrete de organizare a asociaţiei, care are 15 filiale.

Pentru că suntem tineri şi nu trebuie să ignorăm dinamismul ce caracterizează această vârstă, în cadrul departamentului **Sport-Turism** se desfăşoară o serie de activităţi ce creează un cadru prielnic atât cunoaşterii patrimoniului şi valorilor spirituale ale ortodoxiei, cât şi pentru legarea de noi prietenii într-o atmosferă de voie bună şi deconectare.

Mănăstirile Sâmbăta de Sus, Secu, Sihăstria, Neamţ, Durău, Horaiţa, schiturile Ceahlău, Pocrov au constituit pentru studenţi locuri de pelerinaj, de rugăciune, de întâlnire cu mari duhovnici ai neamului.

În fiecare sâmbătă şi duminică au loc jocuri sportive (volei, baschet, fotbal, badminton) în sala de sport a Facultăţii de Teologie Ortodoxă şi întâlniri la iarbă verde, finalizate cu agape frăţeşti şi cântec.

După cum permite programul şcolar, în timpul săptămânii, dar mai ales sâmbăta, studenţii ajută la lucrările de restaurare a bisericii din curtea Spitalului Socola, alături de inimosul ieromonah Iustin Neagu.

O activitate desfăşurată în mod susţinut în cadrul acestui departament, mult îndrăgită de studenţi, este cea de la atelierul de icoane, unde, de două ori pe săptămână, tinerii lipesc icoane litografiate pe lemn, confecţionează cruciuliţe din lemn şi plute pentru candele.

Nu în ultimul rând amintim pe cei foarte tineri, liceenii, cărora li se oferă posibilitatea de a găsi, împreună cu studenţii, soluţii la diversele probleme ale adolescenţei şi de a pregusta viaţa studenţească. În curăţenia lor sufletească se dovedesc a fi un pământ

roditor pentru sădirea seminţelor de credinţă a neamului.

Luni, 3 aprilie, la Şcoala Normală a avut loc o întâlnire între liceene şi un grup de studenţi, în care aceştia din urmă au prezentat scopul şi activitatea ASCOR; apoi s-a discutat pe tema **"Adolescenţa în spaţiul spiritualităţii creştine"**.

La invitaţia asociaţiei "Copiii pentru copii", ASCOR a organizat şi susţinut la Liceul Economic un program de poezii şi cântări religioase, cu prilejul sărbătorii Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena.

Printre membrii ASCOR există deja un grup de liceeni care participă cu bucurie şi entuziasm la multe din activităţile celorlalte departamente, descoperind în studenţi prieteni buni şi sinceri.

Prin tot ceea ce facem încercăm să răspundem deopotrivă nevoilor Bisericii în care ne-am născut pentru o nouă viaţă şi dorinţei ascorenilor de a dărui împreună roada micii lor osteneli spre agonisirea "comorilor cereşti".

Însemnări

POPAS DUHOVNICESC LA CHIŞINĂU

Pr. *Vasile Andreica*

Duminică, 20 august 1995, la Chişinău, credincioşii români au trăit un moment spiritual deosebit. Un sobor de patruzeci de preoţi şi cinci diaconi, având în frunte pe P.S. Petru - locţiitor de mitropolit al Basarabiei - şi pe P.S. Casian - episcopul Dunării de Jos - a săvârşit Sfânta Liturghie cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la construirea bisericii cu hramul "Sf. Teodor Tiron". Cu acest prilej biserica a primit al doilea hram: "Sf. Cuv. Teodora de la Sihla".

La această sărbătoare au participat reprezentanţii Ambasadei române la Chişinău şi aproximativ 4.000 de credincioşi. Mitropolia Moldovei şi Bucovinei a fost reprezentată prin 12 preoţi: consilieri, profesori ai Facultăţii de Teologie din Iaşi şi stareţi ai mănăstirilor ieşene.

Momentul de sărbătoare a fost amplificat de faptul că Biserica îşi relua funcţionalitatea firească de casă a lui Dumnezeu, după zeci de ani în care locaşul sfânt a fost transformat de către autorităţile comuniste în muzeu al ateismului şi centru de educaţie marxistă a românilor basarabeni. Mitropolia Basarabiei, prin osteneala P.C. Pr. Protopop Ioan Ciuntu, parohul bisericii, a recuperat biserica de la statul actual, prin eforturi deosebite, şi a redat-o credincioşilor.

După ce întregul sobor, urmat de mulţimea de credincioşi, a făcut un pelerinaj - înconjurând biserica şi o parte din cartier - cântând cu toţi troparul Sfintei Cuvioase Teodora, s-a săvârşit, în aer liber şi sub un soare blând, Sf. Liturghie în cadrul căreia a fost hirotonit preot tânărul Mărgineanu Valeriu, licenţiat al Facultăţii de Teologie din Iaşi.

La sfârşitul Sfintei Liturghii, în peretele din Sfântul Altar a fost zidită o piatră mare pe care credincioşii acestei parohii au desprins-o din peştera Sfintei Cuvioase Teodora cu câteva zile înainte, când au făcut un pelerinaj la mănăstirea Sihla din munţii Neamţului. Astfel s-a pus nouă piatră de temelie sfântului locaş românesc, pângărit până acum de fiii întunericului. P.S. Casian Gălăţeanul a ţinut un amplu cuvânt de învăţătură transmiţând celor prezenţi binecuvântarea P.F. Teoctist, Patriarhul B.O.R. şi a I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei.

Sărbătoarea s-a încheiat cu o agapă frăţească, oferită de credincioşii parohiei, la care mulţi intelectuali români din Chişinău au subliniat importanţa momentului, arătând că slujba din acea zi, săvârşită de arhierei şi preoţi de pe ambele maluri ale Prutului, a fost un prilej de bucurie şi întărire spirituală a tuturor, în efortul de a recupera dreptul românilor de aici la autodeterminare religioasă prin recunoaşterea Mitropoliei Basarabiei de către statul actual.

Am rugat şi rugăm pe Bunul Dumnezeu să primească rugăciunile fierbinţi ale neamului românesc prin care cerem să fim din nou fraţii împreună.

BIBLIOGRAFIA TIPĂRITURILOR MUZICALE PSALTICE ROMÂNEŞTI SECOLUL XX

(continuare)

1. SAFFIRIM Gherasim/ "Catavasii/ din ale Născătoarei de Dumnezeu/. Traducerea textului/ şi/ prelucrarea musicală/ de/ Arhimandritul Gherasim SAFFIRIMU/ acum Episcop al Romanului/ Bucureşti./ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1901/". 12 pag. Bibl. S.B.B.

2. POPESCU-Pasărea, I/ "SERVICIUL/ÎNVIERII DOMNULUI/ scris pe muzică bisericească/ Orientală/ şi tipărit/ după cererea elevilor seminarişti/. Bucureşti/, Tipografia cărţilor bisericeşti/1901"/. 24 pag. BAR II 26099/ Bibl. S.B.B.

3. NICOLESCU, Magdalena/ "SLUJBA/ SF. DIMITRIE BASARABOV/ şi a / SFINTEI MUCENIŢĂ FILOTEIA/ compusă pe muzică orientală cu tact îndoit/ de/ Monahia/ .../ Cântăreaţă în Monastirea Zamfira/ .../ Bucureşti/ ... Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1902/". Cu o "Prefaţă" (p. 3-4) semnată de autoare/. 65 pag. Bibl. S.B.B.

4. PLOEŞTEANU, Nifon/ "CARTE DE MUSICĂ BISERICEASCĂ/ pe psaltichie şi note liniare, pentru trei voci, întocmită de/ .../ Vicarul Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei/ profesor de religie la şcoala de fete, gradul al II-lea din capitală şi Arhiereu al bisericii Domniţa Bălaşa, Bucureşti./ .../ 1902"/. Cu o "Prefaţă" semnată de autor/. 400 pag. Bibl. S.B.B.

5. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ scris pe musică bisericească după D-nul/ ŞTEFAN POPESCU/ fost profesor/ şi completat cu tot ce se cântă în sfânta/ şi marea Vineri seara: tropare, bine-/ cuvântări, sedelne, toată suflarea şi/ stihira "Veniţi să fericim pe Iosif" (de Varlamu Protosinghelul n.n.) Bucureşti/ .../ 1902". 32 pag. B.A.R. II 121634; Bibl. S.B.B.

6. DEMETRESCU, Oprea/ "ANTOLOGIE/ MUSICO-ECLESIASTICĂ/ Culeasă şi prelucrată/ de/ .../ Maestru de musică vocală occidentaiă şi orientală/ conţinând/ Cântările cele mai necesare ale Santelor/ şi Divinelor/ LITURGHII/ predate până în anul 1887 ca/ METOD şi CURS/ la studiul/ Musicei bisericeşti/ în Seminarul de Romnic/. Aprobată de Sf. Sinod al Sfintei Biserici/ Autocefale Ortodoxe Române/. A treia ediţie/. Anul 1903 Romnicul Vâlcei/ Tipografia Oprea Demetrescu/ 198 + 8 pag. B.A.R. II 11961/ Bibl. S.B.B.

7. POPESCU-Pasărea, I./ "TE-DEUM de mulţumire"/ Bucureşti./ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1903/ 7 pag./ B.A.R. II 466422

8. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE TRIODULUI/ pe/ Musica bisericească orientală/ scrise dupe/ MACARIE, A. PANN, SUCEVEANU şi D-l Şt. POPESCU/, Completate, orânduite şi tipărite/ .../ Bucureşti/... /1903"/. 112 pag. B.A.R. II 23488; Bibl. S.B.B.

9. ZMEU, Ioan./ "ANASTASIMATAR PRACTIC/ RARO-GRABNIC/ Care cuprinde Cântările Învierii/ Puse pe cele opt glasuri bisericeşti/ Pentru usul şcoalelor de cântăreţi/ şi seminarii din ţară/ Tipărit în zilele/ .../ Prea Sfinţiei Sale Păr. Episcop de Argeş D.D. Dr.

GHERASIM TIMUS Aprobat de Sfântul Sinod al Sfintei noastre Biserici Auto-/ cefale Ortodoxe Române în şedinţa de la 15 maiu 1898/ cu ordinul nr. 129./ Prelucrat după Macarie, Anton Pan(n) şi Suceveanu/ de/ IOAN ZMEU/ Fost proto-psalt al Catedralei Mitropolitane din Bucureşti/ şi profesor de muzică la şcoala de cântăreţi. Actualmente psalt I la Episcopia de Argeş/ Bucureşti/ .../ 1903"/ Cu o "Prefaţă" semnată de autor (p. 7). 291 pag. B.A.R. II 41005, Bibl. S.B.B.

10. PAVELIU, Nicolae./ "CÂNTĂRILE/ din/ Săptămâna Patimilor. alcătuire/ de/ Preotul Sachelar/ .../ Sub protoereul judeţului Constanţa/ aprobată de Sf. Sinod/ .../ cu ordinul nr. 175 din 13 mai 1902/ Bucureşti/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1903"/. Cu o "Prefaţă" semnată de Preotu Nicolae V. Paveliu/. 2 + 224 pag.

11. ZMEU, Ioan./ "EXTRACT/ din TEORIA MUSICEI ECCLESIASTICE/ Pentru usul şcoalelor de cântăreţi din ţară/ Prelucrat după mai mulţi autori/ de/ .../ Proto-psalt al Catedralei Episcopale din/ Curtea de Argeş/ A PATRA LUCRARE/ Ediţia I/ BUCUREŞTI/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1903"/ 19 pag. B.A.R. II 13031.

12. POPESCU-Pasărea, I./ "PODOBIILE/ Troparele Învierii/ câteva cântări/ din Triod şi Penticostar/ precum şi troparele şi condacele praznicelor şi sfinţilor mari/ ce se cântă la rugăciune, seara şi dimineaţa de către/ elevii seminariilor "Central" şi "Nifon Mitropolitul"/ Bucureşti/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1904/ 96 pag. Bibl. S.B.B.

13. POPESCU, Ştefan./ "DOUA SLAVE/ în stilul irmoso-calofonic/ compuse la 21 mai 1904/ de/ .../ fost profesor de muzică bisericească la seminarul/ "Central" şi "Nifon Mitropolitul" din Bucureşti/ acum fiind în vârstă de 80 de ani/ (reproducere din revista "Biserica Ortodoxă Română") Bucureşti/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1904/ 7 pag., Bibl. S.B.B.

14. SEVEREANU, N./ "BROŞURA I/ COLECŢIUNI DE CÂNTECE NAŢIONALE/ bătrâneşti şi călugăreşti/ aranjate pe musica orientală/ de/ N. SEVEREANU/ profesor de musica vocală, cîntăreţ şi dirigintele/ corului vocal al Sf. Episcopii Buzău/ Ediţia I/ Buzău/. Tipografia "Moderna" B. Davidescu 1904"./ Cu o "Prefaţă" semnată de autor. 50 pag. Bibl. S.B.B. Exemplar aflat în bibl. S.B.B. Coperta interioară poartă autograful autorului: "Domnului I.Croitoru din parte-mi N. Severeanu".

15. POPESCU-Pasărea, I./ "COLECŢIUNE/ de/ CÂNTĂRILE SF. LITURGHII/ scrise pe muzica bisericească/ după cum/ se întrebuinţează în sfînta noastră Biserică/ Româno-Ortodoxă/ şi tipărite de/ .../ Profesor de muzica bisericească la seminarul "Central" şi "Nifon Mitropolitul";/ Cîntăreţ şi diriginte de cor la Biserica Sf. Ilie Calinderu/ Bucureşti/. Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1905"/ 96 pag. B.A.R. II 22489; Bibl. S.B.B.

16. POPESCU-Pasărea, I./ "SLUJBA/ SF. SPIRIDON/ (Vecernia şi Utrenia)/ scrisă în tactul îndoit pe musica/ orientală-bisericească/ de/ .../ absolvent al Seminarului Nifon, bacalaureat în litere şi ştiinţe/ Absolvent al Conservatorului de principii şi armonie din Bucureşti şi/ profesor de musica Orientală bisericească la Seminarul/ "Nifon Mitropolitul"/ şi tipărită/ în zilele/ .../ D.D. Ghenadie/ Bucureşti/ .../ 1905"/ 35 pag.

17. SEVEREANU, N./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ .../ Aranjat pe psaltichie şi note liniare/ de/ .../, Profesor de muzică vocală la liceu, cîntăreţ şi dirigintele corului vocal/ al Sf. Episcopii Buzău/ Bucureşti/ Tipografia şi fonderia de litere Dor. P. Cucu/ Strada Academiei

15/ 1905"/ 44 pag. Bibl. Sf. Sinod II 8289; Bibl. S.B.B.

18. NICOLESCU, Magdalena./ "SLUJBA SFINŢITULUI CUVIOS GRIGORE DECAPOLITUL/ ale cărui Sf. Moaşte se află în Monastirea Bistriţa/ întocmită pe (-) Musichia bisericească de/ Monahia/ .../ Cîntăreaţă în Sf. Mănăstire Zamfira/ Cu aprobarea şi binecuvîntarea Sf. Sinod al Sf. Biserici/ Autocefale Ortodoxe Române/ Bucureşti/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1906"/. Cu un "Cuvînt înainte" semnat de autoare. 59 pag. Bibl. S.B.B.

19. POPESCU-Pasărea, I./"PRINCIPII de musica bisericească - orientală/ Ediţia a II-a/ revăzută şi completată cu exerciţiile respective/ de/ .../ Bucureşti, 1906"/. Cu o "Preacuvântare" (p.3) semnată de autor, 76 pag. B.A.R. II 121683.

20. SAFFIRINU, Gherasim./ Episcop al Romanului/ "CATAVASII ale Născătoarei de Dumnezeu/ prelucrate de/ .../ A doua ediţie/ revăzută şi îndreptată/ Bucureşti; 1907"/ 8 pag. B.A.R. I 11008.

21. SAFFIRINU, Gherasim./Episcop al Romanului/ "SLAVOSLOVIA/ pe 8 glasuri, lucrată/ .../ de/ .../ Bucureşti/ .../ 1907". 50 pag. B.A.R. I 10812; Bibl. S.B.B.

22. GHERASIM,/ Episcopul Romanului/ "RĂSPUNSURILE/ la/ SFÂNTA LITURGHIE/ pe glasurile 1, 3, 4, 6 şi 7/ de/ .../ Bucureşti 1907"/. 16 pag. Cu indicaţia: "Se împarte gratis". B.A.R. I 10527; Bibl. S.B.B.

23. POPESCU-Pasărea, I./ "CATAVASIER/ Ce cuprinde/ Catavasiile de peste tot anul/, Svetelnele şi Voscresnele Învierii/, precum şi/ Doxologiile (mici şi mari) pe 8 glasuri/ Tipărite pe muzică bisericească după diferiţi autori/ de/ .../. Profesor de muzică bisericească la Seminarele "Central" şi/ "Nifon Mitropolitul". Cîntăreţ şi diriginte de cor la/ Biserica Sf. Ilie Kalinderu/ Bucureşti/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1907"/. (Pe coperta exterioară 1908). 131 pag. B.A.R. II 2601 şi II 26086.

24. TOMESCU, Marin./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ .../ tradus în greceşte/ de/ .../ Episcopul Buzeului D.D. Chesarie/ .../ pus pe notele musicei orientale/ de/ preotul/ .../ Biserica Agiu/ .../ a XIV-a ed./ Bucureşti/ .../ 1907"/. Cu o prefaţă semnată de Pr. Marin Tomescu şi cu menţiunea "Musica s-a corectat de d. Mihail D. Rădescu, profesor de musica vocală, avându-se în vedere originalul". 36 pag. Bibl. Sf. Sinod II 18238 "Ediţie comercială de speculă" cum o numeşte preotul Nicolae M. Popescu.

25. FRACEA-Sachelarie, Preotul Vasile/ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ IISUS HRISTOS/ .../ transformat în versuri/ de/ .../ fost preot la Biserica Mărcuţa/ .../. Aşezat tot pe melodia bisericească obişnuită şi s-a tipărit/ acum în zilele I.P.S. Părintelui Mitropolit şi Primat al României/ D.D. Iosif Gheorghian/ .../ Bucureşti/ .../ 1907"./ Cu o "Prefaţă de introducere" (p.2) a autorului. 32 pag. Bibl. S.B.B.

26. ZMEU, Ioan./ CATAVASIERUL-MUZICAL/ tomul UTRENIEI şi tomul LITURGHIEI ediţie nouă/ cari cuprinde cele mai frumoase şi alese cîntări/ ale mai multor însemnaţi autori bisericeşti/ pentru uzul şcoalelor de cîntăreţi şi seminarii din ţară/ în al patrusprezecelea an al păstoriei P.S. Episcop al Eparhiei Argeş/, Dr. D.D. Gherasim Timuş/ Aprobat de Sf. Sinod al României în şedinţa din 12 mai 1904/ cu ordinul nr. 100/ întocmit şi aranjat în ordinea tipicului bisericesc/ de/ .../. Prim cantor al Episcopiei de Argeş şi profesor de muzică

bisericească/ la Şcoala de cântăreţi din Piteşti/, Buzău. Imprimeria Alessandru Georgescu/ 1907"/ 168 pag. B.A.R. II 3960 şi Bibl. S.B.B.

27. GHERASIM/ Episcop al Romanului/ "CULEGERE DE CÂNTARI BISERICEŞTI/ .../ date la lumină/ .../ de/ .../ Bucureşti/ .../ 1908, Bibl. S.B.B.

28. POPESCU, Dimitrie, C./ "GRAMATICA/ şi/ NOUL ANASTASIMATAR/ Practic-Grabnic/ Care cuprinde întreaga slujbă a Învierii pe cele glasuri bisericeşti/ cu podobiile lor, împreună cu cele 11 Luminânde cu bogorodicinile/ lor şi slavele evangheliilor duminicale/ Pentru uzul Seminariilor şi Şcoalelor de cântăreţi din ţară/ .../ Prelucrat de/ .../, fost psalt al Sf. Episcopii a Râmnicului Noul Severin/ iar actualmente al Bisericii Sf. Ilie şi Maistru de cîntări/ bisericeşti la Şcoala de cântăreţi din urbea Craiova/. Ediţia I/. Bucureşti/ Tipografia Cărţilor Bisericeşti/ 1908"/. Cu o "Prefaţă" semnată de autor 347 pag. Bibl. S.B.B.

29. ZMEU, Ioan./ "SLUJBA/ Sfinţirei Bisericei/ Lucrată pe muzică orientală/ de/ .../ fost protopsalt al Sf. Mitropolii din Bucureşti şi/ profesor de Muzică bisericească la Şcoala/ de cîntăreţi/. Buzău/ .../ 1908"/. Cu o "Prefaţă" semnată de autor 36 pag. Bibl. S.B.B.

30. POPESCU-Pasărea, I./ STIHIRA/ (Astăzi s-a plinit gl. VI) scrisă pe muzica bisericească şi cântată de elevii Seminariilor "Nifon Mitropolitul" şi "Central" la înmormântarea Pre/ Fericitului Mitropolit Iosif Gheorghian/ 27 ianuarie 1909/ Bucureşti"./ Bibl. Sf. Sinod II 2004.

31. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ .../ cu o melodie pe / notele muzicei orientale de Economul Stavrofor/ .../ Ed. XVIII-a populară/ .../ Bucureşti/ aprobat cu ordinul nr. 217 din 1909/ .../ revizuit acum /.../ şi corectat"/. 39 pag. Bibl. Sf. Sinod II 18245.

32. IONESCU Dometie/ "CÂNTARI RELIGIOASE" (de stea, n.n.) Traduse şi compuse/ de/ MACARIE IEROMONAHUL, ANTON PAN(N) şi de ALŢI AUTORI/ Adunate şi aşezate pe note orientale şi date la lumină/ prin sârguinţa Părintelui/ .../ la Schitul Icoana din Bucureşti/ Bucureşti/ .../ 1909"/. Cu o "Prefaţă" semnată de Ieromonah Dometie Ionescu. 88 pag. Bibl. S.B.B.

33. NIFON, Ploieşteanul / "PROHOD conţinând şi multe alte cântări legate de Vinerea Patimilor fără pagină de titlu. 58 pag. Bibl. Sf. Sinod II 11139; la pag. 56-58 Alte tipuri de cântări/ de Ştefan Popescu/ fost profesor de muzică bisericească la Seminarul "Central" din Bucureşti"/ Membrii Comisiunii însărcinaţi de Sf. Sinod cu revizuirea/ Arhiereul Valeriu Râmniceanu, Sofronie Craioveanu. În casetă Arhiereul Meletie, Directorul Tipografiei cărţilor bisericeşti (1900-1910). Poate fi datat, după anul 1900 (n.n.).

34. POPESCU-Pasărea, I./ "PRINCIPII/ de/ MUZICĂ BISERICEASCĂ ORIENTALĂ/ scrise de/ .../ profesor de muzică bisericească la seminariile/ "Nifon Mitropolitul" şi "Central" din Bucureşti/ cântăreţ şi diriginte al corului Bis. Kalinderu/ .../ Bucureşti/ .../ 1910"./ 72 pag. B.A.R. II 580243 Bibl. S.B.B.

35. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ de la/ TE-DEUM, SFEŞTANIE, CUNUNIE, ÎNMORMÂNTARE/ şi PARASTAS/. Scrise pe muzică bisericească orientală după cum/ se cântă în Sf. noastră Biserică/ de/ .../ Profesor de muzică bisericească la seminariile/ ""Nifon Mitropolitul" şi "Central" din Bucureşti/ Cântăreţ şi diriginte al corului bisericii Calinderu/

Bucureşti/. Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1910"/. 48 pag. Bibl. S.B.B.

36. POPESCU, Ştefan./ "POLIELEU/ ehul al 7-lea varis, zis (bestinghear)/ lucrat mai pre scurt, în 16 stihiri, din cei mai aleşi, de/ .../, fost profesor de musică bisericească la/ seminariile "Central" şi "Nifon Mitropolitul"/ dedicat/ Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit al Moldovei şi Sucevei/ D.D. Pimen Georgescu/ fost elev al subsemnatului, în semn de respect, stimă, iubire şi/ amintire (Autorul) "Bucureşti/ 1910"/. 8 pag. Bibl. Sf. Sinod II 11161; Bibl. S.B.B.

37. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL DOMNULUI/ .../ scris şi armonizat după melodiile bisericeşti tradiţionale pentru corurile şcolare săteşti. Bucureşti 1910"/. 32 pag. B.A.R. II 19237.

38. POPESCU-Cernica, Economul Stavrofor Alexandru, PROHODUL DOMNULUI.../ .../ cu o melodie aşezată pe notele muzicii orientale/ de/ .../ Ediţia II/ Bucureşti/ .../ 1910". 32 pag. (Cu slava: "Veniţi să fericim pe Iosif" de/ .../ Al. Popescu-Cernica". B.A.R. II 19581.

39. MOISESCU-Epicharia/ "MANUAL/ de CÂNTĂRI BISERICEŞTI/ care cuprinde atât slujba completă/ a ADORMIREI MAICEI LUI DUMNEZEU lucrată de/ Monahia Epicharia MOISESCU din Sfânta Monastire Tigăneşti/ .../ cât şi/ "Fericit bărbatul" ehul al 5-lea lucrat de Nicolae Apostolescu. Corectat şi/ modificat de Epicharia MOISESCU. Polieleul "Cuvânt bun" ehul al 7-lea Două/ Slavoslovii ehul al 6-lea şi al 8-lea. Două Heruvice mijlocii ehul 1-iu şi al 4-lea. Două Axioane mari ehul al 5-lea şi al 8-lea, toate de dl. Ştefan POPESCU. Irmosul Praznicului de Ierom. Macarie. Slava "Cela ce ai săturat pre/ popoare în pustie" de Epicharia MOISESCU, precum şi/ Prohodul Adormirei Maicei lui Dumnezeu/ Ediţia a II-a/ 1991"/. Cu o "Preacuvântare" semnată de autoare 145 + VII, pag. 104-145. Bibl. S.B.B.

40. POPESCU-Pasărea, I./ "SERVICIUL NAŞTERII DOMNULUI/ sau/ CÂNTĂRILE CRĂCIUNULUI/ scrise pe muzica bisericească/ de/ .../. Profesor de muzică bisericească la Seminariile din Bucureşti/ Cântăreţ I şi diriginte al corului bisericii Kalinder/ Organizator al corurilor şcolare săteşti/ Bucureşti/ .../, 1911"/. 24 pag. Bibl. Sf. Sinod 1474.

41. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL DOMNULUI NOSTRU IISUS HRISTOS/ scris şi armonizat de .../ pentru corurile şcolare săteşti/ Bucureşti,/ 1911"/ 23 pag., B.A.R. II 23466.

42. POPESCU-Pasărea, I./ COLECŢIUNE/ de/ CÂNTĂRILE SF. LITURGHII/ scrise pe muzică bisericească/ .../ şi tipărite de/ ... Bucureşti/ .../ 1911"/ 56 pag. B.A.R. II 24997.

43. TOMESCU, Marin./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ pus pe noteie musicei orientaie/ de/ .../ a XVII-a ed./ Bucureşti/ ... 1911"/. 30 pag. Bibl. Sf. Sinod II 18240.

44. SUCEVEANU, Dimitrie./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ prelucrat şi îmbunătăţit cu mai multe cântări pe musichie şi acum din nou corectat de/ D(umnea)lui Paharn(icul) Dimitrie Suceveanul/ Protopsaltul Sfintei Mitropolii a Moldovei/ .../ Ed. a II-a/ Bucureşti/ .../, 1912"/ 58 pag. Bibl. Sf. Sinod II 8308.

45. CUTAVAS, Dimitrie, E./ LA CINSTITA ADORMIRE/ a/ Prea slăvitei de Dumnezeu Născătoarei şi pururea Fecioarei Maria/ SLAVA ŞI ACUM/ pe toate glasurile/. Alcătuită după vechiul sistem al marelui între protopsalţi Iacov/ de/ .../ Protopsaltul Sfintei Mitropolii

a Ungro-Vlahiei/ Dedicată/ Prea Cuvioşiei Sale, Arhimandrit-Mitrofor/ DIONISIE R. SIMIONESCU/ Stareţul Sfintei Mânăstiri "Sinaia" şi Exarh al Sfintelor Mânăstiri/ din Eparhia/ Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei/ 1912, Tipografia cărţilor bisericeşti"/. Cu o scurtă "Prefaţă - dedicaţie Prea Cuviosului Arhim. Mitrofor, Dionisie R. Simionescu, Stareţul Mânăstirii Sinaia". Bibl. S.B.B.

46. POPESCU-Pasărea, I./ "TREI CÂNTĂRI: Ceata Sfinţilor Părinţi/ Laudă suflete al meu pe Domnul/ (Ps. 145) şi De Tine Doamne păcătoşii unde vor fugi/ Bucureşti/ 1912" (Extrase din Rev. Cultura). Bibl. Sf. Sinod II 4257.

47. POPESCU-Pasărea, I./ "COLECŢIUNE/ de/ CÂNTĂRI bisericeşti, şcolare/ şi populare/ tipărite şi dăruite în o mie de exemplare pentru construirea/ Casei cântăreţilor/ de/ .../ maestru - preşedinte al Societăţii "Macarie"/ Cartea I/ Bucureşti/ .../ 1912"/. Cu un cuvânt adresat: "Fraţilor cântăreţi", 31 pag. B.A.R. II 26090.

48. POPESCU-Pasărea, I./"PROHODUL/ DOMNULUI NOSTRU/ IISUS HRISTOS/ scris şi armonizat/ după melodiile bisericeşti tradiţionale/ (pe ambele muzici) pentru corurile şcolare săteşti/ .../ Bucureşti/ 44 .../ 1913" 23 pag. B.A.R. II 31528.

49. POPESCU-Pasărea, I./ "Regulile pentru citirea Apostolului şi Evangheliei/ Bucureşti/ 1913"/. 7 pag., B.A.R. II 35336.

50. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII/ scrise pe muzica bisericească/ şi armonizate/ pe două voci/ pentru trebuinţa cântăreţilor bisericeşti/ Bucureşti/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ 1914"/. Cu un cuvânt "Către cântăreţii bisericeşti" semnat de: "I. Popescu-Pasărea - Preşedinte al asociaţiei generale a cântăreţilor bisericeşti", 20 pag. Bibl. S.B.B.

51. TOMESCU, Marin./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ pus pe notele musicei orientale/ de/ .../ a XX-a ed./ Bucureşti/ .../ 1914"/ 30 pag. Bibl. Sf. Sinod II 18241. Notaţia psaltică nefolosibilă. Adeseori numele sunt puse pe dos, rândul întors pe dos, finalul devenind început şi începutul, final.

52. GHERASIMU, Episcopul./ "SOBORNICARIU ce cuprinde tot ce se cântă de ceata sfinţi(ţi)lor slujitori/ în vremea slujbelor dumnezeieşti; cum şi Tropare/ şi Condace, ce se cântă atunci numai de cântăreţi. Traducerea şi prelucrarea precum şi lucrarea din auzite de/ .../ Bucureşti/ .../ 1914"/. (Pe coperta exterioară 1915). Cu un cuvânt adresat de autor: "Celor ce le va cădea sub ochi această carte"/. 590 pag. B.A.R. II 7688 Bibl. S.B.B.

53. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ scris şi armonizat după melodiile bisericeşti/ tradiţionale pentru corurile şcolare săteşti/ Bucureşti, 1915"/ 22 pag. + 1/ B.A.R. II 41463.

54. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRI BISERICEŞTI/ patriotice şi populare/ tipărite de/ .../ directorul secţiei culturale a Societăţii Sf. Ioan Cucuzel/ a cântăreţilor bisericeşti din România/ Bucureşti/ .../ 1915"/ 16 pag.

55. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ Ed. a III-a populară/ .../ Bucureşti/ .../ 1916"/. 39 pag. B.A.R. II 161393.

56. GHERASIMU, Episcopul/ "ANASTASIMATARUL pe larg/ de/ THEODOR P.P. FOCAEU/ şi pe scurt/ de/ PETRU LAMPADARIU PELOPONISIANUL/ Traducere/ de/ .../ Bucureşti/ 1916"/. Cu o scurtă explicaţie a autorului.

57. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ Ed. a IV-a populară/ .../ Bucureşti/ .../ 1919"/. 39 pag. B.A.R. II 161392.

58. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ Ed. a V-a populară/ .../ Bucureşti/ .../ 1919"/. 39 pag. B.A.R. II 645027.

59. POPESCU-Pasărea, I./" COLECŢIUNE/ de/ CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII/ scrise pe muzica bisericească/ .../ şi tipărite de/ .../ Profesor de muzică bisericească la Seminarul "Central" şi "Nifon Mitropolitul"/ cântăreţ şi diriginte de cor la Biserica Calinderu/ Bucureşti/ 1919"/. 64 pag. Bibl. S.B.B.

60. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL/ DOMNULUI... / .../ scris şi armonizat după melodiile bisericeşti/ tradiţionale/ Bucureşti, 1920/ 23 pag. B.A.R. II 57484.

61. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ (pe ambele muzici)/ pentru corurile şcolare săteşti/ de/ .../ Bucureşti/ .../ 1920"/ 23 pag.

62. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ VECERNIILOR/ de Sâmbătă seara/ pe cele opt glasuri/ după/ Macarie Ieromonahul, Ştefanache Popescu şi I. Popescu-Pasărea/ .../ Bucureşti/ .../ 1920"/. Cu o "Preacuvântare" a lui I. Popescu-Pasărea, 48 pag. Bibl. S.B.B.

63. POPESCU-Pasărea, I./ "PODOBIILE/ Troparele Învierii/ şi alte cântări/ din Triod şi Penticostar/ Bucureşti/ .../ 1921/ pe coperta exterioară, iar pe coperta interioară 1904"/ n.n. Este reprodusă ediţia din 1904, 96 pag. Bibl. S.B.B.

64. POPESCU-Pasărea, I./ "COLECŢIUNE/ de cântări bisericeşti alese/ imne şcolare/ şi/ cântece populare/ .../ Bucureşti/ .../ 1921"/. 32 pag. B.A.R. II 26091.

65. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL/ DOMNULUI NOSTRU IISUS HRISTOS/ scris şi armonizat după melodiile bisericeşti/ tradiţionale (pe ambele muzici) pentru corurile şcolare săteşti/ de/ I. Popescu-Pasărea/ .../ Profesor de muzică bisericească la seminariile din Bucureşti/, cântăreţ şi diriginte al corului bisericii Calinderu, preşedintele Societăţii Sf. Ioan Cucuzel/ .../ Bucureşti 1921"/. 22 pag. B.A.R. II 60922.

66. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ .../ întocmit după originalul Triodului, alcătuit de Sf. Sinod/ .../ şi cu o melodie aşezată pe notele muzicii orientale/ de/ Economul Stavrofor/ .../ Ed. VII-a populară/ .../ Bucureşti/ .../, 1921" 39 pag. Bibl. Sf. Sinod II 18243.

67. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/ DOMNULUI... / .../ întocmit după originalul Triodului/ .../ cu o melodie aşezată pe notele muzicii orientale de/ .../" Ed. a IX-a populară după 1921 n.n. Are stihira gl. V "Veniţi să fericim pe Iosif", de autor. 39 pag. B.A.R. II 475152.

68. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ cu o melodie pe/ notele muzicei orientale/ de Economul Stavrofor/ .../ Ed. a XVII-a populară/ .../ Bucureşti/

(f.a.)", "Aprobat cu ordinul nr. 217 din 1909/ .../ revăzut acum" (n.n. după 1921). 39 pag. Bibl. Sf. Sinod II 18245.

69. POPESCU-Cernica, Alexandru, Econom Stavrofor/ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ IISUS HRISTOS/ .../ cu o melodie pe/ notele muzicii orientale/ de/ .../. Acest Prohod aprobat de Sfântul Sinod al / .../ cu ordinul nr. 217 din 1909/ .../ este din nou revăzut şi corectat/ Ediţia XIX populară/ .../ Cultura românească S.A.R./ .../ Bucureşti/ .../" Cu o "Prefaţă" (p. 6-7) a autorului 39 pag. B.A.R. II 258935.

70. POPESCU-Cernica, Alexandru./ "PROHODUL/DOMNULUI.../ .../ cu o melodie pe/ notele musicii orientale/ de/ Economul Stavrofor/ .../ Ed. a XX-a populară/ .../ Bucureşti"/ .../ f.a./ 39 pag. B.A.R. II 161791.

71. BARCAN, Nicolae./ "MICUL ANASTASIMATAR PRACTIC/ compus/ de/ .../ fost protopsalt al Catedralei Sf. Ioan, director şi profesor la/ Şcoala de muzichie bisericească din oraşul Piatra Neamţ/ corectat şi dat la tipar/ de/ DIMITRIE N. PIPA/ prim cântăreţ al Catedralei Sfintei Episcopii a Huşilor/ director şi profesor al Şcoalei de cântăreţi şi profesor/ de muzică bisericească la Seminarul teologic din Huşi/ .../ Ed. I/ "Prefaţă", semnată de Dimitrie N. Pipa. 168 pag. Bibl. S.B.B.

72. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ UTRENIILOR/ de/ Duminică/ pe cele opt glasuri/ scrise după/ MACARIE Ieromonahul şi Ştefanache Popescu/ de/ .../ Profesor de muzică bisericească la Seminariile "Central"/ şi "Nifon Mitropolitul" din Bucureşti/ Bucureşti/ 1922/". Cu o "Preacuvântare" (p.3) de I. Popescu-Pasărea. 64 pag. B.A.R. II 26093; Bibl. S.B.B.

73. SUCEVEANU, Dimitrie./ "PROHODUL/ DOMNULUI.../ .../ întocmit după originalul grecesc, prelucrat şi îmbunătăţit cu mai multe cântări pe musichie/ de/ Paharnicul/ .../ Ediţia a IV-a/ Bucureşti/ .../ 1922/", 58 pag.

74. POPESCU-Pasărea, I./ "PRINCIPII de muzică bisericească - orientală/ scrise de/ .../ profesor la Seminariile din Bucureşti/ Bucureşti/ .../ 1923"/. 72 pag. B.A.R. 71067.

75. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ Sfintei Liturghii/ scrise pe muzica bisericească/ şi armonizate/ pe 2 voci/. Pentru trebuinţa cântăreţilor bisericeşti/ .../ Bucureşti/ .../ 1923"/. Cu o prefaţă "Către cântăreţii bisericeşti", 32 pag.

76. POPESCU-Pasărea, I./ "PENTICOSTARUL/ Cuprinzând/ Cântările Sf. Paşti/ precum şi slovele principale/ ale/ duminicilor din Penticostar/ Bucureşti/ .../ 1924"/. 32 pag. B.A.R. II 26094; Bibl. S.B.B.

77. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE NAŞTERII DOMNULUI/ (Crăciunului)/ şi/ Cântările Sf. Trei Ierarhi/ (30 ianuarie) scrise de / .../ Profesor la Seminariile şi Şcoala de cântăreţi din Bucureşti/ Preşedinte al Asociaţiei generale a cântăreţilor bisericeşti din România/, Senator de Ilfov/. Bucureşti/ 1924"/. 32 pag. B.A.R. II 26095; Bibl. S.B.B.

78. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE VECERNIILOR/ de Sâmbătă seara/ pe cele opt glasuri/ după MACARIE Ieromonahul/ Ştefanache POPESCU şi I. POPESCU-Pasărea/ .../ Bucureşti/ ... 1924"/. 64 pag. B.A.R. I 26009.

79. POPESCU-Pasărea, I./ LITURGHIERUL DE STRANĂ cuprinzând/ Cântările Sf. Liturghii/ pe muzică bisericească orientală/ după cum se cântă la strană în/ Biserica Română Ortodoxă/ scrise de/ .../ Bucureşti/ .../ 1925"/. 166 pag.

80. POPESCU-Pasărea, I./ CÂNTĂRILE/ TRIODULUI/ .../ de/ .../ profesor la Seminarul "Central", Seminarul "Nifon Mitropolitul"/ şi Şcoala de cântăreţi bisericeşti din Bucureşti/ Bucureşti .../ 1925"/. 80 pag.

81. POPESCU-Pasărea, I./ COLECŢIUNE/ de/ CÂNTĂRI BISERICEŞTI ALESE, imne patriotice/ şi/ cântece populare/, tipărite/ pentru uzul cercurilor pastorale şi conferinţelor culturale/ ale cântăreţilor bisericeşti/ Bucureşti/ .../ 1925"/. 32 pag.

82. POPESCU-Pasărea, I./ "PODOBIILE celor 8 glasuri/ scrise după Anton PANN/, Troparele Învierii/ câteva cântări din/ Triod şi Penticostar/, precum şi troparele şi condacele/ sfinţilor şi praznicelor/, Bucureşti/ .../ 1925"/ 96 pag.

83. RĂDESCU Mihaii, D./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ .../ Revăzut şi corectat cu text şi muzică: scris pe muzică orientală şi pentru coruri în patru voci mixte/ de/ .../ Profesor la Academia Sf. Patriarhii din Bucureşti/ tipărit în zilele Prea Fericitului Patriarh/ .../ Miron Cristea. Anul tipăririi poate fi 1925 sau imediat în anii următori/ Ed. a XXV-a/ Craiova/" f.a./ 24 pag. Bibl. Sf. Sinod II 11135.

84. SEVEREANU, Nicolae./ "CURS ELEMENTAR/ de/ MUZICĂ ORIENTALĂ BISERICEASCĂ/ Aprobat de Sf. Sinod/ Pentru/ uzul seminariilor şi şcolilor de cântăreţi/, prin ord. nr. 150 din 12 mai 1900/ Lucrate de/ .../ Profesor de muzică vocală la liceu, fost cântăreţ/ şi dirijor al corului vocal al Sf. Episcopii Buzău/ Ediţia II/ .../ Buzău/ .../ 1926"/. 32 pag. Bibl. S.B.B.

85. STUPCANU, Pr. J.V./ "ANASTASIMATAR/ sau/ Cântările Învierii/ pe cele opt glasuri - melodii bisericeşti/ întocmit conform programului pentru/ seminarii după notaţiunea psaltichiei/ de/ .../ maestru şi profesor/ de muzică bisericească la Seminarul "Veniamin" din Iaşi/. Această carte de ritual bisericesc este aprobată de Sf. Sinod cu oficina nr. 69 din 16 mai 1916/ Bucureşti/ .../ 1926"/. Are două dedicaţii şi o "Prefaţă explicativă" (p. VII-VIII) 240 pag. Bibl. Sf. Sinod al B.O.R.; Bibl. S.B.B.

86. MARDALE, I./ "Nr. 5/ CÂNTĂRI CORALE/ pe ambele muzici/ pentru/ Centrele parohiale şi popor/ aranjate de Păr. Diacon I. MARDALE/ Profesor la Seminarul Sf. Nicolae din Râmnicul Vâlcea/ .../ Bucureşti/ .../ 1926"/. Cu o "Prefaţă" semnată de Episcopul Vartolomeu 2 + 72 pag. Bibl. S.B.B.

87. POPESCU-Pasărea, I./ "CATAVASIER/ ce cuprinde Catavasiile de peste tot anul/ Svetelnele şi Voscresnele Învierii/ precum şi/ Doxologiile (mici şi mari) pe opt glasuri/ tipărite pe muzica bisericească, după diferiţi autori de\...\ prof. de muzică bisericească la Seminariile/ "Central" şi "Nifon Mitropolitul"/ .../ Bucureşti/ .../ 1927"/ 98 pag. Bibl. S.B.B.

88. CHIŞCĂ, Ierom. Iosif./ "PROHODUL ADORMIRII MAICII DOMNULUI/ Al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu şi pururea/ Fecioara Maria/ Copie după cel îndreptat de maica Epicharia MOISESCU/ de/ .../ din Sf. Mânăstire Ciolanu, judeţul Buzău/ .../ Ploieşti, 1927.

89. SEVEREANU, Nicolae./ "LITURGHIERUL RITMIC/ Cuprinzând cântările Sf. Liturghii ale sfinţilor Ioan Gură de Aur, Vasilie şi Grigorie/ pentru/ uzul seminariilor şi şcoalelor de cântăreţi/, lucrat de/ .../ profesor de muzică vocală la liceu/ fost cântăreţ I şi dirijor al corului Sf. Episcopii Buzău/ Ediţia I/ Buzău/ Tipografia şi legătoria de cărţi Dumitru Bălănescu/ 1928"/. Cu o "Prefaţă" semnată de autor; 180 pag. Bibl. S.B.B. Exemplarul aflat în biblioteca S.B.B. - pe pagina interioară de titlu - poartă dedicaţia: "Colegului meu I(on) Croitoru în semn de dragoste. N. Severeanu".

90. CIUREANU-Bodeşti, Vasile./ "GRAMATICA. ANASTASIMATARUL, CATAVASIERUL/ CÂNTĂRILE SF. LITURGHII/ Chişinău/ 1928"/. 634 pag. Bibl. S.B.B.

91. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII/ după melodiile bisericeşti tradiţionale,/ scrise pe notaţiunea psaltică şi armonizate (pe 2 voci) pentru/ trebuinţa cântăreţilor bisericeşti/ de/ .../, profesor la Seminariile din Bucureşti şi la Academia de Muzică religioasă/ .../ Bucureşti/ .../ 1928"/. 40 pag. B.A.R. II 26097.

92. POPESCU-Pasărea, I./ "PRINCIPII de muzică bisericească orientală scrise de/ .../ Bucureşti, 1928"/. 72 pag./ B.A.R. II 93276.

93. POPESCU (Ic. Stavr. Pr. II), Vasilescu (Ic. Stavr. Pr. I) şi Marinescu (Ic. Pr. Gh.) profesor de muzică la Seminarul din Buzău/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ .../ cu notaţie psaltică şi liniară (3 voci), Buzău/ .../ 1928"/. 32 pag. B.A.R. II 656227.

94. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ UTRENIILOR de Duminică/ pe cele opt glasuri/ scrise după/ MACARIE Ieromonahul şi Ştefanache POPESCU/ de/ .../ profesor la Seminariile din Bucureşti şi la Academia de muzică religioasă/ .../ Bucureşti/ .../ 1928". Cu o "Preacuvântare" din care reiese că a fost profesor de aceste cântări timp de peste 35 ani, 64 pag. B.A.R. II 26098 Bibl. S.B.B.

95. SUCEVEANU, Dimitrie./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ prelucrat şi îmbunătăţit cu mai multe cântări pe musichie/ de/ Paharnicul/ .../ fost protopsaltul Sfintei Mitropolii a Moldovei/ .../ ed. a V-a Bucureşti/ .../ 1928"/. 59 pag.

96. VULPESCU, Mihail./ "CÂNTECUL/ popular/ românesc/ .../ MUZICA BISERICEASCĂ - PSALTICA (Gramatică), (p. 257-288). Cu o prefaţă de N. Iorga/ Bucureşti/ .../ 1930"/ 32 pag. Bibl. Sf. Sinod II 6816.

97. POPESCU-Pasăre, I. Profesori/ "CÂNTĂRILE/ VECERNIILOR/ de sâmbătă seara/ scrise pe cele opt glasuri/ pe/ Muzica bisericească orientală/ de/ Ştefanache POPESCU/ fost profesor la Seminariile din Bucureşti/ şi completată după Ieromonahul MACARIE/ .../ Bucureşti/ .../ 1931"/ 48 pag. Bibl. S.B.B.

98. POPESCU-Pasărea, I./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ ... Bucureşti 1931"/. 16 pag. B.A.R. 107677.

99. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRI/ de RUGĂCIUNE şi LAUDĂ/ către Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu/ .../ Traduse din greceşte/ şi tipărite întâia oară la Sibiu în anul 1806/ de Episcopul Iosif al Argeşului/ iar acum/ de I. Popescu-Pasărea/ .../ Bucureşti, 1931"/. 16 pag. Diaconul Gherma Văleanu - care tipăreşte la 1866 aceste CÂNTĂRI ... spune că sunt traduse şi tipărite la 1841 (?) Textul diferă foarte puţin, iar muzica este identică cu cea

tipărită la 1866 (n.n. S.B.B.) B.A.R. I 107677 şi Bibl. S.B.B.

100. PAVLOV, Petru/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ .../ (pe note psaltice şi liniare) de monahul/ .../ Ed. a VI-a/ Bucureşti/ 1931, 40 pag. B.A.R. II 106741. Bibl. Sf. Sinod II 1670.

101. POPESCU-Pasărea, I./ REPERTORIUL/ Cursurilor de vară/ ţine cu/ cântăreţi bisericeşti/ la Câmpulung-Muscel/ 18-28 August 1932/ Bucureşti/ .../ 1932/ 16 pag. (n.n. muzică populară patriotică).

102. POPESCU-Pasărea, I./ "NOUL IDIOMELAR/ CE CUPRINDE CÂNTĂRILE PRAZNICELOR ÎMPĂRĂTEŞTI/ şi ale/ Sfinţilor cu polieleu (principali)/ Scrise după/ Anton Pann, Dim. Suceveanu/ şi Ştefănescu Popescu/ şi completate de/ .../ profesor la Seminariile din Bucureşti/ şi la Academia de Muzică Religioasă/ Bucureşti/ Tipografia cărţilor bisericeşti/ O "Dedicaţie" către: I.P.S./ .../ 1933/ Cu o "înainte cuvântare şi cu o dedicaţie" către I.P.S./ .../ Mitropolit Primat D.D. Dr. Miron, semnat de autor: Arhiepiscop şi Mitropolitul Primat. 244 pag. Bibl. S.B.B.

103. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ SFINTEI LITURGHII/ după melodiile tradiţionale/ scrise pe notaţiunea psaltică şi armonizate/ pe 2 voci/ pentru/ trebuinţa cântăreţilor bisericeşti/ de/ .../ Lucrare aprobată de Sf. Sinod pentru bibliotecile parohiale/ Bucureşti/ .../ 1928/" 60 pag. Pe coperta I scrie: Ediţia a II-a Bucureşti 1933 (este deci reprodusă ediţia din 1928 n.n.)

104. CUCU, Gh./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ .../ cu notaţie psaltică şi liniară (4 voci) Scrisul românesc S.A. (Craiova)/ 1933"/. 24 pag. Bibl. Sf. Sinod II 11136.

105. IORDĂNESCU, Maestru de muzică/ "BUCHET de MUZICĂ (Psaltichii). Teorii de muzică bisericească, cântări la Vecernie, Utrenie şi Liturghie, Bucureşti. Tipografia cărţilor bisericeşti, 1933"/. Pe coperta exterioară 1934. Cu o "Prefaţă" semnată de autor 429+9 pag. Bibl. S.B.B.

106. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ Sfintei Liturghii/ după melodiile tradiţionale/ scrise pe notaţiunea psaltică şi armonizate/ pe 2 voci/ pentru trebuinţa cântăreţilor bisericeşti/ .../ de/ .../ Profesor la Seminariile din Bucureşti şi la Academia de muzică religioasă/ .../ Bucureşti/ .../ 1928"/. 50 pag. Bibl. Sf. Sinod II 9705. Pe coperta exterioară: "CÂNTĂRILE/ Sfintei Liturghii/ scrise după melodiile tradiţionale/ pe notaţiunea psaltică şi armonizate pe 2 voci/ pentru corurile bisericeşti şcolare/ Ed. a II-a/ revăzută şi adăugată/ cu diferite cântări corale reduse pe 2 voci/ Bucureşti/ .../ 1933"/.

107. POPESCU-Pasărea, I./ "PODOBIILE celor 8 glasuri/ scrise după Anton Pann/. Troparele Învierii/ câteva cântări din/ Triod şi Penticostar/ precum şi Troparele şi Condacele/ Sfinţilor şi Praznicelor/ Bucureşti/ .../ 1934"/. 96 Pag. B.A.R. I 26103.

108. MIHĂLESCU, Ioan - POPESCU ZIMNICEA Gh./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ revăzut după textul grecesc/ şi pus pe note orientale şi liniare/ de/ .../ Decanul Facultăţii de teologie/ şi Preotul Bisericii Amza/ şi/ .../ profesor secundar/ de limbile clasice/ Bucureşti/ 1935/ Tip. "Ep. Vartolomeu" a Râmnicului Noul-Severin/ Râmnicul Vâlcei"/ B.A.R. II 130286.

109. POPESCU-Pasărea, I./ "PRINCIPII de muzică bisericească - orientală (psaltică) scrise

1928 n.n.) 72 pag. B.A.R. II 146721.

110. POPESCU-Pasărea, I./ "PENTICOSTARUL ce cuprinde Cântările Sfintelor Paşti/ precum şi Cântările principale/ ale/ celorlalte duminici din Penticostar/ Bucureşti/ .../ 1936"/ 32 pag.

111. POPESCU-Pasărea, I./ "CÂNTĂRILE/ SFINTELOR PAŞTI/ precum se întrebuinţează/ în Biserica Ortodoxă Română din vechiul regat/ scrise pe muzică psaltică/ de/ .../ Bucureşti/ ... 1936"/ 18 pag. S.B.B.

112. POPESCU, Preotul Nicolae, M. profesor universitar/ "MACARIE Psaltul/ la o sută de ani de la moartea lui (†1836-1936) Bucureşti 1936/ Edit. Seminarului de Istoria Bisericii Române de la Facultatea de Teologie din Bucureşti/ nr. 6/ 32 pag. Studiu însoţit de Catavasii la Duminica Stâlpărilor" (p. 13-32) Bibl. S.B.B.

113. IORDĂNESCU, Ierom. Amzilohie/ "GLASUL I BISERICESC/ după Dimitrie SUCEVEANU/ Fascicola I/ Bucureşti/ ... 1936"/. 32 pag. Bibl. S.B.B.

114. CHIRIŢĂ, Mihail Preot Popescu Chiril şi Chiriţă I. Chiriţă (preot)/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ .../ armonizat/ pe 2, 3 şi 4 voci în ambele muzici: orientală (bisericească) şi occidentală/ alcătuită de/ .../ deservenţi ai Catedralei Sfintei Episcopii de Argeş/ şi/ profesori de muzicile bisericească şi vocală/ .../ Piteşti/ 1936"/. 86 pag. Bibl. Sf. Sinod II 11137.

115. GHERASIMESCU, Toma./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ .../ apărută în Biblioteca Creştină Ortodoxă nr. 11/ îngrijită de preotul/ .../ profesor de religie/ Bălţi 1936"/, cu note psaltice şi liniare - separat 20 pag. Bibl. Sf. Sinod II 11133.

116. POPESCU, Ştefanache./ "CÂNTĂRILE VECERNIILOR/ de Sâmbătă seara"/ scrise pe cele opt glasuri/ cu notaţia psaltică/ de/ .../ şi completate de I. Popescu-Pasărea/ .../ Bucureşti/ 1936"/ 48 pag. Bibl. Sf. Sinod II 9704.

117. IORDĂNESCU, Ieromonahul Amfilohie./ din Sf. Mânăstire Pasărea/ GLASUL II-III BISERICESC/ după Dimitrie SUCEVEANU/ Fascicola III/ Bucureşti/ .../ 1937"/. 32 pag. Bibl. S.B.B.

118. IORDĂNESCU, Ieromonahul Amfilohie./ din Sfânta Mânăstire Pasărea/ GLASUL IV-V BISERICESC/ după/ Dimitrie SUCEVEANU/ Fascicola V/ Bucureşti/ .../ 1937"/ 32 pag. Bibl. S.B.B.

119. IORDĂNESCU, Ieromonahul Amfilohie./ din Sf. Mânăstire Pasărea/. GLASUL V-VI BISERICESC/ după/ Dimitrie Suceveanu/. Fascicola VI/ Bucureşti/ .../ 1937"/. 32 pag. Bibl. S.B.B.

120. IORDĂNESCU Ieromonahul, Amfilohie/ din Sf. Mânăstire Pasărea/. GLASUL VIII BISERICESC/ şi/ Podobii şi Svetilne/ după Dimitrie SUCEVEANU/. Fascicola a IX-a/ Bucureşti/ .../ 1937"/. 32 pag. (pag. 257-288). Bibl. S.B.B.

121. SEVEREANU, N./ "PROHODUL/ DOMNULUI/ .../ IISUS HRISTOS/ .../ .../ aranjat pe psaltichie şi note liniare/ de/ .../ profesor de muzică vocală la liceu, Cântăreţ şi Dirigintele

corului vocal/ al Sfintei Episcopii Buzău/. Aprobat de Sf. Sinod/ Proprietatea autorului/ Cartea Românească/, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl. s-sor I.St. Răsidescu/ Str. Paris 16"/. 30 pag. f.a., posesor Prof. Minu Andronic 1937/ 30 pag. Bibl. S.B.B.

122. CHIRESCU I.D. şi BREAZUL G./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară de/ .../ Scrisul românesc S.A. Craiova, 1937"/. 48 pag. B.A.R. I 532462.

123. SEVEREANU. Nicolae./ "ANASTASIMATARUL RITMIC/ Cuprinzând/ Cântările celor 11 Evanghelii/ ale Învierii/. Lucrare originală/ de/ .../ fost profesor de muzică vocală la liceu, protopsalt şi diriginte de cor la Sf. Episcopie de Buzău Ediţia II"/ Buzău/. Tipografia/ .../ Luca I. Oprescu/ 1938"/. Cu o "Prefaţă" semnată de/ autor. 274 pag. Bibl. S.B.B.

124. BĂRBULESCU, Eugen, I./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ şi alte cântări religioase/ ce se cântă la Florii, în săptămâna/ Patimilor şi la Învierea Domnului/ după diferiţi compozitori/ pentru folosul şcolarilor şi a tot poporul drept credincios/ cu note psaltice şi liniare întocmit de Preotul Iconom Stavrofor/ .../ profesor la Colegiul Sf. Sava/ slujitor la Biserica Sf. Silvestru din Capitală/ şi preşedintele clerului român Ajutorul, 1938"/. 96 pag. Bibl. Sf. Sinod I 1781.

125. NICOLAU, Gherontie/, Episcopul Constanţei/ "ÎNDRUMĂTORUL/ LITURGIC/ cuprinzând/ vizite canonice la oraşe şi sate/ cu Litie şi veghere/ Liturghiile Sfinţilor Ioan Gură de Aur/ şi Grigore Dialogul/ cu muzică în text/ Bucureşti/ .../ 1939"/. Cu o apreciere a comisiei instituită de Sf. Sinod/ .../ şi cu un "Cuvânt înainte" semnat de autor. 243 pag. Bibl. S.B.B.

126. POPESCU, Ştefanache./ "CÂNTĂRILE/ VECERNIILOR/ de sâmbătă seara/ scrise pe cele opt glasuri/ cu notaţiunea psaltică/ de/ .../ fost profesor la Seminariile din Bucureşti şi completate de I. Popescu- Pasărea/ profesor la Academia de muzică religioasă/ .../ Bucureşti/ .../ 1939"/ 48 pag. Bibl. S.B.B.

127. MIHĂLCESCU, Irineu şi POPESCU-ZIMNICEA, Gheorghe./ "PROHODUL Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare/ şi/ pururea Fecioară Maria/ refăcut după izvodul grecesc/ de/ Arhiereul/ .../ Craioveanu/ Episcop locotenent al Eparhiei Râmnicul - Noul Severin/ şi/ .../ Profesor secundar/ cu notaţie psaltică şi liniară (scrise separat) Bucureşti 1939/ Tipografia Mânăstirii Cernica/ 48 pag. B.A.R. II 16130.

128. POPESCU-Pasărea, Prof. I./ "PRINCIPII/ de muzică bisericească - orientală (psaltică). Scrise de / .../ fost profesor de muzică bisericească la Seminarul "Nifon Mitropolitul", Seminarul "Central" şi Academia de Muzică reiigioasă din Bucureşti/ Bucureşti, 1939"/ 72 pag. B.A.R. II 172506.

129. POPESCU-Pasărea, I./ "PODOBIILE CELOR OPT GLASURI/ scrise după Anton PANN/ Troparele Învierii, câteva cântări din/ Triod şi Penticostar/ precum şi troparele şi condacele/ sfinţilor şi praznicelor/ Bucureşti/ .../ 1940"/ 96 pag.

130. POPESCU-Pasărea, I./ "CULEGERE/ de/ CÂNTĂRI BISERICEŞTI/ ce se cântă/ de către preoţi în sobor/ la/ diferite servicii bisericeşti/ Bucureşti/ 1940"/. Cu un cuvânt "Către P.C. preoţi din Bucureşti", 64 pag. Bibl. S.B.B.

131. POPESCU-Pasărea, I./ "PENTICOSTARUL/ ce cuprinde/ CÂNTĂRILE SFINTELOR PAŞTI/ precum şi/ Cântările principale ale celorlalte duminici din Penticostar/ Bucureşti/ .../ 1941"/ Pe coperta interioară "1936" (n.n. Se reproduce ediţia din 1936), 32 pag.

132. INSTITUTUL BIBLIC AL B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi separat liniară la două voci, editat de .../ Bucureşti, 1942/ 62 pag. B.A.R. II 187917; Bibl. Sf. Sinod I 9210; Bibl. S.B.B.

133. POPESCU-Pasărea, I./ "PRINCIPII/ de/ Muzică BISERICEASCĂ- ORIENTALĂ (PSALTICĂ) scrise de/ .../ Bucureşti/ .../ 1942"/ 72 pag. B.A.R. II 184507; Bibl. S.B.B.

134. POPESCU-Pasărea, I./ "PSALMUL 70/ rugăciune pentru ajutor/ şi/ mângâiere la bătrâneţe/ cântat de/ I. Popescu-Pasărea/ La vârsta de 70 ani/ Bucureşti/ .../ 1942"/.

135. POPESCU-Pasărea, I./ CÂNTĂRILE/ VECERNIILOR/ de sâmbătă seara/ scrise pe cele opt glasuri/ cu notaţia psaltică/ de/ Ştefanache Popescu/ fost profesor la seminarele din Bucureşti/ şi completate/ de/ .../ Bucureşti/ f.a. 48 pag.

136. POPESCU-Pasărea, I./ PROHODUL DOMNULUI/ IISUS HRISTOS/ .../ scris pe ambele muzici după melodiile bisericeşti străbune (Bucureşti f.a.) 24 pag. B.A.R. II 531041.

137. INSTITUTUL Biblic al B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI IISUS HRISTOS/ .../ 1942"/. Cu o "Lămurire" (p. 5-6) 62 pag. n.n. la p. 49 citim "Binecuvântările Învierii/ facerea Diaconului/ Antonie Uncu". Acest prohod a fost alcătuit de o comisie alcătuită dintr-un mitropolit şi trei arhierei la care se adaugă: "Ştefan Popescu, profesor la Academia regală de muzică" (subl. n.). în casetă citim: "S-a ostenit cu împodobirea/ acestui sfânt prohod cu/ aşezarea şi supravegherea/ tiparului, Protosinghelul /Eirmilian/ la anul mântuirii/ 1942/".

138. OJOG, VICTOR Protosinghelul./ "ANASTASIMATARUL/ Sfintei Mânăstiri Neamţu/ .../ Prelucrare după Dimitrie SUCEVEANU/ şi alţi autori renumiţi din trecut/ de/ .../ absolvent al Academiei de muzică religioasă/ din/ Bucureşti/ .../ Mânăstirea Neamţu/ 1943"/. 271 pag., bibl. S.B.B.

139. UNCU, Anton V./ "CÂNTĂRILE Sfintei şi dumnezeieştii/ LITURGHII/ .../ întocmite de Arhidiaconul Stavrofor/ .../ de la Catedrala Sfintei Patriarhii/ profesor de Psaltichie la Sem(inarul) "Nifon Mitropolitul"/ Bucureşti/ 1943"/ Cu o prefaţă: "Pentru muzica psaltică" (p. I-II) semnată de Nicodim Patriarh. 2 + 103 pag. Bibl. S.B.B.

140. UNCU, Anton V./ "ANTOLOGHIONUL/ care cuprinde: / Cântări la Vecernie, Utrenie, Liturghie, Botez, Cununie, Sfinţirea apei mici, Te-Deum, înmormântare şi cântări calofonice întocmite de Arhid. Stavrofor/ .../ de la Catedrala Sfintei Patriarhii/. Profesor de Psaltichie la Seminarul "Nifon Mitropolitul", Bucureşti, 1947"/. Cu o "Prefaţă"/ semnată de autor. 224 pag. Bibl. S.B.B.

141. LUNGU, Nicolae, Conf. univ., UNCU, Anton, Protodiacon asist. univ./ "CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII şi Cântări la cateheze/, după melodiile tradiţionale bisericeşti, cu notaţie psaltică şi liniară/ .../ În volum separat/ Bucureşti/ .../ 1951"/. Cu un: "Cuvânt de lămurire" - semnat de autori + 118 pag. Bibl. S.B.B.

142. LUNGU, Nicolae şi UNCU, Anton/ "CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII/ după

melodiile tradiţionale bisericeşti scrise pe ambele notaţiuni"/ în Rev.: "Studii Teologice" nr. 1-2 seria II-a, ian.-febr. anul II 1951, pag. 29-60 şi continuare în "ST" nr. 3-4/1951, pag. 135-166.

143. LUNGU, Nicolae şi UNCU, Anton/ CÂNTĂRI LA CATEHEZE în: Studii Teologice III nr. 5-6/ 1951, p. 257-291.

144. COSTEA, Preot Prof. Gr.; CROITORU, Prof. I.; LUNGU, N. conf. univ./ "GRAMATICA MUZICII PSALTICE/ Studiu comparativ cu notaţia liniară/ .../ Bucureşti, 1951/ Cu o "Prefaţă" semnată de membrii Comisiei", 208 pag. Bibl. S.B.B.

145. INSTITUTUL BIBLIC AL B.O.R./ PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ Bucureşti, 1952"/. 40 pag. I 254183.

146. COSTEA, Pr. Gr.; CROITORU, Prof. I. LUNGU Prof. N./ "ANASTASIMATARUL/ uniformizat/ I/ VECERNIERUL/ sau/ Cântările Vecerniei de sâmbătă seara/ ale/ celor opt glasuri bisericeşti/ .../ Bucureşti 1953"/ Cu o "Prefaţă" semnată de membrii comisiei (p.3) şi cu "Îndrumări liturgice" (p.4-5). 302 pag. Bibl. S.B.B.

147. LUNGU, N.I. Prof.; COSTEA Gr., Pr.Prof., şi BRANIŞTE Ene, Pr.Prof./ "ANASTASIMATARUL uniformizat/ UTRENIERUL sau/ Cântările Utreniei de sâmbătă seara/ ale/ celor opt glasuri bisericeşti/ .../ Bucureşti/ .../ 1954" Cu o "Prefaţă" a autorilor (p.3) şi cu "Îndrumări liturgice" (p.4-5). 576 pag.

148. INSTITUTUL BIBLIC AL B.O.R./ PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ ed. a II-a/ Bucureşti 1956"/. 48 pag. B.A.R. I 367047.

149. LUNGU, N.I. Prof., COSTEA Gr. Prof. şi BRANIŞTE Ene Pr. Prof./ "CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII/ şi Podobiile celor opt glasuri/ Bucureşti/ Edit. cărţilor bisericeşti/ 1960/", 238 pag.

150. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ ..../ (cu notaţie psaltică şi liniară) Ed. III-a Bucureşti, 1960"/ 48 pag. B.A.R. I 415142; Bibl. Sf. Sinod I 9767.

151. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, ed. IV-a/ Bucureşti, 1961/, 48 pag. B.A.R. I 421329.

152. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ ediţia a V-a/ Bucureşti 1962, 48 pag. B.A.R. I 442434.

153. INSTITUTUL Biblic al B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ Bucureşti, 1963, 48 pag. B.A.R. I 657991.

154. LUNGU, N.I. Prof., COSTEA Gr. Prof. şi BRANIŞTE Ene Pr. Prof./ "CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII/ şi Podobiile celor opt glasuri bisericeşti Ed. II/ Bucureşti/ Edit. cărţilor bisericeşti/ 1964"/. 238 pag.

155. LUNGU, N. Conf., POPESCU Chiril Prof. şi BRANIŞTE Ene Pr. Prof./ "CÂNTĂRI din Slujbele Sfintelor Taine şi ale ierurgiilor principale. Cântările din slujbele Botezului,

Cununiei, Te-Deum-ului şi Înmormântării". în rev. "Studii teologice", seria II, an XVI, 1964, nr. 1-2, pag. 3-122.

156. LUNGU, N. Conf., POPESCU Chiril Prof. şi BRANIŞTE Ene Pr. Prof./ "CÂNTĂRI din Slujbele Sfintelor Taine şi ale ierurgiilor principale/. Cântările din slujbele Botezului, Cununiei/ Tedeum-ului şi Înmormântării"/ (volum separat)/ Bucureşti/ 1964" 122 pag.

157. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ Bucureşti, 1964/ 48 pag. B.O.R. I 547737.

158. INSTITUTUL Biblic al B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ Bucureşti, 1965/ 48 pag. B.A.R. I 547717.

159. LUNGU, N. Conf., POPESCU Chiril Prof. şi BRANIŞTE Ene Pr. Prof./ "CÂNTĂRILE din slujba Sfintelor Paşti"/ în rev. "Studii teologice", seria II, an XVIII, 1966 nr. 1-2, pag. 1-90.

160. INSTITUTUL Biblic al B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ Bucureşti, 1966"/. 48 pag. B.A.R. I 528414.

161. INSTITUTUL Biblic al B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară, editat de/ .../ Bucureşti, 1967"/. 48 pag. B.A.R. I 543108.

162. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară (suprapusă). Editat de/ .../ Bucureşti 1968"/. 48 pag. B.A.R. I 552014.

163. LUNGU N.I. Prof., COSTEA Gr. Prof. şi BRANIŞTE Ene Pr. Prof./ CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII/, însoţite de Podobiile celor opt glasuri bisericeşti, Ed. a III-a în 1969"/ 238 pag.

164. LUNGU N.I. Prof., COSTEA Gr. Prof. şi BRANIŞTE Ene Pr. Prof./ GRAMATICA muzicii psaltice/. Studiu comparat cu notaţia liniară/ .../ Ediţia a doua/ .../ Bucureşti/ .../ 1969"/ Cu o "prefaţă" (p. I-V) semnată de autori V+192 pag. Bibl. S.B.B.

165. PANŢIRU, Grigore./ "NOTAŢIA/ ŞI EHURILE/ MUZICII/ BIZANTINE/ Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor/ Bucureşti 1971"/. Cu o "Introducere" (p.5-6) a autorului. 308 pag. Bibl. S.B.B.

166. LUNGU, Prof. N.I.; COSTEA, Pr. Prof. Gr. şi CROITORU, Prof. I./ "ANASTASIMATARUL UNIFORMIZAT/ VECERNIERUL/ sau Cântările Vecerniei de sâmbătă/ pe cele opt glasuri bisericeşti/ Ediţia a doua/ Bucureşti/ 1974"/. Cu o scurtă "Prefaţă" a Editurii Institutului Biblic. 300 pag. Bibl. S.B.B.

167. LUNGU, Prof. N.I.; COSTEA, Pr. Prof. Gr. şi CROITORU, Prof. I./ "ANASTASIMATARUL UNIFORMIZAT/ II/ UTRENIERUL/ sau Cântările de duminică pe cele opt glasuri bisericeşti/ cu svetilne şi doxologii mari/ ... Ediţia a II-a/ Bucureşti/ .../ 1974/" cu o scurtă "Prefaţă" Ed. Institutului Biblic. pag. 575. Bibl. S.B.B.

168. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie

psaltică şi liniară, editat de .../ Bucureşti, 1974/ 48 pag. B.A.R. I 579497.

169. MACARIE Ieromonahul./ "Opere/ I/ THEORETICON/ Ediţie îngrijită, cu un studiu introductiv şi transliterare de Titus Moisescu/ .../ Bucureşti, 1976"/. 54+30+6 planşe. Bibl. S.B.B.

170. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă/ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară suprapusă, Bucureşti, 1976"/. 48 pag. B.A.R. I 596929.

171. POPESCU Chiril/ "SLUJBA Sf. Cuvios Dimitrie Basarabov, în Rev. "Glasul Bisericii", Bucureşti, an XXXVI (1977), nr. 3-4 în Anexă şi Idem nr. 7-9 (în anexă) (continuare).

172. LUNGU, N. conf. univ.; BRANIŞTE Ene Pr. Prof.; POPESCU Chiril prof. onorar/ "CÂNTĂRILE PENTICOSTARULUI/ .../ Editura Institutului Biblic şi de misiune a B.O.R. Bucureşti 1980. Cu un "Cuvânt de lămurire" al Ziditurii. 208 pag. Bibl. S.B.B.

173. INSTITUTUL Biblic al B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară editat de/ .../ Bucureşti, 1982"/. 48 pag. B.A.R. I 674546; Bibl. Sf. Sinod I 16633.

174. POPESCU, Chiril/ DOXOLOGIA, glas V (notaţie psaltică şi liniară- suprapusă, în Rev. "Glasul Bisericii", Bucureşti, an XLVI (1986)/nr. 5 (sept.-oct. în Anexă, p. I-XII).

175. INSTITUTUL Biblic al B.O.R./ "PROHODUL/ DOMNULUI .../ cu notaţie psaltică şi liniară editat de Bucureşti, 1988"/. 48 pag. B.A.R. I 14498.

176. BUCUR-Barbu, Sebastian/ "POLIHRONION", glas II, închinat Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în rev. "Glasul Bisericii", Bucureşti, an XLVII (1988), nr 4 (iul.-aug.), p. 166-168.

177. BUCUR-Barbu, Sebastian/ "DOXOLOGIE", glas VIII în rev. "Mitropolia Olteniei", Craiova, an XL (1988), nr. 3 (mai-iun.),
p. 137-144.

178. BUCUR-Barbu, Sebastian, Arhid. Prof./ "CÂNTĂRI la înmormântare şi parastas/ Selecţie şi transcriere de/ .../ în rev. B.O.R., anul 108, nr. 3-4, Bucureşti, 1990"/ XXXII pag. Bibl. S.B.B.

179. BUCUR-Barbu, Sebastian, Arhid. Prof./ "CÂNTĂRI/ la înmormântare/ şi/ parastas/ tipărite cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte/ TEOCTIST/, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române/ selecţie şi transcriere în notaţia liniară/ de/ .../ Bucureşti, 1991"/ (Extras) XXXII pag.

180. POPESCU-Pasărea, I./ "LITURGHIER/ de /strană retipărit cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Părinte Calinic/ Episcopul Argeşului/. Corectarea greşelilor de tipar şi îngrijirea ediţiei de Arhid. Conf. Dr. Sebastian Barbu-Bucur/. Editura Episcopiei Argeşului/ 1991/". "Tiparul I.P. Artă Grafică", 166 pag. Bibl. S.B.B. (se reproduce ediţia din 1925).

181. INSTITUTUL Biblic şi de misiune ortodoxă/ "CÂNTĂRILE/ SFINTEI LITURGHII/ şi alte cântări bisericeşti"/ (Colecţie alcătuită de o comisie formată din mai mulţi profesori de muzică) Bucureşti, 1992"/. 364 pag.

182. SUCEVEANUL, Dimitrie/ "IDIOMELAR/ partea întâia, retipărit acum a doua oară, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Transliterarea şi diortosirea textului, corectarea greşelilor de tipar şi îngrijirea ediţiei de Arhid. Conf. Dr. Sebastian Barbu-Bucur/. Editura Mânăstirii Sinaia/1992". Cu un "Cuvânt înainte şi Notă asupra ediţiei de Arhid. Conf. Dr. Sebastian Barbu-Bucur"/ 260 pag. Bibl. S.B.B.

183. BUCUR-BARBU, Sebastian/ "CÂNTĂRI la înmormântare/ şi/ parastas, de Arhid./ .../ în volumul "PANAHIDA" tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST/ Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române/ Bucureşti 1992"/ XXXII pag.

184. POPESCU-Pasărea, I./ Catavasier ce cuprinde Catavasiile de peste tot anul/ Sfetelnele şi Voscresnele Învierii/ precum şi Doxologiile (mici şi mari) pe opt glasuri/ .../ după diferiţi autori/ de/ .../ Timişoara/ 1993. Reproducere după ediţia 1927, pag. 98. Bibl. S.B.B.*

INDEX CRONOLOGIC AL AUTORILOR SECOLULUI XX

(continuare)

1. Saffirime, Gherasim. Catavasii din ale Născătoarei,	Buc., 1901
2. Popescu-Pasărea, I. Serviciu Învierii Domnului;	Buc., 1901
3. Nicolescu, Magdalena. Slujba Sf. Dimitrie Basarabov şi a Sf. Filofteia,	Buc., 1902
4. Ploeşteanu, Nifon. Carte de musică bisericească,	Buc., 1902
5. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului,	Buc., 1902
6. Demetrescu, Oprea. Antologie Musico-eclesiastică,	R. Vâlcea, 1903
7. Popescu-Pasărea, I. Te-Deum de mulţumire,	Buc., 1903
8. Popescu-Pasărea, I. Cântările Triodului,	Buc., 1903
9. Zmeu, Ioan. Anastasimatarul practic raro-grabnic,	Buc., 1903
10. Paveliu, Nicolae. Cântările din săptămâna Patimilor,	Buc., 1903
11. Zmeu, Ioan. Extract din teoria musicei eclesiastice, Ed. I,	Buc., 1903
12. Popescu-Pasărea, I. Podobiile, Troparele Învierii	Buc., 1904
13. Popescu, Ştefan. Două slave,	Buc., 1904
14. Severeanu, N. Broşura I. Colecţiuni de cântece naţionale, Ed. I,	Buzău, 1904
15. Popescu-Pasărea, I. Colecţiune de Cântările Sfintei Liturghii,	Buc., 1905
16. Popescu-Pasărea, I. Slujba Sfântului Spiridon,	Buc., 1905
17. Severeanu N. Prohodul,	Buc., 1905
18. Nicolescu, Magdalena. Slujba Sf. Grigore Decapolitul,	Buc., 1906
19. Popescu-Pasărea, I. Principii de musica bisericească,	Buc., 1906
20. Saffirinu, Gherasim. Catavasii ale Născătoarei,	Buc., 1907

* Consider CATALOGUL neepuizat, întrucât unele tipărituri enunţate pe unele coperţi sau în unele lucrări poate n-au apărut sau poate nu le-am găsit, astfel încât oricând poate fi completat.

21. Saffirinu, Gherasim. Slovoslovia pe opt glasuri, Buc., 1907
22. Gherasim, Episcopul. Răspunsurile la Sf. Liturghie, gl. 1,3,4,6 şi 7, Buc., 1907
23. Popescu-Pasărea, I. Catavasier, Buc., 1907
24. Tomescu, Marin. Prohodul Domnului, Buc., 1907
25. Frăcea-Sachelarie, Vasile. Prohodul Domnului, Buc., 1907
26. Zmeu, Ioan. Catavasierul-musical, Utrenic şi Liturghic, ediţie nouă, Buzău, 1907
27. Gherasim, Episcopul. Culegere de cântări bisericeşti, Buc., 1908
28. Popescu, Dimitrie C. Gramatica şi Noul Anastasimatar, Ed. I. Buc., 1908
29. Zmeu, Ioan. Slujba Sfinţirii Bisericii, Buzău, 1908
30. Popescu-Pasărea, I. Stihiră - Astăzi s-a plinit, Buc., 1909
31. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, ed. a XVIII-a, Buc., 1909
32. Ionescu, Dometie. Cântări religioase, Buc., 1909
33. Nifon, Ploieşteanu. Prohod, Buc., 1900-1910
34. Popescu-Pasărea, I. Principii de muzică bisericească, Buc., 1910
35. Popescu-Pasărea, I. Cântările de la Te-Deum, Sfeştanie, Buc., 1910
36. Popescu, Ştefan. Polieleu, ehul 7 varis (bestinghear), Buc., 1910
37. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., 1910
38. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Buc., 1910
39. Moisescu, Epicharia. Manual de cântări bisericeşti, Buc., 1910
40. Popescu-Pasărea, I. Serviciul Naşterii Domnului, Buc., 1910
41. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., 1911
42. Popescu-Pasărea, I. Colecţiune de Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1911
43. Tomescu, Marin. Prohodul Domnului, Buc., 1911
44. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Ed. a II-a, Buc., 1911
45. Cutavas, Dimitrie, E. Slavă pe opt glasuri la 15 august, Buc., 1911
46. Popescu-Pasărea, I. Trei cântări, Buc., 1912
47. Popescu-Pasărea, I. Colecţiune de cântări bisericeşti, Buc., 1912
48. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., 1913
49. Popescu-Pasărea, I. Reguli pentru citirea Apostolului şi a Evangheliei, Buc., 1913
50. Popescu-Pasărea, I. Cântările Sfintei Liturghii, Buc., 1914
51. Tomescu, Marin. Prohodul Domnului, Buc., 1914
52. Gherasim, Episcopul. Sobornicariu, Buc., 1915
53. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., 1915
54. Popescu-Pasărea, I. Cântări bisericeşti, Buc., 1915
55. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Buc., 1916
56. Gherasim, Episcopul. Anastasimatarul pe larg, Buc., 1916
57. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Ed. a IV-a, Buc., 1919
58. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Ed. a V-a, Buc., 1919
59. Popescu-Pasărea, I. Colecţiune de cântările Sfintei Liturghii, Buc., 1919
60. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., 1920
61. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului pentru corurile

sătești, Buc., 1920
62. Popescu-Pasărea, I. Cântările Vecerniilor, Buc., 1920
63. Popescu-Pasărea, I. Podobiile, Buc., 1920
64. Popescu-Pasărea, I. Colecțiune de cântări bisericești alese, Buc., 1921
65. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., 1921
66. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Ed. a VII-a, Buc., 1921
67. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Ed. a IX-a, Buc., după 1921
68. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Ed. a XVII-a, Buc., după 1921
69. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Ed. a XIX-a, Buc., după 1921
70. Popescu-Cernica, Alexandru. Prohodul Domnului, Ed. XX-a, Buc., după 1921
71. Barcan, Nicolae. Micul Anastasimatar practic, Ed. I, Buc., 1922
72. Popescu-Pasărea, I. Cântările Utreniilor, Buc., 1922
73. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Buc., 1922
74. Popescu-Pasărea, I. Principii de muzică bisericească, Buc., 1923
75. Popescu-Pasărea, I. Cântările Sfintei Liturghii, Buc., 1923
76. Popescu-Pasărea, I. Penticostarul, Buc., 1924
77. Popescu-Pasărea, I. Cântările Naşterii Domnului, Buc., 1924
78. Popescu-Pasărea, I. Cântările Vecerniilor, Buc., 1924
79. Popescu-Pasărea, I. Liturghierul de strană, Buc., 1925
80. Popescu-Pasărea, I. Cântările Triodului, Buc., 1925
81. Popescu-Pasărea, I. Colecțiune de cântări bisericești alese, Buc., 1925
82. Popescu-Pasărea, I. Podobiile celor 8 glasuri, Buc., 1925
83. Rădulescu Mihail, D. Prohodul Domnului, Buc., după 1925
84. Suceveanu, Nicolae. Curs elementar de muzică orientală, Ed. a V-a, Buzău, 1926
85. Stupcanu, Pr. T.V. Anastasimatar, Buc., 1926
86. Mardale, I. Cântări corale pe ambele muzici, Buc., 1926
87. Popescu-Pasărea, I. Catavasier, Buc., 1927
88. Chişcă, Ierom. Iosif. Prohodul Adormirii, Buc., 1927
89. Severeanu, Nicolae. Liturghierul ritmic, Ed. I, Buzău, 1928
90. Ciureanu-Bodeşti, Vasile. Gramatica, Anastasimatarul, Catavasierul, Cântările Sfintei Liturghii, Chişinău, 1928
91. Popescu-Pasărea, I. Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1928
92. Popescu-Pasărea, I. Principii de muzică bisericească, Buc., 1928
93. Popescu..., Vasilescu..., Marinescu... Prohodul Domnului, Buzău, 1928
94. Popescu-Pasărea, I. Cântările Utreniilor, Buc., 1928
95. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Ed. a V-a, Buc., 1929
96. Vuşpescu, Mihail. Muzică bisericească - psaltică (Gramatica), Buc., 1930
97. Popescu-Pasărea, I. Cântările Vecerniilor, Buc., 1931
98. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., 1931

99. Popescu-Pasărea, I. Cântări de rugăciune şi laudă către Născătoarea de Dumnezeu, Buc., 1931
100. Pavlov, Petru. Prohodul Domnului, Ed. a VI-a, Buc., 1931
101. Popescu-Pasărea, I. Repertoriul Cursurilor de vară, Buc., 1932
102. Popescu-Pasărea, I. Noul idiomelar, Buc., 1933
103. Popescu-Pasărea, I. Cântările Sfintei Liturghii (pe două voci), Buc., 1933
104. Cucu, Gheorghe. Prohodul Domnului, Craiova, 1933
105. Iordănescu, Amfilohie. Buchet de muzică, Buc., 1933
106. Popescu-Pasărea, I. Cântările Sf. Liturghii pe 2 voci, Buc., 1933
107. Popescu-Pasărea, I. Podobiile celor 8 glasuri, Buc., 1934
108. Mihăilescu, Ioan; Popescu-Zimnicea, Gh. Prohodul Domnului, Buc., 1935
109. Popescu-Pasărea, I. Principii de muzică bisericească, Buc., 1936
110. Popescu-Pasărea, I. Penticostarul, Buc., 1936
111. Popescu-Pasărea, I. Cântările Sfintelor Paşti, Buc., 1936
112. Popescu Protul Nicolae, M. Catavasii la Duminica Stâlpilor, Buc., 1936
113. Iordănescu, Amfilohie. Glasul I, după D. Suceveanu, Buc., 1936
114. Chiriţă, Mihail (Pr.), Popescu, Chiril şi Chiriţă, Prohodul Domnului, Piteşti, 1936
115. Gherasimescu, Toma. Prohodul Domnului, Bălţi, 1936
116. Popescu, Ştefanache. Cântările Vecerniilor, Buc., 1936
117. Iordănescu, Amfilohie. Glasul II-III după D. Suceveanu, Buc., 1937
118. Iordănescu, Amfilohie. Glasul IV-V după D. Suceveanu, Buc., 1937
119. Iordănescu, Amfilohie. Glasul V-VI după D. Suceveanu, Buc., 1937
120. Iordănescu, Amfilohie. Glasul VIII după D. Suceveanu, Buc., 1937
121. Severeanu, N. Prohodul Domnului, Buc., 1937
122. Chirescu, I. D. şi Breazul, G. Prohodul Domnului, Craiova, 1937
123. Severeanu, Nicolae. Anastasimatarul ritmic, Ed. a II-a, Buzău, 1938
124. Bărbulescu, Eugen I. Prohodul Domnului, Buc., 1938
125. Nicolau, Gherontie. Îndrumătorul liturghic, Buc., 1939
126. Popescu, Ştefanache. Cântările Vecerniilor, Buc., 1939
127. Mihălcescu, Irineu şi Popescu-Zimnicea, Gh. Prohodul Maicii Domnului, Buc., 1939
128. Popescu-Pasărea I. Principii de muzică bisericească, Buc., 1939
129. Popescu-Pasărea, I. Podobiile celor 8 glasuri, Buc., 1940
130. Popescu-Pasărea, I. Culegere de cântări bisericeşti, Buc., 1940
131. Popescu-Pasărea, I. Penticostarul, Buc., 1941
132. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1942
133. Popescu-Pasărea, I. Principii de muzică bisericească, Buc., 1942
134. Popescu-Pasărea, I. Psalmul 70, Buc., 1942
135. Popescu-Pasărea, I. Cântările Vecerniilor, Buc., (f.a.)
136. Popescu-Pasărea, I. Prohodul Domnului, Buc., (f.a.)
137. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1942
138. Ojog Victor, Anastasimatar, Mănăstirea Neamţ, 1943
139. Uncu Anton, V. Cântările Sfintei Liturghii, Buc., 1943
140. Uncu Anton, V. Antologhion: Vecernie, Utrenie. Liturghic, Buc., 1947
141. Lungu N. şi Uncu A. Cântările Sf. Liturghii şi

Cântările la Cateheze, Buc., 1951
142. Lungu N. şi Uncu A. Cântările Sf. Liturghii, în "ST", 1-2, Buc., 1951
143. Lungu N. şi Uncu A. Cântări la Cateheze, în "ST" 3-6, Buc., 1951
144. Costea Gr., Croitoru I. şi Lungu N. Gramatica muzicii psaltice, Buc., 1951
145. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1952
146. Costea Gr., Croitoru I., Lungu N. Anastasimatarul, I Vecernierul, Buc., 1953
147. Lungu N.I., Costea Gr. şi Branişte E. Anastasimatar-Utrenierul, Buc., 1954
148. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1953
149. Lungu N.I., Costea Gr., Branişte Ene. Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1960
150. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Ed. a II-a, Buc., 1960
151. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Ed. a IV-a, Buc., 1961
152. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Ed. a IV-a, Buc., 1962
153. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1963
154. Lungu N.I., Costea Gr. şi Branişte Ene. Cântările Sfintei Liturghii, Ed. a II-a, Buc., 1964
155. Lungu N., Popescu Chiril şi Branişte Ene, Cântări din Slujbele Sf. Treimi în "ST" 1-2, Buc., 1964
156. Lungu N., Popescu Chiril şi Branişte Ene. Cântări din Slujbele Sf. Taine (vol. separat), Buc., 1964
157. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1964
158. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1965
159. Lungu N., Branişte E., Popescu Chiril, Cântările Sfintelor Paşti în "ST" 1-2, Buc., 1966
160. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1966
161. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1967
162. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1968
163. Lungu N., Costea Gr. şi Branişte Ene. Cântările Sf. Liturghii şi podobiile celor opt glasuri, Ed. a III-a, Buc., 1969
164. Lungu N., Costea Gr. şi Branişte Ene. Gramatica muzicii psaltice, Buc., 1969
165. Panţiru, Grigore. Notaţia şi churile muzicii bizantine, Buc., 1971
166. Lungu N., Costea Gr. Croitoru. Anastasimatarul - Vecernierul, Ed. a II-a, Buc., 1974
167. Lungu N.I., Costea Gr., Branişte Ene. Anastasimatarul - Utrenierul, Ed. a II-a, Buc., 1974
168. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1974
169. Macarie, Ieromonahul. Opere I Thereticon, Buc., 1976
170. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1976
171. Popescu, Chiril. Slujba Sf. Dimitrie Basarabov în Gl. B 3-4 şi 7-8, 1977
172. Lungu N., Branişte Ene, Popescu Chiril. Cântările Penticostarului, 1980
173. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1982
174. Popescu, Chiril. Doxalogia gl. V în "Gl.B." nr. 5, Buc., 1986
175. Institutul Biblic al B.O.R. Prohodul Domnului, Buc., 1988

176. Bucur-Barbu, Sebastian. Polihronion gl. II în "Gl.B." nr. 4, Buc., 1988
177. Bucur-Barbu, Sebastian. Doxalogie gl. VIII, Buc., 1988
178. Bucur-Barbu, Sebastian. Cântări la înmormântare şi parastas în B.O.R. 3-4, 1990
179. Bucur-Barbu, Sebastian. Cântări la înmormântări şi parastas (extras), 1990
180. Popescu-Pasărea, I. Liturghier de strană, Buc., 1991
181. Institutul Biblic al B.O.R. Cântările Sfintei Liturghii, Buc., 1992
182. Suceveanu, Dimitrie. Idiomelar partea I, Ed. a II-a, Ed. Mănăstirii Sinaia, 1992
183. Barbu-Bucur, Sebastian. Cântări la înmormântare şi parastas în volumul Panahidă, Buc., 1992
184. Popescu-Pasărea, I. Catavasier, Timişoara, 1993

INDEX ALFABETIC AL AUTORILOR SECOLULUI XX

1. Bărbulescu, Eugen I., Prohodul Domnului, Buc., 1938
2. Barcan, Nicolae, Micul Anastasimatar practic, Ed. I, Buc., 1922
3. Bucur-Barbu, Sebastian, Polihronion gl.II în G1 B. nr.4, Buc., 1988
4. Bucur-Barbu, Sebastian, Doxologie gl. VIII în Mo nr.3, Buc., 1988
5. Bucur-Barbu, Sebastian, Cântări la înmormântare şi parastas în B.O.R. 3-4, Buc., 1988
6. Bucur-Barbu, Sebastian, Cântări la înmormântare şi parastas (extras) Buc., 1990
7. Bucur-Barbu, Sebastian, Cântări la înmormântare şi parastas, în volumul Panahidă, Buc., 1992
8. Chirescu, I.D. şi Breazul, G., Prohodul Domnului, Craiova, 1937
9. Chiriţă, Mihail (Pr.), Popescu, Chiril şi Chiriţă, Prohodul Domnului, Piteşti, 1936
10. Chişcă, ierom. Iosif, Prohodul Adormirii, 1927
11. Ciureanu-Bodeşti, Vasile, Gramatica, Anastasimatarul, Catavasierul, Cântările Sf. Liturghii, Chişinău, 1928
12. Costea Gr., Croitoru I. şi Lungu N., Gramatica muzicii psaltice, Buc., 1951
13. Costea Gr., Croitoru I. şi Lungu N., Anastasimatarul, Vecernierul, Buc., 1953
14. Cucu, Gh., Prohodul Domnului, Craiova, 1933
15. Cutavas Dimitrie, E., Slavă pe opt glasuri la 15 August, Buc., 1912
16. Demetrescu Oprea, Antologie Musică eclesiastică, R. Vâlcei, 1903
17. Frăcea-Sachelarie, Vasile, Prohodul Domnului, Buc., 1907
18. Gherasim Episcopul, Răspunsurile la Sf. Liturghie, gl. 1,3,4,6 şi 7, Buc., 1907
19. Gherasim Episcopul, Culegere de cântări bisericeşti, Buc., 1908
20. Gherasim Episcopul, Sobornicariu, Buc., 1915
21. Gherasim Episcopul, Anastasimatarul pe larg, Buc., 1916
22. Gherasimescu, Toma, Prohodul Domnului, Bălţi, 1936
23. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1942
24. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului,

Firmilian - A. Uncu, Buc., 1942
25. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1952
26. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1953
27. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Ed. a II-a, Buc., 1960
28. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Ed. a IV-a, Buc., 1961
29. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Ed. a IV-a, Buc., 1962
30. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1963
31. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1964
32. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1965
33. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1966
34. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1967
35. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1968
36. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1974
37. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1976
38. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1982
39. Institutul Biblic al B.O.R., Prohodul Domnului, Buc., 1988
40. Institutul Biblic al B.O.R., Cântările Sfintei Liturghii, Buc., 1992
41. Ionescu, Dometie, Cântări religioase, Buc., 1909
42. Iordănescu, Amfilohie, Glasul I, după D. Suceveanu, Buc., 1936
43. Iordănescu, Amfilohie, Glasul II-III, după D. Suceveanu, Buc., 1936
44. Iordănescu, Amfilohie, Glasul IV-V, după D. Suceveanu, Buc., 1936
45. Iordănescu, Amfilohie, Glasul VI-VII, după D. Suceveanu, Buc., 1936
46. Iordănescu, Amfilohie, Glasul VIII, după D. Suceveanu, Buc., 1936
47. Iordănescu, Amfilohie, Buchet de muzică, Buc., 1933
48. Lungu N. şi Uncu A., Cântările Sf. Liturghii şi Cântările Catehezei, Buc., 1951
49. Lungu N. şi Uncu A., Cântările Sf. Liturghii, în "ST", 1-2, Buc., 1951
50. Lungu N. şi Uncu A., Cântări la Cateheze, în "ST" 3-6, Buc., 1951
51. Lungu N., Costea Gr. şi Branişte E., Anastasimatar, Utrenier, Buc., 1954
52. Lungu N.I., Costea Gr. şi Branişte Ene, Cântările Sfintei Liturghii, Buc., 1960
53. Lungu N.I., Costea Gr. şi Branişte Ene, Cântările Sfintei Liturghii, Ed. II, Buc., 1960
54. Lungu N., Popescu Chiril şi Branişte Ene, Cântări din Slujbele Sfintei Treimi, în "ST" 1-2, 1964
55. Lungu N., Popescu Chiril şi Branişte Ene, Cântări din Slujbele Sfintei Treimi, (vol. separat) 1964
56. Lungu N., Branişte E., Popescu Chiril, Cântările Sf. Paşti, în "ST" 1-2, 1966
57. Lungu N.I., Costea Gr. şi Branişte Ene, Cântările Sf. Liturghii şi podobiile celor opt glasuri, Ed. III, Buc., 1960
58. Lungu N.I., Costea Gr. şi Branişte Ene, Gramatica muzicii psaltice, Buc., 1969
59. Lungu N.I., Costea Gr. şi Croitoru, Anastasimatar, Vecernier, Ed. II, Buc., 1974
60. Lungu N., Costea Gr. şi Branişte E., Anastasimatar, Utrenier, Ed. II Buc., 1954
61. Lungu N., Branişte E., Popescu Chiril, Cântările Penticostarului, 1980

62. Macarie Ieromonahul, Opere I, Theoreticon, Buc., 1976
63. Mardale I., Cântări corale pe ambele muzici, Buc., 1926
64. Mihailescu, Ioan şi Popescu-Zimnicea, Gh. Prohodul Domnului, Buc., 1935
65. Mihălcescu, Irineu şi Popescu-Zimnicea, Gh. Prohodul Maicii Domnului, 1939
66. Moisescu, Epicharia Carte de cântări bisericeşti, Buc., 1911
67. Nicolescu, Magdalena, Slujba Sf. Dimitrie Basarabov şi a Sfintei Filofteia, 1902
68. Nicolescu, Magdalena, Slujba Sf. Grigorie Decapolitul, Buc., 1902
69. Nicolau, Gherontie, îndrumător liturgic, Buc., 1939
70. Nifon Ploieşteanul (?), Prohod, 1900-1910
71. Ojog, Victor, Anastasimatar, 1943
72. Panţiru, Grigore, notaţia şi Churile muzicii bizantine, Buc., 1971
73. Paveliu, Nicolae, Cântările din săptămâna Patimilor, Buc., 1903
74. Pavlov, Petru, Prohodul Domnului, Ed. VI, Buc., 1931
75. Ploieşteanul, Nifon, Cartea de muzică bisericească, Buc., 1902
76. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. XVIII, Buc., 1909
77. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Buc., 1910
78. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Buc., 1916
79. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. IV, Buc., 1919
80. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. V, Buc., 1919
81. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. VII, Buc., 1921
82. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. IX, Buc., 1921
83. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. XVII, Buc., 1921
84. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. XIX, Buc., 1921
85. Popescu-Cernica, Alexandru, Prohodul Domnului, Ed. XX, Buc., 1921
86. Popescu Chiril, Slujba Sf. Dimitrie Basarabov, în "Gl.O" 3-4 şi 7-8, Buc., 1977
87. Popescu Chiril, Doxologia, gl. V, în Gl.B nr.5, Buc., 1986
88. Popescu, Dimitrie, C., Gramatica şi Noul Anastasimatar, Ed. I, Buc., 1908
89. Popescu, Nicolae, M., Catavasii la Duminica Stâlpărilor, Buc., 1936
90. Popescu-Pasărea, I., Serviciul Învierii Domnului, Buc., 1901
91. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1902
92. Popescu-Pasărea, I., Te-Deum de mulţumire, Buc., 1903
93. Popescu-Pasărea, I., Cântările Triodului, Buc., 1903
94. Popescu-Pasărea, I., Podobiile. Troparele Învierii, Buc., 1904
95. Popescu-Pasărea, I., Colecţiune de Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1905
96. Popescu-Pasărea, I., Slujba Sf. Spiridon, Buc., 1905
97. Popescu-Pasărea, I., Principii de musica bisericească, Buc., 1906
98. Popescu-Pasărea, I., Catavasier, Buc., 1907
99. Popescu-Pasărea, I., Stihira - Astăzi s-a plinit, Buc., 1909
100. Popescu-Pasărea, I., Principii de musica bisericească, Buc., 1910
101. Popescu-Pasărea, I., Cântările de la Te-Deum, Sfeştanie, Buc., 1910
102. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1910
103. Popescu-Pasărea, I., Serviciul Naşterii Domnului, Buc., 1911
104. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1911
105. Popescu-Pasărea, I., Colecţiune de cântări la Sf.

Liturghie, Buc., 1911
106. Popescu-Pasărea, I., Trei cântări, Buc., 1912
107. Popescu-Pasărea, I., Colecţiune de cântări bisericeşti, Buc., 1912
108. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1913
109. Popescu-Pasărea, I., Reguli pentru citirea Apostolului şi a Evangheliei, Buc., 1913
110. Popescu-Pasărea, I., Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1914
111. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1915
112. Popescu-Pasărea, I., Cântări bisericeşti, Buc., 1915
113. Popescu-Pasărea, I., Colecţiune de cântările Sf. Liturghii, Buc., 1919
114. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1920
115. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului pentru corurile săteşti, Buc., 1920
116. Popescu-Pasărea, I., Cântările Vecerniilor, Buc., 1920
117. Popescu-Pasărea, I., Podobiile, Buc., 1920
118. Popescu-Pasărea, I., Colecţiune de cântări bisericeşti alese, Buc., 1921
119. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1921
120. Popescu-Pasărea, I., Cântările Utreniilor, Buc., 1922
121. Popescu-Pasărea, I., Principii de muzică bisericească, Buc., 1923
122. Popescu-Pasărea, I., Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1923
123. Popescu-Pasărea, I., Penticostarul, Buc., 1924
124. Popescu-Pasărea, I., Cântările Naşterii Domnului, Buc., 1924
125. Popescu-Pasărea, I., Cântările Vecerniilor, Buc., 1924
126. Popescu-Pasărea, I., Liturghierul de strană, Buc., 1925
127. Popescu-Pasărea, I., Cântările Triodului, Buc., 1925
128. Popescu-Pasărea, I., Colecţiune de cântări bisericeşti alese, Buc., 1925
129. Popescu-Pasărea, I., Podobiile celor opt glasuri, Buc., 1925
130. Popescu-Pasărea, I., Catavasier, Buc., 1927
131. Popescu-Pasărea, I., Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1928
132. Popescu-Pasărea, I., Principii de muzică bisericească, Buc., 1928
133. Popescu-Pasărea, I., Cântările Utreniilor, Buc., 1928
134. Popescu-Pasărea, I., Cântările Vecerniilor, Buc., 1931
135. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., 1931
136. Popescu-Pasărea, I., Cântări de rugăciune şi Laudă către Născătoarea de Dumnezeu, Buc., 1931
137. Popescu-Pasărea, I., Repertoriul cursurilor de vară, Buc., 1932
138. Popescu-Pasărea, I., Noul idiomelar, Buc., 1933
139. Popescu-Pasărea, I., Cântările Sf. Liturghii (pe 2 voci), Buc., 1933
140. Popescu-Pasărea, I., Cântările Sf. Liturghii pe 2 voci, Buc., 1933
141. Popescu-Pasărea, I., Podobiile celor 8 glasuri, Buc., 1934
142. Popescu-Pasărea, I., Principii de muzică bisericească, Buc., 1936
143. Popescu-Pasărea, I., Penticostarul, Buc., 1936
144. Popescu-Pasărea, I., Cântările Sf. Paşti, Buc., 1936
145. Popescu-Pasărea, I., Principii de muzică bisericească, Buc., 1939
146. Popescu-Pasărea, I., Podobiile celor 8 glasuri, Buc., 1940
147. Popescu-Pasărea, I., Culegere de cântări bisericeşti, Buc., 1940
148. Popescu-Pasărea, I., Penticostarul, Buc., 1941

149. Popescu-Pasărea, I., Principii de muzică bisericească, Buc., 1942
150. Popescu-Pasărea, I., Psalmul 70, Buc., 1942
151. Popescu-Pasărea, I., Cântările Vecerniilor, Buc., f.a.
152. Popescu-Pasărea, I., Prohodul Domnului, Buc., f.a.
153. Popescu-Pasărea, I., Liturghier de strană, Buc., 1991
154. Popescu-Pasărea, I., Catavasier, Buc., 1984
155. Popescu, Ştefan, Două slave, Buc., 1904
156. Popescu, Ştefan, Polieleu ehul 7 varis (bestinghear) Buc., 1910
157. Popescu, Ştefanache, Cântările Vecerniilor, Buc., 1936
158. Popescu, Ştefanache, Cântările Vecerniilor, Buc., 1939
159. Popescu, Vasilescu, Marinescu, Prohodul Domnului, Buzău, 1928
160. Rădescu, Mihail, D., Prohodul Domnului, după 1925
161. Saffirimu Gherasimu, Catavasii din ale Născătoarei, Buc., 1901
162. Saffirimu Gherasimu, Catavasii ale Născătoarei, Buc., 1907
163. Saffirimu Gherasimu, Slovoslavia pe opt glasuri, Buc., 1907
164. Severeanu, N., Broşura I. Colecţiuni de cântece naţionale, Ed. I, Buzău, 1904
165. Severeanu, N., Prohodul, Buc., 1905
166. Severeanu, N., Curs elementar de muzică orientală, Ed. V, Buzău, 1904
167. Severeanu, N., Liturghierul ritmic, Ed.I, Buzău, 1928
168. Severeanu, N., Prohodul Domnului, Buc., 1937
169. Severeanu, N., Anastasimatarul ritmic, Ed.II, Buzău, 1938
170. Stupcanu, Pr. T.V., Anastasimatar, Buc., 1926
171. Suceveanu, Dimitrie, Prohodul Domnului, Ed.II, Buc., 1922
172. Suceveanu, Dimitrie, Prohodul Domnului, Buc., 1922
173. Suceveanu, Dimitrie, Prohodul Domnului, Ed.V, Buc., 1929
174. Suceveanu, Dimitrie, Idiomelar, partea I şi II, Ed. M-rii Sinaia, 1992
175. Tomescu, Marin, Prohodul Domnului, Buc., 1907
176. Tomescu, Marin, Prohodul Domnului, Buc., 1911
177. Tomescu, Marin, Prohodul Domnului, Buc., 1914
178. Uncu, Anton V., Cântările Sf. Liturghii, Buc., 1943
179. Uncu, Anton V., Antologhion: Vecernie, Utrenie, Liturghier, Buc., 1947
180. Vulpescu, Mihail, Muzică bisericească psaltică (Gramatica), Buc., 1930
181. Zmeu, Ioan, Anastasimatarul practic raro-grabnic, Buc., 1903
182. Zmeu, Ioan, Extract din Teoria musicei eclesiastice, Ed.I, Buc., 1903
183. Zmeu, Ioan, Catavasierul muzical, Utrenie şi Liturgic, ediţie nouă, Buzău, 1907
184. Zmeu, Ioan, Slujba sfinţirii bisericii, Buzău, 1908

ZIUA BINECREDINCIOSULUI VOIEVOD ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT LA PUTNA

- 3 ani de la canonizare -

Ierodiacon *Teofilact Ciobâcă*

Anul acesta, ziua de 2 iulie, zi în care Binecredinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt a fost chemat în ceata aleşilor lui Dumnezeu, trecută pentru prima dată cu roşu în calendarul ortodox, a umplut curtea ctitoriei sale de la Putna cu credincioşi veniţi din aşezările Moldovei, de pe ambele maluri ale Prutului şi din Bucovina de dincolo de gardul ghimpat.

De cu seară, slujba Fericitului Voievod, cu priveghere, paremii şi polileu, îngemănată cu cea a Învierii (glasul II din Octoih), a fost săvârşită de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu Prea Sfinţitul Episcop Vicar Gherasim Putneanul, la care a asistat Înalt Prea Sfinţitul Pimen, Arhiepiscopul Sucevei şi Rădăuţilor.

Dimineaţa, după săvârşirea Tainei Sfântului Maslu şi sfinţirea apei, s-a slujit în sobor Acatistul Slăvitului Voievod, în faţa mormântului său din biserica Mănăstirii Putna, adăugând după fiecare icos:

"Bucură-te sfinte Ştefane, binecredincios Voievod, apărător al creştinătăţii !"

După otpusul ceasurilor s-a săvârşit Sfânta Liturghie arhierească, de către cei doi Chiriarhi ai locului, înconjuraţi de un mare sobor de preoţi şi diaconi.

La timpul potrivit, a luat cuvântul Înalt Prea Sfinţitul Pimen care a prezentat credincioşilor însuşirile moral-creştine cu care Binecredinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt era încununat, ca un bun creştin şi mare român, roade ale educaţiei din familie şi ale credinţei sale puternice, însuşiri care l-au ajutat în toate împrejurările vieţii sale. Pentru aceste preţioase virtuţi creştine, contemporanii l-au numit încă din viaţă: Atlet al lui Hristos, Apărător al creştinătăţii, cel Mare, cel Bun, cel Viteaz, cel Sfânt, Părintele, Protectorul şi Soarele Moldovei.

Pentru noi, urmaşii săi, ca şi pentru cei ce vor veni după noi, rămâne un model de adevărată vieţuire creştină, credinţă nestrămutată în Dumnezeu şi neţărmurită dragoste de glia străbună, în care îşi dorm somnul de veci vrednicii noştri înaintaşi.

Prea Cuviosul Arhimandrit Melchisedec Velnic, stareţul sfintei Mănăstiri Putna, a mulţumit Chiriarhilor, clerului şi credincioşilor, pentru cinstirea prin prezenţa lor a Binecredinciosului Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt, pentru dragostea şi osteneala fraţilor de peste Prut şi Nordul Bucovinei, care au venit de s-au închinat şi s-au rugat împreună cu noi, aici, la Putna voievodală, în faţa mormântului Slăvitului Ctitor, în care a fost coborât acum 491 de ani, fiind străjuit de imensul său prestigiu dobândit, de-a lungul celor cinci secole care au trecut, pe răbojul istoriei noastre.

În sunetul clopotelor şi al imnului arhieresc, Serviciul Divin s-a încheiat. Credincioşii s-au întors în biserică, păşind cu emoţie şi evlavie creştină, s-au închinat şi au sărutat din nou mormântul Marelui Strămoş trecut în rândul sfinţilor, icoana Maicii Domnului din faţa sfântului altar, donată de Binecredinciosul Voievod. Apoi au plecat la rosturile lor, fiecare purtând în suflet cele auzite şi mai ales cele simţite la sfânta slujbă de la Mănăstirea Putna.

CĂRŢI ÎN ISTORIE

DATE PRIVIND ISTORIA BIBLIOTECII SEMINARULUI "VENIAMIN COSTACHI" DIN IAŞI (1803-1948)

Lidia Gavrilescu, Tamara Grosu,
Gabriela Manolache, Clemansa Popa - bibliotecare

"Nădejdea care am hrănit şi hrănesc în sufletul mieu că, înmulţindu-se cărţile şi ştiinţele în limba naţiei, dacă nu eu dar urmaşii mei se vor învrednici a se folosi de cliros învăţat şi încuviinţat şi a câştiga norod luminat în ştiinţa hristianiceştilor învăţături".

Mitropolitul Veniamin Costachi
Ctitorul Seminarului şi al Catedralei Sfintei Mitropolii din Iaşi (1768-1846).
Mitropolitul Moldovei între anii 1803-1842[1]

Aflându-te printre cărţi ai senzaţia că te găseşti într-un spaţiu şi timp nedeterminat, greu de pătruns, dar neînchipuit de incitant spre căutări în istoria veacurilor.

O bibliotecă teologică de talia Bibliotecii Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei adună multe din mărturiile începuturilor tipăririi cuvântului scris în limba română, ca şi a înfiinţării primelor şcoli româneşti şi a primelor biblioteci.

O importantă colecţie de cărţi vechi, organizată într-un fond separat, existentă în Biblioteca Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei - Fondul "Veniamin Costachi" - impresionează prin vechimea cărţilor, eleganţa legăturilor, multitudinea ex-librisurilor lăsate de cei ce au trudit la ele sau cu ele, dar, mai ales pentru trecutul lor, asupra căruia am dori să zăbovim mai mult.

Despre istoria acestor cărţi nu se poate vorbi fără a aminti de cel care s-a îngrijit ca "şcoala feciorilor de preoţi" din mănăstirea Socola, pe care a înfiinţat-o în 1803[2], să aibă şi o colecţie de cărţi, care, cu timpul, să devină biblioteca acestei şcoli. Acesta este Mitropolitul Veniamin Costache, cel numit de istoricul Nicolae Iorga "vestit şi sfânt mitropolit", "Veniamin, cel asemenea cu îngerii"[3].

Mitropolitul Veniamin Costachi a dominat viaţa religioasă, culturală şi politică a Moldovei timp de aproape jumătate de secol, a tipărit, scris şi tradus în limba română din limbile greacă, latină, slavonă, numeroase lucrări. Cărturar, teolog şi monah desăvârşit, s-a plecat cu veneraţie asupra cărţilor, pe care le-a considerat material de jertfă adusă lui Dumnezeu pe altarul Bisericii şi al patriei[4].

Cărţile din biblioteca Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei, constituite în "Fondul Veniamin Costachi", atâtea câte s-au mai putut recupera, după multe întâmplări nefericite prin care au trecut, vorbesc de preocupările acestui mare cărturar de a forma pe lângă Seminarul de la Socola o bibliotecă. Ca întemeietor de şcoală[5] "a simţit mai mult ca oricare lipsa cărţii[6]. Pe deplin conştient de necesitatea cărţilor, el le tălmăceşte şi tipăreşte spre a fi răspândite "către pământul Moldovei ce iaşte uscat pentru lipsa cărţilor", aşa cum se exprimă

în prefaţa la manuscrisul ce reprezintă traducerea Mitropolitului Veniamin Costachi la "Explicarea Faptelor Sfinţilor Apostoli" de Sf. Ioan Gură de Aur, în 1816[7].

În prefaţa la "Tipiconul", tălmăcit şi tipărit la Iaşi, tot în 1816, cu blagoslovenia şi cheltuiala sa, spune: "ne-am sârguit spre a înmulţi cuvântul lui Dumnezeu în limba românească, care luminează pre minte spre înţelegerea lor, deşteaptă pre sufletul cetitorului către lucrarea faptelor bune, prin care se face omul plăcut lui Dumnezeu şi fiiu dupre daru"[8].

Mitropolitul Veniamin Costachi, în tot timpul cât a trăit, a făcut danii de cărţi şi manuscrise seminarului. O serie de inscripţii, lăsate de el, ne fac să putem afirma cu certitudine că anul înfiinţării Bibliotecii Seminarului de la Socola este 1803, acelaşi an în care mitropolitul a înfiinţat şi şcoala, acelaşi an în care el a fost instalat în scaunul Moldovei ca mitropolit.

Pe un Catihis dăruit de el în 1803, găsim dedicaţia: "Acest Catihisis s'au afierosit de smerenia noastră şcoalei de la mănăstirea Socola, carea s'au făcut pentru învăţătura feciorilor de preoţi, spre a noastră pomenire. Smeritul Arhiereu Veniamin, 1803, Noemv., 2"[9].

Fondul Veniamin Costachi de la Biblioteca Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei păstrează lucrarea: "Socinenija cveatovo Dimitrija" (Alcătuirea cărţilor Sf. Dimitrie al Rostovului) Tomul I, III, IV, V, Moscova, 1786, (cota V.C. 2800-2803). Pe fiecare volum, în parte, găsim următorul autograf al Mitropolitului Veniamin Costachi: "Această carte ce se numeşte a Sfântului Dimitrie Rostovschie sau afierosit de noi Şcolii de la Mănăstirea Socola spre a noastră veşnică pomenire", Smeritul Veniamin Mitropolit, Anul 1804, Dec., 1. Această lucrare a fost semnalată încă din anul 1946 de părintele diacon prof. Ilie Gheorghiţă[10].

Tot în cadrul fondului de cărţi la care facem referire, găsim lucrarea: "Ucitelem i propoveaddnicom Platonom" (Învăţăturile şi predicile Arhiepiscopului Moscovei Platon), Moscova, Tomul I, 1779, T. III, 1780, T. VI, 1780, T. VII, 1780, T. VIII, 1781, T. IX, 1781, T. X, 1782, T. XII, 1782 (cota V.C. 2804-2811). Pe fiecare din volumele semnalate se păstrează următoarea dedicaţie făcută de Mitropolitul Veniamin Costachi: "Această carte s-au cumpărat de mine Smeritul Veniamin Mitropolitul Moldaviei pentru trebuinţa Şcoalei de la Mănăstirea Socola spre a mea veşnică pomenire, 1804, iunie, 8". Toate aceste dedicaţii sunt însoţite de ex-librisul Mitropolitului Veniamin Costachi.

Pe manuscrisele traducerii la "Explicarea Faptelor Sf. Apostoli" de Sf. Ioan Hrisostom, care se păstrează şi astăzi în Biblioteca Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei se pot citi alte dedicaţii făcute de marele mitropolit: "S-au afierosit Scolii de limba Patriei ceii de smerenia mea sistisite în Mănăstirea Socola din preajma oraşului Catedralii al Iaşului. La anul mântuirii, 1816, Mai 1" şi "s-au scos de pre cea Ellinească pre limba patriei de nevrednicul Veniamin K. Mitropolitul Moldaviei în Sfânta Mănăstire Neamţ la anii de la mântuirea lumii 1810 şi s-au afierosit Mănăstirii Socola spre a Preasf. Sale pomenire, Ghenar, 31"[11].

"Tractatu Dogmatico-Polemicu", manuscris existent în Biblioteca Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei este şi el "afierosit la Seminarul de smerenia mea început la Socola" la "anul mântuirii 1838, fevr., 15" [12].

După cum reiese din testamentul alcătuit de Mitropolitul Veniamin Costachi, la 8 ianuarie 1844, cu doi ani înainte de a trece în veşnicie pe lângă alte bunuri pe care le lasă Mitropoliei, vorbeşte şi despre cărţi: "las vivliotheca mea întreagă ce iaste încredinţată pre cuviosului Arhimandrit şi dascăl Kir Germano, vivliotecarului (unde să vor întoarce şi toate cărţile aduse dupre mine la Slatina)"[13]; în continuare, "Toate tălmăcirile mele ce unile sânt scrise cu mâna mea, şi unile de alţii spre ajutorul meu şi aceasta a psaltirii... (până se va tipări) cum şi parte din cuvintele Dascălului şi sfinţilului propoveduitoriu al besăricii mari Chir Iosaf Cornilie câte se vor afla, pre lângă mine, las ca să se dea în păstrare la Senimarul din Socola (în vivliotheca căria mai sânt asăminea manuscrisuri de ale mele) ca să fiu

pomenit acolo de fraţii seminarişti, şi prin besăricile la care ei se vor învrednici a fi slujitori lui Dumnezeu"[14].

Din cele arătate reiese clar că, în 1844, în Biblioteca Seminarului de la Socala se aflau şi alte manuscrise ale Mitropolitului Veniamin Costachi, dăruite de el, pentru folosul seminariştilor.

Merită să redăm, în cele ce urmează, şi un fragment din "Adaos cătră Testamentul meu", Mănăstirea Slatina, 20 martie 1844, trei luni după alcătuirea testamentului, în care îşi exprimă grija ce îl frământă pentru păstrarea cărţilor dăruite de el: "cărţile ce le am lângă mine împreună cu parte ce au rămas la Sfânta Mitropolie, adecă întreagă vivlioteca mea, dorind foarte să nu se înstrăineze şi să se irosească, fiind adunată cu multă greutate şi cu mari cheltuieli, o afierosesc Seminarie ce frăţia sa Arhiereul Veniamin Roset s'au făgăduit a înfiinţa pentru monahi la Sfânta Măn. Doljeştii. spre pomenirea mea"[15].

Constantin Turcu semnalează că într-o condică de cheltuieli ale Mitropoliei, pe anii 1814-1816, sunt specificate sumele pe care Mitropolia le-a folosit pentru cumpărarea de cărţi şi chiar gazete (se vorbeşte de plata pentru jumătate de an pentru procurarea de gazete). În condică s-au notat şi importante sume de bani date dascălilor de la Socola, ceea ce înseamnă că parte din cheltuielile Seminarului erau susţinute de Mitropolie, prin grija Mitropolitului Veniamin Costachi[16].

Prin urmare, nu se poate vorbi despre Biblioteca Seminarului Veniamin Costachi, pe care o semnalează ca existentă în anul 1834 Constantin Erbiceanu[17], fără a sublinia că, de fapt, cel care i-a pus bazele a fost Mitropolitul Veniamin Costachi. G. Adamescu subliniază că, în 1842, când Mitropolitul Veniamin Costachi părăseşte scaunul de mitropolit, trimite cărţile sale către bibliotecă, pentru ca acestea să se păstreze acolo. După el, putem afirma cu mai multă precizie existenţa bibliotecii în anii 1840-1842[18].

O serie de date legate de istoria frământată a acestei biblioteci ne-au lăsat, în scrierile lor, G. Adamescu şi părintele profesor Ilie Gheorghiţă.

Astfel G. Adamescu afirmă că în anul 1854 se pare că bibioteca era destul de bogată întrucât avea un bibliotecar plătit[19]. Tot el afirmă că, în 1861, erau în bibliotecă 3.052 vol. şi pentru ea se cheltuiau anual sume importante date de Minister[20]. Cu toate acestea starea bibliotecii era proastă. Se semnalau multe nereguli şi lipsuri de cărţi. Din acest motiv, în 1864, s-a constituit o comisie, formată din directorul Seminarului, Isaia Teodorescu, şi o serie de profesori care să cerceteze situaţia creată. Constatările sunt din cele mai neplăcute, Se semnalează multe lipsuri, se găsesc în realitate cca 899 titluri în 2809 volume[21].

În anul 1872 fondurile bibliotecii sporesc, graţie unor daruri importante făcute de Arhiereul Iosif Bobulescu, care donează bibliotecii cărţi din scrierile lui Filaret Scriban.

Din nefericire, la bibliotecă continuă să fie mari nereguli, ceea ce determină, în anul 1884, formarea unei alte comisii de cercetare a situaţiei bibliotecii, comisie constituită la iniţiativa Episcopului Melchisedec[22]. Triste constatări pentru o perioadă de douăzeci de ani din istoria unei biblioteci, care abdicase de la menirea sacră de a păstra intact un fond valoros, adunat cu pasiune şi sacrificii, de cei care i-au înţeles valoarea. Până în anul 1893 Biblioteca Seminarului Veniamin Costachi a funcţionat pe lângă Seminar, la Mănăstirea Socola. În anul 1893, când s-au încheiat lucrările de reparare a Palatului Sturza, palat cumpărat de către stat la stăruinţa Mitropolitului Iosif al II-lea Naniescu pentru şcoala fiilor de preoţi "Seminaria Veniamină", biblioteca se mută şi ea, odată cu şcoala, în noul local. Astfel, din anul 1893 până în 1916, biblioteca a fost adăpostită şi a funcţionat în clădirea Seminarului Veniamin Costachi (actuala clădire a Facultăţii de Teologie din Iaşi), în vechea "trapeză", sală mare şi luminoasă[23].

În timpul războiului din 1916 clădirea Seminarului trece ca Spital al Aşezămintelor Brâncoveneşti. "Atunci biblioteca s-a mutat de la locul ei - cea mai veche bibliotecă din Iaşi - fiind aruncată ca un lucru netrebnic, în sala de gimnastică. Aveau dreptate oamenii; în

timpul războiului nimeni nu citeşte cărţi, ci doar dacă se osteneşte cineva să le părăduiască şi să le ardă"[24]. În acea sală de gimnastică (o clădire separată în spatele clădirii Seminarului), biblioteca avea să stea şi să funcţioneze timp de douăzeci de ani (1916-1935).

În vara anului 1935, biblioteca care avea peste 8000 volume cărţi valoroase prin vechimea şi raritatea lor, "s-a adus din sala de gimnastică, unde stătea în dezordine, din 1916, şi s-a aşezat, cu dulapurile ei frumoase de stejar masiv, la loc de cinste, în sufrageria Arhimandritului şi mai târziu Arhiereu, Varlaam Răileanu"[25].

Liniştea acestei biblioteci nu avea să fie de lungă durată. La 22 iunie 1941 a început războiul. La numai patru zile, la 26 iunie 1941, aripa dreaptă a Seminatului, aripă în care se găsea biblioteca, "a fost lovită în plin de bombele sovietice"[26].

Cel mai greu a fost lovită biblioteca, de trei bombe, ce au făcut explozie, una după alta, distrugând dulapurile în ţăndări, deşi erau din stejar masiv). Iată cum descrie părintele profesor Ilie Gheorghiţă, care a trăit momentul, acea stare de fapte: "Cărţile, care n-au fost atinse direct de schije, au scăpat întregi, dar au fost amestecate cu molozul căzut din plafoane şi din tencuiala pereţilor. Cele legate în piele şi pânză au rezistat bine acestui greu examen de forţă, pe când cele broşate a trebuit să le adunăm foaie cu foaie. Unele din ele nici nu s-au mai putut reconstitui şi astfel vechea şi frumoasa noastră bibliotecă, de aproape 9000 de volume, va trebui să înregistreze, şi de data aceasta, o pierdere destul de simţită"[27].

După bombardamentul din 26 iunie 1941, o echipă de profesori, seminarişti şi premilitari din oraş a activat toată vara pentru salvarea cărţilor bibliotecii. Printre ei s-a numărat şi părintele profesor Ilie Gheorghiţă. Două luni s-a muncit la scoaterea cărţilor de sub dărâmături, scuturarea de praf şi depozitarea lor într-o oarecare ordine, într-o sală de clasă. Mai grea a fost reconstituirea cărţilor din foile împrăştiate şi rupte[28].

Tristă istorie a unui fond de cărţi, adunat cu pasiune, pentru vremuri paşnice. Războiul, însă, abia începuse. Fondul de cărţi recuperat a trebuit evacuat. Biblioteca a fost refugiată, odată cu Şcoala, în Com. Pesac, Jud. Timiş-Torontal, unde a stat, timp de 15 luni (15 mai 1944 - 11 august 1945), într-o cameră de la primăria comunei.

După întoarcerea din refugiu, biblioteca trebuia să fie pusă din nou într-o ordine. Lucrul acesta nu s-a putut face prea repede. Părintele profesor Ilie Gheorghiţă, în întreprinderea sa de a scrie lucrarea"Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi - modest omagiu", apărută în anul 1946, cu prilejul centenarului morţii Mitropolitului Veniamin Costachi, mărturiseşte că nu a putut folosi Biblioteca Seminarului, decât în parte, deoarece nu se aşezaseră cărţile la locul lor[29].

Teodor Manolache, referindu-se la încercarea sa de completare a Bibliografiei operelor Mitropolitului Veniamin Costachi - bibliografie alcătuită iniţial de G. Adamescu în lucrarea "Istoria Seminarului Veniamin din Iaşi", 1904 - afirmă că în încercarea sa, singurele biblioteci din ţară pe care le-a putut folosi au fost Biblioteca Academiei din Bucureşti, Biblioteca Facultăţii de teologie din Bucureşti şi, în mai mică măsură, cea a Internatului Teologic din Bucureşti[30]. Desigur, pentru completarea bibliografiei operei Mitropolitului Veniamin Costachi, Biblioteca Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi, dacă ar fi putut fi consultată, ar fi fost de nepreţuit ajutor.

Istoria Bibliotecii Seminarului Veniamin Costachi, seminar care a funcţionat până în august 1948, când autorităţile comuniste au desfiinţat toate seminariile Bisericii Ortodoxe Române, se încheie aici[31]. Vechea Bibliotecă a Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi a trecut ca fond, constituit separat, în patrimoniul Bibliotecii Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei, cărţile fiind reinventariate. Recenta verificare a fondurilor acestei biblioteci (1992-1994) a stabilit existenţa unui număr de 4907 volume. Noi am mai depistat lucrări care poartă ştampila Bibliotecii Seminarului Veniamin Costachi şi în alte fonduri ale Bibliotecii Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei (ex. Cartea românească înainte de 1944). Presupun că ele au apărut pe parcursul inventarierii celorlalte fonduri.

Avem convingerea că mai există lucrări care au aparţinut acestei biblioteci în diferite colecţii particulare, ajunse prin cine ştie ce împrejurări. Ele pot fi uşor depistate întrucât poartă ştampila Seminarului Veniamin Costachi. Restituirea lor bibliotecii din care au făcut parte ar constitui un gest de pioşenie adus marelui mitropolit, de la a cărui trecere la veşnicie se vor împlini, în 1996, 150 de ani. În acelaşi timp, gestul ar dovedi preocupare pentru îmbogăţirea fondurilor Bibliotecii Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Bucovinei, pentru ca aceasta să poată sluji formării viitoarelor generaţii de clerici, întru apărarea ortodoxiei, a tradiţiei bisericeşti a neamului nostru strămoşesc şi pentru redresarea spirituală a poporului român.

Bibliografie şi note

1. Veniamin Costachi: **Istoria Scripturii Vechiului Testament**. Înainte cuvântare, Iaşi, 1824.

2. Adamescu, Gh.: **Istoria Seminarului "Veniamin" din Iaşi, 1803-1903**, Bucureşti, 1904, p.47.

3. Iorga, Nicolae: **Tulburările bisericeşti şi politicianismul**, Vălenii de Munte, 1911, p. 123.

4. Gheorghiţă, Ilie: **Un veac dela moartea Mitropolitului Veniamin Costachi, Modest omagiu**. Mănăstirea Neamţu, 1946, p. 95;

5. Şcoli întemeiate de Veniamin Costachi: Seminarul de la Socola (1803), Orfanotrofion (casă pentru ocrotirea copiilor săraci), (1803), cea dintâi şcoală de cântăreţi Bisericeşti la Biserica Sf. Neculai (1805), Şcoala de ingineri hotarnici de la Iaşi (cel dintâi început al Politehnicii la noi) (1813), reînfiinţează şi reorganizează Şcoala Vasiliană de la Trei Ierarhi la propunerea lui Veniamin Costachi. Domnitorul Mihai Sturza aprobă înfiinţarea unei şcoli publice pentru fetele orăşenilor (1834), înfiinţează şi organizează învăţământul superior - Şcoala Mihăileană (1835), teatrul român s-a inaugurat sub patronajul Mitropolitului Veniamin, înfiinţează cea dintâi şcoală de arte şi meserii din Moldova (1841). (Date furnizate de lucrarea: Vasilachi Vasile: Mitropolitul Veniamin Costachi la o sută de ani dela moartea sa, 18 Decembrie 1846 - 18 Decembrie 1946, în: B.O.R., 64, 1946, nr. 10-12, p. 499-500)

6. Vasilachi, Vasile: **Mitropolitul Veniamin Costachi la o sută de ani de la moartea sa, 18 Decembrie 1846 - 18 Decembrie 1946**, în: B.O.R., 64, 1946, nr. 10-12, p. 501

7. Gheorghiţă, Ilie: op. cit., p. 149.

8. Gheorghiţă, Ilie: op. cit., p. 141-142.

9. Ungureanu, Gh.: **Alegerea lui Veniamin Costachi, episcopul Romanului, ca mitropolit al Moldovei la 18 martie 1803**, în: Mitropolia Moldovei, 22, 1946, nr. 10-12, p.18.

10. Gheorghiţă, Ilie: **Mitropolitul Veniamin Costachi**, în Mitropolia Moldovei, 22, 1946, nr. 10-12, p.8.

11. Gheorghiţă, Ilie: **Un veac...** op. cit., p. 254-255.

12. Gheorghiţă, Ilie: **Mitropolitul Veniamin...** op. cit., p.9.

13. Gheorghiţă, Ilie: **Un veac**... op. cit., p. 244.

14. **Idem**, p. 247

15. **Idem**, p. 249

16. Turcu, Constantin: **Pomenirea unui mare ierarh**, în B.O.R.,64, 1946, nr. 10-12, p. 523

17. Erbiceanu, C.: **Istoria Seminarului "Veniamin"**, de G. Adamescu, Bucureşti, 1904, p. 63.

18. Adamescu, Gh.: op. cit. p.74-76.

19. **Idem**, p. 92.

20. **Idem**, p. 104.
21. **Idem**, p. 123-125.
22. **Idem**, p. 145-148.
23. Gheorghiţă, Ilie: **Din istoricul mai nou al clădirii Seminarului Veniamin Costachi**, în: Anuarul Seminarului Veniamin Costachi, Iaşi, 1937-1941, p. 131.
24. **Idem**, p. 129.
25. **Idem**, p. 131-132.
26. Din telegrama părintelui director Gh. Tudorache către Ministerul Culturii Naţionale.
27. Gheorghiţă, Ilie: **Din istoricul...** op. cit., p. 138-139.
28. Tudorache, Gh.,: **Precuvântare la Anuarul Seminarului Veniamin Costachi**, 1937-1941, p. XXIII.
29. Gheorghiţă, Ilie: **Un veac...** op. cit., p. 2.
30. Manolache Teodor N.: **Bibliografia Mitropolitului Veniamin Costachi**, în B.O.R., 64, 1946, 10-12, p. 545-546.
31. Dorneanu, Neculai: **Seminarul teologic liceal "Veniamin Costachi" de la M. Neamţ**, în: Candela Moldovei, 3, 1994, nr. 11-12, p. 13.

Episcop CALINIC BOTOŞĂNEANUL, ***Biblia în Filocalie. Antologie de texte biblice tâlcuite în Filocalia românească***, Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei - Trinitas, Iaşi, 1995, II vol. (XII+302; 398 pagini) - recenzie.

Editura "Trinitas" a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei pune la dispoziţia celor iubitori de frumuseţe duhovnicească, lucrarea Prea Sfinţiei Sale, Calinic Botoşăneanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, intitulată ***Biblia în Filocalie. Antologie de texte biblice tâlcuite în Filocalia românească***.

Aşa cum o arată şi titlul ei, lucrarea este o aprofundare a unor texte scripturistice fundamentale pentru învăţătura şi evlavia creştină, şi în aceeaşi măsură a spiritualităţii răsăritene sau, mai concis, o exegeză a Sfintei Scripturi, făcută de Părinţii filocalici.

Ea este structurată în două volume. Cel dintâi cuprinde texte filocalice, ce interpretează înţelesurile adânci ale Vechiului Testament, cel de-al doilea, cele cu privire la texte nou-testamentare.

Nota definitorie, esenţială a celor două volume o constituie sinteza, si nu oricare, ci sinteza duhovnicească, selecţia duhovnicească a textelor din Sfânta Scriptură, pe de o parte, şi a interpretărilor filocalice ale acestora, pe de aită parte. Autorul lucrării dă dovadă de un deosebit spirit critic sau, în limbajul Părinţilor, pe care îi cunoaşte atât de bine, de discernământ, în ceea ce priveşte alegerea textelor scripturistice fundamentale. Valorii lor revelate li se adaugă exegeza duhovnicească pe care o fac Sfinţii Părinţi şi scriitorii cuprinşi în colecţia filocalică.

Criteriul urmărit, în ceea ce priveşte textele scripturistice este valoarea lor în ordinea spirituală, iar cu privire la interpetările filocalice, paralelismul şi perspectiva duhovnicească.

Metoda este, deci, aceea a enunţării textului din Sfânta Scriptură şi a descoperirii a cât mai multe interpretări, nuanţe şi valenţe duhovniceşti ale lor.

Cel dintâi volum al lucrării debutează cu un cuvânt înainte al I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, cu a cărui binecuvântare a fost tipărită cartea. În acest cuvânt, I.P.S. Daniel subliniază legătura dintre spiritualitatea ortodoxă şi cuvintele Sfintei Scripturi. "Ortodoxia - se arată - cunoaşte că Hristos se dăruieşte nouă nu numai prin cuvintele Sfintei Evanghelii sau prin Sfânta Euharistie şi celelalte Taine, ci şi prin smerita experienţă a sfinţiţilor nevoitori..." (p. I). Din această perspectivă, "Biblia şi Filocalia - se subliniază - nu sunt una lângă alta, ci una în cealaltă. Biblia, cartea Împărăţiei iubirii lui Dumnezeu, este inima vie a Filocaliei, iar Filocalia este trăirea Bibliei în adâncul inimii".

Cuvântul înainte al I.P.S. Daniel se încheie cu îndemnul descoperirii acestor frumuseţi spirituale, pe care le cuprind Sfintele Scripturi şi scrierile Sfinţilor.

În continuare este inserată o prefaţă semnată de Pr. prof. dr. Vasile Mihoc, titularul catedrei de Studiul Noului Testament, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă - Sibiu. Autorul acesteia arată geneza lucrării propriu-zise (propusă iniţial Prea Sfinţiei Sale ca teză de licenţă). Sunt date exemple de comentarii ştiinţifice, apărute mai ales în ultimele două veacuri, privind Sfânta Scriptură, care nu o acordează cu adânca evlavie pe care se cuvine să o avem în faţa acestei Sfinte Cărţi şi nu trec dincolo de mijloacele ştiinţifice, către o viaţă autentică de rugăciune, conform textelor sfinte. Este evidenţiată, apoi, valoarea

unică a prezentei antologii - un adevărat ghid în problemă - şi anume: faptul că tâlcuirile biblice oferite în cele două volume ne vin de la oameni sfinţi (p. V).

Autorul prefeţei, citând texte din Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Grigorie Sinaitul, Cuv. Petru Damaschinul, Sfântul Isaac Sirul, privind treptele şi modurile cunoaşterii lui Dumnezeu şi a cuvintelor Sale din Sfintele Scripturi, pune în valoare concepţia răsăriteană potrivit căreia mijlocul principal pentru pătrunderea Sfintei Scripturi nu este ştiinţa omenească, ci rugăciunea curată şi neîncetata cugetare la Dumnezeu.

Arătând că marea parte a exegezelor cuvintelor scripturistice sunt "prea pline de erudiţie stearpă şi prea puţin duhovniceşti, urmând prea puţin linia Tradiţiei Părinţilor", autorul prefeţei încheie cu speranţa că lucrarea P.S. Calinic "va deschide multora calea către opera Părinţilor filocalici şi, prin ei, către o înţelegere adevărată, înaltă şi mântuitoare a Cuvântului lui Dumnezeu".

În continuare, autorul lucrării, Prea Sfinţitul Calinic, precizează că textele propuse ca exegeză la Vechiul şi Noul Testament, din cele 12 volume din Filocalia românească, sunt rezultatul experienţelor reieşite din laboratoarele "universităţii" sihăstreşti ai căror experţi erau dumnezeieşti părinţi.

Scopul acestor învăţături este mântuirea, sfinţenia creştină, ele având puterea de a vindeca traumele psihice, fizice şi morale (p. XI).

În final, Prea Sfinţia Sa mulţumeşte tuturor celor care au contribuit la apariţia acestei lucrări.

Cuprinsul lucrării propriu-zise este dificil de rezumat sau de sintetizat datorită numărului bogat şi diversităţii textelor din Sfânta Scriptură, precum şi adâncimii înţelesurilor filocalice.

Ne vom limita doar la precizarea câtorva învăţături fundamentale, în plan duhovnicesc, păstrând şi reînnoind acelaşi îndemn şi speranţă că opera ***Biblia în Filocalie*** va fi pentru toţi cei dornici de cunoaşterea sensului autentic, profund al învăţăturii biblice şi filocalice, un instrument de real folos.

Primul volum al cărţii, are ca scop interpretarea filocalică a unor texte din Vechiul Testament. Exegeza începe cu versetul întâi din cartea Facerii: "La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul" (Facere 1,1) şi se încheie cu interpretări sau dezvoltări făcute de Părinţii filocalici la unele texte din Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah.

După ce menţionează interpretările date de Sfinţii Simeon Noul Teolog şi Sfântul Grigorie Palama, la primele versete ale Facerii, autorul insistă asupra cuvintelor Sfântului Maxim Mărturisitorul şi ale Avvei Dorotei, de tâlcuire a expresiei biblice: "să facem om după chipul şi asemănarea noastră" (Fac. 1,26). Cu privire la facerea lumii, sunt citate cuvintele Sfântului Maxim, esenţiale pentru învăţătura sa despre raţionalitatea creaţiei.

Foarte interesante şi lămuritoare sunt citatele din Calist Patriarhul, privind crearea lui Adam, "spre suflet viu".
Cu texte din Cuviosul Nichita Stithatul, din Sfântul Simeon Noul Teolog, Filotei Sinaitul şi Sfântul Maxim Mărturisitorul, autorul subliniază unele detalii pe care le dezvoltă aceşti Sfinţi Părinţi cu privire la păcatul strămoşesc şi urmările lui.
Aflăm apoi relatări duhovniceşti ale evenimentelor petrecute la Turnul Babei, alegerea lui Avraam şi conducerea lui spre Pământul făgăduinţei, explicate în aceeaşi manieră duhovnicească de Calist Patriarhul, Sfântul Maxim, Sfântul Ioan Scărarul, ş.a.

Decalogul, din Deuteronom, este interpetat de Cuviosul Petru Damaschinul, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Calist Catafygiotul, Sfântul Grigorie Palama, Teolipt al Filadelfiei, Nil Ascetul, Calist şi Ignatie Xanthopol.

Aflăm, în continuare, amănunte privind viaţa şi activitatea religioasă a proorocului şi împăratului David, din

Cartea I Regi, precum şi unele tâlcuiri la câteva texte mesianice din Vechiul Testament (Isaia XL, 3-4; Ieremia, Iezechiel şi Daniel; Osea, Amos, Ioil, Avacum şi Zaharia).

De o frumuseţe şi profunzime duhovnicească deosebită sunt interpretările făcute la cartea *Psalmilor*. Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Grigorie Palama şi Sfântul Isaac Sirul ne învaţă, tâlcuind Psalmul 50, ce înseamnă smerita-cugetare, iar Sfântul Grigorie Sinaitul, Calist Patriarhul şi Ilie Ecdicul, ne arată adevăratul sentiment al creaturii în faţa infinităţii dumnezeieşti, predominant în Psalmul 103.

Sunt prezentate, în continuare, texte fundamentale din *Pilde, Ecleziast, Cântarea Cântărilor*, făcute de aceiaşi Părinţi îmbunătăţiţi, ale căror lucrări sunt prezente în scrierile filocalice.

În încheierea celui dintâi volum, textele cele mai frumoase din cărţile *Înţelepciunea lui Solomon* şi *Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah* sunt tâlcuite, spre folos duhovnicesc, de către Isihie Sinaitul, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Cuviosul Nichita Stithatul, Ilie Ecdicul, Sfântul Simeon Metafrastul şi alţii.

Volumul al doilea al lucrării urmăreşte să pună în relief duhovnicesc interpretările date de aceiaşi Părinţi filocalici, la textele nou-testamentare.

Primul text ne dă detalii spirituale privind pocăinţa, virtute de căpetenie a urcuşului duhovnicesc, aşa cum o concepe şi experiază spiritualitatea ortodoxă.

În cadrul unei interpretări făcute Predicii de pe Munte, de către Sfântul Maxim Mărturisitorul, avem prilejul să pătrundem învăţătura acestor Părinţi duhovniceşti privind "sărăcia cu duhul", "plânsul duhovnicesc şi darul lacrimilor". Sfântul Simeon Noul Teolog ne dă sensul duhovnicesc al blândeţii, iar Cuviosul Petru Damaschinul ne vorbeşte despre foamea şi setea de dreptate. La capătul acestor virtuţi se află "curăţia cu inima".

Aflăm, apoi, aprofundări ale unor cuvinte ale Mântuitorului privind raportul dintre Legea Veche şi cea Nouă, referiri la unele minuni şi parabole ale Sale. Nu sunt ocolite nici explicaţii privind eshatologia (Sf. Simeon Noul Teolog).

Selectarea inspirată a textelor face din acestea o adevărată biografie a Mântuitorului, a vieţii şi activităţii Sale mântuitoare, de la Întrupare şi până la Înălţarea Sa, aşa cum au reuşit să o tâlcuiască Sfinţii Părinţi.

Cititorul nu poate să nu fie impresionat de toate aceste momente, precum şi de tâlcuirile atât de adânci, pe care le fac Sfinţii Părinţi filocalici la Faptele Apostolilor şi la Epistole, şi nu în ultimul rând, scrierii celei mai greu de tâlcuit din canonul Noului Testament - Apocalipsa. Unele sensuri ale acesteia ni le lămuresc Evagrie Ponticul, Sfântul Grigorie Palama şi Sfântul Ioan Scărarul.

Avem prilejul să înţelegem prin intermediul prezentei antologii sensul realităţilor profunde ale vieţii creştine autentice, îmbunătăţite. Aflăm astfel despre "moartea şi învierea cu Hristos" şi răscumpărarea întru Hristos, despre "omul firesc şi omul duhovnicesc", despre virtuţile creştine, culminând în iubirea după modelul sau paradigma iubirii dumnezeieşti, despre prezenţa şi roadele lucrării Duhului Sfânt în sufletul curăţat de patimi şi lucrător al virtuţilor, despre "războiul nevăzut" şi armele lui, despre treptele urcuşului duhovnicesc şi ţinta vieţii creştine - "îndumnezeirea prin har" sau "după lucrare".

Un rol aparte este acordat textelor scripturistice şi interpretărilor filocalice privind rugăciunea neîncetată, calea înaintării noastre în apropierea de Dumnezeu.

Meritul deosebit al lucrării îl reprezintă sinteza sau modul în care sunt interpretate textele unele prin altele: cele din Sfânta Scriptură de către cele filocalice, astfel încât ea poate fi considerată, pe bună dreptate, o exegeză

a Sfintei Scripturi, în maniera "inspirată" a Sfinţilor Părinţi ai Bisericii.

Înţelesurile pe care le dau ei acestor texte şi învăţături scripturistice nu au un sens pur raţional, nu se opresc la o exegeză structuralistă, searbădă şi rece, neangajantă pentru suflet, ci este o exegeză duhovnicească, un mod experimental de a înţelege şi trăi adevărurile mântuitoare ale Bibliei.

Părinţii nu fac o teologie discursivă, deşi forma literară a scrierilor lor ţine de domeniul capodoperei, ei nu vorbesc despre Dumnezeul pe care îl descoperă Sfânta Scriptură, ci vorbesc cu El, prin intermediul acestor exprimări revelate. Pentru ei, Biblia este cuvântul prin excelenţă al lui Dumnezeu, adresat oamenilor, modul lui Dumnezeu de a li se adresa, de a-i chema la dialogul iubirii şi al mântuirii. Ori, tocmai acest aspect caută să-l sublinieze lucrarea: valoarea cuvintelor din Sfânta Scriptură şi modul în care Sfinţii Părinţi filocalici le-au înţeles şi dat expresie duhovnicească în viaţa lor curată. Înţelesul adânc al Sfintelor Scripturi şi pilda vieţii tâlcuitorilor lor trebuie să constituie pentru noi un îndemn mântuitor de a căuta sensul autentic al vieţii creştine, care nu poate fi decât cel exprimat în Sfânta Scriptură şi explicat de întreaga spiritualitate creştină.

Propunem, aşadar, spre lectură duhovnicească, lucrarea Prea Sfinţiei Sale, Calinic Botoşăneanul, cu speranţa că, în conţinutul ei, cititorul va descoperi înţelesurile adânci ale vieţii creştine, care vor aprinde în el dorinţa urmării lui Hristos pe calea lepădării de patimi, a dobândirii şi practicării virtuţilor, conform învăţăturii scripturistice şi a Sfinţilor Părinţi.

Pr. asist. *Ioan-Cristinel Teşu*

Dictionaire de Théologie fondamentale, sous la direction de René Latourelle et Rino Fisichella, *Editions Bellarmin/ Edition Cerf. Montreal - Paris, 1992, 1538 p.*

Apariţia acestei lucrări, rod al activităţii a aproape 100 de colaboratori de la 20 de centre universitare din 15 ţări diferite, este un eveniment editorial pentru ştiinţa teologică.

Deşi cuprinde un număr considerabil de articole, 222, structurate pe tematici, dar şi pe autori reprezentativi pentru gândirea şi discursul teologic, lucrarea are o unitate intrinsecă. Chiar dacă articolele sunt redate în ordine alfabetică, ele se pot analiza şi în perspectiva structurii actuale a teologiei fundamentale care vrea să răspundă la o urgenţă a timpului nostru, adică noua situaţie religioasă şi socială a lumii contemporane, lume secularizată, emancipată, indiferentă, pluralistă religios.

Continuatoare a apologeticii, dar şi diferită de aceasta, pentru că nu se mai situează epistemologic în afara teologiei, ci în interiorul ei, teologia fundamentală actuală e o disciplină distinctă, cu propriul său obiect, metoda sa şi o structură nouă care este împărţită astfel:

1. Revelaţia; 2. Credibilitatea Revelaţiei; 3. Credinţa; 4. Epistemologia; 5. Istoria.

Sau mai detaliat: 1. Revelaţia creştină cu trăsăturile sale specifice; 2. Credibilitatea Revelaţiei şi problema semnelor; 3. Răspunsul credinţei şi discursul său specific - teologia; 4. Raportul cu celelalte comunităţi creştine şi cu celelalte religii; 5. Raportul cu istoria, filosofia, ştiinţele, cultura, limbajul.

De fapt este structura unor tratate de teologie fundamentală precum cele ale lui H. Waldenfels, **Manuel de théologie fondamentale**, Les Editions du Cerf,

Paris, 1990; W. Kasper, **Le Dieu des chrétiens**, Cerf, Paris, 1985; E. Schilebeeck, **L'histoire des hommes, récit de Dieu**, Cerf, Paris, 1992; G. O'Collins, **Fundamental Theology**, London, 1981, etc.

Noua teologie fundamentală se situează sub semnul dialogului, iar această schimbare este determinată de mai mulţi factori, precum:

a) Situaţia pluralistă a umanităţii, dată coexistenţa religiilor, a confesiunilor creştine, a sistemelor socio-politice şi culturale faţă de care creştinismul trebuie să dovedească că deţine Revelaţia prin excelenţă în Iisus Hristos;

b) Indiferenţa, emanciparea de sfera religioasă a existenţei, situaţia aşa-zis post-creştină, criza de sens a omului contemporan secularizat al societăţii occidentale post-industriale căruia i s-a smuls identitatea creştină;

c) Impactul decisiv al ştiinţelor asupra gândirii contemporane, ceea ce situează teologia fundamentală la graniţa dintre ştiinţele umane şi ştiinţele sacre;

d) Teologia fundamentală nu mai este înfruntare a altor poziţii, ci dialog, care cheamă la reflecţie, la problematizare, în contextul divers al lumii actuale. Ea tratează despre automanifestarea lui Dumnezeu în Hristos şi despre autocredibilitatea acestei automanifestări. Această prezenţă a lui Dumnezeu în istorie, trupul şi limbajul lui Iisus e obiectul şi centrul unităţii teologiei fundamentale. Dumnezeu printre noi în Iisus Hristos, acesta este Misterul prim, Evenimentul prim, Realitatea primă care întemeiază credinţa şi discursul teologic. Dacă teologia fundamentală recurge la "metoda integrării" (metoda dogmaticii şi metodele ştiinţelor umane: critica literară, istoria, filosofia) aceasta se datorează naturii Revelaţiei însăşi care e în acelaşi timp mister divin şi eveniment al istoriei, aşa cum e Biserica şi Învierea (p. VIII-IX).

În continuare redăm câteva dintre temele majore teologice tratate în lucrarea de faţă, de o mare importanţă pentru întreaga problematică a teologiei actuale, în ordinea alfabetică din dicţionar: analiza structurală (p. 11-21), antropologia biblică şi creştină (p. 33-45), ateism (p. 74-82), hristologia (p. 151-180), eclesiologia (p. 317-370), Evanghelizarea şi misiunea (p. 388-403), credinţa (p. 465-473), fenomenologia şi filosofia religiei (p. 956-960, 1043-1054, 1075-1094), Dovezile existenţei lui Dumnezeu (p. 285-291), profeţia şi minunile (p. 974-987, 839-863), psihologia şi sociologia religiei (p. 1102-1112, 1113-1120), religia (p. 1032-1134), Revelaţia (p. 1134-1189), secte creştine (p. 1207-1211), secularizarea (p. 1212-1231), semiologie, semiotică şi simbol (p. 1231-1288), mărturia creştină (p. 1300-1319), teologie (p. 1326-1418) cu diferitele semnificaţii de astăzi: - teologia istoriei, teologia şi filosofia, teologia şi ştiinţele, teologia fundamentală, teologia narativă, teologia naturală, teologia politică, teologia transcedentală, teologia eliberării, teologia religiilor.

De asemenea dicţionarul, abordând dialogul teologic şi dialogul interreligios creionează un portret al confesiunilor creştine, dar şi al religiilor mondiale şi ecumenismului.

În final nu putem să nu remarcăm şi incursiunile în opera teologică, sintetizând trăsăturile majore şi liniile directoare de reflecţie teologică a unor mari personalităţi ale Bisericii şi teologiei creştine dintotdeauna: Irineu al Lyonului, Origen, Grigorie de Nyssa, Augustin, Thoma de Aquino, Pascal, Hegel, Newman, până la teologii secolului nostru, care au marcat profund teologia precum Barth, Tillich, Blondel, Urs von Balthasar, Rahner, de Lubac, Guardini, Bultmann, Theilhard de Chardin.

Dicţionarul este un instrument de lucru excepţional pentru teologi, pentru reflexia teologică ce se îmbogăţeşte permanent şi profund prin deschiderea spre diversele domenii ale gândirii umane

ce îşi au originea absolută în actul creator, providenţial şi mântuitor al lui Dumnezeu.

Pr. Lect. *Gh. Petraru*

Surâsul Afroditei - poeţi ciprioţi contemporani

Surâsul Afroditei - poeţi ciprioţi contemporani, antologie, prefaţă, note de *Andreas Rados*, Editura *Cronica*, Iaşi, 1995, 162 pag.

Recent a apărut la Editura CRONICA din Iaşi, cu sprijinul Ministerului Culturii şi Învăţământului din Cipru, volumul **Surâsul Afroditei - Poeţi ciprioţi contemporani**, antologie de lirică cipriotă, unică în felul ei în spaţiul cultural românesc şi balcanic. Cartea de 162 de pagini, având pe copertă pe zeiţa frumuseţii, cuprinde opere semnate de 16 poeţi ciprioţi contemporani de o certă valoare literară, cunoscuţi şi în afara graniţelor patriei lor şi, bineînţeles, în România. Notăm numele lor în ordine alfabetică: Kypros Chrysanthis, Pitsa Galazi, Kyriakos Haralambidis, Dina Katsouri, Sofoclis Lazarou, Doros Liozou, Pandelis Mihanikos, Kostasa Mondis, Nikos Ofranidis, Mihalis Pasiardis, Elly Peonidou, Teodosis Pieridis, Accilleas Pyliotis, Mona Savidou-Teodorou, Petros Stylianou, Lefkios Zafiriou.

Cuvântul de întâmpinare, cald şi profund, este semnat de Ministrul Învăţământului şi Culturii din Cipru, D-na Cleri Anghelidou, ea însăşi poetă.

Antologia, prefaţa cu titlul **O provocare lirică - poezia cipriotă contemporană**, notele biobibliografice, precum şi traducerile sunt semnate de Andreas Rados, Şeful Seminarului de Neogreacă la Universitatea "Al.I. Cuza" din Iaşi (unele în colaborare cu Leonida Maniu şi Leonidas Rados). Redactorul cărţii este scriitorul Vasile Constantinescu, iar coperta cărţii este realizată de Marieta Victor.

Volumul de faţă constituie pentru cititorul român, avid de cultură şi frumos, o fereastră larg deschisă spre lumea mirifică a Ciprului, atât de cântată de poeţii mari ai lumii (Rimbaud, Seferais ş.a.). O lume scăldată în multe dureri şi puţine bucurii. O lume lirică, plină de farmec, de mit şi istorie, de sublim şi încântare, dar sfâşiată, totodată, de sindroamele secolului care apune...

Fie ca acest volum, cu lipsurile şi imperfecţiunile sale, pe care îl prezentăm cu emoţie cititorului român, să fie o desfătare spirituală, contribuind în acelaşi timp la dezvoltarea pe mai departe a frumoaselor raporturi de amiciţie româno-cipriote şi în general româno-elene, al crearea unui climat de pace şi linişte pretutindeni. Fie ca **Surâsul Afroditei**, surâsul Ciprului, să fie bine primit pe meleagurile străvechi ale Mioriţei şi Meşterului Manole. Acest surâs să devină bucurie, fericire şi lumină. Iar atunci, versurile amare ale Poetului, printr-un mutatis mutandis, vor suna tot metaforic şi plenar: "Oriunde te-ai duce, Ciprul te umple de bucurie".

A. R.

VIZITĂ A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ÎN SERBIA

- comunicat al Biroului de presă al Patriarhiei Române -

Între 15-20 iunie a.c., Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoţit de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului şi de P.C. Pr. Vicar Constantin Pârvu, de la Cancelaria Sfântului Sinod, a efectuat o vizită la Biserica Ortodoxă Sârbă.

În timpul acestei vizite, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a avut întâlniri şi convorbiri frăţeşti cu Sanctitatea Sa, Patriarhul Pavle, precum şi cu alţi membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Sârbe, slujind şi rugându-se împreună pentru întărirea lucrării Bisericii şi pentru pacea a toată lumea.

Au fost vizitate biserici, mănăstiri, şcoli teologice şi aşezăminte bisericeşti, Prea Sfinţitul Părinte Patriarh Teoctist fiind întâmpinat peste tot cu multă bucurie de mulţimea monahilor, preoţilor şi credincioşilor.

De asemenea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a avut întâlniri cu românii ortodocşi din Banatul iugoslav, luând cunoştinţă despre istoria comunităţilor româneşti, despre trebuinţele spirituale şi despre specificitatea lor în această zonă a Ortodoxiei.

Sanctitatea Sa, Patriarhul Pavle, a acordat întâistătătorului Bisericii noastre ordinul "Sfântul Sava" al Patriarhiei Sârbe.

Cei doi Patriarhi, împreună cu ierarhii prezenţi, în numele celor două Biserici, au adresat următorul Apel pentru pace şi înţelegere în zona de conflict din fosta Iugoslavie:

"Ne-a ajutat Atotbunul şi Atotputernicul Dumnezeu ca, de la 15 la 20 iunie, să petrecem împreună, timp de câteva zile, pe pământul sârbesc. Ne-am rugat împreună; am trăit împreună plinătatea unităţii noastre şi a dragostei frăţeşti în Sfânta Euharistie; am discutat; ne-am străduit să ne cunoaştem cât mai bine întreolaltă; am vizitat sfintele biserici şi mănăstiri, cât a permis timpul; ne-am întâlnit cu ierarhii, preoţii, călugării, călugăriţele şi credincioşii din mai multe eparhii ale Bisericii Ortodoxe Sârbe. Pretutindeni am remarcat credinţa puternică a poporului sârb, nădejdea lui şi pregătirea pentru jertfă, dar, în aceeaşi măsură, multă greutate şi îngrijorare.

Suntem mulţumitori Domnului pentru unitatea noastră desăvârşită, dragostea frăţească şi comuniunea reciprocă în Sfânta Comunitate a Bisericii Ortodoxe a lui Hristos, în realitatea harică a aceleiaşi credinţe, cuituri şi istorii, trăite sub semnul pătimirii şi al slavei, al Crucii şi al învierii. Cele două popoare ale noastre, frăţeşti şi de aceeaşi credinţă, nu numai că niciodată nu au luptat unul împotriva celuilalt, dar pot servi drept exemplu, şi în Balcani şi în Europa, mai ales astăzi, de felul cum neamurile vecine pot şi trebuie să trăiască şi să colaboreze.

Dar, tot aşa de firesc, este faptul că nu am putut să trecem cu vederea şi să nu observăm lacrimile de durere, nevoile şi nenorocirile rezultate în urma conflictelor tragice interetnice de pe pământul fostei Iugoslavii, mai ales ca urmare a războiului care bântuie acum în Bosnia şi Herţegovina. Peste tot am observat şi marea îngrijorare pentru tot ceea ce ar urma să urmeze în cazul în care nu încetează conflictele şi nu vor fi nivelate neînţelegerile adânci care le-au generat.

De aceea, stând pe temelia principiilor evanghelice pe care le propovăduim şi conştienţi de duhul unităţii şi solidarităţii care sălăşluieşte peste toate Bisericile Ortodoxe Locale Surori - adresăm acest apel al conştiinţei noastre şi al responsabilităţii pastorale către toţi factorii decizionali de pe pământul fostei Iugoslavii şi în lume, pentru a face tot

ce stă în puterea lor ca să se instaleze din nou pacea, pentru a face să înceteze războiul, iar moartea să nu mai secere neînduplecată vieţile, nu numai ale luptătorilor din toate ţările beligerante, ci şi ale persoanelor civile nevinovate, a atâtor femei şi copii, bătrâni, bolnavi şi neputincioşi, pentru a nu se mai distruge lăcaşuri sfinte şi case de rugăciuni, pentru ca bunurile şi casele nimănui să nu mai dispară de pe faţa pământului, pentru ca focul groaznic al războiului să nu mai înghită atâtea valori culturale, create de veacuri, cu efortul enorm al atâtor generaţii ale acestor popoare.

În mediile de informare publică circulă zilnic nenumărate veşti şi informaţii care nu sunt întotdeauna corecte şi obiective. Pentru aceasta, solicităm încă o dată din partea tuturor să facă eforturi pentru că o informare adevărată şi vrednică de crezare este o necesitate urgentă şi a zilelor noastre pentru a ajuta ca, într-adevăr, procesul de pace să-i facă inofensivi pe "stăpânitorii războiului" oriunde s-ar afla. Tot astfel, o necesitate urgentă în momentul de faţă o reprezintă aprecierea nepărtinitoare şi dreaptă a dramatismului şi complexităţii dezbinărilor şi vrăjmăşiilor create în zonă şi se cere o apreciere şi un tratament egale şi nepărtinitoare ale părţilor aflate în conflict de către toate forurile şi comunitatea internaţională.

Noi ştim că până acum s-au auzit în lume multe glasuri asemănătoare cu al nostru, iar acest ultim apel pe care-l facem acum se înscrie într-un lung şir de apeluri ale noastre, cu conţinut ideatic. Noi nu putem rămâne muţi în faţa lacrimilor şi a durerilor atâtor fiinţe omeneşti, lovite de războiul civil interetnic, a jertfirii fraţilor şi surorilor noastre de credinţă, sau a acelora de alte convingeri religioase şi de altă identitate duhovnicească.

Căci noi credem că Dumnezeu este Unul şi Unicul, oricât de diferit ar crede în El oamenii şi popoarele pământului; El ni Se face cunoscut nouă în persoana şi dragostea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care, prin Duhul Său Cel Sfânt, ne cheamă ca în aceste clipe tragice, hotărâtoare de destin, să adresăm chemarea la pace, la acţiune curajoasă împotriva oricărei forme de război din lumea aceasta".

(Comunicat tradus şi transmis la C.M.B., K.E.K. şi altor publicaţii religioase)

EDUCAŢIA TEOLOGICĂ MĂRTURIE ŞI SLUJIRE ÎN LUMEA DE AZI

Pr. conf. dr. *Petre Semen*

Sub egida Consiliului ecumenic al Bisericilor şi în cooperare cu Biserica Evanghelică din Germania, în perioada *19 - 27 iulie 1995*, s-a organizat şi ţinut un seminar privind "*Educaţia teologică - mărturie şi slujire astăzi*". La lucrările seminarului ţinut la Düsseldorf (Germania) au fost invitate cadrele didactice din învăţământul superior al facultăţilor de teologie din Europa centrală şi de răsărit. Participanţii la lucrări au reprezentat facultăţi de telogie ortodoxă şi protestantă din câteva ţări ca: Albania, Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Polonia, România, Rusia, Slovacia şi Ungaria. Din învăţământul superior al Bisericii Ortodoxe Române au participat: Pr. Alexandru Moraru - profesor şi decan al Facultăţii de Telogie Ortodoxă din Cluj, Pr. Petre Semen - conferenţiar şi decan al Facultăţii de Telogie Ortodoxă din Iaşi şi domnul Ciprian-Ioan Streza - asistent la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu.

Comunicările, discuţiile în plenară şi pe grupuri de lucru, exegeza unor texte biblice referitoare la obligativitatea învăţătorească a Bisericii, precum şi vizitele la unele centre germane cu o lungă experienţă diaconică, au oferit participanţilor noi posibilităţi

de reflecţie asupra educaţiei teologice şi a rosturilor sale în societatea contemporană. Scopul întrunirii a fost deci acela de a oferi participanţilor posibilitatea de a-şi împărtăşi unii altora din experienţa educaţională şi totodată de a găsi noi căi şi mijloace de perfecţionare a învăţământului teologic de astăzi, care trebuie să se axeze în primul rând pe accentuarea mărturiei şi a slujirii. S-a remacat de către participanţi necesitatea implicării sporite a Bisericii în slujirea lumii de astăzi. Aşezămintele de asistenţă socială de la Kaiserswerth, fondate cu peste 160 de ani în urmă de către Theodore şi Friederike Fliedner, au constituit pentru vizitatorii participanţi la seminar un exemplu elocvent despre modul în care se poate implica Biserica în slujirea societăţii contemporane. De asemenea, în aceste centre s-a putut vedea o implicare serioasă a laicilor în opera de caritate a Bisericii.

Din rapoartele reprezentaţilor din fostele ţări comuniste s-a putut constata că aceleaşi probleme caracterizează societatea excomunistă. S-a observat în egală măsură că, după căderea comunismului, creştinii şi-au găsit libertatea de manifestare nestingherită şi de mărturisire a crezului lor. Această libertate oferă Bisericii noi moduride mărturisire şi slujire a societăţii. În acest sens Biserica poate să îndeplinească un rol foarte important în consolidarea şi menţinerea democraţiei prin educarea oamenilor în spiritul unei responsabilităţi civice şi creştine autentice. S-a subliniat de asemenea că într-o societate de criză, caracteristica ţărilor în tranziţie spre o economie liberă de piaţă, în care proliferează exacerbat violenţa, crima, misticismul, magia, religiile şi filosofiile orientale, prezenţa activă a Bisericii se impune de la sine. Biserica este chemată să ofere mesajul său mereu nou şi veşnic totodată şi să insufle speranţa celor deznădăjduiţi.

O altă problemă abordată de majoritatea participanţilor, dar cu oarecari reticenţe din partea unora, a fost aceea a proliferării sectelor, care neconstructiv se erijează în modelatoare de conştiinţe, contribuind din plin la dezmembrarea societăţii şi a familiilor, aducând în egală măsură derută şi confuzie printr-o falsă învăţătură, culminând cu violentarea conştiinţelor.

În concluzie s-a insistat asupra datoriei Bisericii de a-şi perfecţiona în permanenţă învăţământul teologic ca prima şi cea mai eficientă cale de de răspândire a mesajului lui Hristos în lume, atât pentru a-şi împlini rosturile date de Întemeietorul ei, dar mai ales pentru revigorarea morală a societăţii contemporane, răvăşită timp îndelungat de morala imorală a comunismului.

ÎNTÂLNIREA DE LA VIENA
(14 - 17 septembrie 1995)

Pr. lect. dr. *Nicolae Achimescu*

În perioada 14 - 17 septembrie a.c., sub egida "Episcopilor Catolici Europeni" (CCEE), în Bildungshaus din Viena, a avut loc o întâlnire cu tema "Noi mişcări religioase". Desfăşurată sub conducerea dr. Aldo Giordano, secretar general al CCEE de la St. Gallen, alături de o serie de consilieri papali din partea Vaticanului, cum ar fi dr. Werner Freistetter (Consiliul pontifical pentru cultură), dr. Teresa Goncalves (Consiliul pontifical pentru dialogul interreligios) şi dr. Remi Hoeckman OP (Consiliul

pontifical pentru promovarea unităţii creştine). Întrunirea a fost marcată de prezenţa reprezentanţilor catolici din mai multe ţări europene (Austria, Bielorusia, Bosnia-Herţegovina, Cehia, Franţa, Germania, Ungaria, Lituania, Polonia, România, Rusia, Slovenia, Ucraina). Au fost, de asemenea, prezenţi prof. Michael Fuss de la Universitatea din Freiburg i. Br. (Germania), Mons. Celestino Migliore, trimis special al Sfântului Scaun pe lângă Consiliul Europei şi Paul Wuthe de la Secretariatul Conferinţei Episcopilor din Austria. Ca reprezentanţi ai altor Biserici au participat Elena Speranskaia din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, dr. Erich Eldbach, reprezentant al Conferinţei Bisericii Europene (K.E.K.) şi Pr. lect. dr. N. Achimescu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi, din partea Bisericii Ortodoxe Române.

Întâlnirea a debutat, practic, cu un cuvânt de salut din partea dr. Christoph Schörborn, arhiepiscopul catolic al Vienei, în care a fost motivată, în primul rând, alegerea capitalei Austriei ca loc de desfăşurare a dezbaterilor, şi anume faptul că Viena reprezintă punctul de contact între ţările est-europene şi cele occidentale, iar apoi actualitatea temei.

Între altele, dr. Christoph Schörborn menţiona o anume similitudine de împrejurări şi problematică a lumii contemporane cu cea timpuriu -creştină. A fost amintit, în acest context, Sf. Irineu de Lungdunum (Lyon), a cărui idei şi învăţături apologetice vis-à-vis de gnostici sunt astăzi foarte actuale. Într-o lume asaltată de idei neognostice, de esoterismul modern, de tendinţe ce încearcă să-L excludă pe Dumnezeu din viaţa omenirii, se impune necondiţionat o atitudine fermă din partea Bisericilor creştine, dar care să pornească de la iubirea lui Dumnezeu pentru întreaga umanitate, faţă de întreaga creaţie.

În continuare au urmat luările de cuvânt din partea tuturor participanţilor, privind avalanşa aproape incontrolabilă a tot felul de curente, mişcări sau secte religioase, creştine sau necreştine. În acest cadru, fiecare reprezentant a încercat - mai mult sau mai puţin - o identificare a cauzelor apariţiei, tendinţelor majore actuale şi ritmului de proliferare a noilor mişcări religioase. Oricum, concluzia majorităţii participanţilor a fost aceea că Europa a devenit ireversibil pluralistă din punct de vedere religios. Pornind de la această premisă, a fost exprimată chiar părerea - deşi neîmpărtăşită de foarte mulţi referenţi - că însăşi noţiunea de sectă ar fi peiorativă, cu o încărcătură istorică foarte negativă, motiv pentru care ar trebui să se renunţe la ea. Aducându-se şi alte argumente, între care faptul că unele constituţii vorbesc de "comunităţi religioase" şi nu de "Biserici", iar apoi cum că nimeni nu are voie să definească ce este "Biserică şi ceea ce nu este, în afara comunităţii religioase respective, că o sectă ar trebui definită din punct de vedere psihologic şi sociologic, *nu tradiţional*, în cele din urmă s-a impus totuşi părerea că singură Biserica este cea autorizată să stabilească ce sunt şi care sunt sectele.

Între multele cauze care au dus la proliferarea sectelor şi mişcărilor religioase au fost amintite, în primul rând, multiculturalitatea societăţii contemporane şi secularizarea accentuată, ambele foarte productive şi în plan religios, dar şi tendinţa de individualizare a lumii moderne, precum şi efectele fazei de tranziţie socială din ţările central şi est-europene, ştiut fiind că "agresiunea socială se afirmă şi în plan religios", după cum afirma dr. Friederike Valentin din cadrul "Oficiului Pastoral Arhiepiscopal" de la Viena.

În acelaşi context, referitor la prozelitismul exercitat de diferitele mişcări de tip oriental (Yoga, Zen) sau New Age, reprezentantul B.O.R. a subliniat că motivul pentru deschiderea actuală, resimţită mai ales în rândul tinerilor, nu-l reprezintă doar simpla curiozitate faţă de exotic. El constă mai ales în eşecul în cele din urmă al secularismului ca atitudine spirituală. În situaţiile de criză din viaţă, în om se nasc întrebările

fundamentale , la care n-au putut răspunde nici materialismul plat - după cum nici umanismul imanent. În astfel de situaţii de criză omul se redecoperă cumva în calitatea sa de chip al lui Dumnezeu, el se regăseşte în relaţia sa cu un Absolut, pe care, datorită ignorării lui voite sau impuse de până aici, nu-L poate încă defini. Pe de altă parte, însă, el a rămas atât de dependent de raţionalism, încât refuză - chiar în această nouă situaţie - să primească vreun fel de recomandări pe linie de credinţă din partea vreunei autorităţi în materie. Ba mai mult decât atât, el este dispus mai degrabă să adere la tot felul de experienţe mistice orientale, care neagă existenţa lui Dumnezeu personal, în care omul însuşi se substituie lui Dumnezeu, lucru care corespunde de fapt întocmai educaţiei şi concepţiei sale despre lume.

Pe de altă parte, acelaşi reprezentant al B.O.R. a amintit şi un anume "compromis teologic" făcut mişcărilor religioase orientale de către unii teologi romano-catolici şi protestanţi şi, totodată, practicanţi ai meditaţiei de tip Yoga sau Zazen, aşa cum reiese din lucrările unor: Hugo M. Enomya - Lassalle (*Zen - Meditation fur Christen*, Bern - München - Wien, 1987), H. Dumonlin (*Begegnung mit denn Buddhismus*, Freiburg - Basel - Wien, 1991), etc. În atari lucrări se merge până acolo, încât chiar se recomandă Yoga sau Zen ca o pregătire pentru rugăciunea creştină.

Prof. M. Fuss afirma că prin "secte" se configurează, în fapt, noi religii universale, întrucât, conform aprecierilor sociologilor, unele Biserici contemporane ar traversa o perioadă de criză. Ca argument, domnia sa amintea de începuturile creştinismului, dar mai ales de Islam, care a luatnaştere din "vechea religie beduină şi tradiţia iudeo - creştină, sub conducerea unui conducător harismatic", cu referinţă la Mahomed. De aici a apărut - continua vorbitorul - una din marile religii actuale, care nu este nici beduină nici iudeo - creştină.

Proliferarea mişcărilor religioase orientale - în opinia reprezentantului B.O.R. - este stimulată de literatura abundentă în materie, apărută pe fondul de "foame" spirituală sau, dimpotrivă, a vidului spiritual, prezente la omul contemporan.

Binecunoscuta literatură "comercială" este omniprezentă: "Astrologie", "Radja Yoga", "Hatha - Yoga", "Sahaja - Yoga", "Zen pentru el", "Zen pentru ea", Zen pentru familie", etc.

În plus, asemenea idei şi curente sunt răspândite, mai ales în Apus, prin intermediul muzicii, mai ales pop şi rock, filme ("Star Wars") sau psihologiei transpersonale, cum ar fi cazul "terapiei reîncarnării".

Făcând o sinteză a tendinţelor actuale, dr. Fr. Valentin remarca foarte clar cele două tendinţe majore în lumea sectelor şi mişcărilor religioase contemporane:

- "Jesus ja - Kirche nein!" ("Iisus da - Biserică nu!") de tip fundamentalist, care-şi propune excluderea oricărei autorităţi de tip "Biserică";

- "Religion ja - Gott nein!" ("Religie da - Dumnezeu nu!") de tip esoteric, care încearcă înlocuirea lui Dumnezeu cu sine însuşi.

Toţi vorbitorii au ţinut să sublinieze creşterea cantitativă a sectelor, curentelor şi noilor mişcări religioase, luate atât global cât şi particular. Astfel, autorul mai multor cărţi în problema sectelor, catolicul francez Jean Vernette, afirma că în Franţa, de pildă, se poate vorbi astăzi de o "adevărată explozie religioasă, într-o căutare permanentă după noi spiritualităţi". Anual apar în jur de 800-900 de noi grupări religioase, începând de la secte cu o amprentă romano-catolică, bazate pe aşa-numitele "revelaţii private ale unor persoane" şi până la grupări gnostice, mişcări oculte, etc. De asemenea, dr. Fr. Valentin, în referatul prezentat, remarca creşterea cantitativă a aşa-numitei "*Mişcări evanghelicale*", de tip fundamentalist, care, avându-şi obârşia în mişcarea pietistă, poate fi considerată o mişcare "transconfesională" sau "supraconfesională". În acelaşi timp ea se profilează ca o mişcare antiecumenică,

numărând în prezent nu ma puţin de 150.000.000 adepţi în toată lumea. În aceeaşi categorie de mişcări creştine fundamentaliste a fost amintită şi aşa-numita "*Mişcare a Cincizecimii*", mişcare care accentuează "botezul Duhului" ca experienţă a Duhului Sfânt. Punctul central al acestei mişcări se doreşte a fi "cât mai puţină învăţătură şi cât mai multă experienţă". Pe plan mondial numără în jur de 200.000.000 de adepţi.

În catalogarea făcută de reprezentanta vieneză mai sunt nominalizate şi alte "*Grupări speciale*", ce se pretind cu caracter biblic sau creştin: "Mişcarea sfinţeniei" (Christadelphians"), "Biserica Nouapostolică", "Biserica palmeriano - catolică" (cu un contra - papă!), "Christian Science", "Martorii lui Iehova", "Biserica universală a lui Dumnezeu", "Mormonii". Toate acestea au, de asemenea, un caracter fundamentalist, se consideră "comunitatea pură", accentuează ideea "sfârşitului lumii", etc.

O altă categorie scoasă în evidenţă a fost aceea a "*Noilor mişcări religioase*", organizaţii în cadrul cărora - pe lângă elementele religioase - un mare rol în joacă interesele politice, economice ş.a. între altele, au fost enumerate mai întâi cle cu caracter "*mesianic*" ("Mişcarea Mun", "Bahai"), ca şi *comunităţile cu caracter misionar provenite din Orientul hindus* ("ISKON", "Meditaţia transcedentală", "Divine Light Mission", "Sahaja Yoga", "Societatea holosofică Thakar Singh", etc.).

Tot în această categorie au fost încadrate şi aşa-numitele "culte psihice", care conţin doar marginal elemente religioase, având în obiectiv conştiinţa de sine, succesul, gândirea pozitivă, etc. În genere, acestea sunt organiazaţii de tip totalitar, numărul membrilor lor nefiind prea mare. Între ele au fost amintite "Scientology" şi "Silva Mind Control".

Între "Mişcările esoterice" au fost inserate, între altele, "teosofia", "antroposofia", "Rosenkreuzer" (cu diferite direcţii, cu o disciplină arcană şi cu un conţinut gnostic) şi, în sfârşit, "New Age", care încearcă o corelaţie între "înţelepciunea" orientală şi "tehnologia" occidentală, inclusiv în domeniul psihologiei.

În încheiere, s-a remarcat şi tendinţa unei "reîntoarceri" spre gândirea magică şi rasistă, în întrega lume, marile oraşe europene fiind din plin martorele unor asemenea fenomene; prin urmare, asistăm şi la o revigorare a păgânismului, la invazia unor forme de "neopăgânism".

Între multele concluzii şi recomandări făcute de participanţi privind atitudinea faţă de feluritele secte şi noi mişcări religioase, s-a subliniat că soluţia optimă vis-à-vis de provocarea sectară nu este o atitudine de "buldozer", ci aprofundarea şi propovăduirea credinţei proprii.

B. - **Arhiepiscopia Iaşilor**

CURSURILE PASTORALE ŞI DE METODOLOGIE DIDACTICĂ LA A 80-A EDIŢIE

Pr. *Visarion Vizitiu*
Parohia "Înălţarea Domnului"
Botoşani

În minunata regiune a Neamţului, regiune încărcată de istorie, cultură şi spiritualitate, la Academia "Sf. Ioan de la Neamţ", s-au desfăşurat în perioada 3-19 iulie 1995, cursurile pastorale şi de metodologie didactică, cu cea de a 80-a serie de preoţi cursanţi.

Adunaţi din toate colţurile Moldovei şi provenind din zecile de generaţii care au absolvit cursurile Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamţ, şi nu numai, preoţii cursanţi au poposit aici într-o adevărată atmosferă sărbătorească. Bucuria revederii e greu de descris; s-au împărtăşit gânduri, experienţe de viaţă, idei, sentimente, s-au derulat amintiri legate de timpurile când cei prezenţi aici îşi începeau anii de ucenicie pentru nobila misiune pe care o aveau de îndeplinit.

Glasul clopoţelului întrerupe aceste clipe de reverie iar preacucernicii părinţi sunt invitaţi în sala festivă unde, după cuvântul de bun venit adresat de P.C. Pr. Lect. Mihai Vizitiu celor prezenţi, li se face cunoscută tematica acestor cursuri, tematică ce cuprindea trei grupe de probleme:

1. **Religia în şcolile de stat;**
2. **Misiunea social-caritativă a Bisericii;**
3. **Pastoraţia familiei creştine.**

Cea dintâi prelegere a fost susţinută de P.C. Pr. Lect. Mihai Vizitiu şi ea s-a referit la misiunea social-caritativă a Bisericii precum şi la activitatea ei pe această linie, de la începuturi şi până azi.

Au urmat apoi, în zilele următoare, şi ceilalţi părinţi şi domni profesori de la Facultatea de Teologie din Iaşi (P.C. Pr. Cons. Vasile Andreica - "Educaţia religioasă în şcoala primară"; P.C. Pr. Lect. Nicolae Chifăr - "Modalităţi de exercitare şi realizare a lucrării filantropice a Bisericii, în diferite contexte ale societăţii actuale"; P.C. Pr. Conf. Dr. Petre Semen - "Predarea religiei în contextul cultural al realităţii româneşti"; P.C. Pr. Lect. Gheorghe Petraru - "Temeiuri doctrinare, spirituale şi moral-religioase ale lucrării filantropice a Bisericii"; P.C. Pr. Lect. Costache Grigoraş - "Legătura între viaţă liturgică şi opera de caritate"; Asist. Vasile Merticaru - "Pedagogia creştină şi pedagogia laică"; P.C. Pr. Asist. Ioan Vicovan - "învăţământul religios în şcoala primară"; P.C. Pr. Cons. Nicolae Dascălu - "Ora de religie în trecut şi astăzi"; P.C. Pr. Asist. Viorel Sava - "Principii generale ale învăţământului, aplicate la învăţământul religios") care, cu adevărată măiestrie de dascăli, au prezentat şi dezbătut împreună cu părinţii cursanţi şi celelalte probleme de importanţă majoră pentru buna desfăşurare a vieţii religioase a credincioşilor ortodocşi de astăzi.

Orele de seminarii şi dezbateri libere, ce au urmat după aceste teme, au reliefat faptul că preoţii au înţeles rolul pe care îl au în desfăşurarea operei de caritate, fiecare aducând dovezi concludente, expunând modul în care parohiile pe care le păstoresc se implică în acestă operă deloc uşoară dar neasemuit de frumoasă, operă mai necesară azi poate mai mult ca oricând.

Vestea participării, pe data de 11 iulie, a I.P.S. Mitropolit Daniel la aceste cursuri a umplut de emoţie şi bucurie sufletele prea cucernicilor părinţi cursanţi dar mai ales ale acelora care au avut prilejul de a-l avea dascăl pe I.P.S. Sa la Facultate de Teologie din Bucureşti. Frumuseţea orelor de Pastorală şi Misionarism, în care I.P.S. Sa împletea

seriozitatea temelor cu buna dispoziţie, cu greu ar putea fi uitate. Şi iată că acum, la atâţia ani de la absolvirea facultăţii, foştii studenţi se reîntâlnesc cu dascălul lor, aşteptând cu nerăbdare începerea orelor de curs, pentru a gusta din bogata experienţă de viaţă şi ştiinţă a ierarhului lor.

După susţinerea temei "Idealul educaţiei creştine", din care nu putem să nu reproducem câteva idei, cum ar fi: "Scopul educaţiei creştine este de a duce iubirea lui Hristos din Biserică în societate, în familie şi în lume [...]; prin esenţa sa educaţia creştină este ecumenică şi nu sectară, Biserica Ortodoxă având conştiinţa că este Biserica cea Una, păstrătoarea învăţăturilor Sf. Apostoli şi Sf. Părinţi [...]; educatorul creştin va cultiva în sufletele celor pe care îi educă dragostea faţă de pământul strămoşesc, faţă de virtuţile, valorile spirituale şi materiale ale poporului nostru", I.P.S. Mitropolit Daniel propune continuarea orelor de seminarii pe această temă în cadrul natural atât de măreţ în zona Neamţului. S-a făcut un popas de seară la stâna Seminarului de la Neamţ.

Aici, după masa oferită de gazde (simţindu-ne îndatoraţi să amintim şi pe cei ce s-au ostenit din răsputeri ca ambianţa să fie cât mai plăcută - P.C. Pr. Director Ioan Mihoc, personalul de întreţinere), s-a aprins focul de tabără în jurul căruia s-au strâns toţi cei prezenţi, atmosfera devenind de-a dreptul mirifică.

Inspirat de flăcările uriaşe ce se ridicau spre cer şi de buna dispoziţie creată, I.P.S. Daniel a iniţiat un concurs ad-hoc, în cadrul căruia prea cucernicii părinţi au fost invitaţi să găsească cât mai multe locuri din Sf. Scriptură unde se face referire la "lemn" şi "foc"; au fost găsite într-un timp foarte scurt 70 de locuri unde se vorbeşte despre cele două elemente.

În liniştea serii, când silueta multiseculară a Mănăstirii Neamţului se profila impunătoare peste ţinut, din piepturile tuturor au izbucnit cântările sfinte: "Cuvine-se cu adevărat" şi "Lumină lină", ca o mulţumire adusă lui Dumnezeu pentru clipele frumoase şi de neuitat petrecute aici.

Încet, încet, preoţii cursanţi s-au retras spre odihna binemeritată, ştiind că a doua zi vor continua discuţiile privitoare la Biserică, la rolul ei şi al slujitorilor ei în lume.

În după-amiaza zilei de 14 iunie s-a organizat un pelerinaj la Mănăstirea Sihăstria, acolo unde un mare trăitor al spiritualităţii ortodoxe, părintele Ilie Cleopa, a luminat şi luminează încă, cu învăţăturile Sfinelor Evanghelii şi pilda sa, vieţile credincioşilor noştri.

În zilele următoare, în cadrul orelor de curs, s-au discutat şi analizat două dintre gravele probleme cu care se confruntă Biserica Ortodoxă în societatea de astăzi, probleme care îngrijorează din ce în ce mai mult atât pe clerici cât şi pe credincioşi: fenomenul sectar, cu toate faţetele lui şi legea adoptată de Parlament, privitoare la învăţământul religios, lege ce plasează Religia la periferia disciplinelor de învăţământ.

Faţă de această ultimă problemă participanţii şi-au manifestat şi în scris nemulţumirea, trimiţând Parlamentului o scrisoare de protest, scrisoare în care se arăta rolul deosebit al educaţiei religioase în şcoli, în formarea unui popor cu o conştiinţă şi o morală sănătoasă.

Aşa cum era şi firesc, cursurile s-au finalizat cu un examen asupra temelor dezbătute, părinţii cursanţi obţinând rezultate dintre cele mai frumoase; dincolo însă de aceste rezultate rămâne, în primul rând, câştigul sufletesc de a ne reîntâlni cu ierarhul nostru, cu foştii profesori şi colegi, urmând desigur punerea în practică a cunoştinţelor acumulate în perioada acestor cursuri.

Aducem mulţumiri pe această cale I.P.S. Mitropolit Daniel şi direcţiunii Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamţ, în special părintelui Ioan Mihoc, pentru condiţiile deosebite asigurate pentru desfăşurarea a acestor cursuri; mulţumim de asemeni conducătorilor acestor cursuri: P.C. Pr. Lect. Mihai Vizitiu, P.C. Pr. Cons. Vasile Andreica, P.C. Pr. Cons. Nicolae Dascălu şi nu în ultimul rând prea cucernicilor preoţi cursanţi pentru modul exemplar în care s-au comportat şi pentru atmosfera deosebită creată, făcând ca această a 80-a serie a Cursurilor Pastorale de la Neamţ să rămână o serie de excepţie.

DECIZIA nr. 31/1994

Având în vedere faptul că biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Iaşi este o biserică simbol, fiind ctitoria Voievodului Ştefan cel Mare şi Sfânt, care a ridicat-o aici după biruinţa din 1491, în lupta pentru apărarea Moldovei; ţinând seama că nu este biserică parohială; luând în consideraţie nevoia ca pe Altarul acestei biserici să se săvârşească Sfânta Liturghie şi să fie pomeniţi ctitorii şi eroii neamului nostru şi să se ofere creştinilor pelerini posibilitatea de a se închina şi de a venera pe Dreptcredinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt, canonizat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 20 iunie 1992; constatând că s-au ivit activităţi noi, liturgice şi culturale, prin înfiinţarea la Iaşi a unei Facultăţi de Teologie Ortodoxă şi a următoarelor organizaţii creştine: *Asociaţia Studenţilor Creştini Ortodocşi*, *Frăţia Ortodoxă Română*, *Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române*, *Asociaţia Medicilor şi Farmaciştilor Ortodocşi Români*, în temeiul Sfintelor Canoane şi conform articolului 90 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române,

DECIDEM:

1. Biserica Sfântul Nicolae Domnesc - Iaşi va avea, începând de acum, pe lângă hramul actual, un al doilea hram: Dreptcredinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt, cu data de prăznuire 2 iulie a fiecărui an.

2. La această biserică vor fi pomeniţi, alături de Voievodul Ştefan cel Mare şi Sfânt, toţi eroii neamului, care au luptat pentru apărarea credinţei şi patriei străbune, pentru unitatea, libertatea şi demnitatea poporului român.

3. Această biserică are statut de paraclis mitropolitan în care slujeşte P.S. Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor şi este deservită de părinţii slujitori de la Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi - Iaşi, precum şi alţi preoţi pe care îi rânduieşte Mitropolitul.

4. La acest sfânt lăcaş vor fi îmbisericiţi clerici din conducerea Centrului eparhial Iaşi şi din corpul didactic al Facultăţii de Teologie Ortodoxă Iaşi.

5. Cu aprobarea Chiriarhului, în această biserică vor putea fi oficiate botezuri şi cununii, precum şi rugăciuni şi slujbe legate de momentele solemne din activitatea organizaţiilor creştine ortodoxe amintite mai sus.

Bunul Dumnezeu, pentru rugăciunile Sfântului Mare Ierarh Nicolae, făcătorul de minuni, şi ale Dreptcredinciosului Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt să dăruiască pace şi bucurie, mântuire şi viaţă veşnică tuturor credincioşilor care cu evlavie intră şi se roagă în această sfântă şi frumoasă biserică din capitala Moldovei, Iaşi.

Dată în reşedinţa Noastră mitropolitană din Iaşi, astăzi, duminică 16 octombrie 1994, ziua resfinţirii acestei biserici

† DANIEL,

MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

C. - **Episcopia Romanului şi Huşilor**

DE SĂRBĂTOAREA ADORMIREA MAICII DOMNULUI LA HRAMUL MĂNĂSTIRII MORENI

Arhidiacon *Ilie Murăraşu*

Marţi, 15 august 1995, la invitaţia conducerii Mănăstirii Moreni, Prea Sfinţitul Episcop Eftimie, împreună cu câţiva slujitori de la Centrul eparhial şi soborul mănăstirii Moreni, a oficiat Sfânta Liturghie arhierească în prezenţa multor credincioşi pe o scenă plină de flori, amenajată în curtea mănăstirii.

A luat parte şi P.C. Pr. Pârcălabu Vasile - protopop de Vaslui.

La sfârşitul slujbei P.Cv. Ieromonah Meletie Mercaş, preotul şi duhovnicul mănăstirii, luând cuvântul a spus, în numele P.Cv. maice stareţe şi a soborului mănăstirii: "printre mănăstirile monumente istorice care împodobesc pământul românesc şi care revarsă şi în prezent atâta har şi lumină spirituală asupra trecutului nostru strămoşesc, Sfânta Mănăstire Moreni, cu hramul "Adormirea Maicii Domnului", reprezintă o continuare a tradiţiei şi a vieţii religioase de aproape patru secole de activitate monahală, adăpostind valoroase mărturii ale trecutului naţional.

Situată la aproximativ 27 km sud de Vaslui, între comunele Deleni şi Costeşti, această veche aşezare mănăstirească se odihneşte de sute de ani la adăpostul unui deal, într-un loc plin de farmec şi singurătate, care încântă ochiul trecătorului şi revarsă o deosebită bucurie şi pace în sufletele care, căutând să cunoască frumuseţile naturii şi tezaurul artistic al ţării noastre, zăbovesc mai mult la adăpostul zidurilor ei.

Despre frumuseţea plaiurilor vasluiene marele nostru istoric Nicolae Iorga mărturiseşte: "Puţine locuri îmi sunt mai duios cunoscute decât acest ţinut al Vasluiului care nu este nici la munte nici la şes şi se împărtăşeşte la o îndoită frumuseţe".

Acestă mănăstire a luat fiinţă în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în timpul domniei lui Petru Rareş. Într-un scurt aliniat dintr-un document din 30 aprilie 1546 se spune că se întăreşte stăpânirea "lui Mihăilă, feciorul lui Grigore şi ai altor fraţi ai lui Mihăilă, strănepot al lui Bucur Danu pe satul Bucureşti, ţinutul Tutova cu moara la Bilahoi şi mănăstire în codru".

Iar o hotarnică din 1750 spune astfel: "peste apa Bilahoiului, după crucile alea în jos, până la izvorul cel mare ce este din jos de mănăstirea lui Lipan Sulger unde se întâlneşte cu hotarul Bucureştilor să fie neamul Lupaneştilor".

Prin urmare mănăstirea Moreni a fost întemeiată pe la 1540 de Lupan Buznea şi de soţia lui Maria, pe moşia lor. Această mănăstire este cunoscută şi sub alte două nume de Bilahoi şi Chilahoi - după numele pârâiaşului ce curge la poarta ei - cuvântul tălmăcindu-se Pârâul Alb.

Biserica a fost din lemn, mică, cum e şi astăzi; ea a fost reparată în 1650. Din cauza vechimii şi poate a neîngrijirii biserica a început să se strice şi a fost risipită de tot, fiind ridicată alta tot din lemn. S-a constat că în prima, la mijlocul secolului trecut, slujitorii erau ruşi, deoarece toate cărţile de slujbă erau în limba slavonă.

Abia după 1800 s-a început a se folosi cărţi româneşti. La 23 februarie 1883 a murit Ieromonahul Nocon Sârbu, ultimul călugăr de la schit.

În anul 1935, din iniţiativa şi la stăruinţa Episcopului Nifon Criveanu, străvechea aşezare călugărească de pe Bilahoi şi-a deschis din nou porţile.

Primii călugări care au răspuns iniţiativei Episcopului au fost Pitirim Ignatie şi Filaret, care prin osteneala lor au pus bazele mănăstirii, construind primele chilii, înfiinţând o livadă bine întemeiată, o vie şi o grădină de zarzavat.

Poziţia odihnitoare a locului, singurătatea din jur şi liniştea ce umplea atmosfera, prielnice rugăciunii şi meditaţiei, au atras pe preoţii eparhiei pentru primele "retrageri duhovniceşti". Cu toate acestea obştea călugărească era mică. Precare erau de altfel şi condiţiile de locuit. În 1938 erau cinci călugări, în 1948 numai trei, risipindu-se şi aceştia în cele din urmă.

În anul 1990, cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Episcop Eftimie, Mănăstirea Moreni ia din nou fiinţă, stareţ fiind Ieromonahul Meletie Mercaş.

Sub conducerea Prea Cuviosului Ieromonah, aşezământul monahal se transformă în 1992 în mănăstire de maici, începând lucrările de refacere a mănăstirii. În acest timp s-au construit chilii, biserica Paraclis, clopotniţa, atelierele şi anexa mănăstirii. În anul 1995 Mănăstirea Moreni ajunge să numere 35 de maici, stareţă fiind monahia Gabriela Duduman. Urmează ca în viitor să se continue lucrările de întregirea a complexului mănăstiresc cu tot ce este folositor mănăstirii.

Pentru meritele lor deosebite, pentru osteneala şi întreaga dăruire pusă în slujba lui Dumnezeu şi a oamenilor - prin ridicarea din temelie a acestui sfânt lăcaş - Ieromonahul Meletie Mercaş a fost ridicat la treapta de *Protosinghel* iar maica stareţă Duduman Gabriela a primit numirea de *Iconom Stavrofor*.

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

PROTODIACON ŞTEFAN PRUTEANU

În ziua de 8 iulie 1995, s-a stins din viaţă, în sânul Bisericii luptătoare, spre a se sălăşlui în sânurile Bisericii biruitoare din ceruri, protodiaconul Ştefan Pruteanu, la locuinţa sa din Str. Şoseaua Fundeni nr. 237 - Bucureşti.

S-a născut la data de 19 iulie 1906 în comuna Măgireşti, jud. Bacău. Luându-şi licenţa în Teologie, a slujit ca diacon 20 de ani la Catedrala episcopală din Roman, timp în care a îndeplinit misiunea de profesor de muzică şi spiritual la Seminarul "Sf. Gheorghe" din Roman.

În anul 1945, i s-a încredinţat misiunea de reorganizator al învăţământului teologic şi a condus în calitate de director şi profesor Şcoala teologică în localul fundaţiei "Episcop Melchisedec Ştefănescu" până în anul 1952, când se transferă la Mănăstirea Neamţ.

Pe lângă aceste activităţi a organizat şi condus primul orfelinat din Roman, vizitat şi apreciat de fostul Patriarh Justinian Marina.

Înmormântarea a avut loc la data de 12 iulie 1995, la cimitirul "Eternitatea" din oraşul Tg. Ocna, slujba fiind oficiată de Prea Sfinţitul Ioachim Vasluianul-Arhiereu Vicar al Episcopiei Romanului şi Huşilor împreună cu un numeros sobor de preoţi, alături de care s-a adăugat şi semnatarul acestor rânduri, elev al fostului director şi profesor la Roman.

Arhidiac. *Ilie Murăraşu*

METROPOLITANATE OF MOLDAVIA AND BUKOVINA

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVIEW OF THOUGHT AND SPIRITUALITY

TABLE OF CONTENTS

† *DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bukovina*, **The Word of Life in the words of the Scripture** III

THE ARCHBISHOPRIC OF IAŞI IN 1995: CHRISTIAN ACCOMPLISHMENT AND COMMITMENT 1

Fr. Nicolae Dascălu, **A moment of thanksgiving** 33
Fr. Lect. Gheorghe Popa, **The academic theology - science of eternal joy** 42
Fr. Lect. Gheorghe Popa and Fr. Assist. Dan Sandu, **Anticipating an European ecumenical theme in the local ecumenical dialogue** 47
Librarians L. Gavrilescu, T. Grosu, G. Manolache and C. Popa, **The ecumenical Library "D. Stăniloae" at the start of the road** . 55
Student L. Grigoriu, **The Christian Orthodox Student Association - achievements and perspectives** 59

NOTES 67

Spiritual rest in Chişinău (Fr. *Vasile Andreica*); Bibliography of Romanian printings of Psalmodies (Prof. *Sebastian Barbu-Bucur*)(continuation);The feast day of the faithful prince Saint Stephen the Great (*Hierodeacon Teofilact Ciobâcă*); Books in History (*Librarians L. Gavrilescu, T. Grosu, G. Manolache and C. Popa*)

BOOK REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES 102

The Bible in the Philocalia. An Anthology of Biblical texts interpreted in the Romanian Philocalia - *Bishop Calinic Botoşăneanul*, the Publishing House of the Metropolitanate of Moldavia and Bukovina - Trinitas, Iaşi, 1995, II volumes (*Fr. Assist. Ioan Cristinel Teşu*); **Dictionaire de Théologie Fondamentale**, sous le directions de René Latourelle et Rino Fisichella, Editions Bellarmin/Edition Cerf, Montreal - Paris, 1992, 1538 pag. (*Fr. Lect. Gh. Petraru*); **Aphrodite's Smile - Contemporary Cyprian poets**, Cronica, Iaşi, 1995, 162 pag.

ECCLESIASTICAL CHRONICLE

A. ECUMENICAL NEWS 108

The visit of His Beatitude Father Teoctist, Patriarch of Romanian Orthodox Church in Serbia; The theological education - testimony and ministry in today's world (*Fr. Conf. Dr. Petre Semen*); The Meeting in Vienna (*Fr. Lect. Dr. Nicolae Achimescu*).

B. - THE ARCHBISHOPRIC OF IAŞI 114

Archbishop's decision regarding the "St. Nicholas" Princely church; The pastoral and didactic methodology courses at the 80-th edition (*Fr. Visarion Vizitiu*).

C. - THE BISHOPRIC OF ROMAN AND HUŞI 117

The feast day of the "Dormltion" at the Moreni Monastery (*Archdeacon Ilie Murăraşu*).
† CALLED TO GOD: Senior Deacon Ştefan Pruteanu (*Archdeacon Ilie Murăraşu*).

CRONICĂ BISERICEASCĂ

A. - ACTUALITĂŢI ECUMENICE 108
Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Serbia; Educaţia teologică - mărturie şi slujire în lumea de azi (*Pr. conf. dr. Petre Semen*); Întâlnirea de la Viena (*Pr. lect. dr. Nicolae Achimescu*).

B. - ARHIEPISCOPIA IAŞILOR 114
Decizie Chiriarhală privitoare la biserica "Sf. Nicolae Domnesc"; Cursurile pastorale şi de metodologie didactică la a 80-a ediţie (*Pr. Visarion Vizitiu*).

C. - EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR 117
Sărbătoarea "Adormirea Maicii Domnului" la hramul Mănăstirii Moreni (*Arhidiacon Ilie Murăraşu*);

† CHEMAŢI LA DOMNUL: Protodiacon Ştefan Pruteanu (*Arhidiacon Ilie Murăraşu*).

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

C U P R I N S U L

UNITATE ÎN DREAPTA CREDINŢĂ

Mesajul întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe,
Întâlnirea de la Patmos (21-27 septembrie 1995) 3
† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei*,
Aduceți-vă aminte de înaintaşii voştri 11
Ortodoxia în lume 19
Pr. Nicolae DASCĂLU, **Ortodoxia ecumenică în Moldova** 29

NAŞTEREA DOMNULUI - TIMPUL MÂNTUIRII

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei*,
Pastorală de Crăciun - 1995 61
† *PIMEN, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuților*,
Pastorală la Naşterea Domnului - 1995 66
† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor*,
Pastorală la Naşterea Domnului - 1995 69

S T U D I I

Pr. asist. Ioan C. TEŞU, **Cunoaşterea lui Dumnezeu în învățătura şi trăirea filocalică** 73
Pr. lect. dr. Nicolae CHIFĂR, **Icoana - teologie în culori şi expresie a realității întrupării lui Hristos** 105
Pr. drd. Nicolae COJOCARU, **Cultul în comunitățile creştine de pe teritoriul țării noastre în primele veacuri** 126
Conf. dr. Gheorghe MACARIE, **Influența greacă în cultura sec. XVII-XIX în Moldova** 156
Pr. Nicolae DASCĂLU, **Ecouri ale proverbelor lui Solomon în cultura populară românească** 165
Prof. drd. Mariana FLAIŞER, **Terminologia muzicii psaltice în limba română în secolul al XIX-lea** 185

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢA

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ - ANUL V (LXXI), Nr. 10-12 OCT. - DEC. 1995

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: CENTRUL MITROPOLITAN - IAŞI
Bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt Nr. 16 - Iaşi 6600

COLEGIUL EDITORIAL

PREŞEDINTE

† I.P.S . Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

VICEPREŞEDINŢI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei şi Rădăuţilor

† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor

MEMBRI

P.C. Pr. prof. dr. PETRE SEMEN, decanul Facultăţii de Teologie - Iaşi

P.C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic - Neamţ

P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic - Agapia

P.C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic - Suceava

P.C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic - Roman

REDACŢIA: Pr. Nicolae Dascălu - redactor responsabil, Ovidiu Ciobotaru - tehnoredactor, Răzvan Porumb - redactor, Rema Zugravu - corector.

Plata abonamentelor se va face în contul
401.400.141.000
B.C. "Ion Ţiriac", Filiala Iaşi
ISSN 1221 - 5988
Articolele nepublicate nu se înapoiază

MESAJUL ÎNTÂISTĂTĂTORILOR BISERICILOR ORTODOXE
(PATMOS, 26 septembrie 1995)

În zilele de 21-27 septembrie, la invitaţia Sanctităţii Sale Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic de Constantinopol, s-au întrunit în insula Patmos majoritatea Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe autocefale şi autonome, pentru a aniversa 1900 de ani de la scrierea cărţii ce încheie canonul Noului Testament, *Apocalipsa Sfântului Apostol şi Evanghelist Ioan*, ucenicul preaiubit al Domnului, supranumit Teologul.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la această întrunire de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei şi I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului.

Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe şi însoţitorii lor s-au rugat împreună în apropierea peşterii în care, sub inspiraţia Duhului Sfânt, Apostolul iubirii dumnezeieşti a scris cartea Apocalipsei. Clerului şi credincioşilor ortodocşi, precum şi tuturor oamenilor de bună voinţă din întreaga lume, le-a fost adresat un *Mesaj* care îndeamnă la priveghere spirituală şi la împlinirea Evangheliei iubirii lui Hristos, acum, la sfârşit de secol şi mileniu.

"Binecuvântarea şi slava şi înţelepciunea şi mulţumirea şi cinstea şi puterea şi tăria fie Dumnezeului nostru în vecii vecilor. Amin!"
(Apocalipsa VII, 12)

1. **Slavă şi laudă şi mulţumire înălţăm Dumnezeului nostru Celui în Treime**, că ne-a învrednicit din nou prin mila şi harul Său, pe noi Întâistătătorii Sfintelor Biserici Ortodoxe locale, să ne întâlnim *"în insula ce se cheamă Patmos"* (Apocalipsa I, 9) pentru a sărbători împreună împlinirea a o mie nouă sute de ani de la scrierea cărţii sfinte a Apocalipsei Sfântului Ioan, care încheie Sfintele Scripturi ale Bisericii.

Prăznuind laolaltă cu strălucire şi slujind împreună Domnului întru pomenirea Sfântului slăvitului Apostol şi Evanghelist Ioan şi împărtăşindu-ne din Pâinea şi Potirul credinţei noastre comune, ale speranţei şi ale iubirii, dorim să adresăm credincioşilor Sfintei noastre Biserici Ortodoxe şi tuturor celor ce cred în Hristos, ca şi tuturor oamenilor de bună credinţă, un mesaj de pace şi de iubire, şi să ne unim cu toţii pentru a asculta *"ceea ce Duhul spune Bisericilor"* (Apocalipsa II, 11, 12, 17, 29; III, 6, 13, 22) în aceste timpuri grele.

2. **Timpurile sunt într-adevăr critice**, iar responsabilitatea Bisericii lui Hristos devine grea şi complexă nu numai faţă de fiii săi, ci şi faţă de toţi oamenii şi întreaga creaţie a lui Dumnezeu. Starea critică a acestor timpuri, care sunt caracterizate de mulţi ca "apocaliptice", este determinată şi intensificată de îndepărtarea şi lepădarea oamenilor de Dumnezeu şi, odată cu acestea, de încercarea de îndumnezeire a puterii şi a plăcerilor umane, pe altarul cărora se sacrifică totul, semenii şi întreaga creaţie materială.

În aceste timpuri credem că este de datoria noastră să subliniem însemnătatea Revelaţiei în Hristos pentru progresul omenirii, pentru pacea şi înfrăţirea popoarelor, precum şi responsabilitatea Bisericilor Ortodoxe de a contribui, cu tot ce le stă în putere, la instaurarea acestor principii în lumea întreagă. Ele devin astfel purtătoare şi propovăduitoare ale duhului şi etosului acestei Revelaţii.

De aceea, din acest loc sfinţit de evanghelistul iubirii, facem către toţi oamenii, mai ales către cei ce deţin puterea pe pământ şi către cei ce vieţuiesc în regiuni de conflicte şi războaie, apel la adevăr, pace şi dreptate pentru toţi. În acest scop suntem gata să oferim şi noi, ca Biserici, puterile noastre spirituale şi morale, oriunde s-ar cere aceasta.

3. Prin apelul nostru dorim să facem cunoscut încă o dată tuturor, cu deosebire celor care intenţionat sau din ignoranţă prezintă o imagine inexactă şi deformată a Bisericii Ortodoxe, că **înţelegerea bisericească ortodoxă a *neamului* nu conţine în nici un fel elementul agresivităţii sau al conflictelor între popoare**, ci se referă la specificul fiecăruia dintre acestea, la dreptul sfânt al acestora de a păstra şi cultiva bogăţia tradiţiilor lor şi de a contribui în acest fel la progresul, pacea şi reconcilierea tuturor oamenilor. De aceea şi condamnăm orice fel de fanatism naţionalist capabil să conducă la dezbinare şi ură între oameni, la înstrăinarea sau dispariţia elementelor culturale şi religioase ale altor popoare de pe pământ şi la încălcarea dreptului sacru al libertăţii şi demnităţii persoanei umane şi ale minorităţilor de pretutindeni.

4. Prezentul Mesaj este adresat într-un moment de răscruce al istoriei umane, marcat de **apropiatul sfârşit al celui de al doilea mileniu după Hristos şi începutul secolului al XXI-lea**. Biserica Ortodoxă nu poate lăsa această aniversare să treacă neobservată, deşi nu ignoră faptul că măsurarea timpului în milenii şi alte unități este în fond un act convențional. Măsurarea timpului istoric cu referire la Hristos, cheamă, mai ales pe cei ce cred în Hristos, să marcheze acest moment istoric şi să-l folosească ca pe un prilej de evaluare a marilor evenimente ale secolului ce se încheie şi de estimare a problemelor şi posibilităților secolului care, cu voia lui Dumnezeu, se apropie.

Pentru aceste motive, Biserica Ortodoxă intenționează să organizeze **sărbătorirea la nivel panortodox a jubileului anului 2000 d.Hr.**, în timpul căreia va preamări pe Domnul istoriei pentru tot ceea ce a dăruit Bisericii şi lumii Sale în secolul care se încheie, aducând slavă lui Dumnezeu "pentru toate", după spusele unui Sfânt Părinte al Bisericii, şi va invoca harul, luminarea şi ajutorul Lui asupra Bisericii şi lumii Sale pentru mileniul care urmează.

5. **În ceea ce priveşte secolul care se încheie** observăm că pentru Biserica Ortodoxă acesta a fost plin de evenimente importante. În diferite părți ale lumii, creştinii ortodocşi au suferit grele şi îndelungate persecuții. Martiriul lor a întărit duhul ortodox al smereniei evanghelice, *"al răbdării şi al credinței sfinților"* (Apocalipsa XIII, 10) în Acela Care *"a pornit ca un biruitor ca să biruiască"* (Apocalipsa VI, 2) şi al certitudinii că în trăirea Crucii lui Hristos se cuprinde şi trăirea Învierii. Sângele martirilor cunoscuți sau necunoscuți leagă Biserica noastră într-un mod special de timpurile apostolice.

6. **Experiența aceasta a muceniciei a fost însoțită de mărturia teologică ortodoxă**, prin care s-a reînnoit teologia artistică şi a fost pusă în evidența învățătura patristică despre lume şi om, precum şi cea despre Biserică şi Sfintele Taine.

Redescoperirea şi promovarea creatoare a învățăturii Sfinților Părinți răsăriteni ai Bisericii, a "limbajului" şi a frumuseții icoanelor, precum şi reîmprospătarea conştiinței misionare, a vieții monahale şi redescoperirea şi punerea în valoare a Părinților filocalici, în strânsă legătură cu dialogul fructuos cu unele curente contemporane ale Filosofiei şi Ştiinței, toate acestea au dat viață teologiei ortodoxe şi au făcut-o apreciată pe plan internațional.

De aceea, suntem chemaţi să cinstim pe promotorii acestei înfloriri teologice, care prin eforturile lor stăruitoare au condus teologia ortodoxă la o mărturie comună în lumea de astăzi, dincolo de deosebirile şi graniţele etnice şi rasiale.

7. **Reînviorarea creatoare a duhului Părinţilor Bisericii** nu numai că a ajutat lumea teologică şi bisericească contemporană la înnoirea vieţii Bisericilor noastre locale în general, ci, de asemenea, a oferit diferitelor organisme ale Mişcării Ecumenice, cât şi **dialogurilor teologice bilaterale sau multilaterale**, mărturia Bisericii celei una, sfinte, sobornicesti şi apostolice. Mişcarea Ecumenică, în general, a cărei prezenţă la acest sfârşit de mileniu a fost puternică şi a readus speranţe sfinte între creştinii divizaţi, a constituit un spaţiu important de mărturie, de afirmare şi contribuţie pentru teologia ortodoxă. Din păcate, însă, criza şi devierile semnalate în ultimele decenii în sânul Mişcării Ecumenice impun Bisericii Ortodoxe nevoia unei atitudini de rezistenţă faţă de astfel de devieri, precum şi afirmarea Tradiţiei autentice a Bisericii.

În mod special considerăm că Uniaţia şi Prozelitismul constituie piedici serioase în calea progresului dialogului nostru cu Romano-catolicii şi Protestanţii.

8. **În aceste timpuri caracterizate de un proces nestăvilit de secularizare** se impune în mod deosebit necesitatea afirmării însemnătăţii **sfinţeniei vieţii**, având în vedere criza spirituală care domină civilizaţia de astăzi. Înţelegerea greşită a libertăţii ca libertinaj duce la creşterea criminalităţii şi la lipsa de respect faţă de libertatea aproapelui, faţă de sfinţenia vieţii, chiar şi la agresarea lumii fizice şi la distrugerea ecologică. Tradiţia ortodoxă, formată prin trăirea adevărurilor creştine, este purtătoarea spiritualităţii şi a etosului ascetic, care trebuie să fie puse în evidenţă şi afirmate în mod cu totul special în epoca noastră.

9. Această experienţă, împreună cu mărturia ortodoxă, este oferită în smerenie lumii întregi, tuturor oamenilor şi popoarelor fără excepţie, respectând libertatea şi specificul fiecăruia în parte, în ascultare faţă de Cel Care *"a fost înjunghiat şi a răscumpărat lui Dumnezeu, cu Sângele Său, oameni din toată seminţia şi limba şi poporul şi neamul"* (Apocalipsa V, 9). Orizontul misiunii ortodoxe, în ciuda greutăţilor temporare, rămâne universal, iar aşteptarea şi orientarea acesteia eshatologice.

10. În mod special, în legătură cu **problema ecologică**, care este pentru toți gravă și amenințătoare, repetăm și prin prezentul Mesaj interesul viu și intens al Bisericii Ortodoxe privitor la folosirea corectă a mediului înconjurător. Deja, cu prilejul întrunirii noastre precedente din Fanar, am manifestat acest interes. Reamintim că din inițiativa Patriarhiei Ecumenice s-au organizat congrese pe această temă și s-a fixat ziua de 1 Septembrie a fiecărui an ca zi de rugăciune pentru ocrotirea mediului înconjurător. Declarăm încă o dată că această problemă este extrem de serioasă și chemăm pe toți oamenii la trezvie și la luarea tuturor măsurilor necesare pentru salvarea și protejarea creației lui Dumnezeu. Biserica Ortodoxă consideră pe om iconom și nu proprietar al lumii fizice, această înțelegere fiind exprimată în mod cu totul deosebit de tradiția și experiența sa ascetică și cultică - mai ales de cea euharistică. Astăzi este necesar ca toți să arătăm dragoste și să avem o atitudine ascetică față de natură.

11. **Sensul și importanța Sfintei Euharistii ca centru și criteriu al întregii vieți a Bisericii** sunt evidente. Toate Sfintele Taine și întreaga viață bisericească se desfășoară în jurul Sfintei Euharistii și primesc substanță din relația cu aceasta. Sfânta Euharistie, săvârșită de fiecare dată sub conducerea sau în numele episcopului canonic al locului, constituie axul central și criteriul întregii vieți a Bisericii, descoperind sensul profund și ultim al existenței întregii creații, care este comuniunea cu viața lui Dumnezeu Cel în Treime.

Rezultă cu evidență, pe de o parte, că Sfânta Euharistie trebuie să se săvârșească totdeauna în numele episcopului canonic și cu permisiunea acestuia - pentru a fi validă și mântuitoare pentru cei ce participă, iar, pe de altă parte, că modul săvârșirii acesteia trebuie să fie acela care se potrivește cu natura și caracterul ei de icoană a împărăției lui Dumnezeu și a sensului ultim a tot ceea ce există.

Acest lucru este necesar deoarece, din păcate, se observă uneori devieri grave în ceea ce privește permisiunea episcopului canonic și pomenirea acestuia la Proscomidie, în timp ce modul de săvârșire a Sfintei Liturghii și a tuturor slujbelor prezintă uneori influențe străine de tradiția ortodoxă.

12. Privind deja, cu credință și nădejde, spre mileniul următor, chemăm pe toți oamenii la rugăciune și priveghere având în vedere marile probleme, dar și posibilitățile deosebite care se întrevăd la orizont. **Salturile științei**

aproape în toate domeniile, mai ales însă în biologie, prevestesc realizări de neimaginat, dar şi pericole. Biserica nu poate fi indiferentă faţă de aceste previzibile evoluţii, întrucât de acestea depinde supravieţuirea persoanei umane ca şi *"chip al lui Dumnezeu"*.

13. **În domeniul schimbărilor politice**, Biserica Ortodoxă doreşte să păstreze şi mai departe principiul fundamental privitor la neamestecul acesteia în politică. Desigur, ea nu poate rămâne indiferentă atunci când deciziile politice afectează însăşi existenţa Bisericilor Ortodoxe. De aceea, aşteaptă ca în astfel de situaţii să se ceară şi să se ia serios în seamă şi poziţia sa. Un astfel de caz considerăm a fi **problema viitorului Locurilor Sfinte**, al locurilor de pelerinaj şi al comunităţii ortodoxe care trăieşte acolo, care privesc întreaga Ortodoxie şi mai ales Patriarhia Ierusalimului. Prin urmare, orice discuţie referitoare la schimbarea statutului (status quo) Locurilor Sfinte, statut asigurat de-a lungul veacurilor prin hotărâri şi acorduri internaţionale, nu este posibilă şi nici îngăduit să se facă fără ştirea şi în lipsa Patriarhiei Ortodoxe a Ierusalimului care îşi are reşedinţa acolo de secole.

14. **În câmpul mai larg al culturii**, se exprimă de către mulţi temerea că mileniul viitor va conduce omenirea în faţa unor **conflicte culturale**, în care elementul religios va fi dominant. Această eventualitate impune tuturor conducătorilor religioşi înţelepciune, prudenţă şi curaj, pentru ca orice element de fanatism şi de ură să fie îndepărtat şi să fie apărată pacea lumii, atât de mult încercată de războaie şi conflicte în secolul care se încheie.

15. **Într-o lume confruntată cu tot felul de secte şi interpretări înfricoşătoare ale cărţii Apocalipsei**, noi toţi, dar mai ales generaţia tânără, suntem chemaţi să învăţăm şi să mărturisim, prin cuvânt şi faptă, că numai iubirea lui Dumnezeu, a semenilor şi a întregii creaţii, dă sens şi mântuire vieţii noastre, chiar şi în cele mai grele perioade ale istoriei.

În ciuda prezentării dramatice a evenimentelor, cartea Apocalipsei conţine în profunzimea sa însăşi Evanghelia lui Hristos, adică ne descoperă că păcatul omenesc şi puterile demonice distrugătoare au fost şi vor fi biruite de Iisus Hristos, Domnul istoriei, care este *"Alfa şi Omega, Cel ce este şi Cel ce era şi Cel ce vine, Atotţiitorul"* (Apocalipsa I, 8).

*
* *

Adresându-vă acestea din sfânta insulă a Patmosului vă îmbrățișăm cu îmbrățișare sfântă şi vă transmitem vouă şi lumii întregi cuvântul autorului sfânt al Apocalipsei, cuvânt de credință, nădejde şi dragoste: *"Iată, cortul lui Dumnezeu este cu oamenii şi El va sălăşlui cu ei şi ei vor fi poporul Lui şi Însuşi Dumnezeu va fi cu ei. Şi va şterge orice lacrimă din ochii lor şi moarte nu va mai fi, nici plângere, nici strigăt, nici durere nu vor mai fi, căci cele dintâi au trecut"* (Apocalipsa XXI, 3-4).

Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu noi cu toți. Amin.

În Sfânta Insulă Patmos, 26 septembrie 1995, pomenirea adormirii Sfântului slăvitului Apostol şi Evanghelist Ioan Teologul.

† Patriarhul Ecumenic BARTOLOMAIOS I, reprezentând şi pe Patriarhul Cetății Sfinte a Ierusalimului şi a toată Palestina, DIODOROS II

† Papă şi Patriarh al Alexandriei şi a toată Africa, PARTHENIOS III

† Patriarhul Antiohiei şi a tot Orientul, IGNATIOS IV, reprezentat de Mitropolitul IOANNIS de Pergam

† Patriarhul Belgradului şi a toată Serbia, PAVLE

† Patriarhul Bucureştilor şi a toată România, TEOCTIST

† Patriarhul Sofiei şi a toată Bulgaria, MAXIMOS, reprezentat de Mitropolitul GHELASIE

† Arhiepiscopul de Metschete şi Tibilisi şi Catolicos Patriarh a toată Georgia, ELIAS

† Arhiepiscopul de Noua Justiniana şi al tot Ciprului, HRISOSTOMOS

† Arhiepiscopul Atenei şi a toată Grecia, SERAFIM

† Arhiepiscopul Tiranei şi a toată Albania, ANASTASIOS

† Arhiepiscopul de Bugu şi Mitropolit al Cehiei şi Slovaciei, DOROTHEI

† Arhiepiscopul de Karellia şi a toată Finlanda, IOAN

"ADUCEȚI-VĂ AMINTE DE ÎNAINTAȘII VOȘTRI!"*

† *DANIEL*
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

Aniversarea a 110 ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, a 70 ani de patriarhat şi a 45 ani de slujire arhierească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist are o semnificaţie profundă şi bogată pentru viaţa Bisericii Ortodoxe Române, atât în relaţia ei cu societatea românească contemporană, fiind Mama spirituală a poporului român, cât şi în relaţia ei cu celelalte Biserici surori care au răspuns invitaţiei de a participa la acest întreit eveniment.

O aniversare bisericească este o întreită lucrare sfântă de comemorare, concelebrare şi comuniune.

1. Aniversarea de acum este comemorare şi legătură între generaţii

O aniversare creştinească este în primul rând o aducere-aminte, sau o comemorare, plină de recunoştinţă, a iubirii şi milostivirii lui Dumnezeu manifestată prin persoane şi evenimente în care se împlinesc lucrarea lui Hristos şi aspiraţiile sfinte ale unui popor. În acest sens, Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă: *"Aduceţi-vă aminte de mai marii (înaintaşii) voştri care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviţi cu luare aminte cum şi-au încheiat viaţa şi urmaţi-le credinţa. Iisus Hristos, ieri şi azi şi în veci, este acelaşi"* (Evrei 13, 7-8). Astfel, în aceste zile, dar şi de-a lungul anului 1995, ierarhii Sfântului Sinod împreună şi fiecare Eparhie în parte cu preoţii şi credincioşii ei, prin rugăciune, conferinţe preoţeşti, studii şi articole scrise de teologi, seminarii şi colocvii, comemorează sau pomenesc numele vrednicilor înaintaşi ierarhi, preoţi şi diaconi, monahi şi credincioşi

---

* Cuvânt la întrunirea solemnă **"Autocefalie, patriarhie, slujire sfântă"**, Bucureşti, 28 octombrie 1995.

mireni, care au contribuit la răspândirea şi transmiterea, întărirea şi apărarea credinţei ortodoxe pe pământul României, înainte şi după anul 1885 când a fost recunoscută de drept autocefalia Bisericii Ortodoxe Române.

Comemorăm în aceste zile îndeosebi pe Sfântul Apostol Andrei, cel dintâi chemat la apostolat de către Domnul nostru Iisus Hristos, care potrivit tradiţiei (Origen, Eusebiu al Cezareii, Sinaxarul Bisericii Constantinopolitane), a predicat Evanghelia împărăţiei cerurilor în Sciţia Mică, adică în părţile Dobrogei de astăzi. Originea apostolică a creştinismului la români ne intensifică bucuria, recunoştinţa şi responsabilitatea de a predica în continuare aceeaşi credinţă apostolică mântuitoare.

Pomenim de asemenea cu evlavie şi iubire sfântă mulţimea **martirilor** cunoscuţi şi necunoscuţi care au sfinţit cu sângele lor şi cu moaştele lor pământul ţării noastre, făcându-se seminţe ale iubirii jertfelnice şi ale învierii sufletului din păcat şi moarte pentru generaţiile de creştini ortodocşi care au urmat după ei.

Creştinarea locuitorilor acestei ţări s-a extins şi s-a intensificat începând cu secolul al II-lea, după ce Dacia a fost cucerită de romani, în 107, şi transformată în provincie a Imperiului roman. Aici au fost aduşi colonişti romani din întreg imperiul (**ex toto orbe romano**), unii dintre ei fiind creştini, care la rândul lor au împărtăşit şi altora credinţa în Hristos cel răstignit şi înviat.

Din amestecul dintre dacii autohtoni, pe de o parte, şi soldaţii şi coloniştii romani, pe de altă parte, a rezultat un popor nou, **poporul român**, de expresie lingvistică romanică şi de credinţă creştină răsăriteană.

Acest popor s-a creştinat pe când se forma. Botezul şi etnogeneza lui coincid în timp. De aceea noi, românii, nu avem un an al creştinării noastre oficiale. Creştinarea românilor n-a fost un act hotărât de autoritatea statală, ci un proces lent şi profund, fără constrângere, dar şi fără ajutor de la autoritatea civilă sau militară.

Astfel, mulţi dintre martirii primelor veacuri au fost chiar soldaţi care au devenit creştini, şi ca atare au pătimit chinuri şi moarte din partea împăraţilor romani păgâni şi persecutori, până când Constantin cel Mare a dat, în 313, libertate creştinilor.

Comemorăm în aceste zile, cu fior de evlavie şi recunoştinţă, **mulţimea ierarhilor**: episcopi, arhiepiscopi, mitropoliţi şi patriarhi care au apărat credinţa ortodoxă în ţară şi chiar la Sinodul I ecumenic de la Niceea (325) unde a participat Episcopul de Tomis (Constanţa).

Ierarhii ortodocşi din Dobrogea, Muntenia, Moldova şi Transilvania, au fost de-a lungul secolelor pe pământ românesc martori şi slujitori ai lucrării sfinţitoare şi mântuitoare a lui Hristos, Arhiereul veşnic. Trecuţi

prin şcolile mănăstireşti şi apropiaţi de poporul aflat adesea în stare de jertfă, ei au promovat cultul liturgic ca fiind cea mai bogată şi profundă cultură a sufletului şi a neamului, iar, împletit cu acesta, au promovat cultura creştină românească ca pe o liturghie națională adusă iubirii şi înțelepciunii lui Dumnezeu. Ei au înființat şcoli şi bolnițe pe lângă mănăstiri şi au apărat identitatea credinței şi a ființei naționale. Varlaam, Dosoftei, Sf. Antim Ivireanul, Sf. Calinic de la Cernica, Andrei Şaguna, Simion Ştefan, Veniamin Costachi şi mulți alții au pus pecetea darurilor Duhului Sfânt pe literatura şi spiritualitatea poporului român.

Comemorăm azi, în duh de rugăciune, pe *"rugătorii neamului"*, **cuvioşii părinți şi cuvioasele maici** care în locuri retrase, în văi şi munți, departe sau aproape de sate şi oraşe, au coborât cerul în inimi prin puterea rugăciunii lui Iisus şi au ridicat sufletul românesc spre bucuriile negrăite ale împărăției lui Dumnezeu. Sutele de mănăstiri şi schituri (peste 350) care se află azi în România fac parte integrantă din relieful spiritual al poporului nostru, încât România este în Europa de azi *"țara mănăstirilor"*, aşa cum o numea Grația Sa George Carey, Arhiepiscopul primat al Angliei, care a vizitat țara noastră acum doi ani.

Statele româneşti feudale s-au format şi consolidat în secolul al XIV-lea, Țara Românească în 1330, iar Moldova în 1359, în acelaşi an când Sfântul Grigore Palama, marele teolog isihast al Athosului şi Tesalonicului, trecea la viața veşnică! O lucrare tainică şi sfântă se poate vedea în faptul că aceste state formate şi consolidate în timpul profundei şi binefăcătoarei mişcări isihaste din Athos şi Balcani, în general, au fost chemate mai târziu să contribuie mult la ajutorarea Athosului şi a Bisericii bizantine, mai ales după căderea Constantinopolului în 1453.

Astfel, semnificativ este faptul că tipărirea ***Filocaliei în limba greacă***, în 1782 (la Veneția), a fost finanțată de domnitorul român Mavrocordat, iar traducerea ***Filocaliei în slavonă*** a fost pregătită de Sfântul Paisie Velicikovski, pe pământ românesc, la Mănăstirea Neamț.

Domnitorii români, care adesea aveau sfetnici de taină călugări luminați de Sfintele Scripturi şi Sfintele Taine ale Bisericii, de post şi rugăciune a inimii, au găsit în mănăstiri locuri de pace sufletească şi de împrospătare spirituală, într-o lume mereu agitată de războaie de apărare a țării şi a credinței creştine. De aceea, mulți dintre ei au fost mari ctitori de biserici şi mănăstiri, unde apoi au hotărât să-şi stabilească loc de veci întru aşteptarea învierii şi a vieții veşnice.

Cu doi ani în urmă, în timpul vizitei Sale în România, Sanctitatea Sa Bartolomeu I al Constantinopoluluienumera mănăstirile pe care domnitorii Munteniei şi Moldovei le-au ctitorit în Sfântul Munte Athos, şi preciza că, pentru ajutoarele multiple pe care ei le ofereau Patriarhiei de Constantinopol, aceşti domnitori, când veneau la Patriarhie, locuiau în

incinta ei, iar în timpul sfintelor slujbe stăteau în scaunul împăraţilor bizantini, întrucât erau consideraţi un fel de succesori ai lor în ajutorarea Bisericii Ortodoxe din întreg Orientul. Iar istoricul rus Porfir Uspenski constată că: *"nici un alt popor pravoslavnic n-a ajutat mai mult Sfântul Munte Athos ca poporul român"*.

Pomenim aici din neam în neam pe aceşti **domnitori, apărători ai credinţei şi ai patriei străbune**, mari ctitori de locaşuri sfinte, care au apărat de-a lungul veacurilor pământul românesc şi întreaga creştinătate. Aşa de pildă, dreptcredinciosul voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt, după marea biruinţă de la Vaslui sau Podul Înalt, în ianuarie 1475, scrie principilor creştini ai Europei informându-i despre victoria sa obţinută *"cu ajutorul Atotputernicului Dumnezeu"* şi le cere sprijin în faţa unui eventual nou atac al otomanilor.

În scrisoarea respectivă se exprimă clar conştiinţa că Ştefan şi Moldova lui luptau pentru întreaga creştinătate. *"Dacă va cădea Moldova, această poartă a creştinătăţii* - spunea el - *atunci toată creştinătatea va fi în primejdie"*.

Pildă de jertfelnicie până la moarte pentru păstrarea credinţei este şi Constantin Brâncoveanu împreună cu fiii săi, care au preferat moartea martirică decât să renege credinţa creştină. Pentru toate acestea, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la 20 iunie 1992, a trecut în rândurile sfinţilor români pe Constantin Brâncoveanu şi Ştefan cel Mare, apărători şi mărturisitori ai credinţei în Hristos cel răstignit şi înviat. De altfel, Biserica noastră pomeneşte în rugăciunile sale pe toţi voievozii ctitori şi binefăcători ai neamului românesc.

Mulţi dintre ei au pierit pe câmpurile de luptă, apărând ţara în faţa năvălitorilor, alţii s-au jertfit pentru unitatea neamului, iar alţii s-au ostenit pentru promovarea culturii şi a demnităţii lui. Nu vom putea însă trece cu vederea nici mulţimea **profesorilor de teologie, a preoţilor de mir şi a milioanelor de credincioşi români**, tineri şi vârstnici, care de-a lungul veacurilor, de la formarea şi creştinarea poporului român şi până azi, au format generaţii de slujitori ai altarelor şi au ctitorit cele mai multe biserici pe teritoriul ţării şi în sufletele generaţiilor neîntrerupte, astfel încât astăzi România, potrivit recensământului din 1992, se numără printre cele mai religioase ţări din Europa şi din lume. Desigur, celelalte Biserici sau culte existente în România sunt şi ele intens religioase.

Preoţii ortodocşi, legaţi de popor prin slujirea lor şi prin familiile lor, au fost cei dintâi dascăli sau învăţători în sate şi au consolat şi încurajat poporul în vreme de încercare şi au binecuvântat bucuriile lui în vremuri bune, contribuind imens la formarea spiritualităţii româneşti, la promovarea culturii şi unităţii naţionale, încât, pe drept cuvânt, Mihai Eminescu numea Biserica Ortodoxă Română *"mama spirituală a poporului român"*.

Dacă azi, după 45 de ani de comunism ateu, tinerii şi vârstnicii din România sunt în marea lor majoritate credincioşi, aceasta înseamnă că Biserica Ortodoxă, în ciuda tuturor suferinţelor şi ispitelor prin care a trecut, a făcut eforturi mari ca poporul nostru să nu-şi piardă credinţa şi să nu se despartă de Hristos.

În acest sens, trebuie să ne aducem aminte, în aceste zile de sărbătoare a Bisericii Mame, de **toate mamele creştine** care ne-au învăţat credinţa şi ne-au învăţat, uneori pe ascuns, să ne facem semnul crucii, să ne rugăm dimineaţa şi seara, înainte şi după masă, în vreme de necaz şi în vreme de bucurie. Asemenea femeilor purtătoare de mir, care s-au arătat ca fiind cele mai curajoase fiinţe în dimineaţa Învierii lui Hristos, mamele noastre credincioase au crezut cel mai mult în eliberarea şi învierea poporului nostru din legăturile morţii sufleteşti ale ateismului comunist, şi de aceea pregăteau copiii lor pentru înviere şi libertate!

Pomenirea din neam în neam a tuturor acelora prin care ni s-a arătat lucrarea sfântă a lui Dumnezeu pentru mântuirea şi înălţarea poporului nostru nu este doar un act de cult, ci o lucrare de cultivare a sufletului în comuniunea de iubire între generaţii, iubire mai tare decât timpul şi spaţiul care separă. Pomenirea vredniciei înaintaşilor este simţirea şi sfinţirea rădăcinilor spirituale ale identităţii noastre, întărirea conştiinţei continuităţii şi a dăinuirii noastre în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Iată de ce, Biserica este memoria vie a iubirii lui Dumnezeu pentru un popor şi a iubirii poporului credincios faţă de Dumnezeu care îl menţine în istorie.

2. Aniversarea de acum este concelebrare şi laudă de mulţumire adusă Prea Sfintei Treimi

În *Tomosul* patriarhal şi sinodal al Patriarhiei de Constantinopol, în care se recunoaşte, în 1885, autocefalia Bisericii Regatului României, se face mai întâi constatarea că Biserica României a păstrat neclintită şi neştirbită dreapta credinţă primită de la Mântuitorul Iisus Hristos şi de la Sfinţii Apostoli. Ca atare, acestei Biserici i se recunoaşte **autocefalia**, adică dreptul de a avea conducere proprie şi de a se administra de sine, fără amestec din afară. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române este declarat *"frate în Hristos şi direct răspunzător Lui"*, iar Întâistătătorul Bisericii României are datoria de a pomeni la Sfânta Liturghie pe Patriarhul ecumenic şi pe ceilalţi patriarhi ai Bisericilor Ortodoxe surori,

precum şi datoria de a se consulta şi a hotărî împreună cu ceilalţi întâistătători ai Bisericilor Ortodoxe cele ce privesc binele comun al Ortodoxiei.

În esenţă, autocefalia este recunoaşterea maturităţii spirituale şi a libertăţii administrative şi misionare a unei Biserici Ortodoxe dintr-o ţară devenită stat independent.

De altfel, autocefalia a fost recunoscută în 1885, după ce în prealabil s-a realizat unirea Principatelor Române, în 1859, şi după Războiul de independenţă din 1877. Rangul de Patriarhie l-a primit în 1925, după ce în 1918 s-a realizat reîntregirea României în hotarele ei fireşti.

Din punct de vedere bisericesc, autocefalia ca maturitate spirituală a unei Biserici locale are, potrivit ***Tomosului de autocefalie***, două componente majore: libertate de conducere locală şi coresponsabilitate universală sau ecumenică.

În principiul autocefaliei ortodoxe este depăşită unitatea de tip imperial centralist şi recunoscută legitimitatea şi egalitatea diverselor Biserici locale surori, unite cu Hristos şi întreolaltă prin aceeaşi învăţătură de credinţă, viaţă sacramentală şi disciplină canonică.

Biserica autocefală îşi alege episcopii şi pe Întâistătătorul ei, Arhiepiscop, Mitropolit primat sau Patriarh, fără amestec sau confirmare de către o altă autoritate bisericească, externă.

Sfântul Sinod al Bisericii autocefale locale şi Întâistătătorul lui au însă datoria de a păstra comuniunea ortodoxă universală. Autoritatea supremă de conducere în Biserica Ortodoxă autocefală este Sfântul Sinod prezidat de Întâistătătorul ei (Arhiepiscop, Mitropolit sau Patriarh), iar la nivel ecumenic sau universal autoritatea supremă este Sinodul Ecumenic, prezidat de Patriarhul ecumenic de Constantinopol.

Principiul sinodalităţii şi al primatului ca slujire în interiorul sinodalităţii este elocvent exprimat în canonul 34 apostolic care prevede că: *"episcopii fiecărui neam trebuie să cunoască pe cel dintâi dintre dânşii şi să-l socotească pe el drept căpetenie, şi nimic mai de seamă să nu facă fără încuviinţarea acestuia; şi fiecare să săvârşească numai acelea care privesc eparhia sa, iar cel dintâi să nu facă ceva fără încuviinţarea tuturor, căci numai astfel va fi înţelegere şi se va mări Dumnezeu prin Domnul în Duhul Sfânt: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh"*. Aşadar, acest canon constituie temeiul cel mai clar al înţelegerii ortodoxe a autocefaliei unei Biserici locale sau naţionale. În principiul sinodalităţii ortodoxe, unitatea nu se realizează în sens unic prin subordonarea tuturor faţă de unul singur (**unus super omnes**), ci prin responsabilitatea reciprocă între primul şi toţi ceilalţi (**primus inter pares**). Aşadar, primatul în înţelesul ortodox nu se opune şi nu se suprapune sinodalităţii, ci se integrează ei, astfel încât comuniunea Bisericilor surori să poată deveni în istorie o icoană a

comuniunii Sfintei Treimi, în care Persoanele se recunosc şi se afirmă reciproc.

Biserica este şi devine în modul cel mai intens Biserică în timpul săvârşirii Sfintei Liturghii Euharistice când aduce mulţumire lui Dumnezeu pentru toate darurile Sale şi în numele întregii lumi. De aceea **comemorarea şi concelebrarea Întâistătătorilor Bisericilor autocefale şi autonome surori în timpul Sfintei Liturghii Euharistice constituie afirmarea cea mai intensă a sinodalităţii şi unităţii ortodoxe universale. Ea arată că Ortodoxia este, deodată, locală sau naţională şi ecumenică sau universală.**

Pomenirea numelor tuturor Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori de către fiecare Întâistătător, atunci când acesta slujeşte în ţara lui, exprimă atât icoana personalităţii şi a demnităţii Bisericii fiecărui popor ortodox, în identitatea sa proprie, cât şi coresponsabilitatea şi frăţietatea tuturor în faţa Sfintei Treimi Căreia îi sunt prezentate Bisericile şi popoarele în diversitatea şi comuniunea lor.

Iată de ce evenimentul de la Bucureşti, al coliturghisirii atâtor Întâistătători de Biserici Ortodoxe surori, este plin de semnificaţie şi de bucurie sfântă. Sărbătoarea din aceste zile este astfel binecuvântare a Sfintei Treimi pentru Biserica şi poporul român, un dar al Duhului Sfânt pentru Patriarhul nostru care a împlinit anul acesta 45 de ani de slujire sfântă ca arhiereu al lui Hristos.

3. Aniversarea este comuniune şi apropiere între persoane şi popoare diferite

Desigur, această aniversare nu este doar o sărbătoare a Întâistătătorilor şi a ierarhilor coliturghisitori, ci o sărbătoare la care Prea Fericitul Patriarh Teoctist, Arhipăstorul şi Părintele spiritual al românilor ortodocşi, a invitat nu numai Arhipăstori ai Bisericilor Ortodoxe surori şi ai popoarelor ortodoxe, ci şi reprezentanţi ai altor Biserici, culte şi popoare, reprezentanţi ai clerului şi credincioşilor, conducerii de Stat a României, reprezentanţi ai diferitelor formaţiuni politice şi ai diferitelor instituţii de cultură etc.

Când bucuria noastră este împărtăşită şi altora, ea devine şi mai bogată. Iar întrucât bucuria trebuie să fie trăsătura fundamentală a vieţii creştine, aşa cum ne îndeamnă Sfântul Apostol Pavel zicând: *"bucuraţi-vă, şi iarăşi zic: bucuraţi-vă în Domnul"* (Filipeni 4, 4), rugăm pe Dumnezeu să ne dăruiască

cât mai des bucuria şi pacea care vin de la El atunci când persoane şi popoare diferite se apropie întreolaltă şi recunosc împreună că Dumnezeu iubeşte pe toţi oamenii şi toate popoarele pe care le-a creat şi le cheamă pe fiecare în parte şi pe toate împreună la viaţă şi bucurie veşnică întru slava Sa.

ORTODOXIA ÎN LUME
Prezentare generală a Bisericilor Ortodoxe

Configuraţia actuală a Bisericii Ortodoxe ne oferă imaginea mai multor Biserici locale aflate în comuniune de credinţă şi de trăire a mesajului evanghelic. Dacă în primele veacuri creştine Bisericile s-au constituit în jurul anumitor naţiuni, de-a lungul secolelor, pe lângă aceste Biserici naţionale, Ortodoxia s-a răspândit şi în alte părţi, ajungând să aibă astăzi credincioşi în toată lumea. Din cei aproximativ 250 milioane de credincioşi ortodocşi, câţi trăiesc astăzi în lume, o mare parte se află în Europa centrală şi răsăriteană şi în Rusia, Biserica Ortodoxă Română fiind una dintre cele mai numeroase.

Redăm mai jos câteva repere statistice privind Bisericile Ortodoxe, în ideea de a contura şi mai bine importanţa prezenţei ortodoxe în lumea contemporană.

I. Biserici Ortodoxe Autocefale

1. *Patriarhia Constantinopolului*

Ocupă rangul întâi în rândul Bisericilor Ortodoxe, conform canonului 28 apostolic de la Sinodul IV Ecumenic (Calcedon, 451).

Reşedinţa - Constantinopol (Istanbul), oraş construit de Constantin cel Mare şi inaugurat la 11 mai 330.
Membri - 3.500.000 (în Turcia doar 5.000, restul în diasporă).
Organizarea - 40 de dioceze, cu peste 60 de episcopi şi mitropoliţi şi peste 1.500 de preoţi.
Jurisdicţia - mitropoliile din insulele Dodecanezului, precum şi mitropolii din Europa, America, Asia, Australia, Noua Zeelandă şi Extremul Orient.

Patriarh - Sanctitatea Sa Bartholomeu I, Arhiepiscop al Constantinopolului - Noua Romă şi Patriarh Ecumenic.
Scurt istoric:
- 11 mai 330 - inaugurarea oraşului Constantinopol, vechiul Bizantium, pe malul Bosforului.
- aprilie 533 - împăratul Justinian acordă Patriarhului Epifanie al Constantinopolului titlul de "patriarh ecumenic".
- 588 - un sinod local hotărăşte ca toţi Întâistătătorii Bisericii din Constantinopol să poarte numele de "patriarh ecumenic".
- 29 mai 1453 - Constantinopolul este cucerit de Mohamed II şi Imperiul bizantin este desfiinţat. Patriarhul ecumenic este numit de acum înainte "etnarh", adică conducătorul religios şi politic al creştinilor ortodocşi din Imperiul otoman (1453-1923). Sediul Patriarhiei este restrâns la cartierul Fanarului.
- 6 sept. 1955 - Patriarhia Ecumenică este confruntată cu mari greutăţi pricinuite de extremiştii turci; au fost incendiate şi jefuite 60 din cele 80 de biserici existente în Istanbul.

2. *Patriarhia Alexandriei*

Locul 2 între Bisericile Ortodoxe, conform canonului 28 al sinodului IV Ecumenic (Calcedon, 451).
Reşedinţa - Alexandria, Egipt.
Membri - 350.000.
Organizarea - 8 mitropolii, dintre care 4 în Egipt (Alexandria, Cairo, Port Said şi Ismailia), 11 eparhii, 13 episcopii, 160 de parohii.
Jurisdicţie - Egipt şi întreaga Africă.
Patriarh - Sanctitatea Sa Parthenios al III-lea, Papă şi Patriarh al Alexandriei şi al întregii Africi.
Scurt istoric:
- sec. I - Sf. Apostol şi Evanghelist Ioan Marcu organizează prima comunitate creştină în Egipt.
- sec. II-V - La Alexandria funcţionează cea mai celebră şcoală publică creştină, condusă de profesori iluştri ca Atenagora, Panten, Filon, Clement Alexandrinul, Origen, Didim cel Orb ş.a.
- sec. XI-XIX - Egiptul este ocupat de turci. Patriarhia Alexandriei este ajutată de Ţările Române şi de Rusia să supravieţuiască.

3. *Patriarhia Antiohiei*

Locul 3, conform canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic (Calcedon, 451).
Reşedinţa - Damasc, Siria.
Membri - 750.000.
Organizarea - 20 eparhii, 24 episcopii, 520 parohii cu 450 preoţi în Orientul Apropiat şi America.
Jurisdicţie - Siria, Liban şi ţările vecine din Orientul Apropiat (Irak, Iran, Kuweit).
Patriarh - Sanctitatea Sa Ignatie al IV-lea, Patriarhul Antiohiei şi al întregului Orient.
Scurt istoric:
- 50 d.Hr. - este întemeiată prima Biserică din Antiohia; aici, pentru prima dată, urmaşii lui Iisus Hristos au primit numele de creştini (F. Ap. 11, 26).
- sec. III-IV - la Antiohia funcţionează vestita şcoală teologică de exegeză biblică, la care se formează şi Sf. Ioan Gură de Aur.
- 658 - 969 - Antiohia este ocupată de arabi.
- 1342 - reşedinţa Patriarhiei se mută de la Antiohia la Damasc, în Siria.

4. *Patriarhia Ierusalimului*

Canonul 28 de la Sinodul IV Ecumenic (451) ridică Biserica din Ierusalim la rang de Patriarhie, a patra în ordinea ierarhiei Bisericilor vechi apostolice.
Reşedinţa - Ierusalim, Israel.
Membri - 260.000.
Organizarea - 3 eparhii, 18 episcopii, 60 parohii; 68 preoţi şi 50 călugări.
Jurisdicţie - Palestina, Iordania, Mănăstirea Sf. Ecaterina din Muntele Sinai.
Patriarh - Sanctitatea Sa Diodoros I, Patriarhul grec-ortodox al Ierusalimului.
Scurt istoric:
- 637-1078 - Ierusalimul e cucerit de arabi, apoi de turci (1078-1098); eliberat de cavalerii primei Cruciade (1096-1099).
- 1187 - Ierusalimul este recucerit de sultanul Saladin al Egiptului.
- 1520-1917 - Turcii stăpânesc întreaga Palestină, dimpreună cu oraşul sfânt.
- 1543 - se organizează "Frăţia Sfântului Mormânt", care administrează 40 de mănăstiri şi biserici.
- 1920-1948 - Protectoratul Marii Britanii asupra Palestinei.

- 1948, 18 martie - ia naştere statul Israel.

5. *Patriarhia Moscovei*

Autocefală din anul 1448.
Patriarhie din anul 1589.
Reşedinţa - Moscova, Rusia.
Membri - 50.000.000.
Organizarea - în fosta URSS, Biserica Ortodoxă avea 76 dioceze, 13 mitropoliţi, 30.000 de preoţi; astăzi are 140 dioceze, 17 mitropoliţi, 14.000 parohii, 149 mănăstiri, 8 seminarii teologice şi 3 facultăţi de teologie (Moscova, St. Petersburg, Kiev).

De Patriarhia Moscovei depind ca Biserici autonome şi exarhate următoarele Biserici Ortodoxe:

1. Biserica Ortodoxă din Ucraina - Kiev, 40.000.000 credincioşi
2. Biserica Ortodoxă a rutenilor albi, Bielorusia - Minsk, 5.000.000 credincioşi
3. Biserica Ortodoxă din Estonia - Talin, 200.000 credincioşi
4. Biserica Ortodoxă din Lituania - Vilnius, 200.000 credincioşi;

şi următoarele trei exarhate:

Exarhatul Europei apusene - Londra
Exarhatul Europei centrale - Budapesta
Exarhatul Americii de Nord - New York

Patriarh - Sanctitatea Sa Alexei al II-lea, Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii.
Scurt istoric:
- 988 - creştinarea principelui Vladimir cel Mare (980-1014).
- 1448 - prin alegerea primului mitropolit de neam rus în scaunul Moscovei, Biserica Ortodoxă Rusă se consideră autocefală.
- 1589 - Biserica Rusă este declarată Patriarhie.
- 1593 - un sinod al Patriarhilor de Răsărit întrunit la Constantinopol acordă Patriarhiei Ruse locul al V-lea în ordine onorifică, după cele patru vechi Patriarhate ale Răsăritului.
- 1721, 25 ianuarie - Petru cel Mare desfiinţează Patriarhia Rusă.
- 1917, 15 august - restaurarea Patriarhiei Ruse, în fruntea căreia e ales Tihon Belovin (1917-1925).

6. *Patriarhia Serbiei*

Autocefală din 1879.

Patriarhie din 1920.
Reşedinţa - Belgrad, Iugoslavia.
Membri - 8.000.000.
Organizarea - 23 eparhii, 2.270 parohii, 143 mănăstiri, 1.555 preoţi (în 1970); astăzi, Biserica Ortodoxă sârbă numără 6 mitropolii.
Patriarh - Sanctitatea Sa Pavle I, Arhiepiscop de Pecs, Mitropolit de Belgrad - Karlovici, Patriarhul Serbiei.
Scurt istoric:
- 732 - primii misionari greci în Serbia marchează începuturile creştinismului.
- 863 - activitatea misionară a fraţilor Chiril şi Metodiu.
- 870-880 - încreştinarea definitivă a sârbilor, prin supunerea marelui jupan Martinir faţă de Imperiul bizantin.
- 1219 - Biserica Ortodoxă Sârbă obţine autocefalia şi rangul de Arhiepiscopie.
- 1346, 16 aprilie - sinodul de la Skopje ridică Biserica Sârbă la rang de Patriarhie, cu consimţământul Patriarhiei româno-bulgare de Târnovo, dar fără cel al Patriarhiei Ecumenice.
- 1375 - Are loc ceremonia împăcării cu Patriarhia Ecumenică, la mormântul ţarului Ştefan Duşan.
- 1557 - Sultanul Soliman Magnificul recunoaşte printr-un firman autocefalia Bisericii Sârbe.
- 1879, 20 oct. - 1 nov. - Patriarhul ecumenic Ioachim III acordă Tomosul de autocefalie Bisericii Sârbe.
- 1920 - Biserica Sârbă este ridicată la rang de Patriarhie, act consfinţit prin Tomosul dat de Patriarhul Ecumenic Meletie IV Metaxais la 9 martie 1922.

7. *Patriarhia României*

Autocefală din 1885. Patriarhie din 1925.
Reşedinţa - Bucureşti, România.
Membri - 19.800.000.
Patriarh - Prea Fericitul Teoctist, Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei, Patriarhul României.

8. *Patriarhia Bulgariei*

Autocefală din 1872. Patriarhie din 1953.
Reşedinţa - Sofia, Bulgaria.
Membri - 8.000.000.

Organizare - 13 eparhii, 8 mitropolii, 123 mănăstiri, cu 400 de călugări şi călugăriţe; 2 seminarii teologice şi 2 academii de teologie (Sofia şi Târnovo).
Jurisdicţie - Bulgaria şi 2 Mitropolii pentru diaspora (S.U.A., cu sediul la New York, şi Europa).
Patriarh - Sanctitatea Sa Maxim I, Patriarhul Bulgariei.
Scurt istoric:
343 - Sinodul de la Sardica (Sofia).
864 - convertirea bulgarilor, în urma încreştinării cneazului Boris Mihail.
1235 - Sinodul de la Lamprak recunoaşte autocefalia Bisericii Bulgare; Arhiepiscopul de Târnovo ia titlul de Patriarh.
1872 - Patriarhul Ecumenic Antim IV declară Biserica Bulgară schismatică, acuzând-o de "filetism"; schisma este ridicată de Patriarhul Ecumenic Veniamin I în 1945.
1953, 10 mai - Biserica Bulgară este ridicată la rang de patriarhie.

9. *Patriarhia Georgiei*

Autocefală din 556. Patriarhie din 1918.
Reşedinţa - Tbilisi.
Membri - 3.000.000.
Organizarea - 15 eparhii, 4 mitropolii, 80 parohii, 2 mănăstiri, 85 de preoţi; o academie teologică la Tbilisi, deschisă la 1 oct.1988.
Jurisdicţia - Georgia şi o mică diasporă în S.U.A.
Patriarh - Sanctitatea Sa Elie al II-lea, Patriarh Catolicos al întregii Georgii.
Scurt istoric:
337 - încreştinarea Georgiei în urma activităţii misionare a Sf. Nona; organizarea Bisericii Ortodoxe în dependenţă faţă de Patriarhia Antiohiei.
604 - Autocefalia Bisericii Georgiei este recunoscută de celelalte Biserici.
1783 - Georgia intră sub suzeranitatea Rusiei.
1944 - Biserica Georgiei se declară din nou autocefală.
1992 - Preşedintele Georgiei, Eduard Shevardnadze, primeşte botezul creştin.

10. *Arhiepiscopia Ciprului*

Autocefală din 431 de la Sinodul III Ecumenic (Efes) care o ridică la rangul de Arhiepiscopie.
Reşedinţa - Nicosia, Cipru.
Membri - 442.000.

Organizarea - 4 mitropolii (Nicosia, Paos, Kition, Kyrenoia), 6 episcopii, 650 parohii, 7 mănăstiri; 685 preoți, 110 călugări; un seminar teologic la Nicosia.
Arhiepiscop - Prea Fericitul Hrisostom, Arhiepiscop al Noii Justiniana și al întregului Cipru.
Scurt istoric:
40-50 d.Hr. - se organizează prima Biserică din Cipru, în urma activității misionare a Sf. Ap. Pavel și Barnaba (F. Ap. 13, 3-4)
692 - Sinodul II Trulan reconfirmă autocefalia Bisericii din Cipru.
1572 - 1878 - Ciprul este stăpânit de Imperiul otoman.
1878-1960 - Ciprul se află sub controlul Marii Britanii.
1960, 10 oct. - Ciprul se declară Republică independentă sub conducerea Arhiepiscopului Macarie (1950-1977).

11. *Arhiepiscopia Atenei* (Grecia)

Autocefală din 1850.
Reședința - Atena, Grecia.
Membri - 9.025.000.
Organizarea - 81 dioceze, 2 facultăți de teologie (Atena și Tesalonic); Biserica din Creta, teritoriu elen, a obținut autonomia din partea Patriarhiei Ecumenice la 28 feb. 1967.
Jurisdicția - Grecia. Grecii din diaspora se află sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice.
Arhiepiscop - Prea Fericitul Serafim, Arhiepiscopul Atenei și a toată Grecia.
Scurt istoric:
732-1833 - Biserica Greacă se află sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice.
1850, 29 iunie - Patriarhia Ecumenică recunoaște autocefalia Bisericii Ortodoxe din Grecia, prin Tomosul acordat de Patriarhul Antim IV.

12. *Mitropolia Varșoviei*

Autocefală din 1924 din partea Patriarhiei Ecumenice, iar din 1948 din partea Patriarhiei Moscovei.
Reședința - Varșovia.
Membri - 1.000.000.
Organizarea - 6 eparhii, 250 de parohii, 300 preoți, 3 mănăstiri; un seminar teologic și o facultate de teologie (ambele la Varșovia).
Mitropolit - Prea Fericitul Vasile, Mitropolitul Varșoviei și al întregii Polonii.

13. *Arhiepiscopia Albaniei*

Autocefală din 1937, reorganizată în 1991 de către Patriarhia Ecumenică după căderea regimului ateo-comunist de la Tirana.
Reşedinţa - Tirana, Albania.
Membri - 160.000.
Arhiepiscop - I.P.S. Anastasios, Arhiepiscop de Tirana şi al întregii Albanii.

14. *Mitropolia Cehoslovaciei*

Autocefală din 1923 din partea Patriarhiei Ecumenice şi din 1951 din partea Patriarhiei Moscovei, care reorganizează Biserica Cehoslovacă după război.
Reşedinţa - Praga, Cehia.
Membri - 55.000.
Organizarea - După separarea Cehiei şi Slovaciei (1993), Sfântul Sinod hotărăşte împărţirea eparhiilor, fiecărei republici revenindu-i două mitropolii cu câte două eparhii fiecare.
Mitropolit - Prea Fericitul Dorotei, Arhiepiscop de Praga şi Mitropolit al ţinuturilor Cehiei şi Slovaciei. În fruntea Bisericii din Slovacia se află Mitropolitul Nicolae de Presov.

15. *Biserica Ortodoxă din America* (O.C.A.)

Autocefală din 1970.
Reşedinţa - New York.
Membri - 1.000.000.
Organizarea - 13 episcopii, 470 parohii, 15 mănăstiri, 3 facultăţi de teologie. Din O.C.A. mai fac parte: o eparhie albaneză, o eparhie bulgară, o eparhie română, un exarhat în Mexic şi un exarhat în America de Sud.
Mitropolit - Prea Fericitul Theodosius, Arhiepiscop de Washington, Mitropolit al întregii Americi şi Canadei.

II. Biserici Ortodoxe Autonome

1. *Biserica Ortodoxă din Muntele Sinai*

Mănăstire ridicată de împăratul Iustinian I - la 528. Situată în Peninsula Sinai din Egipt. Autonomă din 1575.
Membri - 900.
Arhiepiscop - I.P.S. Damianos, Egumen al mănăstirii Sf. Ecaterina, Arhiepiscop de Sinai, Foran şi Raito.

2. *Biserica Ortodoxă din Finlanda*

Autonomă din 1923, sub jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice. Reorganizată de Patriarhia Moscovei în 1957.
Reşedinţa - Kuopio, Finlanda.
Membri - 56.086 (conform ultimului recensământ din 31 dec. 1993).
Organizarea - 3 eparhii (Eparhia Kareliei, cu centrul la Kuopi, care este şi reşedinţa Arhiepiscopiei, Episcopia de Helsinki, Episcopia de Dulu, înfiinţată în anul 1980); un seminar teologic şi o facultate de teologie pe lângă Universitatea din Joensuu.
Arhiepiscop - I.P.S. Ioan de Karelia, Arhiepiscop de Karelia şi al întregii Finlande.

3. *Biserica Ortodoxă din Japonia*

Autonomă din 1970, sub jurisdicţia Patriarhiei Moscovei.
Reşedinţa - Tokio.
Membri - 25.000.
Mitropolit - I.P.S. Theodosie, Arhiepiscop de Tokio, Mitropolit al întregii Japonii.

4. *Biserica Ortodoxă din China*

Autonomă din 1957, sub jurisdicţia Patriarhiei Moscovei.

Membri - 20.000.

III. Biserici Ortodoxe Canonice aflate sub jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice

1. Biserica Ortodoxă Greacă Carpato-rusiană din America
2. Arhiepiscopia Ortodoxă Rusă din Vestul Europei
3. Biserica Ortodoxă Ucraineană din America
4. Episcopia Ortodoxă Albaneză din America
5. Sinodul Belarusian al Bisericilor Ortodoxe din America de Nord.
6. Biserica Ortodoxă Ucraineană din Canada.

IV. Biserici Ortodoxe cu probleme canonice

1. Creştinii de rit vechi (Rusia)
2. Biserica Ortodoxă rusă din afara Rusiei
3. Biserica Ortodoxă Autocefală a Ucrainei
4 Biserica Ortodoxă Autocefală din Belarus
5. Biserica Ortodoxă a Macedoniei
6. Bisericile Ortodoxe cu vechiul calendar (stiliste) din Grecia şi România.

(Material preluat din "Vestitorul Ortodoxiei", nr. 143-144, oct., a.c.)

ORTODOXIA ECUMENICĂ ÎN MOLDOVA

VIZITA PATRIARHULUI ECUMENIC BARTOLOMEU I, ÎNSOŢIT DE ÎNTÂISTĂTĂTORI AI UNOR BISERICI AUTOCEFALE ŞI AUTONOME ÎN MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

28-31 octombrie 1995

Din cele mai vechi timpuri legăturile între Bisericile Ortodoxe au constituit punţi de comunicare şi comuniune frăţească pentru creştinii dreptmăritori din diferite părţi ale lumii. Legătura neîntreruptă a Bisericii noastre cu Patriarhia Ecumenică, ale cărei eparhii sufragane erau odinioară şi mitropoliile româneşti, a condus la dezvoltarea relaţiilor de ajutorare şi cunoaştere reciprocă şi cu celelalte Biserici locale din Răsăritul ortodox. "Făcând o analiză retrospectivă a motivelor şi cauzelor care au pricinuit poposirea pe meleagurile ţărilor noastre a multor patriarhi ortodocşi, în secolele XVI-XVIII, ele sunt multe şi se deosebesc de cele din secolul al XX-lea. Pentru secolele XVI-XVIII motivele se pot grupa astfel: 1) motive diplomatice; 2) motive pastoral-misionare, de sprijinire a Ortodoxiei ameninţată de prozelitismul romano-catolic şi protestant; 3) motive material-economice, ca: strângerea de ajutoare destinate centrelor ortodoxe răsăritene, dobândirea unor venituri fixe, mobile sau imobile, statorniciri de relaţii cu persoane de ranguri înalte şi poziţii sociale deosebite în structura societăţii feudale a vremii; 4) motive cultural-spirituale, de creare a unor baze de cultură teologică, şcoli şi tipografii (greceşti şi arabe), cu care să se poată întreţine viaţa cultural-spirituală a Orientului ortodox aflat sub stăpânire otomană; 5) motive speciale, fie de tranzitare prin Moldova spre alte centre ortodoxe, fie şi în cazuri de alungare din scaunele lor prin aşa numita "mazilire", când se oferea azil în Ţările române"[1].

---

[1] Diac. prof. Ioan Ivan, *Patriarhi ortodocşi în Moldova*, în "Credinţă şi cultură în Moldova", Editura Trinitas, Iaşi, 1995, vol. II, p. 179.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea vizitele întâistătătorilor Marii Biserici din Constantinopol în ţara noastră au fost mult mai rare, însă şi Patriarhul Atenagora I şi succesorul său Dimitrios I au vizitat România. Scopul principal al acelor contacte era afirmarea unităţii Ortodoxiei ecumenice, dorinţa Bisericilor dreptmăritoare de a aduce mărturie comună în lumea de azi. Actualul patriarh ecumenic, Bartolomeu I, a vizitat România mai întâi în perioada 12-18 august 1993, prilej cu care a sfinţit centrul pastoral de la Mănăstirea Sâmbăta de Sus din Mitropolia Transilvaniei. Reafirmând că unitatea Ortodoxiei se întemeiază în Hristos, Capul Bisericii, Sanctitatea Sa spunea atunci: "*Cu toate că ne despart distanţe geografice, nu ne simţim numai foarte apropiaţi unii de alţii, ci ca având cu adevărat o singură inimă şi un singur suflet. Prin potirul Euharistiei suntem împreună încorporaţi în acelaşi Prea Cinstit Trup al Domnului şi Stăpânului nostru şi ne împărtăşim în egală măsură de aceeaşi viaţă şi de aceeaşi mântuire*"[2].

După întâlnirea de la Patmos din septembrie a.c. un alt moment de trăire a bucuriei comuniunii Ortodoxiei universale a fost sărbătorirea de către Biserica Ortodoxă Română a 110 ani de autocefalie şi 70 de ani de patriarhat. La invitaţia Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al României au răspuns majoritatea Bisericilor Ortodoxe surori, însuşi Patriarhul ecumenic Bartolomeu I fiind prezent la festivităţile organizate la Bucureşti în zilele de 26-28 octombrie 1995. Delegaţiile Bisericilor Ortodoxe surori au dorit să cunoască şi aspecte din activitatea eparhiilor ce alcătuiesc Patriarhia Română şi de aceea o parte dintre participanţi au mers în Transilvania iar alţii au dorit să vină în Moldova. Invitaţiei făcute de I.P.S. Daniel al Moldovei şi Bucovinei de a vizita Mitropolia pe care o păstoreşte a răspuns însuşi Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului. Însoţit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist al României şi de înalţi ierarhi reprezentând Biserici autonome şi autocefale din patru continente (Prea Fericirea Sa Partenios al III-lea, Papă şi Patriarh al Alexandriei şi al întregii Africi, P.F. Pavle, Patriarhul Serbiei, P.F. Hrisostom, Arhiepiscopul Ciprului, I.P.S. Mitropolit Constantinos de Skytopolis, reprezentantul Patriarhiei Ierusalimului, I.P.S. Ioan, Arhiepiscop al Kareliei şi al întregii Finlande), în seara zilei de sâmbătă, 28 octombrie a.c., Sanctitatea Sa a sosit la Iaşi cu un avion special. Pe aeroport a fost întâmpinat de numeroşi preoţi şi credincioşi ortodocşi, de reprezentanţi ai autorităţilor civile şi militare locale. Coloana oficială s-a îndreptat către Catedrala mitropolitană. De la intrarea pe Bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt o mulţime de credincioşi, tineri şi vârstnici, au întâmpinat pe înalţii oaspeţi cu flori şi lumânări aprinse. Foarte mulţi copii şi tineri, elevi şi

---

[2] **Ora Ortodoxiei**, în Pr. dr. Constantin Coman, *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Editura Bizantină, Bucureşti, 1995, p. 199.

studenți, au ținut să onoreze cu tradiționala ospitalitate românească pe Întâistătătorul Marii Biserici din Constantinopol şi să primească binecuvântare de la sfinții ierarhi, rânduiți de Hristos-Domnul să păstorească Biserica Sa cea dreptmăritoare. În Catedrală, aproape de racla cu moaştele Sfintei Parascheva, I.P.S. Mitropolit Daniel a rostit cuvântul de bun-venit:

Sanctitatea Voastră, Prea Fericirea Voastră, Prea Fericite Patriarh al României Teoctist,
Prea Fericirile Voastre, Înalt Prea Sfinții Voastre şi Prea Sfinții Voastre,
Prea Cuvioşi şi Prea Cucernici Părinți, iubiți credincioşi şi credincioase,

De câteva zile încoace întreaga Românie se află în bucuria binecuvântării Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe din întreaga lume. Participarea Întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe la bucuria noastră este trăită de întreg poporul român ca o mare binecuvântare de care ne învrednicim şi noi în seara aceasta şi în zilele care urmează.

Şi pe lângă evenimentele sfinte ale aniversării autocefaliei şi a celor 70 de ani de patriarhat se adaugă prezența Sfintei Cuvioasei Maicii noastre Parascheva din Epivata, ale cărei moaşte se află în această Catedrală.

Cinstitele moaşte ale Sfintei Parascheva se află aici în Iaşi din 1641, când au venit ca dar oferit de Patriarhia de Constantinopol domnitorului Vasile Lupu al Moldovei. Sfânta Cuvioasa Parascheva a trăit în secolul al XI-lea, moaştele ei au stat mai multe sute de ani la Constantinopol, apoi au fost în Bulgaria, în Serbia, s-au întors din nou la Constantinopol, iar din 1641 se află aici, în Moldova. Noi considerăm vizita Sanctității Voastre şi a Prea Fericirilor Voastre aici ca un pelerinaj şi ca o extindere a binecuvântării pe care ați dăruit-o poporului român în aceste zile. Sfinții ortodocşi, indiferent de naționalitate, ne adună pe toți ortodocşii de pretutindeni şi, asemenea sfinților, sfinții Patriarhi şi Întâistătători ai Bisericii Ortodoxe surori adună laolaltă popoarele în aceeaşi sfințenie a rugăciunii.

De aceea, de binecuvântarea Sfintei Parascheva şi binecuvântarea Sanctității Voastre şi a Prea Fericirilor Voastre ne bucurăm foarte mult în această seară şi în aceste zile şi vă spunem: Bine ați venit la Iaşi şi în Moldova!

În eparhia în care ați intrat acum avem, aşa cum vedeți, foarte mult tineret dornic să cunoască pe Patriarhii Bisericilor Ortodoxe şi dornic să contribuie la întărirea unității ortodoxe.

În eparhia noastră avem 777 parohii, 75 de mănăstiri şi schituri, 10 şcoli de teologie, iar în Mitropolia întreagă, cu eparhiile sufragane, avem foarte multe parohii şi foarte multe mănăstiri.

În seara aceasta, tinerii care au fost dornici să ia binecuvântare şi să vă primească, sunt în majoritate studenţi la Facultatea de Teologie şi la alte Facultăţi de la Universitatea din Iaşi.

Şi cum Moldova este patria monahismului românesc, înţelegeţi de ce Prea Fericitul Patriarh Teoctist a devenit monah la vârsta de 14 ani şi, ori de câte ori vine în Moldova, vine acasă, pentru că Prea Fericirea Sa este fiul şi Părintele spiritual al Moldovei şi al întregii Românii.

De aceea, cu binecuvântarea Prea Fericirii Sale, v-am adresat acest cuvânt de bun-venit şi vă rugăm să ne împărtăşiţi Sanctitatea Voastră, Patriarh ecumenic Bartolomeu, binecuvântarea Patriarhiei din Constantinopol care tot ca o binecuvântare ne-a oferit şi moaştele Sfintei Cuvioase Parascheva.

Hronia polla kai kalla!

Sanctitatea Sa, Patriarhul ecumenic Bartolomeu I, a adresat, în numele oaspeţilor, cuvânt de binecuvântare pentru oraşul ocrotit de Sfânta Cuvioasă ce s-a născut în Epivata:

De câteva zile, Smerenia noastră, ceilalţi fraţi în Hristos, Întâistătători ai Bisericilor Ortodoxe surori, şi însoţitorii noştri am fost părtaşi multor daruri de iubire, ospitalitate, respect şi cinste.

Pregustare a unor daruri asemănătoare constituie şi primirea Dumneavoastră călduroasă la Iaşi, pentru care vă exprimăm mulţumirea comună, a noastră a tuturor.

Privind feţele celor care vă înconjoară, Prea Fericite Patriarh al României, citim cu uşurinţă sentimentele care iradiază din chipurile ior, sentimente de respect şi de cinstire deosebită faţă de venerabila voastră persoană, Prea Fericite Patriarh, a fostului Arhipăstor al acestei eparhii în timpuri deloc uşoare.

Vedem însă sentimente asemănătoare pe feţele lor şi faţă de vrednicul întru toate urmaş al Prea Fericirii Voastre, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, iubitul nostru frate în Hristos, Daniel, pe care grija Prea Fericirii Voastre, îndrumată de Prea Sfântul Duh, l-a rânduit vrednic succesor în această istorică eparhie.

Puteţi fi mândri de Arhipăstorul vostru, iubiţi creştini, şi în mod deosebit dumneavoastră, tinerii, care aţi umplut biserica în această seară!

Mulţumim Înalt Prea Sfinţitului nostru frate Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, nu numai pentru cordialitatea acestei primiri. Mulţumim de pe acum deja pentru câte cu siguranţă ne va rezerva

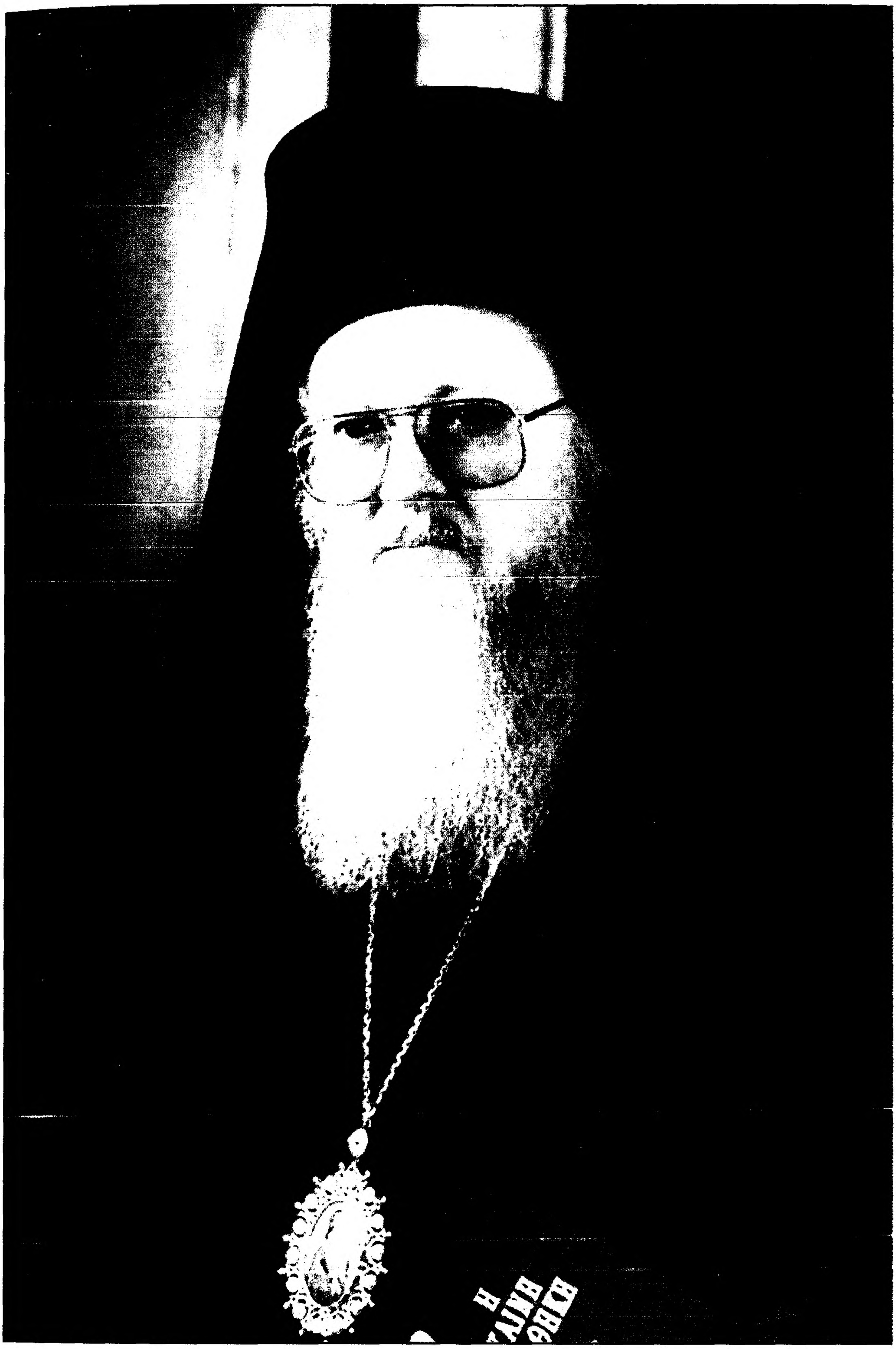

Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului.

Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Bartolomeu I, rosteşte cuvântul de binecuvântare în Catedrala mitropolitană din Iaşi

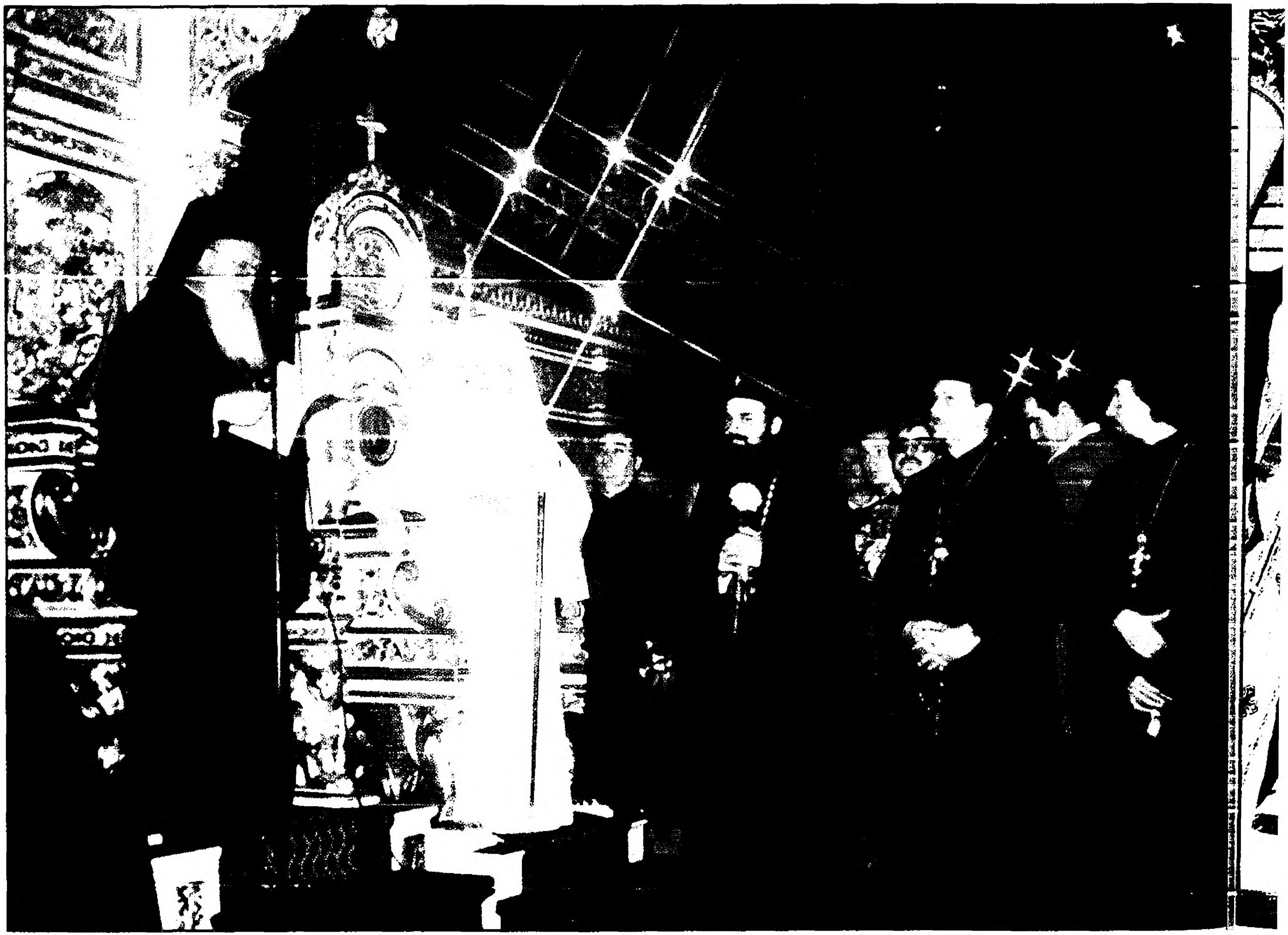

▲Cuvânt de bun-venit adresat de către I.P.S. Mitropolit Daniel Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe, pelerini în Moldova, sâmbătă 28 octombrie 1995.

lor
95.
ste
şi.

Distinşii ierarhi binecuvântează mulţimea credincioşilor prezenţi la Sf. Liturghie şi adresează cuvinte de salut şi binecuvântare, de pe treptele Catedralei mitropolitane Iaşi.

Împreună cu P. Cuv. Arhimandrit Cleopa Ilie în biserica Mănăstirii Sihăstria, la slujba vecerniei, duminică 29 octombrie 1995, şi la cină, în trapeza sfântului aşezământ.

stria,
tului

Aspecte din timpul Sf. Liturghii, duminică 29 octombrie 1995.

Patriarhul ecumenic Bartolomeu I, liturghisind în Catedrala mitropolitană Iaşi.

Sosirea la Centrul cultural-pastoral "Sf. Daniil Sihastrul"- Durău, luni 30 octombrie, orele 11^{oo}.

Foto: TRINITAS

aşi.

▲Sfinţirea paraclisului Centrului cultural-pastoral "Sfântul Daniil Sihastrul"-Durău: aşezarea sfintelor moaşte şi pecetluirea Sf. Mese.

Semnarea actului de sfinţire. ▼

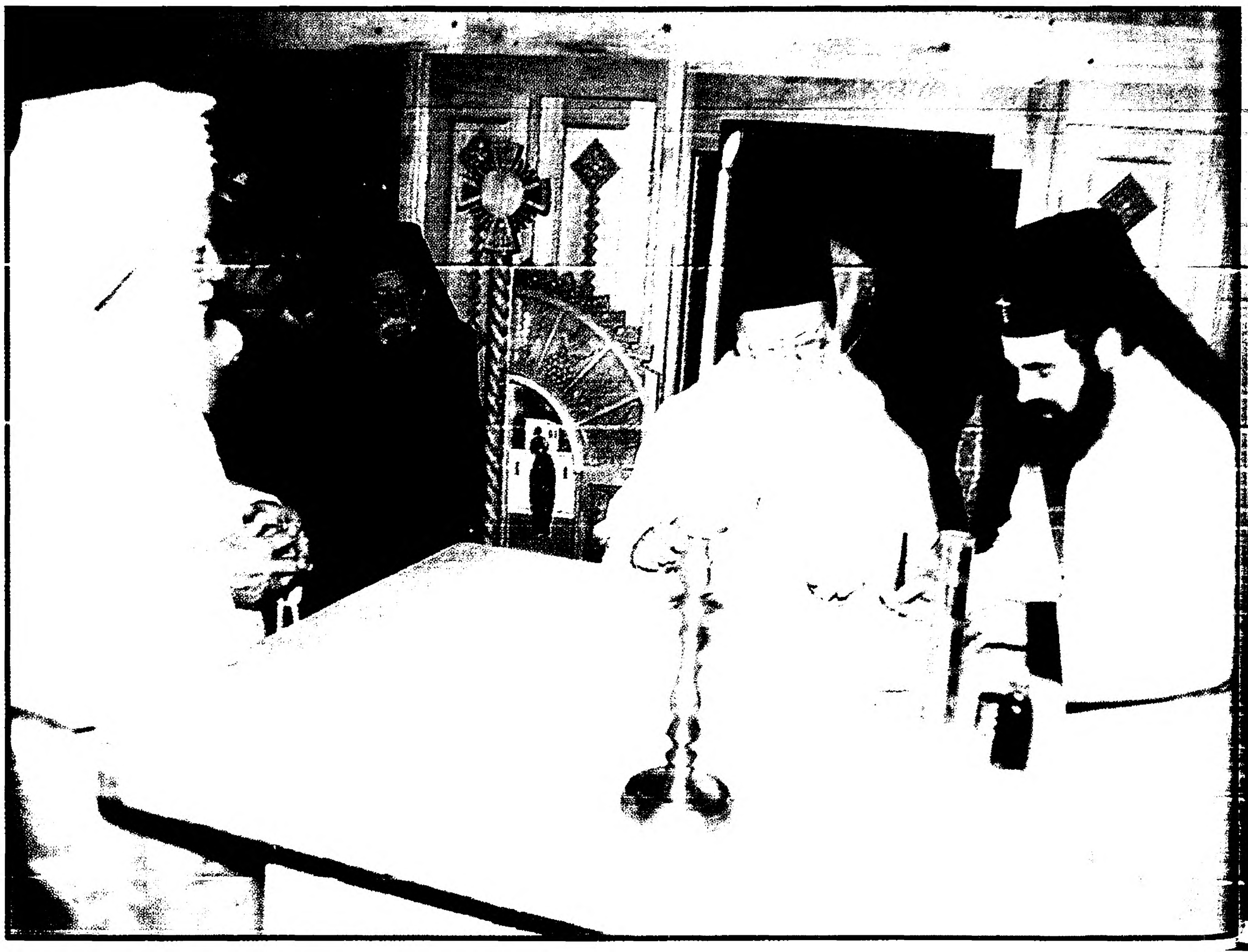

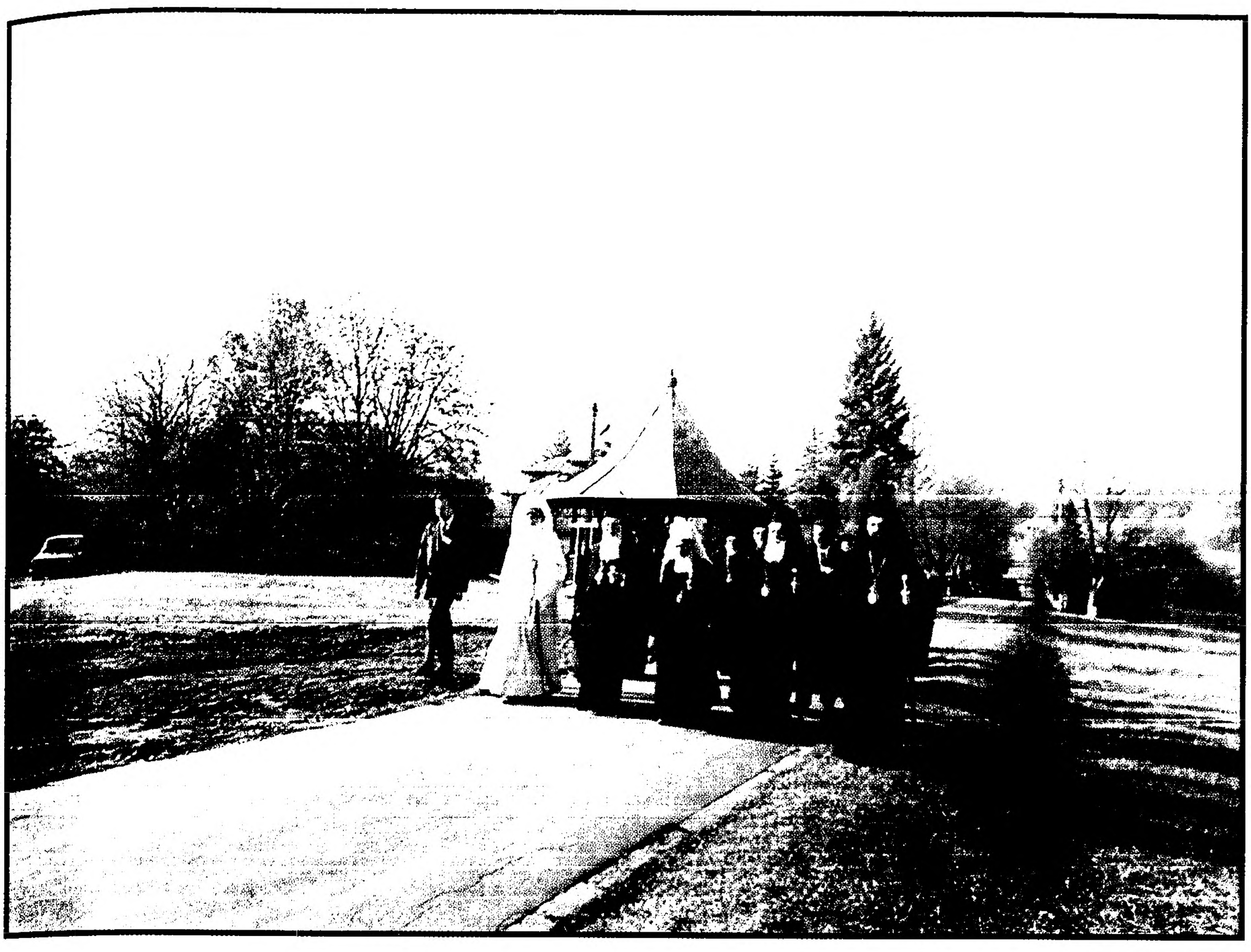

ıl"-

Luni, 30 octombrie: La Mănăstirea Neamţ, în faţa mormântului sfântului necunoscut.

Înalţii oaspeţi sunt întâmpinaţi cu flori la Seminarul teologic "Veniamin Costachi"- Mănăstirea Neamţ, în cursul dimineţii de 30 octombrie 1995.

Împreună cu pelerinii care au venit la Durău să participe la slujba de sfinţire a Centrului cultural -pastoral "Sf. Daniil Sihastrul", 30 octombrie

1995.

nin
95.

▲ Centrul cultural-pastoral "Sf. Daniil Sihastrul" - Durău.

Privind către Ceahlău, de pe terasa Centrului nou sfinţit.

duhovnicește vizita într-o eparhie bisericească și într-o regiune a României în care frumusețea dealurilor și a munților, a mediului înconjurător în general, bogăția istoriei și noblețea poporului te cuceresc de la început și-ți provoacă sentimentul de familiaritate și frățietate.

În numele meu și al celorlalți frați prezenți, Patriarhi, Arhiepiscopi, Episcopi și Părinți, adresăm tuturor recunoștința și mulțumirile noastre, Înalt Prea Sfinției Voastre, iubite frate Daniel, distinselor autorități și reprezentanților orașului Iași, ai ținutului acestuia și ai țării, și îmbrățișăm cu îmbrățișare sfântă pe toți frații și surorile în Hristos.

Venim ca închinători într-o țară din belșug binecuvântată de Dumnezeu, care răspândește mireasma sfințeniei cinstitelor moaște ale Cuvioasei Parascheva, ale Sfintei Tatiana, ale Sfântului Calinic de la Cernica, ale Sfintei Filofteia și ale multor nenumărați asceți și cuvioși, mărturisitori și martiri ai credinței părinților noștri.

Dorind și pe mai departe bogate binecuvântări de la Domnul Dumnezeu pentru eparhia aceasta și pentru credincioșii ei, vă transmitem tuturor binecuvântarea noastră patriarhală.

Ne bucurăm pentru că ni s-a oferit ocazia întâlnirii cu evlaviosul cler, cu monahismul și cu binecredinciosul popor al acestei eparhii, asupra căruia chemăm harul și mila preabunului Dumnezeu. Amin.

În lumina blândă a serii de octombrie, clerici și credincioși din Iași și din toată Moldova au salutat cu dragoste și respect pe distinșii prelați, primind binecuvântarea arhierească și împărtășirea bucuriei duhovnicești. După slujba din Catedrală, a urmat cina la Reședința mitropolitană.

A doua zi, 29 octombrie, duminica învierii fiicei lui Iair, Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur a fost celebrată în sobor de arhierei, preoți și diaconi, sub protia Sanctității Sale, Bartolomeu I, succesorul marelui Părinte al Bisericii din veacul al IV-lea în scaunul apostolic al "noii Rome". Racla cu moaștele Sfintei Parascheva a fost adusă din Catedrală în dimineața zilei și așezată, pentru închinare, pe un podium de pe esplanada din partea de vest a bisericii. Soborul sfinților slujitori a venerat cu evlavie sfintele moaște, înainte de intrarea în Catedrală, unde avea să se săvârșească dumnezeiasca Liturghie. Iată numele ierarhilor care au liturghisit împreună cu 34 de preoți și 6 diaconi în acea duminică de sfârșit de octombrie: Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, P.F. Papă și Patriarh Partenie al III-lea al Alexandriei și al întregii Africi, P.F. Patriarh Pavle al Serbiei, P.F. Patriarh Teoctist al României, P.F. Arhiepiscop Hrisostom al Ciprului, I.P.S. Arhiepiscop Ioan al Kareliei și a toată Finlanda, I.P.S. Mitropolit Constantin de Skytopolis, reprezentantul Patriarhiei Ierusalimului, I.P.S. Mitropolit Nicodimos de Ierissou și Muntele

Athos, I.P.S. Mitropolit Iacovos al Laodiceii, I.P.S. Mitropolit Nicolae de Sarajevo, I.P.S. Mitropolit Sava de Sumadia, I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Kitiou, I.P.S. MitropolitDaniel al Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Petru al Basarabiei, I.P.S. Mitropolit Victorin, Arhiepiscopul român al Americii de Nord şi Canadei, P.S. Episcop Teodor de Kirini, P.S. Episcop Casian al Dunării de Jos, P.S. Episcop-vicar Calinic Botoşăneanul.

Rugăciunile şi binecuvântările, rostite atât în limba română cât şi în greacă, sârbă sau finlandeză, au avut ca temelie trainică şi părtăşie de iubire comuniunea aceluiaşi Sfânt Potir şi mărturisirea comună a credinţei mântuitoare. Acestea sunt izvoarele creşti ale Ortodoxiei. "În biserica slavei Tale şezând, în ceruri ni se pare a sta, Născătoare de Dumnezeu...": plinătatea trăirii în Duhul Sfânt s-a consfinţit în această zi minunată precum semnul vizibil al mirului pe fruntea aleşilor lui Dumnezeu, căci plenitudinii geografice a "oikoumenei" s-a adăugat sentimentul demnităţii rădăcinilor adânc înfipte în istorie.

După citirea pericopei apostolice şi a Sf. Evanghelii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit următoarea predică:

Sanctitatea Voastră
Înalţi Prea Sfinţiţi şi Prea Fericiţi Părinţi,
Iubiţi fraţi şi surori,

Ne aflăm în această Sfântă Catedrală şi în preajma Sfintelor moaşte ale Cuvioasei Parascheva, călăuzind în pelerinajul lor sfânt pe Prea Fericiţii Patriarhi, Sanctitatea Sa Bartolomeu al Constantinopolului, Prea Fericitul Patriarh Parthenios al Alexandriei şi Prea Fericitul Pavle al Serbiei, împreună cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Ioan al Finlandei, cu însoţitorii delegaţiilor lor, pe reprezentantul Patriarhiei Ierusalimului, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Constantin de Skytopolis, pentru a sărbători noile momente dumnezeieşti din istoria Bisericii Ortodoxe Române, 70 de ani de Patriarhie şi 110 ani de Autocefalie.

Sfânta Evanghelie pe care am ascultat-o acum, în care este înfăţişată învierea fiicei lui Iair, ne întâmpină oarecum asemănător cu ceea ce s-a întâmplat în aceste zile în Bucureşti, cu ceea ce se întâmplă în aceste momente aici şi în Moldova noastră scumpă.

Mântuitorul Hristos a vindecat pe fiica lui Iair. Iair L-a întâmpinat cu credinţă puternică şi L-a invitat să-i tămăduiască fiica. Iisus, fără a mai aştepta, a păşit împreună cu Apostolii spre locuinţa acestui îndurerat tată, deşi Iair s-a scuzat într-un fel, din smerenie, că nu este vrednic să intre în casa lui.

Iisus a intrat, între timp fiica murise şi, până când a ajuns, Iisus a găsit-o întinsă, zăcând fără viață. Iisus a apucat-o de mână, spune Sfânta Evanghelie şi i-a zis: "Copilă, scoală-te!" (Luca 8, 54). Şi s-a sculat copila şi a vorbit şi Iisus a poruncit să i se dea de mâncare. În acelaşi timp, Mântuitorul a mai săvârşit şi o altă minune.

Dar am vrea să zăbovim asupra acestui fapt de nețărmurită iubire a lui Dumnezeu față de oameni, față de suferinzi, față de păcătoşi, față de toți cei de alte credințe chiar. Bunătatea aceasta a lui Dumnezeu, care a întrecut chiar aşteptările tatălui îndurerat, mergând şi intrând în casa sa, ne-a rămas ca un mesaj şi ne vesteşte Mântuitorul Iisus Hristos acum la sfârşit de veac cum trebuie noi, credincioşii şi slujitorii să-L întâmpinăm, să-L aşteptăm, să ne gândim la El, să ne îndreptăm nădejdea către El, aşa cum a fost acest îndurerat părinte.

În toate împrejurările vieții noastre şi în necazuri şi în suferințe, şi atunci când ni se pare că nimic nu se mai poate face pe pământ, că nu ne mai ajută nici medicina, nici altceva, nu ne rămâne decât numai credința în Dumnezeu. Aşa şi-a îndreptat tatăl din Sfânta Evanghelie gândul către Dumnezeu şi, iată, s-a învrednicit ca fiica lui să fie sănătoasă.

Şi reținem acest amănunt din viața lui Iisus, că de data aceasta Iisus a prins-o de mână. Nu S-a lăsat numai cu cuvântul, aşa cum a făcut în alte împrejurări, ci Iisus s-a atins şi a apucat-o de mână şi i-a zis:"Copilă, scoală-te!". Ea, trecută de pragul acestei vieți, simțind căldura mâinii lui Iisus, a revenit la viață pentru că Iisus este izvorul vieții şi Iisus vrea să restaureze omul nu numai sufletește, ci şi trupește, să-l dea întreg şi trupul să-l vindece, nu numai sufletul. Şi a luat-o şi a vindecat-o, pentru că ființa omului este constituită din suflet şi din trup.

Aşa mărturisim noi, Biserica lui Dumnezeu, aşa vom răspunde în fața dreptei judecăți!

Dar iată, casei noastre, casa Bisericii Ortodoxe Române, familia noastră românească ale cărei fiice şi ai cărei fii sunt încă bolnavi, după o perioadă grea de apăsare comunistă şi atee şi mulți dintre noi avem nevoie de brațul şi de mâna lui Iisus, i se binevestește iarăşi vindecare şi bucurie. Mulți au nevoie pentru că sunt şi cu trupurile, dar şi cu sufletele îmbolnăvite, au nevoie de Iisus şi Iisus vine la noi nu numai în forma Sfintelor Taine, dar şi prin trimişii Săi, aşezați de Duhul Sfânt în Biserică, ca în numele Lui să ne vindece, în numele Lui să ne înalțe, în numele Lui să intre în casa sufletului nostru, ca să ne vindece şi să ne ridice.

Iată, zilele acestea, Sanctitatea Sa, Patriarhul Ecumenic, ceilalți Întâistătători de Biserici Ortodoxe surori, de Biserici Creştine, au intrat în casa noastră. Au intrat şi s-au atins de noi, s-au atins trupeşte de

noi, ne-am îmbrăţişat, şi credincioşii din Bucureşti au îngenunchiat şi au primit cu evlavie multă, binecuvântarea Părinţilor Ortodoxiei. Astăzi, aici, la noi, la Catedrala aceasta, Maica Bisericilor din Moldova, în această casă sfântă şi mai ales în casa inimilor noastre intră Părinţii Bisericii, Părinţii Ortodoxiei.

Prin glasul şi cuvântul Sanctităţii Sale vom avea prilej acum să înţelegem mai lămurit şi mai clar rostul şi chemarea noastră, bucuria şi lucrarea Duhului Sfânt în Biserica noastră, vom avea bucuria să fim întăriţi cu nădejdea cea vie, care o recomandă Sf. Apostol Pavel: "Iar Hristos a fost credincios ca Fiu peste casa Sa. Şi casa Lui suntem noi, numai dacă ţinem până la sfârşit, cu neclintire, îndrăzneala mărturisirii şi lauda nădejdii noastre" (Evrei 3, 6). Să păşim împreună, să ne străduim ca Mântuitorul Iisus Hristos mereu şi mereu să vină în casa inimilor, a sufletelor noastre, la sfintele mănăstiri şi la sfintele biserici, la aşezămintele noastre de cultură care sunt toate lucrări ale Duhului Sfânt.

De pe acum şi de aici îmi reînnoiesc recunoştinţa, ca slujitor al acestei sfinte Biserici Ortodoxe Române, pentru vizita Sanctităţii Sale şi în Moldova noastră sfântă, grădină a Maicii Domnului, împodobită cu evlavia strămoşilor şi acum cu vrednicia slujitorilor sfintelor noastre Altare.

Vom asculta cuvintele Sanctităţii Voastre şi ogorul sufletelor lor vă aşteaptă să aruncaţi sămânţa cea roditoare de fapte bune a Sfintei Evanghelii şi ale înţelepciunii Sanctităţii Voastre.

A urmat apoi cuvântul de învăţătură adresat de Sanctitatea Sa, Patriarhul ecumenic Bartolomeu I, omilie înveşmântată în porfira imnelor bizantine:

Exprimăm mai întâi recunoştinţa noastră şi mulţumirea noastră călduroasă pentru faptul că împreună cu Prea Fericiţii şi Înalt Prea Sfinţiţii Intâistătători, Mitropoliţi şi Episcopi care ne însoţesc, avem astăzi deosebita bucurie să aducem jertfă nesângeroasă lui Dumnezeu în această Catedrală Sfântă şi pentru faptul că de ieri ne aflăm în această sfântă şi binecuvântată Moldovă.

Prea Fericite Teoctist, Prea iubite frate în Hristos Patriarh al României,

Prea Fericiţi Patriarhi fraţi,

Înalt Prea Sfinţite Mitropolit al Moldovei Daniel,

Înalt Prea Sfinţiţi Arhiepiscopi, Episcopi,

iubiți frați, distinse autorități locale, iubiți fii în Domnul,

Slavă lui Dumnezeu pentu toate, Slavă lui Dumnezeu, Cel ce ne-a dăruit nouă darul împreună-slujirii în această măreață Catedrală Mitropolitană a cetății vechi a Iașilor!

Slavă lui Dumnezeu, Cel ce ne-a dat nouă bucuria sărbătoririi împreună a celei de a 110-a aniversări de la dobândirea autocefaliei Sfintei Biserici a României prin Tomosul patriarhal și sinodal al Patriarhiei Ecumenice și a 70-a aniversare de la înălțarea ei, tot printr-un tomos asemănător al Bisericii mame a Constantinopolului la rangul de Patriarhie.

Slavă lui Dumnezeu, Cel care ne arată acum prin propria noastră experiență că pe bună dreptate Biserica Mamă a ridicat pe fiica ei, Biserica României, cea întru toate vrednică, la rangul de Patriarhie.

Slavă lui Dumnezeu pentru cinstea ce o face Bisericii Mame creșterea iubitei sale fiice, pe care o constatăm cu proprii noștri ochi.

Slavă lui Dumnezeu, Cel care a înviat pe fiica lui Iair, Slavă Celui care a înviat pe Sfântul Apostol Pavel din moartea cea spirituală și din prigonitor l-a transformat în Apostol al neamurilor.

Slavă lui Dumnezeu, Cel care din nenumărate nenorociri, de-a lungul secolelor, a înviat nobila cetate a Iașilor care ne întâmpină astăzi și a încununat-o cu o frumusețe vrednică de toată lauda.

Slavă lui Dumnezeu, Celui ce a înviat din morți și Cel ce învie împreună cu noi din morți!

Slavă lui Dumnezeu, Celui care a biruit moartea și ne asigură pe noi că cel care va crede în El nu va gusta moartea ci va trece din moarte la viață!

Slavă lui Dumnezeu pentru prigoanele pe care cei care cred în El le-au suferit și încă le mai suferă.Slavă lui Dumnezeu pentru că astfel ne încearcă pe noi ca prin foc și în nemărginita Sa dragoste vrea să ne facă aur întărit și curățit prin foc!

Slavă lui Dumnezeu pentru răsuflarea pe care ne-o îngăduie între prigoane, bucurându-ne înainte de terminarea puterilor noastre, ca să putem rezista la următoarea încercare. Slavă lui Dumnezeu deoarece ne-a dat siguranța Învierii și prin aceasta posibilitatea să vedem și dincolo de granițele celor văzute!

Slavă lui Dumnezeu deoarece privind și dincolo de cele văzute, înțelegem ca prin oglindă, în chip tainic, rațiunile ființelor și ale evenimentelor istorice și participăm astfel, cu mintea, la planul cel preaînțelept și preadesăvârșit al lui Dumnezeu pentru lume. Slavă lui Dumnezeu deoarece dăruindu-ne această știință, face să crească dragostea noastră pentru El, dragoste de fii față de dragostea desăvârșită a unui Tată iubitor!

Slavă lui Dumnezeu deoarece nu ne-a lăsat pe noi orfani, pentru că am cunoscut slava nemărginită a părinteştii Sale purtări de grijă!

Slavă lui Dumnezeu pentru aducerea în această sfântă biserică, din Biserica Sfinţii Trei Ierarhi, în secolul trecut, a sfintelor moaşte ale Cuvioasei Parascheva, aducându-ne aminte astfel de marea binefacere a cunoscutului domnitor Vasile Lupu al Moldovei, care în anul 1641 a acoperit toate datoriile existente ale Patriarhiei Ecumenice, iar predecesorul nostru de atunci, Patriarhul Partenie, a trimis în schimb aceste sfinte moaşte, tezaur de nepreţuit al cetăţii Iaşilor. Acest odor scump ne aminteşte şi de caracterul supranaţional al Ortodoxiei.

Cuvioasa Parascheva s-a născut în Epivata, în regiunea Traciei de est, a fost înmormântată în Calicratia, în anul 1238. Regele bulgar Ioan Asan a luat moaştele Sfintei de la cruciaţi şi le-a adus la Târnovo. După cucerirea oraşului Târnovo, regina sârbă Miliţa a dus sfintele moaşte, în 1396, la Belgrad, iar de acolo au fost aduse la Constantinopol şi aşezate în Catedrala noastră patriarhală.

Cuvioasa Parascheva este mult cinstită în oraşul nostru, este cinstită la Belgrad unde se păstrează biserica din cetatea Calenikon.

Da, slavă lui Dumnezeu pentru toate! Toate însă sunt mici. Toate s-au plecat în faţa nemărginitei iubiri a lui Hristos pentru noi! A pătimit pentru noi, ne-a înviat pe noi împreună cu El. A înviat Hristos şi moartea a fost biruită. Unde-ţi este, moarte, boldul tău? Unde-ţi este ţie, iadule, biruinţa? A înviat Hristos şi s-a arătat ucenicilor care stăteau cu uşile încuiate. A înviat Hristos şi se arată nouă, care avem uşile inimilor noastre încuiate. Deschideţi porţile! Deschideţi larg porţile, ca să intre Hristos, căci acolo unde este Hristos este bucurie şi veselie, acolo unde este Hristos este pace şi entuziasm. Hristos este prietenul nostru, prietenul adevărat, prietenul desăvârşit.

Slavă lui Dumnezeu, Cel ce ne-a învrednicit pe noi de prietenia Lui în persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

Slavă lui Dumnezeu, pentru că făgăduinţa Sa nemincinoasă ce va fi cu noi până la sfârşitul veacurilor constituie ancora nădejdii noastre de care ne bucurăm atâta.

Simţim prezenţa Lui cu noi, o trăim împărtăşindu-ne cu cinstitul şi dătătorul de viaţă Trupul şi Sângele Său, ne transformăm în ceva cu totul diferit şi minunat. Este transfigurarea celor ce sunt de-a dreapta Celui Preaînalt.

Atunci toate se preschimbă. Paşii noştri se îndreaptă spre a binevesti oamenilor, spre a sluji fratelui, semenului nostru, fratelui nostru mai mic, al prietenului nostru Iisus Hristos, Care ne iubeşte şi pe Care îl iubim.

Mâinile noastre lucrează fără osteneală şi cu mult entuziasm lucrarea cea bună. Duhul nostru se revarsă şi îmbrăţişează în sine

întreaga zidire: pe cea văzută şi pe cea nevăzută, pe cea omenească şi pe cea de dincolo, pe cea materială şi pe cea spirituală. Inima noastră se îndreaptă spre toate inimile, spre inimile celor vii şi spre cele ale celor ce urmează a se naşte, în nici o parte nu mai simţim duşmani. Pe cei ce ne iubesc, îi iubim, dar şi pe cei ce ne urăsc îi iubim, celor ce ne fac rău le facem bine şi ne rugăm pentru cei ce ne ocărăsc.

Slavă lui Dumnezeu, Cel care ne-a descoperit nouă adâncul nesfârşit al bucuriei acestui fel de viaţă, al unei bucurii de negreşit, al unei bucurii paşnice, al unei bucurii mai presus de lume, al unei bucurii ce se împărtăşeşte din fericirea cea dumnezeiască.

Slavă lui Dumnezeu pentru toate! Slavă acum, Slavă pentru totdeauna, Slavă în vecii vecilor! Amin.

Ca un simbol al frăţietăţii în dreapta credinţă şi pentru dezvoltarea legăturilor cu Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, Patriarhul ecumenic a oferit I.P.S. Mitropolit Daniel un set de sfinte vase liturgice lucrate la Constantinopol iar Chiriarhul nostru a dăruit Sanctităţii Sale o icoană a Sfintei Cuvioase Parascheva pictată la Iaşi în anul 1995. Marele eclesiarh al Catedralei mitropolitane, Arhim. Partenie Apetrei, a primit distincţia "Crucea Patriarhiei ecumenice".

La încheierea Sfintei Liturghii, reprezentanţii Bisericilor autonome şi autocefale au fost invitaţi să adreseze cuvânt de salut pentru poporul dreptcredincios.

P.F. Papă şi Patriarh al Alexandriei şi a toată Africa, Partenie al III-lea, a spus:

Patriarhia Alexandriei, Biserica lui Hristos din Africa, prin mine smeritul rob al lui Dumnezeu vă transmite urările ortodocşilor greci, arabi şi africani şi doreşte credincioşilor şi credincioaselor Patriarhiei Române toate cele bune de la Dumnezeu iar Biserica României să meargă pe calea voii lui Dumnezeu, a voii Domnului nostru Iisus Hristos.

Sunteţi o Biserică mare, eu aparţin unei Biserici foarte mici dar Dumnezeu şi pe noi şi pe Dumneavoastră ne păstrează, ne binecuvintează şi rămâne împreună cu noi.

A luat apoi cuvântul P.F. Patriarh Pavel al Serbiei:

Iubiţi fraţi şi surori din România de credinţă ortodoxă,

Vă adresez cele mai fierbinţi şi cordiale salutări din partea poporului sârb şi din partea noastră şi vă dorim multă sănătate, dragoste în Hristos!

Noi am venit să ne bucurăm de bucuria Bisericii Ortodoxe Române surori. Participăm la acest mare eveniment al aniversării a 110 ani de la proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române şi a 70 de ani de la ridicarea ei la rang de Patriarhie şi ne bucurăm împreună, ca fraţi în Hristos, cu aceeaşi credinţă, ne bucurăm împreună, în aceeaşi măsură în care se bucură Biserica Ortodoxă Română.

Tot aşa suntem şi când dau necazuri peste cineva din acelaşi corp şi atunci pătimim cu toţii împreună în aceeaşi măsură. Astăzi poporul sârb se află într-o tristă situaţie, plângând mereu în timpul războiului civil.

Am venit aici să ne rugăm Bunului Dumnezeu să reverse mila Sa asupra poporului sârb şi asupra statului sârb unde se varsă sânge, am venit să ne închinăm la moaştele Sfintei Parascheva, relicve sfinte care au fost în ţara noastră sute de ani, să ne închinăm şi să ne rugăm şi ei să-L roage pe Bunul Dumnezeu să reverse pacea Lui asupra poporului nostru, asupra prietenilor noştri şi asupra duşmanilor noştri.

Vă rog, iubiţii mei, şi pe Dumneavoastră să vă rugaţi pentru pacea a toată lumea, căci Mântuitorul a spus: *"Unde sunt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor"* (Matei 18, 20).
Dar cum să nu fie astăzi Mântuitorul în mijlocul nostru, când nu suntem numai doi sau trei ci o mare mulţime! Deci, să ne rugăm cu toţii la Dumnezeul păcii să reverse mila Sa şi pacea asupra poporului nostru.

Prea Fericitului Patriarh Teoctist, preoţilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Române adresăm cuvinte de mulţumire pentru mângâierea ce ne-aţi acordat şi pentru ajutoarele pe care le-au primit oamenii care şi astăzi se află sub cerul liber, fără adăpost.

Ne închinăm şi Sfântului Dimitrie cel Nou iar pe Dumneavoastră şi pe toţi cei dragi ai Dumneavoastră vă binecuvântăm.

Din partea Patriarhiei Ierusalimului, cu binecuvântarea Prea Fericitului Diodor, a fost prezent la Iaşi I.P.S. Mitropolit Constantin de Skytopolis:

Sanctitatea Voastră, Arhiepiscop al Constantinopolului şi Patriarh ecumenic Bartolomeu, Prea Fericite Patriarh Teoctist, iubiţi fraţi,

Întâi de toate aş dori să vă transmit Dumneavoastră tuturor salutul Prea Fericitului Părinte Patriarh al cetăţii sfinte a Ierusalimului Diodor I, cu prilejul evenimentului istoric al sărbătoririi celor 110 ani de la făurirea autocefaliei şi a 70 de ani de la proclamarea ca Patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române.

Profundă emoţie avem în inimile noastre, ale tuturor, păşind pe acest pământ istoric şi sfânt al Iaşilor şi al întregii Moldove, acest

pământ care a fost botezat de râuri de sânge în luptele pentru independență națională și libertate religioasă. Slăvit trecut istoric, dar strălucite pagini ale luptelor de astăzi.

Iubire sfântă vă aducem din cetatea cea sfântă a Ierusalimului și a întregului pământ sfânt. Transmitem, totodată, urările Prea Fericitului Patriarh al Ierusalimului Diodor I spre întărirea Dumneavoastră în toate și în tot locul, în special pentru rămânerea în credința cea ortodoxă și în Biserică. Țin să exprim mulțumirile noastre călduroase față de P.F. Patriarh Teoctist și față de I.P.S. Mitropolit Daniel pentru ospitalitatea și dragostea ce ne-au arătat nouă, tuturor fraților în Hristos, dar și clerului și poporului binecredincios, pentru dragostea nespusă manifestată în toate zilele ședерii noastre în slăvita țară a românilor.

Domnul Dumnezeu să vă păzească pe toți în sănătate și bunăvoire!

În continuare, a vorbit clericilor și credincioșilor prezenți la Catedrală, Prea Fericitul Arhiepiscop Hrisostom al Ciprului:

Sanctitatea Voastră, Prea Fericiți Patriarhi, Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți, binecredincios popor al lui Dumnezeu din această Catedrală,

Vă împărtășesc astăzi Dumneavoastră frățietatea, salutul și dragostea creștinilor ortodocși din Cipru. Acest popor mi-a încredințat însă să vă transmit și o rugăminte: să vă rugați pentru el, astăzi, când este greu încercat. Cunoașteți că turcii au intrat în insula noastră și în Biserica noastră, Biserică autocefală imediat după Biserica Ierusalimului. Au urmat apoi 40 de ani în care turcii au dezrădăcinat casele și bisericile credincioșilor de acolo.

Au fost și mai sunt probleme. Unele biserici au fost transformate în moschei, altele în temple de decădere morală, din păcate. Au fost distruse sfinte jertfelnice, au fost jefuite icoane, case sfinte, multe lucruri sfinte au fost furate, au fost distruse unele dintre ele iar altele au fost vândute.

Inimile fraților Dumneavoastră ortodocși din Cipru sunt îndurerate și nu mai știu cui să se adreseze pentru a recupera lucrurile lor sfinte. Întâi de toate însă știu foarte bine că trebuie să se adreseze lui Dumnezeu, după aceea fraților lor întru credință. Acești îndurerați frați din Cipru m-au rugat să vă transmit tuturor rugămintea lor ca să vă rugați pentru ei în rugăciunile Dumneavoastră, pentru că numai Dumnezeu, Cel care dă puterea de a învia din morți, numai El poate să aducă pacea și poate să le dea înapoi altarele și casele lor.

Această rugăminte mi-a fost încredinţată de obştea creştinilor ortodocşi ai Bisericii din Cipru. Să nu-i uitaţi în rugăciunile Dumneavoastră!

Dumnezeu să vă întărească şi să vă dea sănătate, pentru ca să dobândiţi veşnicia împărăţiei Sale, dar şi pe acest pământ să trăiţi cu sănătate şi bucurie, cu folos sufletesc. Hristos în mijlocul nostru! Este şi va fi în vecii vecilor. Amin.

La agapa frăţească ce a avut loc în sala "Dr. Iustin Moisescu" de la Centrul eparhial Iaşi au participat, alături de membrii delegaţiilor bisericeşti şi oficialităţi locale, oameni de cultură şi artă din Iaşi. În cursul după-amiezii a urmat plecarea spre zona Neamţ. La ceas de Vecernie, înalţii oaspeţi au păşit pragul Mănăstirii Sihăstria, acolo unde P. Cuv. Părinte stareţ, Arhim. Victorin Oanele, şi soborul sfintei lavre i-au întâmpinat după tipicul tradiţional bizantin. Exprimând simţămintele întregii obşti, stareţul mănăstirii a rostit următoarea alocuţiune:

Prea Fericite Patriarh al Constantinopolului şi al întregii Ortodoxii,
Prea Fericiţi Patriarhi ai Bisericilor Ortodoxe surori,
Înalt Prea Sfinţiţi Mitropoliţi şi ierarhi,
înalţi oaspeţi din ţară şi din străinătate, onorată asistenţă,

De câteva zile, prin Pronia divină, România ortodoxă este în mare sărbătoare, cum nu ştiu să mai fi fost în istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Începând de la Bucureşti, de la moaştele Cuviosului Dimitrie cel Nou, ca oaspeţi ai Prea Fericitului nostru Patriarh Teoctist şi ai Sfântului Sinod, şi continuând cu închinarea la moaştele Sfintei Cuvioase Parascheva, protectoarea Moldovei, şi slujirea la Catedrala mitropolitană Iaşi, ca oaspeţi ai I.P.S. Mitropolit Daniel, iată poposiţi acum la sfânta mănăstire Sihăstria, care dăinuie în centrul Moldovei de peste trei secole.

Pe bună dreptate, ţinutul Neamţ, cu cele opt mănăstiri mari şi cu cele peste 20 de schituri în care se nevoiesc 1500 de monahi şi rasofori, formează Athosul românesc, vatră de strălucită evlavie şi trăire ortodoxă în Hristos, existentă aici de peste şapte veacuri.

Mănăstirea Sihăstria, cu hramul *"Naşterea Maicii Domnului"*, a fost până acum 50 de ani un schit retras de lume în care se nevoiau până la 30 de monahi. Din anul 1947, sub stăreţia părintelui Arhimandrit Cleopa Ilie, Sihăstria devine mănăstire misionară, deschisă atât pentru călugării iubitori de isihie, cât şi pentru credincioşii care caută mântuirea sufletească.

Astăzi, Mănăstirea Sihăstria are o obște de 120 călugări și frați, 5 schituri dependente, dintre care două sunt construite din nou. Rânduiala duhovnicească în mănăstire se menține cu sfințenie după tradiția și tipicul athonit. O grijă deosebită se acordă și credincioșilor care vin până aici pentru rugăciune și spovedanie, pentru călăuză și învățătură duhovnicească, sporindu-se astfel credința și armonia dintre parohii și mănăstiri, spre preamărirea lui Dumnezeu Cel în Treime lăudat.

Sanctitatea Voastră, Prea Fericiți Părinți și înalți oaspeți,

Mulțumim lui Dumnezeu pentru acest moment unic pentru noi. În numele obștii și al meu personal, vă mulțumesc că ați venit în mijlocul nostru și vă rugăm să ne binecuvântați și să ne dați cuvânt de învățătură.

Patriarhul ecumenic, Bartolomeu I, a răspuns cu acest cuvânt de folos duhovnicesc:

Prea Fericite Părinte Patriarh, Prea Fericiți Părinți,
iubite Părinte stareț și Prea Cuvioși Părinți,

Domnul ne-a încredințat că Tatăl lucrează și că El Însuși lucrează până acum. Lucrează ca și Cap al Bisericii Sale în diferite chipuri, pe care numai El le cunoaște, dar și prin mădularele trupului Său, prin noi toți. Este mare bucuria noastră în vizita de acum că în ținuturile acestea există o intensă lucrare duhovnicească deoarece, iubiți fii ai Smereniei noastre, în slăvita noastră Biserică se afirmă și este cinstită orice lucrare bună, orice slujire, de la cea mai materială până la cea mai duhovnicească. Toate aceste împărțiri ale darurilor și ale slujirilor sunt, așa cum ne asigură Sfântul Apostol Pavel, lucrate de același Duh Sfânt care binevoiește toate.

Dar judecând aceste lucruri omenește nu putem să ignorăm însemnătatea și specificul lucrării duhovnicești, din moment ce același Sfânt Apostol Pavel ne încredințează că noi înșine, fiecare dintre noi, vedem din experiența noastră cotidiană că lupta noastră nu este împotriva sângelui și a cărnii ci este împotriva duhurilor rele.

Ne bucurăm, așadar, în mod deosebit deoarece în timpul vizitei noastre în Biserica Ortodoxă a României am avut ocazia să vedem această vestită mănăstire dar și să citim în Duhul lucrarea sfântă și lupta care se săvârșește aici cu succes.

Însemnătatea și folosul acestei lupte duhovnicești sunt însă subestimate de unii oameni, dar aceștia ignoră și lumea duhovnicească

care ne înconjoară. În această ignoranţă a lor sunt însă robiţi de cursele forţelor răului unde se şi înăbuşesc. Sau în efortul lor de a se salva din aceste curse sunt înconjuraţi de oameni răuvoitori şi de duhurile cele rele. Aceste duhuri rele au dezvoltat o abilitate uriaşă şi mulţi dintre oameni au fost aruncaţi în foc, iar alţii au fost conduşi la sinucidere în masă, au fost atraşi sau sunt atraşi de jertfe omeneşti; ispitiţi fiind de duhurile cele rele, aşa cum aflăm prin mijloacele de informare în masă. Aceste duhuri rele le vom împiedica să pătrundă într-o ţară ortodoxă numai prin lupta şi lucrarea duhovnicească profundă, prin care ne vom lumina noi înşine şi pe cei din jurul nostru.

Lupta aceasta cea bună dacă o vom desfăşura cu credinţă tare, vom fi sprijin lumii. Ştim că vrăjmaşul nostru umblă răcnind ca un leu ca să ne înghită pe noi, dar ştim de asemenea că avem alături de noi puterea Domnului nostru Iisus Hristos. Aşadar suntem şi noi datori ca şi Sfinţii noştri Părinţi, să dăm dintre noi sfinţi, să atragem harul dumnezeiesc, să ieşim biruitori din luptele cele duhovniceşti şi să ajutăm pe cei mai slabi dintre semenii noştri, fără de care mântuirea nu poate fi dobândită.

Binecuvântarea noastră patriarhală şi urările noastre, precum şi ale celorlalţi părinţi arhiepiscopi şi fraţi împreună cu noi! Vă dorim dumneavoastră tuturor succes şi biruinţă în lupta duhovnicească; din toată inima vă doreşte Smerenia noastră ca unor fii iubitori şi întregului popor. Harul lui Dumnezeu-Tatăl şi al Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toţi. Amin.

Vă mulţumim pentru cuvintele călduroase pe care ni le-aţi adresat. Ne exprimăm bucuria şi profunda noastră emoţie că astă-seară, în acest loc sfânt, întâlnim pe venerabilul şi iubitul nostru părinte Cleopa. Vestea nevoinţelor şi sfinţeniei sale a depăşit demult graniţele acestei mănăstiri, dar a depăşit şi graniţele ţării şi a ajuns la marginile lumii ortodoxe. Smerenia noastră, împreună cu ceilalţi Părinţi ai Bisericii, îi cerem rugăciunea şi binecuvântarea sa pentru succesul în lucrarea noastră arhipăstorească.

Întâistătătorul Bisericii constantinopolitane a oferit Părintelui Arhimandrit Cleopa Ilie "*Crucea Patriarhiei ecumenice*". După primirea şi rugăciunea din biserică, oaspeţii au servit cina la trapeză, împreună cu obştea, iar peste noapte au fost găzduiţi de sfânta mănăstire.

Luni, 30 octombrie 1995, în cursul dimineţii, delegaţia oficială a poposit la Mănăstirea Neamţ, străveche vatră de cultură şi spiritualitate ortodoxă. Stareţul mănăstirii, Arhim. Irineu Cheorbeja, a întâmpinat pe oaspeţi cu un cuvânt de bun-venit, în care a prezentat un scurt istoric al vestitei lavre a Neamţului. Viaţa monahală pe aceste plaiuri datează dinainte de secolul al XIII-lea, iar biserica mare a mănăstirii a fost ctitorită de

Ştefan cel Mare şi Sfânt în anul 1497. Această mănăstire, considerată cea mai mare din România, cunoscută şi sub renumele de "Ierusalimul românesc", are o bogată tradiție duhovnicească, viața de mare spiritualitate şi de profundă trezvie şi rugăciune împletindu-se cu activitatea culturală şi tipografică. În fiecare veac Dumnezeu a binecuvântat mănăstirea cu stareți vestiți: Pahomie, Ioanichie, iar în veacul al XVIII-lea Paisie Velicicovski cel sfânt şi ucenicii săi au promovat mişcarea de reînnoire isihastă, care a cuprins întreaga lume ortodoxă. Mai aproape de noi, patriarhul Nicodim a fost o perioadă stareț aici. De la Neamț a plecat spre Țara Sfântă Sf. Ioan Iacob (Hozevitul) şi tot aici au ucenicit în viața călugărească: Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, P.S. Episcop Epifanie al Buzăului, P.S. Gherasim Putneanul.

Cunoscând valoarea de simbol a sfintei mănăstiri, Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, a spus:

Prea Fericite Părinte Patriarh al României, Înalt Prea Sfințite şi iubite frate în Domnul, Mitropolite Daniel al Moldovei şi Bucovinei, iubiți părinți şi frați,

Nu este timpul necesar ca să povestim câte lucruri frumoase, care fac inima să se bucure, au văzut ochii noştri începând chiar din această străveche mănăstire, una dintre cele mai vechi, mai duhovniceşti şi active din Biserica ortodoxă soră a României.

Despre toate câte am auzit despre contribuția acestei mănăstiri la nevoințele sfinților şi la formarea credincioşilor, un singur lucru putem spune: *că minunat este Dumnezeu întru sfinții Săi şi în lucrurile fiilor Săi*! Vizita aceasta, ceea ce vedem şi ceea ce auzim, este pentru noi o pecetluire a celor trăite de noi în zilele acestea, în care am prăznuit sărbătoreşte împreună cu sfânta Biserică a României cea de a 110-a aniversare de la proclamarea autocefaliei şi a 70-a aniversare de la dobândirea cinstei patriarhale. Şi bucuria noastră este mare, deoarece vedem cu ochii noştri vitalitatea şi râvna cea către Dumnezeu a iubitei Biserici surori şi lucrările acesteia, şi spunem odată cu îngerul Apocalipsei: *"Păstrează ceea ce ai pentru ca nimeni să nu-ți ia cununa"*. Să recomandăm, împreună cu Sfântul Apostol Pavel, fiecăruia dintre fiii acestei Biserici şi îi îndemnăm părinteşte: "O, Timotei, păzeşte comoara ce ți s-a încredințat, depărtează-te de vorbirile deşarte şi lumeşti şi de împotrivirile ştiinței mincinoase, pe care unii mărturisind-o, au rătăcit de la credință" (I Timotei 6, 20). Este nevoie să ne amintim de aceste cuvinte nouă înşine şi fiecare celuilalt, pentru că în aceste vremuri din urmă au venit asupra Bisericii Ortodoxe de pretutindeni oameni mândri, având chipul evlaviei, dar puterea negând-o şi împotrivindu-se adevărului. S-au introdus vorbiri deşarte

şi discuţii nebuneşti, ca să rătăcească dacă este posibil şi pe cei aleşi. Tu însă, fiul cel smerit în Domnul al Smereniei Noastre, oricare ai fi, rămâi în ceea ce ai învăţat şi în ceea ce ai fost încredinţat că ştii de la cine ai învăţat. Ai învăţat de la Sfânta Biserică mamă, de la Chivotul cel fără de greşeală al adevărului, al cărui cap, Domnul nostru Iisus Hristos, ne-a făgăduit că va fi cu noi fără întrerupere până la sfârşitul veacurilor şi dincolo de timp, în veşnicie.

Aşadar fraţilor ţineţi predaniile pe care le-aţi primit prin cuvânt şi prin scrisoarea Sfinţilor Apostoli şi a Sfinţilor Părinţi, staţi neclintiţi şi nu daţi atenţie dorinţelor noi care vin asupra voastră. Iar discuţiile nebuneşti şi neînvăţate lepădaţi-le, ştiind că ele duc la lupte nefolositoare şi zadarnice. "Iar de întrebările nebuneşti şi de înşirări de neamuri şi de certuri şi de sfădirile pentru lege, fereşte-te, căci sunt nefolositoare şi deşarte" (Tit, 3, 9). Slujitori ai Sfintei Biserici a României, aţi îndrumat poporul credincios întotdeauna, aţi suferit ca ostaşi buni ai lui Iisus Hristos; luptaţi aşadar lupta cea bună, propovăduiţi şi învăţaţi, mântuiţi poporul lui Dumnezeu, căci Mântuitorul ne va da nouă să mâncăm din pomul Vieţii cel din raiul Său şi din Marea cea ascunsă, ne va îmbrăca în haine albe şi nu va şterge numele noastre din Cartea Vieţii şi va mărturisi numele nostru în faţa Tatălui Său şi-n faţa îngerilor Săi.

Acum, din tot sufletul, vă împărtăşim binecuvântările noastre patriarhale şi urările noastre pentru reuşita strădaniilor dumneavoastră. Repetăm cu Sfântul Apostol Pavel: "Domnul nostru Iisus Hristos Însuşi şi Dumnezeu Tatăl nostru, Care ne-a iubit pe noi şi ne-a dat, prin har, veşnică mângâiere şi bună nădejde, să mângâie inimile voastre şi să vă întărească, la tot lucrul şi cuvântul bun" (II Tesaloniceni 2, 16).

În semn de aleasă preţuire pentru ceea ce reprezintă Mănăstirea Neamţ în istoria Ortodoxiei universale, Patriarhul ecumenic a oferit stareţului mănăstirii, Arhim. Irineu Cheorbeja, Crucea patriarhală.

A urmat o scurtă vizită la Seminarul teologic "Veniamin Costachi" şi la Academia "Sf. Ioan" de la Mănăstirea Neamţ, unde se află în plină desfăşurare lucrările pentru construirea unei noi biserici, cu hramul "Sf. Ioan de la Neamţ (Hozevitul)".

Directorul Seminarului, Pr. prof. Ioan Mihoc, a prezentat şcoala în care învaţă 350 de elevi, dintre care 100 sunt monahi sau fraţi de mănăstire, şi a exprimat bucuria marii binecuvântări care se face profesorilor şi elevilor seminarului prin această vizită.

Prea Fericitul Partenie al III-lea, Papă şi Patriarh al Alexandriei şi al întregii Africi, a rostit un scurt cuvânt de salut şi binecuvântare:

Sanctitatea Voastră, iubite frate Patriarh al României, iubite Daniel, Mitropolit al acestei mitropolii, părinte director,

Vă felicit pentru lupta dumneavoastră, simt responsabilitatea dumneavoastră, răspunderea în faţa Mântuitorului nostru Iisus Hristos, răspunderea faţă de poporul lui Dumnezeu, faţă de Biserica României şi răspundere faţă de Ortodoxia întreagă. Istoria Patriarhiilor noastre este legată de facultăţi şi şcoli teologice. Toate Patriarhiile noastre au o istorie îndelungată a şcolilor de teologie, a şcolilor şi academiilor teologice. De la vârsta de 16 ani mi-am început studiile teologice ca elev al unui seminar; le-am continuat la facultatea de teologie din Halki. Aşa am început şi eu, la şcoală; şi pentru prima dată am purtat pantaloni lungi când am mers la seminar. Pe băncile seminarului eram un pic nedisciplinat. Şi dumneavoastră să fiţi un pic nedisciplinaţi, dar cu măsură, deoarece sunteţi viitorul Ortodoxiei, viitorul Patriarhiei României. Pe voi se va sprijini mâine această Biserică. Să vă jucaţi, dar nu numai; să citiţi şi să învăţaţi ceva mai mult: să iubiţi Biserica şi Dumnezeu cu siguranţă vă va arăta drumul. Directorii şi profesorii voştri, pedagogii voştri vă vor pregăti. Poate că unii sunt mai exigenţi, unii sunt mai blânzi, dar să-i iubiţi şi pe unii şi pe alţii.

După aceste scurte opriri la Mănăstirea Neamţ, coloana oficială s-a îndreptat spre Mănăstirea Durău, acolo unde o mare mulţime de credincioşi, clerici şi mireni, tineri şi vârstnici, aşteptau cu emoţie să participe la sfinţirea paraclisului Centrului cultural-pastoral "Sf. Daniil Sihastrul". Construit cu binecuvântarea şi purtarea de grijă a I.P.S. Mitropolit Daniel, acest nou aşezământ a înglobat eforturi materiale importante, atât din partea Centrului eparhial, cât şi de la parohii şi mănăstiri. Rezultatul este acum o clădire modernă, pregătită să-şi împlinească menirea pentru care a fost ridicată: aceea de a crea noi posibilităţi şi orizonturi de cunoaştere şi trăire a Ortodoxiei, de aprofundare a dialogului dintre credinţă şi cultură, de coeziune între generaţii întru slujirea Bisericii strămoşeşti.

Sfinţirea paraclisului şi apoi a întregului Centru a fost făcută de Sanctitatea Sa, Bartolomeu I, înconjurat de soborul ierarhilor, preoţilor şi diaconilor prezenţi.

Impresionat de această elegantă şi necesară împlinire a Arhiepiscopiei Iaşilor, Sanctitatea Sa Bartolomeu I a spus:

S-au aflat faptele voastre cele bune. "Că sunteţi înainte la cele de nevoinţă ca să nu fiţi fără de roadă", spune Sf. Ap. Pavel către noi toţi în Epistola către Tit. Exemplul de netăgăduit al aplicării acestei porunci a Sf. Ap. Pavel îl constituie şi Centrul acesta cultural "Sf. Daniil Sihastrul", pe care l-am sfinţit şi inaugurat astăzi. Ne mişcă în mod

deosebit faptul că inspiratorul şi făptuitorul acestui Centru, Înalt Prea Sfinţite Mitropolit Daniel, aţi ales ca ocrotitor pe Cuviosului Daniil Sihastrul, care s-a nevoit şi s-a sfinţit în ţara aceasta, care este atât de iubit de către binecredinciosul popor român, dar care a iubit, la rându său, pe poporul din care face parte.

Din vechime, poporul lui Dumnezeu cu multă râvnă a purces la realizarea unor astfel de lucrări, ca să vină în întâmpinarea nevoilor credincioşilor. Sfântul Apostol Pavel, în ceea ce priveşte eforturile bine organizate şi bine coordonate, dar şi ansamblul celorlalte porunci evanghelice, a inspirat şi inspiră şi astăzi faptele şi lucrările noastre cele bune, în varietatea lor, în funcţie de scopul şi mărimea lor. De la lucrările de binefacere, adică slujirea filantropică organizată, de la cele ce privesc educaţia şi formarea poporului (cum sunt şcolile, universităţile, editarea de cărţi etc.) până la lucrări ce privesc asceza duhovnicească, cum sunt sfintele mănăstiri cu care este presărat binecuvântatul pământ al României, până la lucrări închinate lui Dumnezeu, Cel ce ne inspiră pe noi în toate, cum sunt sfintele lăcaşuri, dintre care am admirat nenumărate în timpul şederii noastre aici întru măreţia lor. Toate aceste lucrări sunt bune foarte iar cei ce le fac sunt vrednici de laudă şi de toată binecuvântarea. La fel şi cei ce contribuie direct la construcţia şi la funcţionarea lor. Dar, dintre lucrările cele bune, cele mai folositoare sunt cele care creează premisele pentru altele asemenea lor. Sunt cele care au drept scop cultivarea spirituală a poporului lui Dumnezeu. Deoarece poporul care este bine format din punct de vedere duhovnicesc va face toate celelalte lucruri bune la rândul lor. O astfel de lucrare, ţinând de prima linie a priorităţilor şi folosinţelor, este Centrul Cultural pe care l-am sfinţit şi inaugurat astăzi.

Prin aceasta creatorii lui inspiraţi dau un răspuns celor care, stăpâniţi de idei materialiste, nu recunosc decât nevoile materiale ale oamenilor. Biserica afirmă că cea dintâi nevoie este formarea spirituală. Deoarece aceasta conduce, printr-o lucrare bine studiată, prin eforturi metodice, prin justa repartizare a bunurilor şi, în ultimă analiză, prin lucrarea filantropică, la satisfacerea nevoilor materiale. Este desigur nevoie de multă atenţie, în timpurile noastre mai ales, căci ni se oferă sub numele de "centre culturale" produse falsificate ale altor culturi şi civilizaţii, care sunt departe de tradiţiile sănătoase ale popoarelor ortodoxe. Acestea provin din toate părţile orizontului şi fac presiuni puternice pentru a putea distruge spiritualitatea şi tradiţia noastră ortodoxă. Idei religioase şi principii culturale din Orient, produse artistice, mod de viaţă şi activitate economică din Occident, iar din Nord şi Sud diferite alte idei.

Toate acestea adunate sunt numele spiritului. Iar prin contribuţia lipsei noastre de activitate afectează, alienează şi uneori ridiculizează propria noastră cultură şi civilizaţie şi mai ales corup tineretul nostru. Este nevoie de multă trezvie şi de multă atenţie. Pentru că aşa cum puţină drojdie face să crească toată frământătura, la fel şi puţină frământătură rea poate să distrugă întreaga societate. Dar cei care săvârşesc lucruri precum cel de faţă au cunoştinţă şi de pericolele existente, şi de bine şi de rău. Acest lucru se vede din aceea că foarte corect a fost ales ca ocrotitor al acestei lucrări, ca model şi îndrumător, un Sfânt al Bisericii Ortodoxe; mai mult decât atât, un pustnic care s-a lepădat de lume şi a păstrat din creaţia lui Dumnezeu, cea bună foarte, numai cele strict necesare pentru viaţa sa. Ne bucurăm cu bucurie mare deoarece ni s-a dat ocazia, în timpul şederii noastre în ţara dumneavoastră, să fim prezenţi la sfinţirea unui astfel de lăcaş folositor şi vă urăm din adâncul inimii tot binele.

Salutăm şi felicităm pe toţi cei care au contribuit la această lucrare. Dorim ca acest Centru să se dovedească vrednic de numele său, de Centru Cultural ce poartă numele Sfântului Daniil Sihastrul ca patron şi model al său, căruia îi şi cerem rugăciunile sale către Domnul. Totodată aducem tuturor celor care au lucrat aici, şi care sărbătoresc împreună cu noi, binecuvântările şi urările noastre patriarhale.

În cuvântul rostit, I.P.S. Mitropolit Daniel a arătat că dacă Ştefan cel Mare şi Sfânt al Moldovei are acum o biserică pe muntele Ceahlău, nu se cuvenea să fie despărţit de duhovnicul său, Sf. Daniil Sihastrul. De aceea, acest Centru cultural-pastoral a fost pus sub ocrotirea spirituală a acestui Cuvios Părinte din veacul al XV-lea:

Sanctitatea Voastră, Prea Fericirile Voastre,
Înalt Prea Sfinţiile Voastre şi Prea Sfinţiile Voastre,
Prea Cuvioşi Părinţi şi Prea Cuvioase maici, Prea Cucernici părinţi, iubiţi credincioşi şi credincioase, înalte autorităţi civile din regiune şi dragi prieteni din ţară şi de peste hotare,

Aducem mai întâi mulţumire lui Dumnezeu pentru lucrarea pe care o săvârşeşte El acum în libertatea noastră de la Revoluţia din 1989 încoace. Cu doi ani în urmă a fost sfinţită o biserică pe cel mai înalt munte al Moldovei, pe muntele Ceahlău, şi s-a respectat tradiţia ca biserica să aibă hramul *"Schimbarea la Faţă"*, dar s-a mai adăugat un hram acestei biserici de pe muntele Ceahlău, şi anume *"Ştefan cel Mare şi Sfânt"*, pentru că Ştefan cel Mare nu mai apără Moldova din mormântul de la Putna, ci, după canonizarea sa de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, el apără mai ales cu rugăciunile sale din

cer pământul Moldovei, pământul întregii Românii şi pe toţi dreptcredincioşii din lume cu puterea rugăciunii. Dar în aceeaşi zi, de 20 iunie 1992, în care a fost canonizat Ştefan cel Mare şi Sfânt al Moldovei, a fost canonizat şi duhovnicul său, părintele său spiritual, care a cunoscut şi pocăinţa şi evlavia marelui domnitor al Moldovei şi apărător al întregii creştinătăţi. Şi pentru a nu despărţi pe Ştefan cel Mare şi Sfânt de duhovnicul său, aici, în această zonă, am socotit că este potrivit ca această biserică, această capelă sau paraclis, să aibă hramul *"Sf. Cuvios Daniil Sihastrul"* - duhovnicul marelui Voievod Ştefan al Moldovei.

Sfîntul Daniil Sihastrul este patronul acestui Centru pentru că dorim ca el să promoveze spiritualitatea ortodoxă română şi universală, în general, apropierea dintre creştinii doritori de adevăr şi apropierea dintre popoare, dar mai ales apropierea dintre cler şi toţi intelectualii din ţară, şi apropierea tinerilor de Biserica în care Hristos, Cel care a înviat pe tineri, se află pretutindeni prezent.

Deci acesta este rolul cel dintâi, o cultură sfântă, o cultură românească creştină, nu una secularizată, trebuie să promoveze acest Centru de spiritualitate ortodoxă românească.

Sfântul Daniil Sihastrul reprezintă modul în care Biserica a ajutat societatea noastră de-a lungul veacurilor: fără să-i dicteze, fără să aibă putere politică, a inspirat, a consolat şi a întărit în vremuri grele şi a binecuvântat orice lucru bun pe pământul nostru. Acest simbol trebuie să-l aibă şi Centrul acesta, cu ajutorul lui Dumnezeu, să inspire, să binecuvânteze, să ajute, fără însă a se substitui altor instituţii legitime.

Suntem deosebit de recunoscători Sanctităţii Voastre, Patriarh ecumenic al Constantinopolului, Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al României, care de la Revoluţie încoace a încurajat tineretul şi a ales ierarhi tineri în Sinod şi ştie să folosească toate darurile pe care Dumnezeu le-a pus în toate persoanele de toate vârstele. Mulţumim Prea Fericitului Părinte Patriarh Partenie al Alexandriei, care a vorbit atât de frumos acum câteva minute elevilor Seminarului de la Neamţ, mulţumim Prea Fericitului Patriarh Pavle al Serbiei, care s-a rugat împreună cu noi, şi care astăzi dimineaţă a săvârşit Sfânta Liturghie dis-de-dimineaţă la M-rea Neamţ şi am rămas profund impresionaţi de smerenia şi de evlavia cu care s-a rugat pentru Serbia, pentru pace acolo, în Bosnia-Herţegovina, şi pentru pacea sufletelor noastre ale tuturor şi a întregii lumi.

Mulţumim, deasemenea, reprezentatului Patriarhiei de Ierusalim, I.P.S. Constantinos de Skytopolis, mulţumim Prea Fericitului Arhiepiscop al Kareliei şi a toată Finlanda Ioan, care este împreună cu noi aici, mulţumim celorlalţi Ierarhi, Mitropoliţi şi Episcopi care

însoțesc pe Prea Fericitul Patriarh: I.P.S. Nestor al Olteniei, P.S. Casian al Dunării de Jos, P.S. Eftimie, P.S. Calinic Botoșăneanul.

Tuturor ierarhilor prezenți aici aducem expresia gratitudinii, a recunoștinței noastre pentru această mare bucurie și mare onoare pe care ne-au făcut-o.

Dar nu putem trece cu vederea osteneala deosebită a părinților și maicilor din această zonă, care de aproape trei ani încoace se ostenesc fără încetare pentru construirea și finisarea lucrărilor acestui Centru. Toate mănăstirile nemțene, pe rând, au ajutat aici și în zilele când se lucra cu 100 sau 120 de muncitori. Preoții, protopopii din zona aceasta au lucrat și au ajutat cu unele parohii foarte mult. Muncitorii de la Centrul eparhial din Iași, care prin frig și prin ploaie au venit aici, dimineața sau noaptea, merită recunoștința noastră și binecuvântare de la toți Patriarhii, Arhiereii, Mitropoliții și Episcopii care au venit aici în această zi, pentru ei și pentru familiile lor. Tuturor consilierilor și personalului de la Centrul eparhial și tuturor autorităților locale, domnul prefect de Neamț, care este prezent aici, domnul președinte al Consiliului Județean Neamț, domnului primar al comunei Ceahlău, domnul Luca, care se întâmplă să fie nepotul P.S. Episcop Eftimie, tuturor le adresăm calde mulțumiri și îi asigurăm că rămân în sufletul nostru, în plină dragoste și prețuire părintească și frățească.

Mulțumim maicilor, nu numai din mănăstirea aceasta, ci și din alte mănăstiri care au ajutat, și mulțumim tuturor tinerilor din România, din Basarabia, din alte părți, Grecia, Serbia, care au fost aici, care au fost la sfințirea bisericii de pe Ceahlău și care au văzut construcția aceasta nouă și doreau să vină într-o zi aici, să aibă o ședere împreună cu tinerii lor colegi români.

Tuturor celor care ne-au încurajat le mulțumim foarte mult, mulțumim donatorilor care ne-au ajutat, I.P.S. Mitropolit Emilianos Timiadis care ne-a ajutat, organizației "World Vision" de la București, și mai ales eparhiilor vecine, care ne-au ajutat acum să finalizăm lucrările. P.S. Eftimie, de la Roman, P.S. Casian al Dunării de Jos, P.S. Calinic al Argeșului, P.S. Epifanie al Buzăului ne-au ajutat în ultimile săptămâni cu tot ce mai aveau dânșii în Bancă sau în casă. Le rămânem tuturor recunoscători și rugăm pe Bunul Dumnezeu să ne dăruiască mai multe ocazii să ne întâlnim aici în rugăciune, în activitate spirituală și culturală creștină. Tuturor vă spunem ani mulți și fericiți!

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist al României a ținut să exprime bucuria reîntâlnirii cu fiii și fiicele duhovnicești din județul Neamț și aprecierea pentru eforturile împlinite în finalizarea lucrărilor de construcție la Centrul cultural-pastoral:

Particip cu multă dragoste la acest moment de mare înălţime, nu numai de la nivelul mării, dar mai ales ca înălţime sufletească, pe care l-am trăit astăzi aici lângă Ceahlăul bătrân.

Am realizat aici, astăzi, cu rugăciunea noastră, pecetluirea cu Duhul Sfânt a acestei lucrări la care I.P.S. Mitropolit Daniel, cu ai săi colaboratori, a lucrat cu atâta sârguinţă. Bucuria de astăzi şi împlinirea acestui moment la nivel pan-ortodox, la care au participat Bisericile Ortodoxe surori, şi Sanctitatea Sa Partriarhul Ecumenic, care, personal, a aşezat Sfinte moaşte de Sfinţi Evanghelişti, arată credincioşia Bisericii Ortodoxe Române, a dumneavoastră a tuturor, a părinţilor de la mănăstiri, a maicilor şi a credincioşilor faţă de dreapta noastră credinţă ortodoxă. Trebuie să ne mângâie lucrul acesta, iubiţi fraţi şi surori, căci suntem o Biserică vie, aşa cum ne-a arătat Sanctitatea Sa. Din momentele sărbătoririi a 110 ani de autocefalie şi 70 de ani de Patriarhat noi am făcut un moment de binecuvântare a vieţii noastre duhovniceşti din România şi în acelaşi timp şi de înălţime, de a ne ridica la înălţimea ortodoxiei universale. Sunt impresionat de prezenţa credincioşilor, de prezenţa primarilor, de prezenţa Domnului Prefect şi a domnului Preşedinte al Consiliului Judeţean, pentru cinstirea pe care o acordă acestor evenimente. În calitatea mea de răspunzător al Bisericii strămoşeşti şi Preşedinte al Sfântului Sinod, le aduc tuturor binecuvântare şi mulţumire.

Binecuvântăm prezenţa copiilor, prezenţa vârtnicilor şi am gustat pâinea din mâinile dumneavoastră binecuvântate ca din mâna lui Iisus Hristos, colacii pe care ni i-aţi oferit spre binecuvântare şi spre gustare.

Vă felicit din toată inima iubiţi părinţi, slujitori ai altarelor de pe valea Bistriţei şi din alte părţi care v-aţi adunat aici, şi Bunul Dumnezeu să ne ajute ca mai departe să păstrăm credinţa cea adevărată, care vine la inima credincioşilor întotdeauna de la Sfântul şi îndreptătorul Sinod. Nu vă aplecaţi auzul şi mintea spre învăţături deşarte, spre cei care defaimă viaţa noastră duhovnicească, ascultaţi pe preoţii canonici, ascultaţi de sfintele mănăstiri, de duhovnicii noştri, care sunt tot aşa de plini de har şi de adevăr ca şi sfântul duhovnic al lui Ştefan cel Mare, patronul şi ocrotitorul bisericii pe care am sfinţit-o astăzi.

Dumnezeu să ne binecuvinteze pe toţi, să ne ajute ca în continuare să mărturisim împreună cu toţii pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh. Amin.

În numele autorităţilor civile din judeţul Neamţ, reprezentate în acea zi la cel mai înalt nivel, Domnul prefect Alexandru Casapu a adresat înalţilor oaspeţi următorul cuvânt:

Vă rugăm să binecuvântați, Prea Fericite Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, ca din partea autorităților civile să adresăm Prea Fericirii Voastre, Sanctității Voastre Bartolomeu I al Constantinopolului, Patriarh ecumenic, ca și ilustrelor personalități ale Bisericii Ortodoxe, un călduros bun-venit pe meleagurile județului Neamț.

Suntem nespus de bucuroși acum, când pentru aproape o săptămână România devine capitala Ortodoxiei, să primim pe plaiuri moldave nemțene, încărcate de istorie și legendă, hărăzite de Bunul Dumnezeu cu atâtea frumuseți, pe Întâistătătorii Bisericilor autocefale și autonome din întreaga lume.

Este pentru noi românii un eveniment istoric, o mare onoare, o șansă unică, pe care o vedem ca pe un semn de lumină și speranță pe care Bunul Dumnezeu îl trimite Ortodoxiei române și dreptcredincioșilor ei, cum și oamenilor acestor locuri străjuite de Olimpul românilor, la poalele căruia ne aflăm.

Exprimându-ne încă o dată bucuria pentru marea șansă de a vă avea ca oaspeți de seamă, care ați binevoit să fiți alături de dreptcredincioșii români la sărbătorile prilejuite de aniversarea a 110 ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române și a 70 de ani de patriarhat — în anul în care Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a întors cea de a 80-a filă a calendarului vieții sale — mulțumim Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru prilejul ce ni l-a oferit în aceste zile de a avea ca oaspeți în județul Neamț pe Sanctitatea Sa Bartolomeu I și pe ceilalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române din cele patru continente ale globului pământesc și rămânem profund îndatorați Bunului și Atotputernicului Dumnezeu, Căruia îi vom mulțumi neîncetat prin rugăciunea și credința noastră nemuritoare în Sfânta Treime, Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

Fie ca Bunul Dumnezeu să rânduiască a vă reîntâlni pe frumoasele noastre plaiuri binecuvântate, întru slava Bisericilor ortodoxe, a Întâistătătorilor acestora din întreaga lume, sub semnul panortodoxiei.

Așa să ne ajute Bunul și Atotputernicul Dumnezeu!

Agapa frățească a avut loc în moderna sală de festivități a Centrului nou sfințit. Cu acest prilej, s-au rostit cuvinte de mulțumire și de felicitare, s-au acordat distincții.

I.P.S. Mitropolit Daniel a mulțumit încă o dată tuturor celor care au lucrat sau au sprijinit lucrările de construcție, prin eforturile și prin contribuția lor materială. În mod special a fost subliniată râvna și priceperea Părintelui Arhim. Vartolomeu Florea, de la Mănăstirea Sihăstria, care a terminat în timp record lucrările de pictură, făcând din arta sa un dar pentru Centrul cultural-pastoral.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a reliefat importanţa covârşitoare a evenimentelor pe care le trăieşte Biserica noastră în aceste zile, subliniind cu bucurie că prin activitatea desfăşurată la Iaşi, ca mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, prin realizările de până acum, I.P.S. Daniel se arată un vrednic continuator al vrednicilor săi înaintaşi şi alegerea făcută de Sf. Sinod atunci când a fost chemat la înalta slujire arhierească tânărul profesor de teologie Dan-Ilie Ciobotea, a fost fericită şi binecuvântată.

Prea Fericirea Sa, a spus, între altele:

Cine ar fi visat că odată şi odată Durăul de odinioară, foarte prozaic dar foarte duhovnicesc în dimensiunea spirituală, ar fi fost în stare să aducă Ortodoxia universală aici? Iată, în vremurile noastre, ne-a adunat aici această idee a I.P.S. Mitropolit Daniel, care s-a concretizat cu sprijinul mănăstirilor cum am arătat, al Înalt Prea Sfinţiţilor şi Prea Sfinţiţilor Ierarhi, care au simţit o onoare în a ajuta lucrarea aceasta. Este o mare bucurie pentru mine că am văzut această dimensiune pe care n-o cunoşteam la mănăstirile şi clerul nostru, ca să arate atâta forţă, atâta vitalitate, şi astăzi să ne prezentăm în faţa creştinătăţii ca o Ortodoxie cu asemenea înfăptuiri. Aşa înţelegem noi să intrăm în Europa, iubiţii mei! [...].

Sanctitatea Sa, Patriarhul ecumenic Bartolomeu I, a oferit Crucea patriarhală a Bisericii constantinopolitane Părinţilor Arhim. Vartolomeu Florea şi Protos. Teodosie Paraschiv, iar Prea Fericitul Patriarh Teoctist a adăugat P. Cuv. Părinte Teodosie, coordonatorul lucrărilor de construcţie a Centrului, şi Crucea patriarhală a Patriarhiei Române. Aceeaşi distincţie au primit-o şi Dl Alexandru Apostol din Piatra Neamţ şi Dl. Constantin Dominte din Paşcani, binefăcători şi sponsori ai noului aşezământ.

După ce s-au închinat în biserica Mănăstirii Durău, cu hramul "Buna-Vestire" şi au binecuvântat soborul maicilor şi surorilor care vieţuiesc aici sub îndrumarea spirituală a P. Cuv. Maici stareţe Teodora Popoaia, înalţii oaspeţi au plecat spre nordul Moldovei.

Delegaţia panortodoxă a vizitat parohia Boroaia, Mănăstirea Vorona şi parohia Victoria, unde întreaga obşte a satului, în frunte cu părintele paroh, preoţi din împrejurime şi P.C. Prot. de Botoşani, Pr. Lucian Leonte, împreună cu un grup coral alcătuit din elevi ai Seminarului teologic Botoşani, au întâmpinat cu lumânări aprinse şi cu multă dragoste pe fiul acestei aşezări, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, şi pe distinşii oaspeţi.

După cuvântul de bun-venit, în care I.P.S. Mitropolit Daniel sublinia că ridicarea bisericii din satul Victoria, în anii dictaturii comuniste, este dovada rezistenței Bisericii împotriva ideologiei materialiste şi atee, şi constituie făclia renaşterii poporului întru credință, asemenea lumânării de Înviere.

După un cuvânt de omagiu al I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, a luat cuvântul P.F. Patriarh Partenie al III-lea, care a vorbit cu patos despre emoția reîntâlnirii cu locurile natale:

Iubiți frați Patriarhi, Întâistătători ai Bisericilor Ortodoxe surori,

Înalt Prea Sfinți şi Prea Sfinți Părinți, poporul lui Dumnezeu care vă aflați în această seară în biserica din Victoria, bărbaților, femeilor şi copiilor,

şi Dumneavoastră, Prea Fericite Patriarh frate,

Orice om îşi are Betleemul său. Mântuitorul Hristos S-a născut în Betleemul Iudeii. Betleemul Dumneavoastră, Prea Fericirea Voastră, este Victoria.

Locul naşterii noastre este cel mai frumos, cel mai bun şi cel mai veşnic. Este naşterea noastră, este tatăl nostru şi mama noastră, fraţii şi prietenii noştri, drumurile noastre, ulițele satului, şcoala şi primii ani, jocurile noastre, şi orice am face şi orice am deveni în viață acest loc al naşterii îl vom ține minte mai mult decât oricare altul.

Prea Fericite Patriarh frate, acesta este poporul Dumneavoastră, acest popor care s-a născut în acelaşi Betleem cu Dumneavoastră, fraţii Dumneavoastră, şi cei care au plecat din lumea aceasta dar trăiesc în viața de dincolo, fraţii care vor veni după Prea Fericirea Voastră. Cred că Dumnezeu vă iubeşte, pentru că v-a dăruit mulți frați în acest Betleem al Dumneavoastră, iar astăzi v-au întâmpinat mulți dintre ei, aşa cum cred că totdeauna vă primesc cu lumânările aprinse, cu lumina lui Hristos în inimile lor şi cu lumina oamenilor.

Să ne îngăduiți să spunem un cuvânt şi despre noi... În Biserica Dumneavoastră a venit astăzi Patriarhul ecumenic, şi împreună cu el alți patriarhi. Au venit preoți şi diaconi, şi se află împreună cu noi poporul pe care Dumneavoastră îl păstoriți. Şi sunt sigur că iubiți mai mult pe aceşti frați care s-au născut în acelaşi Betleeem cu Dumneavoastră decât pe alții, pentru că aşa este omeneşte.

Am venit şi noi să ne închinăm în Betleemul unui patriarh. Cred că este un dar al lui Dumnezeu. Vă dorim toate darurile cele bune de la Dumnezeu şi mulți ani, şi poporului care arată marea lui dragoste față de persoana Dumneavoastră. Acest popor este lauda Prea Fericirii Voastre.

Dumnezeu să fie cu Dumneavoastră şi cu acest popor!

A urmat apoi cuvântul Patriarhului ecumenic, Bartolomeu I, care a omagiat personalitatea Patriarhului Teoctist al României, care *"prin credinţa sa profundă şi prin viziunea sa foarte largă este un frate de nepreţuit în întreaga Ortodoxie"*.

Răspunzând tuturor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit următorul discurs:

Fraţii mei şi nepoţii mei, fii duhovniceşti ai acestor ţinuturi, iubiţi părinţi, iubiţi studenţi şi elevi seminarişti,

Suntem puşi în seara aceasta cu toţii la un greu examen. Cel mai greu din viaţa pe care am trăit-o până acum, în anii dăruiţi de Bunul Dumnezeu, pentru că alături de noi, în faţa noastră, în această sfântă biserică se află Părinţii Ortodoxiei de pretutindeni, în frunte cu Sanctitatea Sa, Patriarhul Bartolomeu I al Constantinopolului. Este un examen pentru că această zonă care a dat Bisericii înainte de mine vrednicii mult mai înalte, zugrăvite în pictura de aici, păstrează Biserica noastră Ortodoxă.

De aici, în anii copilăriei am plecat în Duminica Tomii a anului 1928 şi de atunci drumul meu a fost pentru Biserică şi în Biserică, slujind neîncetat credincioşii, mănăstirile, fraţii şi surorile, creştinii din ţară şi din străinătate.

Acum, în seara aceasta, ne aflăm ca să închinăm un gând Bisericii noastre strămoşeşti, celor care au trecut pragul acestei vieţi, la 110 ani de când Biserica noastră este autocefală, de sine stătătoare, şi la 70 de ani de patriarhat.

Nu m-am gândit ca din această sărbătoare să se nască un asemenea moment, precum cel din seara aceasta. Sunt copleşit de-a dreptul de cele ce am văzut la întâmpinarea noastră aici, de cele ce am auzit acum cu toţii din gura Părinţilor Ortodoxiei, cinstire care vi se cuvine, în primul rând, Dumneavoastră, credincioşilor. Aşa am spus la Bucureşti, atunci când am tălmăcit însemnătatea sărbătorii din anul acesta, că vrednicia nu este în primul rând a noastră, a slujitorilor, ci ea respectă în modul cel mai fidel voinţa şi gândul credincioşiior Bisericii Ortodoxe Române.

Şi altădată, la sfinţirea bisericii v-am văzut, şi altădată v-am văzut închinându-vă, şi altădată v-am văzut lucrând la această biserică, v-am văzut plângând şi v-am auzit ofurile pentru credinţa noastră strămoşească. De data aceasta mi se pare că am trecut de toate acele momente, pentru că eram toţi cu luminile aprinse, cu lumânările aprinse, şi drept aţi făcut şi bine aţi făcut, pentru că lumina din mâinile Dumneavoastră reprezintă lumina credinţei noastre strămoşeşti.

Ați întâmpinat în seara aceasta pe cei care poartă lumina dreptei credințe în cele patru colțuri ale lumii. Eu vă mulțumesc tuturor, copiilor în primul rând, care sunt și dintre cei din neamul nostru din sat, un neam de familii împovărate, cum am fost și eu la familia mea, și nu pot să trec cu vederea că ceea ce sunt datorez părinților mei, datorez mănăstirii, datorez Bisericii. În aceste clipe Biserica este cu noi, Biserica în întregimea ei este cu noi și aduce mărturia credinței noastre. Lucrul acesta mă înfricoșează adânc fiindcă prezența Sanctității Sale și cuvintele pe care le-au spus Prea Fericitul Patriarh al Alexandriei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor, sunt foarte adânci, sunt greu de cuprins pentru o minte omenească, pentru o persoană care are atâtea de împlinit și atâtea de răspuns în fața lui Dumnezeu și în fața dumneavoastră. Dar curajul meu și credința mea se vor împlini prin dumneavoastră, prin preoți și monahi, prin studenții și elevii care au cântat așa de frumos în seara aceasta, și prin dumneavoastră, credincioșii Bisericii noastre, statornici și buni, devotați și iubitori de Hristos și de semeni.

Vă îmbrățișez pe fiecare în parte, vă prețuiesc din toată inima și vă rog să nu uitați seara aceasta, și în rugăciunile dumneavoastră să vă aduceți întotdeauna aminte de noi, de cei care suntem rânduiți de Dumnezeu ca să răspundem în fața dumneavoastră de păstrarea dreptei credințe.

Să vă iubiți și să vă rugați Bunului Dumnezeu pentru pacea lumii, pentru că în mijlocul nostru se află Prea Fericitul Pavel al Serbiei, un popor și o Biserică martirizată și răstignită acum sub ochii noștri, așa încât avem a ne ruga mult și Biserica aceasta slujește drept loc de închinare, loc de regăsire și întâlnire cu Dumnezeu.

Vă mulțumesc din toată inima, Sanctitatea Voastră și Prea Fericirile Voastre, Vă mulțumesc pentru cuvinte, și mulțumesc Înalt Prea Sfințitului Daniel care a cuprins în programul serbărilor noastre din Moldova și Mănăstirea Vorona și satul Victoria, cele două nașteri ale mele: nașterea după trup, la Tocileni, alături, și nașterea în duh la Mănăstirea Vorona. Dumnezeu să ne ocrotească pe toți, să vă dăruiască sănătate, ca să trăim și să mai ajungem asemenea momente înălțătoare ca și acestea pe care le-am trăit în seara aceasta. Binecuvântarea Domnului cu noi cu toți, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

Seara, târziu, sfinții pelerini au păşit pragul necropolei domneşti de la Putna şi s-au închinat la mormântul lui Ştefan-Voievod cel Mare şi Sfânt. Alături de obştea mănăstirii, condusă de Arhim. Melchisedec Velnic, a fost prezent I.P.S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei şi Rădăuților, care a adresat acest cuvânt de întâmpinare:

Sanctitatea Voastră, Prea Fericiţi Părinţi, Înalt Prea Sfinţiţi şi Prea Sfinţiţi Părinţi, membri ai delegaţiilor, iubiţi credincioşi,

Trăim cu toţii o bucurie deosebită pentru această prezenţă, o binecuvântare de la Dumnezeu. Ne aflăm în necropola domnească a slăvitului Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt, apărătorul creştinătăţii. Biserica ridicată în secolul XV a fost pictată înăuntru şi în afară. Vitregia vremurilor a făcut să dispară acea frumuseţe. Voievozi şi ierarhi s-au străduit să redea bisericii lui Ştefan cel Mare chipul cel dintâi. Chipul mănăstirii Putna este chipul ţării noastre, de strălucire dar şi de durere. Dumnezeu a purtat de grijă ca să ne binecuvinteze cu ierarhi care s-au îngrijit de bunul mers al vieţii mănăstireşti şi parohiale. În perioada de tristă amintire a dictaturii comuniste atee, Dumnezeu ne-a binecuvântat cu un păstor în persoana Prea Fericitului Părinte Patriarh, mitropolit atunci, care a contribuit cu jertfă, răbdare şi mult curaj, la redarea frumuseţii acestui aşezământ, Mănăstirea Putna, şi trebuie să amintim, în primul rând, Casa domnească unde vom sălăşlui peste câteva minute. Dumnezeu ne-a binecuvântat cu un mitropolit în persoana I.P.S. Daniel, un cărturar, un diplomat, un teolog. Mănăstirea Putna are în prezent peste 40 de vieţuitori, însă la această obşte mică se adaugă cei prezenţi. Aceştia pe care îi vedeţi sunt ctitorii mănăstirilor care s-au reconstruit. Deşi târziu, pe vreme de ploaie, nimic nu i-a împiedicat să vină, să vă vadă şi să vă ceară binecuvântare, binecuvântarea patriarhicească şi ecumenică. În numele lor, Vă mulţumim din toată inima cu fiască dragoste!.

Prea Fericite Părinte Patriarh, Înalt Prea Sfinţite Arhiepiscop al acestei Arhiepiscopii, Prea Fericiţi Părinţi, Înalt Prea Sfinţite Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, Prea Cuvioşi Părinţi, iubiţi fii binecuvântaţi în Domnul,

Ne stăpâneşte o emoţie foarte mare astăzi datorită vizitei noastre în această istorică mănăstire Putna, care constituie loc de închinare şi laudă a poporului român binecredincios.

Deşi se află la marginea hotarelor ţării, ea constituie un mare centru istoric. De aceea, muzeul acesteia păstrează odoare de mare preţ, naţionale şi bisericeşti, care atrag privirile tuturor celor care îl vizitează.

Ne aflăm în ţara Dumneavoastră cu prilejul dublei sărbători: a aniversării Bisericii Dumneavoastră şi pentru sărbătorirea împlinirii a 45 de ani de arhipăstorire ai Prea Fericitului Patriarh, Întâistătător al Bisericii României şi frate al nostru Teoctist, pe care încă o dată îl

felicităm cu toată căldura şi îi dorim cu acest prilej ani mulţi şi multă sănătate, spre binele Bisericii şi al acestui popor!

Ne bucurăm pentru că iubita fiică a noastră, Biserica României, a reuşit în timpul care a trecut de la dobândirea autocefaliei, mari progrese, deşi a trecut prin timpuri foarte grele de împotriviri şi condiţii istorice potrivnice. Dorim ca şi în viitor să meargă în pace, în duh creator, şi să urce calea mântuirii care este calea Evangheliei.

Calea aceasta a Evangheliei este într-adevăr strâmtă şi foarte grea, dar pe parcursul ei constatam cu toţii că Domnul nostru Iisus Hristos ridică cea mai mare parte din greutatea sarcinii şi face ca jugul Lui să fie uşor şi sarcina Lui uşoară şi, în cele din urmă, ne dăruieşte biruinţa, pacea şi fericirea.

La această bucurie şi la această pace mai presus de minte şi la fericirea vieţii veşnice, aproape de Dumnezeu, ne cheamă Mântuitorul Iisus Hristos pe noi pe toţi, ca să ne bucură împreună, deoarece El vrea ca toţi oamenii să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină.

De aceea, nu este îngăduit creştinului să-şi limiteze eforturile sale numai pentru propria mântuire. El are datoria ca, din locul în care a fost chemat, să lucreze şi la mântuirea semenilor săi, prin orice mijloc. Şi dacă prin eforturile acestea mintea lui se împrăştie iar sufletul se răneşte, Bunul Dumnezeu va considera toate aceste răni sufleteşti ca pe răni martirice şi pentru dragostea sa, din locul în care se află, îi va arăta multă înţelegere şi multă dragoste, şi le va vindeca. Iar dacă cumva, din întâmplare, încercarea aceasta a creştinului luptător întâmpină şi greşeli, Mântuitorul îi va arăta iertare şi multă îngăduinţă.

Multele ispite şi necazuri care vin din partea miilor de vizitatori ai acestei mănăstiri, toate acestea le putem considera ca o binecuvântare a martiriului pentru Hristos şi a mărturiei pentru Acesta din partea părinţilor care vieţuiesc în această mănăstire. Ei primesc de la Dumnezeu cu recunoştinţă, pentru această mică cruce pe care o poartă în fiecare zi, răsplată mare şi cununa cea din urmă, împreună cu binecuvântarea Mântuitorului Hristos: "Bine slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria domnului tău"(Matei 25, 21).

De aceea, întâlnindu-vă în această seară, Părinţi şi fraţi şi binecredincios popor, vă transmitem cu toată căldura binecuvântarea noastră patriarhală şi toate urările de bine.

Un cuvânt de mângâiere: nu cred că este important că în timpuri foarte grele au fost distruse picturile interioare şi exterioare ale acestei sfinte biserici. Eu cred că vor fi refăcute odată cu trecerea timpului. Cea mai mare podoabă a mănăstirii sunt virtuţile părinţilor care slujesc aici. Dumnezeu să fie cu voi cu toţi!

Seara, membrii delegaţiei panortodoxe şi însoţitorii lor au cinat în Casa domnească de la Putna şi au rămas peste noapte în această mănăstire. În ultima zi de brumar, 31 octombrie, pelerinii au fost însoţiţi de către I.P.S. Arhiepiscop Pimen al Sucevei şi Rădăuţilor la câteva dintre minunatele împliniri în credinţă ale neamului nostru românesc: Sucevița, Voroneț, Moldovița. După ce au vizitat Catedrala arhiepiscopală din Suceava, ocrotită de Sf. Ioan cel Nou, înalţii oaspeţi s-au îndreptat spre aeroportul din Suceava, de unde au plecat, cu un avion special, spre Bucureşti.

Pe parcursul vizitei în Moldova serviciile de traducere din limba română în greacă şi din greacă în română au fost asigurate de Pr. prof. dr. Constantin Coman, de la Facultatea de Teologie Bucureşti, şi de studentul grec Dimitrios Fourlemadis de la Universitatea de Medicină şi Farmacie Iaşi. Jurnalişti, fotoreporteri şi cameramani au fost prezenţi la toate momentele pelerinajului, astfel încât presa scrisă şi audio-vizuală a oglindit cu generozitate acest mare eveniment din istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Moment sărbătoresc şi onoare deosebită pentru Moldova dreptmăritoare de a primi pe reprezentanţii Ortodoxiei universale, vizita Întâistătătorilor unor Biserici Ortodoxe autocefale şi autonome a fost şi un bun prilej de cunoaştere a vieţii parohiilor şi mănăstirilor româneşti, a modului în care un popor blând şi credincios îşi trăieşte în istorie bucuria iubirii de Hristos.

A consemnat
Pr. Nicolae DASCĂLU
Fotoreportaj realizat de Petru ARON

Naşterea Domnului - Timpul mântuirii

PASTORALĂ DE CRĂCIUN - 1995

† *DANIEL*
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

"... Iată acum vreme potrivită, iată acum ziua mântuirii".
(II Corinteni 6, 2)

Sfântul Evanghelist Luca ne spune că după naşterea Pruncului Iisus, un înger le descoperă păstorilor de lângă Betleem adevărata identitate a copilului: *"Şi, iată, îngerul Domnului a stat lângă ei şi slava Domnului a strălucit împrejurul lor, şi ei s-au înfricoşat cu frică mare. Dar îngerul le-a zis: Nu vă temeţi. Căci, iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul; că, în cetatea lui David, vi S-a născut azi Mântuitor, Care este Hristos Domnul"* (Luca 2, 9-11).

Aşadar, motivul înomenirii sau al întrupării Fiului lui Dumnezeu este iubirea nesfârşită a lui Dumnezeu pentru lume, iar scopul ultim al întrupării este mântuirea oamenilor, adică ridicarea lor din păcat şi moarte şi dobândirea vieţii şi a fericirii veşnice. Acest lucru îl spune Hristos Însuşi despre Sine: *"Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică. Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să mântuiască prin El lumea"* (Ioan 3, 16-17).

Înţelegând că rostul venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu este mântuirea lumii, Sfinţii Apostoli şi toţi sfinţii Bisericii au înţeles timpul de la naşterea lui Hristos ca fiind timpul mântuirii, timpul în care istoria cu împărăţiile ei temporare şi trecătoare se întretaie cu Împărăţia cea netrecătoare şi veşnică a lui Hristos şi a Sfintei Treimi.

Prin venirea lui Hristos în lume, împărăţia lui Dumnezeu s-a apropiat de noi, pentru ca noi să ne apropiem de Dumnezeu. Prin faţa umană a Fiului veşnic al lui Dumnezeu devenit Om, Dumnezeu Şi-a întors pentru veşnicie faţa către oameni, pentru ca oamenii să-şi întoarcă veşnic faţa spre Dumnezeu. De aceea, atât începutul predicii Sfântului Ioan Botezătorul, cât şi începutul Evangheliei lui Iisus se referă la împărăţia lui Dumnezeu: *"Pocăiţi-vă* (întoarceţi-vă, schimbaţi-vă) *că s-a apropiat Împărăţia lui Dumnezeu!"* (Matei 3, 2; 5, 3-12; Marcu 1, 14-15).

Timpul mântuirii sau timpul de pregătire pentru a intra în împărăţia iubirii veşnice a lui Dumnezeu este timp de pocăinţă sau înnoire a vieţii, timpul ridicării din păcate şi timpul rodirii întru fapte bune.

În Hristos, timpul cunoaşte adevărata sa plinire, tocmai fiindcă pentru El nu există *"timpul-cădere"* şi timpul pierdut în nerodire, timpul folosit în păcat, ca timp trăit în uitare sau despărţire de Dumnezeu, ci numai timpul autentic în care se împlineşte voia lui Dumnezeu-Tatăl, timpul în care omul creat după chipul lui Dumnezeu se împlineşte pe sine împlinind voia lui Dumnezeu. În Hristos, timpul îşi împlineşte vocaţia sa originară de *"măsură a trecerii"* spre plinătatea vieţii veşnice, de participare la veşnicia iubirii dumnezeieşti. Hristos, ca Dumnezeu şi Om, trăieşte deodată eternitatea şi timpul. În Hristos, viaţa omenească se înalţă, se sfinţeşte şi se îndumnezeieşte, iar timpul se răscumpără, redevine timpul sacru al paradisului de dinainte de căderea în păcat.

Iată de ce, prin Hristos, fiecare clipă devine pentru credincioşi un moment favorabil sau prielnic mântuirii (Ioan 7, 6; II Corinteni 6, 2).

Ortodoxia priveşte cu încredere şi optimism, însă şi cu gravitate, fiecare clipă a vieţii prezente, preţuind-o ca pe un dar divin, al răscumpărării păcatului, ca un posibil *"început bun"*, ca un început de rodire şi valorificare a darurilor primite de la Dumnezeu.

În Biserică, fiecare moment al vieţii nu este doar un nou pas spre moarte, ca în filosofiile existenţialiste secularizate şi nihiliste, ci fiecare moment al înaintării spre moartea fizică poate fi un moment de maturizare spirituală şi de înnoire lăuntrică a sufletului, aşa cum ne spune Sfântul Apostol Pavel: *"... chiar dacă omul nostru cel din afară se trece, cel dinăuntru însă se înnoieşte din zi în zi. [...] Neprivind noi la cele ce se văd, ci la cele ce nu se văd, fiindcă cele ce se văd sunt trecătoare, iar cele ce nu se văd sunt veşnice"* (II Corinteni 4, 16 şi 18). *"De aceea, ne şi străduim ca fie că petrecem în trup, fie că plecăm din el, să fim bineplăcuţi Lui* (Dumnezeu). *Pentru că noi toţi trebuie să ne înfăţişăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, ca să ia fiecare răsplata după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău"* (II Corinteni 5, 9-10).

Ceea ce se săvârşeşte în timp are rezonanţă sau valoare veşnică. De aceea, în ecteniile din slujbele Bisericii noastre cerem necontenit: *"Cealaltă vreme a vieţii noastre în pace şi întru pocăinţă să o petrecem"* sau *"Sfârşit creştinesc vieţii noastre, fără durere, neînfruntat, în pace, şi răspuns bun la înfricoşătoarea judecată a lui Hristos să cerem"*.

O clipă de pocăinţă poate răscumpăra timpul pierdut când se restabileşte comuniunea cu Dumnezeu, sau o clipă poate pierde un timp bun de o viaţă întreagă, când în ea se săvârşeşte, prin păcat, despărţirea de Dumnezeu. În timp ce Iuda Iscarioteanul, unul dintre cei doisprezece ucenici ai lui Iisus, şi-a pierdut mântuirea, prin trădare, tâlharul de pe cruce, prin

pocăinţă, a câştigat într-o clipă împărăţia lui Dumnezeu, căci lui i-a spus Iisus pe Cruce, în ceasul al VI-lea din zi: *"... astăzi vei fi cu Mine în rai"* (Luca 23, 43).

Iată de ce timpul postului, al pocăinţei şi al rugăciunilor intense dinaintea marilor sărbători este timp al răscumpărării, al înnoirii şi al sfinţirii vieţii. În Biserică este prezent în toate zilele Hristos Cel înviat din morţi şi înălţat la cer: *"... iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârşitul veacurilor"* (Matei 28, 20). Astfel, Biserica oferă, transfigurat, timpul de dinainte de cădere, în care omul devine contemporan şi colaborator cu Dumnezeu, la mântuirea sa.

Lucrarea mântuitoare a lui Hristos săvârşită o dată pentru totdeauna într-un timp determinat al prezenţei Sale fizice pe pământ, *"în vremea aceea"* devine prin Biserică, actuală şi accesibilă oamenilor din toate timpurile şi toate locurile.

În Biserică, o lucrare sfântă săvârşită acum şi aici în numele lui Hristos şi în comuniune cu El, se prelungeşte *"pururea şi în vecii vecilor"*.

În Ortodoxie, fiecare an este *"anul mântuirii sau anul Domnului"*, aşa cum ne arată vechile documente şi inscripţii ale ctitorilor. Fiecare zi este zi de pomenire a lucrării lui Dumnezeu întru sfinţii Lui din toate timpurile şi din toate locurile. Astfel CALENDARUL şi SINAXARUL sunt ecranele timpului înveşnicit prin sfinţire. Fiecare ceas este un posibil ceas al mântuirii, dacă omul laudă prin gândurile, cuvintele şi faptele sale pe Hristos, *"Cel ce în toată vremea şi în tot ceasul este lăudat în cer şi pe pământ"*. Cartea CEASLOVUL este în mănăstiri orologiul care ritmează respiraţia sufletului în dorul său după comuniunea veşnică cu Dumnezeu şi sfinţii Lui.

Pentru Ortodoxie, în fiecare an *"Hristos se naşte"* (nu doar S-a născut). *"Fecioara, astăzi, pe Cel mai presus de fiinţă naşte..."*; *"Hristos se naşte, măriţi-L, Hristos din ceruri, întâmpinaţi-L..."* cântăm noi la Sărbătorile Crăciunului.

Iar atunci când ne împărtăşim din Sfânta Euharistie cerem lui Hristos: *"Cinei Tale, celei de taină, ASTĂZI, Fiule al lui Dumnezeu părtaş mă primeşte"*.

În Biserică, timpul ca separaţie între generaţii, între trecut, prezent şi viitor, se transfigurează în comuniune a sfinţilor în iubirea veşnică a lui Dumnezeu, arătată în Hristos şi realizată prin Sfântul Duh.

În sensul acesta, Biserica este, aşa cum spun Sfinţii Părinţi *"anticamera Împărăţiei lui Dumnezeu"* (Sf. Nicolae Cabasila), *"Laboratorul învierii"* (Sf. Maxim Mărturisitorul), *"locul unde se mântuiesc cei condamnaţi la pieire"* (Sf. Efrem Sirul); ea este în istorie icoană şi punte a veşniciei.

Iată de ce Ortodoxia acordă importanţă maximă faptelor săvârşite în timp şi nu ezită să vorbească de *"eternitatea"* lor, ca unele care însoţesc

sufletul nemuritor al subiectului care le-a săvârşit în timp, împodobindu-l în veşnicie cu strălucirea *"slavei celei negrăite"*. Sfântul Antonie cel Mare spunea în această privinţă: *"Şi cei care au trăit cu lucruri puţine şi cei care au vieţuit în slavă şi bogăţie ies din viaţă ca dintr-o ospătărie, neluând nimic din desfătarea şi din bogăţia vieţii, fără numai faptele lor, bune sau rele, săvârşite de ei în viaţa lor. Să ştim că virtuţile noastre sufleteşti ni se fac înaintemergătoare ale bunurilor veşnice, iar păcatele de bună voie, pricini ale muncilor"* (veşnice) (Sfântul Antonie cel Mare, *Învăţătură despre viaţa morală a oamenilor...*, **Filocalia românească**, vol. I, ed. II, p. 18).

De aceea, iubirea manifestată în lume în situaţii concrete faţă de cei flămânzi, bolnavi, goi, săraci, întemniţaţi, rămâne criteriu suprem al evaluării libertăţii noastre în istorie şi al mântuirii noastre veşnice (cf. Matei 25, 34-46).

Cu alte cuvinte, cel ce iubeşte cu adevărat pe Dumnezeu şi pe semenii săi, trăieşte cu adevărat aici şi în veşnicie.

Din acest motiv, sărbătoarea Naşterii Domnului este celebrată şi prin fapte de milostenie şi daruri care se fac nu numai celor dragi, ci şi celor pe care nu-i mai iubeşte nimeni, celor neajutoraţi şi singuri.

Timpul Crăciunului este timpul cel mai intens în care ne aducem aminte de iubirea lui Dumnezeu faţă de oameni şi în care suntem chemaţi şi noi să arătăm iubire şi bunătate în jurul nostru, aşa cum ne îndeamnă o frumoasă colindă:

"Acum te las, fii sănătos
Şi vesel de Crăciun
Dar nu uita când eşti voios
Creştine, să fii bun!"

Anul mântuirii 1995 a fost prilej de mari sărbători pentru Biserica noastră, şi anume trei aniversări: 110 ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, 70 de ani de când Biserica noastră a fost ridicată la rang de Patriarhie, şi 45 de ani de slujire arhierească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Cu acest prilej, au avut loc în toamna trecută momente sfinte şi înălţătoare la Bucureşti, în zilele de 27 şi 28 octombrie, când s-au rugat împreună aproape toţi Patriarhii şi Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe din lume, în prezenţa reprezentanţilor altor Biserici şi organizaţii creştine internaţionale. O mare parte dintre Patriarhii şi Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori au vizitat apoi Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, în zilele de 29-31 octombrie, fiind întâmpinaţi cu multă dragoste şi bucurie de către clerul şi credincioşii noştri la Iaşi, Sihăstria, Neamţ, Durău, Vorona, Victoria-Botoşani, Putna, Voroneţ, Moldoviţa şi Suceava.

În ziua de 30 octombrie anul acesta, a fost sfinţită biserica din clădirea principală a Centrului cultural-pastoral "Sfântul Daniil Sihastrul" de la Mănăstirea Durău, de către Prea Fericiţii Patriarhi Teoctist al României, Bartolomeu al Constantinopolului, Partenie al Alexandriei, Pavel al Serbiei, împreună cu Prea Fericiţii Părinţi Hrisostom, Arhiepiscopul Ciprului, şi Ioan, Arhiepiscopul Finlandei, şi mulţi alţi ierarhi din România şi din alte ţări.

La Centrul de la Mănăstirea Durău vor fi organizate, mai ales vara, conferinţe şi seminarii cu preoţi, monahi, profesori, studenţi, oameni de cultură şi ştiinţă creştini, pentru a înţelege mai bine spiritualitatea creştină ortodoxă, îmbinând studiul cu rugăciunea, şi pentru a cunoaşte problemele la care Biserica noastră trebuie să răspundă azi în activitatea ei pastorală şi misionară acum când lumea trece printr-o criză spirituală şi economică.

Cu adâncă recunoştinţă, aducem mulţumiri consilierilor, arhitecţilor, inginerilor şi muncitorilor de la Centrul eparhial Iaşi, tuturor mănăstirilor, protopopiatelor şi parohiilor din Eparhia noastră, care au răspuns apelului nostru atunci când li s-a cerut să o facă, precum şi altor eparhii şi instituţii, care ne-au ajutat ca să terminăm anul acesta lucrările de la Mănăstirea Durău, astfel ca noul Centru să poată fi sfinţit şi să primească o binecuvântare atât de înaltă.

Tot în anul acesta, Dumnezeu ne-a ajutat ca să organizăm la Iaşi o bibliotecă nouă, care poartă numele marelui teolog român *Dumitru Stăniloae*, bibliotecă pe care a sfinţit-o, la data de 1 iulie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Cu sentimente de mulţumire adusă lui Dumnezeu pentru binecuvântarea Sa şi de recunoştinţă faţă de toţi cei care înţeleg rostul lucrării sfinte şi mântuitoare a Bisericii în lume şi ne ajută, rugăm pe Domnul nostru Iisus Hristos Iubitorul de oameni să ne dăruiască harul Său ca să păstrăm dreapta credinţă şi să cultivăm dragostea creştină, prin cuvinte curate şi fapte bune, în orice timp şi în orice loc, pentru ca fiecare an să devină un an al mântuirii şi un an al Domnului Hristos Care vine la noi.

De Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului şi Anului Nou 1996, Vă adresăm tuturor calde şi părinteşti urări de sănătate şi fericire, pace şi bucurie, întru mulţi şi binecuvântaţi ani!

PASTORALĂ LA NAŞTEREA DOMNULUI - 1995

† *PIMEN*
ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ŞI RĂDĂUŢILOR

"Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viaţă să avem".
(I Ioan 4, 9)

Iubiţi fii duhovniceşti,

Naşterea cu trup a Domnului nostru Iisus Hristos este faţa dragostei nemărginite a lui Dumnezeu faţă de noi oamenii şi întreaga Sa făptură.

Prin păcatul neascultării săvârşit în rai de strămoşii noştri Adam şi Eva, oamenii au slăbit legătura lor sufletească cu Dumnezeu, păcatul fiind o boală aducătoare de moarte (Romani 5, 12).

Naşterea Fiului lui Dumnezeu cu trup din Sfânta Fecioară Maria, prin adumbrirea Sfântului Duh, a fost făgăduită oamenilor îndată după căderea lor în păcat de însuşi Dumnezeu, atunci când a spus diavolului prefăcut în şarpe că Cel Care se va naşte din femeie îi va zdrobi capul (Geneză 3, 15). Această făgăduinţă a naşterii Celui Care va zdrobi capul şarpelui - diavolul, a fost permanent amintită fiecărei generaţii, prin sfinţii proroci, poporului ales, păstrător pe cât a fost cu putinţă a credinţei, religiei curate şi adevărate. "*Iată Fecioara va lua în pântece şi va naşte Fiu şi vor chema numele lui Emanuel*", scrie proorocul Isaia (7, 14).

Lumea păgână, îndepărtată de Dumnezeu, ajunsese la limita sărăciei vieţii sufleteşti. Lumea poporului ales simţea şi ea tot mai mult nevoia de o mai mare apropiere de Dumnezeu. "*Pentru ce Doamne, scrie proorocul Isaia, ne-ai lăsat să rătăcim departe de căile Tale şi ne-ai învârtoşat inimile ca să nu ne temem de Tine?... Pentru ce au păşit cei nelegiuiţi în templul Tău şi vrăjmaşii noştri au călcat în picioare altarul Tău? Am ajuns ca unii peste care Tu de multă vreme nu mai stăpâneşti... Dacă ai rupe cerurile şi Te-ai pogorî munţii s-ar cutremura*" (63, 17-19). Este strigătul lumii, care dorea o mai mare apropiere de Dumnezeu; se plinise măsura aşteptării mântuitoare; era plinirea vremii. Acum "*Dumnezeu a trimis pe Fiul Său.*

născut din femeie - din Sfânta Fecioara Maria - *ca să dobândim înfierea*" (Galateni 4, 4-5), toţi cei care vor crede în El (Ioan 1, 12) şi vor primi Sfânta Taină a Botezului săvârşit în numele Sfintei Treimi (Matei 28, 18; Marcu 16, 16).

Fiul lui Dumnezeu S-a născut cu trup în condiţiile cele mai sărăcăcioase, în ieslea din peştera Betleemului, dar naşterea Lui a fost vestită de îngerii care cântau: "*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, întru oameni bunăvoire*" (Luca 2, 14). Au mers să se închine Pruncului Iisus păstorii dar şi magii, deci oamenii de rând dar şi oamenii de cultură şi cu bunăstare materială, pentru că "*Harul cel mântuitor s-a arătat tuturor oamenilor*" (Tit 2, 11); pentru că orice om este chipul lui Dumnezeu, are îndreptăţire şi este chemat la împărtăşirea cu harul Lui.

Iubiţi credincioşi,

Mântuitorul lumii S-a născut cu trup când lumea, în afară de cea a poporului ales, avea diferite religii, închinându-se făpturilor şi săvârşind păcate din cele mai îngrozitoare. Dumnezeu a venit în trup ca să ierte pe oameni, să le vorbească faţă către faţă, să-i unească în duhul dragostei Lui "*ca toţi să fie una*" (Ioan 17, 21) şi să se închine în acelaşi mod lui Dumnezeu, unul în fiinţă şi întreit în persoane (Coloseni 2, 14; Romani 8, 3; Efeseni 1, 10; 2, 14-16).

Mulţimea religiilor a fost urmarea înstrăinării oamenilor de Dumnezeu; această înstrăinare a dat naştere la cele mai multe şi mai mari păcate, culminând cu cel al homosexualităţii, care şi în trecut a fost aspru pedepsit cu "ploaie de pucioasă şi foc" (Geneză 19, 24).

Dumnezeu luând chip omenesc ne-a dat putinţa şi îndreptăţirea de a zugrăvi chipul Său, icoana Sa, ferindu-ne astfel de idolatrie. Icoana zugrăvită după învăţătura Bisericii - una şi nedespărţită - este ca o fereastră către cer, către Dumnezeu; ca operă de artă, icoana este o mărturie a chipului în care cultura este pusă în slujba închinării lui Dumnezeu; ca obiect bisericesc icoana este un mijloc de sfinţire a noastră, de închinare în duh şi adevăr; icoana este o operă de teologie dar şi o operă de artă şi cultură, de patrimoniu naţional. Păstrarea şi conservarea icoanei sunt îndatoriri ce revin deopotrivă Bisericii şi Statului, de aceea Statul nostru, care este un Stat de drept, are îndatorirea de a restitui Bisericii o parte din proprietăţile sechestrate de comunişti, aceste averi fiind resurse materiale şi financiare necesare lucrărilor de conservare şi restaurare a tuturor valorilor de patrimoniu create şi păstrate de Biserică, ca mărturii ale credinţei şi culturii noastre strămoşeşti.

Iubiţi fii duhovniceşti,

Sărbătoarea Naşterii Domnului este sărbătoarea iubirii lui Dumnezeu faţă de noi oamenii, faţă de întreaga creatură, cum s-a amintit la început. "*Dacă Dumnezeu ne-a iubit pe noi cei care eram morţi, prin greşelile noastre*" (Efeseni 1, 4-5) şi ne-a făcut fii ai Săi (Ioan 1, 12), suntem datori să ne purtăm unii faţă de alţii şi cu toţii faţă de Dumnezeu cu dragoste curată şi nefăţarnică; să lepădăm în Sfânta Taină a Spovedaniei orice păcat care lesne ne împresoară (Evrei 12, 1); "*Să aducem lui Dumnezeu închinare plăcută, cu evlavie şi cu sfială*" (Evrei 12, 28); libertatea să o folosim spre zidirea sufletească a noastră şi a semenilor noştri (I Corinteni 8, 9).

Să ne păstrăm unitatea de credinţă ortodoxă, care înseamnă şi unitatea de neam, cu moşii şi strămoşii noştri. Să ne ferim de cei ce ne propovăduiesc pe Hristos altfel decât ne învaţă Biserica noastră strămoşească; "*aceştia sunt apostoli mincinoşi, lucrători vicleni, care iau chip de apostoli ai lui Hristos [...] al căror sfârşit va fi după faptele lor*" (II Corinteni 11, 13-15). Să facem binele către toţi (Galateni 6, 10); să nu fim părtaşi la faptele cele fără roadă ale întunericului, ci mai degrabă să le osândim pe faţă: că cele ce se fac întru ascuns de ei ruşine este a le şi grăi [...]. Deci luaţi seama cu grijă cum umblaţi nu ca nişte neînţelepţi ci ca cei înţelepţi, răscumpărând vremea că zilele rele sunt. (Efeseni 5, 11; 5, 15-16). Aşadar "*să urmăm cele ale păcii şi cele ale zidirii unuia către altul*" (Romani 14, 19).

Iubiţi credincioşi,

Puneţi la inimă şi urmaţi cu fapta aceste îndemnuri din Sfintele Scripturi pentru ca numele lui Dumnezeu să se slăvească prin noi, fiii Săi.

Să mulţumim lui Dumnezeu pentru toate câte le-am petrecut în anul care se încheie peste câteva zile; să punem început bun, cerând ajutorul lui Dumnezeu pentru toate câte avem de înfăptuit anul ce vine, ca prin toate să bineplăcem lui Dumnezeu.

Odată cu acest cuvânt de creştinească învăţătură şi dreaptă povăţuire în ziua luminatului praznic al Naşterii Domnului, rog pe Bunul Dumnezeu să vă păstreze în dreapta credinţă şi să vă dea bună sporire în toate.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toţi!

Al vostru de tot binele voitor şi către Domnul statornic rugător.

PASTORALĂ LA NAŞTEREA DOMNULUI - 1995

† *EFTIMIE*
EPISCOPUL ROMANULUI ŞI HUŞILOR

"Nu vă temeţi! Iată vă binevestesc bucurie mare, care va fi pentru tot poporul. Că vi S-a născut azi Mântuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David - Betleem".

(Luca 2, 10-11)

Iubiţii mei fii sufleteşti,

De aproape două mii de ani lumea creştină reîmprospătează, cu solemnitate şi bucurie, momentul Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos. Această sărbătoare, cunosctă la poporul nostru şi cu numele de "Crăciun", nu este doar o simplă aducere aminte, ci prin ea se reactualizează momentul, făcându-l prezent pentru noi, ca şi celor din ţinutul Betleemului - din vremea aceea. Proporţia reactualizării este de nedescris, ea cuprinzând toate laturile lumii. Este astăzi bucuria care entuziasmează, care întraripează la o trăire care să realizeze o schimbare totală a unui trecut împovărat de imperfecţiune şi păcat, într-un prezent activ şi împlinitor al îndemnului dumnezeiesc: "*Fiţi desăvârşiţi!*" (Matei 5, 48), trăind şi purtându-ne numai în chip vrednic de Evanghelia lui Hristos (Filipeni 1, 27).

Postul Naşterii Domnului a fost o lucrare de ofensivă împotriva păcatului şi o pregătire pentru îndeplinirea îndatoririlor noastre creştineşti cu rugăciune, cu mărturisirea păcatelor, cu îmbogăţirea dragostei frăţeşti care are atâtea forme de manifestare binecunoscute. Sărbătoarea Naşterii Domnului este sărbătoarea unirii pământului cu cerul, a împăcării făpturii cu Făcătorul ei, al bunei-înţelegeri între oameni, al păcii între popoare, "*a păcii care covârşeşte orice minte*" (Filipeni 4, 7).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Nimic nu este mai necesar în veacul nostru - rece şi inuman - decât de viaţă fierbinte creştinească, transmiţătoare nu numai de cunoştinţe ci de fapte şi de însăşi experienţa credinţei. Când rostim "*eu cred*" înseamnă că arătăm tot ce avem în fiinţa noastră din Evanghelia Mântuitorului nostru

Iisus Hristos, Care ne îndeamnă la a ne identifica cu El, Cel născut în ieslea săracăcioasă a Betleemului. Creştinismul este o religiune a trăirii în duhul Cuvântului Care S-a întrupat, a pătimit, a murit, a înviat şi S-a înălţat la cer; toate acestea atestă şi asigură dinamismul creştin.

Nu este veste bună decât cea care ne oferă cunoaşterea lucrurilor cereşti şi nesfârşite, cu eliberarea de păcat şi de moarte, asigurând nemurirea. Toate acestea ni le-a adus Domnul Hristos şi ne-au fost înscrise în Sfânta Evanghelie de sfinţii Săi ucenici şi apostoli pe care au numit-o: *Evanghelia Împărăţiei* (Matei 4, 23); *a harului* (Fapte 20, 24); *a mântuirii* (Efeseni 1, 13); *a păcii* (Romani 10, 15); *a măririi fericitului Dumnezeu* (1 Timotei 1, 11).

Câtă tristeţe şi nelinişte provoacă o veste rea ştim din experienţa de fiecare zi. Praznicul de astăzi a adus încă mai dinainte omenirii *"vestea cea bună"* cu îndemnul: *"Nu te teme"*; *"Nu vă temeţi!"*. Arhanghelul Gavriil, în Nazaretul Galileii, vestind Sfintei Fecioare Maria naşterea unui fiu, iar ea fiind mişcată de acest mesaj, a fost întărită cu îndemnul: *"Nu te teme Maria căci ai aflat har la Dumnezeu. Şi iată vei zămisli în sânul tău şi vei naşte fiu şi vei chema numele lui IISUS!"* (Luca 1, 30-31). Nu peste multă vreme dreptul Iosif, ocrotitorul Sfintei Fecioare, când a vrut s-o părăsească, lipsind-o de protecţie, îngerul Domnului i s-a arătat şi i-a dat îndemnul: *"Iosife, fiul lui David, nu teme a lua pe Maria pentru că ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt"* (Matei 1, 20). Şi iată că în marginea Betleemului, în noaptea Sfântă a Naşterii Domnului, păstorilor care păzeau turmele în câmp, fiind învăluiţi în lumină şi înfricoşându-se, îngerul le-a zis: *"Nu vă temeţi!"* Iată vă binevestesc bucurie mare..., vi s-a născut azi Mântuitor, care este Hristos Domnul şi semnul vă este acesta: *"Veţi găsi un prunc înfăşat culcat în iesle"* (Luca 2, 9-12).

Tot ce a fost înainte şi în timpul naşterii Domnului ne arată marea dragoste a lui Dumnezeu cu întărirea ca să nu ne temem, ci să fim plini de credinţă şi, împreună cu magii: *"Gaşpar, Melhior şi Baltazar"* să ne închinăm Domnului, să deschidem vistieriile inimilor noastre şi să oferim daruri: aur, tămâie şi smirnă, care, după Sfântul Ioan Gură de Aur, să fie: credinţa, ascultarea şi dragostea.

Prea iubiţii mei,

În anul pe care îl vom încheia în curând am avut bucurii care s-au revărsat asupra noastră din deplin, cu darul lui Dumnezeu, ca şi asupra eparhiei noastre, asupra Bisericii noastre Ortodoxe Române şi a întregii ţări. Pentru Eparhia noastră a fost la 29 iunie, când la Huşi s-au sărbătorit 500 de ani de existenţă documentară a "târgului" şi 400 de ani de la înfiinţarea Episcopiei cu acelaşi nume. Momentul a fost cinstit după cuviinţă şi a fost

binecuvântat prin prezenţa mai multor ierarhi în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist al României, cu Înalt Prea Sfinţitul Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, fiind prezenţi şi reprezentanţii mai multor foruri de cultură şi administraţie locală şi de Stat.

Luna octombrie a anului acesta a fost pentru Biserica Ortodoxă Română încununată de o excepţională bucurie la sărbătorirea împlinirii a 110 ani de la primirea Autocefaliei şi 70 de ani de patriarhat. La o lună de la vremea când, în insula Patmos din Grecia, unde ucenicul iubit al Mântuitorului, Sfântul Evanghelist Ioan a scris Apocalipsa, acum 1900 de ani, s-au întrunit reprezentanţii tuturor bisericilor ortodoxe locale în frunte cu Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarh al Constantinopolului, toţi s-au regăsit la Bucureşti în şedinţă solemnă, marcată de sublinieri care definesc identitatea noastră ca Biserică şi ca popor. Câteva din aceste sublinieri vi le împărtăşesc, ca bucuria noastră, a tuturor să fie deplină. S-a spus: Biserica Ortodoxă este *"mama duhovnicească a poporului român"*; România a fost pentru toţi, indiferent de credinţă şi naţionalitate, *"o casă adevărată"*; românii din diaspora la Biserica lor Ortodoxă Română *"se simt ca acasă"*; Ortodoxia mondială ar fi vitregită fără lucrarea Bisericii Ortodoxe Române etc. Fraţii noştri români de peste Prut au subliniat atenţia cu care au fost îmbrăţişaţi de Patriarhia Română care *"n-a fost indiferentă de ei şi i-a ajutat cu ce a avut"*.

Aceste două sărbătoriri ale Sfintei noastre Biserici nu au fost numai sărbătoriri ale ei ci şi ale naţiunii române. Taina poporului român constă în aceea - aşa cum s-a remarcat de către unii vorbitori - că spiritul este legat de Răsăritul Ortodox şi bizantin, iar sub aspectul limbii, culturii şi civilizaţiei este legat de Apus. Încă de la formarea poporului român ne-am aflat în această binecuvântată stare. Aşa ne explicăm cum, la Crăciun, colindele vestesc şi arată cele despre Naşterea Domnului, iar la Anul Nou "Pluguşorul" ne vorbeşte de Traian.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Tot ce s-a realizat în anii de după Decembrie 1989, ne îndeamnă să nu ne temem de ce se va întâmpla. Se vorbeşte mult de "Sfârşitul lumii", se manifestă lucrări potrivnice adevăratei credinţe, s-au înmulţi formaţiunile eretice, ateiste, satanice. Ele trebuie să fie ca să se împlinească spusele Mântuitorului dar ziua şi ceasul când El va veni nimeni nu o ştie. Poruncă avem *"Privegheaţi şi vă rugaţi"* că *"nu ştiţi ziua, nici ceasul când vine Fiul Omului"* (Matei 25, 13). Acest cuvânt dumnezeiesc ne îndeamnă la sporită vigilenţă şi la înarmarea cu toate armele *"lui Dumnezeu"*, ca să putem ţine piept *"împotriva uneltirilor diavolului"* (Efeseni 6, 11).

În numele Domnului nostru Iisus Hristos şi Smerenia noastră vă îndeamnă:

"*Nu vă temeţi*!" Bucuraţi-vă de Naşterea Domnului, fapt recunoscut de întreaga omenire, care-şi calculează anii de la acest moment al Naşterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

"*Nu vă temeţi*!" Bucuraţi-vă şi păziţi credinţa ortodoxă cu sfinţenie şi sporiţi din zi în zi cu ce este bineplăcut lui Dumnezeu.

"*Nu vă temeţi*!" căci imnul îngerilor "Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace" ne îndeamnă la acest lucru.

"*Nu vă temeţi*!" căci avem pe Prea Sfânta noastră de Dumnezeu Născătoarea şi pururea Fecioara Maria - apărătoarea, ajutătoarea, rugătoarea şi ocrotitoarea noastră.

Mesajul nostru este: credeţi şi împliniţi cele câte Domnul ni le porunceşte prin Evanghelie, în Biserica Sa, prin slujitorii Lui. *"Purtaţi-vă, în petrecerea voastră în lume, numai în chip vrednic de Evanghelia lui Hristos"* (Filipeni 1, 27). *"Staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile Bisericii"* (II Tesaloniceni 2, 15).

La acest sfârşit de an: *"Privegheaţi, fiţi statornici în credinţă, îmbărbătaţi-vă, întăriţi-vă"* (I Corinteni 16, 13) ca intrând în anul care vine, 1996, să lucrăm şi mai bine şi cu mai mult folos spre binele tuturor.

Pentru toată lucrarea duhovnicească din acest an ca şi pentru anul care vine ne rugăm şi dorim să creştem în harul şi cunoştinţa Domnului Iisus Hristos. *"A Lui este mărirea, acum şi în ziua veacului! Amin!"* (II Petru 3, 8).

Îmbrăţişându-vă cu părintească dragoste, mă rog să se coboare peste noi toţi *"darul Domnul nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfântului Duh"* (I Corinteni 13, 13).

Al vostru Părinte duhovnicesc, de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător.

CUNOAŞTEREA LUI DUMNEZEU ÎN ÎNVĂŢĂTURA ŞI TRĂIREA FILOCALICĂ

Pr. asist. *Ioan-Cristinel Teşu*

Pentru spiritualitatea răsăriteană, problema cunoaşterii lui Dumnezeu este una presantă, existenţială, de gradul şi intensitatea ei depinzând, pe de o parte, amploarea eforturilor ascetice ale credinciosului, iar pe de altă parte, dobândirea mântuirii, căci înaintarea în cunoaşterea lui Dumnezeu, realizată printr-o lucrare ascetică tot mai accentuată, este totodată un progres duhovnicesc. Starea lor culminantă este cunoaşterea experimentală sau cunoaşterea-unire.

Cunoaşterea lui Dumnezeu sau teognosia constituie, pentru spiritualitatea ortodoxă, scopul fundamental al vieţii. Însă, specific spiritualităţii răsăritene este cadrul în care vorbeşte despre această cunoaştere. Pentru Răsăritul ortodox, ea nu este un simplu act sau o lucrare obişnuită de cunoaştere, ca a oricărei realităţi, ci este legată de efortul ascetic al credinciosului şi depinde direct de iubirea de Dumnezeu.

Între iubirea lui Dumnezeu faţă de lume - opera iubirii Sale - manifestată în afara Sfintei Treimi, iubirea credinciosului faţă de Părintele său ceresc şi cunoaşterea lui Dumnezeu, există o strânsă legătură.

Cunoaşterea lui Dumnezeu, în vederea unirii cu El, aşa cum o demonstrează experienţa umană, în general şi viaţa creştină, în special, este experiată ca iubire, ori nu putem iubi cu adevărat decât pe cine cunoaştem cu adevărat. În acelaşi mod, nu putem cunoaşte cu adevărat decât pe cei pe care îi iubim pentru că demersului nostru cognitiv trebuie să-i răspundă o descoperire sau o autorevelare din partea persoanei iubite şi cunoscute prin iubire. Explorarea universului spiritual al aproapelui nostru nu este posibilă decât printr-o "bunăvoire", printr-un act de deschidere, de comunicare şi comuniune voluntară a acestuia. Cunoaşterea semenului nu se poate realiza printr-un act de forţă sau de agresiune spirituală, ci în cadrul duhovnicesc pe care îl creează iubirea interumană. Lipsa iubirii, ca premiză a comuniunii dintre oameni, dă cunoaşterii un caracter exterior, limitat.

Cunoaşterea lui Dumnezeu, pentru credinţa şi evlavia ortodoxă, nu este o problemă de speculaţie teologică, ci de viaţă creştină, o problemă de

asceză şi nu de teorie, de lucrare şi nu de speculaţie; ea implică deschidere şi dialog, întâlnire şi unire cu El, în spaţiul chenotic al iubirii. Problema cunoaşterii lui Dumnezeu nu este, deci, una de gnoză, ci de trăire, de spiritualitate. A cunoaşte pe Dumnezeu înseamnă, pe treptele cele mai înalte ale teologiei, a sesiza, a experia prezenţa Sa, înseamnă a te întâlni şi uni cu El, a-L iubi şi a I te dărui integral Lui.

De aceea, spiritualitatea ortodoxă nu vorbeşte despre cunoaştere ca de un simplu act cognitiv, izolat, ci de o cunoaştere experimentală, pe care o leagă permanent de trăire şi o identifică, pe treptele ei superioare, cu unirea cu Dumnezeu în lumină şi iubire.

Arătând caracterul paradigmatic al cunoaşterii divine, Sfântul Grigorie Palama exprimă foarte clar această legătură intrinsecă între gnoză şi evlavie, între cunoaştere şi trăire, între înţelegere şi iubire. "... Dumnezeu - spune Sfântul Grigorie Palama - iubeşte, cunoaşte şi poate împlini tot ce e de folos fiecărei dintre făpturi. Dacă ar cunoaşte numai, dar nu ar şi iubi, poate n-ar împlini, ci ar lăsa nedesăvârşit ceea ce a cunoscut ca bine. Iar dacă, iubind, nu ar cunoaşte sau nu ar împlini, poate că chiar fără să vrea El, ceea ce iubeşte şi cunoaşte, ar rămânea neîmplinit. Dar fiindcă şi iubeşte şi cunoaşte şi poate împlini ceea ce ne este de folos, ceea ce ne vine de la El, chiar fără voia noastră, ne vine spre folosul nostru"[1]. Acesta este raportul dintre cunoaşterea, iubirea şi voinţa divină, un raport de deplină continuitate, spre care tinde şi iubirea umană[2].

Dinamismul vieţii religioase creştine îl constituie tensiunea dintre uman şi divin, dialogul cunoscător şi iubitor dintre cele două realităţi.

Premiza fundamentală asupra căreia insistă spiritualitatea răsăriteană în problema teognosiei o constituie, pe de o parte caracterul personal al acestei legături, iar pe de altă parte, structura iconică a fiinţei umane.

Între Dumnezeu şi om există un act de comuniune reciprocă, bazat pe o compatibilitate şi complementaritate ontologică. Dumnezeu-Iubire se descoperă pe Sine, împărtăşind creaturilor Sale reflecţii ale iubirii Sale intratrinitare. La rândul său, omul are nevoie de această iubire pentru a exista şi a-şi împlini vocaţia sa, de a se odihni în oceanul sau abisul (adâncul) iubirii divine desăvârşite.

---

[1] **Tomul aghioritic. Ale Sfântului Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului, 150 de capete despre cunoştinţa naturală, despre cunoaşterea lui Dumnezeu, despre viaţa morală şi despre făptuire, în Filocalia sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi.** Traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Volumul VII, EIBMBOR, Bucureşti, 1977, p. 456-457.

[2] Vezi Preot Dumitru Stăniloae, **Iubirea creştină**, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1993.

În calitate de creatură şi chip al lui Dumnezeu, omul poartă în sine un dor divin, este însufleţit de "pasiunea divinului"[3]. Toate actele sale şi de fapt întreaga sa viaţă este o încercare de a da "răspuns bun" la dialogul dragostei, iniţiat de Dumnezeu, spre mântuirea noastră.

Dar, întrucât Dumnezeu este desăvârşit, infinit, şi cunoaşterea Lui este infinită. "Cunoaşterea lui Dumnezeu nu are limite fiindcă El este existenţa personală absolută şi de aceea drumul spre cunoaşterea lui Dumnezeu este infinit"[4].

Sfântul Maxim Mărturisitorul, în scrierea sa **Ambigua**, surprinde într-o formulare de o profunzime şi frumuseţe artistică deosebită ideea acestui urcuş neîncetat, infinit. Dezvoltând ideea Psalmului 41,9: "Adânc pe adânc cheamă în glasul căderilor apelor Tale", el sintetizează învăţătura despre acest dor natural al omului de Dumnezeu. Omul - spune Sfântul Maxim - aşteaptă ca Dumnezeu, Acest ocean şi adânc de sensuri şi înţelesuri, să-i dăruiască zvonul căderilor de apă, dar nu căderile însele. Mintea curăţită şi înălţată invocă "adâncul cu adevărat de nestrăbătut prin cunoaştere, ca să-i dăruiască zvonul căderilor Sale de apă, dar nu căderile însele; care să-i facă cunoscute modurile şi raţiunile providenţei dumnezeieşti referitoare la toate cele ce sunt"[5].

Un alt scriitor filocalic, Sfântul Simeon Noul Teolog exprimă astfel acest caracter paradigmatic al cunoaşterii lui Dumnezeu: "... deşi nu văd decât o picătură din adâncul fără fund/ Dar în picătură, se arată toată apa/ în calitatea şi cantitatea/... Aşa văd şi îmbrăţişez în puţin, întregul"[6].

Căutarea lui Dumnezeu este implicată în dinamismul fiinţei umane către desăvârşire. "Puterile de căutare şi cercetare a lucrurilor dumnezeieşti -spune Sfântul Maxim Mărturisitorul - sunt sădite în firea oamenilor, fiinţial, de către Făcător, prin însăşi aducerea ei la existenţă"[7]. Acelaşi sfânt ne

---

[3] Idem, **Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama, cu patru tratate traduse**, Ediţia a doua, cu o prefaţă revăzută de autor, Editura Scripta, Bucureşti, 1993, p. 199.

[4] Magistrand Dumitru Radu, **Structura actului religios după doctrina ortodoxă**, în "Studii Teologice", VI (1954), nr. 3-4, p. 133.

[5] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe şi adânci înţelesuri din sfinţii Dionisie Areopagitul şi Grigorie Teologul**. Traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, Bucureşti, 1983, p. 346.

[6] Sfântul Simeon Noul Teolog, **Imnele iubirii dumnezeieşti**, la Preot Prof. Acad. Dr. Dumitru Stăniloae, **Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă**, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, p. 362.

[7] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Răspunsuri către Talasie, în Filocalia...**, volumul 3. Traducere, introducere şi note de preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae. Membru al Academiei Române, ediţia a II-a, Editura Harisma, Bucureşti, 1994, p. 317.

spune că "bine este să ne îndeletnicim pururea cu Dumnezeu şi să-L căutăm pe El, precum ni s-a poruncit. Chiar dacă în viaţa de faţă nu putem ajunge, prin această căutare, la capătul adâncului lui Dumnezeu, poate totuşi, apropiindu-ne câte puţin de acest adânc, ajungem să contemplăm lucruri tot mai sfinte din cele sfinte şi tot mai duhovniceşti din cele duhovniceşti"[8].

Posibilitatea de a tinde din fire spre Dumnezeu şi de a recepta apelul Lui de chemare la comuniune, prin dragoste, omul o are, deci, în însăşi fiinţa sa, ca un dat ontologic, întrucât el este creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu (Fac. 1,26)[9]. Mişcarea firească a minţii se îndreaptă către oceanul înţelesurilor divine. Calist Catafygiotul, autor filocalic din secolul al XIV-lea, spune că "mişcarea minţii are nevoie de un obiect nesfârşit şi nehotărnicit, spre care să se mişte potrivit cu raţiunea şi cu firea ei. Dar nesfârşit şi nehotărnicit cu adevărat nu este nimic, afară de Dumnezeu, Care este Unul prin fire şi în înţelesul propriu. Deci mintea trebuie să se întindă spre Unul cel nesfârşit şi propriu-zis, adică spre Dumnezeu şi spre El trebuie să caute să se mişte. Căci aceasta ţine de firea ei"[10].

Mintea omului este un adânc ce caută adâncul dumnezeiesc, ce caută să se scufunde în infinitatea înţelesurilor divine, singura în care îşi poate afla împlinirea cu adevărat. Ea însăşi este un abis prin voinţă, deşi are caracter mărginit. Curăţirea de patimi şi păcate, de înţelesurile pătimaşe, o lărgesc, îi extind capacitatea de înţelegere a sensurilor divine. Dar, chiar şi pe treptele finale de curăţire, chiar şi în starea de nepătimire, ea dobândeşte o cunoaştere limitată a adevărurilor divine. Ea tinde, dar nu ajunge niciodată să epuizeze adâncul sau abisul divin; pe acesta nici nu îl poate măcar cunoaşte şi intui deplin. Ceea ce i se descoperă omului este doar ecoul, zvonul căderilor Lui de apă, adică lucrările Sale iubitoare faţă de lume şi faţă de el.

Această căutare a lui Dumnezeu de către credincios este infinită. Sfinţii Părinţi au insistat în chip deosebit asupra acestei idei. Sfântul Grigorie de Nyssa a introdus în spiritualitatea creştină concepţia despre permanenta "tindere înainte" sau "epectaza", iar Sfântului Maxim Mărturisitorul, în cadrul învăţăturii sale despre îndumnezeirea omului, acordă un loc central

---

[8] **Idem, Capete teologice (gnostice). Suta a doua**, în **Filocalia...**, volumul 2. Traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae. Membru al Academiei Române, ediţia a II-a, Editura Harisma, Bucureşti, 1993, p. 186.

[9] Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, **Trăirea creştină**, în "Îndrumător bisericesc, misionar şi patriotic", nr. 4, Ed. Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, Rîmnicu Vîlcea, 1987, p. 35.

[10] Calist Catafygiotul, **Despre unirea dumnezeiască şi viaţa contemplativă**, în **Filocalia...**, volumul VIII. Traducere, introduceri şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, Bucureşti, 1979, p. 400.

ideii urcuşului infinit al omului spre Dumnezeu. Mai târziu, în scrierile filocalice vom întâlni explicat paradoxul acestui proces duhovnicesc de înaintare infinită în misterul divin, prin ideea despre "mişcarea stabilă" şi "stabilitatea mobilă", împrumutată tot de la Sfântul Grigorie de Nyssa.

Căutarea creştină a lui Dumnezeu are un caracter paradoxal: cu cât înaintăm mai mult în această căutare, prin practicarea virtuţilor, cu atât conştientizăm mai mult infinitul divin şi imposibilitatea umană de a-L atinge. Cu cât aflăm mai mult despre Dumnezeu, cu atât ne dăm seama cât de puţin cunoaştem pe Dumnezeu, astfel încât tema acestui urcuş infinit devine, de fapt, în literatura creştină, "figura preferabilă a părinţilor pentru a exprima experienţa inaccesibilităţii naturii divine"[11].

Aşadar, dorinţa omului de cunoaştere a lui Dumnezeu, de a-şi cunoaşte Creatorul şi Purtătorul său de grijă, exprimă tensiunea dintre uman şi divin, exprimă dorul natural al omului de absolut, dorul de împlinire într-o ordine spirituală superioară, calea realizării acestuia fiind cea a contemplaţiei suprafireşti.

FIINŢA ŞI LUCRĂRILE LUI DUMNEZEU

Premiza cunoaşterii lui Dumnezeu o constituie actul de revelare iubitoare din partea Sa sau chenoza Sa revelaţională voluntară[12]. Acest act de autorevelare, de descoperire de bunăvoie din partea lui Dumnezeu este subliniat şi de Sfântul Simeon Noul Teolog, care spune că "pe cât voieşte Dumnezeu să se facă cunoscut de noi, pe atâta Se şi descoperă. Şi, pe cât Se descoperă, pe atâta e văzut şi cunoscut de cei vrednici. Dar nu e cu putinţă să pătimească cineva şi să vadă aşa ceva, dacă nu s-a unit mai întâi cu Preasfântul Duh, după ce a dobândit prin dureri şi sudori o inimă smerită, curată, simplă şi zdrobită"[13].

La baza teologiei şi spiritualităţii ortodoxe în privinţa cunoaşterii lui Dumnezeu, a gnoseologiei ortodoxe, stă distincţia dintre fiinţa şi lucrările lui Dumnezeu sau, în limbaj dionisian, distincţia dintre "uniri" - *ἑνώσεις* - şi "distincţii" - *διακρίσεις*.

---

[11] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, **Spiritualitatea ortodoxă. Ascetica şi mistica** EIBMBOR, Bucureşti, 1992, p. 192.

[12] Idem, **Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Ioan Gură de Aur**, în "Ortodoxia", IX (1957), nr. 4, p. 562.

[13] Sfântul Simeon Noul Teolog, **Cele 225 de capete teologice şi practice**, în **Filocalia...**, volumul VI, EIBMBOR, Bucureşti, 1977, p. 67.

Dumnezeu este, pentru mintea noastră, "realitatea cea mai paradoxală"[14], de aceea, paradoxul constituie calea cea mai potrivită de exprimare a tainei Dumnezeului Celui viu.

Părinţii filocalici, ca de altfel întreaga spiritualitate ortodoxă, exprimă, în baza acestei distincţii generale, pe de o parte incognoscibilitatea fiinţei divine, iar pe de altă parte, posibilitatea de cunoaştere a lucrărilor Sale.

În fiinţa Sa, Dumnezeu este incognoscibil, insondabil, inefabil. Ceea ce ajunge până la noi şi cunoaştem, nu este fiinţa Sa, pe care, potrivit lui Dionisie Areopagitul nu o cunosc nici măcar ierarhiile cereşti[15], ci "bunăvoirile", "trimiterile", "lucrările", "energiile" Sale, "purcederile", "puterile" sau "manifestările" Sale. "Din oceanul de iubire şi de lumină al lui Dumnezeu, curg valuri de iubire şi raze de lumină noi"[16], sub forma lucrărilor Sale.

Dionisie, vorbind despre supraesenţialitatea necunoscută a lui Dumnezeu, mai presus de cuvânt, de minte şi de fiinţă, arată incognoscibilitatea ei absolută, căci "infinitatea cea mai presus de esenţă depăşeşte esenţele; şi unitatea cea mai presus de minte depăşeşte minţile; iar Cel Unul, care este mai presus de înţelegere, depăşeşte orice pricepere a minţii, şi binele cel mai presus de cuvânt nu poate fi exprimat prin nici un fel de cuvânt, fiind unitate unificatoare a oricărei unităţi, esenţa mai presus de esenţă şi minte mai presus de minte şi de cuvânt, ce nu poate fi grăit (exprimat); cuvânt ce scapă oricărei putinţi de exprimare; înţelegere neînţeleasă şi numire negrăită, existând cum nimic din cele ce sunt nu poate exista"[17].

Conform acestei distincţii, Dumnezeu este, în acelaşi timp, transcendent şi imanent. Este incognoscibil în fiinţa Sa, pe care Dionisie a numit-o "supraesenţă", dar este şi cognoscibil, apropiabil, prin lucrările Sale.

Sfântul Maxim Mărturisitorul, numindu-L pe Dumnezeu "entitate de viaţă făcătoare şi suprafiinţială"[18], "entitate făcătoare a toată fiinţa"[19], mai

---

[14] Pr. Prof. D. Stăniloae, art. cit., p. 556.

[15] Dionisie pseudo Areopagitul, Despre numele divine, traducere de Cicerone Iordăchescu şi Teofil Simenschy. Postfaţă de Ştefan Afloroaiei, Editura Institutul European, Iaşi, 1993, p. 50.

[16] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Dumnezeu este lumină, în "Ortodoxia", XXVI (1974), nr. 1, p. 76.

[17] Dionisie pseudo Areopagitul, op. cit., p. 46.

[18] Sfântul Maxim Mărturisitorul, Capete teologice (gnostice). Suta întâia, în Filocalia..., volumul 2, p. 151.

[19] Ibidem.

presus chiar decât existenţa[20], "de infinite ori infinit deasupra tuturor lucrurilor (a celor ce sunt), atât a celor care participă, cât şi a celor participate"[21], spune că fiinţa divină îşi păstrează chiar în arătare ascunsul, în cuvânt negrăitul şi în faţa minţii necunoştibilitatea în sens de depăşire, în coborârea la fiinţă (în substanţializare) suprafiinţialitatea[22].

De Dumnezeu, potrivit Sfântului Maxim, firea raţională şi mintală se împărtăşeşte "prin însuşi faptul că există şi prin capacitatea de a fi fericită, ca şi prin harul de a se dărui"[23].

Sfântul Grigorie Palama, teologul prin excelenţă al cunoaşterii lui Dumnezeu, cel care a sintetizat şi a dat o expresie clară, definitivă, gnoseologiei creştine răsăritene, arată că Dumnezeu este mai presus de orice teologie pozitivă şi negativă, de orice cunoaştere şi necunoaştere; este cu totul mai presus de orice nume. Însăşi împărtăşirea de Dumnezeu, ţinta vieţii creştine, nu înseamnă unirea cu fiinţa lui Dumnezeu, ci este, pentru Sfântul Grigorie, denumirea unei lucrări dumnezeieşti, lucrarea prin care Dumnezeu ne înalţă la tainele cele negrăite[24].

Aşadar, într-o privinţă, Dumnezeu şi cele dumnezeieşti pot fi cunoscute; în altă privinţă, nu pot fi cunoscute. Poate fi cunoscut prin cele din jurul Lui; dar nu poate fi cunoscut în ceea ce este El Însuşi[25]. Cu privire la fiinţa divină este posibilă o singură cunoaştere adevărată: faptul de a nu fi cunoscută[26].

Ceea ce putem noi cunoaşte nu este, deci, fiinţa, ci lucrările divine creatoare şi providenţiatoare. În cunoaşterea aceasta, omul poate progresa pe măsura împlinii poruncilor, a eliberării de patimi şi a dobândirii virtuţilor, cunoaşterea şi virtutea fiind cele ce duc la asemănarea cu Dumnezeu.

Dincolo de distincţia dintre fiinţa şi razele de iubire ale lui Dumnezeu, ceea ce subliniază însă în mod constant spiritualitatea ortodoxă este caracterul de taină, apofatic al dumnezeirii. Taina sau misterul divinităţii nu poate fi epuizat niciodată.

Dumnezeu rămâne mereu, oricât am progresa în cunoaşterea despre El, un "Dincolo", nu în sensul panteist, al depărtării Sale de lumea Lui, ci un "Dincolo" iubitor, "o altă iubire", care ne cheamă mereu să progresăm şi

---

[20] Ibidem.

[21] **Ibidem**, p. 163.

[22] Idem, **Ambigua...**, p. 56.

[23] **Idem, Capete despre dragoste. Suta a treia...**, p. 106.

[24] **Tomul aghioritic. Ale Sfântului Grigorie Palama...**, p. 476.

[25] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Capete despre dragoste. Suta a patra...**, p. 125.

[26] **Idem, Ambigua...**, p. 206.

mai mult şi să urcăm tot mai deplin în iubirea şi unirea cu El. E un "Dincolo", în mod paradoxal în adâncul nostru de taină, întrebător al abisului divin, care ne cheamă să transcendem ordinea creată, finită, pentru a ne înălţa mereu spre o tot mai autentică iubire şi cunoaştere a Lui Însuşi şi a tuturor celor ce există în şi prin El.

CUNOAŞTEREA LUI DUMNEZEU ÎN ÎNVĂŢĂTURA PĂRINŢILOR FILOCALICI

Părinţii filocalici se pronunţă foarte nuanţat în problema cunoaşterii lui Dumnezeu, întâlnindu-se în scrierile ascetice răsăritene adevărate pagini de epistemologie creştină. Specificul spiritualităţii ortodoxe îl constituie, însă, modul în care a reuşit să transforme o problemă de speculaţie într-una de trăire, de simţire şi experiere a lui Dumnezeu, o învăţătură în practică, în universul spiritual al virtuţilor creştine.

În privinţa delimitărilor exacte, clare, privind treptele sau etapele cunoaşterii lui Dumnezeu, de la treapta cunoaşterii naturale şi până la cunoaşterea experimentală, unitivă, Părinţii filocalici fac mai multe distincţii.

Astfel, Teologia Spiritualităţii are două faze: **activă** şi **contemplativă**, iar în cadrul acesteia din urmă teologia face distincţia între **contemplarea naturală** - şi **contemplarea mistică**, care duce la unirea cu Dumnezeu.

Sfântul Maxim Mărturisitorul şi Cuviosul Nichita Stithatul denumesc cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc: **apatheia, theoreia** şi **teologia,** iar cele trei trepte corespunzătoare acestora: **cunoaşterea - contemplaţie a creaţiei, înţeleasă în raţiunile ei divine; cunoaşterea fiinţelor inteligibile** -îngerii şi oamenii; şi **cunoaşterea-contemplare a Sfintei Treimi** sau **teologia.** Aceste trei moduri de cunoaştere sau theorii erau considerate de Sfântul Maxim cele trei altare ale sufletului[27].

Sfântul Maxim mai foloseşte şi alţi termeni pentru a desemna cele trei etape ale cunoaşterii lui Dumnezeu. El vorbeşte despre o **cunoaştere senzorială, naturală; una spirituală** şi o **cunoaştere mistică**[28].

Deşi fac şi ei aceste distincţii, Părinţii filocalici vorbesc, cel mai adesea, de o **cunoaştere naturală** şi o **cunoaştere duhovnicească** a lui Dumnezeu.

Calea **naturală** sau **catafatică** de cunoaştere a lui Dumnezeu este o cale

---

[27] Myrrha Lot-Borodine, **La deification de l'homme selon la doctrines des Peres grecs, preface par le Cardinal Jean Danielou**, Editions du Cerf, Paris, 1970, p. 142.

[28] Hans Urs von Balthasar, **Liturgie cosmique. Maxime le Confesseur**. Traduit de l'allemand par L. Lhaumet et H.-A. Prentout, Editions Aubier, Paris, 1947, p. 218.

raţională, deductivă, discursivă şi are un pronunţat caracter antropocentric.

În cadrul acestei cunoaşteri naturale, Sfântul Grigorie Palama delimitează o **cunoaştere trupească** şi una **sufletească**.

Cea dintâi este, de fapt, o **cunoaştere pozitivă** sau **afirmativă** a lui Dumnezeu. La baza ei stă, potrivit Sfântului Maxim Mărturisitorul, cunoaşterea Lui din raţionalitatea creaţiei şi prin înţelesurile duhovniceşti înalte ale Sfintei Scripturi şi echivalează mai mult cu dobândirea certitudinii evidenţei, a prezenţei şi lucrării lui Dumnezeu în lume şi în sufletul nostru. Această cunoaştere pozitivă este treaptă către o cunoaştere mai accentuată a lui Dumnezeu, o **cunoaştere negativă, apofatică, tainică** a misterului divin, experimentală, trăită ca unire cu Dumnezeu, în stare de rugăciune curată.

Teodor al Edesei vorbeşte despre o cunoaştere îndoită: **naturală** sau **după fire** şi **mai presus de fire sau supranaturală**[29]. Cunoştinţa după fire este cea pe care o poate dobândi sufletul prin cercetare şi căutare, prin folosirea puterilor naturale ale firii. Tot el învaţă că această cunoaştere naturală este **îndoită**. Una e **simplă**, atunci când cel ce filosofează despre lucrurile spirituale nu le cunoaşte prin experienţă directă, nemijlocită. Cunoştinţa aceasta, primită prin intermediul simţurilor, trupească, este îndoielnică, înşelătoare, diavolească. Ea este mincinoasă, pentru că consideră că ştie cele ce niciodată nu le-a ştiut. Ea este mai rea decât neştiinţa, "ca una ce nu vrea să primească de la vreun învăţător îndreptare pentru că îşi închipuie că e dreaptă. Ea e cea mai rea neştiinţă[30]. Cealaltă este o **cunoştinţă cu lucrul** sau **cunoştinţă însufleţită**, prin trăire, prin experienţa personală a credinciosului. Ea este clară, limpede şi sigură, în afară de orice nesiguranţă sau îndoială. La ea nu se mai ajunge prin intermediul simţurilor trupului, ci prin suflet şi mai ales prin facultăţile lui superioare.

Sfântul Maxim învaţă şi el că sunt două feluri de cunoaştere. Cea dintâi are **caracterul de ştiinţă** şi tinde la înlăturarea ignoranţei şi a neştiinţei naturale, iar cea de-a doua este **practică şi lucrătoare**, procurându-ne, prin experierea virtuţilor, cunoaşterea adevărată a raţiunilor lucrurilor.

Cunoaşterea cu caracter de ştiinţă este **relativă**, constând din raţionamente, spre deosebire de cunoaşterea experimentală, trăită, dobândită prin experienţa directă a realităţii înţelese, singura care procură o cunoaştere reală, adevărată.

Sfântul Maxim procedează la distincţii şi mai exacte, făcând deosebire între "**căutare**" şi "**cercetare**".

"Căutarea" este considerată "o mişcare simplă, însoţită de dorinţă, pe

---

[29] Teodor al Edesei, **Cuvânt despre contemplaţie**, în **Filocalia...**, volumul 4, Editura Harisma, Bucureşti, 1994, p. 255.

[30] **Ibidem.**

care o face mintea spre ceva cunoscut", în timp ce "cercetarea" este definită ca fiind "distincţia simplă şi însoţită de o intenţie, pe care o face raţiunea cu privire la ceva ce poate fi cunoscut"[31]. "Căutarea" este dorirea unui lucru şi are un caracter mai mult afectiv, implicând în procesul ei mai mult funcţiile afective, sufleteşti; este o aflare prin intermediul sufletului, a sentimentului, o ataşare de obiectul cugetat; pe când "cercetarea" implică un act volitiv, constând în căutarea modului de împlinire a dorinţei după lucrul dorit[32].

Părinţii filocalici intră, şi de această dată, în detaliile actului gnoseologic. Ei pătrund în zonele cele mai adânci, am putea spune, în termenii psihologiei experimentale moderne, în zonele abisale ale conştiinţei umane, de acolo de unde, din faza de "gând întâi născut", ia naştere cugetarea.

În **Epistolele duhovniceşti**, Sfântul Maxim arată drumul pe care îl parcurge gândirea de la lucruri prezumtive, până la cunoaşterea lucrului în sine. Într-un limbaj silogistic, Sfântul Maxim face distincţii între **actul cugetării**, pe care îl consideră o relaţie; **lucrul cugetat** şi **mintea cugetătoare**, care e cunoştinţa născută a lucrului cugetat în mintea cugetătoare.

Tot Sfântul Maxim specifică următoarele etape ale actului cugetării: **întâia mişcare a minţii** către un conţinut ideatic sau **înţelegerea**. Stăruinţa acesteia în minte dă naştere **gândului la lucrul înţeles** şi apoi unei forme mai elaborate a acestuia **cugetarea cu grijă**. Acest conţinut mai elaborat, la rândul lui, stăruind în minte, constituie ceea ce Sfântul Maxim, ca de altfel şi alţi Părinţi filocalici, numesc **convorbire lăuntrică**, din care izvorăşte **cuvântul rostit**[33].

Cuviosul Isaia Pusnicul vorbeşte şi el de mai multe etape, pe care le parcurge mintea până la concretizarea sau exteriorizarea gândurilor. **Întâia mişcare a minţii** este **cugetarea**. Prin legătura ei cu sufletul, se nasc **înţelegerea** şi **reflexiunea**. Reflexiunea lărgită produce **gândul**, care e un **cuvânt interior**, mişcarea deplină a sufletului ca dialog interior, nerostit, care duce la cuvântul rostit[34].

O idee, pe care o subliniază constant Părinţii filocalici, cu privire la cunoaşterea naturală a lui Dumnezeu, pe care o subliniază scriitorii

---

[31] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Răspunsuri către Talasie...**, p. 327.

[32] **Ibidem**, p. 329-330.

[33] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Scrieri şi epistole hristologice şi duhovniceşti**. Traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, colecţia "Părinţi şi scriitori bisericeşti", volumul 82, EIBMBOR, Bucureşti, 1990, p. 184.

[34] Cuviosul Isaia Pusnicul, **Fragmente cu Cuvintele Avei Isaia**, în **Filocalia...**, volumul XII, Editura Harisma, Bucureşti, 1991, p. 284.

filocalici, este valoarea ei pozitivă. Părinţii filocalici, cei care au explicitat atât de practic şi de clar urcuşul duhovnicesc al omului, prin curăţirea de patimi şi prin dobândirea virtuţilor, vorbesc adeseori despre neştiinţă, uitare şi nepăsare, ca de "cei trei uriaşi puternici ai diavolului"[35].

Dintre aceştia trei, neştiinţa premerge tuturor relelor[36]. De aceea, Părinţii o condamnă, considerându-o o lucrare diavolească, prin care suntem orbiţi şi îndepărtaţi de Dumnezeu. Sfântul Marcu Ascetul numeşte neştiinţa "iad", pentru că este la fel de întunecoasă ca şi iadul şi tot în acest sens trebuie înţelese cuvintele Părinţilor despre "ceaţa patimilor" sau "noaptea patimilor", care este "întunericul neştiinţei" şi care întunecă raţiunea şi simţirea.

Spiritualitatea filocalică se exprimă şi în această privinţă, subtil, ajungând până la detalii deosebit de importante. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbeşte, în cadrul învăţăturii sale despre cunoaşterea lui Dumnezeu, despre o **cunoştinţă nevinovată**, care nu depinde de noi, cunoaşterea umană având un caracter limitat, mărginit; şi despre o **cunoştinţă vrednică de ocară**, care depinde de noi şi este neştiinţa cu privire la virtute şi evlavie. Ea este condamnabilă şi îl osândeşte pe om, tocmai datorită lipsei sale de interes faţă de viaţa duhovnicească. Ea îndeamnă la împotrivire faţă de cele ce sunt de folos şi, neruşinându-se, sporeşte numărul păcatelor[37].

Calist Catafygiotul învaţă că mintea ajunge la contemplarea sau vederea lui Dumnezeu **mişcându-se de la sine, mişcată de Dumnezeu** şi **pe cale mijlocie**. Mişcarea de la sine este lucrarea firească, naturală a minţii, ajutată de voinţă prin imaginaţie sau închipuire. Cu ajutorul acesteia, mintea ajunge să contemple cele din jurul lui Dumnezeu.

Al doilea mod, mai presus de fire, se realizează prin lucrarea sau iluminarea lui Dumnezeu. Mintea, aflată sub puterea Duhului Sfânt, este răpită spre descoperiri dumnezeieşti şi gustă din tainele negrăite ale lui Dumnezeu şi vede cum se vor împlini cele viitoare. Iar calea sau modul de mijloc este o împreună lucrare a puterilor naturale ale minţii cu ajutorul divin. Însă, întrucât se înfăptuieşte prin voia şi puterea naturală a minţii, ca este mai aproape de mişcarea firească a minţii[38].

Intr-un alt loc, Calist Catafygiotul arată că, deşi această cunoaştere este una şi unitară, modurile cunoaşterii sau ale ajungerii la cunoaşterea lui

---

[35] Sfântul Marcu Ascetul, **Epistolă către Nicolae Monahul**, în **Filocalia...**, volumul 1, ediţia a IV-a, Harisma, Bucureşti, 1991, p. 401.

[36] Idem, **Despre cei ce cred că se îndreaptă din fapte**, în **Filocalia...**, volumul 1, p. 324.

[37] Idem, **Despre legea duhovnicească**, în **Filocalia...**, volumul 1, p. 290.

[38] Calist Catafygiotul, **op. cit.**, p. 404-405.

Dumnezeu sunt trei: **în trup, în suflet** şi **în duh**. Prin ele, contemplativul începe să deosebească între bine şi rău: cunoaşterea sufletului ajungând prin aceste moduri să se înalţe deasupra a tot ceea ce este mărginit şi are un sens limitat, înaintând spre o cunoaştere tot mai intensă a lui Dumnezeu[39].

Tot în cadrul cunoaşterii naturale, Sfântul Grigorie Palama vorbeşte despre o **cunoştinţă începătoare** despre Dumnezeu, care vine din cunoaşterea făpturilor. Aceasta este cunoştinţa care e comună tuturor, prin fire[40].

Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că această cunoaştere naturală a lui Dumnezeu este treapta premergătoare, absolut necesară contemplaţiei mistice şi are în centrul ei sesizarea raţionalităţii creaţiei şi înţelegerea duhovnicească a Sfintei Scripturi.

CUNOAŞTEREA LUI DUMNEZEU DIN RAŢIONALITATEA CREAŢIEI

Lumea sau creaţia este considerată de Părinţii filocalici loc şi stare premergătoare vieţii veşnice, iar cunoaşterea sau contemplarea lui Dumnezeu din creaţie este treapta premergătoare cunoaşterii şi contemplării Lui directe.

Pentru Evagrie, cunoaşterea lui Dumnezeu din creaţie sau **theoria fizică** este o treaptă spre contemplarea Lui sau către gnoza spirituală[41]. Tot aşa, pentru Sfântul Maxim, ea este începutul teologiei mistice, prin care se descoperă în chip tainic frumuseţile cele nevăzute[42].

Ideea fundamentală a spiritualităţii răsăritene este că "lucrurile ascund în ele raţiuni divine, ca tot atâtea raze ale Logosului sau ale Raţiunii supreme. Cel ce le descoperă din lucruri, suie pe firul lor la cunoaşterea lui Dumnezeu şi această cunoaştere trebuie să anticipeze cunoaşterea Lui directă"[43].

Creaţia are un rol fundamental, fiind indispensabilă omului, nu doar

---

[39] Sfântul Isaac Sirul, **Cuvinte despre nevoinţe...**, în **Filocalia...**, volumul X, EIBMBOR, Bucureşti, 1981, p. 333.

[40] Sfântul Grigorie Palama, **Al aceluiaşi: cuvânt pentru cei ce liniştesc cu evlavie; al treilea dintre cele din urmă: Despre sfânta Inimă**, în **Filocalia...**, volumul VII, p. 362.

[41] Vladimir Lossky, **Vederea lui Dumnezeu**. În româneşte de Maria Cornelia Oros. Studiu introductiv diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1995, p. 93.

[42] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Răspunsuri către Talasie...**, în **Filocalia...**, volumul 3, p. 127.

[43] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, **Spiritualitatea ortodoxă...**, p. 166.

din punct de vedere fizic, material, ci şi spiritual. Ea este mediul în care omul îşi lucrează, cu ajutorul lui Dumnezeu, mântuirea, urcându-i variatele trepte, pe calea raţiunilor lucrurilor. Ea este, prin urmare, absolut necesară desăvârşirii omeneşti. Dar, în acelaşi timp, ea îşi dobândeşte adevăratul ei sens în legătură strânsă cu omul, cel care o mântuieşte.

Potrivit Sfântului Maxim Mărturisitorul, lumea în ansamblul ei, precum şi fiecare lucru creat de Dumnezeu, au o raţionalitate, au fost create cu un scop şi spre o finalitate. Scopul general al creaţiei, dat încă de la crearea ei, îl constituie îndumnezeirea ei, cu ajutorul omului.

În concepţia Sfântului Maxim, logosul sau raţiunea fiecărui lucru este tocmai ceea ce rămâne neschimbat în existenţa lui, iar schimbările pe care ea le parcurge, dar fără a-i fi alterată raţiunea divină sau fiinţa sa, constituie tropii sau modurile existenţei lor[44].

Între Dumnezeu şi lume există o legătură de iubire reciprocă. Logosul este cauza generală şi ţinta tuturor celor ce există, dar cu toate acestea, între Logosul creator şi raţiunile create există deosebirea dintre creat şi necreat, dintre Dumnezeu şi creatură[45].

Raţiunile lucrurilor sunt, deci, manifestări ale voinţei divine creatoare, ideile lui Dumnezeu, modele virtuale sau paradigme ale lucrurilor[46].

Raţiunile **prime, naturale** ale lucrurilor ce alcătuiesc creaţia, au fost, în acelaşi timp, raţiuni **divine, duhovniceşti**. Raţiunile **particulare** şi **inferioare** trebuie să fie suport pentru cele **generale, superioare** şi **spirituale** şi toate trebuie să ducă spre **Raţiunea supremă**, Logosul dumnezeiesc.

Omul şi creaţia au, în planul iconomiei divine, al veşniciei, o vocaţie solidară. Descifrând creaţia, omul se înalţă pe sine pe treptele spiritualului, ale duhovnicescului, atrăgând după sine şi antrenând lumea într-un dinamism al desăvârşirii, al îndumnezeirii.

În ideea de raţionalitate a lumii, în general, şi a tuturor elementelor ce o alcătuiesc, sunt cuprinse legăturile şi relaţiile fireşti, originare, dintre lucruri. Numai Dumnezeu există de la sine şi prin sine. Creaţia şi lucrurile ei există în virtutea unei legi interne, manifestată sub forma unei legături interioare între ele. Fiecare lucru creat există pentru şi prin altul. Sensul fiecăruia se luminează prin altul. La baza creaţiei stă această raţionalitate,

---

[44] Idem, **Fiul şi Cuvântul lui Dumnezeu prin care toate s-au făcut şi se refac**, în "Ortodoxia", XXXV (1983), nr. 2, p. 174.

[45] Pr. Prof. Dumitru Radu, **Mântuirea - a doua creaţie a lumii**, în "Ortodoxia", XXXVIII (1986), nr. 2, p. 45.

[46] Pr. Prof. D. Stăniloae, **Dinamica creaţiei în Biserică**, în "Ortodoxia", XXIX (1977), nr. 3-4, p. 283.

această intercondiţionare. Fiecare lucru are un sens propriu, o cauză şi o finalitate proprie, dar acestea nu sunt înţelese ca ultima realitate, ci în strânsă legătură cu raţiunile celorlalte lucruri. Toate lucrurile, împreună cu raţiunile sădite în ele, au menirea de a participa, alături de om, la epectaza către desăvârşire.

Lumea este pedagog către Hristos[47]. Sensul spiritual al creaţiei este de a fi treaptă spre desăvârşire, prin contemplarea ei dumnezeiască.

Cunoaşterea şi contemplarea în duh a creaţiei descoperă caracterul ei de simbol. Această cunoaştere a lui Dumnezeu prin intermediul creaţiei este o cunoaştere raţională, simbolică, analogică, dar premiză a contemplaţiei spirituale. Ea ne duce la înţelegerea fundamentelor lumii, a raţionalităţii ei, la sesizarea sensului ei de simbol şi de etapă spre lumea cerească.

Valoarea lumii de cale spre Dumnezeu este o dovadă că suprema cunoaştere a lui Dumnezeu nu este un act iraţional, ci suprarațional, care se înfăptuieşte prin depăşirea raţiunii, la un nivel care nu o desfiinţează, ci o implică[48].

Cu toate acestea, Sfântul Maxim Mărturisitorul lasă, totuşi, să se înţeleagă că această cunoaştere a lui Dumnezeu din creaţia Sa sau prin intermediul raţiunilor lucrurilor are un caracter mărginit. Omul, contemplând raţiunile duhovniceşti ale lucrurilor, urcă la evidenţa sau certitudinea existenţei lui Dumnezeu, în calitate de Creator şi Proniator a toate, dar nu poate să-L cunoască pe această cale, în profunzime.

Prin raţiunile sădite în fiinţa ei, lumea este chemată să se înduhovnicească, să se pnevmatizeze, să devină mediu cristalin de reflectare a spiritualului. Creaţia este chemată, potrivit Sfântului Maxim Mărturisitorul, să redevină Biserică, aşa cum a fost în starea primordială, loc de întâlnire între Dumnezeu - Arhiereul cel veşnic - şi om - preotul ei.

ÎNŢELEGEREA DUHOVNICEASCĂ A SFINTEI SCRIPTURI

Alături de cunoaşterea lui Dumnezeu din raţionalitatea creaţiei, înţelegerea duhovnicească a Sfintei Scripturi este absolut necesară gnozei sau theoriei. Ca şi natura, Sfânta Scriptură cuprinde bogate sensuri duhovniceşti, ce conduc către realităţi spirituale mai înalte.

Sensul Sfintei Scripturi este peren, ea adresându-se tuturor creştinilor

---

[47] Idem, **Spiritualitatea ortodoxă...**, p. 166.

[48] **Ibidem**, p. 169.

şi din toate timpurile; Sfânta Scriptură se constituie într-o "biografie" a raporturilor noastre cu Dumnezeu[49].

Scriptura este veşnic aceeaşi şi totuşi, veşnic nouă, în fiecare moment sau clipă din desfăşurarea istoriei creaţiei. Înţelegerea ei duhovnicească îi descoperă sensuri mereu noi, în continuitate cu cele anterioare şi legate de treapta de spiritualizare a sufletului care le caută[50].

Prin sesizarea raţionalităţii creaţiei, omul ajunge mai repede la înţelegerea "în duh" a Sfintei Scripturi. La fel, sensul duhovnicesc al Sfintei Scripturi îl conduce pe om către o mai rapidă şi mai clară descoperire a raţiunilor lumii.

Înţelegerea duhovnicească a Sfintei Scripturi nu implică doar o lectură într-o atitudine evlavioasă a ei, cât mai ales o redescoperire şi actualizare a pildelor ei mântuitoare în viaţa noastră, în contemporaneitate.

De Hristos Cel biblic, credincioşii trebuie să se împărtăşească duhovniceşte, ajungând la unirea cu El, prin Taina Sfintei Euharistii. Prin aceasta, El ia chip deplin în fiecare credincios. Prezenţa Lui devine simţită cu intensitate, faptele Lui devin actuale, iar cuvintele Lui devin personale, în sensul că se adresează persoanei concrete, fiecăruia dintre noi.

Atunci, credinciosul poate spune că nu mai trăieşte el, ci Hristos trăieşte în el.

CUNOAŞTEREA NATURALĂ A LUI DUMNEZEU SURSĂ A ADEVĂRATEI SALE CUNOAŞTERI

Pentru a ajunge, însă, la simţirea tainei Dumnezeului Celui viu, trebuie să ne ridicăm, nu numai peste ceea ce este mărginit şi limitat, dar chiar şi deasupra sensurilor înalte ale creaţiei şi ale cuvintelor cuprinse în natură şi Scriptură.

Sfântul Isaac Sirul pune în legătură această cunoaştere naturală, pozitivă sau catafatică, prin care ne înălţăm la Dumnezeu, cu credinţa. Ea premerge credinţei şi duce la **discernământul natural**, în baza căruia deosebim binele de rău, în chip natural, fără învăţătură. Acest discernământ îl au toţi oamenii, fiind aşezat de Dumnezeu în firea raţională. El sporeşte prin învăţătură sau prin efortul omului de a progresa în planul intelectual. Dar el poate lipsi sau poate fi întunecat la cei a căror viaţă este robită de cercul vicios al patimilor. Cei care sunt lipsiţi de el, sunt mai prejos de firea raţională, sunt ei înşişi iraţionali, ca şi patimile care îi stăpânesc.

---

[49] **Ibidem**, p. 187.

[50] **Ibidem**, p. 188.

Cei ce nu au acest discernământ natural, posedă o cunoştinţă deşartă, potrivnică credinţei, care este goală de orice grijă după Dumnezeu şi aduce o neputinţă raţională în cugetare, punându-o sub stăpânirea trupului.

Sfântul Maxim Mărturisitorul numeşte acest discernământ natural - **dreapta judecată**. La ea, mintea ajunge prin făptuire sau prin practicarea virtuţilor. Dreapta judecată duce la puterea de deosebire a virtuţii de păcat[51].

Sfântul Isaac Sirul arată că grija ei este cu totul în lumea aceasta, socotind că binele şi mântuirea se află exclusiv în puterile omeneşti. Semnele acesteia sunt: "cel stăpânit de o astfel de cunoştinţă oarbă nu poate scăpa de lipsa de curaj, de întristare şi deznădejde, de frica de draci, de laşitatea faţă de oameni, de spaima întreţinută de boli, de zvonurile despre tâlhari, de ştirile despre moartea unora sau altora, de grija de boli, de teama sărăciei, de lipsa celor de trebuinţă, de frica morţii, de frica suferinţei şi de frica fiarelor sălbatice şi de celelalte asemenea acestora..."[52] şi aceasta pentru că omul stăpânit de patimi şi păcate "nu ştie să arunce grija lui asupra lui Dumnezeu, cu tăria credinţei în El"[53].

Cunoaşterea naturală, având un caracter mărginit, raţional, nedeplin, este inferioară credinţei, căci, spre deosebire de aceasta, credinţa "cere un cuget curat şi simplu, care e străin de orice meşteşugire şi de căutare prin metode"[54]. Sfântul Marcu Ascetul arată că altceva este cunoştinţa lucrurilor şi altceva cunoaşterea adevărului. Pe cât se deosebeşte soarele de lună, pe atât e mai de folos a doua decât cea dintâi[55].

Această primă treaptă a cunoştinţei, ce se mişcă exclusiv în lumea finită, ascultă de poftă de aceasta este condamnabilă şi potrivnică nu numai credinţei, ci şi oricărei lucrări bune[56]. Ea răceşte sufletul de faptele alergării pe urmele lui Dumnezeu. Datorită caracterului limitat al ei, Sfântul Isaac o consideră opusă credinţei. Credinţa este faţă de aceasta o dezlegare, o eliberare de legile cunoaşterii naturale.

Această pseudo-cunoaştere sau cunoştinţă deşartă, arată scriitorii filocalici, "se învârte în uneltiri şi viclenii în toate lucrurile ei"[57]. Ea îngâmfă pe om, căci umblă în întuneric şi "vrea să adeverească cele ale ei

---

[51] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Capete despre dragoste. Suta întâia**, în **Filocalia...**, volumul 2, p. 65.

[52] Sfântul Isaac Sirul, **op. cit.**, p. 33.

[53] **Ibidem**.

[54] **Ibidem**.

[55] Sfântul Marcu Ascetul, **Despre cei ce cred că se îndreaptă din fapte...**, p. 329.

[56] Sfântul Isaac Sirul, **op. cit.**, p. 332.

[57] **Ibidem**, p. 331.

după asemănarea celor de pe pământ, necunoscând că este ceva mai înalt decât ea"[58]. Cei conduşi de ea "sunt răpiţi de mândrie, pentru că sunt pe pământ şi-şi potrivesc vieţuirea lor cu cele dorite de trup şi se reazemă pe faptele lor şi nu cugetă în mintea lor la cele necuprinse. Şi pătimesc acestea tot timpul cât sunt purtaţi pe valurile acestea"[59].

Cunoaşterea naturală este, prin urmare, **nedeplină, incompletă, analogică** şi, de aceea, **neclară** şi **simbolică**. Acestei cunoştinţe analogice, dobândită în cadrul cunoaşterii naturale despre Dumnezeu, îi este superioară înţelegerea Lui, care este "o cunoştinţă simplă şi unitară despre El, răsărită din lucruri". Însă şi aceasta este inferioară cunoaşterii prin vedere sau experierii lui Dumnezeu, care este "cunoştinţa trăită" - *κατ' ενεργιαν*, ce se iveşte **după** încetarea oricărui raţionament sau experienţei prin simţire, care este o participare la realitatea cunoscută, după încetarea oricărei înţelegeri.

Cunoaşterea naturală este **tipologică**, bazată pe raţionament şi înţelegere. La baza ei se află metodele de cercetare deductive, silogistice şi de aceea rămâne într-o oarecare măsură exterioară obiectului sau subiectului cunoscut.

Ea este "o pogorâre de la treptele cele mai de sus ale fiinţei către treptele cele mai de jos"[60], o "scară a teofaniilor sau arătărilor lui Dumnezeu în creaţie"[61]. Aceasta ne oferă o cunoaştere a tipurilor sau simbolurilor tainice, iar "cel ce are numai tipurile, dar nu şi arhetipurile tainelor, are numai întrebarea, dar nu şi cunoştinţa iluminărilor în duh"[62]. Un răspuns posibil al acestor taine, în sensurile şi adâncimile lor infinite, îl află contemplativul prin iluminarea Duhului Sfânt, în cunoaşterea apofatică, existenţială, prin experienţă şi simţire a lui Dumnezeu.

Adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu, dobândită pe cale naturală depăşeşte - potrivit Sfântului Maxim - orice demonstraţie şi echivalează, de fapt, cu distingerea clară, nepătimaşă, a raţiunilor prime, divine ale creaţiei.

Deci, deşi este neclară şi insuficientă, cunoaşterea sau contemplaţia naturală este absolut necesară pentru înaintarea omului spre unirea deplină cu Dumnezeu. Ea este o treaptă spre teologia sau cunoaşterea tainelor lui Dumnezeu, spre "vederea" şi "simţirea" lui Dumnezeu. Caracterul acesta pregătitor al cunoaşterii naturale îl subliniază şi Sfântul Maxim, arătând că "fără contemplaţia naturală nu se poate susţine în nimeni în nici un chip

---

[58] **Ibidem**, p. 332.

[59] **Ibidem**, p. 332.

[60] Vladimir Lossky, **Teologia mistică a Bisericii de Răsărit**. Traducere, studiu introductiv şi note Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, f. a., p. 57.

[61] **Ibidem**, p. 67.

[62] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Răspunsuri către Talasie...**, p. 460.

puterea tainelor"[63].

Această cunoaştere "prin raţionament", cum o numeşte acelaşi Sfânt Părinte, este premergătoare experierii lui Dumnezeu. Simţirea lui Dumnezeu urmează înţelegerii Lui.

Sintetizând, aşadar, învăţătura filocalică despre cunoaşterea naturală, pozitivă, catafatică, a lui Dumnezeu, putem spune că ea are un caracter antropocentric, raţional, constând din efortul uman de deslușire a existenţei şi prezenţei lui Dumnezeu, din lucrările Sale. Ea depinde, în mod ireductibil, de voinţa creştinului, de efortul său ascetic, de curăţirea de patimi şi de dobândirea virtuţilor.

CUNOAŞTEREA DUHOVNICEASCĂ

Am văzut că Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbeşte de două feluri de cunoaştere. Una este **naturală** şi are caracterul de ştiinţă şi este dobândită prin efortul ascetic al omului. Cealaltă, superioară, **duhovnicească**, este o lucrare tainică, divino-umană, prin care mintea curăţită de înţelesurile pătimaşe ale lucrurilor, veghează în stare de trezvie, de rugăciune, la adâncire a raţiunilor dumnezeieşti. Aceasta este o cunoaştere practică şi lucrătoare, "procurându-ne prin experienţa lucrurilor însăşi înţelegerea adevărată a lor"[64].

Superioară cunoaşterii naturale este, deci, în concepţia Părinţilor filocalici, **cunoaşterea în duh** sau **duhovnicească**, pe care Sfântul Isaac o consideră "minune înfricoşătoare" şi "taina tainelor"[65], iar Calist Catafygiotul o numeşte "înţelepciune dumnezeiească"[66]. Ea este singura care ne poate conduce către cunoaşterea adevărată, sigură şi dobândeşte evidenţă şi certitudine pe măsura eforturilor noastre ascetice, fiind o cunoştinţă din fapte, experimentală, care se înfăţişează sub forma unui "suiş către necunoscutul dumnezeiesc"[67], a "unui suiş spre unire"[68].

Părinţii duhovniceşti acordă o valoare deosebită acestei cunoaşteri.

---

[63] **Ibidem**, p. 428.

[64] Idem, **Capete teologice (gnostice). Suta întâia...**, p. 156.

[65] Sfântul Simeon Noul Teolog, **Imnele iubirii dumnezeieşti...**, p. 344.

[66] **Tomul Aghioritic. Ale Sfântului Grigorie Palama...**, p. 477.

[67] Vladimir Lossky, **Teologia mistică...**, p. 57.

[68] **Ibidem**, p. 67.

Sfântul Maxim consideră că viaţa duhovnicească, pe treptele ei superioare, este o lucrare contemplativă. După curăţirea de patimi, făptuitorul devine omul contemplaţiei, al cunoştinţei - γνωστικος sau, pe treptele cele mai înalte - θεωρετικος, un contemplativ.

Această cunoaştere supranaturală, o completează pe cea naturală, indirectă. Condiţiile ei sunt, din partea credinciosului - izbăvirea de patimi, curăţirea inimii şi rugăciunea curată, iar din partea Lui Dumnezeu, harul Său necreat[69].

Acelaşi sfânt - Maxim Mărturisitorul - exprimă foarte clar raportul dintre cele două căi de cunoaştere a lui Dumnezeu: naturală-supranaturală, catafatică-apofatică, precum şi superioritatea celei din urmă: "Cel ce vrea să cunoască pe Dumnezeu în mod afirmativ din afirmări face Cuvântul trup, neputând să cunoască pe Dumnezeu drept cauză din altă parte decât din cele văzute şi pipăite. Iar cel ce vrea să-L cunoască în mod negativ prin negaţie face Cuvântul duh, cunoscând cum se cuvine pe Cel supra-necunoscut, ca pe Cel ce era la început Dumnezeu şi era la Dumnezeu, dar nu din ceva din cele ce pot fi cunoscute"[70].

În acelaşi mod, Sfântul Grigorie Palama arată că teologia negativă nu se împotriveşte celei afirmative "şi nu o desfiinţează, ci arată că cele spuse afirmativ despre Dumnezeu sunt adevărate şi evlavios spuse"[71].

Cele două trepte ale teologiei: pozitivă şi negativă se condiţionează continuu. Cel ce face teologie negativă împrumută termenii teologiei pozitive, pe care îi depăşeşte, considerându-i incapabili să exprime taina dumnezeirii. Tot la fel, cel ce denumeşte această taină a incognoscibilităţii fiinţei lui Dumnezeu, ajunge la capătul teologiei pozitive, în plină teologie negativă şi mai apoi, prin străduinţă ascetică deosebită, la teologia apofatică, a experierii lui Dumnezeu, deasupra oricărei exprimări pozitive sau negative. Astfel pătrunde în taina negrăitului Dumnezeu[72].

---

[69] Ierom. drd. Vichentie Punguţă, **Cunoaşterea lui Dumnezeu şi rugăciunea la Sf. Grigorie Palama**, în "Mitropolia Ardealului", I (73), 1991, nr. 5, p. 17.

[70] **Sfântul Maxim Mărturisitorul. Capete teologice (gnostice). Suta a doua...**, p. 193.

[71] **Tomul Aghioritic. Ale Sfântului Grigorie Palama...**, p. 506.

[72] Părintele Stăniloae, în **Teologia Dogmatică Ortodoxă**, volumul I, p. 123, vorbeşte despre două grade de apofatism simultane: apofatismul a ceea ce se experiază, dar nu se poate defini şi apofatismul a ceea ce nici măcar nu se poate experia. Iar în **Spiritualitatea ortodoxă**, p. 196-197, defineşte trei grade de apofatism: apofatismul de gradul întâi sau apofatismul teologiei negative intelectuale; apofatismul de gradul al doilea, care nu mai este o operaţie intelectuală, ci este deasupra oricărei cugetări, echivalând, de fapt cu o conştiinţă a neputinţei totale de a-L cuprinde şi înţelege pe Dumnezeu; şi apofatismul de gradul al treilea sau apofatismul luminii dumnezeieşti,

"Teologia afirmativă exprimă fărâmile ce se pot prinde din "fiinţa" adevărului. Teologia negativă, conştiinţa sau evidenţa că aceste fărâme nu sunt totul, că prin ele nu s-a terminat cunoaşterea adevărului. Ea exprimă conştiinţa sau evidenţa misterului inepuizabil, care e ca atare izvorul inepuizabil al adevărurilor ce se vor cunoaşte în viitor. Teologia afirmativă face bilanţul celor cunoscute până acum. Teologia negativă dă asigurări pentru cunoaşterea viitoare"[73]. Între cele două forme de teologie sau de exprimare a tainei divine trebuie făcută o sinteză, iar aceasta nu o poate realiza decât cunoaşterea duhovnicească, experimentală a lui Dumnezeu, singurul mod de a cerceta acest infinit de sensuri.

Cunoştinţa duhovnicească se naşte din credinţa simplă, ca o adeziune la adevărurile revelate şi conduce către credinţa adevărată sau din vedere, la contemplaţie. Ea are la bază **teama** sau **frica de Dumnezeu**. Între acestea două, există o relaţie interioară. Temerea de Dumnezeu - consideră Sfântul Maxim - este primul dar, ce-l dobândim noi de fapt, dar pe care Sfânta Scriptură l-a aşezat la urmă. Ea este "începutul înţelepciunii. Pornind de la ea, ne urcăm înţelegerea spre ţinta înţelepciunii. Iar după ce am dobândit-o pe aceasta, ne aflăm în imediata apropiere de Dumnezeu Însuşi, nemaiavând decât înţelepciunea ca mijlocitoare a unirii cu El. Dar - adaugă Sfântul Maxim - este cu neputinţă să ajungă la înţelepciune cel ce nu s-a scuturat mai înainte prin temere şi celelalte daruri intermediare de urdorile neştiinţei şi de praful păcatelor"[74].

Sfântul Isaac arată că actul credinţei ne convinge să credem în Dumnezeu. Ea produce în noi frica; iar aceasta duce la pocăinţă. Prin această pocăinţă şi prin practicarea virtuţilor ia naştere în noi cunoştinţa duhovnicească.

La fel, Sfântul Marcu Ascetul, spune că fără aducerea aminte de Dumnezeu, nu există cunoştinţă adevărată. Fără invocarea neîncetată a lui Dumnezeu prin asceză şi rugăciune, orice raţionament este cunoştinţă mincinoasă, ce îngâmfă pe om, este ispită diavolească[75].

Frica de Dumnezeu, spre deosebire de frica de lume, care ne stăpâneşte voinţa, slăbindu-o, este o forţă care ne întăreşte voinţa, făcându-ne factori activi în loc de fiinţe pasive. În ea este o putere de la Dumnezeu Însuşi. Căci din ea ni se revelează conştiinţa unei autorităţi constituită de o realitate superioară nouă şi nu inferioară cum este lumea, conştiinţa unei autorităţi

---

apofatismul tăcerii sau al simţirii celei mai intense.

[73] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, **Spiritualitatea ortodoxă...**, p. 211.

[74] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Răspunsuri către Talasie...**, p. 261.

[75] Sfântul Marcu Ascetul, **Despre legea duhovnicească...**, p. 303.

pe care nu o putem nesocoti[76].

Frica duhovnicească are rolul de a da cunoaşterii sensul ei adevărat. "Cunoştinţa care nu e ţinută în frâu de frica lui Dumnezeu prin fapte - spune Sfântul Maxim - produce îngâmfare, deoarece convinge pe cel îngâmfat de pe urma ei să prezinte ca al său ceea ce i s-a dat în dar şi să prefacă în laudă de sine dania Cuvântului"[77]. Frica de Dumnezeu, însă, dă naştere adevăratului discernământ, care întreţine o atmosferă interioară de smerenie în actul cunoaşterii lui Dumnezeu.

Tot Sfântul Isaac Sirul defineşte această cunoştinţă duhovnicească - simţirea bunătăţilor nevăzute şi mult covârşitoare"[78]. "Simţirea aceasta înţelegătoare" naşte o altă credinţă, care nu este contrară celei dintâi, ci o întăreşte. Dacă prima este o credinţă din auzire, cea duhovnicească este o credinţă din vedere, din contemplaţie.

Cunoaşterea duhovnicească adevărată constă în experienţa trăită, fiind în afara şi deasupra oricărui raţionament sau judecăţi omeneşti. Sfântul Maxim o consideră, de aceea, "simţirea Celui cunoscut prin participarea la El după har"[79]. Ea înlătură cunoştinţa cuprinsă în raţionament şi înţelesuri, ridicându-se atât deasupra teologiei pozitive, cât şi celei negative, catafatice sau apofatice, ajungând la simţirea tainică, în stare de extaz, a Celui cunoscut prin participare şi prin experienţă.

Spre deosebire de cunoaşterea relativă, bazată pe raţionamente şi înţelesuri deductive despre Dumnezeu, lipsite de flacăra simţirii celor cugetate, cunoştinţa prin trăire, fiind o cunoştinţă în esenţa realităţilor, dă posesiunea adevărului, "prin prezenţa feţei lor, fără raţionamente şi înţelesuri"[80]. Posesiunea lucrului este dată - spune Sfântul Maxim - numai prin experienţă, înţeleasă în sensul de "cunoştinţă trăită, care se iveşte după încetarea oricărui raţionament"[81] şi prin simţire, ca "participare la lucrul cunoscut, care apare după încetarea oricărei înţelegeri"[82].

La cunoaşterea în duh se ajunge atunci când cunoaşterea se înalţă de la cele pământeşti, limitate, şi începe să deprindă o cunoaştere interioară, în raţiunile lucrurilor, ridicându-se deasupra celor materiale, care atrag mintea

---

[76] Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, **Trăirea creştină...**, p. 36.

[77] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Tâlcuire la Tatăl nostru**, în **Filocalia...**, volumul 2, p. 281-282.

[78] Sfântul Isaac Sirul, **Cuvinte despre nevoinţă...**, p. 93.

[79] Sfântul Maxim Mărturisitorul, **Răspunsuri către Talasie...**, p. 333.

[80] **Ibidem**, p. 336.

[81] **Ibidem**, p. 333.

[82] **Ibidem**.

şi o robesc, întipărindu-i formele lor.

Pe treapta cea mai înaltă, cunoaşterea lui Dumnezeu este prezentată de Părinţii filocalici ca fiind cunoaşterea în lumina dumnezeiască necreată, cunoaştere a tuturor în lumină. Spiritualitatea ortodoxă afirmă credinţa în întâlnirea credinciosului care se roagă neîncetat cu Dumnezeu, în lumină, în urma unui îndelungat şi susţinut efort ascetic, este fundamentală[83].

Teologia luminii nu este metaforă, o ficţiune literară şi nici o simplă doctrină, în sensul de sistem intelectual elaborat, ca modalitate de transpunere în concepte abstracte a realităţilor experienţei şi simţirii spirituale[84].

Esenţa luminoasă a lui Dumnezeu şi manifestarea Persoanelor treimice ca lumină, prin lumina la care ajung cei ce s-au dezpătimit, şi-au curăţit mintea şi inima, a fost subliniată în mod explicit de către Sfântul Simeon Noul Teolog şi, mai apoi, de Sfântul Grigorie Palama, care i-a dat şi o formă teologică definitivă[85].

Aceasta înseamnă, de fapt, cunoaşterea slavei lui Dumnezeu sau a manifestărilor Sale izvorâtoare de dragoste şi lumină, îndreptate spre lume, spre noi. Părinţii vorbesc despre "mistica luminii", în care omul primeşte lumină, este luminat de Dumnezeu. Sfântul Maxim şi Sfântul Simeon Noul Teolog spun că Dumnezeu se împărtăşeşte tuturor, însă fiecare Îl primeşte şi pătimeşte îndumnezeirea sa, potrivit străduinţelor sale.

Această experienţă sau trăire a luminii dumnezeieşti este paradoxală şi inefabilă, trăită pe culmile desăvârşirii ca "beţie a luminii"[86]. Sufletul se scufundă în adâncul divin. Îşi dă seama de adâncul pe care îl reprezintă el însuşi, însă un adânc limitat şi, de aceea, se adânceşte în oceanul iubirii divine, singura care dă sens şi scop cunoaşterii Lui. Iubirea divină, iubirea supremă şi desăvârşită, dă semnificaţie efortului ascetic şi gnoseologic al omului.

Experienţa aceasta este cunoaştere şi necunoaştere, în întuneric şi în lumină, cunoaştere mai presus de cunoaştere, neştiinţă desăvârşită, ce depăşeşte orice ştiinţă, simţire supradesăvârşită[87].

Lumina dumnezeiască, ca formă supremă de cunoaştere a lui Dumnezeu, în starea de rugăciune neîncetată, este un dar pe care

---

[83] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, **Semnificaţia luminii dumnezeieşti în spiritualitatea şi cultul Bisericii Ortodoxe**, în "Ortodoxia", XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 433.

[84] Vladimir Lossky, **A l'image et a la ressemblance de Dieu**, Aubier, Paris, 1967, p. 63.

[85] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, **Semnificaţia luminii dumnezeieşti...**, p. 443.

[86] Sfântul Simeon Noul Teolog, **Imnele iubirii dumnezeieşti...**, p. 490.

[87] Idem, **Cele 225 de capete teologice (gnostice)...**, p. 50.

contemplativul îl dobândeşte prin experienţa mistică. Ea reprezintă de fapt, "caracterul vizibil al dumnezeirii, al energiilor prin care Dumnezeu se împărtăşeşte şi se descoperă celor care şi-au curăţit inima. Această lumină - φῶς - sau iluminare - ἔλλαμψις - care depăşeşte raţiunea şi simţurile, nu este de natură intelectuală, aşa cum este iluminarea minţii, înţeleasă într-un sens alegoric şi abstract; ea nu este nici de natură senzitivă, deşi această lumină umple în acelaşi timp mintea şi simţurile, arătându-se omului întreg şi nu uneia din facultăţile sale"[88].

Această cunoaştere prin experiere şi unire a lui Dumnezeu, este o cunoaştere suprarațională, supralogică şi supraconceptuală. Prin ea este simţită prezenţa neîncetată a lui Dumnezeu, ca Persoană deschisă fiinţial spre comuniune şi iubire. Această cunoaştere nu are un caracter raţional, intelectual, ci de "simţire înţelegătoare".

Cunoaşterea aceasta experimentală, a simţirii prezenţei lui Dumnezeu în creaţie şi în viaţa noastră are, la început, un caracter inteligibil, putând fi exprimat, chiar dacă insuficient, în termenii teologici afirmativi sau negativi. Dialectica acestei cunoaşteri exprimă acelaşi paradox. Neştiinţa în sens de depăşire a oricărei cunoaşteri, se transformă în supraconştiinţa prezenţei şi simţirii tainice a harului; logicul face loc supranaturalului, tainicului; întunericul devine lumină. Potrivit Sfântului Grigorie Palama, teologul luminii dumnezeieşti, cunoştinţa oferă oamenilor duhovniceşti o lumină tainică, pe care mintea o vede în contemplaţie, în rugăciune. Cunoaşterea lui Dumnezeu, aşa cum o înţelege spiritualitatea ascetică răsăriteană, este împărtăşirea de Dumnezeu. Ea culminează în unirea cu El, ca grad suprem de îndumnezeire a fiinţei umane, trăită de subiectul uman ca o scufundare în infinitatea lui Dumnezeu, în oceanul iubirii Lui nemărginite.

Sfântul Simeon descrie astfel această cunoaştere prin unirea cu lumina dumnezeiască: "Cei ce se apropie şi nu o văd decât în parte sunt înspăimântaţi, înţelegând nesfârşirea şi necuprinderea celor ce le văd. Căci, pe măsură ce pătrund în lumina cunoştinţei, primesc cunoştinţa neştiinţei lor. Dar când realitatea spirituală le apare încă în chip neclar şi li se arată ca într-o oglindă şi e luminată numai în parte, ea va binevoi să se facă văzută şi mai mult şi să se unească prin împărtăşire cu subiectul iluminat, luându-l întreg în sine, când acest subiect va fi scufundat întreg în adâncul Duhului ca în sânul unui abis de nesfârşite ape luminoase, atunci el urcă în chip negrăit la desăvârşita neştiinţă, ca unul ce a ajuns mai presus de tonă cunoştinţa"[89].

---

[88] Vladimir Lossky, **A l'image...**, p. 52.

[89] Sfântul Simeon Noul Teolog, **Cele 225 de capete teologice (gnostice)...**, p. 55.

Ajunşi la această înălţime duhovnicească, "văzătorii - spune Calist Catafygiotul - contemplă pe Dumnezeu într-un chip fără chip şi într-o frumuseţe mai presus de lumină, nematerială şi necompusă, în faţa Lui atotsimplă; ei văd unitar pe Unul, încununat de bunătăţi nesfârşite, împodobit cu splendori nenumărate, luminând toată mintea cu razele unei frumuseţi strălucitoare; contemplă fericirea negrăită şi de nepovestit, izvorul bunătăţilor şi frumuseţilor, belşugul nesecat, pururea ţâşnitor, vistieria mai presus de plinătate, fără fund, nedeşertată a slavei, care umple cu covârşire minţile cele fără ochi de o mare desfătare"[90].

La fel, Sfântul Grigorie Palama numeşte această cunoaştere prin lumină "cunoştinţă mistică şi negrăită a tainelor lui Dumnezeu"[91], căci "lumina cunoştinţei, care e procurată de lumina harului eliberează de toată neştiinţa ce dezbină"[92].

Cuviosul Nichita Stithatul numeşte această lucrare a minţii desăvârşite - "liturghia tainică a altarului ceresc"[93], iar Cuviosul Isaia Pusnicul vorbeşte de o adevărată răstignire şi moarte mistică a minţii cu Hristos, până la învierea şi odihna ei.

Această cunoaştere în lumină şi prin iubire a lui Dumnezeu stă la baza apofatismului luminii dumnezeieşti, un apofatism al vederii mai presus de vedere, un apofatism mai deplin şi existenţial, al tăcerii, trăit în stare de rugăciune curată[94].

Această cunoaştere interioară, duhovnicească este o împreună lucrare, o colaborare a minţii omeneşti, eliberată de orice conţinut mărginit, cu harul divin. Sfântul Maxim Mărturisitorul insistă asupra acestui sinergism şi asupra rolului activ al celor doi factori, arătând că "nici harul dumnezeiesc nu produce iluminările cunoştinţei, dacă nu e cineva în stare să primească iluminarea prin puterea naturală, nici capacitatea de primire a acesteia nu produce iluminarea cunoştinţei, fără harul care să o dăruiască"[95].

Prin urmare, putem constata că Părinţii ascetici nu privesc cunoaşterea lui Dumnezeu doar în aspectul ei raţional, de gnoză, ci în esenţa ei

---

[90] Calist Catafygiotul, op. cit., p. 465.

[91] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama..., p. 183.

[92] Ibidem, p. 177.

[93] Cuviosul Nichita Stithatul, Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire şi despre cunoştinţă. Suta a treia a capetelor despre cunoştinţă, despre iubire şi despre desăvârşită vieţii, în Filocalia..., volumul VI, p. 310.

[94] Idem, Spiritualitatea ortodoxă..., p. 211.

[95] Sfântul Maxim Mărturisitorul, Răspunsuri către Taiasie..., p. 328.

experimentală, de unire cu Dumnezeu, prin depăşirea tuturor celor ce pot fi cunoscute, printr-o cunoaştere mai presus de orice cunoaştere sau în neştiinţa absolută.

Talasie Libianul sintetizează această învăţătură filocalică şi consideră cunoaşterea lui Dumnezeu "pomul vieţii, de care împărtăşindu-se cel curat rămâne nemuritor"[96].

Pentru Sfântul Isaac Sirul, această vedere sau cunoaştere duhovnicească înseamnă, de fapt, descoperirea Împărăţiei cerurilor şi a lui Dumnezeu din lăuntrul nostru. Ea este o stare harică deosebită.

Aceasta este **teologia mistică**[97], **cunoştinţa tainică despre Dumnezeu**[98] sau **mistagogia teologică**[99].

Deci, în cadrul acestei cunoaşteri apofatice, tainice, se disting două direcţii fundamentale: cea a paradoxului, a antinomiilor supralogice, la care se ajunge în urma unui îndelungat proces ascetic; şi alta a experienţei directe, personale, a cunoaşterii profund existenţiale, ce duce la unirea cu Dumnezeu, la răpirea în lumina Sa, prin "pătimirea îndumnezeirii"[100].

Scriitorii filocalici sunt oameni ai virtuţilor, practicanţi, nu doar admiratori ai lor, contemplativi care au ajuns la tainele cele mai înalte. De aceea, ei vorbesc despre **darul** sau **harisma cunoaşterii**, dăruită de Dumnezeu celor ce s-au curăţit de patimi şi au dat expresie în viaţa lor, virtuţilor. Pentru ei, treapta supremă de cunoaştere este "sfânta cunoştinţă cea mântuitoare", trăită ca o "gustare din dulceaţa lui Dumnezeu"[101].

Astfel, ajungem în esenţa gnoseologiei creştine. Spiritualitatea răsăriteană vorbeşte despre darul sau harisma cunoaşterii, ca fiind o stare harică deosebită la care ajung Părinţii duhovniceşti, ce se îndeletnicesc cu rugăciunea curată şi neîncetată. În această stare, potrivit lui Calist Catafygiotul, cei îndumnezeiţi prin har sau lucrare, "trăiesc cu cele dumnezeieşti şi cu Dumnezeu ca şi cu cele familiare şi le cunosc pe acelea

---

[96] Talasie Libianul, **Despre dragoste, înfrânare şi petrecerea cea după minte**, în **Filocalia...**, volumul 4, p. 46.

[97] Idem, **Răspunsuri către Talasie**, p. 96.

[98] Idem, **Întrebări, nedumeriri şi răspunsuri**, în **Filocalia...**, volumul 2, p. 253.

[99] **Ibidem**.

[100] Drd. Liviu Stoina, **Cunoaşterea lui Dumnezeu după învăţătura Sfântului Maxim Mărturisitorul**, în "Ortodoxia", XL (1988), nr. 1, p. 123.

[101] Diadoh al Foticeii, **Cuvânt ascetic în 100 de capete**, în **Filocalia...**, volumul 1, p. 442.

aşa cum contemplă Dumnezeu într-un chip asemănător, pe cei ajunşi în chipul dumnezeiesc şi dumnezei şi se uneşte cu ei..."[102].

Tot în legătură cu darul cunoştinţei duhovniceşti, cu care Dumnezeu încununează eforturile umane de a-L cunoaşte, Părinţii filocalici vorbesc despre darurile Duhului Sfânt: al **ştiinţei**, al **cunoştinţei**, al **înţelegerii** şi al **înţelepciunii**.

Oricât ar progresa, însă, contemplativul în cunoaşterea şi experierea lui Dumnezeu, el păstrează conştiinţa a două limite: pe de o parte faptul că Dumnezeu rămâne permanent transcendent oricărei cunoaşteri omeneşti; iar pe de altă parte, aceea a caracterului infinit al acestui urcuş, căci conştiinţa transcendenţei infinite a lui Dumnezeu rămâne deasupra oricărui efort de a-L cunoaşte[103].

Chiar pe treptele cele mai înalte, cunoaşterea experimentală sau simţirea lui Dumnezeu este, în fapt, "o recunoaştere a însăşi tainei, o cunoaştere apofatică, o sesizare într-un mod superior a bogăţiei Lui infinite, căci tocmai de aceea e cu neputinţă de înţeles şi exprimat"[104].

În trăirea sau experierea apofatică a tainei divine sunt cuprinse: conştiinţa fiinţei lui Dumnezeu, care depăşeşte orice accesibilitate, experienţa lucrărilor Sale, precum şi neputinţa exprimării depline a acestora[105].

PERSPECTIVA ASCETICĂ A CUNOAŞTERII CREŞTINE

Cunoaşterea lui Dumnezeu are un caracter pozitiv, creator şi, în acelaşi timp, progresiv, ea dezvoltându-se în raport cu eforturile noastre ascetice, în vederea dobândirii nepătimirii.

Am menţionat deja că specificul spiritualităţii răsăritene, al gnoseologiei ortodoxe, este caracterul ei interiorizat, profund duhovnicesc[106]. Pentru această spiritualitate experimentală, gnoseologicul

---

[102] Calist Catafygiotul, **op. cit.**, p. 520.

[103] Hans Urs von Balthasar, **op. cit.**, p. 219.

[104] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, **Teologia Dogmatică Ortodoxă**, pentru Institutele teologice, volumul I, EIBMBOR, Bucureşti, 1978, p. 117.

[105] **Ibidem**, p. 132.

[106] Magistrand N. V. Stănescu, **Progresul în cunoaşterea lui Dumnezeu cu referire specială la Sfântul Grigorie de Nyssa**, în "Studii Teologice", X (1958), nr. 1-2, p. 19.

este fiinţial unit cu eticul[107], astfel încât la cunoaşterea adevărată, deplină, nu se poate ajunge decât pe cale ascetică, experimentală. La vederea lui Dumnezeu sau cunoaşterea prin unire cu Dumnezeu, nu ajunge decât cel în care tot ceea ce este material, limitat, a fost înduhovnicit, pnevmatizat.

Cunoaşterea naturală nu are, deci, un aspect simplu raţional, ci şi o **perspectivă ascetică**. Pentru acest fapt, Teognost consideră cunoaşterea despre Dumnezeu o sinteză a lucrării practice, ascetice a credinciosului, fiind "ştirea neînşelătoare despre Dumnezeu şi despre cele dumnezeieşti, prin care iubitorul de Dumnezeu se înalţă spre îndumnezeirea cu harul Duhului, fără să fie tras în jos de patimi"[108].

Spiritualitatea răsăriteană se deosebeşte de orice alt sistem gnoseologic tocmai prin insistenţa asupra elementului ascetic, în problema cunoaşterii lui Dumnezeu. Întrucât Dumnezeu este Persoană absolută, cunoaşterea Lui este în funcţie de posibilităţile noastre de curăţire de afecţiunea pătimaşă şi oarbă la lucrurile finite[109]. Fără un efort ascetic, eliberator de patimi şi fără experienţa virtuţilor creştine, nu există cunoaştere adevărată. Părinţii răsăriteni au subliniat permanent faptul că actului de revelare sau deschidere spre comunicare şi comuniune a lui Dumnezeu, fiinţa umană trebuie să-i răspundă şi ea prin smerită cugetare, prin "renunţarea la mândria de a-L cunoaşte prin noi înşine"[110].

Prin această atitudine smerită, ne înălţăm la cotele cele mai înalte ale umanului, ale eticului, până la hotarul dintre marginea firii umane şi lucrarea harului dumnezeiesc. Dinamica vieţii duhovniceşti se oglindeşte deplin în starea de curăţie şi cunoaştere a lui Dumnezeu. Înaintarea în virtute conduce către o proporţională cunoaştere a tainelor creştine. Pe treptele cele mai înalte, umanul eliberat de tot ceea ce este patimă sau păcat, devine un mediu de reflectare a divinului, la a cărui cunoaştere şi simţire ajunge.

Cunoaşterea creştină nu constă în receptarea pasivă a realităţilor, ci una dinamică, implicând o adevărată transformare, spiritualizare a firii, în vederea receptării şi experierii realităţilor spirituale, existând în acestă

---

[107] Doctorand Nicolae Fer, **Cunoaşterea lui Dumnezeu la Pseudo Dionisie Areopagitul**, în "Glasul Bisericii", XXX (1971), nr. 1-2, p. 108.

[108] Teognost, **Despre făptuire, contemplaţie şi preoţie** în **Filocaiia...**, volumul 4, Editura Harisma, Bucureşti, 1994, p. 278.

[109] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, **Teologia Dogmatică Ortodoxă...**, volumul 1, p. 123.

[110] Idem, **Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Ioan Gură de Aur...**, p. 562.

privinţă "o întreagă gradaţie, atât în ce priveşte curăţia, cât şi adâncimea şi durata sesizării apofatice a lui Dumnezeu"[111].

Prin aceasta, cunoaşterea duhovnicească se dovedeşte a fi superioară oricărei elaborări intelectuale, speculative, ea fiind o cunoaştere duhovnicească, prin curăţie şi participare la taina divină, sub ocrotirea harului.

Cu cât cunoaştem mai multe despre Dumnezeu şi cu cât pătrundem mai adânc în tainele infinite ale dumnezeirii, cu atât ne smerim mai mult, dându-ne seama de imposibilitatea noastră de a cuprinde şi înţelege nemărginitul. De aceea adevărata cunoaştere duce la o reală smerenie, după cum şi smerenia este expresia unei cunoaşteri şi autocunoaşteri mult mai adânci, interioare.

În literatura filocalică, bazată pe o adevărată ordine spirituală, smerenia are o semnificaţie şi valoare pozitivă deosebită, fiind calea adevăratei cunoaşteri şi autocunoaşteri. Dinamismul ei constă într-o cunoaştere deplină a insuficienţelor firii noastre căzute, dublată, însă, de o neîncetată dorinţă de înaintare, de progres. Cunoaşterea autentică a lui Dumnezeu este o cunoaştere întru iubire şi smerenie. Cu cât te smereşti mai mult, cu atât Dumnezeu îţi descoperă mai multe taine, iar aceste descoperiri dumnezeieşti sunt prilejuri pentru o nouă şi mai adâncă smerenie. "Cunoscând pe Dumnezeu, omul se cunoaşte şi pe sine. Progresând prin cunoaşterea de sine, el trăieşte şi mai intens iubirea şi viaţa dumnezeiască, pentru că se vede ca chip, ca persoană în comuniune cu Dumnezeu"[112].

Cuviosul Nichita Stithatul consideră că a cunoaşte pe Dumnezeu, prin rugăciune şi smerită cugetare înseamnă, de fapt, a fi cunoscut de Dumnezeu şi a ne fi recunoscute eforturile noastre, pe care Dumnezeu le încununează cu descoperirea şi cunoştinţa tainelor Sale, mai presus de fire[113].

În mod paradoxal, adevărata iluminare şi adevărata cunoaştere sunt prilej de smerenie adevărată şi mai mare. Cu cât înaintează în cunoaşterea lui Dumnezeu, credinciosul îşi dă seama cât de puţine cunoaşte, trăind adâncul sau abisul smereniei. Aceasta este neştiinţa cea duhovnicească sau mântuitoare, teologia negrăită, neştiinţa în sens de depăşire.

Petru Damaschinul spune că întru cunoştinţă multă, cunoaştem că nu cunoaştem[114], iar Sfântul Simeon Noul Teolog arată că sporirea în

---

[111] Idem, **Teologia Dogmatică Ortodoxă...**, volumul I, p. 119.

[112] Magistrand Dumitru Radu, **Structura actului religios...**, p. 133.

[113] Cuviosul Nichita Stithatul, **op. cit.**, p. 344-345.

[114] Sfântul Petru Damaschin, **Din dumnezeieştile învăţături duhovniceşti ale cuviosului părintelui nostru Petru Damaschinul**, în **Filocalia...**, volumul 5, Ediţia a II-a, Harisma, Bucureşti, 1995, p. 172.

cunoştinţa de Dumnezeu se face prilej şi pricină a necunoaşterii tuturor celorlalte, ba chiar şi a lui Dumnezeu[115].

Cunoaşterea lui Dumnezeu îşi păstrează permanent caracterul ei paradoxal. Pe măsură ce credinciosul se înalţă către o cunoaştere tot mai adâncă a lucrărilor lui Dumnezeu, se înalţă şi în înţelegerea tainei Lui de neînţeles[116].

Părinţii filocalici vorbesc, pe aceasta treaptă de curăţire, despre "sfânta cunoştinţă" sau despre darul cunoştinţei, tocmai datorită legăturii ei cu rugăciunea.

Cunoaşterea naturală şi supranaturală, catafatică şi apofatică sau, în limbaj filocalic, experimental şi existenţial: cunoaşterea trupească, sufletească şi duhovnicească îşi ating scopul lor - unirea contemplativului cu Dumnezeu - doar în cadrul rugăciunii curate şi neîmprăştiate, a rugăciunii neîncetate.

Cunoaşterea duhovnicească este, potrivit Sfântului Grigorie Palama, "simţire intelectuală şi dumnezeiască"[117], unire şi nu cunoştinţă. Ea este neştiinţa mai presus de orice cunoştinţă. Ea vine în inima curată, prin experienţa rugăciunii. Sensul pe care îl dă Sfântul Grigorie Palama acestei cunoaşteri în duh este cel de unire cu Dumnezeu, de împărtăşire de Dumnezeu, de experiere tainică a Lui, în cadrul rugăciunii curate.

Această cunoaştere prin unire nu este o aflare a lui Dumnezeu cu ajutorul cauzalităţii sau al anologiei, ci prin suprimarea, prin înlăturarea şi negarea oricărei idei sau experienţe mărginite. Ea depăşeşte logica demonstraţiilor şi are sensul de "unire şi îndumnezeire produsă prin harul lui Dumnezeu, în chip mistic şi ascuns după înlăturarea tuturor impresiilor de jos sau după încetarea activităţii minţii"[118].

Trăirea apofatică a lui Dumnezeu "echivalează cu un sentiment al misterului, care nu poate exclude raţiunea şi sentimentul, dar e mai adânc decât ele"[119].

Rugăciunea este considerată de scriitorii filocalici lucrarea firească, proprie a minţii restaurate în starea de har. Tot astfel, darurile cu care Dumnezeu binecuvintează viaţa noastră, sunt efecte ale rugăciunii şi sunt

---

[115] Sfântul Simeon Noul Teolog, **Cele 225 de capete teologice (gnostice)...**, p. 50.

[116] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, **Teologia Dogmatică Ortodoxă...**, volumul 1, p. 125.

[117] Idem, **Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama...**, p. 190.

[118] **Ibidem**, p. 188.

[119] Idem, **Teologia Dogmatică Ortodoxă...**, volumul 1, p. 139.

împărtăşite, în general, în stare de rugăciune, în ambianţa spirituală, pe care o creează dialogul dintre Dumnezeu şi om, care este rugăciunea.

Darul sau harisma cunoştinţei este şi ea un dar al rugăciunii curate, cum spune Diadoh al Foticeii, căci "cunoştinţa o aduce rugăciunea şi liniştea multă, când lipsesc cu desăvârşire grijile"[120].

Calist Patriarhul spune că "viaţa contemplativă (văzătoare) este împreună vieţuitoare şi prietenă neîncetată a sfintei rugăciuni. Iar amândouă sunt odraslele cele mai pline de har şi îndumnezeitoare ale sufletului..."[121].

Rugăciunea curată este convorbirea sinceră a minţii smerite cu Dumnezeu. Ea este dialogul dintre om şi Creatorul său, dialog purtat în zările spirituale ale iubirii chenotice. Nicăieri, omul nu se cunoaşte mai bine pe sine şi pe Dumnezeu, ca în rugăciune. În stare de rugăciune, credinciosul trăieşte în gradul cel mai intens legătura sa cu Dumnezeu, dependenţa sa de Creatorul său. Şi, tot în rugăciune, el îşi descoperă sensul şi vocaţia sa în planul veşniciei, printr-o autocunoaştere spirituală. Cunoscându-se pe sine, omul înaintează, pe măsura efortului său duhovnicesc, în cunoaşterea Părintelui său.

Rugăciunea, ca dialog existenţial cu Dumnezeu, implică cunoaşterea lui Dumnezeu ca realitate ultimă, supremă. Dinamismul sau lucrarea cunoaşterii lui Dumnezeu este, în resorturile ei interioare, mişcarea rugăciunii, pentru că doar prin rugăciune se poate sesiza şi experia real realitatea transcendentă. Cunoaşterea lui Dumnezeu în stadiul ei cel mai înalt este pregătită în rugăciune, dar este dincolo de rugăciune. Atunci mintea îşi opreşte lucrările ei fireşti, pătimind îndumnezeirea, aflându-se în stare de răpire din partea lui Dumnezeu, iar rugăciunea încetează. Atunci mintea este răpită în lucrurile inteligibile suprafireşti şi coexistă cu Dumnezeu[122]. Pe această treaptă de apofatism al rugăciunii, trăit sau experiat existenţial, mintea dobândeşte o cunoaştere mai presus de orice cunoaştere, dobândeşte simţirea tainei lui Dumnezeu, atât cât i se revelează.

Rugăciunea şi cunoaşterea se întăresc una pe alta, au nevoie una de alta. Atât în cunoaştere, cât mai ales în rugăciune, credinciosul trăieşte legătura sa cu Dumnezeu într-o formă paradoxală prin profunzimea şi, totodată, prin simplitatea ei.

Deci, atitudinea teologiei şi spiritualităţii ortodoxe, în problema cunoaşterii lui Dumnezeu, este una existenţială, angajându-l pe om în întregime, în integritatea fiinţei sale, şi aceasta deoarece "teologia trebuie să

---

[120] Diadoh al Foticeii **op. cit.**, p. 416-417.

[121] **Scrierile lui Calist Patriarhul, Capete care au lipsit**, în **Filocalia...**, volumul VIII, p. 253.

[122] Magistr. Ierom. Antonie Plămădeală, **Rugăciune şi cunoaştere în învăţătura ortodoxă**, în "Studii Teologice", X (1958), nr. 3-4, p. 221.

fie mai puțin o căutare de cunoştințe pozitive cu privire la ființa dumnezeiască, cât mai degrabă o experiență a ceea ce este mai presus de orice înțelegere"[123] şi întrucât "calea cunoaşterii lui Dumnezeu este neapărat aceea a îndumnezeirii"[124].

*
* *

Aşadar, chiar şi această scurtă privire a problemei cunoaşterii, în spiritualitatea filocalică, conduce spre câteva concluzii generale:

1. Cunoaşterea lui Dumnezeu constituie pentru spiritualitatea răsăriteană ținta supremă a vieții creştine îmbunătățite. Manifestată mai întâi sub forma cunoaşterii lui Dumnezeu, din creația Sa şi din înțelesurile duhovniceşti ale Sfintei Scripturi, ea devine, pe treptele cele mai înalte ale vieții duhovniceşti, o simțire în stare de rugăciune curată a prezenței şi lucrării lui Dumnezeu în lume şi în sufletele noastre.

2. Pe lângă împărțirile clasice ale teognosiei, spiritualitatea filocalică preferă pe cea care delimitează o cunoaştere trupească sau în trup a lui Dumnezeu, o cunoaştere simțuală şi una duhovnicească, cu mult superioară celorlalte două.

3. Cunoaşterea naturală, analogică, simbolică, tipologică, realizată prin sesizarea raționalității creației şi a înțelesurilor adânci, duhovniceşti, ale Sfintei Scripturi, este treapta premergătoare, absolut necesară pentru **theoria** sau gnoza duhovnicească.

4. Superioară cunoaşterii naturale, cunoaşterea duhovnicească este o cunoaştere experimentală, unitivă.

5. Legată fundamental de asceză, de eforturile creştinului de curățire de patimi şi de dobândire a virtuților, adevărata cunoaştere se dobândeşte în starea de rugăciune curată, neîncetată. În rugăciune, credinciosul se cunoaşte pe sine în mod autentic şi îşi dă seama de putința sau imposibilitatea de a-L cunoaşte pe Creatorul Său, pe măsura eforturilor sale

---

[123] Vladimir Lossky, **Teologia mistică a Bisericii de Răsărit...**, p. 67.

[124] **Ibidem**.

ascetice. Celor care au ştiut să-şi facă din smerenie şi curăţie mijloace în opera duhovnicească de desăvârşire, Dumnezeu li se descoperă, li se oferă, la sfârşitul tuturor acestor eforturi, în infinitatea bunătăţii şi iubirii Sale, ca un ocean nesfârşit de sensuri şi înţelesuri. De acestea, credinciosul se împărtăşeşte potrivit eforturilor sale de spiritualizare, potrivit dorinţei sale de curăţie şi de cunoaştere a adevăratei vieţi, cea întru Hristos.

ICOANA - TEOLOGIE ÎN CULORI ŞI EXPRESIE A REALITĂŢII ÎNTRUPĂRII LUI HRISTOS

Pr. Lect. Dr. *Nicolae Chifăr*

Icoana - teologie în culori şi expresie a realităţii întrupării lui Hristos - deşi este atât de puternic integrată în cultul ortodox încât nu există serviciu religios care ar putea s-o excludă iar biserica sau casa credinciosului lipsită de icoane apare credinciosului ortodox ca fiind goală, icoana dându-i simţământul prezenţei reale a lui Dumnezeu[1], în decursul istoriei a trecut prin perioade de criză religioasă, cinstirea ei fiind uneori interzisă prin legi de stat şi bisericeşti.

Cea mai puternică ofensivă lansată împotriva icoanelor a avut loc în secolele VIII-IX fiind antrenată în această luptă, cunoscută sub numele de iconoclasm sau iconomahie (εἴκον=icoană, μαχη=luptă), atât instituţia imperială bizantină cât şi reprezentanţi ai ierarhiei bisericeşti. Deşi tendinţe iconoclaste s-au manifestat încă de timpuriu la unii Părinţi şi Scriitori bisericeşti cum ar fi Origen (185-255), Tertulian (160-240), Clement Alexandrinul (150-215) dar mai ales Eusebiu al Cezareii[2] (265-340) şi Epifanie de Salamina[3] (315-403) în Cipru, lupta propriu-zisă organizată sistematic împotriva cultului icoanelor a fost declanşată de împăratul

---

[1] Sergij Bulgakov, **Pravoslavi - Oterki ucenija Pravoslanoj Terkvi**, Paris, p. 298, cit. după N. Thon, **Ikone und Liturgie**, Trier, 1979, p. 16.

[2] Eusebiu trimise Constanţiei, sora împăratului Constantin cel Mare, care îi ceruse o icoană a Mâtuitorului, o scrisoare prin care îi răspunde că: "în felurite culori moarte şi în tablouri nici chipul omenesc al lui Hristos nu poate fi zugrăvit", **Epistola ad Constantiam Augusta, P.G. XX, 1548**. De la el avem însă informaţii despre existenţa unei statui de bronz în Panea, ridicată de femeia vindecată de scurgerea de sânge (Mt. 9. 20-24) care reprezintă o femeie în genunchi rugându-se unui bărbat care-şi întinde mâinile spre ea, şi a icoanelor Sf. Ap. Petru şi Pavel şi ale Mântuitorului, **Istoria bisericească, VII, XVIII**, trad. rom. de T. Bodogae, în P.S.B., 13, Bucureşti, 1987, p. 286 ş.u.

[3] Epifanie a sfâşiat o dveră împodobită cu o icoană, pe care el a găsit-o într-o biserică dintr-un sat în Palestina (**Scrisoare către Ioan, episcopul Ierusalimului, 8 ş.u., P.L. XXII, 526**), iar în testamentul său le scrie urmaşilor: "Voi nu trebuie să aşezaţi icoane nici în biserică, nici în cimitirul Sfinţilor, ci amintiţi-vă de Dumnezeu în inimile voastre... Nu este permis creştinilor să contemple cele cereşti cu ochii sau prin întunecarea simţurilor. Cine însă cutează să privească icoana dumnezeiască a Logosului Divin zugrăvită în culori, bazându-se pe întruparea Sa, să fie anatema". (la G. Ostrogorsky, **Studien zur Geschichte das byzantinischen Bilderstreites**, Breslau, 1929, frag. 1-2, p. 67-68.

bizantin Leon III Isaurul (717-741), care în colaborare cu unii episcopi iconoclaşti din Asia Mică[4] a dat un edict împotriva icoanelor în anul 726 care a fost ratificat în anul 730 de un consiliu bisericesc[5].

Motivul principal invocat de iconoclaşti în fundamentarea învăţăturii lor era cel de idolatrie - cultul icoanelor considerat o întoarcere la cultul idolatric păgân. Reacţia ortodoxă a fost puternică, uneori chiar violentă[6], remarcându-se ca dinstinşi apărători ai cultului icoanelor patriarhul Gherman al Constantinopolului[7], papa Grigorie al II-lea[8] dar mai ales Sfântul Ioan Damaschinul[9] supranumit şi "teologul icoanelor".

Faptul că teologii icoanelor au argumentat învăţătura lor pe hristologie, icoana reprezentând realitatea Întrupării Domnului, a determinat pe următorul împărat iconoclast, Constantin V (741-775), să combată cultul icoanelor tot cu argumente hristologice, acuzând pe cinstitorii icoanelor de nestorianism, când se afirma că Icoana reprezintă numai firea umană a Mântuitorului, sau de monofizitism, când se afirma că Hristos poate fi zugravit în icoană datorită unirii ipostatice[10].

Argumentaţia lui Constantin a fost preluată şi corectată în unele puncte care arătau vizibil o alunecare de la ortodoxia calcedoniană de către sinodul

---

[4] Constantin de Nacoleia, Ioan al Synadei şi Toma de Claudiopolis, vezi amănunte la N. Chifăr, **Das VII Ökumenische Konzil von Nikaia**, Erlangen, 1993, p. 101 ş.u.

[5] Vezi N. Chifăr, **op. cit.**, p. 43 ş.u.

[6] Este vorba de omorârea spătarului Jovinos care a distrus icoana Mântuitorului de la poarta Chalke, Theofanes, **Chronographia**, ed. C. de Boor, vol.I, Leipzig, 1885, A.M. 6218.

[7] Vezi la L. Lamza, **Patriarh Germanos I von Konstantinopel (715-730)**, Würzburg, 1975; V. Grumel, **L'iconologie de saint Germain de Constantinopole**, în: Echos d'Orient 21/1922, p. 165-175; P. Plank, **Der hl. Germanos I von Konstantinopel**, în: Christliche Osten, 40/1985, p. 16-21; F. Halkin, **Une note sur saint Germain de Constantinople?**, în: Analecta Bollandiana, 84/1966, p. 228.

[8] E. Caspar, **Geschichte des Papsttums, vol. II**, Tubingen, 1933, p. 643 ş.u.; J. Gouillard, **Aux origines de l'iconoclasme: Le temoignage de Gregoire II**, în: Travaux et Mémoires de l'institut d'ethnologie, 3/1968, p. 234-307 (Gouillard contestă autenticitatea scrisorilor papei Grigorie pe când H. Grotz, Beobachtungen zu den zwei Briefen Papst Gregors II an Kaiser Leo III, în: Archivum Historiae Pontificiae, 18/1980, p. 9-40 consideră că autorul este papa Grigorie sau un colaborator apropiat al său.

[9] J. Menges, **Die Bilderlehre das hl. Johannes von Damaskus**, Münster, 1937; Sfântul Ioan Damaschin, **Cultul sfintelor icoane**, trad. şi studiu introductiv de D. Fecioru, Bucureşti, 1937; Idem, **Viaţa Sfântului Ioan Damaschin**, Bucureşti, 1935.

[10] Despre teologia împăratului Constantin V a se vedea Ostrogorsky, **Studien...**, p. 12 ş.u; S. Gero, **Byzantine Iconoclasm during the Reign of Constantin V**, Louvain, 1977.

iconoclast de la Hieria din anul 754[11] şi astfel iconoclasmul primeşte oficial girul "Bisericii". Urmarea a fost aceea că de acum înainte timp de un secol Biserica a avut de luptat împotriva iconoclasmului până la lichidarea totală a ereziei în anul 843.

Iconoclasmul a cunoscut două faze: 730 (edictul iconoclast al împăratului Leon III) - 787 (sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea) şi 815 (sinodul de la Constantinopol care a reactivat iconoclasmul) - 842 (sinodul de la Constantinopol care a reabilitat cultul icoanelor).

S-a pus deseori întrebarea: de ce a cunoscut iconoclasmul o a doua fază odată ce a fost condamnat de sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea? Nu a fost dată o definiţie completă şi corectă legată de cultul icoanelor? În cele ce urmează vom căuta să arătăm în ce măsură teologia icoanelor expusă de apărătorii lor din prima fază a iconoclasmului se reflectă în definiţia dogmatică a sinodului de la Niceea din anul 787 şi ce precizări şi completări a fost necesar să fie aduse de teologii icoanelor din a doua fază (patriarhul Nichifor şi Sf. Teodor Studitul) pentru a se combate definitiv învăţătura iconoclastă.

În primul rând trebuie să precizăm că, după sinodul iconoclast de la Hieria (754), teologii icoanelor au trebuit să scoată în evidenţă cele mai adânci şi subtile efecte ale învăţăturii despre unirea ipostatică, despre relaţia dintre icoană şi prototip şi despre sensul cuvântului circumscriere pentru a combate învăţătura iconoclastă care era formulată cu atâta dibăcie încât pentru mulţi apărea ca ortodoxă. Dacă în scrierile împăratului Constantin V apar evidente tendinţe monofizite, sinodalii de la Hieria au avut grijă să cŏrecteze aceste greşeli încât cu greu se pot depista subtilităţile învăţăturii lor tot de nuanţă monofizită[12].

Deşi iniţiatorii iconoclasmului combăteau cultul icoanelor ca fiind o nouă cădere în idolatrie, teologii icoanelor, în special Sf. Ioan Damaschinul, argumentează cultul icoanelor cu învăţătura despre Întruparea Domnului. Prin aceasta s-a dat cultului icoanelor un fundament doctrinar iar sinodalii de la Niceea în combaterea iconoclasmului şi expunerea învăţăturii de credinţă, care poate fi găsită atât în definiţia dogmatică a sinodului[13], care reproduce aproape identic mărturisirea de credinţă semnată de sinodali încă la finele

---

[11] O paralelă între scrierile lui Constantin V şi definiţia dogmatică a sinodului de la Hieria a se vedea la N. Chifăr, **op. cit.**, p. 87-90.

[12] Idem, **Ibidem**, p.69 ş.u.

[13] **Mansi XIII**, 373D-380E.

şedinţei a IV-a[14], cât şi în combaterea definiţiei dogmatice a sinodului iconoclast de la Hieria[15], au rămas fideli acestei fundamentări hristologice.

Definirea noţiunii de icoană

Sinodul de la Niceea nu a dat o definiţie precisă icoanei ci o defineşte în raport cu prototipul ei. Astfel se spune că icoana nu este identică cu prototipul după fiinţă şi doar după nume şi după caracter (οὐ κατὰ τὴν οὐσιάν τῷ πρωτοτύπω ἔοικεν, ἤ μόνον κατὰ τὸ ὄνομα καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶν καράκτηριζομένον μελῶν)[16]. Această precizare o întâlnim mai înainte numai la Sfântul Ioan Damaschinul, însă mult mai detaliată. El defineşte icoana în felul următor: "Icoana este o asemănare care reproduce într-o anumită măsură prototipul, căci icoana nu este identică întru totul cu prototipul"[17] sau "icoana este o asemănare a ceva, o reprezentare sau o întipărire, care arată în sine pe cel reprezentat"[18]. Pentru a face mai clară definirea noţiunii de icoană Sf. Ioan enumeră şase categorii de icoane, icoana propriu-zisă definind-o ca "imagine a celor văzute" care ne stimulează spre amintire şi imitare. Sinodul de la Niceea pune accent pe relaţia dintre icoană şi prototip arătând că între cele două există identitate de nume şi de configuraţie, dar nu de fiinţă.

Atât teologii icoanelor cât şi sinodalii de la Niceea au accentuat deosebirea de fiinţă dintre icoană şi prototip, deoarece împăratul Constantin V învăţa că singura icoană adevărată este cea care este de o fiinţă cu prototipul şi prin urmare cădea într-o altă erezie, definind sfânta Euharistie ca imagine a lui Hristos deoarece este de o fiinţă cu Hristos[19].

---

[14] **Mansi XIII**, 129A-132E.

[15] **Mansi XIII**, 208D-364D.

[16] **Mansi XIII**, 244B; 257D; 261A; 261D; 340E; 344B; Ceea ce înţelegeau Părinţii prin "character" vom vedea la teologii icoanelor din faza a doua a iconoclasmului.

[17] Ioan Damaschinul, **Contra Imaginum calomniatores orationes tres**, Ed. B. Kotter, **Die Schriften des Johannes von Damaskus**, în: Patristische Studien und Texte, vol. 17, Berlin/New York, 1975. În continuare vom cita numărul tratatului şi paragraful, şi vom reda pagina din ed. citată. În cazul de faţă, **Imag. I,9**, p. 83.

[18] **Imag. III,16**, p.125.

[19] Vezi G. Ostrogorsky, **Studien**, paragraful 22.

Sfânt şi profan - icoană şi idol

Deoarece iconoclaştii considerau icoana drept idol, teologii icoanelor şi sinodul de la Niceea au replicat permanent că este imposibil ca icoana lui Hristos sau a unui sfânt să fie considerată idol. Ei nu fac deosebire între ceea ce este sfânt şi ceea ce este profan dacă aseamănă icoana lui Hristos cu chipurile demonilor[20].

Nu există nici o asemănare între icoană şi idol, învaţă Sf. Ioan Damaschinul, deoarece icoana reprezintă pe adevăratul Dumnezeu în timp ce idolii sunt chipuri ale dumnezeilor inexistenţi[21]. Icoanele sunt sfinte deoarece ele, ca şi alte obiecte sfinte, au fost făcute spre slava lui Dumnezeu şi a sfinţilor Lui[22]. Ele sunt sfinte chiar dacă sunt făcute din acelaşi material ca şi idolii. Ideea este întâlnită în special la Sfântul Ioan Damaschinul care învaţă că materia în sine nu este rea deoarece prin ea s-a făcut mântuirea noastră şi prin aceasta ea s-a sfinţit[23]. Ea nu trebuie însă adorată ca Dumnezeu, ci cinstită ca o lucrare a lui Dumnezeu plină de puterea dumnezeiască şi de har[24]. Prin aceasta Sfântul Ioan combate tendinţele maniheiste ale iconoclaştilor şi prezintă materia ca demnă de cinstire pentru că a fost creată de Dumnezeu, sfinţită prin Întruparea Domnului şi plină de Duhul Sfânt. Dacă materia ar fi de condamnat, atunci l-ar considera pe Dumnezeu creatorul răului[25].

În continuare Sfântul Ioan Damaschinul şi sinodalii de la Niceea accentuează rolul artei picturale în aceea că nu reproduce ceva dăunător omului, ci viaţa plină de virtuţi a oamenilor sfinţi şi lupta eroică a martirilor sau tainele mântuirii prin Hristos, şi de aceea iconografia este ceva evlavios şi demn de cinstit[26]. Aşa precum cărţile care descriu lucruri nedemne sunt dezaprobate, iar cărţile care descriu vieţile sfinţilor sunt cinstite, deci dacă lucrurile scribului (Evanghelia) şi ale tâmplarului (crucea) nu sunt de aruncat, nici lucrările zugravului (icoanele) nu pot fi condamnate. Prin aceasta Sf. Ioan şi sinodul de la Niceea au condamnat tendinţa dualistă a iconoclaştilor şi au învăţat că lucrurile afierosite lui Dumnezeu, fie că este

---

[20] **Mansi XIII**, 208E; 232A-B; 376B.

[21] **Imag. I,24**, p.115; **Mansi XIII**, 96 A-D.

[22] **Mansi XIII**, 269D-272 A.

[23] **Imag. 1,16**, p.89; **II,14**, p. 105.

[24] **Imag. II,14**, p.105.

[25] **Imag. II,13**, p.104.

[26] **Mansi XIII**, 241AB.

evangheliarul, sfânta cruce, veşmintele, vasele sau icoanele sunt în aceeaşi măsură demne de cinstit, pentru că au fost făcute spre slava lui Dumnezeu[27]. Patriarhul Gherman, ca şi ceilalţi teologi ai icoanelor, insistă asupra faptului că icoana este totdeauna icoana unei persoane. Dacă icoana reprezintă un dumnezeu fals, un dumnezeu inexistent, atunci ea este un idol. Când însă este vorba de icoana lui Hristos, a Maicii Domnului sau a unui sfânt, ea este demnă de cinstire pentru că demn de cinstire este cel reprezentat în icoană[28].

ELIBERAREA DE IDOLATRIE PRIN ÎNTRUPAREA LUI HRISTOS

Sinodul de la Niceea a trebuit să dezbată pe larg problema legată de idolatrie deoarece iconoclaştii învinuiau Biserica de întoarcere la cultul idolatric prin cinstirea icoanelor. De fapt această acuză a fost pronunţată chiar la începutul crizei iconoclaste. Sfântul Ioan Damaschinul învăţa că Biserica nu poate să mai cadă în idolatrie pentru că îl cunoaşte şi cinsteşte pe Dumnezeul cel Adevărat[29]. În acelaşi sens patriarhul Gherman al Constantinopolului învaţă că creştinii au fost eliberaţi de idolatrie prin Întruparea lui Hristos şi ştiu despre necircumscrierea Dumnezeirii[30]. Ideea este întâlnită şi la papa Grigorie II. Credincioşii, zice el, care au primit harul dumnezeiesc sunt capabili să privească adâncurile învăţăturii dumnezeieşti şi conduşi de Dumnezeu îşi îndreaptă cugetele spre cele mai înalte trepte ale cunoaşterii[31]. De aceea ei se roagă lui Dumnezeu în Duh şi adevăr şi cinstirea adusă icoanelor sfinţilor serveşte la aducerea aminte despre faptele virtuoase ale acestora[32].

Aceste învăţături au fost preluate integral de sinodalii de la Niceea. Părinţii au accentuat permanent că prin Întruparea lui Hristos s-a realizat eliberarea creştinilor din slujirea idolatră. Iar dacă Biserica a fost eliberată cu adevărat de idolatrie nu poate să mai slujească idolilor[33]. Creştinii nu

---

[27] **Mansi XIII**, 249 AD; **Imag. II,14**, p. 106.

[28] **Mansi XIII**, 112DE; 113C.

[29] **Imag. I,2**, p.66.

[30] **Scrisoare către Toma de Claudiopolis, Mansi XIII** 109E-112D.

[31] **Mansi XIII**, 97CD.

[32] **Mansi XIII**, 121A.

[33] **Mansi XIII**, 216D.

mai au nevoie să se plângă de idolatrie. Hristos este capul Bisericii şi de aceea nimeni nu poate să-i răpească moştenirea[34].

Este interesant de observat cât de conştienţi erau Părinţii de la Niceea despre faptul că Biserica nu poate să greşească, în timp ce iconoclaştii vorbeau despre o Biserică pământească rătăcitoare secole de-a rândul şi a fost eliberată din această rătăcire de împărat, substituindu-se prin aceasta lui Hristos[35].

Fundamentarea zugrăvirii icoanelor pe Întruparea lui Hristos

Încă de la începutul iconoclasmului apărătorii icoanelor au fundamentat facerea icoanei lui Hristos pe dogma Întrupării. Astfel, scria Sf. Ioan Damaschinul: "Prin Întruparea lui Hristos natura Sa umană nu s-a schimbat aşa cum neschimbată a rămas firea divină a Logosului dumnezeiesc, ci ele (omenitatea şi dumnezeirea) s-au unit într-un singur ipostas. De aceea pictează creştinii pe Dumnezeu nevăzut nu ca pe unul nevăzut ci ca pe unul care s-a făcut văzut în trup"[36]. Acelaşi lucru învaţă şi papa Grigorie II[37] şi patriarhul Gherman. Cel din urmă arată că prin pictarea icoanei lui Hristos creştinii sunt asiguraţi de realitatea întrupării sale. Pe această temelie (întrupare, n.n.), zice el, reprezentăm iconografic trăsăturile umane ale Lui, aşa cum El a arătat în trup şi nu Dumnezeirea Sa nepătrunsă şi nevăzută. Căci aceasta ne impune să reprezentăm ceea ce credem, şi anume că Hristos nu S-a întrupat în mod aparent, ca o umbră,... ci cu adevărat, întru totul asemenea nouă afară de păcat, pe care l-a semănat în noi vrăjmaşul. Pe baza acestei credinţe statornice în Hristos noi pictăm imaginea (characterul) trupului Său sfânt, o cinstim şi îi aducem cuvenita venerare, deoarece prin ea ne aducem aminte de dătătoarea de viaţă şi negrăita Întrupare a Sa[38].

Această învăţătură a fost susţinută şi de Părinţii de la Niceea atât pentru combaterea definiţiei de la Hieria[39] cât şi în conţinutul definiţiei dogmatice referitoare la cultul icoanelor[40]. Deoarece iconoclaştii la Hieria

---

[34] **Mansi XIII**, 229 C.

[35] Vezi N. Chifăr, **op. cit., p. 168** ş.u.

[36] **Imag. I,4 şi III,6, p. 77-78.**

[37] **Mansi XIII**, 93E.

[38] **Mansi XIII**, 101 AC.

[39] **Mansi XIII**, 344D.

[40] **Mansi XIII**, 377C. Vezi şi D.J. Sahas **Icon and Logos. Sources in Eighth - Century Iconoclasm**, Toronto 1986, p.7

considerau cultul icoanelor drept un afront împotriva dogmei Întrupării lui Hristos[41], Părinţii de la Niceea au trebuit să-şi construiască argumentaţia pe definiţia hristologică de la Calcedon. Astfel ei învăţau o unire a firilor lui Hristos în mod neamestecat şi despărţirea firilor numai după gândire dar nu în sine[42].

Pentru a fi mai clari în argumentaţie Părinţii de la Niceea au căutat să deosebească termenii: ipostas, fiinţă, natură. Noi numim ipostas fiinţa cu toate atributele ei constitutive. Natura însă este ceva care există de la sine, care nu are nevoie de altceva ca să existe sau din care să se poată dezvolta[43]. Prin urmare o icoană nu este de o fiinţă cu prototipul ei, căci Dumnezeirea nevăzută nu este circumscrisă. Hristos poate fi reprezentat în icoană după întrupare pentru că umanitatea Sa rămâne permanent vizibilă chiar şi după îndumnezeire[44].

După cum se vede Părinţii de la Niceea şi-au însuşit învăţătura apărătorilor icoanelor şi în acest caz, însă putem recunoaşte o dezvoltare a argumentaţiei determinată de teologia iconoclastă de la Hieria. Teologii icoanelor de la începutul iconoclasmului au trebuit să demonstreze că icoana nu este idol şi apărau cultul icoanelor pe învăţătura despre Întruparea lui Hristos. Deoarece împăratul Constantin V şi sinodul de la Hieria au legat învăţătura lor de dogma hristologică, au obligat pe Părinţii de la Niceea să demonstreze pe de o parte că icoana nu este în contradicţie cu dogma Întrupării şi au trebuit pe de altă parte să arate că prin cinstirea icoanelor nu se neagă unirea ipostatică definită la Calcedon.

Chiar şi cinstirea icoanelor Maicii Domnului şi a Sfinţilor a fost fundamentată pe dogma întrupării, căci prin aceasta firea umană a fost mântuită şi prin Duhul Sfânt făcută părtaşă la Dumnezeire. Datorită părtăşiei la Dumnezeire, zice sfântul Ioan Damaschinul, sunt cinstite icoanele sfinţilor[45]. El aşează ca bază a cultului icoanelor sfinţilor cultul sfinţilor.

Aceste învăţături sunt întâlnite şi la patriarhul Gherman. El spune că Maica Domnului este reprezentată în icoană ca să se arate că ea, deşi a fost o femeie, din fiinţa umană, a primit în pântecele ei mai presus de înţelegere pe Dumnezeul cel nevăzut şi L-a născut pe Dumnezeu întrupat[46]. Sfinţii sunt zugrăviţi datorită vieţii lor evlavioase şi slujirii întru dreptate faţă de

---

[41] **Mansi XIII**, 240 C ş.u.

[42] **Mansi XIII**, 248 CD.

[43] **Mansi XIII**, 261A.

[44] **Mansi XIII**, 340D; 337 E.

[45] **Imag. II,10; III,9**, p.101; **I,21, II,15**, p.107; **III,26**, p. 133 ş.u.

[46] **Scrisoare către Ioan al Synadei, Mansi XIII**, 101 C.

Dumnezeu. În acelaşi fel învăţau şi Părinţii de la Niceea că icoanele Sfinţilor sunt cinstite datorită părtăşiei sfinţilor la Dumnezeire[47]. Sfinţii strălucesc ca luminătorii pentru că au Cuvântul Vieţii[48].

Diferenţa dintre adorarea lui Dumnezeu şi cinstirea icoanelor

Această problemă a fost tratată detaliat de Sfântul Ioan Damaschinul. Pentru a accentua diferenţa dintre adorare şi venerare el face o analiză minuţioasă a modurilor de adorare şi a modurilor de venerare. Venerare (προσκύνησις) înseamnă pentru el o prosternare, o cinstire, o smerenie. Ea devine adorare în momentul în care devine un act intern cu intenţia de a aduce adorare. Altfel ea rămâne o simplă venerare, o simplă cinstire[49]. El aseamănă cinstirea icoanelor cu cinstirea tabloului împăratului, căci precum tabloul împăratului este cinstit datorită persoanei pe care o reprezintă, tot aşa icoanele sunt cinstite datorită persoanelor pe care le reprezintă, fie că e vorba de Hristos, fie de Maica Domnului sau de un sfânt. Cinstirea icoanelor se bazează pe legătura dintre icoană şi prototip[50].

Această învăţătură e întâlnită şi la patriarhul Gherman, cu precizarea că el face distincţie netă între adorare şi venerarea adusă împăratului. Venerarea (Aspasmos) adusă icoanei lui Hristos, a Maicii Sale şi a Sfinţilor, spune el, include în sine credinţa că Dumnezeu s-a întrupat în mod real, că Maica Domnului este rugătoare pentru toţi oamenii, că sfinţii, care sunt asemenea nouă, au găsit bunăvoinţă şi har înaintea lui Dumnezeu[51]. Adorare datorăm numai lui Dumnezeu în timp ce icoanelor le aducem o cinstire relativă, aşa cum învaţă şi papa Grigorie II[52].

---

[47] **Mansi XIII**, 272E-273A.

[48] **Mansi XIII**, 356E.

[49] Imag. I,14, p. 87.

[50] **Imag. I,36; II, 32**, p.148. Legătura dintre chipul împăratului şi împărat a fost folosită pentru a explica relaţia dintre Tatăl şi Fiul (icoana naturală a Tatălui) în disputa trinitară împotriva arianismului. Din această perioadă datează vestitul dicton al Sf. Vasile cel Mare: "Cinstea adusă icoanei se înalţă la cel reprezentat în icoană", **P.G. XXXII, 149C**, dicton care a fost folosit de iconoduli ca fundament dogmatic pentru cultul icoanelor. Amănunte despre corectitudinea folosirii acestui citat în legătură cu cultul icoanelor vezi N. Chifăr, **op. cit.**, p. 116 ş.u.

[51] **Mansi XIII**, 161 AB.

[52] **Scrisoarea I către Împăratul Leon III**, ed. Gouillard, **op. cit.**, p. 585, rândurile 95-98.

În acelaşi fel învăţau şi Părinţii de la Niceea. Adorare se cuvine numai lui Dumnezeu, în timp ce venerarea icoanei se îndreaptă spre cel zugrăvit în icoană[53]. Dictonul Sfântului Vasile cel Mare :"Cinstea adusă icoanei se ridică la cel zugrăvit în icoană"[54] a fost repetat de mai multe ori la Niceea. Cine cinsteşte icoana, cinsteşte persoana (ipostasul) reprezentat(ă) în icoană. Deşi la prima vedere această afirmaţie pare nesemnificativă, ea constituie explozivul care va distruge complicata fortificaţie hristologică a iconoclaştilor, folosită însă peste aproape 40 de ani de patriarhul Nichifor şi sfântul Teodor Studitul[55].

Sinodul arată şi modul cum trebuie venerate icoanele; prin sărutare, prin închinăciune, prin prosternare pioasă, prin tămâiere sau aprindere de lumânări şi candele[56], deci în acelaşi fel ca şi evangheliarul şi sfânta cruce.

Demn de remarcat este faptul că termenul venerare (προσκύνησις) a cunoscut în timpul crizei iconoclaste o schimbare dar şi o consolidare a sensului, venite din partea iconodulilor. Sf. Ioan Damaschinul foloseşte acest termen care este pus în special în legătură cu cultul icoanelor, şi care iniţial însemna "o mişcare a corpului, care exprimă un act de cinstire"[57] pentru a defini atât adorarea lui Dumnezeu cât şi cinstirea Maicii Domnului, a sfinţilor, a lucrurilor sfinţite lui Dumnezeu. Pentru a diferenţia adorarea lui Dumnezeu de venerare, el vorbeşte despre o venerare adoratoare (προσκύνησις κατὰ λατρειάν sau λατρευτική προσκύνησις) care se aduce numai lui Dumnezeu şi despre o venerare simplă (προσκύνησις κατὰ τιμήν sau τιμητική προσκύνησις) care se cuvine acelora care sunt prietenii şi slujitorii lui Dumnezeu cel adorat[58]. Ceea ce le deosebeşte pe cele două este prin urmare intenţia. Aceeaşi situaţie o întâlnim şi la patriarhul Gherman, însă el foloseşte pentru adorare şi termenul λατρειά[59] în timp ce venerarea sfinţilor, icoanelor şi chiar a oamenilor este definită de termenul τιμή[60] sau ἀσπάζομαι[61].

---

[53] **Mansi XIII**, 225A; 284 Ab; 301 AC; 377 DE.

[54] **P.G. XXXII, 149C.**

[55] **Mansi XIII**, 377DE.

[56] Ch. v. Schönborn, **Die Christus Ikone**, Schaffhausen 1984, p. 195.

[57] J. Menges, **op. cit.**, p. 68.

[58] **Imag. I, 14**, p. 87.

[59] **P.G. XCVIII, 156D; 160B; 177C; 181C.**

[60] **P.G. XCVIII, 160C; 164B; 181B.**

[61] **P.G. XCVIII, 161A.**

La sinodul de la Niceea termenii προσκύνησις şi λατρειά primesc o întrebuinţare separată. Pentru definirea venerării, pe care credincioşii o dau icoanelor, este folosit termenul προσκύνησις, chiar dacă se încearcă uneori să-l identifice cu ἀσπάζομαι[62].

Icoanele sunt sărutate (ἀσπάζομαι)[63] dar niciodată adorate (ελάτρευσαν)[64].

Adorarea adusă lui Dumnezeu, în Duh şi în adevăr, este definită prin λατρειά. Numai când este citată porunca a 2-a a Decalogului sinodul defineşte adorarea lui Dumnezeu cu termenul προσκύνησις şi foloseşte termenul λατρειά când combate adorarea creaturii[65].

Aceiaşi termeni sunt folosiţi de patriarhul Tarasie, personalitatea cea mai reprezentativă la al VII-lea Sinod ecumenic, în scrisoarea către împărat şi în enciclica către preoţii şi clerul din Constantinopol, unde încearcă să identifice cuvântul προσκύνησις cu ἀσπάζομαι accentuând cinstirea icoanelor, evangheliarului şi sfintei cruci[66].

În concluzie putem spune că la sinodul de la Niceea termenii λατρειά şi προσκύνησις au dobândit sensuri diferite, primul definind numai adorarea lui Dumnezeu iar al doilea numai venerarea lucrurilor afierosite lui Dumnezeu, icoanelor şi sfinţilor[67].

Asemănarea dintre cuvânt (auzire) şi icoană (vedere)

Sinodul de la Niceea învaţă că icoana şi cuvântul sunt identice. Prin urmare credinţa dobândită prin contemplarea icoanei este identică cu cea dobândită prin ascultarea propovăduirii cuvântului. Învăţătura este întâlnită atât la Sf. Ioan Damaschinul[68], cât şi la Patriarhul Ghermanu[69], numai că

---

[62] **Mansi XIII**, 361 B; *aspazomai* înseamnă nu numai a săruta, ci şi a te închina, a cinsti, vezi G.W.H. Campe, **A Patristic Greek Lexicon**, Oxford 1968, p. 245-246; H. Windisch, art. *aspazomai* în **Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament**, vol. I., ed. G. Kittel, Stuttgart, 1935, p. 494-500.

[63] **Mansi XIII**, 225A; 232C.

[64] **Mansi XIII**, 240A; 325D.

[65] **Mansi XIII**, 404E.

[66] **Mansi XIII**, 412E.

[67] Jean-Claude Schmitt, **L'Occident, Nicee II et les images de VIIIe siecle**, în: **Nicee II, 787-1987. Douze siecle d'images religieuses**, ed. F. Boespluf şi N. Lossky, Paris 1987, p. 296.

[68] **Imag. I,17**, p. 93.

la Niceea este mult adâncită. Cuvântul Evangheliei ca şi icoana ne descriu istoria mântuirii noastre în Hristos, căci ceea ce Evanghelia relatează în cuvinte acelaşi lucru reprezintă icoana prin culori[70]. Astfel a auzi şi a vedea aparţin împreună şi amândouă sunt conforme cu voinţa lui Dumnezeu. Sfânta Scriptură, icoanele, vieţile sfinţilor, continuă sinodul, ne conduc spre acelaşi scop, amintirea despre mântuirea noastră şi imitarea sfinţilor zugrăviţi în icoane, ceea ce se propovăduieşte şi prin cuvânt[71]. Cele auzite, continuă sinodul, cu urechile prin citire, transmit duhului şi când cu privirea vedem acelaşi lucru în icoană, ne luminăm în acelaşi fel sufleteşte; prin două lucruri aşezate împreună, şi anume citirea şi reprezentarea iconografică, câştigăm o singură cunoaştere prin aceea că ne amintim de cele întâmplate[72]. Icoana lui Hristos nu este altceva decât cuvântul dumnezeiesc văzut, care ne conduce la credinţa în Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos.

Scopul cinstirii icoanelor

Legătura dintre icoană şi prototip dezvăluie adevăratul sens al teologiei icoanei. De aceea atât sinodul de la Niceea cât şi teologii icoanelor de la începutul iconoclasmului au învăţat că icoanele sunt făcute spre aducerea aminte de cel zugrăvit în icoană[73]. Când este privită icoana lui Hristos ne amintim de Întruparea Sa şi Îl preamărim pe Dumnezeu pentru lucrurile Sale[74]. Prin aceasta gândul credinciosului este înălţat spre Dumnezeu şi sufletul lui este mântuit. "Eu am văzut chipul lui Dumnezeu întrupat, zice sfântul Ioan Damaschinul, şi sufletul meu s-a mântuit"[75]. Prin aceasta el vrea să accentueze faptul că cel care priveşte o icoană priveşte pe cel reprezentat de ea. Credinciosul îşi aminteşte de opera mântuitoare care i-a fost propovăduită prin cuvânt sau este provocat să pună întrebări şi astfel i se propovăduieşte Evanghelia. Prin icoană i se întăreşte credinţa, prin predică vine la credinţă şi crezând se va mântui. Astfel trebuie înţeleasă această învăţătură şi nu altfel[76].

---

[69] **Mansi XIII**, 113C.

[70] **Mansi XIII**, 269AB; 232B; 277BC.

[71] **Mansi XIII**, 300C.

[72] **Mansi XIII**, 220E - 221A.

[73] **Mansi XIII**, 93E.

[74] **Mansi XIII**, 212C; 220D; 225A; 228A; 232A; 248B.

[75] **Imag. I,56**, p. 158.

[76] Vezi Christoph von Schönborn, **Die Christus Ikone**, Schaffhausen 1984, p. 187. şi G. Lange **Bild und Wort**, Wurzburg, 1969, p. 131 ş.u.

Icoanele sfinţilor, continuă sinodul de la Niceea, îi stimulează pe credincioşi spre a imita virtuţile şi faptele sfinţilor[77]. Ele ne amintesc, zice sfântul Ioan Damaschinul, de biruinţa sfinţilor asupra diavolului[78].

Deoarece icoanele reprezintă istorisiri biblice, ele sunt făcute pentru propovăduirea istoriei mântuirii. Prin aceasta sinodul accentuează rolul revelator al icoanelor[79]. Nici rolul estetic al icoanelor, accentuat mai ales de papa Grigorie II[80], nu a fost negat de sinodalii de la Niceea, însă nu aşa puternic accentuat[81]. Ceea ce nu este pomenit la Niceea este rolul icoanei ca "Biblia neştiutorilor de carte"[82]. Pentru Părinţii de la Niceea icoana stă pe aceeaşi treaptă cu Sfânta Scriptură. Prin contemplarea icoanei credincioşii ajung la fel ca şi prin ascultarea cuvântului la întărirea credinţei. Ba mai mult, ei învaţă că, dacă în biserică există icoana, nu este nici o păgubire pentru credincioşi dacă lipsesc citirile din Sfânta Scriptură[83].

Cultul icoanelor ca parte componentă a predaniei apostolice

Sinodul de la Niceea porneşte de la convingerea că Tradiţia scrisă şi Tradiţia nescrisă au aceeaşi importanţă pentru Biserică[84]. Această învăţătură este întâlnită atât la Sfântul Ioan Damaschinul[85] cât şi la patriarhul Gherman[86] şi la papa Grigorie II[87], ca condiţie fundamentală pentru cultul icoanelor. De asemenea Părinţii de la Niceea învăţau că icoana corespunde Tradiţiei Bisericii şi că nu este o plăsmuire a pictorului ci a fost

---

[77] **Mansi XIII**, 288C.

[78] **Imag. II,11; III,10**, p. 101 ş.u.

[79] Vezi N. Chifăr, **op. cit.**, p. 195 ş.u.

[80] **Scrisoarea I către Leon III**,ed. Gouillard, p. 291, r. 174-176 şi **Scrisoarea II către Leon III**, idem, p. 299, r. 302-304.

[81] **Mansi XIII**, 293C.

[82] **Scrisoarea I către Leon III** , idem, p. 287, r. 132-137 şi p. 239, r. 302. **Imag. I, 17**, p. 93.

[83] **Mansi XIII**, 361A.

[84] **Mansi XIII**, 377C.

[85] **Imag. I,23; II,16**, p. 111.

[86] **Mansi XIII**, 116CD; 117B; 125A.

[87] **Scrisoarea II către Leon III**, ed. Gouillard, p. 305, r. 371-376.

rânduită de Biserică[88]. Dumnezeu a interzis numai idolii. Lucrurile sfinte le-a rânduit şi le-a poruncit[89]. Sf. Părinţi au primit de la Sfinţii Apostoli atât Tradiţia scrisă cât şi pe cea orală. Prin urmare facerea de icoane promovată de Sfinţii Părinţi este conformă cu tradiţia apostolică[90]. Şi în acest punct sinodul de la Niceea urmează învăţăturii teologilor icoanelor din prima perioadă a iconoclasmului care învăţau că cine se împotriveşte cultului icoanelor este împotriva predaniei Bisericii[91].

În concluzie se poate afirma că Părinţii de la Niceea şi-au formulat învăţătura lor despre cultul icoanelor pe învăţătura teologilor icoanelor de la începutul iconoclasmului, în special pe cea formulată de Sfântul Ioan Damaschinul[92] şi au rămas ancoraţi în tradiţia vie a Bisericii. Unele modificări sau adânciri ale problematicii au fost determinate de evoluţia teologiei iconoclaste mai ales la sinodul iconoclast de la Hieria.

Cu toate că sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea şi-a atins scopul propus, de a formula o definiţie dogmatică "clară, precisă şi sistematică, care să mărturisească credinţa şi să propovăduiască adevărul", ca fiind "cea mai oficială şi completă definiţie legată de problema icoanelor, pe care a dat-o vreodată un sinod"[93] nu a putut încheia definitiv criza iconoclastă care a cunoscut o nouă răbufnire între anii 815-842.

Fără îndoială că un rol important în izbucnirea celei de-a doua faze a iconoclasmului l-a avut poziţia Bisericilor din Apus faţă de hotărârile Sinodului de la Niceea[94] şi criza politică şi bisericească cu care se confrunta Imperiul Bizantin şi mai ales populaţia Constantinopolului la începutul secolului al IX-lea[95]. Ceea ce a pus capăt însă ereziei iconoclaste

---

[88] **Mansi XIII**, 252BC.

[89] **Mansi XIII**, 285A.

[90] **Mansi XIII**, 268D-269A; 328D; 348B.

[91] **Imag. I,1**, p.65; **Mansi XIII**, 117B-121D; 376A şi B.

[92] Vezi L. Brehier, **La querelle des images**, Paris, 1904, p. 51. Ne surprinde afirmaţia părintelui Ioan I. Ică jr. : "Iconologia damaschiniană nu pare a fi fost realmente cunoscută în Bizanţ în secolul VIII. Nu există nici o urmă a influenţei ei la sinodul VII Ecumenic din 787" în Studiul introductiv la Sfântul Teodor Studitul, **Iisus Hristos prototip al icoanei Sale**, ed. Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 23, după cele relatate mai sus, având în vedere faptul că Sfântul Ioan Damaschinul a fost reabilitat de sinodul de la Niceea din 787 după ce fusese anatematizat în Hieria.

[93] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 190.

[94] Vezi Gervais Dumeige, **Nizaa II**, Mainz, 1985, p. 210 ş.u.

[95] Vezi Ioan I. Ică jr., Studiu introductiv la Sfântul Teodor Studitul, **Iisus Hristos prototip al icoanei Sale**, ed. Deisis, Alba-Iulia 1994, p. 5-72.

din punct de vedere teologic au fost tratatele teologice ale celor doi mari apărători ai icoanelor din a doua perioadă a iconoclasmului, patriarhul Nichifor şi Sfântul Teodor Studitul, care au aprofundat şi adâncit teologia icoanelor formulată de înaintaşii lor şi au elaborat "sinteza iconologică definitivă a teologiei bizantine"[96].

În cele ce urmează vom căuta să exemplificăm pe scurt particularităţile iconologiei celor doi mari teologi, ale căror lucrări sunt considerate ca cele mai bune din ceea ce Biserica a dat legat de această temă[97].

Patriarhul Nichifor (806-815; †829), care s-a implicat în apărarea cultului icoanelor încă din timpul lucrărilor sinodului al VII-lea ecumenic de la Niceea unde, încă laic fiind, a participat ca reprezentant al Curţii imperiale, a lăsat un mare număr de lucrări[98] care vin să completeze şi să adâncească teologia icoanelor.

Fără îndoială că Nichifor nu aduce numai noutăţi în problema icoanelor. Ca şi la teologii icoanelor de la începutul iconoclasmului şi la Părinţii de la Niceea, întâlnim şi la el diferenţierea între termenii adorare şi venerare, exegeza poruncii a doua a Decalogului, evidenţierea realităţii arătărilor lui Hristos după înviere[99], fundamentarea zugrăvirii icoanei Maicii Domnului şi ale Sfinţilor prin aceea că au urmat lui Hristos şi de aceea sunt vrednici de cinstire[100] şi altele.

Vastele cunoştinţe teologice dobândite încă de când era secretar imperial i-au permis nu să repete cele spuse de înaintaşii lui, ci să le

---

[96] Idem, **ibidem**, p. 27.

[97] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 197.

[98] **Contra lui Eusebiu, Contra lui Ephiphanides** (=Epiphanius), **Despre episcopul Magnes**, ed. J.B. Pitra, **Spicilegium Solesmense I** (1852), p. 373-503; **IV** (1858), p. 292-380; **I**(1852), p. 302-335; **Apologia mare şi Trei Antiretice împotriva lui Constantin al V-lea, P.G. C** (100), **533B-832A; 205H-328D; 329A-373C; 376A-533A; Respingerea definiţiei dogmatice a sinodului iconoclast din 815** (**needitată**); Trad. engleză la P. I. Alexander, **The Patriarch Nicephorus of Constantinople. Ecclesiastical Policy and Image** Worship, Oxford, 1958, p. 242-262; **Împotriva iconomahilor**, ed. A. Mai, **Spicilegium Romanum X, II, 152-156** şi ed. Papadopoulos Kerameus, **Analecta hierosolymites stachylogias I** (1891). p. 454-460. Despre patriarhul Nichifor a se vedea: P.J.Alexander, **The Patriarch Nicephorus of Constantinople**, Oxford, 1958; P.O. O'Donnel, **The Ecclesiology of St. Nicephorus I (758-829)**, în "Orientalia Christiana Analecta" 194, Roma 1972, p. 35-66; John Travis, **In Defence of Faith**. The Theology of Patriarch Nicephoros of Constantinople, Boston, 1984; W.A. Visser, **Nikephorus und der Bilderstreit. Eine Untersuchung über die Stellung des Konstantinopeler Patriarchen Nikephoros innerhalb der ikonoklastischen Wirren**, Haga, 1952.

[99] **Apologia 70, P.G. C** (100), **768d - 772C; Antireticul III, P.G. C** (100), **437C - 441B.**

[100] **Apologia 23, P.G. C (100), 589CD; Antireticul III, 50, P.G. C (100), 469B - 473D.**

aprofundeze într-un mod minunat. O atenție deosebită acordă relației dintre cuvânt şi icoană. Ca şi Sfântul Ioan Damaschinul accentuează egalitatea dintre Scriptura scrisă şi cea pictată deoarece "icoanele sunt o expresie a iubirii de oameni a lui Dumnezeu, care prin deşertarea de Sine (κένοσις) S-a făcut cunoscut în trup". Pentru că Dumnezeu S-a făcut văzut avem dreptul să-L pictăm în icoană[101]. El nu e de acord că icoana este necesară numai pentru cei neştiutori de carte, ci ea este pentru toți creştinii nu numai folositoare ci chiar necesară, căci tainele credinței se reţin mai uşor prin contemplare decât prin predică[102]:

"Aşa cum propovăduirea cuvântului nu se realizează fără cuvinte (fără grai), tot aşa nici propovăduirea prin icoană nu este ceva orbesc. Nu pentru că propovăduirea prin imagini (icoane) aparține vorbirii ci pentru că contemplarea icoanelor trezeşte mintea noastră, căci icoanele ne fac să gândim şi să vorbim despre ceea ce ele au imprimat în sufletul nostru, ceea ce de altfel este propovăduit prin cuvânt. Astfel icoanele nu sunt mute, deşi în sine nu vorbesc, căci astfel şi cuvântul ar fi fără glas; ele sunt mai ales propovăduitoare tăcute şi devin expresii (cuvinte) ale acelor lucruri ale căror amintire şi imagine sunt păstrate în taină în cămara sufletului nostru"[103].

Circumscrierea - element fundamental pentru iconografie

O problemă foarte controversată în disputa iconoclastă a fost cea legată de înțelesul şi folosirea termenului "circumscriere" (περιγραφή). Dacă până la sinodul de la Calcedon (451) nu se accentua atât de mult raportul dintre cele două firi şi atributele lor, vorbindu-se chiar de o totală îndumnezeire a firii umane, de o schimbare a configurației de rob într-o configurație de Dumnezeu[104], după aceea nu se mai putea nega circumscrierea firii umane a lui Hristos. De aceea sinodalii de la Hieria, pentru a rămâne pe linia ortodoxă calcedoniană au evitat folosirea acestui atribut pentru a nu părea

---

[101] **Apologia 61, P.G. C (100), 748B; Antireticul II, 12, P.G. C (100), 356A.**

[102] **Apologia 61, P.G. 100, 748D - 749; Antireticul III,3, P.G. C (100), 380D - 381A; Adv. Epiphanidem**, ed. Pitra, IV, 301.

[103] **Adv. Epiphanidem, 8**, ed. Pitra, IV, 313.

[104] Eusebiu al Cezareii răspunzând Constanției o întreba: "Ce icoană a lui Hristos vrei? Icoana chipului adevărat al lui Hristos care de la sine poartă trăsăturile Lui sau mai ales acea icoană a Chipului luat pentru mântuirea noastră când S-a întrupat ca rob?... Deci tu ceri o icoană a staturii Sale de rob, a trupului cu care El s-a îmbrăcat pentru a noastră mântuire. Dar după aceasta am învățat că a fost amestecat cu Dumnezeirea, că ceea ce era muritor a fost înghițit de viață". **P.G. XX, 1545 AB**.

că ascund tendinţele monofizite, însă tocmai pentru faptul că au omis din formula de la Calcedon epitetul **neschimbat** (ἀτρεπτῶς) au dezvăluit gândirea lor în sens monofizit, negând neschimbabilitatea firii umane în unirea ipostatică şi deci păstrarea atributelor specifice umanităţii[105].

Patriarhul Nichifor înţelegând importanţa definirii şi întrebuinţării corecte a termenului "circumscriere" pentru teologia icoanelor a accentuat în mod deosebit această problemă. Ştiind că în greacă cuvântul γραφαι înseamnă atât a picta cât şi a scrie iar περιγραφαι = a contura, a circumscrie, el a evidenţiat distincţia dar şi legătura dintre ele. A defini activitatea copistului şi a pictorului cu acelaşi termen (γραφαι) nu constituie o problemă pentru patriarhul Nichifor[106].

Înţelesul termenului circumscriere este însă altul. Astfel el învaţă că circumscrierea cuiva şi a ceva se face în funcţie de spaţiu, chiar de noţiunea care-l defineşte. Astfel el învaţă că în funcţie de timp şi în comparaţie cu veşnicia, care îi aparţine numai lui Dumnezeu, orice creatură văzută sau nevăzută (îngeri, suflet) este circumscrisă, este mărginită[107]. Ideea apare dezvoltată şi la Sfântul Teodor Studitul care spunea că "nu numai trupul este circumscris undeva, ci şi locul care-l înconjoară, singur fiind necircumscris Cel ce este mai presus de loc, ca Unul ce este nemărginit"[108].

Făcând această distincţie Patriarhul Nichifor precizează că în timp ce pictura, în cazul nostru icoana, stă numai într-o relaţie de asemănare cu prototipul, circumscrierea este o însuşire, un atribut, care însoţeşte permanent prototipul şi are un înţeles mult mai larg. De aceea nu putem vorbi de o reciprocitate. Ceea ce se poate picta este totdeauna circumscris, dar nu şi invers. De exemplu viaţă omului e circumscrisă dar nu poate fi pictată[109]. Prin urmare icoana nu poate circumscrie persoana reprezentată chiar dacă circumscrierea este o însuşire care autorizează zugrăvirea ei[110].

---

[105] A se vedea lucrarea noastră citată la nota 4, p. 75 ş.u.

[106] Vezi Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 199.

[107] **Antireticul II, P.G. C (100)**, 356B - 357A.

[108] **Antireticul III, 215, P.G. IC (99), 396A**, trad. rom. Ioan I. Ică, **op. cit**, p. 138. În continuare citatele din **Antireticile** Sfântului Teodor Studitul le vom cita după această traducere indicând numărul antireticului, capitolul şi pagina din traducere.

[109] A.J. Visser, **op. cit.**, p. 116.

[110] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 200.

Relaţia icoană - prototip

Întrucât împaratul iconoclast Constantin al V-lea considera că singura icoană adevărată a lui Hristos este numai aceea care este de o fiinţă (ὁμοούσιος) cu El[111], idee preluată şi de sinodalii de la Hieria, deşi aceştia au evitat folosirea termenului ὁμοούσιος pentru a defini relaţia icoană - prototip[112], patriarhul Nichifor, ştiind că unii apărători ai cultului icoanelor lăsau să se înţeleagă că acreditează ideea unei identităţi mitologice între icoană şi prototip, face distincţie clară între imaginea naturală şi imaginea artificială. Pentru el icoana este o imagine artificială deoarece ea reproduce ipostasul dar nu este identică cu ipostasul. Între icoană şi prototip există şi deosebire şi identitate: deosebire de substanţă, identitate de similitudine ipostatică.

Dacă Sf. Ioan Damaschinul vorbeşte de o deosebire între icoană şi prototip fără a preciza exact în ce constă aceasta, patriarhul Nichifor arată că deosebirea constă în diferenţa de substanţă. Icoana ca imagine artificială se deosebeşte de prototip după natură. În argumentarea sa, patriarhul Nichifor se foloseşte de învăţătura aristotelică despre realităţi, icoana fiind o realitate pur relaţională, exterioară prototipului, relaţia dintre cele două nebazându-se pe o participare entativă la prototip a icoanei, ci pe similitudinea ipostatică cu aceasta[113].

Chiar dacă patriarhul Nichifor acceptă o identitate între icoană şi prototip, această identitate nu este nici fiinţială (ca la iconoclaşti) nici de participare la fiinţa prototipului (ca la Sf. Ioan Damaschinul) ci o identitate de asemănare, de configuraţie, de imagine[114].

Datorită faptului că iconoclaştii, pe baza concepţiei eusebiene despre trupul îndumnezeit al lui Hristos, respingeau posibilitatea reprezentării iconografice a lui Hristos după înviere, patriarhul Nichifor arată că deşi trupul lui Hristos după înviere nu se mai supune legilor pământeşti (el trece prin uşile încuiate) rămâne în continuare circumscris pentru că a putut fi văzut de ucenici[115].

---

[111] Nikephoros, **Antirrheseis I şi II, P.G. C (100), 225A ş.u.** A se vedea şi St. Gero, **The eucharistic doctrine of the byzantine iconoclast and its sources**, în : Byzantinische Zeitschrift 68/1975, p. 4-22.

[112] **Mansi XIII**, 264 BC.

[113] Ioan I. Ică jr., **op. cit.**, p.27.

[114] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 202 - 203.

[115] Idem, **Ibidem**, p. 203.

Patriarhul Nichifor ţine să precizeze, combătând concepţia iconoclastă conform căreia circumscrierea ar fi o cauză a căderii în păcat, că circumscrierea este o însuşire a umanităţii dată la creaţie şi numai trecerea şi moartea sunt efecte ale păcatului strămoşesc. Prin urmare Hristos, Creatorul naturii umane dar nu şi al morţii, S-a întrupat pentru a-l elibera pe om din moarte, dar nu de natura sa umană[116]. Hristos a reînnoit şi păstrat firea umană şi chiar dacă trupul luat la Întrupare a fost complet îndumnezeit, schimbat în mai bine şi înfrumuseţat cu o nespusă măreţie şi este spiritual şi stă peste tot ceea ce este pământesc şi material, el nu a încetat de a rămâne trup şi de aceea el rămâne circumscris. Circumscrierea nu este o însuşire a trupului care vine din exterior, prin păcat, ci ea vine din interior, deoarece ea aparţine fiinţial trupului, definiţiei lui, naturii lui[117].

Pentru a demonstra şi mai clar posibilitatea zugrăvirii icoanei lui Hristos, patriarhul Nichifor, bazându-se pe hristologia calcedoniană, face distincţie între existenţa fiinţială (λόγος) şi modul de existenţă (τρόπος). Astfel el învaţă că fiinţa nu are nevoie de schimbare ci modul de existenţă necesită o reînnoire. Îndumnezeirea omului nu însemnează o distrugere a creaţiei. Paradoxal este faptul că în Hristos a trebuit să fie îndumnezeită fiinţa umană fară ca aceasta să înceteze a fi trup şi sînge. De aceea icoana, care Îl reprezintă pe Hristos în configuraţia Sa umană, este ultima garanţie în acest sens, este pecetea credinţei noastre[118].

Relaţia icoană - persoană

În timp ce patriarhului Nichifor ca şi celorlalţi apărători ai icoanelor din prima fază a iconoclasmului li s-ar putea reproşa o oarecare tendinţă nestoriană, în aceea că vorbesc despre reprezentarea iconografică a umanităţii lui Hristos[119] Sf. Teodor Studitul, ultimul şi cel mai important apărător al cultului icoanelor, fundamentează iconologia sa pe paradoxul: "Cel nevăzut se face văzut"[120], adică Cuvântul veşnic al lui Dumnezeu Tatăl S-a făcut văzut de ochii noştri muritori[121]. "Şi Cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi şi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut

---

[116] **P.G. 100, 440C - 441B.**

[117] **P.G. C (100), 444 AB.**

[118] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 206 - 207.

[119] **Ibidem**, p. 208.

[120] **P.G. IC (99), 332 A.**

[121] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 209.

din Tatăl, plin de har şi de adevăr" (Ioan 1, 14). Pentru Sf. Teodor icoana nu reprezintă natura ci persoana, ipostasul lui Hristos, aşa cum S-a descoperit şi S-a văzut de oameni la Întrupare, căci natura nu poate exista fără persoană, fără ipostas. Icoana reproduce anumite trăsături specifice ale unei persoane care o deosebeşte de ceilalţi indivizi ai aceleiaşi specii.

Deoarece iconoclaştii învăţau că Hristos nu a avut o individualitate umană ci că a luat în ipostasul Său firea umană în general şi nu individualizată, Sf. Teodor combate ideea că substanţa în general ar putea exista în afara persoanelor individuale, căci zice el, "ceea ce este general poate fi privit numai cu mintea şi cu înţelegerea în timp ce ceea ce este specific poate fi văzut cu ochii"[122]. Persoana este pe de o parte o entitate, care pe de altă parte este caracterizată pe unele însuşiri proprii. Referitor la icoană, Sfântul Teodor spune, că ea serveşte la recunoaşterea persoanei prin însuşiri şi specificul ei propriu. Prin urmare, continuă el, "dacă Hristos a luat firea umană în general, cum subzistă atunci în El? Căci cele universale îşi au existenţa în cele individuale[123]. Fără îndoială că Hristos a luat firea umană în general, dar întrucât aceasta nu subzistă decât prin indivizi, atunci Hristos a devenit trup cu adevărat dacă umanitatea Sa există într-o individualitate concretă[124]. Căci precum ca Dumnezeu există în Sfânta Treime şi se deosebeşte de celelalte Persoane prin calitatea de Fiu, tot aşa ca om se deosebeşte de toţi oamenii prin proprietăţile Sale ipostatice, şi pentru aceasta este circumscris[125]. Pentru a elimina orice tendinţă de nestorianism reproşată iconodulilor , Sf. Teodor precizează că Persoana lui Iisus Hristos, datorită unirii ipostatice, este şi ipostasul Cuvântului veşnic necircumscris dar şi ipostasul Cuvântului întrupat circumscris. Paradoxul întrupării face ca ipostasul dumnezeiesc al Logosului veşnic să devină circumscris în ipostasul individual şi personal al lui Iisus[126].

Deşi Sf. Teodor nu face o distincţie netă între a circumscrie şi a picta, ei poate să respingă argumentaţia iconoclastă pe baza învăţăturii despre unirea ipostatică, despre Dumnezeu - Omul în persoana unică a lui Hristos.

Căutând să menţină o linie de mijloc între cele două extreme - Sf. Ioan Damaschinul şi patriarhul Nichifor - referitor la relaţia imagine naturală şi imagine artificială, Sf. Teodor învaţă că prototipul şi icoana sunt una prin asemănarea ipostasului dar două prin natura lor, nu ca un singur lucru

---

[122] **Antireticul III, 16**, p. 134.

[123] **Antireticul III, 15**, p. 134.

[124] **Antireticul III, 17**, p. 135.

[125] **Antireticul III, 19**, p. 136.

[126] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 213.

divizat prin două asemănări, încât în rest să nu aibă nici o comuniune şi relaţie între ele, nici aşa cum unul şi acelaşi lucru este chemat cu două nume, încât o dată prototipul să fie numit icoană, iar altădată icoana prototip... Ci mai mult prototipul este prezent în icoană datorită asemănării de persoană[127].

Pe identitatea de persoană dintre icoană şi prototip fundamentează Sf. Teodor funcţia harismatică a icoanei. În acest sens el foloseşte ca exemplu legătura dintre sigiliu şi persoana celui ce-i aparţine sigiliul. Deşi el spune că nu materia este importantă ci mesajul exprimat prin ea, nu vrea să minimalizeze valoarea materiei însă vrea să evite vreo sacramentalizare a icoanei în asemănare cu elementele euharistice care prin sfinţire primesc o putere sfinţitoare. Elementele euharistice devin prin sfinţire Trupul şi Sângele lui Hristos şi nu icoana lui cum învăţau iconoclaştii. Apa Botezului primeşte putere sfinţitoare prin invocarea Duhului Sfânt. Icoanele nu pot fi considerate în acest sens purtătoare de har. Ele au o funcţie sfinţitoare, însă nu asemenea Sfintelor Taine, ci prin legătura cu prototipul, ca mijloace de comunicare cu persoana reprezentată de ele[128]. Identitatea dintre icoană şi prototip constă nu în identitatea de natură ci în identitatea de nume. Numele înscris pe icoană presupune o legătură personală între icoană şi prototip, însă nu pentru că între ele ar exista o "unire ipostatică" ci pentru că există între ele o legătură de asemănare[129].

La afirmaţia că închinarea la icoane este inutilă de vreme ce îl contemplăm pe Hristos în mod spiritual, Sf. Teodor răspunde că dacă aceasta ar fi fost suficient atunci şi Hristos ni s-ar fi descoperit nouă în mod spiritual şi nu prin Întrupare. Prin urmare, icoanele oglindesc întreaga operă mântuitoare în trup a lui Hristos. Prin contemplarea icoanelor Mântuitorului suntem pătrunşi de adevărata şi sfânta taină a Întrupării. De aceea icoana este cel mai vizibil semn al iconomiei mântuirii[130].

Din cele arătate mai sus s-a putut vedea specificul teologiei iconografice a Sfinţilor Părinţi din cea de-a doua fază a iconoclasmului şi contribuţia lor la eliminarea definitivă a acestei erezii. Ca toţi apărătorii cultului icoanelor ei au demonstrat clar că icoana este expresia realităţii Întrupării lui Hristos, şi cinstirea ei este fundamentată pe învăţătura hristologică a Bisericii.

---

[127] **Antireticul III, D,1**, p. 159 şi **C1**, p. 153.

[128] Chr. v. Schönborn, **op. cit.**, p. 217.

[129] **Antireticul III, C5 ş.u.**, p. 154 ş.u.

[130] **P.G. IC (99), 337A.**

CULTUL ÎN COMUNITĂȚILE CREȘTINE DE PE TERITORIUL ȚĂRII NOASTRE ÎN PRIMELE VEACURI

Pr. prof. drd. *Nicolae Cojocaru*

În viața Bisericii creștine cultul a reprezentat, încă de la început, centrul activității ei comunitare. Urmând exemplul și îndemnul Mântuitorului, Sf. Apostoli au săvârșit mereu acte de ritual divin, de la rugăciunea simplă până la minuni, care au reunit participanții, adesea foarte mulți la număr, în jurul lucrării dumnezeiești instituite de Domnul nostru Iisus Hristos. Chiar întemeierea Bisericii ca organism social, s-a făcut printr-un act de cult - botezarea celor trei mii de credincioși în ziua Cincizecimii.

Modelul liturgic în epoca apostolică era imitarea momentelor trăite de Domnul cu Sf. Apostoli, în care un loc principal îl constituia Cina din Joia Patimilor, prin care se perpetua cina de jertfă a lui Hristos. În ea se regăsesc formal acte din cina iudaică, dar și forme liturgice într-un ritual nou, creștin.

Primii creștini, în Ierusalim, se adunau în templu, după modelul adunărilor publice iudaice, mai ales în pridvorul lui Solomon, la ceasurile de rugăciune obișnuite ale iudeilor, ceasul al treilea (F.Ap. 2, 15), al șaselea (F.Ap. 10, 9) și al nouălea (F.Ap. 3, 1). Aici ei stăruiau în rugăciune și în frângerea pâinii cu care se împărtășeau (F.Ap. 2, 46; 11, 2). La început cultul n-a fost legat numai de săvârșirea lui într-un loc anume. Iudeo-creștinii s-au adunat și în case particulare, cum a fost foișorul cinei din casa Mariei, mama lui Ioan Marcu (F.Ap. 1, 13). Rânduiala euharistică, așa cum reiese din cărțile Noului Testament, cuprindea câteva momente liturgice primare. La frângerea pâinii se adăuga rugăciunea, cântările de laudă aduse lui Dumnezeu, citirile din cărțile Vechiului Testament (I Tes. 5, 27; Col. 4, 16), predica (Efes. 5, 19 și Col. 3, 16), iar în final aveau loc **agapele** (I Cor. 11, 20-22), colectele pentru săraci (I Cor. 16, 1-2) și harismele (I Cor. 14)[1].

În afară de Euharistie, s-au săvârșit și primele Taine instituite de Mântuitorul: **Botezul**, de care am amintit deja (F.Ap. 2, 38), **Hirotonia** (F.Ap. 6, 6; I Tim. 5, 22), **Mărturisirea păcatelor** (F.Ap. 19, 18), precum

---

[1] Cf. Pr. Prof. dr. Ene Braniște, **Liturgica generală**, Ed. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1985, p. 83.

şi altele noi practicate de Apostoli pe temeiul învăţăturilor evanghelice: **Maslu** (Iacov 5, 14), **Căsătoria** (Efes. 5, 31-33), **Mirungerea** (F.Ap. 8, 14). Aceste rânduieli Sf. Apostoli le-au săvârşit şi în comunităţile întemeiate de ei în diaspora, la anumite momente şi în locuri variate, după împrejurările şi condiţiile locale. În general, în această perioadă nu se caută locuri anume de rugăciune, temple sau sinagogi, preferate fiind casele celor credincioşi. Adunările liturgice ale credincioşilor, unite cu săvârşirea Sf. Euharistii, aveau loc zilnic, când credincioşii se adunau într-un loc desemnat de prezenţa Apostolului şi participau la serviciul divin. Momentul principal şi solemn al rugăciunii publice îl constituia desigur frângerea pâinii cu care se împărtăşeau, oficiind astfel încă de la început ritul Euharistiei ca taină şi jertfă deosebită pentru continuarea jertfei de pe Golgota şi împărtăşirea cu Trupul şi Sângele Mântuitorului, aşa cum El a făcut la Cină. Iar că Sf. Euharistie se săvârşea încă de atunci după o rânduială anumită, ne-o mărturiseşte însuşi Apostolul Pavel, care după ce arată corintenilor cele ce trebuie să se facă la cultul dumnezeiesc, adaugă că "toate să se facă după cuviinţă şi rânduială" (I Cor. 14, 26).

Cele mai vechi rostiri euharistice folosite au fost cuvintele Mântuitorului: "Luaţi mâncaţi..." şi "Beţi dintru acesta toţi..." (Matei 26, 26). La acestea, Apostolii mai întrebuinţau unele formule rămase până azi în Liturghia ortodoxă: "Pace vouă...", "Darul Domnului nostru Iisus Hristos...", Rugăciunea Domnească, unii psalmi, imne, cuvintele de binecuvântare şi sfinţire, precum şi proorocii din Vechiul Testament cu privire la Iisus şi Biserică[2].

Vedem deci că în epoca apostolică deja Sf. Liturghie se oficiază cu o scurtă rânduială. Cu toate acestea, ritul Euharistiei nu este încă fixat în scris de nici unul dintre Apostoli. Faptul se vede de acolo, că în canonul cărţilor sfinte ale Noului Testament nu aflăm nici o scriere de felul acesta, ci numai scurte menţiuni asupra cultului şi asupra ordinii ce trebuia să domnească la săvârşirea lui. Din această cauză unii învăţaţi ca Bingham, Renandat şi Lebrun au ajuns la concluzia, puţin forţată, că nici chiar până în sec. IV nu a existat vreo Liturghie scrisă[3]. Părerea lor însă este neîntemeiată, deoarece vedem în primele trei secole existând deja o literatură bisericească scrisă, un început de imnologie liturgică şi scrieri conţinând rânduieli de cult. Izvorul cel mai important pentru reconstituirea rânduielii generale a Liturghiei din sec. al II-lea e **Apologia I** a Sf. Iustin Martirul şi Filosoful, scrisă pe la anul 150.

---

[2] Badea Cireşeanu, **Tezaurul liturgic**, tom. III, Bucureşti, 1910, p. 59.

[3] **Ibidem**, p. 60.

Autorul descrie în lucrare pe scurt Liturghia din vremea sa, în părţile ei principale: în cap. 65 descrie o liturghie baptismală, în cap. 66 explică dogmatic ritul euharistic, iar în cap. 67 descrie o liturghie duminicală obişnuită. **Liturghia catehumenilor** consta din citiri din "memoriile Apostolilor sau din scrierile profeţilor", predica sau omilia preotului şi probabil unele cântări. **Liturghia euharistică** se săvârşea stând în picioare şi cuprindea o rugăciune generală, sărutarea frăţească, binecuvântarea pâinii şi a vinului amestecat cu apă, după care se împărtăşeau, iar diaconii duceau Sf. Euharistie şi celor absenţi[4]. De altfel e greu de presupus ca tocmai creştinii să stea în nepăsare fără ca să fixeze în scris ceea ce-i înfrăţea mai mult în adunările lor - Liturghia Domnului. Chiar înseşi mărturiile de mai târziu, cu privire la Liturghiile Sf. Vasile cel Mare şi a Sf. Ioan Gură de Aur, arată că ei au prescurtat liturghii mai vechi. Aşadar, încă înainte de părinţii capadocieni existau liturghii cu o rânduială mult mai dezvoltată decât cele pe care ni le-au lăsat ei, dat fiind faptul că atât Sf. Vasile cât şi Sf. Ioan, făcând definitiv rânduiala Liturghiei în scris, au redus-o din întinderea ei tradiţională.

Cât priveşte modul cum săvârşeau Sf. Apostoli cultul, după puţinele mărturii păstrate până astăzi, găsim că actele liturgice erau simple, uşoare, pline de nevinovăţie, sfinţenie şi încredere în Dumnezeu. Apostolii oficiau Euharistia după cum a săvârşit-o şi Iisus Hristos. Prin urmare ei puneau înainte pâinea şi vinul, aduceau mulţumiri lui Dumnezeu, le sfinţeau prin rugăciune şi binecuvântare, iar apoi, frângând pâinea, se împărtăşeau cu Trupul şi Sângele Domnului, după porunca dată lor la Cină. Toate acestea le săvârşeau cu cântări de psalmi şi rugăciuni. La sfârşit, poporul încheia cu afirmaţia "Amin" (I Cor. 14, 16) şi se făcea sărutarea păcii (Romani 14, 16). După Euharistie urmau agapele, la care participau şi săracii. Un timp s-a practicat şi binecuvântarea pâinii şi a vinului la agape, dar obiceiul a dispărut curând, din cauza excesele care se petreceau (vezi I Cor. 11, 21).

CREŞTINISMUL PE TERITORIUL ROMÂNESC ÎN PRIMELE VEACURI ŞI CELE MAI VECHI FORME DE CULT

După Înălţarea la cer a Domnului, Apostolii n-au zăbovit mult în Ierusalim ci s-au răspândit în lume ca să predice Evanghelia printre neamuri. Origen (185-253) scrie astfel despre răspândirea Evangheliei prin

---

[4] Apud Pr. Prof. dr. Ene Branişte, **Liturgica specială**, Ed. Inst. Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1985, p. 197-198.

Apostoli: "Toma a mers să predice Parților; Matei a mers în Etiopia, Bartolomeu în vestul Indiei, Ioan în Asia, Andrei în Sciția, Petru în Pont, în Galatia, Bithynia şi Capadokia, Paul a dus Evanghelia lui Iisus peste tot, de la Ierusalim până-n Iliria. Ceilalți au fost trimişi într-un loc sau altul, după voia Duhului Sfânt şi după cum au căzut sorții" (**In explanatione Genesis**)[5].

Asupra faptului că Sf. Ap. Andrei a predicat în Sciția şi că aici creştinismul a pătruns foarte de timpuriu, avem şi alte referiri istorice. P.S. Epifanie Norocel a sintetizat într-un amplu studiu mențiunile autorilor bisericeşti asupra predicii Sf. Andrei în părțile noastre[6]. Autorul remarcă foarte bine că de numele Sf. Andrei se leagă creştinismul în Tracia[7], Sciția[8] şi Gothia[9] "nume sub care trebuie să înțelegem regiunea de est a Daciei Carpatice"[10]. Ca urmare a activității sale, sciții primiseră cuvântul Evangheliei, ceea ce remarcă şi Sf. Apostol Pavel în epistola către Coloseni, scriind că "nu mai este elin şi iudeu, tăiere împrejur şi netăiere împrejur, barbar, scit, rob ori liber, ci toate şi întru toți Hristos" (Col. 3, 11).

Cu privire la teritoriul unde a predicat Sf. Apostol Andrei, aproape toți autorii sunt de acord că acesta a fost Sciția Mică (Scythia Minor) sau Dobrogea de azi, unde Apostolul s-a oprit pentru mai multă vreme. Unii istorici privesc cu rezervă tradiția despre predica Sf. Andrei în Dobrogea, dar nici n-o pot respinge, din lipsă de argumente contrare[11]. Cei mai mulți însă sunt de acord că începuturile creştinismului la noi apar chiar în veacul apostolic. Pe baza unor date istorice, unii autori doar presupun "că în Dobrogea vor fi existat creştini chiar din primele secole ale erei noastre"[12].

---

[5] În **Fontes ad historiam Dacoromanae pertinentes**, I, Bucureşti, 1964, p. 717.

[6] Epifanie Norocel, **Pagini din istoria veche a creştinismului la români**, Ed. Episcopiei Buzăului, 1986, p. 21-29.

[7] Vezi **Synaxarium EcclesiaeConstantinopolitanae**, ed. Delehaye, Bruxeles, 1902, Col. 265-266; citat după Pr. Prof. Ioan Rămureanu, **Noi considerații privind pătrunderea creştinismului la Traco-Geto-Daci**, în "Ortodoxia", an XXVI (1974), nr.1, p. 170.

[8] **Ibidem**.

[9] W. Curetan, **Ancient Syriac Documents**, London, 1864, p. 34; după D.M. Pippidi, **Contribuții la istoria veche a României**, ed. a II-a, Bucureşti, 1967, p. 489.

[10] Pr. Prof. Ioan Rămureanu, **op.cit.**, p. 169.

[11] Vezi opiniile D.M. Pippidi şi E. Condurachi; după I. Barnea, **Recenzie** asupra lucrării D.M. Pippidi; **Intorno alle fonti letterarie del cristianesima**, în "Biserica Ortodoxă Română", an LXIII (1945), p. 157.

[12] **Istoria României**, I, Bucureşti, 1960, p. 588.

De la apariţia acestor rânduri, ştiinţa istorică însă a evoluat cu mărturii şi descoperiri noi, astfel că acum putem vedea problema creştinismului la noi într-o altă lumină.

Istoricul Constantin C. Giurescu, vorbind despre creştinarea daco-romanilor, afirmă: "Este sigur că au existat creştini în Dacia şi înainte de părăsirea ei. Creştinismul avea, în momentul când s-au retras legiunile pe malul drept al Dunării, o vechime de aproape două secole şi jumătate; ei pătrunsese în toate centrele mai importante ale Imperiului Roman, între altele şi în Peninsula Balcanică. Aşadar, nu este de loc exclus ca printre coloniştii aduşi de Traian să fi fost şi creştini. De asemenea, ei puteau fi şi în rândurile trupelor care stătuseră mai înainte în răsărit şi care-şi aveau acum garnizoana în Dacia"[13].

Deşi pătrunderea creştinismului la daci s-a făcut de timpuriu, mai ales în centrele urbane, în cetăţi şi polisuri, răspândirea în masă a durat mai mult timp, datorită condiţiilor locale vitrege, locuri greu accesibile, sate izolate, expuse tuturor primejdiilor, dificultăţile limbii apostolului care nu era cunoscută de localnici. Cu toate acestea, ţinuturile Scythiei Minor au cunoscut o creştinare mai accentuată şi datorită populaţiei greceşti venită pe mare, coloniştilor care aduceau din Elada cuvântul apostolic al Sf. Pavel, legăturilor acestora cu lumea elenistică şi romană. Cel puţin în prima etapă, creştinarea Daciei s-a făcut de la ţinuturile pontice, ca apoi, în etapa următoare, cam între anii 350-450, ţinuturile din stânga Dunării să fie creştinate în masă cu ajutorul misionarilor, dintre care cel mai important este Sf. Niceta de Remesiana[14].

Aceste focare de influenţă au determinat şi caracterul celor dintâi forme de cult creştin în ţinuturile noatre, deosebindu-se un aspect elenistico-pontic şi unul latin-daco-roman. Faptul este documentat de descoperirile mai recente din Dobrogea, care aruncă o lumină nouă asupra vieţii creştine din Dacia Traiana şi asupra formelor de organizare bisericească. Oricum epoca apostolică şi post-apostolică stă sub semnul începuturilor misionare ale creştinismului în general.

Dacia, ca provincie a Imperiului Roman, a avut aceeaşi situaţie cu alte ţinuturi cucerite, care s-au bucurat de "pax romana". Mai ales în epoca lui Traian şi Hadrian, creştinismul s-a extins în imperiu prin convertirea unui număr mare de oameni, între care erau şi unii bogătaşi, senatori şi cavaleri. În această vreme se poate vorbi de o separare netă între mozaism şi creştinism, care s-a organizat sub conducerea unui episcop, devenit mai

---

[13] C.C. Giurescu, **Formarea poporului român**, Craiova, 1973, p. 116; C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **Istoria Românilor**, I, Bucureşti, 1974, p. 140.

[14] Vezi şi opinia lui C.C. Giurescu, **op.cit.**, p. 145.

târziu papă, adică **primus inter pares**[15], nume păstrat pentru episcopul Romei.

Ca formă de cult, creştinii au păstrat modelul rugăciunii Apostolilor în Ierusalim şi în cetăţile pe unde au trecut, de la care nu lipsea frângerea pâinii, cu care se împărtăşeau, apoi cântările religioase şi evident predica. O mărturie în acest sens este Scrisoarea lui Pliniu cel Tânăr, guvernator al Bitiniei (111-113), către împăratul Traian, ca răspuns la o acuză adusă creştinilor, că se adună şi se dedau la acte imorale. Pliniu îi scrie împăratului, între altele, că anchetarea creştinilor i-a dezvăluit caracterul cu totul nevinovat al cultului lor. "Obişnuiau să se adune într-o anumită zi, în zori, să înalţe pe rând cântare lui Hristos ca unui zeu, că se legau prin jurământ nu pentru vreo nelegiuire, ci să nu făptuiască vreun furt, tâlhărie sau adulter, să nu-şi calce cuvântul dat..."[16].

Cultul public prin adunare a fost forma obişnuită şi de creştinii din ţinuturile dunărene, unde localnicii vor fi participat la taina împărtăşirii în comun cu Trupul şi Sângele Domnului. Ca locuri de rugăciune, în această vreme au folosit case particulare şi unele clădiri publice. De altfel, în tot imperiul creştinii încă nu aveau clădiri proprii de rugăciune, nici nu-şi constituiseră un stil propriu de biserică. Păgânismul a împiedicat mult timp realizarea unor locaşuri de cult.

Un alt factor al întârzierii apariţiei bisericilor proprii a fost acela că plecând de la ideea că, teoretic, o artă creştină nu are sens, fiindcă divinitatea şi sufletul nu pot îmbrăca forme umane trecătoare şi inconsistente, iar ceea ce se petrece pe pământ e lipsit de interes, primii misionari creştini n-au dat importanţă construcţiilor de cult realizate tehnic şi artistic. Aceasta a fost şi convingerea apologeţilor cu educaţie filozofică, din a doua jumătate a sec. II, ca Irenaeus, Minicius Felix, Tertullian şi alţii, dar, contrar părerilor lor, ei constată că totuşi o artă cu tematică creştină luase fiinţă. În disputele aprinse ce au urmat, în cursul cărora noua artă creştină a fost acuzată de a răspândi concepţii păgâne, cuvântul hotărâtor l-a avut până la urmă patriarhul Clement de Alexandria, care a luat apărarea acestei arte, motivând că pictura ar servi la educarea celor ce nu ştiu a citi[17].

Dacă pictura a fost slab reprezentată, doar cu unele imagini descoperite în mormintele din Roma, locaşurile de cult sunt şi mai puţin cunoscute. Între cele mai vechi este sinagoga descoperită în săpăturile de la Dura

---

[15] Iosif Constantin Drăgan, **Mileniul imperial al Daciei**, Bucureşti, 1986, p. 86.

[16] Pliniu, **Epistolae** 10, 96-97.

[17] Virgil Vătăşianu, **Istoria artei europene**, vol. I, Epoca medie, Bucureşti, 1967, p. 15.

Europas, o mică localitate situată la frontiera de pe Eufrat a Imperiului Roman şi distrusă de sasanizi în anul 256. În această sinagogă, care pare a data încă de la sfârşitul sec. al II-lea, s-au găsit picturi murale cu imagini din Vechiul Testament, în interpretări creştine[18]. Este evident că aici creştinii au folosit ca loc de rugăciune sinagoga, pe care au transformat-o în biserică. Ceva mai târziu, la începutul sec. III, vor apare în artă şi picturi cu subiecte specific creştine inspirate din textele Sf. Evanghelii, cum este de pildă, în catacombele din Roma, San Callisto[19].

În epoca marilor prigoane, de frica împăraţilor, creştinii s-au rugat pretutindeni, în catacombe, în peşteri, locuri tainice, ferite de ochii slujbaşilor imperiali. Acest lucru a determinat o dezvoltare a cultului tainic de sihăstrie. Probabil că şi la noi, în contextul stăpânirii păgâne romane, locurile de rugăciune trebuie să fi fost mult timp ascunse de ochii stăpânirii. Oamenii, urmând cuvântul Mântuitorului că nu numai în Ierusalim sau în Muntele Sfânt pot să se roage, ci adevărata închinare este în Duh şi adevăr, oriunde, nu numai într-un loc anume, şi-au căutat pentru rugăciune locuri "curate", adică neîntinate de necredincioşi sau de faptele lor tenebroase, imorale sau nefaste. Când lăcaşurile au lipsit, mai ales în situaţia păstorilor de la munte, în mijlocul naturii, şi-au ales un loc adăpostit, între arbori, pe care l-au numit **Biserica de brazi**, alcătuită din câţiva brazi aşezaţi împrejurul unui spaţiu semiînchis, unde ei primeau mai demult cununia şi se rugau lui Dumnezeu.

După o veche tradiţie, dacii păgâni se rugau pe înălţimi unde ridicau altare şi sanctuare divinităţilor lor. Acest lucru pare să fi avut o influenţă şi în alegerea locului de rugăciune al creştinilor, care vor fi păstrat unele din tradiţiile spirituale anterioare, cum este chiar până azi ridicarea bisericilor şi schiturilor pe înălţimi. Exista în Dacia apoi şi o tagmă de călugări localnici (anahoreţi) celibatari, vegetarieni şi abstinenţi, despre care aminteşte Strabon şi Iosif Flavius[20]. Nu putem spune că viitorii monahi creştini sunt continuatorii anahoreţilor daci, dar o atare tradiţie în viaţa spirituală a creştinilor au avut-o, cel puţin ca mod de retragere în post şi rugăciune.

Un element principal în răspândirea şi organizarea creştinismului în sec. II-III, la noi, l-a constituit **factorul roman**. Prezenţa obiectelor romane creştine pe tot cuprinsul ţării dovedeşte modul de răspândire a credinţei în toate părţile, nu numai în Dacia Traiană, ci şi la dacii liberi. De asemenea,

---

[18] **Ibidem**, p. 25.

[19] **Ibidem**, p. 25-26.

[20] Strabon VII, 3, 3. Cf. Iosephus Flavius, **Ant. Jud.**, XXVIII, 1, 5. Apud **Istoria României** I, p. 337.

prezența lor indică şi acte de ritual creştin. Cele mai vechi s-au descoperit în morminte. Se ştie că dacii au practicat incinerația, în timp ce daco-romanii au introdus înhumația, după obiceiul roman[21]. Un loc de importanță creştină este necropola de la Barboşi, din sec. II-III d.Hr., unde s-au descoperit morminte tumulare şi plane. S-au găsit şi morminte în sarcofage de piatră sau țiglă, alături de morminte de incinerație. Riturile şi ritualurile funerare întâlnite sunt cele cunoscute în necropolele romane similare din sec. II-III.

Pentru această vreme, inscripțiile şi reliefurile descoperite, produse ale artei minore, oglindesc încă sincretismul religios al epocii. Astfel, pe lângă alte obiecte de cult, ilustrativă este monograma creştină de pe gâtul unei amfore[22], ceea ce dovedeşte că ritualul înmormântării s-a făcut după rânduiala cultică creştină. O altă mărturie care provine de pe teritoriul Moldovei este amfora romană din sec. II-III, cu inscripția din literele α, Ω (ceea ce înseamnă Alfa şi Omega, începutul şi sfârşitul, întâlnite până azi în aureola Mântuitorului), descoperită la Cucorăni (jud. Botoşani)[23].

Evident e de presupus că în toate locurile unde au pătruns romanii, vor fi fost şi creştini. Inscripțiile descoperite, cum este şi cea a împăratului Traian, găsită la Barboşi şi datată 1 ian. - 10 dec. 112, prima inscripție latină pe teritoriul Moldovei[24], dovedesc pătrunderea spiritualității romane în zonele limitrofe ale Daciei şi chiar dincolo de hotare.

Prezența romană creştină este demonstrată cel mai bine în cultul morților. Un factor care a contribuit decisiv la constituirea cultului creştin al morților a fost **cultul martirilor**. De fapt, creştinii, urmând cuvântul Sf. Ap. Pavel că trupul este "templu al Sf. Duh" şi trebuie să participe la învierea cea de obşte, au exclus de la început incinerația, făcând înmormântarea după modelul roman. La mare cinste erau martirii, pe care creştinii ceilalți îi priveau cu admirație, le cinsteau trupurile sfâşiate de cruzimea păgânilor şi îi înmormântau cu evlavie. Referitor la acest fapt, este demnă de menționat chiar mărturia unui istoric păgân al timpului, Ammianus Marcellinus, sec. IV, care în a sa **Istorie romană** scrie că sub Valentinian "Au ieşit din comun în acest timp, între alte ucideri de oameni umiliți, moartea lui Diocles, fost comite al tezaurului în Illyricum... precum

---

[21] Vezi D. Protase, **Riturile funerare la daci şi daco-romani**, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1971.

[22] Constantin Buzdugan, **Itinerare arheologice moldovene**, Bucureşti, 1981, p. 28.

[23] Silvia Teodor, **Săpăturile de la Cucorăni (jud. Botoşani)**, în **Arheologia Moldovei**, VIII, Ed. Acad. Rom., Bucureşti, 1975, p. 243.

[24] Nicolae Gostar, **Inscripția împăratului Traian de la Barboşi**, în **Arheologia Moldovei**, IX, Ed. Acad. Rom., Bucureşti, 1980, p. 69-73.

şi a lui Diodorus... şi a altor trei funcţionari ai viceguvernatorului Italiei, ucişi cu cruzime [...]. Creştinii cinstind până acum memoria acestora la Mediolanum numesc *La Inocenţii* locul unde au fost înmormântaţi". Mai departe istoricul roman relatează cum cvestorul Eupraxius, în faţa atâtor cruzimi, i-a zis împăratului: "Poartă-te mai cu măsură, prea bunule împărate, căci pe aceştia pe care-i condamni la moarte, ca pe nişte criminali, religia creştină îi venerează ca pe nişte martiri, ca pe cei iubiţi de divinitate adică"[25].

La noi, ca şi în alte părţi ale creştinătăţii, un permanent exemplu în cult a fost imitarea lui Hristos, a morţii şi îngropării sale. Deşi daco-romanii n-au păstrat modelul ebraic, ritualul înmormântării a primit câteva trăsături noi, creştine, şi anume: înmormântarea în poziţie dreaptă, nu chircită ca înainte, orientarea cu picioarele spre Răsărit (locul venerat al creştinilor), aşezarea decedatului cu mâinile cruciş (în formă de cruce) pe piept, prezenţa amforelor care păstrau lichide, vin sau untdelemn, folosite la înmormântare, agapele pentru morţi ş.a. Un obiect întâlnit frecvent în morminte este **opaiţul**[26]. Credem că opaiţele, de altfel foarte răspândite între vestigiile arheologice de pe teritoriul ţării noastre, au fost primele candele folosite atât în locaşurile de rugăciune, ca obiecte de cult (de aici "creştinarea" lor prin inscripţionarea cu semnul crucii sau alte semne creştine), cât şi în cultul morţilor, la iluminatul ritual sau ca făclie sfântă pentru lumina lui Hristos.

FORME DE CULT ÎN BISERICA STRĂROMÂNĂ

În sec. IV-V, creştinismul pe pământul românesc cunoaşte o nouă etapă, datorită activităţii intense a misionarilor veniţi din ţinuturile Traciei de răsărit, din Scythia şi îndeosebi din sudul Dunării, unde se întemeiaseră deja episcopii la Tomis, Durostorum, Naissus, Oescus, Ratiaria, care căutau să răspândească noua credinţă[27]. Referitor la aceasta, istoricul P.P. Panaitescu remarcă un fapt deosebit de important: "misionarii trecuţi în nordul Dunării urmăreau creştinarea barbarilor, ei nu stau aşadar la temelia creştinismului daco-roman", acesta este "urmarea firească a continuităţii

---

[25] Ammianus Marcellinus, **Istorie romană**, Studiu, introducere, traducere, note şi indice de Prof. David Popescu, 1982, p. 451-452.

[26] Cf. D. Protase, **Autohtonii în Dacia**, Bucureşti, 1980, p. 103.

[27] Nicolae Stoicescu, **Continuitatea românilor**, Bucureşti, 1980, p. 149; C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, **op. cit.**, p. 142; C. C. Giurescu, **op. cit.**, p. 117.

imperiale la nordul Dunării în veacurile IV-VI"[28]. Uneori aceşti misionari îşi găseau moartea în mijlocul năvălitorilor păgâni, cum s-a întâmplat de pildă cu Sf. Sava zis Gotul, înecat în râul Buzău în anul 372, din ordinul regelui Atanaric al vizigoţilor[29].

Un rol deosebit în răspândirea creştinismului în cele două Moesii - Dacia Aureliană şi Dacia Pontică, aşa cum au fost numite în vechime, l-a avut Niceta (367-414) episcopul Remesianei, azi localitatea Bela Palanka, din apropiere de oraşul Niş[30]. Unii cercetători afirmă că Niceta era străromân[31]. Datele asupra persoanei sale sunt încă destul de controversate. Vasile Pârvan şi în urma sa C.C Giurescu şi Radu Vulpe consideră că Niceta a fost răspânditorul creştinismului la daco-romani şi ca "apostolul nostru naţional"[32]. N. Iorga socoate că Pârvan a exagerat rolul lui Niceta[33]. Mai recent, un studiu asupra misionarului din Remesiana a scris Pr. Prof. Dr. Ştefan Alexe, **Sfântul Niceta de Remesiana şi ecumenicitatea patristică din sec. IV şi V** (teză de doctorat)[34], cu mărturii mai aprofundate despre opera lui Niceta.

Cu toate controversele şi întrebările rămase încă deschise, un lucru este cert: Niceta, ca episcop în apropierea Dunării, a avut un rol însemnat în răspândirea şi întărirea creştinismului şi în nordul fluviului, unde creştinismul pătrunsese în oraşe, dar majoritatea populaţiei, mai ales la sate, era încă păgână. C.C. Giurescu afirmă că însuşi termenul păgân, derivând din latinescul **paganus**, înseamnă "locuitor al satului", al unui **pagus**[35]. Apoi înseşi popoarele migratoare care vor veni pe teritoriul Daciei sunt păgâne şi creştinii vor suferi, după retragerea aureliană şi încheierea persecuţiile romane, persecuţia regilor migratori, cum a fost cazul lui Atanaric al vizigoţilor.

---

[28] P.P. Panaitescu, **Introducere la istoria culturii româneşti**, p. 101.

[29] V. Pârvan, **Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman**, Bucureşti, 1911, p. 137 şi 156-158.

[30] Pr. Prof. dr. Ioan G. Coman. **Scriitori bisericeşti din epoca străromână**, Ed. Inst. Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1979, p. 93; Nicolae Stoicescu, **op. cit.**, p. 142; C.C. Giurescu, **op. cit.**, p. 142.

[31] Vezi Cristian C. Ghenea, **Din trecutul culturii muzicale româneşti**, Bucureşti, 1965, p. 32.

[32] V. Pârvan, **op. cit.**, p. 166; C.C. Giurescu, **op. cit.**, 223; R. Vulpe, **Histoire ancienne de la Dobroudja**, Bucarest, 1938, p. 351.

[33] N. Iorga, **Istoria Românilor**, vol. II, Bucureşti, 1936, p. 104-105.

[34] Publicată în EIMBOR, Bucureşti, 1969.

[35] C.C. Giurescu, **op. cit.**, p. 116.

Un factor mai puţin subliniat în studiile de specialitate, dar decisiv în organizarea Bisericii la noi, l-a avut întemeierea Bizanţului în 303, prin mutarea capitalei Imperiului latin de la Roma la Constantinopol şi formarea Imperiului creştin de răsărit, sub Constantin cel Mare. Modelul bizantin a fost repede împrumutat şi de creştinii dunăreni, care, sprijiniţi după 313, când s-a dat Edictul de la Milan, de politica de încurajare bisericească dusă de împărat, au început să întemeieze primele episcopii, mai întâi în Dobrogea şi pe malurile Dunării, ţinuturi aflate direct în sfera de influenţă a bizantinilor şi mai puţin expuse barbarilor, apoi şi în interiorul fostei Dacii. Acest lucru a avut ca urmare dezvoltarea vieţii bisericeşti sub toate aspectele.

LOCAŞURILE DE CULT

De la început, creştinii au avut nevoie de locaşuri de închinare. Cum am văzut, în primele două veacuri, în perioada prigoanelor, n-au ridicat aşezăminte proprii, ci s-au retras prin locuri tainice ca să se roage în linişte şi să scape de urmărirea împăraţilor păgâni. Acest lucru a întârziat şi la noi construirea unui stil propriu de biserică. Dar în sec. III şi mai ales în sec. IV, după Edictul de toleranţă al lui Constantin cel Mare, în Răsărit se ridică frumoase locaşuri de închinare, clădite după nevoile cultului. Primele biserici creştine s-au construit din sec. II-III[36], dar probabil fără un anume stil eclesiastic. Vechile **Rânduieli bisericeşti** anonime (pseudoepigrafice) încep să dea abia din sec. III, alături de norme cu caracter dogmatic, disciplinar, moral, reguli de ritual, şi îndrumări pentru modul de construire a bisericilor. Scrieri ca **Testamentum Domini** şi **Constituţiile Apostolice** dau amănunte despre forma şi împărţirea bisericii, iar **Didascalia celor 12 Apostoli** rânduieşte chiar locul în biserică al fiecărei categorii de credincioşi[37]. Aşadar în lumea creştină, în sec. III-IV existau deja biserici în mai toate regiunile imperiului: Efes, Frigia, Smirna, Antiohia, Neocezareea, Nicomidia, Tracia, Galia, Spania, Africa etc., din care însă nu ni s-a păstrat nici una dinainte de Constantin cel Mare, toate fiind dărâmate

---

[36] Pr. Prof. dr. Ene Branişte, **Liturgica generală**, p. 352. Alte izvoare pentru existenţa bisericilor, vezi **Actele martirice ale Sf. Marin din Cezareea Palestinei**, în Eusebiu de Cezareea, **Istoria Bisericească**,cartea VII, cap. 15; Origen, despre o biserică la Cezareea Palestinei, Sf. Grigore de Nissa, Eusebiu despre biserica din Nicomidia ş.a.

[37] **Ibidem**, p. 353-354.

de către păgâni sau incendiate, cum a fost cazul bisericii care a ars în Nicomidia[38].

Existența bisericilor în Imperiul bizantin, începând cu sec. II, a impulsionat construirea lor în mod asemănător şi în alte zone creştine cum a fost Scythia. În părțile noastre, cele mai vechi locaşuri de cult au fost **bazilicile**. La origine cuvântul **bazilică** (din lat. **basilica**) desemna un edificiu public roman servind ca judecătorii sau ca loc de întâlnire pentru afaceri ori agrement. Mai târziu, după retragerea romană, **bazilica** devine locaşul de cult specific pentru perioada paleocreştină. Bazilicile judiciare de pe teritoriul României au toate planul dreptunghiular, împărțit, prin şiruri de pilaştri sau coloane, în trei nave, fără absidă şi cu intrări atât frontale, cât şi laterale, cum sunt cele de la Histria şi Tropaeum Traiani[39]. Bazilicile creştine, deşi păstrează stilul tradițional, au adăugate elemente constructive specific creştine, unul şi cel mai important fiind **absida**, de influență bizantină.

Din punct de vedere arhitectural, bazilicile de la noi prezintă o mare varietate tipologică. Sunt cunoscute astfel bazilici cu o singură navă şi absidă, la Sucidava şi la Tomis, cu trei nave, cu colaterale înguste şi joase şi cu o singură absidă, la Histria şi Tropaeum Traiani (bazilica "cisternă"), cu trei nave, cu galerii deasupra colateralelor, cu nartex tripartit, intrare monumentală şi atriu la Histria, bazilica de marmură de la Tropaeum Traiani, cea cu criptă de la Tomis, două la Troesmis, de tip sirian ca cea de la Callatis, cu sanctuarul flancat de două sacristii, toate trei încăperile fiind situate în prelungirea navelor şi înscrise în limitele planului dreptunghiular, şi, în sfârşit, bazilica cu transept de tipul celei de la Tropaeum Traiani. Alte bazilici cu absidă sunt tratate în lucrări de specialitate deja ca biserici, cum sunt cele de la Ulmetum, Capidava sau emporiul de la Histria[40].

Dintre bazilicile descoperite cele mai multe sunt pe teritoriul Dobrogei, 33 de locaşuri creştine din sec. IV-VI, unele fiind cercetate în întregime, altele parțial sau doar amintite[41]. Au existat bazilici şi în alte oraşe ale Daciei romane. La Sucidava (Celei - Romanați) s-a descoperit în anul 1946,

---

[38] **Ibidem**, p. 355.

[39] Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roşu, **Dicționar enciclopedic de artă veche a României**, Bucureşti, 1980, p. 55, la "bazilică".

[40] **Ibidem**; Cf. I. Barnea, Dacia XI-XII.

[41] Bazilicile creştine din Dobrogea sunt: la Argamum (Tulcea), Histria (cel puțin cinci), Tomis (şase), Callatis, Ibida (Tulcea), Tropaeum Traiani (cinci), Niculițel, Noviodunum, Dinogeția, Troesmis, Beroe (Tulcea), Capidava, Axiopolis, Sucidava; după Epifanie Norocel, **Bazilicile creştine din Dobrogea**, în "Glasul Bisericii", an XL (1981), nr. 3-5, p. 145-371.

în colţul cel mai înălţat al cetăţii restaurate de împăratul Justinian, o bazilică datând de prin anul 535 sau chiar mai veche. Sub zidurile ei s-au găsit urme de clădiri anterioare distrugerii Sucidavei în 441, monede din sec. IV-V şi morminte din acelaşi timp, presărate în jurul bazilicii, dovadă că a fost un cimitir creştin, căci un mort avea capul pe o cărămidă cu cruce. În colţul sud-estic i s-a adăugat locaşului, ulterior, diaconiconul şi o altă încăpere. "Zidirea bisericii pe dealul-cimitir este un obicei păstrat din veacul IV până azi la români" (G. Moisescu, Şt. Lupşa, Al. Filipaşcu, **Istoria Bisericii Române**, Ed. Inst. Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti 1957, p. 99). De asemenea, la Giridava (Cenadul nemţesc în Torental) s-a găsit o bazilică cu baptister din sec. IV-VI, cu două cripte sub ea şi altă bazilică în formă de cruce bizantină, zidită din bolovani şi cărămizi. Nicolae Iorga, cu prilejul unei călătorii la Sarmisegetusa, face următoarea remarcă: "Aici a fost Sarmisegetusa, Ulpia Traiană, cu palate, cu bazilici, cu băi şi amfiteatru [...] întipărite cu pecetea de mărire a neamului nostru [...] şi tot dacii au învins stăpânii cei vechi, cari s-au zvârcolit sub lanţe şi au sângerat de săbii. Tot ei, prin puterea neînfrântă a vitejiei lor şi a sfintei lor răbdări"[42]. Numărul mare de bazilici existente, ca şi varietatea lor arhitectonică, demonstrează că sec. IV-VI reprezintă o perioadă strălucită în ce priveşte arhitectura edificiilor creştine de cult, perioadă care poate fi socotită "era bazilicii paleocreştine"[43].

Din mărturiile pe care le avem, suntem deja în faţa unor locaşuri de cult de tip urban, cele mai multe fiind construite din piatră şi chiar marmură, specifice mediului latino-bizantin. Dimensiunile mari ale unor edificii denotă numărul mare de credincioşi care se adunau la slujbe. Deci existau comunităţi puternice, iar unele bazilici au servit ca sedii episcopale, la Tomis, Noviodunum şi Callatis. Bazilica mare de la Tomis a fost probabil catedrală a ierarhilor tomitani[44]. Au existat bazilici pentru cultul divin şi bazilici cimitiriale, cum sunt cele de la Histria (bazilica 5) Tropaeum Traiani[45] şi Sucidava.

Împărţirea interioară a locaşurilor în această perioadă corespunde nevoilor cultului, aşa cum s-a oficiat în creştinismul răsăritean. Astfel în majoritate sunt prevăzute cu absidă semicirculară pe latura de est, în care vor fi oficiat clericii (la Argamum, Histria, Tomis toate edificiile, Ibida,

---

[42] Dr. Vasile Smărăndescu, **Itinerare istorice în Ţara Haţegului**, în "Magazin istoric", an XXI (1987), nr. 8.

[43] Ion Barnea, **Din istoria Dobrogei**, II, Bucureşti, 1968, p. 465; apud Epifanie Norocel, **Pagini din istoria veche a creştinismului la români**, p. 94.

[44] Epifanie Norocel, **op. cit.**, p. 104.

[45] **Ibidem**.

Tropaeum Traiani, Niculiţel, Noviodunum, Dinogetia, Troesmis, Bera, Capidava, Axiopolis şi Sucidava). La bazilica mare de la Argamum şi la una de la Histria absida, semicirculară în interior, este la exterior hexagonală. La Ibida este întâlnită o bazilică din sec. VI cu trei abside, toate pe latura de est. Realizarea unui asemenea edificiu a fost "o urmare a evoluţiei şi dezvoltării cultului liturgic bizantin, care, la importante sărbători creştine, presupunea un număr mai mare de slujitori din toate treptele ierarhiei bisericeşti"[46].

În afară de altar, interiorul este împărţit cel mai adesea în nave longitudinale prin stâlpi sau coloane, ca la Histria, Tomis, Callatis (bazilica de tip sirian), Ibida, Tropaeum Traiani (bazilica de marmură), Troesmis (3 bazilici). Ilustrativă pentru gradul evoluat al concepţiei de cult din această perioadă este împărţirea bazilicii mari de la Tomis (48,10 m lungime şi 23,45 m lăţime) în **altar**, **naos** (cu trei nave longitudinale) şi **nartex**. După dimensiunile sale neobişnuite, avea **tribune** şi în afară un **atrium**.

Sub nişa altarului unele bazilici au cripte boltite pentru înmormântarea credincioşilor, în primul rând a martirilor, dar şi a unor prelaţi locali (Tomis, Histria, Tropaeum Traiani, Niculiţel, Giridava, Beroe, Capidava). La Axiopolis, în partea de sud a bazilicii, se află o capelă funerară unde au fost înmormântaţi un oarecare comite Gibastes şi fiica sa Anthusa[47]. Pentru trebuinţele de cult unele bazilici au şi **baptisterium** folosit la săvârşirea tainei Sf. Botez, la sfinţirea apei (Argamum, Tomis, Callatis, Tropaeum Traiani, Giridava - bazilica 2), iar într-un caz (Histria) se păstrează în nava principală urmele unei **schola cantorum**, pavată cu dale mari de piatră[48], locul de unde răspundeau cântăreţii la slujbe.

Desigur au existat şi alte tipuri de locaşuri de cult în Dacia. Urmele lor s-au pierdut, multe fiind construite din lemn. Ţinut cu păduri întinse, aici lemnul a constituit materialul obişnuit pentru construirea locuinţelor şi a bisericilor mai ales în mediul rural.

O problemă deosebită privind locaşurile de cult este existenţa în Dacia a edificiilor cu absidă, asemănătoare bazilicilor. Ori, se ştie că absida este o creaţie a creştinismului, întâlnită numai la locaşurile de cult. Urme ale construcţiilor cu absidă s-au descoperit în mai multe părţi de pe teritoriul ţării noastre, dar încă nu s-a elaborat un studiu asupra lor. Ne rezumăm doar să le prezentăm, după datele pe care ni le oferă descoperirile arheologice. În majoritatea cazurilor este vorba de sanctuare cu absidă, de locaşuri de

---

[46] **Ibidem**, p. 116.

[47] Emilian Popescu, **Inscripţiile greceşti şi latine din sec. IV-XII descoperite în România**, Bucureşti, 1976, p. 203-208.

[48] Epifanie Norocel, **Pagini din istoria veche a creştinismului la români**, p. 98.

cult. Astfel la Popeşti - Novaci, în Câmpia Munteniei, s-a descoperit o construcţie dreptunghiulară de mari dimensiuni (11 m lungime şi 7,5 m lăţime) orientată NV-SE, la care latura de N-NV, curbată ca o absidă, era despărţită de interior printr-un zid ce împărţea spaţiul în două încăperi inegale[49]. Radu Vulpe, descoperitorul construcţiei, o aseamănă cu un templu clasic, împărţit în **cella** şi **naos**. În interiorul camerei se aflau două vetre de cult făţuite. Una era simplă, iar la alta pe crustă erau realizate ornamente. Colţul de nord-vest al sălii mai păstra o consolă triunghiulară de lut, cu o adâncitură deasupra, pentru susţinerea unui vas ritual. În partea de sud a construcţiei dreptunghiulare, la adâncimea de 1,50 m, s-au constatat urme de pari ce aparţineau unei îngrădituri absidale, prevăzută cu o vatră de cult. Arheologul Radu Vulpe găseşte că descoperirea are analogii cu incinta absidală cu stâlpi de lemn din mijlocul marelui sanctuar de la Sarmisegetusa, cu o clădire dreptunghiulară cu absidă de la Piatra Roşie datând din sec. I-II d.Hr., precum şi cu o construcţie de la Căţeni. El presupune că sectorul marii acropole de la Popeşti, unde s-a aflat construcţia cu absidă, constituia "un loc sacru de închinăciune"[50].

O altă construcţie cu absidă, asemănătoare cu cea de la Popeşti-Novaci, socotită drept sanctuar de arheologul Dinu V. Rosetti, a fost descoperită pe malul lacului Tei din Bucureşti. De formă rectangulară (4,80 m x 3,80 m) şi orientată NV-SE, construcţia are pe latura de NV un arc de cerc, ca o absidă. Într-un colţ al încăperii s-a aflat o groapă cilindrică, probabil vatra[51].

Creştinismul a pătruns de timpuriu şi pe teritoriul Moldovei, unde vor fi existat locaşuri de tip "bazilică", unele prin modificarea arhitectonică a unor clădiri mai vechi. În anul 1982, la Brad (Roman), în aşezarea antică Zargidava, sub urmele unui sanctuar mai vechi, s-a descoperit pardoseala unui sanctuar dreptunghiular, la care ulterior, pe mijlocul laturii de vest, s-a adăugat o absidă[52]. Fenomenul adăugirii absidei la construcţiile mai vechi trebuie pus în legătură cu pătrunderea creştinismului la noi, când unele sanctuare păgâne vor fi transformate, asemeni sinagogilor iudaice, în locaşuri de cult creştine, întâi pentru satisfacerea nevoilor cultului, apoi pentru a înlocui total vechile rituri păgâne. Aşa se face că şi construcţii

---

[49] Mioara Turcu, **Geto-dacii în Câmpia Munteniei**, Bucureşti, 1979, p. 167.

[50] Radu Vulpe în "Materiale", VI, 1957, p. 308-309; idem în "Materiale", VII, 1960, p. 327-328; idem, **Aşezări getice din Muntenia**, p. 32-33; apud Mioara Turcu, **op. cit.**, p. 167.

[51] Mioara Turcu, **op. cit.**, p. 167.

[52] Vasile Ursachi, **Sanctuarul de la Zargidava - argument al culturii geto-dacice**, în "Magazin istoric", an XVIII (1984), nr. 3, p. 10.

chiar civile au primit doar o absidă semicirculară, devenind locaş de închinare pentru comunitatea creştină din zona respectivă.

În sprijinul acestei constatări, o mărturie grăitoare este "rotonda-ecclesia" de la Alba Iulia, descoperită în anul 1972. Clădită în tehnica romană tradiţională, din piatră cioplită, construcţia a avut o formă circulară cu diametrul de 7 m. La început ea a servit ca turn de apărare sau probabil a fost un baptisteriu, rotondele fiind îndeobşte, ca stil arhitectonic, caracteristice perioadei de după domnia lui Justinian (527-565), până în veacul al XI-lea (anul marii Schisme din 1054), când patriarhul Constantinopolului a dispus ca bisericile ortodoxe să fie în formă de cruce greacă, pentru a se deosebi de cele apusene. Deci rotonda de la Alba Iulia a fost şi ea ridicată probabil prin sec. VI, iar ulterior i s-a adăugat în partea răsăriteană o absidă semicirculară, slujind ca biserică pentru populaţia din zonă, până prin veacul al XI-lea. În această perioadă, voievodul Albei, Gyula, a primit, poate chiar în acest locaş, botezul după ritul ortodox, naş fiind împăratul Constantin al IX-lea Porfirogenetul, care i-a trimis daruri, ajutoare militare şi economice, precum şi pe episcopul Hierotheus[53].

Este evident că Alba Iulia era deja un centru creştin de vreme ce s-a bucurat de atenţia împăratului bizantin şi că aici va fi existat un locaş de cult mai deosebit decât în restul Transilvaniei. Asupra artei bisericeşti existente aici, o mărturie care ni s-a păstrat până târziu este fragmentul de mozaic roman descoperit de episcopul Ignatius Báthiány la Alba Iulia, care după opinia sa "a fost pardoseala unei biserici a primilor creştini", cum rezultă din scrisoarea pe care prelatul o adresează papei împreună cu desenul în stampă al mozaicului[54].

Un alt tip de locaşuri de cult în sec. IV-VI au fost cele mănăstireşti. La începutul sec. IV, când monahismul a fost organizat în Răsărit de către Sf. Antonie (251-356) şi Sf. Pahomie (276-349), devenind o instituţie constitutivă a Bisericii, la Tomis s-a înregistrat acelaşi fenomen, ca urmare a legăturilor cu vestitele centre monahale din Palestina şi Egipt. Dintre episcopii dobrogeni, Teotim la Tomisului a fost cea mai reprezentativă personalitate a monahismului din Scythia. Ori, se ştie că episcopiile au fost şi centre monahale, iar episcopii au avut împrejurul lor călugări slujitori. Istoricul Sozomen şi alţi autori, referindu-se la acest ierarh subliniază că "fusese crescut în practicarea vieţii călugăreşti, purtând plete lungi [...] ca semn al consacrării monahismului"[55]. Un alt călugăr care a propovăduit

---

[53] Dr. Petru I. David, **Rotonda**, în "Magazin istoric", an XVII (1983), nr. 11.

[54] "Magazin istoric", an XVII (1983), nr. 11, p. 15. Desenul se păstrează până azi la Vatican, fondul Ştefan Borgia.

[55] Epifanie Norocel, **Pagini din istoria veche a creştinismului la români**, p. 75-76.

viaţa monahală în Scythia a fost Audinus, originar din Mesopotamia, exilat aici de împăratul Constantius al II-lea (sec. IV)[56].

O mărturie asupra vieţii monahale provine de la Sf. Epifanie, episcopul Ciprului († 403), care spune că în Scythia Minor şi în Gothia existau mănăstiri înfiinţate de Audinus şi adepţii săi, "în sânul cărora a înflorit regula călugărească, deprinderea de a trăi în feciorie şi o asceză deosebit de severă"[57]. Un alt mare centru monahal din episcopia Tomisului a fost cel de la Niculiţel, care mai înainte purtase numele de "Mănăstirişte", iar un izvor din 1549 aminteşte denumirea de "monaster"[58].

Aceste locaşuri de cult nu au diferit prea mult de bisericile obişnuite, doar că împrejurul lor au fiinţat şi chilii, baptisterii, capele şi aşezăminte episcopale. Aşezările menţionate, altădată înfloritoare, au atras călugări luminaţi şi cărturari ca Sf. Ioan Cassian, Dionisie Exigul, "călugări sciţi" ca Ioan Maxenţiu, Leonţiu ş.a.

De un tip aparte sunt, ca locaşuri de cult, bisericuţele din complexul de la Basarabi (Murfatlar), despre care unii autori sunt de părere că datează mult mai devreme decât sec. X[59]. I. Barnea, care a publicat primul rezultatele cercetărilor de aici[60], ca şi Petre Diaconu, mai târziu[61], sunt de acord că, deşi inscripţiile incizate pe pereţii de cretă ai aşezământului datează complexul în sec. X, locaşurile de aici păstrează un stil mult mai vechi, de prin sec. IV-VI. Practic este vorba de 4 bisericuţe, galerii, încăperi de locuit, cavouri şi morminte, care fac parte, după destinaţie, dintr-un aşezământ monahal.

Ca stil, toate cele 4 bisericuţe sunt dreptunghiulare şi prevăzute cu câte o absidă semicirculară, ca vechile bazilici. I. Barnea afirmă că, după planul şi formele de arhitectură pe care le imită, bisericuţele şi paraclisele indică pe de o parte o influenţă bizantină, pe de alta supravieţuirea unor elemente caracteristice artei greco-romane şi paleocreştine. Planul şi împărţirea interioară relevă meşteri buni cunoscători ai artei bizantine. Intrările ca şi plafoanele sunt arcuite, unele imită bolţile semicilindrice. În punctul de încrucişare a două galerii este imitată chiar o boltă bizantină "în cruce".

---

[56] **Ibidem.**

[57] Epiphanios, **Despre schisma audienilor**, 14, 5, în "Fontes...", II, p. 173; apud Epifanie Norocel, **op. cit.**, p. 76.

[58] C.C. Giurescu - Dinu Giurescu, **op. cit.**, p. 146.

[59] Diac. p. I. David, **Primii martiri creştini cunoscuţi pe teritoriul patriei noastre**, în "Mitropolia Olteniei", an XXIV (1972), nr. 3-4, p. 280.

[60] Dr. I. Barnea, în "Magazin istoric", an II (1968), nr. 5, p. 38.

[61] Dr. Petre Diaconu, în "Magazin istoric", an XIV (1980), nr. 1, p. 14.

Mai interesantă este apariţia unor forme şi elemente greco-romane şi paleocreştine dispărute, care constituie o excepţie pentru epoca respectivă: galerii funerare cu morminte în paviment, ornanţi, exonartex ş.a.[62]. Faptul s-ar explica prin supravieţuirea acestor elemente de arhitectură în locaşurile bisericeşti vechi din Dobrogea, unde meşterii le-au putut vedea şi lua ca model.

OBIECTELE DE CULT

Oficierea slujbelor bisericeşti a necesitat dintotdeauna folosirea unor obiecte speciale destinate cultului, ca: veşminte, vase de cult, la care se adaugă candele, sfeşnice pentru lumânări ş.a., indispensabile oricărei biserici. Pentru perioada străromână, descoperirea unor obiecte de cult este sporadică şi acoperă numai parţial arsenalul necesar. Ca vase principale de cult se foloseau, ca şi azi, **Potirul** şi **Discul**, primul de origine bizantină, relevat prin descoperirea unui exemplar în biserica de la Murfatlar, iar al doilea prin descoperirea discului de argint semnat de episcopul Paternus (sec. V-VI)[63].

S-au folosit, desigur, şi veşminte preoţeşti, după treapta ierarhică corespunzătoare, inscripţiile de la Tomis menţionând diferite trepte ale ierarhiei: episcop, preot, hipodiacon, citeţ[64]. Modelul veşmintelor a fost luat de la bizantini, care de altfel au şi impus nu numai stilul de biserici, ci şi structura slujbelor.

Un obiect care ni se pare de importanţă aparte în cultul bisericesc din această vreme este **opaiţul**. Folosit în vechime frecvent doar pentru iluminat, opaiţul capătă, după cum am văzut, o întrebuinţare nouă odată cu primele veacuri creştine, devenind adeseori candelă în biserică, fiind o sursă ieftină şi la îndemâna tuturor. Folosirea opaiţelor în cultul bisericesc este documentată de exemplarele de opaiţe creştine descoperite: unul la Tomis, de bronz, în formă de peşte, cu monogram creştin (sec. IV)[65], un opaiţ de lut din sec. IV, în formă de pară, descoperit la Constanţa într-un sarcofag, care păstrează chipurile Mântuitorului şi ale celor 12 Apostoli, iar pe mâner se distinge chipul Maicii Domnului[66]. Mai nou, la Tomis, cu ocazia cercetării unor complexe funerare din sec. VI, s-au descoperit în nişe mai

---

[62] Dr. I. Barnea, **op. cit.**, p. 42.

[63] Discul se află azi la Muzeul Ermitage din Leningrad.

[64] Emilian Popescu, **op. cit.**, p. 81-82; 84-85; 67-68; 118.

[65] Epifanie Norocel, **Pagini din istoria veche a creştinismului la români**, p. 57.

[66] **Ibidem**.

multe opaiţe cu semnul crucii pe ele şi urme de arsură puternică, ceea ce denotă folosirea lor îndelungată în cultul morţilor[67].

Pentru iluminat sau cu rost în cult, se întâlnesc la noi şi **sfeşnice cu trei braţe**, cum s-a descoperit unul în cetăţile din Munţii Orăştiei[68]. Sfeşnicul, de import, are trei braţe ca trei opaiţe cu gura de ardere în sus şi este suspendat pe trei lanţuri de care se agăţa într-o clădire cu boltă. V. Pârvan în **Getica** reproduce chiar un candelabru de bronz descoperit la Crăsani, care va fi servit unor construcţii religioase (p. 87). La Sucidava, în bazilica creştină, s-a descoperit o **lampă de lut** cu toartă în formă de cruce şi o amforă pentru vinul de împărtăşanie, având o capacitate de 64 l, pe care sunt pictate cuvintele greceşti: "Maria, mama lui Christos, Fiul lui Dumnezeu"[69], iar la Callatis s-a descoperit într-un mormânt o **candelă** mică cu urme de ardere[70].

Obiecte frecvent folosite au fost cruciuliţele de purtat, care s-au descoperit în mai multe locuri din Dobrogea, turnate din bronz, mai ales după epoca sec. IV, când Constantin cel Mare va favoriza cultul Sfintei Cruci. Ele erau purtate de creştinii de rând sau de clerici, ca semn al credinţei lor în Hristos. La Callatis, s-a găsit într-un cavou din sec. VI o cruciuliţă de aur, cu o piatră roşie la mijloc[71], după valoarea ei fiind a unei persoane destul de bogate.

Între vasele de slujbă mai obişnuite au fost nelipsite cele pentru aghiazmă, de mărimi şi forme diferite, mai ales în baptisterii şi pentru slujbele de sărbători. Un astfel de vas, din marmură, din sec. V-VI, folosit probabil într-o biserică, s-a descoperit la Constanţa şi poartă inscripţia grecească cu textul din Psalmul 26: "Domnul este luminarea mea şi Mântuitorul meu; de cine mă voi teme"[72].

CULTUL DIVIN

După ce am văzut în cele prezentate până aici locaşurile de cult şi obiectele folosite, se cuvine să stăruim acum asupra rânduielilor de cult, aşa

---

[67] **Ibidem**.

[68] I. H. Crişan, **Origini**, Ed. Albatros, 1977, p. 161.

[69] Paul Mac Kendrick, **Pietrele dacilor vorbesc**, Bucureşti, 1978, p. 133.

[70] Epifanie Norocel, **op. cit.**, p. 172.

[71] **Ibidem**.

[72] **Ibidem**, p. 58.

cum se oficiau ele în Biserica străromână. Centrul cultului îl constituia Sfânta Liturghie în toată creştinătatea. Pr. prof. dr. Ene Branişte dă ca izvoare pentru starea Liturghiei din sec. III-IV scrierile pseudoepigrafice din grupa cunoscută sub denumirea de **Rânduieli bisericeşti**, dintre care mai importante sunt trei: **Rânduiala bisericească egipteană**, din sec. III, **Constituţiile apostolice** şi **Testamentum Domine** din sec. IV-V. Ele sunt cele dintâi formulare liturgice.

Cea mai importantă pentru rânduielile bisericeşti este colecţia **Constituţiile** sau **Aşezămintele Sfinţilor Apostoli**, împărţită în 8 cărţi. În cartea a doua şi a opta găsim cel dintâi formular de Liturghie cunoscut. E vorba de o Liturghie de tip sirian (antiohian) numită de obicei Liturghia Clementină deoarece Constituţiile se consideră date prin Clement - episcopul Romei, care le-ar fi consemnat în scris[73]. În ambele cărţi se disting clar Liturghia Catehumenilor şi Liturghia credincioşilor, cu momentele principale, fiind aproape de rânduiala unei Liturghii obişnuite. În general Liturghia în primele veacuri se înfăţişează ca un tip uniform în lumea creştină; el are la bază rânduiala Liturghiei Bisericii de la Ierusalim oficiată de Sfinţii Apostoli înainte de răspândirea lor în lume şi atribuită mai târziu Sf. Iacob, fratele Domnului. Cu sec. IV riturile liturgice au început să se diversifice, ca urmare a multiplicării textului anaforalei şi influenţei bisericilor locale asupra cultului, mai ales odată cu înfiinţarea patriarhatelor în sec. IV-V, când apar tipuri localizate de Liturghii, corespunzătoare fiecărui patriarhat[74].

Dintre toate, Liturghia Sf. Iacob a fost cea mai răspândită dintre Liturghiile vechi şi a stat la baza Liturghiilor bizantine, a Sf. Ioan Gură de Aur şi a Sf. Vasile cel Mare, care s-au oficiat începând cu sec. V în Asia Mică, Grecia şi, cel mai important, în Bizanţ, alături de Liturghia Sf. Iacob[75]. Este sigur că în părţile noastre s-a oficiat în primele veacuri Liturghia Sf. Iacob, care până în sec. VII a fost Liturghia Răsăritului creştin, iar mai apoi cele bizantine.

Pe lângă Sf. Liturghie s-au oficiat în vechime şi cele 7 laude bisericeşti. Încă din a doua jumătate a secolului întâi, cultul creştin era alcătuit din două cicluri de rugăciune: unul **nocturn** (παννύχια, vigiliae), cu caracter public şi oficial, care se săvârşea odată pe săptămână, adică în noaptea de sâmbătă spre duminică, precum şi în ajunul aniversării martirilor, altul **de ziuă** cu caracter particular care îl săvârşea fiecare creştin zilnic,

---

[73] Pr. Prof. dr. Ene Branişte, **Liturgica specială**, p. 199-201.

[74] **Ibidem**, p. 203 şi 205.

[75] **Ibidem**, p. 207-208.

după pietatea personală. Situaţia aceasta s-a menţinut până în a doua jumătate a sec. al IV-lea.

În acest timp, **Tradiţia apostolică** (sec. III), atribuită lui Ipolit Romanul, prescrie următoarele momente de rugăciune: dimineaţa după scularea din somn şi spălare; la ceasul al III-lea, la ceasul al VI-lea, la ceasul al IX-lea, înainte de culcare, la miezul nopţii şi la cântarea cocoşului (dimineaţa)[76].

Rânduiala cultului zilnic în forma aceasta este dată şi în **Constituţiile apostolice**, redactate la sfârşitul sec. IV. În scurt timp regulile de rugăciune au devenit o regulă valabilă pentru toţi credincioşii. La impunerea obligativităţii săvârşirii Laudelor zilnice a contribuit mult monahismul, cu mănăstirile savaite şi studite dimprejurul Constantinopolului, ca şi **Regulile pentru viaţa monahală** ale Sf. Vasile cel Mare, care au dus la generalizarea Laudelor în mănăstiri şi chiar în bisericile din comunităţi[77].

Începutul monahismului în Dobrogea, existenţa aici a călugărilor, unii mari cărturari şi scriitori cu legături în lumea creştină elenistică şi egipteană, a contribuit mult la dezvoltarea mănăstirilor şi bisericilor locale şi, odată cu aceasta, la organizarea cultului după modelul bizantin, cel mai apropiat, mai bine format şi mai influent atunci în răsăritul Europei. Sf. Ioan Cassian şi Gherman, monahi cu origini scitice, fuseseră într-o mănăstire la Bethleem, vizitaseră Egiptul plin de asceţi, trecuseră în călătoria lor pe la Constantinopol, unde patriarh era Sf. Ioan Gură de Aur, fiind hirotoniţi de către el. În anul 405, Cassian şi Gherman se aflau la Roma, unde prezentau papei Inocenţiu I rugămintea clerului şi poporului din Constantinopol de a-l ajuta pe Sf. Ioan Gură de Aur, care fusese trimis a doua oară în exil. Deşi plecat din Scythia, Cassian a ţinut legătura cu compatrioţii săi, în timpul celor cinci ani cât a stat în preajma Sf. Ioan Gură de Aur întâlnindu-se aici cu episcopul Teotim al Tomisului şi trimiţându-i misionari, obiecte de cult şi cărţi în greceşte[78].

Este în afară de orice îndoială că formularele de Liturghie şi alte rânduieli au ajuns în ţinutul Daciei din mediul Constantinopolului sau din cel grecesc cu mult înainte de influenţa Athosului sau a slavilor din Balcani. De asemenea, o contribuţie însemnată la cântarea bisericească a adus-o Sf. Niceta de Remesiana, care a compus imnul liturgic **Te Deum Laudamus**,

---

[76] **Tradiţia apostolică**, trad. de B. Botte, Paris, 1968, p. 125-133; apud Pr. Prof. dr. Ene Branişte, **Liturgica specială**, p. 35-36.

[77] Pr. Prof. dr. Ene Branişte, **op. cit.**, p. 37.

[78] Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, **op. cit.**, p. 223-224.

probabil şi altele, şi lucrarea **De psalmodie dono**, apoi Roman Melodul (sec. VI), dintre cântările căruia avem Condacul Naşterii Domnului[79].

Un rol benefic în evoluţia vieţii bisericeşti la noi, cel puţin sub aspectul cultului, l-au avut legăturile interortodoxe. Cum se ştie, Wulfila (sau Ulfila), episcopul goţilor din Dacia, a participat la Sinodul I ecumenic şi a tradus Biblia în limba gotă. În anul 343 a avut loc la Sardica, Sofia de azi, un sinod la care au participat episcopi din toate zonele învecinate. Aceste întâlniri au ajutat la generalizarea rânduielilor de cult existente în marile centre creştine şi în părţile noastre, desigur, odată cu extinderea influenţei jurisdicţionale a noilor patriarhate.

Limba folosită în cult, în epoca misionarilor, a fost limba latină[80]. Şi Niceta a predicat şi a scris timp de aproape o jumătate de veac în limba latină. Faptul că misionarii predicau la nordul Dunării în limba latină este o dovadă că ei se adresau unei populaţii romanizate rămase aici[81]. Scriitorul Auxentius ne-a păstrat ştirea că episcopul Wulfila predica în limba gotă şi latină. Deci, se întreba pe bună dreptate I. Moga: "Pe seama cui a putut predica episcopul amintit, în limba latină, dacă nu pe seama dacilor romanizaţi şi creştinaţi"[82]. Întrebuinţarea îndelungată a limbii latine în Biserică a făcut ca şi termenii creştini de bază să fie de origine latină.

După întemeierea Bizanţului, odată cu influenţa tot mai accentuată a Bisericii răsăritene în Balcani, la noi pătrunde caracterul elenistic în cult, cel puţin în aria Daciei Pontice, creştinii de aici adoptând repede atât modelul grecesc, care avea legături strălucite cu predica Sf. Apostol Pavel, cât şi limba de cult. De pildă la Basarabi, pe pereţii de cretă ai bisericuţelor sunt şi inscripţii în greceşte, alături de unele care s-au demonstrat a fi runice. Inscripţiile greceşti se mai întâlnesc pe discul rămas de la episcopul Paternus, pe o masă de calcar (poate fostă masă - altar), care menţionează pe "fericitul Timotei"[83], pe o cruce de la Callatis[84], alta de la Tropaeum Traiani[85], în bazilici, în cavouri, pe opaiţe, pe stele funerare ş.a. De altfel cele mai multe inscripţii creştine din Scythia păstrate până la noi sunt în greceşte, ceea ce dovedeşte caracterul puternic elenistic al creştinismului pontic. Doar puţine texte s-au descoperit aici în limba latină, cum este de

---

[79] Cristian C. Ghenea, **op. cit.**, p. 32.

[80] Nicolae Stoicescu, **op. cit.**, p. 149.

[81] C.C. Giurescu, **Formarea poporului român**, p. 105.

[82] "Transilvania", 74, 1943, nr. 3, p. 15.

[83] Epifanie Norocel, **Pagini din istoria veche a creştinismului la români**, p. 66.

[84] **Ibidem**, p. 151.

[85] **Ibidem.**

pildă cel de pe o cruce de la Callatis care menţionează pe episcopul Stefanus (sec. VI)[86], şi câteva inscripţii funerare[87].

Pe lângă Sf. Liturghie şi cele 7 Laude s-au săvârşit evident şi alte rânduieli de cult, în primul rând Sf. Taine. Prezenţa baptisteriilor în Scythia indică peste tot oficierea **Botezului**. **Spovedania** se făcea în primele veacuri public, creştinii mărturisind cu glas tare păcatele în faţa poporului. Exista o regulă a penitenţilor, a catehumenilor. Cum se ştie, instituţia catehumenatului a avut o anume importanţă în veacurile primare, astfel încât prima parte a Liturghiei este numită şi azi **Liturghia Catehumenilor**.

Episcopii din centrele pontice ca Teotim, Paternus, Titus ş.a. săvârşeau Taina **Hirotoniei** şi chiar **hirotesii**, fapt dovedit de inscripţiile în care se menţionează preoţi, diaconi, ipodiaconi şi chiar un citeţ, după cum am semnalat la un alt capitol[88]. De asemenea, avem mărturii că aici creştinii primeau Taina **Cununiei**. O inscripţie funerară creştină din sec. V, de la Tomis, are textul: "(Aici zace) Aurelia Ianuaria ... ani ..., căsătorită cu Flavius Martinus, a trăit mai mult cu 5 luni şi ... zile. A fost spre binele ei să-şi dea duhul. Şi Aurelia Domna, sora lui Ian(uarius) ... de ... ani a trăit căsătorită 10 luni şi ... zile. Soarta a fost crudă pentru dragostea soţiei şi a surorii. Voi părinţi, să trăiţi şi să vă îngrijiţi de fiii voştri. Nu uitaţi că iarăşi veţi veni în rai. Salutare şi sănătate drumeţule"[89].

O altă inscripţie pe o piatră funerară din sec. III, descoperită la Capidava, aminteşte de un soţ păgân (sau ţăran?) "Hermes paganus" care a trăit 70 de ani şi 11 zile, iar "Aurelia Melite, soţia lui a trăit 60 de ani, 2 luni şi 7 zile şi au lăsat ca moştenitori în viaţă 7 fii buni. Copiii, cu foarte mare pietate (pientissimi nati), au pus această amintire părinţilor[90]. Menţiunea **cu foarte mare pietate** ne duce evident către ideea că aici e vorba de o familie creştină sau mixtă[91], pentru că la păgâni regulile de cult

---

[86] **Ibidem**, p. 71.

[87] **Vezi Emilian Popescu, op. cit..**

[88] **Ibidem**, p. 81-82; 84-85; 118. Pe o stelă funerară din sec. V-VI, descoperită la Constanţa, stă scris: "Aici odihneşte Heraclide citeţ al sfintei Biserici universale".

[89] "Aur(elia) Ianuaria Ian ... an(orum) ... iuncta pari Flav(fio) Martino ... et amplius vizi(m)enses V d(ies). Pro comoda fuit spir(it)um d(eo) rede(re. Et) Aur(elia) Domna soror Ian ... an(orum) ... iuncta pari vixit m(enses) X di(es) ... Fatum conplevit durus pro caritate coniugi et sorori. Ip(si) vivite, parentes et nestris pr(ou)ide(te) fil(iis). Estote memores iterum (Ely) siis co(nuen)turi. Ave, uale, viator"; Sorin Stati, **Limba latină în inscripţiile din Dacia şi Scythia Minor**, Ed. Acad., Bucureşti, 1961, p. 144.

[90] **Ibidem**, p. 141.

[91] Canonul 10 şi 31 de la Laodiceea, Can. 14 Sinodul IV ec. şi 72 Trulan au interzis mai apoi căsătoriile mixte, între creştini şi necreştini. În Dacia, la început, se pare că

nu cereau pietate ci doar conformism, ca şi în cultul împăratului, credincioşii trebuind doar să îndeplinească prescripţiile religioase ale zeilor.

O mărturie de la Sarmisegetusa (tot în limba latină) aminteşte de calităţile soţului şi soţiei: "Aceasta e preţuirea virtuţii, acestea sunt pioasele daruri ale soţului, căruia eu Marcellina i-am fost tare dragă, pentru calităţile mele. Vezi ce-mi aduce singurul soţ (pe care l-am avut), Aelius, amintindu-şi de dragostea (noastră) şi după moartea (mea)"[92]. Se întâlneşte în textele inscripţiilor din Dacia post-aureliană şi cuvântul **coronatus** "cununat, încununat", ceea ce corespunde cununiei creştine[93]. O instituţie veche în cadrul cununiei este **năşia**. Sfânta Evanghelie aminteşte că la Nunta din Cana erau naşi. Deci moştenirea acestei rânduieli este din vremea Mântuitorului, de origine mozaică. Canonul 72 de la Sinodul Trulan prevede că naşii trebuie să fie ortodocşi, ceea ce de obicei s-a respectat în toată creştinătatea.

În Biserica noastră s-au săvârşit în primele veacuri şi alte rânduieli de cult, ierurgii, sfinţiri - acele **consacrări**. Inscripţiile latine folosesc termenul **consacranus** "care este sfinţit împreună", evident termen creştin, de exemplu: "consacrani Siluani" "pro salute...consacranorum"[94].

CULTUL MORŢILOR

Păstrând o veche moştenire care vine din spiritualitatea strămoşilor noştri geto-daci, care cinsteau pe cei adormiţi, creştinii de la noi au avut un cult al morţilor foarte dezvoltat. La aceasta a contribuit desigur în mare măsură cultul martirilor, care în Biserica primelor veacuri a însemnat nu doar un efect al prigoanei păgâne, ci am zice, în primul rând, un act de credinţă devotată lui Hristos până la jertfa supremă. Zelul sfinţilor, statornicia lor în credinţă, a înălţat munţi de admiraţie şi de cinstire din partea confraţilor lor, a comunităţii şi a Bisericii în general.

În Dacia a existat un număr de martiri din timpul persecuţiilor lui Diocleţian, dintre care: Chiril, Chindeas, Tasios din Axiopolis[95], Epictet şi

---

familiile mixte s-au creat prin botezul unuia dintre soţi, celălalt rămânând păgân.

[92] Sorin Stati, **op. cit.**, p. 123.

[93] **Ibidem**, p. 117.

[94] **Ibidem**.

[95] Pr. prof. Ene Braniște, **Martiri şi sfinţi pe pământul Dobrogei de azi**, în vol. *De la Dunăre la mare. Mărturii istorice şi monumente de artă creştină*, Galaţi, 1977, p. 34-62.

Astion din Halmiris (lângă Histria)[96]. Tot aici a pătimit Sfântul Sava de la Buzău, în timpul regelui Atanaric al vizigoţilor. Cea mai mare descoperire însă în această privinţă o constituie găsirea în anul 1972 a celor patru martiri în cripta-martyrium a unei bazilici de la Niculiţel: Zotikos, Attalos, Kamasios şi Philippos[97]. Inscripţia scrisă în greceşte pe peretele de nord al criptei menţionează Μάπτυρες Χριστοῦ "Martiri ai lui Hristos", iar pe peretele de sud, la căpătâiul mormintelor, unde este gravată şi o cruce pe zid: Μάρτυρες Ζώτικος, Ατταλος, Καμάσις, Φιλιππος. Împărtăşim concluziile cercetătorilor potrivit cărora ei sunt socotiţi "cei mai vechi martiri dobrogeni, martirizaţi poate încă din timpul domniei lui Decius (250-251) în cetatea Noviodunum şi apoi înmormântaţi într-un loc necunoscut din necropola cetăţii", de unde ar fi fost aduşi şi înmormântaţi la Niculiţel[98].

Aceasta dovedeşte înalta pietate a creştinilor faţă de martiri şi dorinţa de a păstra cu toată cinstea osemintele lor în subsolul bisericilor. Dar nu numai atât. Creştinii au cinstit şi locul martiriului sfinţilor, au însemnat orice părticică din jertfa lor cu cea mai mare grijă. Cu prilejul cercetărilor ulterioare, în cripta de la Niculiţel s-a descoperit, în anii 1973-1975, sub pragul încăperii cu sicriul celor 4 martiri, o altă intrare spre două încăperi inferioare, în care, pe o placă de marmură era gravată o inscripţie în greceşte: "Aici şi acolo (se află) sânge de martiri"[99]. Şi la Trophaeum Traiani, în cripta bazilicii cu "transept", într-o nişă, au existat sfinte moaşte[100]. În altă bazilică de aici s-au găsit în criptă resturile a cinci schelete omeneşti, "schelete care aparţin probabil unor martiri ale căror nume nu le cunoaştem"[101], deoarece bazilica a fost profanată.

Trebuie remarcat că la multe bazilici din Scythia apare ca element arhitectonic o criptă, de obicei sub altar, pentru păstrarea moaştelor martirilor sau ale creştinilor evlavioşi, ale unor ierarhi ai Bisericii, ceea ce demonstrează un puternic cult ai martirilor, în primul rând, şi al morţilor în general. Faptul de a păstra sfinte moaşte în subsolul altarului a dat naştere tradiţiei bisericeşti de a pune până azi părticele din sfintele moaşte în piciorul Sfintei Mese. Tot ca urmare a cinstirii lor, martirilor li se făceau

---

[96] G. Moisescu, Şt. Lupşa, Al. Filipaşcu, **Istoria Bisericii Române**, I, p. 48.

[97] Epifanie Norocel, **op. cit.**, p. 127.

[98] **Ibidem**.

[99] **Ibidem**.

[100] **Ibidem**, p. 123.

[101] **Ibidem**.

slujbe în ajunul aniversării morţii lor[102], iar mai târziu în ziua mutării către Domnul, aceste zile devenind sărbători ale Bisericii, înscrise în calendar.

Cultul morţilor cuprindea mai întâi o rânduială a înmormântării. În Dacia exista la înmormântări o procesiune solemnă, cu ducerea mortului de acasă până la mormânt. O inscripţie funerară din prima jumătate a sec. al III-lea, nu ştim sigur dacă era creştină sau nu, menţionează faptul că o copilă de trei ani şi nouă luni a avut locul de cinste **in processione sollemni** (în cortegiul funerar)[103]. O altă inscripţie latină descoperită la Vadu aminteşte celor rămaşi în viaţă: "[...] să veniţi **în procesiune** la mormânt, la Calendele lui iunie"[104]. Să vedem în acest act un pelerinaj sacru la mormânt? Oricum el este legat de pomenirea rituală a morţilor. Inscripţia citată mai menţionează că defunctul a lăsat satului 75 de denari ca să facă în ajunul calendelor (ceremonia?) în acest loc. La rânduiala înmormântării face referire şi o inscripţie din anul 324, descoperită de Vasile Pârvan la Ulmetum, care pomeneşte de un soldat roman, Valerius Victorinus, căzut în lupta de la Calcedon. El a lăsat cuvânt soţiei sale să fie "onorat cu înmormântarea cuvenită a rămăşiţelor"[105].

Înmormântarea comporta şi o seamă de cheltuieli, mai ales la persoanele mai de vază, denumite prin cuvântul **funeratricia**, atestat în inscripţiile latine de la noi[106], ceea ce dovedeşte că ritualul înmormântării era destul de dezvoltat. De asemenea, prezenţa criptelor, a mormintelor bogat împodobite, cu inscripţii funerare lungi, este un semn al locului pe care cinstirea morţilor îl avea în viaţa cotidiană a strămoşilor noştri.

E adevărat, creştinii de rând n-au ţinut la fastul lumesc. Semnele prezenţei lor au fost modeste, lăsând mai mult să o mărturisească semnele credinţei în Hristos. Din cercetarea unui mare număr de morminte, în Dobrogea şi în alte părţi ale ţării, s-a constatat că, creştinii înmormântau trupurile în sicrie de lemn sau mai rar în casete de piatră, pe care incizau semnul Sfintei Cruci[107]. Înhumaţii se aşezau în poziţie dorsală, cu picioarele spre răsărit şi mâinile aşezate cruciş (în semnul Sfintei Cruci) pe piept, cum s-au descoperit la Tomis, Soporu de Câmpie (sec. V), Cluj (sec.

---

[102] Vezi Pr. prof. dr. Ene Branişte, **Liturgica specială**, p. 35.

[103] Alexandru Philippide, **Originea românilor**, I, Iaşi, 1923, p. 501.

[104] Sorin Stati, **op. cit.**, p. 126.

[105] **Ibidem**, p. 143.

[106] **Ibidem**, p. 118.

[107] Epifanie Norocel, **op. cit.**, p. 157.

IV)[108]. În multe morminte s-au găsit opaițe care au ars, ca dovadă a folosirii lumânărilor, candelelor la mort.

O descoperire care a adus elemente noi în cunoaşterea cultului morților în veacurile străromâne este cavoul pictat de la Tomis, găsit în anul 1988. Cavoul, datând din sec. IV (după epoca lui Constantin cel Mare până la sfârşitul sec. IV), este până acum unic în țară. Interiorul este în întregime pictat în frescă, cu scene naturiste şi ospețe, "cine" încadrate de vrejuri, într-o cromatică vie, cu culori calde şi foarte bine păstrate.

În cavou, sub nivelul actual al solului au fost depuse trupurile a trei bărbați şi o femeie, în sicrie de lemn, orientate cu capul la vest, apoi unul înhumat mai târziu şi un corp de copil, depus într-o amforă. După inventarul descoperit, prin analogie cu alte necropole, şi prin simbolistica picturii s-a constat că este vorba de un cavou creştin[109]. Pomii, vrejurile şi porumbițele care beau din cupe indică imaginea Edenului, iar ospețele cina sufletelor în rai, dar şi o imagine străveche a ospețelor rituale la înmormântări.

Au existat în această perioadă şi rugăciuni ale creştinilor pentru morți, pe lângă cele oficiale ale Bisericii. Dovezile de ofrandă adusă în amintirea lor sunt pretutindeni, unele însoțite şi de o rugăciune scurtă de mijlocire la Dumnezeu pentru sufletele celor adormiți. Pe o aşchie de marmură din sec. IV-V, păstrată un timp la muzeul din Constanța, sta scris: "Ai milă (Doamne) de cei fără de trup: Aici odihneşte Alexandru, de curând convertit"[110].

SĂRBĂTORILE

Creştinii au cinstit în cadrul cultului şi anumite zile din calendarul bisericesc, numindu-le sărbători şi praznice. Cea mai veche sărbătoare ținută a fost **duminica** - ziua Învierii Domnului (în locul sabatului iudaic), apoi **Paştele** şi **Rusaliile**. Aceste trei sărbători sunt singurele sărbători creştine cu caracter general în primele trei secole[111]. În cursul sec. III, spune părintele Braniştе, apare sporadic sărbătoarea **Epifaniei** sau **Teofaniei**, o sărbătoare comună a Naşterii şi Botezului Domnului[112].

---

[108] **Ibidem**, vezi şi D. Protase, **Riturile funerare...**, p. 125 şi 131.

[109] Virgil Lungu, Constantin Chera, **Monumentul cu frescă de la Tomis - Constanța**, în "Magazin istoric", an XXII, 1988, nr. 7, p. 4-5.

[110] Epifanie Norocel, **op. cit.**, p. 55.

[111] Pr. prof. dr. Ene Braniştе, **Liturgica generală**, p. 171.

[112] **Ibidem.**

Paralel cu acest proces, încă din sec. II-III, datorită martirilor, au apărut primele sărbători închinate sfinților, la început cu caracter local, mai apoi cultul lor extinzându-se în Biserică. Din sec. IV apar sărbătorile Sfintei Cruci și Maicii Domnului.

Relevant este faptul că în ținuturile noastre unele mărturii creștine ne dau informații prețioase pentru recunoașterea unor sărbători din primele veacuri. Nașterea Domnului este menționată în mai multe inscripții pe amfore, cum e cea păstrată la muzeul de la Histria, din sec. V, pe care scrie "Maria naşte pe Hristos" sau cea de la Constanța din sec. VI cu același text[113]. Inscripțiile sunt legate evident de cinstirea Nașterii Domnului, pe care putem s-o considerăm ca existentă în viața Bisericii tomitane încă din aceste veacuri.

Alături de Naștere, s-a ținut și Învierea Domnului. De fapt, credința în înviere a fost piatra de temelie a învățăturii noastre creștine dintotdeauna. Pe un bloc de marmură descoperit într-un cimitir, lângă Adamclisi, stă scris în greceşte şi latineşte: "Crucea morții și învierii"[114]. De asemenea, pe o cruce fragmentară de piatră, de la Callatis (sec. VI), scrie în daco-romană: "În moarte (stă) înviere"[115]. Existența termenului de **înviere**, care nu este în latina clasică, pentru că romanii nu aveau noțiunea de înviere în sens creştin[116], este o dovadă că acesta s-a format pe pământul nostru românesc, din daco-romană.

Sărbătoarea Învierii, numită și Paști, se prăznuia la noi, prin sec. IV, cu aceeași evlavie ca și astăzi. O mărturie din acest timp o găsim în viața Sfântul Mucenic Sava (zis Gotul) de la Buzău. Fiind cântăreț la biserică, de Paşti el a mers şi a petrecut sărbătoarea la preotul Sansala, din acel sat[117]. Deci, cu toată dificultatea năvălirilor barbare, cultul Învierii Domnului exista la creştini în toată Dacia.

Alte sărbătoriri au fost cele închinate martirilor, când li se făceau slujbe speciale de pomenire, de ziua morții lor, dar nu se cunosc date în legătură cu ținerea acestor zile ca sărbători. Ca urmare, cu toate că am avut o serie de martiri în perioada străromână, numele lor au intrat foarte târziu în calendarul creştin.

---

[113] Epifanie Norocel, **op. cit.**, p. 114-115.

[114] **Ibidem**, p. 150.

[115] **Ibidem**, p. 151.

[116] Dicționarele limbii române ne dau termenul "a învia" de la cuvintele **in vivare**, **in vivere**, **vivere**, fără ca să avem un termen propriu la originea cuvântului românesc. Pentru noțiunea de înviere s-a folosit în latină cuvântul **resurectio** (ridicare, sculare).

[117] **Glasul bisericii**, an XXI, 1962.

CULTUL SFINTELOR ICOANE

Dacă crucea este întâlnită frecvent între relicvele creştine străvechi, mult timp s-a crezut că icoanele au lipsit din viaţa bisericească a primelor veacuri. Iată că cercetările arheologice au dat la iveală câteva imagini de icoană datând din epoci îndepărtate, lucru care atestă cultul creştinilor pentru chipul Mântuitorului, al Maicii Domnului şi Sfinţilor Apostoli. Astfel pe o gemă de la Tomis (sec. IV-V), azi aflată la British Museum, este reprezentat Mântuitorul răstignit, iar de o parte şi de alta figurile a 11 Apostoli[118]. De asemenea, pe opaiţul pictat de la Tomis (sec. IV) Mântuitorul apare în mijloc cu braţele ridicate (oranta), iar împrejur cei 12 Apostoli. Figura este clasică, ceea ce dovedeşte o legătură strânsă a comunităţilor de aici cu lumea elenistică sau romană.

Opaiţele cu icoană sau cu cruce, cu monogram creştin, s-au folosit mai ales ca obiecte de cult, credincioşii cinstind astfel chipurile reprezentate pe ele, nu doar ca semne de recunoaştere creştine, ci ca icoane, cum sunt până azi icoanele cu candelă. Cu toate acestea, o artă propriu-zisă a icoanelor nu se va dezvolta la noi mult timp după înflorirea Bizanţului, când o atare influenţă s-a simţit în tot Răsăritul. Cel puţin epoca misionarilor a fost oarecum lipsită de opere de artă creştină, ei dând atenţie în primul rând răspândirii Evangheliei şi creştinării popoarelor barbare venite în Dacia. O excepţie ar fi cavoul pictat de la Tomis, dar aici nu întâlnim icoane, iar imaginile care sunt nu reprezintă pictura eclesiastică. Ele s-au făcut probabil la comanda unui demnitar bogat care a adus pictori din lumea elenistică, după cum o dovedeşte stilul picturilor, realizând o artă de import, cu simboale spirituale, unele stând apoi la originea celor creştine. Un motiv care explică sărăcia de icoane creştine în această perioadă este lipsa în multe părţi a locaşurilor de cult, starea modestă a creştinilor şi raritatea meşterilor în pictura bisericească sau mozaic, ceea ce a făcut să fie greu de realizat icoane sau picturi murale, cum s-au produs în bisericile împăraţilor bizantini. Se ştie că la noi arta bisericească s-a dezvoltat după întemeierea statelor feudale, cu meşteri aduşi de către domnitori din Bizanţ.

CONCLUZII

Creştinismul a existat la noi încă din vremea apostolică şi mai ales s-a organizat, prin sec. III-IV, ca efect al legăturilor cu lumea latină şi elenistică. În acest timp, cultul bisericesc, deşi este întâlnit în forme arhaice, a însemnat prezenţa bisericii în popor. Din mărturiile arheologice

---

[118] Epifanie Norocel, **op. cit.,** p. 55.

descoperite, rezultă că formele de cult nu au existat în aceeaşi măsură pe tot teritoriul carpato-danubiano-pontic, ca urmare a situaţiei istorice tulburate. Din cauza popoarelor migratoare, ţinutul de la nordul Dunării a fost mai răvăşit. De aceea şi creştinismul s-a dezvoltat mai bine în zonele mai puţin expuse, cum a fost Scythia Minor, unde mulţimea martirilor, a inscripţiilor, bazilicilor, a obiectelor bisericeşti descoperite, etc. ne dă posibilitatea de a ne forma o imagine concludentă asupra cultului de la noi. Existenţa acestuia dovedeşte că Biserica a fost mereu viabilă, organizată temeinic în episcopii cu comunităţi mari, care-şi aveau propriile locaşuri de închinare, stabile, construite doar din piatră sau din lemn. Şi în restul ţării, deşi avem mărturii mai puţine, creştinismul a evoluat, cu toată vitregia vremurilor. Chiar în timpul migraţiilor, aici se creştinează goţii şi se traduce Biblia în limba gotă, fapt ce constituie o dovadă asupra intensităţii vieţii spirituale pe pământul românesc.

În Biserică existau pe lângă episcopi, preoţi, diaconi şi cântăreţi, se oficiau Sfânta Liturghie, Sfintele Taine, slujbe pentru morţi şi sfinţiri, iar credincioşii se rugau, cinsteau icoanele, Sfânta Cruce, pe martiri şi sfinţi, zilele de sărbătoare, şi trăiau viaţa în pietate şi virtute.

O contribuţie la evoluţia şi dezvoltarea cultului au avut-o legăturile cu Bizanţul care, după veacul al IV-lea, au influenţat decisiv viaţa bisericească de la noi, inclusiv în organizarea monahismului, a mănăstirilor eliberate de dominaţia popoarelor migratoare. Mai târziu, influenţa bizantină va pătrunde chiar prin intermediul slavilor, determinând înfiinţarea episcopiilor la sud de Dunăre, cu rămăşiţele romane creştine şi slavi convertiţi, ceea ce va avea ca efect organizarea Bisericii şi în ţinuturile nord-dunărene.

INFLUENȚA GREACĂ ÎN CULTURA SEC. XVII-XIX ÎN MOLDOVA

Conf. dr. *Gh. Macarie*

Mărunt în raport cu altele, în sec. XIV-XV, orașul Iași câștigă în importanță în secolul următor pentru ca din 1564, când devine capitală a Moldovei, viața acestuia se va identifica cu cele mai importante momente ale istoriei acestei țări românești, trăindu-și pe parcursul unei frămîntate și bogate istorii, înălțările, dar și dureroasele lui prăbușiri. Orașul, pe care Ștefan cel Mare îl va socoti vrednic de una din cele mai de seamă ctitorii ale sale - biserica **Sf. Nicolae** - marcând astfel primul stil al arhitecturii noastre, va eșalona reperele principalelor epoci și stiluri ale artei noastre.

Din sec. al XVII-lea orașul, în care mitropolitul - marele cărturar Varlaam își edita la 1643 în tipografia Trei Ierarhilor a sa *Carte românească de învățătură* adresată semnificativ către toată seminția românească, devine o adevărată vatră a culturii românești, succedând altor centre, dar în paralel se va constitui ca un perimetru ospitalier al culturii grecești între secolul al XVII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Vădită, începând cu epoca lui Vasile Lupu, penetrația greacă cunoaște în continuare un ritm crescendo culminând la finele epocii fanariote. Cauzele acestei penetrații au fost multiple: - cea mai importantă rezidând în opresiunile de tot felul ale imperiului otoman - omniprezent și atotputernic în Grecia ca și în întreg perimetrul bazinului mediteranean.

De altfel influența spirituală greacă s-a grefat peste străvechile legături dintre strămoșii poporului nostru și grecii coloniilor lor constituite la Marea Neagră în Scythia Minor (Dobrogea) încă din sec. VII-VI î.d.H. Această influență se continuă până la marile incursiuni avare și slave (602), pentru a fi reluate în sec. XI-XIII și apoi continuate în virtutea apartenenței la aceeași confesiune ortodoxă.

Elenismul va lua treptat locul slavonismului; ca limbă a culturii, limba greacă, cu recunoscutele ei bogate posibilități, capătă în principatele românești medievale rolul pe care în statele Occidentului îl va avea limba latină. Limbă a tranzacțiilor comerciale în țările întregului bazin mediteranean, greaca este la noi încă din sec. al XVII-lea, când profesorii greci își asigură majoritatea în **Colegiul** lui Vasile Lupu, o limbă a școlii și a științelor, dar nu și a cancelariei domnești, care va înlocui slavona cu româna scrisă cu alfabet chirilic. Spre sfârșitul sec. XVIII, limba greacă

devine în ţările române fereastra prin care cultura românească începe să întrevadă literatura universală[1]. Limbă de mare circulaţie a grecilor din întinsa lor diasporă, dar şi în mijlocul altor neamuri - ortodoxe - din provinciile foste cândva ale imperiului bizantin, greaca va deveni astfel un factor de coeziune spirituală până în momentul când se vor impune - în toate instituţiile de cultură şi învăţământ - limbile naţionale.

Pe întreg parcursul Evului Mediu, domnitorii principatelor române fac mari donaţii Athosului, dar şi întregului Orient creştin. Vasile Lupu şi Constantin Brîncoveanu cheltuiesc în această privinţă enorm luând locul basileilor de altădată ai Bizanţului, ca sprijinitori ai ortodoxiei. Ca şi aceştia şi cu acelaşi scop al întăririi şi apărării credinţei ortodoxe - Vasile Lupu convoacă la Iaşi, la 1642, lucrările Sfântului Sinod consacrate şi în acea Tagrammata, a Patriarhului Parthenie, tipărită în 1642 la tipografia Trei Ierarhilor: *tu eşti fala şi ajutorul neamului nostru, tu eşti lumina [...] eşti ca şi împăratul nostru*, recunoştea în una din lucrările sale Atanasie Patelaros, adresându-i-se lui Vasile Lupu[2].

În aceste condiţii, influenţa greacă creşte continuu, augmentată fiind pe parcursul epocii fanariote. Nimeni nu contestă în cadrul unei istorii, rareori fără pete, neajunsurile şi silniciile epocii fanariote în principatele române. Dar nu se poate trece cu vederea rolul pe care secolul al XVIII-lea, al fanarioţilor, l-a avut în cultura românească. Nu se poate face abstracţie de rolul benefic al unor fanarioţi în dezvoltarea învăţământului, grija - paradoxală la prima vedere - pe care unii din ei au avut-o pentru consolidarea şcolii româneşti şi întărirea rolului limbii române în biserică. Nu numai luminatul ierarh Iacov Stamate îndeamnă pe copiii reprezentanţilor claselor de jos să frecventeze şcoala, dar şi Nichifor (Nikiforos) mitropolit grec al Moldovei, care instituie - primul - obligativitatea învăţământului elementar la 06.07.1749, dând în acest sens instrucţiuni precise preoţilor bisericilor: **Sf. Nicolae, Sf. Vineri** - şcolii în care se preda în limba română[3]. Nu se poate uita intenţia luminatului domn Constantin Mavrocordat, făcută publică în biserica Trei Ierarhilor, de a desfiinţa iobăgia (1 martie 1746) şi aceasta într-o vreme în care Europa nu abolise privilegiile şi nici greiele servituţi feudale, după cum va rămâne nemuritor chipul lui Grigore al III-lea, **fanariotul cu inimă de român**, cum

---

[1] Al. Ciorănescu: **Teatrul lui Metastasio în România** în "Studii italiene", I (1934), Bucureşti, p. 125.

[2] Cf. Eudoxiu Hurmuzaki: **Documente**, vol. XIII, p. 446-447.

[3] **Educaţia, învăţământul, gândirea pedagogică din România - Dicţionar cronologic** - coordonat de prof. dr. Şt. Bârsănescu şi prof. Florela Bârsănescu, Editura ştiinţifică şi enciclopedică Bucureşti, 1978, p. 37.

i s-a spus în istoria noastră, voievodul-martir care, la 1777, a plătit cu capul împotrivirea sa fermă faţă de răpirea Bucovinei. În acest context, numărul mare al românilor care sprijină la începùt **Eteria** nu surprinde. O vor sprijini - unii din ei oferind mari sume - mitropolitul Veniamin Costache şi Gherasim, episcopul de Roman, Iordache Rosetti Roznovanu şi Gheorghe Cantacuzino şi mulţi alţii. Sfinţirea drapelelor Eteriei în curtea Trei Ierarhilor la 27.02.1821 de către mitropolitul Veniamin Costache, în entuziasmul unanim al celor prezenţi (greci şi români) înscrie o pagină în relaţiile dintre cele două popoare - greşelile ulterioare ale conducătorilor Eteriei nu anulează valoarea simbolică a evenimentului acestei zile.

I-a fost dat acestei mănăstiri, ctitorită la 1639 de un domn ambiţios, iubitor de fast, dar şi de cultură, îndrăgostit statornic de formele ideale ale, frumosului, să patroneze nu numai activitatea **Colegiului** lui Vasile Lupu sau cea a **Academiei domneşti** de limbă greacă pe unde a trecut floarea cărturărimii Orientului ortodox, dar şi întreaga reţea de şcoli ale renaşterii învăţământului românesc, parte din ele funcţionând aici până la 1890. Au trecut pe aici în sec. al XVII-lea Teodor din Trapezunt şi N. Kerameos, Meletie Sirigul (Sirygos), învăţaţii patriarhi Dosithei şi Hrisant Nothara, dar şi mitropoliţii Varlaam şi Dosoftei - ierarhi şi ctitori de limbă românească. Le-au urmat în secolul al XVIII-lea o întreagă pleiadă de cărturari: Iosif Mesiodax , Nikifor Theotokis, Nicolae Cercel (Zerzulis) succedaţi de un Ştefan Dungas sau D. Gobdelos. Acestora le iau locul începând cu 1813 Gh. Asachi urmat după 1828 - an de referinţă al renaşterii învăţământului în limba română - de Gh. Săulescu şi Anton Velini, Gr. Cobălcescu, G. Musicescu, Titu Maiorescu (profesor şi director al şcolii de învăţători), Ioan Creangă (elev al acestuia şi concomitent învăţător al şcolii de aplicaţie din perimetrul mănăstirii). Pe aici va fi trecut ca revizor şcolar şi marele Mihai Eminescu...

Perimetrul Trei Ierarhilor a fost sfinţit nu numai de rugile a generaţii de monahi, ci şi de strădaniile acestor dascăli ai generaţiilor succesive de elevi. Interferenţa în acelaşi perimetru a cărturarilor români cu reprezentanţii culturii elene devine, în perspectiva istoriei, simbolică şi semnificativă.

Într-adevăr, cele mai importante repere ale culturii şi învăţământului în limba greacă au fost desemnate la Iaşi. **Academia domnească** amenajată în clădirea construită special în 1766 din faţa Mitropoliei (pe locul căreia s-a construit în 1839 actuala biserică catedrală), este o instituţie la realizarea căreia şi-au dat concursul între alţii Nicolae Mavrocordat şi patriarhul Ierusalimului - Hrisant Nothara. Sub semnul doctrinei neoaristotelice a lui T. Coridaleu (Corydaleos) studenţii - români şi greci - vor participa la cursurile de filosofie şi pentru prima oară în Iaşi, la cele de ştiinţe pozitive (fizica etc.). Din 1766 această şcoală se bucură de o serie de reforme care o transformă în o adevărată instituţie de învăţământ superior. Va fi profilată în consecinţă, în spirit iluminist, în **Academia învăţăturilor şi epistimurilor**.

Preocupările pentru un învățământ superior bine organizat alternează cu altele vizând știința de carte a acelora de jos. Dacă Iașul devine în secolul al XVIII-lea și o citadelă a învățământului de limbă greacă (cu ramificații în școlile din Galați, Focșani și Botoșani) se înființează tot atunci, prin hrisovul lui Grigore al III-lea Ghica din octombrie 1766, nu mai puțin de 26 de școli în limba română[4]. Aproape exclusiv în limba greacă se preda la Academia domnească - lucru firesc dacă ne gândim că în Occident locul limbii grecești îl deținea în învățământul superior limba latină. S-ar exagera dacă acest învățământ ar fi considerat de clasă. Evident, în mare măsură era apanajul celor avuți, cu un anumit nivel de cunoștințe însușite acasă, dar și Gh. Asachi cu toată râvna lui de a preda numai în limba română în cadrul cursului său, se înțelesese uneori, în cadrul primului an de curs 1813-1814 al elevilor săi - viitori ingineri-hotarnici - în majoritate români dar și greci, în limba franceză (până și-a tradus manualele în limba țării). Totuși păturile de jos nu erau excluse acestui învățământ. Un sistem de burse (funcționând e adevărat cu discontinuități) reglementează această situație în favoarea elevilor săraci și merituoși. Prin hrisovul din 24.V.1803 Alexandru Vodă Moruzi, domnitorul Moldovei, mărește la 40 numărul elevilor bursieri. Notabilă este dublarea de către acest domnitor, în unele orașe (Galați, Focșani, Bârlad), a școlilor grecești cu școli în limba română[5].

Profesorii Academiei din Iași proveneau din Grecia sau din întreaga diasporă greacă. Erau flancați spre sfârșitul secolului al XIX-lea de unii profesori români al căror număr va deveni preponderent în perimetrul școlilor dintre **Mitropolie** și **Trei Ierarhi** după 1800. Între profesori s-a remarcat cu deosebire Nichifor Teotochis, autorul lucrării **Elemente de fizică** (apărută la Leipzig în 1765) considerată de specialiști primul tratat de fizică modernă newtoniană - manual după care se predă la **Academia** din Iași.

Majoritatea profesorilor și-au asociat studiilor lor în mediul grec (la Constantinopol sau în alte părți) o solidă formație dobândită în Franța, Italia, Germania. Astfel Iosip Mesiodax, mult apreciat de Rigas Velestinolis, care l-a cunoscut la Viena în 1780 a avut o astfel de solidă pregătire. Învățăturile sale sintetizate în tratatul său de pedagogie, în care se face interpretul lui J.Locke și Fenelon, au stat la baza procesului didactic nu numai în **Academia** din Iași, dar au fost urmate și continuate în mediul școlilor grecești din Smirna, Larissa etc. Aromânul Nicolae Cercel (Zerzulis), fost elev al școlilor din Janina, student ulterior în Italia și alte

---

[4] **Ibidem**, p. 40.

[5] **Ibidem**, p. 51.

ţări ale Europei, predă filozofia după cele mai apreciate metode şi tratate din Occident. Putem spune despre acest profesor ca şi despre alţii de la Academia din Iaşi că a avut şi el ambiţia lui Constantin Vardalahos (profesor la **Academia** din Bucureşti) - aceea de a face ca **tinerii Daciei să devină fii ai luminii**[6].

Format la Academia din Bucureşti, apoi la Paris unde a fost studentul celebrului Lalande, pătruns de spiritul operelor lui Condillac, Kant, Voltaire şi Rousseau, Daniil Filippidis a predat la Iaşi în învăţământul particular (a fost profesorul copiilor lui Alexandru Moruzi) dar şi de stat, la **Academia domnească**. Spirit enciclopedic, s-a ilustrat ca filozof şi fizician, matematician şi geograf, a fost apreciat ca filolog şi istoric. Ştefan Dungas, fost student al lui Schelling la Jena, a predat tot aici; concepţiile sale erau îndatorate celor mai de seamă reprezentanţi ai secolului luminilor. Dimitrie Gobdelas, doctor în ştiinţe la Budapesta, era se pare ultimul mare profesor care s-a impus în matematică, filozofie dar şi în alte discipline; împrejurările de la 1821 i-au zădărnicit mare parte din acţiuni[7].

Examenele de sfârşit de an ale **Academiei domneşti** din Iaşi la care participa elita socială a capitalei, mitropolitul, uneori domnitorul însuşi, constituiau un prilej oficial de recunoaştere a străduinţelor comune ale elevilor dar şi ale profesorilor.

Au fost firească şi rivalităţi - este cazul conflictelor, notorii în epocă, dintre Gh. Asachi şi Dimitrie Gobdelas; s-ar exagera dacă acestea ar fi extinse în rândul elevilor secţiei în limba română condusă de Gh. Asachi şi elevilor **Academiei domneşti** de limbă greacă. Este semnificativ în această privinţă examenul pe care elevii lui Gheorghe Asachi îl dau la 12.VII.1819 -examen desfăşurat la înalte cote profesionale în prezenţa autorităţilor oficiale ale statului şi consulilor străini, acreditaţi la Iaşi. Lucrările elevilor lui Gh. Asachi - viitori ingineri hotarnici - au fost integrate unei expoziţii - prima de acest gen din capitala Moldovei lui Ştefan cel Mare (a cărui personalitate era invocată din ce în ce mai des de românii angajaţi într-un proces de trezire a conştiinţei naţionale) dar şi planul **unei clădiri măreţe în cinstea Greciei renăscânde**. Lucrarea era dedicată şi trimisă (printr-un intermediar) şcolii din insula Chios **în semn de admiraţie şi mare consideraţie a tineretului moldovean pentru această insulă, fala Greciei**

---

[6] Citat din "Loghios Ermis" - 1811, p. 339 - după Ariadna Comariano-Cioran: **Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi**, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1977, p. 99.

[7] Informaţii pe larg în remarcabila lucrare a Ariadnei Comariano-Cioran, **Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi**.

şi pentru tinerii ce studiau acolo[8]. Este un adevărat manifest al prieteniei româno-greceşti cum a remarcat Ariadna Comariano Cioran, distinsa cercetătoare a acestor fapte.

Există şi acum, la Iaşi, pe str. Ştefan cel Mare, clădirea palatului familiei Rosetti-Roznovanu (actuala primărie a oraşului), clădirea aflată acum două secole nu departe (în faţa) **Academiei domneşti** - dispărută ca imobil în 1827. Aici în casa boierească a Roznovenilor s-a născut şi apoi s-a materializat ideea învăţământului lancastrian, care în 1820, aici la Iaşi, a dat un număr impresionabil de absolvenţi - viitori învăţători ai grecilor din satele şi oraşele din Grecia continentală, cea insulară sau din întreaga întinsă diasporă greacă într-o vreme, în care, supuse dominaţiei străine, aceste localităţi nu aveau această posibilitate. Şcoala a fost înfiinţată de Neculai Rosetti Roznovanu (având ca inspiratori morali pe Adamantie Korais şi Ioan Capodistria), care a acordat generos sprijinul său material, şi Gheorghe Cleobulos, care a tipărit la Paris, în 1819, materialul didactic al şcolii (tabelele pentru catehism şi aritmetică au fost tipărite în tipografia Mitropoliei din Iaşi). Rezultatele şcolii au depăşit aşteptările întrucât **Société pour l'enseignement élémentaire** din Paris considera materialul didactic al acestei şcoli ieşene ca model - superior în anumite privinţe celui din instituţiile similare din Franţa. Traduse ulterior şi în limba română (1825) ele vor forma baza învăţământului lancastrian din Moldova. Cu diplomele eliberate prin grija mitropolitului Veniamin Costachi, tinerii greci au păstrat în suflet recunoştinţa pentru neamul celor de aceeaşi credinţă ortodoxă, care le-au facilitat această performanţă (**recunoştinţa obştească a grecilor**)[9].

Tipografiile greceşti, care au activat în Iaşi au constituit, fiecare în parte, tot atâtea focare de cultură de care au beneficiat nu numai membrii minorităţii elene, ci şi românii - limba greacă fiind utilizată ca limbă a ştiinţei. Dacă acţiunea patriarhului Kiril Lucaris, de a organiza o tipografie greacă la Constantinopol a fost zădărnicită, Iaşul, dimpotrivă, nu şi-a dezminţit nici în această privinţă ospitalitatea. Începutul a fost făcut - e adevărat simbolic - la 1642 prin publicarea acelei **Ta gramata**, a patriarhului Partenie, apărută în tipografia românească a **Trei Ierarhilor**. Tipografia grecească, prima de acest fel în Orientul ortodox[10] a fost cea de la **Cetăţuia**, înfiinţată în 1682 la iniţiativa lui Dosithei Nothara, patriarhul

---

[8] Cf. "**Loghios Ermis**", 1818, p.564-568 (după Ariadna Comarinano-Cioran, **op. cit.**, p. 87).

[9] Cf. relatările din ziarul grecesc din Viena "**Loghios Ermis**", 1820, p. 692 (după Ariadna Comariano-Cioran, **op. cit.**, p. 91).

[10] Nicolae Iorga, **Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea** (1688-1821), vol. I., Bucureşti, p. 29.

Ierusalimului şi cu sprijinul domnitorului Gh. Duca - ctitorul acestei mănăstiri. Tipograful de talent a fost găsit în persoana românului Mitrofan - starețul mănăstirii Bisericani. Faptele sunt relatate de însuşi patriarhul Dosithei în a sa **Istorie a patriarhilor Ierusalimului** (Cartea XII, cap. XII, p. 1236: *Iar în anul 1680 fiind la Iaşi şi văzând pe moldoveni că au tipografie, iar grecii nu, mueram de necaz. Iar Dumnezeu conducătorul şi săvârşitorul celor bune, ne aduce pe un român ieromonah anume Mitrofan şi i-am dat şaizeci de lei şi ne-a construit o tipografie nouă*[11].

S-au tipărite aici cărți menite să apere şi să întărească credința ortodoxă de ofensiva catolică sau propaganda calvină. Acest rost îl au lucrări ca aceea a patriarhului Nectarie (Nectarios): **În contra primatului papei** (Iaşi, 1682). Autorul adaugă după titlu: *Îngâmfarea apuseană se lăuda că întrecea mai înainte cu mult pe răsăriteni în ştiința grecească şi în tipărirea cărților, luminarea ambelor acestor lucruri a răsărit de curând aici pentru credincioşi: lucrările acestea sunt lauda lor, iar Dumnezeu a răsăritenilor*[12].

Având în vedere întărirea credinței ortodoxe, a unității ei împotriva tendințelor centrifuge, s-a tipărit tot aici, în 1683, la mănăstirea **Cetățuia** din marginea Iaşilor lucrarea lui Simeon arhiepiscopul Salonicului - **În contra ereziilor**. În prefață se aduc mulțumiri domnitorului Duca. *Mult se bucură neamul elenic cărui i-ai oferit de curând această carte, tipărind-o cu cheltuiala ta. Ție îți aduce coroana de pietre prețioase şi răpită de bucurie înaltă puterea ta prin prea onirătoare laude*[13]. Una din ultimele lucrări, care a apărut aici a fost **Tomul împăcării** între 1692-1694.

Evident a fost prima dar nu şi ultima tipografie grecească din Iaşi. Cărți în limba greacă au continuat să se tipărească şi ulterior. Remarcabilă a fost activitatea lui Manuil Vernardos, care a instalat nu departe de **Mitropolia** din Iaşi (biserica **Sf. Gheorghe** zisă şi **Mitropolia veche**, ctitoria din 1761 a lui Ioan Theodor Calimah) o tipografie activă între 1812-1821.

Evident reperele culturii greceşti nu se referă doar la tipografii sau la instituțiile de învățământ. Te întâmpină la tot pasul biserici, mănăstiri; în unele dintre ele, altă dată închinate Ierusalimului sau muntelui Athos, persistența călugărilor greci vreme de mai bine de două secole, nu a rămas fără urmări. Cărțile sau manuscrisele, icoane ferecate în argint, cruci de chiparos sculptate, strane şi catapetesme - de regulă dăruite de domnitorii români - parte din ele mărturisesc măiestria altor meleaguri. La **Golia**

---

[11] Citatul s-a dat după **Bibliografia românească veche** (1508-1830) de Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, Stabilimentul grafic Socec, Bucureşti, 1903, tomul I (1508-1716), p. 257.

[12] **Idem**, p. 252.

[13] **Ibidem**, p. 274.

(1660) în biserica altădată închinată mănăstirii Vatopedi de la Muntele Athos, icoanele împărăteşti ale catapetesmei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea mărturisesc pictura diasporei greceşti; lor li s-au adăugat altele, de la 1838 - poate mai puțin valoroase dar nu mai puțin reprezentative. Sculptura catapetesmei, ale unor piese de mobilier se încadrează într-un anumit baroc balcanic, în care aportul elementului grec este distinctiv. Studiul comparativ, prin raportarea la sculptura decorativă ecleziastică din Macedonia occidentală de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, care a oferit modelele ornamentale pentru iconostasele edificiilor din țările balcanice, ar fi revelatoriu. Epitaful de marmură albă al Sultanei Racoviță, îngropată aici în 1753, este, având în vedere măiastra lui realizare, cea mai pură şi mai elegantă întruchipare a barocului constantinopolitan din Iaşul sec. al XVIII-lea. Alături, o altă piatră funerară, tot din marmură, cu însemnele casei domnitoare ale Smarandei Mavrogheni-Calimachi (din 1838) şi a fiului ei Scarlat Calimachi este de asemenea reprezentativă pentru evoluția ulterioară a acestor epitafe. Este stilul în care s-a construit la 1761 biserica **Sf. Gheorghe** (zisă **Mitropolia veche**) şi se vor restaura radical bisericile **Talpalari** (construită în sec.XVII) şi **Sfinții Theodori** (refăcută din temelii în 1760). Aceluiaşi stil îi aparțin cişmelele cu sculpturi în marmoră de la **Sf. Spiridon** (1765) şi **Golia** (prin 1766). Este stilul în care grația elegantă, puțin obosită, a acestei variante a barocului interferă cu delicate insinuări orientale; este ultima fază, nu lipsită de **morbidezza** a artei, prevestind sfârşitul secolului fanariot. Evident maniera de a construi şi sculpta, ilustrată în aceste edificii a fost părăsită întrucât biserica Bărboi, refăcută în 1843 de arhitectul grec Karides, care şi-a oferit serviciile ocazional şi ca sculptor, corespunde altor formule stilistice.

Există grație cercetărilor profesorului V. Cândea o remarcabilă, exhaustivă statistică a mărturiilor artei noastre vechi, prezentă (prin daniile domnitorilor) în colecțiile Athosului şi ale întregii diaspore greceşti; o statistică inversă a obiectelor de artă religioasă create în mediul grec - obiecte ajunse la noi prin schimburi culturale sau comandate de români - ar fi utilă nu numai pentru spațiul balcanic al popoarelor ortodoxe.

Există în Iaşi clădiri de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui următor - concepute în stil neoclasic - care prin istoria lor sunt legate de anumite evenimente ce au angajat nu odată concomitent cele două popoare. Dacă palatul domnitorului Ipsilanti de la Galata (sfârşitul secolului al XVIII-lea) a rămas doar o amintire istorică ca şi varianta neoclasică a palatului domnesc, edificată de domnitorul Al. Moruzi în 1806, casa egumeniei de la Golia, casele **Canta** de la Copou, casa **Cantacuzino-Paşcanu** şi altele mai sunt încă prezente...

Există însă în Iaşi un document unic pentru confluența artistică din cadrul spiritualității poporului român şi elen - acesta este reprezentat de

pictura de excepţie a lui Eustaţie Altini (1772-1814). Născut în Tesalia Greciei dintr-o familie mixtă (unul din părinţi grec, celălalt aromân), expatriat în Moldova din cauza opresiunii turceşti (nu înainte de a fi învăţat la una din cele mai temeinice şcoli din Zagora) -Eustaţie Altini a fost primul nostru pictor trimis ca bursier al statului să înveţe pictura la **Academia imperială** din Viena - oraş în care vădit ul, timpuriul său talent nu a avut decât de profitat. Format la şcoala unor profesori de faimă europeană, Eustaţie Altini, sprijinit de spirite luminate ca protectorul său de o viaţă - mitropolitul Veniamin Costachi - a reînnoit radical pictura religioasă; prin icoanele sale el înlocuieşte neobizantinismul obosit printr-o viziune plastică nouă, în care rigorile neoclasicismului se armonizează cu graţiile delicate ale barocului vienez. Pictează remarcabil la Iaşi icoane şi catapeteasma bisericii **Banu** (terminată în 1802), icoanele (primul registru) al catapetesmelor bisericilor **Sf. Nicolae** din Bălţi (în 1803) - azi Republica Moldova - şi **Sf. Gheorghe** (**Mitropolia veche** a Iaşului în 1805, catapeteasma catedralei episcopale din Roman (1805), pentru a cunoaşte apogeul în faimoasa catapeteasmă a bisericii **Sf. Spiridon** din Iaşi (terminată în 1813).

A realizat în paralel portretele - admirabile sondaje psihologice - unor membri ale elitei sociale a vremii (bărbaţi şi femei), primele peisaje din istoria picturii româneşti moderne, realizând o armonie a tonalităţilor de culoare, până la Theodor Aman şi Nicolae Grigorescu. Este până la aceşti maeştri cel mai imporant pictor de pe meleagurile noastre, dar raportat la ceea ce s-a realizat până la 1850-1870 în Grecia, Bulgaria, Serbia, cel mai talentat artist plastic al acestor zone geografico-spirituale a Balcanilor. Este greu astăzi să distingem elementele ce ţin de spiritualitatea românilor sau grecilor în pictura acestui mare artist. E. Altini este partizanul unui neoclasicism unificator. El pictează respectând tematic erminia lui Dionisie de Fierna, dar în privinţa limbajului plastic apelează la evangheliile ilustrate de la Viena sau Nürenberg. Dar felul de a înţelege suferinţele, bucuria şi durerile şi înălţările omului aparţin solului în care a creat sau care l-a zămislit. Sunt anumite portrete, ca acela al lui **Scarlat Callimachi** (astăzi în colecţia palatului Mitropolitan din Iaşi) de o uluitoare intuiţie psihologică, în care desprinzi ceva din melancolia dulce-amară a amurgului epocii fanariote - portret care ar face cinste oricărui mare muzeu.

În acest context, artistul poate fi revendicat tot atât de bine (prin origine dar şi prin fondul ideativ-afectiv al plasticii sale) - ambelor popoare. Cazul nu este nici rar, nici straniu, ci mai degrabă simbolic, el marcând alegoric confluenţa a două culturi - cea română şi greacă - cu atâtea puncte de vedere comune, pe care legăturile eşalonate pe parcursul celor 25 de secole le-au integrat permanenţelor lor spirituale.

ECOURI ALE *PROVERBELOR* LUI SOLOMON ÎN CULTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

1. Temeiuri biblice ale culturii populare româneşti

Cultura unui popor este întotdeauna tributară, în sens benefic, elementelor fundamentale care îi marchează devenirea istorică şi de aceea expresia "Omul este ceea ce mănâncă" poate fi extrapolată şi asupra culturii populare, cu întreaga diversitate a formelor ei de exprimare.

Creştin prin origine şi fiinţă, căci nu se poate vorbi de o perioadă istorică în care să nu fi fost creştin şi nici despre o dată fixă a încreştinării, ca la popoarele vecine, neamul românesc şi-a plămădit fiinţa cu aluatul cuvântului Sf. Evanghelii, în dragoste de dreptate, fraternitate, vieţuire paşnică, smerenie şi frică de Dumnezeu.

Idealul uman promovat de învăţătura creştină se regăseşte în structurile de profunzime ale idealului uman cultivat de cultura noastră populară. Noţiunea de omenie cuprinde în sine o sinteză a virtuţilor prin care persoana umană dobândeşte echilibrul interior, orientată spre veşnicie, după modelul ceresc ce s-a numit pe Sine Însuşi Fiul Omului, şi intră în armonie cu semenii. "Omenia românească are multe sensuri; ea e prezentă în mod difuz într-o mulţime de însuşiri ale poporului român. E un nume general pentru toate relaţiile cinstite, atente, sincere, înţelegătoare, lipsite de gânduri de înşelare a semenilor. A fi om de omenie înseamnă a fi om adevărat, a fi realizat adevăratele calităţi de om. Omenia înseamnă frâna în calea tuturor pornirilor care coboară pe cineva de la treapta de om. [...] Om de omenie nu-i o însuşire posibil de practicat în izolare, ci e o relaţie cu ceilalţi, e relaţia normală a omului cu semenii săi. Omul nu e om decât în relaţia normală cu semenii săi"[1].

Cartea fundamentală a creştinismului, Sf. Scriptură a pătruns prin cultul divin şi propoveduirea Bisericii în cele mai intime straturi ale culturii populare. De aceea nu e de mirare că anumite cugetări sau sentinţe morale biblice au fost asimilate de înţelepciunea poporului care şi le-a împropriat

---

[1] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, **Reflexii despre spiritualitatea poporului român**, *Scrisul românesc*, Craiova, 1992, p. 79.

ca pe nişte bunuri ale sale. În preluarea de valori, poporul este cel mai exigent cenzor deşi, paradoxal, pare locul cel mai comun de receptare a influenţelor de orice natură.

Apropiindu-ne de tezaurul maximelor şi proverbelor româneşti, adunate şi publicate în culegeri de marii iubitori de folclor în ultimele două veacuri, este limpede că pe lângă experienţa milenară, proprie popoarelor cu o istorie îndelungată, Biblia şi învăţătura creştină, în general, sunt puternice izvoare de inspiraţie. Iată câteva exemple dintr-o carte de proverbe româneşti, care nu mai au nevoie de comentarii în privinţa originii:
"Mai bine bârna din ochiul tău să o scoţi, decât gunoiul din ochiul fratelui tău"; "Ceea ce vreţi să vă facă vouă oamenii, faceţi şi voi lor"; "Cel ce suferă pe nedreptate se întăreşte"; "Iuda pentru treizeci de arginţi a vândut pe Hristos"; "Nu arunca mărgăritarul înaintea porcilor"; "Cine dă săracilor împrumută pe Dumnezeu"; "Gol ai venit, gol te duci, cu tine d-aici nimic nu duci", "Un câine viu face mai mult decât un leu mort" ş.a.

2. De la *Proverbele* biblice la proverbele româneşti

Identificarea şi analiza nuanţată a corelaţiilor dintre textul Sf. Scripturi şi cultura populară românească constituie un proces complex şi, de aceea, ne oprim aici doar asupra unui model care credem că poate fi considerat paradigmatic: receptarea şi valorificarea existenţială, practică, în înţelepciunea proverbelor româneşti a învăţăturii religios-morale cuprinse în cartea Proverbelor lui Solomon.

Deşi noţiunea de proverb nu poate caracteriza integral ambii termeni ai comparaţiei - proverb sau pildă biblică şi proverb ca formulare gnomică a înţelepciunii populare - considerăm totuşi că destinaţia comună, evident didactică, tendinţa de esenţializare care poate numai în poezia extrem orientală mai este căutată cu atâta asiduitate, utilizarea unor procedee stilistice apropiate în formulare, folosirea preponderentă a paralelismului (sinonimic, antitetic, sintetic, parabolic) ne îndreptăţesc la studierea influenţelor scripturistice în cultura noastră populară exprimată prin conţinuturile paremiologice.

Pe de o parte, avem cartea revelată a Vechiului Testament, "colecţie a colecţiilor" de sfaturi pentru dobândirea înţelepciunii în viaţă, monumentala componentă a poeziei didactice ebraice, culme a literaturii sapienţiale din întreaga lume veche. Dacă Psalmii reprezintă punctul cel mai înalt atins de poezia ebraică, acelaşi lucru se poate afirma despre Proverbele (Pildele) lui Solomon pentru literatura didactică.

"Într-un stil bogat în imagini şi comparaţii, viu în expresii şi adânc în psihologia vieţii zugrăvite, plin de culegeri sublime şi variate, Solomon

expune în această carte doctrina religioasă, dar mai ales social-morală a lui Israel. Plecând în comparațiile sale de la lucruri şi fapte naturale şi cunoscute pe care le îmbracă în forma poetică a paralelismului stihurilor ebraice, autorul a dat naştere acelui stil concis dar sentenţios, figurat şi parabolic, care imprimă operei sale un colorit cu totul particular"[2].

De cealaltă parte, avem proverbele româneşti, care spre deosebire de celelalte genuri ale literaturii populare ca: poveştile, cântecele, doinele, bocetele, baladele, descântecele, oraţiile de nuntă ş.a. care au avut o viaţă oarecum autonomă, fiind rostite la diferite ocazii, genul paremiologic a făcut corp comun cu fiinţa graiului popular, componentele sale fiind revărsate în masa vocabularului. "Proverb este o expresie înţeleaptă, filosofică sau didactică, care merge din om în om. Se propagă mai ales prin viu graiu şi este anonim. Nu este vorba cutăruia sau a cutăruia, al cărui nume se pomeneşte, a cutărui înţelept sau a cutărui filosof ci într'adevăr, cum şi scrie Pann: "Vorbaăluia", oricine ar fi el; indiferent de unde se naşte şi de unde vine, care este obârşia, cum s-a dezvoltat în cursul vremurilor; când ajunge proverb, toate acestea sunt de mult şterse. Singurul semn caracteristic este nuanţa populară, căci proverbul reprezintă mentalitatea, modul de a vedea şi de a înţelege al poporului la care se găseşte şi unde se întrebuinţează"[3]. Varietatea şi complexitatea tematicii proverbelor asigură acestui gen literar străvechi o extraordinară productivitate. Iuliu Zanne a adunat într-o monumentală colecţie 20.940 de proverbe. Făcând o clasificare a temelor, se constată că "lăsând la o parte zicătorile şi alte specii, se estimează cca. 4.000 tipuri de proverbe cu o tematică ce îmbrăţişează viaţa omului cu toate aspectele şi contingenţele ei"[4].

3. Moralitatea - temă fundamentală a proverbelor

În conţinutul variat al creaţiilor populare o preocupare fundamentală este *moralitatea*. Omul moral apare, în concepţia poporului, ca împlinire a destinului individual, premisă a armoniei sociale. "Credincioşii au o morală simplă, pozitivă, o cumînţenie înnăscută, o cumsecădenie deasupra oricărui reproş, o omenie recunoscută. Virtuţile sunt practicate din convingere, păcatele sunt excepţii condamnabile. O întreagă literatură folclorică scoate

---

[2] Pr. prof. Mircea Chialda, **Idei moral-sociale în proverbele lui Solomon**, în studii Filologice, nr.1-2/1955, p. 21.

[3] Moses Gaster, **Introducere la *Povestea vorbii***, Craiova, 1936, p. XIV.

[4] Alexandru Tănase, **O istorie umanistă a culturii române**, Ed. Moldova, Iaşi, 1995, vol. II, p. 74.

în evidenţă virtuţile şi condamnă corosiv patimile în expresii lapidare şi memorabile, adeseori gnomice. Fără teoretizare, selecţia lor devine o morală de rând, succintă şi eficace"[5].

Înţelepciunea populară surprinde valoarea de nepreţuit a virtuţii şi cheamă pe om să o pună în practică deoarece i se potriveşte fiinţial. Planul etic se sincronizează cu cel estetic: virtutea e împărtăşire din frumuseţe, lumină, bucurie, păcatul este întruchipare a urâtului. Frumuseţea virtuţii armonizează temeliile axiologice ale existenţei: adevăr, bine, frumos într-o sinteză ce luminează întreaga viaţă. Mergând pe calea binelui, omul cinsteşte pe Dumnezeu şi evlavia devine "lucrătoare prin iubire" faţă de semeni.

Pedagogia proverbelor utilizează mijloace variate, de la mireasma înţelepciunii bătrâneşti până la ghimpele usturător al ironiei, însă scopul final este unul singur: înnobilarea omului prin moralitate. După exprimarea sugestivă a lui Moses Gaster: "Proverbele sunt pentru relaţiunile morale ale omenirii întocmai ca moneda pentru relaţiunile sociale"[6].

Punând alături preceptele solomonice şi formulările apoftegmatice ale poporului vom constata numeroase asemănări. Fără a ignora deosebirile, vom sesiza în cele ce urmează interferenţele, deoarece ni se par interesante şi folositoare. În analiza virtuţilor şi a păcatelor ne vom călăuzi de modul cum împarte Morala creştină datoriile oamenilor: mai întâi cele faţă de Dumnezeu, apoi cele faţă de sine şi faţă de aproapele.

4. Raportul om - Dumnezeu oglindit în proverbe

Fiind inspirată de Duhul Sfânt, cartea Proverbelor cuprinde o morală religioasă în care sentinţele privitoare la datoriile omului faţă de Dumnezeu ocupă un loc deosebit. Teologia Proverbelor conţine învăţături adânci, revelate prin persoana regelui înţelept, şi la loc de frunte se situează *"frica de Dumnezeu"*, începutul înţelepciunii. Această temere de Dumnezeu nu trebuie să fie frica sclavului, ci este o stare complexă în care se împletesc respectul, devotamentul, ascultarea, supunerea, iubirea. Acestea aduc omului viaţa şi puterea de a se elibera de lanţurile morţii spirituale. *"Mila şi adevărul să nu te părăsească, leagă-le împrejurul gâtului tău şi scrie-le pe tabla inimii tale... În toate lucrările tale gândeşte-te la El şi El îţi va netezi toate cărările tale"*(3,3; 3,6).

---

[5] Petru Rezuş, **Folclorul religios şi importanţa lui pentru înţelegerea evlaviei credincioşilor**, Glasul Bisericii, nr. 11-12/1970, p. 1143.

[6] **Istoria literaturii române**, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 194.

Înţelepciunea poporului a exprimat în termeni potriviţi legătura strânsă dintre elementul moral şi cel religios, subliniată de multe ori în cartea biblică. Cine şi-a pierdut simţul moral al bunei vieţuiri cu semenii, acela şi l-a pierdut şi pe cel religios, al legăturii cu Dumnezeu: "Cine de oameni nu se ruşinează, nici de Dumnezeu nu se înfricoşează"[7].

Grija lui Dumnezeu faţă de creaturile Sale este exprimată astfel în textul scripturistic: *"Cărările omului stau înaintea Domnului şi El ia seama la toate căile lui"* (5, 21); *"Ochii Domnului sunt pretutindeni, veghind asupra celor buni şi celor răi"* (15, 3), *"Multe puneri la cale frământă inima omului, dar numai sfatul Domnului se împlineşte"*(19, 21).

Autorii anonimi ai proverbelor formulează acelaşi adevăr în diferite moduri: "Fiecare pentru sine, Dumnezeu pentru toţi" (3654), "Berzei oarbe îi face Dumnezeu cuib" (1413), "Nu-i cum gândeşte omul, ci cum vra Domnul" (5372).

"Cine dă săracilor, împrumută pe Dumnezeu" (1952) este o expresie populară a versetului biblic din Proverbe 3, 9: "Cinsteşte pe Dumnezeu din averea ta şi din pârga tuturor roadelor tale".

Înţelepciunea populară accentuează în nenumărate rânduri că Dumnezeu ajută numai pe cei harnici, care valorifică darurile primite:

Dumnezeu dă, dar nu aduce acasă (3312),
Dumnezeu dă omului dar în traistă nu-i bagă (3314)
Munca de ţi-o cauţi bine e şi Dumnezeu cu tine (5095)
Roagă-te lui Dumnezeu şi munceşte tot mereu (6461)

Bunătatea divină se revarsă asupra credincioşilor, împlinind râvna omului: "Dumnezeu când îţi ajută şi ferul se face plută" (3310) dar dreptatea de sus nu întârzie să pedepsească pe cei ce se abat de la legea morală, căci "Dumnezeu are scări şi de suit şi de coborât" (3305)

Dumnezeu nu bate cu ciomagul (3318)
Dumnezeu nu rămâne la nime dator (3319)
Dumnezeu nu răsplăteşte ca duşmanul, ci goneşte cu anul (3320).

Cei drepţi sunt răsplătiţi cu daruri pământeşti şi bogăţii veşnice, iar cei păcătoşi au parte de nenorociri.

Cine e bun place şi lui Dumnezeu (1964)
Fii bun ca să trăieşti mult (3683)
Ce-i drept şi lui Dumnezeu îi place (1749)
Dreptatea niciodată nu piere (3290)
Numai la Dumnezeu e dreptate (5422).

---

[7] **Proverbe româneşti**, Editura pentru literatură, 1967. În continuare, numerele din paranteza care urmează proverbelor reprezintă identificarea textelor respective în colecţia la care se face referire în această notă.

Învăţătura despre Dumnezeu cuprinsă în proverbele româneşti se apleacă asupra aspectelor practice, spre deosebire de cartea lui Solomon unde înălţimea teologică a gândirii înţeleptului se împleteşte cu frumuseţea îndreptarului moral.

6. Trăsăturile omului înţelept

Morala **Proverbelor** se întemeiază pe virtutea **înţelepciunii**: izvorul şi încununarea celorlalte virtuţi. Reliefând valoarea dobândirii înţelepciunii regele Solomon spune că *"mai puternic este un înţelept decât un voinic şi cel priceput este unul plin de putere"* (24, 5).

Frica de Dumnezeu, smerenia, răbdarea, stăpânirea de sine sunt caracteristici ale omului înţelept. **Proverbele** laudă importanţa deosebită a înţelepciunii: *"Ea este mai preţioasă decât pietrele scumpe; nici un rău nu i se poate împotrivi şi e binecunoscută tuturor celor ce se apropie de ea; nimic din cele dorite de tine nu se aseamănă cu ea. Viaţa lungă e în dreapta ei, iar în stânga bogăţie şi slavă; din gura ei iese dreptatea; legea şi mila pe limbă le poartă. Căile ei sunt plăcute şi toate cărările ei sunt căile păcii"* (3, 15-17).

În proverbele noastre, înţelept este considerat cel ce ştie să aleagă mijloacele cele mai potrivite pentru atingerea scopului urmărit, deci concepţia pune în evidenţă inteligenţa practică şi cultura:

Omul învăţat are stea în frunte (5781)
Înţeleptul învaţă din păţania altora, nesocotitul din a sa (4293)
Vrednicia fără înţelepciune, ca o frumuseţe fără ochi (8066)
Omul înţelept face ce poate nu ce vrea (5780).

Blândeţea şi **răbdarea** sunt virtuţi care împodobesc pe cel înţelept: *"Omul blând va fi binecuvântat, căci din pâinea lui dă celui sărac* (22, 9) iar Domnul încearcă pe fiii Săi pentru a-i întări în virtute: *"Căci Domnul ceartă pe cel pe care-l iubeşte şi ca un părinte pedepseşte pe feciorul care îi este drag* (3, 11).

Întâlnim şi în cultura noastră populară proverbe ce fac elogiul blândeţii:

Vorba dulce, mult aduce (8017)
Răspunsul blând înlătură mânia (6902)
O vorbă bună stinge focul mai curând decât o bute cu apă (5945)
Unde este pace şi lui Dumnezeu îi place (7578)
Unde este omul bun, a pus şi Dumnezeu mila (7640)

Răbdarea îşi găseşte, de asemenea, formulări expresive care îi subliniază valoarea:

Ca răbdarea la necaz, nici un leac nu e mai bun (1609).
Cu răbdarea treci şi marea - dar cu răul, nici pârăul (2706).
Răbdarea e cea mai bună doctorie (6399).
Răbdarea-i din Rai (6401).
Răbdarea-i mântuire (6402).

Sobrietatea în cuvinte este o altă manifestare a **stăpânirii de sine**. De aceea, Solomon recomandă puţinătatea cuvintelor şi vrednicia faptelor. Mulţimea vorbelor este întotdeauna semnul unei lipse de fond. *"Dacă vezi un om care se zoreşte la vorbă, atunci pentru un nebun e mai multă nădejde decât pentru el"* (29, 20).

Înţelepciunea noastră populară spune:

"Sau taci, sau zi ceva mai bun decât tăcerea (6588).
Puneţi frâu la gură şi lacăte la inimă (5356).
Vorba puţină şi mâncare puţină niciodată nu strică pe om (8027).
Vorba multă sărăcia omului (8023).
Vorba multă nu e fără minciuni (8022).
Cugetă bine înainte de a vorbi (2613)".

Dacă peste tot este elogiată cumpătarea, stăpânirea de sine ca virtute ce onorează pe om şi-i cultivă adevărata demnitate, în schimb **neînfrânarea**, îmbrăcând formele diferitelor păcate este condamnată, subliniindu-se neajunsurile.

Mânia reprezintă un pericol pentru viaţa socială deoarece, ieşindu-şi din fire, cel mânios îşi pierde echilibrul sufletesc şi săvârşeşte fapte rele. Credinciosul este sfătuit să nu se asemene celor *"înfierbântaţi de furie"*, pentru a nu deprinde calea lor. Dovada înţelepciunii constă în puterea stăpânirii de sine: *"Cel încet la mânie este bogat în înţelepciune, iar cel ce se mânie degrabă îşi dă pe faţă nebunia"* (22, 19).

În proverbele româneşti găsim:

Cel târziu la mânie e mai mare decât un viteaz (1816).
Iuţeala la mânie cade în nebunie (4078).
Finea mâniei e începutul credinţei (3693).
Mânia e bine să apuie odată cu soarele (5012).

Beţia, necumpătarea în băutură, este un alt păcat care degradează fiinţa umană, fiind şi sursă unor alte lanţuri de păcate: desfrâul, mizeria, sărăcia. Solomon combătând aceste păcate, concluzionează lapidar: *"Căci beţivul şi desfrânatul sărăcesc iar dormitul mereu te face să porţi zdrenţe"* (23, 21). În alt loc regele înţelept îndeamnă: *"Nu te uita la vin cum este el de roşu, cum scânteiază în cupă, cum curge uşor, căci la urmă el ca un şarpe muşcă şi ca o viperă împroaşcă venin* (23, 31-32).

Consecinţele nefaste ale beţiei asupra sănătăţii fizice şi psihice a omului sunt constatate şi de proverbele noastre:

Beţia e nebunie cu voie (1415).
Beţia este uşa tuturor răutăţilor (1416).
Beţivul îşi bea şi straiele şi minţile (1424).
Cine bea pân la-mbătare nume bun în lume n-are (1923).
Vin, vinarsul cui îi place om de treabă nu se face (7596).
Unde intră vinul, ruşinea iese de acolo (7604).
Fie omul cât de bun vinul îl face nebun (3671).

Între plăgile care distrug viaţa credincioşilor **mândria** şi **lăcomia** sunt păcate capitale, ce provoacă multă tulburare celor ce sunt stăpâniţi de ele. Mândria este duşmanul înţelepciunii, căci: *"Dacă vine mândria va veni şi ocara, iar înţelepciunea este cu cei smeriţi"* (11, 2). Ea aduce cu sine numai vrajbă, dezbinare: *"Mândria nu dă prilej decât la ceartă, înţelepciunea se află numai la cei ce primesc sfaturi"* (13, 10). În nenumărate rânduri învăţătura biblică recomandă virtutea smereniei chiar dacă tentaţia păcatului ar putea aduce avantaje de moment: *"Mai bine să fii smerit cu cei smeriţi, decât să împarţi prada cu cei mândri"* (16, 19), *"Mândria umileşte pe om iar de cinste are parte cel smerit"* (29, 23). Mândria, păcatul îngerilor căzuţi este rădăcina altor păcate. De aceea mândriei trebuie să i se opună totdeauna smerenia pentru ca omul să rămână în relaţia sa naturală cu Dumnezeu şi cu semenii.

Mândria vine înaintea căderii (5008).
Dumnezeu, celor mândri le stă împotrivă (3309).
Fudulia e soră bună cu prostia (3749).
Fudulia are doi tovarăşi: prostia şi sărăcia (3751).
Omul calic şi fudul şi lui Dumnezeu-i urât (5694).

Avariţia şi lăcomia după acumularea prin orice mijloace a bunurilor materiale este închinare la idoli. Lăcomia duce pe credincios la îndepărtarea de Dumnezeu, este un mijloc de aservire a omului, un factor de dezagregare socială. "Cel ce umblă după câştig nedrept îşi surpă casa lui, iar cel ce

urăşte mita va trăi" (15, 27). Aceste păcate aduc nimicirea credinciosului, moartea sufletească. Doar viaţa trăită în demnitate şi muncă cinstită apără pe om de nenorociri. *"Nu sunt de nici un folos comorile dobândite prin fărădelege; numai dreptatea scapă de la moarte"* (10, 2) şi *"La nimic nu foloseşte bogăţia în ziua mâniei, numai dreptatea mântuieşte de moarte"* (11, 4).

Lacomii sunt de unde n-are mărul coajă şi cireaşa sâmbure (4419).
Lacom tânăr, cerşetor bătrân (4421).
Lacomul, şi sătul, flămând este (4424).
Lacomului, cât îi dai el nu zice ba (4813).
Omenia este mai bună ca avuţia (4813).

Factor de bunăstare individuală şi socială, **munca** este o virtute mult iubită şi apreciată. Autorul biblic stăruie mult în călăuzirea credincioşilor spre muncă, deoarece acesta este mijlocul cel mai potrivit şi mai cinstit pentru câştigarea celor necesare traiului şi pentru atragerea respectului semenilor. Prin munca sa, unită cu a celor în societatea cărora trăieşte, credinciosul contribuie la fericirea comunităţii şi la fericirea sa personală, pentru că puterile fizice şi intelectuale cu care l-a înzestrat Dumnezeu îşi găsesc împlinirea numai în muncă.

"Cel ce munceşte ogorul său se satură de pâine, iar cel ce umblă după deşertăciuni este om lipsit de minte" (12, 11).

"Cel ce lucrează pământul lui se va îndestula de pâine, iar cel ce umblă după lucruri de nimic se va sătura de sărăcie" (28, 19).

Autorul biblic, pentru a scoate în evidenţă obligativitatea muncii pentru om, pune în faţă tabloul unor mici vieţuitoare care neavând "nici îndrumător, nici sfătuitor" ostenesc de dimineaţă până seara, de primăvara până toamnă, fiind astfel pilde de muncă rodnică şi stăruitoare. Furnica şi albina sunt prezentate ca modele de hărnicie (6, 6-11). Trăind în colectivitate, ele demonstrează şi faptul că omul ca fiinţă socială trebuie să contribuie prin munca sa la progresul societăţii din care face parte.

Bazându-ne pe învăţăturile biblice despre crearea omului suntem îndreptăţiţi să spunem că, de fapt, nu trebuie să socotim munca numai ca o datorie de a cărei îndeplinire depinde binele nostru şi al semenilor. Mai degrabă, vedem că în Sf. Scriptură este considerată o necesitate care îşi are izvorul în adâncurile fiinţei (Gen. 1, 28; 11, 15).

Precum avem nevoie să respirăm aerul proaspăt şi să ne hrănim cu cumpătare trupul, tot astfel este necesar să ne exersăm puterile fizice şi spirituale prin muncă şi străduinţă neîntreruptă. Chiar Dumnezeu a înscris munca între funcţiunile sociale ale vieţii omului. El l-a înjugat la ea, dar nu ca să-l pedepsească, ci ca să-i dea posibilitatea să se desăvârşească şi să

slujească şi pe alţii prin munca lui. Numai o periculoasă stare de alienare poate abate omul de la împlinirea acestei aplecări firești spre activitate productivă din care să rezulte bunuri necesare futuror"[8].

Autorul cărţii **Proverbelor** caracterizează lapidar această virtute: *"Cea mai scumpă comoară pentru om este munca"* (12, 27).

Poporul nostru a iubit munca - mărturie stau realizările materiale şi culturale. "Munca sfinţeşte locul", transformă natura, o umanizează, integrând-o în peisajul valorilor umane. "Sfinţirea locului se referă la curăţenia, frumuseţea rânduiala şi belşugul pe care-l aduce munca într-un loc unde înainte era dezordine şi mizerie, ca produse ale lenei şi trândăviei"[9].

Proverbele noastre subliniază valoarea muncii în ascensiunea morală a credincioşilor:

Roagă-te şi munceşte.
Munca de ţi-o cauţi bine
E şi Dumnezeu cu tine[10].
Roagă-te lui Dumnezeu şi munceşte tot mereu (6461)
Munca e blagoslovită, când te ţii de ea ai pită (5096).

În nenumărate rânduri munca e socotită ca o podoabă de mare cinste pentru om, izvor de belşug şi posibilitate de exercitare a capacităţilor cu care l-a înzestrat Creatorul:

Munca e brăţară de aur (5097)
Munca e mama săracilor (5098)
Munca ne scapă de trei mari rele: de urât, de fapte rele şi de neavere (5099)
Cine lucră are şi cine şede rabdă" (2009)".

Răsplata este o urmare necesară a muncii:

"Vrednic este muncitorul de plata sa (8065)
Cine lucrează, acela se cade să mănânce (2010)
Omul harnic, muncitor, de pâine nu duce dor (5768)

---

[8] Pr. Prof. Dumitru Abrudan "**Colectivitatea - cadru firesc pentru dezvoltarea şi desăvârşirea vieţii individuale**", Studii Teologice, 5-8/1977, p. 459.

[9] Dumitru Găină "**Virtute şi păcat în cărţile populare româneşti**", Glasul Bisericii, 1-2/1966, p. 57.

[10] **Ghicitori şi proverbe**, vol. II, Bucureşti, 1957, p. 267.

Omu nu se procopseşte până când nu munceşte (5807)
Lucrul lungeşte viaţa iar lenea o scurtează (4123)
Leacul cel mai bun împotriva sărăciei este munca (4624)

Dacă munca este lăudată şi prezentă în cele mai frumoase expresii, în schimb **lenea** este zugrăvită în culori sumbre: *"Precum este oţelul pentru dinţi şi fumul pentru ochi, aşa este omul leneş pentru cei ce-l pun la treabă"* (10, 26). Leneşul este o fiinţă lipsită de energie şi de caracter, de curaj şi de acţiune. Starea în care se complace e un pericol şi pentru mântuirea sufletului şi pentru societatea în sânul căreia trăieşte. *"Du-te leneşule la furnică şi vezi munca ei şi prinde minte"* (6, 6), îndeamnă regele înţelept pe cei ce iubesc trândăvia. Ca orice om, şi leneşul ar dori să ajungă la îndestulare, fericire şi belşug dar el *"poftеşte zadarnic, căci numai pofta celor silitori se împlineşte"* (13, 4). Contrastul ce există între omul muncitor şi cel ce trăieşte în trândăvie este subliniat cu claritate: *"Cel ce adună în timpul verii este fecior prevăzător, iar cel ce doarme în vremea secerişului este de ocară"* (10, 5).

Înţelepciunea populară a observat că lenea, ca orice păcat, îndepărtează pe om de Dumnezeu:

"Cine-n lene se târăşte Dumnezeu îl părăseşte"[11]
Trândăvia e mama tuturor răutăţilor (7391).

"Gravitatea trândăviei stă în aceea că produce o decădere de la treapta de om, constituie o ratare a vieţii şi misiunii pe care fiecare om o are în lume, o eschivare de la datoria de a ajuta pe alţii, o înşelare a semenilor, pe spatele cărora leneşul trăieşte, un furt, un parazitism, deci o faptă antisocială"[12].

În proverbele noastre lenea este ironizată, accentuându-se şirul de neajunsuri pe care-l atrage după sine: sărăcia, pierderea respectului semenilor, căderea într-o stare de toropeală, de letargie morală.

"Lenea e cucoană mare care n-are de mâncare.
Lenea e începutul răutăţilor.
Lenea e la om ca şi rugina la fier.
Lenea face pe bogatul a i se urî
Şi pe săracul în nevoi a se târî.

---

[11] **Ibidem**, p. 268.

[12] Mitropolit Nicolae Mladin, Diac. Prof. Ion Zăgrean, Orest Bucevschi, Prof. I. Bunea - **Teologia morală Ortodoxă**, Bucureşti 1979, vol. I, p. 436.

Lenea pierde vremea (4646-4650)
Leneşul cată de lucru dar nu doreşte să-l găsească (4650)
Leneşul e frate cu cerşetorul (4655)
Când îl cuprinde pe om lenea sărăcia i se suie în spate(2324)
Lenevirea e soră bună cu sărăcia; când te apucă una te ţine întotdeauna şi cealaltă (4659)
De la sobă pân-la foc/ Pentru leneş e mult loc" (3088)

7. Datoriile faţă de aproapele

Morala socială a **Proverbelor** are drept pietre de temelie iubirea şi dreptatea. Pentru ca o colectivitate să propăşească şi să-şi atingă scopul este necesară o desfăşurare a celor mai bune şi mai drepte raporturi sociale. Toate îndemnurile moral-sociale au ca scop facerea de bine celui ce are nevoie, când ai putinţa să-l ajuţi. *"Nu spune aproapelui tău: "Du-te şi vino, mâine îţi voi da!" când poţi să-i dai acum. Nu pune la cale răul împotriva aproapelui tău, când el locuieşte fără grijă lângă tine"* (3, 27-29). În proverbele noastre facerea de bine este considerată o datorie morală şi un izvor de nesfârşite bunătăţi:

"Cine poate face bine şi nu face păcătuieşte.
Binele ce-l faci la oricine, ţi-l întoarce vremea care vine.
Binele cu bine se răsplăteşte.
Fapta bună nu moare niciodată.
Lasă câinii să te latre, numai bine să ştii face.
Spre bine când apuci, aşa trebuie s-o duci.
Când poţi face vreun bine, să nu zici: "Du-te şi vino mâine", că nu se ştie ce ne aduce ziua de mâine.
Aruncă binele tău în dreapta şi-n stânga şi la nevoie ai să-l găseşti.
O facere de bine, fie cât de mică, la vremea ei când se face, plăteşte mai mult decât mii şi sute peste a lor vreme.
Orice bine vrei tu să-l faci, de nu poţi tu să-l faci, să nu împiedici pe altul să-l facă"[13].

Recunoştinţa nu trebuie să rămână o floare rară, ci trebuie să se afle mereu alături de binele făcut nouă de către ceilalţi, pentru a contribui la biruinţa binelui în tot locul.

---

[13] "**Proverbe şi cugetări despre smerenie**", Bucureşti 1975, p. 21-22.

"Nedreptăţile scrie-le pe nisip iar binefacerile pe marmură.
Recunoştinţa este o îndatorire către cel ce ţi-a făcut binele.
Recunoştinţa este temeiul dragostei omeneşti.
Dacă un animal este recunoscător, de ce n-ar fi şi omul?
Dacă nu poţi răsplăti binele ce-ai dobândit, fă măcar mulţumire.
Nu tulbura fântâna ce te-a îndestulat.
Celui ce bine ţi-a făcut cu bine să-l răsplăteşti[14].

Dragostea şi binefacerile trebuiesc împărtăşite tuturor oamenilor, fără deosebire de neam sau stare socială. *"Cel ce apasă pe cel sărman defaimă pe Ziditorul lui, dar cel ce are milă de sărac îl cinsteşte* (14, 31). Iubirea manifestată faţă de cei săraci este cu atât mai preţuită de Dumnezeu cu cât binele făcut este mai dezinteresat, nu aşteaptă recompensă: *"Cel ce are milă de cel sărman, împrumută Domnului şi El îi va răsplăti fapta lui cea bună"* (19, 17). Înţelepciunea poporului nostru are formulări asemănătoare:

Binele nu se face numai cui îţi place;
Căci binele este bine să-l faci la fiecare
Mai bine să mori de foame decât să iei pâinea săracului[15].

"Ca fiinţe sociale oamenii au lipsă unii de alţii, sunt înzestraţi de Ziditor cu daruri complementare, asemenea mădularelor unui organism. Colectivitatea sau societatea reprezintă pentru om mediul cel mai prielnic pentru formarea multiplă a personalităţii sale. Izolarea de acest mediu ar fi echivalentă deci, din punct de vedere fiinţial, cu dispariţia sa de pe scena vieţii sau, în situaţia extremă când totuşi ar supravieţui, cu alienarea, cu deposedarea sa de calitatea de fiinţă înzestrată de Dumnezeu cu cele mai alese daruri"[16].

În proverbele noastre, facerea de bine, dragostea faţă de om au fost unite într-o virtute ce poartă un nume plin de sensuri: omenia. A fi *"om de omenie"* înseamnă a vedea în cei de lângă tine purtătorii aceloraşi aspiraţii, a-i sprijini în împlinirea lor, "a iubi pe aproapeie tău ca pe tine însuţi".

"Oricine eşti şi oriunde eşti adu-ţi aminte că om eşti.
Om fiind tu, pe orice om ca pe tine să-l socoteşti de om.
Omul de omenie crede omului de omenie.

---

[14] **Ibidem**, p. 189.

[15] **Ibidem**, p. 139.

[16] Pr. Prof. D. Abrudan, **art. cit.**, p. 457.

Omenia omenie cere şi cinstea cinste.
Omenia este mai scumpă ca avuţia.
Cine pe altul omeneşte, pe sine se cinsteşte"[17].

Proverbele lui Solomon laudă pe cel ce a învăţat înţelepciunca practică a vieţii şi-l îndeamnă să răspândească ştiinţa sa. Bunul cel mai de preţ pentru om şi binecuvântare pentru societate este înţelepciunea. *"Ea va pune cunună de daruri pe capul tău şi te va împodobi cu diademă de mare cinste"*(4, 6). În proverbele româneşti **bunătatea** este considerată podoaba cea mai de cinste a omului:

"Omul bun e ca pâinea caldă.
Omul fără omenie e ca şi trupul fără suflet.
De om bun şi de vremea bună nu te mai saturi.
Omul e ca un puţ cu apă: cu cât face mai mult bine, cu atât mai mult îi vine.
Fapta laudă pe om.
Omul inimos ca un pom frumos; el te umbreşte, el te hrăneşte, el te încălzeşte.
Sub copacul frumos mulţi se adăpostesc.
Omul bun se înţelege cel ce nu face nici un rău; dar cu mult mai bun, cel ce poate face rău şi nicicum îl face; şi desăvârşit bun cel ce poate răsplăti rău şi dimpotrivă răsplăteşte cu bine"[18].

În cartea lui Solomon întâlnim şi atitudinea care în creştinism va deveni poruncă: **iubirea vrăjmaşilor.** *"De flămânzeşte vrăjmaşul tău, dă-i să mănânce pâine, şi dacă însetează, adapă-l cu apă, că numai aşa îi îngrămădeşti cărbuni aprinşi pe capul lui şi Domnul îţi va răsplăti ţie"* (25, 21-23) iar *"Cel ce răsplăteşte cu rău pentru bine nu va vedea depărtându-se nenorocirea de la casa lui"* (17, 23).

Expresie a umanismului creştin, răspunsul dat răului prin bine constituie adevărata noblețe a omului, împlinirea chemării sale la asemănarea cu Dumnezeu care *"aduce ploaie şi pentru cei drepţi şi pentru cei păcătoşi"*.

"Cine îţi zvârle o piatră, zvârle-i o pâine (2001)
Duşmanul cel mai rău cu pâine ţi-l câştigi (3370)
Duşmanului să-i dai pâine şi sare (3371)

---

[17] "**Proverbe şi cugetări despre omenie**", p. 138-139.

[18] **Ibidem**, p. 39.

Cele rele să le scrii pe apa care curge, iar facerea de bine în piatră s-o sapi (1796)

Fă bine răului (3539)
Iartă pe toţi, numai pe tine nu (4011)
Răul nu trebuie răsplătit cu rău (6426)

Mediul social în care îşi desfăşoară omul activitatea are o mare influenţă asupra comportării lui. **Proverbele** atrag atenţia credincioşilor să vegheze asupra locurilor pe care le frecventează şi să fie cu băgare de seamă în alegerea prietenilor, căci *"cel ce se însoţeşte cu cei înţelepţi ajunge înţelept, iar cel ce se întovărăşeşte cu cei nebuni, ajunge stricat"* (13, 20). Valoarea **prieteniei** este arătată în cuvinte alese şi în proverbe româneşti:

"Omul fără prieteni e ca stânga fără dreapta (5768)
Prieten adevărat este acela care te sfătuieşte spre bine, iar nu acela care îţi laudă nebuniile (6311)
Prietenul vechi e ca vinul, cu cât e mai vechi, cu atât e mai bun (6317)
În unire stă tăria" (4298)

Când prietenia nu se sprijină pe sinceritate devine un instrument de folosire a aproapelui pentru realizarea unor interese personale. Dar prietenia adevărată reprezintă prototipul vieţuirii în comun a oamenilor, prilej de apropiere şi manifestare a iubirii faţă de oameni.

Spiritul realist şi critic al înţelepciunii populare a observat şi faptul că multe prietenii sunt superficiale, bazate pe interese egoiste. Astfel, în consens cu maxima din "Proverbe": "Bogăţia strânge prieteni fără număr, iar săracul se desparte chiar de prietenul său" (18, 21) în creaţiile folclorice româneşti găsim expresii ca:

"Ai bani, ai prieteni; / n-ai bani, n-ai prieteni (595)
Prietenii se ţin cu cheltuială (6313)
Când îmi merge bine/ toţi îs cu mine,
când îmi merge rău/ rămâi numai eu" (2326).

Un număr mare de maxime solomonice se referă la **familie**. Cunoscând importanţa ei pentru societate, fiind celula de bază a acesteia, locul unde se formează viitorii cetăţeni, Solomon are grijă să trateze principalele aspecte legate de viaţa conjugală. Maximele referitoare la familie sunt presărate peste tot în cartea "Proverbelor" , dar adunate şi sistematizate formează un adevărat cod moral-social. Atmosfera de dragoste, încredere şi respect între soţi trebuie să constituie cadrul în care tinerele vlăstare pot deprinde viaţa virtuoasă. Nu sunt trecute cu vederea nici datoriile copiilor faţă de părinţi.

La temelia familiei trebuie să stea dragostea între soţi, căci dragostea aduce bucurie, pace armonie şi dă puteri nebănuite soţilor în activităţile lor. *"Binecuvântat să fie izvorul tău şi să te mângâi cu femeia ta din tinereţe. Cerboaică drăgălaşă şi gazelă fermecătoare să-ţi fie ea; dragostea de ea să te îmbete întotdeauna şi iubirea ei să te desfăteze"* (5, 18-19).

Solomon combate cu tărie desfrâul, acest agent distrugător pentru familie şi pierzător de suflet pentru credincios: *"cel ce desfrânează cu o femeie este lipsit de minte, se pierde pe însuşi făcând astfel; El nu dobândeşte decât bătaie şi ruşine"* (6, 32-33).

O atenţie cu totul specială se acordă femeii ca soţie şi mamă, prezentându-se în tablouri vii, în imagini de o fermecătoare frumuseţe icoana soţiei şi mamei virtuoase, care prin virtuţile şi munca ei neobosită aduce mângâiere, bunăstare şi fericire în familie. *"Femeia virtuoasă este o cunună pentru bărbatul ei, iar femeia fără cinste este un cariu în oasele lui"* (12, 4). *"O casă şi o avere sunt moştenite de la părinţi, iar o femeie înţeleaptă este un dar de la Dumnezeu"* (19, 14). *"Cel ce găseşte o femeie bună află un lucru de mare preţ şi dobândeşte dar de la Dumnezeu"* (18, 22). Ultima parte a **Proverbelor** (cap. 31, 10-31) este un imn dedicat femeii virtuoase. Aici talentul artistic al regelui lui Israel realizează un tablou în care zugrăveşte femeia înfrumuseţată de virtuţile ce fac să prospere familia şi prin care ea îşi împlineşte adevărata chemare. "Această parte constituie un adevărat abecedar care ar trebui învăţat de orice femeie"[19].

Plină de înţelepciunea vieţii şi de prudenţă, departe de ceartă şi de vrajbă, femeia virtuoasă crează în familie o atmosferă de pace şi linişte, veghează la bunul mers al vieţii celor din casă, sfătuind şi îndemnând cu blândeţe: *"Gura şi-o deschide cu înţelepciune şi sfaturi pline de dragoste sunt pe limba ei"* (31, 26). Preocupată continuu de bunăstarea familiei ea lucrează neîntrerupt îngrijindu-se cu dragoste ca nimic să nu lipsească: *"Ea se aseamănă cu corabia unui negustător care de departe aduce hrana ei"* (31, 14).

Ajutor de nădejde pentru soţ în munca de ridicare a prestigiului familiei, care-i împărtăşeşte toate bucuriile şi necazurile, mângâindu-l şi dându-i noi elanuri pentru străbaterea cu demnitate şi dreptate a căilor vieţii, femeia virtuoasă este cu mult mai de preţ *"decât mărgăritarul"* (31, 10). *"Într-însa se încrede inima soţului ei, iar câştigul nu-i va lipsi niciodată. Ea îi face bine şi nu rău în tot timpul vieţii sale"* (31, 11-12).

Aceeaşi preţuire o acordă şi proverbele noastre femeii ca soţie şi mamă preocupată de bunăstarea familiei:

---

[19] I. Popescu - Mălăeşti, **"Studii şi comentarii, Fasc. V - Proverbele lui Solomon"**, p. 36.

Femeia înţeleaptă îşi zideşte casa (3602)
Nevasta cu mintea bună e bărbatului cunună (5173)
Femeia cinstită e coroana bărbatului (3591)
Casa e casă când ai o gospodină în casă (1628)
Bărbatul după muiere şi copilul după mamă se cunoaşte (1377)
Ţăranca e albina casei (7432)
Casa fără femeie e pustie pe dinăuntru, casa fără bărbat e pustie pe dinafară (1629)
Omul fără soţie, ca o casă pustie (5765)
Femeia harnică ţine casa cu fusul (3598)
Femeia bună e plug de aur în casa omului (3584)

Dacă superlativele se înlănţuiesc în conturarea tabloului femeii vrednice, în schimb, femeia leneşă şi certăreaţă este descrisă în culori sumbre fiindcă duce familia la ruină. Sentinţele solomonice sunt necruţătoare în acest sens: *"Mai bine să sălăşluieşti într-un colţ de acoperiş, decât să trăieşti cu o femeie certăreaţă şi într-o casă de rând" (25, 14). "Un jgheab care curge în vreme de ploaie şi o femeie arţăgoasă sunt la fel"* (27, 15).

Critica femeii leneşe apare în proverbele româneşti în formulări pline de ironie, arătând nefericirea familiei din care face parte o asemenea femeie:

- Hai nevastă la prăşit.
- Bărbate, m-am bolnăvit.
- Hai nevastă, la băut.
- Bogdaproste, mi-a trecut. (3903)

Femeia cea nebună, casa îşi dărâmă. (3588)

Iată mărturisirea unei soţii certată cu hărnicia, redată în cuvinte simple dar de o reală expresivitate şi aciditate:

Lunea, marţea n-am lucrat
mai de când m-am măritat;
miercurea n-am îndrăznit
fiindc-aşa am pomenit;
joi mi-a fost frică de trăsnit
vineri am fost obricit(ă),
sâmbătă m-am bolnăvit,
duminica mi-a trecut. (4757)

Educaţia copiilor este pentru părinţi o datorie sfântă pentru că de instruirea lor moral-socială a tinerelor vlăstare depinde echilibrul societăţii

de mâine. Familia este prima şcoală pentru tânăr; aici el dobândeşte cele dintâi cunoştinţe şi îşi formează deprinderi ce vor avea un rol decisiv în formarea caracterului. De acum Solomon îndeamnă pe părinţi: *"Deprinde pe tânăr cu purtarea pe care trebuie s-o aibă, chiar când va îmbătrâni nu se va abate de la ea"* (22, 6), *"Mustră pe fiul tău şi el îţi va fi ţie odihnă şi îţi va face plăcere sufletului tău"* (29, 17).

Importanţa celor "şapte ani de acasă" este subliniată de folclorul românesc. Educaţia este mai lesne de făcut în perioada formării tânărului, devenind mai dificilă pe măsura înaintării în vârstă şi a dobândirii anumitor obişnuinţe rele.

Pomul să-ndreptează de mic, nu de mare (6280).
Copilul ca copacul,
când de mic se strâmbă,/ anevoie se mai îndreptă (2544)
Pomul lesne se-ndreptează
De mic pân-să încovoiază.[20]

În privinţa mijloacelor folosite pentru educaţie au rămas clasice maximele regelui lui Israel: *"Nu cruţa pe feciorul tău de pedeapsă; chiar dacă îl loveşti cu varga nu moare. Tu îl baţi cu toiagul, dar scapi sufletul lui din împărăţia morţii"* (32, 13-14). *"Cine cruţă toiagul său îşi urăşte copilul, iar cel care îl iubeşte îl ceartă la vreme"* (13, 24).

Poporul nostru a cuprins în formulările sale paremiologice eleme pedagogice asemănătoare:

Cine nu se îndură de vargă, pierde copilul (2064)
Copilul nepedepsit ajunge neprocopsit (2545)
Cui i-e milă de copil, nu iubeşte pe copil (5180)
Nevoia învaţă pe om şi nuiaua pe copil (2624)
Unde dă mama, carnea creşte. (7552)

În procesul educativ cuvântul trebuie să predomine căci

Omul nu se bate cu băţul ci cu cuvântul (5806).

Îndemnurile către fii de a-şi asculta părinţii sunt prezente în cartea biblică dar şi în proverbele româneşti. Întâlnim chiar formulări identice:

"Adu-ţi aminte de mama ta şi de tatăl tău, când şezi în mijlocul celor mari (4, 20-22 şi proverbul 393).

---

[20] **Ghicitori şi proverbe**, vol I, p. 119.

"*Ascultă învățătura tatălui tău şi nu uita povețele maicii tale*" (1, 9 şi 1015).

Un fiu călăuzit în inima lui de temerea de Dumnezeu şi de ascultarea față de părinți este ținta educației. Principiile pedagogice respectă procedeul contrastelor, prezent în tot cuprinsul **Proverbelor** pentru a accentua superioritatea virtuții: *"Fiul înțelept veseleşte pe tatăl său iar cel nebun este supărarea maicii lui"* (10, 1); *"Cel ce se poartă rău cu tatăl său şi alungă (din casă) pe mama sa este fiu aducător de ocară şi de ruşine"* (19, 26). Viața fericită a oamenilor nu se poate întemeia decât pe bună-înțelegere şi pace. Morala biblică prețuieşte în mod deosebit **pacea**, chezăşie a armoniei sociale. Seminificativ este faptul că salutul zilnic în Israel cuprindea o dorire de pace *"Pace ție"*, *"Mergi în pace"*.

Calea spre pace şi buna-înțelegere între oameni este văzută de autor în practicarea virtuții. Omul drept, înfăptuitor al poruncilor divine crează prin viața lui o atmosferă de linişte, pace şi prietenie între oameni. Mulțumirea lui e pacea cu Dumnezeu şi cu oamenii, fapt care contribuie la progresul şi la sănătatea societății. **Proverbele** socotesc mai valoroasă o viață modestă, cu mângâiere şi linişte sufletească, decât un belşug material trăit în nepricepere şi vrajbă (17, 1). *"Mai puțin întru frica lui Dumnezeu, decât vistierie (mare) şi tulburare destulă. Mai mult fac verdețurile şi alături dragoste, decât un bou îngrăşat şi alături ură"* (15, 15-17). **Ura**, **cearta**, **neînțelegerea** sunt păcate ce distrug pacea societății, având şi consecințe externe, regretabile pentru popoare: războaiele. "Omenirea este o mare familie formată din popoare egale şi libere, unite între ele printr-un țel comun: emanciparea spirituală şi materială tot mai sporită. După cum unui om nu-i este îngăduit să desconsidere sau să-şi aservească pe aproapele său, tot aşa un popor nu poate desconsidera sau reduce la starea de înrobire alt popor. Fiecare om şi fiecare popor are dreptul să se simtă liber şi să trăiască liber. Dreptatea şi egalitatea sunt cerute nu numai în raporturile dintre oameni ca indivizi, ci şi în viața internațională... Unitatea deplină a oamenilor este roada păcii"[21].

Atitudinea pacifistă ce străbate din cărțile lui Solomon o întâlnim şi la poporul nostru, care a îndurat cu seninătatea creştină vicisitudinile istoriei dar mai presus de toate a iubit pacea:

Pacea, muma bunătăților,
Pacea, râvna celor înțelepți şi vrajba celor nebuni.
Pacea să fie gândul tău, pacea cuvântul tău, pacea cinstea cea mai mare.

---

[21] Pr. prof. Dumitru Abrudan, "**Aspecte ale antropologiei Vechiului Testament**", S.T. 3-4/1978, p. 266.

Cel ce împacă pe altul pacea de el se ţine.
Orice dai pentru o împăciuire nu constituie o pierdere.
Dreptatea cu pacea când se îmbrăţişează, fericirea ne înconjoară[22].
În pace îmbelşugare/ În război dărăpănare[23]

8. În loc de concluzie

Cărţile didactico-poetice ale Vechiului Testament conţin sfaturi şi îndrumări moral-religioase exprimate sub forma esenţializată a proverbelor sau pildelor. Prin intermediul învăţăturii creştine ele au ajuns în cultura popoarelor europene, constituind astfel un fond inepuizabil de trăire a vieţii cotidiene, cu entuziasmul, platitudinile şi sinuozităţile ei, în lumina cuvântului revelat.

Cultura populară a promovat valorile morale prin veşmântul simplu, croit cu simplitate dar cu multă inteligenţă şi fantezie, al proverbelor. "Atât proverbele antichităţii, cât şi cele din Evul mediu în epoca modernă au o valoare etico-educativă, căreia îi este subordonată valoarea poetică. «Ele au dăinuit peste milenii, cu o putere de vehiculare pe care nu o are nici una din speciile folclorului. O seamă de proverbe citate în Biblie se întâlnesc şi în repertoriul nostru...». Bogăţia lor de conţinut este o bogăţie de sensuri care merge până la a cuprinde perspectiva filosofică a unor probleme fundamentale ale vieţii, năzuind cunoaşterea esenţelor..."[24].

Fondul paremiologic de inspiraţie biblică din cultura populară românească este o mărturie a trăsăturilor fundamentale ale spiritualităţii naţionale, autentic creştină în straturile ei de profunzime.

---

[22] **Proverbe şi cugetări despre omenie**, p. 164.

[23] Iuliu A. Zanne, "**Proverbele românilor**", vol. III, Bucureşti 1895, p. 441, la Dumitru Găină, **art. cit.**, p. 62.

[24] Alexandru Tănase, **op. cit.**, p. 74.

TERMINOLOGIA MUZICII PSALTICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Prof. drd. *Mariana Flaişer*

În istoria artei muzicale din secolul al XIX-lea, în cultura românească sunt folosite alternativ pentru muzică religioasă din acest timp sintagmele **muzică bisericească, muzică psaltică, muzică bizantină**. Aceşti termeni au circulat - şi circulă - simultan în studiile muzicologilor români, fiind consideraţi sinonimi. Denumirea de **muzică bizantină** este de dată recentă (secolul al XIX-lea), având corespondenţi în perioada anterioară termenii **psaltichie, muzică eclesiastică** şi "**musichie**"[1].

Circulaţia în paralel a mai multor sintagme denumind acelaşi fenomen muzical necesită câteva precizări din punctul de vedere al istoriei muzicii şi al accepţiei lingvistice. Termenul de **muzică religioasă** este general, prin acesta putându-se defini orice gen de muzică de cult (gregoriană sau bizantină, extrem orientală etc). Unii muzicologi consideră justificată întrebuinţarea termenului de **muzică bizantină**, care acoperă o realitate largă (religioasă, muzical-culturală), doar pentru muzica religioasă din timpul Imperiului Bizantin. În cultura românească se înregistrează, începând cu Filothei sin Agăi Jipei (1713), termenul de "**psaltichie rumânească**", adică "muzică religioasă" românească deoarece muzica religioasă de mult nu mai era bizantină, dată fiind desfiinţarea Imperiului"[2]. Existând aşadar, o pluralitate de sintagme care denumesc aceeaşi realitate muzicală a secolului al XIX-lea şi luând în considerare date istorico-culturale, opinăm că termenii **muzică psaltică sau muzică de factură (tradiţie) bizantină** sunt cei mai adecvaţi. În ceea ce priveşte conţinutul semantic al termenului de **muzică psaltică**, acesta cumulează trei aspecte distincte: **textul**

---

[1] Titus Cerne - în **Dicţionarul de muzică**, Stabilimentul grafic "Miron Costin", Iaşi, 1898, vol. II, s.v., afirmă că "muzica bizantină este cunoscută şi sub numele de musichie".

[2] O.L. Cosma - **Hronicul muzicii româneşti**, Editura muzicală, Bucureşti, 1973, vol.I, p. 257.

cântărilor, **melosul** ca atare, notat într-un cod specific şi **teoretizările**, numite **propedii** sau **papadichii**. Fiind de părere că manuscrisele şi tipăriturile din domeniul muzicii psaltice din secolul trecut - şi în special propediile - reprezintă o sursă importantă nu numai pentru studiul istoriei fenomenului muzical, ci şi din punctul de vedere al formării şi modernizării terminologiei muzicale, am considerat necesară abordarea scrierilor muzicale din această perspectivă. Cercetarea noastră are în atenție doar aspectul teoretic al muzicii psaltice - **propediile** - din care am excerptat termenii muzicali specifici domeniului. Termenii muzicii psaltice sunt prezentați uneori izolat iar alteori în context, pentru a facilita decodarea sensului unor sintagme muzicale arhaice ("**vreme zăbavnică**" 16 T/D. Suc.), "**apăsare mică**" (26 T/D. Suc.), "**aşăzământ**" (15 T/Mac.), dar, mai ales, pentru a scoate în evidență străduniile teoreticienilor secolului al XIX-lea de a forma terminologia muzicii psaltice româneşti. Admițând că problema terminologiilor este "o problemă fundamentală care se pune în fiecare epocă în măsura în care o ştiință atinge un nivel cu adevărat epistemiologic"[3] (nivel pe care ştiința muzicii româneşti de factură bizantină l-a realizat în secolul al XIX-lea), credem că analiza structurii acestui tip de "vocabular special", care se constituie ca un domeniu particular în cadrul capitolului terminologiilor din diferite ştiințe (filosofie, medicină, lingvistică etc.) nu este numai utilă, dar şi necesară. Criteriile formale de structurare a terminologiilor în general şi a terminologiei muzicii psaltice în cazul de față privesc, atât sursele de împrumut pentru diferiți termeni-modele de inovație lexicală - cât şi cele de valorificare a elementelor lexicale din limba comună. Luând în considerare precizările de mai sus, mulțimea termenilor muzicali din propediile secolului trecut permite o grupare după criterii extralingvistice (**criteriul tematic**) şi lingvistice (**criteriul formei**, al **etimologiei** etc.) după cum urmează:

A. După **criteriul tematic**, materialul lexical din propedii se poate ordona pe categorii de termeni care denumesc diferite elemente ale muzicii psaltice:

1 - Termeni pentru semnele muzicii psaltice
2 - Termeni referitori la modulație şi alterație
3 - Termeni privind genurile muzicii psaltice, după tempo sau tact
4 - Termeni referitori la cele opt glasuri
5 - Alți termeni ai muzicii psaltice (care indică scara, cheia, portativul etc).

---

[3] **Dictionnaire de la linguistique**, Presses Universitaires de France, Paris, 1974, p. XI.

A.1. **Termeni pentru semnele muzicii psaltice**

Semnele reprezintă aspectul grafic al sunetelor muzicale şi sunt aproximativ aceleaşi cu cele utilizate într-o perioadă anterioară secolului al XIX-lea, perioada notaţiei cucuzeliene. Termenii generici folosiţi în teoretizările muzicii psaltice româneşti (pentru ceea ce astăzi numim note şi semne muzicale) sunt "**semne**", "**haractiruri**", "**caracteruri**": "haractiruri cu care se scriu feliurimea bunei viersuiri" (3 T/Mac.), "**Caracteruri** sau **semne** cu care se scrie melodia" (7 BT Pann), "sunetele se reprezintă prin **semne** precise numite **charactere glăsuitoare**" (3 Man. G.I.). Prin aceste semne grupate în "*suitoare*": **oligon**, **petasti**, **două chendime**, **chendimă**, **ipsili**, "*coborâtoare*": **apostrof**, **iporoi**, **elafron**, **hamili**, **isonul** (despre care Macarie scrie că "nici suire are nici pogorâre" (4 T/Mac.) şi "*timporale*": **clasma**, **apli**, **gorgonul**, **argonul** se "săvârşesc cătăţimea şi cualitatea în muzică" (75 BT Pann). Uneori aceşti termeni apar însoţiţi de traducerea în limba română, alteori se dau explicaţii referitoare la "lucrarea" lor, rolul pe care îl au în indicarea distanţei dintre sunete, expresie, ornament, alteraţie: **ipsili (ascuţit)** (1 O.D.), **petasti adică zburător** (19 BT/Pann), **chentima (împunsătură)** (1 O.D.), **chendime gorgonate** (180 BT Pann), "**oligon** cu pogorâtoriu haractir înainte... **aduce glasul în săltare**" (11 T/Mac.), "**apostrofos**" (3T/Mac.), "**epistrof** de la verbul grecesc întorc (strefo)" (26 BT/Pann), **gorgon** (grabnic) (2 O.D.), "**digorgon, adică gorgon îndoit**" (44 BT Pann), **trigorgon**, **pentagorgon** (45 BT Pann). Alte semne, numite ornamentale, sunt **varia**, **omalon**, **antichenoma**, **psifiston**, **eteron**, **stavros**, **endofon** şi erau considerate la începutul secolului al XIX-lea "**semnile ceale fără vremi**" (11 T/Mac.), "**endofon aduce prin nas glasul**" (12 T/Mac.), "**varia, adică grea**" (35 BT Pann), "**omalon pricinuieşte oareşcare val tonului în grumaz**" (15 T/Ser.), "**omalon (neted) produce glasul alunecător şi neted**" (56 BT Pann), "**andichenoma (condra-deşărtare) ca când ar deşărta sau răsturna glasul**" (58 BT Pann) etc.

A. 2. **Termeni referitori la modulaţie ("ftorale") şi alteraţie ("dies şi ifes")**

"Ftoralele (stricările)" sunt semne de modulaţie sau alterare a scărilor muzicale. În scrierile lui Anton Pann, pentru ftorale găsim următoarea definiţie: "**Ftoralele se întrebuinţează în muzică... pentru felurita încolorare şi podoabă a melodiei**" (33 BT Pann). Apar numeroase alte notaţii în scrierile muzicale psaltice cu privire la ftorale: "**scară ftorească**" (34 G.M. Pann), "**ftoraua arată scara neamului sau alcătuirii**" (22 T/Mac.), **thorale**... **spre a broda melodia** (9 Man. G.I.), "În locul

termenului turcu (?) **ftora** se adoptă pe celu din musica europiana **chee**" (6 O.D.) etc.

În muzica psaltică există pentru alteraţie două semne **diezul** şi **ifesul** care corespund în muzica occidentală cu notaţie liniară diezului şi bemolului: "**cu diesis glasul pătimeşte luându-se cu înjumătăţire**" (13 T/Mac.), "**diesis este lăcomie a tonului**" (23 T/D. Suc; 13 T Mac; 18 T/Suc), **diez este creşterea distanţei tonice**" (76 BT/Pann), "**ifes este micşorarea distanţei tonice**" (76 BT Pann), "**alteraţie** numim ridicarea sau pogorârea unui ton prin **dies** şi **ifes**" (7 O.D.), "**bemolul (ifes)**" (7 O.D.). La Macarie întâlnim şi termenii "**gennichi diesis**" (17 T/Mac.) şi "**gennichi ifesis**" (14 T/Mac.) etc.

A.3. Termeni privind genurile muzicii psaltice după tempo sau tact

"Cântările bisericeşti" sau "viersuirile" erau clasificate de psalţii români ai secolului trecut astfel: "cântarea bisericească este **cântare stihirarică** sau **singur glasnică**" (17 G.M. Pann), cântare irmologică sau grabnică (17 G.M. Pann), **cântare citanică** sau **alergătoare** (17 G.M. Pann) şi **melodie papadică (strămoşească)** (41,42 G.M. Pann). În **Teoreticonul** lui Macarie pentru termenul "**cântare**" se utilizează "**viersuire**"; "**viersuiri stihirariceşti**" (15 T/Mac.), "**viersuiri irmologhiceşti**" (15 T/Mac.), **glasul al patrulea papadicesc**" (18 T/Mac.), iar în propediile de la sfârşitul secolului al XIX-lea se întâlnesc alături de termenii deja cunoscuţi şi sinonime de tipul: "**timp alergător** (recitativ)" (6 Man. G.I.), **mişcare tropărească (allegro), mişcare stihirarică sau andante** (9 O.D.) etc.

A.4. Termeni referitori la cele opt glasuri

Accepţia cea mai frecventă a termenului **glas** în vocabularul psalticii româneşti este aceea de formulă melodică dependentă de o anumită scară. În textele propediilor secolului al XIX-lea, termenul de glas este folosit şi cu sensul de **voce**, iar la Macarie, după cum semnalează Titus Maiorescu "glas are şi sens de **interval** aşa cum l-am întâlnit la Filothei şi la toţi psalţii secolului al XVIII-lea"[4]. Glasurile (ehurile) sunt conform noului sistem al muzicii psaltice (după reforma hrisantică) **diatonice, cromatice** şi **enarmonice**. "**Opt glasuri** nu să unesc nici în fiinţă, nici în alcătuire ci în

---

[4] Titus Moisescu - **Theoreticon** sau privire cuprinzătoare asupra meşteşugului musichiei bisericeşti. Editura Academiei, Bucureşti, 1976, p. 21.

trei neamuri" (14 T/Mac.), **"glasurile bisericeşti... patru stăpânitoare, trei culcătoare** sau **alăturate** şi unul **greu**(14 T/Mac.), **"scara hromaticească"** (20 T/Mac.), **"scara diatonicească stăpânitoare"** (19 T/Mac.), "scara ftorească **a diatonicului neam"** (34 G.M. Pann), **"glasul întâiu... plaghios tu protu**, adecă **culcătoriu sau alăturaşul glasului întâiu"** (19 T/Mac.), **"neamurile ehurilor"** (85 BT Pann), **"ehuri principale şi derivate"** (6 Man. G.I.), **"ehuri comune"**, cele ce se zic **"legitime"** (91 BT Pann) **ehul întâiu** i să zice **tetrafon"** (96 BT Pann), **"ehul al treilea...** se numea **frigic"** (109 BT Pann), **"protovaris** adică **întâiul greu"** (95 BT Pann), **"viersuiri diatonicești** adică **aşăzate"** (19 T/Ser.), **"viersuiri hromaticeşti** adică **prefăcute** şi **armonicești"** (19 T/Ser.), **"melodii cromatice, melodii diatonice"** (7 O.D.). Legată de gruparea celor opt ehuri este şi problema sistemului muzical (sistemul difoniei, trifoniei etc). Pentru aceste noţiuni în propediile cercetate întâlnim termeni ca: **"Tetrafon sau patru glasnic"** (84 BT Pann), **"în patru strunite** adică să zice şi **trifonii"** (14 T/Mac.), **"difonii** adică **în două viersuiri"** (23 T/Ser.), **"trifonie ... aşăzământ care cuprinde trei trepte încheete în patru viersuiri"** (20 T/Ser.), **difonie** (duet) (74 BT Pann), **"difonul două tonul"** (35 BT Pann), **"întri-coardă** care se zice şi **difonie"** (85 BT Pann), **"cincicord** care se zice şi **tetrafon** (35 G.M. Pann) etc.

A.5. Alţi termeni ai muzicii psaltice (care indică scara, cheia, portativul etc.)

Unii termeni specifici muzicii psaltice din secolul al XIX-lea şi de mai târziu, ca de exemplu **"scară"** (92 BT Pann), **"cheie"** (142 BT Pann), **"mărturie"** (23 T/D. Suc.) etc. se află în raport cu limba comună într-o relaţie de interdependenţă, "rezultatul fiind cristalizarea multor omonimii şi a unor polisemii în cadrul cărora se manifestă mai multe semnificaţii"[5]. Majoritatea acestor termeni apar în structuri perifrastice, care prin determinări aduc un plus de informaţie specifică domeniului **"scară diatonică"** (9 BT Pann), sau le deducem sensul din context: **"mărturiile** se pun În **muzică la repaosele şi contenirile sau sfârşiturile părticelelor de melodie"** (36 G.M. Pann), **"mărturiile mărturisesc drumul sau viersuirea"** (49 T/D. Suc.), **"deluarea** sau **cheia"** (142 BT Pann), "bazul tuturor lucrurilor se numeşte **deluător** iar la europeni se zice **chiave** sau **chee** şi se împarte în trei, în **bariton,** în **ascuţit** şi **mijlociu"** (15 BT Pann). Accepţia actuală a termenului **diapazon** este aceea consemnată de

---

[5] Paul Miclău - **Dimensiunea semantică a limbajelor specializate** în volumul **"Semantică şi semiotică"**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1991, p. 74.

dicţionarele mai vechi sau moderne, şi anume, "mic instrument determinând sunetul după care se acordează toate celelalte instrumente muzicale"[6]. În propediile secolului trecut termenul are sensul de octavă: "**octavă care se zice şi diapason**" (85 BT Pann), "**aşăzare întru toate sau diapason**" (14 T/Mac.), "**sistema diapasonului**" (2 T/Ser.). Pentru instrumentul numit diapazon, la Anton Pann întâlnim "**glasometru**" (cleştişor de oţel pe care îl ţii de coadă, îl loveşti de masă sau de altceva şi îl duci la ureche... scoate un glas subţire care arată pe **pa de sus**" (211 BT Pann). Alţi termeni din textele de teorie a muzicii psaltice se referă la **sunet**, **timp**, **ton**, **tact**, **ritm**, **pauză**, **cadenţă**, **paralaghie** (solfegiere), **denumiri pentru cântările psaltice**, **armonie** etc. "**Sunete**, **ritmuri** şi **ziceri** intră în alcătuirea **melodiei desăvârşite**" (4 BT Pann), "**neamuri de sunete**" (2 BT Pann), "**sunete simfone**" (40 G.M. Pann), "**mecanismul emiterii sunetului**" (3 Man. G.I.). Timpul muzicii este strâns legat de ritm, durată, pauze. În **Teoriticonul** lui Macarie pentru timp muzical este folosit termenul "**vreme**" ("hronul l-am numit vreme" în prefaţa la **Op. cit.**, T. Mac.), "**vreme grabnică**", **vreme zăbavnică** (1 T/Mac.), **zăbava vremii** (19 T/D. Suc.), "**timpul în muzică decide despre durata sunetelor** (5 Man.G.I.). "**Ritm** sau **număru** este **cătăţimea distanţei sunetului** (68 BT Pann), **ritm simplu** şi **îndoit** (159 BT Pann), "**ritmofacere (numerofacere)**" (4 BT Pann), "**Tonul** vine de la zicerea elineascâ **tino (tanio) adică a întinde, a înstruna**" (9 BT Pann), "**ton mare**" (14 T/Mac.), "**pătrare de ton**" (14 T/Mac.), "**tonuri sau apăsări**" (14 T/Mac.), "**treaptă de ton** sau **apăsare mică**" (20 T/Ser.), "**Stihiile tonurilor**" (17 T/Mac.), "**tonuri josite**" (157 BT Pann), **tonisire** (5 T/D. Suc.), **tonare** (22 BT Pann), **tonaraţie** (30 BT Pann), "se află **tonizate**" (XXI BT Pann), "**tonicească depărtare**" (15 T/Mac.), "**jumătate de ton**" **(demiton)**, (125 BT Pann), "**semiton**" (7 O.D.), "**ton accentuat**" (1 O.D.). Pentru pauze se folosesc termeni ca "**răpaose**" sau "**tăceri**": "**Tăcerea este de a trece timpul nesunat sau neglăsuit**" (154 BT Pann), "**răpaose** şi **respiraţiuni**" (7 O.D.), "**răpaose** şi **răsuflări**" (147 BT Pann). Despre tact, intervale, sunete joase şi înalte, solfegiere apar diferite notaţii "**să se bată tactu** precum: **largo (pe larg)**, **adagio (încet)**, **andante (rar)**, **allegro (iute sau alergător)**" (17 G.M. Pann), "**distanţa de la un ton la altul se numeşte interval**" (1 O.D.), "**distanţa** sau **depărtare**" (14 T/Mac.), "**ascuţitul** sau **tenorul**" (75 BT Pann), **ascuţime şi greuime**" (9 BT Pann), "**suire să zice ascuţime**", "**pogorâre** şi **îngreure**" (17 T/Ser.), "**gravitate (grosime)**; (1 O.D.), "**deasă şi alergătoare suire** şi **pogorâre**" (2 T//Ser.), "**paralaghie**" (Dic. C. II, 279), "**să se paralaghisească**" (16 T/Mac.), "**intonaţie** sau **paralaghie**" (3 O.D.), "**solfierea (paralaghia)** este de două feluri: **conţinută sau treptată**

---

[6] Titus Cerne - **op. cit.**, s.v.

şi **sărită**" (35 BT Pann). Consideraţi sinonimi termenii **a glăsui, a viersui, a cânta; glas, eh, viersuire, melos, muzică, cântare** şi diferite derivate ale acestora au o frecvenţă deosebită în textele propediilor cercetate: "**să glăsuiască**" (16 T/Mac.), "**să conglăsuiască**" (3-4 BT Pann), "**metroglăsuire**" (20 BT Pann), "**proglăsuirile ehurilor**" (92 BT Pann), "**bun viersuitoriu**" (25 T/Mac.), "**cânturile prosomiilor**" **(tropare)**, (6 Man. G.I.), "**ieropsalţi (cântătorii de cele sfinte)**" (156 BT Pann), "**melos**" (2 T/Mac.), "**melofacere**" (148 BT Pann), "**melodofacere**" (103 BT Pann), "**frasă musicală**" (8 O.D.), "**semne musicale**" (4 Man.G.I.), "**meşteşugul musichiei**" (15 T/Mac.), "**musico-instrumente**" (XXVII BT Pann) etc.

B. - **Termeni sintetici şi termeni perifrastici**

O altă grupare a materialului lexical din propediile muzicii psaltice se poate face din punctul de vedere al formei. Luând în considerare acest criteriu distingem două tipuri de termeni: **termeni sintetici**, adică unităţi lexicale reprezentând un singur cuvânt ("**ftorale**" (75 BT Pann), **ehu** (34 BT Pann), "**viersuire**" (15 T/Mac.)) şi **termeni perifrastici**, în a căror structură intră două sau mai multe elemente lexicale ("**scară armonicească**" (19-20 T/Mac.), "**mărturiile hromaticeşti**" (24 T/Mac.), "**neam diatonic**" (135 BT Pann).

B. 1. **Termenii sintetici**

Termenii sintetici sunt unităţi lexicale reprezentând un singur cuvânt, "adică segmentul fonetic, în regulă generală accentuat, izolabil prin pauze în limbajul natural, care transmite o informaţie semantică, gramaticală şi/sau stilistică"[7].

În această categorie a termenilor sintetici se face menţiunea că sunt acceptaţi "în mod teoretic şi formaţii lexicale la origine compuse (bunăvoinţă) sau forme flexionare analitice ale verbului sau substantivului (să fi plecat, lui tata)"[8]. Tot astfel, prin unele împrumuturi neologice, au pătruns în limba română cuvinte "compuse" în limba sursă (**simfonie, papadichie**) care sunt percepute ca unităţi lexicale sintetice. Realitatea lingvistică pune în opoziţie **unitatea lexicală sintetică cu unitatea lexicală**

---

[7] C. Dimitriu - **Gramatica limbii române explicată**, Editura Virginia, Iaşi, 1994, p. 49 (G.L.R. Ex.).

[8] C. Dimitriu - **op. cit.**, p. 49.

perifrastică (care poate avea structură formală diversă şi diferite grade de stabilitate sau expresivitate). Luând în considerare varietatea şi complexitatea structurală a unităţilor lexicale perifrastice, acestea vor fi analizate într-o următoare secţiune a lucrării noastre, prezentând aici doar termenii sintetici. În inventarul termenilor sintetici din vocabularul muzicii psaltice includem lexeme de tipul : "**apăsări**" (3 T/D. Suc.), **aşăzământ** (17 T/D. Suc.), **apli** (17 T/D. Suc.), "**accentuaţie**" (2 O.D.), **andante** (6 O.D.), **allegro** (6 O.D.), **argon (dzăbavnic)** (O.D.), **agem** (68 O.D.), **ananes** (15 T/Mac.), **aanes** (15 T/Mac.), **leghetos** (15 T/Mac.), **alteraţie** (7 O.D.), **anastasimatar** (XXIX BT Pann), **auditori** (5 BT Pann), **accent** (XIV BT Pann), **apostrofos** (12 T/Mac.), **axion** (Dic. C.I, s.v.), **bemolul (ifes)** (17 O.D.). **bariton** (15 BT Pann), **clasma** (176 BT Pann), **cadenţe(le)** (131 BT Pann), **chendima (împunsătură)** (21 BT Pann) (3 T/Mac.) **cătăţime(a)** (35 BT Pann), **cualitatea** (39 BT Pann), **cratimi (ţineri)** (44 BT Pann), **cvartă, cvintă** (74 BT Pann), **canoane** (4 BT Pann), **charactere** (3 Man. G.I.), **caracteruri** (7 BT Pann), **diesis** (23 T/D. Suc., 13 T/Mac.), **durată** (7 O.D.), **deglăsuire(a)** (92 BT Pann), **diapason** (74 BT Pann, 26 T/Mac.), "**eteron (altul)**" (2 O.D.), "**epistrof (întorcător)**" (1 O.D.), "**elafron (uşure)**" (1 O.D.), "**endofon**" (10-11 T/Mac.), **ehu** (134 BT Pann), "**eofoni(a)**" (70 BT Pann), "**ftorale**" (23 T/D. Suc.), "**ftorale sau stricări**" (75 BT Pann), "**gorgon (grabnic)**" (2 O.D.), **gorgoanele** (8 T/Mac.), **glas(ul)** (61 BT Pann, 26 O.D.), (22 T/Mac.), **greuime** (148 BT Pann), **glăsuire** (18 T/Mac.), **haractiruri** (1 T/D. Suc.), (4-5 T/Mac.), **heruvice(le)** (42 G.M. Pann), **hamili (josu)** (30 BT Pann), **ifes (ifesis) = pogorâre** (178 Dic. C. II), **ipostasuri** (23 T/D. Suc.), **ipostase** adică **subjete** (70 BT Pann), "**ison (potrivit)**" (1 O.D.), **itonaţie** (3 O.D.), **interval** (1 O.D.) **ifos** (89 BT Pann), "**iporoi (curgător)**" (27 BT Pann), "**irmoase(le)**" (221 BT Pann), **irmologhion** (21 T/Mac.), **înjumătăţare** (13 T/Mac.), "**josime**" (a sunetelor, n.n.) (157 BT Pann), **qvintă** (17 O.D.), **largo (pe larg)** (17 G.M. Pann), **leghitos** (102 BT Pann), **laturaş (derivat)** (297 Dic. C II), **lăturaş(ul)** (44 G.M. Pann), **liturghie** (310 Dic. C. II), **laude** (216 BT Pann), **mărturie** (semn muzical pentru cheie sau scară n.n.), (23 T/D.Suc., 24 T/Mac.), **melodi(a)** (42 G.M. Pann), **musică** (6 O.D.), **muştar** (ftora cromatică, n.n.), (6 O.D.), **muştaar** (23 T/Mac.), **melopiia** (XXXIX BT Pann), **măsură** (69 BT Pann), **melos** (2 T/Mac.), **meluri(le)** (156 BT Pann), **neam(uri)** (156 BT Pann), **neam(uri)** (de ehuri n.n.), (85 BT Pann), **note** (2 O.D.), "**oligon (puţin)**" (1 O.D.), **octav(ul)** (97 BT Pann), **octavă** (85 BT Pann), **organ** (cu sens de voce, n.n.) (82 BT Pann), **omalon (netedu)** (2 O.D.), **pogorâre** (1, T/D. Suc), **psaltichie** (23 T/D. Suc), **paralaghie** (7 T/D. Suc.) (7 T/Mac.), "**psifiston (accentu)**" (2 O.D.), **petasti (zburător)** (1 O.D.), **podobii(le)** (82 BT Pann), **prosomii** (V BT Pann), **respiraţiuni** (7 O.D.), **răsuflare** (54 BT Pann), **ritmi** (6 G.M., Pann), **registru** sau **provar** (12 BT

Pann), **sunete** (92 BT Pann), **simfonii** (73 BT Pann), **scară** (92 BT Pann), (19 T/Mac.), "**stihii(le)** tonurilor" (17 T/Mac.), "accent glas **stihirariceşte**" (a stihirarisi n.n.) (19 T/Mac.), "**solfiere** sau **paralaghie**" (35 BT Pann), **stricări** (23 T/Suc.), **slave(loru)** (6 O.D.), **semne** (semne consonate) (54 BT Pann), **ton(uri)** (4 T/D. Suc.), **tăcere** (17 T/D. Suc.), **treaptă** (26 T/D. Suc.), (14 T/Mac.), **tactu** (6 O.D.), **terţă** (26 O.D.), (54 BT Pann), **timpi** (1 BT Pann), **tropar** (94 BT Pann), **tonare** (22 BT Pann), **tonaraţie** (30 BT Pann), **tenor(ul)** (75 BT Pann), **viersuire** (23 T/D. Suc.), (13 T/Mac.), **vreme** (8 T/Mac.), (16 T/D. Suc.), **varia** (2 O.D.), (54 BT Pann), **variaţiile sau podobiile** (82 BT Pann), "**varia adică greu**" (21 T/Mac.), **zăbavă** (8 T/Mac.), **ziceri** (XXVI BT Pann) etc. Prin definiţie **(V. Supra)** elementul lexical sintetic, reprezentând un singur cuvânt, transmite o informaţie semantică, gramaticală sau stilistică. Sub aspect **semantic** unii termeni întâlniţi în propedii de tipul **heruvice** (42 G.M. Pann), **irmoase** (221 BT Pann), **psaltichie** (26 T/Mac.), **paralaghie** (7 T/D. Suc.) etc., datorită circulaţiei lor restrânse sunt decodaţi de un număr redus de vorbitori de limbă română. Aparţinând metalimbajului, aceşti termeni au un înalt grad de specificitate şi chiar în afara contextului "încărcătura" lor semantică rămâne deplină şi descifrabilă unui cunoscător al muzicii psaltice. Alţi termeni, precum **cvintă** (74 BT Pann), **cvartă** (74 BT Pann), **octavă** (85 BT Pann), **sunete** (92 BT Pann), **cualitate** (39 BT Pann), **respiraţiuni** (7 O.D.), **ipostase** (70 BT Pann), **greuime** (148 BT Pann), se află în zone de interferenţă între diferite tipuri de terminologii şi limbajul natural, iar pentru a fi terminologizaţi şi decodaţi corect, ca aparţinând domeniului muzicii psaltice, este necesară contextualizarea lor. Priviţi în ansamblu, aceşti termeni au grad redus de specificitate în raport cu terminologia muzicii psaltice, putându-se întâlni atât în "limbajul muzicii europene" cât şi în terminologia ştiinţifică a secolului al XIX-lea pentru diferite domenii (fizică, medicină, filozofie etc.)[9].

O altă categorie de lexeme, de tipul **vreme** (8 T/Mac.), **mărturie** (23 T/Suc.), **aşezare** (14 T/Mac.), **apăsare** (3 T/D. Suc.), **scară** (92 BT Pann), **stihii** (17 T/Mac.) etc., conţine termeni care aparţin limbajului natural. terminologizarea acestora făcându-se doar la context şi prin determinări: **scară diatonică** (9 BT Pann), **stihiile tonurilor** (17 T/Mac.) etc.

După gradul de specificitate termenii sintetici din propedii pot fi clasificaţi în:

a) **termeni specifici, tipici** domeniului muzicii psaltice (**paralaghie, psaltichie, heruvice** etc.)

---

[9] Vezi N.A. Ursu - **Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti**, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1962.

b) **termeni ştiinţifici generali**, împrumutaţi sau comuni cu cei din alte terminologii (**sunet, respiraţiuni, cvintă** etc.)

c) **termeni nespecifici,** care aparţin limbajului natural (**scară, apăsare, aşezare** etc.)

În legătură cu informaţia semantică pe care o poate transmite un termen, aceasta trebuie discutată în funcţie de diferiţi factori, dintre care **contextul** şi **timpul** au un rol hotărâtor. În diacronie, termenul stihie, din **Teoreticonul** lui Macarie, comportă diferite interpretări. Teoria muzicii psaltice admite că notele muzicale (**neume**) au o "**somata**" şi o "**pnevmata**". Aceşti doi termeni sunt "traduşi" în propediile secolului trecut în mod diferit. Într-un manuscris aflat la Biblioteca "M. Eminescu" din Iaşi, cuprinzând o propedie din secolul al XIX-lea, întâlnim termenii "**trupuri** suitoare" sau "pogorâtoare" şi "**duhuri** suitoare" sau "pogorâtoare"[10]. Anton Pann vorbeşte de "lovirea aerului care este **trupul** pătimitor sau **patima** acestui trup... pe care unii au numit-o ehu, eho, ecu" (81 BT Pann). Într-o sferă tematică apropiată, în traducerea "**Arta reprezentării dramatice dezvoltată ştiinţific şi legătura ei organică**" de Enric Theodor Rötscher, M. Eminescu găseşte teoria potrivit căreia "**corpul** sunetului este într-un adevărat înveliş al **sufletului**" şi se întreabă într-o notă marginală: "Va să zică sunetul are corp care poate fi urât sau frumos?"[11]. La Macarie, pentru "**pnevmata**" sau "**duhul**", "**patima**" sufletul sunetului apare termenul **stihie,** "**stihiile** tonurilor" (17 T/Mac.). Dacă luăm în considerare explicaţia pe care D. Cantemir o dă în "**Scara numerelor şi cuvintelor streine tâlcuitoare**"[12], "**stihie**" înseamnă "începătura lucrului de materie", deci materiile primordiale: **apă, aer, foc, pământ,** putem admite că Macarie a tradus termenul grecesc "**pnevmata**" prin **stihie** (suprapunând vechiul slav **stihija** grecescului "στοιχεια" (elemente) cu sensul de **aer,** element primordial, "**aer** lovit", "**patima** trupului sunetului", "**sufletul**", "**duhul**" acestuia.

În accepţia actuală a cuvântului **stihie,** explicat de dicţionare, în contexte în general neutre din punctul de vedere al expresivităţii, este sesizabilă totuşi o anumită valoare stilistică: "**stihie,** fenomen al naturii cu o forţă irezistibilă, distrugătoare, duh rău, himeră, nălucă" (DEX s.v.). Dimensiuni semantice diferite în diacronie au şi alţi termeni întâlniţi în propedii, cum sunt, de exemplu, **vreme** (8 T/Mac.), **neam** (34 G.M. Pann),

---

[10] Gabriela Ocneanu, **Propedia unui manuscris bizantin din Iaşi, Consideraţii preliminare**, în *Byzantion*, Revista de Arte bizantine, Academia de Arte "George Enescu", Iaşi, 1995, p. 62, (Ms. B.).

[11] M. Eminescu - **Opere**, Editura Minerva, Bucureşti, 1979, vol. V, p. 292.

[12] D. Cantemir - **Istoria ieroglifică**, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 21 (I. E.).

aşăzământ (1 T/D. Suc.), (calcuri după modelul grecesc), care la începutul secolului al XIX-lea în mai multe domenii ştiinţifice desemnau **timpul fizic**, **genul (clasa, specia)** şi **sistemul**[13].

B.1.1. Termenii sintetici dinaladrul teoriilor muzicii psaltice se prezintă **din punctul de vedere al provenienţei** drept o clasă neomogenă, în care se întâlnesc:

a) **termeni muzicali împrumutaţi din alte limbi**, şi

b) **termeni muzicali formaţi pe terenul limbii române.**

În cazul teoriei muzicii psaltice, într-o fază iniţială (secolele X-XVI), regulile muzicii de cult se transmiteau în general pe cale orală. Ulterior (în secolele XVI-XVIII), este atestată circulaţia unor manuscrise, mai ales în limba greacă[14], slavonă şi - începând cu **Psaltichia rumânească** a lui Filothei (1713) - şi în limba română. Aceste scrieri din domeniul muzicii psaltice sunt izvoare şi modele care au influenţat atât limba tipăriturilor unor traduceri româneşti, cât şi a lucrărilor originale apărute în secolul al XIX-lea. Denumirile semnelor cu care se scriau şi se scriu "cântările bisericeşti" au fost preluate de psalţii români din secolul trecut, dar şi de cei care i-au urmat până în actualitate, din limba greacă, bizantină sau neogreacă[15].

Termeni ca **omalon** (2 O.D.), **oligon** (87 BT Pann), **psifiston** (2 O.D.), **petasti** (1 O.D.), **varia** (21 T/Mac.), **apli** (17 T/Suc.), **argon** (2 O.D.), **apostrofos** (12 T/Mac.), **epistrof** (1 O.D.), **chendima** (21 BT Pann), **diesis** (23 T/D. Suc.), **ehu** (134 BT Pann), **ftora** (22-23 T/Mac.), **gorgon** (2 O.D.), **heruvice(le)** (42 G.M. Pann), **iporoi** (13 T/Mac.), **clasma** (2 O.D.), **elafron** (22-26 T/Mac.), **endofonon** (10-11 T/Mac.) etc. aparţin metalimbajului, având în plus caracteristicile unor "internaţionalisme", datorită utilizării lor în diferite limbi oriunde este prezentă influenţa religiei ortodoxe şi, implicit, există preocupări pentru teoria muzicii bizantine (psaltice). Traducerile acestor lexeme apar de cele mai multe ori în glose:

---

[13] Vezi N.A. Ursu - **op. cit.**

[14] Vezi G. Breazul, **Pagini din istoria muzicii româneşti**, Editura Muzicală, Bucureşti, 1979, p. 39-46.

[15] Existenţa unor lucrări de muzică bizantină pe teritoriul românesc încă din secolul al XI-lea (vezi Lecţionarul de la Iaşi) îndreptăţeşte ipoteza potrivit căreia în vocabularul psalticii româneşti se află şi cuvinte de origine bizantină. Epoca în care apar lucrările fundamentale în domeniul teoriei muzicii psaltice româneşti - secolele XVIII-XIX - justifică încadrarea termenilor muzicali de provenienţă "grecească" în grupa elementelor lexicale neogreceşti. De altfel, după cum afirmă G. Ivănescu cuvintele româneşti de origine bizantină sunt foarte greu de distins de cuvintele româneşti de origine neogreacă". (G. Ivănescu, **"Istoria limbii române"**, Iaşi, 1980, p. 424).

gorgon (grabnic) (2 O.D.), **epistrof (întorcător)** (2 O.D.), **chendimă (împunsătură)** (21 BT Pann), **psifiston (ton hotărât)** (60 BT Pann), **cratimi (ţineri)** (94 BT Pann), sau în formulări explicative de tipul "**ftorale adecă stricările glasurilor**" (13 T/Mac.), "**diesis iaste lăcomie a tonului**" (13 T/Mac.). Atât procedeul glosării,cât şi "perifrazele explicative", reprezintă la începutul secolului al XIX-lea modalităţi de formare a terminologiei româneşti în domeniul muzicii psaltice. În cadrul clasei de termeni de proveniență neogreacă, delimităm două categorii de lexeme: **grecisme** (elemente lexicale neadaptate fonetic şi neîncadrate morfologic) în sistemul limbii române: **apostrofos** (12 T/Mac.), (αποστροφος), **melos** (2 T/Mac.), (μελος), **eteron** (10-11 T/Mac.), (ετερον), **omalon** (10-11 T/Mac.), (ομαλος, -η, -ον), **ifesis** (13-14 T/Mac.), (υφεσις), **clasma** (O.D. 40 BT Pann), (κλασμα), **varis** (21 T/Mac.), (βαρυς), **diesis** (18 T/Mac.) ,(23 T/D. Suc.) (διεσις) etc. şi **nelogisme de proveniență neogreacă** care, în opoziție cu termenii de mai sus, întrunesc condițiile de a fi "adaptați la mediul" lingvistic românesc. Aspectul fonetic al unor neologisme greceşti este "românizat"[16], proces nu lipsit de ezitări, care a dus la apariția a numeroase variante de tipul: "**ehu, eco, eho**" (81 BT Pann), **echul** (10 Man. G.I.), **ftorale** (75 BT Pann), **thorale** (4 Man. G.I.), **diesis** (23 T/D. Suc.), (18 T/Ser.), **dies** (29 G.M. Pann), **diez** (75 BT Pann), **ifesis** (27 T.D. Suc.), (18 T/Ser.), (13 T/Mac.), **ifes** (76 BT Pann), (178 Dic. C. II), **clasma** (7 O.D.), (40 BT Pann), **clazma** (8 T/Mac.), (17 T/D. Suc.), **apostrof** (4 Man. G.I.), **epistrof** (176 BT Pann), **melurile** (156 BT Pann), **melorile** (156 BT Pann), **milodia** (91 BT Pann), **melodia** (94 BT Pann), etc. În ceea ce priveşte încadrarea morfologică, se remarcă numărul mare de "conversiuni" în sensul substantivării în limba română a adjectivelor neogreceşti: **omalon (netedu)** (2 O.D., 56 BT Pann), **gorgon (grabnic)** (42 BT Pann), **argon (zăbavnic)** (2 O.D., 45 BT Pann), **eteron (altul)** (61 BT Pann) etc. De cele mai multe ori, aceşti termeni sunt încadraţi în clasa substantivelor neutre, în mare măsură datorită terminaţiei consonantice[17]: **gorgonul** (8 T/Mac.), **gorgoanele** (8 T/Mac.), **oligonul** (4-5 T/Mac.), **oligoane** (6 T/Mac.), **ehu** (81 BT Pann), **ehuri** (91 BT Pann), **melos** (2 T/Mac.), **meluri(le)**, (156 BT Pann). Neologismele de proveniență neogreacă se încadrează sistemului gramatical al limbii române cu modificări prin adaosuri "de natură gramaticală (desinentă, şi/sau articol hotărât enclitic)"[18], înregistrând uneori

---

[16] G. Ivănescu - **op. cit.**, p. 673.

[17] Cf. Despina Ursu, **Încadrarea morfologică a substantivelor neologice în limba română din perioada 1760-1860**, Anuar de lingvistică şi Istorie literară, Iaşi, XVI, 1965, p. 115.

[18] C. Dimitriu - **op. cit.**, p. 73.

forme duble de gen: **imiton** (80 BT Pann), **imitonii** (73 BT Pann), **imitonuri** (85 BT Pann) etc.

Alături de termenii sintetici de proveniență neogreacă, în propediile din secolul al XIX-lea se află şi un număr destul de însemnat de termeni perifrastici de aceeaşi origine, realitate lingvistică care justifică opinia lui L. Galdi, după care "influența limbii neogreceşti în domeniul artelor la noi se observă în mod particular în cântările bisericeşti"[19], dar credem că în domeniul muzicii psaltice numărul de termeni de proveniență greacă, bizantină sau neogreacă este cu mult mai mare decât s-a crezut anterior, deținând o pondere însemnată în raport cu celelalte neologisme. Această înrâurire este motivată de factori culturali, istorici, religioşi. S-a făcut afirmația că "elementele neogreceşti au încetat a mai pătrunde în limba română după 1820-1830"[20] şi că acestea se rezumă doar la "nume de cărți bisericeşti"[21], "terminologia religioasă lăsându-ne surprinzător de puține elemente"[22]. Din cercetările noastre care iau în considerare gramaticile muzicale ale secolului trecut se poate observa că acestea conțin un număr important de cuvinte neogreceşti care au pătruns în limba română, în mod special după 1820 şi care s-au dovedit a fi rezistente la timp şi de largă circulație în domeniul muzicii psaltice. Dacă se are în vedere circulația acestora în interiorul "grupării profesionale" şi pătrunderea termenilor specializați în limbajul natural, atunci afirmațiile de mai sus sunt justificate.

Neologisme latino-romanice în textele propediilor din veacul trecut

În studiile care au în atenție vocabularul limbii române de la începutul secolului al XIX-lea, este subliniată tendința generală de modernizare a acestuia prin orientarea către "izvorul limbii latine apoi al limbilor romanice franceză şi italiană"[23], "neologismele latine sau romanice" înlocuind treptat "unele elemente slave sau de alte origini"[24]. Procesul "prelucrării"

---

[19] L. Galdi - **Les mots d'origine neogreque en Roumaine à l'epoque de phanariotes**, Budapesta, 1939, p. 64-65.

[20] G. Ivănescu - **op. cit.**, p. 672.

[21] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu - **Istoria limbii române literare**, Editura Minerva, București, 1971, vol.I, p. 436.

[22] Idem - **op. cit.**, p. 430.

[23] Ibidem - **op. cit.**, p. 442-443.

[24] G. Ivănescu - **op. cit.**, p. 664.

neologismelor latino-romanice de către limba română are ca rezultat constituirea unei clase de "derivate româneşti"[25] cu pondere însemnată în cadrul vocabularului limbii române moderne. Din vocabularul "muzicii europene"au pătruns în textele propediilor din secolul trecut termeni de origine italiană ca: **solfiere** (35 BT Pann), **solfegiare** (4 Man. G.I.), **chiave** (cheie, n.n.), (15 BT Pann), **piano, forte** (8 O.D.), **largo** (17 G.M. Pann), **allegro, adagio, andante** (17 G.M. Pann), **tenor** (75 BT Pann), **bariton** (15 BT Pann), **cualitate(a)** (12 Man. C.I.), **cadenţă** (7 O.D.) etc. Unele neologisme de proveniență italiană, de tipul **cvartă, cvintă** (74 BT Pann), **terţă** (26 O.D.), **octavă** (85 BT Pann), **octavul** (97 BT Pann), etc, sunt la origine numerale ordinale latineşti (**quartus-a-um, quintus-a-um** etc.) şi tot din latină provin adjectivele inferior, superior, minor întâlnite în "formaţii" de tip atributiv, aparţinând clasei termenilor perifrastici (**v.infra**): **qvintă superioară** (17 O.D.), **terţă inferioară** (26 O.D.), **modulu minoru** (9 O.D.), etc.

În clasa neologismelor latino-romanice utilizate în teoretizările muzicii psaltice din secolul al XIX-lea se află şi un număr de termeni muzicali de proveniență franceză: **acord** (74 BT Pann), **ornamente** (2 O.D.), **accentuaţie,** (2 O.D.), **secţie** (mică distanţă între sunete n.n.) (9 BT Pann), **duet** (72 BT Pann), **interval** (1 O.D.), **recitativ** (6 Man.G.I.), **caractere** (3 Man.G.I.), "**emitere**" ("mecanism ul **emiterii** sunetelor"), "**mecanism**" (8 O.D.), **a broda** ("a broda melodia") (9 Man. G.I.), **alteraţie** (7 O.D.), **vocal** (32 BT Pann), **instrumental** (32 BT Pann), **derivaţii** (117 BT Pann), **figurare** (161 BT Pann), **eclesiastic(e)** (9 O.D.) etc.

Din exemplele de mai sus, doar unele lexeme aparţin metalimbajului: **duet** (72 BT Pann), **instrumental** (32 BT Pann), **vocal** (32 BT Pann), etc. Altele, ca de exemplu **a broda, emitere, ornamente** se terminologizează doar în context: "**a broda melodia**" (9 G.I. Mann), "**mecanismul emiterii sunetului**" (8 O.D.), "**ornamente... tonuri cu variate expresiuni**" (2 O.D.). În cadrul terminologiei muzicii psaltice de la sfârşitul secolului trecut, se observă însă, din ce în ce mai frecvent, tendinţa de înlocuire a cuvintelor mai vechi (de origine slavă, neogreacă), cu neologisme latino-romanice "**specie**" (6 O.D.) înlocuieşte pe **neam** (346 M. Pann), **respiraţiuni** (7 O.D.) pe **răsuflare** (54 BT Pann), **derivat** (XIX BT Pann) pe **alăturaş** (19 T/Mac.), **bemol** (7 O.D.) pe **ifesis** (14 T/Mac.), **alteraţie** (7 O.D.) pe **stricare** (23 T/D. Suc.), **caracter(e)** (15 Man. G.I.) pe **haractiruri** (3 T/Mac.), **timp** (5 Man. G.I.) pe **vreme** (1 T/Mac.), etc. Prezenţa elementului neologic latino-romanic în textele propediilor comportă unele interpretări vizând circulaţia în timp a unor termeni muzicali în "spaţiul romanităţii". Un exemplu poate fi termenul **caracter, caracteruri** (7 BT

---

[25] C. Dimitriu - **Romanitatea vocabularului unor texte vechi româneşti**, Editura Junimea, Iaşi, 1973, p. 7-41.

Pann) referitor la semnele cu care se scrie melodia (=note muzicale). Termenul poate fi de proveniență franceză, dacă luăm în considerare forma grafică (caracter < fr. caractère), epoca şi înclinația lui Anton Pann de a utiliza neologismul latino-romanic. Anterior, la Macarie, varianta **haractiruri** (3 T/Mac.) poate fi considerată de proveniență neogreacă sau rusă. Opinăm că sursa neogreacă este mai plauzibilă, ştiind că **Teoreticonul** este tradus după o propedie grecească, într-un moment (1823) în care în Țările Române influența culturii greceşti era foarte puternică. **Charactere** (3 Man. G.I.) ar mai putea fi de proveniență germană sau latină (germ. **Charakter**, lat. **character**). În situația în care un cuvânt poate avea mai multe surse, ca în cazul lui **caracter** sau al altor termeni de tipul **cadență** (**lat.**, **fr.**, **ital.**), **tact** (**lat.**, **rusă**, **germ.**, **fr.**), **melodie** (**neogr.**, **fr.**) etc., se poate accepta teoria etimologiei multiple[26]. Între termenii sintetici latino-romanici pe care îi întâlnim în propedii luăm în considerație şi formații lexicale noi apărute pe terenul limbii române prin derivare (cu prefixe şi sufixe), compunere, conversiune şi alte procedee, prin care fie că sunt modificate originalele româneşti mai vechi, fie împrumuturi de diverse proveniențe.

Elementele lexicale slave - din cadrul terminologiei muzicii psaltice - au intrat în vocabularul limbii române în etape istorice diferite. Dintre cuvintele care au pătruns în limba română prin intermediul slavei vechi bisericeşti, începând cu secolul al X-lea, după părerea lui G. Ivănescu chiar într-o etapă anterioară[27], sunt termeni ca: **vreme**, **duh**, **grabă**, **zăbavă**, **glas**, **vreme** (8 T/Mac.), (16 T/D. Suc.), (13 T/D. Suc.), **zăbavă** (16 T/D. Suc.), (13 T/Ser.), **duh** (81 BT Pann), **duhuri** (62 Ms. B.) etc. Preluate din limbajul natural, în propediile secolului trecut, cuvintele **vreme**, **duh**, **zăbavă**, **glas** capătă sensuri noi dar apropiate semantic sensului de bază. În **Teoreticonul** lui Macarie, ca şi în variantele ulterioare (edițiile Serafim şi D. Suceveanu), termenul **vreme** este folosit pentru a denumi timpul muzical, timp care poate fi fracționat după ritmul sau tempoul muzical. În prefața **Teoreticonului** Macarie precizează: "**hronul** l-am numit **vreme**" (1 T/Mac.). Alteori vorbeşte despre "numărarea **vremilor** haractirurilor" (7 T/Mac.), "ipostasurile care n-au **vremi**" (11 T/Mac.), "**zăbava vremii**" (9 T/Mac.) (11 T/D. Suc.). Începând cu Anton Pann în terminologia muzicii psaltice, cuvântul **vreme**, fiind simțit ca învechit, este înlocuit cu echivalentul latino-romanic **timp** "**timpurile** melodiei" (4 BT Pann), **timpi** (1 BT Pann). **Duh** în terminologia muzicii psaltice este echivalent cu "**pnevmata**" (πνεῦμα) = duh, suflet (**duhuri** suitoare, **duhuri** pogorâtoare)

---

[26] Vezi Al. Graur, **Etimologii româneşti**, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, p. 11.

[27]. G. Ivănescu, **op. cit.**, p. 421.

(62 Ms. B.), "**duhul** răsuflării" (131 BT Pann) "sufletul sunetului", prin urmare are un sens apropiat cu una dintre accepţiile actuale ale cuvântului, aceea de "duh, spirit, respiraţie, răsuflare" (DEX s.v.). Cititorul de astăzi al lucrărilor de teorie a muzicii psaltice poate întâmpina dificultăţi în decodarea unor sintagme de tipul: "**săvârşite sfârşituri**" (93 BT Pann), "repaose... **săvârşite**" (93 BT Pann), etc. Termenii **a săvârşi** şi **a sfârşi** sunt de proveniență slavă şi apropiaţi ca sens. **A sfârşi** a intrat, însă, în limba română pe cale orală, celălalt termen "**a săvârşi** - este preluat prin intermediul slavei literare (sec. al XV-lea)"[28]. Pentru a înţelege dimensiunile semantice noi cu care aceste cuvinte apar în textele propediilor din secolul al XIX-lea este necesară comentarea lor împreună cu unele derivate apărute pe terenul limbii române: "**săvârşite sfârşituri** şi **nesăvârşite sfârşituri**" (93 BT Pann), "repaosele sunt **săvârşite** şi **nesăvârşite** şi altele finitive" (93 BT Pann), "finitiv este acela care se află la **sfârşitul** oricăruia tropar" (94 BT Pann), "care sunt caracteristicile **desăvârşitului** muzic?" (6 BT Pann), melodia **nedesăvârşită**... care amestecă sunetele... fără regulă" (4 BT Pann), "melodia **desăvârşită** aceea care e compusă din sunete, ritm şi ziceri" (4 BT Pann) etc. Termenul **săvârşit** care apare în opoziţie cu derivatul său negativ **nesăvârşit,** are în textul lui Anton Pann sensul de **perfect** şi, în mod logic, sensul de **imperfect**, paralela sa negativă. În atribuirea acestui sens cuvântul **săvârşit**, plecând de la echivalenţa semantică între "cadenţă şi repaos" ("**cadenţa**... repaosul ce se face în cântare" şi de la tipurile de cadenţă pe care teoria muzicii psaltice actuale le stabileşte)[29], am putut interpreta sintagmele din **Bazul teoretic** unde Anton Pann vorbeşte de "repaose **săvârşite, nesăvârşite** şi finitive" (93 BT Pann). Prin urmare, Anton Pann înţelege prin **săvârşit** = perfect şi **nesăvârşit** = **imperfect**, iar lui **finitiv** (**final**) îi dă sensul de **sfârşit**: "finitiv este acela care se află la **sfârşitul** oricăruia tropar" (94 BT Pann). În acest caz, creaţii româneşti prin derivare "**desăvârşit**, **nedesăvârşit**, cu sensul de perfect-imperfect apar ca dublete sinonimice ale termenilor **săvârşit-nesăvârşit**. Existenţa acestor dublete sinonime este o dovadă a tendinţelor de evitare a unor repetiţii supărătoare şi preocuparea pentru un stil elegant chiar şi în scrierile teoretice de muzică psaltică ale lui Anton Pann. O frecvenţă destul de mare în propediile secolului al XIX-lea înregistrează cuvântul vechi slav **glas** ("glasuri" (14 T/Mac., 92 BT Pann), pentru care în **Teoreticonul** lui **Serafim** sau **Suceveanu** apare viersuire (pol., lat.) (19 T/Ser., 23 T/D. Suc.), iar la

---

[28] G. Ivănescu - **op. cit.**, p. 494, 497.

[29] În **Gramatica Muzicii psaltice**, Gr. Costea, N. Lungu, I. Croitoru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1951, p. 65, se precizează tipurile de cadenţe, "cadenţă - **perfectă**, **imperfectă** şi **finală**"

Anton Pann **ehuri** (ngr.) (85 BT Pann) sau **melodie** (ngr., fr.) (1 O.D.). În terminologia muzicii psaltice actuale, termenii care s-au impus, deşi au o tentă arhaică, sunt **glas** şi **eh**.

B. 1.1.b. - **Creaţii lexicale noi pe terenul limbii române în terminologia muzicii psaltice**

Pentru terminologia muzicii psaltice, începutul secolului al XIX-lea poate fi considerat drept etapă de constituire a "vocabularului muzical", etapă caracterizată prin eforturile de "românire" a muzicii religioase de la noi în vers, melos şi teorie. Cu privire la terminologia muzicii din propedii, aceasta se putea realiza, ca de altfel şi alte tipuri de "vocabulare specializate" prin diferite metode de valorificare a resurselor interne al lexicului românesc (prin derivare cu sufixe şi prefixe, compunere, conversiune şi alte procedee). Analizând diferite procedee prin care se pot crea lexeme noi, E. Coşeriu afirmă că fenomenul formării cuvintelor într-o limbă, în general (deci şi în cazul terminologiilor) se reduce, în esenţă, la trei tipuri fundamentale: "**modificare** (casă, căsuţă), **dezvoltare** (domn, a domni, domnie) şi **compoziţie**"[30]. La aceasta din urmă se are în vedere numărul de unităţi intrate în "procesus formativus" o unitate sau două unităţi şi tipul general al funcţiei gramaticale implicate în produs. În cazul **derivării**, procedeu frecvent de înnoire a vocabularului, "modificarea" lexemelor de bază se poate realiza prin adaosul unor sufixe sau prefixe.

În terminologia muzicii psaltice din secolul al XIX-lea, ca şi în alte "limbaje specializate" ale aceleiaşi perioade, substantivizarea infinitivului prin **sufixarea cu -re** este un procedeu frecvent întâlnit. Productivitatea acestui procedeu este considerată de unii cercetători[31] drept o particularitate a limbii române literare în comparaţie cu celelalte limbi romanice. În timp ce la "verbele moştenite din latină infinitivul lung românesc continuă infinitivul latinesc"[32], de la verbele de alte proveniențe se formează în acest mod "nume" care păstrează ideea de acţiune, iar din punct de vedere semantic "numele acţiunii" indică un grad de abstractizare mai mare decât

---

[30] Eugen Coşeriu - **Les procédès semantique dans la formation des mots**, Chaiers Ferdinand de Saussure, 35, 1981, 1982, p. 9-10, Geneve.

[31] E. Carabulea et M. Popescu Marin, - în **La concurrence entre les differentes moyens de formation du nom d'action en Roumaine**, Actes du X-e "Congrès international des lingvistes, Bucarest, 28 août - 2 septembre 1967, Editura Academiei, 1970, p. 568, menţionează: "La substantivation de l'infinitif n'a acquis dans aucune langue romane de développement qu'elle a en roumaine".

[32] C. Dimitriu - **op. cit.**, G.L.R. Ex., p. 73.

a verbului utilizat chiar la o formă impersonală. Între termenii din propedii derivaţi cu **-re** întâlnim "formaţii" de tipul: **tonisire** (34 T/Ser.), **viersuire** (24 T/Mac.), **tonare** (22 BT Pann), **pogorâre** (4 T/Mac.), **înjumătăţare** (13 T/Mac.), **alcătuire** (10 T/Mac.), **glăsuire** (15 T/Mac.), **răzimare** ("**răzimări**") (17-18 T/Mac.) etc. Apropiat ca valoare de sufixul **-re**, în sensul redării unor sensuri abstracte, prin substantivizarea unor adjective sau adverbe, este sufixul **-ime**: "**ascuţime**" (22 T/Mac.), **câtăţime** (cantitate a sunetelor n.n.) (3 BT Pann, 5 T/D. Suc.), **desime** (12 T/Mac.) (cu sensul de accentuare, apăsare), **feliurime** (13 T/Mac.), **josime(a)** (157 BT Pann), cu sensul de "gravitate a sunetelor" n.n.), şi **greuime** (cu acelaşi sens n.n.) (147 BT Pann), **singurime** (18 T/Mac.), **grosime** şi **ascuţime** (1 O.D.), **subţirime(a)** (75 BT Pann), **întregime** (14 T/Mac.) etc.

Un alt element derivativ cu care se pot crea mai ales adjective de la verbe este sufixul nume de agent, de proveniență latină, **-tor** (**-toare**) cu varianta **-toriu**: **stăpânitoriu** (**stăpânitoare glasuri**) (15 T/Mac.), cu sensul de **dominante**, **pogorâtoare** (pentru descendente n.n.) (36 BT Pann), **suitoare** (pentru ascendente n.n.) (4 T/Mac.), **domnitoare** (22 T/Mac.) echivalent cu **stăpânitoare** (principale, dominante n.n.) **alunecător** (56 BT Pann) (pentru efectul semnului **omalon** n.n.), **culcătoriu** (pentru plagal n.n.) (21 T/Mac.), **alăturatoare** (14 T/Mac.) (pentru plagale n.n.), **alergătoare** (glasuri **alergătoare**) (4 T/Mac.), **viersuitoriu** (21 T/Mac.), **pogorâtoriu** (13 T/Mac.) etc. Sufixul **-icesc** este un sufix savant considerat de unii cercetători de proveniență rusească (Иеский), sau de proveniență grecească (**-ikos**) şi "a intrat în limba română pe la mijlocul secolului al XVII-lea"[33], iar după 1830 este înlocuit cu sufixul **-ic**. Element de derivare mai ales pentru adjective, **-icesc** este frecvent întâlnit în textele de teorie a muzicii psaltice din prima jumătate a secolului al XIX-lea: **armonicesc** (26 T/D. Suc.), **diatonicesc** (17 T/D. Suc.), **irmologhicesc** (18 T/Mac.), **hromaticesc** (18 T/Mac.), **papadicesc** (18 T/Mac.) etc. În lucrările lui Anton Pann şi ale psalţilor de la sfârşitul secolului trecut, sufixul **-icesc** este înlocuit cu **-ic**, de proveniență franceză. Nu poate fi exclusă nici ipoteza originii greceşti a sufixului **-ic**, luându-se în considerare originalele după care s-au tradus lucrările teoretice ale muzicii psaltice: **hromatic** (45 G.M.), **papadic** (6 Man. G.I.), **irmologic** (216 BT Pann), **cromatic** (7 O.D.), **citanic** (176 G.M. Pann), **stichiraric** (6 Man. G.I.). Un număr mai mic de derivate lexicale sunt formate cu sufixele **-aş**, **-iune**, **-at**, **-os**, **-ant**: **lăturaş**(ul) (pentru plagal, derivat n.n.) (19 T/Mac.), **gorgonat**(e) (1 O.D., 180 BT Pann), "eh comun, **leghetos**" (102 BT Pann), **patrant** ("tetrafonul sau **patrant(ul)**" (95 BT Pann).

---

[33] Fulvia Ciobanu - **Sufixul adjectival -icesc**, în volumul Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română, vol. I, Editura Academiei, 1959, p. 116, (F.C.L.R.).

Derivarea ca procedeu de îmbogăţire a vocabularului limbii române, în general, şi a terminologiei muzicii psaltice în cazul de faţă, se poate realiza şi cu ajutorul prefixelor. Unul dintre cele mai frecvente prefixe, **con-**, a pătruns în limba română "pe cale cărturărească din limbile romanice"[34], deşi modelul unor derivate româneşti cu acest prefix pare a fi mai curând de origine grecească (*συν-*) după care s-au realizat prin calchierea - atât a prefixului **sin-** cât şi a cuvântului bază - unităţi lexicale noi: **conformările** melodiei (7 BT Pann), **conglăsuitorul** (96 BT Pann), **conlegarea** şi **conunirea** (161 BT Pann), "câtăţimile... **concad**" (37 BT Pann), "**a conglăsui**... silabele" (74 BT Pann), **contimporală** glăsuire (71 BT Pann), "**constările** ehurilor" (92 BT Pann), "**consilabesc** epistrofii" (198 BT Pann), "oligon nu **contimporează**" (176 BT Pann). Luând în considerare numărul mare de derivate de acest tip care apar în propedii, dar şi în alte texte ştiinţifice de la sfârşitul secolului al XIX-lea, aprecierea după care "în documentele de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi primele decenii ale secolului al XIX-lea derivatele cu prefixul **con-** apar destul de rar"[35] ni se pare mult prea categorică.

Un alt prefix frecvent întâlnit în textele teoretice ale muzicii psaltice este prefixul **ne-**, "sunete **neasemănate**" (4 BT Pann), **nesăvârşit** (98 BT Pann), **nesăvârşire**, "cu **nesăvârşire** se razimă în Di" (19 T/Mac.), **nedesăvârşit** (5 BT Pann), **nesunat, neglăsuit** (154 BT Pann), **neglasnic** (54 BT Pann), **neperfecte** (9 O.D.) etc.

Proveniența prefixului **pre-** este din latinescul **per-** sau **prae-** dar ca, şi în cazul prefixului **con-**, se poate vorbi de etimologie multiplă, deoarece modelele după care se realizează acest prefix sunt de diferite origini.
Nu poate fi exclusă ideea unei preluări a prefixului **pre-** din vechea slavă (пря-, прн-, про-)[36], dar nu poate fi ignorată nici influenţa modelului grecesc, prefixul про- exprimând ideea de anterioritate spaţială şi temporală. Alteori, valoarea lui **pre-** este apropiată de a prefixului **trans-** indicând o modificare în acţiune, (repetare, prefacere, încetare): "corupţia (stricarea) sau **precurmarea** unui ehu" (134 BT Pann), "**precurmează** sau taie glasul" (179 BT Pann), "scara hromaticească sau **prefăcută**" (16 T/Mac.), "**prefacerea** glasului prin ftora" (22 T/Mac.). Alături de **pre-**, prefixul **pro-** este întâlnit frecvent în textele teoretice ale muzicii psaltice exprimând ideea de anterioritate spaţială şi temporală: "**proglăsuirile** ehurilor" (92 BT Pann), "**proeczerciţii** de paralaghie" (64 BT Pann), "var **promedita** ehul" (220 BT Pann), "să poată cânta fără **promeditaţie**" (6 BT Pann), "**proscrisa**

---

[34] I. Rizescu - **Prefixul con- (co-, com-)**, F.C.L.R., vol.II, p. 27.

[35] I. Rizescu - **op. cit.**, p. 27.

[36] I. Rizescu - **Prefixul pre- în limba română**, în F.C.L.R., vol. I p. 5.

mărturie" (34 BT Pann) etc. Mai puţin productiv este prefixul **des(z)-** utilizat cu valoare negativă "**deslegare**" (131 BT Pann), "ftoraua are legare şi **dezlegare**" (22 T/Mac.), **desunită** (150 BT Pann), **descreşterea** (forţei tonului n.n.). Întâlnit mai rar în textele muzicii psaltice din secolul trecut, prefixul **es-** (din latinul **ex-**): "**să esglăsuiască**" (66 BT Pann), "doi muzici **esglăsuiesc**" (71 BT Pann) imprimă derivatelor sensul de "a scoate, a emite" sunete. În procesul formării de noi termeni pe terenul limbii române prin prefixare se remarca frecvenţa lexemelor a căror formă este modificată de prefixul **în-**: "**îndoită**" (7 T/Mac.), "tripli adică **întreită**", "**încincit** strunite" (15 T/Mac.), "**împătrit** strunită" (20 T/Mac.), "**împătrit** cordate" (18 T/Mac.), "digorgon adică gorgon **îndoit**" (44 BT Pann). Aceşti termeni des întâlniţi în textele psalţilor din secolul trecut sunt, de fapt, dubiu modificaţi (prin prefixare şi sufixare), încadrându-se în grupa derivatelor parasintetice. Se derivă, de obicei, un verb la participiu cu prefixul **în- (îm-)** iar rezultatul - adjectivele numerale multiplicative - deţin în terminologia muzicii psaltice, şi a muzicii în general, o pondere însemnată în raport cu celelalte părţi de vorbire. În aceeaşi categorie a derivatelor parasintetice se încadrează şi infinitivele lungi ale unor verbe prefixate cu **în- (îm-)**: "**înjumătăţare** de glas" (13 T/Mac.), "**îngreuere** (a tonurilor)" (7 BT Pann), "**încolorare** (a melodiei)" (35 G.M. Pann), "**împuţinare** a glasului" (39 G.M. Pann), dar şi cu alte prefixe, ca de exempul: "**precurmarea** unui ehu" (134 BT Pann), "**deglăsuiri(le)**" (92 BT Pann), "**conlegare**(a) (71 BT Pann), "**reformare**(a) glasului" (19 BT Pann), "**conformări**(le) melodiei" (7 BT Pann), "**proglasuri**(le) ehurilor" (92 BT Pann) etc. Puţini termeni din teoria muzicii psaltice româneşti sunt creaţi prin compunere pe terenul limbii române. În general compunerea este definită "drept procedeu de formare a cuvintelor noi... din mai multe cuvinte întregi existente şi independent de limbă, din elemente de compunere fără existenţă independentă sau din abrevierile unor cuvinte"[37]. Termenul compus "reprezentând un singur cuvânt"[38] este considerat din punct de vedere al formei un termen sintetic. Luând în discuţie proveniența "compuselor din textele propediilor din secolul trecut se poate menţiona că acestea sunt de cele mai multe ori, calchieri ale unor modele neogreceşti ca în exemplele: "**melofacere**" (4 BT Pann), din neogreacă μελοποιος (s. n. - compoziţie muzicală), "**cantofacere**" sau "**cântofacere**" (148 BT Pann), după acelaşi model, "**melodofacerile** profane" (53 BT Pann), **milofacere** (156 BT Pann). Prin analogie Anton Pann creează "**ritmofacere**" sau "**numerofacere**" (4 BT

---

[37] Fulvia Ciobanu, Finuţa Hasan - **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, **Compunerea**, Editura Academiei, 1970, p. 7 (F.C.L.R. - C).

[38] Idem, **op. cit.**, p. 9.

Pann). De asemenea, numărul "compuselor împrumutate din neogreacă înregistrează o creştere simţitoare"[39] în limba română de la începutul secolului al XIX-lea regăsindu-se, în mod firesc, şi în textele propediilor: **diafon** (72 BT Pann), **diafonie** (72 BT Pann), **digorgon** (44 BT Pann), **trifonie** (85 BT, 90 BT Pann), **tetrafon** (96 BT Pann), **pentagorgon** (45 BT Pann), **trigorgon** (9-10 T/Mac.), **endofon** (11 T/Mac.) etc.

O altă modalitate de formare a unor termeni pe terenul limbii române, termeni care sunt circumscrişi ariei noastre de interes - vocabularul specializat al muzicii psaltice - o reprezintă **conversiunea**. Procedeul conversiunii, des utilizat în limba română, în general pentru îmbogăţirea vocabularului nu poate fi considerat drept o particularitate a terminologiei muzicii psaltice. Printre termenii muzicali obţinuţi prin conversiune se află adjective provenite din participii verbale "care, determinând un substantiv, exprimă acţiunea ca rezultat"[40]: "**aşezată** scară" (15 T/Mac.), "**înfiinţată** scară", "trepte încheiate" (15 T/Mac.), "scară **prefăcută**" (16 T/Mac.), "glăsuire **încurcată** şi **îngânată**" (18 T/Mac.), "notă **alterată**" (7 O.D.), "tonuri **sărite**" (1 O.D.), "schimbare **acordată**" (158 BT Pann), "repaose **săvârşite**" (93 BT Pann), "paralaghie... **conţinută** şi **sărită**" (35 BT Pann), "aşezări în opt **strunite**" (26 T/D. Suc.) etc.

Printre procedeele de terminologizare în domeniul muzicii psaltice, în cazul de faţă, dar şi în alte tipuri de terminologii, se află - **calcul lingvistic**. Motivaţia utilizării acestei modalităţi de transfer lingvistic dintr-o "limbă donatoare" (în cazul terminologiei muzicii psaltice, mai ales din neogreacă (**v. supra**) în limba română, este în primul rând lipsa, la un moment dat, a unor lexeme specializate în terminologia ştiinţifică şi de artă. O cale pentru formarea unor termeni adecvaţi pentru exprimarea unor noţiuni noi apărute în gândirea ştiinţifică şi de artă o constituie transferarea unor noi sensuri unor cuvinte existente, deja, în limbă după modele străine. Potrivit acestui procedeu, "**neam**" din sintagmele "**neamuri de ehuri**" (85 BT Pann), "**neamuri de sunete**" (2 BT Pann), se va "încărca" semantic cu accepţia termenului grecesc γενος (gen, specie), iar **stihie** ("stihiile tonurilor") (17 T/Mac.) calchiază sensul grecescului πνευμα. În cadrul teoriilor privitoare la calcul lingvistic, există o diversitate de opinii care situează acest procedeu în categoria mijloacelor interne de îmbogăţire a vocabularului[41].

---

[39] L. Galdi, **op. cit.**, p. 71.

[40] C. Dimitriu, **op. cit.**, p. 194.

[41] Asupra diferitelor tipuri de calc există în lingvistica românească numeroase opinii. N.A. Ursu (în **op. cit.**, p. 117-119) afirmă existenţa a trei tipuri de calc lexical: calc lingvistic integral, calc parţial (semicalc) şi calc semantic. Th. Hristea în lucrarea **Sinteze de limba română**, Bucureşti, 1984 şi în **Probleme de etimologie**, Editura

Cu privire la diversitatea tipologică a calcurilor în lingvistica românească există opinii după care "criteriul prelucrării" cu care limba receptoare (în cazul nostru limba română) operează asupra noilor "împrumuturi" trebuie avut în vedere, în primul rând. Dacă este antrenat nivelul semantic al unităţii lexicale din limba donatoare, atunci se vorbeşte de "calc lexical de semnificat"[42]. În categoria calcurilor lexicale de semnificat se încadrează termenii muzicali: **stihie** (17 T/Mac.), **vreme** (1 T/Mac.), **neam** (14 T/Mac.) etc. Dacă este modificată structura formală în concordanţă cu sistemul lingvistic al limbii receptoare, calcul se consideră a fi un "calc lexical de expresie"[43]. Fără a putea spune că problema calcului este în lingvistica românească pe deplin elucidată, dintre multiplele opinii existente, mai ales asupra tipurilor de calc, apelăm la clasificarea lui E. Munteanu (calcuri lexicale de semnificat şi calcuri de expresie), care acoperă în mod adecvat realităţile lingvistice de acest tip. În consecinţă, în clasificarea pe care o facem calcurilor întâlnite în propediile secolului trecut vom opera cu aceşti termeni. De asemenea, luând în considerare criteriul formei delimităm, pe de o parte unităţile lexicale calchiate de tip sintetic, de celelalte de tip perifrastic.

Calcuri lexicale de semnificat (de tip sintetic)

Din definiţiile date calcului în general şi cele pentru "calcul lexical de semnificat" în special, se poate reţine că acesta este în esenţă "un împrumut de sens"[44] atribuit unui cuvânt deja existent în limbă. Pe lângă calcurile lexicale de semnificat deja amintite (**stihii**, (17 T/Mac.), **neam** (86 BT Pann), **duhuri** (p. 62 Ms. B.), **v. supra**), aflăm între cuvintele mai vechi româneşti îmbogăţite semantic prin calchiere şi altele, de tipul: "**mărturie**" (semn pentru scară muzicală n.n.), "**mărturiile**" diatoniceşti (20 T/Mac.), "**mărturiile** urmează glăsuirilor", **mărturiile** mărturisesc viersuirea (25

ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 15 ş.u., clasifică calcurile în calc lexical de structură, calc semantic şi calc frazeologic. Într-un studiu recent asupra calcului, Eugen Munteanu, **Tipuri de calcuri lexicale în Biblia de la Bucureşti - 1688**, în Analele ştiinţifice ale Universităţii "Al.I. Cuza" din Iaşi (serie nouă), Lingvistică, Tomul XXXVI, 1990, p. 60-65, face precizarea că orice tip de calc este rezultatul unui act de traducere iar existenţa calcurilor lexicale, gramaticale şi lexico-gramaticale o nuanţează găsind în grupa calcurilor lexicale propriu-zise două subdiviziuni: calcuri lexicale de semnificat şi calcuri de expresie.

[42] Eugen Munteanu, **op. cit.**, p. 2-60.

[43] Idem, **op. cit.**, p. 4-61.

[44] Th. Hristea, **Probleme de etimologie, op. cit.**, p. 152.

T/Mac.), "proscrisa **mărturie**" (34 BT Pann), "mărturia ce arată care sunet face începutul melodiilor" (35 BT Pann). În terminologia muzicii psaltice cuvântul "**mărturie**" are sensul de semn pentru "cheie muzicală" sau "scară muzicală". Dicţionarul de termeni muzicali[45] indică pentru "mărturii" etimonul grecesc "μαρτυριαι" cu precizarea că reprezintă "semne ale notaţiei bizantine". În limba română de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea cuvântul **mărturie** are în textele juridice, în care este frecvent întâlnit, "sensul de **dovadă** la care se adaugă sensurile de **depoziţie a martorului, declaraţie, adresă, notă, informare**"[46]. Fiind un semn muzical care "dovedeşte" scara muzicală, termenul "mărturie" este semantic echivalent cu "**dovadă**" din terminologia juridică. Noul sens, acela de cheie muzicală, apare mai ales în unităţile lexicale de tip perifrastic: **mărturii diatoniceşti** (2 T/Mac., 24 T/Mac.), "**mărturii hromaticeşti**" (24 T/Mac.). În timp ce în primele lucrări teoretice ale muzicii psaltice de la începutul veacului al XIX-lea calcurile lexicale de semnificat apar cu o frecvenţă destul de însemnată **aşezământ** (20 T/Ser., 1 T/D. Suc.) "**asăzământuri** a glasurilor" (15 T/Mac.), "**aşezământuri** a viersuirilor" (26 T/D. Suc.) pentru sistem, sistemă (ngr. σιστιμα), la Anton Pann şi în propediile de la sfârşitul secolului trecut aceste calcuri sunt înlocuite prin neologisme "**sistema** diapasonului" (87 BT Pann), "**sisteme** ale muzicii" (73 BT Pann) etc. În acelaşi mod, termenul "**dominant**" întâlnit atât în terminologia muzicală în general, cât şi în terminologia muzicii psaltice, este redat la începutul secolului al XIX-lea prin calcul "stăpânitor", "**stăpânitoare** tonuri" (22 T/Mac.), "glasuri **stăpânitoare**" (14 T/Mac.), "**stăpânitoare** viersuiri" (26 T/D. Suc.) etc. **Ton**, în greceşte Τανιο înseamnă **accent, ton, apăsare**. Neologismul **ton** se întâlneşte în propediile secolului al XIX-lea dublat de termenul calchiat "**apăsare**", "**treaptă de ton**" sau "**apăsare mică**" (26 T/D. Suc.). Dintre calcurile aparţinând clasei termenilor sintetici, calcuri realizate prin derivare, cele mai multe sunt "construite" după modelul limbii neogreceşti. De asemenea, calchiat după modelul grecesc este termenul **lăturaş**, deosebit de frecvent în terminologia psaltică a perioadei cercetate: "**lăturaşul** glasului al doilea" (44 G.M. Pann), "scara **lăturaşului**..." (106 BT Pann), "scara ehiului **lăturaşului** al doilea" (122 BT Pann). Adjectivul "**lăturaş**" corespunzător lui πλαγιος (ngr.) provine din derivarea substantivului **latură** cu sufixul **-aş**. Uneori acesta este substantivat prin articulare definită: "**lăturaşul** glasului al doilea" (44 G.M. Pann), "derivaţii ale **lăturaşelor**" (117 BT Pann). Pentru acelaşi termen din

---

[45] **Dicţionar de termeni muzicali**, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, s.v.

[46] Manuela Saramandu, **Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780-1850**, Bucureşti, 1986, p. 207.

neogreacă πλαγιος la Macarie, Serafim şi Suceveanu întâlnim calcurile: **culcător sau alăturător**: "glasuri **culcătoare**" (13-14 T/Mac.), "glasuri **alăturătoare**" (19 T/Ser.). În terminologia actuală a muzicii psaltice este utilizat neologismul "**plagal**" de proveniență neogreacă[47]. Prin analogie cu unii termeni muzicali referitori la calitățile fizice ale sunetelor: "**ascuțime**" (22 T/Mac.), **desime** (12 T/Mac.), "**greuime**" (147 BT Pann), apare cuvântul **câtățime** care calchiază neogrecescul ποσοτηε (cantitate) "**câtățimea** în melodie este numărarea vocalelor" (7 BT Pann), "**câtățimea** şi cualitatea în muzică" (75 BT Pann), "**câtățimea** alergătoarei suiri" (5 T/D. Suc.), (4 T/Ser.) etc. Tot prin analogie, Anton Pann creează termenul muzical: "**ritmofacere**" (4 BT Pann), sau "**numerofacere**" după modelul neogrecesc "μελοποιος" (compoziție muzicală) care a dus la realizarea altor calcuri compuse: "**melofacere**" (4 BT Pann), "**cantofacere sau cântofacere**" (148 BT Pann), "**melodofaceri(le)**" (53 BT Pann), "**milofacere**" (156 BT Pann) etc.

B.2. Termeni perifrastici

În terminologia muzicii psaltice din secolul al XIX-lea, mai numeroase decât calcurile lexicale de semnificat (de tip sintetic) sunt calcurile lexicale de expresie (de tip perifrastic). Deşi nu se poate face afirmația că toți termenii perifrastici întâlniți în propediile secolului trecut sunt calcuri, se poate totuşi aprecia că un număr însemnat dintre aceştia au la origine acest procedeu. Gruparea termenilor muzicali psaltici, luând în considerare criteriul formei, în două clase distincte: termeni sintetici şi termeni perifrastici impune şi abordarea teoretică a noțiunilor: "**perifrază**", "**termeni perifrastici**", "**expresii perifrastice**", "**sintagme**", "**expresii frazeologice**" întâlnite în lingvistica românească. Unitatea lexicală de tip perifrastic este definită drept "un grup stabil de cuvinte neaglutinate prin care se transmite o informație semantică, gramaticală şi/sau stilistică şi care îndeplineşte în principiu o singură funcție (de natură sintactică, de marcă, expresivă)[48]. Fie că procedeul de constituire a termenilor de tipul "**armonicească scară**" (19-20 T/Mac.), "**apăsare mică**" (14 T/Mac.), "**jumătate de ton**" (demiton) (125 BT Pann), "**gamă minoră**" (9 O.D.) etc. este numit "**perifrazare**"[49], fie "**compoziție lexematică**"[50], rezultatul este un termen nou, cu o

---

[47] Vezi **G.M.P.**, p. 63.

[48] C. Dimitriu, **G.L.R. Ex.**, p. 50.

[49] C. Dimitriu, **Idem**, p. 71.

[50] E. Coşeriu, **op. cit.**, p. 9-10.

structură formală complexă, cu sens unitar, o singură funcţie şi un anumit grad de stabilitate. Criteriul "stabilităţii" este considerat de primă importanţă în cele mai multe dintre studiile referitoare la termenii perifrastici ("unităţi frazeologice", "îmbinări de cuvinte", "sintagme" etc.). Th. Hristea identifică în funcţie de acest criteriu: "**combinaţii stabile de cuvinte**" (tipul - "a cădea de acord") şi "**îmbinări libere de cuvinte**" ("întrecerea studenţilor")[51], iar Finuţa Hasan şi Fulvia Ciobanu delimitează "**grupurile sintactice libere**" (tipul "cartea elevului") de "**grupurile sintactice stabile** ("acid clorhidric")[52] cu precizarea că "îmbinările de cuvinte cu caracter terminologic reprezintă un grad mare de unitate semantică"[53]. Considerăm că principiul stabilităţii este dependent de o serie de factori: circulaţia în timp a termenilor, influenţe lingvistice de diferite provenienţe etc.

La începutul secolului al XIX-lea unii termeni ai muzicii psaltice de tipul "**aşezări în opt strunite**" (14 T/Mac.), "**neamuri diatoniceşti**" (25 T/D. Suc.), "**jumătate de vreme**" (17 T/D. Suc.) aveau stabilitate şi circulau prin intermediul cărţilor de teorie a muzicii psaltice româneşti din acea perioadă. Ca şi în cazul termenilor muzicali sintetici (**v.supra**) unii termeni perifrastici ai teoriilor psalticii româneşti sunt înlocuiţi în a doua jumătate a secolului trecut cu neologisme de diferite provenienţe. Pentru "**aşezări în opt strunite**" (14 T/Mac.) Anton Pann foloseşte **octavă** (85 BT Pann), pentru "**neamuri diatoniceşti**" (25 T/D. Suc.), "**melodie diatonică**" (32 G.M. Pann), iar pentru "**jumătate de vreme**" (17 T/D. Suc.) - "**jumătate de ton**" (125 BT Pann). Aceleaşi tendinţe de înnoire a termenilor se remarcă şi în alte "limbaje specializate". Prin urmare, în diacronie, stabilitatea se dovedeşte a fi o caracteristică relativă. O altă problemă legată de termenii perifrastici este aceea a gradului de expresivitate pe care aceştia îl pot avea. Termenii perifrastici din terminologia muzicii psaltice sau din alte tipuri de "limbaje specializate" nu au decât accidental un indice de expresivitate. Într-o formulare de tipul "**scară hromatică**" (45 G.M. Pann), foarte puţini receptori pot face corelaţia cu cele şapte culori ale curcubeului cu care grecii asemănau cele şapte sunete ale scării muzicale[54]. În consecinţă, expresivitatea în cazul terminologiilor (variante diferite ale stilului ştiinţific) este mult atenuată, sau de un tip particular. În acest sens, se apreciază că "fiecare text ştiinţific poartă amprenta personalităţii autorului... prin citate, exemple, bibliografii, referinţe care îndeplinesc aici

---

[51] Th. Hristea, **op. cit.**, p. 177-178.

[52] F. Ciobanu, F. Hasan, **op. cit.**, p. 8.

[53] F. Ciobanu, F. Hasan, **Idem**, p. XI.

[54] Vezi Sorin Stati, **Călătorie lingvistică în ţara muzelor**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 73.

o funcţie expresivă"[55]. Luând în considerare unele caracteristici de comportament ale unităţilor lexicale perifrastice, şi mai ales, de formare a acestora, deosebit de pronunţată apare tendinţa de înlocuire a unui element din "structură" prin altul: "**tonuri treptate**" (10 G.M. Pann), **tonuri sărite** (1 O.D.) etc. În cazul formării unor noi termeni perifrastici, se observă ca modalitate de lărgire (îmbogăţire) a terminologiei păstrarea unui termen de bază, de exemplu, cuvântul **ton**, purtător al sensului lexical fundamental şi adăugarea unui număr variabil de cuvinte pentru a denumi realităţi (noţiuni) noi, în cazul de faţă din domeniul muzicii psaltice: "**ton mare**", "**ton mic**", "**ton mai mic**" (26 T/D. Suc.), "**tonuri josite**" (157 BT Pann), "**tonuri naturale**" (1 O.D.), "**ton uşor**" (1 O.D.), "**ton accentat**" (1 O.D.), "**tonuri sărite**" (1 O.D.), "**tonuri treptate**" (10 G.M. Pann) etc. Într-o serie de "unităţi lexicale perifrastice" de tipul **scară armonicească** (19-20 T/Mac.), sau **armonicească scară** (19 T/Mac.), **distonicească împătrat cordată scară** (19-20 T/Mac.), **scara cea armonicească** (21 T/Mac.), **aşezata scară cea diatonicească** (21 T/Mac.), **scara viersuirii** (22-23 T/Mac.), nucleul este substantivul **scară**, care luat izolat aparţine limbajului natural. În "formaţiile" de tip perifrastic realizate cu determinanţi diferiţi de tip atributiv din două elemente: "**scară armonicească**" (19-20 T/Mac.), "**armonicească scară**" (19-20 T/Mac.) etc., din trei elemente: "**scara cea armonicească**" (21 T/Mac.) etc., din patru elemente: "**aşezata scară cea diatonicească**" (21 T/Mac.), "**diatonicească împătrat cordată scară**" (20 T/Mac.), termenul de bază, nucleul structurii perifrastice este substantivul. Astfel se întăreşte ideea potrivit căreia clasa substantivelor în cazul terminologiilor, este cel mai bine reprezentată[56].

O organizare simetrică a materialului lexical cercetat ar impune ordonarea termenilor perifrastici luând în considerare criteriul etimologic, aşa cum s-a procedat şi în cazul termenilor sintetici. Întrucât în structura termenilor perifrastici intră două, trei sau patru "componente lexicale" este greu de realizat o clasificare după criteriul etimologic, fiecare dintre termeni putând fi de proveniență diferită. Luată în întregime însă, "structura perifrastică" este o "formaţie românească" din elemente lexicale de diferite origini îmbinate potrivit regulilor sistemului lingvistic românesc. Clasificarea pe care o considerăm cea mai adecvată pentru această categorie de termeni este după numărul de lexeme care intră în alcătuirea "unităţii

---

[55] Sanda Galopenţia-Eretescu, **Formalized Languages Scientific**, în Current Trends, în Linguistics, Ed. T.A. Sebèoc, The Haque, Paris, Mouton, 1974, p. 339.

[56] În acest sens Ioan Oprea în lucrarea **Lingvistică şi Filozofie**, Institutul European, Iaşi, 1992, p. 56, afirmă: "Ţinând cont că un domeniu cognoscitiv se caracterizează în primul rând printr-o sumă de realii (concrete sau abstracte), ca parte a realităţii generale, limbajul special... va fi alcătuit dintr-o sumă corespunzătoare de substantive".

lexicale perifrastice". Astfel, în terminologia muzicii psaltice din secolul trecut întâlnim termeni perifrastici din **două elemente** (în general un substantiv şi un adjectiv): "**glasuri suitoare**" (3 T/Mac.), "**alergătoare suire**" (4 T/Mac.), "**alergătoare pogorâre**" (6 T/Mac.), "**alergătoare paralaghie**" (7 T/Mac.), "**haractiruri suitoare**" (5 T/Mac.), "**haractiruri pogorâtoare**" (6 T/Mac.), "**deasă suire**" (11-12 T/Mac.), "**scară armonicească**" (19-20 T/Mac.). O altă clasă este aceea a termenilor perfrastici în alcătuirea cărora intră **trei elemente lexicale** (indiferent că sunt cuvinte de bază, noţionale, sau cuvinte anexă (prepoziţii, articole): "**glasurile ceale diatoniceşti**"(13 T/Mac.), "**scara cea armonicească**" (21 T/Mac.), "**haractirurile ceale pogorâtoare**" (25-26 T/Mac.). În aceeaşi grupă includem şi formaţiile în componenţa cărora există un substantiv + adjectiv + adjectiv: "**glasuri alergătoare suitoare**" (4 T/Mac.), "**tropare grabnico-irmologice**" (20 BT Pann), "**scara desăvârşită hromaticeasca**" (17 T/Mac.), "**diatonicească aşezată scară**" (15 T/Mac.) etc. O altă categorie de termeni perifrastici este aceea în alcătuirea căreia intră "unităţi lexicale perifrastice" din **patru elemente lexicale**: "**treaptă de ton mare**" (12-13 T/Mac.), "**diatonicească împătrat cordată scară**" (20 T/Mac.), "**aşezată scară cea diatonicească**" (21 T/Mac.), "**stihiraricescul glas al patrulea**" (18-19 T/Mac.), "**aşezări în cinci strunite**" (14 T/Mac.) etc.

Aşa cum am arătat la capitolul referitor la termenii sintetici şi la problema calculului lingvistic (**v. supra**), o pondere destul de însemnată în terminologia muzicii psaltice o deţin calcurile lexicale de expresie reprezentate din punct de vedere formal de termeni perifrastici: "**tetrafon sau patru glasnic**" (84 BT Pann), "**patra coardă care se zice şi trifonie**" (85 BT Pann), "**cinci coardă sau roată**" (65 BT Pann), **protovaris adică** "**întâiul greu**" (85 BT Pann), "**eofonia (buna glăsuire)**" (55 BT Pann), "**ieropsalţii sau cântătorii de cele sfinte**" (156 BT Pann), "**diesis sau lăcomie a tonului**" (12-13 T/Mac.), "**piaghios tu protu adică călcătoriul sau alăturaşul glasului întâiu**" (19 T/Mac.), "**muzică (vocală), glăsuitoare**" (23 BT Pann), "**neamuri de sunete**" (2 BT Pann), "**treaptă de ton sau apăsare mică**" (14 T/Mac.), "**general diesu şi general ifesu**" (1 O.D.) calchiind pe **genichi diesis** şi **genichi ifesis** (13-14 T/Mac.) din neogreacă. Majoritatea calcurilor de expresie apar ca dublete ale unor grecisme şi ale unor neologisme neogreceşti: "**patra coardă** care se zice şi **trifonie**" (65 BT Pann), "**plaghios tu protu** adică **călcătoriul** sau **alăturaşul glasului întâiu**" (19 T/Mac.) etc. Mai puţin numeroase sunt calcurile de expresie şi traducerile după modul latino romanic: "**jumătate de ton (demiton)**" (125 BT Pann), "**scară firească**" (34 G.M. Pann) pentru **scară naturală**.

Dacă în unele studii de lingvistică privind terminologia religioasă în limba română este subliniată originea latină a termenilor celor mai

importanţi[57], în ceea ce priveşte domeniul muzicii psaltice, predominantă este influenţa limbii neogreceşti. Puţin cercetată terminologia cultului creştin ortodox şi, mai ales terminologia muzicii psaltice româneşti, reprezintă aşadar o arie de interes deosebit, atât prin noutatea domeniului, cât mai ales prin particularităţile lingvistice care se întâlnesc în acest tip de "limbaj specializat". În ansamblul ei terminologia muzicii psaltice se conturează ca varietate timpurie a stilului ştiinţific, în timp ce "primele preocupări de a umple goluri mari în terminologia ştiinţifică şi tehnică la noi prin introducerea câtorva termeni de bază din ştiinţele accesibile[58] au fost înregistrate în operele cronicarilor români, trebuie subliniat aportul pe care scrierile din domeniul ştiinţei muzicii psaltice l-au avut în această direcţie.

*

* *

Prin prezentarea făcută terminologiei muzicii psaltice - studiu realizat pentru prima dată pentru acest domeniu - se încearcă scoaterea la lumină a unor texte de o deosebită valoare istorico-culturală şi, mai ales, lingvistică. Subliniind faptul că primele lucrări de teorie a muzicii bizantine (psaltice), apar la Bucureşti în tipografia lui Petru Efesiul şi că psalţii români deţin, alături de cei greci, întâietatea în acest domeniu, considerăm că pentru istoria limbii române şi, în mod special, pentru studiul evoluţiei stilului ştiinţific, aceste texte sunt de o mare importanţă.

În ansamblul ei, terminologia muzicii psaltice se conturează ca o varietate a stilului ştiinţific la începutul secolului al XIX-lea. Faptul că în secolele anterioare, dar mai ales în secolul al XVIII-lea, numeroase manuscrise cuprinzând propedii (gramatici ale muzicii psaltice) au circulat în şcolile de psaltichie explică în mare măsură această realitate cultural-lingvistică.

---

[57] Sever Pop în studiul "**La terminologie religieuse dans le domaine de la langue roumaine**, în volumul "**Recueil posthume de linguistique et dialectologie**, Societas Academica Daco-romana, Editura J. Duculot, Belgia, 1966, p. 487-505, afirmă: "Les termes les plus importants de la chrétienté roumaine sont d'origine latine...(zău, domn, Dumnezeu, creştin, pagan, cruce, biserică, boteza, cumineca, înger)".

[58] Andriescu Al., **Contribuţia marilor cronicari moldoveni şi munteni la dezvoltarea limbii literare**, Analele ştiinţifice ale Universităţii "Al.I. Cuza" Iaşi, Serie nouă, Ştiinţe Sociale, T. III, 1957, p. 126.

Plecând de la toate aceste date privind terminologia muzicii psaltice se poate afirma că existența de secole pe teritoriul românesc a cultului creştin ortodox de factură bizantină şi implicit a practicii muzicii religioase au contribuit la apariţia şi fixarea unor termeni specifici "limbajului artei muzicii psaltice" de foarte timpuriu.

Apariţia (în secolul al XVIII-lea) a unor propedii care au circulat în manuscrise şi tipărirea altora, cu un secol mai târziu, sunt factori care au contribuit, de asemenea, la formarea şi fixarea terminologiei muzicii psaltice. Îmbogăţindu-se şi modernizându-se în secolele următoare (XIX-XX) "vocabularul muzicii psaltice" contribuie împreună cu alte variante terminologice la dezvoltarea stilului ştiinţific românesc.

Considerăm că studiul terminologiei muzicii psaltice româneşti aduce date lingvistice noi care atestă contribuţia la dezvoltarea stilului ştiinţific din limba română prin intermediul uneia dintre cele mai frumoase arte - muzica*.

SIGLE ŞI ABREVIERI

1. Dic. C. I, Dic. C. II - Titus Cerne, **Dicţionarul de muzică...** vol. I (A-D), vol. II (E-L), *Stabilimentul grafic*, Miron Costin, Iaşi, 1898.

2. O.D. - Oprea Demetrescu, **Principii elementari ai muzicii bisericeşti**, Râmnicu Vâlcea, 1875.

3. Alb. muz. - Arhiereul Ghenadie, **Albina muzicală...**, Bucureşti, 1875.

4. Man. G.I. - Preotul Ionescu Gheorghe, **Manualul celor opt glasuri bisericeşti...**, Bucureşti, 1891.

5. BT Pann - Anton Pann, **Bazul teoretic şi practic al muzicii bisericeşti sau gramatica melodică**, Bucureşti, 1845.

6. G.M. Pann - **Mica gramatică muzicală teoretică şi practică...**, Bucureşti, 1854.

7. T/Mac. - Macarie Ieromonahul, **Theoreticon sau privire cuprinzătoare a meşteşugului musichiei bisericeşti**, Viena, 1823.

8. T/Ser. - Serafim Ieromonahul, **Theoreticon sau privire cuprinzătoare...**, Buzău, 1856.

---

* Lista completă a termenilor muzicii psaltice este inclusă în finalul lucrării noastre de doctorat (**Terminologia muzicală în limba română**) la secţiunea **indice** de cuvinte.

9. T/D. Suc. - Suceveanu Dimitrie, **Theoreticon sau privire cuprinzătoare...**, Iaşi, 1848.

10. Ms. B. - Gabriela Ocneanu, **Propedia unui manuscris bizantin din Iaşi - Consideraţii preliminare**, în *Byzantion - Revista de arte bizantine*. Academia de Arte "George Enescu", Iaşi, 1995.

ALEGEREA MITROPOLITULUI BASARABIEI

La 3 octombrie 1995 în incinta bisericii Sf. Nicolae din Chişinău a avut loc Adunarea Eparhială a Mitropoliei Basarabiei, convocată de Înalt Prea Sfinţitul Petru Păduraru, locţiitor de Mitropolit, în conformitate cu prevederile Statutului pentru organizarea şi funcţionarea Mitropoliei Basarabiei. Adunarea a fost precedată de oficierea unui Te-Deum. Au fost prezenţi clerici şi mireni din toate parohiile Mitropoliei. Adunarea a audiat raportul prezentat de I.P.S. Petru privind activitatea şi situaţia Mitropoliei Basarabiei în perioada 1994-1995. Dl. Vlad Cubreacov, membru al Consiliului Eparhial a prezentat o comunicare despre viaţa şi patimile celor 58 de preoţi ai Mitropoliei Basarabiei martirizaţi de puterea cotropitoare de la Moscova în anul 1940.

Adunarea Eparhială a adoptat o Hotărâre prin care a fost instituită Comisia Mitropolitană pentru Istorie Bisericească, în sarcina căreia cade cercetarea vieţii unor preoţi mucenici din Mitropolia Basarabiei şi prezentarea dosarelor Comisiei Naţionale pentru Istorie Bisericească şi Canonizări.

Conform prevederilor statutare, Adunarea Eparhială s-a transformat în Colegiu Electoral Bisericesc, procedându-se la alegerea prin vot secret a titularului Mitropoliei Basarabiei, întrucât pe parcursul ultimilor trei ani de zile funcţia de Mitropolit al Basarabiei a fost exercitată de un Locţiitor. Cu unanimitatea voturilor, Înalt Prea Sfinţitul Petru Păduraru a fost ales de Colegiul Electoral drept primul Mitropolit titular al Basarabiei după reactivarea Mitropoliei noastre în 1992. În conformitate cu prevederile Statutului Bisericii Ortodoxe Române şi cele ale Actului Sinodal şi Patriarhal de binecuvântare a reactivării Mitropoliei Basarabiei din 19 decembrie 1992, urmează ca Mitropolitul Basarabiei să fie confirmat, primind Gramata de instalare, din partea Întâistătătorului Bisericii Neamului şi a Sfântului Sinod.

Adunarea Eparhială a Mitropoliei Basarabiei a adoptat o declaraţie în legătură cu procesul judiciar în primă instanţă care a obligat Guvernul Republicii Moldova să admită Mitropolia Basarabiei în legalitate şi în legătură cu procesul în a doua instanţă care se va desfăşura la Judecătoria Supremă a Republicii Moldova. În încheierea adunării, nou alesul Mitropolit al Basarabiei a primit felicitările şi omagiile credincioşilor din Mitropolie, care au participat la o agapă frăţească de sărbătoare, prilejuită de importantul eveniment.

(*Biroul de presă al Mitropoliei Basarabiei*)

FĂRÂMITURILE VIEŢII - RESTUL CARE NE DEFINEŞTE

Pr. lect. *C. Grigoraş*

Ca puţine altele, episodul privind săturarea minunată a unei mari mulţimi de oameni este prezentat în toate cele patru Sfinte Evanghelii. Şi nu numai atât. Se relatează despre două asemenea episoade, deşi, în ce priveşte conţinutul epic şi mesajul pe care-l poartă, sunt aproape identice. Deosebiri neesenţiale, aparent, le diferenţiază. În unul este vorba de cinci pâini împărţite la cinci mii de oameni, în urma cărora s-au strâns douăsprezece coşuri cu fărâmituri, iar în celălalt de şapte pâini împărţite la patru mii de oameni, după care s-au adunat şapte coşuri cu fărâmituri.

Care este motivaţia prezenţei lor, atâta vreme cât la finele Evangheliei sale Sf. Ioan scrie: "Dar sunt şi multe alte lucruri pe care le-a făcut Iisus şi care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărţile ce s-ar fi scris"?

Atâtea alte lucruri săvârşite de Mântuitorul în scurta Sa viaţă pământească au rămas doar în amintirile celor ce au aflat despre ele şi nu şi-au găsit loc în Sfintele Evanghelii, în timp ce altele, întru totul asemănătoare, sunt pomenite de câte ori s-au întâmplat.

Credem că pasajul de la Marcu 8, 19-20 este esenţial pentru înţelegerea în toată complexitatea sa atât a mesajului celor două episoade privind săturarea minunată a mulţimilor, cât şi a prezenţei amândurora în Sfintele Evanghelii. El ne trimite gândul la comparaţia elementelor ce le diferenţiază şi, prin aceasta, la cuvântul cheie care este acela de fărâmitură, de rest, aparent netrebnic.

Este limpede pentru oricine că acolo, pe întinderile sterpe ale Palestinei, s-a petrecut un fapt de domeniul miracolului, acolo unde pâinea este aur şi unde fărâmiturile sunt strânse cu grijă pentru vremuri grele. Nişte legi cantitative ale firii au fost violentate, călcate de Mântuitorul Hristos, de El care în pustia Carantaniei refuzase să facă aceasta. Acolo, ispitit de Diavol, ar fi trebuit să transforme pietrele în pâine pentru a-şi astâmpăra propria foame. O face însă pentru cei 4.000 şi apoi 5.000 de oameni, "afară de femei şi de copii", adaugă Sfinţii evanghelişti. Ei nu erau doar oameni flămânzi pur şi simplu. De când e lumea şi până la sfârşitul veacurilor foamea face să curgă lacrimi amare, ca dar şi pedeapsă de la Dumnezeu, ea care trimite la muncă pe cei leneşi ca şi pe cei harnici, ea care trimite mâinile şi, adeseori şi gândul adânc spre Dumnezeu ce o îngăduie. Erau oameni ce-şi uitaseră de foame ca şi de alte trebuinţe trupeşti; erau oameni care "de trei zile aşteaptă lângă Mine şi n-au ce să mănânce", zice Mântuitorul Însuşi. De foamea lor îşi aminteşte cu milă Mântuitorul şi, în alt episod, îşi amintesc ucenicii ce-L roagă să-i slobozească "ca mergând prin cetăţile şi prin satele dimprejur, să-şi cumpere ce să mănânce".

Mântuitorul pare a fi făcut astfel de minuni ce privesc săturarea trupului oarecum silnic. Îşi spune cu voce tare gândul ce-L îndoia: "De-i voi slobozi flămânzi la casa lor, se vor istovi pe drum, că unii dintre ei au venit de departe". Este deci cercat de gândul unei alte variante pentru rezolvarea situaţiei. Chiar minunea transformării apei în vin la Nunta din cana Galileii a făcut-o la rugămintea Maicii Lui, lăsând să se vadă fără echivoc că o astfel de minune nu intră în ordinea misiunii Lui în lume. Nu numai că este făcută înainte de a-I fi venit ceasul, cum Însuşi spune, ci şi pentru că minuni

Mântuitorul a făcut numai şi numai din milă şi dragoste pentru cei aflaţi în suferinţă, poruncindu-le apoi multora dintre ei să păstreze pentru ei taina a cele ce trăiseră.

Îndestularea unei nunţi nu era pentru el un motiv suficient de întemeiat pentru a silui firea. Bucuria mamei şi păstrarea fără umbră a unui ceas sfânt în viaţa unor tineri au fost însă motive suficiente pentru a o face.

Din relatările evangheiice, Mântuitorul a făcut de trei ori minuni pentru a îndestula trupul: cele două cu înmulţirea pâinilor şi minunea de la Nunta din Cana. De fiecare dată urmarea a fost: "Şi-a arătat slava Sa şi ucenicii Săi au crezut în El". Ba chiar au vrut să-L facă Împărat, determinându-L să-i părăsească şi să treacă cu corabia "de ceaialtă parte". A stârnit entuziasm căci omul credea a vedea rezolvată prin El, la modul simplist, problema stomacului. Stomacul omenirii ce mistuie tot şi neagă pe Dumnezeu când nu este îndestulat, ce se crede izvorul vieţii când nu este decât un accesoriu al vieţii. Iisus a răspuns acestui stomac în pustia Carantaniei că "nu numai cu pâine va trăi omul", că va aduce pâinea vieţii, după care "toate se vor adăuga vouă". Lângă El, mulţime de oameni, cu femei şi copii, mistuiţi mai uşor de slăbiciune şi îndemnând, de regulă, la întoarcerea la cele lumeşti, îşi uită de toate, preţ de trei zile şi trei nopţi. Pentru aceste suflete însetate de Adevăr a înţeles să biruiască firea şi să le îndestuleze şi trupul din puţinul ce-l avea.

Dacă motivaţia acestor minuni pare a fi oarecum limpede, merită zăbovit cu gândul la două aspecte legate de ele. Unul este cel semnalat deja, ce priveşte prezenţa în relatările evanghelice a două episoade similare ca conţinut epic şi mesaj. Al doilea este legat de primul şi este cel conţinut în pericopele 19-20 de la Marcu VIII, în care Mântuitorul insistă asupra comparaţiei celor două minuni, insistând pe cantitatea de fărâmituri rămase după ospăţ. Mântuitorul, ce porunceşte unui orb vindecat să păstreze taina vindecării sale, lucru peste putinţa unui suflet omenesc, nu dă poruncă acum pentru a se tăinui felul în care au fost săturaţi. Ba chiar reia discuţia, comparând cele două minuni până la lucruri de amănunt, lăsând poate unora impresia că insistă nejustificat asupra unora dintre cele mai puţin spectaculoase dintre minunile Sale. Adâncimea de înţelesuri a textelor evanghelice se dovedeşte a fi, şi aici, niciodată deplin sondabilă. În pericopele 19-20 de la Marcu VIII, ni se spune, în fond, că fărâmiturile de la masa vieţii noastre sunt restul ce ne defineşte. De ce este aşa, e o întrebare pe care o ocolim cu grijă şi, uneori, cei ce îi intuiesc răspunsul nu-i ratifică adevărul până la moarte. Lor, fărâmiturilor, le dăm puţină importanţă şi ne trezim cu surprindere la ora de bilanţ că nu cele pe care am mizat totul ne reprezintă, ci tocmai smeritele resturi. Povestea lumii se împleteşte şi ea cu fărâmituri ce-i definesc conţinutul şi-i nuanţează schimbările. Căci, iată, ce a fost Rareş decât o fărâmitură de la masa vieţii marelui Ştefan? El, Rareş, a dat numele unei epoci şi nu Bogdan pentru care Ştefan şi-a adunat ultimele puteri pentru a-l înscăuna. Este un adevăr incontestabil acela că Rareş îl reprezintă, îi defineşte pe Ştefan, întregindu-i opera politică şi culturală, deşi intra în istoria Moldovei pe uşa din dos, cu un simplu înscris pe o foaie finală dintr-o Sfântă Evanghelie, ce-i atesta originea.

Mihai Viteazul a fost tot fiu nelegitim al lui Pătraşcu Vodă, o fărâmitură ce şi-a găsit greu drumul spre împlinire, dar l-a găsit şi l-a urmat cu temeritate. Şi câţi alţii din istoria lumii?

Ce au fost pentru Enescu activitatea de virtuoz al viorii, pianului şi baghetei? Fărâmitură, căci tot ce a gândit şi a simţit mai bun a pus în creaţia lui componistică care-l reprezenta într-o atât de mică măsură. Ce a fost pentru M. Kazantzakis "Zorba grecul" sau "Hristos răstignit a doua oară"? Fărâmituri, căci tot ce a avut mai mult a învestit în scrierea şi copierea la nesfârşit a celor 60.000 de versuri ale Odiseei sale. Câţi ştiu astăzi despre ea, câţi au citit-o? Puţini, mai mult exegeţi ai operei sale, în timp

ce celelalte lucruri scrise pentru a-şi oferi răgazul material în vederea terminării Odiseei au făcut epocă. Ce a fost pentru E. Canetti "Scadenţa" sau "Limba salvată"? Fărâmituri, căci o viaţă întreagă a lucrat la opera sa capitală despre "Mase", pe care o cunosc puţini şi o preţuiesc şi mai puţini. Ce sunt pentru noi fiii duhovniceşti în comparaţie cu cei trupeşti (în cazul în care ei nu sunt şi una şi alta!)? Fărâmituri, căci tot ce avem mai bun în noi investim fără economie în cei ce ne poartă codul genetic prin vremi şi numele prin istorie. De câte ori ne definesc aceştia din urmă? De multe ori, dar de şi mai multe ori şi în mai mare măsură o fac fiii întru duh ce au primit doar fărâmituri din viaţa noastră.

Ce a fost Galileea neamurilor şi neamurile pentru istoria mântuirii lumii? Fărâmituri, căci poporul lui Israel a fost cel ales şi răsfăţat cu bunătăţi dumnezeieşti. Şi, totuşi, cine reprezintă şi defineşte această istorie? Ele, fărâmiturile, căci din Galileea s-a ridicat Iisus Mântuitorul lumii, iar neamurilor, după cuvântul Mântuitorului Însuşi, li s-a dat împărăţia lui Dumnezeu "pentru a face roadele ei".

Despre acest "popor agonisit de Dumnezeu" spune Sf. Apostol Petru: "Iar voi sunteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată, voi care odinioară nu eraţi popor, iar acum sunteţi poporul lui Dumnezeu, voi care odinioară nu aveaţi parte de milă, iar acum sunteţi miluiţi" (I Petru 2, 9-10). Acest popor este o piatră pe care au nesocotit-o ziditorii, piatră care a ajuns să fie în capul unghiului, "piatră de poticnire şi stâncă de sminteală pentru cei ce nu cred" (I Petru 2, 8). Despre ea vorbeşte Mântuitorul atunci când dezvăluie ucenicilor Săi înţelesul pildei cu lucrătorii viei.

Dar, ce a fost Mântuitorul Însuşi pentru mai marii spirituali ai vremii Sale? Fărâmitură, piatră nesocotită de zidari, dar care a ajuns în capul unghiului, aducând la această cinste un întreg popor "chemat din întuneric".

Direcţia, sensul şi anvergura istoriei spirituale a lumii sunt date de această piatră, Mântuitorul Iisus, prin poporul Său.

Cui i-a împărtăşit Mântuitorul mesajul de o atât de mare profunzime lângă puţul lui Iacov? Unei femei samarinence, de două ori fărâmitură, ca femeie şi ca fiică a Samariei ce se afla!

Cum am fi putut şti cât de copleşitoare au fost minunile săvârşite de Mântuitorul fără ca fărâmiturile să ne vorbească despre aceasta? Căci a spune că cinci mii de oameni au fost hrăniţi cu cinci pâini şi patru mii cu şapte pâini este puţin faţă de adaosul că au adunat douăsprezece coşuri pline şi apoi şapte coşuri pline cu fărâmituri (pâini mai multe, frânte pentru mai puţini oameni, au lăsat mai puţine fărâmituri!).

Despre cât de îmbelşugată le-a fost masa şi cât de largă inima vorbesc ele, fărâmiturile, şi tocmai de aceea le pomeneşte Mântuitorul, le socoteşte cantitatea, grijeşte să nu se piardă. ("Iar după ce s-au săturat, a zis ucenicilor Săi: adunaţi fărâmiturile ce au rămas, ca să nu se piardă ceva" Ioan 6, 12-13). Sunt parte de la ospăţul dumnezeiesc, partea cea smerită a acestui ospăţ, ce poate ajunge, poate tocmai de aceea, piatră în capul unghiului. De această parte omul nu-şi leagă interesul, iconomia, ambiţia, de la ea nu cere mult pentru că nu i-a dat mult. De ea se grijeşte Mântuitorul ce i-a săturat, nu cei ce s-au săturat şi le-au lepădat. Ea este ofrandă făcută fără voie, neîntinată de cereri compensatorii, parte liberă de intenţii şi de calcule, neîntinată de ele, parte risipită şi risipitoare. Că acest rest netrebnic ajunge să definească direcţia, sensul şi anvergura unei istorii individuale sau colective, piatră în capul unui unghi, aceasta este îngăduit şi făcut de Dumnezeu: "De la Domnul s-a făcut aceasta şi este lucru minunat în ochii noştri" spune psalmistul (Psalm 117, 23). Da, este omeneşte să risipeşti ce-ţi prisoseşte, este omeneşte să crezi important faptul că te-ai săturat, să nu te preocupe soarta

fărâmiturilor propriei vieţi, dar este un lucru dumnezeiesc acela de a face să vorbească despre propria viaţă tocmai partea netrebnică a ei.

Poate acesta este tâlcul adânc al afirmaţiei Mântuitorului: "Nu ştiţi ce cereţi!" (Matei 20, 22; Marcu 10, 38). Ne rugăm şi cerem pentru izbânda şi bunul mers a ceea ce considerăm noi important, definitoriu din viaţă. Dumnezeu ştie însă că, uneori, important cu adevărat este ceea ce noi nu considerăm important, adică fărâmiturile de la masa vieţii noastre. De aceea se adaugă în psalm: "De la Domnul s-a făcut aceasta şi este lucru minunat în ochii noştri". Este, ar trebui să fie, lucru minunat în ochii noştri, iconomia cu care Dumnezeu cântăreşte faptele vieţii noastre. Ar trebui să fie minunat şi, plecându-ne fruntea şi genunchii să spunem învinşi "Facă-se voia Ta" în toate lucrările vieţii noastre. În cele pe care le considerăm importante, ca şi în cele ce le considerăm netrebnice, fărâmituri ce, poate, fără să vrem sau să ştim, ne definesc.

SĂRBĂTOAREA HANUKA ŞI IMPORTANŢA TEOLOGICĂ A ACESTEIA

Pr. conf. dr. *Petre Semen*

Hanuka este o sărbătoare a evreilor ce ţine opt zile. Ea comemorează curăţirea şi resfinţirea templului reconstruit de Zorobabel (537 şi 520-515) după profanarea acestuia de către Antioh al IV-lea (175-164). Templul este reconsacrat ca urmare a victoriilor succesive purtate de Iehuda Macabeul (167-165 î.H.). Este o sărbătoare postexilică începută în ziua de 25 a lui Kislef (decembrie). Aceasta are o dublă însemnătate. Pe de o parte ea aminteşte credincioşilor evrei de redarea templului sfânt pentru cultul întrerupt pentru trei ani, iar pe de altă parte, mărturiseşte despre ajutorul divin în înfrângerea zdrobitoare a duşmanilor naţiunii. La această sărbătoare face referire şi Sf. Evanghelie după Ioan când zice: "Şi era atunci la Ierusalim sărbătoarea înnoirii templului, şi era iarnă" (c. 10, 22).

Sărbătoarea "Hanuka" este legată însă nu numai de victoriile strălucite ale Macabeilor cât mai ales de minunea înmulţirii untdelemnului sfinţit de către Mareie Preot (Hakohen Hagadol) cu destinaţia expresă de a servi la iluminatul templului Domnului în candelabrul (Menora) din faţa Sfintei Sfintelor.

Conform tradiţiei iudaice, sărbătoarea Hanuka este legată deci de minunea înmulţirii uleiului sfânt şi a luminii candelabrului în ciuda faptului că duşmanii poporului evreu au pângărit candela din sfeşnicul sfânt pe care l-au şi vărsat, dorind prin aceasta să înceteze cultul divin mozaic pentru a fi înlocuit cu cel păgân. Rămăşiţa infimă de ulei, spune tradiţia, a dat mai multă lumină decât în mod obişnuit. Se poate uşor constata că sensul sărbătorii de Hanuka este legată de ideea de "Shear "שְׁאָר" = rest - care străbate ca un meridian aproape toate paginile Bibliei. Ideea de "Shear" este însă mai frecvent întâlnită la profeţii israeliţi. E drept că şi ei s-au inspirat la rândul lor din ceilalţi scriitori sacri a căror teologie au adoptat-o şi, evident, au adaptat-o la vremea lor.

Sensul teologic al termenului "Shear" (שְׁאָר) este acela că, în condiţiile precare de existenţă, comunitatea evreiască trebuie să se întoarcă spre Dumnezeu, sub a Cărui protecţie s-a aflat încă de la începutul existenţei sale. Când, în momentele de glorie, fiii lui Israel erau tentaţi să creadă că exclusiv prin meritele lor au ajuns la această stare,

profeţii atrag atenţia că întotdeauna mântuirea este de la Dumnezeu, după cum de fapt o subliniază şi psalmistul: "Nu se mântuieşte împăratul cu oştire multă şi uriaşul nu se va izbăvi cu mulţimea tăriei lui" (Psalmul 32, 16). Cum istoria lui Israel a fost de cele mai multe ori marcată de catastrofale înfrângeri care ameninţau cu desfiinţarea, nu numai a statului, ci a naţiunii însăşi, profeţii au îndemnat la credinţă permanentă în ajutorul lui Dumnezeu. De numeroase ori salvarea a fost condiţionată de întoarcerea cu credinţă la Dumnezeul legământului. De aceea profetul Işaiahu, în ideea de a-i avertiza pe concetăţenii săi că momentele de glorie sunt de fapt o urmare firească a rămânerii evreilor în credinţa strămoşească, iar renunţarea la legământul cu Dumnezeu va atrage de îndată mânia Lui, şi-i va risipi printre neamuri, utilizează adesea termenul mai sus amintit, ca să-i încurajeze pe cei puţini rămaşi credincioşi lui Iahve, că Acest îi va păstra cu perseverenţă în providenţa Sa. Din exil îi va readuce în patrie. Deşi restul poporului era neînsemnat printre asirobabiloneni, din acesta El îşi va reface poporul preferinţei Sale. Pentru a fi cât mai convingător profetul pune un nume simbolic unuia dintre fiii săi, anume: שְׁאָר יָשׁוּב (Shear iaşuv) = un rest se va întoarce. Numele era nu numai simbolic, dar avea şi un rol de memento pentru fiii lui Israel că mântuirea vine întotdeauna de la Dumnezeu. De aceea profetul avertizează: אִם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ (im lo taaminu chi lo teamenu) = dacă nu credeţi veţi fi zdrobiţi. De asemenea profetul ţinea cu insistenţă ca poporul din care făcea parte şi pe care-l iubea cu o dragoste nepărmurită să-şi amintească de profeţia lui Moise referitoare la binecuvântările divine, în opinia căruia ele sunt o consecinţă firească a împlinirii poruncilor divine. Tot ca o binecuvântare divină, precum şi o dovadă evidentă a prezenţei Sale în mijlocul celor aleşi, era şi biruinţa împotriva duşmanilor: "O! Cum ar putea unul să pună pe fugă o mie, şi doi zece mii, dacă apărătorul lor nu i-ar vinde şi Domnul nu i-ar părăsi" (Deuteronom 32, 30). Acelaşi lucru îl subliniază şi în cartea Leviticul când acel profet îi asigură pe israeliţi de ajutorul lui Dumnezeu cu condiţia adorării Sale permanente: "Cinci din voi vor birui o sută, şi o sută din voi vor birui zece mii, şi vor cădea vrăjmaşii voştri de sabie înaintea voastră" (c. 26, 8).

Din acel "Shear", Dumnezeu îi făgăduieşte că oricât de mărunt şi neînsemnat ar deveni printre neamuri, slăbiciunea sa va fi completată cu ajutorul lui Dumnezeu. Pentru a propaga aceeaşi idee de izbăvire, Amos foloseşte metoda păstorului care "scapă din gura leului două şolduri de carne sau un vârf de ureche, aşa vor scăpa fiii lui Israel" (3, 12), iar Ezechiel foloseşte imaginea unui câmp cu oase uscate de oameni care prin venirea Duhului lui Dumnezeu asupra lor vor învia" (c. 37). Şi în Noul Testament, Apostolul neamurilor se exprimă la fel de pregnant când îi atenţionează pe ascultătorii săi: "Foarte bucuros mă voi lăuda mai ales întru slăbiciunile mele ca să locuiască în mine puterea lui Dumnezeu. De aceea mă bucur în slăbiciuni, în defăimări, în nevoi, în prigoniri, în strâmtorări... căci când sunt slab, atunci sunt tare" (II Corinteni 12, 9-10). Ca unul care excela în învăţătura iudaică, prin cuvintele de mai sus, el voia să împărtăşească şi credincioşilor de curând convertiţi dintre păgâni ideea că în mod constant Dumnezeu preferă cele slabe ca să aducă prisos de har.

Revenind la perioada de dinaintea cuvântărilor Apostolului neamurilor remarcăm că aşa se explică preferinţa lui Dumnezeu pentru cele smerite şi slabe în locul celor înalte şi puternice. Aşa se face că este trecut cu vederea întâiul născut Isav, cel iscusit la vânătoare şi degrab vărsător de sânge, în favoarea lui Iacov, cel blând şi smerit, fiul mezin al lui Isaac. De asemenea, este ales ca rege David, mezinul familiei lui Iesei, cu toate că fraţii săi: Eliab, Aminadab, Şama, împreună cu ceilalţi, erau mai dotaţi de a purta armele împotriva duşmanilor şi desigur, din punct de vedere uman, promiteau mai mult în eventualitatea obţinerii coroanei regale. Dar Dumnezeu l-a preferat pe David, cel slab şi nu prea important pentru familie (III Regi 16, 11).

Prin alegerea celor slabe Dumnezeu a vrut să se preamărească pe Sine în ideea de a adăuga puterea Sa unde era nevoie. De aceea El nici nu priveşte ca omul, căci "omul se uită doar la faţă, iar Domnul se uită la inimă" (III Regi 16, 7). Într-adevăr, El are cu totul alte opinii aşa cum a arătat-o şi profetul: "Gândurile Mele nu sunt ca gândurile voastre şi nici căile Mele ca ale voastre, zice Domnul" (Isaia 55, 8).

Se pare că un alt motiv al preferinţei lui Dumnezeu pentru cele slabe şi smerite este acela de a condamna superbia şi autosuficienţa celor puternici, a celor ce consideră că prin ei înşişi pot realiza totul, ca în cazul lui Antiohus care a îndrăznit să se ridice împotriva cultului adevăratului Dumnezeu pe care poate L-a şi contestat aşa cum bine zice psalmistul despre cel necredincios şi mândru: "אמר נבל בלבו אין אלהים" (amar nabal belibo en Elohim) = a zis cel nebun în inima lui: "Nu este Dumnezeu!" (Psalmii 9, 24; 13, 1; 52, 1). Succesul militar al plăpândei armate a lui Iehuda Macabeul împotriva mult încercatei armate a lui Antiohus IV este o dovadă clară că Dumnezeu mântuieşte prin cele slabe, dar şi o împlinire a profeţiei lui Moise (Levitic 26, 8).

Participarea unor creştini la sărbătoarea de Hanuka este explicată de ideile teologice mai sus exprimate, precum şi de multiplele puncte de convergenţă dintre creştinism şi iudaism. Astfel mărturisim împreună pe acelaşi Dumnezeu revelat poporului evreu şi ne hrănim sufletele din izvorul comun al celor 39 de cărţi sfinte, scrise sub inspiraţia divină. De asemenea, avem credinţa în originea comună a omului şi a destinului său pe pământul creat de Dumnezeu pentru toţi, după cum avem aceeaşi vocaţie a păcii şi mai ales a reconcilierii ce se impune din ce în ce mai mult în zilele noastre.

PREOTUL DE CARITATE

Pe culoarele spitalelor, alături de "oamenii în halate albe", poate fi întâlnit, din ce în ce mai des în ultima vreme, preotul de caritate. Se reia astfel o tradiţie dintotdeauna a Bisericii. Mai mult decât atât, devine vizibilă în fapt o stare de normalitate care, alungată dintre noi vreme de cinci decenii, se retrăsese în inimile oamenilor, în acel loc unde pecetea dumnezeiască nu poate fi ştearsă.

Publicăm aici nu doar un raport de activitate. Ceea ce conţin rândurile de mai jos este o frântură de viaţă. Iar motivul pentru care publicăm aceste pagini, păstrând forma în care au fost redactate, este acela că din ele se desprinde cu claritate faptul că boala trupească este întotdeauna dublată de o suferinţă spirituală, iar însănătoşirea este de cele mai multe ori condiţionată de aplicarea tratamentului sufletesc.

Când omul doreşte sincer să-şi ajute semenii, iar Domnul adaugă harul Său, "laboratorul" de care pomeneşte autorul mai jos nu mai este deloc neputincios în faţa munţilor de suferinţă pe care îi are de înfruntat. Totul atunci se schimbă în jur, pentru că "lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o" (Ioan 1, 5).

Redăm, în continuare, câteva fragmente din raportul de activitate pe luna septembrie 1995 al preotului de caritate Petru Chirvase, Protopopiatul Botoşani:

În luna septembrie, asistenţa religioasă în spitale s-a desfăşurat pe scurt, după cum urmează:

<u>1 septembrie 1995</u> Cercetând bolnavii de la Terapie Intensivă, doi dintre cei în stare foarte gravă au fost spovediţi şi împărtăşiţi. Am intrat în fiecare salon de oftalmologie, cu tot "laboratorul" care constă din: căldăruşa cu aghiasmă (argintată), căţuia (aurită), lumânarea aprinsă, ulei sfinţit, o iconiţă-triptic şi molitfelnic. Toate acestea sunt puse pe o măsuţă cu rotile pe care se aşterne un prosop, având pe treapta de jos a mesei geanta cu chivotul şi celelalte lucruri necesare. Am întâlnit aici cel puţin trei cazuri tragice: un bătrân complet orb şi surd, neputincios, care nu are pe nimeni; o să-l mai ajutăm noi cât va sta în spital. O femeie bătută de soţ în urmă cu câţiva ani, a rămas cu un singur ochi, iar acum, lovită bestial, şi-a pierdut cu totul vederea. Nenorocitul vine acum să-i dea iscălitură precum că îl iartă, ca să scape de şapte - doisprezece ani de închisoare. Am îndemnat-o, cu toată această sfâşiere lăuntrică, să semneze, după ce el va lua legătura cu mine şi va jura că se va schimba profund. Pe fondul acestei impresii cutremurătoare am îndemnat bărbaţii internaţi în aceeaşi secţie la nonviolenţă, înţelegere şi respect reciproc în familie.

<u>2 septembrie 1995</u> În orele dimineţii am activat la Maternitate. Tot aici la amiază am avut şi un botez la care au asistat mai multe cadre medicale, între care o doctoriţă de credinţă unitariană. Am revenit la Reanimare fiind solicitat, apoi am spovedit un bolnav la Oncologie.

<u>3 septembrie 1995</u> Am mers să mă interesez din ce motiv nu sunt chemat pentru botezul unui copil aflat în stare foarte gravă, după spusa medicului. Mama, necăsătorită, neglijentă, incapabilă să-şi primească copilul, îl privea ca pe o greutate, ca pe o dramă. A fost botezat de una din îngrijitoarele lui. Am încercat să o consolez pe mamă, apoi am făcut molitfa de opt zile la două mame care fuseseră spitalizate cu mult timp în urmă.

<u>4 septembrie 1995</u> Am scos o reţetă şi i-am dus medicamentele acasă unei vecine bătrâne şi lipsită de sprijin. Am mers cu o tânără la Spitalul de Copii, şi conducerea mi-a promis că o va angaja, cel puţin temporar. Sunt sigur că această tânără care a candidat şi la Teologie şi care, neavând părinţi, îşi întreţine fraţii mai mici, servind masa la Cantina săracilor, se va îngriji admirabil de copiii bolnavi şi va fi un model de comportament şi pentru cei vârstnici.

Am cercetat 8 saloane de chirurgie şi pe cele 8 de la Oftalmologie.

<u>5 septembrie 1995</u> Am fost chemat să împărtăşesc un copil de trei ani care urma să fie transferat la Iaşi. Am încercat să mijlocesc angajarea la spital a unui credincios, tată a mulţi copii. I s-au dat unele speranţe. Am intrat în toate saloanele de chirurgie (etaj V).

<u>6 septembrie 1995</u> Între 7^{30} şi 9^{00} la Maternitate, iar între 9^{30} şi 12^{00} am fost la Spitalul de Psihiatrie.

<u>8 septembrie 1995</u> Preotul cu care am liturghisit m-a rugat să fac şi Vecernia. Am adăugat şi Acatistul Maicii Domnului şi am vorbit la predică despre uciderea pruncilor

prin diferitele metode avortive, iar seara despre expresiile: "fraţii Domnului" şi "... până când ...". Între cele două slujbe am oficiat un botez de necesitate.

9 septembrie 1995 Am slujit bolnavilor psihici timp de trei ore, apoi am încreştinat un prunc şi am rostit rugăciuni urmate de cuvânt folositor de suflet, încântând pe cele prezente şi cu cântări psaltice înregistrate (Maternitate, etaj III).

11 septembrie 1995 Ortopedie - (10^{00} - 12^{00}; 16^{00} - 17^{00}).

13 septembrie 1995 Am activat două ore la Spitalul de Psihiatrie şi trei ore la Clinica Medicală I.

14 septembrie 1995 Imediat după slujbă am făcut un botez, ajutat ca de obicei de un viitor preot, am făcut Sfântul Maslu la Spitalul de Recuperare, unde am vorbit despre Sfânta Cruce şi am pus o casetă audio.

15 septembrie 1995 Sfântul Maslu la biserică, în locul unui profesor de la Seminar. Am trecut fugitiv pe la Pediatrie. Am fost binevenit pentru că se discuta problema unui botez pe care l-am făcut puţin mai târziu. Am fost chemat la Maternitate unde am zăbovit trei ceasuri, în trei secţii. Am vorbit printre altele despre însemnătatea numelui şi că nu este justificată punerea a două nume aceluiaşi copil. Medicul de gardă a luat legătura cu o mamă şi am făcut un botez după ce am chemat seminaristul.

16 septembrie 1995 Timp de 6 - 7 ore am făcut misiune în Reanimare, Cardiologie şi Neurologie. La Neurologie am întâlnit o bolnavă de altă credinţă, care asculta muzică religioasă pe o melodie ţigănească. I-am întrebat dacă le place ceea ce ascultă, după care am pus una din casetele pe care le aveam.

Într-un salon de la Cardiologie am încheiat ziua cu rugăciunile de seară.

17 septembrie 1995 După Sfânta Liturghie am participat la sfinţirea unui amplasament de biserică.

18 septembrie 1995 Între orele 15^{00} - 18^{30} m-am rugat împreună cu bolnavii de la Oftalmologie şi cu cei de la O.R.L.

19 septembrie 1995 Am căutat un constructor care ne promisese cândva că ne ajută la Capela de la Pediatrie. Am mers la O.R.L., am fost solicitat şi la un bolnav de la Oncologie.

20 septembrie 1995 Am mers la Oncologie şi Chirurgie (etaj V), unde am purtat discuţii cu doi sectari, aproape două ore. Siguri pe ei la început, au fost descumpăniţi şi ruşinaţi.

21 septembrie 1995 Am botezat un copil la Spitalul de boli contagioase, calitatea de naş având-o doctoriţa. Copilul a murit în timpul botezului şi a revenit la viaţă în 1-2 minute. Am trecut şi pe la alţi copii mai mari rostind scurte rugăciuni.

22 septembrie 1995 Sfântul Maslu la biserica Rosetti. Am spovedit şi împărtăşit o femeie grav bolnavă la Neurologie. Am făcut rugăciuni în saloanele de la Neurologie şi Chirurgie.

Am urcat la Reanimare unde am spovedit şi împărtăşit un tânăr având peritonită, după ce i-am inspirat putere de luptă cu boala prin rugăciune şi cuvânt de întărire.

După ce am bătut la maşină raportul de activitate, am intrat la Chirurgie pentru două ore. Apoi, la Spitalul de Copii am botezat un copil aflat în stare gravă şi am mers la toate secţiile. Am discutat cu un doctor musulman probleme teologice.

<u>24 septembrie 1995</u> După slujbă am rostit rugăciuni pentru sănătate şi am împărtăşit o fetiţă de 14 ani la domiciliu, care suferea de cancer având dureri groaznice.

Rugăciune şi predică la Maternitate (etajele III şi IV).

<u>25 septembrie 1995</u> Am auzit că foile de varză puse pe plagă ar putea ameliora durerile de cancer şi am cumpărat două verze pe care le-am dus familiei greu încercate. Părinţii fetei se apucaseră de zugrăvit în casă, iar fraţii mai mici ai bolnavei erau pe lângă surioara lor, parcă ştiind că se va stinge din viaţă.

La Ortopedie am întâlnit o situaţie tragică: două bolnave au încercat să se sinucidă datorită unei stări conflictuale în familie; o bătrână, lovită crunt, avea picioarele pline de răni infectate şi, neputând merge, a suportat acasă durerile timp de două luni. Medicul a apreciat ca foarte utilă lucrarea preotului în spital. În aceeaşi seară, aceleaşi aprecieri au fost făcute de directorul spitalului pe când eram la Reanimare vorbind cu o sinucigaşă.

<u>26 septembrie 1995</u> O bătrânică de 83 de ani, în imposibilitate de a se deplasa, mamă a 11 copii, stătea tristă, cu externarea făcută de 2 - 3 zile. Am dus-o acasă, la Curteşti, după care am revenit la spital. Medicul mi-a zis că a venit un tânăr paralizat şi într-o stare sufletească critică care a căzut din cărucior, fracturându-şi grav piciorul. Dar având diabet este exclusă intervenţia chirurgicală. I-am promis că o să iau legătura cu preotul din satul lui, ca să-l ajute pentru a-şi cumpăra proteze şi să-i dea cărţi împrumut, ajutându-l pe tânăr să-şi găsească liniştea în Dumnezeu. Odată cu aceste sfaturi i-am oferit şi două reviste ("Candela Moldovei").

<u>27 septembrie 1995</u> M-am întâlnit cu preotul respectiv la protoierie; el nu cunoştea cazul. I-am împrumutat unei liftiere sectare două cărţi, după ce i-am citat câteva pasaje din Scriptură.

<u>28 septembrie 1995</u> La 7^{30} am cuminecat un bolnav, după care am mers cu misionarul protoieriei într-un sat apropiat de unde am încărcat trei saci cu morcov pentru secţia de distrofici. Am promis doctorului că în curând venim cu orez şi zahăr. Le-am oferit "Candela Moldovei".

Între 16^{00} - 17^{30} Sfântul Maslu la Medicală 1. Apoi aceeaşi rânduială la Pediatrie.

Solicitat flind am mers să împărtăşesc un bolnav la Neurologie, care, deşi în comă, a găsit puterea de a comunica. Am intrat apoi în fiecare din cele două secţii ale aceluiaşi etaj.

<u>30 septembrie 1995</u> Maternitate V, III, II. Am fost solicitat să spovedesc la Spitalul judeţean un tânăr aflat în stare gravă, care nu se mai spovedise niciodată, având sufletul schilodit de multe patimi.

GÂNDURI DESPRE PREOT ŞI MISIUNEA SA

Preotul Ioan Maximiuc - *in memoriam*

În urmă cu aproape două decenii, la începutul lunii decembrie, ziua 5, când clopotele bisericilor ieşene vesteau sfânta vecernie pentru sărbătoarea Sf. Ierarh Nicolae - făcătorul de minuni - îşi găsea creştinescul sfârşit, îmbrăcat în straie de sărbătoare, în pridvorul bisericii "Sf. Nicolae" Ciurchi, unde urma să susţină predica la sărbătoarea hramului, P.C. Pr. Ioan Maximiuc, iconom stavrofor.

Tragicul sfârşit, pretimpuriu, la 64 de ani - dar simbolic parcă şi sugestiv - a fost ca şi întreaga lui viaţă: cu dragoste neţărmurită pentru Biserică şi Ortodoxie.

Născut la 7 ianuarie 1911 în ţinutul Botoşanilor, în sânul unei familii de plugari înstăriţi, a fost singurul copil - din cei 11 - care a reuşit să studieze în acel timp. După absolvirea Seminarului Teologic din Dorohoi s-a înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, luându-şi licenţa în teologie.

La 22 noiembrie 1936 a fost hirotonit diacon, iar la 12 decembrie preot, păstorind cu râvnă în cadrul Episcopiei Dunării de Jos până în 1975 când a solicitat pensionarea.

În cele patru decenii de pastoraţie s-a remarcat prin prestanţă, competenţă şi responsabilitate, fiind înzestrat cu excepţionale calităţi de duhovnic şi gospodar. A trăit o viaţă închinată lui Dumnezeu, făcându-şi datoria cu prisosinţă, slujind şi propovăduind cuvântul Evangheliei, bucurându-se de dragostea credincioşilor cu care şi-a împletit strădaniile pentru ridicarea caselor parohial. pemtru înfrumuseţarea comunelor şi a celor două biserici în care a slujit ca paroh.

S-a distins prin tact pastoral, fiind bun liturghisitor şi predicator, îndrăgind şi interpretând cântarea bisericească. A slujit cu devotament la Sfântul Altar şi a îndrumat cu pasiune pe calea vieţii duhovniceşti pe enoriaşii încredinţaţi.

Din preocupările blândului slujitor al Altarului se pot evoca pasiunea sa pentru înnobilarea sufletească a parohienilor, prin împodobirea slujbelor liturgice cu frumoase cântări religioase şi prin dezvăluirea semnificaţiilor învăţăturilor de credinţă ale practicilor şi obiceiurilor străbune, legate de diverse sărbători ale anului. A publicat diverse însemnări în reviste teologice. A urmat cu îndemn şi sârguinţă harul preoţiei, împodobindu-şi viaţa cu o bogată şi frumoasă activitate pastorală, administrativă şi obştească, fiind de o rară modestie, respectuos şi talentat slujitor, lăsând pe unde a trecut numai cuvinte de apreciere.

Plăcut la chip şi impunător, purta o frumoasă barbă şi mustaţă îngrijită, avea o voce melodioasă, agreabilă şi atrăgătoare, mereu în nelipsita ţinută preoţească completă. Era sfătos, apropiat, înţelegător şi darnic, gata a da un cuvânt de folos.

În învăţătura creştină a văzut principiile dătătoare de viaţă. Adesea afirma: "Nu mă voi săvârşi din viaţă şi Religia se va preda, din nou, în şcoli"... S-a dăruit în chip neprecupeţit, minunat şi jertfelnic, slujirii faţă de oameni, de Dumnezeu, cu o dăruire şi o dragoste pilduitoare, cu bunătate, noblеţe şi înţelepciune. Neobosit lucrător în câmpul vieţii duhovniceşti, se simţea atras de "fiorul slujbei". Stăruitor lucrător al spiritului, harnic, corect, cinstit, respectându-şi în orice împrejurare cuvântul, devotat fără limite instituţiei pe care a slujit-o în chip pilduitor, n-a fost numai fiul unei familii de buni creştini români, ci al marii familii a Bisericii Ortodoxe şi a neamului.

Pentru preotul Ioan atmosfera de cămin, adică acea fortăreaţă personală şi intimă, a însemnat în afară de biserică, o atmosferă de reconfortare, în care şi-a refăcut şi şi-a tonifiat entuziasmul pentru chemarea sa, s-a recules şi şi-a verificat acţiunea şi tactul, având o soţie distinsă şi vrednică, prezvitera Eugenia, gospodină şi pioasă coristă în corul bisericii, sănătoasă la suflet ca şi cei trei copii ai săi: Felicia, Silvia şi Ioan - Eugeniu care, cu evlavie, smerenie şi respect, îl vor pomeni întreaga lor viaţă în care s-au realizat cu toţii social.

Prezvitera Eugenia a fost un "alter ego" al preotului Ioan, mâna sa dreaptă nu numai în viaţa casnică, ci şi în succesul misiunii sale de păstor sufletesc al enoriei, căreia i l-a lăsat la dispoziţie în toată liniştea şi seninătatea de care a avut nevoie devotamentul său pus în slujba mântuirii altora. Şi astfel, cu mulţumirea şi seninătatea gândurilor îndeplinite, în urmă cu două decenii, preotul Ioan s-a dus în lumea veşniciei.

S-a remarcat prin dăruire şi slujire fără răgaz. A trăit în nădejdea morţii care duce la înviere. A slujit ultima Liturghie cu câteva zile înainte de a trece la cele veşnice şi se pregătise integral pentru o nouă slujbă - fiind chemat la Domnul în momentul în care păşea pe uşa sfintei biserici.

La ceremonia înmormântării a participat un sobor de 12 preoţi, condus de P.C. Pr. Teodor Irimia, protoiereu, care a rostit un necrolog.

Despre calităţile sufleteşti şi pastorale ale preotului Ioan a mai vorbit P.C. Pr. Mihai Neculau şi P.C. Pr. Aristide Cucu care au adus cuvinte de mângâiere familiei îndurerate şi foştilor enoriaşi, veniţi în număr mare, cerând ajutorul lui Dumnezeu pentru aşezarea sufletului mult preţuitului dispărut la loc de veşnică odihnă.

La cimitirul "Eternitatea", la mormânt, un ultim omagiu a fost adus de P.C. Pr. Gheorghe Popa, protoiereu la Episcopia Dunării de Jos.

În dangătul duios şi tânguitor al clopotelor, însoţit de lacrimile şi regretul tuturor celor prezenţi, sicriul cu corpul neînsufleţit al celui ce a fost preotul Ioan a fost coborât în cripta familiei.

Iar în memoria semnatarului acestor rânduri amintirea preotului Ioan rămâne neştearsă, el fiindu-mi primul duhovnic care m-a pregătit şi condus spre primirea Sfântului Duh care se revarsă prin Tainele Bisericii. Preoţii ne fac să ne naştem ca fii ai lui Dumnezeu, lor le datorăm fericita noastră renaştere, adevărata libertate de care ne bucurăm, înfierea noastră în ordinea harului. Preoţii au o putere care întrece cu mult pe aceea pe care o au părinţii în ordine naturală. Ei vindecă sufletul bolnav şi gata să piară îndulcesc pedeapsa venită pentru păcat, previn căderea prin învăţătură şi sfătuire, ca şi prin ajutorul rugăciunilor lor.

Ca rugător al Celui de sus, Dumnezeu m-a învrednicit să devin prim consilier al bisericii Golia până la transformarea în mănăstire şi actualmente consilier al bisericii "Sf. Apostoli Petru şi Pavel" - Bărboi şi membru al Societăţii "Frăţia Ortodoxă" şi să-mi aduc contribuţia, alături de ceilalţi colegi, la sfinţirea a două şcoli: Liceul industrial "Nicolina", ceremonie săvârşită în luna mai 1990 de un sobor de preoţi condus de P.S. Episcop Pimen Suceveanul şi Şcoala generală nr. 43 "Dimitrie Sturdza", ceremonie săvârşită în luna octombrie a aceluiaşi an de un sobor de preoţi condus de I.P.S. Dr. Daniel, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei. A fost prima şcoală sfinţită de I.P.S. Sa ca Arhiepiscop al Iaşilor.

Pe Tine Te binecuvântăm, Dumnezeule Preaînalte şi Doamne al milelor, Cel ce faci cu noi pururea lucruri mari şi cu anevoie de urmat, slăvite şi preamărite, care nu au număr!

Prof. Ioan - Eugeniu Maximiuc

RECENZII SI NOTE BIBLIOGRAFICE

Vladimir Lossky, **Vederea lui Dumnezeu**. *În românește de Maria Cornelia Oros, Studiu introductiv diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1995*, LX + 181 pagini.

Editura Deisis publică una dintre contribuțiile cele mai importante ale lui Vladimir Lossky, la patrimoniul teologiei ortodoxe, cursul predat de autor la Ecole Practique des Hautes Etudes din Sorbona, între anii 1945-1946, intitulat **Vederea lui Dumnezeu**.

În debutul lucrării, diac. Ioan I. Ică jr. face o schiță bio-bibliografică a autorului studiului, ce cuprinde bogate și semnificative referiri la momente importante din viața și activitatea lui Vladimir Lossky.

Sunt enumerate, în continuare, cărțile principale ale autorului, dintre care două au văzut lumina tiparului și în limba română, precum și o listă a studiilor și articolelor semnate de Lossky.

În capitolul intitulat *Sensul exemplar al unei vieți și opere: lupta pentru teologie*, autorul studiului introductiv face, pe baza reperelor bibliografice, constatări privind pe cel "mai citit și influent teolog al secolului" și asupra "unei opere teologice ce a marcat adânc cu amprenta ei inconfundabilă teologia ortodoxă a secolului al XX-lea" (p. XIII).

Sunt făcute, apoi, bogate referiri la cele două lucrări traduse din opera lui Vl. Lossky: **Teologia mistică a Bisericii de Răsărit** și prezenta lucrare **Vederea lui Dumnezeu**. Studiul introductiv se remarcă prin numeroasele trimiteri la textele biblice vetero și noutestamentare, precum și la lucrările de spiritualitate ale unor teologi contemporani, menționate în bogatele note bibliografice.

Obiectul studiului pe care și-l propune autorul este "chestiunea vederii lui Dumnezeu așa cum este ea pusă în teologia bizantină" (p. 1). Autorul arată că domeniul este foarte larg, întrucât "vedere" înseamnă cunoaștere, iar cunoașterea lucrurilor dumnezeiești este "însăși definiția întregii teologii" (p. i).

Lossky pornește de la premiza că nici un teolog nu a negat vreodată **ex professo** că în starea de fericire finală, sfinții vor avea vederea lui Dumnezeu. Problemele, pe care le ridică vederea lui Dumnezeu, sunt date de unele texte biblice, precum și de unele interpretări privind caracterul acestei vederi.

Soluțiile propuse au dus la conturarea unor gnoseologii mistice diferite, având drept bază o ontologie deosebită în ceea ce privește Răsăritul bizantin și Occidentul latin.

Primul capitol al lucrării, intitulat ***Între Tradiția Părinților și Scolastică*** face o privire comparată a învățăturii ortodoxe și a celei catolice, cu privire la problema vederii lui Dumnezeu, pusă în mod acut, atât în Răsărit, cât și în Apus, în secolul al XIV-lea.

În Bizanț, în contextul disputelor asupra distincției dintre ființa și lucrările lui Dumnezeu, sinoadele de la Constantinopol din 1341, 1351 și 1368 au afirmat, printre altele, că "Dumnezeu rămâne inaccesibil în ceea ce privește ființa Sa, care nu poate fi obiectul unei cunoașteri sau al unei vederi, nici chiar pentru fericiții adormiți și îngeri, cărora ființa divină li se descoperă prin energiile necreate și îndumnezeitoare" (p. 2).

În Apus, la Roma, în constituția Benedictus Deus, din 1336, papa Benedict al XII-lea spunea că "după

patimile şi moartea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, sfinţii vor vedea şi văd esenţa divină printr-o viziune intuitivă şi facilă, fără nici un intermediar creat care s-ar interpune ca obiect al viziunii, esenţa divină apărându-le nemijlocit goală (nudă), clar şi deschis; în aşa fel încât în această vedere ei se bucură de însăşi esenţa divină" (p. 3).

Aşadar, din punct de vedere terminologic şi teologic, ne aflăm în faţa a două formule net opuse. Cea ortodoxă neagă orice posibilitate de a cunoaşte fiinţa lui Dumnezeu. Cea catolică insistă asupra ideii că obiectul vederii fericitoare sau fericite (**visio beatifica**) îl constituie însăşi esenţa lui Dumnezeu.

Autorul exemplifică, în continuare, dezvoltarea pe care a luat-o concepţia catolică, în Occidentul latin, exemplificând cu idei din gândirea unor teologi romano-catolici, precum **Toma d'Aquino, Gabriel Suarez, Francisco Suarez, Diego Ruiz de Montoya** şi **Denis Petau** care au acuzat pe Părinţii greci, ce învăţau incognoscibilitatea fiinţei lui Dumnezeu.

Polemiştii apuseni moderni complică şi mai mult această problemă pur doctrinară, adăugându-i implicaţii ascetice şi se leagă unilateral de învăţătura Sfântului Grigorie Palama, pe care o consideră o "inovaţie absurdă, străină spiritelor formate de scolastica latină" (p. 13).

Capitolul al doilea al studiului, intitulat ***Vederea lui Dumnezeu în gândirea biblică şi la primii Părinţi***, arată că teologii bizantini s-au bazat, în studierea problemei "vederii lui Dumnezeu", pe două serii de texte scripturistice, aparent contradictorii. O parte a lor se exprimă în mod negativ cu privire la vederea lui Dumnezeu. Dintre acestea, autorul citează Ieşire 33, 20-23; Psalmul 17, 12; I Tim. 6, 16; I Ioan 4, 12 şi altele.

Cea de-a doua categorie de texte, foarte numeroase, arătând "teofaniile sau apariţiile lui Dumnezeu", par a susţine posibilitatea vederii lui Dumnezeu. Aşa sunt: Facere 16, 7-14; Isaia 63, 9; Ieşire 33, 11; Deuteronom 34, 10, etc.

Autorul face, apoi, un excurs în teologia creştină, punctând unele momente importante în soluţionarea acestei probleme. Dintre acestea, el menţionează pe:

Sfântul Teofil al Antiohiei care, în **Apologia către Autolic** atribuie această vedere fiinţei umane în totalitatea ei: suflet şi trup, devenite nemuritoare după înviere.

Aceeaşi concepţie eshatologică a vederii lui Dumnezeu o întâlnim la **Sfântul Irineu al Lyonului**(†202). Pentru Sfântul Irineu, vederea lui Dumnezeu este un dar, căci El Se descoperă din iubire. Inaccesibil în natura Sa, Dumnezeu Se descoperă prin harul Său. Sfântul Irineu dezvoltă ideea unei "revelaţii progresive" a lui Dumnezeu: **profetică** - prin Duhul Sfânt, **adoptivă** - prin Fiul şi **paternă** - în Împărăţia cerurilor.

Capitolul al treilea - ***Alexandria*** - studiază doctrina lui Clement şi a lui Origen, în legătură cu problema studiată. În timp ce **Clement** învaţă că această vedere este rezervată celor "curaţi cu inima", gnosticilor şi este considerată cea mai înaltă fericire: fericirea-cunoaştere, **Origen** o consideră ca fiind adevărata existenţă. Ea îndumnezeieşte umanitatea lui Hristos şi, prin ea, şi umanitatea noastră (p. 49). Cunoaşterea şi unirea progresivă cu Hristos este considerată de Origen o "nuntă spirituală, mistică".

Arătând legătura acestei concepţii intelectualiste cu elenismul, Vl. Lossky arată că: "E aceeaşi lume intelectuală, o spiritualitate aproape identică la Plotin şi la Origen, la contemplativii păgâni şi la contemplativii creştini din Alexandria. Nu e vorba de împrumutare, de influenţe: cele două spiritualităţi se formulează simultan... În loc să fi

creştinat spiritualitatea elenistică, Clement şi Origen au reuşit să spiritualizeze creştinismul...Va fi nevoie de secole de luptă, de eforturi supraomeneşti pentru a depăşi elenismul, eliberându-l de toate legăturile sale naturale, de limitele tehnice şi culturale, pentru ca el să devină, în final, o formă universală a adevărului creştin, limba însăşi a Bisericii" (p. 58).

În capitolul al patrulea, intitulat ***Capadocienii***, este urmărită dezvoltarea pe care a luat-o problema vederii lui Dumnezeu la **Sfântul Vasile cel Mare**, la **Sfântul Grigorie de Nazianz** şi la **Sfântul Grigorie de Nyssa**.

Sfântul Vasile cel Mare (†379), combătându-l pe Eunomie, arată, cu privire la cunoaşterea lui Dumnezeu, că, opus cunoaşterii lucrurilor, care nu angajează decât activitatea umană, cunoaşterea lui Dumnezeu implică, pe lângă aceasta, o acţiune revelatoare din partea lui Dumnezeu. Prin Sfântul Vasile "teologia trinitară devine teologia prin excelenţă, în care speculaţia este inseparabilă de contemplaţie, în care gândirea depăşeşte conceptele, fără să-şi părăsească totuşi facultatea proprie, cea a reflexiei, a discernământului" (p. 68).

Sfântul Grigorie de Nazianz (†390) dezvoltă învăţătura despre contemplarea Sfintei Treimi. Pentru el, a vedea pe Dumnezeu înseamnă a contempla Treimea, participând din plin la lumina Ei. Nici un om nu a descoperit vreodată pe Dumnezeu aşa cum este El în fiinţa sau natura Lui şi nu-L va descoperi niciodată; sau, mai degrabă, va descoperi pe Dumnezeu, atunci când spiritul nostru, după chipul lui Dumnezeu, se va înălţa spre Arhetipul Său, se va uni cu Cel familiar, când vom cunoaşte aşa cum am fost cunoscuţi" (p. 70).

Sfântul Grigorie de Nyssa (†399), făcând distincţia între numirile negative şi cele pozitive, aplicate lui Dumnezeu şi dezvoltând concepţia unirii cu Dumnezeu, ca o nuntă spirituală, învaţă că "a vedea" are sensul de "a avea". Pentru a ajunge la Dumnezeu, trebuie să ne facem simţurile spirituale, pentru a depăşi întunericul şi a intra în lumină. Cunoaşterea în lumină este, pentru Sfântul Grigorie de Nyssa - iubire.

În capitolul ***Siropaiestinienii şi Sfântul Chiril al Alexandriei***, autorul face consideraţii asupra spiritualităţii **Sfântului Efrem Sirul**, care "refuză să caute cunoaşterea lui Dumnezeu, căci Cel Neapropiat prin natură este înfricoşător" (p. 79), şi a **Sfântului Epifanie al Ciprului** (†413), pentru care Dumnezeu, incognoscibil prin natură, se face văzut prin voinţa Sa.

O amplă analiză este făcută asupra teologiei **Sfântului Ioan Gură de Aur**, care învaţă că "simplă, fără formă, fără compoziţie, natura lui Dumnezeu nu este niciodată obiectul unei vederi" (p. 81). Tot ceea ce putem vedea din Dumnezeu ţine de condescendenţa Sa iconomică şi nu de vederea fiinţei Sale, condescendenţa fiind "o manifestare a lui Dumnezeu, când Acesta se face văzut nu cum este El, ci cum este capabil să-L vadă cel care-L vede" (p. 82).

Sunt menţionate apoi idei privind vederea lui Dumnezeu, din învăţătura **Sfântului Teodoret al Cyrului** şi a **Sfântului Chiril al Alexandriei.** Sintetizând cele două direcţii - alexandrină şi antiohiană - autorul arată că "teologii Bizanţului vor prelua moştenirea celor două şcoli, cea a Antiohiei, mai ales prin Sfântul Ioan Gură de Aur şi cea a Alexandriei, prin Sfântul Chiril. Dacă în învăţătura despre vederea lui Dumnezeu, primul marchează o oarecare limitare, pentru că el este ataşat mai ales de persoana lui Hristos, cel de-al doilea pune accentul pe "frumuseţea naturii divine", pe slava eternă a lui Hristos, comună Tatălui şi Duhului Sfânt. Gândirea antiohiană urmează mişcarea condescendenţei

divine, adaptând manifestările lui Dumnezeu facultăţilor fiinţelor create; ea este mai cu seamă hristologică. Gândirea alexandrină urmează mişcarea inversă - cea a omului care se înalţă spre unirea cu Dumnezeu, spre îndumnezeire; e o gândire marcată de un accent pnevmatologic" (p. 88-89).

Capitolul al şaselea al lucrării se ocupă de ***Vederea lui Dumnezeu după literatura ascetică***. Pentru **Evagrie Ponticul** (n.345), în contemplarea lui Dumnezeu, pentru a ajunge la gnoza spirituală, omul trebuie să treacă prin theoria fizică - cunoaşterea lui Dumnezeu în creaţie. Pentru Evagrie, teologia - contemplarea Sfintei Treimi - gnoza şi rugăciunea sunt sinonime. Rugăciunea poate fi comparată cu vederea. Obiectul vederii este, la Evagrie, "contemplarea fiinţială" a luminii Sfintei Treimi în mintea curăţită.

Misticii intelectualiste a lui Evagrie, **Sfântul Macarie Egipteanul** îi opune o "mistică a sentimentului", o mistică a "conştiinţei harului, a divinului simţit" (p. 100). Această mistică a sentimentului, a harului experiat ca o dulceaţă, o bucurie, o lumină interioară a sufletului, sfârşeşte în veacul viitor în comuniunea cu Hristos, în lumina dumnezeirii" (p. 103).

O poziţie de mijloc între aceste două spiritualităţi întâlnim la **Sfântul Diadoh al Foticeii**. Scopul creştinului este, pentru Diadoh, unirea cu Dumnezeu prin iubire. Diadoh propune o mistică sacramentală, în care Botezul este Taina prin care Hristos Se sălăşluieşte în noi şi începe să picteze peste chip, asemănarea cu Dumnezeu. "Astfel - arată Lossky - mistica intelectului şi mistica inimii se unesc, deschizând calea unei spiritualităţi care va angaja natura umană în totalitate" (p. 106), Sfântul Diadoh putând fi considerat unul din fondatorii sau, cel puţin, precursorii isihasmului bizantin (p. 106).

Cu ***Sfântul Dionisie Areopagitul şi Sfântul Maxim Mărturisitorul*** (cap. al şaptelea) "intrăm în lumea teologiei propriu-zis bizantine" (p. 89).

După o caracterizare făcută persoanei şi operei **Sfântului Dionisie Areopagitul**, autorul studiază concepţia acestuia despre cunoaşterea lui Dumnezeu. Sunt evidenţiate cele două căi de cunoaştere a lui Dumnezeu: pozitivă sau contemplativă şi negativă sau apofatică, legate prin dubla mişcare a universului: coborârea lui Dumnezeu şi urcuşul spre îndumnezeire al omului. Distincţia dionisiană dintre fiinţa şi lucrările divine va sta la baza teologiei cunoaşterii lui Dumnezeu, va servi "drept bază dogmatică pentru învăţăturile despre vederea lui Dumnezeu în teologia ulterioară şi mai cu seamă în secolul al XIV-lea" (p. 113). Studiul asupra acestui "misterios autor" (p. 107) se încheie cu unele consideraţii privind receptarea operei sale, în Răsărit şi în Occident.

Corpusul dionisian a fost introdus în curentul gândirii teologice de **Sfântul Maxim Mărturisitorul** (580-662). Lossky combate unele opinii greşite (M.Viller), potrivit cărora Sfântul Maxim nu ar fi decât un compilator, evidenţiind învăţătura acestuia despre cunoaşterea lui Dumnezeu. La baza acesteia stă distincţia, deja devenită curentă, între natură şi atribute, între fiinţa incognoscibilă şi puterile sau energiile prin care lucrează Dumnezeu. "În cunoaşterea lui Dumnezeu - spune Sf. Maxim - nu căuta să cunoşti fiinţa Lui; mintea omenească n-ar putea ajunge acolo; nimeni nu o cunoaşte decât Dumnezeu. Contemplă, însă, în profunzime, atât cât poţi, atributele lui..."(p. 116).

Autorul stăruie asupra ideii centrale a spiritualităţii Sfântului Maxim - îndumnezeirea prin har. Vederea lui Dumnezeu este un rod al acestei îndumnezeiri şi se adresează omului

întreg, fiind o comuniune a omului cu Dumnezeu Persoană (p. 121).

Capitolul al şaptelea este intitulat ***Sfântul Ioan Damasachinul. Sfântul Simeon Noul Teolog***. **Sfântul Ioan Damaschinul** (†749), pe care autorul îl numeşte un "scolastic bizantin care a rezumat învăţăturile Sfinţilor Părinţi ai epocii hristologice" (p. 125) fixează pentru întreaga teologie ulterioară a Bizanţului învăţătura despre vederea lui Dumnezeu, în perspectivele dogmei hristologice.

În legătură cu problema isihasmului, după ce arată că aceasta a fost fals înţeleasă în Occident, dintr-o rea credinţă a unor critici moderni, autorul aduce unele corective, arătând că isihasmul nu este o mişcare spirituală, ci o formă de viaţă monahală, dedicată în întregime rugăciunii (p. 127).

Acest mod nu este un procedeu mecanic, având ca scop provocarea extazului, ci trezvia, "paza minţii", nepătimirea (p. 128); metoda isihastă nu se reduce la procedee exterioare şi nici nu tinde să mecanizeze rugăciunea; contemplarea luminii necreate nu este un scop, ci o expresie a comuniunii cu Dumnezeu; vechimea lui coboară la Diadoh, Sfântul Ioan Scărarul şi Isihie din Sinai (p. 128).

Prima expunere sistematică a tehnicii rugăciunii interioare este atribuită **Sfântului Simeon Noul Teolog** (†1022). El dezvoltă ideea teofaniei vizibile, dar în plan pnevmatologic. Vederea lui Dumnezeu, a cărei experienţă este larg descrisă, cu mărturii din viaţa Sfântului Simeon, are caracterul unei "comuniuni existenţiale", "comuniune a naturii creată şi necreată şi dezvoltarea fiecărei persoane umane întâmpinate de Dumnezeu Care se adresează îndeosebi fiecăreia" (p. 136).

Capitolul ultim al lucrării, intitulat ***Sinteză: Sfântul Grigorie Palama*** porneşte de la trista constatare că "opera teologică a lui Palama nu şi-a găsit până în prezent justa ei apreciere în Occident" (p. 139), datorită unor teologi, precum Jugie, Guichardan, Bois, care au văzut în "palamism" - "o inovaţie primejdioasă, eretică, o ruptură a tradiţiei teologice în Bizanţ" (p. 139). Păstrând distincţia dintre fiinţa şi energiile lui Dumnezeu, Sfântul Grigorie Palama arată că Dumnezeu este lumină, nu după fiinţă, ci după energia Sa. Lumina taborică este lumina proprie lui Dumnezeu prin natură, fiind eternă, infinită, nematerială, necircumscrisă în timp şi spaţiu. Ea este taina "zilei a opta" aparţine veacului viitor în care Îl vom vedea pe Dumnezeu pe Dumnezeu faţă către faţă (p. 144).

Autorul face, în continuare, o sinteză asupra temei vederii lui Dumnezeu, aşa cum a fost ea pusă în teologia bizantină.

La cele nouă capitole ale lucrării este adăugat un ***Apendice. Problema "vederii faţă către faţă" şi tradiţia patristică bizantină***, o comunicare susţinută de Lossky, în 1955, la Oxford la cea de-a II-a Conferinţă Internaţională de Studii Patristice, în care se arată că problema "vederii faţă către faţă", indiferent de soluţiile teologice propuse, trebuie să fie în acord cu două premize teologice: 1) obiectul vederii este Dumnezeu Însuşi şi nu o altă realitate care L-ar reprezenta: 2) vederea lui Dumnezeu e nemijlocită, fără vreo intervenţie din ordinea creată divină (p. 153).

Gândirea patristică în legătură cu această problemă teologică, este sintetizată de autor în cinci puncte esenţiale, care reprezintă tot atâtea teme de studiu. Acestea sunt: epistemiologia teologica privind semnificaţia conceptelor de "vedere a lui Dumnezeu" şi "lumina dumnezeiască"; momentul hristologic al ei; momentul pnevmatologic şi îndumnezeirea omului; tema umanităţii îndumnezeite de Hristos şi sensul spiritual al Schimbării la Faţă.

Prin urmare, după aproape o jumătate de veac de la susţinerea ei şi după mai bine de trei decenii de la prima tipărire, lucrarea lui Vladimir Lossky, îmbogăţeşte colecţia lucrărilor de

referinţă, absolut necesare unei cunoaşteri autentice a spiritualităţii ortodoxe. Valoarea ei deosebită rezidă în obiectul studiului - vederea lui Dumnezeu - pe care omul o dobândeşte pe treptele îndumnezeirii, ca pe un dar divin.

Arhimandritul SOFRONIE, **Mistica vederii lui Dumnezeu**, *Traducere, note şi comentarii † IRINEU SLĂTINEANU, Arhiereu vicar, Editura Adonai, Izvoarele Spiritualităţii Ortodoxe, Colecţia: Vita teologica et monastica, Bucureşti, 1995, 318 pag.*

Oricine studiază cu atenţie spiritualitatea răsăriteană, constată, de la bun început, o lipsă de lucrări autobiografice, care să relateze pe larg experienţele marilor mistici. Spre deosebire de catolicism, care are o conştiinţă acută a fenomenelor supranaturale în viaţa duhovnicească şi un specific epatant, spiritualitatea ortodoxă, deosebit de bogată în această privinţă, a ştiut să înveşmânteze toate aceste stări culminante ale firii umane îmbunătăţite sub veşmântul discret al tăcerii. Caracterul ei interior şi interiorizant a fost scos la iveală doar de puţini sfinţi care au vrut să lase urmaşilor câteva sfaturi sau relatări ale luptei lor pentru dobândirea sfinţeniei.

Una dintre aceste puţine lucrări cu caracter autobiografic ale Ortodoxiei este şi cea a arhimandritului Sofronie, intitulată **Mistica vederii lui Dumnezeu**, a cărei apariţie se datorează ostenelilor P. S. Episcop vicar Irineu Slătineanu.

Prin prezenta traducere, teologia şi spiritualitatea ortodoxă română dobândeşte unul dintre instrumentele sale teologice fundamentale, atât pentru cei ce se ocupă de studierea asceticii şi misticii răsăritene, cât şi pentru cei ce sunt preocupaţi de aflarea căii adevărate, care să conducă spre desăvârşirea creştină, sfinţenia sau îndumnezeirea omului prin har.

Mistica vederii lui Dumnezeu este o scriere duhovnicească autobiografică, în care arhimandritul Sofronie, personalitate marcantă a spiritualităţii veacului nostru, în special a celei atonite, îşi transcrie într-o formă literară şi spirituală de o frumuseţe şi putere de înrâurire deosebite, experienţele sale duhovniceşti, în centrul cărora se află experierea luminii.

Dorinţa de la care pleacă autorul şi pe care o mărturiseşte încă din **Predoslovie** este de a folosi prin cuvintele sale tuturor celor ce caută în această lume şi în această viaţă un sens mai înalt, conform vocaţiei lor originare.

Lucrarea este structurată în douăsprezece capitole, fiecare purtând titlu şi dezvoltând virtuţi fundamentale ale asceticii ortodoxe. Deşi de proporţii diferite, aceste capitole se află într-o înlănţuire logică şi duhovnicească, încercând să prezinte experienţa personală a autorului, până la simţirea luminii dumnezeieşti necreate.

În cel dintâi capitol - **Aducerea-aminte de moarte** - arhimandritul Sofronie vorbeşte mai întâi despre "caracterul universal al patimilor", arătând, în acelaşi timp, că împotriva lor au luptat nu numai asceţii, ci şi umanismul, în general.

Autorul vorbeşte în termeni duhovniceşti profunzi despre această virtute creştină, arătând că, spre deosebire de frica sau angoasa faţă de lume, frica de Dumnezeu, "simţământ duhovnicesc", coboară de sus. În antiteză cu "paralizia insensibilităţii", pe care o produce păcatul, frica de Dumnezeu este o trezire din somnul de veacuri al acestuia.

Această aducere-aminte de moarte şi frică duhovnicească de Dumnezeu produce în sufletul credinciosului

pocăinţa (capitolul III). Dacă păcatul este definit ca "o crimă odioasă contra iubirii lui Dumnezeu" (p. 28), darul pocăinţei este "răpirea sufletului la Dumnezeu, când este atras de apariţia luminii"(p. 32). Ea este un dar nepreţuit ce s-a dat omenirii, minunea lui Dumnezeu care ne creează din nou după cădere, revărsarea inspiraţiei divine asupra noastră (p. 33).

Autorul îşi descrie experienţele din tinereţe, străine credinţei creştine, încercările de aflare a adevărului, prin intermediul filosofiei, al misticii hinduse, al meditaţiilor transcendentale sau al meditaţiilor de tip necreştine. Pe toate acestea autorul le numeşte "rătăciri generale", "experienţe orientale, "care l-au dus la o "disperare haricã", la o părăsire din partea lui Dumnezeu, în urma căreia, într-o noapte agitată, vede în întunericul camerei sale "fâşii de lumină zdrenţuită". Mai târziu avea să înţeleagă prin această vedenie darul sau calea prin care Dumnezeu l-a chemat la pocăinţă şi viaţă îmbunătăţită.

În această stare disperată, Dumnezeu îi dăruieşte darul pocăinţei. Din acea clipă îşi dă seama că "fără Hristos, tragismul istoriei omenirii nu se poate rezolva" (p. 34) şi că pocăinţa este temelia întregii noastre vieţi ascetice. Din acea clipă îşi schimbă modul de viaţă, închinându-I-o lui Hristos.

În capitolul **Chenoză şi părăsirea lui Dumnezeu** autorul dă şi mai multe detalii despre perioada de părăsire din partea lui Dumnezeu, prin care a trecut sufletul său, şi arată că, pe lângă durerea întregului organism, sensul acesteia este "înecarea în marea lacrimilor", singura care poate produce ridicarea sufletească. Pilda pe care a avut-o în viaţa sa a fost aceea a stareţului Siluan, a cărui căutare a fost însoţită de "încercările chinuitoare trimise de sus".

În centrul autobiografiei arhimandritului Sofronie se află experienţa luminii dumnezeieşti, despre care autorul vorbeşte şi în capitolul **Despre lumina necreată**. El prezintă diferitele genuri de lumină pe care le-a cunoscut: "lumina" inspiraţiei artistice, aceea a contemplaţiei filosofice, a cunoaşterii ştiinţifice, aparitiile luminoase ale vrăjmaşului, de care nu a fost lipsit, arătând că, spre deosebire de acestea şi superioare lor, lumina dumnezeiască necreată este imperceptibilă şi imposibil de definit, după natura sa, arătându-se sufletului curat în stare de rugăciune neîncetată.

În acelaşi capitol, autorul face caracterizări deosebit de valoroase luminii divine şi etapelor sau treptelor ei de revelare. După ani de rugăciune şi pocăinţă, după ce a dobândit şi rămas în experienţa plânsului duhovnicesc şi mereu cu gândul la moarte, el a ajuns la treptele înalte ale acestei lumini, când ea i s-a arătat liniştită, întreagă, plană, acţionând asupra inimii şi trupului. Ea este astfel experiată ca lumină a iubirii, a cunoaşterii, a nemuririi şi a păcii minunate (p. 37).

În capitolul **Despre principiul personal**, autorul arată valoarea persoanei, în planul iconomiei divine, precum şi taina pe care o reprezintă ea. "Persoana creată - spune autorul - se sustrage la rândul ei de la orice definiţie. Cunoştinţele ştiinţifice şi filosofice se exprimă cu ajutorul conceptelor şi definiţiilor. Persoana este o fiinţă nedefinită atât pentru lumea filosofică, cât şi pentru lumea ştiinţifică a cunoaşterii. Ca şi persoana lui Dumnezeu, persoana omului rămâne întru totul necunoscută din exterior" (p. 142). Ea este un centru teomorf, conţinutul ei esenţial fiind iubirea (p. 167).

Capitolul intitulat **Despre rugăciunea în care se descoperă Dumnezeu-Adevărul** subliniază valoarea deosebită pentru viaţa creştină, a rugăciunii - "calea adevărată care duce la cunoaşterea lui Dumnezeu".

Vorbind **Despre plânsul duhovnicesc**, autorul îl consideră o manifestare a ordinii cereşti. "Plânsul duhovnicesc, după natura lui, este cu

totul deosebit de cel firesc. El este legat de neîntrerupta cugetare la Dumnezeu, în dureroasa întristare a despărţirii de El" (p. 202).

El este urmarea lucrării Duhului Sfânt în inima omului, însoţitor al luminii dumnezeieşti necreate. În legătură cu schimbările lăuntrice ale rugătorului, autorul vorbeşte de mai multe trepte de plâns duhovnicesc; de lacrimile amare, ce însoţesc pocăinţa, de un plâns "mijlociu", în care sunt amestecate bucuria şi tristeţea şi despre plânsul fericit sau lacrimile fericite, dulci, ale Duhului Sfânt, prezent în viaţa contemplativului.

După ce relatează şovăielile şi rătăcirile sale (cap. **Clătinări**), autorul vorbeşte despre **Fericirea de a cunoaşte calea**. Căile vieţii sunt, potrivit lui, două: una a depărtării de Dumnezeu şi a morţii duhovniceşti; iar alta, opusă celei dintâi, a vieţii veşnice, prin moartea faţă de lumea aceasta. Pentru cei ce doresc să se mântuiască, există o singură cale: aceea a rugăciunii curate pentru sine şi pentru lumea întreagă.

Vorbind **Despre libertatea duhovnicească**, autorul arată că raportul dintre Dumnezeu şi om este întemeiat pe principiile libertăţii. Relaţia dintre om şi Dumnezeu implică, în mod fundamental libertatea. Persoana şi libertatea sunt indisolubil unite; unde nu există libertate, acolo nu este persoană, şi viceversa, unde nu este persoană, acolo nu este libertate.

Ultimele trei capitole ale cărţii vorbesc despre **Rugăciunea liturgică**, despre **Graiul liturgic** şi despre **Rugăciunea din Ghetsimani**.

Liturghia introduce în contemplarea lui Dumnezeu, ea aparţinând planului veşniciei. Liturghia este considerată de autor "un dar de nepreţuit dat omenirii; prin ea noi trăim cu adevărat chipul Învierii, prin ea noi ne înălţăm pe muntele contemplării slavei Schimbării la Faţă; ea ne potoleşte setea duhului nostru cu o altă apă, care curge spre viaţa veşnică (Ioan IV, 14) - p. 294.

Prezenţa pascală a Mântuitorului, din Liturghia ortodoxă, se realizează şi prin limba liturgică, cea mai înaltă formă de exprimare a spiritului uman, "limba Revelaţiei divine, a rugăciunii, a teologiei şi a altor raporturi dintre Dumnezeu şi oameni" (p. 300). Limba bisericească "se referă la sfera Existenţei Divine; ea trebuie să exprime Revelaţia Duhului şi vederile mentale născute de el..." (p. 302).

Autorul face o pătrunzătoare analiză asupra valorii rugăciunii Mântuitorului, din Grădina Ghetsimani, pe care o numeşte cea mai înaltă din toate, răscumpărătoare a lumii şi una dintre cele mai nepreţuite revelaţii despre Dumnezeu şi Om (p. 303).

Conţinutul autobiografiei se încheie cu o **Postfaţă**, în care arhimandritul Sofronie invocă persoana şi cuvintele părintelui său duhovnicesc - stareţul Siluan, şi anume: "Ţine-ţi mintea în iad şi nu dispera", arătând valoarea şi actualitatea lor mai mare decât oricând, într-o lume care s-ar părea că se îndreaptă disperată spre un deznodământ tragic.

Prin urmare, spiritualitatea românească dobândeşte prin traducerea lucrării arhimandritului Sofronie, o exprimare a experienţelor suprafireşti, la care poate ajunge firea omenească, în lupta ei de desăvârşire. Cititorul român, teolog sau nu, are astfel ocazia să se familiarizeze cu experienţele autentice, de vârf ale spiritualităţii răsăritene şi, totodată, să afle o cale a apropierii sale de Dumnezeu. Alături de descrierile atât de detailate şi ample ale fenomenului spiritual al sesizării luminii dumnezeieşti necreate, în sufletul credinciosului, cititorul dornic de perfecţiune morală se poate regăsi cu uşurinţă în caracterizările pe care le face autorul războiului duhovnicesc, părăsirii iconomice din partea lui Dumnezeu, după cum, tot astfel, dobândeşte un sprijin şi o confirmare a eforturilor sale ascetice.

Matericul. ***Adunare de cuvinte folositoare pentru maici,*** *tipărite pentru prima oară în limba română, cu o prefață de Virgil Cândea și cu un prolog de Eufrasia Poiană, starețа Sfintei Mănăstiri Dealu, Colecția "Comorile Pustiei", alcătuită la inițiativa unor monahi români de la Sfântul Munte Athos. Apare cu binecuvântarea I.P. S. NICOLAE, Mitropolit al Banatului, Colecție îngrijită de Ignatie Monahul, Editura Anastasia, 1995, 222 pagini.*

Spiritualitatea răsăriteană este una singură, având la baza ei învățătura și pilda vieții Mântuitorului Iisus Hristos. Spre deosebire de Occidentul catolic și protestant, unde se întâlnesc diferite tipuri de spiritualități, exprimate sub forma variată a ordinelor religioase, în Ortodoxie nu se poate vorbi decât despre una și aceeași formă de spiritualitate, de aceleași exigențe ale acesteia, fie că se vizează monahii sau mirenii, bărbații sau femeile, tinerii sau bătrânii. În Răsăritul ortodox, nu există spiritualități paralele sau complementare, ci aceleași adevăruri duhovnicești, spuse însă, în forme variate, dar de o profunzime specifică.

În sprijinul acestei idei vine și una din lucrările fundamentale ale spiritualității monastice răsăritene - **Matericul** sau **Adunare de cuvinte folositoare pentru maici**. Lumea Matericului prezintă același război nevăzut, ca și lumea Patericului, căile sunt aceleași, etapele desăvârșirii sunt identice. Matericul prezintă o spiritualitate, însă într-o formă lirică, mult mai poetică, potrivit sensibilității feminine.

Apărut în limba română în aceeași colecție a Editurii Anastasia, colecția "Comorile Pustiei", lucrarea se deschide cu o prefață a academicianului Virgil Cândea. În această prefață, autorul ei subliniază faptul că "în țara noastră și pretutindeni în lumea creștină se vădește o mai mare chemare a femeilor spre monahism" (p. 6) și că, deși monahia nu are, ca monahul, vocația studiilor teologice înalte, a preoției și a arhieriei, "trăirea duhovnicească, viața liturgică și, îndeosebi, ascultarea ocupă principalul loc în sporirea lor" (p. 7).

Referindu-se în special la prezenta lucrare, Virgil Cândea arată că Matericul s-a bucurat de o largă circulație, după cum o dovedește și numărul mare de manuscrise ce reproduc conținutul lui, deși o ediție a sa nu a fost niciodată tipărită.

Prefața se încheie cu o prezentare a mai multor ediții grecești ale acestei vechi scrieri filocalice, cea mai recentă fiind cea a profesorului D. G. Tsamis, publicată în 1990-1992.

În continuare, Monahia Eufrasia Poiană, de la Mănăstirea Dealu, prezintă un prolog, în care arată valoarea monahismului răsăritean, ortodox, inima Bisericii și a vieții bisericești. Nesacerdotal, dar consacrat, spune autoarea prologului, monahismul feminin nu este o competiție sau alternativă a celui masculin sau a darurilor bărbatului în Biserică. Monahiile au trecut prin aceleași nevoințe și lupte ascetice, ca și călugării, țelul acestei viețuiri fiind mântuirea sufletului, alături de celelalte elemente ale Bisericii, călugări sau mireni.

Apărut și organizat în aceeași perioadă cu monahismul masculin, cel feminin are o vocație și un rol fundamental în viața Bisericii. Experiențele din viața monahiilor exprimă aceeași luptă duhovnicească, specifică întregului creștinism, dorința comună și generală a sufletului uman de

a se asemăna cu Dumnezeu, Creatorul său.

Lucrarea propriu-zisă a fost alcătuită de Avva Isaia şi este divizată în trei părţi: **Culegere de îndrumări scrise de către Avva Isaia pentru prea cinstita Teodora**; **Cuvintele sfintelor femei nevoitoare, cele vrednice de pomenire, culese de Avva Isaia, pentru cinstita monahie Teodora** şi **Povăţuirile duhovniceşti ale monahului Isaia către prea cinstita monahie Teodora**.

În prima secţiune a Matericului, Avva Isaia, duhovnic şi călugăr cu viaţă îmbunătăţită, dă sfaturi folositoare de suflet uneia din ucenicele sale şi, prin aceasta, de fapt, tuturor monahiilor dornice de desăvârşire duhovnicească. Accentul deosebit este pus pe dobândirea liniştii, în tăcerea şi interioritatea, pe care o creează atmosfera spirituală a chiliei călugăreşti. Autorul arată că "cinstita casă a sfintei linişti e mare şi grea"; ea are nevoie de temelii puternice şi solide, pentru a nu se dărâma. Temeliile liniştii sunt: postul cu smerenia, tăcerea, citirea, îndepărtarea de vorbirea cu bărbaţii şi femeile, privegherea, rugăciunea, metaniile multe.

Dintre virtuţile liniştii, Avva Isaia recomandă: smerenia desăvârşită, ascultarea desăvârşită, mulţimea metaniilor, citirea, tăcerea, curăţia, pacea care întrece toată mintea, aducerea-aminte de Dumnezeu, aducerea-aminte de moarte, dreptatea şi toate faptele bune. Prin acestea, în sufletul monahului se sălăşluieşte fericita smerenie, care îl aduce pe Dumnezeu.

Această linişte se păstrează prin biruirea "demonului iubirii de lume", care încearcă să ne împrăştie mintea, gândurile şi să ne abată de la scopul nostru duhovnicesc. Aceasta se realizează prin şederea în chilie, prin citire şi cântare de psalmi, prin aducere-aminte de moarte şi de judecată, prin gândirea neîncetată la dulcele Iisus, precum şi prin dobândirea gândurilor bune. Dintre acestea, Avva Isaia recomandă tinerei monahii Teodora, să dobândească: aducerea-aminte de veşnicele munci, de bărbăţia mucenicilor, de răbdarea şi minunata tărie a nevoitorilor şi nevoitoarelor femei, meditarea neîncetată şi rugăciunea către Iisus, gândul la sfintele Lui patimi, la cruce şi moarte, la pogorârea Sa în iad şi, în general, la tot ceea ce a făcut el pentru ca noi să dobândim viaţa veşnică.

Avva Isaia dă, în continuare, numeroase sfaturi privind pravila şi rânduiala rugăciunii, despre modul în care trebuie citiţi psalmii, pentru ca această citire a lor să fie de folos sufletesc; despre numărul şi rânduiala metaniilor, precum şi despre rolul şi valoarea rugăciunii lui Iisus în viaţa duhovnicească.

Prin practica lor îndelungată, credinciosul ajunge la dobândirea unor daruri duhoniceşti, cum sunt: inimă smerită de umilinţă, în care e înrădăcinată aducerea-aminte de Dumnezeu şi de moarte, de judecata viitoare; osârdia pentru citit, puterea şi tăria de a nu te îndepărta niciodată de Dumnezeu, puterea de a sta înaintea Lui totdeauna cu frică şi cu cutremur, curăţia, blândeţea, răbdarea, bunătatea sufletului. Deci, pe această treaptă, bunurile spre care s-a ostenit sufletul şi mintea monahului sunt primite ca daruri de la Dumnezeu. Toate acestea îndumnezeiesc mintea isihastului, care se uneşte cu Hristos. Ea se face atunci toată a lui Hristos şi nu cugetă nimic altceva decât să împlinească poruncile Lui, cu frică şi cu dragoste. De mare folos îi sunt, în această lucrare, dobândirea lacrimilor duhovniceşti şi a plânsului folositor de suflet şi curăţitor de păcate.

În cea de-a doua parte a lucrării, **Cuvintele sfintelor femei nevoitoare, cele vrednice de pomenire, culese de Avva Isaia, pentru cinstita monahie Teodora**, sunt cuprinse "florile faptelor bune - atenţia minţii şi învăţătura inimii spre înţelepţirea şi spre mântuirea sufletului", "flori duhovniceşti din câmpia nemuritoare sau din rai" (p. 37).

Aceste flori duhovniceşti nu sunt altceva decât o colecţie de apoftegme, de scurte cugetări duhovniceşti, pe care Avva Isaia le-a cules din viaţa şi faptele sfintelor nevoitoare şi pe care le oferă tuturor spre hrană duhovnicească. Acestea sunt pagini cu adevărat de înălţimea scrierilor filocalice. În ele, cel dornic de mântuire sufletească află care este adevărata cale a mântuirii şi cum se ajunge la dobândirea acesteia; despre ispitele drăceşti şi lumeşti şi cum se pot acestea respinge; despre patimile generale, care primejduiesc sufletul neveghetor: lăcomia pântecelui, desfrânarea, iubirea de argint, mânia, slava deşartă sau mândria, şi virtuţile ce se opun lor: credinţa, teama de Dumnezeu, pocăinţa, înfrânarea, smerita cugetare, răbdarea încercărilor şi a necazurilor. Autorul revine la tema sa favorită: liniştirea, ca virtute, şi modalităţile de ajungere la ea, iar în legătură cu aceasta vorbeşte despre tăcere, paza gurii şi a minţii.

În cea de-a 52-a apoftegemă, este dat răspunsul Sfântului Antonie la întrebarea monahiei Teodora: cum se poate mântui o femeie? Acesteia bătrânul i-a răspuns: "Singur Dumnezeu ştie cum trebuie să se mântuiască fiecare. De altfel îţi spun ţie, că nu numai femeile ci şi bărbaţii de nu se vor linişti din partea tuturor poftelor lumeşti şi nu se vor nevoi spre tăcere nu pot plăcea lui Dumnezeu şi nici să se mântuiască" (p. 55).

Viaţa călugărească este considerată "asemenea raiului, îngrădită cu sabia de foc a rugăciunii şi a aducerii-aminte de Dumnezeu" (p. 63).

Cea de-a treia parte a cărţii - **Povăţuirile duhovniceşti ale monahului Isaia către prea cinstita monahie Teodora** - dă, sub aceeaşi formă a apoftegmelor sau maximelor duhovniceşti, sfaturi privind viaţa sufletească. La baza ei trebuie să stea iubirea duhovnicească după Dumnezeu, prin care omul se apropie de Creatorul său. Fuga de ispita lumii şi privegherea în tăcerea chiliei înlesnesc sufletului accesul spre rugăciunea curată, continuă, neîntreruptă. Armele duhovniceşti ale monahilor sunt lacrimile şi postul de fiecare zi (p. 109). Dintre virtuţile fundamentale, Avva Isaia enumeră: smerenia, dragostea şi pocăinţa.

Autorul vorbeşte despre rugăciune şi treptele ei, despre visuri şi vedenii şi despre metodele de a ne păzi de ele, reproducând idei şi chiar expresii din scrierile Sfântului Ioan Scărarul şi a altor Părinţi Filocalici. Fără rugăciune, considerată "faptă bună şi mama tuturor faptelor bune, căci naşte fapte bune prin unirea cu Hristos" (p. 197), faptele noastre bune, virtuţile nu ajung niciodată la adevărata lor valoare, "nu pot veni la măsura lor şi să aibă desăvârşirea şi curăţia necesară" (p. 197). Un farmec duhovnicesc şi o adâncime sufletească deosebită o are caracterizarea făcută de Avva Isaia rugăciunii şi tăcerii şi roadelor lor: "Rugăciunea este unirea cu Dumnezeu şi cel ce o iubeşte, curând se va face fiul lui Dumnezeu. Rugăciunea este lăsarea păcatelor, izvorul lacrimilor, postul ispitelor, dragostea de necazuri, curmarea luptelor, lucrarea îngerilor, rugăciunea şi tăcerea este izvorul zdrobirii, pricina dăruirilor, sporirea nevăzută, hrana sufletului. Rugăciunea şi tăcerea este hrana tuturor celor fără de trup, bucuria cea viitoare. Rugăciunea şi tăcerea este luminarea minţii, arătarea nădejdii. Rugăciunea şi tăcerea este bogăţia monahilor, comoara celor liniştiţi. nimicirea mâniei, oglinda sporirii. Rugăciunea şi tăcerea celui ce se linişteşte pentru Domnul îl face şi pe cel nepăsător un înger al lui Dumnezeu, un moştean al împărăţiei Cerurilor" (p. 206-207). Semnul rugăciunii adevărate îl constituie împuţinarea cuvintelor şi înmulţirea lacrimilor.

Deosebit de pătrunzătoare sunt şi cuvintele despre "tristeţea cea după Dumnezeu" sau despre "întristarea după

Dumnezeu", opusă şi superioară "întristării lumeşti".

Avva Isaia încheie această suită de îndemnuri duhovniceşti cu recomandarea practicării lor.

Aşadar, prin apariţia pentru prima dată a Matericului, în limba română colecţia "Comorile Pustiei" se îmbogăţeşte cu o nouă lucrare de fundamentare ortodoxă, şi, odată cu ea, sufletul însetat de frumuseţe duhovnicească şi de desăvârşire află o nouă pildă despre posibilitatea atingerii acestei vieţi îmbunătăţite, pe măsura eforturilor noastre de a ne sfinţi viaţa.

Pr. asist. *Ioan C. TEŞU*

REACȚII ORTODOXE LA ENCICLICA "*UT UNUM SINT*" (Vatican, 30 mai 1995)

ENCICLICA DIALOGULUI PENTRU UNITATE

Mitropolitul Damaskinos al Elveției,
reprezentantul Patriarhiei ecumenice

Noua enciclică *"Ut unum sint"* este un text de importanță aparte nu numai pentru că dezvoltă sistematic principiile fundamentale ale participării Bisericii romano-catolice la dialogul ecumenic actual pentru unitatea creştină, dar şi pentru că exprimă convingerea fermă asupra imperativului restabilirii comuniunii Bisericilor creştine prin reînnoirea criteriilor unității Bisericii nedespărțite din primul mileniu. Enciclica Episcopului Romei este cu atât mai importantă cu cât, ca text pastoral, se adresează întregului corp al Bisericii romano-catolice şi reafirmă spiritul hotărârilor conciliului II Vatican, al enciclicelor aferente ale Episcopului Romei şi al documentelor ecumenice ale Bisericii romano-catolice.

În acest spirit, enciclica concluzionează, prin exortația care traduce obiectivul şi perspectivele restabilirii unității tuturor creştinilor care au primit botezul valid: *"Adresându-mă recent episcopilor, clerului şi credincioşilor Bisericii catolice pentru a le arăta calea de urmat către celebrarea marelui Jubileu al anului 2000, am spus între altele că «cea mai bună pregătire pentru trecerea acestui prag bimilenar nu se va putea exprima altfel decât printr-un angajament reînnoit de aplicare, cât mai fidel posibil, a învățăturii conciliului Vatican II, în viața fiecăruia şi a întregii Biserici». Conciliul este marele început, într-un anume fel Adventul itinerarului care ne conduce în pragul celui de-al treilea mileniu. Dată fiind importanța pe care adunarea conciliară a acordat-o operei de recompunere a unității creştinilor, în epoca noastră ecumenică, mi s-a părut necesar să repet convingerile fundamentale pe care conciliul le-a imprimat în conştiința Bisericii catolice şi să le reamintesc în lumina progreselor înfăptuite deja către comuniunea deplină a tuturor celor botezați"* (§ 100, p. 114).

Teama personală a episcopului Romei pentru punerea corectă şi directă în valoare a rezultatelor dialogurilor bilaterale şi multilaterale care vizează restaurarea comuniunii depline între bisericile creştine nu este lipsită de legătura cu eficacitatea şi credibilitatea vestirii Evangheliei în lumea de azi: *"Când afirm că pentru mine, episcopul Romei, angajamentul ecumenic este «una dintre prioritățile pastorale» ale pontificatului meu, mă gândesc la gravul obstacol pe care îl constituie dezbinarea pentru propovăduirea Evangheliei"* (§ 99, p. 112).

Enciclica are doi poli fundamentali care decurg din spiritul conciliului Vatican II privind conştiința actuală şi angajamentul ecumenic al Bisericii romano-catolice. Primul este pus în evidență în capitolul intitulat *"Angajamentul ecumenic al Bisericii catolice"* (§ 9-46). Acesta reafirmă principiile fundamentale ale eclesiologiei romano-catolice, aşa cum au fost formulate în hotărârile conciliului Vatican II şi în

enciclicile aferente ale episcopului Romei. Cel de al doilea este înfăţişat în capitolul al doilea, intitulat *"Roadele dialogului"*, şi dezvoltă consideraţiile eclesiologice ale documentului conciliului Vatican II (*Unitatis redintegratio*) şi ale Directoriului ecumenic al Bisericii romano-catolice privind cea mai eficientă contribuţie a ei pentru promovarea rapidă a viziunii asupra unităţii lumii creştine.

Calea comună către unitatea creştinilor constituie axa ce leagă cei doi poli ai enciclicii episcopului Romei şi determină modul lor de acţiune. Modalitatea de repartizare a forţelor către cei doi poli ne ajută să înţelegem mai bine şi să evaluăm importanţa particulară a acestei enciclici pentru dialogul teologic bilateral, ce se desfăşoară oficial între Biserica ortodoxă şi Biserica romano-catolică, dar şi pentru mersul mişcării ecumenice spre unitatea creştinilor. Importanţa particulară a enciclicii este apreciată de un ierarh ortodox cu un interes sporit mai ales faţă de elementele care deschid noi perspective dialogului nostru teologic; şi aceste elemente sunt într-adevăr importante:

În primul rând, enciclica, chiar rămânând fidelă principiilor eclesiologice proclamate de Vatican II, vrea ca teologii Bisericii romano-catolice să pună în valoare aceste principii în dialogurile teologice, bilaterale şi multilaterale, pentru a sluji mai eficient obiectivul sacru al restabilirii unităţii lumii creştine în pragul celui de al treilea mileniu al istoriei Bisericii. Recunoaşterea — bazată pe decretul *Unitatis redintegratio* (§ 3) al conciliului Vatican II — a eclesialităţii Bisericii şi a comunităţilor creştine care nu se găsesc în comuniune cu Biserica romano-catolică este, într-adevăr, din punct de vedere romano-catolic, un element esenţial nu numai pentru calificarea acelor *"Biserici-surori"* dar şi pentru perspectivele dialogului teologic bilateral, în ciuda formulării studiate a paragrafului în cauză: *"Într-adevăr, elementele de sfinţenie şi de adevăr prezente în alte comunităţi creştine, la nivele diferite în unele sau altele, constituie baza obiectivă a comuniunii care există, chiar nedesăvârşit, între ele şi Biserica catolică. În măsura în care aceste elemente se găsesc în alte comunităţi creştine, există o prezenţă activă a unicei Biserici a lui Hristos în acestea. Iată de ce Vatican II vorbeşte de o comuniune reală, chiar dacă este imperfectă. Constituţia Lumen gentium subliniază că Biserica catolică «se ştie unită pentru multe motive» cu aceste comunităţi, printr-o anume şi reală unire, în Duhul Sfânt"* (§ 11, p. 15-16).

În al doilea rând, enciclica menţionează pe larg şi pozitiv relaţiile bilaterale şi dialogul teologic cu Patriarhia ecumenică de Constantinopol, în particular, şi cu Bisericile ortodoxe, în general. Această referire este într-adevăr impresionantă şi creează noi perspective, fiindcă reliefează criteriile eclesiologice şi eclesiale ale primului mileniu pentru unitatea Bisericii, adică cele care prevalau înainte de marea schismă din 1054, ca unicul model pentru restabilirea comuniunii dintre *"Bisericile surori"*.

Aceste criterii constituie, de asemenea, atitudinea constantă a Bisericii ortodoxe în cadrul dialogului teologic cu Biserica romano-catolică: *"După conciliul Vatican II, în corelaţie cu această tradiţie, s-a restabilit denumirea de "Biserici surori" pentru Bisericile locale grupate în jurul episcopului lor. În consecinţă, anularea excomunicărilor reciproce, suprimând un obstacol dureros, de ordin canonic şi psihologic, a fost un pas foarte important pe calea către comuniunea deplină. Structurile unităţii, care existau înainte de dezbinare, sunt un patrimoniu de experienţe care ne arată drumul spre desăvârşita comuniune. Evident, în timpul celui de-al doilea mileniu, Domnul n-a încetat să dăruiască Bisericii Sale roade bogate de har şi binecuvântare. Însă îndepărtarea progresivă dintre Bisericile Occidentului şi cele din Răsărit le-a împiedicat să-şi împărtăşească darurile şi sprijinul reciproc. Este nevoie de un mare efort, cu harul lui Dumnezeu, pentru restabilirea deplinei comuniuni, izvorul multor bunătăţi pentru Biserica lui Hristos"* (§ 56, p. 66).

Viaţa comună a Bisericii în primul mileniu şi criteriile eclesiologice care au prevalat, stabilite prin hotărâri ale sinoadelor ecumenice şi practica vieţii bisericeşti, sunt recunoscute unanim ca folositoare pentru dialogul teologic actual.

În al treilea rând, pare evident că enciclica oferă importante criterii teologice şi metodologice pentru lucrul comisiei mixte de dialog teologic, promovate ca fiind principii consacrate ale tradiţiei comune şi ca modele pentru refacerea comuniunii bisericeşti, fără ca interpretarea primatului episcopului Romei să fie exclusă din aceste criterii. ***"În această perspectivă, Biserica catolică nu doreşte nimic altceva decât deplina comuniune între Răsărit şi Apus. Ea se inspiră pentru aceasta din experienţa primului mileniu. Într-adevăr, în cursul acestei perioade dezvoltarea diferitelor experienţe de viaţă bisericească nu i-a împiedicat pe creştini ca prin relaţiile reciproce să menţină sentimentul de apropiere, fără deosebire de Biserica din care făceau parte, pentru că toate Bisericile înălţau, într-o diversitate de limbi şi accente, laudă Unicului Tată, prin Hristos, în Duhul Sfânt; toate se reuneau pentru celebrarea Euharistiei, nucleul şi modelul comunităţii, nu numai în privinţa spiritualităţii sau a vieţii morale, dar în aceeaşi măsură pentru structura însăşi a Bisericii, în diversitatea slujirii, sub conducerea episcopului, succesor al apostolilor. Primele sinoade reprezintă o mărturie elocventă a acestei unităţi fiinţând în diversitate. Cum să refacem unitatea după aproape o mie de ani? Iată marea problemă pe care trebuie să o rezolve Biserica catolică, dar care priveşte în aceeaşi măsură şi Biserica ortodoxă. Plecând de aici, se poate înţelege actualitatea dialogului, susţinut prin lumina şi puterea Duhului Sfânt*** **(§ 61, p. 73-74).**

În al patrulea rând, interpretarea primatului episcopului Romei, care nu diferă de teoria romano-catolică fundamentată conciliar, este înfăţişată ca o temă deschisă spre dezbatere în dialogurile bilaterale sau multilaterale.

"Este totuşi semnificativ şi încurajator faptul că problema primatului episcopului Romei a devenit un obiect de studii, în derulare sau în proiect, şi, în aceeaşi măsură, este semnificativ şi încurajator că această chestiune este o temă esenţială nu numai în dialogurile teologice pe care Biserica catolică le întreţine cu celelalte Biserici şi comunităţi creştine, dar şi în general în cadrul mişcării ecumenice. Recent, participanţii la a 5-a Adunare mondială a comisiei Credinţă şi Constituţie a Consiliului ecumenic al Bisericilor (CEB), de la Santiago de Compostella, au recomandat angajarea unui nou studiu în problema unui ministeriu universal al unităţii creştine. După secole de polemici aprige, celelalte Biserici şi comunităţi eclesiale privesc mai profund şi cu o atitudine nouă această slujire a unităţii" (§ 89, p. 102). Este plin de semnificaţii faptul că funcţia apostolului Petru (officium Petri) este integrată organic în slujirea comună a apostolilor, aşa cum misiunea episcopului Romei este integrată în aceea a tuturor episcopilor Bisericii: "Atunci când Biserica catolică afirmă că slujirea episcopului Romei răspunde voinţei lui Hristos, nu separă această slujire de responsabilitatea încredinţată adunării episcopilor, ei înşişi vicari şi trimişi ai lui Hristos. Episcopul Romei aparţine "colegiului" lor şi ei sunt "fraţi în slujire" (§ 95, p. 107-108).

Sensul acestei teze a ministeriului episcopului Romei pentru unitatea Bisericii devine mai clar atunci când este pus în paralel cu funcţia înalţilor responsabili ai CEB: "Nu este oare acesta ministeriul pe care mulţi dintre cei angajaţi în mişcarea ecumenică îl consideră necesar? A conduce în iubire şi adevăr, astfel încât corabia - frumosul simbol pe care CEB l-a ales ca emblemă - să nu se clatine în furtună şi să poată ajunge la ţărm într-o zi" (§ 97, p. 110).

Ca ierarh ortodox, trebuie să mărturisesc că enciclica *"Ut unum sint"* constituie un pas curajos şi esenţial al Bisericii romano-catolice pentru întărirea credibilităţii şi perspectivelor dialogurilor teologice bilaterale şi multilaterale, în sensul restabilirii comuniunii eclesiale cel puţin între Biserica ortodoxă şi Biserica romano-catolică,

divergenţele dintre ele fiind focalizate mai ales asupra modului de înţelegere şi aplicare a primatului episcopului Romei în Biserică. Această problemă şi criteriile metodologice care trebuie să servească la soluţionarea ei justă sunt propuse cu claritate Comisiei mixte pentru dialog teologic, pentru examinare şi prezentare comună, în contextul interpretărilor tradiţiei comune din primul mileniu, oricât de divergente ar fi acestea; tradiţie care poate vindeca rănile dezbinărilor din al doilea mileniu şi poate deschide calea către unitate în pragul mileniului trei.

ÎN ELANUL CONCILIULUI VATICAN II

Olivier Clement, profesor la Institutul teologic ortodox "*St. Serge*" - Paris

Enciclica pe care Ioan Paul al II-lea o consacră ecumenismului este un text de o deosebită importanţă. Ea regăseşte elanul celui de-al doilea conciliu Vatican şi deschide drumuri către un nou conciliu, care va fi într-adevăr ecumenic.

Papa dă un fundament spiritual demersului ecumenic. De aceea, cum să nu-l aprobăm? Există *"sfinţenie şi adevăr"* la alţi creştini, şi acest slav care a cunoscut totalitarismul persecutor poate scrie că *"noi, creştinii, avem un martirologiu comun"*.

În afara câtorva fanatici (care există în lumea ortodoxă), toţi creştinii botezaţi în numele Sfintei Treimi recunosc valoarea comună a acestui botez. Iar papa subliniază de asemenea, pe bună dreptate, legătura dintre dialogul ecumenic şi "gândirea personalistă actuală", care pune accent pe respectul alterităţii. Preocupare contrazisă, e drept, de multe crispări identitare despre care papa nu vorbeşte deloc.

Astfel se precizează o metodă întemeiată pe rugăciunea comună, descoperirea sinceră a celuilalt şi pocăinţă. Dacă Biserica este sfântă prin Evanghelie şi Euharistie, ea păcătuieşte adesea în dimensiunea sa umană, prea umană! Demersul ecumenic este întâi de toate nu acuzarea celuilalt, ci convertire de sine la Evanghelie şi pocăinţă. Papa, ca şi apostolul Petru, trebuie mai întâi să se pocăiască, şi Biserica catolică împreună cu el.

Desigur, nu se pot face compromisuri în problemele esenţiale ale credinţei, însă trebuie să facem o *"ierarhizare"* a adevărurilor, să se ţină cont de contextul istoric ce a marcat formularea lor, să fie înţelese afirmaţiile aparent incompatibile care sunt *de fapt rezultatul celor două viziuni privind aceeaşi realitate, însă din două puncte de vedere diferite"*. Astfel se poate anticipa o expresie "integrală", permiţând depăşirea şi înglobarea unei părţi devenită multă vreme părtinitoare.

Astfel s-au scurs aceşti ani, cel puţin pe plan doctrinar, de la disputele hristologice din secolul al V-lea, între *"Bisericile vechi orientale"* (armeană, siriană, coptă, etiopiană...) şi Roma, dar şi între aceasta şi ortodoxie.

Pentru situaţia actuală a celor trei familii creştine - Catolicism, Reformă, Ortodoxie (ciudat că nu se spune nimic despre anglicani), papa rămâne la schema cercurilor de eclesialitate descrescătoare a conciliului Vatican II: în centru Biserica catolică, apoi ortodoxia, în sfârşit comunităţile protestante. Lipseşte o viziune istorică prin care să se arate legătura dintre ruptura din sec. al XVI-lea (Reforma) şi aceea din

veacul al XI-lea... Aceasta aminteşte progresele în apropierea dintre catolicism şi ortodoxie, de la *"dialogul iubirii"*, inaugurat de Atenagora I şi Paul al VI-lea, până la rezultatele dialogului teologic propriu-zis, instaurat în 1979 în timpul vizitei lui Ioan Paul al II-lea la Constantinopol. Textele elaborate referitor la Biserică, înţeleasă ca o comunitate euharistică, şi cele privind *"uniatismul"* sunt într-adevăr nişte reuşite, însă enciclica omite cu pudoare rezistenţele care vin din partea anumitor Biserici ortodoxe sau greco-catolice.

Este curios că *"temele de aprofundat pentru a ajunge la un adevărat consens al credinţei"* privesc toate relaţiile Romei cu Reforma - trebuie să spunem Reforma sa? M-am gândit că punctele de vedere strict teologice ale ortodoxiei nu erau luate în serios. O lectură mai atentă m-a convins că nu era aşa, însă temele ortodoxe (cu excepţia cultului Maicii Domnului) trec în catolicism printr-un fel de osmoză în care este evidentă refacerea Bisericii nedespărţite a primelor veacuri. Eclesiologia *"comuniunii"* este reafirmată şi prezentată ca participare la comuniunea trinitară. Filioque nu face parte din textul original al Crezului şi papa nu-l menţionează când rosteşte Simbolul credinţei împreună cu patriarhul ecumenic de Constantinopol. Harul, după cum insistă scrisoarea apostolică *Orientale Lumen* (ca şi enciclica Evangelium vitae), este o participare reală la viaţa divină. Este păcat că aceste puncte nu sunt direct formulate.

Problema primatului este, la sfârşitul enciclicii, obiectul unei emoţionante pledoarii, în care Ioan Paul al II-lea se pune în cauză personal, cere iertare, afirmând că slujirea lui Petru este aceea a păcătosului iertat şi nu există fără harul lui Dumnezeu. Papa citează pe larg texte biblice pe baza cărora, din secolul al III-lea, Roma invocă justificarea primatului. Însă trece sub tăcere celelalte interpretări pe care Sf. Părinţi le-au dat acestor texte (succesiunea lui Petru în credinţă şi în slujirea episcopală, care rezidă, aşa cum spune Sf. Ciprian al Cartaginei, *in solidum* la catedra petrină). Nimic despre jocul complex, tensionat, al primatului şi primatelor, papal sau sinodal, din primul mileniu.

Intervine totuşi un apel considerabil către *"responsabilii bisericeşti"* şi *"teologii lor"*, pentru *"a instaura un dialog frăţesc şi paşnic, în care vom putea să ne ascultăm unii pe alţii, dincolo de polemicile sterile, având drept călăuză voinţa lui Hristos de unitate a Bisericii Sale"*... La orizontul anului 2000, puţin mai târziu fără îndoială, un sinod cu adevărat ecumenic (la care protestanţii vor fi şi ei prezenţi, fiindcă, repet, Roma nu poate fi separată de Reforma sa) va putea analiza, în lumina *"Tradiţiei apostolice"* şi a comuniunii sfinţilor, ceea ce noi am definit separat. Atunci vom înţelege că acest bătrân episcop al Romei, dornic, în însăşi slăbiciunea sa, să desăvârşească altfel pontificatul său, a fost în mod real, prin această chemare, *servus servorum Dei* (slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu).

(**Service orthodoxe de presse** (SOP) 200A, supliment la SOP 200, iulie-august 1995, p. 1-4 şi 7-8, *trad. de Pr. Nicolae Dascălu*)

B. - <u>Arhiepiscopia Iasilor</u>

CONVORBIRE ACADEMICĂ
LA FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ - IAŞI

Pr. lect. *Mihai Vizitiu*

Din iniţiativa I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, Decanatul Facultăţii de Teologie Ortodoxă din Iaşi a organizat o convorbire academică, sâmbătă, 11 noiembrie 1995, în "Sala Coloanelor" (sala de lectură a Bibliotecii Facultăţii de Teologie), având ca temă: "Interdisciplinaritatea în cadrul Facultăţii de Teologie". Scopul convorbirii a fost adâncirea relaţiilor şi a cooperării dintre disciplinele teologice şi celelalte discipline care se predau la Facultatea de Teologie Ortodoxă, la secţiile Teologie-Litere, Teologie-Asistenţă socială, Teologie-Patrimoniu cultural. Întâlnirea a fost prezidată de I.P.S. Mitropolit Daniel, asistat de domnul prof. dr. Gheorghe Popa, rectorul Universităţii "Al. I. Cuza", P.C. preot conf. dr. Petre Semen, decanul Facultăţii de Teologie şi P.C. preot Gheorghe Popa, prodecan. Au participat domnii prorectori Ioan Toderaşcu şi Grigore Vereş, domnii decani şi prodecani, precum şi cadrele didactice ale Facultăţii de Litere, Filosofie, Istorie, Chimie, Fizică, cadre care predau şi la Facultatea de Teologie. Au participat, de asemenea, cadrele didactice ale Facultăţii gazdă. Deschizând întâlnirea, I.P.S. Mitropolit Daniel a dat cuvântul părintelui decan Petre Semen, care a adresat participanţilor salutul colegilor din Facultatea de Teologie. În alocuţiunea sa, părintele decan a arătat că întâlnirea a fost iniţiată de I.P.S. Mitropolit Daniel, "în scopul unei cunoaşteri reciproce şi pentru o mai strânsă colaborare" între cadrele didactice de la Facultatea de Teologie şi cele de la celelalte Facultăţi cu care colaborăm. P.C. părinte decan a subliniat, apoi, "motivele majore şi interesele Bisericii pentru reînfiinţarea Facultăţii de Teologie la Iaşi". În primul rând, se impunea înfiinţarea unei Facultăţi în această parte a ţării, pentru că aici "viaţa spirituală a poporului se prezintă la cele mai înalte cote". În al doilea rând, "pentru cele două Arhiepiscopii cu cele peste 700 de parohii, o Facultate de Teologie era mai mult decât necesară". Şi un al treilea motiv era acela că, în Moldova, "se află cele mai multe comori de artă bisericească din ţară, care necesită o grijă deosebită, încât s-a impus deschiderea unei secţii de Patrimoniu cultural pentru pregătirea unor cadre competente, care să se dedice muncii de conservare a obiectelor de artă, dar care să fie în acelaşi timp şi buni teologi". Referindu-se la strategia Bisericii pe termen lung, privind implicarea sa plenară în problemele sociale, părintele decan a arătat că acest lucru "a impus diversificarea specializărilor în învăţământul teologic. Aşa au luat fiinţă şi secţiile de Teologie-Litere, Telogie Asistenţă-Socială şi Teologie Patrimoniu cultural".

Obiectivul prioritar al învăţământului teologic reorganizat este "de a forma oameni care să-şi afle centrul de greutate în iubirea şi slujirea, cu dăruire totală, a lui Dumnezeu şi a oamenilor". În încheiere, părintele decan a arătat că întâlnirea dintre profesorii de Teologie şi cei de la celelalte Facultăţi urmăreşte "conjugarea eforturilor şi găsirea unor puncte de convergenţă, pentru că obiectivul nostru este comun, acela de a forma oameni de viitor şi pentru care vom purta responsabilităţi comune".

După cuvântul de salut, rostit de părintele decan, P.C. Preot Gheorghe Popa, prodecanul Facultăţii de Teologie, a susţinut tema enunţată mai sus. Precizând că

această întâlnire academică este prima de acest fel "de când facultatea noastră a revenit «acasă», în spațiul Universității", P.C. sa a arătat că în expunere se va axa pe trei aspecte:

1. Imperativul actual al cercetării interdisciplinare;
2. Sensul existenței umane ca problemă pentru cercetarea interdisciplinară;
3. Cercetarea interdisciplinară în cadrul Facultății de Teologie: posibilități și perspective.

Revenind la primul aspect, pentru a preciza acest imperativ, a prezentat câteva repere istorice: *primul* îl constituie înființarea la Berlin, "în 1810 a primei Universități - pilot pentru spațiul academic european". *Al doilea* reper îl constituie înființarea "Universității imperiale din Franța, în 1808". Din prezentarea reperelor amintite s-a desprins concluzia că: "vocația fundamentală a cercetării interdisciplinare actuale ar fi revenirea la problematica sensului cunoașterii omului și a sensului existenței sale".

Referindu-se la cel de-al doilea aspect, s-a scos în evidență "problema responsabilității etice și a onestității intelectuale a omului de știință, dar și a teologului. Etica respectului lucrului necunoscut, pretutindeni în univers și mai ales în persoana însăși a omului, reprezintă pentru cercetarea interdisciplinară o exigență a iubirii".

În sfârșit, în expunerea celui de-al treilea aspect, s-a plecat de la convingerea, care a constituit totodată și concluzia referatului, că "un dialog și o cercetare interdisciplinară este posibilă în Facultatea noastră", dar, pentru a se evita riscul unei "simple juxtapuneri", trebuie ca efortul nostru în realizarea acestui obiectiv să fie orientat mai întâi "spre găsirea unui limbaj comun în drumul nostru spre unitatea cunoașterii și spre unitatea lumii".

După prezentarea referatului, I.P.S. Mitropolit Daniel a invitat pe cei prezenți să-și exprime părerile cu privire la această întâlnire și la tema prezentată. Luările de cuvânt au fost precedate de câteva considerații făcute de I.P.S. Mitropolit, cu referire la obiectivele întâlnirii, în care s-a atras atenția asupra responsabilității pe care o are Universitatea în perioada de tranziție pentru conștientizarea oamenilor și schimbarea mentalităților. "Universitatea și Biserica, a spus I.P.S. Sa, pot coopera spre binele societății. Nu este vorba de un control ideologic al Bisericii asupra științelor, ci de o colaborare care să ajute progresul intelectual, economic, ecologic. Nu trebuie să se revină la ideea medievală occidentală - *Theologia summa ideologiae* - ci, prin interdisciplinaritate, să se ajungă la formarea unei etici comune, pentru salvarea planetei de la criza economică și ecologică. De altfel, a precizat I.P.S. Sa, dialogul dintre teologie și știință a pornit de la această necesitate, pentru că și teologii și oamenii de știință sunt responsabili pentru viața planetei. Această coresponsabilitate a creat posibilitatea dialogului între teologia creației și știința modernă". Pentru exemplificare, I.P.S. Mitropolit a prezentat mai multe lucrări, apărute în străinătate, în care se pune problema raportului dintre Teologie (credință) și știință.

Subliniind importanța studiului interdisciplinar, I.P.S. Mitropolit a spus: "Studentul care intră în contact cu profesorii de Teologie și cu cei de la alte facultăți poate descoperi dimensiunea religioasă și valoarea infinită a ființei umane, poate privi omul ca aproapele său, natura și creația, în general, ca reflex al lucrării lui Dumnezeu. De aceea, dubla specializare nu trebuie înțeleasă ca un paralelism de discipline, ci ca o posibilitate de conștientizare a tuturor, printr-o cooperare mai largă asupra coresponsabilității pentru viața planetei".

Pornind de la aceste considerații, au luat cuvântul mai multe cadre didactice, făcând diferite observații și propuneri interesante, de care se va ține cont în alcătuirea unor planuri de învățământ îmbunătățite.

Precizăm că, la intervenţia cadrelor didactice, a răspuns - cu competenţa-i cunoscută - I.P.S. Mitropolit, care nu a lăsat nici o problemă neclarificată. Spicuim din aceste intervenţii:

***Domnul conf. dr. Eugen Munteanu*, după ce a felicitat pe I.P.S. Mitropolit Daniel şi conducerea Facultăţii de Teologie pentru spaţiul de învăţământ pus la dispoziţia profesorilor şi a studenţilor, evidenţiind rolul bibliotecii în pregătirea studenţilor, a sugerat organizarea de biblioteci şi în sălile de seminar, la care studenţii să aibă acces permanent. Referindu-se la planurile de învăţământ, domnia sa a propus ca acestea să fie refăcute, în aşa fel încât disciplinele să nu fie înscrise cu o denumire generală (ca de exemplu: Limba română), ci să apară concret ce anume se studiază la fiecare an (fonetică, stilistică etc.). Dânsul consideră că preoţii nu cunosc suficient "tradiţia proprie literară", adică textele vechi, din sec. XVII-XVIII, care conţin adevărate comori de spiritualitate şi literatură, şi a sugerat luarea unei iniţiative de cercetare a unor texte literare vechi, propunând un curs de "Introducere în filologia românească". De asemeni, consideră necesar şi un curs de chirilică (măcar facultativ), precum şi un curs de "Filosofia limbajului la Sfinţii Părinţi". Domnia sa şi-a încheiat intervenţia spunând că, în cadrul interdisciplinarităţii, "toţi trebuie să ne preocupăm mai mult de statutul de om de cultură al preotului".**

Apreciind intervenţia domnului Eugen Munteanu, I.P.S. Mitropolit Daniel, cunoscând importanţa bibliotecii în pregătirea studenţilor, a arătat că a rezervat Teologiei 12 spaţii pentru bibliotecă, punând totodată la dispoziţia Teologiei şi biblioteca mitropolitană, ceea ce creează posibilitatea recunoaşterii internaţionale a bibliotecii, ca urmare a numărului mare de cărţi ce-l cuprinde. Pentru a stimula activitatea ştiinţifică a studenţilor, I.P.S. Sa a menţionat că unele din tezele de licenţă vor fi publicate de Mitropolie, ca şi lucrările colocviilor şi seminariilor ce se vor ţine în Facultate. În ceea ce priveşte celelalte propuneri, acestea au fost reţinute şi, în cadrul catedrei, se va analiza oportunitatea introducerii lor în planul de învăţământ.

***Domnul conf. dr. Nicolae Creţu* a evidenţiat mai întâi că invitaţia, făcută de I.P.S. Mitropolit Daniel, de a participa la această convorbire a bucurat pe toţi cei prezenţi. Şi dânsul este de acord cu revizuirea şi elaborarea unor noi planuri de învăţământ, care să cuprindă şi cursuri interdisciplinare. În acest sens a propus un curs credit intitulat: "Religie, religiozitate şi literatură", precum şi unul de hermeneutică intitulat: "Filosofie, arte, teologie", cursuri care să fie predate de mai mulţi profesori. În cazul preoţilor, a apreciat domnia sa, se simte nevoia unor teste de verificare a vocaţiei, la admitere, pentru că altfel vom avea preoţi numai cu numele. De asemeni, a făcut recomandarea ca "Biserica să nu tolereze kitsch-ul în literatură şi în iconografie". În încheiere, dânsul şi-a exprimat părerea că, în fiecare facultate, studenţii să fie iniţiaţi şi în politologie.**

Apreciind intervenţia domnului Nicolae Creţu, I.P.S. Mitropolit Daniel a precizat că ceea ce trebuie să ne preocupe pe toţi este în primul rând educaţia. "În lume există rău şi imperfecţiune, există o criză de conducere în toate instituţiile". Primul lucru pe care trebuie să-l facă Universitatea şi Biserica este "conştientizarea oamenilor că există acest rău în societate, dar, în acelaşi timp, trebuie să afle şi remediul pentru transformarea societăţii. Ori, transformarea în bine a unei societăţi bolnave presupune două faze:

a) Fixarea diagnosticului, adică să fie conştientizaţi oamenii asupra răului existent, pentru că dacă nu conştientizăm starea de sănătate morală de care avem nevoie, lucrurile nu se vor îndrepta curând.

b) Terapia sau vindecarea ca atare. În acest sens nu ne putem aştepta la schimbări spectaculoase, dar nici nu trebuie să acceptăm supravieţuirea, ca formă extremă, inferioară de vieţuire. Când omul se descurcă puţin, piere entuziasmul, ori, omul trebuie să urmărească perfecţionarea, progresul în viaţă, devenirea. În Biserică pocăinţa nu e lamentaţie ci o formă de devenire. Biserica poartă şi stigmatele lumii căzute dar şi icoana împărăţiei viitoare, care se dobândeşte prin activitate permanentă. Deci problema nu ţine de politică ci de educaţie. De aceea preoţii şi toţi mentorii culturali trebuie să fie plini de entuziasm, pentru a fi convingători în conştientizarea oamenilor.

Ştim că unele confesiuni intolerante, cu disciplină severă, sunt mai eficiente decât Ortodoxia. Totuşi, noi avem nevoie de un echilibru între Occident şi Orient pentru că, a încheiat I.P.S. Mitropolit, *dorim o ordine conştientă şi responsabilă realizată în libertate.*

***Domnul prof. Valer Benţa* a apreciat atitudinea pozitivă a studenţilor teologi şi interesul lor pentru îmbogăţirea cunoştinţelor.**

***Domnul conf. dr. Doru Scărlătescu*, apreciind importanţa convorbirii la care a participat, a propus ca aceste întâlniri să se facă mai restrâns, pe specialităţi.**

***Domnul asist. Jan Bălin*, considerând că la Teologie-Patrimoniu ponderea disciplinei Fizică este mică, a propus ca această disciplină să fie adusă la nivelul din Facultatea de Fizică.**

***Domnul Stelian Onica* a cerut să fie rezolvată problema spaţiilor pentru restaurare, pentru ca studenţii de la Teologie-Patrimoniu să poată lucra efectiv, dacă dorim să devină buni specialişti în restaurare.**

Ca şi în cazul celorlalte intervenţii, I.P.S. Mitropolit Daniel a lămurit toate problemele ridicate, arătând că greutăţile nu trebuie să ne sperie ci, dimpotrivă, să ne mobilizeze pe toţi în biruirea lor.

După epuizarea discuţiilor, toţi participanţii au vizitat "Biblioteca Ecumenică Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae", ctitoria I.P.S. Mitropolit Daniel, organizată după toate normele biblioteconomiei, bibliotecă în care profesorii pot găsi cele mai noi lucrări în domeniul care-i interesează.

În finalul întâlnirii, I.P.S. Mitropolit Daniel, cu generozitatea-i cunoscută, a invitat pe toţi participanţii la o agapă creştină în timpul căreia au mai rostit alocuţiuni:

***Domnul Rector, prof. dr. Gheorghe Popa*, care a apreciat în mod cu totul deosebit iniţiativa I.P.S. Mitropolit Daniel de a organiza o asemenea convorbire academică, având ca temă o problemă de actualitate pentru învăţământul de toate gradele, "interdisciplinaritatea". Domnia sa a arătat că "fără a lua în seamă dimensiunea spirituală nu avem şanse în viitor". "Cu toţii avem norocul, a mai spus domnia sa, că la Mitropolia Moldovei a venit o personalitate atât de deschisă către cultură şi dialog". Domnul rector a exprimat mulţumiri pentru această iniţiativă, ca şi pentru dorinţa exprimată de a fi permanentizate asemenea întâlniri.**

***Domnul prof. dr. Dumitru Irimia*, referindu-se la personalitatea şi la întreaga activitate a I.P.S. Mitropolit Daniel, a propus conducerii Universităţii acordarea titlului de "Doctor honoris causa" I.P.S. Sale, ceea ce va constitui o cinste pentru Universitate. Domnia sa a menţionat, apoi, că studenţii teologi care au mai absolvit o facultate**

prezintă un plus de maturitate, ducând mai departe cunoaşterea. În final, domnul profesor a afirmat categoric: "Dacă vrem să descoperim esenţa fiinţei umane atunci trebuie să studiem interdisciplinar".

Domnul prof. Neculai V. Baran a afirmat că întâlnirea academică, la care a participat cu bucurie, a avut un caracter solemn. Ca profesor de limbi clasice, pe care le-a predat în tinereţe în liceu, apoi în Universitate, iar astăzi şi în Facultatea de Teologie, întotdeauna a avut în vedere interdisciplinaritatea. Domnia sa a făcut şi câteva aprecieri de ordin istoric, pe care le-a ilustrat cu citate în limba latină.

Domnul decan Ştefan Avădanei a spus că: "relaţiile dintre Filologie şi Teologie nu mai trebuie explorate pentru că a făcut-o deja Biblia. Interdisciplinaritatea se concretizează prin planurile de învăţământ, de aceea, a spus domnia sa, Facultatea de Litere invită pe oamenii din Teologie să contribuie la definitivarea planurilor de învăţământ de la Litere". Dânsul a afirmat că se impune un curs de "Istoria religiilor" ori de "Hermeneutică", susţinând, totodată, ideea unor cursuri în echipă, în care să-şi spună părerea şi un fizician şi un literat şi un teolog.

Doamna prof. Elvira Sorohan a menţionat că interdisciplinaritatea se face uneori nedeclarat, exemplificând acest lucru prin cursul de "Istoria literaturii vechi" pe care îl predă, în timpul expunerii făcând mereu trimiteri la alte discipline. Domnia sa consideră ca fiind absolut necesar pentru viitorii preoţi un curs de "Retorică".

În încheierea întâlnirii, I.P.S. Mitropolit Daniel, apreciind nivelul înalt al discuţiilor purtate şi interesantele propuneri făcute, şi-a exprimat dorinţa ca aceste întruniri să fie şi ca o "sărbătoare în familie. Colegialitatea este mai mult decât interdisciplinaritatea. Colegialitatea presupune comuniune. De aceea, scopul acestor întâlniri este în primul rând spiritual". Mulţumind celor care au participat la această întâlnire, I.P.S. Sa a spus: "În misiunea dumneavoastră noi trebuie să apreciem şi să preţuim jertfa pe care o faceţi pentru Facultatea de Teologie. Capitalul pe care îl investiţi în studenţi este incomensurabil şi va fi răsplătit de Dumnezeu". I.P.S. Mitropolit Daniel a urat apoi mult succes tuturor, în nobila misiune de dascăli, şi a oferit daruri care vor constitui o plăcută amintire pentru toţi participanţii.

Întâlnirea şi-a meritat pe deplin denumirea de "CONVORBIRE ACADEMICĂ". A fost un foarte bun prilej de cunoaştere reciprocă a tuturor cadrelor didactice care predau la Facultatea de Teologie, dar şi o posibilitate de exprimare a opiniilor privind procesul de învăţământ în toate secţiile Facultăţii de Teologie Ortodoxă din Iaşi.

SESIUNEA ANUALĂ A ADUNĂRII EPARHIALE A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

Pr. *Nicolae Dascălu*

În ziua de 16 decembrie 1995 s-au desfăşurat, la Iaşi, lucrările sesiunii anuale a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor. Moment de bilanţ, dar şi de evaluare a proiectelor şi iniţiativelor pentru anul 1996, evenimentul a început, aşa cum era şi firesc, în Catedrala mitropolitană, prin oficierea slujbei de Te-Deum.

În sala de festivităţi "Iustin Moisescu", I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, a rostit cuvântul de deschidere a lucrărilor, salutând implicarea membrilor Adunării eparhiale în sprijinirea diferitelor activităţi bisericeşti în anul 1995.

Au fost prezentate, de către consilierii eparhiali, dările de seamă privind modul cum s-a desfăşurat activitatea celor trei sectoare: administrativ-bisericesc(P.C. Pr. cons. Vasile Andreica); cultural-misionar şi învăţământ (P.C. Pr. cons. Nicolae Dascălu); economic (P.C. Pr. cons. Mihai Mărgineanu).

În partea a doua a acestei sesiuni au fost supuse dezbaterii propunerile făcute:

a) înfiinţarea unui sector de producţie pentru caritate;

b) reînfiinţarea protopopiatului Darabani;

c) creşterea rolului laicatului în activităţile cultural-misionare;

d) înfiinţarea unui seminar teologic-liceal la Piatra Neamţ;

e) realizarea de monografii cultural-spirituale pentru bisericile şi mănăstirile din eparhie;

f) identificarea unor surse de venituri la nivelul protopopiatelor pentru susţinerea operei filantropice a Bisericii.

A fost dezbătut şi adoptat Statutul de organizare şi funcţionare a Fabricii de Cherestea "Sf. Troiţă" de la Mănăstirea Neamţ, care, în conformitate cu Hotărârea Guvernului României nr. 446/1995, a trecut din patrimoniul Societăţii comerciale "Petroforest" Piatra Neamţ în administraţia Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei.

În încheierea întrunirii, I.P.S. Mitropolit Daniel a sintetizat concluziile Adunării eparhiale şi a transmis celor prezenţi arhierească binecuvântare întru sporirea dreptmăritorilor creştini din eparhie în "credinţa cea lucrătoare prin iubire".

Statutul de organizare şi funcţionare al Fabricii de cherestea "Sfânta Troiţă"

(*Anexa nr. 1 la Hotărârea Adunării Eparhiale nr. 1/1995*)

CAPITOLUL I

Denumirea unităţii

Art. 1. **Unitatea se numeşte Fabrica de cherestea "Sfânta Troiţă" şi este situată în satul Mănăstirea Neamţ, comuna Vânători, judeţul Neamţ.**

Forma juridică a unităţii

Art. 2. **Fabrica de cherestea "Sfânta Troiţă" este unitate economică fără personalitate juridică, nonprofit, în administrarea şi sub directa conducere a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei.**

Aceasta îşi desfăşoară activitatea pe principiul fundaţiilor, conform Statutului pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi Regulamentului pentru administrarea averilor bisericeşti.

De asemenea, fabrica de cherestea "Sfânta Troiţă" - sat Mănăstirea Neamţ, îşi desfăşoară activitatea în conformitate cu legile române şi cu prezentul statut.

Scopul unităţii

Art. 3. **Realizarea de mijloace financiare pentru intensificarea operei filantropice şi culturale a Bisericii, ajutorarea parohiilor şi mănăstirilor sărace, construirea de noi biserici şi case parohiale în localităţile unde lipsesc asemenea lăcaşuri de cult şi satisfacerea nevoilor generale ale Arhiepiscopiei Iaşilor.**

Sediul unităţii

Art. 4. **Sediul unităţii este în România, sat Mănăstirea Neamţ, comuna Vânători, judeţul Neamţ.**

Durata unităţii

Art. 5. **Durata unităţii este nelimitată, cu începere de la 1 decembrie 1995.**

CAPITOLUL II

Obiectul de activitate

Art. 6. **Obiectul de activitate al unităţii se constituie în următoarele activităţi:**
- **aprovizionarea cu masă lemnoasă;**
- **prelucrarea şi industrializarea lemnului;**
- **realizarea unor produse din lemn;**
- **executarea de sculptură bisericească şi mobilier;**
- **desfacerea pe piaţa internă şi externă a produselor rezultate.**

CAPITOLUL III

Capitalul social

Art. 7. **Capitalul social al unităţii, reevaluat conform H.G. nr.500/1995, este de 1.258.736.000 lei.**

Art. 8. **Capitalul social poate fi mărit sau redus pe baza hotărârii Adunării Eparhiale sau a Consiliului eparhial - Iaşi.**

CAPITOLUL IV

Consiliul de administraţie

Art. 9. **Unitatea este administrată de către Consiliul eparhial al Arhiepiscopiei Iaşilor ales în conformitate cu Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române.**

Președintele Consiliului eparhial este Mitropolitul, care, cu avizul Consiliului eparhial, numește pe directorul general și directorul tehnic al fabricii. Directorul general face propuneri pentru numirea întregului personal subaltern.

Art. 10. **Directorul are rang de consilier eparhial și face parte din Permanența Consiliului eparhial, participând de drept la ședințele acesteia.**

Art. 11. **Numirea, transferarea, sancționarea și pensionarea întregului personal se face de către Chiriarh în urma propunerii directorului general și a consultării cu membrii Permanenței Consiliului eparhial, conform legislației civile în vigoare și Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.**

Art. 12. **Revocarea deciziei de numire a directorului general și a directorului tehnic se face de către Chiriarh, cu avizul Consiliului eparhial sau a Permanenței Consiliului eparhial, între ședințele ordinare ale acestuia.**

Art. 13. **Directorul general prezintă periodic dări de seamă Permanenței Consiliului eparhial și Consiliului eparhial privind activitatea, depunând lunar balanța de verificare și execuția bugetară la Centrul eparhial.**

Art. 14. **Consiliul eparhial hotărăște modul de repartizare a veniturilor fabricii, ținând seama de propunerile făcute de conducerea operativă a fabricii și de nevoile eparhiei.**

CAPITOLUL V

Atribuțiile Consiliului de administrație

Art. 15. **Consiliul de administrație este Consiliul eparhial - Iași și are următoarele atribuțiuni:**

a) angajează și concediază personalul și stabilește drepturile și obligațiile acestuia;

b) stabilește îndatoririle și responsabilitățile personalului unității pe compartimente;

c) stabilește tactica și strategia managerială și de marcheting;

d) adoptă măsuri ferme privind dezvoltarea în perspectivă a unității, a capacității de producție ale acesteia, introducerea progresului tehnic, realizarea de produse competitive;

e) analizează modul de organizare al unității, aprovizionarea, forța de muncă, gestionarea, întreținerea și repararea dotării tehnice, luând imediat măsuri de remediere în caz de defecțiuni;

f) desemnează membrii Comitetului de conducere operativă;

g) rezolvă toate problemele ce țin de salarizare și buget;

h) execută orice altă hotărâre a Adunării eparhiale - Iași;

i) aprobă Statutul de funcții.

CAPITOLUL VI

Comitetul de conducere operativă a fabricii

Art. 16. **Consiliul de administrație deleagă o parte din atribuțiile sale unui comitet de conducere operativă.**

Din comitetul de conducere operativă a unităţii fac parte: directorul general, directorul tehnic şi contabilul şef.

Comitetul de conducere operativă asigură conducerea curentă a unităţii, aducând la îndeplinire deciziile Consiliului de administraţie, în limitele activităţii unităţii.

Membrii Comitetului de conducere răspund de realizarea programelor elaborate, asigurarea bazei tehnico - materiale, utilizarea raţională a mijloacelor de producţie şi a forţei de muncă, a introducerii tehnicii de vârf şi perfecţionării personalului unităţii.

Analizează rentabilitatea unităţii şi venitul pe secţii sau alte forme de organizare, cât şi bugetul de venituri şi cheltuieli, eliminând imediat deficienţele.

Art. 17. **Atribuţiile comitetului de conducere operativă sunt următoarele:**

a) duce la îndeplinire hotărârile Consiliului de administraţie (Consiliul eparhial) privind obiectivele activităţii fabricii de cherestea;

b) ia măsuri privind aprovizionarea cu materii prime, materiale şi desfacerea produselor;

c) ia măsuri de îmbunătăţire a condiţiilor de muncă ale salariaţilor;

d) supraveghează activitatea întregului personal subaltern şi ia măsuri pentru buna funcţionare a cantinei şi a cazării;

e) organizează, în măsura posibilităţilor, acţiuni de ordin pastoral, caritativ şi cultural-creştin pentru personalul deservent al unităţii şi pentru satul Mănăstirea Neamţ;

f) ia orice alte măsuri care duc la buna desfăşurare a activităţii de ansamblu a unităţii.

g) membrii comitetului de conducere şi întregul personal răspund patrimonial, disciplinar, administrativ sau penal, după caz, de nerealizarea atribuţiunilor de serviciu sau de încălcarea legislaţiei.

CAPITOLUL VII

Gestiunea unităţii şi controlul ei

Art. 18. **Gestiunea unităţii este ţinută de compartimentul financiar - contabil propriu.**

Art. 19. **Controlul acesteia se face de către Consiliul eparhial - Iaşi, prin serviciile contabilitate şi juridic ale Centrului eparhial - Iaşi care:**

a) în cursul exerciţiului economico-financiar verifică gospodărirea fondurilor fixe şi a mijloacelor circulante, casa şi registrele de evidenţă contabilă şi informează Consiliul eparhial asupra neregulilor constatate;

b) la încheierea exerciţiului economico-financiar controlează executarea inventarului, a documentelor contabile, a conturilor venitului, a bilanţului şi a contului de venit şi pierderi prezentând Mitropolitului un raport scris;

c) Mitropolitul poate convoca Consiliul eparhial în sedinţă extraordinară în cazul în care constată încălcarea dispoziţiilor statutare şi legale. Dacă faptele constatate reprezintă obiectul unor infracţiuni va sesiza de urgenţă autorităţile de urmărire penală în vederea tragerii la răspundere a persoanelor ce se fac vinovate.

Art. 20. **Exerciţiul economico-financiar începe la 1 ianuarie şi se încheie la 31 decembrie a fiecărui an.**

Salarizarea personalului unității

Art. 21. **Stabilirea salariului directorului general se fixează de către Consiliul eparhial conform legii. Stabilirea salariilor restului personalului se face prin negociere între director şi reprezentantul salariaţilor.**

Cuantumul negociat al salariilor va fi adus la cunoştinţa Consiliului eparhial şi va fi aprobat de către Chiriarh.

Plata salariilor, impozitelor pe acestea şi a cotei de asigurări sociale se va face potrivit legii şi dispoziţiilor în vigoare.

Drepturile şi obligaţiile personalului unităţii sunt stabilite în Regulamentul de ordine interioară şi în fişa postului.

Evidenţa contabilă şi bilanţul contabil

Art. 22. **Unitatea va ţine evidenţa contabilă în lei şi în valută, va întocmi anual bilanţul şi contul de venituri şi pierderi, având în vedere normele metodologice elaborate de Ministerul Finanţelor.**

Art. 23. **Venitul realizat se va vira periodic în contul Centrului eparhial - Iaşi în conformitate cu art. 14 al prezentului statut.**

CAPITOLUL VIII

Dizolvarea unităţii

Art. 24. **În condiţiile în care unitatea nu va realiza venituri pentru realizarea scopului propus pentru care a fost dată în administarea Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Adunarea eparhială va hotărî asupra viitorului ei ţinând seama de faptul că unitatea face parte din domeniul public.**

CAPITOLUL IX

Art. 25. **Litigiile unităţii cu persoane fizice sau juridice sunt de competenţa instanţelor judecătoare din România.**

Litigiile născute din raporturile contractuale dintre unitate şi persoanele juridice române şi străine pot fi soluţionate şi prin arbitraj, dacă în contract s-a prevăzut acest lucru.

Dispoziţii finale

Art. 26. **Prezentul statut va suporta amendamente şi modificări la propunerea Consiliului eparhial şi cu aprobarea Adunării eparhiale.**

Art. 27. **Prezentul Statut a fost adoptat de Adunarea eparhială în şedinţa sa din 16 decembrie 1995 şi reprezintă Anexa nr. 1 la Hotărârea Adunării Eparhiale nr. 1/1995.**

DESTINAŢIA EXCEDENTULUI BUGETAR

În conformitate cu temeiul nr. 4681/9.08.1995 excedentul bugetar rezultat la închiderea exerciţiului financiar în cadrul protopopiatelor din Arhiepiscopia Iaşilor va avea următoarea destinaţie:

- 50 % subvenţii pentru reparaţii şi construcţii biserici;

- 25 % procurări de materiale şi servicii pentru activitatea caritativă şi opera misionară;

- 25 % reîntregire fonduri proprii (dotări sau investiţii).

METROPOLITANATE OF MOLDAVIA AND BUKOVINA

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVIEW OF THOUGHT AND SPIRITUALITY

CONTENTS

UNITY IN THE TRUE FAITH

The Message of the Heads of the Orthodox Church,
The meeting in Patmos (21-27 September 1995) 3
† *DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bukovina,*
Remember your forefathers 11
Orthodoxy in the world 19
Fr. Nicolae DASCĂLU, **Ecumenical Ortodoxy in Moldavia** 29

THE BIRTH OF OUR LORD - A TIME OF SALVATION

† *DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bukovina,*
Christmas Pastoral Letter - 1995 61
† *PIMEN, Archbishop of Suceava and Rădăuţi,*
Pastoral Letter at the Birth of our Lord - 1995 66
† *EFTIMIE, Bishop of Roman and Huşi,*
Pastoral Letter at the Birth of our Lord - 1995 69

STUDIES

Fr. asist. Ioan C. TEŞU, **The perception of God in the Philocalic teachings and practice** 73
Fr. lect. dr. Nicolae CHIFĂR, **The icon - a theology of colours and an expression of the reality of Christ's incarnation** 105
Fr. dr. Nicolae COJOCARU, **The cult in the Christian communities within the territory of our country in the first centuries** 126
Conf. dr. Gheorghe MACARIE, **The Greek influence in the XVII-XIX-th centuries culture in Moldavia** 156
Fr. Nicolae DASCĂLU, **Echoes of Solomon's proverbs in the folk Romanian culture** 165
Prof. dr. Mariana FLAIŞER, **The terminology regarding psalmodies in the XIX-th century Romanian** 185

NOTES

The election of the Metropolitan of Basarabia (*Metropolitanate of Basarabia*); **The crumbles of life - the remainder that defines us** (*Fr. lect. Constantin Grigoraş*); **The Hanuka festival and its theological importance** (*Fr. conf. dr. Petre Semen*); **The charity priest** (*Fr. Petru Chirvase*); **Thoughts about the priest and his mission** (*Prof. Ioan-Eugeniu Maximiuc*) 215

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

Vladimir Lossky, **The feeling of God**, The Deisis House, Sibiu, 1995, LX + 181 pages; Archimandrite Sofronie, **The mistique of the feeling of God**, The Adonai House, Bucharest, 1995, 318 pages; **The Materic. A collection of helpful words for nuns**, The Anastasia House, Bucharest, 1995, 222 pages (*Fr. asist. Ioan-Cristinel Teşu*). 227

ECCLESIASTICAL CHRONICLE

A. - ECUMENICAL NEWS 239

Orthodox response to the encyclical "Ut unum sint" (Vatican, May, 30, 1995): The encyclical of the dialogue for unity (*Metr. Damaskinos of Switzerland*); **In continuance of the enthusiasm of the Vatican Council II** (*Prof. Olivier Clement - Inst. St. Serge, Paris*) from SOP 201A, July - August 1995, trans. by Fr. Nicolae Dascălu.

B. - THE ARCHBISHOPRIC OF IAŞI 244

Academic discussion at the Faculty of Orthodox Theology - Iaşi (*Fr. lect. Mihai Vizitiu*); **The annual session of the Diocesan Assembly of the Arcbishopric of Iaşi** (*Fr. Nicolae Dascălu*); **The organization and functioning status of the "Holy Trinity" timber factory** (*Protos. Teodosie Paraschiv*); **The destination of the budget excess**.

ÎNSEMNĂRI

Alegerea Mitropolitului Basarabiei (*Mitropolia Basarabiei*); **Fărâmiturile vieţii - restul care ne defineşte** (*Pr. lect. Constantin Grigoraş*); **Sărbătoarea Hanuka şi importanţa ei teologică** (*Pr. conf. dr. Petre Semen*); **Preotul de caritate** (*Pr. Petru Chirvase*); **Gânduri despre preot şi misiunea sa** (*Prof. Ioan-Eugeniu Maximiuc*) 215

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

Vladimir Lossky, **Vederea lui Dumnezeu**, Editura Deisis, Sibiu, 1995, LX + 181 pagini; Arhimandritul Sofronie, **Mistica vederii lui Dumnezeu**, Editura Adonai, Bucureşti, 1995, 318 pagini; **Matericul. Adunare de cuvinte folositoare pentru maici**, Editura Anastasia, Bucureşti, 1955, 222 pagini
(*Pr. asist. Ioan-Cristinel Teşu*). 227

CRONICĂ BISERICEASCĂ

A. - ACTUALITĂŢI ECUMENICE 239
Reacţii ortodoxe la enciclica "*Ut unum sint*" (Vatican 30 mai 1995): **Enciclica dialogului pentru unitate** (*Mitr. Damaskinos al Elveţiei*); **În elanul Conciliului Vatican II** (*Prof. Olivier Clement - Inst. St. Serge, Paris*) din SOP 201A, iulie - august 1995, trad. de Pr. Nicolae Dascălu.

B. - ARHIEPISCOPIA IAŞILOR 244
Convorbire academică la Facultatea de Teologie Ortodoxă - Iaşi (*Pr. lect. Mihai Vizitiu*); **Sesiunea anuală a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor** (*Pr. Nicolae Dascălu*); **Statutul de organizare şi funcţionare al fabricii de cherestea "Sfânta Troiţă"** (*Protos. Teodosie Paraschiv*); **Destinaţia excedentului bugetar**.